Anindilyakwa Bible

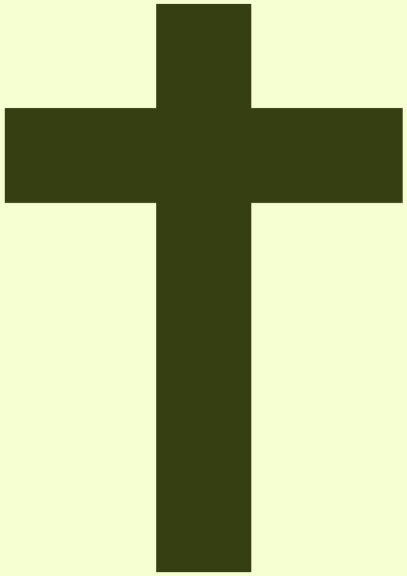

Portions of the Holy Bible in the Anindilyakwa language of Australia

Anindilyakwa Bible

Portions of the Holy Bible in the Anindilyakwa language of Australia

copyright © 2019 Bible Society of Australia

Language: Anindilyakwa

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-11-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 27 May 2022
353fd10f-41bb-5083-824e-1419c6ac6abc

Contents

Jenijija 1
Jawuna 158
Luka 165
Janjana 322
WarningEbijija 408
1 Dimidi 428
Jaminja 445

Jenijija

Enena jurra ngarraku-makinama alawudawarra ni-ngekburaka-mulangwa Neningikarrawara, nibina Yaweya nenimikirra, ababurna-langwa angalya iya akwalya-murriya iya amarda-murriya akwa ngawa warnumamalya. Akwa ngarraku-makinama ngarningka wurrukwala-langwa warnumamalya akwa aburra-langwa-langwa warnumamalya, Eduma-murriya-langwa, iya Nawa-murriya-langwa, iya Aburiyama-murriya-langwa, iya Ajika-murriya-langwa akwa ngawa Jekaba-murriya-langwa. Ngarraku-makinama ngarningka warnumamalya-langwa na-werrikambilyu-mulangwa Neningikarrawara-manja, akwa Neningikarrawara nenu-mamurikajuwa-mulangwa arrkala aburruwa-manja, akwa ngawa nen-embirrajuwa-mulangwa wurrakina-manja kajungwa arrkala ka-werrikambilyi-yada angwurra enuwa-manja wurrakina-da.

Neningikarrawara Nenikingekbungekburaka-langwa.

1 Adinu...ba-wiya arakburakba-kiya-wiya nakine-ka Neningikarrawara ni-ngekburakama amurndakenena angalya arrawa iya amurndakangaba angalya karrawara. Umba adinuba-wiya n-aburradadangu-wiya nakina, ni-ngekburaka-manja enena angalya, 2 akini-yada ngawa akungwa-wiye-ka nuw-ambilyuma. Akina akungwa na-wurumbijuwamurra umba nara ebina akwala yakwujina kuw-ambilya. Nara ambaka ebina ariba umba akungwa-wiya yimbukwa akina nuw-ambilyuma akwa na-larrumur•dinume-ka akina ngawa. Wuburra laka numu-ngwurrumur•dinama mibina medirra alyarrngwalyilya arrawa, ne-yamama akina. Umba ngalaja amawurrina Neningikarrawara-langwa na-lyikbinuma akina karrawara-langwiya akungwa-manja-da.

3 Eneja nakina Neningikarrawara ni-yengbinuma arakba ayakwa. “Aki-larradiya,” ni-yama nakina. Ngalaja kembirra alarradada na-jadinga arakba akina-da. 4 Biya nakina Neningikarrawara n-andeya akena ni-rringka akina alarradada akwulyubene-ka. Biya kembirra n-eyebijebaka arakba nakina alakina-kiya alarradada akwa ngawa alarrumur•da. 5 Biya kembirra nakina ni-yengbija alarradada “Meningilida” umba ngalaja alar-rumur•da “Alyarrngwalyilya”. Biya na-lyarrngwalyilyada arakba akina. Bi...ya meningadinuba-wiya marringa numi-jerrida arakba makina-da.

Biya kembirra ne-kbada arakba. Wurdarriya-wiya akina. 6 Biya ngar-ningka nakina Neningikarrawara ni-yengbina ayakwa. “Aki-yebijebakaja akungwa ngala amungukungwa, ekuwarra karrawaru-wa, umba ngalaja ekuwarra arrawa-manja,” ni-yama nakina. 7 Biya kembirra n-eyebijebaka ebina akungwa eningarrawa-langwa iya eningikarrawara-langwa ka-jungwa aringbirra angalya kuw-ambilyi-yada wilyarra. 8 Biya ni-yengbijuwa nakina Neningikarrawara akina aringbirra angalya “Angu-bina.” Biya na-lyarrngwalyilyada arakba akina. Bi...ya mambilyuma marringa numi-jerrida arakba malakina-da.

Biya kembirra ne-kbada arakba. Wurdarriya-wiya akina. 9 Biya ngarningka kembirra nakina Neningikarrawara ni-yengbina ayakwa.

“Akungwa aku-murndukwuna awurrakawura-murra,” ni-yama, “ka-jungwa kuw-abilyerrikajungwuni-yada ajiringka,” ni-yama nakina. Kembirra na-murndukwunuma arakba akina akungwa. Umba ngalaja ajiringka nuw-abilyerrikajungwunuma akina. 10 Biya nakina Neningikarrawara ni-yengbijuwa akina ajiringka “Ariba.” Umba akina akungwa ebina nawurra-murndukwunuma numa-yengbijuwa “Makarda” nakina. Biya kembirra n-andeya nakina akena ni-rringka ariba akwa ngawa makarda alirrakukwulyubena-kiye-ka alakina-da.

11 Biya ngarningka kembirra nakina Neningikarrawara ni-yengbina ayakwa. “Ariba ak-arrangbina eka eminimiringka akwa ngawa amarda eminimiringka,” ni-yama nakina. “Akina amarda kuw-arrangbinama amadidira amaninga umba ngalajukwaba eka eminimiringka kuw-arrangbinama amamamuwa amaninga,” ni-yama nakina. 12 Ngalaja kembirra akina ariba nuw-arrangbama arakba eka-murriya akwa ngawa amarda-murriya. Biya nakina Neningikarrawara n-andeya akena ni-rringke-ka amurndakakina eka-murriya akwa ngawa amarda-murriya awurrakukwulyubene-ka. 13 Biya na-lyarrngwalyilyada arakba akina. Bi...ya mabiyakarbiya marringa numi-jerrida arakba makina-da.

Biya kembirra ne-kbada arakba. Wurdarriya-wiya akina. 14-15 Biya ngarningka kembirra nakina Neningikarrawara ni-yengbina ayakwa. “Aki-jadiya aki-larradiya angubina-manja alarradada,” ni-yama. “Aki-larrkabarrakajiya enena-manja angalya, kajungwa meyebijebi-yada malakina-kiya meningilida akwa ngawa meningalyarrngwalyilya akwa kajungwa meyebijebi-yada meningilida mababurna-langwa. Kumi-yuweyinama malakina-kiya meningilida akwa ngawa meningalyarrngwalyilya muwilyuwilyaba-wiya mamurndakakina. Akwa ngarningka aki-larrkabarrakajiya enena-manja angalya, kajungwa eyebijebi-yada akilarrkumamarika akwa ngawa akilarrkinungkwura. Ke-yuweyinama alakina-kiya akilarrkumamarika akwa akilarrkinungkwura awilyuwilyaba-wiya ngawa amurndakakina ngalajukwaba,” ni-yama nakina Neningikarrawara.

16-18 Biya kembirra nakine-ka Neningikarrawara nilirraki-ngekburakama ambilyuma-kiya alarradada adirrungwarna-kiya. Numa-ngekburakama mamawura akwa num-akumarnuma makina karrawara angubina-manja, kajungwa kumu-larrkabarrirrakini-yada makina enena-manja angalya akwa kumu-bungkawadini-yada meningilida-manja makina. Biya kembirra nakina ni-ngekburakama yakina yimawura akwa n-akumarnuma ngalajukwaba yakina angubina-manja kajungwa kinu-bungkawadini-yada yakina meningalyarrngwalyilya-manja. Biya ngarningka nanga-ngekburakama duwurrakwulyumide-ka dakilyingajanga nakina. Nilirraki-ngekburakama nakina alakina-kiya alarradada adirrungwarna-kiya kajungwa eyebijebi-yada alarradada-langwa iya alarrumur•da-langwa. Biya kembirra n-andeya nakina akena numa-rringka mamawura iya yimawura iya dakilyingajanga-murriya awurrakukwulyubene-ka akina. 19 Biya na-lyarrngwalyilyada arakba akina. Bi...ya mabiyarbuwa marringa numi-jerrida arakba makina-da.

Biya kembirra ne-kbada arakba. Wurdarriya-wiya akina. 20 Biya ngarningka kembirra nakina Neningikarrawara ni-yengbina ayakwa. “Akwalya ababurna eminimiringka aki-lyangburrukwajiya makarda,” ni-yama. “Umba ngalaja abalkaya angubina-manja wurrajija ab-angkirreyina,” ni-yama nakina. 21 Kembirra ni-ngekburakama nakina

adidirrungwarna akwurrangina iya dinungkwulangwa iya alyakilya-murriya, akwa ngarningka akwala engka iya engka akwalya ebina na-lyangburrukwajuwama makarda. Akwa ngarningka wurrajija-murriya aburrajukwaba neni-ngekburakama nakina. Biya n-andeya nakina Neningikarrawara akena ni-rringka amurndakakina awurrakukwulyubene-ka akina. 22 Biya ni-yengbinuma ayakwa eningaba nakina Neningikarrawara akwalya-murriya-manja akwa wurrajija-murriya-manja. Ni-yama akwalyu-wa, “Wurr-arrangbijeyina akwa wurruma-lyangburrukwajiya makarda,” ni-yama. Umba ni-yama wurrajija-wa, “Nungkwurrajukwaba wurr-ababurnadina,” ni-yama nakina. 23 Biya na-lyarrngwalyilyada arakba akina. Bi...ya mamangbala marringa numi-jerrida arakba makina-da.

Biya kembirra ne-kbada arakba. Wurdarriya-wiya akina. 24 Biya ngarningka kembirra nakina Neningikarrawara ni-yengbina ayakwa. “Aki-jadijiya ajiringka yimininimininga yinungungwangba iya yingarna-murriya, yadidirrungwarna akwa ngawa ngalajukwaba yiyukwayuwa,” ni-yama nakina. 25 Kembirra ni-ngekburakama nakina yimininimininga yinungungwangba iya yingarna-murriya, yukwala yadidirrungwarna umba yukwala yiyukwayuwa. Biya kembirra n-andeya nakina akena ni-rringka yimurndakakina yinungungwangba-murriya yukukwulyubene-ka yakina-da.

26 Biya ngarningka kembirra nakina Neningikarrawara ni-yengbina ayakwa. “Ngakwurruwe-ka ngarna aka-ngekburakinama warnumamalya,” ni-yama. “Umba ngakwurruwa wuburra ke-yaminama wurrakina. Akwa ka-bungkawadinama wurrakina akwalya-murriya-manja iya wurrajija-murriya-manja iya yinungungwangba-murriya-manja akwa yingarna-murriya-manja wurrakina warnumamalya,” ni-yama Neningikarrawara nakina-da.

27 Biya kembirra arakba neni-ngekburakama nakina warnumamalya. Neni-ngekburakama wurrakina warnumamalya wuburra enuwa Neningikarrawara. Nenungkwarba akwa didarringka nenilirraki-ngekburakama nakina. 28 Biya kembirra ni-yengbinuma nakina akwala ayakwa eningaba. Ni-yama aburruwa-wa, “Wurr-arrangbina wurriyukwayuwa, akwa kembirra ambaka-murra aburrajukwaba kuw-arrangbijeyina, kajungwa kuw-ambilyi-yada angalya-manja akwa ka-bungkawadini-yada ebina-manja angalya wurrakina,” ni-yama nakina. “Yiku-bungkawadinama kirrakina akwalya-manja iya wurrajija-manja akwa yinungungwangba-manja kirrakina.

29 “Ngarramini-ngekburakama ngayuwa engka iya engka aninga-murriya, ebina amadidira nuw-arrangbinama amarda, akwa ngarningka ebina amaninga nuw-arrangbinama eka yik-alyubarini-yada kirrakina. 30 Umba ngayuwa ningenu-kwama amarda yinungungwangba-murriya akwa ngarningka wurrajija-murriya aburra-langwi-yada aninga,” ni-yama Neningikarrawara.

31 Biya n-andeya nakina Neningikarrawara akena ni-rringka amurn-dakakina ni-ngekburakama nakina eninginingaba akukwulyubene-ka ak-ina. Biya na-lyarrngwalyilyada arakba akina-da. Bi...ya mamangbala muwilyaba marringa numi-jerrida arakba makina-da. Biya ngarningka ne-kbada arakba. Wurdarriya-wiya akina-da.

2

1 Ebina-langwiya Neningikarrawara ni-ngekburakama nakina enena
angalya iya angubina iya angkwulyumida-langwa amurndakibina enena-
manja angalya iya angubina-manja akwa makarda-manja nuw-ambilyama
akina. Akwa kembirra ni-jerrukwama arakba nakina ena-langwa
warka. 2 Mamangbala muwilyaba mamawura nu-war•danguma warka
ena-langwa n-aburradadangu-mulangwiya yanda-langwa ni-jerrukwama
amurndakakina n-andabukwama. Biya kembirra nu-ngwanjuma nakina
warka-langwa arakba-da.
3 Kembirra ni-yama nakina, “Memema mamangbala-manja mambi-
lyuma mamawura ningu-ngwanjinama arakba ningena. Memininga
kembirra mamawura memema, akwa meyebijeba mukwala-langwa
mamawura kum-ambilyama makina, ningu-ngwanju-mubaba ngayuwa
aduwaba warka-langwa. Mukwurdukwurda memema mamawura
nganyangwa arakba-da,” ni-yama Neningikarrawara nakina-da. 4 Ebina-
langwiya nakina Neningikarrawara ni-ngekburakama ababurna-langwa
angalya-da.

Yidina-langwa angalya

Adinuba-wiya ni-ngekburaka-manja Yaweya Neningikarrawara
ababurna-langwa angalya, 5 nara ambaka ebina amarda ariba-manja
akwa nara ambaka amadidira ka-lingbijangina. Akwa nara ambaka
kini-ngekburaka nakina yelyukwa yiniki-larri-yada ajiringka-wa. Akwa
ngarningka nara wurribina warnumamalya warniki-lungkuwabiji-yada
eka iya amarda. 6 Umba ngalaja akungwa na-jijadanguma ajiringka-
langwa na-warumajungwunuma akwa na-ngambajuwamurra ababurna-
langwa angalya akina-da.
7 Bi...ya kembirra Yaweya Neningikarrawara nu-manga arakba nakina
akwala ajiringka akwa neni-ngekburaka nakina nuwilyaba nenungkwarba
ebina-langwa ngawa ajiringka. Kembirra nenuminu-bukwa ena-langwa
arrirra emindu-wa nakina-langwu-wa nenungkwarba, kajungwa nenik-
enibudi-yada nakina. Kembirra eneja nakina nenungkwarba n-enibuduma
arakba-da.
8 Eneja kembirra nakina Yaweya Neningikarrawara ni-
lungkuwabijuwama eka iya amarda awilyaba-manja angalya emikirra
Yidina. Alyengmilyengma-langwa nuw-ambilyumurra akina angalya. Biya
kembirra Yaweya Neningikarrawara nen-akumarna nakina yakwujina
nibina nenungkwarba neni-ngekburakama. 9 Akwulyubene-ka akina
angalya mena nakina Neningikarrawara ni-lungkuwabijuwame-ka
emininingka iya emininingka eka eninginingabe-ka akirringkangena-
langwa akina, akwa nawurrak-arrangbeyinuma aninga eningaba
enikalyubara. Umba awurruwurrakuwilyarra amurndakakina eka
eninganinga iya amarda, ni-lungkuwabijuwama nakina Neningikarrawara
awilyaba eka akwanenibika-langwa akwa ngarningka awilyaba eka
akwaneningmika-langwa ebina narraku-kwunama akwaneningmika
eningaba-langwa akwa awurrariya-langwa warnumamalya-manja akina-
da.
10 Umba ngalaja awilyabe-ka adalyuma na-kwularrinuma akina
Yidina-manja akwa na-ngambajuwamurra ajiringka yakwujina.
Kemba na-kwularrinuma akina erribaja angwurra biya nuw-
eyebijebakajungwunuma arngkabiyarbuwa-ma. 11 Awilyaba Bijena
emikirra akina adalyuma ebina na-kwularrinumurra akina-langwiya

angalya emikirra Yebila. 12 Umba akina-manja ngawa angalya Yebila akukwulyubene-ka angwarnda akawulda-murra nuw-ambilyumurra akina yakwujina ajiringka-manja arrawa, akwa ngawa eminimininge-ka angwarnda alarrngekburna-wiya akwa ngalajukwaba bungabungwa akwulyubena ebina ne-kirruwanjuma eningaba nuw-ambilyumurra yakwujina akina.

13 Umba ngalaja awilyaba engka adalyuma emikirra Kiyena ebina na-kwularrinuma akina-langwiya angalya emikirra Kwuja. 14 Akwa ngarningka awilyaba engka adalyuma emikirra Dakirija ebina na-kwularrinuma alyengmilyengmu-wa akina-langwiya angalya emikirra Ajiriya akwa erribaja angwurra. Akwa ngarningka awilyaba engka adalyuma emikirra akina Yiburadija. Abiyarbuwa adalyuma amurndakakina.

15 Nakine-ka Yaweya Neningikarrawara nen-akumarnuma nibina nenungkwarba yakwujina ebina-manja ngawa angalya Yidina, kajungwa neniki-lungkuwabiji-yada aninga akwa nenik-akwurraji-yada akina angalya nakina. 16 Biya kembirra ni-yama nakina enuwa-wa, “K-alyubariname-ka ningkakina aninga eningerribirra-langwa eka,” ni-yama. 17 “Akena awilyaba-langwa wulkwa eka nare-ka alyubaruma ngala-langwa aninga. Enena eka narraku-kwunama akwaneningmika eningaba-langwa akwa awurrariya-langwa warnumamalya-manja, akwa nare-ka alyubaruma angala-langwa aninga. Umba k-alyubarina-manja nungkuwa akina aninga kembirra ki-jungwunama ningkakina akini-yada ngawa-da,” ni-yama Yaweya Neningikarrawara enuwa-wa-da.

18 Biya kembirra ni-yama ngarningka nakina Yaweya Neningikarrawara, “Awurrariye-ka akina nenik-ambilyinga-langwa naka nenungkwarba nakwukawura,” ni-yama. “Ngayuwa kinumini-ngekburakinamurra kembirra wurruwilyaba warnikumamurikaja ena-langwi-yada, kajungwa warniki-yakaji-yada wurrakina,” ni-yama nakina.

19 Biya kembirra nu-manga Yaweya Neningikarrawara akwala ajiringka akwa ni-ngekburaka nakina yinungungwangba-murriya akwa wurrajija-murriya ebina-langwa ajiringka. Biya nu-wilyaka yakina yinungungwangba-murriya akwa ngawa wurrajija-murriya nibinu-wa nenungkwarba, kajungwa kinumurndaki-yengbijuwi-yada nakina yinungungwangba yinimikirra akwa wurrajija. 20 Kembirra eneja nakina nenungkwarba nu-kwama yimurndakakina yinungungwangba yinimikirra akwa wurrajija warnimikirra, akena nara wurribina warningaba warnikumamurikaja ena-langwa.

21 Eneja kembirra Yaweya Neningikarrawara nenu-mungkwulija nakina nenungkwarba akwa n-ar•de-ka marringa nakina numungkwulinga. Umba nu-mungkwulu-wiya ngawa nakina, eneja Yaweya Neningikarrawara numa-manga muwilyaba memirrkwura ena-langwa akwa neni-dida nenumadangkwa. 22 Biya nanga-ngekburaka didarringka memirrkwura-langwa akwa nanga-lyilyanga dakina enuwa-wa.

23 Eneja nenungkwarba ni-yama, “Wa! Warne-ka warnumamalya arakba wuburra ngayuwa-da. Nganyangwa adidira ngaluwa-manja arakba akina, akwa nganyangwa amadangkwa ngaluwa-manja kajukwaba ngawa-da. Nakine-ka Yaweya Neningikarrawara nanga-ngekburakama daka dadumamalya memirrkwura-langwa ningenungkwarba-langwa aduwaba, kembirra dadimikirra ‘Didarringka nganyangwa’ dakina-da,” ni-yama nakina nenungkwarba-da. 24 Kembirra akina-langwa-bina neningerribirra nenungkwarba kenilirraki-lalikinama nakina nungwenikba akwa ngawa

dirndenikba kajungwa keni-yakeyini-yada dadingiyenikba-manja, akwa kembirra wunuwilyaba-ma ngawa wunenumadangkwa-kiya wunalakina-da.
25 Umba nakine-ka nenungkwarba akwa dakina didarringka wuneyebirra-kiya wunalakina-da, akena nara keni-yeliyanga-da.

3

Eduma-kiya nenumini-yarrkuwurru-mulangwa ayakwa Neningikarrawara-langwa

1 Ni-ngekburaka-manja Yaweya Neningikarrawara yababurna-langwa yinungungwangba-murriya, kembirra yuwilyaba yingarna yakina yakakirume-ka yiniki-kadiki-yada warnumamalyu-wa. Yakine-ka yakakiruma angwurra yababurna-manja yukwala yinungungwangba-murriya. Biya ni-likena yakina yingarna dibinu-wa didarringka akwa ni-yengbina ayakwa ngaluwa-wa. “Kada, Neningikarrawara ni-yamama nungkwurnuwa-wa nakina, ‘Nara alyubaruma amaninga amamamuwa amurndakenena-langwa eka,’ ni-yamama nakina? Jerriya amandangwa ni-yengbinuma nakina akina ayakwa?” ni-yama yakina yingarna ngaluwa-wa.
2 “Nara,” ngalaja yingi-yama dakina didarringka. “Yikin-alyubarinama yinalakena amaninga amamamuwa amurndakenena-langwa eka. 3 Akena nara alyubaruma yinalakena wulkwa amaninga awilyaba-langwa ememeka ebina nuw-arndurrkwarjiya-murrilangwa akina awurruwurrakuwilyarra. Umba yirrenu-makama nakina Neningikarrawara yinuwa-wa, ‘Nare-ka alyubaruma a-lyingama amamamuwa angaba-langwa eka,’ ni-yamama nakina. Yikini-lyingina-manja akina yinalakena, kembirra yikini-jungwunama-da,” yingi-yama dakina didarringka yakinu-wa yingarna-da.
4 Eneja ni-yama yakina yingarna, “Nare-ka. Ekalya akina ayakwa. Nara kinalakina a-jungwuma,” ni-yama yakina. 5 “Eneja nakina Neningikarrawara ni-yengbinuma akina ayakwa nungkwurnuwa-wa mena neningma-baba nakina yikin-alyubarina-manja kinalakina akina amaninga, kembirra Neningikarrawara wuburra yikini-yaminame-ka kinalakina-da, akwa yikin-eningmidinama ebina eningaba akwa awur-rariya arakba-da,” ni-yama yakina yingarna-da.
6 Umba ngalaja didarringka ying-andeya akena yingi-rringka akina eka akwulyubena. Kembirra yingi-lyangkiyama dakina, “Eningabe-ka k-alyubarina-mulangwa ngayuwa enena amaninga. Akwa ngarningka eningaba akina aringkawi-yada ngayuwa-da,” yingi-lyangkiyama dak-ina. Biya kembirra yingi-rndirrka, ying-alyubarina akwa yinginu-kwa ekuwarra neningiyadikba-wa-da. Enejukwaba kembirra n-alyubarina nakina-da.
7 Biya nen-eyijinu-mulangwa wunalakina akina amaninga kembirra warenja-bawiya numu-ngwur•dangma menba iya mangma aburna-langwa. Akwa neni-lyandarrkena arakba wuneyebirra-kiya wunalakina-da. Biya kembirra nenuma-warrka arakba mukwala mamawarruwalya manyungwunya akwa nen-awiyebeyina makina wunalakina-da.
8 Bi...ya num-awiyebu-manja mamawura nen-engkirrika wunalak-ina Yaweya Neningikarrawara nubukwaya ni-likenuma nakina akinu-wa angalya, akwa nen-abuwarrkajungwa arakba wunalakina neni-didirrakajungwuma eka-manja nakina-langwa. 9 Umba eneja nakina

Yaweya Neningikarrawara n-ardanga nakina nibinu-wa nenungkwarba. “Ningkangamba?” ni-yama.

10 Eneja ni-yama nakina nenungkwarba, “Ning-engkirrikama ngayuwa nungkwa-langwa ayakwa akwa ning-akbar•duma, kembirra ning-abuwarrkajungwuma, mena ningeyebirra-baba ningena,” ni-yama nakina.

11 Eneja ni-yama Neningikarrawara enuwa-wa, “Angkaburra bu-makama ningkakina nungkuwa ningkeyebirra?” ni-yama. “Ningk-alyubarinuma ebina amaninga yirra-maka-murrada ngayuwa nara alyubaruma nungkuwa-na?” ni-yama.

12 Eneja ni-yama nakina nenungkwarba, “Daka didarringka yu-kwama ngayuwa-manja, ngaluwe-ka ngu-kwama ebina aninga akwa ning-alyubarinuma akina.”

13 Kembirra eneja nakina Yaweya Neningikarrawara ni-yama dibinu-wa didarringka, “Miyambena-burra ningki-yamama ningkakina akina?” ni-yama.

Ngalaja yingi-yama, “Yibina yingarna nginu-kwudirrkame-ka ngini-kadikama yakina akwa kembirra ning-alyubarinuma ngayuwa,” yingi-yama dakina-da.

Yaweya Neningikarrawara nenilirraki-lekbenu-mulangwa wunalakina

14 Eneja nakina Yaweya Neningikarrawara ni-yama yibinu-wa yin-garna, “Akine-ka ningki-yama-mulangwa ningkakina aduwaba, kembirra ki-lyandiname-ka angwurra ningkakina,” ni-yama. “Nara ngayuwa e-kbajuma yukwala yinungungwangba, umba yirre-kbajinama aduwaba ningkakina ningkuwilyaba ngayuwa-da. Kembirra aduwaba-langwa nungkwaja ki-rrekburruwarnama mulkwa-murra, akwa k-alyubarinama ajiringka-da, yanda-langwa ki-jungwunama ningkakina-da.

15 “Nungkuwa akwa ngawa daka didarringka yikingu-wirrikbeyiname-ka kirringalakina. Nganja ningena k-akumurnama nungkwurrunguwa-manja akuwurruwirrikbaja. Aburraja kembirra ngala-langwa wurriyukwayuwa akwa ngawa nungkwa-langwa ka-wirrikbeyinama warningangkawura ngawa wurrakina-da. Ngala-langwa wurriyuk-wayuwa karri-lyangburrenama aringka nungkwa-langwa-da, umba nungkwaja nungkuwa k-anginama amulurrngwa alika aburra-langwa-da,” ni-yama Yaweya Neningikarrawara yakinu-wa yingarna.

16 Biya kembirra Yaweya Neningikarrawara ni-yengbina nakina ak-wala ayakwa engbuda dibinu-wa didarringka ngalajukwaba. Ni-yama nakina, “Ku-mambakina-manja nungkuwa wurrangariya, kembirra k-arrkwujeyinama ningkakina. Umba ngayuwe-ka k-arumurrkwunama akwulyandilyanda nungkwa-langwa akwa ngarningka k-arrkwujeyinama nungkuwa akini-yada ngawa k-arrangbina-manja ningkakina wurran-gariya nungkwa-langwa. Mame-ka ningkakina k-arrkwujeyinama umba kini-ngayindenama ngawa ningkakina nenungkwarba nungkwa-langwa. Umba eneja nakine-ka nenungkwarba nungkwa-langwa kinu-bungkawadinama nungkuwa-manja-da,” ni-yama Yaweya Neningikar-rawara dakinu-wa didarringka nakina-da.

17 Biya kembirra ni-yengbina Yaweya Neningikarrawara akwala ayakwa nibinu-wa nenungkwarba enejukwaba. “Nungkuwa ningkingamin-engkirrikenuma ayakwa dadingiyena-langwa akwa ningk-alyubarinuma ebina aninga ngarra-maka-murrada ngayuwa

nungkwurrunguwa nara alyubaruma akina," ni-yama nakina. "Akina-murrada-bina ningi-kbajinama ngayuwa ajiringka aduwaba. Kuw-arriyadiname-ka akina. Umba ku-war•denama ngawa nungkuwa ningkeningangkawura, kajungwa ka-lungkuwarrini-yada aninga nungkwa-langwa. 18 Kuw-arrangbiname-ka ngalaja ajiringka amarda amurndakibina awurruwurrariya akwa akwurrirra-murriya. Nungkwaja kembirra eningerriberriba amaninga k-aburangkinama engku-wa iya engku-wa angalya ningkakina-da. 19 Aruma warka ku-war•denama nungkuwa yanda-langwa kumi-jadena-manja mukwena nungkwa-langwa-langwa ningkenumadangkwa. Arume-ka warka ku-war•denama ningkakina kajungwa kuw-arrangbini-yada ajiringka aninga nungkwa-langwa-da. Ki-yaminjaminama ngawa ningkakina yanda-langwa ki-jungwunama ningkakina-da akwa ki-lawurradinama ajiringka-wa-da. Umba kabu-rungkwabiname-ka ningkakina ningkenumadangkwa ajiringka-wa. Ajiringka-langwa yirra-ngekburakama ngayuwa ningkakina, kembirra nungkuwa k-ajiringkadinama ngarningka ningkakina-da," ni-yama Yaweya Neningikarrawara enuwa-wa-da.

20 Eneja nakina nenungkwarba nenimikirra Eduma nakina, akwa nanga-yengbija arakba dadingiyenikba dadimikirra Yiba, mena dirndarringba-baba dakina wurrababurna-langwa warnumamalya. Akina ekirra ne-yaminama "warniba." 21 Eneja kembirra Yaweya Neningikarrawara nenumini-ngekburaka dumbala yinungungwangba-langwa yinumakwulya Eduma-langwa akwa ngawa dadingiyenikba-langwa, akwa nenilirraku-kwa dakina dumbala wunenik-awiyebi-yada wunalakina-kiya nakina-da.

Neningikarrawara neni-jadijuwa-mulangwa Eduma akwa Yiba Yidina-langwa

22 Biya kembirra Yaweya Neningikarrawara ni-lyangkiyama nakina, "Naka arakba nenungkwarba ngakwurruwa wuburra kini-yaminame-ka nakina-da. Akwa ngarningka neningma arakba nakina ebina eningaba akwa awurrariya. Nara kembirra alyubaruma nakina amaninga ebina-langwa eka akwanenibika, nari-yada neningangkawura ambilyuma neniba nakina-da," ni-lyangkiyama Yaweya Neningikarrawara nakina-da.

23 Biya kembirra nakina Yaweya Neningikarrawara nenilirraki-larrka arakba nibina nenungkwarba akwa ngawa dibina didarringka nenilirraki-jadijuwa wunalakina ebina-langwa angalya emikirra Yidina. Biya ni-yama nakina Edumu-wa, "Ningu-manguma ngayuwa akwala ajiringka akwa yirra-ngekburakama nungkuwa akina-langwa," ni-yama. "Kembirra aduwaba-langwa ku-war•denama ningkakina warka ajiringka-manja nungkuwa," ni-yama nakina nakinu-wa nenungkwarba. 24 Biya kembirra nenilirraki-jadijuwa-mulangwa wunalakina, nen-akumarnuma Yaweya Neningikarrawara ena-langwa warnikumamurikaja warnimikirra jerubima Yidina-manja alyengmilyengma-langwa nakina akwa n-akumarnuma ngarningka yakwujina kaliwanga angwura-murra ebina ne-ngengkilyuwakenuma angerriba iya yenjerra. N-akumarnuma Yaweya Neningikarrawara akina kajungwa nari-yada warningerribirra warnumamalya a-likama yenjerrikina nuw-arndurrkwarjeyu-murruwa ebina eka akwanenibika. Kembirra n-anjimangwukwama arakba akine-ka angalya nakina-da.

4

Eduma-langwa-langwa warnumamalya - Keyina-langwa akwa Ebula-langwa

1 Nakine-ka Eduma akwa ena-langwa dadingiyenikba Yiba neni-yakeyinumurra nenu-mungkwulumurra arakba wunalakina. Bi...ya arakba dakina kembirra dadingiyenikba yingu-mambakinuma. Biya kembirra arakba Yiba yinginumin-arrangba nangariya Eduma-langwa dakina. Biya yingi-yama, “Nakine-ka Yaweya nginu-mamurikajuwame-ka ngayuwa, kembirra arakba ningen-arrangbama naka nangariya-da,” yingi-yama dakina. Biya nakina neningadinuba-wiya niyukwujiya ngala-langwa yingini-yengbijuwama dakina nenimikirra Keyina. Umba akina ekirra ne-yaminama “ningenu-manguma.”

2 Bi...ya kembirra ambaka-murra ngarningka nuwilyaba yingin-arrangba, akwa yingini-yengbijuwa nakina Ebula. Aburnaja kembirra arakba wunalakina wunambilyuma. N-arumidinu-manja nakina Ebula kembirra nuwurrak-embirrajuwama arakba jiba-manja. Umba eneja Keyina ni-lungkuwabijuwama nakina eka iya amarda eninganinga. 3 Biya kembirra nenu-kwama akwala aninga ni-lungkuwabijuwa-mulangwa angerriba Yaweyu-wa.

4 Umba eneja nakina neningarija-langwa nenikumarnjenikba Ebula ebina nuw-arrangbama eningadinuba-wiya angariya jiba nu-wardanga akina. Biya eningaba-dangwa amalya nenu-kwama nakina Yaweyu-wa. Kembirra eneja nakina Yaweya nenu-werrungwur•danguma nakina-manja Ebula, akwa akina-manja ngarningka amalya. 5 Umba nu-waranguma nakina Keyina-manja akwa ngawa ena-langwa aninga nenu-kwa-mulangwa enuwa-wa.

Kembirra eneja nakina Keyina n-awinyambade-ka akwa n-arrirriyada nenumukwurra. 6 Eneja ni-yama Yaweya enuwa-wa, “Miyambena-burra nungkuwa ningk-awinyambadinama? Akwa ningk-arrirriyadinama ningkenumukwurra?” ni-yama. 7 “Nungkuwa ki-yamina-manja eningaba, kembirra ku-marngkinama ningkakina. Akena nara-manja ningkakina e-yamama eningaba kembirra akine-ka wuburra laka wurruwilyaba wurruwurrariya wurramukwa na-rarrkajungwunama wurrakina kab-adawarrkini-yada nungkuwa aduwaba. Bu-ngayindenama wurrakina ka-bungkawadinama nungkuwa-manja, akena nungkuwe-ka arrkala ku-bungkawadinama wurrakina-manja wurramukwa ningkakina-da,” ni-yama Yaweya Keyinu-wa-da.

8 Eneja ni-yama nakina Keyina nenikumarnjenikba-wa, “Kwa, yi-likaja angerriba erriberriba-wa,” ni-yama. Biya neni-likena arakba wunalakina erriberriba-wa. Biya yakwujina ngawa Keyina nakina nenu-wardanga arakba nakina-manja nenikumarnjenikba. Nenu-wardanga arakba nakina akwa ni-jungwa arakba-da.

9 Kembirra eneja Yaweya ni-yama nakinu-wa Keyina, “Nangamba nenikumarnjena?”

Eneja ni-yama, “Kada! Ningeningbala. Mena kin-akukwurrajinama ngayuwa nakina nenikumarnjarrka-manja-baba ngawa?” ni-yama.

10 Umba ni-yama Yaweya enuwa-wa, “Miyambena-burra nakina ningkenu-wardanga? Awurrariye-ka akina. Nganja ningena ningeningma nungkuwa ningkenu-wardanguma, ninguma-rringkina-mubaba ngayuwa ena-langwa merra ajiringka-manja. Ningkenu-wardangu-mulangwa

nakina akine-ka wuburra laka n-ardirdenama nakina ngayuwa-wa kajungwa yibamini-lawurrakajini-yada ngayuwa nungkuwa-wa akwa kangajini-yada ningkakina nungkwamba-langwa. 11 Kembirra ngayuwa aduwaba yirre-kbajinama ningkakina. Nungkwaja kembirra ningkakina nara a-lungkuwabijuma ngarningka aninga, mena akina ajiringka nebekinuma arakba makina merra. 12 Umba ki-lungkuwabijina-manja kembirra ngarningka ningkakina eningerribirra amarda, nara kembirra arrangbama aninga, nuw-arriyadinu-mubaba ajiringka. Biya kembirre-ka ningkakina ki-likajama arakba yada-da, angerriba iya angerriba arakba ku-marrawarnama. Biya arakba kembirra ningkakina ningkeningangalyama ningkakina-da," ni-yama Yaweya Keyinu-wa-da.

13-14 Eneja ni-yama Keyina, "Awurrariye-ka akina ningkuminangkirreyinama ngayuwa enena-langwa angalya akwa nungkuwalangwa. Ningki-yama-mulangwa akina ayakwa, kembirra ngayuwe-ka k-arrkwujeyinama angwurra. Kembirra ku-marrawarnama ningena aduwaba-langwa ningeningangalya-ma. Umba aburraja wurribina warningerribirra kembirra kab-akburrangina-manja ngayuwa kabungajinama-da," ni-yama Keyina Yaweyu-wa-da.

15 Akena eneja Yaweya ni-yama, "Nara. Kemba kabu-ngajina-manja wurrakina wurruwilyuwilyaba nungkuwa-manja, ngayuwa-dangwa kembirra ki-yaminame-ka kajungwa wurrukwala warnumamalya kabumini-lawurrakajini-yada nungkwa-langwa akwa karra-ngajini-yada wurrumangbala wurrambilyuma," ni-yama. Biya nakina Yaweya ni-jirrkumarnuma nakina-manja Keyina nari-yada warnumamalya angajuma Keyina-manja. Kembirra nenu-madumurrukwama nakina wurrakinu-wa warnumamalya nakina-langwa Keyina.

16 Umba Keyina nakina neni-lalika arakba Yaweya akwa ni-likenuma. Akwa n-ambilyuma emininga-manja angalya emikirra "Akumarrawarna" angalya. Alyengmilyengma-langwa akina angalya Yidina-langwa-da.

Keyina-langwa-langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa

17 Bi...ya Keyina akwa ena-langwa dadingiyenikba nen-arrangba arakba niyukwujiya nakina nenimikirra Yinakwa. Biya nakina Keyina nilikirakama arakba ababurne-ka alikira. Biya ni-yengbijuwama nakina akina angalya emikirra wuburra ena-langwa-langwa nenikuwenikbalangwa ekirra akina.

18 Bi...ya Keyina-langwa nenikuwenikba Yinakwa enamba-langwa nakumajungwununa nenikuwenikba biya neni-yengbijuwama nakina nangariya nenimikirra Yirada. Bi...ya enamba-langwa Yirada nakumajungwununa nakina nenikuwenikba. Biya nenimikirra nakina Miyijeyela. Bi...ya enamba-langwa nakina Miyijeyela n-akumajungwununa nenikuwenikba. Biya nenimikirra nakina Midijeyela. Bi...ya enambalangwa Midijeyela n-akumajungwununa nakina nenikuwenikba. Biya nenimikirra nakina Lameka.

19 Bi...ya nakine-ka Lameka wurringambilyuma-kiya wurradingabulena, duwilyaba Ada umba duwilyaba Jila. 20 Ngalaja Ada dakina arakba yingin-arrangbama nangariya akwa yingini-yengbijuwama nenimikirra Jabala. Umba akina ekirra Jabala ne-yaminama "nenikarrikuwaraki-yada." Umba nu-wilyarridinu-manja eneja nakina Jabala neningadinuba-wiya nakina numirarringba warnumamalya-langwa wurribina narr-akukwurrajuwa-mulangwa narr-arrikukuwaraka-mulangwa wurrakina jiba-manja iya bulukwa-murriya-manja. Akwa ngarningka

enuwa akwa ena-langwa warnumamalya nuw-ambilyumurra wurrakina warningadinuba-wiya akalikwa-murra-manja alikira ebina narrilikiraka-murrumanja. 21 Umba eneja nenikumarnjenikba nenimikirra Jubala nakina mena akina ekirra Jubala ne-yaminama “akumalyumalyangka eningemeba.” Neningadinuba-wiya numirarringba nakina warnumamalya-langwa wurribina na-malyangkenu-mulangwa narruwarrijuwa-mulangwa wurrakina ebina akumalyumalyangka eningemeba.
22 Umba ngalaja Jila, dibina dadingarija-langwa dadingiyenikba Lamekalangwa, yingin-arrangbama nangariya nenimikirra Dubala Keyina. Umba eneja n-arumidinu-manja Dubala Keyina nu-war•dangumurra nakina numurndaki-ngekburakamurra ababurna angandingandinga bangkilya-murriya, amurndakibina ekikingkarrnga-langwa akwa ngawa akumungkumungkada-langwa akwa ngarningka akadabaja-langwa. Nuwurraki-ngekburakama akina didija-langwa. Umba ena-langwe-ka dadiyamarnjenikba dakina dadimikirra Neyama.
23 Eneja Lameka ni-yama nakina wurringalakina-kiya-wa wurringidarringka-kiya,
“Wayi! Wurring-engkirrikiya-langwa, Ada akwa Jila.
Ngayuwe-ka ningena ningenu-wardangumurra nuwilyaba nenungkwarba mena adinuba-wiya enuwa ngini-ngaja-mubaba.
24 Kenu-wardangu-manja warningerribirra warnumamalya Keyina-manja, kembirra ka-jungwunuma wurrumangbala wurrambilyuma warnumamalya.
Umba kabu-wardena-manja wurrukwala ngayuwa-manja, kembirra aburraja 77 warnumamalya aburramba-langwa ka-jungweyinama wurrakina-da,”
ni-yama Lameka arakba-da.

Jeda-langwa akwa Yinaja-langwa

25 Nakine-ka Eduma akwa dadingiyenikba Yiba nen-arrangbama ngarningka nuwilyaba nangariya. Ni-rukwularrinu-mulangwa nakina, dirndenikba Yiba yingi-yama, “Neningikarrawara ngarningka nginu-kwama naka niyukwujiya. Nuwilyaba naburraka ni-jungwuma nakina mena nenu-wardangu-mubaba nakina Keyina. Kembirra nenaka kinumamenama ena-langwa mamurukwa,” yingi-yama. Biya kembirra yinginiyengbijuwama Jeda, mena akina ekirra Jeda ne-yaminama “nginukwama.”
26 Kembirra n-arumidinu-manja nakina Jeda, n-akumajungwuma nakina nenikuwenikba. Biya nenimikirra nakina Yinaja. Umba akiniyada wurrumurndakakine-ka warnumamalya narr-aburradadangumurra warningadinuba-wiya narri-yengbijuwama Yaweya-langwa ekirra akwurdukwurda neni-yangmarngkwajuwa-manja nakina.

5

Wurrumirumirena warnikinikaduwa Eduma-langwa-langwa

1-2 Eneja neni-ngekburaka-manja Neningikarrawara warnumamalya, neni-ngekburakama wurrakina wuburra enuwa Neningikarrawara. Nenungkwarba akwa didarringka nenilirraki-ngekburakama nakina. Biya kembirra ni-yengbinuma nakina eningaba ayakwa aburnuwa-wa akwa ni-yama, “Yikini-yengbijajungwunama ‘kinenumamalya-kiya’ kinalakina.” Kembirra amurndakenena ekirra Eduma-langwa-langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa-langwa.

3 Nakine-ka Eduma 130 mamarika iya yinungkwura n-ambilyuma
nakina, biya nenikuwenikba enuwa wuburra n-akumajungwunuma
nakina. Neni-yengbijuwama nakina Jeda. 4 Bi...ya ngarningka 800
mamarika iya yinungkwura n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala
ngarningka wurriyukwayuwa ena-langwa n-akumajungwunuma. 5 Biya
n-ambilyu-manja nakina 930 mamarika iya yinungkwura kembirra ni-
jungwuma arakba-da.

6 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Jeda 105 mamarika iya
yinungkwura n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba nen-
imikirra Yinaja. 7 Bi...ya ngarningka 807 mamarika iya yinungkwura
n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa
ena-langwa n-akumajungwunuma. 8 Biya n-ambilyu-manja nakina 912
mamarika iya yinungkwura kembirra ni-jungwuma arakba-da.

9 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Yinaja 90 mamarika iya
yinungkwura n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba nen-
imikirra Kenena. 10 Bi...ya ngarningka 815 mamarika iya yinungkwura
n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa
ena-langwa n-akumajungwunuma. 11 Biya n-ambilyu-manja nakina 905
mamarika iya yinungkwura ni-jungwuma arakba-da.

12 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Kenena 70 mamarika iya
yinungkwura n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba nen-
imikirra Meyilelela. 13 Bi...ya ngarningka 840 mamarika iya yinungkwura
n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa
ena-langwa n-akumajungwunuma. 14 Biya n-ambilyu-manja nakina 910
mamarika iya yinungkwura ni-jungwuma arakba-da.

15 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Meyilelela 65 mamarika
iya yinungkwura n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba
nenimikirra Jereda. 16 Bi...ya ngarningka 830 mamarika iya yinungkwura
n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa
ena-langwa n-akumajungwunuma. 17 Biya n-ambilyu-manja nakina 895
mamarika iya yinungkwura ni-jungwuma arakba-da.

18 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Jereda 162 mamarika iya
yinungkwura n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba nen-
imikirra Yinakwa. 19 Bi...ya ngarningka 800 mamarika iya yinungkwura
n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa
ena-langwa n-akumajungwunuma. 20 Biya n-ambilyu-manja nakina 962
mamarika iya yinungkwura ni-jungwuma arakba-da.

21 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Yinakwa 65 mamarika iya
yinungkwura n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba nen-
imikirra Midijela. 22-24 Biya kembirra Yinakwa akwa ngawa Neningikar-
rawara wunalakina neni-yakeyinumurra arakba wunalakina-da. Bi...ya
wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa n-akumajungwunuma nakina
Yinakwa. Biya n-ambilyu-manja nakina 365 mamarika iya yinungkwura,
kembirra ni-lyumaduma nakina. Eneja Neningikarrawara nenu-manguma
kembirra-da.

25 Eneja kembirra n-ambilyu-manja Yinakwa-langwa nenikuwenikba
nakina Midijela 187 mamarika iya yinungkwura, n-akumajungwunuma
arakba nakina nenikuwenikba nenimikirra Lameka. 26 Bi...ya ngarningka
782 mamarika iya yinungkwura n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala
ngarningka wurriyukwayuwa ena-langwa n-akumajungwunuma. 27 Biya

n-ambilyu-manja nakina 969 mamarika iya yinungkwura ni-jungwuma arakba-da.
28 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Lameka 182 mamarika iya yinungkwura n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba.
29 Biya ni-yama, “Yaweya nakina ni-kbajame-ka akina ajiringka. Kembirra ngalaja nuw-arriyaduma akina. Umba naka niyukwujiya kin-arumidina-manja akenu-werringekburakinama akwa kini-yukwujiyakinama nakina ebina aruma warka ngarrababurna-langwa ngarnumamalya,” ni-yama Lameka nakina-da. Kembirra neni-yengbijuwama nakina niyukwujiya ena-langwa nenimikirra Nawa, mena akina ekirra Nawa ne-yaminama “akenu-werringekburakinama.” 30 Bi...ya ngarningka 595 mamarika iya yinungkwura n-ambilyuma Lameka akwa wurrukwala ngarningka wur-riyukwayuwa ena-langwa n-akumajungwunuma nakina. 31 Biya n-ambilyu-manja nakina 777 mamarika iya yinungkwura ni-jungwuma arakba-da.
32 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Nawa 500 mamarika iya yi-nungkwura n-akumajungwunuma arakba wurriyukwayuwa ena-langwa. Neningadinuba-wiya nenimikirra Jema, neninguwilyarra nenimikirra Jebeda, umba neningarija-langwa nenimikirra Yema.

6

Warniniyerriya-langwa warnumamalya

1-2 Wurrumurndakakine-ka warnumamalya nuw-ababurnadinuma arakba wurrakina akwa nuw-errbalinuma emininga-manja iya emininga-manja angalya. Kembirra aburraja wurrukwala warninikuwena Neningikarrawara-langwa na-likenuma nuw-ambilyu-murruwa wurrakina warnumamalya. Biya narrawurraki-rringka-manja wurrumurndakakina warnumamalya, narra-rringkama wurradidiyara wurrukukwulyubene-ka wurrakina. Biya kembirra narra-manguma aburra-langwi-yada wurridarringka. 3-4 Aburraja kembirra wurradidirrungwarna warnumamalya wurrumumirajirrirre-ka namurndak-ambilyuma arakba. Wurriyukwayuwa akwa wurrumirumirarrngwa wurrumurndakakina-langwa warninikuwena Neningikarrawara-langwa akwa ngawa wurradidingiyarrngwa-langwa wurrakina-da. Wurrarrubude-ka wurrakina, kembirra aburraja wurruminukwala narra-yarrumurnduwarnuma wurrakina-langwa-da.
Eneja nakina Yaweya ni-yama, “Nara ngayuwa a-ngayinduma aduwaba warningerribirra warnumamalya ambilyuma warningangkawura. Umba kuw-eniyuwangkwudinama wurrakina biya ka-jungweyinama, warnumamalya-baba wurrakina-da. Kembirra aduwaba-langwa kuw-ambilyamurra wurrakina 120 mamarika iya yinungkwura akwa akina-bina ngawa-da.”
5 Kembirra nenumurndaki-rringka-manja Yaweya warningerribirre-ka warnumamalya, nare-ka, aburraja wurruwurruwurrariya-wiye-ka wur-rilyengma wurrakina wurrababurna-langwa. Nuw-engkingkirrikenume-ka wurrumurndakakina awurruwurrariya-we-ka ngawa. 6 Eneja ni-yama nakina Yaweya, “Karukwa, nara-maka warna ka-ngekburaka, nara-maka enena-manja angalya k-akumarna,” ni-yama. 7 Biya ngarningka ni-yama nakina, “Wurrumurndakenene-ka warnumamalya warna ka-ngajinama ka-jungweyinama. Ningarra-ngekburakama akena amandangwa ka-jungwajinama wurrakina ka-jungweyinama ningena-da. Akwa ngar-ningka yinungungwangba-murriya iya wurrajija-murriya aburrajukwaba

ka-jungwajinama ngayuwa-da. Karukwa, nara-maka ka-ngekburaka," ni-yama Yaweya nakina-da. 8 Akena nenu-werrungwur•dangume-ka Nawa-manja nakina-da.

Nawa-langwa-langwa warnumamalya - Nawa numa-ngekburaka-mulangwa mijiyanga

9-10 Enene-ka arakba alawudawarra Nawa-langwa. Eneja nakina wurrabiyakarbiya warninikuwena, umba warnimikirra Jema iya Yema akwa Jebeda. Neningabe-ka nakina nenungkwarba n-ambambilyumurra. Nikikamarra awurrariya. Nare-ka wurribina warningaba umba enuwa yimbukwa. Biya nakina Nawa neni-yakeyinuma Neningikarrawara-manja-da. 11 Aburraja wurrukwale-ka warnumamalya wurruwurrariya-wiye-ka wurrababurna-langwa. Biya wurrumurndakakina na-ngajingajeyinume-ka arngkababurna-langwa wurrumurndakakina warnumamalya. 12 Eneja Neningikarrawara angaluba n-andeyuma akena nenuwurraki-rringkama wurrumurndakakina warnumamalya. Wurruwurrariya-wiye-ka ngawa wurrilyengma wurrakina-da.

13 Biya ni-yama Neningikarrawara Nawu-wa, "Ngayuwa ningena arakba wurrumurndakeyina warnumamalya kawurraki-jungwajinama wurrababurna-langwa mena namurndak-arriyakajungwunuma ababurna-langwa awurruwurrariya. 14 Kembirra yirra-ngayindenama nungkuwa kuma-ngekburakinama mijiyanga. Mini-ngekburakajungwuna makina yininginingaba-murra yimundungwa. Biya kuma-ngekburakina-manja makina, ababurna angalya ki-ngekburakinamurra makina-manja mijiyanga. Biya kum-akumurne-ka minyadirra eka-manja arrawa-langwiya akwa ngawa ngarningka errekba-langwiya nari-yada awiyebuma akungwa mijiyangu-wa. 15 Kuma-ngekburakinama makina milingajirrirre-ka, angaluba amarra-langwa akwa ngawa ngarningka angerriba mamudakbu-wa 133 metres. Akwa kuma-ngekburakiname-ka makina mamakwulyumide-ka angalya, ningkekalyarra-langwa akwa ningkekbuda-wa 22 metres. Akwa ajiringka-langwa akwa angerriba karrawaru-wa ngarningka 13 metres kuma-ngekburakinama makina. 16 Akwa meningikarrawara ngarningka kuma-ngekburakinama. Akwa meningikarrawara-manja arrawa-langwiya eyukwujiya ki-lalikinama angwurn•dikirra 44 centimetres. Akwa ki-ngekburakinama angalya angwurrkabiyakarbiya akwa ke-yuweyinama karrawaru-wa. Akwa akawiyuwiyeba akididijungwa ngarningka k-akumurna.

17 "Nganja ningena ki-larrkajama akungwa enenu-wa ajiringka, kajungwa awurrakibina yelakwa kuw-ambilya-murrumurra kamurndaku-wurrileni-yada. Kembirra akwala awurrakakina kawurraki-jungweyinama umba nungkwaja ningkena ningkeniba k-ambilyama. 18 Nganja ki-yarrkakumurnama ngayuwa ayakwa eningarumuruma nungkwa-langwi-yada akwa nara ngayuwa a-yarrkuwarrukwajuma. Nungkwaja kembirra ku-menama nungkwamba-langwa enena ayakwa nungkwa-langwi-yada akina.

"Biya kembirra yik-awiyebenama nungkuwa iya nungkwa-langwa dadingiyena mijiyangu-wa akwa nungkwa-langwa nenikuwena-murriya iya wurradidingiyarrngwa. 19-20 Kinuwurraku-warakinama nungkwa-langwu-wa mijiyanga yiminininingka yinungungwangba akwa ngawa wurriminiminingka wurrajija. Biya yuwurrakibina-langwa yinungungwangba-murriya iya wurrajija-murriya yuwilyuwilyaba-wiya ngawa yinungkwarba akwa yuwilyuwilyaba-wiya ngawa yidarringka

kinu-menama kin-arrikuwarakinama arrawu-wa kajungwa warniba kawurrak-ambilyi-yada. 21 Biya ku-wilyakiname-ka aninga, engka iya engka aninga nungkwurra-langwi-yada akwa ngawa yuwurrakakina-langwi-yada yinungungwangba-murriya akwa wurruwurrakakina-langwi-yada wurrajija-murriya," ni-yama nakina Neningikarrawara Nawu-wa-da.

22 Eneja Nawa ni-yamame-ka yakwujina makina-manja mijiyanga ebina-langwiya ayakwa nenu-maka-murrilangwiya Neningikarrawara amurndakibina-langwiya ni-ngayindangu-murrilangwiya-da.

7

Amakwulyumida-langwa akungwa

1 Kembirra eneja nakina Yaweya ni-yama Nawu-wa, "Likajama arakba mijiyangu-wa nungkuwa akwa nungkwa-langwa warnumamalya. Ngayuwa ningeningma nungkuwa yimbukwa aduwaba ningk-ambilyame-ka amurndakeyina-manja angalya ningkuwerrikidirrbura ningkuwilyaba-ma. 2 Kin-arrikawiyebajina yimurndakukwala yinungungwangba-murriya makinu-wa mijiyanga. Biya yimurndakukwala yik-alyubarina-murruwiya kirrakina karnumamalya kinu-mena, kin-arrikawiyebajina yimangbala yambilyuma yinungkwarba umba ngarningka yimangbala yambilyuma yidarringka kin-arrikawiyebajina. Akwa yuwurrakukwala yukwurduk-wurda ngarningka kembirra kin-arrikawiyebajina yakina yibina nara alyubaruma nungkwurruwa. Yuwurrakakina-langwa yuwilyaba-ma yi-darringka kinu-mena akwa yinungkwarba. 3 Akwa ngarningka warnungk-warba ka-mena wurrajija wurrumangbala wurrambilyuma akwa ngar-ningka wurridarringka ka-mena wurrumangbala wurrambilyuma. Biya yuwurrakakina kinuwurraku-warakina yinungungwangba-murriya akwa wurrajija-murriya kajungwa eniba kuw-ambilyi-yada aduwaba, kajungwa ngarningka kuw-arrangbijeyini-yada enena-manja angalya ngarningka ambaka-murri-yada-da.

4 "Mamangbala-manja mambilyuma marringa nganja ningena kini-larrkajama yelyukwa. Ngalaja yakina ngawa yelyukwa kini-larrinama yanda-langwa arngkabiyarbuwa-ma arngkumemberrkwa marringa iya mamawura. Yakina ngawa kini-larrinama yelyukwa. Kembirra amurn-dakibina ngayuwa yelakwa ningi-ngekburakama enena-manja angalya, wurrajija-murriya, yinungungwangba-murriya akwa ngarningka warnu-mamalya, yakine-ka yelyukwa kawurraki-jungwajinama," ni-yama Yaweya Nawu-wa-da. 5 Kembirra eneja Nawa ni-yamama ebina Yaweya nenu-makama, ni-yamama nakina ababurna-langwa-da.

6 Akini-yada ni-larrinu-manja yiningadinuba-wiya yelyukwa yakina, nakine-ka Nawa n-ambilyuma arakba 600 mamarika iya yinungkwura. 7 N-awiyebenuma nakina arrawa makinu-wa mijiyanga, Nawa iya dadingiyenikba iya warninikuwena akwa ngawa wurradidingiyarrngwa. Nuw-awiyebeyinuma wurrakina kajungwa warniba kuw-ambilyi-yada. 8 Yuwurrakakine-ka yababurna-langwa yinungungwangba-murriya yi-nungkinungkwarba akwa yididarringka akwa wurrajija-murriya war-nungkinungkwarba akwa wurrididarringka aburrajukwaba nawurrak-awiyebeyinuma arakba arrawa makinu-wa mijiyanga. Amurndakib-ina enikalyelyubara iya ebina akwurdukwurda nawurrak-awiyebenuma-da. 9 Nuw-awiyebeyinume-ka ebina-langwiya ayakwa nenu-maka-murrilangwiya Neningikarrawara Nawa-manja.

10 Bi...ya nuw-embimbirrarina ngawa wurrakinu...wa, bi...ya arakba mamangbala mambilyuma marringa. Kembirra ngalaja yiningadinuba-wiya yelyukwa ni-larrina arakba ajiringka-manja yakina-da.

11 Umba eneja Nawa neniyuwangkwe-ka nakina. N-ambilyume-ka 600 mamarika iya yinungkwura arakba nakina. Ngalaja yuwilyaba yimawura nu-wurdanguma arakba yakina. Biya yirmbulirra arakba yakina. Kembirra ngalaje-ka akungwa angaluba arrawa-langwa ajiringka-langwa amukwa-langwa nuw-aburrumbijanginuma adirrungwarne-ka akungwa akina. Akwa ngarningka angaluba angubina na-ngwurrkbalijajungwunuma akina. Umba karrawara-langwa ni-larrinuma yelyukwa yadirrungwarna yakina-da. 12 Yakine-ka ngawa ni-larrilarrinuma yakina yelyukwa umba nara kinu-ngwanjina. Arngkabiyarbuwa-me-ka arngkumemberrkwa marringa iya mamawura ni-larrilarrinuma yiningangkawura yakina-da.

13 Umba mibina-manja ngawa mamawura, yiningadinuba-wiya yelyukwa ni-larrinu-manja yakina, nuw-awiyebena aburraja Nawa iya dadingiyenikba iya warninikuwena, Jema, Yema iya Jebeda, akwa wurradidingiyarrngwa. Nuw-awiyebeyinume-ka mibinu-wa mijiyanga narruma-ngekburaka-murruwa. 14 Yuwurrakababurne-ka yakina yinungungwangba akwa wurrajija ebina erriberriba waka nuw-ambilyuma umba ebina waka warnumamalya narr-akwurrajuwa-murrumurra namurndak-awiyebeyinuma ngalajukwaba mijiyangu-wa waka yarumuruma akwa yiyukwayuwa. 15 Yinungkwarba akwa yidarringka yambambilyuma-wiya yiningerribirra yibina ni-ngengkuwanginuma yakina nuwurraku-warakama makinu-wa mijiyanga Nawa. 16 Ebina nenu-makama Neningikarrawara Nawa-manja ni-yamama arakba nakina-da. Kembirra arakba makina mijiyanga Yaweya numa-didumurra-da. Ni-didumurra arakba akawiyuwiyeba akina-da. Aburraja Nawa-murriya arrawa arakba makina-manja mijiyanga.

17 Kembirra arakba ngalaja yakina yelyukwa ni-larrinuma angalube-ka karrawara-langwa arngkabiyarbuwa-ma arngkumemberrkwa mar-ringa iya mamawura. Akwa ngarningka akungwa wake-ka arrawa-langwa ajiringka-langwa na-bulbeyinuma akina. Na-wurumbijuwame-ka ebina angalya. Biya nuw-arumidinume-ka ngawa na-diduminuma akina akungwa yanda-langwa numi-yirrmanguma mijiyanga makina. 18 Akine-ka akungwa nuw-arumurumidinume-ka na-ngwujungwujiradinumurra akina, yanda-langwe-ka numu-warrinuma erribirra makina mijiyanga. Na-wilyakama akungwa angerriba iya angerriba makina. 19 Biya akine-ka akungwa nuw-arumurumidinumurre-ka yanda-langwa yilinga-jirrirra yinijirra akwa angakarjiyinga angalya adidirrungwarna mama amakwulyumide-ka akina na-wurumbijuwama akina akungwa. 20 Akine-ka ngawa ne-yaminjamama nuw-arumurumidinumurre-ka akina yanda-langwe-ka amakwulyumida na-wurumbijuwama angakarjiyinga-manja angalya karrawara 7 metres arakba akina-da. Umba yakwujina na-ngwanjumurra akungwa arakba-da.

21 Awurrakibine-ka aburraja awurrakukwala, yinungungwangba-murriya, wurrajija-murriya akwa ngarningka warnumamalya, nawurraki-jungweyinumurra awurrakakine-ka ababurna-langwa. 22 Awurrakibina ariba-manja nuw-ambambilyu-murruwiya, awurrakibina na-ngengkuwanginu-murruwiya, nawurraki-jungweyinuma ababurna-langwa-da. 23 Nakine-ka eneja Yaweya nuwurraki-jungwajuwama

awurrakakina ababurna-langwa-da. Umba eneja yimbukwa Nawa iya wurruwurrakibina ena-langwa dadingiyenikba iya warninikuwena iya wurradidingiyarrngwa akwa yinungungwangba-murriya yuwurrakibina nawurrak-awiyebeyinuma mijiyangu-wa wurrakina yimbukwa warniba nuw-ambilyuma makina-manja mijiyanga.

24 Bi...ya ngalaja ngawa akungwa amakwulyumida angalya nuw-ambilyumurra yanda-langwa yimangbala yimawura nu-wurduwurdanguma yakina-da.

8

Namurndaki-ngburingkadinu-mulangwa angalya

1 Eneja Neningikarrawara nara nakina kini-yakuwabijuwa Nawa akwa yuwurrakibina yinungungwangba-murriya, wurrajija-murriya mibina-manja mijiyanga. Biya arakba arrirra ni-larrkama nakina Neningikar-rawara kajungwa ke-ngburingkadini-yada akungwa akwa ka-larrini-yada akina. 2 Umba ngalaja ebina na-bulbeyinumurra angaluba ajiringka-langwa akina arakba na-didijungwuma akwa angubina ngarningka na-didijungwuma nari-yada kini-ngkilarrina arakba yelyukwa.

3 Bi...ya arakba akina akungwa kembirra na-larrilarrina, na-larrilarrina, na-larrilarrina akina, yanda-langwa yuwurrakibina yimangbala yimawura nu-wurduwurdanguma arakba. 4 Ngalaja kembirra yimawura arakba yirmbulirra ngarningka. Kembirra angakarjiyinga-manje-ka ngalaja mak-ina num-ambarringama arakba mijiyanga. Emikirra angalya Arareda. 5 Akine-ka ngawa kembirra akungwa na-larrilarrinuma ngawa na-larrilarrinuma akina.

Biya ngarningka yambilyuma yimawura nu-wurduwurdanguma arakba. Biya yinikaduwa yimawura arakba yakina. Ngalaja kembirra amurndakibine-ka alingilingajirrirra angalya nuw-ambijangeyinumurra arakba akungwa-langwa na-wurumbijuwa-murrada.

6 Ngalaja kembirra arngkabiyarbuwa-murra arakba arngkumem-berrkwa marringa iya mamawura numu-rukwurukwulyuwakenuma. Eneja kembirra n-ambijangajuwama arakba nakina edirra Nawa makina-langwa mijiyanga. 7 Biya nakina ni-larrkama edirra-langwa yuwilyaba yingwa-da. Umba yakina ngawa n-angkarrinume-ka ni-rukwurukwulyuwakenumurra. Nara kini-lawurradina umba ni-rukwulyuwakenumurra yakina yanda-langwa na-jerridinumurra akina akungwa eningangkawura-da.

8 Kembirra n-embirrarinu-manja yakinu-wa yingwa nakina Nawa, ngarningka arakba n-ambijangajuwa edirra biya ngalamba-langwa dar-rawurukukwa dakina nanga-larrka arakba dakina, ka-jerridinu-murrikbe-ka akina akungwa. 9 Nanga-larrka dakina akena ngalaja yingu-marrawarne-ka. Angalya akungwa-wiye-ka ambaka akina. Kembirra yingi-rukwurukwulyuwakena biya yingi-lawurradina mijiyangu-wa, nara-baba ebina angalya ngala-langwa dadik-ambarri-yada dakina-da. Biya ni-lawulawaja ayarrka nakina Nawa akwa nanga-rndarrka edirra-langwa akwa nanga-lawurrakajuwa arakba dakina-da.

10 Bi...ya n-embirrarina ngarningka mamangbala mambilyuma marringa nakina Nawa-da. Biya kembirra arakba dibina-murrada darrawurukukwa

nanga-larrka ngarningka-da. 11 Kembirra num-awiyebu-manja arakba mamawura biya dubukwaya dakina, ngarningka yingi-lawurradina enuwawa. Biya yingu-wilyakama amarda akina makinu-wa mijiyanga. Eningabeka engkalye-ka amangwurrajija akina. Eneja Nawa arakba kembirra neningma nakina-da akina arakba akungwa nare-ka ebina-da.

12 Biya ngarningka ambaka n-embirrarinuma mamangbala mambilyuma marringa nakina yakwujina Nawa-da. Biya dakina-murrada ngawa nanga-larrkama ngarningka. Nanga-larrkama dakina akena nara ngalaja kingi-lawurradina enuwa-wa-da.

13 Ebina-wiya makine-ka mijiyanga num-ambarringama makina. Kembirra yimangbale-ka yimawura nu-wurduwurdanguma yakina. Kembirra na-jerridinumurra arakba akina akungwa. Biya yinikaduwe-ka arakba yimawura yakina. Umba eneja Nawa neniyuwangkwa arakba nakina. 601 mamarika iya yinungkwura n-ambilyumurra nakina arakba. Biya kembirra numa-ngwur•dangmajuwama arakba nakina mibina meningikarrawara mijiyanga-da. Biya n-andeyumurra yadikina angerriba akinu-wa angalya akena ne-ngburingkaduma arakba-da.

14 Ngalaja kembirra yambilyuma yimawura nu-wurduwurdanga yakina. Kembirra nara-wiya yinikaduwa yimawura akine-ka angalya namurndakingburingkade-ka arakba.

15 Eneja kembirra arakba Neningikarrawara ni-yama nakina Nawuwa, 16 “Likaja arakba makina-langwa mijiyanga,” ni-yama. “Jadena, nungkuwa iya dadingiyena iya nungkwa-langwa nenikuwena-murriya akwa wurradidingiyarrngwa. 17 Akwa wurrumurndakakina wurrajija-murriya yinungungwangba-murriya abi-jadena arakba aburrajukwaba,” ni-yama Neningikarrawara. “Wunuwurraku-warakine-ka yada yimurndakeyina yinungungwangba-murriya akwa wurrajija-murriya, kajungwa kuw-arrikarrangbijeyini-yade-ka arakba ngarningka, akwa kuw-ambilyiyada emininga-manja iya emininga-manja angalya,” ni-yama.

18 Eneja kembirra ni-jadinga arakba nakina Nawa-da akwa enalangwa warnumamalya mibina-langwa mijiyanga-da. 19 Ngalajukwaba nuwurraki-jadangumurra arakba yimurndakibina yinungungwangba nuwurraki-darrbukwajungwunumurra, akwa wurrajija-murriya aburrajukwaba nawurraki-jadanguma nawurraki-darrbukwajungwunumurra-da.

Nenumini-daka-mulangwa Nawa yinungungwangba Yaweya-langwa

20 Kembirra Nawa nuwurra-murndukwamurra angwarnda akwa nuwurrak-arjiyajuwamurra akina akwa ni-ngekburaka alda kajungwa neniki-daki-yada yinungungwangba Yaweya-langwa. Biya yinungungwangba-murriya yuwilyuwilyaba-wiya nu-manguma, akwa wurrajija wurruwilyuwilyaba-wiya nenu-manguma ebina enikalyelyubara-murruwiya. Biya nara kini-ringandanga umba engkinyungwurra ngawa ni-dakama nakina amurndakakina akina-manja angwarnda. Nakina nuwurraki-dakama akina angerriba Yaweyu-wa akwa neni-yangmarngkwajuwame-ka nakina Yaweya. 21 Eneja Yaweya ni-kirruwanju-manja awurrakakina ni-daka-mulangwa nakina Nawa, ni-yangmarngkwune-ka nakina-da.

Biya ni-lyangkiyama arakba nakina Yaweya, “Akina-be-ka ngawa. Nara ngarningka ningena e-yamama e-kbajuma enena ajiringka kuw-arriyakajungwuna-mulangwa warnumamalya awurrariya-langwa. Ningeningme-ka ningena wurrumurndakeyina warnumamalya

wurriyukwayuwa-wiye-ka warne-ka ngawa wurruwurrariya. Ebina nuw-engkingkirrikajamurra, na-likajama aburra-langwu-wa mangma, awurrariye-ka akina. Akena nara arakba ningena a-jungwajuma ebina enena-manja angalya kamurndak-ambilyama. Nara arakba ngarningka e-yamama ningena.

22 “Enena-bina arakba kembirra-da. Aburraja warnumamalya karri-lungkuwabijini-yada aninga-murriya arakba ngarningka enena-manja angalya, akwa karruwurrak-arrangbini-yada ebina-murrada aninga. Ngalaja enena-bina akilarrkardidarra akwa ngawa akilarrkumurndada ke-yuweyinamurra akina-da, yanda-langwa ka-jerridina-manja amurn-dakenena angalya akina-da. Enena-bina ngawa alyarrngwalyilya akwa meningilida ke-yuweyinamurra ke-yaminjaminamurra ngalajuk-waba ngawa-da,” ni-yama Yaweya Nawu-wa-da.

9

Neningikarrawara-langwa ayakwa eningarumuruma ni-yarrkakumarnuma Nawa-langwa

1 Biya kembirra Neningikarrawara ni-yengbinuma eningaba ayakwa nakina-manja Nawa akwa ena-langwa-manja warninikuwena, akwa ni-yama aburruwa-wa, “Wurrababurne-ka wurriyukwayuwa k-akumajungwunama ningkakina kajungwa kuw-ambilyi-yada nungkwa-langwa numirena-murriya warnikinikaduwa ababurna-manja angalya wurrakina-da. 2 Ngalaja yuwurrakeyine-ka yinungungwangba-murriya iya wurrajija-murriya akwa akwalya-murriya kamurndak-akbar•denama nungkwurruwa-langwa. Umba nungkwurraja kirrakina yiku-bungkawadinama amurndakakina-manja. 3 Biya yik-alyubarinama arakba warna wurrajija akwa yinungungwangba-murriya akwa akwalya. Ebina-wiya ngarra-kwama nganja amarda-murriya aningi-yada yik-alyubarini-yada. Umba yimurndakenena yinungungwangba-murriya iya wurrajija-murriya akwa akwalya-murriya ngarra-kwunamurra ngayuwa aduwaba kajungwa yik-alyubarini-yada ababurna-langwa aninga iya akwalya. 4 Akena kum-ambilya-manja ambaka merra makina yakwujina yakina-manja yinungungwangba-murriya, kembirra nara nungkwurraja alyubaruma amadangkwa. Nare-ka kirrakina alyubaruma akina, mena akwanenibike-ka nuw-ambilya-mubaba merra-manja akina.

5 “Umba kirruwilyaba yiki-lamukwarridina-manja wurruwilyaba-manja warnumamalya, kembirra wurrukwala warnumamalya aburramba-langwa yikabu-banijumindename-ka wurrakina. Umba ngarningka yiningerribirra yinungungwangba-murriya yibina yabarda awinyamba yikenu-wardena-manja karnumamalya-manja, ngayuwe-ka kamini-lawurrakajinama yakina nungkwurra-langwa, akwa kini-jungwajinama ngayuwa yakina yabubarda-da. 6 Ngayuwa ngarra-ngekburakama karne-ka karnumamalya wuburra ngayuwa Ningeningikarrawara. Akina-langwa kirruwilyaba karnumamalya yiki-lamukwarridina-manja wurruwilyaba-manja warnumamalya biya ka-jungwuna-manja wurrakina, kembirra aburraja wurrakina warnumamalya yikabi-ngajinama kirrakina-manja-da.

7 “Umba nungkwurraja wurrababurna wurriyukwayuwa yik-akumajungwunama kirrakina kajungwa nungkwurra-langwa wurru-mirumirenungwa warnikinikaduwa kuw-ambilyi-yada emininga-manja

iya emininga-manja angalya wurrakina," ni-yama Neningikarrawara Nawu-wa akwa ena-langwu-wa warninikuwena.

8 Biya ngarningka ni-yama Neningikarrawara aburruwa-wa, 9 "Ngayuwa ningena aduwaba ki-yarrkakumurnama arakba ayakwa eningarumuruma nungkwurra-langwa. Ngalaja akine-ka ayakwa nungkwurra-langwi-yada iya nungkwurra-langwi-yada wurrumirumirenungwa warnikinikaduwa-langwi-yada. 10 Amandangwa nungkwurra-langwi-yada kirrababurna-langwa akina akwa ngarningka amurndakibina-langwa yelakwa nawurrak-ambilya-murrilangwa aduwaba ne-ngengkuwangina-murrilangwa, amurndakibina-langwa kirruwurraki-jadijuwa-mulangwa mijiyanga-langwa nungkwurruwa. 11 Amurndakeyina-bina ayakwa eningarumuruma aduwaba ngarra-makinama nganja. W-engkirrikiya! Aduwaba-langwa nara ngarningka amurndakibina ningi-yamama enena-manja angalya nara arakba ningena e-yamama. Nara ningena a-larrkama arakba yamakwulyumida yelyukwa, akwa nara a-lyurrkwuma a-wurumbijuma amurndakenena angalya ababurna-langwa akungwa-murra akwa nara a-jungwajuma wurrababurna-langwa warnumamalya iya wurrajija iya akwalya akwa ngawa yinungungwangba-murriya.

12-13 "Ngayuwa kembirra ningena arakba ka-wilyakajinama kirrakina nganyangwa ayakwa eningarumuruma nara amurn-dakakina a-yarrkuwarrukwajuma. Akine-ka ngawa ke-yaminama eningangkawura nungkwurra-langwi-yada akwa amurndakibina-langwa ne-ngengkuwangina-murrilangwa ababurna-langwa. Ningena kembirra kamin-akumurnama karnumamalya-langwa daka duwurruwilya angubina-manja. Nungkwurraja kembirra yikinga-rringkina-manja daka karna karnumamalya yiki-yakuwerribikajama nganyangwu-wa ayakwa eningarumuruma-wa. Kembirra ambaka-murra aburraja wurriyukwayuwa nungkwurra-langwa karringa-rringkinama dakina akwa ngawa aburra-langwa wurriyukwayuwa aburrajukwaba. Karringa-rringkina-manja dakina wurrakina ke-yakuwerribikajama nganyangwu-wa ayakwa eningarumuruma-wa. Ngalaja duwurruwilya kingi-jirrkumakajungwunama dakina. 14 Kembirra ku-wurumbijina-manja ngayuwa angubina, akwa king-akumurna-manja dakina duwurruwilya angubina-manja, 15 kembirra ki-yakuwerribikajama ngayuwa nganjukwaba nganyangwu-wa ayakwa ngarra-makina-murruwa nungkwurruwa-wa aduwaba. Akwa nganyangwa ngarningka ayakwa enena yinungungwangba-murriya-langwa iya wurrajija-murriya-langwa amurndakibina nawurrak-ambilya-mulangwa enena-manja angalya aduwaba. Ngayuwa ningena ngarra-makinama aduwaba, nara ngarningka a-wurriluma amurndakakina-da.

16-17 "Kembirra yikinga-rringkina-manja nungkwurruwa dakina duwurruwilya angakuba angubina-manja, nganjukwaba kembirra kinga-rringkina-manja ki-yakuwerribikajama nganyangwu-wa ayakwa eningarumuruma-wa eningangkawura. Kembirra ngayuwa akina ki-yamina-manja, ngalaja duwurruwilya kingi-jirrkumakajungwunama dakina enena ayakwa eningarumuruma nganyangwa nara a-yarrkuwarrukwajuma akina. Nare-ka a-yarrkuwarrukwajuma akina umba eningangkawura kuw-ambilyamurra akina nungkwurra-langwi-yada aduwaba. Kuw-ambilyamurra akina nungkwurra-langwi-yada iya wurrababurna-langwi-yada warnumamalya iya ababurna-langwi-yada akwalya-murriya iya yababurna-langwi-yada yinungungwangba-murriya akwa ngawa wurrababurna-langwi-yada wurrajija-murriya," ni-

yama Neningikarrawara Nawu-wa akwa ena-langwu-wa warninikuwena nakina-da.

Nawa-langwa akwa warninikuwena-langwa

18 Aburrubukwurraja wurrabiyakarbiya warninikuwena Nawa-langwa nabuk-awiyebeyinuma mijiyangu-wa akwa nabuki-jadanguma wurrubukalakina makina-langwa mijiyanga. Biya warnimikirra Jema iya Yema akwa Jebeda. Yeme-ka nakina nungwenikba Kenina-langwa.
19 Umba wurrumurndakeyine-ka Nawa-langwa warninikuwena nuw-ambilyumurra warningadinuba-wiya warnumamalya na-jerridu-manja ebina akungwa amakwulyumida.

20 Eneja Nawa ni-lungkuwabijuwama aninga-murriya, akwa nakina-bina neningadinuba-wiya ni-lungkuwabijuwama nakina akwurena-da.
21 Biya kembirra ni-ngekburakama akina akwurena-langwa amalyirra. Biya Nawa akwa ena-langwa warnumamalya wurrakina ne-bekeyinuma akina amalyirra. Biya arngkawura ni-bekinume-ka nakina Nawa akina akwurena-langwa amalyirra ni-ngekburaka-mulangwa, biya nu-bungwurride-ka nakina. Biya nakina Nawa nang-aburawaka dumbala ena-langwa akwa nu-mungkwulinga neyebirra ena-langwa-manja nanga-likiraka-murrumanja kalikwa nakina-da.

22 Eneja nenikuwenikba Yema nibina nungwenikba Kenina-langwa nubukwaya ni-likena nakinu-wa nungwenikba, biya neni-rringke-ka na-balmungkwur•da nakina. Biya ni-likena nakina akwa nenilirraku-maka ena-langwu-wa wunambilyuma nawenikba-kiya.

23 Umba aburnaja wunalakina Nawa-langwa wunaruma-murrikiya-dangwa warnikuwabulena-kiya neninga-wilyakama wunalakina dumb-ala enuwa-wa. Biya nening-alyilyadijuwama mirirrba-langwiya akwa kembirra neni-likenuma mirirrba-ma nungwarringba-wa nibina nu-kukwunumurrkwulu-murruwa. Biya nenu-wurumbijuwama dakina dumbala enuwa-manja nara-baba keni-ngayindanga keni-rringka nakina neyebirra-da. Biya nening-akumarnu-mulangwa kembirra dumbala nungwarringba-manja neni-likena arakba wunalakina-da.

24 Eneja kembirra Nawa n-eningabada arakba nakina. Akwa ni-likena akwa nare-ka, nu-werrikawinyambadinume-ka arrawa yukwudukwuda-manja nakina, n-engkirrikenu-mulangwa ni-yama-mulangwa ena-langwa niyukwujiya-da nenikuwenikba-da. 25 Biya nakina Nawa arakba neni-kbajama Yemu-wa-da akwa ena-langwu-wa wurrumirumirena warnikinikaduwa-wa-da. Biya ni-yama nakina kembirra,

“Ningene-ka ningeni-kbajinama Keninu-wa.
Kembirra yadikina ena-langwa wurrarrkwurrkuwena ka-bungkawadinama enuwa-manja.
26 Umba nganja ningena ningeni-yangmarngkwajinama Yaweya nibina Neningikarrawara Jema-langwa.
Eneja nakina Jema kinu-bungkawadinamurra Kenina-manja.
27 Kembirra eneja nakina-manja Jebeda kenu-kwunamurra wurrababurna wurriyukwayuwa Neningikarrawara, akwa kuw-ababurnadinama wurrakina.
Akwa ngarningka wurrumirumirena Jebeda-langwa kawurrak-ambilyama wurrakina Jema-langwa-manja warnumamalya wurruwurrakawura-murra.
Kembirra Jebeda kinu-bungkawadinama enejukwaba Kenina-manja,”

ni-yama Nawa. Umba akina ekirra Jebeda ne-yaminama “kuw-ababurnadinama.”
28 Biya akina kembirra na-jerridu-manja ebina akungwa adirrungwarna-dangwa kembirra arakba nakina Nawa n-ambilyumurra 350 mamarika iya yinungkwura ngarningka. 29 Biya n-ambilyu-manja 950 mamarika iya yinungkwura nakina ni-jungwuma arakba-da.

10

Nawa-langwa-langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa

1 Amurndakenena ekirra nuw-arrikarrijajungwunama akina Nawa-langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa-langwa. Nawa-langwa warninikuwena wurrabiyakarbiya nabuk-ambilyumurra wurrubukalakina Jema iya Yema akwa Jebeda. Biya kembirra na-jerridu-manja ebina akungwa amakwulyumida ababurna-langwa wurrubukalakina kembirra nabuk-akumajungwunuma arakba warninikuwarrngwa.
2 Aburraja kembirra warna Jebeda-langwa warninikuwena. Warnimikirra wurrakina Kawuma iya Mekeka iya Madaya iya Jabana iya Dubala iya Mejeka akwa ngawa Diraja. 3 Akwa warna ngarningka warninikuwena naruma-langwa Kawuma-langwa. Warnimikirra wurrakina Ajikeneja iya Ribada akwa ngawa Dakarma. 4 Akwa warna ngarningka warninikuwena nenikumarnjenikba-langwa Jabana-langwa. Warnimikirra wurrakina Elija iya Beyina iya Jaburija akwa ngawa Rawuda. 5 Kembirra aburraja wurrumirumirarrngwa wurrakina-langwa Elija-murriya-langwa nuw-errbalinuma arakba wurrumurndakakina mijiyelyu-wa iya ayangkiyangkidarrbu-wa.
Umba kembirra wurreyebijeba arakba nuw-ambilyuma wurrumurndakakina wurrilyimberrkwulyumida, wurrilyimberrkuwarra awilyaba-manja angalya umba wurrilyimberrkuwarra ngarningka awilyaba-manja angalya. Wurrumineyebijeba ayakwa ne-yengbeyinuma wurrakina. Wurreyebijeba nawurrak-ambilyumurra wurrumurndakakina akena nuwilyaba-me-ka ngawa neningadinuba-wiya numirarringba Jebeda nakina-da.
6 Umba warna wurruwurrakuwarra warninikuwena Yema-langwa. Nakine-ka Yema nenikumarnjenikba Jebeda-langwa nakina. Warnimikirra warninikuwena Yema-langwa wurrakina Kwuja iya Yijiba iya Libiya akwa ngawa Kenina. 7 Akwa warna warninikuwena naruma-langwa Kwuja. Warnimikirra wurrakina Juba iya Yebila iya Jabuda iya Rama akwa ngawa Jabudeka. Umba Rama-langwa warnikuwabulena-kiya wunenimikirra Juba akwa Didena wunalakina.
8 Umba nuwilyaba ngarningka nenikuwenikba Kwuja-langwa n-ambilyumurra nakina enejukwaba. Nenimikirra nakina Nimurada. Nakine-ka Nimurada neningadinuba-wiya nu-bungkawadinuma wurrukwala-manja warnumamalya wurriminimininingka-manja. Nara ena-langwa-manja wulkwa warnumamalya kinu-bungkawadina nakina umba wurrimininingka-manja ngarningka warnumamalya nu-bungkawadinuma nakina. 9 Eneja Yaweya nenu-mamurikajuwama nakina Nimurada-manja. Kembirra nakina Nimurada nabarde-ka nenungkwarba nenik-aburangka wurrajija iya yinungungwangba-murriya. Aminakina-langwa aburraja wurrukwala warnumamalya na-makijeyinama aduwaba wurrakina, “Yaweya kenu-mamurikajinama nungkuwa nungkwajukwaba, kajungwa ningkabarda k-ambilyi-yada nungkuwa ningkakina, wuburra laka arakba-wiya nabarda yinungungwangba-murriya n-ambilyuma Nimurada

nakina-da,” ne-yaminama na-makijeyinamurra ayakwa warningaduwaba warnumamalya wurrakina-da.

10 Nakine-ka Nimurada ni-lyingama adinuba-wiya abukalakina angalya emikirra Babulena iya Ereka akwa Akada. Abukalakina angalya nuw-ambilyuma aringbirra-manja angalya emikirra Babuleniya. 11 Biya kembirra akina-langwa angalya Babuleniya-langwa ni-likenuma nakina Nimurada emininguku-wa angalya emikirra Ajiriya. Umba yakwujina ngawa aburraja ena-langwa warnikuminuwar•duwar•da narrilikirakama ababurne-ka alikira. Narri-likilikirakamurra amurndakakina yanda-langwa abiyarbuwa angalya aminababurna alikira nuw-arjeyuma abukalakina, emikirra Niniba iya Riyabadira iya Kela 12 akwa Rejena. Awilyaba angalya Niniba nuw-ambilyuma alalubaja umba awilyaba angalya Kela adadibina. Ngalaja Rejena wilyarra. Umba akina angalya Kela amakwulyumide-ka angalya akina.

13 Umba eneja Yema-langwa nenikuwenikba Yijiba nenu-wilyakama nakina wurrumangbala wurrambilyuma warninikuwena. Warnimikirra wurrakina Lidiya iya Anama iya Liyaba iya Nabuda 14 iya Badirija iya Kajila akwa ngawa Kabudawa wurrakina. Nakine-ka Kabudawa, nibina niyukwujiya-dangwa nenikuwenikba Yijiba-langwa, neningadinuba-wiya numirarringba nakina WarninguBilijiya-langwa warnumamalya. Aburraja wurrumirumirena warnikinikaduwa Yijiba-langwa narra-wilyakama wurrakina warnimikirra Lidiya-langwa akwa ena-langwa-langwa wurrarrkwurrkuwena.

15 Eneja Yema-langwa nenikuwenikba Kenina nenu-wilyakama nakina wunambilyuma warnikuwabulena wunenimikirra Jayidina, nibina naruma-dangwa, akwa Yeda. 16 Umba aburraja wurrukwala ngarningka warninikuwena Kenina-langwa nuw-ambilyumurra wurrakina. Kembirra nakine-ka Kenina neningadinuba-wiya numirarringba wurrababurna-langwa warnumamalya nakina. Wurrumurndakenena warnimikirra: WarningiJebija iya WarningAmawa iya WarningiKikaja 17 iya WarningiYiba iya WarningArika iya WarningiJeyina 18 iya WarningArbada iya WarningiJemara akwa ngawa WarningiYamada. Wurrumurndakenene-ka warnumamalya nawurrak-errbalinuma, yanda-langwa wurreyebijeba arakba nuw-ambilyuma wurrumurndakakina wurrilyimberrkwulyumida, wurrilyimberrkuwarra awilyaba-manja angalya akwa wurrilyimberrkuwarra ngarningka awilyaba-manja angalya.

19 Umba aburra-langwe-ka angalya awilyaba-murra ngawa aruma ekirra Kenina amurndakakina ababurna-langwa. Kembirra akina angalya emikirra Kenina amakwulyumida angalya aringbirra akina. Biya amurndakakina ngawa angalya amurndakibina Kenina-manja ngawa nuw-ambilyumurra akina na-likenuma nuw-errbalinuma amurndakakina Jayidina-langwa akwa engku-wa angerriba nuw-angkarrinu-murruwa arrirra dalada yanda-langwa Kera, ebina nuw-ambilyuma angalya akwudangwa Kajaya. Akwa na-likenuma ngarningka amurndakakina angalya aburra-langwa angerriba engku-wa alyengmilyengmu-wa yanda-langwa Jaduma iya Kamara iya Aduma akwa ngawa Jebawuma, ebina nuw-ambilyuma akwudangwa Leja akina.

20 Umba wurrumurndakibina warnumamalya wurreyebijeba arakba nuw-ambilyuma wurrilyimberrkwulyumida, wurrilyimberrkuwarra awilyaba-manja angalya umba wurrilyimberrkuwarra ngarningka

awilyaba-manja angalya. Wurrumineyebijeba ayakwa ne-yengbeyinuma wurrakina. Wurreyebijebe-ka nawurrak-ambilyumurra wurrumurndakakina warnumamalya akena nuwilyaba-murra ngawa neningadinuba-wiya numirarringba Yema nakina-da.

21 Umba eneja nakina Jema, nibina Nawa-langwa nenikuwenikba naruma-dangwa, n-ambilyumurra neningadinuba-wiya nenumamalya WurriYiburuwa-langwa warnumamalya nakina. 22 Warne-ka Jema-langwa wurruwurrakuwarra warninikuwena. Warnimikirra wurrakina Elama iya Ajura iya Arbakijada iya Luda akwa ngawa Arama. 23 Akwa ngarningka warna Arama-langwa warninikuwena. Warnimikirra wurrakina Wija iya Wula iya Keda akwa Mejeka. 24 Umba Arbakijada-langwa nenikuwenikba Jela nakina. Akwa Jela-langwa nenikuwenikba Ebera nakina. 25 Kembirra Ebera nenu-wilyakama nakina wunambilyuma warnikuwabulena. Nuwilyaba Beleka nakina. N-ambilyu-wiya nakina nenungkwarba aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya nuw-errbalinumurra wurrakina. Kembirra aminakina-langwa neniyengbijuwama nakina Beleka nenimikirra, mena akina ekirra Beleka ne-yaminama “nuw-errbalinuma.” Umba narrkuwenikba Beleka-langwa Jakidena nakina. 26 Akwa warna warninikuwena Jakidena-langwa. Warnimikirra Almadada iya Jeleba iya Yajarmabeda iya Jera 27 iya Yadarama iya Wijala iya Dikila 28 iya Abala iya Abimeyela iya Juba 29 iya Abura iya Yebila akwa ngawa Jawubaba. Wurrumurndakenene-ka warninikuwena Jakidena-langwa-da.

30 Umba amurndakakina angalya wurrumurndakakina-langwa warnumamalya na-likenuma Meja-langwa akwa angerriba Jubara-wa nuw-ambilyu-murruwa angalya angakarjiyinga alyengmilyengma-langwa. 31 Umba wurrumurndakakina warnumamalya wurreyebijeba arakba nuw-ambilyumurra wurrilyimberrkwulyumida, wurrilyimberrkuwarra awilyaba-manja angalya umba wurrilyimberrkuwarra ngarningka awilyaba-manja angalya. Wurrumineyebijeba ayakwa ne-yengbeyinuma wurrakina. Wurreyebijeba nawurrak-ambilyumurra wurrakina akena nuwilyaba-murra ngawa neningadinuba-wiya numirarringba Jeme-ka nakina-da.

32 Wurrumurndakakine-ka wurruwurrakwulyumida warnumamalya Nawa-langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa wurrakina-da. Narruma-manguma wurrakina mamurukwa Nawa-langwa-langwa warninikuwena yanda-langwa wurrilyimberrkwulyumide-ka wurrilyimberrkeyebijeba iya wurrilyimberrkeyebijeba warnumamalya nuw-ambilyuma wurrakina arakba. Na-walyerre-ka ebina akungwa amakwulyumida, kembirra wurrumurndakakina ngawa warnumamalya wurrilyimberrkwulyumida nawurraki-yebijebakajungwunuma wurrilyimberrkuwarra iya wurrilyimberrkuwarra warnumamalya ababurna-manja angalya wurrakina-da.

11

Alingajirrirra-langwa alikira Babulena-manja

1 Biya adinuba-wiye-ka wurruwurrakakina warnumamalya wurribina nuw-ambilyu-murrumurra akini-yada nuw-ambilyumurra engka-manja

iya engka-manja angalya, umba awilyaba-me-ka ngawa ayakwa ne-yengbeyinuma wurrakina. 2 Umba alyengmilyengma-langwa ngawa nuw-ambilyumurra. Biya kembirra arakba na-marrawarnuma nawurraki-likenuma wurrakina. Biya arakba narruwurrak-akburrangarna angakbi-lyuwalya angalya emikirra Babuleniya. Biya yakwujina arakba kembirra nawurrak-ambilyuma wurrakina-da.

3 Biya arakba kembirra wurruwurrakakina warnumamalya na-lyelyimbukweyinuma warniki-ngekburaki-yade-ka alikira. Ne-yama, “Ngarri-ngekburakina alikira amilyumilyinja-murra,” ne-yama. Kembirra narri-ngambajuwama akina amilyumilyinja akungwa-ma. Kembirra narri-ngekburakama akina akwa narr-akumarnuma mardidarra-manja mamawura, ka-dakini-yada akwurraki-yada yanda-langwa akina na-kwurrakidinume-ka. Akwa ngarningka minyadirra makina narruma-wilyakama wurrakina. Biya narr-akumarnuma amurndakakina ami-lyumilyinja awilyuwilyaba-wiya, akwa ngawa minyadirra ngarningka narrum-akumarnuma wilyarra, kajungwa kuw-abalkayukwuni-yada ar-rubuda amurndakakina alikira. Biya kembirra narri-ngekburakama wurrakina alikira aburra-langwa amilyumilyinja-murra akina-da.

4 Biya nawurraki-yama wurrakina, “Kwa, ngarri-ngekburakina ababurna alikira. Umba awilyaba akina aki-ngekburakinama, akine-ka alingajirrirra aki-ngekburakinama. Nara amurndakeyina wuburra alikira e-yamama umba jujuje-ka alingajirrirra aki-ngekburakinama,” wurrakina nawurraki-yama. “Enene-ka ngarri-ngayindenama aki-ngekburakinama alingajirrirre-ka, kajungwe-ka angubina-manja kuw-akburrangini-yada akina,” ne-yama. Biya nawurraki-yama wurrakina, “Ngarruwurrakeyine-ka aduwaba ngarri-ngayindenama ngarringbudi-yade-ka ngarna aku-wilyakijeyini-yada, akwa ngarningka aka-wilyakajini-yada ngakwurra-langwa-manja wurrumirumirarrka ngarna ngarrumirumirarrngwa ngarrabarda warka akwa aringkawa. Ngarri-yaminamurra enena aduwaba kajungwa nari-yada angerriba iya angerriba awurra-murrkwuluma ngarruwurrakeyina, umba akuwurrak-ambilyi-yada ngawa awilyaba-murra-manja angalya,” ne-yama.

5 Biya arakba wurrumurndakakina warnumamalya narri-ngekburakama ababurna eyukwayuwa alikira akwa ngawa akina awilyaba alingajirrirra-dangwa alikira. Eneja kembirra ni-dirrirnda angaluba nakina Yaweya kajungwa kenuwurraki-rringkini-yada wurruwurrakakinu-wa. 6 “Warne-ka wurruwilyaba-ma warnumamalya,” ni-yama, “akwa awilyaba-me-ka ayakwa warna ne-yengbinama,” ni-yama. “Wurrumurndakeyina adinuba-wiya enena alikira narri-ngekburakama. Akwa adinuba ngarningka awurrakibine-ka ngarningka akwala ke-yaminame-ka awurrakakina ngawa. Engka iya engke-ka ke-yaminama eningerribirra karri-ngayindena-manja,” ni-yama.

7 Biya nakina Yaweya ni-yama ngarningka, “Ngakwurruwa kembirra aki-likajamurra arakba ngarna aki-dirrirndama akaminu-kuwarrukwajini-yada ayakwa aburra-langwa, nari-yada kembirra amin-engkirrikajajuma wurrumurndakakina,” ni-yama nakina Yaweya. 8 Biya nakina Yaweya arakbe-ka ni-dirrirnda akwa nenumini-kuwarrukwaja aburra-langwa ayakwa akwa angerriba iya angerribe-ka nenuwurraki-larrkena wur-rakina akina-manja angalya. Biya na-ngwanja kembirra wurrumurn-dakakina warnumamalya, nara karri-ngekburaka amurndakakina alikira-da. 9 Akine-ka angalya narri-yengbijuwama Babulena, mena yakwujina Yaweya nenuminu-kuwarrukwajuwa-mubaba nakina ayakwa, akwa akina

ekirra Babulena ne-yamina-mubaba “nu-kuwarrukwajuwama ayakwa.” Biya kembirra Yaweya nenuwurraki-larrkenumurra wurrumurndakakina warnumamalya yadikina engku-wa iya engku-wa angalya nakina-da. Kembirra aburraja na-ngwarndirriyinuma arakba wurrakina-da.

Jema-langwa-langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa

10 Amurndakenena akwala ayakwa Jema-langwa-langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa. Na-jerridu-mulangwa ebina akungwa amakwulyumida, kembirra mambilyuma mamarika numu-ngwingbijanguma iya yambilyuma yinungkwura nu-ngwingbijanguma. Kembirra arakba nakina Jema 100 mamarika iya yinungkwura n-ambilyuma nakina, biya n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba nenimikirra Arbakijada. 11 Bi...ya ngarningka 500 mamarika iya yinungkwura n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa ena-langwa n-akumajungwunuma.

12 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Arbakijada 35 mamarika iya yinungkwura, n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba nenimikirra Jela. 13 Bi...ya ngarningka 403 mamarika iya yinungkwura n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa ena-langwa n-akumajungwunuma.

14 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Jela 30 mamarika iya yinungkwura, n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba nenimikirra Ebera. 15 Bi...ya ngarningka 403 mamarika iya yinungkwura n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa ena-langwa n-akumajungwunuma.

16 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Ebera 34 mamarika iya yinungkwura, n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba nenimikirra Beleka. 17 Bi...ya ngarningka 430 mamarika iya yinungkwura n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa ena-langwa n-akumajungwunuma.

18 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Beleka 30 mamarika iya yinungkwura, n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba nenimikirra Riyuwa. 19 Bi...ya ngarningka 209 mamarika iya yinungkwura n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa ena-langwa n-akumajungwunuma.

20 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Riyuwa 32 mamarika iya yinungkwura, n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba nenimikirra Jerukwa. 21 Bi...ya ngarningka 207 mamarika iya yinungkwura n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa ena-langwa n-akumajungwunuma.

22 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Jerukwa 30 mamarika iya yinungkwura, n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba nenimikirra Neyawa. 23 Bi...ya ngarningka 200 mamarika iya yinungkwura n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa ena-langwa n-akumajungwunuma.

24 Eneja kembirra n-ambilyu-manja nakina Neyawa 29 mamarika iya yinungkwura, n-akumajungwunuma arakba nakina nenikuwenikba nenimikirra Dera. 25 Bi...ya ngarningka 119 mamarika iya yinungkwura n-ambilyuma nakina akwa wurrukwala ngarningka wurriyukwayuwa ena-langwa n-akumajungwunuma.

26 Eneja kembirra n-ambilyu-mulangwa 70 mamarika iya yinungkwura
nakina Dera, n-akumajungwunuma arakba nakina wurrabiyakarbiya
warninikuwena warnimikirra Aburema iya Neyawa akwa Yerena.

Dera-langwa-langwa wurrumirumirena

27 Warna wurriyukwayuwa Dera-langwa. Wurrabiyakarbiya
warninikuwena ena-langwa, warnimikirra Aburema iya Neyawa akwa
Yerena. Akwa Yerena-langwa nenikuwenikba Lada. 28 Bi...ya Yerena
ni-jungwa nakina ena-langwa-manja angalya ni-rukwularru-murrumanja,
emikirra Wura. Akine-ka angalya Wura akina-manja aringbirra
angalya emikirra Babuleniya. Kembirra yakwujina ngawa ni-jungwuma
nakina Yerena n-ambilyu-wiya nungwenikba Dera neniba ambaka.
29 Umba ngalaja Aburema-langwa dadingiyenikba Jeraya dakina, dibina
dadiyamarnjenikba umba dimininga dirndadikba. Ne-yaminjamama
wurrakina warnumamalya akina-manja angalya akini-yada. Umba
Neyawa-langwa dadingiyenibka Milka dakina, dibina dadiyawenikba
Yerena-langwa. Eneja nuwilyaba ningka nenikuwenikba Yerena-langwa
nakina nenimikirra Yijika. 30 Akena dakine-ka Jeraya duburubura ngawa
dadingarijira-ma dakina.

31 Bi...ya kembirra ni-likena arakba nenu-wilyaka nakina Dera
nenikuwenikba Aburema akwa numirenikba Lada, nibina ni-jungwu-
mulangwa nungwenikba Yerena, akwa ngarningka darngkiyenikba Jer-
aya, dibina dadingiyenikba Aburema-langwa, akwa narri-lalika arakba
akina angalya Wura warniki-liki-yada wurrakina aringbirru-wa angalya
emikirra Kenina. Biya na-likena arakba wurrakina-da.

Bi...ya narr-akburranga wurrakina akina angalya emikirra Yerena.
Aruma angalya aminababurna alikira iya warnumamalya akina. Akwa
nuw-ambilyuma yakwujina arakba-da. 32 Kembirra yakwujina ngawa
akina-manja angalya ni-jungwa arakba Aburema-langwa nungwenikba,
nibina neniyuwangkwa Dera. 205 mamarika iya yinungkwura nakina n-
ambilyuma biya ni-jungwa akina-manja angalya-da.

12

Aburiyama-langwa-langwa warnumamalya - Neningikarrawara nen-ardijuwa-mulangwa Aburemu-wa

1 Bi...ya eneja Yaweya ni-yama nakina Aburemu-wa, “Wu-lalikina
arakba enena angalya nungkwa-langwa iya nungwena-langwa. Akwa
wurrawurraki-lalikina arakba wurrumurndakenena warnumamalya
nungkwa-langwa enena-manja angalya. Biya ki-likaja arakba angabu-wa
angalya emininga-wa yiba-wilyakajina-murruwa ningkakina,” ni-yama
Yaweya Aburemu-wa.

2 Biya nenu-makama ngarningka enena ayakwa enuwa-wa akwa ni-
yama,

“Yiba-kwunama ngayuwa wurrababurne-ka numirena-murriya
warnikinikaduwa.
Wurrakine-ka kuw-ababurnadinama yanda-langwa
wurrilyimberrkwulyumide-ka wurrilyimberrkuwilyaba
warnumamalya kuw-ambilyamurra wurrakina.
Umba ngayuwa ki-yaminama eningaba nungkuwa-manja akwa kembirra
ningkumikbiyiya ningkakina
yanda-langwa wurrababurna warnumamalya kuw-eningmidinama
ningkenimikirra nungkwa-langwa.

Ngayuwa ki-yaminama akina kajungwa nungkwamba-langwa ki-yamini-yada ningkakina eningaba wurrukwala-manja warnuma-malya.
3 “Aburraja wurrukwala warnumamalya ke-yengbinama eningaba ayakwa nungkwa-langwa-langwa.
Kembirra ngayamba-langwa arrkala eningaba ayakwa ki-yengbini-yada wurrumurndakakinu-wa warnumamalya.
Umba aburraja warningerribirra warnumamalya kabi-kbajina-manja nungkuwa-wa,
kembirra ngayamba-langwa ke-kbajinama wurrumurndakakinu-wa warnumamalya.
Biya ki-yaminama ngayuwa eningaba wurruwurrakwulyumida-manja warnumamalya engkalina-langwa iya engkalina-langwa angalya,
wuburra laka ningi-yaminama eningaba aduwaba nungkuwa-manja,” ni-yama nakina Yaweya Aburemu-wa-da.
4 Bi...ya eneja Aburema neniyuwangkwa arakba, 75 mamarika iya yinungkwura n-ambilyumurra nakina. Biya ni-lalika ebina angalya aminababurna alikira iya warnumamalya Yerena akwa ni-likena emiingkuwa angalya aringbirru-wa Kenina, mena-baba Yaweya adinuba-wiya nenu-makamurra neniki-lika-langwa yenjerrikina akinu-wa angalya nakina. Umba eneja nenikuwenikba Lada ni-likenumurra nakina Aburema-manja. Nakine-ka Lada-langwa nungwenikba wunadiyerra-manja Aburema. 5 Biya nanga-wilyakama Aburema dadingiyenikba Jeraya akwa ngarningka nenikuwenikba Lada nenu-wilyakamurra. Akwa ngarningka wurrababurna-langwa warnungkwarba iya wurridarringka wurribina na-mungkwuluma ena-langwa-manja angalya akwa nenuminu-war•duwar•danguma ena-langwa warka aburrajukwaba nenu-wilyakamurra. Narri-larrngkajikamurra wurrakina ababurna-langwa amurndakijika iya angwarnda amurndakibina narru-manguma nuw-ambilyu-wiya wurrakina Yerena-manja, akwa namurndaki-likenuma arakba-da.
Namurndak-alilikenu...wa. Ne-yar•da arakba wurrakina ebina-manja angalya Kenina aringbirra-manja. 6 Akini-yada kembirra akina-manja ngawa angalya, aburraja wurrakina warnumamalya warnimikirra WarningiKenina nawurrak-ambilyuma ngawa wurrakina. Kembirra yakwujina ngawa Kenina-manja ngalaja akwurdukwurda eka aburra-langwa amalawudawarra nuw-alkayanguma engka-manja iya engka-manja angalya. Yakwujina ngawa wurrakina WarningiKenina warnumamalya neyengbinumurra ayakwa wurrakina aburra-langwu-wa amalawudawarra eka.
Aburraja kembirra Aburema-murriya namurndak-ambilyumurra wurrakina Kenina-manja. Biya namurndaki-likenuma engku-wa iya engkuwa angalya yakwujina ngawa yanda-langwa narr-akburrangama angakingakarjiyinga angalya. Akina-manja ngawa angalya ngalaja awilyabama akina eka akwurdukwurda nuw-arndurrkwarjeyumurra engembamanja Mawura, akwudangwa angalya aminababurna alikira iya warnumamalya emikirra Jekema.
7 Eneja kembirra Yaweya n-abilyerrikajungwununa Aburema-manja ebina-manja akwurdukwurda eka akwa ni-yama enuwa-wa, “Enenabina angalya aringbirra ngayuwa ka-kwunama nungkwa-langwu-wa numirena-murriya warnikinikaduwa-wa,” ni-yama nakina nenu-maka Aburema-manja. Kembirra yakwujina ngawa numurndaku-manga eneja

Aburema angwarnda arumuruma, akwa nuwurrak-arjiyajuwa amurn-dakakina akwa ni-ngekburaka arakba alda Yaweya-langwa, kajungwa neniku-buriyami-yada nakina Yaweyu-wa yakwujina. Akwa neni-yangmarngkwajuwa nakina enuwa-wa arakba-da.

8 Yadikina kembirra namurndaki-likena arakba wurrakina Aburema-murriya nuw-angkarrinu-murruwa arrirra dalada, akwa kembirra narri-ngekburakama angalya yakwujina angakingakarjiyinga-kba. Awilyaba angalya emikirra Bedela nuw-ambilyumurra akwaburrangarna umba ngalaja Aya alyengmilyengma-langwa akina. Alakina-kiya angalya aminababurna alikira iya warnumamalya. Biya yakwujina arakba wilyarra nakina Aburema ni-ngekburaka alda ebina wuburra ngawa. Numurndaku-manga akwala angwarnda arumuruma akwa nuwurrak-arjiyajuwa akina yakwujina ngawa akwa ni-ngekburaka arakba alda kajungwa neniku-buriyami-yada nakina Yaweyu-wa. Akwa neni-yangmarngkwajuwa nakina enuwa-wa-da.

9 Kenina-manja ngawa nawurrak-ambilyumurra warnumangalya Aburema-murriya akena narru-makirukbijangajuwama wurrakina angalya angerriba iya angerriba nuw-angkarrinu-murruwa arrirra dalada wurrakina-da.

Aburema akwa dadiyenikba nen-ambilyu-mulangwa Yijiba-manja

10 Akena akina-manja angalya Kenina ngalaja eyukwujiya aninga nuw-ambilyuma awurrariya-baba angalya. Kembirra Aburema-murriya narri-lalika wurrakina Kenina akwa namurndaki-likena angerriba Yijibu-wa, kajungwa kuw-ambilyi-yada yakwujina aduwaya, nara-wiya ebina aninga ambaka Kenina-manja. 11 Biya narr-akburranga-manja wurrakina akina angalya Yijiba, nara-wiya karri-jibukwa akina-manja angalya, ni-yengbina nakina Aburema ayakwa dadingiyenikba-manja Jeraya. Ni-yama nakina, “Ningkene-ka ningkukwulyubena ningkidarringka. 12 Kabu-rringkina-manja nungkuwa WarningiYijiba warnumamalya, ka-lyangkiyaminama wurrakina, ‘Aburema-langwa dadingiyenikba dakina-na?’ ke-yaminama wurrakina. Kembirra dukwa kabu-ngajina wurrakina ngayuwa-manja-da. Umba nungkwaja k-ambilya ningkeniba ningkakina. 13 Kembirra ningkena ka-makinama wurrumurndakakina-manja warnumamalya, ‘Ngayuwa nin-gena Aburema-langwa ningadiyamarnjenikba,’ ki-yaminama ningkakina ka-makinama. Kembirra aburraja kabu-lalikinama ningeniba k-ambilyi-yada. Kembirra ka-marngkirradinama ngayuwa-manja,” ni-yama nakina Aburema Jerayu-wa.

14 Kembirra narri-lalika-manja Kenina akwa nuw-awiyebeyinu-manja Yijibu-wa wurrakina, aburraja wurrumurndakakina WarningiYijiba warnumamalya narringa-rringkama dakina didarringka dukwulyubena amandangwa. 15 Umba akina-manja ngawa angalya Yijiba eneja naruma nubungkawa n-ambilyumurra nakina. Ni-lyingame-ka ababurna-langwa angalya yakwujina Yijiba-manja. Aburraja wurrukwala warnungk-warba wurribina nenuminu-war•duwar•danguma warka ena-langwa-manja alikira nenu-makama wurrakina nakina-manja dakina-langwa dadingiyenikba dukwulyubena Aburema-langwa. Kembirra wurrak-ina warnikuminuwar•duwar•da ena-langwa narringa-lyilyanguma Jeraya enuwa-wa ena-langwu-wa alikira. 16 Kembirra dukwulyubena-baba dak-ina, eneja nakina nubungkawa nu-marngkirradinuma Aburema-manja akwa nenu-kwama warnikuminuwar•duwar•da ena-langwi-yada akwa

ngawa ababurna jiba iya nenukwuda iya bulukwa iya dangki akwa ngawa kamila.
17 Umba eneja nakina Yaweya nu-warangume-ka nakina Jeraya dadik-ambilyinga-langwa yakwujina nibina-manja nubungkawa ena-langwa-manja alikira, akwa ni-larrkenuma nakina angbilyuwa engbingbuda enuwa-wa akwa ngawa ena-langwu-wa warnumamalya nuw-ambilyu-murruwa ena-langwa-manja angalya.
18 Kembirra eneja nakina nubungkawa nen-ardijuwa Aburema enuwa-wa. Ni-yama nakina, “Ningki-yamarrkame-ka ningkakina ngayuwa-manja? Miyambena-burra nara yiku-maka daka dadingiyena nungkwa-langwa Jeraya? 19 Ningki-yama-mubaba ningkakina, ‘Dadiyamarnjar-rka daka didarringka,’ kembirra aminakina-langwa ninginga-manguma dadingiyarrki-yada daka. Awurrariye-ka akina yi-kadika-mulangwa. Nga-mena kembirra daka dadingiyena nungkwa-langwa akwa jeyi, wurringi-likaja arakba engku-wa ngayuwa-langwa,” ni-yama nakina nubungkawa Aburemu-wa.
20 Kembirra nenu-maka nakina ena-langwa-manja warniku-minuwar•duwar•da, “Wurrawurraki-larrkiya arakba wunalakena wunenumamalya-kiya yadada,” ni-yama. Kembirra narra-manga arakba Aburema-murriya akwa narra-wilyakama Yijiba-langwa engku-wa-da, Aburema iya wurrababurna-langwa warnumamalya ena-langwa akwa ngawa ababurna amurndakijika amurndakibina aburra-langwa-da.

13

Aburema akwa Lada nen-errbalinu-mulangwa

1 Bi...ya aburraja Aburema-murriya nawurraki-lawurradinuma arakba Yijiba-langwa wurrakina akwa nawurraki-likenumurra Keninu-wa nuw-angkarrinu-murruwa akina arrirra dirrumala. Nanga-wilyakama Aburema dadingiyenikba akwa nenu-wilyakama warnumamalya ena-langwa akwa ngarningka wurribina nenuminu-war•duwar•danguma warka ena-langwa aburrajukwaba wurrakina nenu-wilyakama. Akwa amurndakijika-murriya ebina aburra-langwa narruwurraku-wilyakama wurrakina. Akwa ni-likenuma enejukwaba Lada nakina aburruwa.
2-5 Nakina Aburema numinababurne-ka amurndakijika-murriya akwa ngawa ababurna jiba iya nenukwuda iya bulukwa akwa awurrakwulyumide-ka angwarnda amamamuwa ajilba-murra akwa akawulda-murra nakina. Enejukwaba Lada numinababurne-ka amurndakijika-murriya nakina, ababurna jiba iya nenukwuda iya bulukwa ngalajukwaba. Kembirra nuwurraku-wilyakama Lada amurndakakina akwa ngawa warnumamalya ena-langwa nenu-wilyakama, akwa ngarningka wurribina nenuminu-war•duwar•danguma warka ena-langwa nenu-wilyakama nakina-da.
Kembirra nawurraki-likenuma arakba wurrakina Aburema-murriya akwa Lada-murriya engku-wa iya engku-wa angalya. Namurndaki-likenuma angerriba nuw-ambilyu-murruwa Bedela akina, yanda-langwa namurndaki-yar•danguma wurrakina angalya-manja wilyarra Bedela akwa ebina Aya. Biya yakwujina ngawa na-mungkwuluma wurrakina, na-mungkwulu-murrumanja arakba-wiya wurrakina, akwa Aburema ni-ngekburaka-murrumanja nakina arakba-wiya alda, ebina angwarnda-murra. Biya kembirra yakwujina ngawa Aburema neni-yangmarngkwajuwama Yaweyu-wa nakina-da.

6-7 Kembirra aburrajukwaba yakwujina wurrukwala warnumamalya wurruminakina angalya nuw-ambilyumurra ngawa wurrakina akina-manja angalya. WarningiKenina warnumamalya iya WarninguBerija warnumamalya wurrakina.

Kembirra yakwujina ngawa nuw-ambilyumurra aburraja Aburema-murriya. Nawurrak-ambilyumurre-ka bi...ya ne-yarrakeyinume-ka akina amarda-murriya akwa angalya wunalakina-kiya-langwa wunambilyuma-kiya-langwa, Aburema-langwa akwa Lada-langwa, mena awurrakwulyumida-babe-ka jiba-murriya aburna-langwa. Kembirra aburraja ne-beyinuma arakba awinyamba wurrakina Aburema-langwa warnungkwarba wurribina narr-akwurrajuwa-murrumurra jiba-murriya, akwa Lada-langwa, ne-beyinuma arakba wurrakina-da. Narri-ngirrajuwama akungwa iya aninga amarda. Ne-beyinuma wurrakina akina-manja angalya Kenina-da.

8 Eneja kembirra Aburema ni-yama nakina Ladu-wa, “Yalakene-ka yenukwa-manja ngarruwurrakawura-murre-ka ngarna. Nara aburraja e-bibanjuma awinyamba yakwa-langwa warnungkwarba, nganyangwa warnungkwarba akwa nungkwa-langwa, nara a-wirrikbajajuma warna. 9 Yakwaja kembirra arakba y-aburrakuwurriyinama yalakena yi-likajama. Nungkuwa wi-yengbijina ebina angalya arakba ningki-ngayindenama, kajungwa ki-likaji-yada nungkuwa, umba nganjukwaba kembirra ki-likaji-yada arakba emininguku-wa angalya, yeyebijeba yak-ambilyi-yada,” ni-yama nakina Aburema Ladu-wa-da.

10-13 Eneja Lada kembirra n-andeya angerriba nakina akena ni-rringka ekbilyuwalya angalya nuw-ambilyu-murrumanja adirrungwarna ada-lyuma emikirra Jardina. Eningabe-ka angalya akina. Umba akina adalyuma na-likenumurra angerriba akinu-wa angalya emikirra Jawa. Ababurne-ka akina akungwa iya eka akwa amarda, wuburra laka ebina angalya Yaweya ni-ngekburakama nakina emikirra Yidina, akwa ngalajuk-waba wuburra ne-yamama akina adalyuma Yijiba-manja. Kembirra Lada nakina ni-ngayindanguma akina angalya aringbirra emikirra Jardina ena-langwi-yada angalya. Akwa ni-likena arakba nakina yenjerrikina akinu-wa angalya alyengmu-wa. Kembirra nen-aburrakuwurriyinuma arakba wunalakina-da.

Umba eneja Aburema n-ambilyuma nakina yakwujina ngawa ebina-manja angalya Kenina. Eneja nakina Lada ni-ngekburakama angalya arakba engemba-manja Jaduma akwudangwa. Akine-ka angalya Jaduma aminababurna alikira iya warnumamalya. Umba aburraja wurrak-ina warnumamalya WarningiJaduma wurruwurrariye-ka wurruminakina angalya. Nara kenumini-yarrkuwaraka ayakwa Yaweya-langwa akwa nuw-arriyakajungwunuma awurruwurrariya-langwa wurrakina ngawa-da. Akena yakwujina ngawa nuw-ambilyuma aburraja Lada-murriya, nara-wiya nakina Yaweya kinu-burrijuwa alakina-kiya angalya aruma-murrikiya Jaduma akwa ngawa Kamara-da.

Aburema ni-likenu-mulangwa Yebirenu-wa

14 Kembirra Lada nakina ni-likenu-mulangwa arakba, eneja kembirra Yaweya ni-yama nakina Aburemu-wa, “Ningkakina ningk-arjiya-mulangwa yadikina andiya angerriba iya yenjerra. Ambaka-langwa ningkakina k-andiyama, 15 mena ngayuwa ningena yiba-kwunama enena angalya aringbirra nungkuwa-wa akwa nungkwa-langwu-wa wurriyukwayuwa. Amurndakenena angalya ningki-rringkinama

ababurna-langwa kembirra nungkwa-langwa-wiya arakba akina eningangkawura ngawa-da. 16 Akwa ngarningka yiba-kwunama wurrababurna warnikinikaduwa numirena-murriya nungkwa-langwa. Aburraja ka-wurramur•dinama wurrakina wuburra laka ajiringka. 17 Kembirra jeyi, likaja akwa kumurndaki-rringkina akina angalya angkwulyumida-langwa, mena ngayuwa-baba ningena yiba-kwunama amurndakenena angalya nungkuwa-wa," ni-yama nakina Yaweya Aburemu-wa.

18 Eneja kembirra nakina Aburema ni-likena emininggu-wa angalya akwa ni-ngekburaka angalya enikaduwa Yebirena-manja. Yakwujina ngawa n-ambilyuma arakba akwudangwa amurndakibina eka akwurduk-wurda nuwilyaba-langwa nenungkwarba nenimikirra Mamura. Kembirra yakwujina ngawa ni-ngekburakama alda nakina Aburema angwarnda-murra kajungwa neniku-buriyami-yada Yaweyu-wa. Akwa kembirra neni-yangmarngkwajuwa enuwa-wa nakina-da.

14

Aburema neni-lawurrakajuwa-mulangwa Lada awinyamba-langwa

1-9 Eneja nuwilyaba nenungkwarba nenimikirra Kedaleyuma ningbuda n-ambilyumurra nubungkawa ena-langwa-manja angalya engemba Elama. Biya nakina Kedaleyuma nu-bungkawadinuma ngarningka wurrukwala-manja wurrububungkawa wurrumangbala-manja. Warnimikirra wur-rakina Bera iya Birija iya Jina iya Jemeba akwa ngawa nuwilyaba nubungkawa akina-manja angalya emikirra Bela. Akena akina angalya aminambilyuma-kiya ekirra, Bela akwa ngawa Jawa. Nakine-ka Bera nubungkawa ena-langwa-manja angalya Jaduma, umba eneja nakina Bir-ija nubungkawa ena-langwa-manja angalya Kamara, umba eneja nakina Jina nubungkawa ena-langwa-manja angalya Aduma, umba eneja nakina Jemeba nubungkawa ena-langwa-manja angalya Jebawuma nakina.

Umba nibina Kedaleyuma nu-bungkawadinuma nakina nenungk-wurakba wurrakina-manja wurrububungkawa wurrumangbala. Mememberrkwa-manja mambilyuma mamarika iya yinungkwura nu-bungkawadinuma nakina Kedaleyuma wurrakina-manja wurrububungkawa wurrumangbala akwa ngawa aburra-langwa-manja warnumamalya wurrababurna-manja. Kembirra mingka-manja mamarika wurrakine-ka wurrumangbala wurrububungkawa na-lyangkuwerribikajungwunuma nari-yada arakba amin-engkirrikuma Kedaleyuma-wa.

Kembirra mingka-manja mamarika eneja Kedaleyuma nakina nenu-wilyakama ena-langwa wurrawinyamba warnungkwarba engembu-wa Ajerada-Karneyimu-wa. Aburrubukwurrajukwaba wurrubukabiyakar-biya wurrubukubungkawa narra-wilyakama aburrubukwurra-langwa wurrawinyamba warnungkwarba akinu-wa angalya kajungwa warniku-mamurikaji-yada wurrakina Kedaleyuma-manja. Wurrubukalakina wur-rubukubungkawa wurrubukenimikirra Amirabela iya Ariyakwa akwa Didala. Nakine-ka Amirabela nubungkawa ena-langwa-manja angalya Babuleniya, umba eneja Ariyakwa nubungkawa nakina ena-langwa-manja angalya Elajara, umba eneja Didala nubungkawa nakina ena-langwa-manja angalya Kawiyima.

Aburraja wurrababurne-ka wurrawinyamba wurrakina-langwa wurrubukubungkawa wurrubukabiyarbuwa, Kedaleyuma-langwa iya Amirabela-langwa iya Ariyakwa-langwa akwa Didala-langwa.

Na-mamurikeyinume-ka wurruwurrakakina akwa na-wardiyinuma wurrakinu-wa warnumamalya warnimikirra WarningiRebeyima engemba-manja Ajerada-Karneyima. Na-wardiyinuma wurrakinu-wa, biya yadikina kembirra nawurraki-likenuma ngawa engembu-wa Yemu-wa akwa na-wardiyinuma yakwujina wurrukwalu-wa warnumamalya warnimikirra WarningiJijima wurrakina. Biya kembirra yadikina nawurraki-likenuma ngawa ekburriyalkwu-wa emikirra Kiriyadeyuma akwa ngarningka ngawa na-wardiyinuma yakwujina wurruwurrakukwalu-wa warnumamalya warnimikirra WarningEmima. Narra-jungwajuwame-ka wurrakina wurrababurna warnumamalya, WarningiRebeyima-manja iya WarningiJijima-manja akwa WarningEmima-manja warnumamalya.

Biya kembirra yadikina nabuki-likenuma wurrubukalakina wurrubuk-abiyarbuwa wurrubukubungkawa iya aburrubukwurra-langwa war-nungkwarba ebinu-wa angalya emikirra Yiduma. Aminababurna an-gakingakarjiyinga akina angalya. Yakwujina ngawa kembirra na-ngajeyinuma wurrakina wurrukwalu-wa warnumamalya warnimikirra WarningiYari. Narra-jungwajuwama wurrababurna warnumamalya akwa kembirra narra-larrmanguma wurrukwala. Na-minangkirreyinuma wur-rakina ngawa bi...ya yanda-langwa Elbarena angalya. Akine-ka angalya akilarrkbidjina alarrkingburingka-manja nuw-ambilyuma.

Biya kembirra yadikina nawurraki-lyangkarrngajungwunuma wurrakina akwa ngarningka ngawa nawurraki-lawurradinuma engembu-wa angalya Kedeja. Akini-yada akina angalya Enumijibada emikirra adinuba-wiya, umba kembirra aduwaba Kedeja arakba akina emikirra. Wurringbingbude-ka ngawa namurndaki-likenume-ka. Biya narruwurraku-murrakajuwa ababurna-langwa angalya wurrumurndakibina-langwa warnumamalya WarningAmaleka. Biya kembirra ngarningka ngawa na-ngajeyinuma wurrukwalu-wa warnumamalya WarningAmawu-wa wurribina nuw-ambilyu-murruwa engemba-manja angalya Yajijena-Damara akina. Na-wardiyinuma wurrakinu-wa akwa narra-jungwajuwama wurrababurna warnumamalya.

Aburraja kembirra wurrububungkawa wurrumangbala Jaduma-langwa iya Kamara-langwa iya Aduma-langwa iya Jebawuma-langwa akwa Bela-langwa narrawurra-murndukwama arakba aburra-langwa wurrawinyamba warnungkwarba ekbilyuwalya-manja angalya emikirra Jidima. Narrawurra-murndukwama wurrakina kajungwa warniku-wardi-yada wurrubukalekbinu-wa wurrubukubungkawa wurrubukabiyarbuwa Elama-langwa iya Kawiyima-langwa iya Babuleniya-langwa akwa Elajara-langwa. Akini-yada ngawa nara ambaka makarda mibina yakwujina umba aduwaba-manji-kba makarda makina. Memikirra makina “Menikijijungwa Makarda.” 10 Umba akina-manja ngawa angalya ekbilyuwalya ngalaja ababurna edirra aminyadirra-murra wuburra amilyumilyinja nuw-ambilyumurra akina. Kembirra wunalakina wunambilyuma-langwa wunubungkawa-kiya, nuwilyaba nibina Jaduma-langwa nubungkawa umba nuwilyaba nibina Kamara-langwa nubungkawa, kwureya nen-angkirreyinuma wunalakina wuneniki-lyumadi-yada akina-langwa awinyamba. Akena neni-lyikarrkburrukwunuma wunalakina angerriba memedirru-wa minyadirra akwa nenu-kwulyanguma. Umba aburrubukwurraja wurrubukabiyakarbiya-langwa wurrubukubungkawa wurrubukalakina

nabuk-angkirreyinuma nabuki-lyumadinuma angakarjiyinga-wa angalya-da.
11-12 Kembirra aburrubukwurraja wurrubukalekbina wurrubukabi-yarbuwa wurrubukubungkawa Elama-langwa iya Kawiyima-langwa iya Babuleniya-langwa akwa Elajara-langwa nabuki-likenuma wurrubukalak-ina alakina-kiya-wa angalya Jaduma-wa iya Kamaru-wa wurrakina. Nabuki-likenuma wurrubukalakina iya aburrubukwurra-langwa war-nungkwarba aburruwa akwa narra-manguma wurrakina wurrababurna-langwa WarningiJaduma warnumamalya iya WarningiKamara warnu-mamalya. Akwa kembirra narruwurraku-manguma ebina aninga iya akwala amurndakijika ababurna-langwa alakina-kiya-langwa angalya. Eneja nakina Lada, nibina nenikuwenikba Aburema-langwa, n-ambilyuma ebina-manja ngawa angalya Jaduma. Biya kembirra nenu-manguma nakina akwa narru-manguma ngarningka ena-langwa amurndakijika-murriya. Biya narruwurraki-lalikama arakba alakina-kiya angalya.
13 Eneja nuwilyaba nenumamalya ni-lyumadinuma nakina Kedaleyuma-murriya-langwa akwa ni-likenuma Aburemu-wa, nibinu-wa NiYiburuwa, mena nakine-ka Aburema nungwenikba Lada-langwa. Nakina Aburema n-ambilyumurra akwudangwa ebina-manja angalya nuw-ambilyu-murrumanja amurndakibina akwurdukwurda eka Mamura-langwa. Umba eneja Mamura NeningAmawa nenumamalya nakina. Enuwa akwa ngawa wunalakina ena-langwa narrkuwenikba-kiya Ejikala iya Anira aburrubukwurruwa-murra nabuki-yakiyakeyinuma wurrubukalakina aburrubukwurruwa nakina Aburema. Kembirra eneja ni-lyumadu-mudangwa nibina nenumamalya nen-akburrangama arakba nakina-manja Aburema akwa nenu-makama nakina enuwa-manja akina ayakwa nenu-mangu-mulangwa wurruwurrakibina warnumamalya nenikuwenikba Lada-da.
14 Eneja n-eningmidu-manja nakina Aburema nenu-mangu-mulangwa Kedaleyuma-murriya ena-langwa nenikuwenikba Lada, kembirra nenuwurrak-ardijuwa nakina wurrumurndakakina wurrawinyamba ena-langwa, 318 warnungkwarba. Kembirra Aburema akwa ngawa ena-langwa warnungkwarba ne-yuweyinuma wurrakina Kedaleyuma-murriya-manja akwa aburra-langwa-manja warnungkwarba engku-wa yanda-langwa akina-manja angalya aminababurna alikira iya warnumamalya emikirra Dena. 15 Biya kembirra Aburema nenuwurrak-errbalijuwa wurrumurndakakina warnungkwarba ena-langwa wurrawinyamba, wurrukwala yadada umba wurrukwala angaluba. Kembirra na-ngajeyinuma Kedaleyuma-murriya-manja akwa aburra-langwa-manja warnungkwarba alyarrngwalyilya. Biya nakina Aburema akwa ena-langwa wurrawinyamba warnungkwarba narra-jungwajuwama wurrababurna warnungkwarba wurrawinyamba Kedaleyuma-murriya-langwa, umba narra-larrmanguma wurrukwala yanda-langwa akina-manja angalya emikirra Yawuba. Akine-ka angalya Yawuba nuw-ambilyuma akina Damajija-manja alarrkuwarra-langwa. 16 Kembirra narruwurra-murrakajuwa wurrakina amurndakibina amurndakijika narruwurraku-manguma adinuba-wiya Kedaleyuma-murriya alakina-kiya-langwa angalya Jaduma akwa Kamara. Kembirra Aburema nakina neni-lawurrakajuwa angalyu-wa ena-langwa nenikuwenikba Lada akwa ngawa amurndakibina amurndakijika ena-langwa. Akwa ngarningka nenuwurraki-lawurrakajuwa wurrumurndakibina wurrididarringka akwa ngawa wurrukwala warnumamalya wurribina narra-manguma

Kedaleyuma-murriya alakina-kiya-langwa angalya Jaduma akwa Kamara. Neni-lawurrakajuwama wurrakina ena-langwu-wa angalya-da.

Malkijideka-langwa akwa Aburema-langwa

17 Kembirra ni-lawurradinu-manja nakina Aburema ena-langwu-wa angalya na-ngajeyinu-mulangwa wurrumurndakibina Kedaleyuma-murriya, eneja nubungkawa Jaduma-langwa nenu-kwurukwa ni-likena nakinuwa. Biya nen-akburranganja wunalakina ekbilyuwalya-manja angalya emikirra Jebeya. Aminambilyuma ekirra akina angalya, awilyaba Jebeya umba awilyaba ngarningka “Nubungkawa-langwa Angalya” akina. 18 Enejukwaba nuwilyaba nenungkwarba Malkijideka nenimikirra ni-likenumurra nakina Aburemu-wa. Nakine-ka nenungkwarba nubungkawa Jalema-langwa akwa ngarningka NuMinida nenungkwarba n-ambilyumurra. NuMinida nakina Neningikarrawara-langwa umba eneja nakina Neningikarrawara naruma numikbiyiya-dangwa. Eneja nuwilyakame-ka nakina amalyirra akwurena-langwa akwa ngawa damba Aburemu-wa-da.

19 Kembirra ni-yengbina Malkijideka nakina ayakwa Neningikarrawaruwa. Ni-yama,

“Nungkuwa ningkakina Ningkeningikarrawara ningkibina ningkaruma
ningkumikbiyiya-dangwa.
Ningkakina-bina ningki-ngekburakama angubina iya ababurna-
langwa angalya-da.
Yamina eningaba Aburema-manja.

20 Ningken-akwurrajuwama nakina-manja, ningkenu-mamurikajuwama
akwa kembirra eneja neni-larrmanguma nu-minangkirrajuma
nakina wurrumurndakibina wurrawinyamba warnungkwarba
wurrababurna-langwa.
Kembirra aminakina-langwa yirruwa ke-yangmarngkwajinama
nungkuwa-wa aduwaba,”

ni-yama nakina Malkijideka Neningikarrawaru-wa.

Eneja kembirra Aburema nenu-kwa ababurna eninginingaba amurndakijika enuwa-wa. Ni-larrngkwaburranga Aburema ababurna-langwa eningerribirra amurndakibina nenu-murrakajuwama nakina ni-larrngkilawurrakajuwama Kedaleyuma-murriya-langwa akwa numurnduwarnuma akina kajungwa neniku-kwi-yada akwala Malkijidekuwa. Ni-larrmburranguma arngkumemberrkwa amurndakijika akwa kembirra nenu-kwama alarrngkuwilyaba Malkijideku-wa umba amangbala abiyarbuwa nu-minambilyuma. Umba ememberrkwa bulukwa nu-murnduwarnuma akwa nenu-kwama awilyaba. Biya niyaminjamama ngawa nenu-kukwame-ka amukwiyadakina ababurna-da.

21 Kembirra ni-yama eneja nakina nubungkawa Jaduma-langwa Aburemu-wa, “W-akwurrajina ababurna-langwa amurndakijika amurndakenena nungkwa-langwi-yada umba yimini-lawurrakajina wurrumurndakenena nganyangwa warnumamalya,” ni-yama.

22-23 Ni-yama eneja Aburema enuwa-wa, “Nara ningena akwurrajuma nungkwa-langwa amurndakijika. Nara a-manguma duwilyuwilyaba dadumakirnda akwa awilyuwilyaba amakirnda eningalika. Enena ayakwa yirra-makinama nungkuwa-wa akwa ngawa ningi-yengbijinama ekirra Yaweya-langwa. Nakina-bina ni-ngekburakama angubina akwa ababurna-langwa angalya. Enena kembirra ayakwa yirra-makinama nungkuwa-wa kajungwa kin-engkirrikaji-yada Yaweya, nibina naruma

numikbiyiya-dangwa Neningikarrawara nakina, akwa nara ngayuwa a-yarrkuwarrukwajuma enena ayakwa nganyangwa. Kembirra nare-ka nungkwaja e-yamama, ‘Ngayuwe-ka ningena ningenu-mamurikajuwama Aburema. Kembirra aminakina-langwa numinababurna amurndak-ijika nakina-da,’ nara e-yamama ningkakina. 24 Nganja ningena nara a-rndirrkama akwala amurndakijika nganyangwi-yada. Umba nganyangwa warnungkwarba nuw-alyubarinuma arakba wurrakina aninga, kembirra akine-ka yimbukwa yirra-langwa, nara akwala. Umba wurra-larrkiya warna warnungkwarba Anira iya Ejikala akwa Ma-mura, aburru-murnduwarna akina amurndakijika akwa karrubuku-wilyakina aburrubukwurra-langwi-yada-da,” ni-yama Aburema nakinu-wa nubungkawa NeningiJaduma-da.

15

Ni-yarrkakumarnu-mulangwa Neningikarrawara eningarumuruma ayakwa Aburema-langwa

1 Bi...ya kembirra n-ambilyu-manja nakina Aburema arrawa ena-langwa-manja kalikwa, nenu-marngkirringkama nakina Yaweya akwa n-engkirrikenuma ayakwa ni-yengbinuma enuwa-wa. Eneja ni-yama Yaweya, “Nara akbar•duma. Nganja ningena yiba-didirrakinama nungkuwa awurruwurrariya-langwa kajungwa ningkingkinyungwurra k-ambilyi-yada ningkakina, akwa ngawa yiba-kwunama ngayuwa eninginingaba-wiya,” ni-yama Yaweya enuwa-wa.

2 Eneja ni-yama Aburema, “Ningkubungkawa Yaweya, miyambena-burra yiku-kwunama eninginingaba ngayuwa-wa? Nara wurribina wurriyuk-wayuwa nganyangwa. Nuwilyaba-ma wulkwa nenungkwarba nenimikirra Eliyeyija wuburra laka nenikuwarrka nganyangwa, mama nginuminu-war•denama warka nakina. Umba angalya ena-langwa Damajija ak-ina. 3 Akena nungkwaja nara yiku-kwa wurriyukwayuwa ngayuwa-wa. Kembirra ki-jungwa-manja ngayuwa, nakine-ka Eliyeyija kinu-menama amurndakijika nganyangwa-da,” ni-yama Aburema-da.

4 Biya kembirra n-engkirrika nakina Aburema Yaweya ni-yengbinuma ayakwa ngarningka enuwa-wa. Ni-yama eneja Yaweya, “Kwuja! Nara nakina Eliyeyija a-manguma amurndakijika nungkwa-langwa ki-jungwa-manja nungkuwa. Umba ambaka-murra ningkakina k-akumajungwunama amandangwa nenikuwena. Kembirra nakina-bina nenikuwena kinu-menama amurndakijika nungkwa-langwa ki-jungwa-manja nungkuwa,” ni-yama Yaweya Aburemu-wa.

5 Kembirra Yaweya nenu-wilyaka Aburema errekbu-wa akwa ni-yama enuwa-wa, “Ngwundikadiya angubinu-wa karrawaru-wa, akwa yindukwureya nga-murnduwarna dumurndakangaba dakilyingajanga,” ni-yama. “Nungkwa-langwe-ka warnikinikaduwa numirena-murriya kuw-ababurnadinama wurrakina. Wurruwurrakwulyumide-ka wuburra du-murndakangaba dakilyingajanga duwurrakwulyumida ke-yaminama wur-rakina aburrajukwaba-da,” ni-yama nakina Yaweya Aburemu-wa-da.

6 Nakine-ka nu-werrikambilyuma Aburema Yaweyu-wa. Kembirra akina-langwa arrkala nakina Yaweya nenu-werrungwur•danguma Aburemu-wa-da.

7 Kembirra ni-yama nakina Yaweya Aburemu-wa, “Ningene-ka ngayuwa Yaweya, ningibina yirra-wilyakama ningkakina engemba-langwa Wura-langwa ebina-langwa angalya aringbirra-langwa emikirra Babuleniya.

Yirra-wilyakama nungkuwa yangkwurrangwa kajungwa ningeniku-kwi-yada enena angalya nungkwa-langwa," ni-yama.
8 Eneja ni-yama Aburema, "Ningkubungkawa Yaweya, ki-yamarrkinama ngayuwa k-eningmidinama enena angalya nganyangwa?" ni-yama.
9 Eneja ni-yama nakina Yaweya Aburemu-wa, "Yi-yikaja awilyaba bulukwa iya nenukwuda adarringka-kiya akwa ngawa enungkwarba jiba, amurndakibina mabiyakarbiya mamarika iya yinungkwura nuw-ambilyuma. Akwa ngarningka yi-yikaja duwilyaba darrawurukukwa akwa duwilyaba dakwurakburakba," ni-yama Yaweya enuwa-wa.
10 Eneja Aburema ni-likena, numurndak-angkarna amurndakakina, biya neni-yikena kembirra Neningikarrawaru-wa arakba. Kembirra nu-wardanga, numurnda-ngkingkarrngarna amurndakakina wilyarra, akwa n-akumarna amurndakibina amadangkwa ajiringka-manja, akwala yada-langwa-langwa, umba akwala angalaluba. Ngalaja kembirra na-kwurukweyinuma amurndakakina awurruwurrakidirrbura. Akena nara wurrajija keni-ngkarrngarna nakina. 11 Kembirra aburraja wurrimininingka wurrukwala wurrajija wurradidirrungwarna wuburra yukwurrijija na-dirrirnda angaluba amurndakakinu-wa amadangkwa, akena eneja Abu-rema nu-minangkirraja nakina wurrakina wurrajija-da.
12 Kembirra numa-merrkilarrinu-manja mamawura nakina Aburema nu-mungkwulinga arakba marringa madirrungwarna. Kembirra nu-mungkwulu-wiya nakina Aburema nu-minjirrkakbar•de-ka angwurra nakina-da.
13-16 Eneja kembirra Yaweya ni-yama nakina enuwa-wa, "Nungkuwa ningkakina k-ambilyama yanda-langwa k-eniyuwangkwudinama akwa nungkwabakiya-ba ki-jungwunama ningkakina ningkumurndamurndirra. Kembirra ki-jungwa-manja nungkuwa, aburraja wurrukwala warnu-mamalya kabu-rungkwabinama ningkakina," ni-yama Yaweya. "Ki-jungwa-manja nungkuwa, kembirra aburraja nungkwa-langwa numirena-murriya warnikinikaduwa ka-likajama wurrakina eng...ku-we-ka angalya alarrkingku-wa. Akwa kuw-ambilyame-ka yakwujina wurruminjirrkingka wurrakina. Aburraja wurrububardijena warnumamalya wurruminakina angalya karra-menama nungkwa-langwa warnikinikaduwa numirena-murriya akwa karra-war•dikiname-ka aruma warka wurrakina-manja yakwujina-da," ni-yama nakina Yaweya Aburemu-wa.
Biya ni-yama ngarningka, "Kuw-ambambilyama kembirra wurrakina nungkwa-langwa numirena-murriya warnikinikaduwa yakwujina akina-manja ngawa angalya yanda-langwa 400 mamarika iya yinungkwura kini-jerridina-manja yakina, mena nara-baba ambaka ningena a-minangkirrajuma wurrumurndakenena warningiyelakwa warnumamalya WarningAmawa. Wurruwurrariye-ka nuw-ambilyama aduwaba wurrumurndakenena warnumamalya WarningAmawa, akena kuw-arriyadinama ambaka-murrumurra angwurre-ka wurrakina. Kembirra akini-yada ngawa kuw-arriyadina-mulangwa wurrakina, ngayuwe-ka ningena ka-banijumindenama, ku-minangkirreyinama wurrakina-da. Kembirra ngayuwa ningena k-awinyambadinama wurrumurndakibinu-wa wurrububardijena warnumamalya ebina-manja angalya alarrkingka-manja. Umba aburraja numirena-murriya warnikinikaduwa karri-lalikinama akina angalya akwa ka-lawurradinama yangkwurrangwa. Umba ka-jadena-manja akina-langwa angalya alarrkingka-langwa wurrakina numirena-murriya warnikinikaduwa, karri-larrngkuwarakinama ababurna amurndakijika-murriya iya

yababurna yinungungwangba-murriya akwa ababurna angwarnda-murriya awurrakwulyumida aburruwa-manja. Wurruminababurne-ka kembirra wurrakina-da," ni-yama Yaweya nakina Aburemu-wa-da.

17 Kembirra ngalaja arakba mamawura numa-merrkawiyeba makina akwa na-larrumur•da arakba. Kembirra adirrariyaba ngalaja amarnina nuw-angmakwulalinga adingira-murra-manja bajikala nuw-abilyerrikajungwa akina, akwa nuw-angkarrkarjeya angwarra ngala-langwa. Akwa ngalaja na-jadinga akina angwura nuw-abarrirrakina wuburra yinumukwa yimundungwa. Nalirraki-likena alakina angwura-kiya wilyarra n-akumarnu-murrumanja Aburema amurndakibina amadangkwa ajiringka-manja.

18 Kembirra akini-yada ngawa eneja nakina Yaweya ni-yarrkakumarnuma eningarumuruma ayakwa Aburema-langwi-yada. Umba Aburema enamba-langwa nu-manga akina ayakwa ena-langwi-yada. Ni-yama Yaweya enuwa-wa, "Amurndakenena ayakwa nganyangwa, akwa nara a-yarrkuwarrukwajuma ningena. Enene-ka angalya aringbirra amandangwa ka-kwunama nungkwa-langwu-wa numirena-murriya warnikinikaduwa-wa. Wurrakine-ka na-likajama enena angalya Yijiba-langwa akwa engku-wa angerriba angabu-wa adirrungwarna adalyuma emikirra Yiburadija. 19 Aduwaba aburraja wurrumurndakenena warnumamalya nuw-ambilyama wurrabalija wurruminenena angalya. Akwala angalya WarningiKena-langwa warnumamalya, iya akwala angalya WarningiKenija-langwa warnumamalya, iya akwala angalya WarningiKadumana-langwa warnumamalya, 20 iya akwala angalya WarningiYida-langwa warnumamalya, iya akwala angalya WarninguBerija-langwa warnumamalya, umba akwala angalya WarningiRebeyima-langwa angalya akina. 21 Akwa ngarningka amurndakenena akwala angalya WarningAmawa-langwa warnumamalya aduwaba, iya akwala angalya WarningiKenina-langwa, iya akwala WarningiKikaja-langwa umba akwala ngarningka WarningiJebija-langwa warnumamalya akina. Amurndakenene-ka angalya aburra-langwa ababurna-langwa ka-kwunama ngayuwa amandangwa nungkwa-langwu-wa numirena-murriya warnikinikaduwa-wa-da," ni-yama nakina Yaweya Aburemu-wa-da.

16

Yeka-langwa akwa Yijumeyila-langwa

1 Yakwujina ngawa eneja Aburema n-ambilyuma Kenina-manja an-galya. N-ambilyumurra nakina mememberrkwa mamarika iya yin-ungkwura, akena ngalaja dadingiyenikba Jeraya duburubura ngawa dadingarijira-ma. Ebina-wiya dakina Jeraya nanga-mangumurra Yijiba-langwa duwilyaba dadiyara dadimikirra Yeka. Eneja neningiyadikba nu-beyindanguma ngala-langwa-langwa warnumamalya dadikuminu-war•di-yada warka Jeraya-langwa.

2 Ngalaja Jeraya kembirra yingi-yama neningiyadikba-wa, "Nakine-ka Yaweya nara kenu-kwa-langwa wurriyukwayuwa ngayuwa-wa, umba nungkwaja nga-mena daka dadiyara wurringi-yakeyina wurringu-mungkwula," yingi-yama. "Nganyangwi-yada kembirra wurrangariya ka-rukwamalyeni-yada karring-arrangbina-manja dakina," yingi-yama Jeraya Aburemu-wa yinginu-makama.

Eneja kembirra Aburema ni-lyangkuwama nakina. 3 Biya kembirra Jeraya yinginu-kwa arakba dakina dadiyara neningiyadikba-wa-da ena-langwi-yada didarringka-da. 4 Biya kembirra arakba wunalakina neni-yakeyina dakina Yeka-da.

Bi...ya yinginuminu-mambakinuma arakba dakina wurrangariya Aburema-langwa. Yingu-ngkweningabakajungwuna dakina Jerayu-wa-da. Biya yingi-yama Yeka dakinu-wa Jeraya, “Ningene-ka arakba ningeningaba ngaya,” yingi-yama, “ningenuminu-mambakina-mubaba arakba ningena wurrangariya Aburema-langwa,” yingi-yama dakina Jerayu-wa-da.

5 Ngalaja yingi-yama Jeraya neningiyadikba-wa, “Nguminu-mambakina-mubaba wurrangariya nungkwa-langwa, kembirra yingu-ngkweningabakajungwunama dakina ngayuwa-wa,” yingi-yama. “Ngayabakiya-ba ningena yirra-makama nungkuwa ningkeniki-rndirrka dakina didarringka,” yingi-yama. “Akena yingu-ngkweningabakajungwunamurra daka yingu-mambakina-mulangwa wurrangariya. Yingi-yengbiyengbeyinamurra ngayuwa-wa ayakwa awurruwurrariya, akwa yingi-yaminjaminamurra ngawa daka arngkababurna-langwa,” yingi-yama dakina Jeraya. “Yimiyambena-kiya yeningaba-kiya, nungkuwa yinda ngayuwa? En-engkirrikaja kembirra Yaweya nakina-da,” yingi-yama Jeraya dakina Aburemu-wa-da.

6 Eneja Aburema ni-yama, “Nungkwa-langwa-bina daka didarringka-da, akwa nungkwa-langwa-bina warka nguminu-war•duwar•denama-da. Nungkuwa-bina ningkinga-war•dikinama ningkakina-da, kembirra ki-yaminama ningkakina nungkwabakiya-ba dakina-manja didarringka,” ni-yama Aburema ngaluwa-wa.

Kembirra akini-yada ngawa ngalaja dakina Jeraya dubardijene-ka nanga-rinjirinjarrkama dakinu-wa Yeka. Nanga-larrkbarjanguma eka-murra ebina ayakwa yingi-yengbeyinu-mulangwa awurrariya ngaluwa-wa. Ngalaja kembirra yingi-lyumada arakba Yeka dakina-da.

7 Kembirra yingi-lyumada arakba Yeka. Yingi-likenumurra engku-wa angalya engburingka-wa nara-murruwa warnumamalya kuw-ambambilya. Yinguma-yuwarnuma mamurukwa mibina numu-likenumurra angerriba akinu-wa angalya emikirra Jura. Ying-alilikena dakina ngawu...wa, yanda-langwa ying-akburranga arakba lukwakwa emedirra akungwa. Akina-manja ngawa angalya eneja nakina nenikumamurikaja Yaweya-langwa nang-akburranga yakwujina-da. 8 Biya ni-yama nakina Yeka-wa, “Ningkena-bina ningkidarringka ningkibina ningkingaminu-war•duwar•danguma warka Jeraya-langwa-na?” ni-yama nakina. “Ningki-yaminjamarrkinama ningkena yelakwa? Ngamba-langwa ningkena ningki-likenuma akwa ngambu-wa ningki-likajama ningkena?” ni-yama.

Ngalaja Yeka yingi-yama enuwa-wa, “Ningene-ka ningi-lyumaduma Jeraya-langwa.”

9 Eneja ni-yama nakina ngaluwa-wa, “Jeyi! Lawurradina Jerayu-wa akwa kingaminu-war•dena warka ngala-langwa, mena ngu-mangu-murrada nungkuwa ngala-langwi-yada ningkakina.

10 Umba ngayuwe-ka ningena yiba-kwunama wurrababurna
warnikinikaduwa ambinya nungkwa-langwa.
Kembirra aburraja ka-wurramur•dinama wurrakina.
11 Nungkwaja kin-arrangbinama nenungkwarba niyukwujiya nungkwa-langwa akwa kini-yengbijinama nenimikirra Yijumeyila,
mena ngayuwa ning-engkirrikenu-mubaba aduwaba nungkwa-langwa
angwada ningku-ngwadinuma ningkakina,”

ni-yama nakina Yeka-wa. Akine-ka ekirra Yijumeyila ne-yaminama
“Neningikarrawara n-engkirrikajama.”
12 Biya ni-yama ngarningka nakina nenikumamurikaja ngaluwa-wa,
“Nakine-ka naburrena nungkwa-langwa warningerriberriba wuburra
kini-yaminama nakina.
Akwa ken-awinyambakinama nakina awinyamba warningerribirra-
manja warnumamalya.
Aburrajukwaba kembirra arrkala ke-yaminama enuwa-wa-da.
Kin-ambilyama nakina nakwukawura wurreyebijeba
wurrumurndakakina-langwa warnumamalya ena-langwa-langwa-
da,”
ni-yama nakina nenikumamurikaja Yaweya-langwa Yeka-wa-da.
13 “Wa!” yingi-lyangkiyama ngalaja Yeka. “Nare-ka nakina Yaweya-
langwa nenikumamurikaja. Nakina-bina ningeni-rringkama Yaweya
yimbukwa umba nara wurrukwala. Nganyangwa-murra menba
ningeni-rringkama akena ningena ngawa ningeniba ning-ambilyama
ngayuwa-da,” yingi-yama. Biya kembirra ni-yengbinu-mulangwa Yaweya
ngaluwa-wa yingini-yengbijuwama nakina “Neningikarrawara Nibina
Ngini-rringkinama Ngayuwa.” 14 Kembirra duminakina-langwa-manja
ayakwa aburarrka, ebina emedirra akungwa aburraja wurrukwala narri-
yengbijuwama wurrakina aduwaba “Numinakina Emedirra Akungwa
Neniba Nakina akwa Ngini-rringkinama Ngayuwa.” Umba akine-ka
emedirra akungwa nuw-ambilyumurra akina wilyarra Kedeja-langwa
akwa ngawa Bereda-langwa.
15 Ngalaja kembirra dakina Yeka yingi-lawurradina arakba Jerayu-
wa akwa yakwujina yinginumin-arrangba nangariya Aburema-langwa
dakina-da. Eneja Aburema neni-yengbijuwa nakina nangariya
nenikuwenikba Yijumeyila-da. 16 Biya ni-rukwularru-manja nakina
nangariya, nakine-ka Aburema n-ambilyuma 86 mamarika iya
yinungkwura. Neniyuwangkwe-ka arakba n-ambilyumurra akina-manja
angalya-da.

17

Nenu-mukaduwamurrika-mulangwa na-jirrkumakajungwunu-mulangwa eningarumuruma ayakwa ni-yarrkakumarnu-mulangwa Yaweya

1 Aburema arakba nakina n-ambilyuma 99 mamarika iya yinungkwura.
Kembirra arakba eneja nakina Yaweya n-abilyerrikajungwunuma enuwa-
manja akwa ni-yama, “Ngayuwe-ka ningena Ningeningikarrawara
ningarrubuda-dangwa, akwa nungkuwa yikumini-yarrkuwarakinama
ngawa nganyangwa ayakwa,” ni-yama nakina. “Akwa ki-yaminjaminama
ngawa eningaba-wiya arngkababurna-langwa,” ni-yama nakina.
2 “Yalakena yi-yarrkakumurnama aduwaba eningarumuruma ayakwa
yididirrbura, akwa nara a-yarrkuwarrukwajuma ngarningka. Enena
ngawa arakba ayakwa eningarumuruma ningi-yarrkakumurnama
ngayuwa nungkwa-langwa kajungwa kuw-ambilyi-yada akina
eningangkawura-da. Yiba-kwunamurra wurrababurna numirena-murriya
warnikinikaduwa nungkwa-langwi-yada,” ni-yama Yaweya Aburemu-wa.
3 Eneja nakina Aburema n-abuluwendinga arakba akwa n-
engmudirruwajungwa nenumukwurra angerriba ajiringka-wa kajungwa
neniki-yangmarngkwaji-yada nakina Neningikarrawaru-wa.

Eneja ni-yama ngarningka Neningikarrawara Aburemu-wa, 4 “Enena
ayakwa eningarumuruma yirra-wekbilyenama nungkwa-langwi-
yada akwa nara a-yarrkuwarrukwajuma ningena. Yirra-makinama
amandangwa ningena ningkakina-bina ngawa ningkuwilyaba-ma
ningkeningadinuba-wiya ningkumirarringba wurrilyimberrkwulyumida-
langwa warnumamalya wurrilyimberrkeyebijeba iya wurrilyim-
berrkeyebijeba. 5 Biya aduwaba-langwa arakba nara nungkwa-
langwa ekirra Aburema umba arakba Aburiyama ningkakina
ningkenimikirra. Enena ekirra enikaduwa yirra-kwunama nganja
nungkuwa-wa mena-baba ningkumirarringba ningkeningadinuba-wiya
ki-yengbijajungwunama nungkuwa wurrilyimberrkwulyumida-langwa
warnumamalya wurrilyimberrkeyebijeba iya wurrilyimberrkeyebijeba,”
ni-yama Neningikarrawara Aburemu-wa. Akine-ka ayakwa ni-
yengbinuma nakina, mena akina ekirra Aburema ne-yaminama
“numirarringba numikbiyiya,” umba ngalaja ekirra Aburiyama ne-
yaminama “numirarringba wurrababurna-langwa warnumamalya.”

6 Biya kembirra ni-yama ngarningka Neningikarrawara Aburiyamu-wa,
“Yiba-kwunama ngayuwa wurrababurne-ka warnikinikaduwa numirena-
murriya nungkuwa-wa. Aburraja wurrukwala wurrububungkawa wur-
rakina ka-bungkawadinama aburra-langwa-manja angalya. Wurrakine-
ka nungkwa-langwa kuw-ababurnadinama warnikinikaduwa numirena-
murriya ka-wurrakwulyumidadinama yanda-langwa wurrilyimberrkwu-
lyumida warnumamalya wurrilyimberrkeyebijeba iya wurrilyimberrkeye-
bijeba kuw-ambilyama wurrumurndakakina arakba-da.

7 “Nare-ka nganja ningena a-yarrkuwarrukwajuma enena
eningarumuruma ayakwa ningi-yarrkakumurnama aduwaba. Umba
eningangkawura ngawa kuw-ambilyama nungkwa-langwi-yada akwa
ngawa nungkwa-langwi-yada numirena-murriya warnikinikaduwa
aburrajukwaba. Ningene-ka nungkwa-langwa Ningeningikarrawara
aduwaba akwa ngawa ningeningangkawura ngawa-da, akwa ngarningka
nungkwa-langwa-langwa numirena-murriya warnikinikaduwa-langwa-
da. 8 Ningkakine-ka ningk-ambilyamurra enena-manja angalya
aduwaba ningkuminjirrkingka ningkakina. Akena yiba-kwunama
enena ngawa angalya nungkuwa-wa akwa ngawa nungkwa-langwu-wa
numirena-murriya warnikinikaduwa. Enene-ka angalya wurrukwala-
langwa aduwaba ena, umba nungkwurra-langwa kuw-ambilyamurra
akina ambaka-murra. Enena ngawa aringbirra angalya Kenina
nungkwa-langwa-langwa numirena-murriya warnikinikaduwa-langwa
eningangkawura-da. Kembirra ngayuwe-ka ningena aburra-langwa
Ningeningikarrawara ningeningangkawura-da,” ni-yama nakina
Neningikarrawara Aburiyamu-wa.

9 Biya ngarningka ni-yama nakina Neningikarrawara enuwa-
wa, “Nungkuwa ningkena ki-yarrkilyinginama ki-yarrkilalikinama
enena eningarumuruma ayakwa ningi-yarrkakumarnuma ngayuwa
nungkuwa-langwi-yada aduwaba. Akwa nare-ka a-yarrkuwarrukwajuma
nungkuwa akwa numirena-murriya warnikinikaduwa nungkwa-
langwa aburrajukwaba. 10 Nungkwamba-langwa ki-yarrkakumurnama
nungkwa-langwa eningarumuruma ayakwa akwa ka-ringandenama ka-
mukaduwamurrikinama ningkakina nungkwa-langwa warnungkwarba
wurrababurna-langwa. Akwa ngarningka aburrajukwaba nungkwa-
langwa numirena-murriya warnikinikaduwa ke-yaminama ngawa

wurrakina, karra-mukaduwamurrikinama aburra-langwa warnungk-warba wurrababurna-langwa. Yikumurndaki-yarrkuwilyakinama enena eningarumuruma ayakwa kirrababurna-langwa. 11-12 Aduwaba-langwa yika-mukaduwamurrikinama wurriyukwayuwa warnungkwarba wurribina ka-rukwularrina-manja mamangbala mabiyakarbiya-manja mamawura. Nara wulkwa nungkwa-langwa yimbukwa warnumamalya umba aburraja wurribina ningkarra-manguma ningku-beyindanguma warnumamalya kabuminu-war•deni-yada warka nungkwa-langwa, ke-yaminama aburrajukwaba wurrakina. Karra-mukaduwamurrikinama aburra-langwa warnungkwarba wurriyukwayuwa aburrajukwaba. Mama na-rukwularrinuma nungkwa-langwa-manja angalya akwa ngarningka emininga-manja angalya, ke-yaminjaminama ngawa wurrakina akina. Kembirra ki-yamina-manja nungkuwa akina, aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya kuw-eningmidinama wurrakina yalakena nungkuwa akwa ngayuwa yi-yarrkakumarnuma enena eningarumuruma ayakwa yididirrbura yalakena aduwaba-da," ni-yama Neningikarrawara Aburiyamu-wa.

13 Biya ngarningka ni-yama nakina enuwa-wa, "Nara wurrukwala wulkwa a-mukaduwamurrikama nungkwa-langwa warnumamalya umba wurrababurna-langwa warnungkwarba ka-mukaduwamurrikinama ngawa ningkakina. Kembirra yiki-yamina-manja nungkwurruwa kirrakina akina, akine-ka ka-jirrkumakajungwunama enena ayakwa eningarumuruma yi-yarrkakumarnuma yalakena yakuwa yididirrbura akwa nara a-yarrkuwarrukwajuma akina umba eningangkawura kuw-ambilyamurra. 14 Aburraja kembirra wurribina warnungkwarba nara-murrumurra karra-mukaduwamurrika, kembirra nare-ka arakba nganyangwa warnumamalya wurrakina, mena nara-baba ebina ayakwa eningarumuruma karri-yarrkilyinga wurrakina-da," ni-yama nakina Neningikarrawara Aburiyamu-wa.

15 Biya ngarningka ni-yengbinuma Neningikarrawara enena ayakwa Aburiyamu-wa. "Nara arakba ningkena e-yengbijuma dakina dadingiyena dadimikirra Jeraya, umba aduwaba-langwa arakba kinga-yengbijinama Jera. 16 Ningena nganja ki-yaminama eningaba ngaluwa-manja. Yiba-kwunamurra kembirra nenikuwena ningkena, akwa naka nenikuwena nungkwa-langwa kembirra Jera-langwa naburradikba. Ngayuwe-ka ki-yaminama eningaba Jera-manja. Ngalaja dakina duminjarringba dadingadinuba-wiya king-ambilyama wurrilyimberrkwulyumida-langwa warnumamalya wurrilyimberrkeyebijeba iya wurrilyimberrkeyebijeba. Kembirra aburraja wurrukwala warnikabijada warnikinikaduwa ngala-langwa wurrakina wurrububungkawa ka-bungkawadinama aburra-langwa-manja angalya-da," ni-yama Neningikarrawara Aburiyamu-wa-da.

17 Eneja Aburiyama kembirra n-abuluwendinga n-engmudirruwajungwa angerriba nenumukwurra ajiringka-wa kajungwa neniki-yangmarngkwaji-yada Neningikarrawaru-wa. Akena ni-jungwa amarngka, mena-baba ni-lyangkiyama nakina, "Ki-yamarrkama k-akumajungwunama wurrangariya 100 mamarika-manja iya yinungkwura-manja ningena? Akwa ngarningka kingi-yamarrkama daka Jera karring-arrangbama wurrangariya 90 mamarika-manja iya yinungkwura-manja arakba? Dadiyuwangkwe-ka arakba daka!" ni-lyangkiyama Aburiyama. 18 Biya ni-yama arakba nakina Neningikarrawaru-wa, "Miyambena-burra nara Yijumeyila a-manguma amurndakijika-murriya nganyangwa ki-jungwa-manja?" ni-yama nakina.

19 Eneja Neningikarrawara ni-yama, “Ngarra! Dake-ka dadingiyena Jera
kangumin-arrangbinama ningkena nangariya nungkwa-langwa-da! Akwa
kembirra kini-yengbijinama ningkena nenimikirra Ajika,” ni-yama. Akine-
ka ayakwa ni-yengbinuma Neningikarrawara mena akina ekirra Ajika ne-
yaminama “nu-marngkinama.”
Biya kembirra ni-yama ngarningka Neningikarrawara, “Ngalaja ebina
ayakwa eningarumuruma ningi-yarrkakumarnuma ngayuwa aduwaba
kembirra ena-langwa enejukwaba akina, akwa nara kembirra akina
a-yarrkuwarrukwajuma. Akina ngawa eningarumuruma ayakwa
kuw-ambilyama eningangkawura, ena-langwi-yada akwa ngawa ena-
langwa-langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa eningangkawura.
20 Umba ebina ayakwa yi-yengkilabenuma Yijumeyila-langwa ning-
engkirrikenuma. Akwa kembirra nganja ningena ki-yaminama
eningaba enuwa-manja, akwa kembirra kinu-kwunama wurrababurna
wurriyukwayuwa akwa ngawa wurrababurna wurrumirumirena
warnikinikaduwa ena-langwa. Aburraja kembirra ena-langwa
warninikuwena wurrumemberrkwa wurrambilyuma wurrububungkawa
wurrakina ka-bungkawadinama aburra-langwa-manja angalya wurrakina.
Ena-langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa wurrababurna
kuw-ambilyama wurrilyimberrkwulyumida wurrilyimberrkuwilyaba
warnumamalya wurrakina-da.
21 “Umba nakina Ajika ngalaja Jera kingin-arrangbinamurra nakina
mingka-manja mamarika. Kembirra ebina ayakwa eningarumuruma yi-
yarrkakumarnuma yalakena aduwaba, akina ki-yarrkilyinginama ngawa
nganja enamba-langwi-yada Ajika yimbukwa-da,” ni-yama Neningikar-
rawara Aburiyamu-wa-da. 22 Biya ni-jerrukwa-manja ayakwa nakina
Neningikarrawara neni-lalika arakba Aburiyama-da.
23 Kembirra makini-yada ngawa mamawura eneja nakina Aburiyama
nenumini-yarrkuwarakama ayakwa Neningikarrawara-langwa. Biya
kembirra arakba neni-ringandanga nenu-mukaduwamurrika nakina
nenikuwenikba Yijumeyila-manja, akwa ngawa wurrababurna-manja
warnungkwarba wurribina nuw-ambilyu-murrumanja ena-langwa-manja
angalya. Nenu-mukaduwamurrikama nakina ena-langwa warnikumin-
uwar•duwar•da wurribina nu-beyindanguma nakina, akwa ngawa wurrib-
ina nawurraki-rukwularrinuma ena-langwa-manja angalya akwa ngawa
wurrababurna-langwa wurriyukwayuwa ena-langwa-langwa warniku-
minuwar•duwar•da aburrajukwaba nakina-da.
24 Biya Aburiyama arakba nakina 99 mamarika iya yinungkwura
n-ambilyuma akini-yada ngawa nenu-mukaduwamurrika-manja
wurrakina enuwa-manja, 25 umba eneja nenikuwenikba Yijumeyila
nakina mememberrkwa mabiyakarbiya mamarika iya yinungkwura
n-ambilyuma. 26 Wunalakina ngawa narralirraku-mukaduwamurrikama
muwilyaba-murra-manja mamawura wunididirrbura-da. 27 Akwa
ngarningka aburraja wurrumurndakibina warnungkwarba nuw-ambilyu-
murrumurra Aburiyama-manja akwa nenuminu-war•duwar•danguma
warka ena-langwa narra-mukaduwamurrikama aburrajukwaba makina-
manja ngawa mamawura wurrididirrbura-da.

18

Yaweya ni-yarrkakumarnu-mulangwa ayakwa neniku-kwi-yada nenikuwenikba Aburiyamu-wa

1 Nakina Aburiyama n-ambilyuma amurndakibina-manja eka akwurdukwurda nuw-arndurrkwarjeyinu-murrumanja Mamura-langwa-manja angalya. Yakwujina ngawa eneja Yaweya nakina ngarningka ni-jadingama arakba enuwa-manja. Memerrkuwilyarra-manja mamawura nakina Aburiyama n-angmakwulaluma mamukwudidikajungwa-langwa-manja kalikwa. 2 Biya n-andiyinga akena neni-rringka wurrabiyakarbiya warnungkwarba nabuk-alkilkayanguma yakwujina. Biya nu-warumajungwa nakina Aburiyama warenja-bawiya akwa n-angkarra aburrubukwurruwawa nenu-wengmanga. Akwa n-abuluwendinga n-engmudirruwajungwa nenumukwurra ajiringka-wa, mena akini-yada ne-yaminjamama akina ne-yar•dangu-manja wurruminjirrkingka warnumamalya aburra-langwamanja angalya.

3 Biya ni-yama Aburiyama wurrubukalakinu-wa, “Yelakwa ambaka wurrubuk-ambilya, nara a-likama,” ni-yama nakina. “K-embirrajinama kirrubukalakina ngayuwa,” ni-yama. 4 “Ng-akarrnga-langwa ambaka akungwa kajungwa yikubuk-ajirreni-yada alika. Ene-ka eningaba alungkuwarruwalya eka. Kwa, wurrubuk-angmakayiya-langwa yelakwa,” ni-yama nakina. “Wurrubuku-ngwanja-langwa aduwaya-wiya. 5 Nganja ke-yikajama aninga yangkwurrangwa yikubuk-alyubarini-yada kajungwa yikubuki-likaja-manja ngarningka kirrarrubudi-yada nungkwurrubukwurruwa. Ningene-ka ningi-lyelyingminama kirri-likenu-mulangwa karna nganyangwu-wa angalya, kemba k-embirrajinama karna ambaka,” niyama Aburiyama.

“Yawa,” nabuki-yama. “Akine-ka eningaba ningkakina ningki-yaminama yirruwa-manja,” ne-yama.

6 Kembirra Aburiyama nakina n-enjirrikaja n-angkarra arrawu-wa Jerawa akwa nanga-maka, “Warenja, wu-miya aruma aninga ebina eningabadangwa, wu-ngwurrungkwa damba,” ni-yama ngaluwa-wa.

7 Biya ngarningka n-angkarra nakina errekbu-wa, akwa nuwurrakerruwarna bulukwa eyukwayuwa engmurra-murrikba eningaba warnikalyubari-yada, akwa nenu-kwa ena-langwa-manja nenungkwarba nibina nenuminu-war•duwar•dangu-murrumanja. Eneja kembirra ni-ngaja nakina nenungkwarba akwa ni-daka akina-da.

Ngalaja kembirra na-dadina akina amadangkwa biya yanda-langwa nawalyuwada. 8 Biya kembirra nu-manga Aburiyama akina amadangkwa awalyuwa, akwa ngawa milka, akwa ngawa mamalya, akwa ngawa aninga, akwa neni-yikena wurrubukalekbinu-wa wurrubukenungkwarbada. Ebina-manja eka awarruwalya enuwa nen-embirrajuwama enabakiyaba wurrubukalakina nabuk-alyubarinu-wiya aninga yakwujina-da.

9 Biya nabuki-yama Aburiyamu-wa, “Dangamba nungkwa-langwa dadingiyena Jera?” ne-yama.

Ni-yama Aburiyama, “Dangaba arrawa.”

10 Umba nuwilyaba nenungkwarba Yaweya nakina. Biya ni-yama nakina Aburiyamu-wa, “Yimangbala yabiyarbuwa-manja yimawura yangkwurrangwa ki-lawurradinama ningena. Kembirra ngalaja dakina dadingiyena kingin-arrangbinama nangariya,” ni-yama.

Ngalaja dakina Jera ying-ambilyuma enuwa-manja akwaburrangarna. Kalikwa-manja arrawa yingamu-didirrakama mamukwudidikajungwa. Akena ying-engkirrikenuma dakina akinu-wa ayakwa na-lyelyimbukweyinu-murruwa Aburiyama iya wurrubukalakina wurrubukenungkwarba. 11 Wunalakine-ka Aburiyama akwa dadingiyenikba nen-eniyuwangkwudinume-ka wunalakina-da.

Neniyuwangkwa arakba nakina. Ngalajukwaba Jera dadiyuwangkwa arakba dakina, akwa numi-jerriduma arakba menikakbuburranga ngala-langwa-da.

12 Biya kembirra dakina Jera yingu-marngka amurama-langwiya. Akwa yingi-lyangkiyama, “Ki-yamarrkamurra kembirra ningena k-arrangbama wurrangariya? Ningadiyuwangkwa-manje-ka ningena ningu-murndakayuwayida-manja arakba-na! Ki-yamarrkama ningena?” yingi-yama. “Nganyangwe-ka neningiyarrka neniyuwangkwa arakba naka-da. Yikini-yamarrkama yik-arrangbama wurrangariya?” yingi-yama.

13 Eneja ni-yama nakina Yaweya Aburiyamu-wa, “Miyambena-burra dadingiyena yingu-marngkinuma dakina amarngka? Miyambena-burra dakina yingi-yamama, ‘Ningena amandangwa k-arrangbiname-ka wurrangariya? Ningadiyuwangkwa-manja?’ yingi-yamama dakina. 14 Ngayuwe-ka ningena Yaweya ningibina ki-yamina-mulangwa eninger-ribirra ababurna-langwa. Arakba ningi-yamama ningi-yengbinuma ngayuwa enena ayakwa, ‘Yimangbala yabiyarbuwa-manja yimawura ki-lawurradinama ningena ngayuwa. Kembirra akini-yada ngawa ngalaja Jera kingin-arrangbinama nangariya,’ ningi-yamama ngayuwa-da,” ni-yama nakina Yaweya Aburiyamu-wa-da.

15 Ngalaja Jera ying-engkirrika akina ayakwa arrawa-langwa ni-yengbinuma Yaweya. Biya ying-akbar•de-ka dakina, akwa yingi-yama, “Nara ngaya ku-marngkina-da,” yingi-yama dakina-da.

Eneja Yaweya ni-yama nakina, “Yawe-ka. Amandangwe-ka ningku-marngkinuma ningkakina-da,” ni-yama nakina Yaweya-da.

Aburiyama neni-yendabenu-mulangwa Yaweyu-wa Jaduma-langwa-langwa

16 Kembirra aburrubukwurraja wurrubukalakina wurrubuk-abiyakarbiya wurrubukenungkwarba nabuki-lalika arakba Aburiyama-langwa angalya. Umba enejukwaba Aburiyama ni-likenuma ngawa aburrubukwurruwa-manja neni-yakijajuwama. Biya nabuki-likena arakba wurrubukalakina akwa nabuku-wurdanga karrawaru-wa angakarjiyinga-wa angalya akwa narrubuki-rringkama angaluba karrawara-langwa angerriba arrawu-wa Jaduma-wa.

17 Biya kembirra nakine-ka Yaweya ni-lyangkiyama, “Kinu-makinama ngayuwa naka-manja nenungkwarba ki-yamina-mulangwa ngayuwa arija-langwa. Nare-ka ngayuwa a-yarrkabuwarrkuma enena ayakwa nganyangwa Aburiyama-langwa umba k-abilyerrikinama ki-yengbinama akina enuwa-manja aduwaba. 18 Aburraja ena-langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa wurrababurna kuw-ababurnadiname-ka yanda-langwa wurrilyimberrkuwilyaba wurrilyimberrkwulyumida warnumamalya wurringbingbuda kuw-ambilyama wurrakina. Ngayuwe-ka ki-yaminama eningaba wurruwurrakwulyumida-manja warnumamalya engkalina-langwa iya engkalina-langwa angalya, wuburra laka ningi-yaminama ngayuwa eningaba enuwa-manja. 19 Naka Aburiyama ningu-wekbalyinuma arakba ngayuwa kajungwa kenu-makini-yada nakina ena-langwu-wa warninikuwena akwa kajungwa aburramba-langwa kabumini-yarrkuwarakini-yada nganyangwa ayakwa aburrajukwaba. Kembirra karra-makinama wurrakina aburramba-langwa aburra-langwa-manja warninikuwarrngwa kajungwa aburrajukwaba kabumini-yarrkuwarakini-yada nganyangwa ayakwa akwa ke-yamini-yada ebina

eningaba akwa adirrngekburna. Kembirra kabumini-yarrkuwarakina-manja wurrakina warnumamalya nganyangwa ayakwa ki-yaminame-ka ngayuwa eningaba aburruwa-manja amurndakibina-langwiya eningarumuruma ayakwa ababurna-langwiya ningi-yarrkakumarnu-murrilangwiya ngayuwa Aburiyama-manja aduwaba," ni-yama ni-lyangkiyama Yaweya.

20 Biya kembirra nakina Yaweya ni-yengbina arakba ayakwa Aburiyamu-wa. Ni-yama, "Bu-makama wurrumurndakangaba warnumamalya WarningiJaduma akwa ngawa WarningiKamara wurruwurrariye-ka wurrilyengma wurrakina. Amandangwa awurruwurrariye-ka ne-yaminjamama warningangkawura. 21 Kembirra kwureya ngi-likajama ngi-dirrirndama ningena akwa ka-rringkinama wurrakina alyangmandukwuna-murrikbe-ka akina ayakwa ning-engkirrikenuma," ni-yama nakina Yaweya Aburiyamu-wa.

22 Kembirra aburnaja wunambilyuma wunalakina neni-likena neni-dirrirnduma arakba angadingidirra-wa akwa neni-likena erribaja angwurra angerriba Jaduma-wa. Umba eneja Yaweya n-ambilyuma yakwujina akina-manja angakarjiyinga angalya Aburiyama-manja ngawa. 23 Eneja kembirra nakina Aburiyama neni-yendabenuma Yaweyu-wa. Ni-yama, "Jerriya, ningkena amandangwa ka-ngajinama wurrumurndakangaba wurruwurrariya warnumamalya akwa ngawa warninginingaba aburrajukwaba? 24 Dukwa warningaba kuw-ambilya akina-manja angalya arngkumangbala-ma arngkumemberrkwa warnumamalya dukwa-da. Jerriya ka-ngajinama wurrumurndakakina warnumamalya wurrababurna-langwa? Dukwa ki-lalikina akina angalya kajungwa kuw-ambilyi-yada wurringkinyungwurra wurrumurndakakina warninginingaba warnumamalya, dukwa-da. 25 Nare-ka ningkakina a-ngajuma wurrababurna-langwa waka warninginingaba waka wurruwurrariya. Nare-ka. Nare-ka ningkakina-da. Nara ningkakina a-larrkbarjuma warninginingaba warnumamalya. Ningkakina-bina ka-labaja-mulangwa warnumamalya wurrababurna-langwa-da. Kembirra nungkuwa ki-yaminama ebina adirrngekburna ningkakina-da," ni-yama Aburiyama Yaweyu-wa.

26 Eneja ni-yama Yaweya, "K-akburrangina-manja ngayuwa wurrak-ina arngkumangbala-ma arngkumemberrkwa wurrumurndakakina war-numamalya warningaba Jaduma-manja aduwaba, kembirra kamini-lalikinama akina angalya aburra-langwa," ni-yama.

27 Enamba-langwa Aburiyama kembirra ni-yengbina ayakwa nakina. Ni-yama, "Ningumarngba ningena, Bungkawa, umba yimini-lalika-langwa ngi-yengba-langwa ngayuwa angwurra akwala ayakwa. Ningene-ka yande-ka ningiyukwujiya ningenumamalya. Ningeningeningaba-me-ka ningena ningeniki-yengba-langwa ayakwa nungkuwa-wa. 28 Umba arngkabiyarbuwa-ma arngkumemberrkwa warnumamalya akwa ngawa wurrumangbala yimbukwa warninginingaba dukwa wurrakina-da. Kem-birra nara-manja ngarningka wurrumangbala warningaba aburrajuk-waba, dukwa ningkakina ki-ngajinama ababurna angalya-da?" ni-yama.

Kembirra ni-lawurrakaja arakba Yaweya ayakwa Aburiyamu-wa. "Nara. Nara kembirra ningena a-ngajuma akina angalya aduwaba," ni-yama.

29 Ngarningka nakina ni-yengbina Aburiyama ayakwa. Ni-yama, "Dukwa arngkabiyarbuwa-ma arngkumemberrkwa warnumamalya

warninginingaba wulkwa wurrakina. Kembirra ki-yamarrkinama ningkakina?" ni-yama.

Eneja ni-yama Yaweya, "Nara kembirra ningena a-ngajuma akina angalya aduwaba," ni-yama.

30 Enamba-langwa Aburiyama ni-yama, "Marrakba. Nara awinyambaduma, Bungkawa, umba ngi-yengba-langwa ngayuwa ngawa angwurra ningena. Dukwa arngkabiyakarbiya-ma arngkumemberrkwa warnumamalya warninginingaba wulkwa wurrakina. Kembirra ki-yamarrkinama ningkakina?" ni-yama.

Eneja ni-yama Yaweya, "Nara kembirra a-ngajuma ngayuwa akina angalya aduwaba," ni-yama.

31 Enamba-langwa ni-yama Aburiyama, "Ningumarngba ningena ngawa ningi-yengbinama ayakwa nungkuwa-wa, Bungkawa, umba yimini-lalikalangwa ngi-yengba-langwa angwurra ngawa. Dukwa arngkambilyuma-ma arngkumemberrkwa warnumamalya warninginingaba wulkwa wurrakina. Kembirra ki-yamarrkama ningkakina?" ni-yama.

Eneja ni-yama Yaweya, "Nara kembirra a-ngajuma ngayuwa akina angalya aduwaba."

32 Enamba-langwa ni-yama Aburiyama, "Marrakba. Nara awinyambaduma, Bungkawa, umba ngi-yengbinama ngayuwa arngkawura ngawada. Dukwe-ka wurrumemberrkwa wulkwa warninginingaba warnumamalya wurrakina-da. Kembirra ki-yamarrkama ningkakina-da?" ni-yama Aburiyama Yaweyu-wa.

Eneja ni-yama Yaweya, "Wurrumemberrkwa warnumamalya warninginingaba kuw-ambilya-manja, kemba nara ningena a-ngajuma akina angalya-da." 33 Kembirra ni-jerrukwa Yaweya ayakwa akwa nilikena arakba neni-lalikama Aburiyama nakina-da. Eneja Aburiyama kembirra ni-lawurradina arakba angalyu-wa-da.

19

Lada n-ambilyu-mulangwa Jaduma-manja

1 Aburnaja wunalakina-kiya wunenikumamurikaja Yaweya-langwa neni-dirrirnduma ebina-langwa angalya na-ngakarjeyu-mulangwa akwa neni-likenuma ngawa wunalakina neni-dirrirnduma angerriba Jaduma-wa. Nen-alilikenuma ngawa wunalakina bi...ya yanda-langwa nume-merrkawiyebu-manja mamawura neni-yar•duma wunalakina yakwujina. Nakina eneja Lada ni-rrakirrakarjeyuma na-ngwur•dangminumurrumanja akawiyuwiyeba. Biya neni-rringka-manja wunalakina wunambilyuma wunenungkwarba-kiya wunalabukwaya neni-likenuma, nu-warumajungwa nakina akwa ni-likena nenuminu-wengkarrngarnuma. Biya n-abuluwendinga nakina wunalakina-kiya-manja mena neyaminjamama ngawa warningakwujina warnumamalya akini-yada ngawa ne-yar•dangu-manja wurruminjirrkingka warnumamalya aburra-langwamanja angalya. 2 Ni-yama nakina wunalakina-kiya-wa, "Ngayuwa yelakwa ng-ambilyama kajungwa kalirrak-akwurrajini-yada nungkwurnuwa. Kwa, wuni-likaja nganyangwu-wa angalya. Yikin-ajirrena nungkwurna-langwa alika akwa yikin-ambilya aduwaba muwilyaba marringa ngayuwamanja. Kembirra wurdarriya-wiya yikinu-mirajangina akwa yikini-likaja kinalakina," ni-yama.

Aburnaja neni-yama wunalakina, "Nara. Yinalakena ngawa yinambilyama yelakwa mamurukwa-manja."

3 Eneja Lada neni-yendabenuma ngawa niyirrbiyirrba. Kembirra arakba-langwa neni-lyangkuwama wunalakina akwa nabukilikena kembirra ena-langwu-wa angalya. Biya Lada nenu-maka enalangwa-manja warnikuminuwar•duwar•da kajungwa warniki-daki-yada damba akwa warnikumin-akumi-yada akwala aninga wunalakina-langwa wunenungkwarba-kiya. Biya na-walyuwa-manja akina damba kembirra nen-alyubarina arakba wunalakina.

4 Akena nara-wiya kenu-mungkwula wunalakina wunenungkwarbakiya, aburraja wurrababurna-langwa wurruminakina WarningiJaduma warnungkwarba namurndaki-likenuma akinu-wa alikira Lada-langwuwa. Narri-rukwulyuwakajuwama wurrumurndakakina ena-langwa alikira, waka wurrarumuruma warnungkwarba umba waka wurriyukwayuwa wurrakina. 5 Biya namurndak-ardanga wurrakina Laduwa. Ne-yama, “Wunalangamba wunalekbina wunenungkwarba-kiya nen-ambilyuma nungkuwa-manja?” ne-yama. “Wurralirraku-wilyakina yangkwurrangwa yirruwa-wa. Yirra-ngayindename-ka wunalakina yikumungkwulama,” ne-yama. Akena wurruminakina WarningiJaduma warnungkwarba narralirraki-ngayindangume-ka wunalakina warniki-yamiyada awurrariya aburnuwa-manja.

6 Eneja ni-likena Lada errekbu-wa ni-jadanga akwa ngawa ni-didanga akididijungwa. 7 Ni-yama nakina aburruwa-wa, “Nganyangwa karnumamalya kirrakina-da. Ngakwurruwa-murra, nare-ka nungkwurraja e-yamama akina awurrariya. 8 Wurringambilyuma dadiyawarrkakiya ningarralirraku-wilyakinama nganyangwa. Akena wurringalakineka wurringadiyara-kiya wurringikikamarra-kiya ambaka karnungkwarba. Kembirra ngarralirraku-wilyakinama nganja wurringalakena yangkwurrangwa nungkwurruwa-wa. Kembirra yiki-yaminama kirrakina wurringalakina-kiya-manja ebina yiki-ngayindenama erribirra akena nare-ka warna a-rndirrkama wunalakena wunenumamalyakiya. Warne-ka nuw-ambilyama nganyangwa-manja angalya akwa kembirra ningarr-akwurrajinama-da,” ni-yama Lada wurrumurndakakinu-wa warnungkwarba-da.

9 Umba aburraja warnungkwarba ne-yama enuwa-wa, “Berra, yama yirruwa-langwa. Ningkakine-ka ningkuminjirrkingka, nara ningkena amakuma yirruwa-wa yirri-yamina-mulangwa. Yama yirruwa-langwa. Nara-manja, yiki-yaminama angwurra awurrariya nungkuwa-manja-da,” ne-yama. Biya neni-rndirrka nakina Lada akwa angerriba nenijira alikira-wa. Nawurraki-rnjirrkwuna wurrakina akwudangwu-wa kajungwa warniki-ngkarrngi-yada ebina akungwur•dungwur•dangma. 10 Akena aburnaja wunalakina wunambilyuma wunenungkwarba-kiya neni-lawulawaja ayarrka aburna-langwa, neni-rndirrka wunalakina Ladamanja akwa ngawa nen-arrka arrawu-wa alikira-wa akwa neni-dida akina akididijungwa-da. 11 Akwa wurrumurndakibina errekba-manja nuwalkayanguma warnungkwarba narra-mimbakama wunalakina kajungwa nari-yada kuw-andeya menba karri-rringka karr-akburrangarna akungwur•dungwur•dangma wurrakina-da.

Lada ni-lalika-mulangwa Jaduma

12-13 Biya kembirra neni-yama wunalakina Ladu-wa, “Nakine-ka Yaweya n-engkirrikenuma nakina ayakwa warningiyelakwa-langwa warnumamalya wurruwurrariya-langwa wurrilyengma. Kembirra yirreni-larrkama

yinuwa yangkwurrangwa yineniki-ngaji-yada ena angalya. Ka-wilyakina-manja kembirra nungkwaja nungkwa-langwa warnumamalya enena-manja angalya, kembirra ka-mena wurrakina akwa ka-jadijina enena-langwa angalya mena yinuwa amandangwa yikini-ngajinama enena angalya-da," neni-yama Ladu-wa.

14 Eneja kembirra Lada ni-likena wunalekbina-kiya-wa wunenungkwarba-kiya wuneniki-yar•di-yada wurradiyawabulena ena-langwa. Ni-yama wunalakina-kiya-wa, "Wuni-jadiya warenja, wuni-lalika ena angalya mena Yaweya kini-ngajiname-ka ena angalya," ni-yama. Akena awurrumalya-bu wunalakina neni-yama akwa kembirra nara ken-engkirrikena akinu-wa ayakwa.

15 Bi...ya ne-kbada arakba. Aburnaja kembirra wunalekbina Yaweya-langwa wunenikumamurikaja nenu-maka wunalakina Ladu-wa kajungwa warenja-bawiyi-yada kini-jadanga. "Warenja!" neni-yama. "Wurra-mena dadingiyena akwa dadiyawena-kiya akwa yikubuki-jadena warenja, ka-jungwa yikini-ngajina-manja yinuwa ena angalya nari-yada a-jungwuma," neni-yama. 16 Umba eneje-ka Lada n-ambudidinuma. Akena eneja nakina Yaweya n-errukwulina Ladu-wa. Umba aburnaja wunalakina wunenungkwarba-kiya nenumini-rndarrka ayarrka nakina-manja Lada akwa ngawa dadingiyenikba-manja akwa ngawa wurringalakina wur-radiyawabulena akwa neni-jadijuwa arakba wurrakina Jaduma-langwa-da.

17 Kembirra nuwilyaba nenikumamurikaja Yaweya-langwa ni-yama nakina aburruwa-wa, "Warenje-ka! Wurr-angkirreyina akwa nara errik-erruma. Nara kirrakina a-ngwanjuma enena-manja angalya ekbilyuwalya, umba wurr-angkirreyina amurndakangaba-wa angakarjiyinga angalya kajungwa nari-yada a-jungwuma," ni-yama.

18-19 Eneja ni-yama Lada, "Nare-ka. Engku-we-ka amurndakangaba angakarjiyinga angalya. Nara yarna akburranguma-da. Nungk-waja ningk-errukwulume-ka ngayuwa-wa. Ningku-marngkirradinuma arakba ngayuwa-manja akwa y-enibikama. Umba nara yirraja akbur-ranguma amurndakangaba angalya awilyikerra-babe-ka, umba wilyarra ki-jungwunama ningeningangkawura. 20 Kwujukwuja! Andiya anger-riba amurndakangaba-wa ambawura alikira awarrngkakwudangwa. Yi-larrkaja akinu-wa ngi-likaja. Andiya angerriba akwa wu-rringkina akina angalya eyukwujiya. Ki-likaja-manja ngayuwa akinu-wa ningingkinyung-wurra k-ambilyama yakwujina," ni-yama nakina Lada.

21 Eneja ni-yama nakina nenikumamurikaja, "Yawa. Nara a-ngajuma angaba angalya, umba likaja kembirra akinu-wa. 22 Angkarrina warenja. Nara ambaka nganja a-ngajuma angaba angalya yanda-langwa ki-yar•diyama nungkuwa yakwujina akina-manja angalya eyukwujiya," ni-yama. Kembirra aburraja narri-yengbijuwama warnumamalya akina angalya emikirra Jawa, mena akina ekirra Jawa ne-yama-mubaba "eyuk-wujiya," akwa Lada ni-yama-mubaba nakina, "Eyukwujiya akina angalya."

Jaduma-langwa akwa Kamara-langwa

23 Aburrubukwurraja Lada nakina akwa ngawa ena-langwa wurrambawura warnumamalya nabuk-enjirrikeyinuma nabuki-likenuma ngawa akinu-wa angalya. Ngalaja makina mamawura nume-merrkuwurdanguma arngkidarrba. Kembirra Lada-murriya narrubuk-akburranga arakba akina angalya Jawa. 24 Kembirra adirrariyaba

eneja nakina Yaweya ni-larrija akina arakba angwura alingena-ma alekbina-kiya-wa angalya Jaduma akwa Kamara. 25 Nilirraki-ngajama alakina angalya-kiya akwa ngarningka amurndakibina angalya ekbilyuwalya nuw-ambilyu-murrumurra akwudangwa alakina-manja angalya. Aburrajukwaba warnumamalya wurribina nuw-ambilyu-murrumurra alakina-kiya-manja angalya na-jungweyinuma wurrakina-da. Ebina ngarningka na-lungkuwarreyinuma eka iya eningerribirra amarda na-jungweyinuma ngalajukwaba akina. 26 Ngalaja dadingiyenikba Lada-langwa ying-errikerra dakina akena yingi-jungwa arakba. Ngalaja ebina angwura alingena-ma yingaku-wurumbija yingaku-kwurrakika dakina-da yanda-langwa wuburra angwarnda yingi-yama arakba-da.

27 Bi...ya mingka-manja meninguwurdarriya-wiya mamawura nu-mirajanga nakina eneja Aburiyama akwa ni-likena ebinu-wa angalya neni-lyelyimbukweyinu-murruwa ebina-wiya aburnuwa Yaweya. Ni-likenuma nakina n-enjirrikeyinuma angerriba angakarjiyinga-wa, nu-wurdanguma karrawaru-wa 28 akwa kembirra n-andeyuma nakina angerriba arrawu-wa angadingidirra-wa. N-andeyuma alakina-kiya-wa angalya Jaduma akwa ngawa Kamara akwa ababurna-langwu-wa angalya ekbilyuwalyu-wa, akena ni-rringkama nakina angwarra nuw-angkarrkayanguma akina. Angwarra-wiye-ka akina amakwulyumida angalya. Na-wurumbijuwame-ka angwarra akina-manja angalya angwura-wiya. 29 Eneja Neningikar-rawara ni-ngajama akina-manja angalya Jaduma n-ambilyu-murrumanja adinuba-wiya nakina Lada akwa ngawa Kamara-manja. Akena ni-yakuwerribikinuma nakina Aburiyamu-wa akwa neni-larrkama nakina Lada ni-lyumaduma ebinu-wa angalya Jawa ningkinyungwurri-yada nakina-da.

Lada-langwa akwa wurradiyawabulena-langwa

30 Eneje-ka Lada n-akbar•danguma akwa nara kini-ngayindanga kin-ambilya yakwujina Jawa-manja. Kembirra nenilirraku-wilyaka wur-radiyawabulena engku-wa angakarjiyinga-wa angalya akwa yakwu-jina ngawa nabuki-yakeyinuma wurrubukalakina medirra-manja ar-rawa. 31 Kembirra diyabadikba nanga-maka dadiyamarnjadikba-wa. “Nungwarrke-ka naka n-eniyuwangkidinama arakba,” yingi-yama. “Akwa nara wurribina warnungkwarba enena-manja angalya neningiyarrka-murriya yakuwa-langwa-da kajungwa wurriyukwayuwa yenik-arrangbi-yada yakuwa yalakena-da. 32 Umba kwa, yeni-bekajina amalyirra akwurena-langwa naka nungwarrka kajungwa kinu-bungwurridini-yada akwa yaku-mungkwuli-yada enuwa-manja yakuwa akwa yakeni-ngbadikini-yada,” yingi-yama dakina daruma-dangwa dadiyamarnjadikba-wa. 33 Kembirra makini-yada ngawa meningalyarrngwalyilya marringa narringini-bekajuwama amalyirra akwurena-langwa. Eneja kembirra ni-bibekinu...wa yanda-langwa nu-bungwurriduma nakina. Umba kembirra daruma-dangwa dadiyawenikba yingu-mungkwula arakba nungwadikba-manja dakina. Akena eneja nu-bungwurridinu-mubaba nakina kembirra nu-ngwarndirrijungwunuma nakina-da.

34 Biya mingka-manja mamawura nanga-maka daruma-dangwa dadiyamarnjadikba-manja, “Yarrungkwa ngayuwe-ka ningu-mungkwuluma arakba nungwarrka-manja ningena. Kembirra yakinu-bungwurrukwunama ngarningka yalakena aduwaba naka-da. Umba nungkwamba-langwa ningkena ku-mungkwulama enuwa-manja mememe-manja meningalyarrngwalyilya marringa-da,” yingi-yama.

“Kembirra yakeni-ngbadikini-yada yalakena nungwarrka-da,” yingi-yama daruma-dangwa dadiyawenikba Lada-langwa dadiyamarnjadikba-wa-da. 35 Biya kembirra makina-manja ngawa meningalyarrngwalyilya marringa narringini-bekajuwama wurringalakina ngarningka amalyirra akwurena-langwa yanda-langwa nu-bungwurridinuma nakina. Kembirra diyukwujiya-dangwa dadiyawenikba Lada-langwa yingu-mungkwuluma nungwadikba-manja ngalamba-langwa. Akena eneja nubungwurra ngawa nakina akwa nu-ngwarndirrijungwunuma.

36 Bi...ya akina-langwa nenilirraki-ngbadikama Lada wurringalakina-kiya wurradiyawabulena nakina-da. 37-38 Bi...ya kembirra ngalaja daruma-dangwa yingin-arrangbama arakba nangariya akwa yinginiyengbijuwama nenimikirra Mawaba, mena akina ekirra Mawaba ne-yaminama “nungwarrka-langwa.” Umba ngalajukwaba dijira-dangwa yingin-arrangbama nangariya akwa yingini-yengbijuwama nenimikirra Benami, mena akina ekirra Benami ne-yaminama “nganyangwa-langwa warnumamalya.” Aburnaja nenu-wilyarridinu-manja wunalakina, Mawaba numirarrngba neningadinuba-wiya WarninguMawaba-langwa warnumamalya nakina, umba Benami numirarrngba neningadinuba-wiya WarningAmana-langwa warnumamalya nakina-da.

20

Aburiyama-langwa akwa Abimileka-langwa

1 Aburraja wurrakina Aburiyama-murriya narri-lalikama arakba akina angalya emikirra Mamura akwa na-likenumurra emininggu-wa angalya nuw-angkarrinu-murruwa arrirra dalada. Akwa nuw-ambilyuma wurrakina wilyarra nuw-ambilyu-murrumanja yalina iya yalina angalya umba Kenina-manja ngawa. Awilyaba angalya aminababurna alikira iya warnumamalya emikirra Kedeja akina umba awilyaba alarrkingburingka angalya emikirra akina Jura.

Bi...ya ambaka-murra narri-lalikama wurrakina akina angalya Kenina umba na-likenuma angerriba nuw-angkarrinu-murruwa arrirra dirrumala Bilijiya-wa. Biya engemba-manja Kera-manja na-ngwanjinuma arakba wurrakina. 2 Biya n-ambilyu-manja nakina Aburiyama yakwujina ngawa akina-manja angalya Kera-manja nenumurndaku-makama nakina wurrakina-manja warningakwujina warnumamalya, “Daka didarringka Jera dadiyumarnjarrka nganyangwa daka-da,” ni-yama nakina. Umba ngalaje-ka dadiyumarnjenikba-murrada adinuba-wiya Jera ena-langwa kembirra nang-adingamurrikama arakba dadingiyenikba dakina-da. Akina ne-yaminjamamurra arakba-kiya akina-manja angalya.

Akina-manja ngawa angalya Kera eneja nubungkawe-ka nakina nilyingama akina angalya. Nenimikirra Abimileka. Biya neni-larrkama nakina Abimileka wurrukwala warnumamalya ena-langwa angerriba Jera-wa kajungwa karringa-wilyakini-yada dakina enuwa-wa ena-langwiyada dadingiyenikba. 3 Biya muwilyaba-manja meningilyarrngwalyilya marringa nakina Abimileka ni-lyangburarrkinuma akwulyangburarrka. Eneja nakina Neningikarrawara ni-jadingama akwa ni-yama enuwa-wa, “Nungkuwe-ka ningkena ki-jungwunama mena ningkinga-manguma daka didarringka akena dadingadinakba arakba dadinungkwarba-ma daka-da,” ni-yama nakina.

4 Akini-yada ngawa ngalaja ying-ambilyumurra dakina Jera Abimileka-langwa-manja alikira, akena eneja nara ngawa ambaka kini-yar•danga

dakina-manja. Ni-yama nakina Abimileka Neningikarrawaru-wa, “Nara ningena ki-yama awurruwurrariya,” ni-yama. “Miyambena-burra kembirra yiki-ngajinama ngayuwa akwa nganyangwa warnumamalya? 5 Aburiyama nakina enabakiya-ba ni-yamama, ‘Daka didarringka nganyangwa dadiyumarnjarrka dakina,’ ni-yamama nakina. Ngalajukwaba yingi-yamama ngawa, ‘Nganyangwa naka nawarrka nakina,’ yingi-yamama. Kembirra akine-ka ningi-yamama ngayuwa eningabe-ka akina-da. Nare-ka ningena ki-yama awurruwurrariya-da,” ni-yama Abimileka Neningikarrawaru-wa.

6 Akina-manja ngawa akwulyangburarrka eneja ni-yama ngarningka Neningikarrawara enuwa-wa, “Yawa, ningeningme-ka akina,” ni-yama. “Nara akina nungkwa-langwa awurrariya. Kembirra akina-langwa nganja yirra-lyangmurukwama nungkuwa akwa nara ki-yama nungkuwa awurruwurrariya nganyangwa akwa ngala-langwa. Akwa nara kembirra ningkakina kinga-lyinga. 7 Umba kembirra nu-kwa daka didarringka neningiyadikba-wa. NuBurabude-ka nakina akwa kembirra kenuminu-buriyaminama nungkwa-langwa nari-yada a-jungwuma nungkuwa. Umba yirra-madumurrukwunama ningkena, nara-manja amini-lawurrakajuma ningkakina dakina didarringka neningiyadikba-wa, kembirra ki-jungwunama ningkakina nungkuwa akwa nungkwa-langwa warnumamalya wurrababurna-langwa aburrajukwaba-da,” ni-yama nakina Neningikarrawara Abimileku-wa-da.

8 Kembirra mingka-manja meninguwurdarriya-wiya mamawura eneja nakina Abimileka nu-mirajanga akwa nenumurndak-ardijuwa nakina ena-langwa wurrarumuruma warnikuminuwar•duwar•da wurrababurna-langwa, akwa nenu-makama akina-langwa akwulyangburarrka. Aburraje-ka wurrakina na-minjirrkakbar•danguma angwurra akina-langwa. 9 Eneja kembirra arakba nakina Abimileka nen-ardijuwa Aburiyama enuwa-wa. Ni-yama nakina, “Ningki-yamarrkama yirruwa-manja ningkakina? Amiyambene-ka awurrariya nganja ningi-yamama nungkuwa-manja-burra kembirra enena awurrariya yirrumini-larrkama nungkuwa ngayuwa-wa akwa nganyangwu-wa warnumamalya? Akine-ka awurrariya ningki-yamama amandangwa. Nara-make-ka warningerribirra warnumamalya e-yamame-ka ngayuwa-manja amukwiyadakina. 10 Miyambena-burra ningki-yamama akina?” ni-yama.

11 Eneja ni-yama Aburiyama, “Ningi-lyangkiyama-bu, ‘Nara wurribina wurrukwala warningiyelakwa amini-yarrkuwarakama Neningikarrawara-langwa ayakwa.’ Ngaya-bu ningi-lyangkiyamama, ‘Warnumamalya warningiyelakwa kabu-wardanga-bu,’ ningi-yamama, ‘kajungwa kabuminu-mangi-yada dadingiyarrka.’ 12 Dake-ka amandangwa nganyangwe-ka dadiyumarnjarrka. Dadiyawenikbe-ka nungwarrka-langwa, akena nara daburradikba dakina dirndirrka-langwa. Akwa kembirra ninginga-manguma nganyangwi-yada dadingiyarrka. 13 Kembirra ngini-larrka-manja Neningikarrawara ngayuwa nungwarrka-langwa-langwa angalya eminimininingku-wa angalya, ninginga-makama ngayuwa ngaluwa-wa ena ayakwa. Ningi-yamama ngayuwa ngaluwa-wa, ‘Ki-yamina ningkakina warnumamalya-manja, Nawarrka naka, ki-yamina. Kembirra k-eningmidinama ngayuwa ki-lyelyingmina-mulangwa ningkakina amandangwa ngayuwa-manja,’ nganja ningi-yamama ngaluwa-wa-da,” ni-yama nakina Aburiyama Abimileku-wa.

14 Kembirra eneja nakina Abimileka nenu-kwa Aburiyamu-wa dakina Jera. Akwa ngarningka nenu-kwa jiba iya bulukwa akwa ngarningka

wurrukwala warnikuminuwar•duwar•da. 15 Ni-yama nakina Abimileka Aburiyamu-wa, “Enene-ka nganyangwa angalya angkwulyumida k-ambilya-mulangwa ningkena erribirra enena-manja angalya,” ni-yama nakina Aburiyamu-wa. 16 Umba ngarningka ni-yama nakina Abimileka Jera-wa, “Ningenu-kwunama ningena aduwaba nawenu-wa ababurne-ka angwarnda ajilba-murra 1,000. Kembirra aburraja nungkwa-langwa warnumamalya kuw-eningmidiname-ka wurrakina nara nungkuwa ki-yama awurrariya ningkakina-da,” ni-yama nakina Abimileka Jera-wa-da.

17-18 Amurndakibina-langwa na-ngekburakajungwunu-mulangwa Jera-manja, dadingiyenikba Aburiyama-langwa-manja, kembirra aburraja wurrababurna-langwe-ka wurridarringka Abimileka-langwa-manja alikira nara arakba ka-mambakina wurrakina wurriyukwayuwa. Nare-ka ka-mambakina wurriyukwayuwa mena Yaweya nenu-ngwanjaju-mubaba wurrakina. Nenu-ngwanjajume-ka nakina amurndakakina-langwa na-ngekburakajungwunu-mulangwa Jera-manja akina. Kembirra nu-buriyamina eneja nakina Aburiyama Abimileka-langwa Neningikarrawaru-wa. Eneja kembirra Neningikarrawara nen-eningabaka kembirra nakina-manja Abimileka akwa ngawa dadingiyenikba-manja akwa ngawa warnikuminuwar•duwar•da-manja wurridarringka ngarningka, kajungwa karr-arrangbini-yada ngarningka wurriyukwayuwa-da.

21

Ni-rukwularru-mulangwa nangariya Ajika

1 Biya nakine-ka Yaweya ni-yarrkilalikama ena-langwa ayakwa ebina ni-yarrkakumarnuma ebina-wiya Jera-wa akwa nu-marngkirradinuma dakina-manja. 2 Ngalaja arakba dakina yingu-mambakinuma wurrangariya akwa kembirra yinginumin-arrangbama nangariya Aburiyama-langwa, mame-ka nakina n-eniyuwangkwudinuma arakba. Kembirra ebina ayakwa Neningikarrawara ni-yengbinuma adinuba-wiya Aburiyama-manja neniki-rukwularra-langwa Ajika na-lyangmandukwunadinuma akina ayakwa-da.

3-5 Nakine-ka Aburiyama 100 mamarika iya yinungkwura n-ambilyumurra. Kembirra arakba nakina ni-rukwularruma nenikuwenikba. Biya nakina neniyuwangkwa neni-yengbijuwama nenimikirra Ajika. Biya kembirra n-ambilyu-manja niyukwujiya mamangbala mabiyakarbiya mamawura arakba, nungwenikba neni-ringandanga nenu-mukaduwamurrika nakina mena-baba Neningikarrawara nenu-makama Aburiyama-manja.

6 Ngalaja yingi-yama dangariya-minjena, “Yiningabe-ka nganyangwa yukwudukwuda, mena nakina Neningikarrawara ngini-yekirrerrika-mubaba, akwa ngawa ngini-ngengmarngkajuwa-mubaba nakina,” yingi-yama. “Kembirra aburraja wurrukwala kuw-engkirrikaja-manja warnumamalya enena ayakwa nganyangwa-langwa ningen-arrangba-mulangwa nangariya, wurrakina ka-jungweyinama amarngka yirruwa yirrididirrbura-da. 7 Ebina-wiya, nara wurruwilyuwilyaba warnumamalya ke-yama enena ayakwa neningiyarrku-wa, ‘Dadingiyene-ka kinginu-ngwunjikinama nangariya ngala-langwa,’ nara ke-yama wurrakina. Akena nganja ningenumin-arrangbame-ka nakina nangariya akini-yada ngawa n-eniyuwangkwudinu-manja arakba nakina-da,” yingi-yama Jera-da.

8 Eneja nakina niyukwujiya n-arumidinuma arakba, biya n-akakirumadinuma aninga nenik-alyubara. Kembirra eneja nakina nungwenikba ni-yama, “Naka arakba nenikuwarrka n-alyubarinama aninga, kembirra ngayuwa ningena ke-yengkilabajama wurrababurna warnumamalya kuw-alyubarinama aninga yelakwa nganyangwa-manja angalya,” ni-yama. Kembirra Aburiyama akwa ena-langwa warnumamalya nawurra-murndukwunuma wurrakina, ne-yebukeyinuma ababurna aninga wurruwurrakawura-ma wurrakina-da.

Aburiyama wunalakina nenilirraki-larrkenu-mulangwa Yeka akwa Yi-jumeyila

9 Arngkawura Jera-langwa naburradikba Ajika nenu-malyangkeyinuma abadakalya wunalakina Yijumeyila-manja. Umba ngalaja dakina Yijumeyila-langwa dirndenikba dibina Yeka DadingiYijiba nangaminu-war•duwar•danguma warka Jera-langwa. Nenu-malyangkeyinu-manja wunalakina, ngalaja dadiyuwangkwa Jera yingini-rringka Yijumeyila neni-rinjarrkama Ajika-wa.

10 Biya yingi-yama dakina dadiyuwangkwa neningiyadikba-wa, “Mi-nangkirraja arakba daka didarringka dibina yingu-war•duwar•denama yakwa-langwa warka akwa ngawa ngala-langwa naburradikba, abuni-likaja yadada,” yingi-yama Aburiyamu-wa dadingiyenikba. “Ki-jungwuna-manja ningkakina, nara a-manguma awilyuwilyaba amurndakijika nungkwa-langwa nakina naburradikba daka-langwa, umba nganyangwe-ka naburraka kinu-menama nakina ababurna-langwa amurndakakina amurndakijika nungkwa-langwa-da,” yingi-yama dakina-da.

11 Eneja n-engkirrika-manja enena ayakwa neniyuwangkwa, nu-werrikawarriyade-ka nakina-da, mena-baba Yijumeyila nakina enejuk-waba ena-langwa nenikuwenikba-da.

12 Umba eneja nakina Neningikarrawara ni-yama Aburiyamu-wa, “Nara a-werrikawarriyaduma nakina-langwa nenjarrngalyilya, akwa dakina-langwa didarringka dibina kirranguminu-war•duwar•dena-mulangwa warka nungkwurringa-langwa. Nakine-ka Ajika numirarringba kin-ambilyama nakina wurrumurndakibina-langwa warnumamalya yirra-maka-mulangwa ngayuwa nungkuwa-manja. Kembirra ebina ayakwa Jera ngu-makama nungkuwa-manja kalirraki-larrkaja-mulangwa nungkuwa wunalakina Yeka akwa ngawa Yijumeyila engku-wa angalya, kembirra kingamin-engkirrikajama ayakwa ngala-langwa ningkakina. 13 Umba ngarningka kinu-kwunama ngayuwa wurrababurne-ka wurriyukwayuwa enejukwaba nibina Yeka-langwa naburradikba, kajungwa kembirra kuw-ababurnadini-yada wurriyukwayuwa ena-langwa akwa wurrilyimberrkwulyumidi-yada wurrilyimberrkuwilyaba wurrakina warnumamalya. Nakina enejukwaba nungkwa-langwa nenikuwena-da,” ni-yama Neningikarrawara Aburiyamu-wa.

14 Kembirra mingka-manja meninguwurdarriya-wiya mamawura eneja nakina Aburiyama nu-mirajanga akwa nanga-kwa aninga Yeka akwa akungwa. Akina-manja angalya aburraja narru-manguma wurrumurndakakina warnumamalya bulukwa-langwa amakwulya akwa ngawa narru-warrkama wuburra beka akungwi-yada. Kembirra amakwulya-murra akungwa ying-angbakuwurrinuma ngalaja Yeka amurn•da-manja lukwakwi-yada wuneniki-beki-yada wunalakina. Eneja kembirra Aburiyama neni-larrka Yijumeyila dirndenikba-wa akwa arakba

neni-likena wunalakina kembirra-da. Nenilirraki-larrka neniyuwangkwa wunalakina engku-wa akina-langwa angalya-da.

Nen-alilikenu...wa. Alarrkingburingka-manja angalya emikirra Biya-jiba. Biya yakwujina ngawa wunalakina nenu-marrawarnumurra arakba. 15 Neni-bekeyina ebina akungwa nenu-wilyakama akwa neni-likena wu-nalakina ngawa bi...ya na-jerrida arakba akungwa akina-da.

Biya nu-kwunumurrkwulinga nenjarrngalyilya eyukwujiya-manja eka amawarruwalya umba ngalaja yingini-lalika yakwujina dirndenikba 16 akwa yingi-lika arngkidarrba. Biya ying-ambarringa, yingu-ngwadungwadina arakba dakina. Yingi-yama, “Nara ningena a-ngayinduma a-rringkama nganyangwa naburraka a-jungwuma,” yingi-yama. Enejukwaba nenjarrngalyilya nu-ngwadinuma nakina-da.

17 Eneja kembirra Neningikarrawara n-engkirrika nakina ena-langwa angwada. Eneja nuwilyaba nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa ni-yengbinuma nakina ayakwa angubina-langwa dirndenikba-wa. Biya ni-yama, “Miyambena-burra ningkakina ningku-werrikawarriyadinama? Nare-ka akbar•duma. Nakine-ka Neningikarrawara n-engkirrikenuma angwada naburrena-langwa. 18 Warumajungwa, likaja akwa kini-rndarrkajiya ayarrka-manja akwa kinu-mirajangajiya akwa kini-yengminjaka kini-rungekburaka nari-yada a-ngwaduma,” ni-yama nakina Yeka-wa. “Ambaka-murrumurra kinu-wilyarridina-manja nakina, ngayuwa kembirra kinu-kwunama wurrababurne-ka wurriyukwayuwa ena-langwa akwa ngawa wurrababurne-ka wurrumirumirena warnikinikaduwa. Kembirra wurrilyimberrkuwilyaba wurrilyimberrkwulyumida warnumamalya kuw-ambilyama wurrakina-da,” ni-yama nakina nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa Yeka-wa-da.

19 Umba eneja arakba nakina Neningikarrawara nangaminu-ngwur•dangmaja menba dakina-langwa didarringka akwa ying-andiyinga akena yingi-rringka akina akungwa emedirra. Biya yingi-lika akwa yingi-lyangburrukwajuwa akungwa ebina bulukwa-langwa-manja amakwulya akwa kembirra yinginu-kwa akungwa ngala-langwa naburradikba. Kembirra ni-bekina-da.

20 Umba eneja nakina Neningikarrawara n-ambilyuma akwudangwa nenjarrngalyilya-manja. Bi...ya n-arumidinuma nakina umba Neningikar-rawara n-ambilyumurra ngawa enuwa-manja akwudangwa. Biya ni-likenuma arakba nakina Yijumeyila akinu-wa angalya emikirra Barena akwa n-ambilyumurra yakwujina. Umba akina angalya ngalajukwaba alarrkingburingka nuw-ambilyuma. Nabarde-ka nakina Yijumeyila nenik-aburangka wurrajija iya yinungungwangba-murriya. 21 Bi...ya ngalaja yinginumin-akburrangama dirndenikba duwilyaba dadiyara DadingiYijiba ena-langwi-yada dadingiyenikba. Kembirra neni-yakeyinuma arakba dakina didarringka-da.

Aburiyama akwa Abimileka neni-yarrkakumarnu-mulangwa ayakwa Biyajiba-manja

22 Arngkawura eneja nakine-ka Abimileka, nibina nubungkawa Kera-langwa, ni-likena Aburiyamu-wa, aburnuwa Bikala. Nakine-ka Bikala nu-bungkawadinuma wurrawinyamba-manja warnungkwarba Abimileka-langwa-manja. Eneja ni-yama nakina Abimileka

Aburiyamu-wa, “Neningikarraware-ka n-ambilyama nungkuwa-manja neningangkawura. 23 Kembirra yirra-ngayindenama yak-ambilyama yakuwa-murra. Nungkwaja kembirra yimini-yarrkakumurna ayakwa nari-yada e-kadikama ngayuwa akwa ngawa nganyangwa wurriyukwayuwa akwa ngawa nganyangwa-manja numirarrka-murriya warnikinikaduwa aburrajukwaba. Yi-maka kembirra enena-wiya kajungwa Neningikarrawara kin-engkirrikaji-yada ayakwa nungkwa-langwa, akwa nara a-yarrkuwarrukwajuma akina. Ngayuwe-ka ningena ningi-yamama eningaba nungkuwa-manja, umba yi-makina arrkala ki-yamini-yada nungkwajukwaba eningaba ngayuwa-manja akwa ngawa wurrumurndakeyina-manja warnumamalya enena-manja angalya ningk-ambilya-murrumanja nungkuwa aduwaba,” ni-yama Abimileka.

24 Eneja Aburiyama kembirra ni-lyangkuwama akwa ni-yama, “Yawa. Eningabe-ka akina, kembirra yakuwa yalakena yakuwa-murra aduwaba-langwa akwa arngkawura,” ni-yama. 25 Biya kembirra Aburiyama ni-yama ngarningka Abimileku-wa, “Wurrukwale-ka warnikuminuwar•duwar•da nungkwa-langwa buminu-manguma awilyaba emedirra akungwa nganyangwa,” ni-yama.

26 Eneja ni-yama Abimileka, “Ningeningbala akina. Nara yiku-maka adinuba-wiya aminakina-langwa, umba aduwaba-manji-kba ning-engkirrikajama ningena. Dukwa angkaburra narru-manguma?” ni-yama. 27 Eneja kembirra arakba Aburiyama nenu-kwa akwala jiba akwa bulukwa Abimileku-wa, akwa akina-murra neni-yarrkakumarna ayakwa wunalakina. 28 Biya kembirra Aburiyama nu-manga ngarningka amangbala ambilyuma eyukwayuwa jiba ena-langwa. 29 Eneja ni-yama Abimileka, “Miyambena-burra ningki-yama akina?” ni-yama.

30 Eneja ni-yama Aburiyama, “Wu-mena amurndakeyina amangbala ambilyuma eyukwayuwa jiba nungkwa-langwi-yada. Kembirra ku-mena-manja akina, ki-yaminama kembirra nungkuwa arija-langwa, ‘Aburiyama-bina nu-mungkadinuma enuwa akina emedirra akungwa,’ ki-yaminama ningkakina-da.” Yadikina kembirra eneja nakina Abimileka nu-manguma amurndakakina amangbala ambilyuma jiba eyukwayuwa ena-langwi-yada-da. 31 Kembirra aburraja narri-yengbijuwama warnumamalya akina angalya emikirra Biyajiba, mena yakwujina-baba wunalakina-kiya neni-yarrkakumarnu-mubaba akina ayakwa emedirra-langwa akungwa. Umba akina ekirra Biyajiba ne-yaminama “emedirra akungwa ebina-manja neni-yarrkakumarnu-murrumanja ayakwa.”

32 Kembirra aburnaja wunalakina Abimileka akwa ngawa Bikala neni-lawurradina arakba aburna-langwu-wa angalya Bilijiya-wa. 33 Umba eneja nakina Aburiyama n-ambilyumurra aduwaya yakwujina ngawa Biyajiba-manja. Biya kembirra ni-lungkuwabijuwa nakina awilyaba eka yakwujina. Akina eka ni-lungkuwabijuwama emikirra damarija. Kembirra Aburiyama neni-yangmarngkwajuwa Yaweya nibina Neningikar-rawara neningangkawura nakina. 34 Biya kembirra ni-lungkuwabijuwa-mulangwa nakina Aburiyama ebina eka akwa neni-yangmarngkwajuwa-mulangwa Yaweyu-wa nakina, ni-lalika arakba akina angalya Biyajiba umba ni-likena arija-langwa nakina enejukwaba Bilijiya-wa. Biya yakwu-jina ngawa n-ambilyuma nakina neningamiyerra Bilijiya-manja-da.

22

Aburiyama nenu-kwa-murrilangwa Ajika Neningikarrawaru-wa

1 Bi...ya kembirra eneja Neningikarrawara neni-labenumurra nakina
Aburiyama-manja, kenumini-yarrkuwaraka-murrikba ena-langwa
ayakwa. Biya kembirra n-ardanga nakina, “Aburiyama...yi!”
Eneja neniyuwangkwa ni-yama, “Ningena...wu!”
2 Enamba-langwa ni-yengbina Neningikarrawara ayakwa Aburiyamu-
wa akwa ni-yama, “Nu-wilyakina nakina nenikuwena nuwilyaba-ma
nungkwa-langwa,” ni-yama, “nibina ningki-lyelyingminama angwurre-
ka, akwa wuni-likaja akinu-wa angalya emikirra Maraya. Biya kem-
birra yikini-yar•diya-manja kinalakina yakwujina yiba-wilyakajinamurra
ngayuwa ningkena yaruma yinijirra. Biya yakwujina ngawa yakina-
manja yinijirra kinu-wardenama nenikuwena ningkakina, akwa kini-
dakinamurra-da, akwa yiku-kwunamurra ngawa kembirra ngayuwa-wa-
da,” ni-yama Neningikarrawara Aburiyamu-wa-da.
3 Kembirra mingka-manja meninguwurdarriya-wiya mamawura
eneja nakina neniyuwangkwa Aburiyama nu-mirajanga akwa ni-
ridanga angwura akwa n-akumarna dangki-manja akwa nenilirrak-
ardija ena-langwu-wa wunenungkwarba-kiya, wunalekbina nenuminu-
war•duwar•dangumurra warka, akwa nenikuwenikba ngarningka
Ajika. Biya nabuki-likena arakba wurrubukalakina ebinu-wa angalya
Neningikarrawara nenu-maka-murruwa Aburiyama-manja.
4 Nabuk-alilikenu...wa. Biya mabiyakarbiya-manja mamawura n-andeya
nakina neniyuwangkwa akena ni-rringka arakba yakina yinijirra engku-
wa ni-rribiyanguma ambaka awilyikerra. 5 Biya kembirra neniyuwangkwa
ni-yama wunalakina-kiya-wa wunenungkwarba-kiya, “Yelakwa wun-
ambilya adinakba akwa daka ngarningka dangki. Umba yinaja yinalak-
ena yinuwa naka nenjarrngalyilya yini-likajama angerriba, kajungwa
yikini-yangmarngkwajini-yada Neningikarrawara. Kembirra ngarningka
yinalakena yikini-lawurradinama yangkwurrangwa nungkwurnuwa-wa,”
ni-yama.
6 Biya kembirra arakba neniyuwangkwa ni-rndirrka amabungwunyirra
eka angwuri-yada akwa nenu-kwa akina nenikuwenikba-wa. Kem-
birra eneja ni-ngabukweyina nakina Ajika. Umba neniyuwangkwa nu-
wilyakama lyelyinga akwa ngawa amukwa angwura eniba neniki-liraki-
yada nakina, biya neni-likena arakba. Biya neni-likenu-manja ngawa
lukwakwa wunalakina, 7 Ajika ni-yama nungwenikba-wa, “Ngangwa!”
Kembirra eneja nungwenikba ni-yama, “Miyambena?”
“Ena amabungwunyirra eka akwa amukwa angwura umba angamba
kembirra jiba eyukwujiya ningkeniki-daki-yada nungkuwa?” ni-yama
nakina nenjarrngalyilya.
8 Eneja ni-yama Aburiyama, “Neningikarrawara enabakiya-ba yikenu-
kwunama jiba.”
Neni-likena wunalakina, 9 bi...ya angakuba nen-akburranga arakba
angalya ebina-langwa nenu-maka-murrilangwa Neningikarrawara
adinuba-wiya Aburiyama-manja. Kembirra nakina neniyuwangkwa
nu-manga akwala arumuruma angwarnda akwa nuwurrak-arjiyajuwa
aldi-yada. Kembirra ni-lyakakumarna angwura karrawara. Akwa
neni-rndarrka arakba nenikuwenikba, nen-ararika, akwa karrawara
arakba angwura-manja nen-akumarna nakina-da. 10 Biya ni-rndarrka
ebina lyelyinga neniyuwangkwa-da. Ni-ngkajika nakina nenik-ar•darri-
yada nenikuwenikba-manja, 11 akena eneja nenikumamurikaja Yaweya-
langwa n-ardanga angaluba angubina-langwa enuwa-wa-da. Ni-yama,
“Aburiyama...yi!”

Eneja Aburiyama ni-yama, “Miyambena?”

12 Enamba-langwa ni-yama nakina nenikumamurikaja Yaweya-langwa,
“Nara ar•darruma nakina!” ni-yama. “Ningeningma arakba ningkak-
ina ningki-yarrkuwarakinama Neningikarrawara-langwa ayakwa, mena
nara-baba kinu-marrukwa nungkwa-langwa nenikuwena nuwilyaba-ma
enuwa-langwa-da,” ni-yama nakina nenikumamurikaja Yaweya-langwa.

13 Eneja kembirra nakina Aburiyama n-errikerra n-andiyinga nakina
akena ni-rringka akina enungkwarba jiba. Na-rndirrkama akwurrirra
ngala-langwa-manja karndirra. Biya kembirra Aburiyama ni-lika akinu-
wa, nu-manga akina akwa ngawa nu-wardanga akwa n-akumarna ebina-
manja angwura karrawara. Akina kembirra ni-dakama nenu-kwamurra
Neningikarrawaru-wa-da, umba nenikuwenikba nara kenu-kwa-da.

14 Biya nakina Aburiyama ni-yengbijuwa akina angalya “Yaweya Nginu-
kukwuna-murrumanja Eningaba-wiya.” Kembirra aduwaba ngawa abur-
raja wurruminakina angalya warnumamalya ne-yaminjaminama, “Ena-
langwa-manja yinijirra Yaweya nenu-kukwunama ena-langwa warnuma-
malya eninginingaba-wiya,” ne-yaminjaminama wurruminakina angalya
warnumamalya aduwaba.

15 Eneja kembirra nibina nenikumamurikaja Yaweya-langwa n-ardanga
ngarningka angaluba karrawara-langwa Aburiyamu-wa. 16 “W-engkirraja
enenu-wa ayakwa Yaweya-langwu-wa,” ni-yama. “Ni-yame-ka nakina
Yaweya, ‘Ningena ngayuwa ningi-yarrkakumurnama enena ayakwa
akwa ningi-yengbijajungwunama ningenimikirra kajungwa engbudi-
yada ayakwa akwa nara ngayuwa a-yarrkuwarrukwajuma akina.
Ningena ngayuwa ki-yaminama eningaba nungkuwa-manja, mena
nara-baba ningkakina kinu-marrukwa nungkwa-langwa nenikuwena
nuwilyaba-murra ngayuwa-langwa. Yirra-makinama enena ayakwa
ngayuwa nungkuwa-wa akwa nare-ka ngayuwa a-yarrkuwarrukwajuma
akina. 17 Yiba-kwunamurra amandangwa wurrababurna numirena-
murriya warnikinikaduwa. Wuburra dakilyingajanga duwurrakwu-
lyumida karrawara ningkinga-rringkinama, ke-yaminama aburrajuk-
waba wurrakina wurruwurrakwulyumida. Akwa wuburra ajiringka
ababurna mijiyelya-manja nuw-ambilyama, wurruwurrakwulyumide-ka
ke-yaminama wurrakina-da. Umba ka-wardiyiname-ka nungkwa-langwa
numirena-murriya wurrumurndakakina-manja warnumamalya engka-
manja iya engka-manja angalya akwa kembirra ka-bungkawadinama
arakba wurrakina-manja-da.

18 “ ‘Aburraja wurruwurrakwulyumida-langwa warnumamalya
kembirra engkalina-langwa iya engkalina-langwa angalya kabi-
yengkilabajama ngayuwa. Ke-yaminama wurrakina ngayuwa-wa, Yamina
eningaba yirruwa-manja yirrajukwaba wuburra laka ningki-yamama
Aburiyama-langwa-manja wurrumirumirena warnikinikaduwa-manja,
ke-yaminama. Akina-bina ka-ngekburakajungwunamurra-da, mena-baba
yimini-yarrkuwarakama ayakwa nganyangwa aduwaba-da,’ ni-yama
Yaweya nakina-da,” ni-yama nenu-makama nakina nenikumamurikaja
Yaweya-langwa Aburiyamu-wa-da.

19 Aburnaja kembirra Aburiyama akwa Ajika neni-lawurradina wu-
nalakina wunalekbina-kiya-wa wunenungkwarba-kiya nenilirraki-lalika-
murruwa adinakba. Biya yadikina kembirra nabuki-lawurradina arakba
angalyu-wa-da Bilijiya-wa-da.

Bi...ya kembirra ambaka-murra narrumurndaki-lalikama Aburiyama-murriya akina angalya Bilijiya, umba narru-makirukbijangajuwama wurrakina angerriba Biyajiba-wa-da. Akwa yakwujina ngawa nawurrak-ambilyumurra wurrakina arakba-da.

Neyawa-langwa-langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa

20-23 Biya ambaka-murra n-engkirrikenuma Aburiyama ayakwa Neyawa-langwa nenikumarnjenikba-langwa. Eneja nakina Neyawa n-ambilyuma ebina-manja angalya n-ambilyu-murrumanja Aburiyama adinuba-wiya nara-wiya kini-likena nakina Keninu-wa. Umba ngalaja Neyawa-langwa dadingiyenikba Milka dakina dadimikirra. Akwa kembirra wurrumangbala wurrabiyakarbiya wurriyukwayuwa wunalakina-kiya-langwa warnungkwarba-wiya nuw-ambilyumurra. Neningadinuba-wiya nenimikirra Wija akwa warnikumarnjena Baja iya Kemuwela, nibina nungwenikba Arama-langwa nakina, iya Kejeda iya Yajawa iya Bildaja iya Jidilaba akwa ngawa Beduwela. Umba ngalaja duwilyaba dadiyawenikba Beduwela-langwa dadimikirra Ribeka dakina. 24 Umba ngarningka duwilyaba dadikuminuwar•duwar•da Neyawa-langwa ngalajukwaba dadingiyenikba dadimikirra Ruma. Akwa Neyawa-langwa akwa Ruma-langwa warninikuwena wunalakina-kiya-langwa nuw-ambilyumurra warnimikirra Deba iya Kayama iya Dayaja akwa ngawa Mayaka wurrubukalakina-da.

23

Medirra-langwa warninikijungwa-langwa

1 Ngalaja dakina Jera ying-ambilyuma 127 mamarika iya yinungkwura arakba, 2 biya yingi-jungwa dakina Kenina-manja ebina-manja angalya aminababurna alikira iya warnumamalya emikirra Yebirena. Eneja kembirra nakina neningiyadikba nu-ngwadinuma akwa nu-werrikawarriyadinumeka nakina dadingiyenikba-wa.

3 Kembirra arakba nakina Aburiyama nanga-lalika dakina dadingiyenikba dadumadangkwa akwa ni-likena arakba kajungwa warniki-lyelyimbukwaji-yada ayakwa wurrumurndakakina-manja WarningiYida-manja warnumamalya nakina yakwujina ngawa Yebirena-manja. Biya nen-akburranga wurrakina warnumamalya akina-manja angalya adaka ayakwi-yada, nuw-angmakayanguma akawiyuwiyeba-manja nawurruwurra-murndukwunu-murrumanja warnumamalya wurrakina.

Kembirra Aburiyama ni-yama nakina wurrakinu-wa warnumamalya, 4 “Ngayuwe-ka ningena ninguminjirrkingka,” ni-yama. “Emininga-langwa angalya ningena ningi-likenuma yangkwurrangwa akena ning-ambilyama erribirra ningena yelakwa nungkwurruwa-manja aduwaba. Yirru-kwuna kembirra angalya ku-beyindeni-yada ningena, kajungwa kinga-rungkwabini-yada ngayuwa dadingiyarrka nganyangwa,” ni-yama.

5 Aburraja ne-yama, 6 “Yirrumin-engkirrikaja enena ayakwa yirra-langwa. Wuburre-ka ngarra-rringkinama yarna nungkuwa ningkaruma ningkubungkawa. Kembirra jeyi, wu-rringkina amurndakenena angalya yirra-langwa. Biya ki-rringkina-manja eningaba angalya kemba yakwujina kinga-rungkwabinama dadingiyena,” ne-yama. “Yarne-ka yarningerribirra yarnumamalya nara yarna a-marrukwama yirra-langwa angalya,” ne-yama. “Mama, kinga-rungkwabinama nungkwa-langwa dadingiyena erribirra,” ne-yama.

7 Eneja kembirra Aburiyama n-abuluwendinga mena ne-yaminjama-
murrubaba warningakwujina warnumamalya wurruminjirrkingka-
manja warnumamalya wurruwurrakuwilyarra. 8 “Eningaba akina
ayakwa nungkwurra-langwa,” ni-yama nakina, “kinga-rungkwabina-
mulangwa ngayuwa nganyangwa dadingiyarrka yelakwa. Kembirra
yikumini-yengkilabaja nangaba Ebirena, Jawura-langwa nenikuwenikba.
9 Yikini-yengkilabaja makina-langwa medirra ku-beyindeni-yada ngayuwa
memikirra Makbela. Makine-ka medirra num-ambilyama ena-langwa-
manja angalya akwudangwa aburrakadabuda. Yikini-yengkilabajama
enuwa-wa kajungwa ku-beyindeni-yada makina ngayuwa akwa kinu-
kwuni-yada ngayuwa engkwulyumida angwarnda enuwa-manja.
Nganja ku-beyindenama yelakwa ngayuwa yiki-rringkina-murrumanja
kirrumurndakeyina karnumamalya. Kembirra nganyangwi-yada
makina medirra kajungwa kamurndak-akumurni-yada nganyangwa
warnumamalya warninikijungwa makina-manja,” ni-yama nakina
Aburiyama wurrumurndakakinu-wa warnumamalya.

10-11 Eneja nakine-ka Ebirena n-angmakwulaluma yakwujina
wurrumurndakakina-manja warnumamalya WarningiYida-manja. Ni-
yama nakina, “Engkirraja ena ayakwa nganyangwa. Yiba-kwunama
angaba angalya erribirra nganyangwa engkwulyumida nungkawa-wa,
akwa ngarningka mibina medirra num-ambilyama akina-manja angalya.
Yiba-kwunama angaba angalya aduwaba nuw-engkirrikaja-murrumanja
nganyangwa warnumamalya, kajungwa kembirra king-akumurni-yada
nungkwa-langwa dadingiyena ningkakina-da,” ni-yama nakina Ebirena.
Umba aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya warningakwujina
nuw-engkirrikenuma ena-langwa ayakwa.

12 Akena Aburiyama eneja n-abuluwendinga ngarningka
wurrumurndakakinu-wa warnumamalya WarningiYidu-wa. 13 Kembirra
ni-yengbina nakina ayakwa enamba-langwa Ebirenu-wa, kajungwa
wurrababurna-langwa warnumamalya warnik-engkirriki-yada. Ni-
yama nakina, “Erriminja-langwa ambaka, umba engkirrikiya-langwa.
Ena nungkwa-langwa angalya engkwulyumida ku-beyindenama nganja
ningena. Ena wu-mena angwarnda yirra-kwunama, kembirra king-
akumurni-yada dadingiyarrka nganyangwa yakwujina,” ni-yama
Aburiyama.

14 Enamba-langwa Ebirena ni-lawurrakaja ayakwa enuwa-wa. Ni-
yama, 15 “Adirrngekburne-ka ena angwarnda akina-langwa angalya 400
angwarnda yimbukwa. Kembirra yakuwa yalakena nara arakba a-
lyelyimbukwajuma ngarningka akina-langwa umba king-akumurna yak-
wujina dakina dadingiyena nungkwa-langwa,” ni-yama nakina Ebirena-da.

16 Eneja kembirra Aburiyama ni-lyangkuwama nakina akwa arakba
nu-murnduwarna angwarnda neniku-kwi-yada, ebina angwarnda ni-
yengbijuwama Ebirena, nuw-engkirrikenu-murrumanja wurrakina
warnumamalya. Kembirra n-akumarna nakina Aburiyama 400
angwarnda adirrngekburna. Ni-dirrburakama akina angwarnda
kajungwa engkwulyumidi-yada ngawa akina-da.

17 Yadikina-bu Aburiyama ni-yamama nu-beyindanguma nakina akina
angalya Ebirena-langwa Makbela-manja. Akina angalya akwudangwa
Mamura-langwa angalya. Umba nu-beyindangumurra nakina Aburiyama
akwa ngawa amarda-murriya akwa ngawa eka ababurna-langwa akwa

ngawa ngarningka medirra-da. 18 Aburraja wurrumurndakakina warnumamalya yakwujina nuw-ambilyu-murrumurra nuw-engkirrikenuma wurrakina akina ayakwa ni-yamama ni-yengbinuma Aburiyama. Kembirra wurrumurndakakina warnumamalya warningma arakba akina angalya Aburiyama-langwa akina-da. 19 Kembirra nakine-ka Aburiyama nang-akumarna arakba dadingiyenikba Jera makina-manja medirra akina-manja angalya Kenina. 20 Akina angalya WarningiYida-langwa-langwa warnumamalya adinuba-wiya, kembirra Aburiyama-langwa arakba-da akwa medirra-da, kajungwa nenik-akumi-yada ena-langwa warnumamalya warninikijungwa yakwujina nakina-da.

24

Ajika-langwa-langwa dadingiyenikba

1 Bi...ya nakine-ka Aburiyama neniyerringke-ka arakba. Umba eneja nakina Yaweya ni-yamama arngkababurna-langwa eningaba nakina-manja. 2 Kembirra ni-yengbina nakina ayakwa Aburiyama ena-langwu-wa nenikuminuwar•duwar•da naruma-wa nibina nuwurrak-akwurrajuwa-murruwa ena-langwa amurndakijika ababurna-langwa. “W-akuma nungkwa-langwa ayarrka yelakwa arrawa makarra-manja,” ni-yama. 3 “Ngayuwa yirra-ngayindenama ki-yarrkakumurnama enena ayakwa akwa nara nungkwaja a-yarrkuwarrukwajuma akina. Akwa ki-yengbijinama ngarningka ningkakina ekirra Yaweya-langwa. Nakine-ka Yaweya Neningikarraware-ka nakina nibina-murrada ni-ngekburaka-murrada angubina akwa ngawa ababurna-langwa angalya. Yirra-ngayindenama ningkena nungkuwa ki-yarrkakumurnama ayakwa nari-yada aminu-manguma warningerribirra wurradidiyara Ajika-langwi-yada dadingiyenikba enena-langwa angalya Kenina. 4 Umba kinuminu-menama ningkakina duwilyaba dadiyara nganyangwa-langwa warnumamalya. Yirra-ngayindenama nungkuwa ki-lawurradinama angerriba ebinu-wa angalya ngayuwa ningi-rukwularrinu-murruwa. Akwa kembirra kinuminu-mename-ka nungkuwa duwilyaba dadiyara nenikuwarrka-langwa akina-langwa angalya,” ni-yama Aburiyama ena-langwu-wa nenikuminuwar•duwar•da.

5 Eneja ni-yama nakina nenungkwarba, “Dukwe-ka dakina kinguwariyama nara a-likama yangkwurrangwa-da. Umba kini-larrkiya nungkwa-langwa nenikuwena akinu-wa angalya kin-ambilyi-yada yakwujina?” ni-yama nenikuminuwar•duwar•da Aburiyamu-wa.

6 “Nare-ka!” eneja ni-yama Aburiyama. “Awurrariya akina. Nara a-larrkama ningkakina nenikuwarrka angerriba akinu-wa angalya. 7 Arakba-wiya eneja Yaweya nakina nginu-wilyakama ngayuwa yangkwurrangwa angaluba nungwarrka-langwa-langwa angalya akwa nganyangwa-langwa warnumamalya. Nakine-ka Yaweya Neningikarrawara nakina, nibina ni-ngekburaka-murrada ababurna-langwa angalya angubina-manja. Akwa nakina-bina ni-yarrkakumarnuma ayakwa nganyangwa. Ni-yamama nakina ngayuwa-wa, ‘Enena aringbirra angalya yiba-kwunama ngayuwa nungkuwa-wa akwa ngawa nungkwa-langwuwa numirena-murriya warnikinikaduwa-wa,’ ni-yamama nakina Yaweya ngayuwa-wa. Akwa nakina-bina keni-larrkajama ena-langwa nenikumamurikaja adinakba kajungwa kenu-mamurikajini-yada nungkuwa kinuminu-meni-yada angaluba duwilyaba dadiyara nganyangwa-langwa

nenikuwarrka. 8 Umba kingu-wariya-manja dakina dadiyara, akwa nara-manja a-likama dakina nungkuwa-manja, kembirra enena-langwa ayakwa yib-enjungwurrenama ngayuwa-da. Akena nare-ka a-larrkama naka nganyangwa nenikuwarrka akinu-wa angalya," ni-yama Aburiyama ena-langwu-wa nenikuminuwar•duwar•da. 9 Kembirra eneja nakina nenikuminuwar•duwar•da n-akuma ena-langwa ayarrka Aburiyama-langwa-manja makarra arrawa akwa ni-yarrkakumarna ebina ayakwa kini-yamina-mulangwa nakina ababurna-langwa ebina-langwiya ayakwa ni-yengbinu-mulangwiya Aburiyama-da.

10 Biya kembirra nakina nenikuminuwar•duwar•da nuwurra-murndukwa ememberrkwa kamila Aburiyama-langwa akwa nuwurraku-wurdijuwa ababurna eninginingaba amurndakijika Aburiyama-langwa. Kembirra ni-lalika akina angalya akwa ni-likena arakba nuw-angkarrinu-murruwa arrirra dirrumala.

N-alilikenume-ka nakinu...wa yanda-langwa ni-yar•da engemba-manja Mejubudamiya. Ni-likenuma nakina ngawu...wa, yanda-langwa n-akburrangama angalya aminuwurrakwulyumide-ka alikira iya warnu-mamalya ebina-manja n-ambilyu-murrumanja adinuba-wiya nenikumarnjenikba Aburiyama-langwa nenimikirra Neyawa. 11 Nara nakina kin-awiyebena ambaka arrawu-wa umba numurndaku-ngwanjajuma amurndakakina kamila errekba-manja ngawa emedirra-manja akungwa. Numurndak-ambarrija amurndakakina kembirra kamila akwa nu-ngwanja n-embirrarina ambaka. Biya na-larruwurada arakba. Akini-yada ngawa aburraja wurruminakina angalya wurradidiyara nawurrak-alilikenuma yenjerrikina akinu-wa emedirra akungwa.

12 Kembirra nu-buriyamina arakba nakina nenikuminuwar•duwar•da Yaweyu-wa. Ni-yama, "Marrakba, ningkakine-ka Yaweya ningkibina-murrada Ningkeningikarrawara nganyangwa-langwa nubungkawa Aburiyama ningkakina, yi-mamurikajiya-langwa aduwaba akwa numini-yarrkilyingina ebina ayakwa ningki-yarrkakumarnuma ebina-wiya ningkakina nganyangwa-langwa nubungkawa. 13 Kwuja! Ningena ngayuwa enena-manja emedirra akungwa ning-abalkayukwunama. Umba aburraja wurrukwala wurradidiyara wurruminenena angalya adinuba ka-likajama yangkwurrangwa akungwa-wa. 14 Nganja kembirra ki-yengbinama ayakwa duwilyaba-manja dadiyara ningena. Ki-yaminama ngayuwa ngaluwa-wa, 'Yimini-larrijiya-langwa nungkwa-langwa meningamilyumilyinja menarlamba akwa yi-bekajiya-langwa akungwa,' ngayuwa ki-yaminama. Kingi-yamina-manja dakina ngayuwa-wa, 'Yawa, bekina nungkuwa. Akwa ngarningka kembirra kumin-akarrnginama ngayuwa akungwa amurndakenena-langwa nungkwa-langwa-langwa kamila,' kingi-yamina-manja dakina amurndakenena ayakwa ngayuwa-wa, kembirra dakina-bina ninginga-ngayindenama nungkuwa ningku-wekbalyinuma arakba adinakba Ajika-langwi-yada didarringka-da. Kembirra ningeningma ngayuwa ningkenumini-yarrkilalikama ngawa ebina ayakwa ningki-yarrkakumarnuma Aburiyama-langwa-da," ni-yama nakina nenikuminuwar•duwar•da Aburiyama-langwa Yaweyu-wa-da.

15 Umba nu-buburiyaminu-wiya ngawa nakina yingi-yar•da ngalaja dakina dadiyara dadimikirra Ribeka. Yingi-ngabukweyinuma dak-ina meningamilyumilyinja menarlamba ngala-langwa-manja amurn•da. Dakine-ka dadiyawenikba Beduwela-langwa. Umba Beduwela-langwa nungwenikba nenimikirra Neyawa Aburiyama-langwa nenikumarn-jenikba nakina. Umba ngalaja dirndenikba Beduwela-langwa dadimikirra

Milka. 16 Dakine-ka Ribeka dukwulyubene-ka dadiyara. Dikika-marra ambaka warnungkwarba. Biya yingi-likena dakina anger-riba angadingidirra-wa akungwa emedirra. Yingi-dirrirnda arrawu-wa, yinguma-lyangburrukwajuwa mibina menarlamba akwa yingu-wurdinga karrawaru-wa. 17 Eneja nenikuminuwar•duwar•da n-angkarra nanga-wengma ngaluwa-wa. “Marrakba, yu-kwa-langwa nganja akungwa,” ni-yama.

18 “Wiya, kembirra bekina,” yingi-yama ngalaja. Warenja-bawiya yinguma-larrija mibina menarlamba akwa yinginumini-rrakilyinga akwa ni-bekina-da. 19 Ni-jerrukwa-manja nakina akungwa yingi-yama enuwa-wa, “Akwa ngarningka kumin-akarrnginama akungwa amurndakangaba-langwa kamila nungkwa-langwa-langwa, yanda-langwa kuw-abadinama.” 20 Biya warenja-bawiya yinguma-jiraba yinguma-radebirraka mibina menarlamba ebinu-wa angarumungkwa angwarnda nuw-ambilyu-murruwa akwudangwa emedirra akungwa kajungwa warniki-bekaji-yada warningerribirra warnumamalya aburra-langwa bulukwa-murriya iya kamila-murriya yakwujina. Akwa ngarningka ying-angkarra emedirra-wa akwa ying-akarrngarna ngarningka akungwa amurndakibina-langwi-yada kamila ena-langwi-yada. Yingi-yaminjama ngawa dakina yanda-langwa nuw-abaduma amurndakakina kamila ababurna-langwa.

21 Eneja nakina nenikuminuwar•duwar•da Aburiyama-langwa nanga-rringkama ngawa ngaluwa-wa akena nara kini-yengbina nakina eyukwayuwa ayakwa. N-embimbirrarinuma nakina ngawa kenuminu-wekbalyinu-murrikba Yaweya dakina dadiyara Ajika-langwi-yada dadingiyenikba. 22 Biya na-jerrukwa-manja amurndakibina kamila akungwa, nakina nenungkwarba kembirra nanga-kwama dakina-manja dadiyara akwala amurndakijika alarrngekburna. Adinuba-wiya nangamin-akumarna dakina ngala-langwa-manja eminda akina errumungkwa na-ngekburakajungwunuma akawulda-ma. Akwa ngarningka nangamin-akumarna ambilyuma aruma-kiya ngala-langwa-manja ayarrka. 23 Biya ni-yama nakina, “Numiyambena nungkwa-langwa nungwena? Akina angalya nungwena-langwa-manja alikira ningenik-ambilyingi-yada ngayuwa mema-manja marringa akwa ngawa warna warnungkwarba nganyangwa?” ni-yama dakinu-wa.

24 “Nganyangwa nungwarrka nenimikirra Beduwela,” yingi-yama ngalaja. “Akwa nungwenikba ena-langwa Neyawa umba dirndenikba Milka. 25 Ababurne-ka amarda nungkwa-langwa-langwa kamila akwa ngarningka ababurna angalya karnik-ambilyingi-yada nungkwurruwa,” yingi-yama.

26 Kembirra eneja nakina nenikuminuwar•duwar•da Aburiyama-langwa n-abuluwendinga arakba n-engmidirruwajungwa nenumukwurra ajiringka-wa akwa neni-yangmarngkwajuwamurra Yaweyu-wa. 27 Ni-yama nakina Yaweyu-wa, “Nungkuwe-ka Yaweya Ningkeningikarrawara ningkakina Aburiyama-langwa. Yirre-yangmarngkwajinama nungkuwa-wa mena nungkwa-langwe-ka ayakwa ningki-yarrkakumarnuma Aburiyama-langwa adinakba ningkenumini-yarrkilalika-mubaba akina. Akwa kembirra yu-wilyakama ngayuwa aduwaba dirrbura Aburiyama-langwu-wa warnumamalya-da,” ni-yama nakina-da.

28 Umba ngalaja ying-angkarra dakina dadiyara nungwadikba-langwu-wa angalya nanga-maka dirndadikba-manja ababurna ne-yama-mulangwa. 29-30 Eneja Ribeka-langwa narrkuwadikba Lebina ni-rringka ebina errumungkwa ngala-langwa-manja eminda akwa ayarrka akwa

n-engkirrika ayakwa dakina yingi-yengbinuma dirndadikba-manja. Biya n-angkarra errekbu-wa akwa ni-likena ebinu-wa emedirra akungwa n-ambilyu-murruwa nakina nenikuminuwar•duwar•da. Eneja nakina nu-kuwarjeyuma ngawa akwudangwa emedirra-manja nuw-ambilyu-murrumanja ena-langwa kamila.

31 Kembirra eneja nakina Lebina ni-yama, “Kwa, likaja nganyangwu-wa angalya. Eneja Yaweya nakina nginu-werrungwur•denama nungkuwa-manja. Nare-ka ambilyuma yelakwa, umba kwa. Akine-ka angalya nungkwa-langwa akwa ngawa nungkwa-langwa-langwa warnungkwarba nganyangwa-manja alikira, akwa akina ngarningka angalya kamila-langwa ngalajukwaba,” ni-yama.

32 Biya kembirra Lebina akwa nakina nenikuminuwar•duwar•da Aburiyama-langwa akwa ngawa ena-langwa warnungkwarba na-likena arakba Lebina-langwu-wa angalya. Biya numurndaku-manga Lebina amurndakijika kamila-langwa akwa numurndaku-kwa amarda enik-alyubari-yada amurndakakina. Biya kembirra nenumin-akarrngarna akungwa nakina-langwa nenikuminuwar•duwar•da Aburiyama-langwa-langwa akwa ngawa wurrumurndakakina-langwa warnungkwarba ena-langwa-langwa kajungwa warnik-ajarri-yada alika. 33 Umba aburraja Lebina-langwa warnikuminuwar•duwar•da narramini-dakama aninga akwa narre-yikenuma aburruwa-wa.

Eneja ni-yama Aburiyama-langwa nenikuminuwar•duwar•da Lebinu-wa, “Nara ngarna alyubaruma ambaka aninga. Umba adinuba-wiya ayakwa ki-yengbinama ngayuwa.”

Eneja ni-yama Lebina, “Yengbina kembirra.”

34 Enamba-langwa kembirra nenikuminuwar•duwar•da Aburiyama-langwa nenilirraku-makama Lebinu-wa akwa Beduwelu-wa ena-langwa-langwa nubungkawa. Ni-yama, “Ngayuwe-ka ningena Aburiyama-langwa ningenikuminuwar•duwar•da. 35 Nakine-ka Yaweya ni-yamama eningaba nganyangwa-manja nubungkawa Aburiyama. Kembirra aduwaba nakina numinababurne-ka amurndakijika-murriya. Nenu-kwama Yaweya jiba iya nenukwuda iya bulukwa iya kamila akwa dangki. Akwa ngarningka nenu-kwama awurrakwulyumida angwarnda amamamuwa amurndakibina akawulda-murra iya ajilba-murra akina. Akwa ngarningka nenu-kwama warnikuminuwar•duwar•da warnungkwarba iya wurridarringka kenuminu-war•deni-yada ena-langwa. 36 Umba nganyangwa-langwa nubungkawa dadingiyenikba Jera ying-adiyuwangkwudinu-manja yinginumin-arrangbama nenikuwenikba arakba dakina. Nganyangwe-ka nubungkawa nenumurndaku-kwama ababurna-langwa ena-langwa ebina nu-wilyakama nenikuwenikba-manja,” ni-yama nenikuminuwar•duwar•da Beduwela-kiya-wa.

37 Biya ngarningka ni-yama, “Biya nginu-makama nakina ningeniki-yarrkakumi-yada ayakwa kajungwa kinumin-engkirrikaji-yada ngayuwa ena-langwa ayakwa. Ni-yamama, ‘Nara aminu-manguma warningerribirra wurradidiyara enena-langwa angalya Kenina nenikuwarrka-langwi-yada dadingiyenikba, 38 umba ki-likaja nungwarrka-langwu-wa warnumamalya akwa kinuminu-mena duwilyaba dadingakwujina dadiyara nenikuwarrka-langwi-yada,’ ni-yamama nakina Aburiyama ngayuwa-wa. 39 Nganja ningi-yamama, ‘Umba dakina dadiyara nara-manja ngi-likama ngayuwa-manja, kembirra ki-yamarrkinama ngayuwa?’ ningi-yamama. 40 Enamba-langwa

Aburiyama ni-yamama ngayuwa-wa, ‘Yaweya nakina-bina kenu-mamurikajinama, nibina ningenumini-yarrkuwarakinama ena-langwa ayakwa aduwaba ngawa wuburra arakba-wiya. Keni-larrkajama nakina nuwilyaba nenikumamurikaja ena-langwa nungkuwa-wa, kajungwa kenu-mamurikajini-yada nungkuwa-manja kenu-wilyakajini-yada nungkuwa ningkakina-da. Kinuminu-mename-ka dadiyara nenikuwarrka-langwi-yada nganyangwa-langwa warnumamalya. 41 Umba ki-likaja-manja ningkakina nganyangwu-wa warnumamalya akwa ka-warena-manja wurrakina akwa ki-lyangkirerrmina-manja ningkakina, nganja kembirra ngayuwa yib-enjungwurrenama ebina-langwa ayakwa ki-lawurradina-mulangwa ningkakina ningkeningiyanda,’ ni-yamama Aburiyama ngayuwa-wa,” ni-yama nenikuminuwar•duwar•da Beduwela-kiya-wa.

42 Biya ngarningka ni-yama, “Kembirra ningi-yar•du-manja nganja enena-manja angalya aduwaba akwa ning-embirrarinu-manja ebina-manja emedirra akungwa, kembirra ningu-buriyaminuma ngayuwa Yaweyu-wa. Ningi-yamama ngayuwa enuwa-wa, ‘Yaweya, ningkibina Ningkeningikarrawara nganyangwa-langwa nubungkawa Aburiyama-langwa, yi-mamurikajiya-langwa ena-manja angalya, yu-wilyakajiya-langwa dibina dadiyara aduwaba. 43 Kwuja! Ningena ngayuwa ning-abalkayukwunama yelakwa enena-manja ngawa emedirra akungwa. Umba kingi-likaja-manja duwilyaba dadiyara yangkwurrangwa akungwa-wa, kembirra ki-yaminama ngayuwa ngaluwa-wa, Yi-bekajiya-langwa akungwa nungkwa-langwa-langwa menarlamba? 44 Kembirra kingi-lyangkuwamina-manja dakina dadiyara akwa ngarningka kingi-yamina-manja dakina ngayuwa-wa, Kumin-akarrnginama akungwa nungkwa-langwa-langwa kamila, kembirra ninginga-ngayindenama dakina-bina ningku-wekbalyinuma ningkakina dadingiyenikba Aburiyama-langwa-langwa nenikuwenikba-da,’ ningi-yamama ngayuwa Yaweyu-wa-da,” ni-yama nenikuminuwar•duwar•da Beduwela-kiya-wa.

45 Biya ngarningka ni-yama, “Umba ningakina ningu-buriyaminuma ngayuwa arrawa nganyangwa-murra mangma ningeningayakwa-ma. Kembirra akina-wiya ningu-buriyaminu-wiya ngawa, yingi-yar•da ngalaja Ribeka yingi-ngabukweyinuma dakina menarlamba ngala-langwa-manja amurn•da. Yingi-dirrirnda emedirra-wa akungwa-wa, umba ningi-yamama ngayuwa ngaluwa-wa, ‘Yu-kwa-langwa akungwa.’ 46 Warenja-bawiya yinguma-larrija menarlamba ngala-langwa-langwa amurn•da akwa yingi-yamama ngayuwa-wa, ‘Beka-langwa, umba kumin-akarrnginama ngarningka akungwa nungkwa-langwa-langwa kamila.’ Kembirra ningi-bekina arakba ngayuwa, umba yingumin-akarrngarna akungwa kamila-langwa. 47 Umba ningi-yamama ngayuwa, ‘Numiyambena nungwena?’ Ngalaja yingi-yamama, ‘Nungwarrka nenimikirra Beduwela umba nungwenikba ena-langwa Neyawa nakina akwa dirndenikba dadimikirra Milka.’ Nganja kembirra ningingamin-akumarna errumungkwa ngala-langwa, awilyaba eyukwujiya eminda-manja umba ambilyuma aruma-kiya ngarningka ayarrka-manja. 48 Biya ning-abuluwendinga arakba ngayuwa ningeni-yangmarngkwajuwama Yaweyu-wa. Ngayuwa ningeni-yangmarngkwajuwama Yaweya nibina Neningikarrawara nganyangwa-langwa nubungkawa Aburiyama. Nakina-bina Yaweya nginu-wilyakama ngayuwa dirrbura yangkwurrangwa. Nginu-wilyakama nungkuwa-wa, Beduwela, ningkibina Aburiyama-langwa ningkenumamalya, akwa ngawa nungkwa-langwu-wa dadiyawena, kajungwa king-ambilyi-yada

dakina dadingiyenikba Aburiyama-langwa-langwa nenikuwenikba.
49 Nungkwaja kembirra ki-yamina-manja adirrbura-wiya nganyangwa-
manja nubungkawa akwa eningaba ki-yamina-manja enuwa-manja,
kembirra yi-makina. Umba nara-manja e-yamama ningkakina eningaba
enuwa-manja, kembirra yi-makina ngarningka. Kembirra nganja
ningeningma ngayuwa ki-yamina-mulangwa ngayuwa," ni-yama nakina
nenungkwarba Aburiyama-langwa Beduwela-kiya-wa-da.
50 Kembirra aburnaja wunalakina Lebina akwa Beduwela neni-yama
enuwa-wa, "Amurndakakina yirru-maka-mulangwa ningkakina aduwaba
ni-yamama Yaweya enabakiya-ba akina ababurna-langwa. Kembirra
nara yirraja a-lyangkuwamama akwa a-lyangkirerrmama. 51 Umba
daka Ribeka. Nga-wilyakina akwa likaja, kajungwa nenikuwenikba
nungkwa-langwa-langwa nubungkawa kininga-meni-yada daka, mena
nakina Yaweya enabakiya-ba ni-lyangkuwerribikajungwunuma akinu-wa-
da," neni-yama wunalakina Lebina akwa Beduwela-da.
52 Eneja n-engkirrika-manja nenikuminuwar•duwar•da Aburiyama-
langwa amurndakakina ayakwa, kembirra n-abuluwendinga nakina
akwa neni-yangmarngkwajuwama Yaweyu-wa. 53 Kembirra nanga-
larrngkuwaraka dumbala-murriya akwa errumungkwa-murriya ebina na-
ngekburakajungwunuma ajilba-ma akwa akawulda-ma akwa ngawa ak-
wala ngarningka amurndakijika alarrngekburna akwa nangamurndaku-
kwama Ribeka-wa. Akwa ngarningka nenu-kwama alarrngekburna
amurndakijika aminarumuruma angwarnda narrkuwadikba-wa akwa
dirndadikba-wa.
54 Biya kembirra nakina nenikuminuwar•duwar•da Aburiyama-langwa
akwa ena-langwa warnungkwarba nuw-alyubarinuma arakba ebina
aninga akwa ne-bekinuma akubibeka. Biya na-mungkwuluma wurrak-
ina yakwujina Beduwela-langwa-manja angalya muwilyaba marringa.
Biya mingka-manja meninguwurdarriya-wiya mamawura kembirra nu-
mirajanga nakina nenikuminuwar•duwar•da Aburiyama-langwa akwa
ni-yama Ribeka-langwu-wa warnumamalya, "Yirri-larrkiya arakba ngi-
lawurradina nganyangwu-wa nubungkawa," ni-yama.
55 Aburnaja neni-yama Ribeka-langwa narrkuwadikba akwa dirn-
dadikba wunalakina, "Ang-ambilya-langwa ambaka daka aduwaya, dukwa
mamangbala mambilyuma marringa, dukwa mememberrkwa marringa.
Kembirra yikinga-larrkiyama daka," neni-yama wunalakina enuwa-wa.
56 Eneja ni-yama nakina nenikuminuwar•duwar•da, "Nare-
ka a-murndurrkwama ngayuwa. Eneja nakina Yaweya nginu-
mamurikajuwama ningena, nginu-wilyakajuwama daka dadiyara,
kembirra yirri-larrkaja arakba yirri-lawurradina yirra-langwu-wa
nubungkawa," ni-yama.
57 Aburnaja neni-yama, "Ngarring-ardijiya-langwa kwureya kingi-
yamina-murrikba dakina," neni-yama. 58 Kembirra narring-ardijuwa
dakina Ribeka akwa neni-yama ngaluwa-wa, "Ningki-ngayindena ki-likaja
nenaka-manja nenungkwarba?" neni-yama.
"Yawu," yingi-yama ngalaja. 59 Aburnaja kembirra wunalakina
neninga-larrka Ribeka dadiki-liki-yada Aburiyama-langwa-manja neniku-
minuwar•duwar•da akwa ena-langwa-manja warnungkwarba. Akwa
ngarningka neninga-larrka duwilyaba dadiyuwangkwa, dibina dadiku-
minuwar•duwar•da Ribeka-langwa dakina, ngalajukwaba.
60 Akwa neni-yengbinuma eningaba ayakwa Ribeka-wa lukwuniyawa.
Neni-yama,

“Ningkakina ningkuminjarringba ningkeningadinuba-wiya k-ambilya
wurruwurrakwulyumida-langwa warnumamalya.
Aburraja nenikabijena-murriya warnikinikaduwa nungkwa-langwa
ab-ambilya wurringbuda wurrakina.
Ka-wardiyina-manja wurrakina wurrukwala-manja warnumamalya, kembirra nungkwa-langwa nenikabijena-murriya warnikinikaduwa kabungkawadina wurrakina-manja warnumamalya-da,”
neni-yama wunalakina Ribeka-wa-da.

61 Ngalaja kembirra Ribeka akwa ngarningka ngala-langwa warnikuminuwar•duwar•da wurradidiyara akwa dibina dadiyuwangkwa narrilarrngmurndukwa aburra-langwa amurndakijika akwa narringawurrakuwurdijuwa kamila-manja. Kembirra na-likena arakba Aburiyama-langwamanja warnikuminuwar•duwar•da-da.

62 Na-likenume-ka wurrakinu...wa yanda-langwa narr-akburranga ebina angalya Kenina. Kembirra nuw-alilikenuma ngawa wurrakina nuwangkarrinu-murruwa arrirra dalada.

Eneja nakine-ka Ajika n-ambilyumurra yakwujina Kenina-manja. Engburingka-manja angalya n-ambilyumurra nakina ebina-manja emedirra emikirra “Numinakina Emedirra Akungwa Neniba akwa Nginirringkinama Ngayuwa.” 63 Biya num-awiyebu-manja mamawura nijadanguma nakina ena-langwa-langwa kalikwa akwa nu-murndakilikenumanja nakina n-andeya akena ni-rringka kamila abukwaya nawurrakilikenuma.

64 Ngalaja dakina Ribeka yingini-rringka-manja nakina Ajika yingukuwabijanga ngala-langwa-langwa kamila 65 akwa yingi-yama Aburiyamalangwu-wa nenikuminuwar•duwar•da, “Numiyambena nangaba nenungkwarba ni-likajama yangkwurrangwa ngakwurruwa-wa?” yingi-yama.

Eneja ni-yama, “Nganyangwe-ka nakina nubungkawa,” ni-yama. Kembirra nanga-rndirrka dumbala akwa yingu-wurumbijajungwa yingabuwarrkajungwa dadumukwurra.

66 Biya kembirra nenu-maka nakina nenikuminuwar•duwar•da Ajikuwa ababurna-langwa ngawa ni-yamama akina. 67 Eneja Ajika nangawiyebajuwa kembirra Ribeka ena-langwa-manja kalikwa. Dakineka kalikwa dirndenikba-langwa Jera-langwa adinuba-wiya. Kembirra dadingiyenikba arakba Ribeka dakina-da. Ajike-ka nakina nilyelyingminuma dakina-manja umba ngalaja yinginu-werringekburakama nakina nara-manja dibina dirndenikba, yingi-jungwu-mubaba arakba dakina-da.

25

Wurrumirumirena Aburiyama-langwa-langwa

1 Eneja nakina Aburiyama nanga-wilyakama duwilyaba ngarningka dadingiyenikba. Dadimikirra Kedira. 2 Warna kembirra warnimikirra wurriyukwayuwa wurribina Kedira yinginumin-arrangbama Aburiyamalangwa dakina. Warnimikirra Jimirena iya Jakijena iya Midena iya Midiyena iya Yijibeka akwa ngawa Juwa.

3 Nakine-ka Jakijena, nibina naburradikba Kedira-langwa, nungwenikba
nakina wunalakina-kiya-langwa Juba akwa Didena. Aburraja Didena-
langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa nuw-ababurnadinuma wur-
ruwurrakwulyumida wurrakina yanda-langwa wurrilyimberrkabiyakar-
biya warnumamalya arakba. Umba warnimikirra wurrakina WarningAju-
ruma warnumamalya iya WarningiLidijima warnumamalya akwa ngawa
WarningiLiyumima warnumamalya.
4 Umba eneja Midiyena, nibina Kedira-langwa enejukwaba nabur-
radikba, n-akumajungwunuma nakina wurrumangbala warninikuwena.
Warnimikirra wurrakina Ebaya iya Ebera iya Yenakwa iya Abuda akwa
ngawa Eldaya.
Umba dakine-ka Kedira duminjarringba dadingadinuba-wiya
wurrumurndakakina-langwa warnumamalya wurrababurna-langwa.
5-6 Neniba-wiya ngawa eneja nakina Aburiyama, nenu-kwama akwala
amurndakijika-murriya ena-langwu-wa warninikuwena Yeka-langwu-
wa akwa ngawa Kedira-langwu-wa wurrabuburarrngwa. Biya neni-
larrkama nakina wurrumurndakakina warninikuwena wurrababurna-
langwa engku-wa nuw-errbalinuma Ajika-langwa. Neni-larrkame-ka
nakina alyengma-wa angalya kajungwa yakwujina ngawa kuw-ambilyi-
yada wurrakina warningangkawura-da.
Biya kembirra ni-yama nakina Aburiyama, “Ki-jungwuna-manja
ngayuwa kembirra ababurna-langwa bulukwa iya jiba iya nenukwuda
iya kamila iya dangki iya ababurna-langwa amamamuwa ajilba-ma iya
akawulda-ma akwa ngawa ababurna-langwa amurndakijika nganyangwa
kuw-ambilyama Ajika-langwa amurndakakina-da,” ni-yama nakina-da.

Ni-jungwunu-mulangwa Aburiyama

7 Nakine-ka Aburiyama n-ambilyumurra 175 mamarika iya
yinungkwura-da. 8 Meningaba-wiya mamurndakakina mamarika
iya yinungkwura n-ambilyumurra. Biya ni-jungwa arakba nakina-
da. 9 Kembirra aburnaja wunalakina ena-langwa warnikuwabulena
Ajika akwa Yijumeyila nen-akumarnumurra nenumadangkwa nakina
mibina-manja medirra memikirra Makbela. Num-ambilyuma makina
Mamura-langwa-manja angalya akwudangwa. Umba akine-ka angalya
adinuba-wiya Ebirena-langwa akina. Umba eneja Ebirena-langwa
nungwenikba nenimikirra Jawura NeningiYida nenumamalya nakina.
10 Makine-ka medirra nu-beyindanguma Aburiyama wurrumurndakibina-
langwa warnumamalya WarningiYida-langwa. Aburraja aburna-langwa
wunenumadangkwa-kiya narr-akumarnuma wurrakina Aburiyama-
langwa iya Jera-langwa makina-manja ngawa muwilyaba-ma medirra
arakba-da.
11 Kembirra ni-jungwu-mulangwa nakina Aburiyama eneja
Neningikarrawara nakina ni-yamama eningaba Ajika-manja
nenikuwenikba-manja. Nakine-ka eneja Ajika n-ambilyumurra
akwudangwa ebina-manja emedirra emikirra “Numinakina Emedirra
Akungwa Neniba akwa Ngini-rringkinama Ngayuwa.” Biya yakwujina
ngawa n-ambilyumurra Ajika nakina-da.

Wurrumirumirena warnikinikaduwa Yijumeyila-langwa-langwa

12 Eneja nakina Yijumeyila neningadinuba-wiya nenikuwenikba
Aburiyama-langwa. Umba dirndenikba Yeka, dibina dadikumin-
uwar•duwar•da Jera-langwa DadingiYijiba dakina. 13 Kembirra Yijumeyila
n-akumajungwunuma nakina wurrumemberrkwa wurrambilyuma

warninikuwena ena-langwa. Neningadinuba-wiya nenimikirra Nubeyada nakina. Umba ngarningka wurrukwala warnimikirra wurrakina Kedara iya Adubela iya Mibijama 14 iya Mijuma iya Duma iya Maja 15 iya Yadada iya Dema iya Jedira akwa ngawa Nabija. Umba neningarija-langwa nenimikirra Keduma nakina. 16 Wurrumurndakakine-ka warnungkwarba wurrumemberrkwa wurrambilyuma nuw-ambilyuma wurrumirumirena warningadinuba-wiya wurrilyimberrkeyebijeba-langwa iya wurrilyimberrkeyebijeba-langwa warnumamalya wurrakina. Umba aburra-langwa angalya waka aminambawura alikira waka eningerriberriba na-wilyakama ekirra aburra-langwa-da.

17 Bi...ya eneja nungwarringba Yijumeyila neniyuwangkwe-ka arakba. Umba n-ambilyu-manja 137 mamarika iya yinungkwura kembirra ni-jungwa arakba nakina-da.

18 Aburraja wurrumurndakibina wurrumirumirena warnikinikaduwa Yijumeyila-langwa nuw-ambilyuma wurrakina akina-manja angalya wil-yarra Yebila akwa ngawa Jura. Akine-ka angalya aburra-langwa. Umba na-likenu-manja aburraja warnumamalya Yijiba-langwa akwa engku-wa angerriba Ajiriya-wa wurrakina, kembirra narri-larrkuwarrukwama aburra-langwa angalya wilyarra. Umba wurreyebijebe-ka wurrak-ina Yijumeyila-langwa warnumamalya nuw-ambilyumurra Ajika-langwa-langwa warnumamalya akwa ngawa wurrukwala-langwa-langwa wurru-mirumirena Aburiyama-langwa wurrakina-da.
narri-larrkuwarrukwama aburra-langwa angalya wilyarra. Umba wurreyebijebe-ka wurrakina Yijumeyila-langwa warnumamalya nuw-ambilyumurra Ajika-langwa-langwa warnumamalya akwa ngawa wurrukwala-langwa-langwa wurrumirumirena Aburiyama-langwa wurrakina-da.

Ajika-langwa-langwa warnumamalya - Yijawa-langwa akwa Jekaba-langwa

19 Enena alawudawarra Aburiyama-langwa-langwa nenikuwenikba Ajika. 20 Ajika nakina arngkabiyarbuwa-ma arngkumemberrkwa mamarika iya yinungkwura, kembirra nanga-manga nakina Ribeka dadingiyenikbi-yada. Umba ngalaja Ribeka dadiyawenikba Beduwela-langwa dakina. Umba NeningArama nakina Beduwela akwa ena-langwa angalya Mejubudamiya. Umba Ribeka-langwa narrkuwadikba nakina Lebina. 21 Eneja nakina Ajika nangaminu-buriyaminuma Yaweyu-wa wurrangariyi-yada nara-baba wurribina wurriyukwayuwa Ribeka-langwa. Kembirra eneja Yaweya n-engkirrikena nakina ena-langwa ayakwa. Ngalaja kembirra Ribeka yingu-mambakinuma arakba wur-rangariya, 22 akwa dadingma dakina wurrambilyuma-kiya wurrangariya ngala-langwa. Aburnaja kembirra nara-wiya keni-rukwularrina neni-jiriyinuma wunalakina arrawa.

Ngalaja yingi-yama Ribeka, “Karukwa, ningi-yamarrkama ningena-burra?” yingi-yama. Kembirra dakina yingini-yengkilabena Yaweyu-wa wurriyukwayuwa-langwa.

23 Eneja nakina Yaweya ni-yama ngaluwa-wa,

“Wunumilyengma-kiya nungkuwa-manja arrawa nen-ambilyama wu-nalakina wunenumamalya-kiya.
Kembirra wunambilyuma wurrumirumirarrngwa wunalakina ken-ambilyama wurrilyimberrkambilyuma-langwa warnumamalya.

Kembirra aburraja wurrumurndakakina warnumamalya aburna-langwa ke-kuwurriyinama wurrakina akwa kuw-errbalinama.
Nuwilyaba ningbuda nakina nuwilyaba-manja.
Kembirra numangaruma-dangwa nawenikba kenumin-engkirrikajama nenikumarnjenikba-wa,”
ni-yama Yaweya Ribeka-wa.

24 Biya neni-rukwularra wunalakina wuniyukwujiya-kiya arakba.
25 Neningadinuba-wiya numilyingarradada nakina akwa ayama-wiya,
akwa neni-yengbijuwama nakina nenimikirra Yijawa, mena akina
ekirra Yijawa ne-yaminama “ayama-wiya.” 26 Kembirra enamba-langwa
neningarija-langwa ni-rukwularru-manja nakina ni-lyingama angwurra
amulurrngwa-manja alika neningadinuba-wiya-langwa. Kembirra
neni-yengbijuwama nakina nenimikirra Jekaba, mena akina ekirra
Jekaba ne-yaminama “ni-lyinginama amulurrngwa-manja alika.” Akena
aburraja warnumamalya narra-yarrumurnduwarna-manja ayakwa
warningerribirra-langwa akwa ne-yamina-manja, “Naka nenumamalya
ni-lyinginama amulurrngwa-manja alika,” kembirra akina ayakwa
aburra-langwa ne-yaminama, “Naka nenumamalya neni-kadikinama
wurrukwala-manja.” Umba neni-rukwularrinu-manja wunalakina eneja
nungwarringba Ajika n-ambilyumurra nakina arngkumemberrkwa-ma
arngkumangbala arngkuwilyaba mamarika iya yinungkwura arakba.
27 Bi...ya nen-arumidinuma aburnaja wunalakina. Kembirra Yijawa
nabarda yinungungwangba-murriya neniku-ngurrkwa-langwa akwa ni-
lyelyingminuma erriberriba-wa nenik-alilika. Umba Jekaba ninyarrngwa
nakina akwa ni-lyelyingminuma nenik-ambilyinga awilyaba-murra-manja
angalya. 28 Kembirra eneja nakina nungwenikba ni-lyelyingminuma
Yijawa-manja angwurra mena ni-lyelyingminuma nenik-alyubari-yada
yakina yinungungwangba nu-wardangu-mulangwa Yijawa. Ngalaja
Ribeka yingi-lyelyingminuma dakina Jekaba-manja.
29 Eneja kembirra arngkawura Jekaba ni-ngarngkwudakama nakina
amalyirra amaninga amadidira-langwa. Umba eneja nakina Yi-
jawa ni-lawurradinuma nakina nu-ngurrkwenu-mulangwa. Biya nu-
mureyanga nakina. 30 Ni-yama Jekabu-wa nenikumarnjenikba-wa, “Ningu-
mureyenama angwurra ningena. Yu-kwa-langwa nganja akwala aninga
amalyirra amilyingarradada,” ni-yama. Kembirra aminakina-langwa
Yijawa nu-wilyakama nakina ambilyuma ekirra. Awilyaba Yijawa akina
umba awilyaba ngarningka Yiduma, mena akina ekirra Yiduma ne-
yaminama “amilyingarradada.”
31 Eneja ni-yama, “Yawa, yiba-kwunama ningena,” ni-yama Jekaba,
“umba yiku-makinama ngayuwa ningena ningumilyengma wuburra nin-
genungkwulyuba akwa nara arakba nungkuwa,” ni-yama.
32 Enamba-langwa ni-yama Yijawa, “Mama! Ki-jungwunama
ningena ningu-mureyena-baba, kembirra ki-yamina-manja ngayuwa
ningumilyengma-dangwa amiyambena eningaba nganyangwa?” ni-yama.
33 Enamba-langwa Jekaba ni-yama, “Yirra-ngayindenama ningkakina
ki-yarrkakumurnama enena ayakwa akwa nara a-yarrkuwarrukwajuma.
Ki-yarrkakumurnama ayakwa kajungwa ngayuwa-bina ki-yamini-yada
kembirra ningumilyengma wuburra ningenungkwulyuba arakba-da,” ni-
yama. Kembirra eneja ni-lyangkuwama nakina Yijawa, ni-yarrkakumarna
akina ayakwa nakina-da. 34 Kembirra nakina Jekaba nenu-kwa damba
akwa akwala amalyirra ni-ngarngkwudaka-mulangwa. Kembirra Yijawa

n-alyubarina arakba akina damba akwa ni-bekina amalyirra akina, akwa nu-warumajungwa ni-likena. Akwa ni-lyangkiyama, “Mama nakina-da! Numilyengma kembirra-da,” ni-lyangkiyama Yijawa nakina-da.

26

N-ambilyu-mulangwa Ajika engemba-manja Kera

1 Arakburakba-kiya-wiya n-ambilyu-wiya Aburiyama Kenina-manja angalya nakina, ne-yukwujiyadinuma aninga, biya ni-likenuma nakina Aburiyama Yijibu-wa. Kembirra aduwaba ngarningka n-ambilyu-manja enamba-langwa nenikuwenikba Ajika akina-manja ngawa angalya Kenina ne-yukwujiyadinuma ngarningka nuw-ambawuradinuma aninga wuburra ebina-wiya. Kembirra ni-likena nakina Ajika akwaburrangarnu-wa Kera-wa. Akine-ka angalya Kera WarninguBilijiya-langwa warnumamalya akina, akwa nubungkawa aburra-langwa Abimileka nakina. Kembirra ni-likena nakina eneja Ajika enuwa-wa.

2 Eneja kembirra Yaweya ni-jadinga nakina Ajika-manja akwa ni-yama enuwa-wa, “Nara a-likama Yijibu-wa,” ni-yama, “umba engkirraja nganyangwu-wa ayakwa. Ambilya ngawa enena-manja angalya,” ni-yama. 3 “K-ambilya-manja ningkena yelakwa ngawa kembirra k-ambilyama ningena akwudangwa nungkuwa-manja akwa ki-yaminama eningaba ningena nungkuwa-manja,” ni-yama Yaweya Ajiku-wa. “Yiba-kwunama ngayuwa amurndakenena angalya nungkwa-langwi-yada akwa ngawa warnikinikaduwa-langwi-yada numirena-murriya. Ngayuwa ki-yarrkilalikinama ngawa ayakwa ebina ningi-yarrkakumarnuma arakba-wiya nungwena-langwa Aburiyama-langwa. 4 Yiba-kwunama wurruwurrakwulyumida numirena-murriya warnikinikaduwa. Wuburra dakilyingajanga duwurrakwulyumida karrawara ningkinga-rringkinama, ke-yaminama aburrajukwaba wurrakina wurruwurrakwulyumida akwa ka-kwuname-ka ngayuwa amurndakenena angalya ababurna-langwa aburruwa-wa. Kembirra aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya wurriminimininingka kabi-yendabajama wurrakina ngayuwa-wa akwa ke-yaminama, ‘Wu-ngekburakina eningaba yirruwa-manja, wuburra laka ningki-yamamurra Ajika-langwa-manja wurrumirumirena warnikinikaduwa,’ ke-yaminama wurrakina. 5 Ki-yaminame-ka ngayuwa eningaba nungkuwa-manja mena Aburiyama nakina nara-baba kini-yarrkuwurranga ayakwa nganyangwa umba nginumini-yarrkuwarakama ababurna-langwa ayakwa eningarumuruma nganyangwa,” ni-yama nakina Yaweya nenu-maka Ajiku-wa.

6 Kembirra yakwujina-wiya n-ambilyuma Ajika arakba Kera-manja. 7 Umba aburraja wurrukwala wurruminakina angalya warnungkwarba neni-yendabenuma Ajiku-wa Ribeka-langwa dadingiyenikba-langwa. Eneja ni-yama, “Dadiyamarnjarrka daka-da,” ni-yama aburruwa-wa. Nara nakina kini-ngayindanga kininga-yengbijuwa dadingiyenikba, mena n-akbar•danguma warniku-warda-langwa nakina wurrumurndakakina warnungkwarba wurruminakina angalya, kajungwa Ribeka karringa-mangi-yada wurrakina. Dadingabe-ka dakina dadumukwurra akwa aminakina-langwa narringa-ngayindanguma.

8 Bi...ya ambaka-murra eneja nakina Nubungkawa Abimileka n-andirrarina ena-langwa-langwa alikira akena nenilirraki-rringkama wunalakina-kiya Ajika akwa ngawa Ribeka. Nenilirraki-rringka-manja Abimileka wunalakina wuburra wuneninga-manja neni-yamama

wunalakina-da. 9 Biya nen-ardijuwa nakina Ajiku-wa neniki-liki-yada enuwa-wa. Ni-yama Nubungkawa Abimileka Ajiku-wa, “Nungkwa-langwa dadingiyena daka-na!” ni-yama. “Miyambena-burra ningkarra-makama warnumamalya-manja, ‘Dadiyamarnjarrka daka-da,’ ningki-yamama ningkakina?” ni-yama nakina Nubungkawa-da.

Ajika eneja ni-yama, “Ngaya-bu ningi-lyangkiyamama, ‘Warnumamalya warningiyelakwa kabu-wardanga-bu,’ ningi-yamama, ‘kajungwa kabu-mangi-yada dadingiyarrka,’ ningi-lyangkiyamama,” ni-yama nakina Ajika.

10 Ni-yama enamba-langwa nakina Abimileka, “Ningki-yamarrkama-burra? Yirri-kadika yirruwa-manja-na!” ni-yama. “Aburraja warninger-ribirra warnungkwarba nganyangwa ka-mungkwulama dadingiyena-manja. Akine-ka awurrariya nungkwa-langwa akina, nara yirra-langwa,” ni-yama. 11 Biya nakina Abimileka nenu-madumurrukwama wurrababurna-manja warnumamalya ena-langwa-manja akwa ni-yama aburruwa-wa, “Nungkwurraja karningerribirra karnumamalya yiki-yamina-manja awurrariya nenaka-manja nenungkwarba akwa ngawa dadingiyenikba-manja, yiki-jungwunama kirrakina-da. Nganja ka-makinama nganyangwa wurrawinyamba warnungkwarba kembirra yikabu-wardenama kirrakina aminakina-langwa awurrariya-da,” ni-yama nakina nubungkawa-da.

12 Kembirra eneja Ajika nakina n-ambilyuma ngawa yakwujina akwa ni-lungkuwabijuwama amamamuwa aningi-yada. Bi...ya kembirra mibina-manja ngawa mamarika nuwurra-murndukwama nakina awurrakwulyumide-ka aninga. Nu-manguma nakina awurrakwulyumida aninga mena nakina Yaweya ni-yama-mubaba eningaba enuwa-manja. 13 N-ambambilya yakwujina bi...ya yanda-langwa numin-ababurnadinuma arakba aninga-murriya iya amurndakijika-murriya nakina, mena Yaweya nenu-mamurikajuwa-mubaba nakina neningangkawura. 14 Ababurne-ka jiba iya bulukwa ena-langwa. Aburrajukwaba wurrababurna warniku-minuwar•duwar•da ena-langwa. Kembirra arakba aburraja wurrumurn-dakibina WarninguBilijiya warnumamalya ne-yakwujaminuma wurrakina Ajika-langwa. 15 Kembirra narr-ekirrembama ajiringka ababurna-manja emedirra akungwa. Arakba-wiya neniba-wiya ngawa nungwenikba Aburiyama, aburraja Aburiyama-langwa warnikuminuwar•duwar•da na-mungkadinuma amurndakakina adinuba-wiya. Kembirra Ajika-langwa enamba-langwa arakba amurndakakina emedirra akungwa aduwaba-da.

16 Eneja kembirra ni-yama Abimileka Ajiku-wa, “Jeyi! Likaja arakba,” ni-yama. “Wu-lalika ena angalya yirra-langwa. Ningkakine-ka ningkingbuda ningkenumamalya yirruwa-manja angwurra aduwaba,” ni-yama. 17 Eneja kembirra Ajika nu-warumajungwa akwa nu-makilalika akina angalya akwa aburruwa ena-langwa warnumamalya. Namurndaki-likenuma ekbilyuwalyu-wa angalya akwudangwa Kera. Narri-ngekburakama arakba angalya, kembirra yakwujina ngawa nuw-ambilyumurra wurrakina-da.

18 Biya na-mungkadinuma ngarningka wurrakina Ajika akwa ena-langwa warnungkwarba emedirra akungwa amurndakibina-murrada nungwenikba-langwa warnikuminuwar•duwar•da na-mungkadinu-murrada adinuba-wiya. Eneja nakina Aburiyama ni-yengbijuwama emikirra emedirra amurndakakina. Akena ni-jungwu-mulangwa nakina kembirra aburraja wurrumurndakibina WarninguBilijiya warnumamalya narr-ekirrembama ajiringka amurndakakina. Kembirra enamba-langwa

nakina Ajika ni-yengbijuwama arija-langwa ebina-murrada emikirra emedirra nakina-da.
19 Kembirra arakba aburraja Ajika-langwa warnikuminuwar•duwar•da
na-mungkadinuma wurrakina ekbilyuwalya-manja angalya edirra biya
narr-akburranga kembirra akungwa. 20 Akena aburraja wurruminakina
angalya warnungkwarba wurribina narr-embimbirrajuwama jiba aburra-
langwa ne-beyinuma wurrakina awinyamba Ajika-langwa-manja war-
nungkwarba narr-embimbirrajuwa-murrumanja jiba ena-langwa. Ne-
yama, “Ene-ka akungwa yirra-langwa,” ne-yama. Kembirra eneja nakina
Ajika ni-yengbijuwama akina emedirra akungwa “Nebeyinumurrumanja”
emikirra akina.
21 Aburraja kembirra Ajika-langwa warnikuminuwar•duwar•da na-
mungkadina engka emedirra akungwa, akena aburraja wurruminakina
angalya warnungkwarba akwa ngawa Ajika-langwa warnungkwarba
ne-kuwurriyinuma ne-beyinuma awinyamba akina-langwa emedirra
ngarningka-da. Kembirra Ajika “Nawirrikbeyinumurrumanja” emikirra
ni-yengbijuwama emedirra akungwa akina-da.
22 Kembirra na-warumajungwa arakba Ajika-murriya akwa narru-
makirukbijangajuwa angalya akwa na-mungkadina ngarningka emedirra
akungwa akena nara arakba ke-beyina awinyamba. Ni-yama nakina Ajika,
“Yaweya nakina ngarrenu-kwama enena angalya ngakwurra-langwi-
yada akwa kembirra amurndangekburna arakba *ka-ngwur•denama *ka-
wuldinama ke-yaminama yelakwa ngakwurra-langwa enena-manja an-
galya. Enene-ka emedirra akungwa emikirra ‘Ngarrenukwamurrumanja
angalya’ akina-da,” ni-yama Ajika-da.
23 Biya kembirra Ajika-murriya narri-lalikama arakba akina angalya
umba namurndaki-likena akinu-wa angalya angerriba Biyajibu-
wa. 24 Kembirra makina-manja ngawa meningalyarrngwalyilya
eneja nakina Yaweya ni-jadinga yakwujina Ajika-manja. Ni-yama
Yaweya enuwa-wa, “Ningene-ka Ningeningikarrawara nungwena-
langwa Aburiyama-langwa,” ni-yama. “Nara akbar•duma mena k-
ambilyama ngawa ningena akwudangwa nungkuwa-manja. Ki-
yaminama eningaba nungkuwa-manja, yiba-kwunama numirena-
murriya warnikinikaduwa wurrababurna, ebina-langwiya ayakwa ningi-
yarrkakumarnu-mulangwiya arakba-wiya-da Aburiyama-langwi-yada-da.
Nakina-bina Aburiyama nenikuminuwar•duwar•da nganyangwa akwa
ningenu-kwama akina eningarumuruma ayakwa ngayuwa-da,” ni-yama
Yaweya Ajiku-wa-da.
25 Eneja kembirra ni-ngekburakama nakina Ajika alda angwarnda-
murra yakwujina ngawa akwa neni-yangmarngkwajuwama arakba
nakina Yaweyu-wa. Kembirra ni-ngekburaka yakwujina angalya ena-
langwa. Aburraja kembirra ena-langwa warnikuminuwar•duwar•da na-
mungkadina emedirra ngarningka akungwa yakwujina-da.

Ajika-langwa akwa Abimileka-langwa

26 N-ambilyu-wiya Ajika yakwujina Biyajiba-manja, eneja nibina
Nubungkawa Abimileka ni-likena ena-langwa-langwa angalya
angaluba Kera-langwa yenjerrikina Ajiku-wa. Akwa wunambilyuma
wunenungkwarba-kiya nenilirraku-wilyakama nakina. Nuwilyaba Bikala,
nibina nu-bungkawadinuma nakina ena-langwa-manja wurrawinyamba,
umba nuwilyaba ena-langwa nenikuminuwar•duwar•da Ayijada,
nibina nenu-mamurikajuwama Abimileka-manja kajungwa Abimileka

kin-eningmidini-yada akwiyamangena-langwa nakina. 27 Eneja ni-yama Ajika aburrubukwurruwa-wa, “Miyambena-burra kirrubuki-likena yangkwurrangwa ngayuwa-wa aduwaba?” ni-yama. “Yirr-awinyambaka-murrada kirrubukalakena ngayuwa-manja adinuba-wiya kirru-minangkirraja-murrada nungkwurra-langwa-langwa angalya ningena-da,” ni-yama Ajika.

28 Aburrubukwurraja nabuki-yama, “Yarningma yarna aduwaba n-ambilyama Yaweya nungkuwa-manja. Ngarra-ngayindenama aki-yarrkakumurnama ngakwurruwa ayakwa akwa nara a-yarrkuwarrukwajuma. Kembirra nungkwaja nungkuwa k-akumurnama ayakwa 29 kajungwa nari-yada e-yamama nungkuwa akwa ngawa nungkwa-langwa warnumamalya awurrariya yirruwa-manja. Yarna yirra nara yiki-yama awurrariya nungkwurruwa-manja ebina-wiya. Yirr-errukwulinuma nungkwurruwa-manja. Nara aku-wardiyina awinyamba umba wulkwa ngarra-larrkama nungkuwa akwa nungkwa-langwa warnumamalya engku-wa yirra-langwa-langwa angalya. Kembirra nungkwurraja kirri-likenuma kirrakina yilyurrkwa-murra yukwudukwuda. Yirraja yirrakakiruma yarna Yaweya ni-yamama nakina eningaba nungkwurruwa-manja,” nabuki-yama wurrubukalakina Ajiku-wa.

30 Kembirra eneja nakina Ajika ni-larrngkwaburranga aninga ababurna aburrubukwurra-langwa biya nabuk-eyijina aninga akwa nabuki-bekeyina akubibeka. 31 Biya nabuku-mungkwula arakba.

Biya mingka-manja meninguwurdarriya-wiya mamawura wunalakina Abimileka akwa ngawa Ajika nenu-mirajanga akwa neni-lyelyimbukweyina ayakwa. Kembirra wunalakina-kiya neni-yarrkakumarna ayakwa nari-yada awinyambakajuma akwa nari-yada a-yarrkuwarrukwajuma akina ayakwa. Adinuba-wiya nuwilyaba n-akumarnuma ayakwa kembirra nuwilyaba enamba-langwa. Biya kembirra Ajika ni-yama, “Jeyi! Wurrubuki-likaja arakba angalyu-wa.” Biya Ajika n-ambilya yakwujina ena-langwa-manja angalya umba aburrubukwurraja Abimileka akwa ena-langwa wunenikuminuwar•duwar•da-kiya nabuki-lawurradina arakba wurrubukalakina aburrubukwurra-langwu-wa angalya Kera-wa. Kembirra aburruwa-murra wurrakina arakba-da.

32 Kembirra makini-yada ngawa mamawura aburraja Ajika-langwa warnikuminuwar•duwar•da na-lawurradina wurrakina angalyu-wa na-mungkadinu-mulangwa emedirra-langwa akungwa. Ne-yama, “Akungwa yirr-akburrangama yarna.”

33 Ni-yama eneja Ajika, “Aki-yengbijinama emikirra emedirra akungwa Biyajiba,” ni-yama. Akina ekirra Biyajiba ne-yaminama “emedirra akungwa ngarri-yarrkakumarnu-murrumanja ayakwa.” Kembirra akina angalya Biyajiba ebina-manja n-ambilyu-murrumanja Ajika na-manguma ekirra ngala-langwa akina-langwa emedirra akungwa-da.

Yijawa-langwa-langwa wurradidingiyena

34 Eneja Ajika-langwa nenikuwenikba Yijawa n-ambilyu-manja nakina arngkabiyarbuwa-ma arngkumemberrkwa mamarika iya yinungkwura, kembirra nenu-manguma nakina wurringambilyuma-kiya wurringadiyara-kiya ena-langwi-yada wurradingabulena-kiya. WurringadingiYida-kiya wurringalakina. Duwilyaba dibina dadiyawenikba Biyeri-langwa dadimikirra Judida dakina, umba duwilyaba ngalaja dibina dadiyawenikba Elena-langwa dadimikirra

Bajumada dakina. 35 Akena wurringalakina-kiya wurringidarringka-kiya
narralirraku-werrikawarriyakame-ka wunalakina Ajika akwa Ribeka-da.

27

Ni-yengbinu-mulangwa Ajika ayakwa eningilyamarmba Jekabu-wa

1 N-eniyerringkaduma eneja Ajika nakina akwa nimimbe-ka arakba.
Biya nen-ardijuwa kembirra nenikuwenikba neningadinuba-wiya Yijawa
akwa ni-yama enuwa-wa, “Nenukwa-yi!” ni-yama.

Eneja ni-yama, “Miyambena?”

2 Enamba-langwa ni-yama Ajika, “Yi-rringkina ningena ning-
eniyerringkaduma arakba. Dukwa arakba ningena adinuba ki-
jungwunama. 3 Kembirra wu-miya arakba enungkwa nungkwa-langwa
akwa likaja erriberriba-wa yimin-aburangkina yinungungwangbu-
wa. Kinu-wardena yuwilyaba, kini-lawurrakajina yangkwurrangwa
4 akwa kini-dakina yukwurara nganyangwa k-alyubarini-yada. Kwa,
kinu-wilyakina yukwala yangkwurrangwa nganyangwi-yada. Kemba
k-alyubarini-yada ngayuwa akwa ki-yengbini-yada kemba eningaba
ayakwa eningilyamarmba nungkuwa-wa. Ningi-ngayindenama ngayuwa
ki-yengbinama akina ayakwa nganyangwa nungkuwa-wa nara-wiya a-
jungwuma,” ni-yama Ajika Yijawu-wa.

5 Akena ngalaja Ribeka ying-engkirrikena akina ayakwa ni-yengbinuma
Ajika Yijawa-manja. Umba eneja ni-likena arakba naburradikba naruma-
dangwa yinungungwangbu-wa n-aburangkama. 6 Ngalaja kembirra
yingi-yama Jekabu-wa, “Ning-engkirrikenuma ningena nungwena ni-
yengbinuma ena ayakwa Yijawu-wa. 7 Ni-yamama nakina, ‘Yiki-yikaja
yinungungwangba akwa yikumini-dakina ki-jeni-yada ngayuwa. Kembirra
ki-yengbinama eningaba ayakwa nganyangwa ebina eningilyamarmba
nara-wiya a-jungwuma ningena, kin-engkirrikaja-murrumanja Yaweya,’
ni-yamama nungwena nenu-makama nawena-manja,” yingi-yama Ribeka
Jekabu-wa. 8 Biya yingi-yama ngarningka enuwa-wa, “Kwuja, naburra,
yimin-engkirrikaja ambaka-langwa nganyangwu-wa ayakwa. 9 Jeyi!
Likaja ngakwurra-langwu-wa nenukwuda, aburangkina ambilyuma-kiya
angariya engmurra-kiya. Ku-wilyakina yangkwurrangwa ngayuwa-wa.
Kemba nganja ningena ki-dakinama. Eningaba ki-dakinama wuburra
laka ni-lyelyingminama nungwena akwurara amadangkwa. 10 Kemba
nungkwaja ku-wilyakinama nungkuwa akina amadangkwa nungwenu-wa.
Kembirra kini-yengbinama nakina eningaba ayakwa ena-langwa ebina
eningilyamarmba nungkuwa-wa nara-wiya a-jungwuma nakina,” yingi-
yama Ribeka Jekabu-wa.

11 Eneja Jekaba ni-yama dirndenikba-wa, “Ningkeningma nawarrka nu-
wilyakinama ababurna ayama. Nara ebina ayama nganyangwa-manja
ayarrka. Ayama-wiya nakina akena nara nganja ebina. 12 Dukwa
nungwarrka keni-lyinga-manja ngayuwa kembirra kin-eningmidinama
ngayuwa nungwarrka-da. Kembirra neningma nakina nara Yijawa ningak-
ina umba kini-kadikinama ngayuwa-da. Akina-langwa kembirra nara
a-manguma ebina eningilyamarmba ayakwa umba ki-kbajajungwunama
ngayuwa,” ni-yama Jekaba-da.

13 Ngalaja yingi-yama dirndenikba, “Ki-kbajajungwuna-manja
nungkuwa ningkakina, kembirra nara nungkwa-langwa awurrariya

a-ngekburakajungwuma umba ki-kbajajungwunama ngayuwa akina-da. Yirra-makinama ngayuwa ningkakina, umba ku-wilyakina yangkwurrangwa nenukwuda ambilyuma-kiya," yingi-yama.

14 Eneja kembirra ni-likena nakina Jekaba biya nu-manga ambilyuma nenukwuda akwa nu-wilyaka biya nanga-kwa dirndenikba-wa. Kembirra yingi-daka eningaba wuburra laka ni-lyelyingminuma neningiyadikba akwurara. 15 Biya yingi-likena nanga-manga dumbala dadingaba Yijawa-langwa yinginu-kwa Jekaba-manja akwa n-awiyebena. 16 Kembirra ying-akumarna amakwulya nenukwuda-langwa ebina nu-wardangu-mulangwa Jekaba ena-langwa-manja ayarrka akwa ngawa memirrma-manja ying-akumarna ngarningka. 17 Kembirra na-walyuwa-manja akina amadan-gkwa yinginu-kwa akina akwa ngawa aninga damba yingi-daka-mulangwa yinginu-kwa.

18 Kembirra enamba-langwa arakba Jekaba ni-likena nakina nungwenikba-wa nu-wilyakama alakina-kiya amadangkwa akwa aninga. Ni-yama nakina Jekaba, "Ngangwa!" ni-yama.

"Miyambena?" ni-yama eneja nungwenikba. "Ningkumiyambena ningkakina ningkenikuwarrka?"

19 Eneja ni-yama Jekaba, "Ngayuwe-ka ningena ningenikuwena ningu-milyengma ningenungkwulyuba Yijawa. Ebina yi-makama nungkuwa, ningi-yamama arakba. Mirajanga-langwa alyubarina-langwa ena amadan-gkwa. Ena ningu-wilyakama kajungwa ki-yengbini-yada nungkwa-langwa eningaba ayakwa ebina eningilyamarmba ngayuwa-wa," ni-yama.

20 Eneja ni-yama neniyerringka, "Nenukwa, ningki-yamarrkama ningkena ningken-akburrangarnuma warenja-bawiya yaka yinungung-wangba?" ni-yama.

Enamba-langwa ni-yama Jekaba, "Yaweya, nibina Neningikarrawara nungkwa-langwa, nginu-mamurikajuwama nakina kembirra ningen-akburrangarnuma yinungungwangba warenja-bawiya," ni-yama.

21 Eneja ni-yama Ajika, "Kwa yangkwurrangwa-wiya akwudangwa. Kwureya ka-lyinga-langwa. Ningkakina jerriya amandangwa Yijawa?" ni-yama. 22 Jekaba n-akwudangwukajungwa ena-langwu-wa nungwenikba, kembirra eneja Ajika neni-lyinga. Ni-yama kembirra, "Ningki-yengbina-manja ningkakina ena ayakwa wuburra Jekaba ningki-yaminama ak-ena wuburra Yijawa ne-yaminama ayarrka nungkwa-langwa," ni-yama. 23 Ajike-ka nakina nenu-ngwarndirranguma Jekaba mena-baba amakwulya-wiya nenukwuda-langwa ayarrka ena-langwa. Wuburra Yijawa-langwa akina ayarrka-da. Neniki-yengbi-yada nakina Ajika ebina ayakwa eningilyamarmba ena-langwa Jekabu-wa 24 akena ngarningka ni-yama nakina enuwa-wa, "Amandangwa jerriya ningkakina Yijawa?" ni-yama.

"Yawa," eneja ni-yama Jekaba.

25 Enamba-langwa ni-yama Ajika, "Yu-kwa akina ningku-wilyakama amadangkwa. K-alyubarinama adinuba-wiya ningena kembirra ki-yengbinama nganyangwa eningaba ayakwa eningilyamarmba arija-langwa nungkuwa-wa," ni-yama. Kembirra nenu-kwa Jekaba amadan-gkwa nungwenikba-wa akwa n-alyubarina. Biya n-angkarna nakina Jekaba akubibeka akwurena-langwa amalyirra akwa ni-bekina nung-wenikba. 26 Kembirra ni-yama nungwenikba, "Kwa yangkwurrangwa-wiya yiki-lawurangkini-yada, nenukwa," ni-yama. 27 Eneja Jekaba ni-rnjirrkwa akwudangwa neniki-lawurangki-yada nungwenikba-wa akena

eneja nungwenikba nanga-kirruwanja dumbala Yijawa-langwa dibina n-awiyebenuma Jekaba.

Biya kembirra arakba ni-yengbina nakina ebina eningaba ayakwa eningilyamarmba. Ni-yama,

“Ningkeningabe-ka ningki-ngbajama ningkenikuwarrka,
wuburra laka na-kirruwanjama eningaba akina ajiringka,
ebina Yaweya ni-ngekburakama eningaba.
28 Eneja Neningikarrawara kenu-kwuna nungkuwa-wa amidikbalya angubina-langwa.
Kembirra ngalaja ka-lungkuwarrina amarda-murriya nungkwa-langwa kajungwa ku-meni-yada aninga-murriya ababurna.
Kenu-kwuna ngarningka Neningikarrawara ababurna-langwa amadidira amaninga akwa ngawa ababurna amalyirra akwurena-langwa.
29 Umba aburraja wurruwurrakwulyumida warnumamalya wurrimini-miningka kabuminu-war•dena nungkwa-langwa warka.
Akwa abi-yamina wurrakina nungkuwa-wa, ‘Ningkaruma ningkenu-mamalya ningkakina,’ abi-yamina,
akwa ab-abuluwendiye-ka nungkuwa-manja wurrakina.
Nungkwaje-ka ningkakina ku-bungkawadina nungkwa-langwa-manja warnumamalya kuw-ambilya-murrumanja nungkwa-langwa-manja angalya.
Aburramba-langwa ab-abuluwendiya nungkuwa-manja aburrajuk-waba.
Umba aburraja warningerribirra warnumamalya kabi-kbajina-manja nungkuwa kembirra abi-kbajajungwuna aburruwa aburrajukwaba.
Umba ke-yengbina-manja wurrakina eningaba ayakwa nungkuwa-wa, kembirra eningaba abi-ngekburakajajungwuna aburra-langwa aburrajukwaba-da,”
ni-yama Ajika Jekabu-wa-da. 30 Kembirra ni-jerrukwama Ajika ena-langwa eningaba ayakwa ebina eningilyamarmba. Eneja kembirra Jekaba neni-lalika arakba nakina nungwenikba-da.

Ni-ngayindangu-mulangwa Yijawa ayakwa eningilyamarmba nungwenikba-langwa

Akini-yada ngawa ni-lawurradina eneja Yijawa nawenikba Jekaba-langwa nu-wilyakama yinungungwangba ni-ngaja-mulangwa. 31 Biya ni-dakama enejukwaba yakina yukwurari-yada yinumadangkwa. Biya ni-lyilyanga arakba yukwala yinumadangkwa ni-daka-mulangwa nungwenikba-wa akwa ni-yama, “Ngangwa, yi-yengkilabenuma yinungungwangba akwalya-na? Yaka arakba. Mirajanga-langwa alyubarina-langwa ena amadangkwa. Kembirra yiku-kukwuna eningaba ayakwa eningilyamarmba ngayuwa-wa nungkwa-langwa,” ni-yama.

32 Eneja Ajika ni-yama, “Ningkumiyambena ningkakina?”

Enamba-langwa kembirra Yijawa ni-yama, “Ngayuwe-ka ningena ningenikuwena-da ningumilyengma ningenungkwulyuba ngayuwa Yijawa-da,” ni-yama.

33 Kembirra ni-nyakawarriyade-ka eneja neniyuwangkwa Ajika akwa nu-murndumurndaburridanga nakina-da. Ni-yama, “Wurruwilyaba warnumamalya nenu-wardanguma yinungungwangba akwa bi-yikenuma amadangkwa ngayuwa-wa adinuba-wiya nara-wiya ningkibina nungkwaja. Biya ning-alyubarinuma akwa ningarra-kwama akina ayakwa nganyangwa eningilyamarmba arakba-da. Nare-ka ngayuwa

a-lawurrakajuma akina ayakwa, umba eningangkawura aburra-langwa ngawa akina-da. Wurrumiyambena wurribina warnumamalya dukwa-da?" ni-yama.

34 Umba eneja nakina Yijawa n-engkirrika-manja akina arakba ayakwa nenak-ar•darra awinyamba. Nu-warduwardemina akwa ni-yama, "Mar-rakba, ngangwa, yu-kwa-langwa nganjukwaba eningilyamarmba ayakwa eningaba," ni-yama.

35 Eneja ni-yama Ajika, "Nenikumarnjena ni-likenuma yangkwurrangwa biya ngini-kadikama. Kemba ningenu-kwama arakba nganyangwa ayakwa eningaba ebina eningilyamarmba enuwa-manja. Akina nungkwa-langwa-maka mena ningkumilyengma ningkenungkwulyuba ningkakina akena enuwa-manja arakba nenikumarnjena-manja akina-da," ni-yama.

36 Enamba-langwa ni-yama Yijawa, "Ningumilyengma ningenungkwulyube-ka ningenikuwena ngayuwe-ka ningena, akena ebina-wiya ngini-kadikama, kembirra wuburra numilyengma nenungkwulyuba nenikuwena enuwa nakina arakba-da. Akwa ena ngarningka aduwaba. Ngayuwa-maka yiku-kwa-maka ebina eningilyamarmba ayakwa eningaba nungkwa-langwa, akena nu-manguma nakina akina ayakwa. Karukwa, ena-langwa arakba akina ayakwa-da. Arngkambilyume-ka ngini-kadikama nakina-da. Amandangwa nenimikirra Jekaba. Marrakba, akina awilyaba ngarningka ayakwa eningaba nganyangwa?" ni-yama Yijawa. Umba akina ekirra Jekaba ne-yaminama "neni-kadikinama wurrukwala-manja."

37 Eneja ni-yama Ajika, "Ningenu-bungkawakama arakba nakina nungkuwa-manja ngayuwa-da," ni-yama. "Ningenu-makama nakina ena-langwa warnumamalya kenuminu-war•dena-mulangwa warka ena-langwa. Ningenu-makama ababurna amadidira eninganinga iya amalyirra akwurena-langwa kuw-ambilya-mulangwa ena-langwa. Nara arakba, nenukwa, na-jerriduma ayakwa-da, kembirra nara ebina nungkwa-langwa-da," ni-yama neniyuwangkwa.

38 Umba neni-yengkiyengkilabena ngawa eneja Yijawa niyirrbiyirrba nakina. "Awilyaba-ma wulkwa akina ayakwa eningaba-na? Umba akina ngarningka eningaba ayakwa nganyangwi-yada? Yu-kwa-langwa mar-rakba eningaba ayakwa nganjukwaba," ni-yama. Biya ni-nyakawarriyada akwa nu-ngwadinuma arakba Yijawa.

39 Eneja ni-yama Ajika,

"Nara a-larruma amidikbalya angubina-langwa nungkwa-langwu-wa ajir-
ingka.
Akwa eninginingaba-ma ajiringka nungkwa-langwa.
40 Umba ningkumarngba awinyamba-langwa k-ambilyama.
Aduwaya-wiya kinuminu-war•denama ningkakina nenikumarnjena.
Kembirra arija-langwa ki-lyumadinama ningkakina kajungwa nari-yada a-
bungkawaduma nakina nungkuwa-manja arakba-da,"
ni-yama Ajika nakina-da.

Jekaba ni-lalika-mulangwa angalya ena-langwa

41 Eneja kembirra nakina Yijawa nenu-wirrikbame-ka nenikumarn-jenikba Jekabu-wa, mena nungwenikba nenu-kwa-mubaba eningilya-marmba ayakwa eningaba ena-langwa. Ni-yame-ka Yijawa, "Ambaka arngkidarrba nungwarrka kini-jungwunama. Kembirra kini-jungwuna-mulangwa nakina akini-yada ngawa kinu-wardenama nakina neniku-marnjarrka ngayuwa-da," ni-yama.

42 Umba ngalaja Ribeka ying-engkirrika akina ayakwa. Biya
yingin-ardija ngaluwa-wa Jekaba akwa yingi-yama, “Kwuja, naburra.
Nawena ngini-ngayindenama kenumini-lawurrakajinama nakina awur-
rariya nungkwa-langwa akwa kenu-wardenama nungkuwa akina-langwa
ningki-yama-mulangwa ningkakina. 43 Engkirraja! Jeyi, likaja Yerenu-
wa nganyangwu-wa nawarrka Lebinu-wa, 44-45 akwa k-ambilya yak-
wujina enuwa-manja aduwaya-wiya. Eneja kembirra ambaka-murra
arija-langwa kini-yakuwabijiyama nawena ebina ningki-yama-mulangwa
nungkuwa akwa kinu-werrikuwarruwalyadinama arakba nakina. Akini-
yada ngawa ka-larrkiyama ningena wurrukwala nungkuwa-wa biya kabu-
lawurrakajinama yangkwurrangwa. Nara-manja a-likama nungkuwa
engku-wa, dukwa kinalakina-kiya yikini-jungweyinama muwilyaba-manja
ngawa marringa. Biya kembirra nara kinalekbina kinenungkwarba-kiya
nganyangwa,” yingi-yama Ribeka Jekabu-wa.

46 Kembirra yingi-likena dakina neningiyadikba-wa Ajiku-wa. Yingi-
yama, “Wurrumurndakenena warningiyelakwa wurridarringka nenu-
manguma Yijawa ena-langwi-yada wurradidingiyena nare-ka warna
ngakwurra-langwa warnumamalya, umba WarningiYida wurridarringka
wurrakina. Nganja ning-erriburandiname-ka wurrakina-langwa. Umba
kenu-mena-manja enejukwaba Jekaba wurramukwiyadakena ngawa
wurridarringka ena-langwi-yada, kembirra amiyambena eningaba
nganyangwa?” yingi-yama dakina Ribeka Ajiku-wa-da.

28

1 Eneja kembirra neniyuwangkwa Ajika nen-ardijuwa Jekaba
akwa ni-yama, “Ngeniyerriya, nara a-manguma DadingiKenina
didarringka nungkwa-langwi-yada dadingiyena. 2 Umba likaja kembirra
akinu-wa emikirra angalya Mejubudamiya nungkwa-langwu-wa
nanganjaminjena Beduwela. Biya kinga-mena duwilyaba dadiyara
dadingakwujina, dibina Lebina-langwa dadiyawenikba nebena-langwa.
3 Eni-yamina eningaba nungkuwa-manja eneja Neningikarrawara
nibina ningbuda-dangwa. Akwa eni-yamina eningaba nungkwa-
langwa-manja dadingiyena ngalajukwaba. Akwa kembirra eni-
yamina kenu-kwuna nungkuwa-wa wurrababurna wurriyukwayuwa,
kajungwa ningkumirarringbi-yada ningkakina wurrilyimberrkwulyumida
warnumamalya wurrilyimberrkeyebijeba iya wurrilyimberrkeyebijeba.
4 Eni-yamina eningaba nungkuwa-manja akwa ngarningka numirena-
murriya-manja warnikinikaduwa-manja wuburra laka adinuba-wiya
ni-yamama nakina Aburiyama-manja. Umba ki-lyingina ningkakina
enena angalya ebina nenu-kwamurra Neningikarrawara adinuba-
wiya Aburiyama-manja. Ki-lyingina nungkwa-langwi-yada enena
angalya ebina-manja ningk-arumidinu-murrumanja akwa ningk-ambilya-
murrumanja aduwaba ningkakina-da,” ni-yama Ajika nakina Jekabu-wa-
da.

5 Biya kembirra Ajika neni-larrka arakba nakina Jekaba engku-wa anger-
riba Mejubudamiya-wa n-ambilyu-murruwa nebenikba Lebina. Nakine-
ka Lebina nenikuwenikba Beduwela-langwa. Umba eneja Beduwela
NeningArama nenumamalya nakina. Umba Lebina ngarningka nar-
rkuwadikba nakina Ribeka-langwa. Umba ngalaja Ribeka dirndarringba
Jekaba-langwa iya Yijawa-langwa dakina-da.

Yijawa nanga-mangu-mulangwa ngarningka dadiyara dadingiyenikbi-yada

6 Eneja kembirra nakine-ka Yijawa n-engkirrika nakina ni-yengbinu-mulangwa Ajika ebina eningilyamarmba ayakwa eningaba Jekabu-wa akwa neni-larrka-mulangwa nakina Jekaba engku-wa Mejubudamiya-wa, kajungwa nenik-aburangki-yada yakwujina duwilyaba dadiyara ena-langwi-yada dadingiyenikba. Akwa neningma ngarningka Ajika-langwa ayakwa ebina nenu-maka-mulangwa Jekabu-wa ni-yengbinu-mulangwa nakina ena-langwa eningaba ayakwa. Eneja ni-yamama nakina, “Nare-ka a-manguma DadingiKenina dadiyara nungkwa-langwi-yada dadingiyena,” ni-yamama neniyuwangkwa Ajika Jekabu-wa-da. 7 Akwa Yijawa neningma ngarningka nakina Jekaba nenumin-engkirrikenuma nungwenikba-wa akwa dirndenikba-wa akwa ni-likenuma arakba nakina engku-wa Mejubudamiya-wa. 8 Kembirra yadikina Yijawa ni-lyangkumakajungwunuma nungwenikba nara kenumini-ngayindanga wurridarringka WarningiKenina. 9 Kembirra ni-likenuma arakba Yijawa nakina Yijumeyilu-wa kajungwa kininga-meni-yada nakina duwilyaba dadiyara ena-langwa-langwa ngawa warnumamalya ena-langwi-yada dadingiyenikba. Umba eneja Yijumeyila nakina nenikuwenikba Aburiyama-langwa. Kembirra nanga-manguma Yijawa Yijumeyila-langwa dadiyawenikba ena-langwi-yada dadingiyenikba. Dadimikirra dakina Mayalada umba narrkuwadikba Nubeyada nenimikirra nakina.

Jekaba ni-lyangburarrkinu-mulangwa akwulyangburarrka Bedela-manja

10 Eneja kembirra nakina Jekaba ni-lalikama akina angalya Biyajiba kajungwa neniki-liki-yada nakina Yerenu-wa. Kembirra ni-likena arakba nakina. 11 Ni-likena ngawa nakina bi...ya num-awiyebu-manja mamawura nu-ngwanja arakba akwa ni-ngekburaka ena-langwa angalya meningalyarrngwalyilyi-yada marringa. Biya nu-kwunumurrkwulinga marringi-yada umba ni-lyangkilyangkirakajungwa angwarnda-murra. Biya nu-mungkwulinga. 12 Kembirra ni-lyangburarrkina arakba akwulyangburarrka. Enena kembirra akwulyangburarrka ena-langwa. Ni-rringkama yakina yerrerra yilingajirra nu-wurdanguma ajiringka-langwa karrawaru-wa yanda-langwa Neningikarrawara-langwu-wa angalya. Kembirra aburraja wurrukwala warnikumamurikaja Neningikarrawara-langwa na-wurdanguma na-dirrirndumurra yakina-manja yerrerra.

13 Kembirra eneja Yaweya n-arjeyumurra akwudangwa Jekaba-manja. Biya ni-yama enuwa-wa, “Ngayuwe-ka ningena Yaweya, Ningeningikarrawara Aburiyama-langwa akwa ngawa Ajika-langwa,” ni-yama. “Yiba-kwunama ngayuwa enena angalya ebina-manja ningku-kwunumurrkwulu-murrumanja ningkakina nungkwa-langwi-yada akwa numirena-murriya warnikinikaduwi-yada,” ni-yama Yaweya Jekabu-wa. 14 “Wurrakine-ka numirena-murriya warnikinikaduwa nungkwa-langwa kuw-ababurnadinama wuburra laka ajiringka eyukwayuwa ababurna akina. Karri-lyinginama wurrakina enena angalya akwa karr-arumurrkinama akina angerriba iya angerriba aburra-langwi-yada angalya. Ki-yaminame-ka ngayuwa eningaba wurruwurrakwulyumida-manja warnumamalya engkalina-langwa iya engkalina-langwa angalya wuburra laka ningi-yaminama eningaba aduwaba nungkuwa-manja akwa ambaka numirena-murriya-manja. 15 K-ambilyame-ka ngayuwa akwudangwa nungkuwa-manja akwa yiba-ngwurenama ningkakina ababurna-manja angalya k-ambilya-murrumanja nungkuwa. Kembirra

arija-langwa yiba-lawurrakajinama ngayuwa ningkakina ambaka ngarningka enenu-wa angalya. Nare-ka ngayuwa a-lalikama nungkuwa umba ki-jerrukwunama ababurna-langwa yirra-makama arakba ngayuwa nungkuwa-manja," ni-yama Yaweya Jekabu-wa-da.

16 Kembirra nu-mirajanga arakba eneja Jekaba akwa ni-lyelyimbukwajungwuna nakina. Ni-yama, "Yaweya naka yelakwa enena-manja angalya ningeningbala-na!" ni-yama. 17 Biya n-akbar•da akwa ni-yama, "Enene-ka angalya angkakbar•duwar•da amarngilyarra! Neningikarrawara-langwa-bina ena angalya dukwa-da. Enena-bina na-ngwurrkbalinama akawiyuwiyeba karrawaru-wa Neningikarrawara-langwu-wa angalya-da," ni-yama nakina-da.

18 Biya kembirra mingka-manja meninguwurdarriya-wiya mamawura Jekaba nu-mirajanga nakina akwa nu-manga angwarnda ebina nu-mingekirakirakajungwunuma aringka-manja akwa n-arjiyajuwa akina yakwujina kajungwa wurrukwala warnumamalya warningmi-yada Yaweya n-abilyerrikajungwunuma nakina yakwujina. Kembirra ni-jiraba amalyirra aliba akina-manja angwarnda kajungwa Neningikarrawara-langwi-yada akina arakba. 19 Biya ni-yengbijuwama angalya Bedela, mena akina ekirra Bedela ne-yaminama "alikira Neningikarrawara-langwa." Akena ngalaja angalya aminababurna alikira iya warnumamalya ebina akwudangwa nuw-ambilyumurra akina emikirra adinuba-wiya Luja.

20 Biya kembirra nakina Jekaba ni-yarrkakumarna ayakwa Yaweya-langwa. Ni-yama enuwa-wa, "K-ambilya-manja ningkakina ngayuwa-manja akwudangwa akwa yiku-ngwurena-manja lukwakwa ningkakina akwa yiku-kwuna-manja aninga-murriya akwa dumbala-murriya ngayuwa-wa, 21 biya ki-lawurradina-manja ngayuwa nungwarrka-langwu-wa angalya ningingkinyungwurra, kembirra nungkuwa Yaweya nganyangwa Ningkeningikarrawara ningkakina-da," ni-yama Jekaba nakina Yaweyu-wa. 22 Biya ni-yama ngarningka enuwa-wa, "Enene-ka angwarnda yelakwa ning-arjiyajuwama ngayuwa aduwaba kajungwa ki-yakuwerribikini-yada ngayuwa nungkuwa-wa. Kembirra enena-manja-bina angalya aburraja warnumamalya kabi-yangmarngkwajini-yada wurrakina nungkuwa-wa. Umba yiku-kwuna-manja ningkakina ememberrkwa bulukwa ngayuwa-wa kembirra ki-lawurrakajinama ngayuwa awilyaba nungkuwa-wa yiba-kwunama. Akwa yiku-kwuna-manja nungkuwa eningerribirra ememberrkwa ngayuwa-wa, kembirra ki-lawurrakajini-yada ngayuwa awilyaba-ma ngawa nungkuwa-wa. Ki-yaminjaminama ngawa arngkababurna-langwa ngayuwa-da," ni-yama Jekaba nakina Yaweyu-wa-da.

29

Ni-yar•dangu-mulangwa Jekaba Lebina-langwa-manja angalya

1 Biya kembirra Jekaba nu-warumajungwa akwa nu-makirukbijangajuwa angalya akwa ni-likena alyengmu-wa. N-alilikenu...wa. 2-3 Biya akwudangwa arakba nebenikba-langwa angalya. Biya neningbala-wiya emedirra akungwa adirrariyaba n-akburranga nakina erriberriba-manja ngawa. Aburraja wurruminakina angalya warnikakukwurrajungwa jiba warnumamalya narru-wilyuwilyakama aburra-langwa jiba yenjerrikina akungwa-wa. Mababurna-langwa meningilarruwura mamawura narru-wilyuwilyakama amurndakakina akinu-wa emedirra akungwa akena namin-akwurrajeyinuma wurrakina.

Narruwurra-murndukwama ababurna-langwa jiba adinuba-wiya biya kembirra arija-langwa narri-rnjirrkwajuwama adirrungwarna angwarnda ebina na-didanguma edirra. Biya narr-akarrngarnuma akungwa, narri-lyangburrukwajuwama akungwa amurndakakina angarumungkwa angwarnda ebina nuw-ambilyuma akwudangwa akwa narri-bekajuwama amurndakibina jiba. Kembirra ne-bekeyinu-mulangwa jiba akungwa narruwurraki-didanguma emedirra arakba ebina-murra angwarnda. Ne-yaminjamama wurruminakina angalya warnumamalya warningangkawura wurrakina.

Ni-yar•du-manja arakba nakina Jekaba yakwujina emedirra-manja akungwa ngalaja jiba akwudangwa nuw-angmungmakayanguma akina. Awurrakabiyakarbiya jiba amurndakakina akena na-didijungwunuma ambaka emedirra akungwa. 4 Kembirra Jekaba ni-yama nakina wurrukwalu-wa warnikakukwurrajungwa jiba, “Ngamba-langwa karna?” ni-yama.

“Yerena-langwa,” aburraja ne-yama.

5 “Karningma Lebina numirenikba Neyawa-langwa?” ni-yama eneja Jekaba.

Ne-yama aburraja, “Yawu.”

6 “Neningaba nakina?” ni-yama enamba-langwa.

“Neningaba,” aburraja ne-yama. “Kwuja! Dubukwaya dadiyawenikba Rejila, dibina ying-akwurrajinama jiba ena-langwa. Yingu-wilyakinama jiba akungwa-wa,” ne-yama.

7 Ni-yama eneja Jekaba aburruwa-wa, “Maruma ambaka mamawura, kembirra nara ambaka karna awiyebajuma jiba nungkwurra-langwa arrawu-wa. Mena-burra nara e-bekajuma jiba akwa a-lawurrakajuma ngarningka amardu-wa?” ni-yama.

8 Aburraja ne-yama, “Nara. Yirr-ambilyama ambaka yirr-embirrarinama akwalu-wa jiba. Nara yarna a-rnjirrkwajuma angwarnda yanda-langwa kamurndaki-yar•diyama ababurna-langwa jiba. Kamurndaki-yar•diya-manja kembirra akina, yiki-rnjirrkwajinama yarna angaba angwarnda, akwa yiki-bekajinama jiba akungwa-da,” ne-yama.

9 Na-lyelyimbukweyinu-wiya ngawa Jekaba akwa wurrumurndakakina warnumamalya, ngalaja Rejila yingi-yar•da yakwujina yingu-wilyakama jiba nungwadikba-langwa. 10 Umba nanga-rringka-manja eneja nakina Jekaba Rejila akwa nebenikba-langwa jiba, ni-likena nakina emedirra-wa akungwa. Ni-rnjirrkwaja ebina angwarnda akwa ni-bekajuwa akungwa amurndakakina jiba. 11 Biya nanga-lawurangka Rejila akwa nu-ngwadina angwada niyekirrerra-baba nakina. 12 Ni-yama ngaluwa-wa, “Ngayuwe-ka ningena nungwena-langwa ningaburrenikba. Dirndirrka Ribeka nganyangwa,” ni-yama.

Kembirra ngalaja Rejila ying-angkarra yingi-lawurrada angalyu-wa akwa yinginu-maka nungwadikba Lebinu-wa. 13 N-engkirrika-manja eneja nakina Lebina ayakwa naburrenikba-langwa Jekaba-langwa, n-angkarrina nakina akwa nenu-kwurukwa naburrenikba-wa. Nen-akburranga-manja nen-engkarrnga neni-lawurangka akwa nenu-wilyaka angalyu-wa, nen-awiyebajuwa alikira-wa. Kembirra eneja nakina Jekaba nenu-maka Lebinu-wa amurndakibina-langwa ne-yama-mulangwa akina.

14 Ni-yama eneja Lebina, “Yawe-ka, ningkena nganyangwa ningkenumamalya-da,” ni-yama. Kembirra eneja Jekaba n-ambilyuma nakina yakwujina yuwilyaba yimawura-da.

Jekaba nenilirraku-mangu-mulangwa Liya akwa Rejila

Bi...ya ni-jerridu-manja yimawura, 15 eneja nakina Lebina ni-yama
Jekabu-wa, “Nare-ka aminu-war•duma ningkakina erribirra warka
nganyangwa, nganyangwa-baba ningkaburraka. Amiyambena kembirra
angwarnda yiba-kwunama?” ni-yama.

16 Umba Lebina-langwa wurringambilyuma wurradingabulena,
duwilyaba daruma-dangwa dadimikirra Liya umba duwilyaba
diyukwujiya dadimikirra Rejila dakina. 17 Dakine-ka Liya meningaba
menba ngala-langwa umba ngalaja Rejila dadingaba dadumebinga.
Dukwulyubene-ka dakina-da. 18 Eneja nakine-ka Jekaba ni-
lyelyingminuma Rejila, nanga-ngayindanguma. Kembirra ni-yama
Lebinu-wa, “Yibaminu-war•denama ngayuwa warka nungkwa-langwa
mamangbala mambilyuma mamarika iya yinungkwura, kemba yiku-
kwuna Rejila nganyangwi-yada dadingiyarrka,” ni-yama.

19 Eneja ni-yama Lebina, “Nara wurrukwala-manja a-ngayinduma a-
kwama dakina umba nungkuwa-manja yiba-kwunama. Eningaba akina.
Ambilya kembirra ngayuwa-manja,” ni-yama. 20 Eneja kembirra Jekaba
n-ambilyuma nakina nu-war•danguma warka yakwujina Lebina-manja.

N-ambambilyu...wa. Mamangbale-ka mambilyuma mamarika iya yin-
ungkwura n-ambilyumurra nu-war•duwar•dangumurra nakina kajungwa
kininga-meni-yada Rejila dadingiyenikbi-yada. Nu-war•duwar•danga
ngawu...wa, akena arngkidarrba ni-lyangkiyama nakina mena nanga-
ngayindangu-mubabe-ka angwurra dakina Rejila-da.

21 Biya kembirra arakba Jekaba nenu-makama ayakwa Lebina-manja
akwa ni-yama, “Mamangbala mambilyuma mamarika iya yinungkwura
numi-jerriduma akwa ni-jerriduma arakba,” ni-yama. “Yu-kwune-ka
dadiyawena nungkwa-langwa,” ni-yama.

22 Kembirra ababurna aninga ni-larrngkwaburranga eneja nakina
Lebina akwa warnumamalya nenu-murndukwama warnik-alyubari-yada
aninga enuwa-manja. Aburraja nawurraki-likena kembirra enuwa-wa
aninga-wa wurrakina. 23 Akena makini-yada ngawa meningalyarrng-
walyilya marringa eneja Lebina nara kininga-lyilyanga Rejila Jekabu-
wa umba nanga-lyilyanga nakina ena-langwa dadiyawenikba dumi-
lyengma Liya-da. Kembirra aburnaja arakba Jekaba akwa Liya nenu-
mungkwula wunalakina-da. 24 Kembirra eneja nakina Lebina nanga-
kwama dadikuminuwar•duwar•da didarringka ena-langwa dadimikirra
Jilba dadiyawenikba-wa Liya-wa kajungwa kingingaminu-war•deni-yada
warka ngala-langwa.

25 Akena neningbale-ka Jekaba Liya-manja nu-mungkwuluma alyarrng-
walyilya umba mingka-manja kembirra neningma arakba. Kembirra
ni-likena Lebinu-wa. Ni-yama, “Ningki-yamarrkamurra-burra ngayuwa-
manja?” ni-yama. “Ningu-war•danguma aruma warka kajungwa kinga-
mangi-yada Rejila akena yi-kadikama ngayuwa ningkakina-da,” ni-yama
nakina Jekaba.

26 Eneja ni-yama Lebina, “Nara ambaka a-kwama ngayuwa diyukwujiya-
dangwa Rejila umba daruma-dangwa adinuba-wiya Liya nungkwa-
langwa arakba mena yirri-yaminjaminama yarna yarnumamalya yirra-
langwa-manja angalya. 27 Ambaka embirrarina-langwa. Mamangbala
mambilyuma mamawura yikingi-yakeyinama Liya-manja kuw-ambilya-
manja warna warnumamalya ngakwurra-langwa yelakwa ngakwurruwa.

Yikuminu-war•dena-manja ningkakina warka ambaka mamangbala mambilyuma ngarningka mamarika iya yinungkwura, kembirra arija-langwa yiba-kwunama daka Rejila nungkuwa-wa," ni-yama Lebina. 28 Eneja Jekaba ni-lyangkuwama nakina. Biya neni-yakeyina arakba ngarningka wunalakina Jekaba iya Liya mamangbala mambilyuma mamawura.

Bi...ya kembirra arija-langwa eneja nakina Lebina nenu-kwa arakba Rejila Jekabu-wa dadingiyenikbi-yada. 29 Akwa nanga-kwama nakina dadikuminuwar•duwar•da didarringka ena-langwa dadimikirra Bilya dadiyawenikba-wa Rejilu-wa kajungwa kingingaminu-war•deni-yada warka ngala-langwa. 30 Kembirra aburnaja arakba Jekaba akwa Rejila nenu-mungkwula wunalakina. Umba Jekaba ni-lyelyingminuma Liya-manja yandiyanda umba Rejila-manja ni-lyelyingminuma angwurre-ka nakina-da. Biya nenuminu-war•duwar•danguma ngarningka Lebina-langwa warka mamangbala mambilyuma mamarika iya yinungkwura arakba-da.

Jekaba-langwa-langwa wurriyukwayuwa

31 Eneja nakina Yaweya neni-rringka nakine-ka Jekaba ni-lyelyingminuma Rejila angwurra, kembirra nanga-kwama wurriyuk-wayuwa Liya-manja umba ngalaja Rejila dadingarijira-ma ambaka duburubura ngawa ying-ambilyuma. 32 Umba ngalaja Liya yingu-mambakinuma wurrangariya ngala-langwi-yada. Biya kembirra yingin-arrangba niyukwujiya. Yingi-yama, "Yaweya ni-rringkama arakba awerrikawarriya nganyangwa. Kembirra neningiyarrka kini-lyelyingminama ngayuwa arakba-da," yingi-yama. Aminakina-langwa Liya yingini-yengbijuwama Rubina nenimikirra, mena akina ekirra Rubina ne-yaminama "kwuja, naka nenungkwarba."

33 Biya yingu-mambakinuma Liya ngarningka wurrangariya. Kembirra yingin-arrangba niyukwujiya ngarningka naburradikba. Yingi-yama, "Yaweya nginu-kwama naka naburraka, mena n-engkirrikenu-mubaba nakina nara ngayuwa-manja a-lyelyingmama neningiyarrka," yingi-yama. Biya aminakina-langwa Liya yingini-yengbijuwama Jimiyina nenimikirra, mena akina ekirra Jimiyina ne-yaminama "nibina n-engkirrikama."

34 Biya yingu-mambakinuma Liya ngarningka wurrangariya. Kembirra arakba ngarningka yingin-arrangba niyukwujiya naburradikba. Yingi-yama, "Arakba wurrabiyakarbiya wurriyukwayuwa warnungkwarba ningenumin-arrangbama neningiyarrka," yingi-yama. "Nara kembirra nakina a-larrkama ngayuwa engku-wa umba ngayuwa-manja ngawa angwurra kini-lyinginama," yingi-yama Liya. Kembirra aminakina-langwa yingini-yengbijuwama Libaya nenimikirra, mena akina ekirra Libaya ne-yaminama "nanga-lyinginama."

35 Biya yingu-mambakinuma Liya ngarningka wurrangariya. Kembirra yingin-arrangba ngarningka niyukwujiya naburradikba. Yingi-yama, "Enena-manja arakba kini-yangmarngkwajinama ngayuwa Yaweyu-wa," yingi-yama. Kembirra aminakina-langwa Liya yingini-yengbijuwama Juda nenimikirra, mena akina ekirra Juda ne-yaminama "kini-yangmarngkwajinama." Biya kembirra nara arakba karring-arrangba wurriyukwayuwa Liya dakina-da.

30

1 Nare-ka wurribina wurriyukwayuwa Rejila-langwa, umba duburubura
ngawa ying-ambilyumurra dakina. Kembirra yingi-yakwujaminuma dak-
ina diyabadikba-wa Liya-wa. Biya kembirra yingi-yama dakina Jekabu-
wa, “Nara-manja nungkuwa a-kwama wurriyukwayuwa ngayuwa-wa
kembirra ki-jungwunama,” yingi-yama.
2 Kembirra eneja Jekaba n-awinyambade-ka nakina ngaluwa-
wa. Ni-yama, “Neningikarraware-ka nakina-bina-baba-da ngini-
lyangmurukwuna-mubaba ningkakina, kembirra nara ningkena
arrangbama wurrangariya-da. Nare-ka ngayuwa ningena
Ningeningikarrawara,” ni-yama Jekaba.
3 Ngalamba-langwa yingi-yama Rejila dakina, “Daka Bilya
dadikuminuwar•duwar•da nganyangwa. Yikingu-mungkwula
kirringalakina, kajungwa wurriyukwayuwa kangumin-arrangbini-yada
nganyangwa. Kemba wurrababurna wurriyukwayuwa naburraka-
murriya akwa nenikabijarrka-murriya nganyangwa,” yingi-yama Rejila.
4 Kembirra yinginu-kwa Bilya Jekabu-wa ena-langwi-yada dadingiyenikba.
Eneja kembirra nu-mungkwuluma ngaluwa-manja nakina Jekaba.
5 Kembirra arakba ngalaja Bilya dakina yingu-mambakinuma wurran-
gariya. Kembirra yinginumin-arrangba arakba dakina nenikuwenikba
Jekaba-langwa. 6 Ngalaja yingi-yama Rejila, “Neningikarraware-ka nakina
ni-lyangkuwerribikajungwunuma yalakena-kiya-langwa yenumamalya-
kiya akwa nginu-werrungwur•denama ningena-da. N-engkirrikenume-ka
nganyangwa ayakwa ebina ningi-yengbinuma ningeni-yengkilabenuma,
biya nginu-kwama kembirra naburraka-da,” yingi-yama dakina. Yadikina
kembirra nenimikirra yingini-yengbijuwama Dena, mena akina ekirra
Dena ne-yaminama “ni-lyangkuwerribikajungwunuma.”
7 Kembirra ngalaja dakina Bilya yingu-mambakinuma ngarningka wur-
rangariya. Kembirra yinginumin-arrangba arakba dakina nenikuwenikba
Jekaba-langwa. 8 Yingi-yama ngalaja Rejila, “Yirringuwa yirringi-
kuwurriyinuma diyabarrka akena ngayuwa angwurra ningarrubuda.”
Biya nenimikirra yingini-yengbijuwama Rejila Nabudali, mena akina
ekirra Nabudali ne-yaminama “yirringi-kuwurriyinuma.”
9 Ngalaja Liya dadingma arakba nari-yada arrangbama wurran-
gariya biya yinginu-kwama Jilba dadikuminuwar•duwar•da ngala-langwa
Jekabu-wa ena-langwi-yada didarringka. 10 Kembirra yinginumin-
arrangba ngalaja Jilba nenikuwenikba Jekaba-langwa. 11 Yingi-yama
ngalaja Liya, “Eningaba na-ngekburakajungwuma nganyangwa,” yingi-
yama. Yadikina yingini-yengbijuwama Keda nenimikirra, mena akina
ekirra Keda ne-yaminama “eningaba na-ngekburakajungwuma.”
12 Kembirra nuwilyaba ngarningka nenikuwenikba Jekaba-langwa
yinginumin-arrangba ngalaja dakina Jilba. 13 Yingi-yama ngalaja
Liya, “Ningu-werrikilyelyingminama ningena ngayuwa. Aburraja
wurridarringke-ka ke-yaminama wurrakina, ‘Diyekirrerra daka
didarringka-da,’ ke-yaminama ngayuwa-langwa-da.” Yadikina yingini-
yengbijuwama Ajera nenimikirra, mena akina ekirra Ajera ne-yaminama
“akwiyekirrerra.”
14 Kembirra narruwurra-murndukwa-manja wurruminakina angalya
warnumamalya amarda aninga-ma ebina narri-lungkuwabijuwa-
mulangwa wurrakina, akini-yada ngawa eneja nakina Rubina num-
akburranga nakina mamaninga memikirra mendireka yakwujina na-
war•duwar•dangu-murrumanja. Numa-manga mukwala biya numa-

wilyaka makina dirndenikba-wa Liya-wa. Akena ngalaja Rejila yingi-yama dakina Liya-wa, “Yu-kwa-langwa nganja mukwala mendireka num-akburrangarnuma naburrena,” yingi-yama.
15 Ngalaja yingi-yama Liya, “Yiminu-wilyakama arakba nakina nganyangwa neningiyarrka-na! Umba dukwa yibaminu-wilyakinama kemba ngalajukwaba mendireka naburraka-langwa dukwa-da?” yingi-yama.
Umba ngalaja yingi-yama Rejila, “Yiku-kwa-manja ngayuwa-wa mukwala mendireka, kembirra ningkakina yikinu-mungkwulama kinalakina yakwa-langwa neningiyarrka memema-manja marringa,” yingi-yama. Akina-manje-ka angalya na-lyangkiyamama wurruminakina angalya kuwalyubarina-manja wurridarringka makina mamaninga mendireka kembirra ka-mambakinama wurrakina wurrangariya.
16 Num-awiyebu-manja mamawura, ni-lawurradu-manja angaluba Jekaba na-lungkuwarrinu-mulangwa ebina amarda amaninga, ngalaja Liya yinginuminu-wengkarrngarna yingi-likena. Kembirra yingi-yama enuwawa, “Yaku-mungkwulama yakuwa, yaki-yakeyinama aduwaba,” yingi-yama. “Ngayuwa ninginga-kwama mukwala mendireka Rejilu-wa aduwaba. Kembirra mendireka-murra ningu-beyindanguma nungkuwa ningkakina-da,” yingi-yama Liya Jekabu-wa-da. Kembirra makina-manja ngawa meningalyarrngwalyilya marringa nenu-mungkwula arakba aburnuwa Liya akwa Jekaba wunalakina-da.
17 Eneja nakine-ka Neningikarrawara nangamin-engkirrikenuma ayakwa Liya-langwa yingini-yengkilabenuma ebina. Biya kembirra arakba yingu-mambakinuma wurrangariya. Biya arakba Jekaba-langwa nenikuwenikba ngarningka yingin-arrangba dakina Liya. Wurrumangbala warnungkwarba arakba ngala-langwa warijira. 18 Yingi-yama, “Ngayuwa-manje-ka Neningikarrawara nu-marngkirradinuma arakba mena dadikuminuwar•duwar•da nganyangwa ningenu-kwa-mubaba neningiyarrku-wa,” yingi-yama Liya. Kembirra nenimikirra yingini-yengbijuwama dakina Yijakara, mena akina ekirra Yijakara neyaminama “ningu-beyindanguma nakina.”
19 Biya kembirra arakba ngarningka yingu-mambakinuma Liya wurrangariya. Kembirra yinginumin-arrangba niyukwujiya Jekaba-langwa. Wurrumangbala wurruwilyaba wurrabuburrada ngala-langwa arakba. 20 Yingi-yama, “Neningikarraware-ka nginu-kwama naka niyukwujiya neningilarrngekburna. Kembirra kenu-werrungwur•denama ngayuwa neningiyarrka, mena wurrumangbala wurruwilyaba warninikuwena ningenumin-arrangbama arakba ngayuwa,” yingi-yama. Kembirra nenimikirra yingini-yengbijuwama Jebulina, mena akina ekirra Jebulina neyaminama “nginu-werrungwur•danguma.”
21 Bi...ya ambaka-murra nang-arrangbama Liya daburradikba biya nanga-yengbijuwama Dayina dadimikirra.
22 Umba eneja nakine-ka Neningikarrawara nara kini-yakuwabija Rejila umba ni-yakuwerribikama ngaluwa-wa akwa ebinu-wa ayakwa yinguburiyama-murruwa dakina, akwa nanga-kwama wurrangariya ngaluwawa. 23 Ngalaja arakba Rejila yingu-mambakinuma ngalajukwaba wurrangariya. Kembirra yingin-arrangba naburradikba. Yingi-yama, “Ningiyeliyangume-ka ningena akena nara arakba ngi-yeliyuma ngayuwa aduwaba mena Neningikarrawara-baba nginu-kwama naka nangariya nganyangwa. 24 Dukwa Yaweya kenu-kwunama ngayuwa naburraka ngarningka nuwilyaba dukwa-da,” yingi-yama dakina Rejila. Kembirra

nenimikirra yingini-yengbijuwama Jawijiba, mena akina ekirra Jawijiba ne-yaminama “nuwilyaba ngarningka kenu-kwunama.”

Jekaba-langwa-langwa jiba iya nenukwuda

25 Ni-rukwularru-mulangwa nangariya Jawijiba eneja kembirra nakina Jekaba ni-yama Lebinu-wa, “Ngi-likaja arakba yi-larrkiya,” ni-yama, “kajungwa ki-lawurradini-yada arakba ngayuwa nganyangwu-wa angalya. 26 Ningu-war•danguma warka nungkwa-langwa, kemba yiku-kwuna dadingiyarrka-murriya akwa nganyangwa wurriyukwayuwa yiki-likaji-yada yirrababurna-langwa. Arume-ka warka yirraminu-war•danguma ningkeningme-ka,” ni-yama.

27 Eneja Lebina ni-yama, “Yirra-ngayindenama nungkuwa k-ambilyama. Ning-aburangkama ngayuwa, kembirra ning-eningmidinume-ka Yaweya ni-yamama eningaba ngayuwa-manja mena nungkuwa ningk-ambilyuma yelakwa ngayuwa-manja. 28 Yiminu-war•dangu-mulangwa warka nganyangwa, kembirra wi-yengbijina arakba angwarnda kajungwa yiba-kwuni-yada. Ambarrngarna angwarnda ningki-ngayindena nungkuwa?” ni-yama.

29 Eneja Jekaba ni-yama, “Ningkakakiruma ngayuwa alyangmandukwuna warka yirraminu-war•danguma nungkwa-langwa. Yirramin-akwurrajuwama jiba iya nenukwuda nungkwa-langwa ambaka-langwa. 30 Nara-wiya ki-likena ngayuwa yangkwurrangwa nungkuwa-wa ambawura jiba iya nenukwuda nungkwa-langwa umba aduwaba ababurna arakba. Eneja Yaweya ni-yamama eningaba nungkuwa-manja ababurna-manja angalya nungkwa-langwa-manja ningi-likenu-murrumanja ngayuwa. Umba aduwaba-langwa ngayuwa ningi-ngayindenama ku-war•denama nganyangwa warka,” ni-yama Jekaba.

31-33 “Kemba amiyambena ngayuwa yiba-kwunama nungkuwa-wa?” eneja ni-yama Lebina.

Ni-yama Jekaba, “Nare-ka ningena a-ngayinduma angwarnda. Ngi-likajama ningena ngayuwa biya ku-menama eyukwayuwa jiba amurn-dakibina amurrumurrijungwa akwa ngarningka ku-menama eyuk-wayuwa nenukwuda akuminjiminjidadijungwa. Amurndakakina ku-wilyakinama, umba nara akwala. Aduwaba-langwa k-eningmidinama ningkakina ningilyangmandukwuna-murrikba ngayuwa. K-andiya-manja ningkakina akwa ki-rringkina-manja nganyangwa nenukwuda eningakuminjiminjidadijungwa-ma akwa jiba eningumurrijungwa-ma, kembirra ningkeningma ningkakina k-angmadama amurndakakina. Ki-lyangkuwamina-manja ningkakina ki-yamina-manja, ‘Eningaba ak-ina,’ kembirra ngayuwa k-akwurrajinama ngawa jiba iya nenukwuda nungkwa-langwa,” ni-yama Jekaba Lebinu-wa.

34 “Yawa,” eneja ni-yama Lebina. “Akina-bina eningaba-da.”

35 Akena makini-yada ngawa mamawura Lebina nu-manga enungk-warba nenukwuda akerrikirrikarrngajungwa akwa akuminjiminjidadi-jungwa akwa ngawa adarringka amurndakibina akuminjiminjidadi-jungwa akwa ngawa awarrngkukwulyadada akwala. Ngalajukwaba amurrumurrijungwa jiba nu-manguma nakina. Kembirra nenu-kwa nakina warninikuwenu-wa kajungwa karr-embirrajini-yada amurndakak-ina. 36 Biya Lebina-murriya neni-lalika arakba Jekaba wurrakina, narru-wilyakama jiba iya nenukwuda Lebina-langwa, biya engku-we-ka na-likenuma arakba. Bi...ya mabiyakarbiya-manja marringa

narri-ngekburaka angalya aburra-langwa akwa yakwujina ngawa nuw-ambilyuma-da. Umba eneja akwala jiba iya nenukwuda n-embirrajuwama Jekaba nakina ngawa-da.

37 Biya kembirra Jekaba n-arndurrkwarrngarna amawarruwalya eka engkalya biya n-alkuwayijuwa akwala amakwulya kajungwa kini-rringkiniyada ebina arrawa-dangwa akwulyadada. Kembirra ni-rringka-manja nakina amurndakakina wuburra akerrikirrikarrngajungwa ne-yamama akina. 38-40 Biya nu-wilyakama nakina amurndakakina amawarruwalya eka emedirra-wa akungwa ni-bekajuwa-murruwa nakina amurndakibina jiba iya nenukwuda ena-langwa. Akwa n-arjiyajuwama amurndakakina amawarruwalya eka amurndakibina-manja angarumungkwa angwarnda eningakungwa arrawa, kajungwa ka-likaja-manja amurndakakina akungwa-wa, kembirra kuw-arndurrkwarjiyi-yada akina arrangmarra-langwa jiba-langwa-langwa akwa ngawa nenukwuda-langwa-langwa. Yakwujina ngawa n-akumarnuma Jekaba mena amurndakakina enungkwarba akwa adarringka na-rndirrkeyinuma yakwujina akungwa-manja. Kembirra na-rndirrkeyinu-manja akina, ngalaja amawarruwalya eka nuw-arndurrkwarjeyuma arrangmarra-langwa amurndakakina-langwa-langwa. Kembirra ngarningka ngalaja nuw-andiyinga amurndakakina enungkwarba akwa adarringka angerriba Lebina-langwu-wa jiba iya nenukwuda ebina amurrijungwu-wa akwa akerrikirrikarrngajungwu-wa, ebina nu-mangu-murruwa adinubawiya Lebina. Na-rndirrkeyinu-manja akina arrangmarra-langwa-langwa amawarruwalya eka, kembirra ambaka-murra angaringariya nuw-arrangbama akerrikirrikarrngajungwa akwa ngawa akuminjiminjidadijungwa akina. Umba eneja eyukwayuwa angaringariya eyebijeba n-akumarnuma nakina. Akwa ena-langwa jiba iya nenukwuda ababurna-langwa n-akwurrajuwama nakina Jekaba awurrakawura-ma awilyaba-manja angalya, umba amurndakibina Lebina-langwa n-akwurrajuwama nakina eyebijeba ngawa engka-manja angalya-da.

41 Biya akini-yada ngawa na-rndirrkeyinu-manja jiba iya nenukwuda ebina engmurra-murruwiya, n-akumarnuma Jekaba ebina amawarruwalya eka arrangmarra-langwa amurndakakina-langwa-langwa jiba iya nenukwuda kajungwa ka-rndirrkeyini-yada yakwujina amawarruwalya-manja eka akina. 42 Akena nara kin-arndurrkwarjiyajuwa ebina amawarruwalya eka yakwujina angarumungkwa-manja angwarnda eningakungwa amurndakayuwaya-langwa ebina jiba iya nenukwuda. Yadikina adinuba ngalaja Lebina-langwa jiba iya nenukwuda amurndakayuwaya-wiya akina umba Jekaba-langwa engmingmurra-murruwiya akina-da. 43 Yadikina eneja Jekaba nakina arakba numinababurne-ka jiba iya nenukwuda iya kamila iya dangki iya warnikuminuwar•duwar•da warnumamalya nakina-da.

31

Jekaba ni-lyumadu-mulangwa Lebina-langwa

1 Bi...ya kembirra n-engkirrikama Jekaba ayakwa Lebina-langwa warninikuwena nenumini-lyelyimbukweyinuma neni-yarrumurnduwarnuma ena-langwa-langwa wurrakina. Ne-yama, “Jekabe-ka nakina ni-larrngkuwilyakama ababurna-langwe-ka amurndakijika ngakwurra-langwa-langwa nungwanyungwa. Numinababurne-ka

amurndakijika nakina aduwaba, umba nungwanyungwa-langwa adinuba-
wiya ababurna-langwa akina-da," ne-yama. 2 Akwa ngarningka Jekaba
neni-rringkama nakina Lebina nara kenu-werrikumarrngbijuwa nibina
ni-yaminjama-murrada adinuba-wiya. 3 Kembirra ni-yama eneja Yaweya
enuwa-wa, "Jeyi! Lawurradina nungwena-langwu-wa angalya akwa
nungkwa-langwu-wa warnumamalya. Nganja nungkuwa-manja ki-
likajama ngayuwa," ni-yama.

4 Eneja kembirra Jekaba ni-larrka ayakwa wurringalakina-kiya-wa
wurringidarringka-kiya-wa Rejilu-wa akwa Liya-wa biya narringi-
likena akwa narringin-akburranga nakina ebina-manja angalya nuw-
ambilyu-murrumanja ena-langwa jiba iya nenukwuda-murriya. 5 Ni-
yama Jekaba wurringalakina-kiya-wa, "Ngayuwa ningenu-mumiringkama
nungkwurringa-langwa nungwenungwa nara kenu-werrikumarrngbijuwa
wuburra adinuba-wiya nginu-werrikumarrngbijuwa nakina. Akena eneja
nungwarrka-langwa Neningikarrawara ngayuwa-manja n-ambilyumurra
nakina yanda-langwa aduwaba akwa ngayuwa-manja n-ambilyama
nakina ngawa. 6 Ningenuminu-war•dangume-ka ngayuwa eningaba
warka nungwenungwa-langwa nungkwurrunguwa kirringakakiruma-
kiya, 7 akena eneja nginu-mungkwurrkabuwarrkama ngayuwa-
manja. Kenu-beyindangi-yada akena arngkumemberrkwa-murra
nu-warrukwama akina-da. Umba eneja Neningikarrawara neni-
lyangmurukwama Lebina akwa nara kembirra ken-arriyaka ngayuwa
nakina-da. 8 Akwali-yada ni-yamama Lebina, 'Amurndakibina nenukwuda
akuminjiminjidadijungwa yiba-kwunama nungkuwa-wa.' Kembirra
ngalaja ababurna-langwa nenukwuda nuw-arrangbama angaringariya
akuminjiminjidadijungwa akina-da. Umba akwali-yada ni-yamama
nakina, 'Akerrikirrikarrngajungwa nungkwa-langwa akina.' Kembirra
ngalaja ababurna-langwa nenukwuda nuw-arrangbama angaringariya
akerrikirrikarrngajungwa akina-da. 9 Eneja Neningikarrawara
nenuminu-wilyakama nenukwuda-murriya nungkwurringa-langwa-
langwa nungwenungwa biya nginu-kwama ngayuwa-wa," ni-yama Jekaba.

10 Biya ngarningka ni-yama, "Namurndaki-rndarrkeyinu-manja
nenukwuda nganja ningi-lyangburarrkinuma ngayuwa akini-
yada. Ningi-rringkama nenukwuda enungkwarba ebina na-
rndirrkeyinuma adarringka-manja akerrikirrikarrngajungwa akwa
akuminjiminjidadijungwa amurndakakina. 11 Eneja Neningikarrawara-
langwa nenikumamurikaja ni-yengbinuma akwulyangburarrka-murra
ngayuwa-wa. Ni-yama, 'Wayi, Jekaba...wa!' Nganja, 'Miyambena?' ningi-
yama. 12 Eneja ni-yama, 'Engkirraja enenu-wa ayakwa Neningikarrawara-
langwu-wa. Ni-yama nakina Neningikarrawara, Ababurna-langwa
nenukwuda enungkwarba ebina na-rndirrkeyinama akerrikirrikarrn-
gajungwa akwa akuminjiminjidadijungwa amurndakakina. Ngayuwa
ningi-ngekburakinama akina mena ningeni-rringka-mubaba Lebina ni-
yaminjamama nakina awurruwurrariya nungkuwa-manja-da, ni-yama.
13 Ngayuwe-ka ningena Ningeningikarrawara ningibina ningi-jadanguma
nungkuwa-manja ningk-ambilyu-wiya ningkakina Bedela-manja. Akina-
manja angalya Bedela, nungkwaja ningk-arjiyajuwama awilyaba-
ma angwarnda biya ningki-jirabama amalyirra aliba-langwa akina-
manja angwarnda kajungwa akwurdukwurdi-yada akina akwa ningki-
yarrkakumarnuma ayakwa nganyangwi-yada yakwujina. Kembirra
lawurradina arakba nungkwa-langwu-wa angalya ningki-rukwularru-

murruwa, ni-yama Neningikarrawara nakina-da,' ni-yama nginu-makama ngayuwa-wa nakina nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa," ni-yama nakina Jekaba wurringalakina-kiya-wa Rejilu-wa akwa ngawa Liya-wa.

14 Aburringaja kembirra wurringalakina wurringidarringka-kiya narringi-yama Jekabu-wa, "Kini-jungwa-manja yirringa-langwa nungwarrka nara arakba ebina yirringa-langwa yiku-mangbilyerrma yelakwa ena-langwa-manja angalya. 15 Eneja nakina ni-yaminama yirringalakena-kiya-manja wuburra laka kini-yaminama nakina wurrukwala-manja warnumamalya wurruminjirrkingka-manja. Arakba-wiya nungkuwa yirru-mangu-manja yirringuwa, nu-manguma nakina nungkwa-langwa angwarnda. Umba ni-jerrukwama arakba akina angwarnda ningkenu-kwama nungkuwa, nara ebina ena-langwa-da. 16 Ngalaja ababurna-langwa amurndakibina Neningikarrawara nenuminu-manguma nungwarrka-langwa yirringa-langwa arakba akina-da akwa yirringa-langwa-langwa wurriyukwayuwa aburrajukwaba. Nungkwaja kembirra ki-yaminama ebina-langwiya Neningikarrawara nginu-maka-murrilangwiya-da," narringi-yama wurringalakina.

17-18 Eneja kembirra arakba nuwurraki-larrngkwaburranga Jekaba ena-langwa amurndakijika kajungwa neniki-lawurradi-yada nakina nungwenikba-wa Keninu-wa. Neni-njawudanguma nakina kamila-langwa-manja mirirrba wurriyukwayuwa ena-langwa akwa ngawa dadingiyenikba-kiya aburringajukwaba. Numurndaki-larrka jiba iya nenukwuda nawurraki-lyengmanguma arakba akwa ngawa amurndakijika-murriya amurndakibina nu-manguma nakina akina-manja angalya Mejubudamiya. 19 Ebina-wiya eneja Lebina ni-likenuma ni-ngkarrngarnuma amangwurrajija jiba-langwa nakina. Kembirra nara-wiya nibina, ngalaja Rejila ying-angmaduma nungwadikba-langwa akiringiringanda alawudawarra-murra. 20 Eneja Jekaba nara kenu-maka Lebina-manja neniki-lika-langwa umba nenu-mungkwurrkabuwarrkama nakina. 21 Numurndaku-manga ababurna-langwa ena-langwa-murruwiya biya warenja-bawiya na-likena arakba enuwa akwa ena-langwa warnumamalya wurrakina-da. Na-likena bi...ya narri-yakuwarrukwama adalyuma emikirra Yiburadija akwa na-likena engembu-wa Kiliyada angakarjiyinga-wa angalya.

Neni-larrmangu-mulangwa Lebina Jekabu-wa

22 Bi...ya mabiyakarbiya marringa numu-likenuma. Aburraja kembirra wurrukwala warnumamalya nenu-makama Lebina-manja ni-lyumadu-mulangwa arakba nakina Jekaba. 23 Eneja nenu-wilyaka kembirra Lebina ena-langwa warnumamalya, biya neni-larrmanguma arija-langwa Jekabu-wa. Neni-larrmanga nakina mamangbala mambilyuma marringa yanda-langwa nen-akburranga nakina Kiliyada-manja angakarjiyinga-manja an-galya 24-25 n-akumarnu-murrumanja Jekaba angalya adinakba. Biya n-akumarnuma Lebina angalya ena-langwa enejukwaba yakwujina enuwa akwa ena-langwa warnumamalya. Biya makina-manja ngawa meningal-yarrngwalyilya ni-lyangburarrkinuma Lebina akwulyangburarrka. Eneja ni-likena Neningikarrawara akwulyangburarrka-murra enuwa-wa akwa ni-yama, "Nara e-yengbuma awurruwurrariya ayakwa Jekabu-wa," ni-yama Neningikarrawara enuwa-wa-da.

26 Kembirra mingka-manja mamawura eneja nakina Lebina ni-likenuma Jekabu-wa. Ni-yama, "Miyambena-burra yi-mungkwurrkabuwarrkama

ngayuwa akwa ningkarra-wilyakama dadiyawarrka-kiya, wuburra laka awinyamba-manja karra-wilyakinama warnumamalya wurridarringka wurrukwala-langwa wurrakina-da? 27 Miyambena-burra yi-mungkwurrkabuwarrkama akwa ningki-lyumaduma? Nara yiku-maka ayakwa. Yiku-maka-manja, kembirra yiba-larrkenuma ningkakina ningkiyekirrerra emeba-murra akwa akumalyumalyangka-ma-da ningkakina-da. 28 Nare-ka ningena ka-lawurangka-langwa niyarrungwarrka-murriya akwa dadiyawarrka-kiya lukwuniyawa-da, mena yi-lyangmurukwama ningkakina-da. Akine-ka enubuwakida nungkwa-langwa waka. 29 Ki-ngayindena-manja ngayuwa ki-yamina-manja awurrariya nungkuwa-manja, amandangwa kembirra ki-yaminama-da. Akena alyarrngwalyilya eneja Neningikarrawara nungkwa-langwa-langwa nungwena ni-yengbinuma ngayuwa-manja ayakwa akwulyangburarrka-murra. Nginu-madumurrukwama nakina. Nginu-makama nari-yada e-yengbuma awurrariya ayakwa nungkuwa-manja. 30 Ningeningma ngayuwa ningki-larrkuwerribikamurra ningkeningangkawura ningkeniki-lawurrada-langwa nungkwa-langwu-wa angalya. Aminakina-langwa ningki-lalikama nganyangwa angalya akena ningk-angmadumurra akiringiringanda amalawudawarra amurndakijika nganyangwa-na! Miyambena-burra yimin-angmaduma akina nganyangwa?" ni-yama Lebina Jekabu-wa.

31 Eneja ni-yama Jekaba, "Ning-akbar•duma, mena ning-engkirrikenuma ngayuwa yiku-murrakajuwa-mubaba wurringalakena nungkwa-langwa dadiyawena-kiya. 32 Umba k-akburranga-manja nungkuwa amalawu-dawarra nungkwa-langwa yelakwa yarnumamalya-manja kemba wurrak-ina warnumamalya ka-jungwunama wurrakina-da. Andiya eningerribirra nungkwa-langwa biya ku-wilyakina kembirra, kajungwa yakwa-langwa warnumamalya kabu-rringkini-yada," ni-yama Jekaba. Akena neningbale-ka nakina dibina dadingiyenikba Rejila ying-angmaduma amurndakibina akiringiringanda amalawudawarra amurndakijika Lebina-langwa.

33 Eneja Lebina ni-likenuma Jekaba-langwu-wa kalikwa n-aburangkeyinuma yakwujina adinuba-wiya nakina, biya Liya-langwa-manja, biya Bilya-kiya-langwa-manja kalikwa, akena nara kin-akburrangarna. Biya arija-langwa ni-likena Rejila-langwu-wa kalikwa.

34 Ebina-wiya ngalaja Rejila yingu-manguma akwa ying-akumarnuma amurndakibina beka-manja mibina meningikamila-langwa-manja akwa ying-angmakwulaluma karrawara makina-manja beka ngala-langwa-manja kalikwa arrawa. Eneja kembirra Lebina n-aburangkama erribirra yakwujina akena nara kin-akburrangarna. 35 Umba Rejila yingi-yama nungwadikba-wa, "Nara awinyambaduma ngayuwa-wa, mena nara a-mirajanguma ngayuwa, mena merra-baba aduwaba ningena," yingi-yama. Eneja Lebina n-abuburangkama ngawa nakina-da akena nara amalawudawarra ena-langwa kin-akburrangarna-da.

36 Eneja kembirra n-awinyambada arakba Jekaba. "Amiyambena-burra awurrariya ningi-yamama ngayuwa? Amiyambena-burra ayakwa arumuruma ningi-yarrkuwurranguma akwa yimin-aburangkama? 37 Ningk-aburangkama arakba nganyangwa-manja amurndakijika ababurna-manja, kembirra amiyambena yelakwa ningk-akburrangarna amurndakijika nungkwa-langwa? Yelakwa w-akuma akina kajungwa nungkwa-langwa warnumamalya karri-rringkini-yada akina akwa nganyangwa warnumamalya karri-rringkini-yada aburrajukwaba.

Kwureya yakabu-rringkinama yakuwa yalakena yimiyambena-murrikba yeningaba, akwa yimiyambena-murrikba yuwurrariya, nungkuwa yinda ngayuwa.
38 “Ning-ambambilyuma ngayuwa nungkuwa-manja ningeningangkawura mememberrkwa iya mememberrkwa mamarika iya yinungkwura. Yirramin-akwurrajuwama jiba iya nenukwuda nungkwa-langwa akwa nara ka-milyirrkilarrina eyukwayuwa akina. Nare-ka ningena k-alyubarina awilyuwilyaba enungkwarba jiba nungkwa-langwa-da. 39 Aba alyilyarra na-wardanguma amurndakibina jiba nungkwa-langwa kembirra ngayuwa yirra-kwama akwala nganyangwa akina-da. Nara ku-wilyaka akina nungkuwa-wa yiba-wilyakajuwa kajungwa ningkeningmi-yada nara ngayuwa-baba umba alyilyarra-baba akina, nara ki-yaminjama. Yi-makama ena ayakwa ngayuwa-manja. Ningki-yamama ningkakina, ‘Kuw-angmada-manja wurrukwala jiba iya nenukwuda nganyangwa waka meningilida umba waka meningalyarrngwalyilya, kembirra yiku-kwunama ningkakina akwala nungkwa-langwa ngayuwa-wa-da,’ ningki-yamama ningkakina-da. 40 Kembirra arngkababurna-langwa nganja ning-ardadinume-ka mardidarra ngayuwa meningilida umba alyarrngwalyilya ningu-murndadinume-ka ngayuwa-da. Nara ku-mungkwula umba ningu-mirakwulaluma ngawa-da.
41 “Ningi-yaminjamama ningeningangkawura ngawa ning-ambilyu-wiya ngayuwa nungkuwa-manja. Mememberrkwa mabiyarbuwa mamarika iya yinungkwura yirraminu-war•danguma kajungwa yiku-kwi-yada dadiyawena-kiya. Kembirra arija-langwa mamangbala muwilyaba mamarika iya yinungkwura ngarningka yirraminu-war•danguma kajungwa yiku-kwi-yada jiba iya nenukwuda nungkwa-langwa. Akena nungkwaja yiminu-warrukwame-ka angwarnda nganyangwa arngkumemberrkwa-murra. 42 Nara-maka Neningikarrawara ngayuwa-manja kin-ambilya kembirra yiki-larrkenu-maka ningeningiyanda. Akena eneja Neningikarrawara nibina nungwarrka-murriya-langwa, nibina Aburiyama-langwa iya Ajika-langwa, ni-rringkama awerrikawarriya nganyangwa akwa ngawa ni-rringkama warka nganyangwa. Biya alyarrngwalyilya ni-lyangkuwerribikajungwunuma nakina yakuwa-langwa-da,” ni-yama Jekaba Lebinu-wa nakina-da.

Jekaba akwa Lebina nen-akumarnu-mulangwa ayakwa aburna-langwa

43 Eneja ni-yama Lebina Jekabu-wa, “Wurringalakena dadiyawarrka-kiya akwa aburringa-langwa wurriyukwayuwa aburrajukwaba nganyangwa warna. Ngalajukwaba amurndakenena jiba iya nenukwuda nganyangwa akina. Eningerribirra ningki-rringkinama ababurna-langwa nganyangwa. Akena ningi-lyangmuridinama nganja ningena. Nare-ka embirrajuma ningena wurringalakena akwa aburringa-langwa wurriyukwayuwa, 44 kembirra yaki-yarrkakumurnama ayakwa yakwa-langwa. Kembirra y-akumurna yakuwa angwarnda yu-murndukwuna yelakwa nari-yada e-yakuwabijuma ayakwa yakwa-langwa,” ni-yama.
45 Eneja kembirra Jekaba n-angkarna nakina awilyaba-ma ngawa angwarnda akwa n-arjiyajuwa yakwujina eningilyamarmbi-yada angwarnda kajungwa nari-yada e-yakuwabijuma ayakwa wunalakina-kiya. 46 Biya nenu-maka warnungkwarba ena-langwa-manja akwa narr-angkarna akwala aburrajukwaba akwa narr-arrngmurndukwa. Biya ne-yebukeyina aninga yakwujina angwarnda-manja. 47 Biya ni-yengbijuwama Jekaba emikirra angwarnda Kaleda umba eneja Lebina

ni-yengbijuwama akina angwarnda emikirra Jeka Jeyadida, mena alakina-kiya ekirra ne-yaminama “angwarnda ngarniki-yakuwerribika-langwa.” 48 Ni-yama Lebina Jekabu-wa, “Amurndakenene-ka angwarnda aduwaba kajungwa yaki-yakuwerribikini-yada ayakwa yakwa-langwa ambaka-murra,” ni-yama. Yadikina akina angalya emikirra Kaleda. 49 Biya ni-yama ngarningka Lebina, “Yaweya yakenilirraki-rringkina yalakena mama yeyebijeba,” ni-yama. Kembirra aminakina-langwa ayakwa Lebina-langwa-langwa awilyaba emikirra ngarningka angalya-langwa Mijiba, mena akina ekirra Mijiba ne-yaminama “yakenilirraki-rringkina-murrumanja.”

50 Ni-yama ngarningka Lebina, “Ki-yamina-manja nungkuwa awurrariya wurringalakina-kiya-manja ningkakina akwa ka-mena-manja wurrukwala ngarningka wurridarringka dadingiyena-murriyi-yada, mama ningeningbala-wiya ngayuwa, ningkeningma nungkuwa Neningikarrawara yakeni-rringkinama yalakena. 51-52 Kwuja! Yimini-rringka-langwa amurndakenena angwarnda nganyangwa ninguwurra-murndukwa-mulangwa yelakwa yakuwa-manja wilyarra akwa ngawa enena awilyaba-ma eningilyamarmba angwarnda ning-arjiyajuwa-mulangwa ngayuwa yaki-yakuwerribikaji-yada yakuwa. Ningena nara a-langarngkuwarrukwama amurndakenena angwarnda ningu-murndukwa-mulangwa ningena. Nara kembirra ngayuwa a-warduma nungkuwa-manja ningena-da. Nungkwajukwaba nara ningkakina a-langarngkuwarrukwama amurndakenena angwarnda ninguwurra-murndukwa-mulangwa ngayuwa aduwaba akwa ngarningka nara a-langarngkuwarrukwama enena awilyaba-ma angwarnda eningilyamarmba ngalajukwaba. Nara kembirra ningkakina a-warduma ngayuwa-manja-da. 53 Eneja nakina Neningikarrawara Aburiyama-langwa nibina-murrada ngarningka Neyawa-langwa kini-lyangkuwerribikajungwunama nakina yakuwa-langwa-da,” ni-yama Lebina Jekabu-wa.

Eneja kembirra Jekaba ni-yarrkakumarna ayakwa nari-yada a-yarrkuwarrukwajuma amurndakakina ayakwa Lebina-langwa. Akina ayakwa ni-yarrkakumarnuma akwa neni-yengbijuwama nenimikirra Neningikarrawara, nibina-murrada nungwenikba Ajika neni-yangmarngkwajuwa-mulangwa nakina. 54 Biya nu-wardanga bulukwa akwa ni-daka angwura-manja yakwujina alingajirrirra-manja angakarjiyinga-manja angalya. Neningikarrawara-langwa ni-dakama akina. Biya nen-ardijuwa warnumamalya ena-langwa akwa ne-yebukeyinuma wurrakina. Biya nuw-eyijinu-mulangwa kembirra nuw-ambilyuma yakwujina meningalyarrngwalyilya marringa akina-manja ngawa angakarjiyinga-manja angalya.

55 Kembirra mingka-manja meninguwurdarriya-wiya mamawura nu-mirajangu-manja eneja nakina Lebina, neni-lawurangka nakina lukwuniyawa wurriyarrngwiyarrngwena akwa nenilirraki-lawurangka dadiyawenikba-kiya. Biya ni-likena arakba ni-lawurradina angalyu-wa nakina-da.

32

Jekaba nenuminu-murnduwarnu-mulangwa nenukwuda-murriya nenikukwi-yada nawenikba-wa

1 Enejukwaba Jekaba ni-lalika angalya ebina kajungwa neniki-
lawurradi-yada nakina nungwenikba-wa. Biya ni-likena nakina luk-
wakwa ngawu...wa. Aburraja kembirra wurrukwala warnikumamurikaja
Neningikarrawara-langwa nen-akburranga nakina. 2 Umba neni-rringka-
manja Jekaba wurrakina warnikumamurikaja Neningikarrawara-langwa,
ni-yama nakina, “Neningikarrawara-langwa angalya ena-da,” ni-yama
nakina. Biya yadikina ni-yengbijuwa angalya emikirra Meyeneyuma
mena akina ekirra Meyeneyuma ne-yaminama “ambilyuma angalya.”
3 Biya kembirra neni-larrka nakina arakba wurrukwala warnungkwarba
na-lyengmanguma narru-wilyakama ayakwa ena-langwa nawenikba-wa
Yijawa.

Aburraja nen-akburranga arakba nakina Yijawa wurrakina akina-
manja aringbirra angalya Yiduma. 4 Akwa ne-yama enuwa-wa, “Neniku-
marnjena Jekabe-ka nubukwaya arija-langwa nakina akwa kenumin-
engkirrikaji-yada ayakwa nungkwa-langwa. N-ambambilyuma nebena-
manja Lebina-manja ena-langwa-manja angalya nenungkwurakbe-ka.
5 Akwa nu-wilyakinama aduwaba bulukwa iya dangki iya jiba iya
nenukwuda akwa ngarningka warnikuminuwar•duwar•da ena-langwa.
Ngini-ngayindenama nungkuwa ki-lyelyingminama ningkakina kini-
rringkina-mulangwa nakina,” ne-yama wurrumurndakakina warnungk-
warba Yijawu-wa.

6 Biya kembirra na-lawurradina wurrakina Jekabu-wa akwa ne-
yama enuwa-wa, “Yirri-likenuma yarna nawenu-wa akena nubuk-
waya ni-likajama arakba nakina kajungwa yikin-akburrangeyini-yada.
Wurrababurne-ka warnungkwarba enuwa-manja 400,” ne-yama wurrak-
ina Jekabu-wa. 7 Eneja Jekaba n-akbar•de-ka akina-langwa ayakwa
akwa nu-werrikawarriyada arakba nakina. Kembirra nen-eyebijebakama
warnumamalya ena-langwa wurruwurrakambilyuma. Kembirra ngala-
jukwaba n-eyebijebakama jiba iya nenukwuda iya kamila akwa ngawa bu-
lukwa ena-langwa awurrakambilyuma. 8 Ni-lyangkiyama nakina, “Yijawa
ka-wardiyina-manja awinyamba wurruwurrakuwilyaba-manja kembirra
wurrukwala ka-lyumadinama wurringkinyungwurra,” ni-lyangkiyama
nakina Jekaba.

9 Biya nu-buriyamina Jekaba Neningikarrawaru-wa. Ni-yama,
“Ningkakine-ka Ningkeningikarrawara numirarrka-langwa Aburiyama-
langwa akwa ngawa nungwarrka-langwa Ajika-langwa. Engkirraja-
langwa kembirra ngayuwa-wa. Ningi-lawurradinama ngayuwa
aduwaba nungwarrka-langwu-wa angalya akwa ngawa nganyangwu-
wa warnumamalya, mena yi-maka-mubaba nungkuwa, Yaweya. Yi-
makame-ka eningaba ngayuwa-manja ki-yamina-mulangwa nungkuwa.
10 Biya nara yiki-lalika ningkeningangkawura ning-ambilyu-wiya ngayuwa
Mejubudamiya-manja umba ningku-marngkirradinuma ngayuwa-manje-
ka. Akena nganja nara ki-yama eningerribirra eningaba nungkwa-
langwa. Ningi-yakuwarrukwa-manja EningiJardina Adalyuma adinuba-
wiya, nara ebina nganyangwa umba wulkwa arnduwarra. Akena
yu-kwama arakba ababurna eninginingaba nganyangwa. Kembirra
aduwaba wurruwurrakambilyuma warna nganyangwa akwa ngawa
awurrakambilyuma amurndakenena nganyangwa. 11 Marrakba, yi-
mamurikajina-langwa ngarningka aduwaba, nari-yada a-ngajuma
nawarrka Yijawa ngayuwa-manja,” ni-yama Jekaba Neningikarrawaru-wa.

Biya ni-yama ngarningka enuwa-wa, “Ning-akbar•dename-ka ngayuwa
angwurra. Ning-akbar•denama ngayuwa neniki-lika-langwa Yijawa

nakina neniku-wardi-yada awinyamba yirruwa-manja akwa neniki-ngaji-yada yirruwa yirrababurna-langwa, yirrababurna-langwa yarnungk-warba akwa ngarningka wurridarringka akwa wurriyukwayuwa abur-rajukwaba. 12 Nungkwaja ningki-yarrkakumarnuma ayakwa ka-jungwa eningaba ngayuwa-manja ki-yamini-yada nungkuwa, akwa ngawa k-akumajungwuni-yada ngayuwa wurrababurna wurriyukwayuwa nganyangwa. Yi-makama kuw-arrangbijeyina-mulangwa aburra-langwa wurriyukwayuwa kuw-ababurnadina-murruwa wurrakina. Aburraja ka-wurramur•dinama wurrakina wuburra laka ajiringka ababurna mijiyelya-manja. Nara kembirra nungkwaja e-yakuwabijuma ebina ningki-yarrkakumarnumurra ayakwa-da," ni-yama Jekaba Neningikarrawaru-wa.

13 Biya Jekaba n-ambilya akina-manja angalya alyarrngwalyilya. Wurdarriya-wiya kembirra nu-murndukwama akwa nu-murnduwarnuma nenukwuda-murriya ena-langwa neniku-kwi-yada nawenikba-wa Yijawa. 14 Ngalaja 200 nenukwuda adarringka-wiya akwa 20 enungkwarba-wiya, iya 200 jiba adarringka-wiya akwa 20 enungkwarba-wiya, 15 iya 30 kamila adarringka-wiya akwa eyukwayuwa ngala-langwa, iya 40 bulukwa adarringka-wiya akwa 10 enungkwarba-wiya, akwa ngawa 20 dangki didarringka-wiya akwa 10 dadinungkwarba-wiya. 16 N-eyebijebakame-ka nakina amurndakakina awurrakumangbala, ngala waka nenukwuda-wiya, ngalajukwaba waka jiba-wiya, ngalajukwaba kamila-wiya, ngalajuk-waba bulukwa-wiya akwa ngalajukwaba waka dangki-wiya. Biya nenu-makama warnikuminuwar•duwar•da wurrumangbala karr-akwurrajini-yada amurndakakina. Ni-yama wurrumurndakakinu-wa warniku-minuwar•duwar•da ena-langwu-wa, "Yiki-likaja arakba yiki-lyengmena. Awurrakuwilyaba adinuba-wiya ka-likajama biya ambaka-murra awur-rakuwilyaba ka-likajama ke-yuweyinama akina."

17 Biya ni-yama nakina neningadinuba-wiyu-wa nenikumin-uwar•duwar•da, "Yijawa nawarrka nganyangwa kin-akburranga-manja ningkakina, kini-yaminama nakina nungkuwa-wa, 'Numiyambena nubungkawa nungkwa-langwa?' kini-yaminama, 'Akwa ngambu-wa ki-likajama? Akwa angkaburra-langwa amurndakenena nenukwuda-murriya?' kini-yaminama nawarrka. 18 Kembirra nungkwamba-langwa ki-yaminama nungkuwa enuwa-wa, 'Jekaba-langwa amurndakenena. Nakina kenumin-engkirrikaji-yada ayakwa nungkwa-langwa akwa ni-larrkama amurndakenena nungkwa-langwi-yada. Nakine-ka nubukwaya arija-langwa ni-likajama,' kinu-makinama nungkuwa kembirra Yijawu-wa," ni-yama Jekaba ena-langwu-wa nenikuminuwar•duwar•da.

19 Biya nenu-makama nakina ena-langwa-manja warnikumin-uwar•duwar•da wurrababurna-manja narr-akwurrajuwa-murrumanja jiba-murriya, nenu-makama wurrididirrbura ngawa ebina-murrada ayakwa kajungwa warniki-yami-yada wurrakina aburrajukwaba Yijawu-wa. Ni-yama aburruwa-wa, "Yikin-akburrangina-manja Yijawa kembirra yiki-yaminama enuwa-wa enena ayakwa, 20 'Yawa, Jekabe-ka kenumin-engkirrikaji-yada ayakwa nungkwa-langwa akwa ni-likajama nubukwaya arija-langwa nakina,' yiki-yaminama kirrakina," ni-yama Jekaba aburruwa-wa. Umba ni-lyangkiyamama nakina, "Adinuba-wiya kinu-menama nawarrka amurndakenena nenukwuda-murriya. Kembirra arija-langwa ken-akburranginama nakina ngayuwa. Dukwa akina-langwa ningenu-kwa-mulangwa amurndakakina kenumini-yakuwabijinama ngayuwa-da," ni-lyangkiyamama Jekaba nakina.

21 Biya kembirra neni-larrkama arakba nakina Jekaba wurrumurndak-
ibina warnikuminuwar•duwar•da, na-lyengmanguma narru-wilyakama
nenukwuda-murriya. Umba n-ambilyuma nakina yakwujina ngawa. Biya
na-lyarrngwalyilyada arakba akina-da.

Jekaba-langwa ekirra enikaduwa

22-23 Biya makina-manja ngawa meningalyarrngwalyilya Jekaba nu-
mirajanga nakina akwa nenilirraki-larrkama wurradingabulena Rejila
akwa ngawa Liya narringi-yakuwarrukwama adalyuma emikirra
Jabakwa. Akwa ngawa wurringambilyuma wurradingabulena
wurringadikuminuwar•duwar•da-kiya wurringadimikirra-kiya Bilya
akwa ngawa Jilba aburringajukwaba nenilirraki-larrkama narringi-
yakuwarrukwama, akwa ngawa wurrababurna-langwa wurriyukwayuwa
ena-langwa. Akwa ngawa ababurna-langwa amurndakijika ena-langwa
ni-larrkenuma adinakba. 24 Umba nakwukawura n-ambilyuma nakina.

Eneja nuwilyaba nenumamalya ni-likenuma alyarrngwalyilya ngawa
Jekabu-wa akwa arakba nenu-kuwurriyinuma wunalakina ayarrka-murra.
Neni-yaminjama wunalakina ngawa nenu-kuwurriyinuma ngawu...wa.
Biya akwudangwa arakba ne-kbadanga. 25 Biya neni-rringka-manja nakina
nenumamalya nakina Jekaba nara kinu-murndakayuwayanga, kembirra
nen-angkarrbaja arringka-manja. Umba ngalaja amanjenjinyirra arringka
Jekaba-langwa na-lalikajuma arakba, nuw-arriyaduma akina-da.

26 Biya ni-yama nakina nenumamalya Jekabu-wa, “Yi-larrkiya arakba!
Adinuba ena ke-kbadiyama,” ni-yama.

Umba ni-yama Jekaba, “Ki-yengbina-manja ningkakina eningaba ayakwa
ngayuwa-wa, kembirra yiba-larrkiyama ngayuwa ningkena-da,” ni-yama
nakina Jekaba enuwa-wa-da.

27 Eneja ni-yama nakina nenumamalya, “Ningkumiyambena ningkena
ningkenimikirra?”

“Ngayuwa ningena Jekaba,” ni-yama eneja.

28 Eneja ni-yama nakina nenumamalya, “Nara arakba ngi-yengbijuma
Jekaba ningkenimikirra, umba enikaduwa arakba ekirra Yijireyila
nungkwa-langwa aduwaba. Ningkarra-wilyakajuwama warnumamalya-
manja ningkarrubude-ka ningkakina Neningikarrawara-manja.
Akwa ngarningka ningkarra-wilyakajuwama warnumamalya-manja
ningkarrubude-ka ningkakina warnumamalya-manja ngarningka ngawa.
Kembirra akina-langwa Yijireyila arakba ningkakina ningkenimikirra
aduwaba-langwa,” ni-yama nakina. Ni-yengbinuma akina ayakwa mena
akina ekirra Yijireyila ne-yaminama “nenu-kuwurriyinu-murrumanja
nakina akwa Neningikarrawara.”

29 Eneja kembirra ni-yama Jekaba, “Yi-maka-langwa nungkwa-langwa
ekirra.”

Umba ni-yama, “Miyambena-burra nungkuwa ningki-ngayindenama
nganyangwa ekirra k-eningmidinama?” ni-yama. Kembirra nenu-
maka Jekaba-manja eningaba ayakwa kajungwa eningaba ka-
ngekburakajungwuni-yada arija-langwa ena-langwa.

30 Kembirra ni-likenu-mulangwa nakina nenumamalya engku-wa eneja
nakina Jekaba ni-yakuwerribika arakba nakina. Ni-lyangkiyama, “Aman-
dangwa. Nakina-bina Neningikarrawara enuwa-na!” ni-yama nakina.
“Ningeni-rringkama nenumukwurra akena ningena ngawa ningeniba
ngayuwa-da.” Kembirra ni-yengbijuwama angalya akina Buniyela mena

akina ekirra Buniyela ne-yaminamurra “Neningikarrawara-langwa nenumukwurra.”
31 Biya numa-merrkambijanginu-manja ngawa mamawura, kembirra
Jekaba ni-lalika arakba nakina akina angalya biya ni-yakuwarrukwa
arakba akina Adalyuma EningiJabakwa. Akena n-arnduwarrikinuma
arakba nakina, mena n-angkarrkarrkwujeyinuma arringka-manja-baba.
32 Akwa aduwaba ngawa WarningiYijireyila warnumamalya kuw-
alyubarina-manja amadangkwa wurrakina, nara alyubaruma yeyerra
arringka-langwa bulukwa-murriya-langwa, mena-baba nibina nenuma-
malya neni-ngaja-mubaba Jekaba arringka-manja-da.

33

Jekaba akwa Yijawa nen-akburranganju-mulangwa

1-2 Akini-yada ngawa mibina-manja mamawura Jekaba neni-rringka
nubukwaya Yijawa ni-likenuma enuwa-wa akwa ngarningka wurruwur-
rakwulyumida warnungkwarba 400 enuwa-manja. Kembirra nenilirraku-
makama Jekaba wurringalakina-kiya Bilya akwa Jilba. Kembirra
aburringaja narrawurra-murndukwama wurriyukwayuwa aburringa-
langwa akwa nuw-alkayanguma na-lyengmanguma. Eneja kembirra
nanga-makama Liya-manja. Kembirra ngalamba-langwa narringa-
murndukwama wurriyukwayuwa ngala-langwa biya ngaluwa akwa
wurriyukwayuwa ngala-langwa nuw-alkayanguma akwaburrangarna.
Ngarningka nanga-makama Rejila-manja. Kembirra aburnaja wu-
nalakina Rejila akwa ngawa naburradikba Jawijiba arija-langwa nen-
alkayanguma akwaburrangarna. 3 Eneja kembirra ni-likena Jek-
aba nakina Yijawu-wa akwudangwa akwa n-abuluwendinga ajiringka-
manja kajungwa nawenikba nakakirumi-yada kenumin-engkirrikaji-yada
nakina enuwa-wa. Arngkumangbala-murra akwa arngkambilyume-ka
n-abuluwendingama nakina. 4 Akena eneja nakina Yijawa n-angkarra
Jekabu-wa nenu-kwurukwa akwa nen-engkarrnga akwa neni-lawurangka.
Biya nenu-ngwadijeyinuma ngawa wunalakina neni-kbarrngajeyinu-
mubaba angwurra. 5 Biya Yijawa n-andeya akena neni-rringka wurru-
murndakakina wurriyukwayuwa akwa wurrirndirndarrngwa. Ni-yama,
“Wurrumiyambena warna warnumamalya?”

Eneja ni-yama Jekaba, “Neningikarraware-ka nu-marngkirradinuma
ngayuwa-manja akwa nginu-kwama wurrumurndakenena
wurriyukwayuwa-da.” 6 Kembirra aburringaja Bilya akwa Jilba narring-
akwudangwukajungwa akwa ngawa wurriyukwayuwa aburringa-
langwa, akwa nuw-abuluwendijeyinuma aburrajukwaba Yijawa-
manja. 7 Kembirra ngalaja Liya ying-akwudangwukajungwa akwa
ngawa wurriyukwayuwa ngala-langwa, akwa nuw-abuluwendijeyinuma
aburrajukwaba. Kembirra aburnamba-langwa arija-langwa Jawijiba
akwa Rejila nen-akwudangwukajungwa wunalakina akwa nen-
abuluwendijeyinuma Yijawa-manja aburnajukwaba wunalakina-da.
8 Eneja nakina Yijawa ni-yama, “Amurndakakina bulukwa-murriya
ningi-rringkama lukwakwa ke-yamarrkinama akina?” ni-yama.

Enamba-langwa ni-yama Jekaba, “Ngeniyerriya, kada akine-ka
nungkwa-langwi-yada-da. Yirra-ngayindanguma ningkakina ki-
yekirrerridini-yada.”
9 Eneja ni-yama Yijawa, “Ababurne-ka arakba ena ngaya, nenikama.
Umba minambilya akina nungkwaja nungkwa-langwi-yada,” ni-yama.

10-11 Umba ni-yama ngarningka Jekaba, “Yirramini-ngayindenama amandangwa ku-wilyakini-yada nungkuwa, mena ningk-errukwulinu-mubaba ngayuwa-manja. Nare-ka ningkakina k-awinyambadina yiki-larrkena engku-wa. Umba ningkeningabe-ka ngawa ningenikumarnjena-manja. Yirra-rringkina-manja ningkenumukwurra ningkakina, akine-ka wuburra laka ningeni-rringkinama Neningikarrawara-langwa nenumukwurra arakba ngayuwa. Eneja Neningikarraware-ka nu-marngkirradinuma nakina ngayuwa-manja akwa nginu-kwama ababurna-langwa eningerribirra ningi-ngayindanguma ebina,” ni-yama Jekaba. Kembirra arakba-langwa amurndakakina numurndaku-manguma eneja nakina Yijawa ena-langwi-yada arakba-da.

12 Biya ni-yama Yijawa Jekabu-wa, “Kwa, arakba yi-likaja. Ngayuwa adinuba-wiya ngi-lyengmenama ningena,” ni-yama.

13 Eneja ni-yama Jekaba, “Ningkeningme-ka ningkakina nungkuwa wurriyukwayuwa nganyangwa warningingbuda-ma warna. Umba k-embirrajinama ngayuwa jiba iya bulukwa akwa eyukwayuwa. Ngayuwa k-enjirrikina-manja amurndakakina muwilyaba-manja ngawa marringa ngalaja kamurndaki-jungwunama ababurna-langwa akina-da. 14 Likaja arakba lyengmena. Nganja k-aburrakiyuwarnama arija-langwa. Ki-likajama ambaka-langwa k-embirrajinama bulukwa-murriya akwa wur-riyukwayuwa nganyangwa yanda-langwa yik-akburranginama ningkak-ina Yiduma-manja,” ni-yama Jekaba.

15 Eneja ni-yama Yijawa, “Kembirra kamurndaki-lalikinama ngayuwa wurrukwala warnungkwarba yelakwa nungkuwa-manja.”

“Miyambena-burra?” ni-yama eneja Jekaba. “Yirra-ngayindenama ningkakina ki-yekirrerridini-yada,” ni-yama.

16 Kembirra akini-yada ngawa ni-lalikama eneja Yijawa akina angalya neniki-lawurradi-yada Yidumu-wa. 17 Umba eneja Jekaba ni-likena nakina emininggu-wa angalya.

N-alilikenu...wa. Biya Jakida-manja ni-yar•da arakba. Biya ni-likirakama alikira ena-langwa yakwujina umba amiyerriya ni-ngekburakama bulukwa-langwa. Biya ni-yengbijuwama angalya emikirra Jakida, mena akina ekirra Jakida ne-yaminama “amiyerriya.”

18 Bi...ya ambaka-murra ni-lalika Jekaba akina angalya akwa ni-likena engku-wa angwurra Jekemu-wa. E...ngka-langwe-ka angalya Mejubudamiya-langwa ni-likenuma nakina ningkinyungwurra ngawa yanda-langwa ni-yar•duma Kenina-manja. Biya Jekema-manja akwu-dangwa ni-ngekburakama angalya. Umba akine-ka angalya Jekema aminababurna alikira iya warnumamalya akina. 19 Biya Jekaba nu-manga nakina angalya ena-langwa angwarnda-murra. Nenu-kwama 100 angwarnda amamuwa ajilba-murra WarningiYamawa warnuma-malya. Umba nakine-ka Yamawa nungwenikba Jekema-langwa nakina. 20 Kembirra nuwurrak-arjiyajuwa angwarnda aldi-yada ni-ngekburakama akina Neningikarrawara-langwa. Biya ni-yengbijuwama akina alda emikirra “Neningikarrawara Nibina WarningiYijireyila-langwa Warnuma-malya” nakina-da.

34

Jekema nanga-rndirrka-mulangwa amangumangwa Dayina-manja

1 Arngkawura ngalaja yingi-likena Dayina dakina, dibina dadiyawarringba daburrarringba Jekaba-langwa akwa ngawa Liya-langwa, narringangarranguma wurrukwala wurridarringka WarningiKenina dakina-da.
2 Yakwujina eneja nuwilyaba nenungkwarba nanga-rringkama dakina. Nenimikirra Jekema. Umba nungwenikba Yamawa NeningiYiba nakina. Nubungkawe-ka Yamawa akina-manja angalya. Umba nenikuwenikba Jekema nanga-rringka Dayina akwa nanga-manga, biya nanga-wilyaka erriberriba-wa akwa nang-engkarrnga yakwujina. 3 Nangarringkama nakina dadingabe-ka akwa ni-lyelyingminuma dakina akwa eningaba ayakwa ni-yengbinuma ngaluwa-manja. 4 Biya kembirra nenumakama nungwenikba-wa, “Yiminu-mena dakina dadiyara nganyangwiyada dadingiyarrka,” ni-yama.
5 Kembirra eneja Jekaba n-engkirrika nakina ayakwa ebina-langwa niyama-mulangwa Jekema dadiyawenikba-manja akena nara kuw-ambilya yakwujina enuwa-manja warninikuwena. Nuw-ambilyuma angakubawiya bulukwa-murriya-manja wurrakina. Kembirra n-embirrarinuma Jekaba warniki-lawurradi-yada wurrakina. Kaba ngawa n-ambilyuma nakina-da.
6-7 Na-lawurradinu-manja angalyu-wa warninikuwena Jekaba-langwa aburnaja Jekema akwa nungwenikba Yamawa neni-likena yenjerrikina ayakwi-yada wunalakina. Kembirra arakba aburraja Jekaba-langwa warninikuwena nuw-engkirrika-manja akina ayakwa narrak-ar•darreka awinyamba. Ne-yama, “Awurruwurrariye-ka ni-yamama nakina nenumamalya-da,” ne-yama. “Yirreni-yelijuma nakina yirrababurnalangwa yarnumamalya YarningiYijireyila nanga-mangu-mulangwa erribirra nakina Jekaba-langwa dadiyawenikba-da,” ne-yama wurrakina.
8 Umba eneja Yamawa nungwenikba Jekema-langwa ni-yama Jekabuwa, “Nenikuwarrke-ka ni-lyelyingminama dadiyawenu-wa, kemba kinukwuna nakina?” ni-yama. 9 “Yak-akumurnama ayakwa yalakena aduwaba. Yiku-kwunama kirrakina wurradidiyawenungwa nungkwurra-langwa, kembirra yirramba-langwa ka-kwunama yirra-langwa dadiyawarrkamurriya nungkwurruwa-wa. 10 Kembirra yik-ambilyama kirrakina yirra-langwa-manja angalya ngarruwurrakawura-ma. Yiki-ngayindenamanja, kembirra yik-ambilyama eningerribirra-manja angalya kirrakina. Eningerribirre-ka warka yik-akburranginama kirrakina kajungwa yikumeni-yada aninga-murriya. Akwa ngarningka nungkwurra-langwa angalya yiku-beyindenama akina,” ni-yama Yamawa.
11-12 Eneja Jekema ni-yengbinuma enamba-langwa ayakwa Dayinalangwu-wa nungwadikba akwa ngala-langwu-wa wurrawuwada. Ni-yama, “Marrakba, wurr-errukwuliya-langwa nganja ningena. Yirru-makina ayakwa. Eningerribirra amurndakijika kirri-ngayindenama kirrakina ka-kwunama akina. Yiki-lyangkuwamina-manja yikingi-yakeyina-manja yirringalakena kembirra ka-kwunama ningena ngayuwa angwarnda iya amurndakijika nungkwurruwa-wa-da,” ni-yama Jekema.
13 Akena aburraja Jekaba-langwa warninikuwena neni-kadikama Jekema-manja akwa nungwenikba-manja ni-yama-mulangwa Jekema nakina. 14 Ne-yama, “Nara-manja a-ringandijungwuma amukaduwamurrikajungwuma ningkakina kembirra nara a-kwama yarna dadiyamarnjarrka yirra-langwa nungkuwa-wa. Yiki-yeliyenameka. 15 Umba yiku-mukaduwamurrikajungwuna-manja nungkurnuwa akwa nungkwurna-langwa warnungkwarba wurrababurna-langwa kajungwa yirruwa wuburra yiki-yamini-yada kirrakina, kembirra

yirruwa ka-kwunama daka dadiyamarnjarrka nungkuwa-wa-da. 16 Ka-kwunama yirra-langwa dadiyawarrka-murriya nungkwurruwa-wa, kembirra nungkwurramba-langwa yiku-kwunama nungkwurra-langwa wurradidiyawenungwa yirruwa-wa. Yik-ambilyame-ka yarna yelakwa kembirra ngarruwurrakawura-ma ngawa-da. 17 Akena nara-manja a-lyangkuwamama a-ringandijungwuma karna kirrababurna-langwa karnungkwarba kembirra yiking-angkirnama arakba dadiyamarnjarrka akwa yiki-lalikinama yarna enena angalya nungkwurra-langwa-da," ne-yama.

18 Eningabe-ka akina ayakwa ebina nen-engkirrikama Jekema akwa nungwenikba wunalakina. 19 Kembirra nara kin-ambudidina Jekema umba ni-yama nakina ebina-langwiya ayakwa ngawa-da mena ni-lyelyingminuma dakina Dayina-baba-da. Jekeme-ka nakina numikbiyiya-dangwa naruma ena-langwa-manja warnumamalya.

20 Biya kembirra neni-likena wunalakina Yamawa akwa nenikuwenikba Jekema akawiyuwiyebu-wa ebinu-wa adaku-wa angalya akwulyelyimbukwaju-wa ayakwi-yada wunalakina. Biya nenu-makama wurruminakina angalya. 21 "Warne-ka warnungkwarba wurrumilyukwa na-werrikumarrngbijeyinama," ne-yama. "Ab-ambilya yelakwa ngakwurra-langwa-manja angalya ngakwurruwa akwa abu-likaja erribirra enena-manja angalya. Adirrungwarna ena angalya ngakwurra-langwa, kembirra aburra-langwa aburrajukwaba ena angalya-da. Ngarra-mena aburra-langwa wurradidiyawarrngwa umba ngarra-kwuna kembirra arrkala wurradidiyawarrka ngakwurra-langwa aburra-langwi-yada wurradidingiyarrngwa. 22 Umba aburraja wurrumurndakenena warnumamalya ngarrabu-ngayindenama ngakwurruwa aku-mukaduwamurrikajungwunama ngarnungkwarba, wuburra ne-yaminjaminama wurrakina. Nara-manja, kembirra nara a-lyangkuwamama wurrakina akwa nara yelakwa ambilyuma ngakwurruwa ngarruwurrakawura-ma ngarna-da. 23 Yelakwa kuw-ambilya-manja wurrakina ngarruwurrakawura-ma, kembirra ngakwurra-langwi-yada arakba ababurna-langwa jiba-murriya iya amurndakijika-murriya narri-larrngkuwilyakamurra yangkwurrangwa akina-da. Kembirra aka-makina wurrakina kuw-ambilyama yelakwa-da," neni-yama Jekema akwa nungwenikba.

24 Aburraja wurrababurna-langwe-ka warnungkwarba wurruminakina angalya namurndaki-yama, "Eningabe-ka ayakwa akina," na-makijeyinuma wurrakina. Biya kembirra na-mukaduwamurrikajeyina arakba wurrababurna-langwa warnungkwarba.

25-26 Bi...ya mabiyakarbiya-manja marringa nuw-arrkwujeyinu-wiya am-baka wurrakina warnungkwarba, aburnaja kembirra Jekaba-langwa wu-nambilyuma warnikuwabulena Jimiyina akwa Libaya, Dayina-langwa nawadikba-kiya, nenu-wilyaka kaliwanga, nen-ajabangwuna, kembirra nen-awiyebena arumu-wa angalya amurama-langwiya. Kembirra narra-wardanguma wunalakina Yamawa akwa nenikuwenikba Jekema akwa ngawa wurrababurna-langwa warnungkwarba. Kembirra narringa-jadijuwa wunalakina Dayina Jekema-langwa-langwa alikira akwa nabuki-lyumada arakba-da. 27 Kembirra narra-wardangu-mulangwa wunalakina wurrababurna-manja warnungkwarba, aburraja Jekaba-langwa wurruk-wala warninikuwena namurndaki-likena narrumurndaku-manga eninger-ribirra amurndakijika-murriya akwa narru-wilyakama aburra-langwi-yada. Kembirra yadikina narramini-lawurrakajuwa awurrariya narringa-

yeliju-mubaba dadiyamarnjarringba. 28 Narru-manguma jiba iya nenukwuda iya bulukwa iya dangki akwa ngawa amurndakijika, ababurnalangwa amurndakibina nuw-ambilyu-murrumurra angalya-manja arrawa, akwa ngawa amurndakibina nuw-ambilyu-murrumurra erriberribamanja. 29 Ababurna-langwa alarrngekburna narru-mangume-ka. Akwa wurrababurna-langwa wurridarringka akwa ngawa wurriyukwayuwa aburra-langwa narra-manguma. Akwa ngarningka eningerribirra alikiralangwa narru-mangume-ka wurrakina-da.

30 Umba eneja Jekaba ni-yama nakina wunalakina-kiya-wa Jimiyina akwa Libayu-wa, “Nungkwurnuwa yirrumini-ngekburakama awurrariya nganyangwa. Aduwaba-langwa aburraja warna WarningiKenina warnumamalya kabu-wirrikbiname-ka ngayuwa-wa. Aburrajukwaba WarninguBereja warnumamalya akwa ngawa warningerribirra warnumamalya enena-manja angalya kabu-wirrikbiname-ka,” ni-yama. “Wurrambawura wulkwa warna warnungkwarba nganyangwa-da. Kembirra wurruwurrakakina ke-yakeyina-manja kajungwa kab-awinyambakini-yada ngayuwa-manja, kemba akabu-jerrukwuname-ka ngakwurruwa-da,” niyama.

31 Aburnaja neni-yama wunalakina, “Nara amini-ngayinduma yinalakena dadiyamarnjarrka dakina e-yelijuma erribirra wurrakina-da, akwa aminakina-langwa yini-yamama yinalakina-da,” neni-yama Jekabu-wa nenu-maka-da.

35

Jekaba ni-lawurradinu-mulangwa Bedelu-wa

1 Eneja nakina Neningikarrawara ni-yama Jekabu-wa, “Likaja arakba ena-wiya Bedelu-wa akwa k-ambilya yakwujina. Yakwujina ki-yar•diyamanja nungkuwa, kembirra ki-ngekburakinama alda nganyangwi-yada. Ngayuwe-ka ningena Ningeningikarrawara ningibina ningi-jadanguma nungkuwa-manja akini-yada ngawa ningki-lyumadu-manja nungkuwa nawena-langwa Yijawa-langwa,” ni-yama.

2 Eneja kembirra Jekaba ni-yengbinuma amurndakenena ayakwa enalangwa-manja warnumamalya akwa ngawa wurrukwala-manja warnumamalya wurribina nuw-ambilyu-murrumanja enuwa-manja wurrakina. Ni-yama, “Wurru-wurriya akina akiringiringanda amalawudawarra amurndakijika nungkwurra-langwa, ebina kirru-manguma wurrukwalalangwa warnumamalya. W-ajarrijungwuna arakba, kembirra yikawiyebena dumungkwur•da dumbala. 3 Aki-lalikinama ena angalya aki-likaji-yada Bedelu-wa. Yakwujina ki-ngekburakinama ngayuwa alda Neningikarrawara-langwa. Nakina-bina-da nginu-mamurikajuwama ngayuwa ningu-werrikawarriyadinu-manja ningibina. Ngayuwa-manja ngawa-da ni-likenuma Neningikarrawara-da amurndakibinu-wa angalya ngayuwa ningi-likenu-murruwa-da,” ni-yama Jekaba.

4 Kembirra aburraja nenu-kwa wurrakina Jekaba-manja amalawudawarra ababurna-langwa akwa ngawa amurndakijika eningumadalangwa amurndakibina nuw-awiyebeyinuma wurrakina mada-manja. Umba Jekaba nu-mungkadina edirra biya numurndaku-wurranga arrawuwa ababurna-langwa biya ni-rungkwaba arakba arrawa akina. Ngalaja ebina edirra nu-mungkadinuma nakina Jekema-manja akwudangwa nuwambilyuma akina, ebina-manja akwurdukwurda eka arrawa. 5 Kembirra

arakba aburraja Jekaba akwa warninikuwena ena-langwa nawurraki-likena wurrakina. Umba aburraja wurrababurna-langwa warnuma-malya Jekema-manja iya akwala-manja angalya akwudangwa nawurrak-akbar•da wurrakina akwa na-waranguma wurrakina nara karra-larrmanga-da.

6 Aburraja kembirra Jekaba-murriya nuw-alilikenu...wa. Biya arakba Luja-manja nawurrak-ambarringa yakwujina. Akine-ka angalya Kenina-manja nuw-ambilyuma akena aduwaba ngarri-yengbijinama Bedela akina. 7 Biya ni-ngekburaka yakwujina alda angwarnda-murra. Biya ni-yengbijuwama angalya emikirra “Neningikarrawara NeninguBedela.” Nukwama akina emikirra mena arakba-wiya nakina Neningikarrawara n-abilyerrikajungwu-mubaba yakwujina enuwa-manja akini-yada ngawa ni-lyumadu-manja nawenikba-langwa nakina.

8 Ngalaja yingi-jungwa arakba Ribeka-langwa dadikuminuwar•duwar•da didarringka dadimikirra Debura. Aburraja kembirra narringa-wilyaka dadikijungwa adirrungwarnu-wa eka nuw-angkarrinu-murruwa arrirra dalada biya narringa-yindirruwarna dakina akina-manja eka arrawa. Biya akina eka Bedela-manja akwudangwa narri-yengbijuwama “Eka Nangwadeyinumurrumanja” emikirra.

9 Yakwujina ngawa Bedela-manja, ni-lawurradinu-mulangwa nakina Jekaba angaluba Mejibudamiya-langwa, eneja Neningikarrawara ni-jadinga nakina ngarningka enuwa-manja. Biya ni-yengbina eningaba ayakwa eningilyamarmba enuwa-wa. 10 Ni-yama Neningikarrawara nakina enuwa-wa, “Nungkuwa ningkena ningkenimikirra Jekaba umba aduwaba-langwa Yijireyila ngarningka ekirra nungkwa-langwa akina-da,” ni-yama nakina. Nenu-kwame-ka nakina enena ekirra enikaduwa Jekaba-manja 11 biya ni-yama enuwa-wa, “Ngayuwe-ka ningena Ningeningikar-rawara ningingbuda-dangwa. Nungkwaja ka-wilyakina ningkakina wurrababurna numirena-murriya warnikinikaduwa. Aburraja wurrakina kuw-ababurnadinama akwa ka-wurrakwulyumidadinama wurrilyimber-rkwulyumida warnumamalya wurrilyimberrkeyebijeba iya wurrilyimber-rkeyebijeba kuw-ambilya-murruwa arakba wurrumurndakakina. Umba aburraja wurrukwala wurrububungkawa wurrakina ka-bungkawadinama aburra-langwa-manja angalya. 12 Umba nganja yiba-kwunama angalya ebina ningenu-kwama adinuba-wiya Aburiyama-manja biya kembirra enamba-langwa Ajika-manja. Nungkuwa-manja yiba-kwunama aduwaba akwa ngawa warnikinikaduwa-manja numirena-murriya aburramba-langwa,” ni-yama Neningikarrawara Jekaba-manja-da. 13 Biya neni-lalika arakba-da.

14 Eneja kembirra Jekaba n-arjiyajuwa awilyaba-ma angwarnda kajungwa neniki-yakuwerribiki-yada nakina Neningikarrawara-langwa ayakwa. N-arjiyajuwama akina ebina-manja ngawa angalya Neningikar-rawara ni-yengbinu-murrumanja enuwa-wa. Biya ni-jirabama ama-lyirra akwurena-langwa akwa ngawa aliba-langwa amalyirra yakwujina akina-manja angwarnda kajungwa akwurdukwurdi-yada ngawa akina-da. 15 Biya ni-yengbijuwama nakina akina angalya Bedela, mena akina ekirra Bedela ne-yaminama “alikira Neningikarrawara-langwa.”

Yingi-jungwu-mulangwa Rejila

16 Biya kembirra Jekaba akwa ena-langwa warnumamalya narri-lalikama akina angalya Bedela warniki-liki-yada wurrakina nuw-angkarrinu-murruwa arrirra dalada engembu-wa Eburadu-wa. Akena,

nara-wiya karr-akburrangarna Eburada, ngalaja yingu-werribikajungwa arakba Rejila. Kembirra nuw-ambarringa arakba wurrakina wil-yarra. Umba ying-arrkwujeyina angwurra dakina Rejila. 17 Ngalaja duwilyaba dadikuminuwar•duwar•da didarringka nanga-mamurikajuwa dakina. Akena ying-arrkwujeyina ngawa dakina Rejila angwurra. Kembirra dakina didarringka yingi-yama ngaluwa-wa, “Nara akbar•duma. Mungkwa-ba ngarningka naka niyukwujiya nenungkwarba,” yingi-yama. 18 Akena dadiki-jungwangeni-yada arakba dakina Rejila. Biya yingi-ngengkuwanginu-manja dakina eningilukwuniyawa arrirra yinginiyengbijuwama Benani nenimikirra, mena akina ekirra Benani ne-yaminama “naburraka nganyangwa-langwa awerrikawarriya.” Umba eneja nakina Jekaba neni-yengbijuwama nenikuwenikba Benjimina, mena akina ekirra Benjimina ne-yaminama “eningaba kenak-akburranginama nenikuwarrka.”

19 Kembirra yingi-jungwu-mulangwa dakina Rejila aburraja narringa-yindirruwarna dakina mulikarrkbidjina mamurukwa mibina numu-likajama angerriba Eburadu-wa. Adinuba-wiya Eburada narri-yengbijuwama emikirra angalya akina, umba narri-kuwarrukwajuwama emikirra, kembirra arakba Bediliyema akina emikirra angalya aduwaba. 20 Umba dibina narringa-yindirruwarnu-murrumanja eneja nakina Jekaba n-arjiyajuwa awilyaba-ma angwarnda yakwujina kajungwa kini-yakuwerribikaji-yada ngaluwa-wa. Kembirra akina ngawa aduwaba-da. 21 Biya kembirra Jekaba-murriya narru-makilalika akina angalya arakba umba na-likena engembu-wa Ederu-wa. Akina-manja angalya Edera ngalaja awilyaba-ma alikira alingajirrirra nuw-arjeyuma yakwujina. Biya narruwurraki-ngekburakama arakba aburra-langwa angalya alalubaja wurrakina-da.

Warninikuwena Jekaba-langwa-langwa

22 Kembirra nuw-ambilyu-wiya Jekaba-murriya yakwujina, eneja nenikuwenikba Rubina nanga-rndarrka dadikuminuwar•duwar•da didar-ringka nungwenikba-langwa dibina Bilya. Eneja kembirra n-engkirrika nungwenikba ayakwa akina-langwa biya n-awinyambade-ka nakina-da.

Umba aburraja wurrumemberrkwa wurrambilyuma warninikuwena Jekaba-langwa wurrakina n-akumakajungwunuma nakina. 23 Biya Liya-langwa wurrabuburrada warnimikirra Rubina, naruma-dangwa nenikuwenikba Jekaba-langwa, iya Jimiyina iya Libaya iya Juda iya Yijakara akwa ngawa Jebulina. 24 Umba aburnaja Rejila-langwa wunenimikirra-kiya Jawijiba iya Benjimina. 25 Umba aburnaja Rejila-langwa-langwa dadikuminuwar•duwar•da Bilya-langwa wunenimikirra-kiya Dena iya Nabudali. 26 Akwa ngawa wunalekbina Liya-langwa-langwa dadikuminuwar•duwar•da Jilba-langwa wunenimikirra-kiya aburnajukwaba Keda iya Ajera. Na-rukwurukwularreyinuma wurrakina warninikuwena Jekaba-langwa Mejubudamiya-manja ngawa wurrababurna-langwa-da.

Ni-jungwu-langwa Ajika

27 Biya Jekaba-murriya nawurraki-likena arakba Ajiku-wa ebinu-wa angalya n-ambilyu-murruwa adinuba-wiya Aburiyama umba kembirra enamba-langwa nenikuwenikba Ajika. Emikirra angalya Mamura. Umba akwudangwa nuw-ambilyumurra engemba Yebirena. Biya yakwujina Ajika-manja ngawa nuw-ambilyuma arakba wurrakina. 28-29 Umba nakine-ka Ajika n-eniyerringkadinuma arakba. Biya n-ambilyu-manja nakina

Ajika 180 mamarika iya yinungkwura kembirra ni-jungwa. Aburnaja kembirra wunalakina warnikuwabulena Yijawa akwa ngawa Jekaba neni-yindirruwarnuma nakina-da.

36

Wurrumirumirena Yijawa-langwa-langwa

1 Amurndakenena ekirra nuw-arrikarrijajungwunama Yijawa-langwa-langwa warninikuwena. Ambilyuma ekirra ena-langwa, awilyaba Yijawa umba awilyaba engka Yiduma akina. 2 Nenu-manguma nakina Yijawa wurridarringka WarningiKenina ena-langwi-yada wurra-didingiyena. Duwilyaba dadingiyenikba ena-langwa dadimikirra Ada, dibina dadiyawenikba Elena-langwa. Nakine-ka Elena NeningiYida nenu-mamalya. Umba duwilyaba dingka dadingiyenikba Yijawa-langwa Awal-ibama dakina. Umba Awalibama dadiyawenikba Anaya-langwa dakina, umba numiradikba Jibiyena NeningiYiba nenumamalya nakina. 3 Umba ngalaja duwilyaba dingka dadingiyenikba Yijawa-langwa dadimikirra Bajumada. Umba dakina Bajumada dadiyawenikba Yijumeyila-langwa umba darrkuwenikba Nubeyada-langwa dakina.

4 Ngalaja Ada yinginumin-arrangbama Yijawa-langwa nenikuwenikba nuwilyaba-ma Elibaja. Umba ngalaja Bajumada yinginumin-arrangbama nenikuwenikba Yijawa-langwa nuwilyaba-ma nenimikirra Ruwela. 5 Umba ngalaja Awalibama yinginumin-arrangbama wurrabiyakarbiya warninikuwena Yijawa-langwa. Wurrubukalakina warnimikirra Jeyija iya Jalama akwa ngawa Kawura. Wurrakine-ka warninikuwena Yijawa-langwa na-rukwularreyinuma Kenina-manja angalya wurrakina-da.

6 Eneja kembirra Yijawa ni-likena arakba nakina emininggu-wa angalya. Nenu-wilyakama nakina wurradidingiyena ena-langwa iya warninikuwena iya wurradidiyawena ena-langwa akwa aburrajuk-waba wurrumurndakibina warnumamalya nuw-ambilyu-murrumurra enuwa-manja. Akwa nu-wilyakama ngarningka bulukwa-murriya iya amurndakijika-murriya amurndakibina nu-manguma nakina Kenina-manja. Ni-likenuma nakina engku-wa kajungwa wuneyebijebi-yada Jekaba-langwa kin-ambilyi-yada nakina, 7 mena eyukwujiya-baba an-galya wunalakina-kiya-langwa Yijawa-langwa iya Jekaba-langwa, akwa ababurna-baba bulukwa-murriya aburna-langwa-da. 8 Kembirra ni-likenuma nakina Yijawa Yidumu-wa, biya yakwujina angakingakarjiyinga-manja angalya n-ambilyuma-da ena-langwa warnumamalya aburruwa-da.

9 Nenungkwulyube-ka nakina Yijawa WarningiYiduma-langwa warnu-mamalya. Umba amurndakenena ekirra nuw-arrikarrijajungwunama ena-langwa-langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa-langwa. 10-14 Wurrumurndakeyena warninikuwena wurrumangbala Yijawa-langwa. Nuwilyaba nenimikirra Elibaja naburradikba Ada-langwa, umba nuwilyaba nenimikirra Ruwela naburradikba Bajumada-langwa, umba wurrabiyakarbiya wurrabuburrada Awalibama-langwa warnimikirra Jeyija iya Jalama akwa Kawura. Umba eneja nungwadikba Awalibama-langwa nenimikirra Anaya, umba eneja numiradikba nenimikirra Jibiyena.

Umba wurrumurndakeyena warninikuwena wurrumangbala wur-ruwilyaba Elibaja-langwa warnimikirra Demena iya Awuma iya Jubawa iya Kadama iya Keneja akwa Amaleka. Umba Amaleka-langwa dirn-denikba dadimikirra Dimina.

Umba wurrumurndakeyena warninikuwena wurrubukabiyarbuwa Ruwela-langwa warnimikirra Neyada iya Jera iya Jama akwa Mija.
15 Eneja Yijawa nakina nenungkwulyuba wurruwurrakwulyumida-langwa warnumamalya. Eneja nenikuwenikba Elibaja nibina naruma-dangwa nungwarringbe-ka nakina warna-langwa wurrububungkawa. Warnimikirra wurrakina Demena iya Awuma iya Jubawa iya Keneja 16 iya Kadama akwa Amaleka wurrakina-da. Umba ngalaja duminjarringba aburra-langwa Ada, dibina dadingiyenikba Yijawa-langwa dakina-da.
17 Umba Yijawa-langwa nenikuwenikba Ruwela nungwarringba nakina warna-langwa wurrubukubungkawa. Warnimikirra wurrubukalakina Neyada iya Jera iya Jama akwa Mija. Umba ngalaja duminjarringba aburrubukwurra-langwa Bajumada, dibina dadingiyenikba Yijawa-langwa dakina-da.
18 Umba Yijawa-langwa warninikuwena Jeyija iya Jalama akwa Kawura wurrubukalakina wurrubukubungkawa aburrubukwurrajuk-waba. Umba ngalaja dirndarringba aburrubukwurra-langwa Awalibama, dibina dadingiyenikba Yijawa-langwa umba dadiyawenikba Anaya-langwa dakina-da.
19 Umba wurrumurndakakina kembirra warninikuwena akwa wurrumirumirena Yijawa-langwa wurrububungkawe-ka wurrakina wurrilyimberrkwulyumida-langwa warnumamalya, umba wurrilyim-berrkeyebijeba iya wurrilyimberrkeyebijeba wurrakina-da.

Wurrumirumirena Jeyira-langwa-langwa

20 Eneja nakina Jeyira NeningiYari nakina. Umba ena-langwa warninikuwena nuw-ambilyumurra wurrakina angakingakarjiyinga-manja angalya Yiduma. Warna warnimikirra aburra-langwa. Naruma-dangwa Ladena nakina iya Jawubala iya Jibiyena iya Anaya 21 iya Dijina iya Ejera umba neningarija-langwa nakina Dijena. Warne-ka warninikuwena Jeyira-langwa wurrububungkawa WarningiYari-langwa warnumamalya Yiduma-manja angalya wurrakina-da.
22 Umba wunalakena wunambilyuma warnikuwabulena Ladena-langwa wunenimikirra-kiya Yari akwa ngawa Yemena. Ngalaja Ladena-langwa darrkuwenikba dadimikirra Dimina dakina-da.
23 Umba wurrumurndakeyena warninikuwena wurrumangbala Jawubala-langwa warnimikirra Albana iya Meniyada iya Ebela iya Jubawa akwa Awanama wurrakina-da.
24 Umba wunalakena wunambilyuma warnikuwabulena Jibiyena-langwa wunenimikirra Ayiya akwa ngawa Anaya. Umba Anaye-ka nakina-bina nenungkwarba n-akburrangama amukwa akungwa ardidarra akina-manja angalya nara-murrumanja warnumamalya kuw-ambilya. N-akburrangama akina nangawurrak-embirrajuwa-murrumanja nakina dangki nungwenikba-langwa-da.
25 Umba naka nenikuwenikba Anaya-langwa nenimikirra Dijina umba dadiyawenikba dadimikirra Awalibama.
26 Umba wurrubukalakena wurrubukabiyarbuwa warninikuwena Dijina-langwa warnimikirra Yemidena iya Ejibena iya Yidirena akwa Kerena.
27 Umba warna warninikuwena wurrubukabiyakarbiya Ejera-langwa. Warnimikirra Bilyena iya Jayabana akwa Akana wurrubukalakina-da.
28 Umba wunalakena wunambilyuma warnikuwabulena Dijena-langwa. Wunenimikirra Wija iya Arena wunalakina-da.

29-30 Umba warne-ka warnungkwarba wurrububungkawa WarningiYarilangwa warnumamalya, Ladena iya Jawubala iya Jibiyena iya Anaya iya Dijina iya Ejera akwa ngawa Dijena. Nuw-ambilyuma wurrakina akina-manja angalya aringbirra-manja Yiduma. Umba wurreyebijeba nabungkawadinuma aburra-langwa-manja warnumamalya wurrakina-da.

Wurrububungkawa-langwa Yiduma-manja

31 Nara-wiya wurribina wurrububungkawa wurrarumuruma Yijireyilamanja, aburraja kembirra warna wurrububungkawa wurrarumuruma namurndaku-bungkawadinuma wurrakina WarningiYiduma-manja warnumamalya akwa ne-yuweyinuma wurrakina.

32 Neningadinuba-wiya Bela, nenikuwenikba Biyawa-langwa, nubungkawadinuma nakina Yiduma-manja. Umba ena-langwa angalya aminababurna alikira iya warnumamalya Dinyaba akina.

33 Ni-jungwunu-mulangwa Bela, enamba-langwa kembirra Jawubaba, nenikuwenikba Jera-langwa, numa-manguma ena-langwa mamurukwa. Umba ena-langwa angalya Bajiraya akina.

34 Ni-jungwunu-mulangwa Jawubaba, enamba-langwa kembirra Yajama NeningiDemena numa-manguma ena-langwa mamurukwa akwa nubungkawadinuma nakina.

35 Ni-jungwunu-mulangwa Yajama, enamba-langwa kembirra Yadada, nenikuwenikba Budada-langwa, nu-bungkawadinuma nakina. Umba ena-langwa angalya aminababurna alikira iya warnumamalya Abuda akina. Umba na-wardiyinu-manja Yadada akwa WarninguMidiyena warnumamalya akina-manja angalya Mawaba, aburraja Yadada-langwa warnungkwarba wurrawinyamba na-minangkirraja wurrumurndakakina WarninguMidiyena warnumamalya wurrakina.

36 Ni-jungwunu-mulangwa Yadada, enamba-langwa kembirra Jamula NeninguMajireka nu-bungkawadinuma nakina.

37 Ni-jungwunu-mulangwa Jamula, enamba-langwa kembirra Jawula nubungkawadinuma nakina. Ena-langwa angalya Riyabada adalyuma-manja nuw-ambilyumurra akina.

38 Ni-jungwunu-mulangwa Jawula, enamba-langwa kembirra Bali-Yenana, nenikuwenikba Akbawa-langwa, nu-bungkawadinuma nakina.

39 Ni-jungwunu-mulangwa Bali-Yenana, enamba-langwa kembirra Yadada NeninguBawa nu-bungkawadinuma nakina. Ngalaja Yadadalangwa dadingiyenikba dadimikirra Miyedabela. Umba eneja nungwadikba ngala-langwa Madireda, umba eneja numiradikba nenimikirra Mejeyeba nakina.

40 Eneja nenungkwulyube-ka nakina Yijawa wurrababurna-langwa WarningiYiduma warnumamalya. Umba wurrumurndakenena wurrububungkawa aburra-langwa, warnimikirra Dimina iya Alba iya Jededa 41 iya Awalibama iya Ela iya Binana 42 iya Keneja iya Demena iya Mibijara 43 iya Makidiyela akwa ngawa Yirama. Umba aburra-langwa angalya ne-yengbijajungwunuma amurndakakina aburra-langwa-langwiya ekirra amamalya-langwiya akina-da.

37

Jekaba-langwa-langwa warnumamalya - Jawijiba-langwa akwa wurrarrkwurrkuwena-langwa

1 Eneje-ka Jekaba nakina n-ambilyumurra yakwujina ngawa
Kenina-manja angalya n-ambilyu-murrumanja nungwenikba adinuba-
wiya nakina. 2 Enena kembirra alawudawarra ena-langwa-langwa
warnumamalya.

Eneje-ka nakina Jawijiba mememberrkwa mamangbala mambilyuma
mamarika iya yinungkwura n-ambilyumurra arakba. Kembirra
Jawijiba akwa ena-langwa wurrukwala wurrarrkwurrkuwena narr-
embirrajuwama wurrakina jiba iya nenukwuda nungwarringba-langwa.
Umba aburringaja wurrumurndakakina-langwa wurrirndirndarrngwa
Bilya akwa Jilba, Jekaba-langwa wurradingabulena-kiya wurringalakina.
Kembirra ena-langwa wurrarrkwurrkuwena nuw-arriyakajungwunu-
manja awurruwurrariya-langwa, eneja ni-likenuma Jawijiba nakina
Jekabu-wa akwa nenu-makama nungwenikba-manja akina-langwa
awurrariya.

3 Umba eneja Jawijiba-langwa nungwenikba Jekaba Jawijiba-manja
angwurra nakina ni-lyelyingminuma, mena ni-rukwularruma nakina
n-eniyuwangkwudinu-manja nungwenikba. Kembirra Jekaba nakina
nenuminu-warrkame-ka dukwulyubena dilingajirrirra dumbala Jawijiba-
langwa. 4 Akena aburraja neni-rringkama wurrakina wurrarrkwur-
rkuwena nungwarringba nakina angwurra ni-lyelyingminuma Jawijiba-
manja, kembirra nenu-wirrikbama wurrakina angwurra Jawijibu-wa.
Nara arakba ke-yengbina amarngkuwarruwalya ayakwa enuwa-wa-da.

5 Muwilyaba-manja meningalyarrngwalyilya marringa eneja nakina
Jawijiba ni-lyangburarrkinuma akwulyangburarrka. Kembirra
nenuwurraku-makama wurrarrkwurrkuwena-manja akina-langwa
akwulyangburarrka. Akena aminakina-langwa angwurra ngawa nenu-
wirrikbama aburraja wurrakina kembirra ngarningka-da.

6 Eneja ni-yama nakina Jawijiba aburruwa-wa, “W-engkirraja-langwa
enena akwulyangburarrka ningi-lyangburarrkinuma ngayuwa,” ni-yama.
7 “Ngarrakine-ka ngarrababurna-langwa ngarruwurraku-war•danguma
warka errekba-manja. Ngarruwurraki-lamiranguma arakba merra-ma
eninganinga amarda ebina ngarri-ngkarrngarnuma adinuba-wiya. Akena
adirrariyaba ngalaja nganyangwa amarda akina na-kuwarjiyingama umba
nungkwurra-langwa na-ngwurrkwarrngarnuma nganyangwa-manja.
Kembirra amurndakakina nungkwurra-langwa nawurrak-abuluwenduma
umba nganyangwa eyirrbiyirrba ngawa na-kuwarjeyuma akina-da.
Nawurrak-abuluwenduma akina nungkwurra-langwa mena eningma
nganyangwa amarda aruma akina amikbiyiya alyengma-da,” ni-yama
Jawijiba nakina-da.

8 Aburraja wurrarrkwurrkuwena ne-yama wurrakina enuwa-wa, “Kem-
birra ningki-lyangkiyaminama ningkakina ku-bungkawadinama yirruwa-
manja-na!” ne-yama. Kembirra ngarningka ngawa wurrakina
nenu-wirrikbama angwurra akina-langwa akwulyangburarrka akwa
warningma-baba wurrakina ni-likenuma nakina nenikumarnjarringba
nungwarringba-wa akwa nenu-makama nakina-manja ebina-langwa
awurrariya nuw-arriyakajungwunu-mulangwa.

9 Bi...ya ambaka-murra ngarningka eneja ni-lyangburarrkinuma nakina
Jawijiba, akwa nenuwurraku-makama ngarningka wurrakinu-wa wurrar-
rkwurrkuwena. “Ngarningke-ka ningena ningi-lyangburarrkinuma aw-
ilyaba akwulyangburarrka,” ni-yama. “Ngalaja mamawura akwa ngawa

yimawura akwa dakilyingajanga dumemberrkwa duwilyaba nawurrak-abuluwenduma akina ngayuwa-manja," ni-yama. 10 Akwa ngarningka nenu-makama ngawa nungwenikba-manja nakina-da.

Eneja nakine-ka nungwenikba n-awinyambada arakba nenikuwenikba-manja. "Amiyambene-ka akina akwulyangburarrka ningki-lyangburarrkinuma?" ni-yama nakina. "Ningki-lyangkiyaminama ningkakina ngayuwa iya dirndena akwa narrkuwena-murriya yiki-likajama yarna yik-abuluwendama nungkuwa-manja-na?" ni-yama.

11 Kembirra aburraja wurrumurndakakine-ka wurrarrkwurrkuwena namurndaki-yakwujaminuma enuwa-langwa umba eneja nungwenikba n-engkirrikenuma ngawa alakina-kiya-wa akwulyangburarrka nakina-da.

Wurrawuwena nuw-angburadinu-mulangwa Jawijiba-manja akwa neni-larrka-mulangwa Yijibu-wa

12 Akini-yada ngawa Jekaba akwa ena-langwa warninikuwena nuw-ambilyumurra wurrakina ekbilyuwalya-manja angalya emikirra Yebirena. Biya Jawijiba-langwa wurrarrkwurrkuwena na-likenuma wurrakina Jekemu-wa. Yakwujina narruwurrak-akwurrajuwama nungwarringba-langwa jiba iya nenukwuda.

13 Eneja kembirra nungwenikba nenu-maka nakina Jawijiba-manja, "Ki-likajama ningkena nungkwajukwaba Jekemu-wa. Wurrakina narrkuwena-murriya narruwurrak-akwurrajinama jiba iya nenukwuda yakwujina," ni-yama.

Eneja ni-yama Jawijiba, "Yawa, ki-likajama ningena."

14 Eneja ni-yama Jekaba, "Ki-likajama ningkena. Kamurndaki-ngarrenama narrkuwena-murriya warningaba-murrikba akwa amurn-dakakina jiba iya nenukwuda eningaba-murrikba. Akwa ki-lawurradina-manja yangkwurrangwa, kwa yiku-makina." Biya nakina Jekaba neni-larrkama nakina Jawijiba. Eneja kembirra ni-likenuma nakina Jekemu-wa.

15 Biya nu-marrawarnume-ka n-abuburangkeyinuma ngawa wurrarrkwurrkuwenu-wa. Eneja nuwilyaba nenumamalya neni-rringkama nakina akwa kembirra ni-yama, "Miyambenu-wa ningkena ningk-aburangkeyinama?" ni-yama nakina.

16 "Ningene-ka ning-aburangkeyinama nganyangwu-wa nawarrka-murriya," ni-yama eneja Jawijiba. "Wurrakine-ka narruwurrak-akwurrajinama jiba iya nenukwuda aburra-langwa. Nungkwaja ningkeningma-manja ningkakina angalya ebina-manja nuw-ambilya-murrumanja wurrumurndakakina, aba yiku-makina," ni-yama.

17 "Yawa," ni-yama eneja. "Yelakwe-ka warna akena arakba na-likena. Nganja ning-engkirrikenuma wurrakina na-lyelyimbukweyinuma yelakwa warniki-liki-yada engembu-wa Dawudinu-wa," ni-yama. Kembirra enejuk-waba Jawijiba ni-likena nakina Dawudinu-wa-da.

Biya kembirra nenuwurrak-akburranga wurrakina ena-langwa wur-rarrkwurrkuwena yakwujina ngawa. 18 Umba ni-likenu-wiya nakina ambaka awilyikerra, aburraja nuw-andeya wurrakina akena neni-rringka ni-likenuma nubukwaya awilyikerra-langwiya. Kembirra wurrakina na-lyangkuwerribikajungwunuma adinakba neniku-wardi-yada nakina nenikumarnjarringba.

19 Biya na-makijeyina wurrakina. "Nubukwaye-ka nibina nakwulyangburarrka-ma nenumamalya," namurndaki-yama. 20 "Kwa kembirra, ngeni-ngajina nakina akwa ak-errikbina nenumadangkwa engburingka-wa emedirra," ne-yama. "Kembirra aka-makinama ngarna

warnumamalya-manja nenu-wardangu-mulangwa yiningerriberriba yiningbala," ne-yama wurrakina. "Kembirra ak-eningmidinama ngarna ena-langwa-langwa akwulyangburarrka amandangwa-murrikba akina," ne-yama wurrakina-da.

21 Akena eneja nibina naruma-dangwa ena-langwa nawenikba n-engkirrikena ayakwa aburra-langwa akwa neni-ngayindanguma nakina Jawijiba neniba nenik-ambilyinga. Nenimikirra Rubina nakina. Ni-yama wurrukwalu-wa, "Nara ngarna a-ngajuma naka 22 a-lyandijuma umba ngenu-mena akwa ngarr-errikbina enenu-wa engburingka emedirra. Akini-lalikinama kembirra enena-manja angalya nara-murrumanja warnumamalya-da," ni-yama nakina. Akena ni-lyangkiyama nakina, "Ningene-ka kinu-menama naka ambaka arija-langwa-da enena-langwa engburingka emedirra-da. Kembirra kini-lawurrakajinama nungwenikba-wa-da," ni-yama nakina Rubina-da.

23 Eneja kembirra Jawijiba nakina nubukwaya ni-likena n-akwudangwukajungwa akwa nen-akburranga wurrarrkwurrkuwena-manja. Umba aburraja nenu-murrakajuwa wurrakina dibina dumbala dilingajirrirra dukwulyubena ena-langwa 24 akwa neni-rndarrka nakina akwa nuw-errikba angerriba ebinu-wa engburingka emedirra-da. 25 Kembirra nuw-angmakayanga arakba wurrakina akwa ne-yebukeyina aninga wurrakina-da.

Biya ne-yebukeyinu-wiya ngawa wurrakina aninga, narrawurraki-rringka wurrubukwaya wurrukwala WarningiYijumeyila warnumamalya na-likenuma erribaba. Wurrakine-ka na-likenuma angaluba engemba-langwa Kiliyada-langwa akwa angwurra ka-likajama angerriba Yijibu-wa. Kamila-ma na-likenuma akwa narruwurraku-warakama bungabungwa amalyirra iya amangwarra-murriya akwa amukwarnjirrema Yijibu-wa, kajungwa warniku-kwi-yada amurndakakina wurruminakina-manja an-galya, warniki-rndirrki-yada angwarnda.

26-27 Akena eneja nuwilyaba narrkuwarringba nenimikirra Juda ni-yengbina nakina ayakwa wurrumurndakakina-manja wurrarrkwurrkuwena. "Wayi!" ni-yama. "Ngarra-kwuna naka Jawijiba wurrumurndakangaba-manja warnumamalya kajungwa aka-yukwamajini-yada angwarnda. Akini-ngajina-manja naka kembirra nara ngarna a-manguma angwarnda-da. Kembirra mena-burra naka akini-ngajina akwa akin-abuwarrkina nenumadangkwa? Nake-ka ngakwurra-langwa nenikumarnjarrka," ni-yama Juda nakina-da. Aburraja na-lyangkuwama-da.

28 Aburraja kembirra ne-yar•da arakba wurrumurndakakina WarningiYijumeyila warnumamalya nuw-embirrarinu-murrumanja Juda-murriya. Umba wurrumurndakakine-ka warnumamalya wurruminam-bilyuma ekirra wurrakina. WarningiYijumeyila warnimikirra akwa ngawa WarninguMidiyena warnimikirra warnumamalya wurrakina. Aburraja kembirra Juda-murriya na-likena ebinu-wa engburingka emedirra, nen-ambijangajuwa nakina Jawijiba akwa narra-kwa nakina wurrumurndakakinu-wa warnumamalya. Kembirra aburraja arrkala narra-kwama arngkumemberrkwa-ma arngkambilyuma angwarnda wurrakina nakina-murrada. Biya wurrumurndakakina warnumamalya nenu-wilyakama nakina Jawijiba engku-wa Yijibu-wa arakba wurrakina-da.

29-30 Akena wurrarrkwurrkuwena narra-kwa-manja Jawijiba wurrumurndakakinu-wa warnumamalya, eneja Rubina nara nibina kin-ambilya yakwujina. Biya kembirra ni-lawurradina nakina aburruwa-wa akwa ni-likena ebinu-wa engburingka emedirra. N-andeya nakina akena nara nibina Jawijiba keni-rringka kin-ambilya yakwujina akina-manja engburingka emedirra. Nakine-ka nangamurndaku-kuwarranguma ena-langwa dumbala dibina n-awiyebenuma mena nu-werrikawarriyadume-ka angwurra. “Nare-ka nibina enena-manja emedirra-da!” ni-yama. “Ki-yamarrkiname-ka kembirra ningena ngayuwa?” ni-yama.

31 Aburraja kembirra wurrakina wurrarrkwurrkuwena narru-wardanga nenukwuda akwa kembirra narruma-manga wurrakina merra akina-langwa nenukwuda akwa ngawa narring-enjalkingambajuwa dibina dum-bala Jawijiba-langwa mibina-murra merra-da.

32 Bi...ya kembirra na-lawurradina arakba wurrakina angalyu-wa akwa narringa-lawurrakajuwa dibina dumerra-ma dumbala nungwarringba-wa. “Daka yirring-akburrangama dumbala. Jerriya daka Jawijiba-langwa dumbala?” ne-yama wurrakina-da.

33 Eneja kembirra nakina Jekaba nanga-rringka dakina akwa nanga-miringka Jawijiba-langwa dakina dumbala. “Yawa, ena-langwe-ka daka. Nenu-wardangume-ka kembirra yiningerriberriba yiningbala-da,” ni-yama nakina neniyuwangkwa. “Nenu-kuwarranguma arakba nakina-da,” ni-yama. 34 Nu-werrikawarriyadinume-ka nakina biya nangamurndaku-kuwarranguma dumbala dibina n-awiyebenuma. Kembirra n-awiyebena duwurrariya dumbala dibina narringa-warrkama amangwurrajija nenukwuda-langwa-murra. Ni-jakawaranguma ngawa nenikuwenikba-wa nenungkwurakba. 35 Nakinu-wa arakba na-likenuma aburraja ena-langwa warninikuwena iya wurradidiyawena neni-yekirrerrikama kwureya akena nara wurrakina keni-ngengmarngkajuwa. Eneja ni-yama, “Ki-likaja-manja ngayuwa warninikijungwa-langwu-wa angalya, ngarningka ngawa ki-jakawarenama ningeningangkawura ngawa-da,” ni-yama nakina. Kembirra ni-jakawarangume-ka nakina neniyuwangkwa niyirrbiyirrba ngawa-da.

36 Aburraja wurrumurndakibina WarninguMidiyena warnungkwarba ne-beyindangu-mulangwa nibina Jawijiba kembirra nenu-wilyakama nakina Yijibu-wa. Akina-manja angalya Yijiba n-ambilyume-ka eneja nuwilyaba naruma nubungkawa nibina ni-lyingama akina angalya ar-ingbirra Yijiba. Umba nuw-ambilyuma ngarningka aburrajukwaba wurrababurna wurrububungkawa wurriyukwayuwa ena-langwa wurru-minakina ngawa angalya. Aburraja kembirra wurrumurndakibina war-nungkwarba nenu-wilyaka-murruwiya Jawijiba Yijibu-wa nenu-kwama nakina nuwilyabu-wa nubungkawa niyukwujiya-wa nenimikirra Badiba. Kembirra arrkala nenu-kwama eneja nakina Badiba angwarnda nakina-murrada wurrumurndakakinu-wa warnungkwarba. Nakine-ka Badiba nu-bungkawadinuma nakina wurrawinyamba-manja narr-akukwurrajuwa-murrumanja alikira naruma-langwa nubungkawa.

38

Juda-langwa akwa Damara-langwa

1 Akini-yada ngawa eneja nakina Juda neni-lalikama arakba ena-langwa wurrarrkwurrkuwena akwa ni-likenumurra nakina nuwilyabu-wa nenungkwarba Yira nenimikirra, kajungwa nenik-ambilyingi-yada nakina

enuwa-manja ena-langwa-manja angalya emikirra Adilama. Wunalakina-kiya Juda akwa Yira aburnuwa-murra wunalakina. 2 Biya yakwujina akina-manja ngawa angalya nakina Juda nang-akburrangarna duwilyaba dadiyara dibina DadingiKenina. Umba eneja nungwadikba nenimikirra Juwa. Eneja kembirra nanga-manga arakba nakina Juda dakina dadiyara ena-langwi-yada dadingiyenikba.

3 Ngalaja kembirra yinginumin-arrangba arakba dakina nangariya ena-langwa. Kembirra eneja nungwenikba neni-yengbijuwamurra nakina niyukwujiya Era. 4 Ambaka-murra kembirra ngarningka yingu-mambakinuma dakina akwa yinginumin-arrangbama ngarningka nan-gariya Juda-langwa akwa yingini-yengbijuwama nakina Anana. 5 Bi...ya kembirra ambaka-murra ngarningka yinginumin-arrangbama nangariya nibina yingini-yengbijuwama Jela nakina. Akena ni-rukwularrinu-manja nakina numurrkbalya eneja n-ambilyumurra nungwenikba Juda emininga-manja angalya emikirra Akijiba.

6 Eneja kembirra n-arumidinumurra Era nibina naruma-dangwa nenikuwenikba Juda-langwa nakina. Kembirra nanga-manga eneja nung-wenikba duwilyaba dadiyara dadimikirra Damara nenikuwenikba-langwi-yada dadingiyenikba. 7 Akena nuwurrariye-ka eneja nakina Era. Ni-yaminjamama nakina awurruwurrariya ngawa. Eneja kembirra Yaweya nu-wara arakba nakina amurndakakina awurruwurrariya akwa neni-jungwajuwama arakba nakina nenumamalya-da.

8 Eneja kembirra nungwenikba Juda ni-yengbinuma nakina ayakwa Era-langwa-manja nenikumarnjenikba nibina nenimikirra Anana. Ni-yama nakina Juda enuwa-wa, “Ni-jungwuma arakba nawena, umba jeyi, likaja arakba dibinu-wa dadingiyenikba dingaya, akwa yikingu-mungkwula yak-wujina, kajungwa kinumin-akumajungwuni-yada nungkuwa wurriyuk-wayuwa ena-langwi-yada. Kembirra nungkuwa ningkakina kinumin-arumurrkwuni-yada wurrakina wurriyukwayuwa ena-langwi-yada,” ni-yama Juda nenikuwenikba-wa Ananu-wa.

9 Akena eneja nakine-ka Anana ni-lyangkumakajungwunuma. “K-akumajungwuna-manja ngayuwa wurriyukwayuwa daka-manja dingaya,” ni-yama, “kembirra nara nganyangwa wurrakina umba nenikijungwa-langwa kuw-ambilyamurra wurrakina-da,” ni-yama Anana nakina. Kembirra ni-likenu-manja dibinu-wa dingaya akwa nenu-mungkwulu-manja wunalakina, nare-ka keni-ngayindanga nakina wurriyukwayuwa nawenikba-langwa. Kembirra numa-kwularrijuwa mamungwurra ena-langwa ajiringka-wa nakina akwa nara kembirra kininga-ngbadika dakina-manja dingaya Damara-da.

10 Akena eneja nakine-ka Yaweya nu-wara akina, akwa kembirra neni-jungwajuma enejukwaba Anana wuburra adinuba-wiya neni-jungwajuwama nakina nawenikba Era. 11 Eneja kembirra nuwilyaba-ma yimbukwa nenikuwenikba Juda-langwa arakba. Wunambilyuma neni-jungweyinuma arakba, umba nuwilyaba-ma wulkwa n-ambilyuma neniba ngawa nakina. Aminakina-langwa n-akbar•danguma eneja nakina Juda kini-jungwuna-mulangwa nenikuwenikba Jela, wuburra wunalakina-kiya warnikuwabulena-kiya wunaruma-kiya neni-jungweyinuma.

Biya kembirra ni-yengbina Juda ayakwa dibina-manja dingaya darngkiyenikba dadimikirra Damara. Ni-yama nakina ngaluwa-wa, “Jeyi! Likaja arakba nungwena-langwu-wa alikira akwa k-ambilya yakwujina ningkingaya ngawa,” ni-yama. “Umba kin-arumida-manja

nenikuwarrka niyukwujiya nibina nenimikirra Jela, kembirra ambaka-murra yikini-yakeyinama kinalakina," ni-yama Juda. Kembirra ngalaja yingi-lawurradina Damara dakwukawura arakba nungwadikba-langwu-wa angalya-da.

12 Ambaka-murra dadingiyenikba Juda-langwa yingi-jungwuma dakina ngalajukwaba. Eneja kembirra nu-werrikawarriyadume-ka nakina Juda, akwa n-ambilyumurra awilyaba-manja ngawa angalya. Biya kembirra ni-jadanga arakba nakina. Biya ni-lyangkuwerribikajungwunuma neniki-liki-yada angerriba emininggu-wa angalya emikirra Dimina, mena ena-langwa jiba nuw-ambilyu-mubaba yakwujina akina-manja angalya. Kembirra ni-likena arakba nakina akwa ngawa nibina Yira enejukwaba mena aburnuwa-murra-baba wunalakina.

13 Aburraja kembirra wurrukwala warnumamalya ne-yama wurrakina Damara-wa, "Nubukwaye-ka narngkiyena Juda. Ni-likajama nakina Dimina-wa kajungwa neniki-ngkarrngi-yada amangwurrajija ena-langwa-langwa jiba," ne-yama wurrakina.

14 Ngalaja Damara dadingme-ka dakina nibina Jela nenikuwenikba niyukwujiya-dangwa Juda-langwa n-arumidinuma arakba nakina. Umba eneja nakina Juda nara ngawa kininga-kwa nakina ngaluwa-wa ngala-langwi-yada neningiyadikba. Nare-ka nakina Juda kini-yarrkiyuwarna ayakwa ena-langwa. Umba ngalaja Damara ying-awiyuwiyebenuma ngawa dadingingaya-langwa dumbala. Biya kembirra nang-aburawaka arakba dakina umba ying-awiyebena dimininga dumbala, akwa ying-awiyebenuma ngarningka dumbala dadiki-lyawurumba. Biya yingi-likena dakina engembu-wa Eneyimu-wa akwa ying-ambarringa arakba akawiyuwiyeba-manja akwudangwa. Ngalaje-ka akina angalya Eney-ima nuw-ambilyumurra mibina-manja ngawa mamurukwa numu-likenu-murrumanja Dimina-wa.

15 Bi...ya kembirra yakwujina ngawa eneja nanga-rringkama arakba Juda nakina. Ni-lyangkiyame-ka nakina duwurrariya-bu didarringka dakina, dibina yingu-mungkumungkwulume-ka warningerribirra-manja war-nungkwarba akwa yingi-ngbijanginumurra wurringku-wa iya wurringku-wa warnungkwarba dakina-da, mena ying-awiyebenuma dibina dumbala dadiki-lyawurumba dakina-da. Aburraja ne-yaminjamama wurramuk-wiyadebina wurruwurrariya wurrididarringka wurruminakina angalya wurrakina-da. 16 Aminakina-langwa kembirra neningbale-ka eneja Juda darngkiyenikba Damara dakina-da.

Biya ni-likena nakina Juda ngaluwa-wa ying-ambarringu-murruwa dakina mulikarrkbidjina-manja mamurukwa. Ni-yama nakina, "Kwa. Ambarrngarna angwarnda ningki-ngayindena ningkakina?" ni-yama.

Umba ngalaja yingi-yama, "Amiyambena yiku-kwunama nungkuwa?"

17 Ni-yama eneja, "Ki-larrkajama ningena arija-langwa angariya nenuk-wuda."

"Yawa," yingi-yama. "Umba yu-kwa-langwa enena-wiya awilyaba eyuk-wujiya eningerribirra nungkwa-langwa-langwa kajungwa ku-wilyakini-yada ngayuwa yiku-kwuna-murruwa ebina nenukwuda, nari-yada e-yakuwabijuma ningkakina," yingi-yama Damara.

18 "Amiyambena kembirra eningaduwaya yiba-kwunama aduwaba?" ni-yama eneja.

Yingi-yama ngalaja, "Angaba amakirnda nungkwa-langwa ebina emikirra-murra, akwa ngawa eka arnduwarra ebina ningku-wilyakinama ningkakina," yingi-yama. Eneja nanga-kwa kembirra arakba nakina

alakina-kiya ambilyuma. Biya nenu-mungkwula wunalakina arakba-da akwa nanga-ngbadika dakina-manja-da. 19 Ngalaja kembirra arakba yingi-lawurradina angalyu-wa dakina Damara. Biya nang-aburawaka dakina dibina dumbala dadiki-lyawurumba, akwa ying-awiyebena ngarningka dumbala dadingingaya-langwa arakba-da.

20 Eneja kembirra nakina Juda nenu-kwa awilyaba angariya nenukwuda nibinu-wa nenungkwarba aburnuwa-murru-wa Yira. Ni-yama nakina enuwa-wa, “Nga-yikaja ena dibinu-wa didarringka akwa yimin-angkirna ebina eka akwa ngawa amakirnda ebina emikirra-murra ninginga-kwama ebina-wiya,” ni-yama. Kembirra eneja ni-likena Yira ebinu-wa angalya Eneyima, akena nara kining-akburrangarna dibina didarringka.

21 Ni-yama kembirra nakina Yira wurrukwalu-wa warnungkwarba wurruminakinu-wa angalya, “Dangamba dibina didarringka duwurrariya dibina ying-angmakwulaluma mulikarrkbidjina-manja mamurukwa?” ni-yama.

Aburraja ne-yama, “Nara wurribina kuw-ambambilya wurruwurrariya wurridarringka ena-manja angalya wurribina na-mungkumungkwuluma warningerribirra-manja warnungkwarba. Akwa nare-ka wurribina yelakwa aduwaba-da,” ne-yama.

22 Kembirra eneja nakina aburnuwa-murra Juda ni-lawurradina arakba enuwa-wa, akwa ni-yama, “Nare-ka king-akburrangarna dibina didarringka-da,” ni-yama. “Aburraja wurrumurndakakina wurrumi-nakina angalya bu-makama, ‘Nare-ka wurribina wurramukwiyadakina wurridarringka wurruwurrariya ena-manja angalya-da,’ namurndaki-yama wurrakina-da,” ni-yama Yira nenu-maka Juda-wa.

23 Eneja ni-yama Juda, “Akumurndak-ambilya kembirra ngaluwa-manja ebina amurndakijika, mena nara yakuwa a-ngayinduma a-rinjarrkuma wurrukwala warnumamalya yakuwa-wa-da. Ningi-ngayindanguma ningeniku-kwi-yada nenukwuda ngaluwa-manja akena nara ningkakina king-akburrangarna-da,” ni-yama Juda nakina-da.

24 Bi...ya ngalaja yabiyakarbiya yimawura nu-merrkijerriduma arakba yakina. Aburraja kembirra wurrukwala warnumamalya ne-yama wur-rakina Juda-manja, “Nungkwa-langwe-ka darngkiyena duwurrariye-ka dakina-da. Yingu-mungkwulijeyinuma erribirra dakina, biya arakba yingi-ngbadinamurra dakina-da,” ne-yama wurrakina-da.

Ni-yama eneja Juda, “Wurringa-wilyakina kembirra angwura-wa akwa yikinga-dakina kingi-jungwuna,” ni-yama.

25 Aburraja kembirra narringa-wilyaka warniki-daki-yada dakina ak-ena ngalaja yingi-larrkena ena-langwa amurndakijika wilyarra-langwa narngkiyadikba-wa. Akwa enena ayakwa ngarningka yingi-larrkenuma dakina enuwa-wa. Yingi-yama, “Ningu-mambakinama aduwaba wur-rangariya akena nungkwaja alakena-kiya amurndakijika yimini-rringka-langwa,” yingi-yama. “Angkaburra-langwa dukwa ena?” yingi-yama dakina. “Alakena-kiya amurndakijika nginu-kwama ngayuwa-wa eneja nakina nenungkwarba nibina ngini-ngbadikama ngayuwa-da,” yingi-yama Damara-da.

26 Eneja Juda nakina ni-rringka-manja alakina-kiya amurndakijika, kembirra ni-yama, “Nganyangwa amandangwa ena-da. Nara kinga-kwa nenikuwarrka Jela dakina didarringka-da. Kinga-kwa-maka nenikuwarrka ngaluwa-wa akena nara kinga-kwa. Nganyangwe-ka kembirra awurrariya akina. Nara ngala-langwa,” ni-yama nakina. Biya nara arakba ngarningka kenu-mungkwula wunalakina Juda akwa Damara-da.

27 Bi...ya akwudangwa arakba aburraja warniki-rukwularri-yada wurrangariya Damara-langwa akena wurrambilyume-ka wurrangariya-kiya ngala-langwa. 28 Ngalaja kembirra yingu-werribikajungwa arakba dakina. Biya wurruwilyaba narri-jadijuwama ayarrka. Ngalaja dibina didarringka nanga-mamurikajuwama Damara-manja yingi-rndarrka ayarrka ebina akwa yingi-lamiranga dumilyingarradada-murra dadumakirnda, kajungwa dadingmi-yada arija-langwa warningadinuba-wiya wurrakina. Biya yingi-yama, “Warna-bina na-rukwularruma adinuba-wiya-da,” yingi-yama dakina-da.

29 Akena eneja n-awiyebajuwa arakba ayarrka nakina numurrkbalya. Umba eneja ningka-dangwa ni-jadanga ni-rukwularrinuma adinuba-wiya nakina-da. Kembirra dibina didarringka yingi-yama enuwa-wa, “Wa! Ningkabakiya-be-ka ningki-jadanguma-na!” yingi-yama. Kembirra aburraja neni-yengbijuwama nakina Bereja, mena akina ekirra Bereja neyaminama “enabakiya-ba ni-jadanguma.”

30 Kembirra ni-rukwularruma arakba eneja nenikumarnjenikba neningarija-langwa, nanga-wilyakamurra dibina dadumakirnda. Aburraja kembirra neni-yengbijuwama nakina Jera, mena akina ekirra Jera neyaminama “dumilyingarradada.”

39

Jawijiba-langwa akwa Badiba-langwa-langwa dadingiyenikba

1 Ebina-manja angalya aringbirra-manja emikirra Yijiba n-ambilyumurra arakba eneja nakina Jawijiba. N-ambilyumurra nakina Yijiba-manja mena wurrumurndakibina-baba WarningiYijumeyila warnumamalya nenu-wilyakama nakina yenjerrikina akwa nenukwama nuwilyabu-wa nenungkwarba nenimikirra Badiba. Kembirra eneja nakina Badiba nenu-kwama arrkala angwarnda nakina-murrada wurrumurndakibinu-wa WarningiYijumeyila warnumamalya. Nakineka Badiba nenuminu-war•duwar•danguma warka naruma-langwa nubungkawa, akwa nu-bungkawadinuma nakina wurrawinyamba-manja narr-akukwurrajuwa-murrumanja alikira naruma-langwa nubungkawa.

2 Kembirra eneja nakina Jawijiba n-ambilyumurra yakwujina ngawa Badiba-langwa-manja alikira, akwa nenuminu-war•dangumurra nakina warka Badiba-langwa. Umba eneja Yaweya n-ambilyumurra nakina Jawijiba-manja akwa nenumini-yaminjamama ngawa eningaba-wiya Jawijiba-manja nakina. 3 Kembirra eneja Badiba nilyandarrkenuma Yaweya Jawijiba-manja n-ambilyuma nakina akwa nenu-mamurikajuwama nakina-manja Jawijiba neningangkawura neniku-war•di-yada warka eningaba. 4 Biya kembirra arakba nenuwerrungwur•dangume-ka nakina Badiba Jawijiba-manja akwa nenakumarnuma nakina nubungkawa ena-langwa-manja alikira akwa ena-langwa-manja amurndakijika ababurna-manja.

5 Yadikina akina-murrada ngawa n-aburradadu-mulangwa nakina Jawijiba nenuminu-war•dangu-mulangwa warka Badiba-langwa, eneja nakina Yaweya ni-yamama eningaba Badiba-manja akwa ena-langwa-manja warnumamalya. Ni-yamame-ka Yaweya eningaba aburruwa-manja mena Jawijiba n-ambilyumurra nakina yakwujina Badiba-langwa-manja alikira. Eningaba warka nu-war•duwar•danguma eneja nakina Jawijiba akwa

*namurndaku-wulduma *namurndaku-ngwur•duma eningaba ababurna-langwa Badiba-langwa-manja alikira arrawa akwa ngawa ena-langwa-manja ajiringka errekba-manja ngarningka. 6-7 Nakine-ka Jawijiba neni-kalyikama angwurra Badiba-manja. Eneja kembirra nakina Badiba nenu-kwama ababurna-langwa amurndakijika ena-langwa Jawijiba-manja ka-jungwa nenik-akwurraji-yada nakina amurndakakina-da. Biya kembirra arakba nara nakina kin-engkirrikena Badiba ena-langwu-wa amurndaki-jika, umba ena-langwu-wa aninga wulkwa n-engkirrikenumurra nakina-da.

Bi...ya kembirra ngalaja dadingiyenikba Badiba-langwa yinginirringkame-ka dakina nukwulyubene-ka Jawijiba. Nenumebinga neningaba ningbuda akwa nenumukwurra neningaba, akwa yinginingayindanguma kenu-mungkwuluma aburnuwa. Yingini-yengkilabena dakina 8 akena eneja nu-ware-ka nakina-da.

"Nare-ka," ni-yama nakina Jawijiba ngaluwa-wa. "Kwuja, nubungkawa nganyangwa, nibina neningiyena, nara nakina engkirrikuma eningerribirru-wa amurndakijika ena-langwa enena-manja alikira ena-langwa, mena ningenena-baba ngayuwa yelakwa. Ngin-akumarnuma nakina ngayuwa ningubungkawa angkwulyumida-manja amurndakijika ena-langwa. 9 Ningene-ka ningenikuminuwar•duwar•da ena-langwa, akena ningubungkawa ngayuwa wuburra enuwa yelakwa enena-manja alikira. Nara ebina kini-lyingilyinga amurndakijika ena-langwa wulkwa nungkuwa ena-langwa ningkadingiyenikba. Ningene-ka ningu-warenama awurruwurrariya akwa nara kembirra arriyakajungwuma ngayuwa Yaweya-langwa," ni-yama nakina Jawijiba dibinu-wa didarringka Badiba-langwa-da.

10 Akena ngalaja dakina ngawa yingini-yengkiyengkilabenuma adadinuba diyirrbiyirrba ngawa. Umba eneja nu-wara ngawa akwa nara kenumungkwula wunalakina-da.

11 Bi...ya arngkawura nakina Jawijiba n-awiyebena alikira-wa warkiyada, akena nara wurribina wurrukwala warnikuminuwar•duwar•da yakwujina. Nakwukawure-ka nu-war•danguma nakina warka. 12-13 Kembirra ngalaja dibina didarringka Badiba-langwa nanga-rndarrka dumbala Jawijiba-langwa akwa yingi-yama enuwa-wa, "Kwa, yakuwa yi-mungkwula." Akena ni-lyumada eneja, n-angkarra errekbu-wa umba nanga-lalika nakina ena-langwa dumbala ngala-langwa-manja ayarrka. Kembirra nanga-rringka-manja dakina dumbala Jawijiba-langwa ngala-langwa-manja ayarrka, 14 ying-ardanga dakina ngala-langwu-wa warnikuminuwar•duwar•da warnumamalya. Biya, "Yiminirringka-langwa daka dumbala," yingi-yama. "Neningiyarrka nen-awiyebajuwama naka NiYiburuwa nenungkwarba enenu-wa alikira akwa ngarreni-yelijinama nakina ngakwurruwa aduwaba," yingi-yama. "N-awiyebene-ka nganyangwu-wa angalya akwa ngini-ngayindanguma ngayuwa nakina, akena ningu-warduwardeminuma angwurra nganja-da. 15 Eneja n-engkirrika ningu-warduwardeminuma ngayuwa, biya nanga-lalika daka dumbala ngayuwa-manja-da, akwa n-angkarra errekbu-wa-da," yingi-yama dakina didarringka Badiba-langwa ngala-langwu-wa warnikuminuwar•duwar•da warnumamalya-da.

16 Biya nanga-wilyaka ngawa dibina dumbala Jawijiba-langwa yanda-langwa ni-yar•da arakba neningiyadikba nakina yakwujina. 17 Biya kembirra yinginu-makama ebina-murrada ngawa ayakwa. Yingi-yama

enuwa-wa, “Nake-ka NiYiburuwa nenikuminuwar•duwar•da ningkenu-wilyakama nungkuwa yangkwurrangwa n-awiyebenume-ka nakina nganyangwu-wa angalya akwa ngini-yelijuma ningena ngayuwa. 18 Nganja ningu-warduwardeminuma ngayuwa, kembirra juj n-angkarra eneja nakina ni-jadinga errekbu-wa umba nanga-lalikama daka dumbala ena-langwa ngayuwa-manja-da,” yingi-yama dakina-da.

19 Nenak-ar•darre-ka awinyamba eneja kembirra neningiyadikba, nibina Jawijiba-langwa nubungkawa Badiba, n-engkirrikenu-mulangwa akina ayakwa dadingiyenikba-langwa. 20 Biya nenu-maka ena-langwa-manja warnungkwarba warnik-engkarrngi-yada wurrakina Jawijiba-manja. Aburraja kembirra nen-akumarna nakina angerriba nubungkawa-langwu-wa akididijungwa. Kembirra yakwujina ngawa n-ambilyuma eneja nakina Jawijiba arakba-da.

21 Umba eneja nakine-ka Yaweya n-ambilyumurra yakwujina Jawijiba-manja ngawa akwa nu-marngkirradinuma nakina-manja. Eneja nibina nenikakukwurrajungwa akididijungwa nenu-werrungwur•danguma nakina-manja Jawijiba. 22 Biya nen-akumarnuma nakina Jawijiba nubungkawa wurrababurna-manja wurrukwala warnungkwarba wurribina na-didijungwunu-murrumanja aburrajukwaba yakwujina ebina-manja ngawa akididijungwa. 23 Kembirra amurndangekburna ena-langwa warka nu-war•danguma eneja nakina Jawijiba. Umba eneja kembirra nenikakukwurrajungwa nenungkwarba nara arakba kin-engkirrikena akinu-wa warka, mena nakina Yaweya Jawijiba-manja n-ambilyu-murrubaba akwa nenu-mamurikajuwa-murrubaba enuwa-manja ngawa. Kembirra yadikina *na-wuldinume-ka *na-ngwur•dangume-ka ngawa eningangkawura ababurna-langwa Jawijiba-langwa-da.

40

Jawijiba nenumini-dirrburaka-mulangwa wunenungkwarba-kiya-langwa akwulyangburarrka

1-2 Bi...ya kembirra eneja naruma nubungkawa nibina nu-bungkawadinuma ababurna-manja angalya Yijiba n-awinyambadinume-ka nakina wunambilyuma-wa ena-langwu-wa wunenikuminuwar•duwar•da-kiya wunenungkwarba-kiya. Nuwilyaba nuwurrak-akwurrajuwama nakina ena-langwa akubibeka. Nu-war•danguma nakina warka amalyirra akwurena-langwa-manja. Umba eneja nuwilyaba numurndaki-dakama eminimininga aninga nubungkawa-langwa-manja angalya. 3 Akena eneja nakina naruma nubungkawa nen-awiyebajuwama akididijungwa-manja wunalakina, mena nenilirraku-wirrikba-mubaba wunalakina-kiya-wa. Aburnaja kembirra nen-ambilyuma wunalakina alikira-manja nibina-langwa-manja nenikakukwurrajungwa akididijungwa, ebina-manja ngawa alikira n-ambilyu-murrumanja adinakba enejukwaba Jawijiba nakina. 4 Eneja kembirra nakina nenikakukwurrajungwa akididijungwa nenu-kwama Jawijiba wunalakina-kiya-wa wunenungkwarba-kiya kajungwa nenikuwar•di-yada nakina Jawijiba warka aburna-langwa yakwujina.

Aburnaja nen-ambilyuma yakwujina wunalakina ngawu...wa. 5 Biya muwilyaba-manja ngawa meningalyarrngwalyilya marringa yakwujina akididijungwa-manja arrawa wunalakina wunenungkwarba-kiya nenilyangburarrkinuma akwulyangburarrka. Biya alakina akwulyangburarrka muwilyaba-murra-manja ngawa meningalyarrngwalyilya

marringa neni-lyangburarrkinuma akena emininga-kiya alakina akwulyangburarrka-kiya-da.
6 Wurdarriya-wiya eneja Jawijiba ni-likena nakina wunalakina-kiya-wa. Nenilirraki-rringka-manja nakina wunalakina kembirra neningma nakina nen-ambilyume-ka wunuwerrikawarriya-kiye-ka arakba. 7 Ni-yama nakina Jawijiba, “Kini-yamarrkama-burra kembirra kinuwerrikawarriya aduwaba?” ni-yama.
8 Neni-yama aburnaja, “Yinalakene-ka yini-lyangburarrkinuma akwulyangburarrka yineyebijeba, akena nara wurribina wurruwilyuwilyaba yelakwa amin-abilyerrikama yinuwa-manja alakena-kiya akwulyangburarrka,” neni-yama wunalakina.
Ni-yama eneja Jawijiba, “Neningikarraware-ka yimbukwa kin-abilyerrikinama nakina warnumamalya-manja akwulyangburarrka umba nara wurrukwala. Umba yirru-makina nungkwurna-langwa akwulyangburarrka,” ni-yama.
9 Eneja kembirra nibina n-akwurrajuwa-mudangwa akubibeka nubungkawa-langwa ni-yama nakina, “Nganyangwa-manje-ka akwulyangburarrka ningi-rringkama awilyaba akwurena 10 abiyakarbiya-ma amakirnda. Adinuba-wiya ningi-rringkama ngayuwa amarda. Kembirra warenja-bawiya ngarningka ngalaja amawalyuwa na-jadingama. Ngarningka kembirra amaninga na-walyuwama akina. 11 Nganja ninguma-lyingama ngayuwa menarlamba nganyangwa-langwa nubungkawa ayarrka-manja. Kembirra ning-arrangbama amurndakakina akwurena akwa ningi-likakbama amalyirra makinu-wa menarlamba akwa ningenu-kwama-da,” ni-yame-ka nakina nenikakukwurrajungwa akubibeka.
12 Ni-yama eneja Jawijiba enuwa-wa, “Yiba-makinama ngayuwa akina-langwa,” ni-yama. “Akine-ka abiyakarbiya amakirnda ne-yaminama akina mabiyakarbiya marringa. 13 Kembirra mabiyakarbiya-manja ngawa mar-ringa eneja keni-jadijinama nungkwa-langwa nubungkawa ningkakina. Akwa kenumini-yakuwabijinama nakina ebina awurrariya ningki-yama-mulangwa, akwa kembirra nungkwaja kinuminu-war•denama ngarningka ningkakina ena-langwa warka wuburra adinuba-wiya ningkenuminu-war•danguma ningkakina. K-akwurrajinama ngarningka akubibeka ena-langwa akwa kinu-kwunama amalyirra akwurena-langwa ngarningka. 14 Akena *ka-wuldina-manja *ka-ngwur•dena-manja eningaba ngawa nungkwa-langwa, kembirra nare-ka e-yakuwabijuma ngayuwa. Umba yikumini-yengbina ayakwa kinu-makina nungkwa-langwa nubungkawa ngayuwa-langwa, kajungwa keni-jadijini-yada nakina ngayuwa ngan-jukwaba enena-langwa akididijungwa. 15 Ningene-ka bu-manguma aburraja wurruwurrariya warnumamalya. Bi-lyumadikama angaluba nganyangwa-langwa angalya akwa ngawa nganyangwa-langwa WurriY-iburuwa warnumamalya. Kajukwaba enena-manja ngawa angalya Yijiba nare-ka nganja ningena k-arriyakajungwuna awurrariya-langwa-da. Nara-maka kembirra kab-awiyebajuwa ngayuwa enena-manja akididijungwa-da,” ni-yama nakina Jawijiba nibinu-wa nenikuminuwar•duwar•da-da.
16 Umba eneja nibina nenikididaka nenungkwarba aninga n-engkirrika-manja nakina nuwilyaba-langwa ebina akwulyangburarrka eningaba akina, enamba-langwa kembirra ni-yengbina nakina Jawijibu-wa ayakwa. Biya ni-yama nakina, “Nganjukwabe-ka ningi-lyangburarrkinuma ak-wulyangburarrka,” ni-yama. “Ningene-ka ningi-ngabukweyinumurra abiyakarbiya eninganinga-langwa alabura nganyangwa-manja aringka.

17 Umba eningikarrawara-manja alabura ngalaja eminimininge-ka aninga
nuw-ambilyumurra ningenumini-daka-mulangwa ngayuwa nganyangwa-
langwa nubungkawa. Akena aburraja wurrajija nuw-alyubarinuma
wurrakina-da," ni-yama nakina nenikididaka aninga-da.
18 Eneja ni-yama nakina Jawijiba enuwa-wa, "Yiba-makinama nin-
gena kembirra nungkwa-langwa-langwa akwulyangburarrka. Akine-ka
abiyakarbiya alabura ne-yaminama akina mabiyakarbiya mamawura.
19 Kembirra mabiyakarbiya-manja ngawa mamawura eneja nakina
nubungkawa nungkwa-langwa keni-jadijiname-ka nungkuwa nungkwa-
jukwaba. Akena aburraja kabumini-ngkarrnginame-ka nungkwa-langwa
memirrma! Kembirra nakine-ka nubungkawa nungkwa-langwa kenu-
makinama ena-langwa-manja wurrawinyamba warnik-alyadiji-yade-ka
ningkakina ningkenumadangkwa eka-manja. Aburraja kembirra wurrajija
kuw-alyubarinama ningkenumadangkwa wurrakina-da," ni-yama nakina
Jawijiba nibinu-wa nenikididaka aninga-da.
20 Bi...ya kembirra mabiyakarbiya arakba mamawura numi-
jerriduma makina. Eneja kembirra nakina nubungkawa naruma-
dangwa nen-ardijuwa arakba wurrababurna-langwa ena-langwa
wurrububungkawa wurriyukwayuwa ena-langwu-wa alikira aningi-
yada warnik-alyubara, kajungwa warniki-yakuwerribiki-yada mibina
mamawura ni-rukwularrinu-mulangwa nakina nubungkawa. Biya
nenilirraki-jadijuwa nakina wunalekbina wunenungkwarba-kiya ebina-
langwa akididijungwa akwa nenilirrak-ardijuwa wunalakina enuwa-
wa. Kembirra aburnaja neni-likena enuwa-wa wunalakina akwa
nen-alkayanga yakwujina enuwa-manja akwa wurrumurndakibina-
manja ngawa wurriyukwayuwa wurrububungkawa ena-langwa-manja.
21 Kembirra nibina n-akukwurrajuwama akubibeka ena-langwa nenu-
kwama eneja nakina arakba nubungkawa ebina-murrada warka nu-
war•duwar•dangu-murrada adinuba-wiya nakina. 22 Umba neni-
jungwajuwama nakina nibina nenikididaka nenungkwarba aninga. Nenu-
makama ena-langwa-manja wurrawinyamba akwa aburraja nenumini-
ngkarrngarnuma wurrakina ena-langwa memirrma-da. Kembirra
ababurna-langwa ne-yamama akina ebina-langwiya ngawa ayakwa ni-
yengbinu-mulangwiya adinuba-wiya Jawijiba-da. 23 Akena eneja nibina
nenikuminuwar•duwar•da n-akukwurrajuwama akubibeka ena-langwa-
langwa nubungkawa nare-ka nakina kin-engkirrikena Jawijibu-wa-da,
umba numurndaki-yakuwabijuwama arakba-da.

41

Akwulyangburarrka naruma-langwa-langwa nubungkawa

1 Bi...ya mambilyuma arakba mamarika iya yinungkwura nilirraki-
jerridu-manja, eneja kembirra nibina naruma nubungkawa ni-
lyangburarrkinuma nakina akwulyangburarrka. Umba ena-langwa-
manja akwulyangburarrka nu-kuwarjeyumurra nakina adalyuma-manja
ena-langwa-manja angalya. Emikirra adalyuma Nayila akina. 2 Biya
ni-rringkame-ka nakina amangbala ambilyuma bulukwa nawurrak-
ambijanginuma akina akungwa-langwa. Ngalaja engmurra-wiya
akwulyarrinja-wiya amurndakakina. Nawurraki-riberrkinuma akwa
kembirra ne-yebukeyinuma arakba akina amarda akwiyakbidjina
akungwa. 3 Kembirra arngkidarrba-langwiya amangbala ambilyuma
ngarningka nawurrak-ambijanga ngalajukwaba. Umba akine-ka

bulukwa amurndakilarrkbulala-wiye-ka akwa amirajamiyama-wiya akina. Nawurraki-riberrkinuma akina akwa nawurrak-alkayanguma ariba-manja amurndakibina-manja akwala bulukwa. 4 Kembirra akine-ka bulukwa amurndakilarrkbulala nuw-alyubarinume-ka ebina-manja engmurra-dangwa-da. Kembirra akina-bu ngawa-da. Aba nu-mirajanga arakba eneja nakina nubungkawa-da.

5 Biya kembirra nu-mungkwulinga ngarningka nakina akena ni-lyangburarrkina ngarningka ngawa akwulyangburarrka. Umba ena-langwa-manja akwulyangburarrka ni-rringkama nakina amamuwa amaninga amarda-murra. Awilyaba-murra-manje-ka ememiyeja amarda ni-rringkama nakina amangbala ambilyuma amamuwa amaninga. Ngalaja engmurre-ka amurndakakina akwa na-walyuwunumurra arakba akina. 6 Kembirra ngarningka amamuwa amaninga na-lingbijanginuma amangbala ambilyuma ngalajukwaba akina-da. Akena akine-ka amaninga amurndajamiyama eningaruma-ma, mena mamarika ne-ngburingkakama akina. 7 Kembirra akine-ka amaninga amurndakilarrkbulala-dangwa na-ngir•danguma na-janguma arakba akina engmurra-manja-da. Kembirra akina-bu ngawa akwulyangburarrka-da. Eneja nu-mirajanga arakba nakina naruma nubungkawa akwa ni-lyandarrkenuma akwulyangburarrka ni-lyangburarrkinuma nakina-da.

8 Bi...ya ne-kbadinga arakba akina. Kembirra nakine-ka naruma nubungkawa nu-werrikawarriyadinuma nakina alakina-kiya-wa ak-wulyangburarrka. Kembirra mamawura-manja nen-ardijuwa nakina wurrababurna wurrarumuruma wurraringkiringkawa wurribina nuw-ambilyu-murrumurra ena-langwa-manja angalya Yijiba. Biya nenu-makama nakina ena-langwa-langwa akwulyangburarrka-da. Akena nara wurruwilyuwilyaba kenumin-abilyerrika alakina-kiya akwulyangburar-rka ena-langwa-da.

9 Eneja kembirra ena-langwa nenikuminuwar•duwar•da nibina n-akukwurrajuwama akubibeka ena-langwa ni-yengbinuma nakina ayakwa enuwa-wa. “Wa! Ningi-yakuwabijuwa awilyaba ayakwa,” ni-yama. 10 “Ebina-wiya y-awinyambakama ningkakina ngayuwa-manja akwa ngawa nakina-manja nenikuminuwar•duwar•da nungkwa-langwa nibina ni-daka-murrumanja aninga nungkwa-langwa enejukwaba. Biya ningkakina kembirra yirrilirrak-awiyebajuwama yinuwa akididijungwa-manja arrawa. Akwa yinaja yin-ambilyumurra yakwujina kembirra nubungkawa-langwa-manja alikira. Eneje-ka nakina nubungkawa nu-bungkawadinuma wurrawinyamba-manja warnungkwarba narr-akukwurrajina-murrumanja nungkwa-langwa alikira. 11-12 Kembirra yakwujina ngawa yirrubuk-ambilyuma yinuwa akwa ngawa nuwilyaba nenungkwarba neningengka-langwa angalya. Nakine-ka nenungkwarba NiYiburuwa nakina. Akwa nenuminu-war•duwar•danguma warka nakina-langwa nubungkawa. Yakwujina ngawa yinaja kembirra yinuwa yinenikuminuwar•duwar•da-kiya nungkwa-langwa yini-lyangburarrkinuma yinalakina akwulyangburarrka muwilyaba-manja ngawa meningalyarrngwalyilya marringa. Akena emininga-kiya alakina akwulyangburarrka yina-langwa. Biya kembirra yinuwa yinu-makama arakba yina-langwa akwulyangburarrka nibinu-wa NiYiburuwa nenungkwarba. Umba eneja nakine-ka nenungkwarba yirrenumin-abilyerrikame-ka alakina-kiya akwulyangburarrka yina-langwa-da.

13 “Kembirra ambaka-murra arija-langwa ne-yamame-ka ngalaja ak-ina ababurna-langwa ni-yama-murrada adinuba-wiya nakina nenungk-

warba yinuwa-wa. Nungkuwa nungkwaja yi-jadijuwame-ka ngayuwa ningi-didijungwunu-murrada ebina-langwa akididijungwa. Akwa y-awiyebajuwama ngayuwa ningkakina nungkwa-langwa-manja angalya kajungwa ningeniku-war•di-yada warka nungkwa-langwa, ebina-wiya wuburra ningu-war•danguma ngayuwa adinuba-wiya. Akena nibine-ka ningka-dangwa nenikuminuwar•duwar•da nungkwa-langwa ningkeni-ngajama ningkakina-da," ni-yama nakina nenikuminuwar•duwar•da ena-langwu-wa nubungkawa-da.

14 Eneja kembirra nakina naruma nubungkawa neni-larrka arakba wurrukwala warnungkwarba ena-langwa ebinu-wa akididijungwa ka-jungwa warniki-jadiji-yada nakina Jawijiba yadikina. Kembirra aburraja warenja-bawiya neni-jadijuwa arakba nakina Jawijiba. Eneja Jawijiba nu-wurranguma nakina ayama akwa n-awiyebenuma dumbala dadingaba-langwa akwa ni-likenuma nibinu-wa naruma nubungkawa.

15 Ni-yama eneja naruma nubungkawa Jawijibu-wa, "Ngayuwe-ka nin-gena ningi-lyangburarrkinuma akwulyangburarrka. Akena nara abur-raja wurribina warnumamalya amin-abilyerrikama akina. Umba bu-makama ayakwa nungkwa-langwa-langwa. Nganyangwa nenikumin-uwar•duwar•da ni-yama ngayuwa-wa, 'Jawijibe-ka nakina nakakiruma nenik-abilyerrika-langwa nakina akwulyangburarrka wurrukwala-langwa warnumamalya,' ni-yama nakina," ni-yama nakina naruma nubungkawa Jawijibu-wa.

16 Umba eneja ni-yama Jawijiba, "Nare-ka ningena ngayuwa amin-abilyerrikama akina," ni-yama. "Umba eneja nakina Neningikar-rawara kenumin-abilyerrikinama akina nungkuwa-manja kajungwa ningkiyekirrerri-yada ningkakina," ni-yama nenu-maka Jawijiba enuwa-wa.

17 Eneja ni-yama nakina naruma nubungkawa, "Ebina-manje-ka akwulyangburarrka nganyangwa ningu-kuwarjeyuma ngayuwa akwudangwa adalyuma-manja. Emikirra adalyuma Nayila akina. 18 Biya ningi-rringkama ngayuwa amangbala ambilyuma bulukwa nuw-ambijanginuma akina akungwa-langwa. Umba ngalaja akwulyarrinja-wiya engmurra-wiya akina. Biya nawurraki-riberrkinuma akina akwa ne-yebukeyinuma amarda yakwujina akwiyakbidjina akungwa. 19 Kembirra arakba ngarningka amangbala ambilyuma bulukwa ngalajukwaba nuw-ambijanginuma akungwa-langwa akina. Akena alarrkbularrkbulale-ka angwurra akina bulukwa. Nara ambaka ngayuwa ningena ki-rringka-langwa amukwiyadakina bulukwa alarrkbularrkbulala-dangwa ababurna-manja angalya Yijiba-manja umba enena-manji-kba akwulyangburarrka ningi-rringkama arakba ningena-da. 20 Ngalaje-ka akina bulukwa alarrkbulala-dangwa nuw-alyubarinuma ebina-manja engmurra. 21 Akena nare-ka akina ke-ngmurridina nuw-eyijinu-mulangwa ebina bulukwa engmurra-wiya. Umba alarrkbulala ngawa nuw-ambilyumurra akina wuburra adinuba-wiya-da. Kembirra nganja ningu-mirajanga arakba-da," ni-yama nakina naruma nubungkawa Jawijibu-wa.

22 Biya ni-yama ngarningka, "Kembirra enena ngarningka ningi-lyangburarrkinuma ngayuwa akwulyangburarrka. Akwa ningi-rringkama ngayuwa amaninga amarda-murra. Umba ningi-rringkama amang-bala ambilyuma amamuwa amaninga awilyaba-murra-manja ngawa ememiyeja akena engmurra-wiya ngalaja akina. Na-walyuwinume-ka akina. 23 Ngalaja kembirra amangbala ambilyuma ngarningka amamuwa na-lingbijanginuma arakba akina. Akena alarrkbularrkbulala-wiya akina

amamuwa, mena ne-ngburingkakama makina mamarika. 24 Umba akine-ka amamuwa eningeningaba-ma-dangwa na-ngir•dangume-ka na-jangume-ka ebina-manja engmurra-manja-dangwa akina. Akina ngawa. Kembirra ningarra-makama ngayuwa nganyangwa-manja wurrarumuruma wurraringkiringkawa-manja. Akena nara aburraja wurribina wurruwilyuwilyaba kabumin-abilyerrika alekbina-kiya akwulyangburarrka nganyangwa-kiya," ni-yama nakina naruma nubungkawa Jawijibu-wa-da.
25 Eneja Jawijiba ni-yama nakina enuwa-wa, "Alakine-ka akwulyangburarrka-kiya nungkwa-langwa alirrakididirrbura ngawa. Umba eneja Neningikarrawara nginu-makama nakina nungkuwa-manja adinakba kini-yamina-mulangwa ambaka-murra.
26 "Akine-ka amangbala ambilyuma bulukwa engmurra-wiya ne-yaminama akina wuburra mamangbala mambilyuma mamarika iya yinungkwura. Umba ngalaja amaninga engmurra-wiya ne-yaminama ngarningka ngalajukwaba wuburra mamangbala mambilyuma mamarika iya yinungkwura. Umba alakine-ka akwulyangburarrka awilyaba-murra ngawa akina. 27 Umba ngalaja amangbala ambilyuma bulukwa alarrkbularrkbulala-dangwa, amurndakibina ne-ngbijeyinu-murrumurra arija-langwa akungwa-langwa, akwa ngarningka amurndakibina amangbala ambilyuma amamuwa aninga amurndakilarrkbularrkbulala ngalajukwaba, ebina ne-ngburingkadinuma nuw-angkarrinu-mulangwa engburingka arrirra, ne-yaminama akina wuburra mamangbala mambilyuma mamarika iya yinungkwura. Umba akini-yada nare-ka yibina yelyukwa a-larruma-da akwa kembirra ngarningka nare-ka ebina amarda amaninga a-lungkuwarruma akina-da," ni-yama Jawijiba nakinuwa naruma nubungkawa.
28 Biya kembirra ni-yama ngarningka, "Yirra-maka-murrada ngayuwa nungkuwa-manja arakba ayakwa, eneja nakina Neningikarrawara nginumukangbijuwama nungkuwa-manja akwulyangburarrka-murra adinakba ebina neniki-yama-langwa nakina arija-langwa. 29 Adinuba-wiya ngalaja mubukwaye-ka kumu-likajama mamangbala mambilyuma mamarika meninginingaba-wiya iya yinungkwura yininginingaba-wiya. Kembirra akini-yada ngalaja ababurna aninga kuw-ambilyama amurndakenena-manja angalya ababurna-manja yelakwa Yijiba-manja. 30-31 Kembirra arija-langwa ambaka-murra ngalaja mubukwaye-ka kumu-likajama mamangbala mambilyuma mamarika muwurruwurrariya-wiya iya yinungkwura yuwurruwurrariya-wiya. Umba akini-yada nare-ka yibina yelyukwa a-larruma yakina akwa ngarningka nare-ka ebina amarda amaninga a-lungkuwarruma akina ngalajukwaba. Akini-yada ngawa aburraja kembirra wurrumurndakenena warnumamalya kamurndaki-yakuwabijinama akina ababurna aninga eninginingaba enena-manja angalya Yijiba. Kamurndaki-yakuwabijiname-ka wurrakina mena amurndakenene-ka angalya kamurndak-arriyadina-mubaba akina-da.
32 "Nungkuwe-ka ningkakina ningki-lyangburarrkinuma arngkambilyuma-ma, mena Neningikarrawara ni-lyangkuwerribikajungwunuma nakina, akwa arngkidarrba-langwiya kini-yaminame-ka nakina Neningikarrawara amurndakakina ababurna-langwa-da," ni-yama Jawijiba nakinu-wa naruma nubungkawa.
33 Biya ni-yama nakina ngarningka enuwa-wa, "Kembirra nungkuwa kuwekbalyinama ningkakina nuwilyaba nenungkwarba aringkawa. Akwa kin-akumurnama nakina nubungkawa kajungwa kinu-bungkawadini-yada amurndakenena-manja angalya Yijiba-manja. 34-36 Akwa ngarningka

ka-menama ningkakina wurrukwala warnikuminuwar•duwar•da kajungwa kenu-mamurikajini-yada wurrakina enuwa-manja. Kembirra mamurndakibina-manja ngawa mamangbala mambilyuma mamarika meningaba-wiya iya yinungkwura yiningaba-wiya, kuw-ambilyama ngalaja akina ababurna aninga Yijiba-manja. Kembirra karr-awiyebajinama aburraja wurrakina akwala aninga eninganinga-langwa-manja alikira. Kum-ambilya-manja mamangbala beka maninga-murra makina, kuw-alyubarinama warningerribirra warnumamalya mabiyarbuwa umba karrum-awiyebajinama muwilyaba maninga-murra beka wurrakina arrawu-wa eninganinga-langwu-wa alikira. Nungkwaja ningkakina ka-makinama wurrumurndakibina-manja warnikuminuwar•duwar•da kajungwa karri-larrngkwaburreni-yada ababurna aninga amurndakibina-manja angalya aminababurna-manja alikira. Ka-makinama ngarningka wurrakina-manja kajungwa karr-akukwurrajini-yada ebina aninga nari-yada wurrukwala warnumamalya ngi-rndirrkama akina, umba engkinyungwurra ngawa kuw-ambilyi-yada akina ambaka-murri-yada. Kembirra kumu-likaja-manja yimurndakibina yimangbala yambilyuma yinungkwura yuwurrariya-wiya enena-manja angalya Yijiba kembirra kuw-ambilyama ngawa akina aninga kajungwa wurrababurna-langwa warnumamalya kuw-alyubarini-yada akina. Nare-ka aburraja a-mureyama wurrakina umba kuw-alyubarinama akina-da. Kembirra nare-ka a-jungwuma wurrakina umba warniba ngawa kuw-ambilyama-da,” ni-yama Jawijiba nakinu-wa naruma nubungkawa-da.

Jawijiba nu-bungkawadinu-mulangwa Yijiba-manja

37 Eneja nakina naruma nubungkawa akwa ngawa ena-langwa wurriyukwayuwa wurrububungkawa na-lyelyingminuma wurrakina ebina ayakwa ni-yengbinu-mulangwa nakina Jawijiba. 38 Biya kembirra nakina naruma nubungkawa ni-yama ena-langwu-wa wurriyukwayuwa wurrububungkawa, “Nare-ka akburranguma ngarna warningerribirra warnungkwarba warningaba wuburra naka Jawijiba, mena Neningikarrawara-langwa amawurrina nuw-ambilya-mubaba akina enuwa-manja,” ni-yama nakina aburruwa-wa.

39 Biya kembirra ni-yama nakina arakba Jawijibu-wa, “Nakine-ka Neningikarrawara nginumin-abilyerrikama ena ababurna-langwa nungkuwa-manja. Kembirra aminakina-langwa nganja ningeningma ngayuwa nare-ka wurribina warnungkwarba wurraringkawa wuburra nungkuwa ningkakina. 40 Kembirra ngayuwa yiba-bungkawakinama ningkakina enena-manja angalya nganyangwa. Aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya nganyangwa kabumin-engkirrikajama arakba wurrakina nungkwa-langwu-wa ayakwa. Nganje-ka ngayuwa ningubungkawa ningaruma akwa ningi-lyinginama ababurna-langwa angalya Yijiba-manja. Umba yik-aburrakiyuwarnama ningkakina ngayuwa-manja akwudangwa, kajungwa kabumin-engkirrikaji-yada nungkwa-langwu-wa ayakwa nungkwajukwaba. 41 Aduwabe-ka ngayuwa yiba-bungkawakinama ningkakina ningkubungkawa ababurna-manja angalya Yijiba-da,” ni-yama nakina naruma nubungkawa Jawijibu-wa-da.

42 Biya kembirra nakina naruma nubungkawa n-aburawaka nakina ebina eyukwujiya errumungkwa ena-langwa-langwa amamuwa ayarrka, ebina na-wilyakama akina ekirra ena-langwa. Akwa n-akumarna ak-ina Jawijiba-langwa-manja amamuwa ayarrka. Akwa nen-awiyebaja arakba dadingaba dumbala dukwulyubena Jawijiba-manja akwa ngawa

n-akumarna alarrngekburna arnarrirnarra akawulda-murra ena-langwa-manja memirrma. 43 Kembirra ngarningka nenu-kwama nakina muwilyaba makangkidikarra mibina yingum-arrkirrkirnama jarrangwa, kajungwa neniki-rijawudi-yada nakina Jawijiba. Meningabe-ka makina akwa nubungkawa-langwa wuburra numi-yamama ngawa makina-da.

Biya kembirra nakina naruma nubungkawa ni-yengbina ngarningka ayakwa nakinu-wa Jawijiba. Ni-yama nakina, “Ki-rijawudiyina-manja nungkuwa mibina-manja ngawa makangkidikarra, kembirra aburraja warnikuminuwar•duwar•da nganyangwa ka-lyengmenama wurrakina, ka-likajama mamurukwa-langwiya akwa kuw-ardenama wurrakina. ‘Erribaja-wiya karna karnumamalya!’ ke-yaminama wurrakina. ‘Wurrumurndaki-rungwudarra nubukwaya nubungkawa!’ ke-yaminama wurrakina-da.

44 “Ngayuwe-ka ningubungkawa ningaruma-dangwa ningena. Aburraja kembirra wurrababurna-langwa warnumamalya WarningiYijiba bumin-engkirrikajame-ka nganyangwu-wa ayakwa. Akwa enena ayakwa ningarra-makama ngayuwa aburruwa-wa. Ningi-yamama, ‘Kirrababurna-langwa karnumamalya ababurna-manja angalya Yijiba yik-engkirrikajama ngawa Jawijiba-langwu-wa ayakwa. Akwa yiki-likajama kirrakina enuwa-wa kajungwa yikini-yendabaji-yada enuwa-wa nara-wiya e-yamama eningerribirra akina kirrakina karnumamalya-da,’ ningi-yamama ngayuwa wurrababurna-manja warnumamalya amurndakenena-manja angalya Yijiba-da,” ni-yama nakina naruma nubungkawa Jawijibu-wa-da.

45-47 Biya kembirra nakina naruma nubungkawa nenu-kwa Jawijiba-manja enikaduwa ekirra EningiYijiba. Akine-ka ekirra Jebineda Baneya akina. Akwa ngarningka nenu-kwa nakina duwilyaba dadiyara dadimikirra Ajineda ena-langwi-yada dadingiyenikba. Ngalaja dadiyawenikba dakina nuwilyaba-langwa nenungkwarba nenimikirra Badibera nakina. Umba eneja nakina Badibera NuMinida nenungkwarba WarningiYijiba-langwa warnumamalya nakina. Umba ena-langwa angalya aminababurna alikira iya warnumamalya emikirra Yeliyabulija akina.

Eneja Jawijibe-ka nakina n-ambilyumurra mamarika iya yinungkwura arngkabiyakarbiya-ma arngkumemberrkwa. Biya n-aburradada arakba nakina ebina warka nenu-kwama naruma nubungkawa. Kembirra arakba makina-manja mamangbala mambilyuma mamarika iya yinungkwura ngalaja na-lungkuwarringinuma ababurna amarda amaninga, ni-yama-murrada nakina Jawijiba nibina-manja naruma nubungkawa. Biya ni-lalika Jawijiba nubungkawa-langwa angalya akwa ni-likena nakina angerriba iya angerriba Yijiba-manja. 48 Ni-likenuma nakina amurndakakinu-wa angalya aminuwurrakwulyumida alikira iya warnumamalya akwa nenu-makama nakina wurrumurndakakina-manja wurruminakina angalya warnumamalya warniki-yama-langwa. Kembirra ababurna-manja angalya aminuwurrakwulyumida alikira aburraja wurruminakina angalya warnumamalya narruwurra-murndukwama amadidira amaninga aburra-langwa ebina narri-lungkuwabijuwa-mulangwa engka-manja iya engka-manja angalya akwudangwa, akwa narri-larrngkwaburranguma akina ababurna aninga arumuruma-manja alikira eninganinga yakwujina aburra-langwa-manja angalya. 49 Ababurne-ka aninga akwa nare-ka kembirra eneja Jawijiba kinu-murnduwarna arakba akina, mena-baba ababurne-ka akina wuburra ajiringka ebina mijiyelya-manja-da.

50-52 Bi...ya kembirra akini-yada na-lungkuwarringinu-manja ngawa ababurna amarda amaninga yakwujina akina-manja angalya Yijiba,

ngalaja Ajineda yinginumin-arrangbama dakina nenikuwenikba Jawijiba-langwa. Kembirra eneja ni-yama nungwenikba Jawijiba, “Neningikarrawara nakina nginu-mamurikajuwame-ka ngayuwa-manja, kembirra ningi-yakuwabijuwama arakba ababurna-langwa awerrikawarriya amurndakibina na-likenuma ngayuwa-wa akwa ningi-yakuwabijuwama ngarningka nganyangwa warnumamalya aburrajukwaba,” ni-yama nakina. Kembirra neni-yengbijuwama nakina neningadinuba-wiya nenikuwenikba Muneja nenimikirra, mena akina ekirra Muneja ne-yaminama “ningi-yakuwabijuma.”

Bi...ya ambaka-murra na-lungkuwarringinu-manja ngawa ababurna aninga yakwujina Yijiba-manja akina, ngalaja Ajineda yinginumin-arrangbama dakina nuwilyaba ngarningka nenikuwenikba Jawijiba-langwa. Kembirra eneja ni-yama Jawijiba, “Neningikarraware-ka nakina nginu-kwama warijira enena-manja ngawa angalya na-likenu-murrumanja ababurne-ka awurruwurrariya ngayuwa-wa,” ni-yama nakina. Kembirra neni-yengbijuwama nakina niyukwujiya Yibureyima nenimikirra, mena akina ekirra Yibureyima ne-yaminama “nginu-kwama warijira.”

53 Bi...ya ngalaja mamurndakakina mamangbala mambilyuma ma-marika meninginingaba iya yinungkwura yininginingaba numurndaki-yuweyinuma Yijiba-manja. 54 Kembirra arakba mamangbala mambi-lyuma mamarika muwurruwurrariya ngalamba-langwa iya yinungkwura yuwurruwurrariya numurndaki-yuweyinuma, ni-yama-murrada adinuba-wiya nakina Jawijiba. Nara arakba ka-lungkuwarringina aninga akwa murumureya nuw-ambilyuma aburraja warnumamalya ababurna-manja angalya. Wulkwa Yijiba-manja awilyaba akina aninga nuw-ambilyumurra ngawa aburra-langwa-manja alikira eninganinga.

55-56 Ngalaja num-arriyadinuma angwurra ngawa mamurndakakina mamarika iya yinungkwura ababurna-manja angalya Yijiba. Abur-raja kembirra arakba WarningiYijiba warnumamalya namurndaku-mureyanguma akwa namurndaki-likenuma arakba wurrakina narumu-wa nubungkawa. Neni-yukwamajuwama aninga-wa, akena eneja naruma nubungkawa ni-yama aburruwa-wa, “Wurri-likaja angerriba Jawijibu-wa akwa wunumin-engkirrikaja ena-langwa ayakwa,” ni-yama. Kem-birra aburraja namurndaki-likenuma wurrakina Jawijibu-wa. Kembirra eneja Jawijiba nakina nu-ngwurrkbalijuwama arakba amurndakibina alikira eninganinga akwa nenu-kwama ebina aninga WarningiYijibu-wa warnumamalya. Kembirra aburraja arrkala nenu-kwama angwarnda Jawijiba-manja. 57 Aburraja wurrababurna warnumamalya engka-langwa angalya namurndaki-likenuma Yijibu-wa warniki-beyindi-yada aninga, mena muwurrariya-babe-ka mamarika iya yinungkwura ababurna-manja angalya-da.

42

Jawijiba-langwa wurrarrkwurrkuwena na-beyindangu-mulangwa aninga Yijibu-wa

1-5 Yande-ka eyukwujiye-ka aninga akina Kenina-manja nuw-ambilyu-murrumanja Jekaba akwa ena-langwa warnumamalya. Aburraja mu-rumureya nuw-ambilyume-ka. Biya n-engkirrika-manja nakina Jekaba akina ababurna aninga Yijiba-manja, kembirra ni-yama ena-langwu-wa warninikuwena, “Kwurruwa-yi! Kirri-yaminjamarrkinama kirrakina

kirri-lyelyelyimbukweyinama? Wurri-likaja-langwa Yijibu-wa. Aba bumakame-ka ayakwa ningena ababurne-ka aninga akina-manja angalya," ni-yama. "Yiki-likaja yenjerrikina akwa yiku-beyindena aninga kajungwa nari-yada murumureya a-jungwajuma ngakwurruwa," ni-yama.

Aburraja Jawijiba-langwa wurrarrkwurrkuwena wurrumemberrkwa kembirra na-likenuma yenjerrikina akinu-wa angalya Yijibu-wa aburruwa wurrukwala warnumamalya, kajungwa warniku-beyindi-yada aninga. Umba eneja aburra-langwa nenikumarnjarringba Benjimina n-ambilyuma nakina angalya-manja. Nara nakina keni-larrkena eneja nungwenikba wurrarrkwurrkuwena-manja kini-likena, mena ni-lyelyingminu-mubaba angwurra nakina niyukwujiya naburradikba Rejila-langwa, akwa n-engkirrikenu-mubaba nakina neniyuwangkwa kenak-arriyakama awurrariya. Kembirra nara keni-larrkena kini-likena engku-wa niyukwujiya Benjimina-da.

6 Akini-yada ngawa eneja Jawijibe-ka nakina nubungkawa Yijibamanja adinakba. Umba aburraja wurrababurne-ka warnumamalya nawurraki-likenumurra ababurna-langwa angalya yenjerrikina enuwa-wa, kajungwa warniku-beyindi-yada aninga. Aburrajukwaba ngawa ena-langwa wurrarrkwurrkuwena na-likenuma wurrakina yenjerrikina enuwa-wa akwa namurndak-abuluwendijeyinuma enuwamanja nuw-engmudirruwajungwunuma warnumukwurra ajiringkamanja. Namurndak-abuluwendijeyinu-manja wurrakina, nenuwilyakajuwama nakinu-wa warningma wurrakina narume-ka nakina numikbiyiya nilyengma. 7-8 Umba neni-rringkama eneja nakina Jawijiba wurrumurndakakina akwa nenu-mumiringkama nakina. Akena warningbale-ka aburraja wurrakina nakina Jawijiba-da. Nenangungwarndirrangume-ka. Eneja nakina n-eningbalikajungwunuma wurrakina akwa ni-yengbinume-ka nakina ayarrkardidarra-murra ayakwa-da. "Ngamba-langwa karna?" ni-yama.

"Angaluba yarna Kenina-langwa yirri-likenuma yiku-beyindeni-yada aninga," ne-yama aburraja.

9 Eneja kembirra Jawijiba n-engkirrikenume-ka nakina alekbina-kiyawa akwulyangburarrka arakba-wiya adinuba-wiya ni-lyangburarrkinumurruwa aburruwa-langwa. "Kirri-likenume-ka karna yangkwurrangwa kajungwa yik-aburangkini-yada kwureya yiku-mekbalyini-yada yikarringkini-yada wurrumurndakayuwaya-murrikba yirra-langwa warnumamalya amurndakenena-manja angalya Yijiba akwa awinyamba yikingekburakini-yada kirrakina," ni-yama.

10 "Nare-ka," ne-yama aburraja. "Yarningerribirre-ka yarna yarnumamalya akwa yarningma nungkuwa ningkaruma ningkubungkawa ningkakina. Yirri-likenuma yarna yangkwurrangwa yarniku-beyindiyada aninga, nara akwala. 11 Yarne-ka yirrumangadiyerra-manja-wiya yarningabe-ka yarnumamalya yarna yirrilyangmandukwuna, akwa nareka yarna a-ngayinduma a-mekbalyuma angalya," ne-yama wurrakina.

12 Eneja Jawijiba ni-yama, "Nara, kirri-likenume-ka karna yangkwurrangwa-da kirramurndaki-rringkama warna warnumamalya wurrumurndakayuwaya-murrikba-da," ni-yama.

13 Aburraja ne-yama, "Bungkawa, adinuba-wiya yirrumemberrkwa yirrambilyuma yarna yirrumangadiyerra-manja. Yarna ngawa yarninikuwena nuwilyaba-ma-langwa nungwarrka, akina-manja angalya Kenina. Akena nuwilyaba nakina ni-jungwuma umba niyukwujiyadangwa nangaba-wiya n-ambilyama nungwarrka-manja," ne-yama.

14 “Nare-ka. Ning-engkirrikajama ngawa karne-ka kirri-likenuma
kirru-mekbalyinuma enenu-wa angalya-da,” ni-yama eneja. 15-16 “Akwa
k-engkirrikajama ngawa akina yanda-langwa k-eningmidinama nin-
gena kwureya yiku-makina-murrikba alyangmandukwuna ayakwa,” ni-
yama. “Kembirra ki-dirrukweyinama ayakwa nungkwurruwa-wa.
Yelakwa ngawa ka-didenama karna akididijungwa-manja. Umba
kirruwilyaba karna yiki-lawurradinama angalyu-wa yikin-angkirnama
nenikumarnjenungwu-wa yangkwurrangwa. Nara-manja kirrakina a-
wilyakama nakina yangkwurrangwa ngayuwa-wa, kembirra nganja ki-
lyangkuwerribikajungwunama ngayuwa kirri-likenuma karna yangkwur-
rangwa kirru-mekbalyinuma. Nara karna kirrukwala a-lawurrakajuma
ngayuwa ambaka angalyu-wa yanda-langwa nakina nenikumarnje-
nungwa kini-yar•denama yelakwa. Ningena ena ayakwa ningi-
yengbinama nungkwurruwa-wa aduwaba akwa ningi-yengbijinama
ekirra naruma-langwa nubungkawa. Nakine-ka nubungkawa ni-
lyinginama amurndakenena angalya ababurna-langwa Yijiba, akwa ningi-
yengbijinama ena-langwa ekirra kajungwa engbudi-yada ena ayakwa
nganyangwa,” ni-yama. 17 Kembirra nen-akumarnuma wurrakina
akididijungwa-manja. Akwa aburraja na-mungkwuluma yakwujina ar-
rawa mabiyakarbiya marringa.

18 Mabiyakarbiya-manja ngawa mamawura eneja Jawijiba kembirra
ni-yama nakina wurrumurndakakinu-wa warnungkwarba, “Ningene-ka
ningeni-yangmarngkwajinama Neningikarrawara akwa nara ngayuwa a-
ngayinduma ngi-jungwuma karna karnumamalya. Kembirra nungk-
wurraja yikinu-wilyakina-manja nenikumarnjenungwa yangkwurrangwa
karniba yik-ambilyama. 19 Kembirra nganja ka-larrkajama kirruk-
wala ningena, umba kirruwilyaba karna yik-ambilyama yelakwa enena-
manja akididijungwa kajungwa k-eningmidini-yada ngayuwa kirrilyang-
mandukwuna karnungkwarba kirrakina. Umba kirrukwala yiki-
lawurradina angalyu-wa, aninga yiku-wilyakina ebina kirru-manguma, ka-
jungwa nari-yada nungkwurra-langwa warnumamalya a-murumureyuma
warningangkawura wurrakina. 20 Kembirra yiki-lawurradina yikinu-
wilyakina nungkwurra-langwa nenikumarnjenungwa yangkwurrangwa
ngayuwa-wa. Kembirra nganja k-eningmidinama ngayuwa alyangman-
dukwuna ayakwa kirri-yengbinuma aduwaba ngayuwa-wa. Akwa nara
kemba a-ngajuma kirrakina,” ni-yama Jawijiba aburruwa-wa.

Aburraja namurndaki-lyangkuwama akwa ne-yama Jawijibu-wa,
“Yiki-yaminama yarna ebina yirra-makama,” ne-yama. 21 Kembirra
na-makijeyinuma wurrakina. “Yawe-ka,” ne-yama. “Ngarne-ka ngarri-
didijungwunuma akididijungwa-manja mena ngarru-makwunu-mubaba
nenikumarnjanyungwa ngakwurra-langwa wurrumurndakibinu-wa
warnumamalya. Nara ngarna ak-engkirrikena ena-langwa ayakwa
nu-werrikawarriyadinu-mulangwa nakina akwa nu-warduwardeminu-
mulangwa, akwa ngarreni-yendabenu-mulangwa ngarribina akinu-
mamurikajuwi-yada nakina. Akina-langwa-bina kemba ngarna ngarri-
didijungwunuma-da,” ne-yama wurrakina-da.

22 Kembirra Rubina nakina ni-yengbinuma ayakwa
wurrumurndakakina-manja wurrarrkwurrkuwena ena-langwa. Ni-
yama, “Kirribina-bina ngarra-makama nara-maka akini-ngajuwa nakina,
akena nara yik-engkirrikena ayakwa nganyangwa. Akina-langwa-bina
kembirra enena awurrariya na-likenuma ngakwurruwa-wa-da,” ni-
yama nakina Rubina. 23 Umba eneja Jawijibe-ka nakina neningma

amurndakakina ayakwa ne-yengbinuma wurrakina. Akena aburraja warningbale-ka wurrakina, mena nara-baba kini-yengbina ena-langwa-murra ayakwa umba wulkwa EningiYijiba-murra ayakwa ni-yengbinuma nakina. Aburraja wurrukwala nenumini-yarrkuwarrukwajuwama ayakwa ena-langwa kajungwa warnik-engkirriki-yada wurrakina. 24 Umba eneja Jawijiba nakina arakba akwudangwa kinu-ngwadinuma, akena nara keni-ngayindanga nakina keni-rringka wurrarrkwurrkuwena kinu-ngwadina akwa ni-jadinga aduwaya akina-langwa angalya nuw-ambilyu-murrilangwa. Biya ngarningka ni-ngayindangu-manja nakina neniki-yengba ayakwa ni-lawurradinuma aburruwa-wa. Kembirra nakina nu-wekbalyinuma Jimiyina neniki-didiki-yada nakina alikira-manja arrawa akwa nenu-makama wurrukwala-manja ena-langwa warnikuminuwar•duwar•da, umba aburraja nen-ararikama nakina yakwujina ngawa wurrarrkwurrkuwena nuw-ambilyu-murrumanja wurrakina-da.

Jawijiba-langwa wurrarrkwurrkuwena na-lawurradinu-mulangwa Keninu-wa nungwarringba-wa

25 Eneja Jawijiba nakina ni-yama nenu-makama ena-langwu-wa warnikuminuwar•duwar•da, “Wurramini-lyangburrukwajina madidirrungwarna beka meninganinga, kajungwa warniki-lawurrakaji-yada warna warnungkwarba angalyu-wa. Akwa wurramini-lawurrakajiya ebina angwarnda aburra-langwa beku-wa muwilyuwilyaba-wiyu-wa wurramin-awiyebajiya. Akwa wurra-kwuna ngarningka aninga kajungwa kuw-alyubarini-yada lukwakwa,” ni-yama Jawijiba. Aburraja wurrumurndakakina ena-langwa warnikuminuwar•duwar•da kembirra na-likena akwa ne-yamama akina nenu-maka-murrilangwiya Jawijiba. 26 Umba kembirra aburraja Jawijiba-langwa wurrarrkwurrkuwena narruma-larrnjawudanga mamurndakakina beka dakina-manja dangki. Biya narri-lalika kembirra arakba akina angalya Jawijiba-langwa warniki-lawurradi-yada Keninu-wa.

27 Biya na-likena ngawa wurrakina bi...ya yanda-langwa numu-merrkawiyebuma mamawura akwa na-lyarrngwalyilyaduma. Kembirra nuwilyaba nakina num-ambijangaja beka ena-langwa neniku-kwi-yada aninga dakina dangki. Akena n-akburrange-ka akina angwarnda makina-manja ngawa beka memedirra. 28 Biya nenuwurrak-ardija nakina ena-langwu-wa wurrarrkwurrkuwena akwa ni-yama, “Ene-ka nganyangwa angwarnda memema-manja beka-da. Aburraja bumini-lawurrakajuwame-ka ngayuwa-wa-da!” ni-yama. Kembirra aminakina-langwa nuw-arndirndaduma na-minjirrkakbar•dume-ka wurrakina. Akwa nawurraki-yendabijeyinuma wurrakina akwa ne-yama, “Ni-yamarrkame-ka nakina Neningikarrawara ngakwurruwa-manja-bina?” ne-yama wurrakina-da.

29 Nawurrak-alilikenume-ka ngawa wurrakina bi...ya yanda-langwa nawurraki-yar•duma wurrakina Kenina-manja. Biya na-likenuma angalyu-wa wurrakina, akwa nenu-makama nungwarringba-manja amurndakibina ne-yama-mulangwa akina. Ne-yama wurrakina, 30 “Nakine-ka nubungkawa nibina yirrenu-kwama aninga ni-yengbinume-ka nakina ayakwa ayarrkardidarra yirruwa-wa. Ni-yamama nakina, ‘Dangbe-ka yarna yirri-likenumurra yenjerrikina kajungwa yarniki-rringki-yada akina angalya aburra-langwa, akwa yarnik-eningmidi-yada wurrarrubuda-murrikba akwa wurrumurndakayuwaya-murrikba warningakwujina warnumamalya,’ ni-yamama nakina.

31 “Umba yirraja yarna, ‘Nara a-mekbalyuma angalya-da,’ yirri-yamama enuwa-wa. ‘Umba yirrilyangmandukwuna-wiya yarna yarnungkwarba-da. 32 Yirruwe-ka yarna yirrumemberrkwa yirrambilyuma yirrarrkwurrkuwena yirr-ambilyumurra. Nuwilyaba-murra ngawa nungwarrka yirralangwa. Umba eneja nuwilyaba ni-jungwuma nenikumarnjarrka nakina. Umba eneja nuwilyaba nijira-dangwa nungwarrka-manja ngawa nakina Kenina-manja angalya,’ yirri-yamama.

33 “Eneja nenungkwarba ni-yamama nakina, ‘Ki-dirrukweyiniyada ngayuwa ayakwa nungkwurruwa-wa kajungwa k-eningmidiniyada ngayuwa kirrilyangmandukwuna-murrikba karnungkwarba kirrakina. Kembirra kirruwilyabe-ka karna yik-ambilyama ngayuwa-manja yelakwa. Umba kirrukwala yiki-likajama karna yiku-wilyakinama aninga nungkwurra-langwu-wa warnumamalya nari-yada murumureya a-jungwajuma wurrakina. 34 Biya yiki-lawurradinama yangkwurrangwa, yikinu-wilyakinama nenikumarnjenungwa nungkwurra-langwa nibina niyukwujiya-dangwa. Yikinu-wilyakina-manja nakina ngayuwa-wa kembirra nganja k-eningmidinama ngayuwa kirrilyangmandukwuna karnumamalya kirrakina-da. Kembirra ngayuwa kamini-lawurrakajinama naka nenungkwarba nungkwurruwa-wa. Nungkwurraja kembirra yiki-ngayindena-manja kirrakina enena-manja ngawa angalya yik-ambilyamurra. Yik-ambilyamurra akwa yikumurndaki-likajama erribirra yelakwa enena-manja angalya,’ ni-yamama nakina nubungkwa yirruwa-manja,” namurndaki-yama wurrumurndakakina wurrarrkwurrkuwena neniyuwangkwu-wa Jekabu-wa-da.

35 Biya kembirra narrumamurndaku-ngwur•dangmajuwa aburra-langwa beka akena mamurndakakina-manja ngawa beka muwilyuwilyaba-wiya-manja narrumurndak-akburrangarna ebina-murrada angwarnda narra-kwa-murrada WarningiYijiba-manja warnu-mamalya. Akine-ka angwarnda narri-rringka-manja wurrumurndakakina akwa enejukwaba nungwarringba na-minjirrkakbar•dume-ka wurrakina-da.

36 Ni-yama nakina Jekaba, “Ena-bina kirri-yama-mulangwa nungkwurruwa-da. Kembirra akina-langwa kawurraki-lyumadinama aburraja wurrababurna-langwa nganyangwa warijira. Jawijiba arakba nara nibina-da. Enejukwaba Jimiyina nara nibina. Kembirra ngarningka kini-ngayindenama enejukwaba Benjimina yikinu-wilyakinama kirrakina engku-wa ngayuwa-langwa. Karne-ka yirru-werrikawarriyakinama ngayuwa angwurra,” ni-yama Jekaba nakina-da.

37 Rubina eneja ni-yama nakina nungwenikba-wa, “Ngayuwa ningena kin-akwurrajinama nakina Benjimina,” ni-yama. “Nara-manja amini-lawurrakajuma nakina nungkuwa-wa, kemba ningkakine-ka kawardenama wunambilyuma nenikuwarrka-kiya-da. Akena amandangwa ningena kini-lawurrakajinama ngayuwa,” ni-yama nakina Rubina-da.

38 Eneja Jekaba ni-yama, “Nara naka nenikuwarrka nganyangwa Benjimina ngi-larrkama mena nawenikba ni-jungwu-mubaba-da. Nakina-bina nuwilyaba-ma n-ambilyama arakba-da niyukwujiya-da. Ningene-ka ningeniyuwangkwa arakba. Umba kenak-akburranga-manja awurrariya ena-langwa lukwakwa, kembirra ningena ki-jungwuma-da. Nungkwurraja yiku-wurrariyakinama kirrakina ngayuwa-da akwa yiki-jungwajinama ngayuwa ningeniyuwangkwa-da,” ni-yama nakina Jekaba-da.

43

Jawijiba-langwa wurrarrkwurrkuwena nenu-wilyaka-mulangwa Benjimina Yijibu-wa

1-2 Aburraja wurrumurndakakina wurrarrkwurrkuwena nuw-ambilyuma Kenina-manja nungwarringba-manja wurrakina akena aninge-ka akina na-warrngkijerridinuma arakba. Eneja Jekaba akwa ena-langwa warninikuwena ebina aninga angaluba narru-wilyakama wurrumurndakakina wurrarrkwurrkuwena nuw-alyubarinuma ababurna-langwa amurndakakina. Murumureye-ka namurndak-ambilyuma warningangkawura-da.

Biya kembirra nakina Jekaba ni-yama arakba warninikuwenu-wa, “Wurri-lawurradina-langwa ngarningka Yijibu-wa akwa wurru-beyindena-langwa aninga ambawura ngakwurraja,” ni-yama.

3 Akena eneja nakina Juda ni-yama ena-langwu-wa nungwenikba, “Numinakine-ka angalya nubungkawa nare-ka nakina awiyebajuma yirruwa-da yanda-langwa yikinu-wilyakinama nenikumarnjarrka. Akina-bina yirrenu-makama-da. 4 Benjimina nakina kini-larrkaja-manja nungkuwa yirruwa-manja yirraja kemba yarna yiku-beyindenama aninga. 5 Umba nara-manja nungkuwa ngi-larrkama, nara kemba yarna ngi-likama-da. Eneja nakina nenumamalya yirrenu-makama nara yarna a-rringkama, wulkwa yirruwa-manja enejukwaba nenikumarnjarrka kini-likaja-manja-da,” ni-yama Juda nungwenikba-wa-da.

6 Eneja Jekaba ni-yama, “Mena-burra kinu-maka naka-langwa nenikumarnjenungwa? Akina-langwa-bina mijawara ngumu-wardanguma aduwaba-da. Nara-maka yikinu-maka kirrakina-da,” ni-yama Jekaba.

7 Aburraja kembirra warninikuwena arakba nenu-makama, “Akena niyirrbiyirrbe-ka ngawa nakina yirreni-yendabenuma yirra-langwa-langwa warnumamalya akwa ni-yamama, ‘Jerriya neniba ngawa nungwenungwa? Umba kinu-wilyakina ngarningka nenikumarnjenungwa yakwujina?’ Kembirra akina-langwa ni-yama-mulangwa yirraja yinu-makama akina-da. Yarningbale-ka yarna yikenu-maka nakina yarniku-wilyaka-langwa nenikumarnjarrka yirruwa,” ne-yama.

8 Juda ni-yama, “Ni-larrkiya eni-likaja ngayuwa-manja, kemba yiki-likajama yarna enena-wiya. Kembirra yiki-likaja-manja yarna, nare-ka murumureya a-jungwajuma ngakwurruwa akwa ngakwurra-langwa wurriyukwayuwa. 9 Ngayuwa-bina kin-akwurrajinama naka-da. Nara-manja ngayuwa a-lawurrakajuma naka ningkinyungwurra, kemba nungkwaja ningkakina yiki-lekbajama ngayuwa-wa. 10 Nara-manja yarna yik-embirrarina amiyerra kemba arngkambilyuma-ma arakba yiki-likenuma Yijiba-langwa yarna-da,” ni-yama Juda nungwenikba-wa.

11 Eneja Jekaba ni-yama nakina, “Nara-manja naka Benjimina ngi-likama, nara ngarna akburranguma aninga. Wunu-wilyakina kembirra wurri-likaja. Akwa yiku-wilyakina akwala eningiringaba amurndak-ijika yadada aminenena-langwa angalya ngakwurra-langwa, kajungwa yikinu-kwuni-yada nubungkawa. Yiku-wilyakina amukwarnjirrema eyuk-wujiya iya yilyakwa yiyukwujiya iya bungabungwa akwa amadidira amaninga. 12 Akwa yiku-wilyakina angwarnda wuburra ebina kirru-wilyakama ngarningka arngkambilyuma-ma. Yikamini-lawurrakajina kirrakina ebina narr-akumarnuma nungkwurra-langwa-manja beka. Dukwa aburraja na-lekbijungwuma-da. 13 Kembirra yiki-lawurradina warenja-bawiya nakinu-wa nenungkwarba, Benjimina yikinu-wilyakina.

14 Nganja ningena ningu-buriyaminama Neningikarrawaru-wa, kajungwa nakina nenungkwarba kin-errukwulini-yada nungkwurruwa-wa akwa keni-larrkaji-yada wunalakina Jimiyina akwa ngawa Benjimina keni-lawurradini-yada nungkwurruwa-manja. Dukwa nara aburnaja wunalakina ngi-lawurraduma, akena nara-manja a-likama Benjimina, nare-ka ngarningka nungkwurraja akburranguma aninga-da," ni-yama nakina neniyuwangkwa-da.

15 Aburraja kembirra wurrumurndakakina wurrumangadiyerra-manja na-likenuma na-lawurradinuma Yijibu-wa Benjimina aburruwa. Narru-wilyakama angwarnda wuburra adinuba-wiya, akena arngkambilyuma-ma narru-wilyakama. Akwa ngarningka amurndakijika warniku-kwi-yada nubungkawa narru-wilyakama Kenina-langwa. Biya na-likena arakba-da. Nawurrak-alilikenu...wa. Yijiba-manja ne-yar•da. Biya Jawijibu-wa arakba na-likenuma.

16 Kembirra eneja nakina Jawijiba neni-rringkama wurrakina akena Benjimine-ka aburruwa-manja nakina. Biya nen-ardijuwa ena-langwu-wa nenikuminuwar•duwar•da nenu-war•dika-murruwa wurrukwala-manja warnikuminuwar•duwar•da ena-langwa-manja alikira. Biya ni-yama, "Wurra-wilyakina wurrumurndakeyina warnumamalya nganyangwu-wa alikira," ni-yama. "Kuw-alyubarinama wurrakina ngayuwa-manja memer-rkuwilyarra mamawura. Nungkwurraja kemba yiki-ngajina bulukwa, yiki-dakina akwa akwala aninga yiku-mena, yiki-larrngkwaburrena adinakba," ni-yama nakina Jawijiba.

17 Kembirra eneja nakina nenikuminuwar•duwar•da nenu-wilyakama arakba wurrakina ni-yama-murrada Jawijiba ena-langwu-wa alikira. 18 Akena aburraja na-minjirrkakbar•danguma wurrakina mena nenu-wilyakama nakina Jawijiba-langwu-wa alikira. Na-lyangkiyama-bu wurrakina, "Nenaka ngarrenu-wilyakinama yenjerra ebina-langwa angwarnda-da beka-manja narri-lawurrakajuwa-murrilangwa adinuba-wiya-na! Kembirra dukwa akabu-menama warenja-bawiya-da akabu-ngajinama wurrakina akwa akabu-murrakajinama ngakwurra-langwa dangki-da. Kembirra ngarna akabu-menama ena-langwi-yada ngarnikuminuwar•duwar•da ngarningangkawura-da," na-lyangkiyama-bu wurrakina-da.

19 Kembirra narr-akburranga-manja akawiyuwiyeba Jawijiba-langwa-manja alikira, ne-yama wurrakina nakinu-wa nenikuminuwar•duwar•da, 20 "Marrakba. Engkirrikiya-langwa yirruwa-wa. Yarne-ka yirri-likenuma ebina-wiya yangkwurrangwa yarniku-beyindi-yada aninga. 21-22 Yirri-likenu-manja kembirra angalyu-wa wilyarra yirr-ambarringu-manja alyarrngwalyilya yirruma-ngwur•dangmajuwama yirra-langwa beka. Kembirra yirruma-ngwur•dangmajuwa-manja makina, yirra-langwa-manja memedirra beka yirri-rringkama yirrakina angwarnda ebina ngarra-kwama adinuba-wiya aninga-langwa. Dukwa angk-aburra narr-akumarnuma akina angwarnda yakwujina? Yarningbale-ka yarna. Kembirra yarna ngarningka yangkwurrangwa yirri-lawurrakajuwama ababurna-langwa arakba ebina angwarnda akwa ngar-ningka angwurra ababurna angwarnda yirru-wilyakama yarniku-beyindi-yada enikaduwa aninga," ne-yama wurrakina Jawijiba-langwu-wa neniku-minuwar•duwar•da.

23 Akena eneja ni-yama nakina aburruwa-wa, "Nara engkirrikuma akinu-wa. Nare-ka akbar•duma. Dukwa eneja nakina kirrenumin-akumarnuma akina angwarnda Neningikarrawara, nibina-murrada kini-

yangmarngkwajinama nungkwurruwa akwa nungwenungwa-da. Yawa, ningu-mangume-ka nganja akina angwarnda adinuba-wiya aninga-langwa," ni-yama. Kembirra ni-likena nakina akididijungwu-wa akwa nenu-manguma Jimiyina akwa nenu-wilyakama arakba nakina wurrarrkwurrkuwenu-wa-da.

Wurrarrkwurrkuwena ne-yebukeyinu-mulangwa aninga Jawijiba-manja

24 Biya kembirra nakina nenikuminuwar•duwar•da nen-awiyebajuwa arakba wurrakina arrawu-wa Jawijiba-langwu-wa alikira akwa nenu-kwa akungwa warnik-ajarri-yada alika. Akwa nanga-kwa aninga aburra-langwa dangki. 25-26 Akwa nenu-maka wurrakina warnik-alyubara-langwa aninga Jawijiba-manja. Aburraja kembirra narri-larrngkwaburranga adinakba wurrakina amurndakibina amurndakijika narru-wilyakama Kenina-langwa kajungwa warniku-kwi-yada nakinu-wa Jawijiba.

Kembirra memerrkuwilyarra-manja mamawura ni-yar•da arakba eneja nakina Jawijiba yakwujina. Aburraja kembirra narr-awiyebajuwa amurndakibina amurndakijika alikira-wa akwa nenu-kwa wurrakina Jawijiba-manja akwa ngawa nawurrak-abuluwendinga nuw-engmudirruwajungwunuma warnumukwurra ajiringka-manja enuwa-manja. 27 Kembirra eneja ni-yama nakina, "Laka, karningaba? Ebina-wiya yirru-makama nungkwurra-langwa-langwa nungwenungwa. Laka, nakina neningaba? Nakina neningaba ngawa akwa neniba n-ambilya?" ni-yama.

28 Aburraja ne-yama, "Yirra-langwa nungwarrka nenibe-ka nakina ngawa akwa neningaba," ne-yama. Akwa ngarningka wurrakina nuw-abuluwendinga enuwa-manja, mena nubungkawa nakina-baba.

29 Eneja Jawijiba n-andiyinga akena neni-rringka nakina nenikumarnjenikba Benjimina nibina naburradikba dirndenikba-langwa. Ni-yama, "Naka-bina nibina yirru-makama niyukwujiya nenikumarnje-nungwa nungkwurra-langwa-na?" Kembirra ni-yama nakina Benjiminu-wa, "Ngeniyerriya nungkuwa. Enu-marngkirradina Neningikarrawara nungkuwa-manja," ni-yama.

30 Jawijibe-ka nakina neni-kbarrngajume-ka neni-rringka-mulangwa nenikumarnjenikba Benjimina. Akwudangwe-ka ne-yar•danguma angwada. Kembirra ni-lalika akina angalya warenja-bawiye-ka akwa ni-lika ena-langwu-wa angalya akwa nu-ngwadina yakwujina. 31 Kembirra n-ajarrijajungwunuma nenumukwurra nu-mungkwur•dinuma angwada nakina akwa ngarningka ni-lawurrada nu-mungbudirrkajungwuna. Akwa nenu-maka nakina wurrukwala-manja warnikuminuwar•duwar•da warniku-wilyaki-yada aninga yenjerrikina.

32 Nakine-ka Jawijiba n-enjawurikajungwuma, nakwukawura ni-rrakarjeyuma awilyaba-manja debula umba aburraja waka engka-langwa-langwa wurrakina nuw-angmakayanguma wurrarrkwurrkuwena. Abur-rajukwaba wurrakina wurrukwala wurruminakina angalya WarningiYi-jiba warnumamalya nuw-alyubarinuma aninga yakwujina. Wurreyebi-jeba aburrajukwaba mena na-waranguma wurrakina nara kuw-ambarrina wurruminjirrkingka-manja warnumamalya. 33 Umba aburraja wurrakine-ka wurrarrkwurrkuwena nuw-angmakayanguma akwudangwa Jawijiba-manja na-kwurukweyinuma, narra-maka-mubaba adinakba-kiya wur-rakina warnik-ambarringa-langwa. Kembirra Rubina adinuba-wiya

n-ambarringa mena-baba neningadinuba-wiya naruma nakina, kembirra Jimiyina-murriya, kembirra arija-langwa Benjimina niyukwujiya-dangwa n-ambarringa. Nuw-angmakayanguma wurruwurrangekburneka, naruma-dangwa adinuba-wiya akwa jujuj angerriba niyukwujiya-wa. Umba narri-rringka-manja akina kembirra ne-yakikbijangeyinume-ka wurrakina-da.

34 Eneja kembirra Jawijiba nenu-kwama akina aninga ena-langwa-manja warnikuminuwar•duwar•da umba aburraja narri-lyilyanguma ena-langwu-wa wurrarrkwurrkuwena. Akena Jawijiba nakina nenu-kwama angwurra ababurna aninga Benjimina-manja. Arngkumangbala-me-ka aninga Benjimina-langwa-da. Aburraja kembirra nuw-alyubarinuma wurrakina akwa ngawa akubibeka ne-bekeyinuma yanda-langwa nawurrakubungwurridinuma wurrakina-da.

44

Menarlamba-langwa mibina numi-lyumadu-mulangwa

1 Kembirra narri-jerrukwa-mulangwa aninga, eneja Jawijiba nakina nen-ardijuwa ena-langwu-wa nenikuminuwar•duwar•da nibina nenuwar•dika-murruwa wurrukwala warnikuminuwar•duwar•da ena-langwa-manja alikira. Akwa ni-yama nakina enuwa-wa, “Wurramini-lyangburrukwajina mababurna-langwa beka meninganinga,” ni-yama nakina. “Akwa yikamini-lawurrakajina akina ngarningka angwarnda mamurndakakina-manja beka memedirra muwilyuwilyaba-wiya-manja. 2 Akwa kum-akumurna ngarningka nganyangwa menarlamba meningilyamarmba mijilba-murra yakwujina nenikumarnjarringba-langwa-manja beka memedirra,” ni-yama Jawijiba. Kembirra eneja nakina nenikuminuwar•duwar•da ni-likena akwa ni-yamama akina nenumaka-murrilangwiya Jawijiba.

3 Mingka-manja meninguwurdarriya-wiya mamawura eneja Jawijiba numirajanga akwa neni-larrka wurrakina warnungkwarba akwa aburra-langwa dangki. Aburraja kembirra na-likena arakba. 4 Akena na-likenumanja wurrakina arngkidarrba-langwiya, ni-yengbina eneja nakina Jawijiba nibina-manja nenikuminuwar•duwar•da ena-langwa. “Jeyi warenja!” ni-yama nakina. “Wurra-larrmiya wurrakina warnungkwarba. K-akburranga-manja wurrakina, ena ayakwa ka-makina. ‘Kirri-yamarrkama karna nganyangwa-manja nubungkawa?’ ki-yama. ‘Neningabe-ka nakina nungkwurruwa-manja akena nungkwurraja kinumini-lawurrakajuwama awurrariya enuwa-wa. 5 Mena-burra kirr-angmaduma kirrakina mibina menarlamba meningilyamarmba ena-langwa wuburra mungkwabukwaba numi-yamama? Nara ngarrukwala ngarningerribirra ngarnumamalya e-bekuma makina-langwa, wulkwa enuwa yimbukwa nabalija-baba. Kiningayindangu-manja nenik-eningmida-langwa warnumamalya-langwa ne-yama-mulangwa wurrakina, kembirra makina-bina kinuma-manguma kenamu-wilyakajuwi-yada. Karne-ka kirri-yamama awurrariya!’ ki-yamina,” ni-yama Jawijiba nenu-makama ena-langwa-manja nenikuminuwar•duwar•da kajungwa neniki-yengbi-yada nakina ena-langwa ayakwa wurrakinu-wa wurrarrkwurrkuwena.

6 Eneja kembirra nakina nenikuminuwar•duwar•da ni-likena akwa nen-akburranga wurrakina. Kembirra arakba nenu-maka wurrakina-manja Jawijiba-langwa ayakwa. 7 Aburraja ne-yama wurrakina enuwa-wa, “Mena-burra ningki-yamina ena ayakwa? Nare-ka yirraja yarna

yik-angmada menarlamba nubungkawa-langwa. 8 Nungkwaja ningken-
ingma ningkakina akena yirri-lawurrakajuwama angwarnda Kenina-
langwa yangkwurrangwa ebina yirr-akburrangarnuma yirra-langwa-
manja beka. Mena-burra yirraja yarna yik-angmadiya alarrngek-
burna angwarnda ajilba-murra iya akawulda-murra akwa eningerribirra
amurndakijika alarrngekburna nungkwa-langwa-langwa nubungkawa?
9 Nungkwaja kum-akburranga-manja ningkakina makina menarlamba
yirruwilyaba-manja, kembirra ningkakina kini-ngajinama nakina ne-
nungkwarba. Kemba yirrumurndakenena yirrukwala aduwaba nungkwa-
langwa yarnikuminuwar•duwar•da yirrababurna-langwa," ne-yama wur-
rakina nakinu-wa nenikuminuwar•duwar•da Jawijiba-langwa.

10 Ni-yama kembirra enamba-langwa nakina, "Eningabe-ka akina
ayakwa kirri-yengbinama, akena kirribina yikuma-wilyaka-manja
menarlamba kemba kirrakina karnikuminuwar•duwar•da nganyangwa
kirruwilyaba-ma yik-ambilyama-da. Umba kirrukwala karningaba yiki-
likajama erribirra kirrakina angalyu-wa-da," ni-yama.

11 Kembirra warenja-bawiya aburraja wurrakina narruma-larrijuwa
dangki-langwa beka akwa narrumamurndaku-ngwur•dangmajuwa.
12 Eneja n-andeya numurndamurndirra ambaka-langwa nakina
mamurndakakina-manja beka. Adinuba-wiya nakina n-aburradaduma
n-aburangkama naruma-langwa-manja beka, Rubina-langwa-manja.
Kembirra nuwilyaba-langwa-manja ngarningka nenikumarnjenikba akwa
ngarningka nuwilyaba-langwa-manja n-aburangkama. N-aburangkeyina
nakina yanda-langwa nenikumarnjarringba-langwa-manja beka num-
akburranga mibina menarlamba-da, Benjimina-langwa-manja beka
makina-da.

13 Aburraja wurrakina wurrarrkwurrkuwena narringamurndaku-
kuwarranga aburra-langwa dumbala mena na-werrikawarriyadinu-
murrubaba angwurra. Akwa narrumamurndaki-larrnjawudanga beka
aburra-langwa ngarningka dangki-wa akwa na-lawurradina wurrakina
ebinu-wa angalya nuw-ambilyu-murruwa awurrakwulyumida alikira iya
warnumamalya arakba-da.

Juda neni-yendabenu-mulangwa nubungkawu-wa Benjimina-langwa

14 Eneja nakina Jawijiba n-ambilyuma ngawa ena-langwa-manja
alikira. Aburraja kembirra ne-yar•da arakba yakwujina wurrarrk-
wurrkuwena wurrakina akwa nuw-abuluwenduma enuwa-manja nuw-
engmudirruwajungwunuma warnumukwurra ajiringka-manja. 15 Biya,
"Miyambena-burra kirri-yamama akina?" ni-yama Jawijiba aburruwa-wa.
"Karningbala-burra kirrakina ngayuwa ningubungkawa? Ningeningme-
ka amurndakibina nuw-abuwarrkajungwunama wurrukwala-langwa war-
numamalya, akwa kembirra ningeningma amurndakakina eningerribirra
kirri-yama-mulangwa kirrakina," ni-yama nakina.

16 Eneja ni-yama Juda, "Karukwa. Nara ebina ayakwa yarniki-
yengba-langwa nungkuwa-wa. Eneja Neningikarrawara nakina nginu-
wilyakajuwama awurrariya yirra-langwa akena nara yirraja yarna
a-wilyakajuma nungkuwa-manja yarna yarningaba yarnumamalya.
Kembirra yirrumurndakeyina aduwaba yirrababurna-langwa nungkwa-
langwa yarnikuminuwar•duwar•da arakba, umba nara nuwilyaba
nakina nibina numa-manguma makina menarlamba umba yirrababurna-
langwa," ni-yama nakina Juda.

17 Eneja Jawijiba ni-yama, “A•a! Awurrariye-ka akina. Wurribina
wulkwa narruma-wilyakama menarlamba nganyangwa wurrakina yim-
bukwa nganyangwa warnikuminuwar•duwar•da. Kirrukwala kirrakina
yiki-lawurradinama kirringkinyungwurra nungwenungwa-wa,” ni-yama.
18 Kembirra eneja nakina Juda ni-likena Jawijibu-wa akwudangwu-
wa akwa ni-yama, “Yimini-lalika-langwa ngi-yengba-langwa ambaka,”
ni-yama. “Nare-ka awinyambaduma ngayuwa-wa. Ningkakina
ningki-yaminama wuburra naruma nubungkawa nibina ni-lyinginama
amurndakenena angalya ababurna-langwa Yijiba-manja-da. 19 Ningkakina
ningki-yamama, ‘Jerriya neniba ngawa nungwenungwa? Umba kinu-
wilyakina ngarningka nenikumarnjenungwa yakwujina?’ ningki-yamama
yirruwa-wa-da. 20 Yirraja kembirra yirra-makama yirribina yirra-langwa-
langwa nungwarrka akwa nenikumarnjarrka-langwa. Nakine-ka ni-
rukwularruma neniyerringka-manja arakba nungwarrka-da. Naka-
langwa nawenikba nara nibina, naka yimbukwa neniba ngawa aduwaba
duwilyaba-ma-langwa dirndarringba-da. Umba ni-lyelyingminame-ka
eneja nungwenikba nakina angwurra-da. 21 Nungkwaja yirru-makama
yarniku-wilyaka nakina yangkwurrangwa ningkeni-ngayindangu-mubaba
nungkuwa ningkakina ningkeniki-rringki-yada. 22 Akena yirraja yirri-
yamama yirribina, ‘Nara nakina a-lalikama nungwenikba, mena
keni-lalika-manja nakina kemba nungwenikba kini-jungwu-mubaba-
da,’ yirri-yamama. 23 Ningki-yamama kemba nungkwaja, ‘Nara-
manja nakina nungkwurra-langwa nenikumarnjenungwa a-wilyakama
yangkwurrangwa, kemba nara ngarningka awiyebajuma kirrakina enenu-
wa alikira nganyangwu-wa-da,’ ningki-yamama ningkakina-da.
24 “Yirraja kembirra yirri-lawurradinu-manja nungwarrku-wa akina
ayakwa nungkwa-langwa yinu-makama nakina-da.
25 “Bi...ya arakba-langwa eneja yirrenu-makama yirra-langwa nungwar-
rka yarniki-lawurradi-yada yangkwurrangwa Yijibu-wa yarniku-beyindi-
yada ngarningka akwala aninga. 26 Akena yirraja yinu-maka nakina, ‘Nare-
ka. Nara-manja a-likama yirra-langwa nenikumarnjarrka yirruwa-manja,
nara kembirra yarna ngi-rringkama nubungkawa. Yiki-likajama yarna
wulkwa kini-likaja-manja nenikumarnjarrka enejukwaba yirruwa-manja,’
yirri-yamama-da. 27 Eneja ni-yama nungwarrka yirruwa-wa, ‘Karningma
kirrakina nganyangwa dadingiyarrka Rejila narringalirraku-wilyakama
wulkwa wunambilyuma wuniyukwujiya-kiya. 28 Nara arakba nibina
nuwilyaba. Dukwa ngalaja yiningbala arakba yakina nenu-wardanguma-
da. Eneja ni-likenuma nakina engku-wa akena nara kini-lawurradina-
da. 29 Kembirra yikinu-wilyakina-manja naka nenikuwarrka aduwaba
akwa ke-yama-manja awurrariya enuwa-manja, kembirra nganja nin-
gena ki-jungwunama-da. Nungkwurraja yiku-wurrariyakinama kirrak-
ina ngayuwa-da akwa ki-jungwunama ngayuwa ningeniyuwangkwa-da.’
Akina-bina eneja nganyangwa nungwarrka yirrenu-makama-da,” ni-yama
nakina Juda Jawijibu-wa.
30-31 Biya ngarningka ni-yama Juda, “Kembirra ki-lawurradina-
manja nungwarrku-wa, nara-manja a-wilyakama nenikumarnjarrka,
kembirra nakina nungwarrka kini-jungwuma-da. Kini-jungwunama
neningangkawura nara-manja a-rringkama nakina niyukwujiya a-likama
yirruwa-manja-da. Nakina ni-lyelyingminame-ka angwurra nakina-manja.
Neniyuwangkwa-baba nakina, ngalaja kembirra kenamu-wardena-manja
makina mijawara kenami-jungwajiyama makina mijawara nakina-da.

32 “Akwa ngarningka nganja ningenu-makama nungwarrka-manja
ngayuwa-bina kin-akwurrajina-mulangwa akwa kini-lawurrakajina-
mulangwa nakina enuwa-wa-da. Ningi-yamama, ‘Nara-manja
ngayuwa a-lawurrakajuma nakina ningkinyungwurra, kemba
ningkakina yiki-lekbajama ngayuwa-wa ningkeningangkawura,’ ningi-
yamama nungwarrku-wa. 33 Marrakba, ni-larrkaja naka eni-likaja
wurrumurndakakina-manja wurrukwala wurrarrkwurrkuwena. Umba
ngayuwa nganja yelakwa ningenikuminuwar•duwar•da nungkwa-langwa.
34 Nara-manja a-lawurrakajuma naka nungwarrku-wa ningena, nare-ka
a-lawurraduma-da. Nara-manja naka nenikumarnjarrka nganyangwa
a-lawurraduma enuwa-wa eneja kembirra nungwarrka kini-jungwunama
nakina-da. Nara kembirra a-ngayinduma akina ningena nganja a-
rringkama-da,” ni-yama nakina Juda Jawijibu-wa-da.

45

Jawijiba nenu-maka-mulangwa wurrarrkwurrkuwena-manja enuwa-langwa

1 Eneja nakine-ka Jawijiba nara nakina amiyerra kinu-
mungbudirrkajungwuna wurrakina-manja warnikuminuwar•duwar•da
ena-langwa. Kembirra nenu-maka aburruwa-wa, “Wurri-jadiya-
langwa errekbu-wa,” ni-yama. Aburraja kembirra na-jadinga
wurrakina. Akwa kembirra nara wurribina wurrukwala yakwujina
akini-yada ngawa nenu-maka-manja akina ayakwa enuwa-langwa
akwa ni-yama-manja wurrarrkwurrkuwenu-wa, “Ngayuwe-ka ningena
ningarrkuwenungwa Jawijiba.” 2 Akena nara kini-lyinga angwada ena-
langwa umba nu-ngwadina angwurre-ka. Aburraja wurribina ena-langwa
warnikuminuwar•duwar•da nuw-engkirrikenuma wurrakina errekba-
langwa ni-ringirriyadinuma nakina. Wurrukwala kembirra wurrakina
narri-lyilyanguma akina ayakwa nu-ngwadinu-mulangwa nakina naruma-
wa nubungkawa ni-lyinga-murruwa ababurna-langwa angalya Yijiba-
manja.

3 Eneja Jawijiba nakina ni-yama wurrarrkwurrkuwenu-wa, “Ngayuwe-
ka ningena ningarrkuwenungwa Jawijiba. Nungwarrka nakina neniba?”
ni-yama. Aburraja wurrarrkwurrkuwena nuw-engkirrika-manja nakina
enuwa narrkuwarringba, nawurrak-akbar•duma wurrakina. Nara kem-
birra ke-yengbeyina ayakwa.

4 Eneja Jawijiba ni-yama nakina, “Kwa, wurri-likaja yangkwurrangwa
akwudangwu-wa,” ni-yama. Nuw-akwudangwukajungwuna aburraja.
Kembirra ni-yama nakina, “Ngayuwe-ka ningena nungkwurra-langwa
ningarrkuwenungwa Jawijiba, ningibina kirra-kwa-murrada wurrukwalu-
wa warnumamalya. Kembirra kirrabu-kwama angwarnda akwa bu-
wilyakama yangkwurrangwa enenu-wa angalya Yijibu-wa. 5 Nare-ka
nungkwurraja a-werrikawarriyaduma a-lekbijajuma kirra-kwa-mulangwa
karna ngayuwa wurrukwalu-wa warnumamalya. Neningikarrawara-
bina ngini-larrkama ningeniki-lika-langwa ningena yangkwurrangwa-da.
Nginu-wilyakama adinakba yangkwurrangwa kajungwa ken-enibikini-
yada wurrababurna warnumamalya nakina-da. 6 Mambilyuma arakba
wulkwa mamarika iya yinungkwura ngalaja eyukwujiya ena aninga,
umba mamangbala mamarika iya yinungkwura yubukwaya ngarningka
ni-likaja-wiya eyukwujiya kuw-ambilyama aninga. Akini-yade-ka ngawa

nare-ka aburraja amaninga-ma amarda a-lungkuwarrijuma warnuma-malya mamurndakakina-manja mamarika iya yinungkwura.

7 “Ningene-ka nginu-wilyakama eneja Neningikarrawara adinakba yangkwurrangwa kajungwa ka-mamurikajini-yada karna nari-yada murumureya a-jungwajuma nungkwurruwa akwa ngawa nungkwurra-langwa wurriyukwayuwa, akwa kajungwa yiki-jungwuna-manja nungkwurruwa kuw-ambilyi-yada numirena-murriya arija-langwa. 8 Nare-ka nungkwurraja yiki-larrkena yangkwurrangwa ngayuwa, umba eneja Neningikarrawara nakina nginu-wilyakama yenjerra-da. Ngayuwe-ka ningena nginu-bungkawakama Neningikarrawara ningubungkawa ningaruma-dangwa. Kembirra nganja ningu-bungkawadinama ngayuwa wurrababurna-langwa-manja wurriyukwayuwa wurrububungkawa amurndakenena-manja angalya. Wuburra nibina naruma-dangwa nubungkawa nganjukwaba ningu-bungkawadiname-ka ngayuwa amurndakeyina-manja arakba ababurna angalya enena-manja Yijiba.

9 “Ena-wiya arakba wurri-likaja nungwarrku-wa akwa yikinu-makina enena ayakwa nganyangwa. Yiki-yamina, ‘Neningikarrawara nen-akumarnuma nenikuwena Jawijiba nubungkawa ababurna-langwa-manja angalya Yijiba-manja. Kembirra nungkwaja nara ambudiduma umba likaja warenja enuwa-wa, 10 nungkuwa akwa ngawa nungkwurra-langwa wurriyukwayuwa akwa ngawa nungkwurra-langwa numirena-murriya aburrajukwaba. Yikuwurraku-warakina ngawa nungkwurra-langwa jiba iya nenukwuda iya bulukwa akwa ababurna-langwa amurndakijika nungkwurra-langwa angerriba enuwa-wa Yijibu-wa. Yakwujina kirrak-ina yik-ambilyama Yijiba-manja engemba-manja Kawijina. 11 Kembirra yik-ambilyama akwudangwa enuwa-manja kajungwa yiken-akwurrajini-yada nakina. Ngalaja akine-ka aninga kuw-ambilyama eyukwujiya mamangbala-manja ngarningka mamarika iya yinungkwura. Nara eneja a-ngayinduma murumureya a-jungwajuma nungkwurruwa iya nungkwurra-langwa warnumamalya akwa nungkwurra-langwa bulukwa-murriya,’ yiki-yamina kirrakina,” ni-yama Jawijiba. Akina-bu ayakwa nenu-makama nakina Jawijiba wurrarrkwurrkuwena-manja warniki-lawurrakaji-yada wurrakina ayakwa nungwarringba-wa-da.

12 Kembirra ni-yama ngarningka aburruwa-wa, “Kirrumurndakeyine-ka yirri-rringkinama ningena amandangwa nungkwurra-langwe-ka ningenikumarnjenungwa Jawijiba. Nungkwajukwaba Benjimina yi-rringkinama ningena Jawijiba. 13 Yikinu-makina nungwarrka ningena ningubungkawa enena-manja Yijiba, akwa yikinu-makina amurndakenena kirri-rringkinama ababurna-langwa aduwaba, akwa yikinu-wilyakina kwa yangkwurrangwa warenja,” ni-yama Jawijiba nakina ena-langwu-wa wurrarrkwurrkuwena-da.

14 Biya kembirra nen-engkarrnga nakina Jawijiba Benjimina-manja akwa nu-ngwadina arakba nakina. Enejukwaba nakina Benjimina enamba-langwa nu-ngwadina. 15 Kembirra Jawijiba nenumurndak-engkarrnga wurrababurna-langwa wurrarrkwurrkuwena-manja akwa ngawa nenumurndaki-lawurangka wurrakina angwada-murra nakina. Na-jerridu-manja akina angwada kembirra wurrumurndakakina wurrar-rkwurrkuwena na-lyelyimbukweyinumurra Jawijiba-manja arakba.

16 Eneja kembirra nakina nubungkawa naruma-dangwa n-engkirrika-manja akina ayakwa ne-yar•du-mulangwa wurrakina wurrarrkwur-rkuwena Jawijiba-langwa Yijiba-manja, ni-lyelyingmame-ka nakina.

Akwa ngawa ena-langwa wurriyukwayuwa wurrububungkawa na-lyelyingmeyinuma aburrajukwaba wurrakina. 17 Ni-yama nakina naruma nubungkawa Jawijibu-wa, “Wurra-makina nungkwa-langwu-wa narrkuwena-murriya karri-larrnjawudena wurrakina aburra-langwa amurndakijika dangki-manja, akwa ka-lawurradina angerriba Keninu-wa. 18 Akwa wurra-makina kenu-wilyakina nungwena akwa ngawa aburra-langwa wurradidingiyarrngwa akwa wurriyukwayuwa aburra-langwa yangkwurrangwa enenu-wa angalya. Ningene-ka ka-kwunama an-galya eningaba-dangwa yelakwa Yijiba-manja aburra-langwi-yada akina-da. Ababurne-ka kembirra aninga aburraja kuw-alyubarinama. Nare-ka wurrakina a-jerrukwama akina aninga,” ni-yama nakina naruma nubungkawa Jawijibu-wa.

19 Akwa ngarningka nenu-maka nakina Jawijibu-wa warniku-wilyaki-yada wurrakina wurrarrkwurrkuwena mukwala marumuruma makangkidikarra mibina na-wilyuwilyakinama amurndakijika angerriba iya angerriba makina. Ni-yama nakina, “Angum-arrkirna jarrangwa mamurndakakina meyebirra angerriba Keninu-wa, kajungwa ka-lawurradina-manja Yijibu-wa wurradidingiyarrngwa akwa wurriyukwayuwa narrkuwena-murriya-langwa kembirra karrawurra-jawudeni-yada makina-manja. Akwa wurra-makina kenu-wilyakina ngarningka nungwena yangkwurrangwa Yijibu-wa aburruwa,” ni-yama nakina naruma nubungkawa Jawijibu-wa.

20 Biya ni-yama ngarningka enuwa-wa, “Wurra-makina nungkwa-langwu-wa narrkuwena-murriya, ‘Mama yiki-lalikina-manja ababurna-langwa amurndakijika nungkwurra-langwa yakwujina Kenina-manja, mena ababurne-ka amurndakijika eninginingaba yelakwa nungkwurra-langwa akina,’ ki-yamina ningkakina aburruwa-wa,” ni-yama nakina Jawijibu-wa-da.

21 Aburraja kembirra Jekaba-langwa warninikuwena narri-larrnjawudanga arakba wurrakina aburra-langwa amurndakijika aburra-langwa-manja dangki. Eneja nakina Jawijiba ni-yamama nakina nubungkawa-langwiya ayakwa akwa nenu-kwama ena-langwa-manja wurrarrkwurrkuwena mamurndakibina makangkidikarra akwa ngawa aninga warnik-alyubari-yada lukwakwa wurrakina. 22 Akwa nenu-kwama ngarningka nakina Jawijiba dadikaduwa dumbala wurruwilyuwilyaba-wiya-manja kajungwa warnik-awiyebi-yada. Umba Benjimina-manja yimbukwa nenu-kwama nakina dumangbala dumbala akwa ngawa 300 angwarnda ajilba-murra. 23 Akwa ni-larrkenuma nakina Jawijiba ababurne-ka amurndakijika eninginingaba EningiYijiba nungwenikba-wa. Aburraja narri-larrnjawudanguma kembirra amurndakakina dumemberrkwa-manja dangki. Akwa ngarningka dukwala-manja dumemberrkwa dangki narri-larrnjawudanguma wurrakina ababurne-ka aninga eminimininga warnik-alyubari-yada wurrumurndakakina warnumamalya wurrababurna ka-lawurradina-manja wurrakina wurrarrkwurrkuwena karra-wilyakina-manja aburra-langwa wurradidingiyarrngwa iya aburra-langwa wurriyukwayuwa akwa nungwarringba angaluba Kenina-langwa akwa Yijibu-wa n-ambilyu-murruwa Jawijiba nakina.

24 Umba lukwuniyawa nara-wiya ka-likena wurrakina wurrarrk-wurrkuwena, ni-yama nakina Jawijiba aburruwa-wa, “Nare-ka a-wurruwirrikbajuma lukwakwa,” ni-yama nakina. Kembirra neni-larrka

arakba wurrakina. 25 Aburraja kembirra na-likena arakba, narri-lalika
akina Yijiba umba na-lawurradina Keninu-wa-da.
Bi...ya yakwujina Kenina-manja ne-yar•da arakba wurrakina. Biya na-
lawurradinuma aburra-langwu-wa angalya akwa ngawa nungwarringba-
wa Jekabu-wa. 26 Biya ne-yama wurrakina nungwarringba-wa,
“Jawijibe-ka nakina neniba ngawa aduwaba! Akwa ni-lyinginama
nakina ababurna angalya Yijiba-manja,” ne-yama. Akena eneja Jek-
aba n-arndirndade-ka akwa nenu-minikalyika nakina ebina ayakwa
aburra-langwa ne-yengbeyinuma wurrakina enuwa-wa. 27 Umba
nenu-makama wurrakina nungwarringba-wa ababurna-langwa ayakwa
Jawijiba-langwa. Akwa nenu-wilyakajuwama enuwa-wa mamurndakibina
makangkidikarra nenu-kwama Jawijiba kajungwa neniki-liki-yada enuwa
akwa ngawa ena-langwa wurrukwala warnumamalya aburrajukwaba
Yijibu-wa. Eneja kembirra nungwarringba nu-werringekburada arakba
nakina n-engkirrikenu-mulangwa aburra-langwa ayakwa akwa ni-rringka-
mulangwa amurndakibina ababurna-langwa.
28 Biya kembirra ni-yama nakina Jekaba warninikuwenu-wa,
“Nganyangwa nenikuwarrka Jawijiba neniba ngawa nakina-da. Eningabe-
ka akina. Akwa ningi-ngayindename-ka ki-likajama kini-rringkinama
nakina ki-jungwuna-murruwa ngayuwa ningena-da,” ni-yama nakina
Jekaba-da.

46

Nawurraki-likenu-murrilangwa Jekaba-murriya Yijibu-wa

1 Biya kembirra nakina Jekaba akwa ngawa ena-langwa warnumamalya
narruwurra-murndukwama aburra-langwa amurndakijika warniki-
liki-yada wurrakina angerriba Yijibu-wa. Namurndaki-likenuma
akena adinuba-wiya engembu-wa Biyajiba-wa namurndaki-likenuma.
Biya yakwujina Jekaba nakina nenumini-daka bulukwa-murriya
Neningikarrawara-langwa. Nakine-ka Neningikarrawara nibina-
murrada nungwenikba-langwa Ajika-langwa. 2 Biya kembirra makina-
manja ngawa meningalyarrngwalyilya Jekaba nenu-marngkirringkama
Neningikarrawara nakina-da. Eneja Neningikarrawara n-ardanga enuwa-
wa akwa ni-yama, “Nungkuwa Jekaba!”
Eneja ni-yama Jekaba, “Miyambena?”
3 Eneja kembirra ni-yama Neningikarrawara Jekabu-wa arakba,
“Ngayuwa Ningeningikarrawara ningena nungwena-langwa. Nara
akbar•duma, umba likaja Yijibu-wa. Yiba-kwunama ningkena
wurrababurne-ka numirena-murriya warnikinikaduwa nungkwa-langwa
akina-manja angalya. Aburraja wurrakina kuw-ababurnadinama
yanda-langwa wurrilyimberrkwulyumide-ka wurrilyimberrkuwilyaba
warnumamalya ke-yaminama. 4 Umba ngayuwa ki-likajama ningena
yakuwa Yijibu-wa. Kembirra ki-jungwa-manja ningkakina yakwujina,
eneja nakine-ka Jawijiba kin-ambilyama ngawa nungkuwa-manja
akwudangwa. Kembirra arija-langwa ambaka-murrumurra nganja
kawurraki-lawurrakajinama ngayuwa nungkwa-langwa numirena-
murriya warnikinikaduwa enenu-wa angalya,” ni-yama nakina
Neningikarrawara Jekabu-wa-da.
5 Aburraja kembirra arakba Jekaba-langwa warninikuwena nen-
akumarna nungwarringba iya aburra-langwa wurriyukwayuwa
akwa wurradidingiyarrngwa mamurndakibina-manja ngawa

makangkidikarra numa-larrkenu-murrumanja Jekabu-wa adinuba-wiya nibina nubungkawa naruma-dangwa NeningiYijiba. Biya narri-lalika arakba wurrakina Biyajiba 6-7 kajungwa warniki-liki-yada Yijibu-wa. Umba narruwurraku-warakama aburra-langwa bulukwa-murriya akwa ngawa ababurna-langwa amurndakijika amurndakibina narru-manguma wurrakina nuw-ambilyu-wiya yakwujina Kenina-manja. Umba Jekaba nakina nenuwurraku-warakama ena-langwa warninikuwena iya dadiyawenikba akwa warnungkwarba iya wurridarringka wurrumirumirena enuwa-manja.

8 Eneja nenikuwenikba Jekaba-langwa nibina numilyengma Rubina ni-likenuma nakina enuwa-manja Yijibu-wa 9 akwa ngawa ena-langwa wurrabiyarbuwa warninikuwena aburrubukwurrajukwaba. Warn-imikirra wurrubukalakina Yenakwa iya Balu iya Yejirena akwa ngawa Karmi. 10 Aburrajukwaba Jimiyina akwa ngawa ena-langwa wurru-mangbala wurruwilyaba warninikuwena na-likenuma wurrakina. Warn-imikirra wurrakina Jemuwela iya Jamina iya Awada iya Jakina iya Jawura akwa ngawa Jawula. Umba Jawula-langwa dirndenikba DadingiKen-ina didarringka dakina. 11 Aburrubukwurrajukwaba Libaya akwa ngawa ena-langwa wurrabiyakarbiya warninikuwena nabuki-likenuma. Warnimikirra wurrubukalakina Kijena iya Kiyada akwa ngawa Marari. 12 Aburrubukwurrajukwaba Juda akwa ngawa ena-langwa wurrabiyakar-biya warninikuwena nabuki-likenuma. Warnimikirra wurrubukalakina Jela iya Bereja akwa ngawa Jera. Umba wunambilyuma warnikuwab-ulena Juda-langwa wunenimikirra Era iya Anana neni-jungweyinuma adinuba-wiya Kenina-manja ngawa wunalakina. Umba aburnaja Bereja-langwa warnikuwabulena wunenimikirra Yejirena iya Yamula aburna-jukwaba neni-likenuma wunalakina Yijibu-wa. 13 Aburrajukwaba Yi-jakara akwa ngawa ena-langwa wurrabiyarbuwa warninikuwena na-likenuma wurrakina. Warnimikirra wurrubukalakina Dawula iya Buwa iya Jejuba akwa ngawa Jimirena. 14 Aburrubukwurrajukwaba Jebu-lina akwa ngawa ena-langwa wurrabiyakarbiya warninikuwena nabuki-likenuma. Warnimikirra wurrubukalakina Jereda iya Elena akwa ngawa Jaliyela. 15 Wurrumurndakakina wurrumangbala wurruwilyaba warninikuwena Jekaba-langwa yinginumin-arrangbama Liya n-ambilyu-wiya nakina Jekaba Mejubudamiya-manja. Umba ngalaja dadiyawenikba Jekaba-langwa dadimikirra Dayina yingi-rukwularruma ngalajukwaba yakwujina Mejubudamiya-manja. Dirndadikba ngalajukwaba Liya dak-ina. Kembirra wurrababurna-langwa wurrumurndakakina Liya-langwa wurrabuburrada iya wurrumurndakakina warnikabijada iya wurrebulada akwa ngawa daburradikba Dayina 33 warnumamalya wurrakina-da.

16 Aburrajukwaba Keda akwa ngawa ena-langwa wurrumangbala wur-rambilyuma warninikuwena namurndaki-likenuma Yijibu-wa. Warn-imikirra wurrakina Jebena iya Yaki iya Juni iya Ejibena iya Eri iya Arada akwa ngawa Areli. 17 Aburrajukwaba Ajera akwa ngawa ena-langwa wurrabiyarbuwa warninikuwena iya darrkuwarringba dadimikirra Jera namurndaki-likenuma wurrakina. Warnimikirra wurrubukalakina Yim-ina iya Yijibaya iya Yijibi akwa ngawa Beraya. Umba Beraya-langwa warnikuwabulena wunenimikirra Yebera iya Malkiyela aburna-jukwaba neni-likenuma wunalakina. 18 Kembirra arakba wunalakina naburradikba-kiya Jilba-langwa iya warnikabijada akwa ngawa wurre-bulada 16 warnumamalya wurrakina. Umba dakine-ka Jilba dadikumin-

uwar•duwar•da dakina, dibina Liya-langwa nungwadikba Lebina nanga-kwama dadiyawenikba-manja Liya-manja.

19 Umba ngalaja dakina Rejila dadingiyenikba Jekaba-langwa yinginumin-arrangbama wunambilyuma warnikuwabulena wunenimikirra Jawijiba iya Benjimina. 20 Ngalaja kembirra n-ambilyu-wiya Jawijiba yakwujina Yijiba-manja dadingiyenikba Ajineda narring-arrangbama dakina wunambilyuma warnikuwabulena wunenimikirra Muneja iya Yibureyima. Umba nakina nungwadikba Ajineda-langwa Badibera nakina. NuMinida nenungkwarba nakina WarningiYijiba-langwa warnumamalya, umba ena-langwa angalya Yeliyabulija akina. 21 Aburrajukwaba Benjimina-langwa warninikuwena wurrumemberrkwa namurndaki-likenuma nungwarringba-manja Yijibu-wa. Warnimikirra wurrakina Bela iya Beka iya Ajibela iya Kera iya Neyumena iya Yiyeya iya Rawija iya Mabima iya Wubuma akwa ngawa Arda. 22 Kembirra arakba wunalakina naburradikba-kiya akwa wurrumurndakakina warnikabijada Rejila-langwa wurrumemberrkwa akwa wurrabiyarbuwa warnumamalya wurrakina-da.

23 Aburnajukwaba Dena akwa ngawa nenikuwenikba nenimikirra Wujima neni-likenuma wunalakina Yijibu-wa. 24 Aburrajukwaba Nabudali akwa ngawa ena-langwa wurrubukarbiyarbuwa warninikuwena nalikenuma. Warnimikirra wurrubukalakina Jajiyela iya Kwuni iya Jejera akwa ngawa Jilema. 25 Kembirra arakba wunalakina wunambilyuma naburradikba Bilya-langwa akwa warnikabijada ngala-langwa wurrumangbala wurrambilyuma warnumamalya wurrakina. Umba dakineka Bilya dadikuminuwar•duwar•da dakina, dibina Rejila-langwa nungwadikba Lebina nanga-kwama dadiyawenikba-manja Rejila-manja.

26 Umba wurrababurna-langwa wurrumurndakakina wurrumirumirena Jekaba-langwa namurndaki-likenu-murrumurra Yijibu-wa 66-eka warnumamalya wurrakina-da. Akwa ngawa aburrajukwaba wurrarngkirngkiyena Jekaba-langwa nawurraki-likenumurra-da.

27 Umba nara-wiya ka-likena Jekaba-murriya Yijibu-wa wurrakina, eneja Jawijiba n-akumajungwunuma nakina wunambilyuma nenikuwenikbakiya. Kembirra akini-yada n-ambilyu-wiya ngawa neniyuwangkwa Jekaba Yijiba-manja nakina, enuwa akwa ena-langwa warnumamalya wurribina nuw-ambilyu-murrumurra akina-manja ngawa angalya Yijiba 70-eka warnumamalya wurrakina-da.

Jekaba-murriya nuw-alambarringa-mulangwa Yijiba-manja

28 Kembirra nakina Jekaba akwa wurrababurna-langwa ena-langwa warnumamalya narri-lalika aburra-langwa angalya Kenina akwa nawurraki-likena Jawijibu-wa Yijibu-wa. Biya kembirra Jekaba nenilarrka nenikuwenikba Juda ni-lyengmanga nakina adinakba kajungwa neniki-yarrkuwilyaki-yada Jekaba-langwa ayakwa Jawijibu-wa. Eneja kembirra Juda ni-lyengmanga ni-likena arakba nakina-da.

Bi...ya ni-yar•da Yijiba-manja akwa ni-likena angwurra ngawa Jawijibu-wa. Biya ni-yama nakina enuwa-wa, “Nubukwaya arakba nungwarrka, umba nungkwaja likaja engembu-wa Kawijina-wa, kajungwa yikinakburrangeyini-yada nakina yakwujina,” ni-yama.

Aburraja Jekaba-murriya nawurraki-likena ngawu...wa. Bi...ya nawurraki-yar•da aburrajukwaba Yijiba-manja akwa nawurraki-likena

Kawijina-wa. 29 Umba eneja nakina Jawijiba ni-njawudija ena-langwa-manja makangkidikarra meningaba-dangwa jarrangwa yingum-arrkirrkarnu-murrumanja akwa ni-likena nakina angerriba Kawijina-wa nenuminu-wengkarrngarna nungwenikba-wa.

N-alilikenu...wa. Biya ni-yar•da arakba nakina nuw-ambilyu-murrumanja Jekaba-murriya Kawijina-manja. Biya nu-kuwabijanga mibina-langwa makangkidikarra akwa n-angkarra nen-engkarrnga nungwenikba-manja akwa nu-ngwadina neningamiyerra. Nu-ngwadungwadina nakinu...wa. Biya kembirra ni-yengminjada ni-jerrukwa arakba ebina angwada-da.

30 Eneja ni-yama Jekaba Jawijibu-wa, “Ningkena yirra-rringkama arakba nganyangwa-murra menba, akwa ningeningma arakba ningkeniba ngawa ningkena. Kembirra ningeniki-jungwangeni-yada ngayuwa arakba-da,” ni-yama.

31 Umba eneja ni-yengbina Jawijiba ayakwa ena-langwu-wa wurrarrk-wurrkuwena iya nungwenikba-wa akwa ngawa wurrumurndakibinu-wa warnumamalya ena-langwu-wa nawurraki-yar•dangu-murruwa nungwenikba-manja. “Ningi-likajama ningena narumu-wa nubungkawa,” ni-yama. “Kembirra kinu-makinama ningena nungkwurruwa-langwa karnumamalya nganyangwa kirri-likenu-mulangwa karna Kenina-langwa ngayuwa-wa aduwaba. 32 Kembirra ki-yaminama ngayuwa enuwa-wa, ‘Warne-ka narrkuwarrka-murriya nganyangwa narruwurraku-wilyakama ababurna-langwa jiba iya bulukwa aburra-langwa Kenina-langwa yangkwurrangwa aduwaba, kajungwa karruwurrak-akukwurrajini-yada enena-manja angalya amurndakakina. Warnikakukwurrajungwe-ka jiba-murriya wurrakina warnungkwarba. Akwa ngarningka ababurna-langwa amurndakijika aburra-langwa narru-wilyakama yenjerra enenu-wa angalya aduwaba-da,’ ki-yaminama ngayuwa narumu-wa nubungkawa-da.

33 “Umba yiken-ardijina-manja nakina nubungkawa nungkwurruwa-wa, akwa yikeni-yengkilabaja-manja nakina nungkwurra-langwa-langwa warka, 34 yikinu-makina kembirra ebina-murrada ngawa ayakwa enuwa-wa kirrakina. Akwa yiki-yamina ngarningka, ‘Yirra-langwe-ka wur-rumirumiranyungwa wurrarumuruma narr-akukwurrajuwamurra jiba iya bulukwa warningangkawura. Akwa yirramba-langwa yarna yarnu-mamalya yirr-akukwurrajinama ngawa jiba iya bulukwa yirrajukwaba. Yirri-yaminjamama akina yirriyukwayuwa-wiya yanda-langwa aduwaba,’ yiki-yaminama karna nakinu-wa naruma nubungkawa. Umba kin-engkirrikaja-manja eneja akina ayakwa nungkwurra-langwa, kembirra nara nakina a-waruma umba yikeni-lalikinama nakina enena-manja aringbirra angalya Kawijina kirr-ambilya-murrumanja karna aduwaba,” ni-yama Jawijiba, nenu-maka nakina ena-langwa-manja warnumamalya. Amurndakenena ayakwa ni-yengbinuma nakina Jawijiba mena-baba neningma na-warena-mulangwa WarningiYijiba warnumamalya ebina warka akwa na-warena-mulangwa ngarningka warnumamalya narr-akukwurrajina-murrumurra jiba iya bulukwa wurrakina-da.

47

1 Biya kembirra Jawijiba nenu-manga wurrumangbala wurrarrkwur-rkuwena akwa na-likena arakba naruma-langwu-wa nubungkawa an-galya. Nuw-alilikenu...wa. Biya ne-yar•da arakba naruma-langwa-manja nubungkawa angalya akwa ni-yama Jawijiba enuwa-wa, “Nganyangwa

nungwarrka akwa narrkuwarrka-murriya nawurraki-likenuma wurrakina angaluba yirra-langwa-langwa angalya Kenina yangkwurrangwa. Akwa narruwurraku-warakama wurrakina aburra-langwa jiba-murriya akwa ngawa aburra-langwa amurndakijika-murriya. Wurrangaba-wiya kembirra, ne-yar•duma Kawijina-manja arakba wurrakina," ni-yama Jawijiba. 2 "Umba warnarna wurrukwala ningarra-wilyakama wurrambawura yangkwurrangwa ngayuwa-manja," ni-yama.

3 Eneja kembirra ni-yama naruma nubungkawa aburruwa-wa, "Amiyambene-ka warka kirru-war•duwar•denama karna?" ni-yama.

Aburraja ne-yama, "Yarne-ka yirr-akukwurrajinama jiba-murriya, wuburra arakburakba-kiya yirra-langwa wurrarumuruma wurrumiru-miranyungwa ne-yaminjamamurra aburrajukwaba wurrakina. 4 Yarna kembirra yirri-likenuma yarnik-ambilyingi-yada enena-manja angalya, mena eyukwujiye-ka aninga yakwujina Kenina-manja akwa nara ebina amarda yirra-langwa-langwa jiba-murriya. Ngarra-marrakbakinama kembirra nungkuwa-wa kajungwa yiku-kwuni-yada nungkuwa ayakwa yarnik-ambilyingi-yada yarna angaba-manja angalya aringbirra-manja Kawijina," ne-yama.

5 Ni-yama eneja nakina naruma nubungkawa Jawijibu-wa, "Wurrumurndakakina nungkwa-langwa narrkuwena-murriya akwa nungwena nawurraki-yar•duma arakba, 6 kembirra amurndakenena angalya Yijiba aburra-langwa aduwaba. Ab-ambilya kembirra akina-manja angalya Kawijina, ebina eningaba-langwa-langwa angalya Yijiba. Umba wurrakina-manja wurrabarda warka warnungkwarba, kembirra kabumin-akwurrajinama akwala jiba-murriya wurrakina," ni-yama nakina Jawijibu-wa.

7 Eneja kembirra nakina Jawijiba ni-lawurradina nungwenikba-wa nen-angkarna nakina akwa nenu-wilyaka enejukwaba narumu-wa nubungkawa. Eneja kembirra nakina Jekaba n-akwudangwukajungwunuma enuwa-wa akwudangwu-wa akwa ni-yama, "Eni-yamina Neningikarrawara eningaba nungkuwa-manja."

8 Eneja ni-yama naruma nubungkawa Jekabu-wa, "Mambarrngarna mamarika iya yinungkwura ningkena ningk-ambilyuma?" ni-yama.

9 Eneja ni-yama Jekaba, "Ningene-ka ningu-marrawarnuma engku-wa iya engku-wa angalya 130 mamarika iya yinungkwura. Ningi-yaminjamame-ka ngawa yanda-langwa aduwaba. Umba muwurruwurrariya-wiya mamurndakakina mamarika iya yinungkwura ning-ambilyuma yambawura. Nare-ka wuburra nganyangwa numirarrka-murriya ki-yama k-ambilya ningakina. Nganyangwa numirarrka-murriya nuw-ambilyumurra mababurne-ka meninginingaba-wiya mamarika iya yinungkwura akwa engku-wa iya engku-wa angalya na-marrawarnuma wurrumurndakakina," ni-yama nakina Jekaba nakinu-wa naruma nubungkawa-da.

10 Biya kembirra nara-wiya Jekaba keni-lalika nakina naruma nubungkawa ni-yama ngarningka enuwa-wa, "Eni-yamina Neningikarrawara eningaba nungkuwa-manja," ni-yama. Biya ni-yengbinu-mulangwa nakina lukwuniyawa akina ayakwa, ni-likena arakba neni-lalika nakina naruma nubungkawa-da.

11-12 Eneja kembirra nakina Jawijiba nenu-kwa angalya eningaba-langwa-langwa nungwenikba-wa iya wurrarrkwurrkuwenu-wa, ebina-langwiya ayakwa nenu-maka-mulangwiya adinuba-wiya naruma nubungkawa enuwa-manja. Akine-ka angalya eningaba akwudangwa

nuw-ambilyumurra angalya aminuwurrakwulyumida alikira iya warnumamalya emikirra Ramijeja. Akwa nenu-kwama nakina ngarningka aninga nungwenikba-wa iya ena-langwu-wa wurrarrkwurrkuwena akwa wurrababurna-langwu-wa warnumamalya nungwenikba-langwu-wa, wurrarumuruma-langwa akwa angerriba arrawu-wa wurriyukwayuwa-wa. Nakina-bina Jawijiba nenu-mamurikajuwama wurrumurndakakina ena-langwa warnumamalya yakwujina Yijiba-manja, kajungwa warnik-ambarringi-yada arakba warningaba wurrakina awilyaba-manja-da.

Nuw-ambawuradinu-mulangwa aninga

13 Akini-yada ngawa nare-ka ebina aninga, mena muwurrariya-wiya ngawa mamurndakakina mamarika iya yinungkwura. Umba aburraja wurruminakina angalya warnumamalya wurribina nuw-ambilyu-murrumurra Yijiba-manja akwa ngawa Kenina-manja namurndaku-mureyanguma akwa namurndak-ayuwayanguma angwurra wurrakina-da. 14 Biya nawurraki-likenuma wurrakina engka-langwa iya engka-langwa angalya Jawijibu-wa akwa nenu-kwama wurrakina angwarnda enuwa-wa kajungwa neniku-kwi-yada nakina arrkala aninga. Kembirra nakina eneja Jawijiba nenu-kwama aninga ebina narr-akumarnuma WarningiYijiba warnumamalya adinakba eninganinga-langwa-manja alikira ebina-wiya nuw-ambilyu-wiya aruma aninga Yijiba-manja. Biya nu-wilyakama nakina ebina angwarnda nu-mangu-mulangwa aburra-langwa angerriba naruma-langwu-wa nubungkawa angalya.

15 Ne-yaminjamama wurrakina ngawu...wa. Bi...ya akine-ka angwarnda na-jerriduma arakba ababurna-manja angalya Yijiba akwa Kenina-manja. Aburraja kembirra wurrumurndakibina WarningiYijiba warnumamalya nawurraki-likenuma Jawijibu-wa akwa neni-yukwamajuwama aninga-wa. “Yirru-kwuname-ka aninga,” namurndaki-yamama. “Nara yarna ambambilyuma murumureya akwa a-jungwuma. Angwarnde-ka yirra-langwa na-jerriduma arakba akina, kembirra yirru-mamurikajina yirraja aduwaba,” ne-yama.

16 Eneja ni-yama nakina Jawijiba aburruwa-wa, “Wurrumurndaku-wilyakina kembirra yangkwurrangwa nungkwurra-langwa jarrangwa-murriya iya jiba-murriya. Nara ebina angwarnda nungkwurra-langwa. Kembirra aminakina-langwa yirru-kwuna amurndakakina kajungwa ka-kwuni-yada ngayuwa aninga nungkwurruwa-wa,” ni-yama nakina Jaw-ijiba. 17 Kembirra narruwurraku-warakama aburra-langwa jarrangwa-murriya iya jiba-murriya enuwa-wa akwa kembirra nenu-kwama nakina arrkala aninga-da. Makini-yada ngawa mamarika nakina Jawijiba nenu-kukwama aninga. Aburraja kembirra nenu-kwama dumurndakibina jarrangwa iya jiba iya nenukwuda iya bulukwa akwa ngawa dangki aburra-langwa. Ne-yaminjamama ngawa wurrakina enuwa-wa-da.

18 Bi...ya mingki-yada ngarningka mamarika nawurraki-likenuma wur-rakina WarningiYijiba warnumamalya Jawijibu-wa akwa ne-yengbinuma ayakwa enuwa-wa. “Yirra-langwe-ka angwarnda yirrumini-jerridume-ka yarna arakba,” ne-yama. “Akwa ngarningka yirra-langwe-ka bulukwa-murriya nungkwa-langwa kembirra amurndakakina arakba aduwaba. Nare-ka yarna abuwarrkama enena ayakwa umba amandangwa ngarra-makinama. Nara ebina yarna ngu-wilyakama awilyuwilyaba yarniku-kwi-yada nungkuwa-wa. Enena awilyaba yirra-langwa yarnumadan-gkwa akwa yirra-langwa angalya-da. 19 Nara a-lalikama umba yirru-mamurikajina yirraja, marrakba, nari-yada a-jungwuma yarna. Nara

kajukwaba a-lalikama enena yirra-langwa angalya eyebirra. Beyindena yirruwa akwa ngawa yirra-langwa angalya, akwa kembirra yirru-kwuna aninga aduwaba. Kembirra yirraja yarna yirruwa naruma-langwa nubungkawa yarnumamalya yarnikuminuwar•duwar•da arakba akwa ngarningka amurndakenena angalya yirra-langwa ena-langwa amurndakenena kajukwaba arakba-da. Yirru-kwuna nungkwaja kembirra aninga aduwaba kajungwa nari-yada a-jungwuma umba yarniba yik-ambilyi-yada ngawa. Akwa ngarningka akwala amadidira yirru-kwuna kajungwa yiki-lungkuwabijini-yada amaninga amarda yirra-langwa-manja ajiringka, kajungwa nari-yada arakba ambilyuma eyebirra akina," ne-yama wurrakina WarningiYijiba warnumamalya Jawijibu-wa-da.

20 Kembirra eneja nakina Jawijiba nenuminu-beyindanguma amurndakibina angalya nuw-ambilyu-murrumurra Yijiba-manja naruma-langwa nubungkawa. Umba mamurndakibina mamarika iya yinungkwura yuwurruwurrariye-ka yakina ngawa. Aburraja kembirra wurrumurndakibina WarningiYijiba warnumamalya wurruwilyuwilyabawiya na-makwunuma ebina angalya aburra-langwa aburra-langwu-wa naruma nubungkawa, yanda-langwa amurndakibina kembirra angalya ababurna-langwa ena-langwa arakba-da. 21 Eneja Jawijiba nakina nubeyindanguma warnumamalya WarningiYijiba wurrababurna-langwa kajungwa warnikuminuwar•duwar•da naruma-langwa nubungkawa kuw-ambilyi-yada arakba wurrakina. 22 Akena nara angalya kinubeyindanga nakina WurruMinida-langwa warnungkwarba yimbukwa. Aburraja wurribina WurruMinida warnungkwarba nara ka-makwuna ebina aburra-langwa angalya, mena nakina naruma nubungkawa nenukwama angwarnda warniku-beyinda-langwa wurrakina yimbukwa aninga umba nara wurrukwalu-wa kenu-kwa nakina.

23 Eneja kembirra ni-yama nakina Jawijiba WarningiYijibu-wa warnumamalya, "Kwuja!" ni-yama. "Ningenuminu-beyindanguma naruma-langwa nubungkawa nungkwurruwa karnumamalya akwa ngawa nungkwurralangwa angalya. Wiya, amurndakenena kembirra nungkwurra-langwa amadidira kajungwa yiki-lungkuwabijini-yada ngarningka. 24 Arijalangwa kembirra ka-lungkuwarreyina-manja amurndakakina amaninga akwa yiku-mena-manja, kembirra nungkwurraja yikinu-kwuna akwala nubungkawu-wa kirrakina. Yikuma-mena-manja mamangbala beka kirrakina, kembirra muwilyaba yikinu-kwuna kirrakina enuwawa. Umba akwala yiku-minambilya akina nungkwurra-langwi-yada yik-alyubarini-yada nungkwurruwa iya nungkwurra-langwa warnumamalya. Akwa ngarningka yik-akumurna adinakba akwala kajungwa yiki-lungkuwabijini-yada ngarningka arija-langwa akina," ni-yama nakina Jawijiba wurrumurndakakinu-wa warnumamalya-da.

25 Aburraja ne-yama enuwa-wa, "Yirr-enibikama nungkuwa yarna yarnumamalya, akwa ningki-yamama ngarningka eningaba yirruwamanja. Kembirra yirraja yarna arakba naruma-langwa nubungkawa yarnikuminuwar•duwar•da yarnumamalya-da," namurndaki-yama wurrakina-da.

26 Eneja kembirra nakina Jawijiba ni-yarrkakumarna ayakwa WarningiYijiba-langwa warnumamalya amurndakakina-langwa angalya aburra-langwa-langwa. Ni-yama nakina nenu-makama wurrababurnamanja warnumamalya nuw-ambilyu-murrumanja yakwujina Yijibamanja, "Mababurna-langwa mamarika yikuwurra-murndukwunamanja ebina amaninga yiki-lungkuwabijinamurra kirrakina, kembirra

akwala yikinu-kwunama narumu-wa nubungkawa. Yikuma-wilyakina-manja mamangbala beka maninga-ma, kembirra yikinu-kwunama muwilyaba ena-langwi-yada. Akwa ngarningka yikuma-wilyakina-manja mememberrkwa beka maninga-ma, kembirra yikinu-kwunama mambilyuma ena-langwi-yada makina. Yiki-yaminjaminama ngawa kirrakina mababurna-langwa mamarika yikuwurra-murndukwuna-manja nungkwurra-langwa amaninga," ni-yama Jawijiba nakina-da. Akwa enena ayakwa Jawijiba-langwa nuw-ambilyama ngawa aduwaba-da. Ababurna-langwa angalya Yijiba-manja naruma-langwa nubungkawa amurndakakina-da. Wulkwa WurruMinida warnungkwarba yimbukwa nara kenu-kwa aburra-langwa angalya narumu-wa nubungkawa-da.

Jekaba nenumini-yarrkilalika-mulangwa ayakwa Jawijiba-manja

27 Aburraja wurrumurndakibine-ka warnumamalya WarningiYijireyila kembirra nawurrak-ambilyuma yakwujina ngawa Kawijina-manja akina-manja angalya Yijiba. Ne-yaminjamamurra nuw-ambambilyumurra warningaba ngawa, yanda-langwa namin-ababurnadinume-ka aninga iya amurndakijika iya jiba-murriya akwa angwarnda wurrakina-da. Akwa ngarningka wurrababurna arakba wurriyukwayuwa narra-wilyakamurra wurrakina warnumamalya WarningiYijireyila-da. 28 Umba Jekaba n-ambilyuma nakina yakwujina 17 mamarika iya yinungkwura. Umba neniyuwangkwe-ka arakba nakina, mena n-ambilyumurra 147 mamarika iya yinungkwura. 29 Kembirra neniki-jungwangena arngkidarrba nakina akwa nen-ardijuwa nenikuwenikba-wa Jawijiba. Eneja Jawijiba ni-likena nakina nungwenikba-wa Jekabu-wa.

Eneja ni-yama Jekaba enuwa-wa, "W-akuma nungkwa-langwa ayarrka malakena-kiya-manja nganyangwa makarra wilyarra, kajungwa ki-yarrkakumurni-yada ningkakina ayakwa akwa nari-yada a-yarrkuwarrukwajuma akina. Akwa yi-makina arakba amandangwa nari-yada a-rungkwabuma nganyangwa ningenumadangkwa yelakwa enena-manja angalya Yijiba. 30 Yirra-ngayindenama ningkena nungkuwa yiku-rungkwabini-yada ngayuwa ebina-manja ngawa angalya nawurraki-rungkwabajungwunu-murrumanja nungwarrka iya numirarrka-murriya aburrajukwaba. Nungkwaja kembirra yiku-wilyakinama ngayuwa yadada angerriba akinu-wa angalya Keninu-wa-da," ni-yama nakina Jekaba Jawijibu-wa-da.

Eneja ni-yama Jawijiba, "Yawa. K-engkirrikajama ningena ngayuwa nungkwa-langwu-wa ayakwa," ni-yama.

31 Eneja ni-yama Jekaba, "Ki-yarrkakumurna ayakwa akwa nara a-yarrkuwarrukwajuma."

"Amandangwa," eneja ni-yama Jawijiba, akwa n-akumarna ena-langwa ayarrka nungwenikba-langwa-manja makarra wilyarra akwa ni-yama, "Ningi-yarrkakumurnama enena ayakwa. Ki-jungwa-manja ningkakina, kembirra yiba-wilyakinama ningkena Keninu-wa akwa yiba-rungkwabinama yakwujina-da," ni-yama nakina Jawijiba nungwenikba-wa-da.

Kembirra n-engkirrika-manja eneja Jekaba akina ayakwa nenikuwenikba-langwa, kembirra neni-yangmarngkwajuwa arakba Neningikarrawaru-wa, nu-murrkwulinga-murrumanja ena-langwa-manja ngawa mamukumungkwulinga-manja nakina-da.

48

Jekaba ni-yengbinu-mulangwa eningilyamarmba ayakwa Yibureyimu-wa akwa Muneju-wa

1 Bi...ya aburraja wurrukwala nenu-makama arakba Jawijiba-manja n-angbilyuwadu-mulangwa ena-langwa nungwenikba. Eneja kembirra nenilirraku-manga Jawijiba ena-langwa warnikuwabulena wunenimikirra-kiya Muneja iya Yibureyima, akwa nabuki-likena wurrubukalakina angerriba Jekaba-langwu-wa angalya kajungwa warniki-ngarri-yada enuwa-wa. 2 Biya nabuki-yar•da wurrubukalakina Jekaba-langwa-manja angalya, akwa kembirra aburraja wurrukwala nenu-makama arakba Jekaba-manja ni-likenu-mulangwa nenikuwenikba yenjerrikina kajungwa neniki-rringki-yada nakina. Eneja nakine-ka neniyuwangkwa nu-murndakayuwayanguma arakba. Akena neni-rringka-manja nakina nenikuwenikba Jawijiba ni-rrakarjiyinga nakina nu-murrkwulu-mulangwa ena-langwa-manja mamukumungkwulinga.

3 Ni-yama nakina Jekaba nenikuwenikba-wa, “Arakba-wiya Neningikar-rawara nibina narrubuda nilyengma n-abilyerrikajungwunuma nakina ngayuwa-manja ning-ambilyu-wiya Kenina-manja. Nakine-ka Neningikarrawara ni-yengbinuma eningaba ayakwa ngayuwa-manja ebina-manja ngawa angalya Luja, 4 akwa ni-yama, ‘Yiba-kwunama ningena wurrababurna wurriyukwayuwa nungkwa-langwa, kajungwa ka-wurrakwulyumidadini-yada nungkwa-langwa numirena-murriya warnikinikaduwa yanda-langwa kuw-ambilyame-ka wurrilyimberrkwulyumida warnumamalya wurrilyimberrkeyebijeba iya wurrilyimberrkeyebijeba wurrakina. Umba ka-kwunama enena angalya wurrumurndakakinu-wa warnikinikaduwa numirena-murriya aburra-langwi-yada akina eningangkawura,’ ni-yama nakina Neningikarrawara ngayuwa-wa-da,” ni-yama Jekaba Jawijibu-wa nakina. Akena akine-ka angalya Luja ngala-langwa emikirra Bedela aduwaba.

5 Biya ni-yama nakina ngarningka enuwa-wa, “Umba wunalakina nungkwa-langwa nenikuwena-kiya Yibureyima akwa Muneja nganyangwe-ka wunalakina. Neni-rukwularrinuma yelakwa enena-manja ngawa angalya Yijiba nara-wiya ki-yar•danga ngayuwa. Umba wunalakina-kiya wuburre-ka Rubina iya Jimiyina nganyangwa-kiya nenikuwarrka-kiya neni-yaminama wunalakina Yibureyima akwa Muneja. 6 Ka-wilyakina-manja ningkakina wurrukwala ngarningka nenikuwena-murriya, nara arakba nganyangwa wurrakina. Wulkwa Yibureyima-kiya nganyangwa wunalakina. Kembirra ki-jungwa-manja ngayuwa wunalakina nenikuwena-kiya nungkwa-langwa Yibureyima iya Muneja wuneningadinuba-wiya kenu-menama akwala amurndakijika nganyangwa. Wurrukwala nenikuwena-murriya ka-wilyakina-manja ningkakina arija-langwa nare-ka a-manguma wurrakina. Wulkwa karra-kwuna-manja arija-langwa wunalakina Yibureyima-kiya karru-menama wurrakina-da,” ni-yama nakina Jekaba Jawijibu-wa.

7 Biya ni-yama ngarningka neniyuwangkwa Jekaba Jawijibu-wa, “Ngayuwa ningi-yaminama enena, mena dirndena Rejila dadingilarrngek-burna dadingiyarrka nganyangwa dakina. Kembirra yingi-jungwu-manja dakina arakba-wiya ningu-werrikawarriyadinume-ka nganja ningak-ina. Ngalaja yingi-jungwuma dakina Kenina-manja ebina-manja ngawa

angalya akwudangwa Eburada akini-yada ngawa ningi-lawurradinu-manja ningakina lukwakwa Mejubudamiya-langwa. Umba ninginga-rungkwabama dakina ajiringka-manja mibina-manja ngawa mamurukwa akwudangwa numu-likenu-murrumanja Eburadu-wa makina-da," ni-yama Jekaba nakina Jawijibu-wa nenikuwenikba-wa. Akena akine-ka angalya emikirra ngala-langwa Eburada adinuba-wiya umba emikirra Bediliyema akina aduwaba.

8 Biya neni-rringka-manja nakina Jekaba wunalakina-kiya-wa Yibureyima akwa Muneju-wa, ni-yama nakina Jawijibu-wa, "Wunumiyambena-kiya wunalakena wunenungkwarba-kiya?" ni-yama nakina.

9 Eneja ni-yama Jawijiba, "Nganyangwe-ka wunalakena nenikuwarrka-kiya, nginu-kwa-mulangwa Neningikarrawara yelakwa enena-manja angalya Yijiba," ni-yama.

Eneja ni-yama Jekaba, "Wurralirraku-wilyaka yangkwurrangwa ngayuwa-wa kajungwa ki-yengbi-yada ngayuwa ayakwa nganyangwa eningaba eningilyamarmba aburnuwa-wa," ni-yama. 10 Ngalaja menba neniyuwangkwa-langwa muwurrariye-ka makina muwarrngkabiyiya. Nara nakina kin-andeya angwurra mena n-eniyuwangkidinu-mubaba arakba nakina. Kembirra eneja nakina Jawijiba nenilirraku-wilyaka wunalakina Yibureyima akwa Muneja neniyuwangkwu-wa akwudangwu-wa. Umba nakine-ka neniyuwangkwa nenilirrak-engkarrnga akwa nenilirraki-lawurangka wunalakina-manja-da.

11 Ni-yama nakina Jekaba Jawijibu-wa, "Ningi-lyangkiyama-bu ngayuwa nara-bu yiba-rringka nungkuwa. Akena eneja nakina Neningikarrawara ngini-larrkama ningeniki-rringka nungkwa-langwa wuniyukwujiya-kiya," ni-yama.

12 Kembirra eneja Jawijiba nenilirraki-rndirrka wunalakina nungwenikba-langwa akwa n-abuluwendinga nungwenikba-manja akwa n-engmudirruwajungwa nenumukwurra ajiringka-manja nakina. 13 Biya kembirra ni-yama nakina Jawijiba ena-langwu-wa warnikuwabulena, "Yibureyima, jeyi likaja, nginakilarrina neniyuwangkwa-manja nekalyarra-langwa. Umba nungkwaja, Muneja, yadada likaja nekbudu-wa," ni-yama. Aburnaja neni-likena neni-nginakilarrina yalina iya yalina neniyuwangkwa-manja. 14 Akena eneja neniyuwangkwa Jekaba ni-lawulawaja akwa ni-kilyangbaka ayarrka ena-langwa, akwa nekbuda-langwa n-akumarna Yibureyima-langwa-manja aringka, mame-ka nakina niyukwujiya. Umba nekalyarra-langwa n-akumarna nakina Muneja-manja, nibina numangaruma-manja.

15 Kembirra ni-yengbina arakba nakina neniyuwangkwa ena-langwa eningaba ayakwa eningilyamarmba nenikuwenikba-wa Jawijibu-wa akwa ni-yama,

"Nganyangwa numirarrka Aburiyama iya nungwarrka Ajika nenumini-yarrkuwarakama wunalakina Neningikarrawara-langwa ayakwa.
Eneja nibina-murrada Neningikarrawara ngin-akukwurrajuwama ngayuwa ningiyukwujiya-wiya yanda-langwa ning-eniyuwangkwudinuma arakba ngayuwa aduwaba.
Kembirra eni-yamina arakba eningaba nibina-murrada Neningikarrawara wunalakena-manja wunenjarrngalyilya-kiya.

16 Eneja Neningikarrawara-langwa nenikumamurikaja ngini-didirrakama ngayuwa awurrariya-langwa,
kembirra eni-yamina nakina eningaba wunalakena-manja enejuk-waba.

Ngalaja nganyangwa ekirra ak-ambilya akina wunalakena-kiya-manja
wunenjarrngalyilya-kiya,
akwa ngarningka numirarrka-langwa ekirra iya nungwarrka-langwa
ekirra ngalajukwaba.
Kembirra aburnaja ken-akumajungwuni-yada wunalakena aburna-langwa
wurriyukwayuwa wurrababurna akwa ngawa wurrumirumirar-
rngwa aburna-langwa wurrababurna aburrajukwaba,”
ni-yama nakina Jekaba-da ena-langwu-wa nenikuwenikba Jawijibu-wa-da.

17 Umba eneja nakina Jawijiba nu-werrikawarriyade-ka nakina
nungwenikba ni-kilyangbaka-mulangwa ena-langwa ayarrka ekbuda
Yibureyima-langwa-manja aringka. Kembirra nenumini-rndirrka Jawijiba
ayarrka nungwenikba-langwa kajungwa kinu-kuwarrukwajuwi-yada
Yibureyima-langwa-langwa aringka angerriba Muneja-langwu-wa.
18 Akwa ni-yama nakina nungwenikba-wa, “Nara akina e-yamama. Naka-
bina naruma numilyengma-da. Umba w-akuma nungkwa-langwa ekbuda
ayarrka naka-manja,” ni-yama.

19 Eneja ni-lyangkilyuwaka nungwenikba. “Ningeningme-ka ningena,”
ni-yama. “Muneja-langwa wurrumirumirena warnikinikaduwa wurri-
lyimberrkwulyumida wurrilyimberrkuwilyaba kuw-ambilyame-ka wur-
rakina aburrajukwaba. Umba nenikumarnjenikbe-ka nakina angwurre-
ka kin-ambilyama naruma-da, akwa ena-langwa wurrumirumirena
warnikinikaduwa ka-wurrakwulyumidadinama wurrakina yanda-langwa
kuw-ambilyame-ka wurrilyimberrkwulyumida warnumamalya wurrily-
imberrkeyebijeba iya wurrilyimberrkeyebijeba wurrakina-da,” ni-yama
nakina.

20 Kembirra akwala ngarningka ayakwa eningaba eningilyamarmba
ni-yengbinuma Jekaba wunalakina-kiya-wa Yibureyima-kiya. Ni-yama
nakina,
“Keni-yengbina-manja warningerribirra WarningiYijireyila warnuma-
malya eningaba ayakwa wurrukwala-manja warnumamalya
aburra-langwa, kembirra karri-yengbijinama wurrakina
nungkwurna-langwa ekirra. Akwa ke-yaminama wurrakina,
‘Eni-yamina Neningikarrawara eningaba nungkuwa-manja aduwaba,
wuburra laka arakba-wiya ni-yamama nakina eningaba
wunalakina-kiya-manja Yibureyima-manja akwa Muneja-manja,’
ke-yaminama wurrakina-da,”
ni-yama nakina Jekaba. Umba ni-yengbinu-manja amurndakakina ayakwa
neni-lyengmajuwama nakina Jekaba neningadinuba-wiya Yibureyima,
umba Muneja nen-arijikama nakina-da.

21 Biya ni-yama nakina Jekaba nenikuwenikba-wa Jawijibu-wa, “Yi-
rringkiname-ka ningena ki-jungwunama arngkidarrba ningena. Umba
eneja Neningikarrawara kin-ambilyama nakina nungkwurruwa-manja
akwa yikeni-lawurrakajinama kirrakina akinu-wa angalya nuw-ambilyu-
murruwa arakba-wiya nungkwurra-langwa wurrumirumirenungwa.
22 Nganja yirra-kwunama ngayuwa Jekema angalya ebina angakarjiyinga
nungkwa-langwi-yada. Nara a-kwama akina angalya eningaba nungkwa-
langwu-wa narrkuwena-murriya umba yirra-kwunama akina nungkuwa-
wa. Arakba-wiya ngayuwa ningarra-murrakajuwama awinyamba-ma
akina angalya WarningAmara-langwa warnumamalya. Umba aduwaba
nungkwa-langwa arakba akina angalya-da,” ni-yama Jekaba Jawijibu-wa
nakina-da.

49

Jekaba ni-yengbinu-mulangwa eningilyamarmba ayakwa warninukuwenu-wa

1 Biya kembirra nakina Jekaba nenuwurrak-ardijuwa ena-langwu-wa warninikuwena akwa ni-yama, “Kwa, wurruwurraki-likaja ngayuwa-wa akwa wurruwurra-murndukwa yelakwa ngayuwa-manja akwudangwa, kajungwa ki-yengbini-yada ayakwa nungkwurruwa-wa,” ni-yama nakina. “Ngayuwa kawurraku-makinama ayakwa ka-ngekburakajungwuna-mulangwa arija-langwa nungkwurra-langwi-yada iya nungkwurra-langwi-yada wurriyukwayuwa iya nungkwurra-langwi-yada wurrumirumirenungwa akwa aburra-langwi-yada wurriyukwayuwa aburrajukwaba akina,” ni-yama neniyuwangkwa Jekaba.

2 Nakina neniyuwangkwa Jekaba nu-wilyakamurra ambilyuma ekirra. Awilyaba ekirra Jekaba akina, umba awilyaba ngarningka nenu-kwama Neningikarrawara aruma ekirra Yijireyila akina. Biya ni-yama nakina warninikuwenu-wa,

“Wurruwurra-murndukwuna kajungwa yik-engkirrikaji-yada enena ayakwa nganyangwa.
W-engkirrikiya ningungwenungwu-wa Yijireyilu-wa,”

ni-yama. Kembirra ni-yengbinuma arakba nakina aburruwa-wa wurruwilyuwilyaba-wiyu-wa amurndakenena ayakwa eningarija-langwa kini-jungwunu-wa nakina. 3 Ni-yama nakina adinuba-wiya Rubinu-wa,

“Ningkena Rubina ningkumilyengma ningkenungkwulyuba ningkenikuwarrka.
Ningki-rukwularru-manja ningkakina kembirra aburraja warningma arakba warnumamalya ningingbuda ningenungkwarba ningena ngayuwa-da.
Umba nungkwaja ningkarrubuda angwurra wurrumurndakenena-manja narrkuwena-murriya ningk-ambilyamurra ningkenikuwarrka aduwaba.

4 Akena nungkuwa yimini-yamama awurrariya ningku-mungkwulu-mubaba nganyangwa-manja dadikuminuwar•duwar•da didarringka.
Akwa nare-ka k-errukwulina ngayuwa-wa nungkwa-langwu-wa ningungwena.
Nungkuwe-ka ningkena wuburra laka yaruma yelyukwa yibina nare-ka ngarna a-bungkawakama,
mena nare-ka warningerribirra warnumamalya a-bungkawakama ningkakina ningkenumamalya nungkwajukwaba-da.
Kembirra akina-langwa awurrariya ningki-yama-mulangwa ningkakina, nare-ka arakba ningkakina ambilyuma ningkaruma wurrumurndakenena-manja narrkuwena-murriya-da, umba ningkiyukwujiya k-ambilyama ningkeningangkawura ningkakina-da,”

ni-yama Jekaba Rubinu-wa.

5 Biya kembirra ni-yengbina Jekaba amurndakenena ayakwa wunalakina-kiya-wa warnikuwabulena-kiya Jimiyinu-wa iya Libayu-wa. Ni-yama nakina,

“Kinalakena Jimiyina akwa Libaya duwilyaba-mulangwa dirndenungwa.
Umba nungkwurnaja arakba kinu-wilyakinama kaliwanga engbudi-yada awinyamba.

6 Akena nara nganja ningena e-yakajuma nungkwurnuwa-manja yikini-
lyelyimbukweyina-manja kinalakina amurama-langwiya.
Nare-ka ningena ambarruma ayakwi-yada nungkwurnuwa-manja,
mena kin-awinyambadinu-manja kinalakena kinadiyerra-manja kirra-
wardanguma wurrukwala warnungkwarba,
akwa ngarningka akwala bulukwa kini-rrengmurnirnakwama
abadakalya-manja.
7 Kembirra awurruwurrariya ka-ngekburakajungwunama nungkwurna-
langwa akina,
mena kini-ngayindenama ngawa kinalakina awinyamba akwa kinu-
werrikardadinama ngawa kinalakina-da.
Kinubardijena-kiye-ka ngawa kinalakena kinenungkwarba-kiya-da.
Ningene-ka kembirra k-errbalijinama nungkwurna-langwa warnuma-
malya angerriba iya angerriba WarningiYijireyila-manja warnuma-
malya wurruwurrakuwilyarra-da,”
ni-yama Jekaba wunalakina-kiya-wa Jimiyinu-wa iya Libayu-wa.
8 Biya kembirra ni-yengbina Jekaba amurndakenena ayakwa
nenikuwenikba-wa Juda.
“Nungkwaja Juda,” ni-yama, “aburraja nungkwa-langwa narrkuwena-
murriya kabi-yangmarngkwajinama ningkakina.
Ka-likajama kuw-abuluwendama nungkuwa-manja wurrakina, mena
ningkingbuda-baba ningkakina-da.
Nungkwaja ka-rndirrkinama wurrukwala-manja warnumamalya kabu-
wirrikbina-murrumanja ningkakina.
Ka-majinginama wurrakina ayarrka-murra yambiya-manja
ningkakina-da.
9 Ningkakine-ka wuburra yiningerriberriba yiningbala ningki-yaminama
aduwaba-da.
Yakine-ka yiningbala kini-lawurradinama ena-langwu-wa medirra ka-
wardena-mulangwa yukwala yinungungwangba.
Kini-lawulawajinama ena-langwa alika yibina kin-errikerrikarrngina-
mulangwa akwa kinu-mungkwulama yakina.
Akwa akini-yada nare-ka ngarna a-mirajangajuma yakina, mena
yabarda awinyamba yakina-da.
10 Nungkwaja nungkuwa Juda ku-bungkawadinama ambaka-murra
ningkena.
Aburrajukwaba numirena-murriya warnikinikaduwa ka-
bungkawadinama.
Ke-yaminjaminama yanda-langwa nubungkawa naruma-dangwa kini-
yar•denama nakina enena-manja angalya.
Umba aburraja wurruwurrakwulyumida warnumamalya engka-langwa
iya engka-langwa angalya ka-likajama wurrakina enuwa-wa,
karru-wilyakinama ababurna amurndakijika kajungwa kenu-kwuni-
yada enuwa-wa.
Akwa ngarningka kuw-abuluwendama enuwa-manja wurrakina mena
warningma wurrakina naruma nakina-da.
11 Nungkwaja ki-yaminama ningkakina wuburra laka nuwilyaba nenuma-
malya numinababurna akwurena eninginingaba.
Amurndakakina akwurena ena-langwa kuw-arumidinama. Umba
eneja kining-ararikinama ena-langwa diyukwujiya dangki akinu-wa
ememeka akwurena eningaba-dangwu-wa.

Akwa kining-ajirrenama ena-langwa dumbala akwurena-langwa-murra amalyirra, mena ababurna-baba amalyirra akwurena-langwa akina-da.
12 Umba ngalaja ena-langwa menba kum-abiyidinama makina kini-bekina-mulangwa amalyirra akwurena-langwa.
Akwa ngarningka ena-langwa akarrnga ka-kwulyarriyiname-ka akwulyadada kini-bekina-mulangwa nakina milka-da,”
ni-yama Jekaba nenikuwenikba-wa Juda.
13 Biya kembirra ni-yengbina Jekaba amurndakenena ayakwa nenikuwenikba-wa Jebulina.
“Jebulina,” ni-yama, “nungkwaje-ka k-ambilyama akwudangwa makarda-manja ningkakina.
Akine-ka angalya nungkwa-langwa ka-lawurradinama Jayidina-langwa angalya.
Ngalaja mijiyanga kumu-likajama kum-awiyebenama ngala-langwu-wa abalmungwur•da-da,”
ni-yama Jekaba nenikuwenikba-wa Jebulina.
14 Biya kembirra ni-yengbina Jekaba amurndakenena ayakwa nenikuwenikba-wa Yijakara. Ni-yama,
“Umba ningkakine-ka nungkwaja Yijakara ki-yaminama wuburra duwilyaba dangki yingu-warenama warka.
Dakine-ka dangki yingu-kuwamurrkwulama wilyarra umba ngalaja beka mambilyuma yalina iya yalina yingamu-wilyarrakinama makina,
mena nara-baba dakina a-ngayinduma a-wilyakama malakina beka ngala-langwa-manja mirirrba-da.
15 Akena kingu-mirajanginama akwa kinguma-wilyakinama malekbina beka-kiya ngala-langwa-manja mirirrba, mena eningaba-baba angalya akina-da.
Umba dakine-ka wuburra dangki nungkwaja ki-yaminama ningkakina kaminu-war•denama warka wurrukwala-langwa ningkakina-da,”
ni-yama Jekaba ena-langwu-wa nenikuwenikba Yijakara.
16 Biya kembirra ni-yengbina Jekaba amurndakenena ayakwa nenikuwenikba-wa Dena. Ni-yama,
“Umba nungkwaje-ka ningkakina Dena ki-lyangkuwerribikajungwunama nungkwa-langwa-langwa warnumamalya warningaba-murrikba akwa wurruwurrariya-murrikba wurrakina.
Umba nungkwa-langwa warnumamalya aburrajukwaba ne-yaminama WarningiYijireyila warnumamalya.
17 Umba nungkwaja ki-rarrkajungwunama ningkakina adinakba mamurukwa-manja,
wuburra laka yibina yingarna n-abuwarrkajungwunama amarda-manja
akwa n-anginama amulurrngwa jarrangwa-langwa-manja alika,
kajungwa warnumamalya ka-wurdena-manja karrawara jarrangwa-manja kembirra ke-ngkilarrini-yada mirirrba-ma ajiringka-wa wurrakina-da,”
ni-yama Jekaba nenikuwenikba-wa Dena.
18 Biya kembirra ni-yengbina Jekaba amurndakenena ayakwa Neningikarrawaru-wa. Ni-yama nakina,
“Ningene-ka ning-embirrarinama nungkuwa-wa Yaweya, kajungwa yikungwureni-yada ningkakina ngayuwa-manja,”

ni-yama Jekaba.
19 Biya kembirra ni-yengbina Jekaba amurndakenena ayakwa
nenikuwenikba-wa Keda. Ni-yama,
“Wurrukwale-ka wurrengkengmina warnumamalya kabu-wardenama
nungkuwa,
akena nungkwaja nungkuwa ku-minangkirreyinama wurrakina-da,”
ni-yama Jekaba nenikuwenikba-wa Keda.
20 Biya kembirra ni-yengbina Jekaba amurndakenena ayakwa
nenikuwenikba-wa Ajera. Ni-yama,
“Umba nungkwaja nungkuwa Ajera, ngalaja nungkwa-langwa angalya
kuw-arrangbinama ababurna aninga eningaba.
Eningabe-ka akina kin-alyubarina-mulangwa nubungkawa naruma-
dangwa-da,”
ni-yama Jekaba nenikuwenikba-wa Ajera.
21 Biya kembirra ni-yengbina Jekaba amurndakenena ayakwa
nenikuwenikba-wa Nabudali. Ni-yama,
“Umba nungkwaja Nabudali ki-yaminama ningkakina wuburra laka
duwilyaba bambi dibina ying-angkarrinama erribirra angerriba iya
angerriba,
akwa nang-arrangbinama dangariya diyukwayuwa deninginingaba-
da,”
ni-yama Jekaba nenikuwenikba-wa Nabudali.
22 Biya kembirra ni-yengbina Jekaba amurndakenena ayakwa
nenikuwenikba-wa Jawijiba. Ni-yama,
“Umba nungkwaja Jawijiba ki-yaminama wuburra laka eningaba eka
ebina nuw-arndurrkwarjiyama amukwa-manja akungwa.
Na-mungkuwarruwalyadinama akwa nuw-arrangbinama ababurna
amaninga.
23 Aburraja wurrawinyamba warnungkwarba bu-wirrikbama angwurra
nungkuwa-manja.
Akwa nuw-alilikenuma nungkuwa-wa awinyambu-wa narruma-
wilyakama maminjirrada akwa bu-ngajingajama ningkakina-da.
24 Bu-larrmanguma wurrakina menungkwa-murra, akena ngalaja
nungkwa-langwa ayarrka nare-ka ka-murndaburridanga akina.
Kembirra nungkwaje-ka ningkingbuda angwurra ningkakina ningk-
arjeyuma aburruwa-manja-da.
Ningkingbude-ka ningk-arjeyuma mena nganyangwa Neningikar-
rawara nginu-ngwurangu-mubaba nungkuwa-manja.
Eneja nakina Neningikarrawara nganyangwa ningbude-ka nilyengma,
nibina ngini-ngbudirrkama ngayuwa,
akwa ngin-akwurrajuwama ngayuwa-manja.
25 Amandangwa nakina-bina nganyangwa Neningikarrawara nginu-
ngwungwurenama ningkakina.
Nakina-bina nganyangwa Neningikarrawara narrubuda nilyengma
nakina
akwa ni-yaminama eningaba nungkuwa-manja.
Nginu-kukwunama yelyukwa angubina-langwa
akwa ngawa akungwa ajiringka-langwa arrawa-langwa nginu-
kukwunama.
Akwa nginu-kukwunama nakina ababurne-ka bulukwa iya wurriyuk-
wayuwa.

26 Nakine-ka nginu-kukwunama ababurne-ka aninga eminimininingka
ningkenik-alyubara-langwa akwa ngawa amawalyuwa
eninginingaba ningkeniki-rringka-langwa akina.
Akwa nginu-kukwunama ngarningka eninginingaba
angakingakarjiyinga-langwa angalya.
Umba nganja ngayuwa ningeni-yendabajame-ka Neningikarrawaru-wa
kajungwa kini-yamini-yada nakina amurndakenena eninginingaba
nungkuwa-manja ningkenikuwarrka.
Ningkakina-bina eneja nu-wekbalyinuma nakina akwa nginu-
miningkakama wurrumurndakeyina-langwa wurrukwala
narrkuwena-murriya, ngin-eyebijebakama nakina-da,”
ni-yama neniyuwangkwa Jekaba nenikuwenikba-wa Jawijiba.
27 Biya kembirra ni-yengbina Jekaba amurndakenena ayakwa
neningarija-langwu-wa nenikuwenikba Benjiminu-wa. Ni-yama,
“Umba nungkwaja ningkakina ki-yaminama wuburra yinungwenim-
baluba yibina ni-jungwunama yakina murumureya.
Yakine-ka yinungwenimbaluba nu-wardenama yukwala yinungung-
wangba akwa n-alyubarinama yakina.
Umba nungkwaja ningki-likajama wurdarriya-wiya awinyambu-wa
ningkakina akwa ningkarra-wardenama warnumamalya-manja
akwa ningkarra-murrakajinama aburra-langwa amurndakijika.
Biya kum-awiyeba-manja mamawura nungkuwa akwa nungkwa-
langwa warnumamalya yiki-larrmburrenama amurndakakina,”
ni-yama Jekaba neningarija-langwu-wa nenikuwenikba Benjiminu-wa
nakina.
28 Wurrumurndakenena-bina wurrumemberrkwa wurrambilyuma
warnumamalya WarningiYijireyila wurrilyimberrkingka-langwa iya
wurrilyimberrkingka-langwa. Akwa amurndakenena ayakwa eningarija-
langwa ni-yengbinuma nungwarringba Jekaba warninikuwenu-
wa nakina. Umba eminimininingka ayakwa ni-yengbinuma nakina
wurrumurndakakina-manja warnungkwarba wurruwilyuwilyaba-wiya-
manja.

Ni-jungwunu-mulangwa Jekaba

29-30 Kembirra nakina Jekaba nenu-makama wurrumurndakakinu-wa
warninikuwena warniki-yami-yada wurrakina arija-langwa. Akwa ni-
yama, “Ki-jungwuname-ka ningena arngkidarrba arakba. Ki-likajama nin-
gena nungwarrka-langwu-wa warnumamalya. Nungkwurraja kembirra
yiki-rungkwabinama karna ningenumadangkwa nungwarrka-murriya-
manja. Yik-akumurnama ngayuwa mibina-manja ngawa medirra
Makbela-manja. Umba nuw-ambilyama Makbela Mamura-manja ak-
wudangwa yakwujina Kenina-manja angalya akina. Karningme-ka
makina medirra mibina num-ambilyama Ebirena-langwa-manja ajir-
ingka. Nakine-ka Ebirena NeningiYida nenumamalya nakina. Umba
eneja nakina Aburiyama nu-beyindanguma akina ajiringka ena-langwa
akwa ngawa makina medirra ena-langwa, kajungwa ken-akumurni-yada
makina-manja medirra ena-langwa warnumamalya warninikijungwa
nakina. 31 Umba makina-manja ngawa medirra aburraja narralirrak-
akumarnuma wunalakina Aburiyama iya dadingiyenikba Jera yakwujina.
Bi...ya narralirrak-akumarnuma ngarningka Ajika iya dadingiyenikba
Ribeka aburnajukwaba yakwujina. Nganjukwaba ninging-akumarnuma
Liya makina-manja ngawa medirra. Yawe-ka. 32 Nungkwurraja

kembirra ngayuwa yik-akumurnama kirrakina nganjukwaba yakwujina makina-manja ngawa medirra, nu-beyindangu-murrumanja adinubawiya Aburiyama nakina-da," ni-yama nakina Jekaba warninikuwenu-wa.
33 Biya ni-jerrukwa-mulangwa nakina amurndakakina ayakwa ena-langwa eningarija-langwa warninikuwena-manja, nu-kwunumurrkwulijajungwa nakina akwa nu-werrikarrnga arakba-da.

50

1 Eneja nakina Jawijiba neni-rringka-manja nungwenikba ni-jungwuma, n-akumajungwume-ka nakina nungwenikba-wa akwa neni-lawurangkama akwa nu-ngwadinume-ka angwurra. 2 Kembirra arakba ni-yama nakina ena-langwu-wa warnikuminuwar•duwar•da, "Wurr-angkirna bungabungwa amalyirra akwa ngawa engburingka amangwarra akwa yik-akumurna nungwarrka-langwa-manja nenumadangkwa," ni-yama.

Aburraja narr-angkarna akwa narr-akumarna Jekaba-langwa-manja nenumadangkwa kajungwa nari-yada ngu-minjirrkirruwanjuma nakina, mena akini-yada wurrumurndakibina-baba WarningiYijiba warnumamalya ne-yaminjamama akina. 3 Ne-yaminjamama ngawa arngkababurna-langwa umba aburraja na-jijakawaranguma wurrakina WarningiYijiba warnumamalya. Bi...ya arngkabiyarbuwa-ma arngkumemberrkwa marringa numi-jerriduma makina akwa narri-jerrukwama arakba ebina bungabungwa wurrakina warnikuminuwar•duwar•da. Umba kembirra ngarningka na-jijakawaranguma wurrumurndakakina WarningiYijiba warnumamalya yuwilyaba yimawura.

4 Kembirra narri-jerrukwama arakba akina awerrikawarriya. Eneja kembirra nakina Jawijiba ni-yama naruma-langwu-wa nubungkawa wurrububungkawa wurriyukwayuwa, "Yikinu-makina enena ayakwa nganyangwa naruma-manja nubungkawa. Yiki-yamina karna, 5 'Narawiya kinu-werrikarrngina nganyangwa nungwarrka enena ayakwa niyengbinuma nakina ngayuwa-manja. Ni-yama nakina, Ki-jungwunama arngkidarrba ningena. Umba nungkwaja yiki-lyilyena angerriba Keninu-wa akwa yiku-rungkwabina ningenumadangkwa mibina-manja ngawa medirra nungwarrka-langwa-manja num-ambilya-murrumanja adinakba makina yakwujina. Yiminu-wilyakina ngawa enena ayakwa nganyangwa akwa nara e-yakuwabijuma, ni-yama nungwarrka ngayuwawa. Nungkwaja kembirra yi-larrkaja ngeni-lyilyena arakba makinu-wa medirra. Kembirra nganja ki-lawurradinama ngayuwa ngarningka yangkwurrangwa,' yiki-yamina karna nubungkawa-manja, yikuminu-makina nganyangwa ayakwa," ni-yama nakina Jawijiba nubungkawa-langwu-wa warnikuminuwar•duwar•da.

6 Aburraja narru-wilyakama Jawijiba-langwa ayakwa narumu-wa nubungkawa. Enamba-langwa kembirra nakina naruma nubungkawa ni-lawurrakaja ayakwa Jawijibu-wa akwa ni-yama, "Likaja nuwilyakina nungkwa-langwa nungwena mibinu-wa medirra, nginumaka-mulangwiya nungwena nungkuwa-wa," ni-yama nakina naruma nubungkawa, ni-larrkama ayakwa Jawijibu-wa nakina.

7 Eneja kembirra arakba nakina Jawijiba ni-likenuma nenilyilyanguma nenumadangkwa nungwenikba-langwa angerriba Keninuwa mibinu-wa medirra. Aburraja naruma-langwa nubungkawalangwa wurriyukwayuwa wurrububungkawa nawurraki-likenuma wurrababurna-langwa Keninu-wa akwa ngawa wurrababurna-langwa wurrarumuruma WarningiYijiba warnumamalya aburrajukwaba

nawurraki-likenuma. 8 Akwa Jawijiba-langwa wunambilyuma warnikuwabulena akwa aburna-langwa wurradidingiyarrngwa akwa ngawa aburna-langwa wurriyukwayuwa nawurraki-likenuma wurrakina. Akwa ngawa wurrarrkwurrkuwena Jawijiba-langwa nawurraki-likenuma akwa aburra-langwa warnumamalya aburrajukwaba. Wurribina wurruwarrngkiyukwayuwa nawurraki-likenuma wurrakina umba wurriyukwayuwa-murrumurra wulkwa nuw-ambilyumurra angalya-manja yakwujina Kawijina-manja wurrakina. Akwa ngarningka ngalaja jiba iya nenukwuda akwa bulukwa nuw-ambilyumurra angalya-manja Kawijina-manja akina. 9 Umba wurrukwala warnungkwarba na-njawudiyinuma wurrakina jarrangwa-manja umba aburraja wurrukwala na-wurdanguma makangkidikarra-manja mibina yingum-arrkirrkarnu-murrumanja jarrangwa. Wurruwurrakwulyumide-ka warnumamalya namurndaki-likenumurra wurrakina Jawijiba-manja angerriba Keninu-wa-da.

10 Nawurraki-likenumurra wurrumurndakakina ngawu...wa. Engku-we-ka nawurraki-likenuma yanda-langwa narr-akburrangarna angalya emikirra Adada. Ngalaja alyengmilyengma-langwa nuw-ambilyumurra akina angalya umba akwaburrangarna-langwa nuw-ambilyumurra akina akungwa adalyuma emikirra Jardina. Umba aburraja wurruminakina angalya warnumamalya na-war•danguma warka yakwujina eninganinga-manja amadidira. Kembirra yakwujina ngawa aburraja na-ngwanjuma Jawijiba-murriya wurrakina akwa na-ngwadeyinuma aruma angwada. Na-jijakawaranguma warningamiyerre-ka. Nuw-ambukambarrinuma angwada-manja na-ngwadungwadeyinuma ngawa wurrakina yakwujina mamangbala mambilyuma marringa.

11 Umba aburraja wurruminakina angalya WarningiKenina warnumamalya narramurndaki-rringkama Jawijiba-murriya-wa na-ngwadungwadeyinu-murruwa yakwujina Adada-manja angalya wurrakina. Biya namurndaki-yama, “Wa! Wurrumurndakangabe-ka WarningiYijiba warnumamalya nuw-angmakayenama ngawa angwada-manja wurrakina-na!” namurndaki-yama. Kembirra narri-yengbijuwamurra akina angalya Ebula Mijirayima emikirra akina, mena akina ekirra ne-yaminama “WarningiYijiba warnumamalya na-ngwadungwadeyinuma wurrakina.”

12 Aburraja kembirra Jawijiba-murriya narruwurraki-lalika akina angalya akwa nawurrak-alilikena angwurra ngawa. Biya narri-yakuwarrukwa ebina adalyuma akungwa emikirra Jardina akwa nawurrak-alilikena Kenina-manja yanda-langwa namurndaki-yar•da arakba ebina-manja angalya Makbela wurrakina-da.

Biya yakwujina ngawa Makbela-manja wurrakina warninikuwena Jekaba-langwa ne-yamama ababurna-langwa ebina-langwiya nenu-maka-murrilangwiya nungwarringba adinuba-wiya neniba-wiya nakina. 13 Nen-akumarna ena-langwa nenumadangkwa yakwujina ngawa Makbela-manja mibina-manja medirra nuw-ambilyu-murrumanja Mamura-manja akwu-dangwa. Adinuba-wiya makina medirra Ebirena-langwa, umba nakina Ebirena NeningiYida nenumamalya nakina. Kembirra arakba-wiya eneja Aburiyama nu-beyindanguma nakina Ebirena-langwa angalya akwa mib-ina medirra akina-manja ngawa angalya. Nu-beyindanguma makina kajungwa nenik-akumi-yada yakwujina warnumadangkwa ena-langwa warnumamalya wurrakina. 14 Eneja kembirra nakina Jawijiba nen-akumarnu-mulangwa nungwenikba yakwujina ni-lawurradina nakina

arakba Yijibu-wa. Enuwa iya wurrarrkwurrkuwena akwa ngawa wurrumurndakibina nawurraki-likenu-murrumurra enuwa-manja namurndakilawurradina arakba Yijibu-wa wurrakina-da.

Jawijiba-langwa ayakwa amerrukwula ni-yengbinu-mulangwa enalangwa-manja wurrarrkwurrkuwena

15 Biya kembirra ni-jungwu-mulangwa nungwarringba Jekaba, wurrumurndakakina wurrarrkwurrkuwena Jawijiba-langwa nalyelyimbukweyinumurra Jawijiba-langwa-langwa arakba. Ne-yama wurrakina, “Jawijibe-ka nakina dukwa ngarrenu-wirrikbinama ngawa-da. Akwa ni-lyangkuwerribikajungwunama nakina akenumini-lawurrakajiniyada awurrariya ngakwurramba-langwa dukwa-da, mena ngarri-yamama awurrariya enuwa-manja adinuba-wiya ngarrakina-da. Kembirra akiyamarrkinama ngarna?” ne-yama wurrakina.
16 Kembirra narri-larrka wurrakina ayakwa Jawijibu-wa. Neyama, “Nara-wiya kinu-werrikarrngina ngakwurra-langwa nungwarrka, 17 yirrenu-makama nakina yarniki-yengkilabi-yada nungkuwawa kajungwa yikumini-yakuwabijini-yada ebina awurrariya yirri-yamamulangwa nungkuwa-manja yirrakina. Yirraja yarna yarnikuminuwar•duwar•da nungwarrka-langwa-langwa Neningikarrawara. Nungkwaja kembirra marrakba, yirrumini-yakuwabijina akina aduwaba,” neyama wurrakina, narri-larrka ayakwa Jawijibu-wa. Umba eneja nengkirrika-manja akina ayakwa Jawijiba kembirra nu-ngwadina nakina angwada-da.
18 Aburraja kembirra wurrumurndakakina wurrarrkwurrkuwena nalikenumurra aburrabakiya-ba Jawijibu-wa akwa nuw-abuluwenduma enuwa-manja. Biya ne-yama wurrakina, “Yarna-bina nungkwa-langwa yarnikuminuwar•duwar•da-da,” ne-yama wurrakina.
19 Eneja nakina Jawijiba ni-yama aburruwa-wa, “Nara akbar•duma. Nare-ka ningena e-yamama wuburra Neningikarrawara niyaminama nakina. 20 Arakba-wiya nungkwurraja kirrakina kirrilyangkuwerribikajungwunuma awurrariya nganyangwa. Akena eneja Neningikarrawara nakina ni-kuwarrukwajuwama akina awurrariya eningabu-wa, kajungwa nakina Neningikarrawara ken-enibikini-yada wurrababurna warnumamalya. Kwuja, warniba arakba wurrakina aduwaba amurndakibina-langwa ne-yama-mulangwa arakba-wiya.
21 Kembirra nara akbar•duma, mena ngayuwa k-akwurrajinama nungkwurruwa iya nungkwurra-langwa wurriyukwayuwa,” ni-yama nakina Jawijiba ena-langwu-wa wurrarrkwurrkuwena. Kembirra akina-murra ayarrkuwarruwalya ayakwa neni-ngbudirrkama nakina Jawijiba ena-langwa wurrarrkwurrkuwena. Aburraja kembirra yiningaba yukwudukwuda nuw-ambilyuma arakba wurrakina-da.

Ni-jungwunu-mulangwa nakina Jawijiba

22 Bi...ya eneja Jawijiba n-ambilyumurra Yijiba-manja nakina neningangkawura, enuwa iya ena-langwa warnumamalya wurrababurnalangwa aburrajukwaba. N-ambambilyumurra yakwujina ngawa nakina yanda-langwa n-eniyuwangkwudinuma arakba. Umba 110 mamarika iya yinungkwura n-ambilyumurra arakba nakina. 23 Akwa neniba-wiya ngawa nakina neni-rringkama wurriyukwayuwa nenikuwenikba-langwa Yibureyima-langwa. Aburrajukwaba neni-rringkama nakina ngarningka Yibureyima-langwa wurrumirumirena. Akwa ngarningka neni-rringkama nakina wurriyukwayuwa numirenikba-langwa Makira-langwa. Umba

Makira-langwa nungwenikba Muneja nakina, nibina naruma-dangwa nenikuwenikba Jawijiba-langwa.

24 Biya kembirra kini-jungwunu-murruwa nakina, ni-yengbina ayakwa wurrarrkwurrkuwenu-wa. Ni-yama, “Ki-jungwunama arakbe-ka ningena, umba eneja Neningikarrawara yiken-akwurrajinama nakina nungkwurruwa-manja. Akwa yikenu-wilyakinama kirrakina enena-langwa angalya angerriba ebinu-wa angalya nenu-maka-murruwa adinuba-wiya Aburiyama-manja. Nenumini-yarrkakumarnuma amurndakakina ayakwa akina-langwa angalya Aburiyama-manja iya Ajika-manja akwa ngawa Jekaba-manja,” ni-yama nakina Jawijiba.

25 Biya kembirra ni-yama ngarningka ena-langwu-wa wurrarrkwur-rkuwena, “Ngarra-ngayindenama karna yiki-yarrkakumurnama enena ayakwa aduwaba akwa nara a-yarrkuwarrukwajuma. Yikenu-wilyakina-manja nakina Neningikarrawara akinu-wa angalya, nungkwurraja kembirra yiku-wilyakina kirrakina nganyangwa ningenumadangkwa nungkwurruwa-manja,” ni-yama nakina. Aburraja kembirra neni-yarrkakumarna arakba akina ayakwa-da.

26 Eneja Jawijiba kembirra nakina ni-jungwa arakba yakwujina ngawa Yijiba-manja. Mababurne-ka mamarika iya yinungkwura 110 n-ambilyumurra nakina akwa ni-jungwa arakba. Aburraja kembirra ena-langwa warnumamalya narr-akumarnuma bungabungwa amalyirra akwa ngawa engburingka amangwarra ena-langwa-manja nenumadangkwa. Biya kembirra nen-akumarnuma arakba nenumadangkwa bada-manja wurrakina-da.

Ena ngawa-da.

Jawuna

Enena jurra ngarraku-makinama ayakwa nu-bungkawadina-mulangwa Neningikarrawara wurrababurna-manja warnumamalya. Ngarraku-makinama ngarningka Neningikarrawara ni-lyelyingmina-mulangwa ngakwurruwa ngarnumamalya akwa nu-marngkirradina-mulangwa ngakwurruwa-manja. Mama ena-langwa warnumamalya narr-angmar•denama wurrukwala-manja warnumamalya, umba eneja Neningikarrawara ni-lyelyingminama nakina wurrumurndakakinu-wa warnumamalya. Nare-ka nakina a-ngayinduma a-banijuminduma a-jungwajuma wurrakina, umba neni-ngayindenama kenumini-yakuwabijinama awurruwurrariya ne-yama-mulangwa wurrakina.

Jawuna nenumini-yarrkuwurrangu-mulangwa ayakwa Yaweya-langwa

1 Nakine-ka Jawuna nenikuwenikba Amideya-langwa nakina. Eneja Yaweya ni-yengbinuma ayakwa enuwa-wa 2 akwa ni-yama, “Jeyi! Likaja arakba engembu-wa Niniba-wa. Arume-ka akina angalya akwa aminuwur-rakwulyumida alikira iya warnumamalya. Ki-likaja nungkuwa yikumini-yengbina nganyangwa ayakwa wurrumurndakakinu-wa warnumamalya wurruminakina angalya yakwujina Niniba-manja. Akwa ki-yama, ‘Yaweya n-awinyambadume-ka nakina nungkwurruwa-wa mena neningme-ka nakina karniniyerriya karnumamalya kirrakina-da,’ ki-yamina ka-makina nungkuwa wurrumurndakakina-manja warnumamalya,” ni-yama nakina Yaweya Jawuna-wa.

3 Eneja Jawuna nara kin-engkirrikena nakina akinu-wa ayakwa Yaweya ni-yengbinu-murruwa enuwa-wa. Nara kembirra kini-likena angerriba alyengmu-wa Niniba-wa, umba ni-lyangkarrngajungwa nakina mingku-wa mamurukwa, ni-ngayindangu-mubaba neniki-lyumadi-yada Yaweya-langwa. Biya ni-dirrirnda nakina angerriba mijiyelyu-wa memikirra Jawuba makina.

N-alilikenu...wa. Yakwujina mijiyelya-manja ni-yar•da. N-andeya nakina akena numa-rringka muwilyaba mijiyanga yakwujina num-ambilyuwar•dumurra. Mamuki-liki-yada makina engku-wa akwaburrangarnu-wa engembu-wa Beyinu-wa. Biya kembirra ni-likena arakba nakina Jawuna akwa neni-yendabena numinakinu-wa mijiyanga nubungkawa neniki-liki-yada nakina makina-manja ngawa mijiyanga Beyinu-wa, akwa nenu-kwa angwarnda yakwujina. Ni-lyumadinume-ka nakina Jawuna Yaweya-langwa. Kembirra Jawuna akwa ngawa wurrumurndakakina wurrukwala warningumijiyanga warnungkwarba nawurra-jawudiyina arakba mijiyangu-wa. Biya namurndaki-likena arakba wurrakina-da. 4-5 Umba eneja Jawuna ni-dirrirnda arakba akwa n-awiyeba memedirru-wa mijiyanga akwa nu-mungkwulinga marringa arakba nakina-da.

Num-angkidikarrina ngalaja makina mijiyangu...wa. Maburrungkuwil-yarra. Akena eneja nakina Yaweya neningma nakina Jawuna ni-rijawudiyinuma makina-manja ngawa mijiyanga, akwa kembirra ni-larrka engbude-ka arrirra makinu-wa makarda. Akine-ka wiyerrirda na-wardanga arakba makina mijiyanga maburrungkuwilyarra. Ngalaja madidirrungwarna arakba makarda numu-warumajungwuna makina. Adinuba ka-burrijuwame-ka makina mijiyanga-da.

Aburraja wurrumurndakibina warnungkwarba wurruminakina mijiyanga namurndak-akbar•de-ka wurrakina, akwa nuw-ardanga wurruwilyuwilyaba-wiya aburra-langwu-wa amalawudawarra, kajungwa karraku-mamurikajini-yada akwa karrak-enibikini-yada wurrakina. Akena eyirrbiyirrba ngawa ngalaja arrirra nuw-angkarrinuma nuw-arrubudidinuma iya miyirrbiyirrba ngawa makarda numu-warumajungwunuma maruma. Kembirra aburraja warnungkwarba narrumurndaku-manga ababurna adidirrungwarna bada iya aninga-murriya akwa nuw-errikbeyina amurndakakina angerriba makardu-wa narrum-ekilyarrbakama mibina mijiyanga-da.

6 Eneja kembirra numinibina nubungkawa mijiyanga ni-likena arakba nakina, n-awiyebena arrawu-wa, biya nen-akburranga nakina Jawuna nu-mungkumungkwuluma yakwujina marringa. Biya ni-yama, “Mira-janga!” ni-yama. “Ningki-yaminjamarrkinama ningkena yelakwa ningku-mungkumungkwulama? Mirajanga,” ni-yama. “Nungkwajukwaba ku-buriyaminama nungkwa-langwu-wa amalawudawarra. Dukwa kuw-errukwuliyama akina ngakwurruwa? Dukwa nara a-jungwajuma akina umba akak-enibikinama ngakwurruwa?” ni-yama nakina nubungkawa numinakina mijiyanga Jawuna-wa.

Biya yadikina neni-jadinga wunalakina errekbu-wa angerriba wurrukwalu-wa warnungkwarba. 7 Aburraja namurndaki-yama, “Ngarru-malyangkeyina akumalyangka kajungwa ngarningmi-yada ngarna nakina nenungkwarba nibina ni-ngekburakama awurrariya yelakwa,” ne-yama. “Dukwa numiyambena nenungkwarba ni-yamama yelakwa awurrariya? Nakina-langwa-bina ena wiyerrirda ngarraku-wardenama ena-da,” ne-yama. Biya kembirra na-malyangkeyina arakba akina akumalyangka-da. Biya narr-akburranga Jawuna-langwa ekirra wurrakina-da.

8 Biya ne-yama wurrakina Jawuna-wa, “Yirru-makina kembirra! Ningkena-bina ningki-yamama awurrariya-na?” ne-yama. “Ningki-yaminjamarrkinama ningkena yelakwa memema-manja mijiyanga? Umba amiyambena angalya nungkwa-langwa? Angamba-langwa angalya ningki-likenuma ningkena?” ne-yama wurrakina Jawuna-wa.

9 “Ngayuwe-ka ningena NingiYiburuwa ningenumamalya,” ni-yama eneja. “Ningeni-yangmarngkwajinama ngayuwa Yaweya Neningikar-rawara, nibina n-ambilyamurra ena-langwa-manja angalya abalkaya. Meme-ka makarda numa-ngekburakama nakina akwa ngawa ababurna-langwa angalya ariba-manja ngalajukwaba ni-ngekburakama nakina. 10 Akena nganja ngayuwa ningi-lyumadumurra Yaweya-langwa. Kembirra aminakina-langwa ena ngarrak-akburrangama wiyerrirda,” ni-yama nakina Jawuna.

Aburraja nuw-engkirrika-manja akina ayakwa Jawuna ni-yengbinuma nakina, namurndak-akbar•da angwurra wurrumurndakakina warnungk-warba wurruminakina mijiyanga akina-langwa ayakwa. Akwa ne-yama, “Akine-ka awurrariya ningki-yamama ningkakina,” ne-yama. 11 Ngalaje-ka arrirra iya makarda angwurra numu-ngakbudidina mamakwulyumida miyirrbiyirrba ngawa. Kembirra aburraja wurrumurndakakina war-nungkwarba ne-yama Jawuna-wa, “Yiki-yamarrkinama yarna nungkuwa-manja kajungwa kuw-erriminji-yada enena wiyerrirda?” ne-yama.

12 “Yirru-kuwakuwurriya angerriba makardu-wa,” ni-yama eneja Jawuna, “kajungwa enena arrirra akwa memema makarda kamurndak-erriminjini-yada,” ni-yama nakina. “Ningeningme-ka ningena ngayuwa-

baba ningi-yarrkuwurrangu-mubaba Neningikarrawara-langwa ayakwa akwa kembirra enena ngarraku-wardenama wiyerrirda," ni-yama Jawuna.
13 Akena aburraja wurrumurndakakina warningumijiyanga warnungkwarba nara kenumin-engkirrikena akinu-wa ayakwa ni-yengbinumurruwa Jawuna. Wurriyirrbiyirrba ngawa namurndaku-mideyina angwurra angerriba ariba-wa wurrakina, akena na-lyangmuride-ka. Nara karr-akburrangarna angalya. Angwurra ngawa ngalaja arrirra nuw-angkarrina nuw-arumidina akwa makarda makina numuwarumajungwuna mamakwulyumida ngawa-da.
14 Kembirra nuw-ardanga arakba Yaweyu-wa wurrumurndakakina warnungkwarba wurruminakina mijiyanga. "Yaweya!" ne-yama. "Yikinuwardena-manja naka nenungkwarba nare-ka ningkena a-jungwajuma yirruwa," ne-yama wurrakina Yaweyu-wa. "Yarningme-ka yarna nungkuwabina ena ningki-larrkamurra wiyerrirda yangkwurrangwa-da," ne-yama wurrakina-da.
15 Kembirra neni-rndirrka Jawuna neni-ngkajika akwa nenukuwakuwurra wurrakina angerriba makardu-wa. Ngalaja akina-wiya ngawa nuw-ar•darra akina wiyerrirda. Nara arakba kuw-angkarrina. Num-erriminja ngalajukwaba makarda, numi-lyurrkwuda makina-da. Nara ngarningka arakba kumu-warumajungwuna-da. Milyurrkwa arakba kembirra makina makarda-da.
16 Kembirra wurrumurndakakina warnungkwarba warningumijiyanga narruma-rringka-manja makina makarda numi-lyurrkwuduma, namurndak-akbar•da angwurra wurrakina Yaweya-langwa. Akwa kembirra narru-manga awilyaba jiba akwa nenuminu-wardanga Yaweya-langwi-yada akina. Biya ne-yama enuwa-wa, "Yarningma yarna nungkuwa Yaweya ningkakina ningkingbuda angwurra," ne-yama. "Kembirra yikiyar•diya-manja ngarningka yarna angalya-manja kaminu-wardenama ngarningka awilyaba jiba akwa ke-yangmarngkwajinama nungkuwawa yarningangkawura, mena yarningma yarna arakba nungkuwa ningkingbuda angwurra ningkakina-da," ne-yama wurrakina-da.
17 Umba ngalaja akina akwalya amakwulyumida nuw-ambilyuma arrawa makina-manja ngawa makarda. Eneja nakina ni-yengbina Yaweya akinu-wa amakwulyumida akwalya akwa ni-yama, "Jeyi! Likaja angerriba ni-rukwungir•diya nangaba nenungkwarba," ni-yama nakina akinuwa akwalya. Kembirra ngalaja akwalya nuw-angkarra akwa nenakirukwungir•da angerriba arrawu-wa mulkwu-wa nakina Jawuna. Kembirra yakwujina ngawa akwalya-langwa-manja mulkwa eneja Jawuna nambilyuma arakba mabiyakarbiya mamawura akwa marringa nakina-da.

2

Jawuna-langwa ayakwa nu-buriyaminu-mulangwa Yaweyu-wa

1 Biya Jawuna nu-buriyamina nakina Yaweyu-wa ena-langwu-wa Nubungkawa akuwakarrawa-langwa akwalya. Biya ni-yama,
2 "Ningu-werrikawarriyadinuma ngayuwa mena ku-wurrilangu-bu ningilyangkiyama,
akwa kembirra ning-ardanguma ngayuwa nungkuwa-wa kajungwa ningkeniku-mamurikaji-yada ngayuwa ningkakina.
Nungkwaja yimin-engkirrikama nganyangwa ayakwa.
Ning-ambilyu-manja ngayuwa makarda-manja mijirrkarrawa warninikijungwa-langwa-manja angalya,

ning-ardanguma ngayuwa nungkuwa-wa akwa yimin-engkirrikama ayakwa nganyangwa.

3 Yu-wurrume-ka mijirrkarrawu-wa ngawa meningarrawu-wa makarda.
Ngumu-wurumbijuwama ngalaja makarda akwa karrikarrawara numu-warumajungwununa mamakwulyumide-ka.

4 Ningku-minangkirrajuma-bu arngkawura ningkakina ningi-lyangkiyama,
akwa nara-bu arakba a-rringkama ngayuwa nungkwa-langwa akwurdukwurda angalya Jirujalema-manja.

5 Makarde-ka ngumu-wurumbijuwama ningenumamalya ngumi-yikarrngajuwama, nara ki-ngengkuwangina.
Umba ngalaja mamungwulya namurndak-ararikama nganyangwa-manja aringka.

6 Ningi-likenume-ka ngumu-wilyakama makarda mijirrkarrawu-wa. Ngumu-wilyuwilyakama ngawu...wa.
Ningakina ningi-likenuma ngawa ningi-dirrirnduma angerriba mijirrkarrawu-wa makarda.
Ningi-yaminjamama ning-alilikenuma bi...ya yanda-langwa angakuba arrawa yakwujina ning-ambarringama.
Akine-ka angalya warninikijungwa-langwa.
Akena nara a-lawurraduma akina-langwa angalya yirribina yiki-jungwuna-murrada.

Akena nungkwaja Yaweya nganyangwa Ningkubungkawa yi-lawurrakajuwama ningeniba makina-langwa makarda mijirrkarrawa-langwa.

7 Nganja arakba ningu-werribikajungwununa ningeniki-jungwangeni-yada
akena ning-ardanguma nungkuwa-wa ningakina.
Umba nungkwaja yimin-engkirrikama akina ayakwa nganyangwa nungkwa-langwa-langwa akwurdukwurda angalya Jirujalema-langwa.

8 Aburraja wurribina nuw-engkingkirrikajama alarrngkilarrngkawarriya-wa amurndakijika alawudawarra-murruwa
nara wurrakina e-yangmarngkwajuma nungkuwa-wa.

9 Umba nganja ningena ngayuwa ku-mebinama emeba nungkuwa-wa akwa yiba-yangmarngkwajinama.
Ningi-yamama ngayuwa yibaminu-wardenama jiba nungkwa-langwi-yada, kembirra ku-wardenama akina amandangwa ngayuwa,
kajungwa ningkeningmi-yada nungkuwa yibamini-yarrkuwarakinama nungkwa-langwa ayakwa ningeningangkawura.

Nungkwaja Yaweya nungkuwa yimbukwa ningkakina yik-enibikinama yarna yarnumamalya,”
ni-yama nakina Jawuna Yaweyu-wa ena-langwu-wa Nubungkawa.

10 Eneja kembirra arakba Yaweya ni-yengbina ayakwa nakina akwalyu-wa. “Jeyi, likaja!” ni-yama. “Nu-wilyakina nakina Jawuna marndakalyu-wa akwa yakwujina kin-errekbijina,” ni-yama nakina Yaweya akwalyu-wa nu-maka. Ngalaja akwalya kembirra yadikina na-likena arakba. Nuw-alilikenu...wa. Yakwujina marndakalya-manja. Akwa nenak-errekbijuwa arakba nakina Jawuna marndakalya-manja. Eneja kembirra nakina Jawuna nu-warumajungwa akwa ni-likena, ni-riberrkina arakba ariba-wa nakina-da.

3

Ni-likenu-mulangwa Jawuna Niniba-wa

1 Ngarningka arngkuwilyaba ni-yengbina eneja nakina Yaweya nenu-
maka Jawuna-manja. 2 “Jeyi! Likaja Niniba-wa ebinu-wa aruma
angalya aminuwurrakwulyumida-murruwa alikira iya warnumamalya,”
ni-yama. “Akwa ka-makina ebina ayakwa yirra-makama adinuba-wiya
wurrumurndakakinu-wa warnumamalya wurruminakinu-wa angalya,”
ni-yama nakina. 3 Eneja kembirra Jawuna nenumini-yarrkuwaraka
Yaweya-langwa ayakwa ni-yengbinumurra nakina enuwa-wa akwa ni-
likena arakba nakina Niniba-wa-da.

N-alilikenu...wa. Kembirra ni-yar•da arakba nakina Jawuna
Niniba-manja. Akine-ka Niniba amakwulyumide-ka angalya akina.
Wurruwurrakwulyumide-ka warnumamalya iya alikira. Warnumamalya
na-likenu-manja yenjerrikina akinu-wa angalya wurrakina, akwa narri-
rijakba-manja akina angalya, kembirra na-likenume-ka mamurukwa-
langwiya mabiyakarbiya-manja mamawura wurrakina. 4 Eneja Jawuna
nakina arakba ni-likena mamurukwa-langwiya akina-manja angalya-da.

N-alilikenu...wa. Num-awiyeba mamawura. Biya kembirra
arakba ni-yengbina ayakwa nakina, kajungwa warnik-engkirriki-yada
wurrababurna warnumamalya wurruminakina angalya. N-ardangume-
ka nakina angwurra, ni-yangkarjiyajungwunuma. “Kwurruwa-yi! W-
engkirrikiya enenu-wa ayakwa ningi-yengbina-murruwa ngayuwa,” ni-
yama nakina Jawuna nenu-maka wurrumurndakakina warnumamalya.
“Kirrababurna-langwa karnumamalya w-engkirraja. Arngkabiyarbuwa-
ma arngkumemberrkwa mamawura eneja Neningikarrawara kini-
dirrirndama, kini-likajama enenu-wa angalya. Yikenu-wardenama
nungkwurruwa akwa kinu-burrijinama alikira nungkwurra-langwa
amurndakenena. W-engkirraja enenu-wa ayakwa kembirra ningi-
yengbina-murruwa ngayuwa aduwaba,” ni-yama nakina Jawuna nenu-
maka wurrumurndakakina-manja warnumamalya WarningiNiniba.

5 Aburraja wurrumurndakakina warnumamalya wurruminakina
angalya Niniba nawurrak-engkirrikenume-ka akina Neningikarrawara-
langwa ayakwa ni-yengbinuma Jawuna. Kembirra warningma
arakba wurrakina Jawuna ni-larrkbularrkbakama, alyangmandukwuna
akina ayakwa amandangwa ni-yengbinuma. Kembirra namurndaki-
lyangkuwerribikajungwunuma wurrakina nari-yada alyubaruma
aninga wurrababurna-langwa warnumamalya warningakwujina.
Kembirra wurrababurna-langwa warnumamalya narringamurndak-
aburawakama arakba dibina dumbala aburra-langwa. Umba
narringa-manguma duwurruwurrariya dumbala dibina narringa-
ngekburakama nenukwuda-langwa-murra amangwurrajija akwa nuw-
awiyebeyinuma arakba dumurndakakina. Akina-manja angalya ne-
yaminjamama wurrakina, kajungwa neningmi-yada Neningikarrawara
narri-larrngkuwurranguma alarrngkilarrngkawarriya umba nenumini-
yarrkuwarakama Neningikarrawara-langwa ayakwa wurrakina
arakba. Kembirra wurrababurna-langwa wurrarumuruma akwa
wurriyukwayuwa warnumamalya aburrajukwaba namurndak-
awiyebeyinuma dumurndakakina dumbala duwurruwurrariya.

6 Enejukwaba nakina nubungkawa nibina naruma-dangwa numi-
nakina angalya n-engkirrika ebina ayakwa Neningikarrawara-langwa.

Biya nu-warumajungwa ena-langwa-langwa akangmakwulalinga. Nang-enjungwurranga dibina deningaba dumbala n-awiyebenuma, umba n-awiyebena duwurrariya-langwa dumbala nakina. Biya ni-jadinga errekbu-wa akwa n-ambarringa ajiringka-manja amarnina-manja.

7 Ni-yarrkilarrka nakina nubungkawa ayakwa wurrababurnu-wa warnumamalya wurruminakinu-wa angalya Niniba. Ni-yama, “Enena ayakwa ningaruma-langwa ningubungkawa ninguminenena-langwa angalya akwa wurrububungkawa nganyangwa-langwa. Nara kirruwilyuwilyaba karnumamalya alyubaruma aduwaba aninga akwa a-bekuma akungwa kirrababurna-langwa karnumamalya enena-manja angalya. Ngalajukwaba bulukwa iya jiba nara alyubaruma aninga akwa a-bekuma akungwa. 8 Kirrangkwulyumida-langwa karnumamalya yik-awiyebenama duwurruwurrariya dumbala, umba ngalajukwaba bulukwa. Akwa kirrababurna-langwa karnumamalya yiku-buriyaminama Neningikarrawaru-wa akwa yiki-larrngkuwurrenama alarrngkilarrngkawarriya amurndakibina kirri-yama-mulangwa. 9 Eneja Neningikarrawara kinuma-kuwarrukwajinama dukwa mangma ena-langwa nari-yada awinyambaduma nakina ngakwurruwa-wa, akwa kembirra nari-yada a-jungwuma ngakwurruwa dukwa-da,” ni-yama nakina nubungkawa numinakina angalya, ni-yarrkilarrkama ayakwa ena-langwu-wa warnumamalya-da.

10 Eneja Neningikarrawara n-andeya nakina angaluba karrawara-langwa akena neni-rringka wurrumurndakakina warnumamalya narri-larrngkuwurrangu-mulangwa ebina arakba awurruwurrariya umba nenumini-yarrkuwaraka-mulangwa ena-langwa ayakwa. Kembirra numa-kuwarrukwajuma mangma ena-langwa akwa nara kenu-wardanga wurru-murndakakina warnumamalya wurruminakina angalya Niniba, ni-yama-murrada neniku-warda wurrakina nakina-da.

4

Jawuna n-awinyambadinu-mulangwa, akwa Yaweya n-errukwulinu-mulangwa warnumamalya-manja

1 Eneja Jawuna nu-werrikawarriyade-ka arakba nakina, akwa n-awinyambada mena nara-baba Yaweya kenu-wardanga wurrumurndak-ibina warnumamalya WarningiNiniba ni-yama-murrada nakina neniku-warda. 2 Biya nu-buriyamina akwa ni-yama nakina Jawuna Yaweyu-wa, “Ningeningma ngayuwa angakuba ning-ambilyu-wiya ningibina angalya-manja ambaka, yi-maka-wiya ayakwa adinuba-wiya, ningeningme-ka ki-yamina-mulangwa ningkakina. Karri-larrngkuwurrena-manja wurrumurndakibina warnumamalya alarrngkilarrngkawarriya ebina ne-yamama, kembirra ningeningme-ka kamini-yakuwabijinama nungkuwa. Akina-langwa-bina ningi-ngayindanguma ningi-lyumadinuma Beyinu-wa,” ni-yama nakina Jawuna. “Ningeningme-ka ngayuwa nungkuwa ningkuminababurna akwulyelyingma iya akwerrukwula. Akwa ningkumarngkuwurrumalya ningkumarngkirra ningkakina ningkeningangkawura. Akwa ningkeniki-kuwarrukwaji-yada mangma nungkwa-langwa nari-yada a-banijuminduma warnumamalya. Ningkeniki-yaminjama nungkuwa akina. 3 Nganja ningena arakba kembirra ningi-ngayindenama nari-yada ningeniba ambilyuma umba ki-jungwuni-yada. Kembirra yi-larrkaja ngi-jungwuna,” ni-yama Jawuna Yaweyu-wa.

4 Eneja ni-yama Yaweya Jawuna-wa, “Mena-burra ningkakina ningkuwerrikawinyambadinama? Nara-maka ningkakina k-awinyambadina-da,” ni-yama Yaweya Jawuna-wa.
5 Eneja Jawuna ni-jadinga arakba akina-langwa adirrungwarna angalya akwa ni-likena alyengmu-wa. N-ambarringa. Biya yakwujina arakba ni-ngekburaka eyukwujiya amiyerriya awarruwalya nenikangmakwulalingi-yada. Biya n-embimbirrarinuma nakina Jawuna kinuwardanga-murrikba Yaweya akina angalya. 6 Umba eneja Yaweya Neningikarrawara ni-lungkuwabijuwa amarda alyarrngwalyilya nenikangmakwulalingi-yada nakina Jawuna awarruwalya-manja. Eneja nilyelyingme-ka nakina Jawuna. Kembirra akina-manja awarruwalya nirungekburna n-ambilyuma arakba nakina.
N-ambambilyu...wa. Biya num-awiyebena mamawura. Kembirra alyarrngwalyilya nu-mungkwulinga nakina marringa. 7 Biya memerrkingka-manja ne-kbadinga arakba akina. Kembirra angaluba eneja nakina Neningikarrawara ni-larrka yinikarrbiyama ebinu-wa awarruwalya. Ngalaja n-alyubarina yakina arakba ebina amarda nenuminilungkuwabijuwa-murrada Neningikarrawara awarruwalyi-yada Jawunalangwi-yada-da. Ngalaja kembirra akina amarda na-lingbijungwa arakbada.
8 Biya num-ambijanga arakba mamawura, biya numu-wurduwurdanga karrawaru-wa makina. Umba eneja Neningikarrawara nakina nilarrka arrirra ardidarra alyengma-langwa. Bi...ya mamawura makina nenamu-daka-mulangwa aringka-manja eneja nu-mingekilyuwake-ka arakba nakina Jawuna. Ni-yama kembirra nakina, “Ningene-ka arakba kembirra ningi-ngayindenama nari-yada ningeniba ambilyuma umba kijungwuni-yada,” ni-yama.
9 Eneja arakba ni-yama nakina Neningikarrawara enuwa-wa, “Mena-burra ningkakina ebina-langwa amarda ningk-awinyambadinama? Nara-maka ningkakina akina-langwa amarda k-awinyambadina-da!” ni-yama nakina Neningikarrawara Jawuna-wa-da.
Eneja ni-yama Jawuna, “Yawu, amandangwa ningena k-awinyambadinama akina-langwa amarda-da. Ningene-ka amandangwa ning-awinyambadinama arakba-da. Karukwe-ka ki-jungwunuma!” ni-yama nakina Jawuna Neningikarrawaru-wa-da.
10 Eneja ni-yama nakina Yaweya nenu-maka nakinu-wa Jawuna, “Arngkawura-me-ka na-lungkuwarrinuma akina amarda umba mingka-manja marringa na-jungwunuma. Nara nungkuwa ki-lungkuwabijuwa akina akena yanda ningk-errukwulinama akinu-wa amarda-na! 11 Nganjukwaba ningena ngayuwa ning-errukwulinama angwurre-ka wurrumurndakibinu-wa warnumamalya WarningiNiniba. Akina-manja ngawa angalya wurruwurrakwulyumide-ka warnumamalya wurrakina nawurrak-ambilyama. Aburrajukwaba wurruwurrakwulyumida wurrakina wurriyukwayuwa. Wurrakine-ka wurriyukwayuwa wurrikikamarra awurruwurrariya. Ngalajukwaba ababurna bulukwamurriya akina-manja angalya nuw-ambilyamurra. Aminakina-langwa kembirra wurrumurndakakina warnumamalya nara ka-wardanga ngayuwa-da,” ni-yama Yaweya Jawuna-manja-da.
Ena-bu ngawa-da.

Luka

Enena jurra Luka-langwa ngarraku-makinama ni-yama-mulangwa Jesus Christ akwa ngarningka amurndakakina ayakwa nenu-wilyakajuwa-mulangwa nakina ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa.

Nakine-ka Luka ngarrenu-makinama Neningikarrawara-langwa Amawurrina engbuda alyengma akina. Akwa ngarrenu-makinama Jesus nenu-wilyakajuwa-mulangwa ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa ayakwa kajungwa ka-buriyamini-yada wurrakina Neningikarrawaru-wa. Akwa ngarningka ngarrenu-makinama Luka nenumini-yakuwabijuwa-mulangwa Jesus warnumamalya-manja, akwa nu-marngkirradinu-mulangwa nakina wurridarringka-manja. Nu-marngkirradinuma nakina wurrakina-manja, umba aburraja arrkala wurrababurna wurridarringka nenu-mamurikajuwama wurrakina aburramba-langwa enuwa-manja.

Eningadinuba-wiya ayakwa

1 Ngayuwe-ka ningena Luka ningenimikirra. Ning-arrikarrenama ngayuwa enena-manja jurra aduwaba kajungwa ki-larrkaji-yada ena nungkuwa-wa Diyabulaja. Ningkeningme-ka ningkakina wurrababurna warnumamalya narr-arrikarrangu-mulangwa arakba ayakwa akwala-manja jurra. Narr-arrikarranguma wurrakina ni-yama-mulangwa Jesus n-ambilyu-wiya yirruwa-manja nakina enena-manja angalya. 2 Akena nara keni-rringka wurrakina Jesus aburra-langwa-murra menba. Umba aburraja wurrababurna warnumamalya neni-rringkama Jesus n-aburradadangu-mulangwa nakina ena-langwa warka yanda-langwa ni-jerrukwama ebina warka nenu-kwamurra Neningikarrawara. Neni-rringkama wurrakina biya narr-eningmikama wurrumurndakibina warnumamalya kajungwa warnik-arrikarri-yada jurra-manja amurndakibina-langwiya ayakwa nuw-engkirrikenu-mulangwiya wurrakina. Akwa wurrumurndakibina-murrada narri-rringka-murrada warnumamalya yirrabu-makama ababurna-langwa yirruwa-manja yirrajukwaba-da.

3 Kwuja, Bungkawa, nganja ning-akakirumakajungwunuma arakba ningena amurndakibina ni-yama-mulangwa Jesus n-aburradadangu-mulangwa ebina warka ena-langwa yanda-langwa ni-lawurradinuma nakina Nungwenikba-wa. Angwurra ning-akakirumakajungwunuma ngayuwa nari-yada e-yakuwabijuma. Kembirra ningi-lyangkuwerribikajungwunuma arakba ngayuwa, ningenik-arrikarri-yada nganjukwaba amurndakenena akwala ayakwa, kajungwa ki-larrkaji-yada ngayuwa nganyangwa ayakwa nungkuwa-wa. Yirra-ngayindename-ka ngayuwa yiba-makinama nungkuwa-manja ababurna-langwa eningadinuba-wiya-langwa yanda-langwa angerriba eningarija-langwu-wa, 4 kajungwa nari-yada a-kwiyerrbuma nungkuwa, umba warenja-bawiya ku-miringkini-yada amurndakibina ne-yama-mulangwa ningkakina. Akwa ngarningka yiba-makinama ngayuwa kajungwa k-eningmidini-yada ningkakina ebina-murrada ayakwa wurrukwala warnumamalya b-akakirumakama arakba wurrakina nungkuwa-manja alyangmandukwuna-wiya akina-bina ayakwa-da.

Keburiyela ni-yengbinu-mulangwa ayakwa Jekarayu-wa

5 Arakba-wiya n-ambilyu-wiya nubungkawa Yerida Judiya-manja nakina, nuw-ambilyumurra wurrababurne-ka warnungkwarba WurruMinida. Ne-yengbijajungwunuma wurrakina warnimikirra warningarakburakba-kiya-langwa warnungkwarba WurruMinida. Umba wurrukwala ne-yengbijajungwunuma WarningAbija warnumamalya wurrakina. Enejukwaba nuwilyaba nenumamalya nenimikirra Jekaraya ni-yengbijajungwunuma nakina Abija-langwiya ekirra. Ngalaja dadingiyenikba ena-langwa Lijibida dakina, umba ngala-langwa nungwadikba enejukwaba NuMinida nenungkwarba nakina.

6 Wuneningabe-ka wunalakina-kiya Jekaraya akwa Lijibida wunenumamalya-kiya, akwa nenumini-yarrkuwarakama ababurna-langwa ayakwa Nubungkawa-langwa Neningikarrawara-langwa. Kembirra eneja Neningikarraware-ka nakina nenilirraki-rringkama wuneningaba-kiya ngawa. Neni-yaminjamamurra wunalakina, nenumini-yarrkiyarrkuwarakama ayakwa Neningikarrawara-langwa ngawu...wa. 7 Biya nen-eniyuwangkwudinuma arakba wunalakina. Biya narra-ngayindanguma warijira akena nara ngawa-da. Wuneningarijira-ma nen-ambilyuma, mena duburubura-baba Lijibida dakina-da.

8-9 Biya kembirra arngkawura nakina Jekaraya nu-war•danguma warka Neningikarrawara-langwa-manja angalya Jirujalema-manja. Aburraja wurrababurna-langwa WurruMinida warnungkwarba na-war•danguma wurrakina warka yakwujina, akena na-warruwarrukweyinuma wurrakina. Adinuba-wiya wurrukwala na-war•danguma warka yakwujina, kembirra aburramba-langwa wurrukwala-langwa. Biya kembirra arakba WarningAbija warnungkwarba na-war•danguma warka aburramba-langwa yakwujina Neningikarrawara-langwa-manja alikira wurrakina. Eminimiringke-ka warka na-war•dangumurra. Umba mababurna-langwa mamawura nuwilyaba NuMinida nenungkwarba ni-dakamurra nakina amukwarnjirrema wuburra, kajungwa ngala-langwa angwarra kuw-angkarrkarjeyi-yada. Eningabe-ka ne-ngbajama akina. Ni-dakama akina mena arakburakba-kiya-wiya Neningikarrawara nenu-makamurra wurrakina WurruMinida warnungkwarba warniki-yaminjami-yada akina ena-langwi-yada. Umba na-wekbalyinu-manja wurrakina wurribina warnungkwarba akina-langwa warka, adinuba-wiya narr-arrikarranguma wurrababurna-langwa warnimikirra jurra-manja. Erribirra narr-arrikarranguma. Kembirra na-warruwarrukweyinuma narri-dakama akina amukwarnjirrema ebina-langwiya jurra. Kembirra arakba Jekaraya ni-dakama akina enamba-langwa nakina ebina-manja alikira WurruMinida warnungkwarba wulkwa nuw-awiyebeyinu-murrumanja wurrakina, umba nara-murrumanja wurrukwala warnumamalya.

10 Ni-daka-manja Jekaraya akina, nakwukawura n-ambilyuma nakina alikira-manja arrawa. Umba aburraja warnumamalya wurribina na-likenu-murrumurra Neningikarrawara-langwu-wa angalya errekba-manja-wiya nuw-arjeyuma wurrakina akwa na-buriyaminuma Neningikarrawaru-wa yakwujina. 11 Akena n-ambilyu-manja nakina nakwukawura arrawa-manja, eneja nuwilyaba nenikumamurikaja Nubungkawa Neningikarrawara-langwa ni-jadinga n-abilyerrikajungwunuma enuwa-manja nakina. Eneja Jekaraya neni-rringkama nakina n-arjeyuma ebina-manja bada emikirra alda ni-daka-murrumanja nakina ebina amukwarnjirrema. Ekbuda-langwa-langwa

alda n-arjeyuma nakina nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa.
12 Eneja n-arndirndade-ka Jekaraya akwa n-akbar•da angwurra nakina-da.

13 Eneja kembirra nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa ni-
yama enuwa-wa, “Nara akbar•duma, Jekaraya,” ni-yama. “Ningku-
buriyaminuma ningkakina Neningikarrawaru-wa akwa eneja n-
engkirrikenuma nakina ayakwa nungkwa-langwa. Kembirra ambaka-
murra ngalaja dadingiyena kangumin-arrangbinama nangariya nungkwa-
langwa. Nungkwaja kembirra kini-yengbijinama niyukwujiya ningkakina
nenimikirra Janjana. 14 Biya ki-yekirrerridinama angwurra ningkakina
nginu-kwa-mulangwa Neningikarrawara nenikuwena-da. Aburraja
wurrababurna warnumamalya ke-yekirrerridinama aburrajukwaba kini-
rukwularrina-mulangwa nakina niyukwujiya nungkwa-langwa-da,” ni-
yama nakina nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa Jekarayu-wa.

15 Biya ni-yama ngarningka, “Nenikuwene-ka naruma nenungkwarba
numikbiyiya kin-ambilyama nakina. Amandangwa eneja Nubungkawa
Neningikarrawara kini-yaminama, ‘Narume-ka nakina.’ Umba kin-
arumidina-manja nakina, nara e-bekuma amalyirra akwurena-langwa.
Nara e-bekuma ngalajukwaba akubibeka engbuda, ebina karraku-
bungwurrukwunama warnumamalya. Umba ngalaja Amawurrina ak-
wurdukwurda Neningikarrawara-langwa kenaki-lyangburrukwajinama
nakina akwa kenaku-war•dikinama nakina-manja. Kenaku-war•dikinama
kinu-rukwularrina-manja nakina, akwa enuwa-manja ngawa kuw-
ambilyama eningangkawura akina-da.

16 “Nakina-bina nenungkwarba kenu-wilyuwilyakajinama
warnumamalya-manja Neningikarrawara-langwa-langwa. Akini-
yada aburraja wurrababurne-ka WarningiYijireyila warnumamalya
karri-larrngkuwurrenama awurruwurrariya akwa ke-yaminama
eningaba kuw-engkirrikaja-mulangwa ena-langwa ayakwa. Kenumini-
yarrkuwarakiname-ka ayakwa Nubungkawa-langwa aburra-langwa-
langwa Neningikarrawara, wuburra laka arakburakba-kiya-wiya ne-
yaminjamama wurrumirumirarrngwa aburra-langwa wurrakina-da,”
ni-yama nakina nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa.

17 “Yawe-ka,” ni-yama ngarningka Jekarayu-wa nakina. “Nenikuwena
kini-lyengmenama nakina, umba eneja Nubungkawa kin-arijidinama
arija-langwa. Narrubude-ka amandangwa kin-ambilyama nenikuwena.
Ngalaja Amawurrina Neningikarrawara-langwa, ebina-murrada
nenaki-ngbudirrka-murrada Eliya arakburakba-kiya-wiya, kenaki-
ngbudirrkinama enejukwaba nenikuwena. Aburraja wurrun-
gungwarrngwa ka-lyelyingminama karr-akwurrajinama ngarningka
wurriyukwayuwa aburra-langwa kuw-engkirrikaja-mulangwa wurrakina
ena-langwa ayakwa. Aburrajukwaba warnumamalya wurribina nara
amini-yarrkuwarakama Neningikarrawara-langwa ayakwa wurrakina
ke-kuwarrukwajungwunama akwa karruma-dirrburakinama aburra-
langwa mangma kuw-engkirrikaja-mulangwa ena-langwa ayakwa.
Kembirra kenumini-yarrkuwarakinama wurrakina Neningikarrawara-
langwa ayakwa, wuburra laka wurrukwala warnumamalya
wurruwerrikidirrbura aburrajukwaba ne-yaminama wurrakina.
Kembirra wurrababurna wurramukwiyadakina warnumamalya kuw-
embirrarinama wurrakina kajungwa warniki-rringki-yada ebina
kini-yamina-mulangwa Nubungkawa Neningikarrawara. Biya kuw-
engkirrikajama enuwa-wa, nuw-engkirrikenu-mulangwa adinuba-wiya

ayakwa nenikuwena-langwa-da," ni-yama nakina nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa nenu-maka Jekarayu-wa-da.
18 Eneja ni-yama Jekaraya enuwa-wa, "Ki-yamarrkinama ngayuwa k-eningmidinama akina ayakwa alyangmandukwuna? Ningeniyuwangkwe-ka arakba ningena. Ngalajukwaba dadingiyarrka dadiyuwangkwe-ka arakba. Yikingi-yamarrkiname-ka kembirra yirringalakena?" ni-yama.
19 Eneja kembirra nakina nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa ni-yama, "Ningenimikirra Keburiyela. Neningikarrawara-langwa ningenikumamurikaja ningena, akwa ning-arjiyajinama enuwa-manja akwudangwa ningeningangkawura. Eneja ngini-larrkama nakina ngayuwa nungkuwa-wa kajungwa yiba-makini-yada nungkuwa-manja enena ayakwa eningaba. 20 Akena yi-minikalyika-mubaba ningkakina, kembirra ningkeningayakwa-ma k-ambilyama ningkakina-da, akwa nara e-yengbuma ayakwa yanda-langwa kini-rukwularrina-manja nangariya nungkwa-langwa-da. Yi-minikalyikama akena ke-yaminama amandangwa enena yirra-makinama aduwaba. Ngalaja dadingiyena kangumin-arrangbinama amandangwa nenikuwena dakina-da. Akina-bu ngawa-da," ni-yama nakina nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa Jekarayu-wa biya ni-likena arakba-da.
21 Umba n-ambudidinu-manja nakina Jekaraya arrawa, aburraja warnumamalya nuw-embirrarinuma errekba-manja ngawa wurrakina. Namurndak-embirrarinu...wa. Biya ne-yama wurrakina, "Miyambena-burra nara a-jaduma warenja umba n-ambudida nakina?" ne-yamama na-lyangkumakajungwunuma wurrakina. "Nenungkwurakbe-ka arrawa-manja nakina-da," namurndaki-yama. 22 Kembirra arakba-langwa ni-jadinga eneja Jekaraya nakina akena nara kini-yengbina ayakwa. Nu-warrijuwama wulkwa ayarrka. Umba na-lyangkumakajungwunuma wurrumurndakakina warnumamalya, "Dukwa Neningikarrawara nenu-marngkirringkama nakina-da," namurndaki-yama wurrakina-da.
23 Bi...ya kembirra arakba neniyuwangkwa Jekaraya ni-jerrukwama ebina warka nu-war•dangu-mulangwa Neningikarrawara-langwa-manja angalya. Biya ni-lalikama arakba Jirujalema umba ni-lawurradinuma ena-langwu-wa angalya, akwa n-ambilyuma arakba yakwujina.
24 Biya yimangbala yimawura nu-wurdanguma yakinu...wa. Akena ngalaja dakina Lijibida nara kingi-likena nuw-ambilyu-murruwa war-numamalya umba ying-abuwarrkajungwunuma alikira-manja arrawa ngawa. Kembirra yinginuminu-mambakinuma arakba dakina wurran-gariya Jekaraya-langwa. 25 Yingi-yama kembirra dakina, "Nubungkawa Neningikarrawara nu-marngkirradinuma nakina ngayuwa-manja mena ningi-yeliyangu-mubaba ebina-wiya ningeningarijira-mulangwa ning-ambilyuma. Akena nara arakba e-yeliyuma aduwaba ningena-da," yingi-yama dakina-da.

Keburiyela ni-yengbinu-mulangwa ayakwa Meri-wa

26 Bi...ya yuwilyaba-manja yimawura, eneja nakina nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa nibina-murrada nenimikirra Keburiyela ni-likenumurra nakina akinu-wa angalya Keliliya emikirra Nejirida. 27 Eneja neni-larrkama Neningikarrawara duwilyabu-wa dadiyara dadimikirra Meri. Dadiki-yar•di-yada ngalaja dakina nuwilyaba nenungkwarba nen-imikirra Jawijiba, akena nara ambaka keni-yakeyina wunalakina. Eneja numirenikba neningarakburakba-kiya Jawijiba-langwa Nubungkawa Dey-ibida nakina.

28 Eneja ni-yama Keburiyela Meri-wa, “Ngeniyerriya, Nubungkawa
Neningikarrawara nginu-werrungwur•denama amandangwa nungkuwa-
manja. Nungkuwa-manja n-ambilyame-ka,” ni-yama nakina.
29 Ngalaja Meri yingu-werrikawarriyadinume-ka ying-engkirrikenu-
mulangwa amurndakakina ayakwa. Yingi-lyangkiyama, “Ne-yamarrkama
ena ayakwa? Miyambena-burra nginu-makama enena?” yingi-
lyangkiyama.
30 Eneja Keburiyela ni-yama ngaluwa-wa, “Nara akbar•duma, mena
Neningikarrawara nginu-werrungwur•dena-mubaba nungkuwa-manja.
31 Ku-mambakinama ningkakina nangariya, kembirra kin-arrangbinama
akwa kini-yengbijinama Jesus. 32 Kin-arumidina-manja nakina, naruma
numikbiyiya-dangwa nubungkawa kin-ambilyama. Aburraja warnuma-
malya ke-yaminama, ‘Nenikuwenikba nakina Neningikarrawara-langwa
umba nakine-ka Neningikarrawara naruma numikbiyiya-dangwa nakina,’
ke-yaminama wurrakina. Eneja Nubungkawa Neningikarrawara kenu-
bungkawakinama nakina. Eneja kembirra kinu-bungkawadinama nakina
wuburra laka numirenikba neningarakburakba-kiya Nubungkawa Dey-
ibida nu-bungkawadinuma nakina arakba-wiya. 33 Akwa niyirrbiyirrba
ngawa kinu-bungkawadinama nakina warnikinikaduwa-manja wurru-
mirumirena Jekaba-langwa neningangkawura nakina-da,” ni-yama Ke-
buriyela Meri-wa.
34 Ngalaja yingi-yama Meri, “Nara ambaka ku-mungkwula-langwa
ngayuwa warnungkwarba-manja, umba ki-yamarrkinama kin-
arrangbinama nangariya?” yingi-yama.
35 Eneja ni-yama Keburiyela, “Neningikarrawara-langwa Amawur-
rina ebina engbuda ka-likajama kaki-lyinginama ningkakina, bi...ya
kembirra ambaka-murra ku-mambakinama wurrangariya ningkakina-
da. Kembirra aminakina-langwa aburraja warnumamalya ke-yaminama,
‘Naka niyukwujiya Nenikuwenikba Neningikarrawara-langwa nukwur-
dukwurda naka-da,’ ke-yaminama wurrakina.
36 “Kwuja, ngalajukwaba Lijibida kirringuminuwilyaba-ma kirringalak-
ina wurrumirumirenungwa yingu-mambakinama arakba wurrangariya.
Mama dadiyuwangkwa arakba dakina umba kingin-arrangbinama nan-
gariya. Duburubura ying-ambilyuma dadinungkwurakba dakina, ak-
ena yingu-mambakinuma wurrangariya yuwilyaba arakba yimawura
dakina-da. 37 Amandangwa eneja kini-lyangkuwerribikajungwuna-
manja Neningikarrawara neniki-yama-langwa eningerribirra, kemba kini-
yaminama amandangwa nakina-da,” ni-yama Keburiyela Meri-wa-da.
38 Ngalaja yingi-yama Meri enuwa-wa, “Ning-engkirrikame-ka
ayakwa nungkwa-langwa akwa ningenikuminuwar•duwar•de-ka
ningena Nubungkawa-langwa Neningikarrawara, kembirra nara
ningena a-waruma,” yingi-yama. Eneja kembirra nenikumamurikaja
Neningikarrawara-langwa nanga-lalika Meri arakba-da.

Meri nanga-ngarrangu-mulangwa Lijibida

39-40 Umba ngalaja nanga-ngayindanguma Meri dadiki-ngarri-yada
dakinu-wa Lijibida akina-wiya. Kembirra yingi-lalika dakina Nejirida
arakba umba yingi-likena warenja-bawiya yadikina engku-wa nuw-
angkarrinu-murruwa arrirra dalada. Yingu-wurdanguma Judiya-wa
ababurna-murruwa angalya angakarjiyinga. Akina-manja angalya Judiya
yingu-wurduwurdanguma ngawa angakarjiyinga, yanda-langwa ying-
akburranga angalya ebina-manja n-ambilyu-murrumanja Jekaraya. Biya

yingi-yar•da arakba ena-langwa-manja alikira. Ying-awiyeba dakina biya narringi-lyelyimbukweyina yakwujina arrawa Lijibida aburrunguwa. Yingi-yama Meri ngaluwa-wa, “Laka, ningkeningaba? En-ambilya Neningikarrawara nungkuwa-manja,” yingi-yama.

41 Ying-engkirrika-manja Lijibida amurndakakina ayakwa, kembirra nibina nangariya ngala-langwa eneja nu-warrinuma arakba ngala-langwa-manja mulkwa. Akini-yada ngawa ngalaja Amawurrina Neningikarrawara-langwa yingaki-lyangburrukwajuwa yingaku-war•dikama Lijibida-manja arakba akina-da.

42 Kembirra yingi-yengbinuma yingi-yangkarjiyajungwunuma ayakwa mena yingi-yangmarngkwunu-mubaba dakina. Akwa yingi-yama Meri-wa, “Neningikarrawara nginu-werrungwur•denama nungkuwa-manja akwa nu-wekbalyinuma ningkakina. Kembirra nungkwaja ningkaruma arakba ningkidarringka ningkilyengma aduwaba ningkakina. Umba ngarningka kenu-werrungwur•denama eneja Neningikarrawara nangariya-manja ene-jukwaba. 43 Nungkuwe-ka ningkirndenikba ningkakina nganyangwa-langwa Nubungkawa, akena ningki-likenume-ka yangkwurrangwa-da ngayuwa-wa aduwaba-da,” yingi-yama Lijibida.

44 “Ning-engkirrika-manja ngayuwa ayakwa nungkwa-langwa,” yingi-yama dakina Lijibida, “kembirra aburraja wurrangariya nganyangwa na-warrinuma mulkwa-manja nu-ngwurrkbalinuma yukwudukwuda aburra-langwa. 45 Eningabe-ka ka-ngekburakajungwunama nungkwa-langwa ningk-eningmidinu-mulangwa ayakwa Neningikarrawara-langwa alyangmandukwune-ka, akwa ningku-werrikambilya-mulangwa enuwa-manja, mena-baba ababurna-langwa nginu-makama Nubungkawa Neningikarrawara nungkuwa-manja ke-yaminama akina amandangwa-da,” nanga-makama dakina Lijibida Meri-wa-da.

Emeba nanga-ngwurrkumambambijuwa-mulangwa Neningikarrawara Meri-manja

46 Yingi-yama arakba ngalaja Meri,

“Yawe-ka. Ningeni-yangmarngkwajiname-ka amandangwa Nubungkawa
Neningikarrawara ningeningangkawura.
47 Nakina-bina ngin-enibikinama ngayuwa kembirra ningu-
werrikilyelyingmajungwunama angwurra.
48 Mama ningiyukwujiya ningeningerribirra ningenumamalya; umba
ngin-akwurrajuwama nakina ngayuwa-manja.
Ningenikuminuwar•duwar•da wulkwa ena-langwa umba nara akwala.
Aduwaba-langwa aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya
ke-yaminame-ka, ‘Nubungkawa Neningikarrawara ni-yamama
eningaba nakina ngaluwa-manja,’ ke-yaminama wurrakina.
49 Ke-yengbinama enena ayakwa nganyangwa-langwa wurrakina
mena Neningikarrawara narrubuda-baba nilyengma nakina, akwa
arrubuda nginumini-ngekburakama nganyangwa.
Narrubude-ka nakina akwa akwurdukwurda ekirra ena-langwa.
50 Neningikarrawara nakina n-errukwulinuma ngakwurra-langwa warnu-
mamalya warningarakburakba-kiya-manja yanda-langwa aduwaba.
Akwa kin-errukwulinama nakina ngakwurra-langwa wurriyuk-
wayuwa akwa ngarningka aburra-langwa-manja wurriyukwayuwa
aburrajukwaba.
Kin-errukwulinama ngarrababurna-langwa ngarnumamalya ngarrib-
ina akinumini-yarrkuwarakina-murrumurra ena-langwa ayakwa.

51 Akena wurribina na-ngkweningabakajungwunu-murrumurra akwa
namin-engkingkirrajajungwunu-murrumurra warnumamalya
nu-minangkirreyinuma Neningikarrawara wurrakina ni-lawulawaja-
mulangwa nakina arrubuda ayarrka ena-langwa.
52 Nenu-wurranguma nakina wurrububungkawa wurribina na-
ngkweningabakajungwunu-murrumurra wurrakina,
akena nen-akumarnuma nenu-bungkawakama nakina warninger-
ribirra warnumamalya wurriyukwayuwa-da.
53 Nenu-kwama nakina Neningikarrawara aninga wurribina na-
mureyangu-murrumurra warnumamalya,
akena wurrukwala neni-larrkenuma engku-wa eyebirra ayarrka wur-
ribina wurruminababurna angwarnda iya amurndakijika.
54 Arakburakba-kiya-wiya nenu-makama nakina Neningikarrawara
ngakwurra-langwa-manja wurrumirumiranyungwa kenu-
mamurikajina-mulangwa wurrakina-manja akwa ngarningka
akenu-mamurikajina-mulangwa ngakwurruwa-manja aduwaba.
Nara nakina Neningikarrawara kini-yakuwabijuwa amurndakakina
ayakwa ena-langwa,
umba ni-likenuma nakina yangkwurrangwa aduwaba kajungwa
neniku-mamurikaji-yada ngakwurruwa ena-langwa NgarningiYi-
jireyila ngarnumamalya.
55 Akwa ni-yakuwerribikinuma nakina amurndakakinu-wa ena-langwa
ayakwa eningarakburakba-kiya-wa akwa n-errukwulinuma
Aburiyama-manja.
Akwa aduwaba ngarningka n-errukwulinama ngawa ngakwurruwa
ngakwurrajukwaba,
akwa kin-errukwulinama nakina aburramba-langwa wurriyuk-
wayuwa ngakwurra-langwa akwa wurrumirumiranyungwa
warnikinikaduwa aburrajukwaba.
Kini-yaminjaminama ngawa neningangkawura Neningikarrawara
nakina-da,”
yingi-yama Meri-da.
56 Biya dakina Meri ying-ambilyumurra Lijibida-manja yabiyakarbiya
yimawura. Biya kembirra yingi-lawurradinuma dakina angalyu-wa
Nejiridu-wa arakba-da.

Ni-rukwularru-mulangwa Janjana Nenikumingekingambaja

57 Biya numu-darrbudinuma arakba mamawura dadik-arrangba-wa
ngalaja Lijibida wurrangariya ngala-langwa. Kembirra yingin-arrangba
arakba nangariya. Diyekirrerre-ka arakba kembirra dakina. 58 Aburraja
warnumamalya ngala-langwa wurriyabiyabada akwa ngawa wurruk-
wala warnumamalya wurribina nuw-ambilyu-murrumurra akwudangwa
ngaluwa-manja nuw-engkirrikama ayakwa ngala-langwa-langwa. Nuw-
eningmidinuma Nubungkawa Neningikarrawara nu-marngkirradinu-
mulangwa nakina ngaluwa-manja. Biya aburrajukwaba namurndaki-
yekirrerridinuma kembirra wurrakina-da.
59 Bi...ya mamangbala mabiyakarbiya arakba mamawura numu-
rukwulyuwakenuma makina. Aburraja kembirra neni-ringandanga
nenu-mukaduwamurrikama nakina numurrkbalya. Umba wurrukwala
warningakwujina warnumamalya neni-ngayindanguma keni-
yengbijuwama niyukwujiya Jekaraya nenimikirra, ebina-murrada ngawa
ekirra nungwenikba-langwa. 60 Akena ngalaja yingu-waranga dakina

dirndenikba. “Nare-ka-da. Umba Janjana nenimikirra nakina-da,” yingi-yama Lijibida dakina-da.

61 Aburraja ne-yama, “Nara wurribina warnumamalya nungkwurna-langwa warnimikirra Janjana.” 62 Kembirra nuw-andeya wurrakina Jekarayu-wa akwa neni-yendabena ayarrka-murra. Neni-ngayindanguma wurrakina nakina-bina neniki-yengbiji-yada ekirra-da.

63 Enamba-langwa Jekaraya neni-yendabena arrkala ayarrka-murra amurndakijika eningakarrikarra. Kembirra nenu-kwa aburraja wurrak-ina. Kembirra n-arrikarranga arakba nakina amurndakenena ayakwa. “Amandangwa Janjana nenimikirra.”

Biya “Wa!” kembirra namurndaki-yama. 64 Akena arngkawura-wiya n-arrikarrangu-wiya Jekaraya ekirra, kembirra ni-yengbina arakba nakina ayakwa-da. Biya neni-yangmarngkwajuwa Neningikarrawaru-wa-da.

65 Akini-yada ngawa aburraja wurrumurndakakina warnumamalya warningakwujina nuw-akbar•danguma angwurra. Aburraja wurruk-wala warnumamalya wurribina nuw-ambilyu-murrumurra Jekaraya-langwa-manja angalya akwudangwa nuw-akbar•danguma angwurra abur-rajukwaba. Biya nenumurndaku-makama wurrukwala-manja war-numamalya engka-manja iya engka-manja angalya akina-langwa ne-yama-murrilangwa, yanda-langwa wurrababurna-langwa warnumamalya akina-manja angalya angakingakarjiyinga Judiya nuw-engkirrikenuma arakba akina ayakwa. 66 Nara ke-yakuwabijuwa umba narru-wilyakama ngawa aburra-langwa-manja mangma-da. Biya namurndaki-yama, “Kin-arumidina-manja naka niyukwujiya kini-yamarrkiname-ka? Numiyambene-ka nenungkwarba kin-ambilyama naka-da?” namurndaki-yama. Warningma wurrakina amandangwa nen-akwurrajuwa-mulangwa Nubungkawa Neningikarrawara nakina-manja niyukwujiya-da.

Ayakwa nenu-ngwurrkumambambijuwa-mulangwa Neningikarrawara ayakwa Jekaraya-manja

67 Ngalaja kembirra Neningikarrawara-langwa Amawurrina akwur-dukwurda nenaki-lyangburrukwajuwama nungwenikba-manja Jekaraya nenaku-war•dikama akina. Eneja kembirra ni-yengbinuma Jekaraya amurndakenena ayakwa Neningikarrawara-langwa nakina.

68 “Ngeni-yangmarngkwajina ngarna Nubungkawa, nibina-murrada
Neningikarrawara NgarningiYijireyila-langwa ngarnumamalya,
mena ni-yar•duma ngarruwurrakuwilyarra arakba nakina-baba.
Eneja ngarrenu-mamurikajuwama ngakwurruwa ena-langwa ngarnu-mamalya akwa ngarren-enjungwurranguma arakba nakina.

69 Akwa ngarrenu-kwama Nubungkawa narrubuda ngakwurra-langwa.
Umba eneja Deyibida-langwa numirenikba nenikaduwa nakina.
Nakine-ka Nubungkawa aken-enibikinama nakina ngakwurruwa.

70 Arakburakba-kiya-wiya eneja Neningikarrawara ni-yarrkakumarnuma ayakwa ena-langwa-manja ngarnumamalya.
Umba aburraja ena-langwa warnikumakumaka ayakwa ngarrabumini-yarrkilalikama wurrakina akina ayakwa ena-langwa ngakwurra-langwi-yada arija-langwa.

71 Nenu-makama eneja Neningikarrawara ngakwurra-langwa-manja wurrumirumiranyungwa warningarakburakba-kiya aken-enibikina-mulangwa nakina amandangwa ngakwurruwa,

akwa aken-enjungwurrena-mulangwa nakina wurrukwala-langwa warnumamalya wurribina ngarrabu-wirrikbina-murrilangwa akwa ngarrabumini-ngekbungekburakina-murrilangwa awurruwurrariya ngakwurra-langwa.

72 Nenu-makama Neningikarrawara ngakwurra-langwa-manja wurru-mirumiranyungwa kin-errukwulina-mulangwa aburruwa akwa ngawa ngakwurruwa ngakwurrajukwaba aduwaba.
Akwa nenu-makama nakina ngarningka aburruwa-wa kin-engkingkirrikaja-mulangwa amurndakibinu-wa ayakwa eningarumuruma ena-langwu-wa.

73 Ni-yengbinuma nakina Neningikarrawara ayakwa arrubuda ngakwurra-langwa-manja numiranyungwa Aburiyama-manja.

74 Nenu-makama enuwa-manja aken-enjungwurrena-mulangwa ngak-wurruwa wurribina-langwa warnumamalya ngarrabu-wirrikbina-mulangwa ngakwurruwa,
kajungwa nari-yada ngarna akbar•duma umba akinuminu-war•deni-yada Neningikarrawara,

75 akwa kajungwa ak-ambilyi-yada ena-langwa ngarnumamalya,
akwa aki-likaji-yada ngarna ena-langwa-manja mamurukwa meningaba-manja, ngarruwerrikidirrbura ngarningangkawura ngarna-da,”
ni-yama Jekaraya nakina-da.

76 Biya kembirra ni-yengbina arakba Jekaraya amurndakenena akwala ayakwa niyukwujiya-wa Janjana.
“Umba nungkwaja, aburraja warnumamalya kabi-yengbijinama wur-rakina Neningikarrawara-langwa ningkenikumakumaka ayakwa ningkakina,
mena ka-makina-mubaba nungkuwa ningkakina ayakwa Neningikarrawara-langwa aburruwa-manja.
Naruma numikbiyiya-dangwa eneja nakina Neningikarrawara.
Bi...ya nungkwaja k-arumidina-manja ningkakina ki-lyengmename-ka.
Ki-lyengmenama nungkuwa kajungwa kinumini-ngekburakini-yada ningkakina mamurukwa Nubungkawa-langwa.

77 K-eningmikinama ningkakina warnumamalya-manja Neningikarrawara ken-enibikina-mulangwa wurrakina
mena kenumini-yakuwabijina-mubaba nakina awurruwurrariya aburra-langwa.

78-79 Ngakwurraja aduwaba ngarnumamalya ngarri-yaminama ngarna wuburra laka alarrumur•da-manja ngarr-ambilyama ngarna akwa ngarr-akbar•denama akwijungwa-langwa.
Akena eneja Neningikarrawara ngakwurra-langwa numarngkirre-ka nakina nilyengma akwa n-errukwulinama ngakwurruwa.
Wuburra laka ne-kbadena-manja akina, kini-larrkabarrakajinama angalya nakina Neningikarrawara.
Akwa keni-larrkajama nakina yangkwurrangwa nibina ni-yama-murrada neniki-larrka, nibina akenumini-larrkabarrakajinama an-galya, nibina aken-enibikinama ngakwurruwa ngarnumamalya.
Akini-yada kembirra meningilida wuburra ke-yaminama akina.
Aki-likaja-manja ngakwurraja meningilida akuma-rringkinama ma-murukwa ngarniki-liki-yada.

Eneja kembirra Nubungkawa akenu-wilyakajinama kajungwa aki-likaji-yada Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa meningaba-manja ngarrakina.
Akenu-wilyakajinama nakina kajungwa ngarriyekirrerra ngarruwurrangekburna ak-ambilyi-yada ngakwurruwa yilyurrkwa-murra yukwudukwuda yarna-da.
Akina ngawa," ni-yama Jekaraya nakina-da.

80 Bi...ya eneja niyukwujiya Janjana n-arumidinuma nakina akwa n-eningmidinuma Neningikarrawara-langwa akwa nenuminiyarrkuwarakama Neningikarrawara-langwa ayakwa nakina. Bi...ya n-ambilyumurra nara-murrumanja alikira. N-ambambilyumu...wa. Bi...ya arakba-langwa ni-jadanguma n-abilyerrikajungwunuma nakina WarningiYijireyila-manja warnumamalya. Aburraja kembirra ena-langwa warnumamalya neni-rringkama arakba-da.

2

Ni-rukwularru-mulangwa Jesus

1 Akini-yada kembirra engka-manja angalya emikirra Rawuma eneja nubungkawa naruma n-ambilyumurra. Nenimikirra Akwajija. Narrubude-ka nubungkawa nakina. Biya ni-lyingama ababurna-manja angalya eminimiiningka akwa nu-bungkawadinuma wurrababurna-manja warnumamalya wurriminimiiningka. Biya ni-lyangkuwerribikajungwunuma arakba nakine-ka nubungkawa Akwajija neniku-murnduwi-yada ekirra wurrababurna-langwa warnumamalya amurndakibina-manja angalya ababurna-manja. 2 Aburraja kembirra wurrababurna-langwa wurrakina wurrububungkawa wurriyukwayuwa ena-langwa narrawurra-murnduwarnuma arakba wurrumurndakibina warnumamalya. Umba eneja nuwilyaba nubungkawa niyukwujiya nenimikirra Kwariniyija nu-bungkawadinuma nakina engemba-manja angalya Jiriya-manja. 3 Aburraja kembirra wurrababurna-langwe-ka warnumamalya namurndaki-likenuma wurrakina aburra-langwu-wa angalya. Namurndaki-likenuma angerriba aburra-langwu-wa angalya kajungwa warnik-arrikarri-yada wurrakina ekirra aburra-langwa yakwujina jurra-manja.

4-5 Eneja kembirra Jawijiba ni-lalikama nakina ebina angalya Keliliya emikirra Nejirida umba ni-likenuma enejukwaba ena-langwuwa angalya aburnuwa dadingiyenikba Meri. Akena wurrangariya yingu-mambakinuma dakina Meri. Biya neni-likenuma wunalakina Judiya-wa Jawijiba-langwu-wa angalya emikirra Bediliyema. Akine-ka Bediliyema ena-langwa angalya akina, mena ena-langwa wurrumirumirena warningarakburakba-kiya wurruminakina angalya wurrakinababa. Arakburakba-kiya-wiya eneja nuwilyaba nubungkawa nenimikirra Deyibida numinakina-langwa mamurukwa enejukwaba nakina. Umba Jawijiba kembirra ni-likenuma Keliliya-langwa yadikina Bediliyemu-wa, aburnuwa Meri, wunenik-arrikarri-yada ekirra aburna-langwa yakwujina akina-manja angalya.

6-7 Nen-alilikenu...wa. Yakwujina neni-yar•da wunalakina Bediliyema-manja. Dadik-arrangbi-yada wurrangariya arakba dakina Meri, akena nara ebina angalya aburna-langwa arumuruma-manja alikira. Kembirra eyukwujiya-manja alikira bulukwa-murriya-langwa-manja nenambilyuma wunalakina-kiya. Biya yakwujina ngawa Bediliyema-manja

yingin-arrangba Meri nenungkwarba ngala-langwa numilyengma. Biya yinginu-wurumbijuwa ngala-langwa nangariya numurrkbalya dumbala-murra akwa yingin-akumarna bulukwa-murriya-langwa-manja bada eninganinga-langwa-manja-da.

Nubungkawa Neningikarrawara-langwa nenikumamurikaja nenu-maka-mulangwa eningaba ayakwa warnikakukwurrajungwa jiba

8 Kembirra akini-yada ngawa awilyaba-manja angalya Bediliyema-manja akwudangwa, aburraja wurrukwala warnungkwarba narr-akukwurrajuwama jiba aburra-langwa. Nuw-ambilyumurra wurrakina jiba-manja, narr-akukwurrajuwama ngawa alyarrngwalyilya. 9 Eneja kembirra Nubungkawa Neningikarrawara neni-larrka arakba nakina nuwilyaba nenikumamurikaja ena-langwa angaluba angubina-langwa, nibina ni-jadinga-murrada wurrakina-murrumanja. Biya nakina Neningikarrawara ni-larrkabarrakajuwa ebina angalya-da. Aburraja kembirra nuw-akbar•da angwurra wurrumurndakakina warnungkwarba-da.

10 Eneja nakina nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa ni-yama aburruwa-wa, “Nara akbar•duma kirrakina umba w-engkirrikiya-langwa enena ayakwa ngarra-makinama, mena ningi-likenumurra ngayuwa yangkwurrangwa nungkwurruwa-wa kajungwa ka-makini-yada ayakwa eningaba. Yik-engkirrikaja-manja kirrakina enena ayakwa eningaba, akwa wurruminukwala-langwa warnumamalya kuw-engkirrikaja-manja wurrakina aburrajukwaba, kembirra kirrangkwulyumida-langwa karnu-mamalya kinu-ngwurrkbalinama yukwudukwuda nungkwurra-langwa-da.

11 “Memema-manja ngawa mamawura Deyibida-langwa-manja angalya ni-rukwularruma arakba eneja nuwilyaba niyukwujiya. Arakburakba-kiya-wiya eneja Neningikarrawara nenu-makama nakina nungkwurra-langwa-manja wurrarumuruma keni-larrkaja-mulangwa nakina nungkwurruwa-wa ena-langwa NuMejaya. Kembirra naka arakba nibina-murrada ni-rukwularruma arakba NuMejaya-da. Nubungkawa nakina n-ambilyama. Kembirra yiken-enibikinama kirrakina karnumamalya-da.

12 “Nungkwurraja yikin-akburranginamurra numurrkbalya niyukwujiya dumbala-murra bada-manja, nara aruma-manja alikira umba eyukwujiya-manja alikira, bulukwa-murriya-langwa-manja. Yikin-akburrangina-manja kembirra nakina, yik-eningmidinama arakba enena ayakwa alyangmandukwuna ngawa ena-da,” ni-yama nakina nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa wurrumurndakibinu-wa warnungkwarba-da.

13 Aburraja kembirra wurrakina warnungkwarba narra-rringka arakba wurrababurne-ka warnikumamurikaja Neningikarrawara-langwa. Akini-yada ngawa aburraja nawurraki-jadingama wurrakina adirrariyaba angubina-langwa. Kembirra na-mebeyina emeba, neni-yangmarngkwajuwa Neningikarrawaru-wa wurrakina. 14 Biya namurndaki-yama,

“Ngeni-yangmarngkwajinama ngarna Neningikarrawara nibina n-ambilyamurra ena-langwa-manja angalya abalkaya.
Nakine-ka nenu-werrungwur•denama wurrakina warnumamalya nenumini-yarrkuwarakina-murrumurra ena-langwa ayakwa.
Aburraja kembirra ka-likajamurra yilyurrkwa-murra yukwudukwuda wurrakina-da,”

namurndaki-yama wurrumurndakakina warnikumamurikaja Neningikarrawara-langwa-da. 15 Biya nawurraki-likena erribaja,

namurndaki-lawurradinuma Neningikarrawara-langwu-wa angalya arakba-da.

Aburraja kembirra wurribina warnungkwarba na-makijeyina ayakwa, biya ne-yama, “Kwa, ngarri-likaja arakba Bediliyemu-wa kajungwa akini-rringkini-yada ngarna nangariya ngarrenu-maka-murrilangwa Nubungkawa Neningikarrawara,” ne-yama. 16 Biya na-likena, nuw-enjirrikeyina arakba wurrakina-da.

Nuw-alilikenu...wa. Bediliyema-manja. Biya narralirrak-akburranga yakwujina wunalekbina Jawijiba akwa Meri, akwa neni-rringka nangariya nu-kukwunumurrkwuluma bada-manja, bulukwa-murriya-langwa-manja angalya. 17 Kembirra narralirraku-maka wunalakina-kiya-manja amurndakibina ayakwa nibina nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa ni-yengbinu-mulangwa nakina-langwa nangariya. 18 Biya kembirra narra-maka wurrakina wurrukwala-manja warnumamalya aburrajukwaba nangariya-langwa. Aburraja nawurrak-engkirrika-manja akina ayakwa namurndaki-yakikbijangeyina angwurra arakba wurrakina. 19 Umba ngalaja Meri yingu-wilyakama dakina amurndakibina ayakwa ngala-langwa-manja aringka akwa ying-engkingkirrikenuma ngawa amurndakakinu-wa.

20 Aburraja kembirra wurrumurndakibina warnungkwarba na-lawurradina aburra-langwu-wa jiba. Neni-yangmarngkwajuwama Neningikarrawara, eningaba-wiya-baba narri-rringkama akwa nuw-engkirrikenuma wurrakina. Narr-akburrangame-ka ebina-langwiya ngawa ayakwa nenu-maka-mulangwiya Neningikarrawara-langwa nenikumamurikaja-da.

Jesus-langwa-langwa ekirra

21 Bi...ya mamangbala mabiyakarbiya-manja mamawura aburraja neni-ringandanguma nenu-mukaduwamurrikama nibina niyukwujiya, akwa neni-yengbijuwama nakina Jesus. Akina ekirra ebina-murrada neni-yengbijuwa-murrada nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa nara-wiya kingu-mambakina dirndenikba-da.

Nangariya Jesus nenu-wilyaka-mulangwa Neningikarrawara-langwu-wa angalya Jirujalemu-wa

22-24 Aburrubukwurraja ngawa Jawijiba akwa Meri akwa nangariya Jesus nabuk-ambilyumurra wurrubukalakina Bediliyema-manja. Ngalaja yuwilyaba yimawura nu-merrkbijanga arakba yakina akina-manja angalya. Akwa kembirra neni-likena arakba Jawijiba akwa Meri Jirujalemu-wa, nenu-wilyakama nangariya. Nabuk-alilikenu...wa. Jirujalema-manja nabuki-yar•da. Biya neni-likena arakba wunalakina Jawijiba akwa Meri Neningikarrawara-langwu-wa angalya kajungwa wuneniku-kwi-yada aburna-langwa nangariya Nubungkawu-wa Neningikarrawara akwa kajungwa keni-yamini-yada yakwujina amurndakibina-langwiya ayakwa eningarumuruma-langwiya nenu-kwa-mulangwiya Mawijija WarningiYijireyila-manja warnumamalya arakburakba-kiya-wiya. Adinuba-wiya eneja Nubungkawa Neningikarrawara nenu-makamurra nakina Mawijija-manja, umba kembirra enamba-langwa Mawijija nenu-makamurra nakina wurrumurndakibina-manja warnumamalya ebina-murrada ngawa ayakwa Neningikarrawara-langwa. Ni-yamama Nubungkawa Neningikarrawara,

“Wurrababurna-langwa nungkwurra-langwa wurrumilyengma wurriyuk-
wayuwa warnungkwarba nganyangwa wurrakina,”
ni-yamama nakina. Akwa enena ngarningka ayakwa ni-yamama
Nubungkawa Neningikarrawara,

“Dibine-ka didarringka, karring-arrangbina-manja wurrangariya dakina,
kinginga-menamurra dambilyuma darrawurukukwa, akena
nara-manja dibina darrawurukukwa aba dakwurakburakba.
Kingi-likajamurra Neningikarrawara-langwu-wa angalya akwa
kinginu-kwunama NuMinidu-wa nenungkwarba. Kingi-yaminama
dakina enuwa-wa, ‘Neningikarrawara-langwa dalakena-kiya,’
kingi-yaminama. Kembirra nakina nenungkwarba NuMinida
kiningalirraku-wardenama dalakina darrawurukukwa-kiya,”
ni-yamama Nubungkawa Neningikarrawara. Akwa akina kembirra
ngalaja Meri yingi-yamamurra yakwujina ngawa Neningikarrawara-
langwa-manja angalya kajungwa diyadi-yada arakba dakina.

25 Akina-manja ngawa angalya Jirujalema eneja nuwilyaba neniyer-
ringka n-ambilyumurra nenimikirra Jimiyina. Nakina neniyerringka
neningabe-ka, n-engkingkirrikenume-ka Neningikarrawara-langwu-wa
ayakwa. Akwa n-embimbirrarinumurra nakina NuMejayu-wa, mena
nakina NuMejaya nenik-enjungwurri-yada ena-langwa warnumamalya
WarningiYijireyila. Ngalaja Neningikarrawara-langwa Amawurrina ak-
wurdukwurda nuw-ambilyumurra nakina-manja neniyerringka. 26 Ebina-
wiya ne-yengbina ayakwa akina Amawurrina enuwa-manja akwa
ne-yamama, “Nare-ka a-jungwuma ningkakina yanda-langwa kini-
rringkinama nungkuwa nibina nenumamalya Nubungkawa Neningikar-
rawara neniki-larrka nakina yangkwurrangwa nenimikirra NuMejaya,”
ne-yamama akina Amawurrina akwurdukwurda Neningikarrawara-
langwa Jimiyinu-wa-da.

27 Biya ne-yama arakba akina Amawurrina Jimiyinu-wa, “Likaja arakba
Neningikarrawara-langwu-wa angalya,” ne-yama akina. Eneja kembirra
ni-likena arakba yenjerrikina nakina neniyerringka. Umba n-ambilyu-
wiya nakina Neningikarrawara-langwa-manja angalya, aburnaja Jawijiba
akwa Meri wunalakina neni-yar•duma yakwujina. Umba kembirra nakina
neniyerringka Jimiyina nenilirrak-akburrangama wunalakina yakwujina.
28 Biya kembirra neni-rndarrka niyukwujiya nangariya ena-langwa-
manja ayarrka akwa nenu-kwiyukwiyuma. Biya neni-yangmarngkwajuwa
nakina Neningikarrawaru-wa akwa ni-yama enuwa-wa,

29 “Bungkawa, yirraminu-war•dangumurra warka nungkwa-langwa
arakba, akwa ningi-jerrukwama akina.
Umba kembirra yi-larrkaja arakba ngu-ngwanjina. Ngi-likaja-langwa
ngayuwa enena-langwa angalya yilyurrkwa-murra yukwudukwuda,
mena alyangmandukwuna-wiya-baba ayakwa nungkwa-langwa.

30 Yi-larrkaja ngayuwa aduwaba mena ningeni-rringka-mubaba nib-
ina nenumamalya yirrumini-larrkama nungkuwa yirra-langwa
yarnik-enibiki-yada yirrababurna-langwa yarnumamalya nungkwa-
langwa.
Nganyangwa-murra menba ningeni-rringkama ngayuwa aduwaba.
31 Umba ningkeni-larrkama nakina yangkwurrangwa kajungwa
wurrababurna-langwa warnumamalya ababurna-manja angalya
keni-rringkini-yada nakina aburrajukwaba wurrakina.

32 Nakine-ka wuburra akilarrkabarrirraka kini-yaminama. Biya kenu-
wilyakajinama nakina warnumamalya-manja wurribina nuw-
ambilya-murrumanja emininga-manja iya emininga-manja an-
galya ebina ka-ngayindena-mulangwa nungkuwa warniki-yami-
yada wurrakina.
Aburraja wurrumurndakakina warnumamalya karri-rringkina-manja
ebina akilarrkabarrirraka, yikabi-yangmarngkwajinama kembirra
yirruwa nungkwa-langwa yarnumamalya YarningiYijireyila-da,"
ni-yama nakina Jimiyina Neningikarrawaru-wa-da.
33 Aburnaja Meri akwa Jawijiba neni-yakikbijangeyina angwurra wu-
nalakina akina-langwa ayakwa ni-yengbinu-mulangwa nakina neniy-
erringka nangariya-langwa. 34 Eneja kembirra ni-yengbina arakba
nakina neniyerringka akwala ngarningka ayakwa Neningikarrawaru-wa.
Neni-yendabena Neningikarrawara kajungwa kini-yamini-yada eningaba
wurrubukalakina-manja Jawijiba akwa Meri akwa Jesus.
Kembirra nakina Jimiyina ni-yengbina arakba ayakwa Jesus-langwu-
wa dirndenikba ngalajukwaba. Ni-yama nakina, "Nubungkawa
Neningikarraware-ka nakina nu-wekbalyinuma naka nangariya
akwa neni-larrkama enenu-wa angalya kajungwa ngarrukwala
NgarningiYijireyila ngarnumamalya aki-jungweyini-yada ngarna,
umba ngarrukwala ak-enibikajungwuni-yada. Kin-arumidina-manja
nakina, kenu-wilyakajinama warnumamalya-manja ebina kini-yamina-
mulangwa Neningikarrawara. Akena aburraja wurrababurne-ka
warnumamalya ka-warename-ka nakina. 35 Akini-yada kembirra
wurrumurndakakina warnumamalya wurribina ka-warena-murrumurra
Neningikarrawara nara arakba abuwarrkama ebina karru-wilyakinama
aburra-langwa-manja mangma. Umba nungkwaja ningkirndenikba
ningkuwerrikawarriye-ka k-ambilyama ningkakina, wuburra laka
lyelyinga angandinga kaku-werridadenama nungkwa-langwa-manja
yukwudukwuda akina-da," ni-yama Jimiyina Meri-wa-da.
36-37 Umba ngalaja duwilyaba dadiyuwangkwa dadimikirra Ena ying-
ambilyumurra dakina akina-manja ngawa angalya Neningikarrawara-
langwa Jirujalema-manja. Akwa narringa-makumakama warnumamalya-
manja yakwujina Neningikarrawara-langwa ayakwa. Umba eneja nung-
wadikba ngala-langwa Benyuwela wurruwurrakuwilyaba-langwa war-
numamalya warnimikirra Ajera. Dakine-ka dadiyuwangkwa 84 ma-
marika iya yinungkwura ying-ambilyumurra arakba. Arakba-wiya neni-
yakeyinumurra wunalakina neningiyadikba mamangbala mambilyuma
mamarika iya yinungkwura biya ni-jungwuma nakina neningiyadikba
ngala-langwa. Kembirra dadinungkwurakba arakba ying-ambilyumurra
dingaya dakina.
Dakine-ka dadiyuwangkwa nara kingi-lalika Neningikarrawara-
langwa angalya umba meningilida iya alyarrngwalyilya yinginі-
yangmarngkwajuwama dakina Neningikarrawara. Akwali-yada ying-
alyubarinumurra aninga akena akwali-yada nara king-alyubarina
aninga umba murumureya ngawa ying-ambilyumurra, yimbukwa yingi-
yengbiyengbinuma ayakwa Neningikarrawaru-wa dakina.
38 Biya nabuk-ambilyu-wiya ambaka Jawijiba akwa Meri akwa Jesus
yakwujina Neningikarrawara-langwa-manja angalya Jirujalema-manja
wurrubukalakina, dibina-murrada dadiyuwangkwa yingi-likenuma
dakina nabuk-ambilyu-murruwa wurrubukalakina. Biya yinginі-
rringka-manja nakina nangariya, kembirra yingini-yangmarngkwajuwa

arakba dakina Neningikarrawaru-wa ni-rukwularrinu-mulangwa nakina niyukwujiya. Kembirra yadikina yingi-yengbina arakba dakina ayakwa ena-langwa-langwa. Narringa-makumakamurra dakina ena-langwa-langwa warnumamalya-manja wurrumurndakibina nuw-embimbirrarinu-murrumanja wurrakina Neningikarrawara ken-enjungwurrena-murruwa nakina WarningiJirujalema warnumamalya.

Jawijiba akwa Meri akwa Jesus nabuki-lawurradinu-mulangwa Nejiridu-wa

39 Aburnaja Jawijiba akwa Meri neni-jerrukwama arakba amurn-dakibina neni-yama-mulangwa wunalakina Neningikarrawara-langwa-manja angalya Jirujalema-manja, nenumini-yarrkuwarakinu-mulangwa Neningikarrawara-langwu-wa ayakwa eningarumuruma-wa. Biya nabuki-lawurradina arakba wurrubukalakina Keliliyu-wa aburrubukwurra-langwu-wa angalya emikirra Nejirida. 40 Yakwujina kembirra akina-manja ngawa angalya n-arumidinumurra niyukwujiya Jesus nakina. Ambaka-langwa n-arumidinuma, ni-ngbudidinuma akwa num-arrubudidinuma ena-langwa mangma. Eneja Neningikarrawara nenu-werrungwur•dangume-ka nakina-manja akwa nu-manjikbudanguma ngawa neningangkawura enuwa-manja-da.

Nenjarrngalyilya-wiya Jesus ni-likenu-mulangwa Neningikarrawara-langwu-wa angalya

41 Aburraja wurruwurrakwulyumide-ka warnumamalya WarningiYijireyila nawurraki-likenuma Jirujalemu-wa wurrakina arngkababurna-langwa na-jerridinu-manja akilarrkumurndada yakwujina. Namurndaki-likenumurra kajungwa warnik-ambarringi-yada wurrakina Akwurungkuwarrukwa yakwujina. Aburnajukwaba ngawa Jawijiba akwa Meri nen-alilikenuma Jirujalemu-wa akinu-wa wunalakina. 42 Bi...ya n-ambilyumurra arakba eneja Jesus mememberrkwa mambilyuma mamarika iya yinungkwura. Kembirra enejukwaba nenu-wilyakamurra wunalakina Jawijiba akwa Meri Jirujalemu-wa Akwurungkuwarrukwu-wa wunalakina. Biya kembirra nabuki-likena nabuk-ambarringa wurrubukalakina Akwurungkuwarrukwa akwa ngawa wurruwurrakwulyumida WarningiJudiya warnumamalya aburrajukwaba.

43 Biya na-jerridu-manja Akwurungkuwarrukwa ebina, neni-lalika Jawijiba akwa Meri Jirujalema umba neni-lawurradinuma wunalak-ina angalyu-wa Nejiridu-wa. Aburrajukwaba wurrababurne-ka ngawa warnumamalya aburra-langwa namurndaki-likenuma aburruwa wurrak-ina. Umba eneja nakina Jesus n-ambilya ngawa yakwujina Jirujalema-manja. Akena wuneningbala-kiya wunalakina Jawijiba akwa Meri n-ambilyumurra nakina Jesus yakwujina-wiya. 44 Wurrukwala-manji-kba ni-likenume-ka nakina, neni-lyangkiyamamurra wunalakina.

Biya nen-alilikenuma wunalakina memerrkuwilyaba mamawura, biya nen-andeya akena nara nibina Jesus kini-likena aburruwa-manja. Biya kembirra narramurndaki-yendabena wurrumurndakibina warnu-mamalya yakwujina aburruwa na-likenuma keni-rringka-murrikba Jesus. 45 Akena aburraja nara keni-rringka umba nuw-edirremeyina wurrakina-da.

Kembirra wunalakina Jawijiba akwa Meri nen-abuburangkeyinu...wa. Nara ken-akburrangarna. Nenu-mungkwula. Wurdarriya-wiya. Akwa

neni-lawurradina kembirra Jirujalemu-wa. Nen-alilikenu...wa. Yakwujina. Na-larrumur•da. Nenu-mungkwula. Wurdarriya-wiya. Kembirra nen-abuburangkeyina akina-manja angalya Jirujalema. Yakwujina mamurukwa-manja iya alikira-manja nen-aburangkeyinuma. 46 Biya kembirra neni-lawurrada wunalakina Neningikarrawara-langwu-wa angalya. Biya nen-akburranga arakba nakina Jesus wunalakina yakwujina ngawa Neningikarrawara-langwa-manja angalya-da.

Eneja Jesus n-ambilyumurra nakina yakwujina ngawa, n-angmungmakwulaluma aburruwa warnikakakirumaka warnungkwarba Mawijija-langwa ayakwa. Na-lyelyimbukweyinuma wurrakina. Umba Jesus n-engkirrikenumurra ayakwa aburra-langwa akwa ngarningka neni-yendabenuma ayakwa nakina Jesus wurrumurndakakinu-wa warnikakakirumaka warnungkwarba. 47 Aburrajukwaba arrkala neni-yendabenumurra Jesus-uwa ayakwa. Biya nuw-engkirrikenu-manja wurrakina ayakwa ena-langwa, wurrababurna-langwa warnumamalya yakwujina nawurraki-yakikbijangeyinume-ka wurrakina akina-langwa ayakwa ni-yengbinu-murrilangwa Jesus, aringkawa-baba nakina akwa eningaba-baba ayakwa ni-lawurrakajuwama aburruwa-wa-da.

48 Aburnajukwaba Jawijiba akwa Meri neni-yakikbijangeyina angwurra wunalakina neni-rringka-mulangwa nakina n-angmungmakwulaluma wurrumurndakakina-manja warnikakakirumaka. Biya dirndenikba yingi-yama enuwa-wa, “Naburra, miyambena-burra nara ki-likena nungkuwa yinuwa-manja? Ngayuwa akwa nungwena yinu-mukwunakeyinumurra nungkuwa-wa yinalakena yin-abuburangkeyinuma nungkuwa-wa-da,” yingi-yama Meri-da.

49 Eneja ni-yama, “Miyambena-burra kin-aburangkeyinumurra kinalakina engka-manja angalya amurndakakina-manja? Yangkwurrangwa-maka adinuba-wiya yikini-likenumurra kinalakina. Yirrumin-aburangkama akena kineningbala-burra kinalakina ningi-lyangmurukweyinamurra ngayuwa yelakwa Nungwarrka-langwa-manja alikira?” ni-yama nakina Jesus-da. 50 Akena nara aburnaja kenu-mumiringka akina ayakwa ni-yengbinumurra nakina-da.

51 Eneja kembirra nu-warumajungwa arakba nakina Jesus akwa ni-lalika Jirujalema umba ni-lawurradina angalyu-wa Nejiridu-wa, aburrubukwurruwa Jawijiba akwa Meri. Biya yadikina-langwa Jesus nenumin-engkirrikenuma neningangkawura wunalakina-kiya-langwu-wa ayakwa yakwujina.

Ngalaja Meri ying-engkingkirrikenuma dakina ngawa amurndakibinu-wa yingi-rringka-murruwa akwa ngawa ying-engkirrikenu-murruwa, yingu-wilyakama ngawa ngala-langwa-manja mangma-da.

52 Bi...ya eneja arakba Jesus n-arumidinuma. Mangma ena-langwa numu-ringbirradinuma makina. Eneja Neningikarrawara nenu-werrungwur•danguma enuwa-wa. Aburrajukwaba warnumamalya nenu-werrungwur•danguma enuwa-manja ngawa-da.

3

Janjana nibina Nenikumingekingambaja ni-yengbinu-mulangwa ayakwa warnumamalyu-wa

1 Akini-yada ngawa eneja nuwilyaba ningka nubungkawa naruma nenimikirra Daburiyeja n-ambilyumurra nakina Rawuma-manja. Nubungkawadinuma wurruwurrakwulyumida-manja warnumamalya

engka-manja iya engka-manja angalya. Nu-bungkawadinumurra nakina nenungkwurakba, mememberrkwa mamangbala mamarika iya yinungkwura nu-bungkawadinuma. Umba eneja nuwilyaba niyukwujiya nubungkawa nenimikirra Bandiyija Balida nu-bungkawadinuma nakina wurrababurna-manja warnumamalya wurruminakina angalya Judiya. Umba eneja nuwilyaba ningka nenungkwarba nenimikirra Yerida nu-bungkawadinuma nakina wurrababurna-manja warnumamalya Keliliya-manja. Umba eneja nenikumarnjenikba Yerida-langwa nenimikirra Biliba nu-bungkawadinuma nakina alakina-kiya-manja angalya emikirra Yidiriya akwa ngawa Dirakinada-manja. Alakina-kiya angalya nuw-ambilyuma akwudangwa Keliliya. Umba ngarningka eneja nuwilyaba ningka nenungkwarba nenimikirra Leyijeniya nu-bungkawadinuma nakina warnumamalya-manja emininga-manja angalya emikirra Abuleniya. 2 Akini-yada ngawa na-bungkawadinu-manja wurrumurndakakina wurrububungkawa amurndakakina-manja angalya eminimininga, kembirra aburnaja wunambilyuma wunubungkawa-kiya wunaruma WunuMinida nen-ambilyumurra wunalakina Jirujalema-manja. Wunenimikirra wunalakina Enija akwa Kayubaja.

Akini-yada ngawa eneja Jekaraya-langwa nenikuwenikba Janjana, nibina-murrada yirra-maka-murrada arakba ngayuwa, n-ambilyumurra nakina nara-murrumanja alikira. Engburingke-ka angalya. N-ambambilyumurra nakina ngawa yanda-langwa yakwujina ngawa ni-yengbinuma eneja Neningikarrawara amurndakenena ayakwa enuwa-wa. Eneja ni-yama Neningikarrawara, “Wurra-makina nungkwa-langwa-manja warnumamalya kabumini-yarrkuwarakina-mulangwa wurrakina nganyangwu-wa ayakwa arakba,” ni-yama. 3 N-engkirrikenu-manja Janjana Neningikarrawara-langwa ayakwa, kembirra ni-dirrirnduma arakba adalyuma-wa nakina. Emikirra adalyuma Jardina. Biya engku-wa iya engku-wa angalya adalyuma-manja akwudangwa ni-likenumurra nakina nen-akakirumakamurra Neningikarrawara-langwa ayakwa warnumamalya-manja yakwujina.

Ni-yama nakina aburruwa-wa, “Wurri-larrngkuwurriya arakba alarrngkilarrngkawarriya amurndakibina kirri-yama-murrilangwa, umba wunumini-yarrkuwarakina Neningikarrawara-langwa ayakwa arakba. Nganja kembirra ngayuwa ka-mingekingambajini-yada kirrakina, kajungwa wurrababurna-langwa warnumamalya kuw-eningmidini-yada wurrakina yikinumini-yarrkuwarakina-mulangwa Neningikarrawara-langwa ayakwa arakba kirrakina-da. Umba eneja Neningikarrawara yikenumini-yakuwabijiname-ka nakina amurndakibina awurruwurrariya kirri-yama-mulangwa-da,” ni-yama Janjana wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da.

4 Umba arakburakba-kiya-wiya eneja nuwilyaba nenungkwarba nen-imikirra Ajaya n-ambilyuma nakina. Nenikumakumaka ayakwa nenuma-malya Neningikarrawara-langwa nakina. Ni-yamama nakina Ajaya,

“Nuwilyaba nenumamalya n-ardirdenama nakina alarrkingburingka-langwa angalya, nara-murrilangwa alikira. Enena kembirra ayakwa ena-langwa:

‘Nungkwurraja karna karnumamalya wurruma-ngekburakina arakba mamurukwa Nubungkawa-langwa.

Mulikarrkidirrbure-ka yikuma-ngekburakinamurra mamurukwa kir-rakina kajungwa neniki-liki-yada nakina makina-manja.

5 Wurri-lyangburrukwajina arakba ababurna-langwa angwurn•dikirra

akwa ngarningka wurri-ngakburrukwajina angakarjiyinga angalya ababurna-langwa kajungwa angakbilyuwalyi-yada akina.
Akwa mibina mamurukwa mulikarrkiyangkwuruwura yikuma-likarrkidirrburakinama kirrakina,
umba mibina mulikarrmilumila yikume-kbilyuwalyakinama makina-da.
6 Aburraja warnumamalya kamurndak-eningmidiname-ka wurrakina Neningikarrawara ken-enibikina-mulangwa warnumamalya nakina-da!' ni-yame-ka nakina nenumamalya."
Akina-bina ayakwa ni-yamama nakina Ajaya arakburakba-kiya-wiya. Umba amurndakakina ayakwa ena-langwa nuw-arrikarrijungwunuma Neningikarrawara-langwa-manja jurra. Nakina-bina Janjana nibina-murrada ngarraku-maka-mulangwa amurndakakina ayakwa.
7 Aburraja kembirra wurruwurrakwulyumida warnumamalya namurndaki-likenuma Janjanu-wa mena neni-ngayindangu-mubaba nakina neniku-mingekingambaji-yada wurrakina akina-manja akungwa. Akena ni-yama nakina aburruwa-wa, "Karniniyerriye-ka karna karnumamalya! Kirruwurrariya yingarna wuburra! Nara kirrakina a-lyumaduma akini-yada ngawa yikenu-banijumindena-manja Neningikarrawara nungkwurruwa-na!
8 "Yikini-ngayindena-manja amandangwa Neningikarrawara nakina yiken-enibikinama nungkwurruwa karnumamalya, kembirra yiki-dirrburakajungwunama kirrakina aduwaba. Eningaba yiki-yaminama wuburra laka eka eningaba ebina nuw-arrangbinamurra amaninga eningaba. Eningaba yiki-yaminama kajungwa warnumamalya kuw-eningmidini-yada kirri-larrngkuwurrangu-mulangwa alarrngkawarriya. Umba nare-ka a-lyangkuwerribikajungwuma kirrakina, 'Ngarningaba ngarna mena Aburiyama-baba numiranyungwa ngakwurra-langwa neningadinuba-wiya nakina.' Nara e-yamama akina ayakwa umba w-engkirrikiya enenu-wa ayakwa ngarra-makina-murruwa aduwaba. Kini-ngayindena-manja eneja Neningikarrawara, kinu-kuwarrukwajinama nakina angwarnda amurndakenena nawurraku-murrkwulijeyina-murrumurra yelakwa ajiringka-manja akina. Amurndakakina-langwa-bina angwarnda kenumini-ngekburakinama nakina Neningikarrawara warijira-da Aburiyama-langwa-da.
9 "W-engkirrikiya! Neningikarrawara kini-lyangkuwerribikajungwunama nakina karnumamalya-langwa karningaba-murrikba akwa kirruwurrariya-murrikba kirrakina. Nakine-ka Neningikarrawara nu-war•denama ena-langwa warka wuburra laka nuwilyaba nenungkwarba ni-ridenama eka bangkilya-murra. Nakine-ka ni-ridenama ababurna-langwa eka eningeningaba-ma amurndakibina nara arrangbama aninga eningaba, akwa ni-ngkarrnginama amurndakakina eka eningeningaba-ma arrawa-langwa amukayerra-langwa. Akwa ngarningka nu-wurrenama amurndakakina angwura-wa ni-dakinama-da. Nakine-ka wuburra nenungkwarba kini-yaminama eneja Neningikarrawara akwa neniku-war•di-yada arakba nakina ena-langwa warka," ni-yama Janjana wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da.
10 Aburraja kembirra namurndaki-yama, "Kardi! Yiki-yamarrkiname-ka yarna yarnumamalya?"
11 Eneja kembirra ni-yama Janjana aburruwa-wa, "Ka-makinama ngayuwa akwa enena yiki-yaminamurra nungkwurraja karna. Kirruwilyaba karnumamalya yikinga-wilyakina-manja dambilyuma

dumbala dadingikarrawara karnik-awiyebi-yada kirrakina, kembirra yikinu-kwunamurra kirrakina duwilyaba nibinu-wa neningidumbala-murruwa nenumamalya. Umba kirruwilyaba yiku-wilyakina-manja aninga karnik-alyubari-yada kirrakina, yik-awurikeyinamurra kembirra akina aninga nibinu-wa neninganinga-murruwa nenumamalya," ni-yama Janjana wurrumurndakakinu-wa warnumamalya.

12 Bi...ya aburraja kembirra wurrukwala warnumamalya narraminu-war•dangu-murrumurra warka WarningiRawuma wurrububungkawa namurndaki-likenumurra Janjanu-wa. Narruwurra-murndukwama angwarnda warnumamalya-langwa kajungwa warniku-kwi-yada akina WarningiRawumu-wa wurrububungkawa. Aburrajukwaba nawurraki-likenumurra Janjanu-wa kajungwa kenu-mingekingambajuwi-yada nakina aburruwa-manja. Biya namurndaki-yama wurrakina enuwa-wa, "Bungkawa, yirraja yiki-yamarrkinama yarna yarnumamalya?"

13 Eneja ni-yama Janjana, "Yikuwurra-murndukwuna-manja angwarnda, yiku-murnduwarnama akina wulkwa ebina bu-maka-mulangwa umba nara akwala," ni-yama Janjana.

14 Aburraja wurrawinyamba warnungkwarba ne-yama enuwa-wa, "Umba yirraja, yiki-yamarrkinama yarna yarnumamalya?"

Eneja ni-yama Janjana, "Kirrakine-ka kirr-akbar•duwakinama warnumamalya, kirra-ngajinama kajungwa yikabu-kwuni-yada angwarnda aburra-langwa. Akwa ngarningka kirra-lekbajamurra erribirra warningaba warnumamalya awurrariya-langwa, akena nara aburraja ke-yaminjamina akina umba warninguwurrariya-ma wurrakine-ka-da. Awurrariya akina, kembirra nara arakba e-yamama. Mama eyukwujiya angwarnda yiku-menamurra warka-langwa, nara a-ngwurrmiluma akina-langwa angwarnda eyukwujiya-langwa," ni-yama Janjana wurrumurndakakina-manja warnungkwarba wurrawinyamba nakina-da.

15 Akini-yada ngawa aburraja wurrababurne-ka warnumamalya na-minandabumeyinumurra nawurraki-yendabijajungwunuma wurrakina nuw-engkirrikenu-mulangwa ayakwa Janjana-langwa. Biya kembirra namurndaki-lyangkiyama wurrakina, "Dukwa naka Janjana nibina-murrada nenungkwarba nenimikirra NuMejaya, nibina Neningikarrawara ni-yama-murrada neniki-larrka nakina yangkwurrangwa. Dukwa naka, dukwa nara-da," namurndaki-lyangkiyama wurrakina-da.

16 Eneja kembirra Janjana ni-yama nakina aburruwa-wa, "Ngayuwe-ka ningena ngarra-mingekingambajinama kirrakina akungwa-murra aduwaba, umba nara akwala. Umba eneja nuwilyaba ningka nenungkwarba nubukwaya kini-likajama nakina arija-langwa. Naruma nilyengma nakina angwurra ngayuwa-manja. Nganja ki-yakuwerribikaja-manja ngayuwa ena-langwa-langwa, kembirra ningeningma ngayuwa ningiyukwujiya ningeningerribirra. Ngayuwe-ka ningeningeningaba-ma ningeniku-war•dinga-langwa ena-langwa warka akwa ningenik-aburawaka-langwa eningalika ena-langwa. Eneja kembirra kini-yar•diya-manja nakina nenungkwarba enena-manja angalya, kini-yaminama wuburra laka yikenu-mingekingambajinama Neningikarrawara-langwa-murra Amawurrina akwurdukwurda-murra akwa ngarningka angwura-murra nakina-da. 17 Nakine-ka nenungkwarba neniki-lyangkuwerribikajungwi-yada arakba karnumamalya-langwa karningaba-murrikba akwa kirruwurrariya-murrikba kirrakina. Akwa nenik-eyebijebaki-yada arakba nakina karnumamalya wuburra laka

nuwilyaba nenumamalya ni-yaminama n-eyebijebakinama amadidira amaninga akwa amarda. Nakine-ka nuwurra-murndukwunama amurndakakina amadidira amaninga ena-langwu-wa alikira eninganinga-wa. Umba amarda awurrariya ni-dakinamurra angwura-wa nakina. Akine-ka wuburra ke-yaminama, akini-yada ngawa kini-likaja-manja yangkwurrangwa nenungkwarba nibina-langwa ngarra-maka-murrilangwa ngayuwa. Akena ngalaja akina angwura ena-langwa nara e-kakbujungwuma akina umba eningangkawura ka-dadinama-da," ni-yama Janjana wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da.

18 Ni-yengbinume-ka nakina Janjana ababurne-ka ayakwa emini-miningka wurrumurndakakina-manja warnumamalya. Nenu-makama nakina eningaba ayakwa Neningikarrawara-langwa-langwa akwa nenu-werrikijiranguma angwurra wurrakina, kajungwa karri-larrngkuwurreni-yada alarrngkilarrngkawarriya umba kenumini-yarrkuwarakini-yada Neningikarrawara-langwa ayakwa wurrakina-da.

19 Biya ni-yengbinuma Janjana arrubuda ayakwa Yerida-manja ene-jukwaba. Nakine-ka Yerida nibina-murrada yirra-maka-murrada arakba ngayuwa nubungkawa Keliliya-langwa. Neni-lekbenumurra nakina mena nanga-manguma nenikumarnjenikba-langwa didarringka dadimikirra Yeridiyeja. Nanga-manguma dakina ena-langwi-yada dadingiyenikba, nara-wiya ambaka kini-jungwuna ngala-langwa neningiyadikba Biliba. Ababurne-ka eminimininga awurruwurrariya ni-yamama ngarningka Yerida nakina. Aminakina-langwa eneja Janjana ni-yaminjamama nakina enuwa-wa, "Ningkuwurrariye-ka ningkilyengma ningkenumamalya," ni-yama. 20 Akena eneja Yerida n-arriyakajungwunuma ngarningka awurrariya-wa. Ni-yama nakina ena-langwu-wa wurrawinyamba war-nungkwarba, "Wunu-mena nakina Janjana akwa wuni-didena arakba akididijungwa-manja," ni-yama. Kembirra nenu-manguma aburraja wur-rakina akwa neni-didanga nakina-da.

Janjana nenu-mingekingambajuwa-mulangwa Jesus-manja

21 Nara-wiya Janjana kini-didikajungwuna akididijungwa-manja nakina, eneja Jesus ni-likenuma Janjanu-wa. Eneja nenu-mingekingambajuwama Janjana Jesus-manja enamba-langwa arija-langwa. Umba nenu-mingekingambajuwa-mulangwa Janjana Jesus-manja, nu-buriyamina kembirra arakba Jesus Neningikarrawaru-wa. Umba nu-buriyaminu-wiya ngawa nakina Jesus, eneja Neningikarrawara nu-ngwurrkbalijuwama nakina angubina, 22 akwa ni-larrkamurra nakina ena-langwa Amawurrina akwurdukwurda enuwa-wa. Akine-ka Amawurrina na-larrinuma angaluba Jesus-uwa. Darrawurukukwa wuburra akina, biya nuw-ambarringa enuwa-manja-da.

Biya kembirra ne-yengbina arakba amayakwa angaluba karrawara-langwa akina. Ne-yama, "Ningkenikuwarrka nganyangwa ningkakina, ningkibina ningi-lyelyingminama ngayuwa akwa yirra-werrungwur•denama ningkakina-da," ne-yama akina amayakwa-da.

Warningarakburakba-kiya-langwa wurrumirumirena Jesus Christ-langwa

23 N-aburradadu-manja eneja nakina Jesus ena-langwa warka n-ambilyumurra arngkabiyakarbiya-ma arngkumemberrkwa mamarika iya yinungkwura nakina. Na-lyelyimbukweyinu-manja aburraja warnuma-malya enuwa-langwa, ne-yama wurrakina, "Jesus-langwa nungwenikba

Jawijiba nakina.” Akena Jawijibe-ka nen-arumurrkama wulkwa nakina Jesus.
Umba Jawijiba-langwa nungwenikba nenimikirra Yileya nakina.
24 Umba Yileya-langwa nungwenikba Mededa nakina.
Umba Mededa-langwa nungwenikba Libaya nakina.
Umba Libaya-langwa nungwenikba Melkiya nakina.
Umba Melkiya-langwa nungwenikba Jeneya nakina.
Umba Jeneya-langwa nungwenikba Jawijiba nakina.
25 Umba Jawijiba-langwa nungwenikba Medidaya nakina.
Umba Medidaya-langwa nungwenikba Emaja nakina.
Umba Emaja-langwa nungwenikba Neyuma nakina.
Umba Neyuma-langwa nungwenikba Ejiliya nakina.
Umba Ejiliya-langwa nungwenikba Nakaya nakina.
26 Umba Nakaya-langwa nungwenikba Mayada nakina.
Umba Mayada-langwa nungwenikba Medidaya nakina.
Umba Medidaya-langwa nungwenikba Jemeyina nakina.
Umba Jemeyina-langwa nungwenikba Jawijeka nakina.
Umba Jawijeka-langwa nungwenikba Jawuda nakina.
27 Umba Jawuda-langwa nungwenikba Jawenina nakina.
Umba Jawenina-langwa nungwenikba Reja nakina.
Umba Reja-langwa nungwenikba Jarababela nakina.
Umba Jarababela-langwa nungwenikba Jiyeldiyela nakina.
Umba Jiyeldiyela-langwa nungwenikba Neraya nakina.
28 Umba Neraya-langwa nungwenikba Melkiya nakina.
Umba Melkiya-langwa nungwenikba Adiya nakina.
Umba Adiya-langwa nungwenikba Kawijama nakina.
Umba Kawijama-langwa nungwenikba Elmadama nakina.
Umba Elmadama-langwa nungwenikba Era nakina.
29 Umba Era-langwa nungwenikba Jajuwa nakina.
Umba Jajuwa-langwa nungwenikba Eliyeyija nakina.
Umba Eliyeyija-langwa nungwenikba Jawuruma nakina.
Umba Jawuruma-langwa nungwenikba Mededa nakina.
Umba Mededa-langwa nungwenikba Libaya nakina.
30 Umba Libaya-langwa nungwenikba Jimiyina nakina.
Umba Jimiyina-langwa nungwenikba Juda nakina.
Umba Juda-langwa nungwenikba Jawijiba nakina.
Umba Jawijiba-langwa nungwenikba Jawunama nakina.
Umba Jawunama-langwa nungwenikba Eliyakima nakina.
31 Umba Eliyakima-langwa nungwenikba Meliya nakina.
Umba Meliya-langwa nungwenikba Mena nakina.
Umba Mena-langwa nungwenikba Mededa nakina.
Umba Mededa-langwa nungwenikba Nedina nakina.
Umba Nedina-langwa nungwenikba Deyibida nakina.
32 Umba Deyibida-langwa nungwenikba Jeji nakina.
Umba Jeji-langwa nungwenikba Abeda nakina.
Umba Abeda-langwa nungwenikba Baweja nakina.
Umba Baweja-langwa nungwenikba Jala nakina.
Umba Jala-langwa nungwenikba Najena nakina.
33 Umba Najena-langwa nungwenikba Aminadaba nakina.
Umba Aminadaba-langwa nungwenikba Adumina nakina.
Umba Adumina-langwa nungwenikba Arni nakina.
Umba Arni-langwa nungwenikba Yejirena nakina.

Umba Yejirena-langwa nungwenikba Bereja nakina.
Umba Bereja-langwa nungwenikba Juda nakina.
34 Umba Juda-langwa nungwenikba Jekaba nakina.
Umba Jekaba-langwa nungwenikba Ajika nakina.
Umba Ajika-langwa nungwenikba Aburiyama nakina.
Umba Aburiyama-langwa nungwenikba Dera nakina.
Umba Dera-langwa nungwenikba Neyawa nakina.
35 Umba Neyawa-langwa nungwenikba Jerukwa nakina.
Umba Jerukwa-langwa nungwenikba Riyuwa nakina.
Umba Riyuwa-langwa nungwenikba Beleka nakina.
Umba Beleka-langwa nungwenikba Ebera nakina.
Umba Ebera-langwa nungwenikba Jela nakina.
36 Umba Jela-langwa nungwenikba Keyinena nakina.
Umba Keyinena-langwa nungwenikba Arbakijada nakina.
Umba Arbakijada-langwa nungwenikba Jema nakina.
Umba Jema-langwa nungwenikba Nawa nakina.
Umba Nawa-langwa nungwenikba Lameka nakina.
37 Umba Lameka-langwa nungwenikba Midijela nakina.
Umba Midijela-langwa nungwenikba Yinakwa nakina.
Umba Yinakwa-langwa nungwenikba Jereda nakina.
Umba Jereda-langwa nungwenikba Meyilelela nakina.
Umba Meyilelela-langwa nungwenikba Kenena nakina.
38 Umba Kenena-langwa nungwenikba Yinaja nakina.
Umba Yinaja-langwa nungwenikba Jeda nakina.
Umba Jeda-langwa nungwenikba Eduma nakina.
Umba Eduma-langwa nungwenikba Neningikarrawara nakina-da.

4

Namukwa nenu-kwudirrka-mulangwa Jesus-manja

1 Eneja kembirra Jesus ni-lalikamurra arakba nakina ebina adalyuma EningiJardina. Ngalaja Neningikarrawara-langwa Amawurrina akwurdukwurda nenaki-lyangburrukwajuwama enuwa-manja. Biya ni-likena arakba nakina umba lukwakwa ngalaja Amawurrina Neningikarrawara-langwa nenaku-war•dikama akwa nenaku-wilyakama angerriba alarrkingburingka-wa angalya nara-murruwa alikira iya warnumamalya. 2 Umba eneja nakina Namukwa ni-likena Jesus-uwa akwa nenu-kwudirrka awurrariya-wa. Arngkabiyarbuwa-ma arngkumemberrkwa mamawura ni-yaminjamama nakina ngawa nenu-kwukwudirrkama Jesus awurrariya-wa n-ambilyu-wiya Jesus yakwujina nakwukawura. Eneja kembirra nu-mureyanguma angwurra nakina Jesus akwa ni-ngayindanguma arakba aninga, nara-baba kini-janga aninga n-ambilyu-manja nakina alarrkingburingka-manja angalya.

3 Eneja kembirra ni-yama enuwa-wa Namukwa, “Ningkakine-ka Neningikarrawara-langwa Ningkenikuwenikba-na? Kemba wu-warrukwajiya enena angwarnda kajungwa damba ka-ngekburakajungwuni-yada akina,” ni-yama.

4 Ni-yama Jesus enamba-langwa, “Neningikarrawara-langwa-manja ju-rra amurndakenena ayakwa nuw-arrikarrijungwununa. Ne-yaminama, ‘Aninga yimbukwa nara akina enibikama warnumamalya wurrakina-da,’ ne-yaminama akina ayakwa-da,” ni-yama nakina Jesus-da.

5 Eneja kembirra arakba Namukwa nenu-wilyakamurra nakina Jesus
karrawaru-wa angakarjiyinga-wa angalya. Biya warenja-bawiya nenu-
wilyakajuwama nakina ababurna-langwa angalya amurndakibina-manja
warnumamalya nuw-ambilyu-murrumanja wurrakina. Angerriba iya
angerriba alyengma-langwa-langwa akwa engku-wa akwaburrangarnu-
wa nenu-wilyakajuwama nakina Namukwa angalya Jesus-manja.
6 Biya ni-yama, “Yiba-kwunama ababurna-langwa eninginingaba
amurndakangaba-manja angalya ababurna, akwa yiba-bungkawakinama
amurndakangaba-manja ababurna-manja angalya. Nganyangwe-ka
amurndakibina angalya iya amurndakijika ningki-rringkinama. Nganja
ningubungkawa amandangwa ningena. Kembirra ki-ngayindena-manja
ngayuwa, dukwa yiba-kwunamurra, dukwa ka-kwunama ngayuwa
wurrukwala warnumamalya. 7 Umba yiki-yangmarngkwajina-manja
ngayuwa ningkakina, kembirra ababurna-langwa amurndakakina
nungkwa-langwa arakba-da,” ni-yama Namukwa Jesus-uwa-da.

8 Ni-yama Jesus enamba-langwa, “Arakburakba-kiya-wiya Mawijija
nenu-makama amurndakenena ayakwa Neningikarrawara-langwa-manja
warnumamalya. Ni-yamama,

‘Ningkakine-ka kini-yangmarngkwajinama Nubungkawa nibina nungkwa-
langwa Neningikarrawara nakina, akwa kinuminu-war•denama
wulkwa warka ena-langwa umba nara wurrukwala-langwa,’

ni-yamama nakina-da,” ni-yama Jesus Namukwu-wa-da.

9 Eneja kembirra nenu-wilyakamurra arakba Namukwa Jesus
Neningikarrawara-langwu-wa angalya Jirujalemu-wa. Umba ngalaja
na-ngwurrkwarrngajungwunuma akina angalya arumuruma-murra
angwarnda. Biya nenu-wurdijuwama nakina Namukwa Jesus
karrawara amurndakakina-manja angwarnda. Kembirra nen-andiyinga
arakba wunalakina-kiya angerriba engku-wa ajiringka-wa. Ni-
yama Namukwa Jesus-uwa, “Ningkakine-ka Neningikarrawara-langwa
Ningkenikuwenikba-na? Kembirra ki-kbilyajajungwunama ningkakina
arrawu-wa ajiringka-wa. 10 Neningikarrawara-langwa-manja jurra nuw-
arrikarrijungwunuma amurndakenena ayakwa. Ne-yaminama,

‘Neningikarrawara kenu-makinama warnikumamurikaja ena-langwa
akwa aburraja kab-akwurrajinama ningkakina. 11 Kabi-
ngkajikinama ayarrka-murra wurrakina nari-yada a-ngajuma
angwarnda nungkwa-langwa-manja alika,’

ne-yaminama akina ayakwa-da,” ni-yama Namukwa Jesus-uwa-da.

12 Ni-yama Jesus enamba-langwa Namukwu-wa, “Neningikarrawara-
langwa-manja jurra nuw-arrikarrijungwunuma amurndakenena ayakwa
ngalajukwaba. Ne-yaminama,

‘Nara kirrakina a-labuma Neningikarrawara neniki-yama-langwa ebina
yikini-ngayindena-mulangwa,’

ne-yaminama akina,” ni-yama Jesus Namukwu-wa-da.

13 Eneja kembirra ni-yaminjamama nenu-kwukwudirrkama Namukwa
Jesus-manja ngawu...wa. Bi...ya ni-yengminjada arakba nakina. Nara
arakba kenu-kwudirrka, umba neni-lalika arakba nakina Jesus aduwaya
yanda-langwa arngkingku-wa-da.

Jesus n-aburradadangu-mulangwa ena-langwa warka

14 Eneja kembirra Jesus ni-lalika arakba akina angalya alarrkingburingka
eningalikira-ma. Biya ni-lawurradina arakba nakina ebinu-wa aringbirra

angalya Keliliyu-wa. N-alilikenu...wa. Biya ni-yar•da arakba Keliliya-manja. Umba ngalaja Neningikarrawara-langwa Amawurrina akwur-dukwurda nenaki-ngbudirrkamurra akwa nenaku-war•dikama nakina-manja. Aburraja kembirra wurrababurna-langwa WarningiKeliliya warnumamalya narri-yarrumurnduwarnumurra ayakwa Jesus-langwa-langwa wurrakina. 15 Umba ni-likenu-manja nakina Jesus engku-wa iya engku-wa angalya nen-akakirumakama warnumamalya-manja Neningikarrawara-langwa ayakwa. Nen-akakirumakama nakina amurndakakina-manja alikira Neningikarrawara-langwa-manja emikirra jinikakwa. Aburraja wurrumurndakakina warnumamalya wurrababurna-langwa nenumurndaki-yangmarngkwajuwama Jesus-uwa arakba wurrakina-da.

Warnumamalya WarningiNejirida na-warangu-mulangwa Jesus

16 Eneja kembirra Jesus ni-likena Nejiridu-wa, n-arumidinu-murruwa nakina. Biya makina-manja mamawura memikirra Jebuda ni-likena nakina jinikakwu-wa, mena akina ni-yaminjama-mubaba nakina Jesus ababurna-langwa Jebuda. Biya nawurrak-ambarringa-manja warnumamalya yakwujina jinikakwa-manja arrawa, Jesus n-arjiyinga. Biya ni-likena nakina amarru-wa kajungwa kini-ridimindeni-yada nakina Neningikarrawara-langwa ayakwa, ebina nuw-arrikarrijungwunuma jurra-manja, kajungwa kuw-engkirrikaji-yada wurrumurndakibina warnumamalya. 17 Eneja nuwilyaba nenikuminuwar•duwar•da nenu-kwa Jesus awilyaba jurra ebina nuw-ararikajungwunuma ebina-manja nuw-arrikarrijungwunu-murrumanja Ajaya-langwa ayakwa. Nakine-ka Ajaya nenikumakumaka ayakwa Neningikarrawara-langwa. Umba n-ambilyumurra nakina arakburakba-kiya-wiya. Eneja kembirra n-aburawaka Jesus ebina jurra, biya n-aburangka akwala ayakwa ni-ngayindanguma. Biya n-akburrangu-manja akina, ni-ridimindanga arakba nakina amurndakenena ayakwa wurrumurndakibina-manja warnumamalya. 18 Ni-yama Jesus,

“Amawurrina Nubungkawa Neningikarrawara-langwa ngayuwa-manja
nuw-ambilyama akina aduwaba.
Ku-war•dikinama akina Amawurrina ngayuwa-manja, mena
Neningikarrawara nu-wekbalyinu-mubaba ngayuwa.
Nu-wekbalyinuma ngayuwa kajungwa ka-makini-yada ngayuwa
ayakwa eningaba ena-langwa warningalyingmalyingma-wa warnu-mamalya.
Neningikarrawara ngini-larrkama ngayuwa yangkwurrangwa kajungwa
ka-makini-yada ngayuwa na-didijungwuna-murruwa warnuma-malya keni-jadijina-murrilangwa Neningikarrawara wurrakina.
Akwa ngarningka ngini-larrkama nakina yangkwurrangwa kajungwa
ka-makini-yada ngayuwa wurrumimbumimbu-wa warnumamalya
ayakwa kuw-andiya-mulangwa ngarningka menba wurrakina.
Akwa ngarningka ngini-larrkama yangkwurrangwa nakina
kajungwa k-enjungwurreni-yada ngayuwa warnumamalya,
karramini-ngekburakina-mulangwa wurrukwala warnumamalya
awurruwurrariya aburra-langwa.
19 Akwa ngarningka ngini-larrkama ngayuwa kajungwa ka-makini-yada warnumamalyu-wa ken-enibikina-mulangwa Nubungkawa
Neningikarrawara ena-langwa warnumamalya aduwaba. Ena
ngawa,”

ni-yama Jesus.

20 Amurndakakina ayakwa ni-ridimindanga nakina Jesus. Biya
ni-didanga n-aburamukwa ebina jurra, ni-lawurrakajuwa nibina
nenikuminuwar•duwar•da nenu-kwamurra adinuba-wiya enuwa-wa,
biya n-ambarringa nakina ayakwi-yada. Aburraja wurrababurna-
langwa warnumamalya ebina-manja alikira neni-rruburringkama
arakba wurrakina. 21 Umba ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Aduwabe-
ka amurndakakina ayakwa ningi-ridimindanguma ngayuwa, ebina
nuw-arrikarrijungwununa Neningikarrawara-langwa-manja jurra, na-
lyangmandukwunadinume-ka akina, kirr-engkirrikenu-manja kirrakina
karnumamalya memema-manja mamawura-da,” ni-yama Jesus nakina-da.

22 Aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya nuw-engkirrikenu-
murrumurra ayakwa Jesus-langwa na-makijeyina arakba ayakwa
ena-langwa-langwa. “Eningaba amandangwa ayakwa ena-langwa,”
namurndaki-yama, “akena Jawijiba-langwa nenikuwenikba nenaka-na?”
ne-yama wurrakina.

23 Eneja ni-yama Jesus, “Ningeningma ngayuwa ayakwa yiki-
yengbinama karna ngayuwa-wa. Yiki-yengbijinama amurndakenena
ayakwa eningarakburakba-kiya. ‘Nungkwaje-ka ningkakina,’ yiki-
yaminama ngayuwa-wa, ‘ningkakakiruma k-eningabakina-mulangwa
warnumamalya, kembirra k-eningabakajungwuna nungkwabakiya-ba
ningkakina-da,’ yiki-yaminama karna. Akwa ngarningka yiku-makinama
nungkwurruwa ningeniki-yama-langwa ngayuwa yelakwa enena-manja
angalya nganyangwa-manja ebina ningi-yamamurra Kabuniyuma-manja,
kirr-engkirrikenu-mubaba karna ebina ningi-yamamurra yakwujina
ngayuwa. 24 Akena nganja ngarra-makinama amandangwa enena.
Nuwilyaba NuBurabuda, nibina nenikumakumaka Neningikarrawara-
langwa ayakwa, kini-yengbina-manja nakina ayakwa ena-langwu-wa
warnumamalya ena-langwa-manja angalya, kembirra aburraja ena-
langwa warnumamalya nare-ka engkirrikuma wurrakina enuwa-wa,”
ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya.

25 Biya ni-yama ngarningka, “W-engkirraja enena ayakwa ningi-
yengbinama nungkwurruwa-wa. Wi-yakuwerribikina Eliya-langwa.
Arakburakba-kiya-wiya nakine-ka Eliya n-ambilyumurra Yijireyila-manja.
Akini-yada ngalaja nara yibina yelyukwa kini-larrina ena-langwa-
manja angalya. Abiyakarbiya-manja akilarrkelyukwa nara yibina
yelyukwa. Nara kembirra ngalaja aninga ka-lungkuwarrina. Aburraje-
ka murumureya nuw-ambilyumurra wurruminakina angalya warnu-
mamalya. Umba wurrababurna wurridarringka wurringayingaya yak-
wujina nawurrak-ambilyuma akina-manja angalya. 26 Akena nara
eneja Neningikarrawara keni-larrka Eliya wurruwurrakakinu-wa wurri-
darringka wurribina nuw-ambilyu-murruwa ena-langwa-manja angalya.
Nara, umba neni-larrkama Neningikarrawara nakina Eliya emininguku-wa
angalya Jayidinu-wa. Eneja kembirra ni-likena nakina angerriba Jayidinu-
wa. Kembirra nanga-mamurikajuwama nakina duwilyaba dingaya yak-
wujina engemba-manja Jarubuda.

27 “Akwa wi-yakuwerribikina ngarningka ningka-langwu-wa
NuBurabuda Eliju-wa. Enejukwaba n-ambilyumurra nakina arakburakba-
kiya-wiya Yijireyila-manja. Umba akini-yada ena-langwa-manja
angalya aburraja wurrababurne-ka warnumamalya nuw-arrirreyinuma
awurrakwulyumida amarmarra wurrakina. Akena nara eneja Elija

kenuminu-mungkwur•danga warnumakwulya wurrumurndakakina-langwa warnumamalya ena-langwa. Nara, umba nenuminu-mungkwur•danga nenumakwulya Neyumena. Nimiingka nakina Neyumena umba ena-langwa angalya Jiriya. Wi-yakuwerribikine-ka kembirra wunalakina-kiya-wa WunuBurabuda-kiya kirrakina-da," ni-yama nakina Jesus wurruwurrakibinu-wa warnumamalya ebina-manja alikira jinikakwa-manja-da.

28 Aburraja kembirra awinyamba narrak-ar•darra wurrumurndakakina warnumamalya nuw-engkirrikenu-mulangwa ayakwa Jesus-langwa. Na-werrikardadinuma wurrakina angwurra, 29 biya namurndaku-warumajungwa, neni-rndarrka nakina Jesus, neni-jadijuwa alikira-langwa, biya nenu-wilyaka yadikina errekbu-wa kajungwa warniki-lyikarrkuwurri-yada nakina abalkaya-langwa angakarjiyinga-langwa angalya arrawu-wa wurrakina-da. 30 Akena eneja Jesus ni-likena wurrilyimbilyimberrkuwilyarra-langwiya nakina, biya neni-lalika wurrumurndakakina warnumamalya arakba nakina-da.

Nuwilyaba-langwa nenungkwarba nenu-wilyaka-mulangwa wurruwur-rariya wurramukwa

31 Biya kembirra ni-likenumurra nakina Jesus engembu-wa Kabuniyumu-wa. Akine-ka angalya Kabuniyuma aminababurna alikira iya warnumamalya Keliliya-manja nuw-ambilyumurra. Biya Jebuda-manja ni-likenumurra Jesus jinikakwu-wa, nenu-wilyakajuwamurra nakina wurruminakina angalya warnumamalya Neningikarrawara-langwa ayakwa. 32 Aburraja wurrumurndakakina wurrababurna-langwa warnumamalya nuw-engkirrikenu-manja Jesus-langwa ayakwa, nawurraki-yakikbijangeyinume-ka wurrakina. Nawurraki-yakikbijangeyinuma wurrakina ni-yengbinu-mulangwa Jesus ayakwa engbingbuda-da, wuburra ne-yengbinama ayakwa wurrububungkawa-da.

33 Akina-manja angalya Kabuniyuma-manja n-ambilyumurra eneja nuwilyaba nenungkwarba, umba aburraja nuw-awiyebenuma wur-ruwilyaba wurramukwa wurruwurrariya enuwa-manja arrawa. Enejuk-waba ni-likenuma jinikakwu-wa nakina nenungkwarba. Biya yakwujina jinikakwa-manja nu-warduwardemina angwurra nakina. 34 "Kardi!" ni-yama. "Yi-lalika! Miyambena-burra ningki-likenuma yirruwa-wa nungkuwa ningkakina Jesus NingkeningiNejirida? Ningki-likenuma yangkwurrangwa ningkeniku-wardi-yada yirruwa-na! Ningeningme-ka nungkuwa ngayuwa. Ningkakine-ka ningkenumamalya ningkibina Neningikarrawara ngini-larrkama yangkwurrangwa-da!" ni-yama nakina.

35 Eneja Jesus ni-yama, "Wurri-yengminjada! Umba wurri-jadiya arakba enena-wiya nenaka-langwa nenungkwarba," ni-yama. Aburraja wurrakina wurramukwa neni-kbilyaja nakina nenungkwarba ajiringka-wa wurruwurrakuwilyarra warnumamalya, akena nara kenu-wardanga nakina umba na-jadinga enuwa-langwa.

36 Aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya yakwujina jinikakwa-manja namurndaki-yakikbijangeyine-ka. Biya na-makijeyinumurra wurrakina ayakwa. "Amiyambene-ka ayakwa amurndakeyena?" nawurraki-yama wurrakina. "Engbuda ayakwa ni-yengbinamurra naka nenungkwarba-na? Wuburre-ka naruma nubungkawa nu-bungkawadinama nakina wurramukwa-manja. Aburraja kembirra warna nenumin-engkirrikajama wurramukwa ena-langwa

ayakwa-da akwa na-jadenama nenaka-langwa nenungkwarba-da," ne-yama wurrakina.
37 Biya wurrumurndakakina warnumamalya arakba na-lawurradina aburra-langwu-wa angalya. Biya kembirra na-makijeyinumurra wurrakina Jesus-langwa-langwa, akwa narra-makamurra enuwa-langwa wurrukwala-manja warnumamalya yanda-langwa engka-manja iya engka-manja angalya Kabuniyuma-manja akwudangwa wurrababurne-ka warnumamalya namurndak-engkirrikenuma akina ayakwa ni-yama-murrilangwa Jesus, akwa nawurraku-makumakijeyinuma ngawa aburrajukwaba Jesus-langwa-da.

Jesus nen-eningabaka-mulangwa wurrababurna warnumamalya

38 Kembirra enejukwaba Jesus ni-lalikamurra nakina ebina jinikakwa umba ni-likenuma numinakinu-wa alikira nenungkwarba nenimikirra Jayumuna. Biya n-awiyebena Jesus alikira-manja akwa nang-akburranga nakina duwilyaba didarringka arrawa dangbilyuwa-ma. Ngalaja Jayumuna-langwa dadijenikba dakina. Yingu-murrkumurrkwuluma yakwujina yingu-murndakardadinumurra angwurra dakina. Aburraja ngala-langwa warnumamalya nenu-makamurra Jesus-manja ngaluwa-langwa ying-angbilyuwadinu-mulangwa, kajungwa kining-eningabakini-yada nakina dakina-manja didarringka. 39 Eneja Jesus ni-lika yingu-murrkwulu-murruwa dakina, akwa n-arjiyinga akwudangwa ngaluwa-manja akwa ni-yengbina akwala ayakwa engbingbuda. "Nga-lalika arakba," ni-yama akinu-wa angbilyuwa. Ngalaja kembirra akina-wiya yingu-warruwalyada arakba-da. Arngkawura-wiya ying-adingabada ying-ardadinu-murrada akwa yingu-mirajanga dakina. Biya narringamini-daka dakina aninga arakba-da.
40 Ngalaja kembirra num-awiyeba arakba mamawura. Aburraja kembirra wurrababurna warnumamalya namurndaki-likenumurra Jesus-uwa wurrakina. Narra-wilyakama enuwa-wa aburra-langwa warnu-mamalya wurrangbangbilyuwa-murra. Ababurne-ka angbilyuwa em-inimiiningka wurrakina narru-wilyakama. Umba eneja Jesus ni-lawulawaja ayarrka ena-langwa, neni-lyingama wurruwilyuwilyaba-wiya-manja akwa nenuwurrak-eningabakama wurrumurndakakina warnuma-malya wurrababurna-langwa amurndakakina-langwa angbilyuwa-da.
41 Aburrajukwaba wurruwurrariya wurramukwa nuw-ambilyuma wurrababurna-manja warnumamalya, akena na-jadanguma narra-lalikama arakba wurrakina. Namurndaku-warduwardemina wurrakina akwa ne-yama Jesus-uwa, "Neningikarrawara-langwa Ningkenikuwenikba ningkakina-na!" Umba Jesus ni-yengbina ayakwa arrubuda aburruwa-wa. Nenuwurraki-yengminjakama wurrakina, warningma-baba Jesus NuMejaya nakina, nibina-murrada Neningikarrawara neni-larrka-murrada enenu-wa angalya-da.

Jesus ni-yengbinu-mulangwa jinikakwa-manja

42 Mingka-manja mamawura ne-kbadangu-manja akina, eneja Jesus ni-lalika Kabuniyuma umba ni-likena nakina nakwukawura nara-murruwa warnumamalya. Akena aburraja wurrumurndakibina warnumamalya nuw-aburangkeyinuma enuwa-wa arakba. Nuw-abuburangkeyinume-ka wurrumurndakakina. Biya nen-akburranga arakba. Neni-ngayindangumurra wurrakina nenik-ambilyingi-yada aburruwa-manja nakina Jesus.

43 Akena eneja ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Ki-likajame-ka ningena akwalu-wa angalya eminiminingku-wa kajungwa ka-makini-yada ngayuwa wurrumurndakakina-manja warnumamalya aburrajukwaba eningaba ayakwa. Ka-makinamurra kinu-bungkawadina-mulangwa Neningikarrawara warnumamalya-manja. Ka-makinama akina ayakwa mena Neningikarrawara ngini-larrka-mubaba ngayuwa yangkwurrangwa kajungwa ka-makini-yada wurrababurna-manja warnumamalya wurriminiminingka kinu-bungkawadina-mulangwa nakina,” ni-yama Jesus aburruwa-wa-da.
44 Kembirra arakba neni-lalikama Jesus wurrumurndakibina warnumamalya umba ni-likenuma angerriba angalyu-wa iya angalyu-wa. Nilikenumurra Neningikarrawara-langwu-wa alikira jinikakwu-wa biya yakwujina ni-yengbinuma nakina ayakwa Neningikarrawara-langwa, nenumakamurra warnumamalya-manja nakina-da.

5

Jesus nu-wekbalyinu-mulangwa warningadinuba-wiya warnikaburrakiyuwa ena-langwi-yada

1 Arngkawura Jesus nakina n-arjijeyumurra mijiyelya-manja akinamanja angalya emikirra Kenejireda. Aruma akungwa nuw-ambilyuma yakwujina akina-manja angalya. Awilyaba-murra angalya akina umba aminambilyuma emikirra, alakina Kenejireda akwa ngawa Keliliya. Aburraja warnumamalya wurrakina yenjerrikina nawurraki-likenumurra Jesus-uwa warnik-engkirriki-yada ayakwa Neningikarrawara-langwa. Akena wurruwurrakwulyumide-ka yakwujina warnumamalya akwa kembirra nawurraki-jijiriyinumurra wurrakina.

2 Eneja Jesus numa-rringka mambilyuma-kiya mijiyanga numamundirruwajungwunuma yakwujina. Aburraja wurruminakina mijiyanga narruma-lalikama malakina umba narrum-ajirrangumurra mamurndakibina mukayuwa-ma merra makirndirndirrka akwalya. 3 Umba Jesus ni-rijawudija nakina muwilyaba-manja mijiyanga Jayumuna-langwa-manja, akwa ni-yama enuwa-wa, “Ma-jiriya-langwa angerriba arngkidarrba awarrngkungwarbu-wa akungwa,” ni-yama Jesus Jayumunu-wa. Eneja Jayumuna numa-jira kembirra makina mijiyanga-da. Akwa ngalaja numilyikbina arngkidarrba erribaja awarrngkungwarbu-wa-da.

Eneja kembirra Jesus n-ambarringa arakba nakina mijiyanga-manja akwa ni-yengbina ayakwa wurrumurndakibinu-wa warnumamalya nuw-ambilyu-murruwa ariba-manja. Nen-akakirumakama nakina Neningikarrawara-langwa ayakwa. 4 Biya ni-jerrukwa-manja nakina ayakwa Jesus, ni-yama nakina Jayumunu-wa, “Ma-jiriya mema mijiyanga angerriba angwarbu-wa, kajungwa nungkuwa akwa nungkwa-langwa warnungkwarba yikuma-larrijini-yada mema mukayuwa, kembirra yikumeni-yada akwalya,” ni-yama.

5 Eneja Jayumuna ni-yama Jesus-uwa, “Bungkawa, yarne-ka yirrabuburangkeyinumurra alyarrngwalyilya akwalyu-wa akena nara yikumanga yik-akburrangarna aduwaba. Mama, yikumini-ngayindenamanja nungkuwa ngayuwa, kuma-larrijinama kembirra mamurndakenena mukayuwa-da,” ni-yama Jayumuna Jesus-uwa-da. 6 Kembirra narruma-larrija mamurndakakina mukayuwa arakba-da.

Ngalaja kembirra awurrakwulyumide-ka akwalya namurndak-awiyebena arakba mamurndakakina-manja mukayuwa, akena arngki-darrba kumi-ngkarrnginume-ka makina. 7 Biya kembirra narr-ardijuwa ayarrka-ma wurrakina wurribinu-wa warnungkwarba na-rijawudiyinu-murruwa mingka-manja mijiyanga, mena wurrumurndakakina warnungkwarba malakina-kiya-manja mijiyanga na-rijawudiyinuma warnubiyakaja wurrakina-baba. Kembirra Jayumuna-murriya narra-ngayindanguma wurrakina warniku-mamurikaji-yada warnik-arrki-yada amurndakibina akwalya narru-mangumurra mukayuwa-ma merra. Aburraja kembirra na-mideyina aburruwa-wa-da akwa narra-mamurikajuwa narrumamurndak-arrkarna mamurndakibina mukayuwa-ma merra-da.

Biya malekbina-kiya mijiyanga narruma-lyangburrukwajuwa amurn-dakibina akwalya akwa arngkidarrba kumu-ngwardinumurra akwa kumu-wurrilanguma makina. 8 Eneja Jayumuna Bida ni-rringka-manja amurndakakina akwalya akwa numa-rringka-manja malakina mijiyanga-kiya kumu-ngwardinuma arngkidarrba, ni-nginakilarra nakina yina-ma alyengma-langwa Jesus n-arjeyu-murrumanja. Biya ni-yama, “Jeyi! Likaja yadada ngayuwa-langwa, Bungkawa, mena-baba ningena ninguwurrariye-ka,” ni-yama nakina Bida Jesus-uwa, 9 mena ni-yakikbijangu-mubaba ni-rringka-murrilangwa amurndakibina akwalya awurrakwulyumida.

Aburrajukwaba wurrumurndakibina warnungkwarba na-rijawudiyinuma yakwujina Jayumuna Bida-langwa-manja mijiyanga ne-yakikbijangeyinume-ka wurrakina amurndakibina-langwa akwalya narru-mangu-murrilangwa. 10 Aburnajukwaba Jaminja akwa Janjana neni-rijawudiyinumurra mingka-manja mijiyanga neni-yakikbijanginuma wunalakina-da. Wunalakina wunenungkwarba-kiya Jebediya-langwa nenikuwenikba-kiya. Jayumuna Bida-langwa warnubiyakaja wunalakina ne-yakiyakeyinuma-da.

Eneja kembirra Jesus ni-yama nakina Jayumunu-wa, “Nara ak-bar•duma, umba aduwaba-langwa ka-wilyakinama nungkuwa warnuma-malya ngayuwa-wa, wuburra laka aduwaba ningku-wilyakinama akwalya ariba-wa-da,” ni-yama Jesus-da. 11 Aburraja kembirra narrumalirraku-mundirruwa mijiyanga malekbina mijiyelya-manja akwa narruma-lalika yakwujina akwa akwala-langwa amurndakijika aburra-langwa, akwa kembirra neni-yuwarna Jesus-uwa arakba wurrakina-da.

Jesus nen-eningabaka-mulangwa nuwilyaba nenungkwarba namarmarra-ma

12 Arngkawura eneja Jesus n-ambilyumurra nakina awilyaba-manja angalya n-ambilyu-murrumanja nuwilyaba nenungkwarba nibina n-arrirreyinuma awurrakwulyumida amarmarra ena-langwa-manja nenu-makwulya. Arrubude-ka angbilyuwa akina. Eneja kembirra neni-rringka-manja nakina Jesus, n-abuluwendingama nakina nenungkwarba n-engmidirruwajungwunuma nenumukwurra ajiringka-wa akwa nenu-marrakbakama nakina Jesus-uwa akwa ni-yama, “Ningkubungkawa ningkukwulyubena,” ni-yama. “Ki-ngayindena-manja ningkakina ningken-ingma yiku-mungkwur•denama ningenumakwulya,” ni-yama nakina Jesus-uwa.

13 Eneja kembirra Jesus ni-lawulawaja ayarrka ena-langwa akwa nenu-minjirrkilyinga arakba nakina nenungkwarba. Biya ni-yama, “Yirra-ngayindenama ningena yib-eningabakinamurra-da, kembirra nungkwaja ningkumungkwur•da ningkenumakwulya k-ambilyama ningkakina-da,”

ni-yama Jesus. Kembirra arngkawura-wiya ayakwa ni-yengbinu-wiya nakina, akini-yada ngawa ne-jerrida arakba ngalaja amurndakibina amarmarra ena-langwa-da.

14 Biya ni-yama Jesus enuwa-wa, “Nara a-makama wurrukwala-manja warnumamalya ningk-eningabadu-mulangwa, umba jeyi, likaja ena-wiya dirrbura NuMinida-wa nenungkwarba. Kembirra nakineka keni-rringkinama ningkakina, biya kini-yaminama nungkuwa-wa, ‘Ningk-eningabaduma arakba,’ kini-yaminama nakina nenungkwarba NuMinida. Nungkwaja kembirra ambaka kinu-kwunama nungkuwa wurrambilyuma wurrajija kajungwa nenikuminu-wardi-yada nakina, ebina-langwiya ayakwa ni-yengbinu-mulangwiya Mawijija arakburakba-kiya-wiya. Kembirra aburramba-langwa wurrangkwulyumida-langwa warnumamalya kuw-eningmidinamurra nungkuwa ningk-eningabadu-murrilangwa akwa ningkuminjirrkinyungwurra arakba ningkakina-da,” ni-yama Jesus nakinu-wa nenungkwarba-da.

15 Akena eneja ni-yarrkbalijuwama nakina akina ayakwa ni-yama-mulangwa Jesus. Ngalaja kembirra nuw-errbalinuma akina ayakwa angwurra angalyu-wa iya angalyu-wa-da. Aburraja kembirra wurruwurrakwulyumida-langwe-ka warnumamalya nawurraki-likenumurra Jesus-uwa. Nawurraki-likenuma wurrakina kajungwa kuw-engkirrikaji-yada ayakwa ena-langwa akwa ngawa kenumurndak-eningabakini-yada nakina Jesus wurrakina warnumamalya wurribina wurrangbangbilyuwa-murrumurra angbilyuwa-langwa. 16 Akena adadinuba ngawa ni-likenuma eneja Jesus nakwukawura nara-murruwa warnumamalya, akwa nu-buriyaminumurra yakwujina Neningikarrawaru-wa nakina.

Jesus nen-eningabaka-mulangwa nirrengmurnirna nenungkwarba

17 Arngkawura Jesus n-ambilyumurra nakina nuwilyaba-manja nenungkwarba ena-langwa-manja alikira. N-ambilyu-manja nakina yakwujina ngawa akina-manja alikira, aburraja wurrukwala warnumamalya na-likenuma yenjerrikina enuwa-wa. Umba Jesus nen-akakirumakama nakina wurrakina-manja warnumamalya Neningikarrawara-langwa-langwa. Aburrajukwaba na-likenuma Jesus-uwa wurrukwala WarningiJudiya warnungkwarba warnimikirra WurruBarija akwa ngawa wurrukwala warnikakakirumaka warnungkwarba ayakwa eningarumuruma Mawijija-langwa. Wurrakineka warnungkwarba na-likenumurra engka-langwa iya engka-langwa angalya Judiya-langwa akwa ngarningka Keliliya-langwa. Wurrukwala aburrajukwaba Jirujalema-langwa na-likenuma. Biya nuw-ambarringa ebina-manja alikira n-ambilyu-murrumanja Jesus nakina. Umba ngalaja Amawurrina Nubungkawa Neningikarrawara-langwa Jesus-manja nuw-ambilyumurra akina akwa nenaki-ngbudirrkama. Eneja nen-eningabakama kembirra Jesus wurrangbangbilyuwa-ma warnumamalya yakwujina alikira-manja arrawa.

18 Aburraja wurrukwala warnungkwarba na-likenumurra akinu-wa alikira, neni-lyilyanguma nuwilyaba nirrengmurnirna nenungkwarba. Neni-ngkajikamurra nakina, nenu-wilyakama akumurrkumurrkwulinga-murra, mena nara-baba kin-alilikena yeya, nara kinu-warruwarrina nakina-baba. Numurndakayuwaya neningangkawura n-ambilyumurra

nakina. Kembirra ebina-manja alikira nuw-aburangkama angalya wurrakina warnungkwarba kajungwa warnik-awiyebi-yada akwa warnik-akumiyada nibina nirrengmurnirna akwudangwa Jesus-manja.

Nuw-aburangkeyinu...wa. 19 Akena nara karr-akburrangarna angwurn•dikirra, nara kuw-awiyebeyina arrawu-wa mena wurrababurnababa warnumamalya nuw-ambilyuma yakwujina. Biya kembirra na-wurdanga wurrakina karrawaru-wa errekba-langwiya, nenuwilyakamurra ngawa neni-ngkajikama nakina nirrengmurnirna. Biya yakwujina ngawa alikira-manja karrawara narru-ngwurrkbalijuwa wurrakina eningikarrawara edirri-yada. Biya neni-larrija merramurra nibina nenungkwarba nirrengmurnirna yadikina akina-langwa edirra. Neni-larrija, biya ajiringka-manja nuw-ambarringa ebina akumurrkumurrkwulinga wurruwurrakuwilyarra warnumamalya-da. Aburnaja kembirra arakba nakina nirrengmurnirna akwa Jesus nenukwurukweyinuma wunalakina-da.

20 Umba wurrakine-ka warnungkwarba wurribina nenu-wilyakama nakina nirrengmurnirna Jesus-uwa na-werrikambilyumurra wurrakina Jesus-manja akwa warningma Jesus ken-eningabakina-mulangwa nakinamanja. Eneja Jesus neningma mangma aburra-langwa akwa ni-yama nakina nibinu-wa nirrengmurnirna, “Nungkuwa, ababurna-langwa awurruwurrariya ningki-yama-murrilangwa ningkakina ningkuminilyurrkwajungwununa arakba akina. Kembirra eneja Neningikarrawara nara nakina engkirrikuma arakba akinu-wa aduwaba-da,” ni-yama Jesus enuwa-wa-da.

21 Aburraja warnungkwarba warnikakakirumaka ayakwa eningarumuruma Mawijija-langwa akwa ngawa wurribina WurruBarija warnungkwarba na-lyangkiyama wurrakina, “Numiyambene-ka naka nenungkwarba? Ni-ngayindenama kini-yaminama Neningikarrawara wuburra naka-na? Eneja Neningikarrawara nuwilyaba akenuminiyakuwabijinama awurruwurrariya ngakwurra-langwa, nara wurrukwala amini-yakuwabijuma-da,” ne-yama wurrakina-da.

22 Neningma eneja Jesus aburra-langwa mangma, biya ni-yama aburruwa-wa, “Miyambena-burra kirr-engkirrikajamurra karna amukwiyadakinu-wa? 23 Nungkwaja ningkakina kinu-makina dukwa enena ayakwa naka-manja nenungkwarba, ‘Nginumini-yakuwabijuwama Neningikarrawara awurruwurrariya ningki-yama-murrilangwa ningkakina.’ Nare-ka ningkakina-da! Umba kinu-makina dukwa enena engka ayakwa enuwa-wa, ‘Laka! Mirajanga, akwa wu-warrijiya alika nungkwa-langwa.’ Nare-ka ningkakina-da! Ningki-lyangmuridiname-ka akwa nara e-yengbuma alakena-kiya ayakwa ningkabakiya-ba nakamanja nenungkwarba ningkakina-da. 24 Umba nganje-ka ningena, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya, eneja Neningikarrawara nginu-makama ngayuwa-manja kamini-yakuwabijinamulangwa awurruwurrariya karnumamalya-langwa ngayuwa. Nganja kembirra kamin-abilyerrikinama aduwaba alyangmandukwuna akina ayakwa Neningikarrawara nginu-makama nakina ngayuwa-manja-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da.

Biya kembirra Jesus ni-yengbina arakba nakina akwala ayakwa nakinuwa nenungkwarba nirrengmurnirnu-wa. Ni-yama, “Nungkwaja, mirajanga! Wu-larrngkumiya ena akumurrkumurrkwulinga nungkwa-langwa umba likaja lawurradina angalyu-wa,” ni-yama Jesus enuwa-wa-da.

25 Kembirra arngkawura-wiya eneja nu-mirajanga, ni-larrngkumanga
ebina akumurrkumurrkwulinga ena-langwa. Aburraja wurrababurna-
langwa warnumamalya yakwujina neni-rringkama n-arjeyuma arakba.
Umba ni-jadinga nakina alikira-langwa errekbu-wa, nu-wilyakama
ebina akumurrkumurrkwulinga ena-langwa-da. Biya ni-lawurradina
arakba angalyu-wa, neni-yangmarngkwajuwamurra Neningikarrawaru-
wa lukwakwa-da.
26 Aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya yakwu-
jina namurndaki-yakikbijangeyinume-ka akwa namurndak-
akbar•dangumurra akina-langwa wurrakina. Biya neni-
yangmarngkwajuwamurra arakba aburrajukwaba Neningikarrawaru-wa.
Biya namurndaku-makijeyinumurra ayakwa. Ne-yama, “Amandangwe-ka,
ngarri-rringkama eningaba ngakwurra-langwa-murra menba aduwaba-
da,” ne-yama na-makijeyinuma wurrumurndakakina warnumamalya-da.

Jesus nu-wekbalyinu-mulangwa Libaya

27 Eneja kembirra nen-eningabaka-mulangwa Jesus nibina
nirrengmurnirna nenungkwarba akwa nenumini-yakuwabijuwa-
mulangwa awurruwurrariya ena-langwa, ni-jadanga nakina ebina-
langwa alikira. Biya ni-likenu-manja nakina lukwakwa Jesus, nen-
akburranga nakina nuwilyaba nenungkwarba nenimikirra Libaya.
Numinambilyuma ekirra nakina, Libaya akwa ngawa Meduwa. Umba
nakina Libaya nenuminu-war•duwar•danguma warka wurrububungkawa
WarningiRawuma. Ngalaja eyukwujiya alikira warka-langwa nuw-
arjeyumurra akina ena-langwa mulikarrkbidjina mamurukwa. Kembirra
nakina Libaya nuwurra-murndukwamurra angwarnda warnumamalya-
langwa, akini-yada ngawa na-likenu-manja wurrakina mamurukwa-
langwiya. Narri-yarruwarnu-manja akina alikira eyukwujiya, kembirra
nenuminu-mangumurra angwarnda aburra-langwa kajungwa nenikU-
kwi-yada akina WarningiRawumu-wa wurrububungkawa.

Ni-likenu-manja eneja Jesus mibina-langwiya ngawa mamurukwa,
neni-rringka nakina Libaya n-angmakwulaluma ebina-manja eyukwujiya
alikira arrawa. Biya Jesus ni-yama enuwa-wa, “Kwa, yi-yuwarna ngayuwa-
manja,” ni-yama Jesus nakina-da. 28 Eneja kembirra Libaya n-arjiyinga
akwa ni-jadinga errekbu-wa. Biya ni-likena arakba neni-yuwarna Jesus-
manja. Ni-lalikame-ka ebina warka nu-war•duwar•dangumurra, ka-
jungwa ken-aburrakiyuwarni-yada nakina Jesus-manja-da. Biya neni-
likena arakba wunalakina-da.
29 Biya nakine-ka Libaya nenikaburrakiyuwa nenikaduwa Jesus-langwa
arakba, akwa nenumini-dakama aninga Jesus-langwa ena-langwa-manja
alikira. Arume-ka aninga ni-dakamurra. Kembirra na-walyuwa-manja ak-
ina, aburraja Jesus akwa ena-langwa wurrukwala warnikabuburrakiyuwa
akwa wurrababurne-ka warnumamalya namurndaki-likenumurra Libaya-
langwu-wa alikira wurrakina. Wurrukwala wurrababurna wurrumurn-
dakakina warnumamalya na-war•duwar•danguma aburrajukwaba warka
angwarnda-manja, wurrididirrbura Libaya adinuba-wiya, nara-wiya kini-
likena nakina Jesus-uwa. Umba wurrukwala wurrimininiminingka. Biya
ne-yebukeyina arakba wurrakina ebina aninga-da.

30 Aburraja wurrukwala warnungkwarba WurruBarija akwa
ngawa wurrukwala warnungkwarba warnikakakirumaka ayakwa

eningarumuruma Mawijija-langwa warningma wurrakina ni-likenu-mulangwa Jesus Libaya-langwu-wa alikira. Biya kembirra na-ngwurriyengbeyinuma wurrakina ayakwa akwa ne-yama Jesus-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, “Miyambena-burra kirri-yebukeyinama aninga akwa kirri-bekeyinama akubibeka nakina-langwa-manja nenungkwarba alikira? Kirri-yebukeyinama karna akwa wurribina narruwurra-murndukwuna-murrumurra angwarnda wurrukwala-langwa warnumamalya-da. Wurruwurrariya-manja warnumamalya kirri-yebukeyinamurra karna-da!” ne-yama wurrakina-da.

31 Eneja Jesus n-engkirrika-manja nakina aburra-langwa ayakwa, ni-yama aburruwa-wa, “Wurrangbangbilyuwa-me-ka warnumamalya kuw-aburangkinamurra wurrakina nuwilyabu-wa nenungkwarba ka-jungwa ken-eningabakini-yada nakina angbilyuwa-langwa wurrakina. Umba aburraja wurringbingbuda warnumamalya nare-ka aburangkuma namukwiyadakinu-wa nenungkwarba wurrakina. 32 Umba nganja ningi-likenuma yangkwurrangwa kajungwa ka-dirrburakini-yada ngayuwa wur-ruwurrariya warnumamalya, kajungwa nari-yada wurrakina arriyaka-jungwuma awurruwurrariya-langwa umba kenumini-yarrkuwarakini-yada Neningikarrawara-langwu-wa ayakwa wurrakina-da. Ke-yamina-manja warnumamalya, ‘Nara arriyakajungwuma awurrariya-langwa ngayuwa umba ningena ngawa ningeningaba,’ kembirra nare-ka ngayuwa a-dirrburakuma wurramukwiyadakina warnumamalya, umba wurruwur-rariya yimbukwa warnumamalya ka-dirrburakinama wulkwa ngayuwa-da,” ni-yama nakina Jesus wurrumurndakibinu-wa WurruBarija akwa ngawa wurrumurndakibinu-wa warnikakakirumaka ayakwa eningaru-muruma Mawijija-langwa-da.

Warnumamalya neni-yendabenu-mulangwa Jesus-manja warnik-ambilyinga-langwa murumureya

33 Aburraja kembirra wurrukwala warnumamalya ne-yama wur-rakina Jesus-uwa, “Ningkeningma wurrumurndakibina warnikabubur-rakiyuwa Janjana-langwa ne-yaminjaminama. Adadinube-ka muru-mureya na-likajama wurrakina, kajungwa ka-buriyamini-yada wur-rakina Neningikarrawaru-wa. Aburrajukwaba warnikabuburrakiyuwa WurruBarija-langwa ne-yaminamurra wurrakina akina. Akena abur-raja warnikabuburrakiyuwa nungkwa-langwa nara wurrakina e-yamama akina, umba erribirra nuw-alyubarinama aninga akwa ne-bekeyinama akubibeka wurrakina,” ne-yama wurrumurndakakina warnumamalya Jesus-uwa.

34 Eneja Jesus ni-yama aburruwa-wa, “W-engkirrikiya enena ayakwa. Kini-yar•diya-manja nuwilyaba nenungkwarba didarringka ena-langwa, kembirra wurrababurne-ka warnumamalya kawurra-murndukwunama wurrakina aburnuwa-manja kajungwa wurriyekirrerri-yada wurruwurrakawura-ma wurrakina. Akwa aninga eningaba ke-yebukeyinama. Kembirra nare-ka nungkuwa e-yengbuma enena ayakwa aburruwa-wa, ‘Nara alyubaruma enena aninga umba murumureya yiki-likajama.’ Nare-ka! Nara nungkuwa e-yengbuma amukwiyadakina ayakwa aburruwa-wa, mena wurrumurndakakina warnumamalya narri-ngayindena-mubaba ke-yebukeyinama ebina aninga eningaba, kin-ambilya-manja ambaka nibina nenumamalya aburra-langwa aburruwa-manja. 35 Ambaka arija-langwa, dukwa aburraja

wurrukwala wurruwurrariya warnungkwarba kenu-wilyakinama engkuwa nibina ni-yar•danguma dadingiyenikba. Kembirra akini-yada wulkwa aburraja wurrumurndakibina warnumamalya ena-langwa ka-werrikawarriyadinama wurrakina-da. Karri-ngayindename-ka kangwanjinama aninga-langwa, akwa ka-likajama murumureya wurrakina arakba-da," ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya. Umba n-engkirrikenuma nakina Jesus ena-langwa-langwa akwa ngawa ena-langwa-langwa warnikabuburrakiyuwa-da.

36 Biya kembirra Jesus nenu-makamurra enena eyukwujiya alawudawarra dumbala-langwa aburruwa-manja. Ni-yama nakina, "Nara ngarna e-ngkarrnguma ambilyumakuma dumbala dadikaduwa, kajungwa ngarniku-warrki-yada dikuwarra diyukwujiya dumbala dadingaba dingku-wa dumbala dadinungkwurakbu-wa. Nara akina e-yamama, nariyada arriyakuma dibina dumbala dadikaduwa. Aki-yamina-manja akina, kembirra dibina dumbala dadikaduwa-dangwa kingu-kuwarrinama akwa ngawa dimininga dakina dadinungkwurakba-langwa dumbala arakbada," ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya.

37 Biya kembirra enena engka ayakwa nenu-makamurra Jesus aburruwamanja. Ni-yengbinuma nakina alawudawarra akwurena-langwa ebina warnumamalya narr-akbijuwa-mulangwa ke-bekini-yada ngala-langwa amalyirra wurrakina. Narri-jirabama wurrakina amalyirra akwurenalangwa amakwulya-murru-wa budila. Narri-lyangburrukwajuwama akina amakwulya amalyirra-ma akwa narri-lalikama akina ambaki-yada, kajungwa ke-bekini-yada arija-langwa ebina amalyirra-da. Kembirra akineka amalyirra amakwulya-manja nuw-ambambilyumurra ngawa yandalangwa na-rrangkuwanginume-ka akina amalyirra. Aminakina-langwa narri-jirabama warnumamalya enikaduwa amalyirra engbudu-wa amakwulya enikaduwa-wa. Umba ka-rrangkuwangina-manja ebina amalyirra, kembirra ngalaja amakwulya ka-rrangkuwanginama ngalajukwaba akina. Kembirra ni-yama Jesus, "Nare-ka ngarrakina a-jirabuma enikaduwa amalyirra enungkwurakbu-wa amakwulya ebina na-rrangkuwanginumurruwa arakba. Aki-yamina-manja akina, kembirra ka-rrangkuwanginamanja ebina amalyirra, kuw-akbalbarrinama-da ebina amakwulya-da, akwa ka-kwularrinama ebina amalyirra ajiringka-wa-da. 38 Nara kembirra e-yamama ngarnumamalya akina, umba enikaduwa amalyirra ngarrijirabinama enikaduwa-wa amakwulya budila-da," ni-yama nakina Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da.

39 Biya kembirra enena engka alawudawarra amalyirra-langwa nenumakama Jesus aburruwa-manja. Ni-yama nakina, "Ebina amalyirra ngarra-maka-mulangwa ngayuwa, warnumamalya narri-lalalikinama akina kuw-enungkwurakbadina-murruwa. Na-warenama e-bekuma enikaduwa-wiya umba enungkwurakba-manja akina ne-bekinama. Kembirra ne-bekinu-mulangwa warnumamalya amalyirra enungkwurakba, na-warename-ka ebina enikaduwa-langwa. Ke-yaminamurra wurrakina, 'Enungkwurakba-dangwa eningaba,' ke-yaminamurra," ni-yama Jesus, nenu-makama wurrumurndakibina-manja warnumamalya. Ni-yengbinumanja nakina alawudawarra dumbala-langwa akwa ngawa amalyirralangwa ni-yakuwerribikinuma nakina Jesus warnumamalya-langwa. Keniyuwarna-manja enuwa-manja wurrakina, kembirra nare-ka a-likama wurrakina wurrumarngkambilyuma-da.

6

WurruBarija warnumamalya narr-anjijimangkwa-mulangwa warka Jebuda-manja

1 Ngalaja mamangbala mambilyuma mamawura makina memikirra
Jebuda. Makina-manja mamawura aburraja wurrumurndakibina warnu-
mamalya WarningiJudiya na-ngwanjinumurra wurrakina warka-langwa.
Mababurna-langwa Jebuda ne-yaminjamama wurrakina WarningiJudiya
warnumamalya. Nara ka-war•danga wurrakina warka, umba na-
likenumurra Neningikarrawara-langwu-wa alikira jinikakwu-wa. Akwa
neni-yangmarngkwajuwamurra yakwujina Neningikarrawara.

Muwilyaba-manja Jebuda eneja nakina Jesus akwa ena-langwa
warnikabuburrakiyuwa nawurraki-likenumurra yeya wurrakina.
Biya nawurraki-likenuma wurrakina amarda-langwiya amaninga-
langwiya. Awalyuwa arakba akina amaninga. Biya Jesus-langwa
warnikabuburrakiyuwa narr-arrangbama lukwakwa akwala amadidira
akwa ayarrka-murra na-mambajinuma akina. Kembirra awurrariya
amarda narru-wurrangumurra umba amadidira eningiringaba nuw-
alyubarinuma-da, na-ngwujalangumurra wurrakina-da.

2 Aburraja wurrukwala WurruBarija warnumamalya narra-rringkama
wurrakina narr-arrangbama nuw-alyubarinuma akina aninga. Biya
ne-yama aburruwa-wa, “Kirri-yamarrkiname-ka karna? Ngakwurra-
langwa ayakwa eningarumuruma ngarraku-makinama akina, ‘Nara
karningerribirra karnumamalya a-war•duma warka Jebuda-manja,’ ne-
yaminama akina. Umba nungkwurraja karnumamalya kirru-war•denama
karna warka yelakwa Jebuda-manja kirrakina-da. Kembirra kirri-
yarrkuwurranguma arakba karna ebina ayakwa eningarumuruma-na?
Awurrariye-ka enena kirri-yaminama kirrakina-da,” ne-yama wurrakina
WurruBarija Jesus-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

3 Eneja Jesus ni-yama aburrawa-wa, “Karningma ebina Deyibida
ni-yama-murrilangwa arakburakba-kiya-wiya, nara-wiya kinu-
bungkawadina nakina. Nu-mureyangumurra nakina akwa wurrukwala
warnungkwarba ena-langwa. 4 Kembirra n-awiyebena nakina Deyibida
Neningikarrawara-langwa-manja kalikwa. Biya nu-manga aninga
damba akwa n-alyubarina. Biya nenu-kwa ekuwarra ena-langwu-
wa warnungkwarba. Aburrajukwaba kembirra nuw-alyubarina-da.
Mama akwurdukwurda akina, umba nuw-alyubarinuma wurrakina-
da. Nara warningerribirra kuw-alyelyubarina warnumamalya akina
aninga umba aburraja WurruMinida warnungkwarba yimbukwa nuw-
alyelyubarinuma wulkwa-da. Akena eneja Deyibida n-alyubarinuma
ebina aninga akwurdukwurda-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakibina-
manja WurruBarija warnungkwarba-da.

5 Biya ni-yama ngarningka aburruwa-wa nakina, “Ngayuwe-ka nin-
gena, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya,
Ningubungkawe-ka ngayuwa Jebuda-langwa ningena-da,” ni-yama Jesus-
da.

Nenungkwarba-langwa numinirrengmurnirna ayarrka

6 Bi...ya memiringka-manja Jebuda ni-likenuma Jesus jinikakwu-wa.
N-awiyebenuma nakina alikira-manja arrawa biya nen-akakirumakama

yakwujina Neningikarrawara-langwa ayakwa wurrukwala-manja warnumamalya. Enejukwaba nuwilyaba nenungkwarba numinirrengmurnirna ayarrka n-angmakwulalumurra nakina yakwujina. Nara kinuwarrijuwa nakina ayarrka nekbuda-langwa-langwa. Eningangkawura namurndakayuwayanguma akina.

7 Ebina-manja ngawa jinikakwa aburraja wurrukwala warnungkwarba warnikakakirumaka Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma nuwambilyumurra yakwujina akwa ngawa wurrukwala WurruBarija warnumamalya aburrajukwaba. Neni-rruburringkama wurrakina angwurra ngawa Jesus-uwa. Nuw-andeyuma enuwa-wa kenumin-eningabakinamurrikba nakina Jesus ayarrka nibina-langwa nenungkwarba, mena neningayindanguma wurrakina warniki-lekbi-yada Jesus awurrariya-langwa. Kini-ngekburakina-manja Jesus ebina ayarrka akini-yada ngawa Jebudamanja, kembirra keni-lekbajama Jesus-uwa wurrakina. Ke-yaminama enuwa-wa, “Awurrariye-ka akina mena aduwaba Jebuda-baba ena-da,” keyaminama wurrakina enuwa-wa-da.

8 Akena neningma eneja Jesus mangma aburra-langwa akwa ni-yama nakina nibinu-wa nenungkwarba, “Kwa, mirajanga, akwa likaja yangkwurrangwa amarru-wa,” ni-yama. Eneja kembirra nu-mirajanga, ni-lika nakina amarru-wa akwa n-arjiyingama Jesus-manja akwudangwa.

9 Umba kembirra ni-yama nakina Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya yakwujina nuw-angmakayanguma jinikakwa-manja arrawa, “Yirru-makina arakba,” ni-yama. “Ke-yamarrkinama ayakwa eningarumuruma Mawijija-langwa ngarniki-yama-langwa ngarna? Aki-yaminama ngakwurruwa eningaba Jebuda-manja yinda awurrariya? Umba akenibikinama ngarna warnumamalya yinda aka-jungwajinama?” ni-yama nakina Jesus aburruwa-wa.

10 Ni-yengbinuma Jesus amurndakakina ayakwa biya neni-rringkama nakina wurrumurndakibinu-wa warnumamalya wurruwilyuwilyabawiya-wa. Biya ni-yama nakina nibinu-wa nenungkwarba, “Wulawulawajiya ayarrka nungkwa-langwa,” ni-yama. Eneja kembirra nakina nenungkwarba ni-lawulawaja arakba ayarrka ena-langwa-da. Arrengmurnirna-murrada akena ne-ngbudida arakba-da.

11 Aburraja wurrakina awinyamba narrak-ar•darra wurrumurndakibina warnungkwarba warnikakakirumaka akwa aburrajukwaba WurruBarija warnungkwarba wurrakina. Na-lyelyimbukweyinumurra biya, “Aki-yamarrkinamurra ngarna naka-manja nenungkwarba?” ne-yama wurrakina-da.

Jesus nu-wekbalyinu-mulangwa wurrumemberrkwa wurrambilyuma warnikilarrkilarrka

12 Akini-yada kembirra eneja Jesus nu-wurdanguma angakarjiyingawa angalya nakwukawura, kajungwa kinu-buriyamini-yada nakina Neningikarrawaru-wa yakwujina. Nu-buburiyaminu...wa. Nalarrumur•da arakba. Nu-buburiyamina nakina ngawu...wa. Marngkirngkuwilyarra arakba. Ni-yaminjama ngawa nakina yanda-langwa ne-kbadanguma arakba akina. 13 Buwa-wiya. Kembirra nen-ardijuwa Jesus ena-langwa warnikabuburrakiyuwa enuwa-wa. Biya nu-wekbalyinuma nakina wurrumemberrkwa wurrambilyuma warnungkwarba. Biya neni-yengbijuwama nakina warnikilarrkilarrka warnungkwarba wurrakina, mena-baba ena-langwa

warnikuminuwar•duwar•da wurrumurndakakina arakba, akwa ambaka-murra keni-larrkaja-mubaba nakina angerriba iya angerriba warniku-maki-yada wurrakina warnumamalya-manja Neningikarrawara-langwa-langwa.
14 Warna warnimikirra Jayumuna, nibina Jesus neni-yengbijuwama Bida, iya nenikumarnjenikba Endiruwa, iya Jaminja iya Janjana iya Biliba iya Badalameya 15 iya Meduwa iya Damija iya Jaminja, nibina nenikuwenikba Albiyija-langwa nakina, akwa ngawa nuwilyaba ningka Jayumuna. Umba naka nenungkwarba Jayumuna akwa wurrukwala warnumamalya ena-langwa WarningiJudiya nuw-awinyambadinume-ka angwurra wurrakina mena WarningiRawuma warnumamalya narri-lyinga-mubaba aburra-langwa angalya Judiya. Aminakina-langwa kem-birra ne-yengbijajungwunumurra wurrakina Jelada. Akina ekirra aburra-langwa. 16 Akwa wunambilyuma wunenungkwarba-kiya aburnajuk-waba nu-wekbalyinuma Jesus wunenimikirra-kiya Judija. Nuwilyaba nenikuwenikba Jaminja-langwa nakina umba ningka-langwa Judija nenimikirra Yijikariyada, nibina kenu-wilyakinama wurrukwala wur-rububungkawa Jesus-uwa kajungwa kenu-meni-yada nakina.

Jesus nen-akakirumaka-mulangwa akwa nen-eningabaka-mulangwa warnumamalya

17 Biya kembirra Jesus akwa ngawa wurrumurndakibina warnungkwarba warnimikirra warnikilarrkilarrka akwa ngawa ena-langwa wurrukwala warnikabuburrakiyuwa nawurraki-dirrirnduma wurrakina yadikina karrawara-langwa angakbilyuwalyu-wa angalya. Biya nuw-akburranganja yakwujina wurrababurne-ka warnumamalya wurribina Jesus-langwa warnikabuburrakiyuwa aburrajukwaba wurrakina. Akwa ngarningka wurrababurne-ka warnumamalya wurriminininingka aburrajukwaba nawurraki-likenumurra yenjerrikina eminiminingka-langwa angalya. Nawurraki-likenumurra engka-langwa iya engka-langwa angalya Judiya-langwa akwa ngawa Jirujalema-langwa. Akwa ngawa Daya-langwa akwa Jayidina-langwa namurndaki-likenumurra wurrukwala. Alakina-kiya angalya Daya akwa Jayidina alarrkumijiyelya-manja nuw-ambilyumurra alakina. 18 Nawurraki-likenume-ka wurrakina engka-langwa iya engka-langwa angalya nawurra-murndukwununa kajungwa warnik-engkirriki-yada Jesus-langwu-wa ayakwa, akwa ngawa nenik-eningabaki-yada nakina Jesus wurribina wurrangbangbilyuwa-murra warnumamalya. Umba n-arjiyinga eneja Jesus yakwujina ebina-manja ngawa angalya angakbilyuwalya-manja. Ni-yengbinuma nakina aburruwa-manja ayakwa akwa ngarningka nen-eningabakamurra wurrakina angbilyuwa-langwa. Umba aburraja wurrukwala wurrumurndakakina na-werrikangbilyuwadinuma mena wurramukwa wurruwurrariya nuw-ambilyu-mubaba aburruwa-manja. Eneja Jesus kembirra nenumurndaki-jadijuwama wurrakina wurramukwa aburruwa-langwa. 19 Umba wurrababurna-langwa warnumamalya nenuwurraki-ngayindanguma kuw-akwudangwukajungwuni-yada Jesus-uwa kajungwa warniki-lyingi-yada nakina-manja wurrakina-da, mena nakina Neningikarrawara neni-ngbudirrkama Jesus-manja-da. Kembirra nen-eningabakama nakina wurrumurndakakina warnumamalya wurrababurna-langwa-da.

Akwiyekirrerra-langwa akwa mijawara-langwa

20 Biya kembirra Jesus nenuwurraki-rringkama nakina ena-langwu-wa
warnikabuburrakiyuwa akwa ni-yengbinuma aburruwa-manja amurn-
dakenena ayakwa nuw-engkirrikenu-murrumanja aburrajukwaba wur-
rukwala warnumamalya. Ni-yama Jesus,
“Karningalyingmalyingma kirribina karnumamalya, eningabe-ka ka-
ngekburakajungwunama nungkwurra-langwa,
mena Neningikarrawara nu-bungkawadina-mubaba arakba
nungkwurruwa-manja nakina.
21 Umba nungkwurraja kirru-mureyena-murrumurra aduwaba karnu-
mamalya, eningabe-ka ka-ngekburakajungwunama nungkwurra-
langwa nungkwurrajukwaba akina.
Ambaka-murrumurra yiki-ladenama kirrakina.
Umba nungkwurraja kirru-ngwadeyina-murrumurra aduwaba karnu-
mamalya, eningabe-ka ka-ngekburakajungwunama nungkwurra-
langwa nungkwurrajukwaba akina.
Ambaka-murrumurra yiku-marngkinama kirrakina-da.
22 “Mama wurrukwala warnumamalya yikabu-wirrikbinama wurrakina,
umba eneja Neningikarrawara neningabe-ka nungkwurruwa-manja.
Yikabu-wirrikbinama wurrakina, ka-warenama nungkwurruwa, akwa ke-
yengbinama wurrakina ayarrkiyarrkawarriya ayakwa nungkwurruwa-
wa akwa ke-yaminama nungkwurruwa-wa, ‘Karniniyerriya kirrakina
karnumamalya,’ ke-yaminama wurrakina. Ke-yaminame-ka akina
mena kirru-werrikambilya-mubaba nungkwurruwa karnumamalya
ngayuwa-manja, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-
manja angalya. Mama akina umba nakine-ka Neningikarrawara
neningabe-ka nungkwurruwa-manja. 23 Aburrajukwaba arakburakba-
kiya-wiya aburra-langwa wurrumirumirarrngwa warningarakburakba-
kiya narra-wirrikbama WurruBurabudu-wa warnumamalya wurribina
nenumini-yengbiyengbinu-murruwa ayakwa Neningikarrawara-
langwa wurrakina. Kembirra aduwaba yikabu-wirrikbina-manja
warnumamalya warningaduwaba nungkwurruwa-wa, nungkwurraja
yiku-werrikilyelyingmajungwunama kirrakina. Kini-ngwurrkbalinama
yukwudukwuda nungkwurra-langwa mena Neningikarrawara yikenu-
kwunama eninginingaba ena-langwa, akini-yada ngawa yiki-likaja-manja
kirrakina ena-langwu-wa angalya eningabu-wa.
24 “Umba nungkwurraja kirruminababurna angwarnda iya amurndaki-
jika, ka-ngekburakajungwuname-ka awurruwurrariya nungkwurra-
langwa,
mena kirru-wilyakiname-ka akina arakba alarrngekburna
eninginingaba nungkwurra-langwa aduwaba. Kembirra nara
akwala a-manguma nungkwurruwa.
25 Umba nungkwurraja kirri-ladena-murrumurra aduwaba karnu-
mamalya, ka-ngekburakajungwuname-ka awurruwurrariya
nungkwurra-langwa nungkwurrajukwaba.
Ambaka-murrumurra yiku-mureyenama kirrakina.
Umba nungkwurraja kirru-marngkina-murrumurra karnumamalya
enubuwakida amarngka aduwaba, ka-ngekburakajungwuname-
ka awurruwurrariya nungkwurra-langwa nungkwurrajukwaba.
Ambaka-murrumurra yiki-jakawarenama-da yiku-ngwadeyinama
kirrakina-da.”
26 “Umba ke-yengbina-manja wurrababurna-langwa warnumamalya
ayakwa eninginingaba nungkwurra-langwa-langwa, kembirra

awurruwurrariye-ka ka-ngekburakajungwunama nungkwurra-langwa. Aburrajukwaba arakburakba-kiya-wiya aburra-langwa wurrumirumirarrngwa warningarakburakba-kiya ne-yaminjamamurra amukwiyadakina ayakwa wurrikikalyu-wa WurruBurabuda warnumamalya. Wurrumurndakakine-ka ngawa WurruBurabuda nara karra-makumaka warnumamalya-manja Neningikarrawara-langwa ayakwa, umba aburra-langwa ayakwa amurndakibina ekikalya-wiya ne-yengbinumurra wurrumurndakakinu-wa warnumamalya. Umba aburraja wurrababurna warnumamalya warningarakburakba-kiya-wiya ne-yengbiyengbeyinuma wurrakina eninginingaba ayakwa aburra-langwa-langwa. Kembirra aduwaba ke-yengbina-manja warnumamalya eninginingaba ayakwa nungkwurra-langwa-langwa, awurruwurrariye-ka ka-ngekburakajungwunama akina nungkwurra-langwa-da," ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa nakina-da.

Aki-lyelyingmina-mulangwa warnumamalya wurribina akabu-wirrikbina-murrumurra ngakwurruwa-wa

27 "W-engkirrikiya," ni-yama ngarningka Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa. "Enena ayakwa ngarra-makinama nungkwurruwa-manja, kirribina kirr-engkirrikaja-murrumanja ngayuwa-wa angwurra aduwaba mena-baba nungkwurra-langwa mada numu-ngwur•dangmina-mubaba amandangwa. Nungkwaja ki-lyelyingmina-me-ka ningkakina warnumamalya wurribina kabu-wirrikbina-murrumurra nungkuwa-wa. Ki-yaminame-ka eningaba wurrumurndakakina-manja warnumamalya. 28 Kabi-kbajina-manja wurrukwala warnumamalya nungkuwa, kembirra arrkala nungkwamba-langwa kini-yengkilabajama Neningikarrawaru-wa, kajungwa kini-yamini-yada nakina eningaba aburra-langwa. Umba wurrukwala wurrumarngilyarra warnumamalya kabu-larrkbarjena-manja ningkakina, akwa ke-yengbina-manja wurrakina ayakwa ayarrkawarriya nungkuwa-wa, kembirra arrkala nungkwamba-langwa kini-yengkilabajama Neningikarrawaru-wa, kajungwa kenu-mamurikajini-yada nakina aburruwa-manja.

29 "Umba nuwilyaba nenumamalya keni-larrkbarjiya-manja ningkakina awilyaba-langwa amungkwurra, nara a-ngwanjajuma nakina, umba mama kini-lalikina keni-larrkbarjena nakina nungkuwa-manja ningkikuwarra-langwa ningkenumungkwurra. Umba kenu-murrakajiya-manja nuwilyaba nenumamalya dumbala nungkwa-langwa dibina dadikawiyeba dadingikarrawara, nara a-ngwanjajuma nakina nungkuwa, umba ngarningka kininga-mena dibina dumbala nungkwa-langwa dadikawiyeba dadingarrawa ngalajukwaba-da.

30 "Umba kabi-yendabaja-manja warningerribirra warnumamalya nungkwa-langwa amurndakijika, kembirra nungkwaja ka-kwunama. Umba wurribina kabu-murrakajiya-manja amurndakijika nungkwa-langwa, kembirra nara a-larrngkilawurrakajuma amurndakakina. Mama nara a-lawurrakajuma amurndakakina wurrakina. 31 Umba nungkwaja ku-marngkirradiname-ka ningkakina wurrukwala-manja warnumamalya, wuburra laka ningkarra-ngayindenama wurrakina ka-marngkirradinama aburramba-langwa nungkuwa-manja-da.

32 "Laka nara ningkakina a-lyelyingmama wurrababurna-manja warnumamalya umba ningki-lyelyingminama warnumamalya wulkwa wurribina na-lyelyingmina-murrumurra nungkuwa-manja? Eneja kembirra Neningikarrawara nara nakina e-yamama enena ayakwa nungkuwa-wa,

‘Yirra-werrungwur•denama ngayuwa nungkuwa-manja.’ Nara nakina e-yamama akina ayakwa nungkuwa-wa, mena aburrajukwaba wurruwurrariya warnumamalya na-lyelyingmajeyinama wurrakina. Na-lyelyingminama wurrakina warnumamalya wurribina aburramba-langwa na-lyelyingmina-murrumurra aburruwa-manja-da.

33 “Umba laka nara ningkakina a-marngkirraduma wurrababurna-manja warnumamalya umba ki-yaminama nungkuwa eningaba warnumamalya-manja wulkwa wurribina ne-yamina-murrumanja nungkuwa-manja? Eneja kembirra Neningikarrawara nara e-yamama enena ayakwa nungkuwa-wa, ‘Yirra-werrungwur•denama ngayuwa nungkuwa-manja.’ Nare-ka, mena aburrajukwaba wurruwurrariya warnumamalya ne-yamina-mubaba wurrakina eningaba warnumamalya-manja wurribina ne-yamina-murrumanja aburramba-langwa eningaba aburruwa-manja.

34 “Dukwa nungkwaja ka-kwunama amurndakijika nungkwa-langwa wurrukwala-manja warnumamalya warnik-akwurraji-yada akina aduwaya wurrakina warnumamalya. Akena nara wurrababurna-manja warnumamalya a-kwama nungkuwa nungkwa-langwa amurndakijika eningaduwaya, umba wurrumurndakibina-manja wulkwa warnumamalya wurribina kabumini-lawurrakajina-murrumanja wurrakina arija-langwa amurndakibina amurndakijika nungkwa-langwa. Eneja kembirra nakina Neningikarrawara nara e-yamama enena ayakwa nungkuwa-wa, ‘Yirra-werrungwur•denama ngayuwa nungkuwa-manja.’ Nare-ka, mena aburrajukwaba wurruwurrariya warnumamalya na-kweyina-murrubaba eningaduwaya, kajungwa ambaka-murra karru-meni-yada wurrakina adidirrbura-wiya.

35 “Nungkwaje-ka ki-lyelyingminama wurrumurndakibina warnumamalya wurribina kabu-wirrikbina-murrumurra nungkuwa-wa. Ki-yaminame-ka ningkakina eningaba aburruwa-manja. Akwa ka-kwunama amurndakijika nungkwa-langwa aduwaya aburruwa-wa, akwa nara engkirrikuma ningkakina warniki-lawurrakaja-langwa wurrakina amurndakibina amurndakijika nungkwa-langwa. Ki-yamina-manja nungkuwa akina, kembirra eneja Neningikarrawara kini-yaminama eningaba nakina angwurra nungkuwa-manja, akwa Neningikarrawara-langwa ningkenumamalya k-ambilyama ningkakina. Nakine-ka naruma numikbiyiya-dangwa Neningikarrawara. Kembirra Neningikarrawara wuburra ki-yaminama ningkakina, mena nu-marngkirradina-mubaba nakina wurruwurrariya-manja warnumamalya. Mama nara engkirrikuma wurrakina wurrukwalu-wa warnumamalya, mama namin-engkingkirrajajungwunama wurrakina, umba nu-marngkirradiname-ka amandangwa aburruwa-manja nakina. 36 Nakine-ka Nungwanyungwa n-errukwulinama amandangwa ngarnumamalya-manja. Kembirra nungkwurrajukwaba yik-errukwulinama kirrakina wurriminimiiningka-manja warnumamalya kirrakina-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Nara ngakwurruwa a-lyangkuwerribikajungwuma wurrukwala-langwa

37 Biya ni-yama Jesus ngarningka ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, “Nare-ka a-lyangkuwerribikajungwuma warnumamalya-langwa warningaba-murrikba akwa wurruwurrariya-murrikba wurrakina. Eneja kembirra Neningikarrawara nara a-lyangkuwerribikajungwuma nakina nungkwa-langwa-langwa,

ningkeningaba-murrikba akwa ningkuwurrariya-murrikba ningkakina. Akwa nara ngarningka a-lekbuma warnumamalya-manja. Eneja kembirra Neningikarrawara nara nakina a-lekbuma nungkuwa ningkakina. Umba nungkwaja kamini-yakuwabijinama ningkakina awurruwurrariya wurrukwala-langwa. Kembirra enejukwaba Neningikarrawara kenumini-yakuwabijinama nakina awurruwurrariya nungkwa-langwa-da.

38 “Umba nungkwaja ka-kwunama eninginingaba-wiya wurrukwala-manja warnumamalya. Eneja kembirra Neningikarrawara kenu-kwunama eninginingaba-wiya nungkuwa-manja. Nakine-ka Neningikarrawara numekba nilyengma, akwa kenu-kukwunama eningaba neningangkawura. Kenu-wekbilyenama nungkuwa-manja akwa nara a-ngwanjuma. Kini-yaminama Neningikarrawara wuburra laka nuwilyaba nenumamalya ni-jirabinama nakina yinumalyirra yilyakwa nungkwa-langwu-wa bajikala. Nara a-ngwanjuma nakina umba ni-jirabinama yakina kini-lyangburrukwuna-murruwa yibina nungkwa-langwa-manja bajikala-da. Enejukwaba nakina Neningikarrawara nara a-ngwanjuma umba kenu-wekbilyenama ngawa eninginingaba-wiya nungkuwa-manja neningangkawura. Umba nungkuwa ka-kwuna-manja eningaba wurrukwala-manja warnumamalya ningkumekba-manja ningkakina, kembirra enamba-langwa nakina Neningikarrawara kenu-kwunama eningaba nungkuwa-manja-da,” ni-yama Jesus nakina-da.

39 Amurndakakina-bina ayakwa ni-yengbinuma Jesus, nenu-makama nakina ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa. Biya kembirra enena alawudawarra nenu-makama arakba nakina wurrimimbimimba-langwa akwa warnikakakirumaka-langwa warnumamalya. Ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Wi-yakuwerribikina wurrimimbimimba-langwa warnumamalya. Kenilirraki-ngayindena-manja wunambilyuma-kiya wunimimba-kiya keni-likaja-manja yeya, nare-ka wunalakina arn-dawarakajajuma a-wilyakajajuma-da. Kenilirraki-larra-maka edirra-wa-da.

40 “Aburnajukwaba wunambilyuma-kiya wunenumamalya-kiya wunalekbina wunikikamarra-kiya nare-ka akakirumakajajuma wunalakina. Umba eneja nuwilyaba nenikakakirumaka kenu-wilyakajinama ningka-langwa nenumamalya niyukwujiya, mena nakakiruma-baba nakina angwurra. Eneja niyukwujiya-dangwa ni-ngayindijungwunuma enejukwaba aringkawi-yada nakina. Kembirra kin-akakirumakajungwunama nakina angwurra. Kin-engkirrikajama angwurra ayakwa ena-langwa-langwa bungkawa. Kin-engkingkirrikajama ngawa mababurna-langwa marringa, kini-yamina-murruwa nakina ababurna-langwa nibina nubungkawa nakakiruma. Kembirra akini-yada ngawa arija-langwa wunalakina-kiya kenilirrak-eningmidinama wunididirrbura-kiya-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

41 Biya ngarningka ni-yengbina nakina Jesus ayakwa, nenu-makama angwurra wurrumurndakibinu-wa warnikabuburrakiyuwa. Ni-yama, “Nungkwaja ningku-werrikawarriyadinama ningkakina ebina-langwa eyukwujiya ajiringka nenikumarnjena-langwa-manja menba. Miyambena-burra ningku-werrikawarriyadinama akina-langwa, akena nara engkirrikuma nungkuwa arumu-wa eka nungkwa-langwa-manja menba? 42 Nungkwaja nara e-yamama nenikumarnjenu-wa, ‘Ngeniyerriya, nenikama, ngu-miya-langwa akina ajiringka nungkwa-langwa-langwa menba.’ Nara e-yamama akina, mena nara-baba

ningkakina a-rringkama ebina eka adirrungwarna-dangwa nungkwa-langwa-manja menba. Ka-ngayindenama ningkakina wurrukwala warnumamalya ke-yaminama, ‘Ningkeningabe-ka ningkakina,’ akena ningkuwurrariya nungkuwa. Adinuba-wiya ki-ngkarbajinama eka nungkwa-langwa-langwa menba, kajungwa ki-rringkini-yada angwurra ningkenik-ambijangaji-yada ebina ajiringka eyukwujiya menba-langwa nenikumarnjena-langwa ningkakina-da,” ni-yama nakina Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Ngarri-yama-mulangwa ngakwurruwa wuburra eka nuw-arrangbinama amaninga amamamuwa

43 Biya ni-yama nakina Jesus aburruwa-wa ngarningka, “W-engkirrikiya-langwa enena alawudawarra ka-makinama. Ka-makinama alawu-dawarra eka-langwa nuw-arrangbina-mulangwa amaninga amamamuwa. Awilyaba eka eninganinga eningaba-dangwa nuw-arrangbinama akina amaninga amamamuwa ngala-langwa enikalyelyubara eningaba. Akena ebina-murrada awilyaba-ma eka eningaba nara arrangbama amaninga amamamuwa awurrariya ebina nara ngakwurruwa alyubaruma. Akwa ngalaja eka awurrariya-dangwa nara arrangbama akina amaninga ama-mamuwa eningaba enikalyelyubara.

44 “Aki-rringkina-manja ngakwurraja amaninga amamamuwa eka-manja, ngarningma ngarrakina akina eka eningaba-murrikba akwa ngawa awurrariya-murrikba, mena ngarningma-baba ngala-langwa amaninga amamamuwa ebina nuw-arrangbinama. Kembirra akuma-ngayindena-manja ngarrakina manyungwunya ak-alyubarini-yada, nara a-likama ngarna akwurrirra-wa, umba manyungwunyu-wa aki-likajama akum-arrangbinama-da. Akwa ngarningka, aki-ngayindena-manja akwurena ak-alyubarini-yada ngarrakina, nara a-likama yimirriru-wa umba akwurenu-wa aki-likajama ak-arrangbinama-da.

45 “Amandangwa eningaba eka nuw-arrangbinama akina amaninga amamamuwa eninginingaba-wiya, umba awurrariya eka nuw-arrangbinama akina amaninga amamamuwa awurruwurrariya-wiya. Umba eneja nuwilyaba nenungkwarba neningaba kini-yaminjamina-manja eningaba-wiya nakina, akine-ka wuburra eka eningaba kini-yaminama nakina, mena nara-baba engkirrikuma nakina awurrariya-wa umba kin-engkingkirrikaja-mubaba ngawa eningabu-wa. Umba eneja nuwurrariya nenungkwarba kini-yaminjaminama awurrariya-wiya, mena n-engkingkirrikaja-mubaba ngawa awurrariya-wa angwurra nakina. Umba ngalaja ayakwa ngakwurra-langwa ebina ka-jadenama edirra-langwa aki-yengbina-mulangwa ayakwa ngarrakina, adinuba-wiya nuw-ambilyumurra akina ngakwurra-langwa-manja mangma iya yukwudukwuda-manja-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Neni-likiraka-mulangwa alikira wunambilyuma wunenungkwarba-kiya

46 Biya kembirra ni-yama ngarningka Jesus aburruwa-wa, “Kirri-yaminjaminama ngawa kirrakina ngayuwa-wa, ‘Bungkawa, Bungkawa,’ kirri-yaminjaminama. Miyambena-burra yirri-yengbijinama ngayuwa Ningubungkawa ningena kirrakina, akena yirrumini-yarrkuwurrenama ayakwa nganyangwa? 47 Kirruwilyaba karnumamalya nara-manja amini-yarrkuwurruma akina ayakwa nganyangwa umba yiki-likaja-manja ngayuwa-wa akwa yikumini-yarrkuwarakina-manja nganyangwa ayakwa,

kirrumiyambene-ka kembirra kirrakina karnumamalya? Ka-makinama ngayuwa.
48 “Kirrakine-ka karnumamalya wuburre-ka nuwilyaba nenungkwarba ni-likirakama nakina alikira ena-langwa. Nakine-ka numungkadinumurra adinuba-wiya angwujirira edirra ajiringka-manja. Numungkumungkadinumurra nakina yanda-langwa n-akburrangarnuma akwurraka angwarnda. Biya kembirra ni-likirakamurra arakba nakina alikira ena-langwa ebina-manja ngawa angwarnda akwurraka kajungwa engbudi-yada ebina alikira. Bi...ya kembirra ngalaja akungwa na-didumina adirrungwarna. Biya na-wardanguma angwurra akina akungwa akina-manja alikira, akena nara ke-kbilyajanga akina. Akwurrake-ka ngawa nuw-arjeyumurra akina, mena eningaba-baba warka nu-war•danguma nibina nenungkwarba. Eningabe-ka engbuda alikira ni-likirakamurra nakina-da.
49 “Umba kirruwilyaba karnumamalya yik-engkirrikaja-manja ayakwa nganyangwa kirrakina, akena yikumini-yarrkuwurrena-manja akina ayakwa nganyangwa, kirrumiyambene-ka kembirra kirrakina karnumamalya? Ka-makinama arakba ngayuwa. Kirrakine-ka karnumamalya wuburre-ka nuwilyaba ningka nenungkwarba ni-likirakama nakina ena-langwa alikira enejukwaba. Akena erribirra ajiringka-manja ngawa ni-likirakama akina. Nara kinu-mungkadina edirra adinubawiya nakina akwa nara kini-likiraka alikira ena-langwa akwurraka-manja angwarnda. Bi...ya kembirra ngalaja akungwa na-didumina adirrungwarna. Biya na-wardanguma angwurra alikira-manja akwa warenja-bawiya ne-kbilyajanguma akina. Kembirra arngkawura-murra ngawa najerridinuma-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwada.

7

Jesus nen-eningabaka-mulangwa nenikuminuwar•duwar•da NeningiRawuma-langwa nubungkawa

1 Eneja Jesus ni-jerrukwama amurndakibina ayakwa ni-yengbinumulangwa wurrumurndakibina-manja warnumamalya, biya kembirra ni-likena arakba nakina engembu-wa Kabuniyumu-wa. 2 Yakwujina akina-manja ngawa angalya Kabuniyuma n-ambilyumurra eneja nuwilyaba nubungkawa wurrawinyamba-langwa. NeningiRawume-ka nakina. Biya nakina nubungkawa nu-bungkawadinuma wurrababurna-manja warnungkwarba wurrawinyamba. Aburrajukwaba WarningiRawuma wurrakina. Kembirra nakina nubungkawa aburra-langwa nuwerrikawarriyadinuma mena-baba nuwilyaba nenikuminuwar•duwar•da ena-langwa n-angbilyuwadinuma aruma ajungwa akwa ni-lyelyingminumubaba nakina-manja akwa arngkidarrba kini-jungwunu-mubaba nakina.
3 Biya nubungkawa nakina n-engkirrikenuma ayakwa wurrukwalalangwa warnumamalya na-makijeyinu-mulangwa Jesus-langwa. Biya kembirra ni-yama nakina wurrukwalu-wa wurrarumuruma warnungkwarba WarningiJudiya-wa, “Jeyi! Wurri-likaja angerriba Jesus-uwa. Wurri-yarrkuwilyakina enena ayakwa enuwa-wa akwa yikinu-makina kini-likaji-yada nakina warenja-bawiya yangkwurrangwa nganyangwuwa alikira kajungwa ken-enibikini-yada nenikuminuwar•duwar•da nganyangwa,” ni-yama nakina wurrumurndakibinu-wa wurrarumuruma WarningiJudiya-wa.

4 Aburraja kembirra na-likena arakba wurrakina warnungkwarba
wurrarumuruma Jesus-uwa. Biya ne-yama enuwa-wa, “Nuwilyaba
nubungkawa NeningiRawuma ngini-ngayindenama nungkuwa ki-
likajama kin-eningabakinama ena-langwa nenikuminuwar•duwar•da
angbilyuwa-langwa. 5 Nakine-ka nubungkawa neningaba nakina akwa
ni-lyelyingminama ngakwurruwa NgarningiJudiya ngarnumamalya.
Ngarrenumini-likirakama arakba alikira Neningikarrawara-langwa enena-
manja angalya. Amandangwa neningabe-ka nakina nenumamalya.
Kembirra ngarri-likaja enena-wiya,” ne-yama wurrumurndakibina
wurrarumuruma Jesus-uwa. 6 Biya namurndaki-likenuma arakba
wurrakina wurrarumuruma akwa ngawa wurrababurna warnumamalya
Jesus aburruwa.

Nuw-alilikenu...wa. Ngalaja nuw-akwudangwudina arakba alikira
nibina-langwa nubungkawa NeningiRawuma, akena aburraja
wurrubukwaya wurrukwala warnumamalya ena-langwa nenumini-
yarrkuwilyakama ayakwa Jesus-uwa. “Bungkawa, arjiyinga-langwa
yakwujina,” ne-yama. “Nara arakba a-likama. Yirrenu-makama nibina
nubungkawa wurrawinyamba-langwa, ‘Jeyi! Wurri-likaja Jesus-uwa.
Yikinu-makina nari-yada a-likama awiyebuma nakina nganyangwu-
wa alikira, mena naruma-baba nubungkawa nakina Jesus, umba
ningiyukwujiye-ka ningena ngayuwa. 7 Akwa aminakina-langwa nara
ngarningka a-likama nganja enuwa-wa. Umba eni-yengbina wulkwa
ayakwa nakina, kajungwa nganyangwa nenikuminuwar•duwar•da kin-
eningabadini-yada arakba,’ ni-yama nakina nubungkawa NeningiRawuma
yirruwa-manja. 8 Akwa enena engka ayakwa yirrenu-makama
nakina. ‘Ngayuwe-ka ningena ningubungkawa,’ ni-yama nakina,
‘akena ningenumin-engkirrikajame-ka nganjukwaba nganyangwu-
wa nubungkawa. Aburrajukwaba wurrawinyamba nganyangwa
wurribina-manja ningu-bungkawadinama ngayuwa nuw-engkirrikajame-
ka ayakwa nganyangwa. Ki-yamina-manja ngayuwa warningerribirra-
wa warnungkwarba nganyangwu-wa, Jeyi! Likaja nungkuwa
angerriba, kembirra warenja-bawiya kini-likajama nakina angerriba.
Umba ki-yamina-manja ngayuwa ningku-wa nenungkwarba, Kwa
yangkwurrangwa ngayuwa-wa, kembirra warenja-bawiya kini-likajama
ngayuwa-wa nakina. Umba ki-yamina-manja ngayuwa nganyangwu-wa
nenikuminuwar•duwar•da, War•dena ena warka! Kembirra amandangwa
kinu-war•denama nakina-da nganyangwa-langwiya ayakwa-da,’ ni-yame-
ka nakina nubungkawa NeningiRawuma yirruwa-manja,” ne-yama
wurrumurndakibina warnumamalya ena-langwa Jesus-uwa.

9 Kembirra eneja Jesus ni-yakikbijanginume-ka nakina amurndakakina-
langwa ayakwa, biya ni-nyakuwarrukwajungwa akwa ni-yengbina ayakwa
wurrumurndakibina-manja wurrababurna warnumamalya wurribina
neni-yuwarnu-murrumanja enuwa-manja. Ni-yama Jesus aburruwa-
wa, “Nara ambaka ngayuwa k-akburrangarna karningerribirra karnu-
mamalya kirribina yiku-werrikambilya-murrumurra angwurra ngayuwa-
manja. Nara kirruwilyuwilyaba karnumamalya enena-manja an-
galya Yijireyila-manja a-werrikambilyuma angwurra ngayuwa-manja,
umba eneja NeningiRawuma nenumamalya nu-werrikambilyama aman-
dangwa ngayuwa-manja angwurra nakina,” ni-yama nakina Jesus
wurrumurndakibinu-wa wurruwurrakwulyumida warnumamalya.

10 Aburraja kembirra wurrumurndakibina warnungkwarba
namurndaki-lawurradina arakba nibinu-wa nubungkawa Neningi-

Rawuma. Biya ne-yar•da wurrakina ena-langwa-manja alikira. Akwa neni-rringka nibina n-angbilyuwadinuma nenikuminuwar•duwar•da ena-langwa n-eningabaduma kemba nakina arakba-da.

Jesus nen-enibika-mulangwa naburradikba dingaya-langwa

11 Eneja kembirra ni-likenuma Jesus engembu-wa Neyina, ena-langwa warnikabuburrakiyuwa aburruwa. Aburraja wurrukwala wurruwurrakwulyumida warnumamalya namurndaki-likenuma wurruwurrakawura-ma Jesus-manja. Nawurrak-alilikenu...wa. 12 Ngalaja nuw-akwudangwudina arakba akina angalya Neyina aminababurna alikira iya warnumamalya. Kembirra ne-yar•da arakba Jesus-murriya akawiyuwiyeba-manja akwudangwa. Akini-yada ngawa aburraja wurrukwala warnumamalya na-jadanga errekbu-wa. Nenu-wilyakama nuwilyaba nenikijungwa nenungkwarba warniki-rungkwabi-yada nakina. Ngalaja dirndenikba dingaya dakina, akena nara arakba wurriyukwayuwa ngala-langwa, mena nuwilyaba-ma yimbukwa naburradikba nakina. Biya yingi-jadanga Neyina-langwa ngaluwa akwa wurruwurrakwulyumida warnumamalya.

13 Eneja Nubungkawa Jesus nanga-rringka-manja nakina, n-errukwulinuma dakinu-wa dingaya. Biya ni-yama ngaluwa-wa, “Nara a-ngwaduma.” 14 Kembirra n-akwudangwukajungwa Jesus nakinu-wa nenikijungwa nenungkwarba arakba. Biya n-akumarna nakina ayarrka ena-langwa bada-manja. Aburraja warnungkwarba wurribina nenu-wilyakama nibina nenikijungwa nenumamalya nuw-alkayinga nuw-erriminja wurrakina arakba. Kembirra ni-yengbina nakina Jesus ayakwa nibinu-wa ni-jungwu-murruwa. “Nungkuwa! Mirajanga!” ni-yama. 15 Eneja ni-rrakarjiyinga arakba nakina nenungkwarba ni-jungwu-murrada. Biya ni-yengbina nakina ayakwa-da. Kembirra Jesus nanga-kwa dirndenikba-wa arakba-da.

16 Aburraja wurrumurndakakina warnumamalya nawurrak-akbar•de-ka angwurra wurrakina. Biya neni-yangmarngkwajuwa Neningikarrawaru-wa. Akwa na-makijeyina ayakwa. “Naka nenungkwarba ni-yengbinamurra ayakwa Neningikarrawara-langwa,” ne-yama. “Narume-ka NuBurabuda nakina. Eneja Neningikarrawara nakina ni-likenuma yangkwurrangwa kajungwa aken-enibikini-yada ngakwurruwa ena-langwa ngarnumamalya,” namurndaki-yama wurrakina.

17 Biya ebina-manja aringbirra angalya Judiya namurndaku-makijeyinuma warnumamalya ebina-langwa Jesus ni-yama-mulangwa nakina. Akwa ngarningka ababurna-manja angalya Judiya-manja akwudangwa, aburrajukwaba warnumamalya namurndaku-makijeyinuma akina-langwa-da.

Janjana Nenikumingekingambaja neni-larrkenu-mulangwa wunenikaburrakiyuwa-kiya ena-langwa Jesus-uwa

18 Kembirra arakba warnikabuburrakiyuwa Janjana-langwa aburrajuk-waba nuw-engkirrikenuma amurndakibina ababurna-langwa ne-yama-mulangwa. Akwa nenu-makama Janjana-manja. Eneja kembirra nen-ardijuwama nakina Janjana enuwa-wa wunambilyuma-kiya ena-langwa wunenikaburrakiyuwa-kiya. 19 Ni-yama aburnuwa-wa, “Nungkwurnuwa, jeyi! Wuni-likaja angerriba Nubungkawa Jesus-uwa,” ni-yama, “yikumini-yengbini-yada enena ayakwa enuwa-wa. Yikini-yama, ‘Ningkumiyambena ningkenumamalya ningkakina?’ yikini-yamina. ‘Yirrenu-makama Janjana

nuwilyaba-langwa naruma nenumamalya neniki-lika-langwa yangkwurrangwa. Dukwa nungkuwa ningkena-da. Umba dukwa yik-embirrarinama yarna ningka nenumamalya yelakwa kini-yar•dena-murruwa-da. Umba nungkwaja, ningkumiyambena ningkenumamalya ningkena?' yikiniyamina Jesus-uwa kinalakina," ni-yama Janjana wunalakina-kiya-wa. 20 Aburnaja neni-likena arakba-da.

Nen-alilikenu...wa. Nen-akburranga arakba Jesus. Biya neni-yama, "Yinenumamalya-kiya Janjana Nenikumingekingambaja-langwa yinalakena. Yirrenu-makama nakina nuwilyaba-langwa naruma nenumamalya nibina neniki-lika-langwa enenu-wa angalya. Ningkakine-ka dukwa kembirra yirrenu-maka-mulangwa ayakwa Janjana-da. Nara-manja nungkuwa, kembirra yik-embirrarinama yarna ningku-wa nenumamalya dukwa-da. Ni-ngayindenama Janjana kin-eningmidinama nungkuwalangwa. Yirru-makina kembirra. Ningkumiyambena ningkenumamalya ningkakina?" neni-yama Jesus-uwa wunalakina-kiya.

21 Akini-yada ngawa eneja Jesus nen-eningabakama wurrababurna warnumamalya wurrangbangbilyuwa-murra. Aruma ajungwa narrakuwardanguma wurrukwala, umba aburraja wurrakina wurrukwala narrawilyakama wurruwurrariya wurramukwa aburruwa-manja, umba aburraja wurrukwala wurrimimbimimba wurrakina. Kembirra nakine-ka Jesus nen-eningabakama wurrakina eningerribirra-langwa angbilyuwa akwa namurndak-eningabadinuma arakba wurrakina-da.

22 Kembirra ni-yama Jesus wunalekbina-kiya-wa wunenikaburrakiyuwa Janjana-langwa, "Jeyi! Wuni-lawurradina Janjanu-wa," ni-yama. "Yikinu-makina ababurna-langwa kini-rringka-mulangwa kinalakina nungkwurna-langwa-murra menba aduwaba. Akwa yikinu-makina ababurna-langwa ayakwa kin-engkirrikenu-mulangwa kinalakina memema-manja mamawura. Wurribina wurrimimbimimba-murrada warnumamalya adinuba-wiya nuw-andiyama arakba. Wurribina wurrirrengmurrengmurnirna-murrada warnumamalya na-likajama yiningaba arakba yeya. Aburrajukwaba wurramarmarra-murrada warnumamalya amungkwur•da arakba aburra-langwa amakwulya. Aburrajukwaba wurrambambuma-murrada warnumamalya nuw-engkirrikajama arakba ayakwa. Aburrajukwaba warnumamalya na-jungwunu-murrada warniba arakba. Akwa enena engka. Aburraja warningalyingmalyingma warnumamalya nuw-engkirrikajama arakba ayakwa eningaba Neningikarrawara-langwa-langwa. 23 Amandangwa eneja Neningikarrawara neningabe-ka nakina warningerribirra-manja warnumamalya wurribina nara a-minikalyikuma nganyangwa-langwa," ni-yama Jesus wunalekbina-kiya-wa wunenikaburrakiyuwa Janjana-langwa.

24 Aburnaja neni-lalika arakba Jesus wunalakina-kiya akwa neni-lawurradina Janjanu-wa. Eneja kembirra Jesus ni-yengbina akwala ayakwa Janjana-langwa-langwa wurrumurndakibina-manja wurruwurrakwulyumida warnumamalya. Ni-yama nakina, "Kirri-likenu-manja nungkwurruwa engku-wa alarrkingburingka-wa angalya nara-murruwa alikira, numiyambenu-we-ka nenungkwarba kirr-aburangkama kirrakina? Kirri-likenuma dukwa kirr-andeyuma nenungkwarba nilyangkadawa, nibina numa-warrukwajinama mangma erribirra? Dukwa nenungkwarba kirr-aburangkama amarda wuburra, ebina na-warrijinama arrirra angerriba iya angerriba? 25 Dukwa kirr-aburangkama kirrakina nenungkwarba nibina n-awiyuwiyebenama dukukwulyubena dumbala

akwa n-alyelyubarinama eningaba aninga akwa nu-murrkumurrkwulama mamurrkbalya-manja mamukumungkwulinga? Namukwiyadakine-ka nenungkwarba kirr-andeyuma dukwa-da. Nare-ka. Namukwiyadakina nenungkwarba nara erribirra ambilyuma alarrkingburingka-manja angalya umba alikira-manje-ka n-ambilyama, wuburra wurrububungkawa-langwa-manja alikira nakine-ka-da," ni-yama Jesus wurrumurndakibina-manja warnumamalya.

26 "Yirru-maka," ni-yama ngarningka Jesus wurrakina-manja. "Kirr-aburangkama NuBurabuda nenumamalya kirrakina-da, nibina nenu-makumakinama Neningikarrawara-langwa ayakwa warnumamalyu-wa-na! Yawe-ka, nakina-bina-da! Kirri-likenuma kirr-aburangkama NuBurabuda nenumamalya akwa kin-akburrangama arakba nakina. Umba nakine-ka NuBurabuda nenikiyarrkuwilyaka ayakwa Neningikarrawara-langwa ngarningka nakina. 27 Ka-makinama nganja ningena, kembirra w-engkirrikiya-langwa angwurra amurndakenenu-wa ayakwa nuw-arrikarrijungwunu-murruwa Neningikarrawara-langwa-manja jurra. Ngarraku-makinama ayakwa Janjana-langwa-langwa. Ni-yamama Neningikarrawara arakburakba-kiya-wiya,

'Ngayuwe-ka ningena kini-larrkajama nganyangwa nenikiyarrkuwilyaka ayakwa nenumamalya, kajungwa kenumini-ngekburakini-yada ma-murukwa nungkwa-langwa ningkeniki-liki-yada nungkuwa. Kini-lyengmenama nakina umba k-arijidinama ningkakina arija-langwa,'

ni-yamama Neningikarrawara. Kembirra arakba nakina-bina Janjana-da, ni-lyengmanguma nakina-da," ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya.

28 "Amandangwa," ni-yama ngarningka Jesus. "Naruma ngawa nenumamalya nakina Janjana-da. Arakburakba-kiya-wiya-langwa yanda-langwa aduwaba nara wurribina wurrukwala warnumamalya wurraruma wuburra enuwa. Umba nungkwurraja kirriyukwujiya-dangwa karnumamalya, kirr-engingmidina-manja Neningikarrawara nu-bungkawadina-mulangwa nakina, kembirra kirrarume-ka Janjana-manja angwurra kirrakina. Kirr-eningmidina-manja Neningikarrawara nu-bungkawadina-mulangwa nakina, kembirra eneja Neningikarrawara kini-yaminama nakina nungkwurra-langwa-langwa, 'Naka nenungkwarba naruma, amandangwa naruma Janjana-manja angwurra,' kini-yaminama Neningikarrawara-da," ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa wurruwurrakwulyumida warnumamalya-da.

29 Aburraja wurrumurndakakina warnumamalya wurrababurna-langwa namurndak-engkirrikenuma akina ayakwa Jesus-langwa. Akwa ngawa aburraja wurrukwala warnungkwarba narraminu-war•dangu-murrumurra warka WarningiRawuma-langwa akwa narraminu-murndukwa-murrumurra angwarnda warnumamalya-langwa aburrajukwaba nuw-engkirrikenuma akina Jesus-langwa ayakwa wurrakina akwa neni-yangmarngkwajuwama Neningikarrawaru-wa. Wurrumurndakakine-ka wurrababurna warnumamalya nuw-engkirrikenuma ebina-wiya adinu...ba-wiya ebina ayakwa Janjana-langwa. Kembirra nenumini-yarrkuwarakama wurrakina Neningikarrawara-langwa ayakwa akwa kembirra eneja Janjana nenu-mingekingambajuwama wurrakina. Kembirra aduwaba nuw-engkirrikenuma Jesus-langwa ayakwa wurrakina-da. 30 Umba aburraja WurruBarija warnumamalya akwa ngawa warnikakakirumaka

ayakwa eningarumuruma Mawijija-langwa nara wurrakina kenumini-yarrkuwaraka Neningikarrawara-langwa ayakwa. Kembirra nara Janjana kenu-mingekingambajuwa wurrakina, mena namurndaku-warangu-mubaba-da.

31 Eneja kembirra ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa wurruwurrakwulyumida warnumamalya, “Karnumamalya kirribina kirr-ambilyama enena-manja angalya aduwaba, kirrumiyambene-ka karna? 32 Wurriyukwayuwe-ka wuburra kirrakina-da, wurribina nuw-angmakayenama wurrakina namurndaki-likaja-murrumanja wurrababurna warnumamalya, namurndaku-warrukweyina-murrumanja wurrakina angerriba iya angerriba. Umba wurrukwala wurriyukwayuwa nuw-ardenama wurrukwalu-wa. Ne-yaminama,

‘Yarna ngarraminu-mebinuma eninginingaba emeba kajungwa ke-yekirrerrikini-yada nungkwurruwa.
Akena nara nungkwurraja yiki-lukweyina kirrakina-da.
Biya kembirra yirru-mebinuma emeba eningamukwa akwa yirru-ngwadinuma yarna awurrumalya.
Akena nara yiku-ngwadeyina nungkwurramba-langwa kirrakina-da,’

ne-yaminama wurrukwala wurriyukwayuwa wurrukwalu-wa wurrakina-da. Kembirra wurriyukwayuwa wuburra yiki-yaminama nungkwur-raja karna karnumamalya karningaduwaba-da, mena kirru-waranguma adinuba-wiya Janjana, akwa kirru-warenama ngarningka ngayuwa nganjukwaba aduwaba kirrakina-da.

33 “Amandangwa,” ni-yama Jesus, “ebina-wiya ni-likenu-manja Janjana Nenikumingekingambaja yangkwurrangwa, kini-rringkama nakina mamawura iya marringa. Adadinuba nara nakina kin-alyubarina aninga, umba murumureya n-ambambilyuma neni-yangmarngkwajuwama Neningikarrawaru-wa nakina. Akwa nara amalyirra kini-bekina nakina akwurena-langwa. Nungkwurraja kini-rringkama nakina, akwa kirri-yamama, ‘Kardi! Wurramukwa-dangwa naka-manja nenungkwarba nuw-ambilyama,’ kirri-yamama-da. 34 Kembirra nganja, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya, ningi-yar•duma arakba arija-langwa ngayuwa. Nungkwurraja yirri-rringkinama ngayuwa ning-alyubarinama aninga iya ningi-bekinama akwurena-langwa amalyirra. Kembirra kirri-yaminama, ‘Kardi! Nake-ka nenungkwarba numungwur•dangme-ka. N-alyelyubarinama naka akwa ngawa ni-bibekinama akwurena-langwa amalyirra naka-da. Akwa ngarningka namurndaki-yakeyinama enuwa akwa warnungkwarba wurribina narruwurra-murndukwunama angwarnda wurrukwala-langwa akwa ngawa warnumamalya wurruwurrariya aburrajukwaba-da,’ kirri-yaminama-da. Amukwiyadakina ayakwa kirri-yengbiyengbinama nganyangwa-langwa-da. Adinuba-wiya kirru-waranguma Janjana, umba aduwaba kirru-warenama ngayuwa nganjukwaba-da.

35 “Aburraja warnumamalya wurribina nenumini-yarrkuwarakinama ayakwa Neningikarrawara-langwa narra-wilyakajinama wurrukwala-manja warnumamalya ayakwa ni-yengbinu-mulangwa Neningikarrawara alyangmilyangmandukwuna-wiya amurndakakina-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da.

Duwurrariya didarringka yinginumin-ajirrangu-mulangwa alika-kiya Jesus-langwa

36 Bi...ya eneja nuwilyaba NuBarija nenumamalya nen-ardijuwama Jesus
ena-langwu-wa alikira aningi-yada. Nakina NuBarija nenimikirra Jayu-
muna. Ni-likena eneja Jesus ena-langwu-wa alikira, n-awiyebena, akwa
n-ambarringa biya n-alyubarina arakba aninga enuwa-manja yakwujina.
37 Akina-manja ngawa angalya aminababurna alikira ying-ambilyuma
ngalaja dakina duwilyaba didarringka duwurrariya. Dadinungkwurakba
ngawa duwurrariya ying-ambambilyuma dakina. Umba dadingma Je-
sus n-alyubarinuma aninga Jayumuna-langwa-manja alikira. Kembirra
yingu-manga bungabungwa akwulyubena ebina yingu-beyindanguma am-
inaruma angwarnda eyukwujiya-ma budila. Eningabe-ka amalyirra akina
akwa eningaba budila angwarnda-ma akwulyadada-ma. Yingu-manga
akina biya yingu-wilyaka Jayumuna-langwu-wa alikira. Yingi-yar•da, biya
ying-awiyebena ngalajukwaba.
38 Eneja Jesus n-angmungmakwulaluma nakina umba
n-arndadadilyuma. Umba dakina didarringka ying-
akwudangwukajungwuna enuwa-wa, ying-arjijeya akwaburrangarna
ena-langwa-manja alika akwudangwa. Ying-arjijeya, biya yingu-ngwadina
dakina didarringka, umba ngala-langwa angwada ne-ngkalyikama alika
Jesus-langwa na-kwularrinu-mulangwa ngala-langwa-langwa menba. Biya
kembirra arakba ying-abuluwendinga yingi-ngburingkakama alika Jesus-
langwa ngala-langwa-murra mamungba. Biya yingi-lawurangka arakba
alika ena-langwa-da. Akwa amalyirra ebina yingu-wilyakama eningaba
yingi-jiraba budila-langwa Jesus-langwa-manja alika arakba-da. Eningabe-
ka na-kirruwanjuma. Dakine-ka didarringka yingi-yamama akina mena-
baba yingi-lyelyingminuma Jesus-da, akwa yingini-ngayindanguma Jesus
neningmi-yada nakina yingi-lyelyingminu-mulangwa dakina-da.
39 Eneja NuBarija numinakina alikira nanga-rringkama ebina
yingi-yamama dakina, biya ni-lyangkiyama, “Numiyambene-ka naka
nenungkwarba? NuBurabuda-manja nenungkwarba amandangwa
naka, kin-eningmidinuma kembirra daka-langwa didarringka-da! Kin-
eningmidinuma duwurrariya dilyengma daka didarringka dibina yinginі-
lyinginama-da,” ni-lyangkiyama nakina NuBarija.
40 Eneja Jesus ni-yama enuwa-wa, “Jayumuna, yiba-makinama eyukwu-
jiya alawudawarra,” ni-yama.
Ni-yama eneja Jayumuna, “Yi-makina kembirra, Bungkawa.” Eneja
kembirra nakina Jesus nenu-makama enena alawudawarra.
41 Nuwilyaba nenungkwarba numinababurna angwarnda nenu-kwama
ena-langwa angwarnda wurrukwalu-wa warnumamalya wurribina
warningalyingmalyingma-wa. Nara erribirra kenu-kwa umba ambaka-
murra aburraja kenumini-lawurrakajinama arija-langwa wurrakina.
Arngkababurna-langwa ni-yaminjamama nakina. Biya nenu-kwa
nuwilyaba nenungkwarba eningaduwaya angwarnda aruma, 500 ajilba-
murra-da. Umba nenu-kwa ningka nenungkwarba 50-da.
Bi...ya numi-jerrida arakba mamawura wuneniki-lawurrakaji-yada
wunalakina wunenungkwarba-kiya ebina angwarnda. 42 Akena
wuneningangwarnda-ma wunalakina-kiya-da. Nara kenu-wilyaka ebina
angwarnda wuneniki-lawurrakaji-yada-da.
Bi...ya eneja n-embimbirrarinu-mulangwa nakina nenungkwarba ne-
nungkwurakba, nenu-maka arakba wunalakina-kiya-wa, “Mama arakba
akina. Nara a-lawurrakajuma ngayuwa-wa, mena kineningangwarnda-
ma-baba kinalakina. Kamini-yakuwabijinama akina-langwa angwarnda,”
ni-yama nakina. Ena ngawa.

“Yi-makina kembirra ningkakina Jayumuna,” ni-yama Jesus enuwa-wa, “numiyambene-ka nenungkwarba kinu-warrngkilyelyingminama nakina-manja nenumamalya umba numiyambena kini-lyelyingminama angwurra?” ni-yama Jesus Jayumunu-wa.

43 Eneja ni-yama Jayumuna, “Ngaya ningi-yaminama nibina nenungkwarba kini-lawurrakajini-yada aruma angwarnda enuwa-wa kini-lyelyingminama angwurra nakina, mena aruma-baba angwarnda nenumini-yakuwabijuwama nakina-da,” ni-yama Jayumuna-da.

“Nakina-bina-da,” ni-yama Jesus. 44 Biya ni-nyakuwarrukwajungwa arakba nakina dibinu-wa didarringka, akwa ni-yama ngarningka Jayumunu-wa, “Nga-rringka daka didarringka,” ni-yama. “Ningena ngayuwa ning-awiyebenu-manja enenu-wa alikira nungkwa-langwu-wa, nara yiku-kwa akungwa alika-langwa. Nara nungkuwa yikumin-ajirranga alika, umba ngalaja daka didarringka ngumin-ajirranguma alika nganyangwa ngala-langwa-murra angwada, akwa yingi-ngburingkakama ngala-langwa-murra mamungba. 45 Ning-awiyebu-manja ngayuwa nungkwa-langwa-manja alikira, nara nungkwaja yiki-lawurangka ngayuwa. Umba ngalaja daka didarringka arngkababurna ngumini-lawurangkama alika nganyangwa, yingi-lyelyingminu-mubaba ngayuwa. 46 Nara nungkwaja yikumini-jiraba aliba-langwa amalyirra nganyangwa-manja aringka, kajungwa warningmi-yada warnumamalya ningki-yekirrerridinu-mulangwa nungkuwa ningi-yar•du-mulangwa ngayuwa nungkwa-langwa-manja alikira. Umba ngalaja daka didarringka yingu-beyindangume-ka amalyirra aminaruma angwarnda ebina ne-ngbajama eningaba biya ngumini-jirabama alika-manja. 47 Dadingma daka duwurrariya dilyengma mena ababurne-ka awurruwurrariya yingi-yama-mubaba arakba daka. Umba eneja Neningikarrawara nangamini-yakuwabijuwama arakba amurndakakina awurruwurrariya yingi-yama-mulangwa daka-da. Kembirra aminakina-langwa ngalamba-langwa yingi-lyelyingminama angwurra ngayuwa-da. Umba kenumini-yakuwabijina-manja adinakba-kiya Neningikarrawara nuwilyaba nenumamalya ambawura awurruwurrariya, kembirra nakina-bina kinu-warrngkilyelyingminama ngayuwa-da,” ni-yama Jesus Jayumunu-wa-da.

48 Biya kembirra ni-yama nakina Jesus dibinu-wa didarringka, “Eningerribirre-ka awurruwurrariya ningki-yama-mulangwa ningkakina ningkumini-lyurrkwajungwunuma arakba ababurna-langwa,” ni-yama Je-sus.

49 Aburraja warnumamalya wurribina ne-yebukeyinu-murrumurra aninga Jayumuna-langwa-manja alikira na-lyangkumakajungwunuma wurrakina, “Numiyambene-ka naka nenungkwarba nenumini-lyurrkwunama awurruwurrariya warnumamalya-langwa? Eneja Neningikarrawara yimbukwa nuwilyaba-ma kini-yengbinama amukwiyadakina ayakwa ngarnumamalyu-wa, umba nara naka,” na-lyangkumakajungwunuma wurrumurndakakina warnumamalya-da.

50 Eneja Jesus ni-yama kembirra dibinu-wa didarringka, “Ningku-werrikambilyu-mulangwa ngayuwa-manja ningkakina, kembirra yirr-enibikama ngayuwa ningkakina arakba. Umba jeyi, likaja arakba yiningaba-murra yukwudukwuda,” ni-yama Jesus ngaluwa-wa-da. Ngalaja kembirra yingi-likena arakba yiningaba-murra yilyurrkwa-murra yuk-wudukwuda dakina-da.

8

Wurrukwala-langwa wurridarringka wurribina nenu-mamurikajuwa-mulangwa Jesus

1 Bi...ya eneja Jesus ni-likenuma arakba nakina angerriba iya
angerriba engku-wa iya engku-wa angalya. Ni-likenuma kembirra
akwalu-wa angalya aminababurnu-wa alikira iya warnumamalya
akwa akwalu-wa ngarningka angalya aminambawuru-wa alikira
nakina. Biya amurndakakina-manja angalya ababurna-langwa
nenu-makama warningakwujina warnumamalya eninginingaba
ayakwa kinu-bungkawadina-mulangwa Neningikarrawara ena-
langwa-manja warnumamalya. Aburrajukwaba wurrumurndakibina
wurrumemberrkwa wurrambilyuma warnikabuburrakiyuwa ena-langwa
nawurraki-likenuma enuwa-manja wurrakina-da.
2 Ebina-wiya ngawa nakine-ka Jesus neni-jadijuwama wurruwurrariya
wurramukwa wurrukwala-langwa wurridarringka. Umba nen-
eningabakama wurrukwala angbilyuwa-langwa nakina. Arngkawura
neni-jadijuwama Jesus wurrumangbala wurrambilyuma wurramukwa
wurruwurrariya duwilyaba-langwa didarringka dadimikirra Meri.
Aburraja narringa-yengbijuwama dakina Meri DadinguMakidala,
mena ngala-langwa angalya Makidala akina-baba. Kembirra
wurrumurndakakine-ka wurridarringka namurndaki-likenuma
aburrajukwaba Jesus-manja wurrakina. 3 Ngalajukwaba duwilyaba dingka
didarringka yingi-likenuma dadimikirra Jawena. Umba eneja ngala-
langwa neningiyadikba nenimikirra Juja. Naruma nakina nenungkwarba
nibina nenuminu-war•duwar•danguma warka Nubungkawa-langwa
Yerida. Akwa ngawa ngalajukwaba yingi-likenuma duwilyaba dingka
didarringka dadimikirra Jujena. Wurrumurndakakine-ka wurrababurna
wurridarringka nawurraki-likenuma Jesus-manja akwa ena-langwa-manja
warnikabuburrakiyuwa. Narru-wilyakame-ka aninga iya angwarnda
aburra-langwa, kajungwa warnik-akwurraji-yada wurrumurndakakina-
manja warnungkwarba, akwa warniku-kwi-yada aninga-da.

Nenungkwarba ni-lungkuwabijuwa-mulangwa amadidira

4 Aburraja wurrababurne-ka warnumamalya nawurraki-likenume-
ka wurrakina akini-yada ngawa Jesus-uwa engka-langwa iya engka-
langwa angalya. Biya kembirra wurruwurrakwulyumida warnumamalya
nawurra-murndukwunuma arakba Jesus-manja. Eneja nenu-makama
nakina Jesus enena alawudawarra aburruwa-wa.
5 Nuwilyaba nenungkwarba numinakina angalya ni-
lyangkuwerribikajungwunuma nakina neniki-lungkuwabiji-yada
akina amadidira amaninga eyukwayuwa. Nakina nenungkwarba n-
akumarnuma amadidira amaninga embimbirrkaluwa ena-langwa-manja
beka, biya ni-likena arakba. Biya ni-likenu-manja lukwakwa nakina
ena-langwa-manja angalya n-errikbeyinuma arakba amurndakakina
amadidira ajiringka-wa. Erribirra numurndak-arrijakama angerriba iya
angerriba, ka-lungkuwarrini-yada akina aninga.
N-errikbeyinu-manja lukwakwa amurndakakina amadidira, ngalaja ak-
wala ne-ngkilarreyinuma mamurukwa-manja. Kembirra arngkidarrba-
langwiya aburraja warnumamalya na-likenu-manja wurrakina narr-
embirrkingalyilyakama ebina amadidira amaninga. Kembirra aburraja
wurrajija nuw-angkirreyinuma akwa narr-embirrkumanguma, akwa nuw-
alyubarinuma amurndakibina embimbirrkamamuwa amaninga.

6 Umba ngalaja amadidira akwala ne-ngkilarreyinuma akina
amurndurrkangwarnda-manja ajiringka. Kembirra na-lingbijangeyinu-
manja amurndakakina na-lungkwardadinuma akina engburingka-baba
ajiringka.
7 Umba ngalaja akwala ne-ngkilarreyinuma akwurrirra-langwa-manja
angalya awurruwurrakuwilyarra. Ngalaja kembirra amurndakakina
akwurrirra akwa ngawa ebina amaninga amarda na-lingbijanginuma
aburrunguwa alirrakidirrbura. Kembirra akwurrirra akwa ngawa akina
amaninga amarda na-lungkuwarreyinuma adidirrbura. Akena angwurra
akwurrirra na-lungkuwarrinuma warenja, akwa kembirra naminu-
mar•danguma angalya. Ngalaja kembirra ebina amaninga amarda nara
ka-lungkuwarrina angwurra, akwa nara kuw-arrangba aninga.
8 Umba ngalaja akwala amadidira ne-ngkilarreyinuma eningabu-wa
ajiringka. Kembirra na-lingbijanginuma akwa na-lungkuwarreyinuma.
Biya kembirra nuw-arrangbama arakba aninga ababurna akine-ka-da.
Ena-bu ngawa alawudawarra-da.
Ene-ka alawudawarra nakina Jesus nenu-makama wurrumurndakibina-
manja warnumamalya. Biya kembirra nenu-makama arakba nakina
enena engbuda eningarija-langwa ayakwa aburruwa-wa. “Yiki-
yakuwerribikinama ambaka-langwa akinu-wa alawudawarra ngarra-
maka-murruwa,” ni-yama Jesus. “Umba yik-awiyebajina-manja
akina nungkwurra-langwu-wa mada, nara kembirra a-jadijuma
mungarrkuwarru-wa mada akwa a-lyikbijuma akina ayakwa umba yiki-
yakuwerribikaja ngawa ambaka-langwa amurndakakinu-wa,” ni-yama
Jesus nenu-makama wurrumurndakibina-manja warnumamalya-da.
9 Aburraja Jesus-langwa warnikabuburrakiyuwa namurndaki-yama
wurrakina enuwa-wa, “Ne-yamarrkiname-ka enena alawudawarra?” ne-
yama.
10 Kembirra ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Akine-ka ayakwa
Neningikarrawara-langwa kinu-bungkawadina-mulangwa nakina
nuw-abuwarrkajungwunuma adinuba-wiya akina. Umba kirrenu-
mukangbijuwama eneja Neningikarrawara arakba nungkwurruwa-manja.
Umba aburraja wurrukwala warnumamalya kuw-engkirrikajama ayakwa
alawudawarra-murra. Mama wurrakina kuw-andiyama akena nara
wurrakina a-rringkama-da, akwa mama kuw-engkirrikajama akena
nara akburranguma wurrakina-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa
warnikabuburrakiyuwa-da.
11 Biya neni-dirrburakama arakba Jesus ena-langwu-wa warnikabubur-
rakiyuwa ebina-langwa alawudawarra. Ni-yama, “Amurndakibina eyuk-
wayuwa amaninga amadidira Neningikarrawara-langwa wuburra ayakwa
ke-yaminama akina. 12 Umba aburraja wurrukwala warnumamalya
kuw-engkirrikajama ayakwa Neningikarrawara-langwa, akena eneja
nakina Namukwa kini-likajama akwa kenu-murrakajinama amurndak-
ibina Neningikarrawara-langwa ayakwa aburra-langwa-langwa mangma.
Kembirra ke-yaminama wurrakina warnumamalya wuburra amurndakib-
ina amadidira amaninga ne-ngkilarreyinuma mamurukwa-manja. Umba
eneja Namukwa kini-yaminama nakina wurrajija wuburra wurribina
narru-menama amurndakibina amadidira. Kenu-murrakajinama Na-
mukwa ayakwa Neningikarrawara-langwa wurrumurndakibina-langwa
warnumamalya kajungwa nari-yada eningmiduma wurrakina ebina
ayakwa eningaba akwa nari-yada a-werrikambilyuma Neningikarrawara-
manja, akwa nari-yada Neningikarrawara enibikama wurrakina-da.

13 “Aburraja wurrukwala warnumamalya kuw-engkirrikajama aburra-
jukwaba Neningikarrawara-langwa ayakwa akwa ke-yekirrerridinama,
karru-menama akina ayakwa aburra-langwu-wa mangma. Akena nara
ngalaja ambilyuma akina ayakwa amiyerra aburruwa-manja. Ka-
werrikambilyama wurrakina aduwaya-wiya Neningikarrawaru-wa. Ak-
ena Namukwa keni-labaja-manja wurrakina-manja warnumamalya kem-
birra nara arakba a-werrikambilyuma wurrakina Neningikarrawara-
manja. Wurrakine-ka kembirra warnumamalya ke-yaminama wuburra
amurndakibina amadidira ne-ngkilarreyinuma amurndurrkangwarnda-
manja ajiringka.
14 “Aburraja wurrukwala warnumamalya kuw-engkirrikajama
ayakwa Neningikarrawara-langwa aburrajukwaba wurrakina, akena
ka-werrikawarriyadiname-ka awinyamba-langwa wurrakina akwa
kuw-engkingkirrikajama angwarndu-wa iya amurndakijiku-wa akwa
abadakalyu-wa. Ngalaja amukwiyadakina ka-likajama angwurra aburra-
langwu-wa mangma, akwa ka-jadijinama ayakwa Neningikarrawara-
langwa aburra-langwa-langwa mada. Wurrakine-ka warnumamalya
ke-yaminama kembirra wuburra amurndakibina amadidira ne-
ngkilarreyinuma akwurrirra-manja akwa na-lingbijangeyinuma, biya
na-lungkuwarreyinuma akwa nuw-arrangbama aninga, akena nara ka-
walyuwadina akina.
15 “Aburraja wurrukwala warnumamalya kuw-engkirrikajama ayakwa
Neningikarrawara-langwa akwa karru-menama karri-lyinginama akina
warningamiyerra. Kenumini-yarrkiyarrkuwarakinama wurrakina
Neningikarrawara-langwa ayakwa wurriyirrbiyirrba ngawa akwa
ke-yaminjaminama eningaba wurrakina warningangkawura. Ke-
yaminama kembirra wurrakina warnumamalya wuburra amurndakibina
amadidira ne-ngkilarreyinuma eningaba-manja ajiringka akwa na-
lungkuwarreyinuma yanda-langwa nuw-arrangbama eningaba aninga
akina-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Nara ngakwurruwa e-yamama wuburra warnumamalya wurribina narr-abuwarrkinama bajananga

16 Biya kembirra Jesus ni-yengbina ngarningka ayakwa ena-langwa-
manja warnikabuburrakiyuwa akwa wurrukwala-manja warnumamalya
aburrajukwaba. Nenu-makama alawudawarra bajananga-langwa. Ni-
yama nakina, “Yakuwa yak-abarrakajina-manja bajananga alikira-manja
arrawa, yak-akumurnama akina karrawara, kajungwa karri-rringkini-
yada warnumamalya eningaba alarradada amungkwurrkbuda. Yak-
abarrakajina-manja akina bajananga yalakena nare-ka abuwarrkama ak-
ina. Nara akumama yalakena bajikala karrawara akina-manja bajananga
akwa ngarningka nara awiyebajuma akina mamukumungkwulinga-
manja arrawa. Umba karrawara yak-akumurnama, kajungwa ka-
larrkabarrakajini-yada angalya akina bajananga. Kembirra aburraja
wurrukwala warnumamalya kuw-awiyebena-manja arrawu-wa alikira-
wa karri-rringkinama akina alarradada wurrakina-da,” ni-yama Jesus
wurrumurndakibina-manja warnumamalya-da.
17 Biya ni-yama ngarningka nakina Jesus, “Ebina
nuw-abuwarrkajungwunama adinuba-wiya aduwaba kuw-
abilyerrikajungwunama akina arija-langwa. 18 Kembirra nungkwurraja
yik-engkirrikajame-ka ambaka-langwa kirrakina nganyangwu-wa

ayakwa aduwaba. Nara amini-yarrkuwurruma umba yikumini-yarrkuwarakinama angwurra ngawa.

“Karningerribirre-ka karnumamalya nara-manja amini-yarrkuwurruma nganyangwa ayakwa umba yik-engkirrikaja-manja akina angwurra kirrakina, kembirra yiki-yarrkuwarakinama amurndakibina ayakwa nungkwurra-langwa-manja mangma ngawa. Kembirra nganja ngayuwa ka-mamurikajinama nungkwurruwa-manja kajungwa yik-eningmidini-yada angwurra kirrakina. Umba kirruwilyaba karnumamalya yiki-lyangkiyamina-manja kirrakina, ‘Ningeningma amurndakakina ayakwa,’ akena nara-manja engkirrikuma angwurra kirrakina, umba yikumini-yarrkuwurrena-manja ayakwa nganyangwa, nare-ka ngayuwa a-mamurikajuma kirrakina. Nungkwurraja kembirra yiki-yakuwabijiname-ka kirrakina amurndakibina ayakwa nganyangwa. Aminakina-langwa kembirra yik-engkirrikajame-ka ambaka-langwa nganyangwu-wa ayakwa aduwaba kirrakina-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da.

Jesus-langwa-langwa dirndenikba akwa wurrarrkwurrkuwena-langwa

19 Bi...ya aburraja Jesus-langwa dirndenikba akwa ngawa warnikuku-marnjena ena-langwa na-likenuma wurrakina ebinu-wa alikira Jesus n-ambilyu-murruwa nakina, akena nara kuw-akwudangwukajungwuna wurrakina enuwa-wa mena wurrababurna-baba warnumamalya nuw-ambilyuma yakwujina arrawa. 20 Aburraja nenu-makama kembirra wurrukwala warnumamalya Jesus-manja, “Daka arakba dirndena akwa nenikumarnjena-murriya,” ne-yama wurrakina. “Errekba-manja ngawa nuw-alkayenama warna, umba bu-ngayindenama nungkuwa,” ne-yama-da.

21 Eneja Jesus ni-yama wurrumurndakakinu-wa warnumamalya wurrababurnu-wa, “Daka dirndirrka akwa ngawa narrkuwarrka-murriya arakba-na? Nganja ninginga-yengbijinama dirndirrka dadingerribirra akwa narrkuwarrka-murriya wurribina nara a-yarrkuwurruma Neningikarrawara-langwa ayakwa umba nuw-engkingkirrikajama akina,” ni-yama Jesus aburruwa-wa.

Jesus ni-lyurrkwaka-mulangwa akungwa akwa arrirra

22 Bi...ya arngkawura Jesus ni-likena nakina awurukwu-wa na-kuwabalinu-murruwa adirrungwarna enuwa akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa. Biya nawurraki-rijawudiyinuma mijiyanga-manja. Ni-yama Jesus, “Nga-likaja arakba, ngarr-aburrungkuwarrukwuna enena akungwa,” ni-yama. Biya narring-arjiyajuwa dumbala wurrakina biya na-likena arakba-da.

23 Ngalaja makina mijiyanga num-angkidikarrinu...wa. Eneja kembirra Jesus nu-mungkwulinga. Ngalaja kembirra adirrariyaba aruma arrirra narrak-akburranga, narraku-wardanga arakba wurrakina. Na-warumajungwunuma arrubude-ka. Ngalajukwaba akungwa na-warumajungwunuma, na-rrangkuwanginuma adirrungwarna, na-ngakarjeyuma akwa nuw-awiyebeyinuma memedirra-wa mijiyanga. Nuw-awiyebeyinuma akwa na-lyangburrukwajuwame-ka makina-manja mijiyanga-da. Kembirra arngkidarrba ka-ngwardinume-ka wurrakina-da.

24 Kembirra aburraja warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa na-lika akwa nenu-mirajangajuwa Jesus-manja. “Bungkawa! Bungkawa!” ne-yama. “Adinuba aku-lkuwarriname-ka ngarna, umba mirajanga!” ne-yama.

Eneja Jesus nu-mirajanga, biya ni-yengba ayakwa engbuda akinu-wa arrirra akwa akungwa-wa. “W-erriminja!” ni-yama. Ngalaja kembirra nuw-ar•darra ebina arrirra akwa na-lyurrkwuda arakba akungwa ngalajukwaba-da.

25 Biya Jesus ni-yama ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, “Miyambena-burra nungkwurruwa nara a-werrikambilyuma ngayuwa-wa?” ni-yama.

Aburraja nawurraki-yakikbijangeyina angwurra wurrakina. Nuw-akbar•dange-ka. “Numiyambena-burra naka nenungkwarba?” ne-yama na-makijeyinuma wurrakina. “Ni-yengbinama ayakwa arrirra-wa akwa akungwa-wa nakina, biya nenakumin-engkirrikajama ngalajukwaba enuwa-wa-da!” ne-yama wurrakina warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa-da.

Jesus nen-eningabaka-mulangwa nuwilyaba nenungkwarba nibina nenu-wilyakama wurramukwa

26 Kembirra Jesus akwa ngawa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa narr-aburrungkuwarrukwama arakba akungwa warniki-liki-yada wurrakina aburrungkuwarru-wa engembu-wa Kiraju-wa. Akine-ka angalya aring-birra emikirra Kiraja nuw-ambilyuma aburrungkuwarra akungwa umba Keliliya aburrungkiladada ngalaja nuw-ambilyuma akina.

Biya ne-yar•da arakba wurrakina Kiraja-manja. 27-29 Kembirra ni-rukbijangu-manja Jesus mijiyanga-langwa ariba-wa, eneja nuwilyaba nenungkwarba nubukwaya ni-likena nenu-kwurukwa enuwa-wa. Nakina nenungkwarba numinakina angalya Kiraja, umba nenu-wilyakama enuwa-manja wurrababurne-ka wurramukwa wurruwurrariya. Warningarakba-kiye-ka wurrumurndakakina wurramukwa namurndak-ambilyuma enuwa-manja. Arngkababurna-langwa nen-engkengkarrngarnuma nakina-manja. Aburraja kembirra warnumamalya ena-langwa nen-ararikama nakina ayarrka-manja akwa alika-manja didija-murra. Akena ni-ngkingkarrngarnuma alakina-kiya didija. Aburraja wurramukwa wurruwurrariya neni-yakiyakarnuma arakba engku-wa nara-murruwa alikira iya warnumamalya. Nara dumbala kin-awiyuwiyebena umba neyebirra nakina n-alilikenuma. Nara kin-ambilya arakba angalya-manja umba n-ambilyumurra nakina nara-murrumanja alikira iya warnumamalya. Medirra-manja ngawa nu-mungkumungkwuluma narr-akakumarnu-murrumanja warninikijungwa warnumamalya.

Umba n-akwudangwukajungwunu-manja nakina nenungkwarba Jesus-uwa, eneja Jesus ni-yengbina nakina ayakwa wurrumurndakibinu-wa wurramukwa. “Wurri-jadiya!” ni-yama. Akena eneja nenungkwarba ni-likilalinga akwa n-abuluwendingama alyengmilyengma-langwa Jesus-manja.

Biya angwurra n-ardanga nakina. “Jesus, Ningkenikuwenikba Neningikarrawara-langwa, ki-yamarrkinama nungkuwa ngayuwa-manja? Nara a-larrkbarjuma ngayuwa umba yi-lalika!” ni-yama.

30 Eneja Jesus ni-yama, “Ningkumiyambena ningkenimikirra?”

“Ningene-ka ningenimikirra ngayuwa ‘Ningababurna,’ ” ni-yama eneja, mena wurrababurna-baba wurramukwa wurruwurrariya nawurrak-awiyebenuma arrawa enuwa-manja.

31 Aburraja wurruwurrariya wurramukwa ne-yama Jesus-uwa, “Marrakba, nara a-larrkuma yirruwa engku-wa, nara a-diduma yarna awurrariya-manja angalya!” ne-yama wurrakina.
32 Umba akina-manja ngawa angalya akwudangwa ngalaja nuw-ambilyuma ababurne-ka bikibiki. Ne-yebiyebukeyinuma aninga angakarjiyinga-manja angalya karrawara amurndakakina. Kembirra wurrumurndakibina wurramukwa ne-yama Jesus-uwa, “Marrakba, yirrilarrkiya amurndakangabu-wa bikibiki,” ne-yama wurrakina wurramukwa Jesus-uwa. Eneja kembirra Jesus ni-lyangkuwama nakina-da.
33 Aburraja kembirra wurrumurndakakina wurramukwa nawurraki-jadinga nakina-langwa nenungkwarba akwa nawurraki-likena amurndakibinu-wa bikibiki. Nuw-awiyebaja arakba arrawa bikibiki-manja-da. Ngalaja bikibiki nuw-angkirreyina angwurra arakba. Nawurraki-dirrirnda angadingidirra-wa angalya akwa arakba namurndaku-ngwur•dirruwajungwa akungwa-manja akwa na-jungweyina-da.
34 Aburraja warnungkwarba wurribina narr-embimbirrajuwa-murrumurra bikibiki narri-rringkamurra nuw-angkirreyinuma akungwa-wa akwa na-ngwur•dirruwajungwunuma akina akungwa-manja akwa na-jungweyinuma. Kembirra nuw-angkirreyina wurrakina akwa narra-maka wurrukwala-manja warnumamalya wurribina nuw-ambilyu-murrumanja angalya-manja aminababurna-murrumanja alikira akwa ngawa nuw-ambilyu-murrumanja wurreyebijeba ambumbawura-manja alikira.
35 Aburraja kembirra wurrababurne-ka warnumamamalya namurndaki-likenuma ebinu-wa angalya bikibiki na-jungweyinu-murruwa. Biya namurndaki-yar•da arakba Jesus-manja akwa nen-akburranga nibina yakwujina nenungkwarba nen-angmungmakayanguma Jesus aburnuwa. Nakine-ka nibina-murrada nenungkwarba n-eningabaduma akena n-awiyebenuma arakba dumbala nakina akwa n-engkirrikenuma Jesus-langwa ayakwa, mena-baba meningaba arakba mangma ena-langwa. Aburraja warnumamalya namurndak-akbar•danguma. 36 Umba aburraja wurribina narr-embimbirrajuwama bikibiki, akwa narri-rringkamurra amurndakibina bikibiki na-jungweyinuma akina, narra-maka wurrumurndakakina-manja warnumamalya n-eningabadu-mulangwa nibina nenungkwarba. Narra-makama ayakwa Jesus nen-eningabaka-mulangwa nakina-da.
37 Kembirra wurrababurne-ka wurruminakina angalya WarningiKiraja warnumamalya ne-yama Jesus-uwa, “Wu-lalika enena angalya yirra-langwa akwa likaja engku-wa,” ne-yama, mena-baba nuw-akbar•danguma angwurra wurrumurndakakina warnumamalya wurrababurna-langwa. Kembirra eneja Jesus ni-rijawudija mijiyanga-manja neniki-liki-yada nakina. 38 Akena eneja nakina nenungkwarba nibina n-eningabaduma arakba ni-likena Jesus-uwa akwa nen-ambudirrka. “Marrakba,” ni-yama, “yakuwa?”
Jesus eneja neni-larrkama angalyu-wa akwa ni-yama enuwa-wa, 39 “Jeyi! Likaja nungkwa-langwu-wa angalya akwa wurra-makina wurrukwala-manja warnumamalya Neningikarrawara ngin-eningabaka-mulangwa,” ni-yama Jesus.
Eneja nakina nenungkwarba ni-likena arakba nenumurndaku-maka WarningiKiraja-manja warnumamalya Jesus nen-eningabaka-mulangwa nakina. Ni-likenuma ngawa mababurna-manja mamurukwa awilyuwilyaba-wiya-wa alikira akwa yanda-langwa wurrababurna-langwa

WarningiKiraja warnumamalya warningma arakba ayakwa ena-langwa. Umba eneja Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa narri-lalika akina angalya akwa na-likena arakba-da.

Jesus nang-enibika-mulangwa dadikijungwa dadiyara akwa nang-eningabaka-mulangwa dangbilyuwa-ma didarringka

40 Biya Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa narr-aburrungkuwarrukwama ngarningka akungwa akwa na-lawurradinuma Kiraja-langwa angerriba Keliliyu-wa. Aburraja warnumamalya wurruminakina angalya Keliliya nuw-embimbirrarinuma ngawa Jesus-uwa warnungkwurakba. Ni-yar•du-manja kembirra nakina Jesus, na-lyelyingmeyinuma wurrakina neni-rringka-mulangwa.

41 Eneja nubukwaya ni-likena nuwilyaba nenungkwarba nenimikirra Jaraja. Nubungkawa nakina jinikakwa-langwa. Biya n-abuluwendinga Jesus-langwa-manja alika akwa nenu-marrakbakama Jesus-uwa akwa ni-yama, “Marrakba, kwa, likaja nganyangwu-wa alikira,” ni-yama, 42 “mena nganyangwa dadiyawarrka ying-angbilyuwadinu-mubaba ajungwa akwa dambawura-murra-baba dakina. Mememberrkwa mambilyuma mamarika iya yinungkwura ying-ambilyuma dakina akena dadiki-jungwangene-ka arakba,” ni-yama.

Eneja kembirra Jesus ni-likena nakina aburnuwa Jaraja ena-langwu-wa alikira. Aburraja wurrababurne-ka warnumamalya namurndaki-likenuma Jesus-manja aburrajukwaba akinu-wa alikira. Akwudangwa Jesus-manja namurndaki-likenuma wurrakina, namurndaki-lyibilyidanguma wurrumurndakakina, nenu-kwurdakama Jesus-manja lukwakwa.

43 Ngalaja duwilyaba didarringka yingi-likenuma aburruwa-manja. Angbilyuwa dakina dadinungkwurakba. Mememberrkwa mambilyuma mamarika iya yinungkwura yingi-jungwunuma angbilyuwa dakina, mena-baba merra ngala-langwa numu-kwularrinuma miyirrbiyirrba ngawa. Aburraja wurrababurna warnumamalya narringa-mamurikajuwama dak-ina akina-langwa angbilyuwa akena nara ngalaja king-adingabadina dakina. 44 Biya wurrumurndakibina-manja warnumamalya yingi-likenuma dakina mamurukwa-langwiya, biya ying-akwudangwukajungwa Jesus-uwa akwaburrangarna-langwa, akwa yinginumin-anjalkilyingama dibina dumbala Jesus-langwa dadumakirnda-manja ying-anjaljalangu-murrumanja. Akwa kembirra arngkawura-wiya ngalaja merra ngala-langwa numu-ngwanja, nara arakba kumu-kwularrina.

45 Eneja Jesus ni-yama wurrumurndakibinu-wa warnumamalya, “Angk-aburra bi-lyingama?” ni-yama.

Aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya nuw-edirremeyina. Eneja Bida ni-yama, “Bungkawa, wurrababurne-ka warna warnumamalya nungkuwa-manja akwudangwa bu-minjirrarjinama,” ni-yama.

46 Umba eneja Jesus ni-yama, “Wurruwilyaba warnumamalya bi-lyingama. Ningeningma nganja mena-baba akwala amawurrina nganyangwa na-likenuma ngayuwa-langwa wurrakinu-wa,” ni-yama.

47 Ngalaja dibina didarringka dadingma nara king-abuwarrkajungwuna. Yingu-murndaburrirridanga dubukwaya yingi-likena alyengmilyengmu-wa, biya ying-abuluwendingama ying-engmudirruwajungwunuma dad-umukwurra ajiringka-manja n-arjeyu-murrumanja Jesus. Biya yingi-yengbina ayakwa Jesus-uwa, kajungwa warnik-engkirriki-yada aburrajuk-waba warnumamalya ayakwa ngala-langwa. Kembirra yinginu-maka dak-

ina Jesus-manja yingini-lyinga-mulangwa nakina, mena-baba angbilyuwa dakina, akwa ying-adingabadu-mulangwa arakba dakina arngkawura-wiya yingini-lyinga-manja Jesus.
48 Eneja ni-yama nakina Jesus ngaluwa-wa, “Ngeniyerriya nungkuwa, nara a-werrikawarriyaduma. Ningku-werrikambilyuma ngayuwa-manja ningkakina, kembirra aminakina-langwa ningk-adingabaduma arakba. Jeyi! Likaja yiningaba-murra yukwudukwuda,” ni-yama.
49 Ni-yengbinu-manja Jesus ayakwa ngaluwa-wa, eneja nubukwaya ni-likena nuwilyaba nenungkwarba Jaraja-langwa-langwa alikira. Biya ni-yama Jaraju-wa, “Dadiyawena nungkwa-langwa arakba yingi-jungwuma adinuba. Mama arakba, ni-lalika naka nubungkawa, nara a-likama nakina nungkwa-langwu-wa alikira,” ni-yama.
50 Umba eneja Jesus n-engkirrika akina ayakwa akwa ni-yama Jaraju-wa, “Nara akbar•duma, umba eningmidina amandangwa dakina king-adingabadinama,” ni-yama.
51 Biya Jesus akwa wurrababurna-langwa warnumamalya na-likena ngawa wurriyirrbiyirrba Jaraja-langwu-wa alikira, biya ne-yar•da arakba wurrakina. Biya Jesus nen-awiyebaja Bida iya Jaminja iya Janjana iya Jaraja akwa ngalajukwaba dadingiyenikba Jaraja-langwa alikira-wa arrawu-wa, umba nara wurrukwala warnumamalya ken-awiyebajuwa nakina. Ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya, “Nara awiyebuma kirrukwala arrawu-wa umba yelakwa wurr-ambilya errekba-manja-wiya,” ni-yama.
52 Aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya akina-manja angalya na-ngwadeyinume-ka namurndaki-ringirriyadinume-ka wurrakina war-numamalya dibina-langwa dadiyara. Umba ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Nara a-ngwaduma mena nara kingi-jungwuna dadingangkawura dakina, umba yanda yingu-mungkwulingame-ka marringa daka aduwaya,” ni-yama Jesus-da.
53 Umba aburraja warnumamalya nenu-wurrumalyakama nakinu-wa Jesus, mena warningma-baba dakina amandangwa yingi-jungwuma.
54 Akena eneja Jesus n-awiyeba arrawu-wa akwa ni-rndarrka ayarrka ngala-langwa akwa n-ardinga ngaluwa-wa. “Mirajanga!” ni-yama.
55 Ngalaja ngala-langwa amawurrina na-lawurradina ngaluwa-wa, ying-enibuda arakba dakina-da yingi-jungwu-murrada-da. Arngkawura-wiya ngawa yingu-mirajanga-da. Umba Jesus nenu-maka ngala-langwu-wa warnumamalya. “Wurringa-kwuna aninga king-alyubarini-yada arakba,” ni-yama nakina-da.
56 Aburnaja nungwadikba akwa dirndadikba neni-yakikbijangeyine-ka ying-enibudu-mulangwa dakina diyukwujiya. Eneja Jesus ni-yama wunalakina-kiya-wa, “Nara a-makuma wurrukwala-manja war-numamalya ninging-enibika-mulangwa daka ngayuwa,” ni-yama Jesus wunalakina-kiya-wa nakina-da.

9

Jesus neni-larrka-mulangwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa engku-wa iya engku-wa angalya

1 Biya kembirra Jesus nenuwurra-murndukwama arakba ena-langwa warnikabuburrakiyuwa wurrumemberrkwa wurrambilyuma akwa nenu-kwama ena-langwa amawurrina kajungwa wurringbudi-yada wurrakina. Ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Ngayuwa ke-ngbudirrkinama kirrakina,

kajungwa yika-jadijini-yada wurramukwa warnumamalya-langwa akwa yikamurndak-eningabakini-yada angbilyuwa-langwa warnumamalya," ni-yama Jesus aburruwa-wa. 2 "Kembirra jeyi!" ni-yama. "Wurri-likaja arakba angerriba. Yika-makina wurrababurna-manja warnumamalya kinu-bungkawadina-mulangwa Neningikarrawara. Akwa ngarningka yik-eningabakini-yada warningerribirra wurrangbangbilyuwa-murra warnu-mamalya angbilyuwa-langwa. 3 Wurri-likaja arakba, akena nara a-wilyakama amurndakijika. Arnduwarra nara a-wilyakama iya kayuwa iya aninga akwa angwarnda nara a-wilyakama. Akwa duwilyaba-ma ngawa dumbala dadingikarrawara yik-awiyebenama, umba nara a-wilyakama dukwala.

4 "Biya kembirra yiki-yar•diya-manja kirrakina awilyaba-manja an-galya, akwa yikab-ardijina-manja wurrukwala warnumamalya akwa yikab-awiyebajina-manja kirrakina alikira-wa wurrakina, kembirra yak-wujina ngawa yiku-mungkwula marringa. Awilyaba-manja ngawa alikira yiku-mungkwula yanda-langwa yiki-lalikina-manja akina an-galya aburra-langwa. 5 Umba yiki-yar•diya-manja eningerribirra-manja angalya akwa ka-warena-manja nungkwurruwa wurruminibina an-galya warnumamalya, kembirra yiki-lalikinama akina angalya aburra-langwa. Akwa yiki-jadena-manja nungkwurruwa akina-langwa an-galya, yiku-wurrena ajiringka ebina kuw-ar•dirrenama nungkwurra-langwa eningalika. Yiku-wurrenama akina kajungwa wurrumurn-dakibina warnumamalya warningmi-yada wurrakina yika-lalikinama kirrakina karningangkawura arakba. Yika-wilyakajinama nungkwur-ruwa wurrumurndakakina-manja warnumamalya ka-warena-mulangwa nungkwurruwa wurrakina akwa ka-warena-mulangwa Neningikarrawara enejukwaba," ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa.

6 Aburraja namurndaki-likenuma arakba wurrakina engku-wa iya engku-wa angalya warniku-maki-yada wurrakina warnikabuburrakiyuwa wurrumurndakakina-manja warnumamalya eningaba ayakwa Neningikarrawara-langwa-langwa, akwa warnik-eningabaki-yada warnumamalya wurribina wurrangbangbilyuwa-murra-da.

Yerida neni-ngayindangu-mulangwa neniki-rringki-yada Jesus

7 Bi...ya eneja Yerida, nibina nu-bungkawadinuma akina-manja angalya Keliliya, n-engkirrikenuma nakina ayakwa warnumamalya na-lyelyimbukweyinuma wurrakina Jesus-langwa. Wurrakine-ka na-makijeyinuma amurndakibina-langwa ni-yama-mulangwa Jesus akwa ngawa amurndakibina-langwa ayakwa ni-yengbinu-mulangwa nakina warnumamalya-manja. Umba nakina Yerida nara kinu-mumiringka ayakwa ebina ne-yengbeyinuma, mena wurrukwala-baba ne-yamama, "Janjana Nenikumingekingambaja n-enibuduma ni-jungwu-murrada nakina-da." 8 Umba aburraja ne-yamama wurrukwala, "Eliye-ka dukwa nakina ni-yar•duma yelakwa." Umba aburraja ne-yamama wurrukwala, "Nuwilyaba NuBurabuda nibina ni-jungwu-murrada arakburakba-kiya-wiya naka-bina dukwa-da n-enibuduma-da."

9 Nara kinu-mumiringka eneja Yerida n-engkirrikenu-mulangwa akina ayakwa ne-yengbeyinuma na-lyelyimbukweyinuma wurrakina. Umba ni-lyangkiyama nakina, "Ne-yamarrkiname-ka amurndakakina ayakwa? Ningenu-makama nuwilyaba-manja nawinyamba nganyangwa akwa eneja nenumini-ngkarrngarnuma aringka Janjana-langwa arakba-da! Numiyambena-langwa nenungkwarba kembirra na-lyelyimbukweyinama

wurrakina?” ni-yama nakina Yerida ni-lyangkumakajungwunuma-da. Kembirra neni-ngayindanguma angwurra nenumin-aburangkama nenikirringki-yada Jesus ena-langwa-murra menba-da.

Jesus nenu-kwa-mulangwa aninga iya akwalya wurruwurrakwulyumida-wa warnungkwarba 5,000

10 Aburraja kembirra namurndaki-lawurradina arakba wurrumurndakibina warnikilarrkilarrka warnungkwarba Jesus-langwa enuwa-wa. Biya nenu-maka wurrakina Jesus-manja ababurna-langwa ne-yama-mulangwa amurndakakina. Eneja kembirra Jesus nenu-wilyaka wurrakina angerriba engembu-wa Bejeda. Nenu-wilyakama wurrumurndakakina wulkwa, umba nara wurrukwala kenu-wilyaka nakina Jesus.

11 Aburraja wurrukwala warnumamalya nuw-engkirrikama ayakwa nakina Jesus ni-likenu-mulangwa angerriba Bejedu-wa akwa nuw-arijidinuma enuwa-wa wurrakina arija-langwa. Kembirra wurrakina nen-akburranga arakba nakina wilyarra. Eneja Jesus nara kinu-minangkirreyina wurrakina umba ni-yengbina ayakwa aburruwa-manja kinu-bungkawadina-mulangwa Neningikarrawara, akwa nenumurndakeningabaka nakina wurribina wurrangbangbilyuwa-murra warnumamalya.

12 Kembirra na-larruwurada arakba, numa-merrimerrkbalina mamawura. Aburraja wurrumurndakibina warnikabuburrakiyuwa wurrumemberrkwa wurrambilyuma Jesus-langwa na-likena enuwa-wa. Ne-yama, “Ene-ka angalya eningalikira-ma. Kembirra wurra-larrkaja arakba wurrumurndakenena warnumamalya. Abu-likaja arakba kajungwa kuw-alyubarini-yada aninga akwa ka-mungkwuli-yada marringa amurndakeyina-manja angalya yenjerra,” ne-yama.

13 Eneja Jesus ni-yama aburruwa-wa, “Nungkwurruwe-ka-dangwa wurra-kwuna aninga kuw-alyubarini-yada warna warnumamalya,” ni-yama.

Aburraja ne-yama, “Yarne-ka yirru-wilyakinama amangbala damba akwa ambilyuma akwalya umba nara akwala ebina-da. Nare-ka yarna a-kwama wurrumurndakeyina wurruwurrakwulyumida warnumamalya enena aninga-da. Dukwa yirrumini-ngayindenama nungkuwa yarna yiki-likajama yiku-beyindenama aninga wurrumurndakeyina-langwa wurruwurrakwulyumida warnumamalya-da?” ne-yama. 14 Aburraja wurrakina warnumamalya yakwujina nuw-ambilyuma wurruwurrakwulyumideka na-lyimberrumur•dinumurra, 5,000 warnungkwarba akwa ngawa wurridarringka akwa wurriyukwayuwa aburra-langwa aburrajukwaba.

Eneja kembirra ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, “Wurr-ambarrijina ab-angmakayena ajiringka-manja. Abuwurra-murndukwuna 50 yelakwa, 50 angakuba, umba 50 yada-langwa-langwa. Abi-yamina ngawa wurrumurndakenena warnumamalya wurruwurrakwulyumida-langwa,” ni-yama Jesus. 15 Kembirra aburraja warnikabuburrakiyuwa ena-langwa narra-maka wurrumurndakibina-manja warnumamalya ebina-langwiya ayakwa Jesus-langwa. Akwa kembirra aburraja nuw-alambarringa arakba wurrakina wurrababurna-langwa-da.

16 Eneja kembirra Jesus ni-rndirrka ebina amangbala damba akwa ambilyuma akwalya. Akwa nu-ngwundikadinga, angubina-wa n-andeya, akwa neni-yangmarngkwajuwa Neningikarrawara nenu-kwa-mulangwa

nakina ebina damba iya akwalya wurrakina-manja. Biya numurndaku-kuwarranga kembirra ebina eyukwayuwa-wiya-da. Akwa nenu-kwa akina damba iya akwalya ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, ka-jungwa aburramba-langwa warniku-kwi-yada akina wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da. 17 Aburraja ne-yebukeyina arakba-da akwa namurndaki-ladinga wurrababurna-langwa-da.

Ngalaja yakwujina adirrungwarna angarumungkwa alabura nuw-ambilyuma akina. Kembirra wurrumurndakibina warnumamalya narruwurra-murndukwama amurndakibina eyukwayuwa aninga narri-lalika-mulangwa nuw-eyijinu-murrada wurrakina. Aburraja Jesus-langwa warnikabuburrakiyuwa narr-akumarnuma amurndakakina ebina-manja adirrungwarna angarumungkwa alabura akina aninga. Kembirra ememberrkwa ambilyuma angarumungkwa alabura adidirrungwarna na-lyangburrukwunuma-da.

Bida ni-yengbinu-mulangwa ayakwa Jesus-langwa-langwa

18 Bi...ya arngkawura eneja Jesus nakina nakwukawura n-ambilyuma akwa nu-buriyaminuma Neningikarrawaru-wa. Aburraja wurrubukwaya na-likena arakba enuwa-wa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa. Umba Je-sus ni-yama aburruwa-wa, “Na-lyelyimbukweyinu-manja warnumamalya, ningumiyambena ningena ne-yamama wurrakina?” ni-yama.

19 Aburraja ne-yama wurrakina Jesus-uwa, “Wurrukwala warnuma-malya ne-yamama, ‘Nakine-ka Janjana, nibina Nenikumingekingambaja-da.’ Umba aburraja wurrukwala ne-yamama wurrakina, ‘Eliye-ka nakina-da.’ Aburraja wurrukwala ne-yamama, ‘Nuwilyabe-ka NuBurabuda ne-nungkwarba neningarakba-kiya n-enibuduma arakba nakina-da,’ ” ne-yama.

20 “Umba nungkwurraja?” ni-yama eneja Jesus aburruwa-wa. “Ningu-miyambena ngayuwa kirri-yaminama?” ni-yama.

Eneja Bida ni-lawurrakaja ayakwa. “Nungkuwe-ka ningkubungkawa ningkibina Neningikarrawara ni-yengbinu-mulangwa nakina arakburakba-kiya-wiya,” ni-yama. “Ni-yamama nakina Neningikarrawara, ‘Ngayuwe-ka ningena ningeniki-larrka nuwilyaba nenumamalya kajungwa ken-enibikini-yada nakina nganyangwa warnumamalya,’ ni-yamama. Kembirra nungkuwa-bina ningkakina ningkenumamalya ningkenimikirra NingkuMejaya-da,” ni-yama Bida nakina-da.

Jesus ni-yengbinu-mulangwa ayakwa neniki-lyanda-langwa akwa neniki-jungwa-langwa

21 Eneja ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, “Nare-ka a-makama warningerribirra-manja warnumamalya ebina Bida ni-yengbinu-mulangwa ayakwa ngayuwa-langwa. 22 Ngayuwe-ka nin-gena, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya, ki-lyandiname-ka angwurra ningena-da. Aburraja wurrarumuruma ngakwurra-langwa akwa ngawa WurruMinida wurrarumuruma ka-warename-ka wurrakina ngayuwa. Aburraja warnikakakirumaka Mawijija-langwa eningarumuruma ayakwa aburrajukwaba ka-warename-ka ngayuwa-da. Kabu-wardenama ningena akena k-enibudinama mabiyakarbiya-manja mamawura ngayuwa-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

23 Kembirra Jesus ni-yengbina ngarningka ayakwa ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa wurrababurnu-wa. “Kwurruwa-yi!” ni-yama. “W-engkirraja enenu-wa ayakwa ningi-yengbina-murruwa. Karningerribirra

karnumamalya yiki-ngayindena-manja yiki-yuwarna-manja ngayuwa-manja, kembirra yiki-yakuwabijina amurndakibina amurndakijika-murriya kirri-ngayindenama umba yiki-lyangkiyamina, ‘Nare-ka! Nara a-ngayinduma amurndakakina arakba,’ yiki-lyangkiyamina kirrakina,” ni-yama Jesus. “Mababurna-langwa marringa nara a-waruma kirrakina karniki-lika-langwa eningerribirru-wa angalya ki-likaja-murruwa ngayuwa. Ngayuwa wuburra yiki-yaminama, mama yiki-lyandinama kirrakina, wuburra laka ki-lyandinama ngayuwa eka-manja ka-mambalina-murrumanja. 24 Nara amin-engkirrikajajungwuma nungkwurra-langwa-langwa, mena-baba yikumin-engkirrikajajungwuna-manja kirrakina, yiku-milkikajungwuna-manja akwa yik-engkingkirrikaja-manja karnik-ambilyinga-langwa karniba karningangkawura, kembirra yiki-jungwunama kirrakina-da. Umba nungkwaja nara-manja a-marrukwajungwuma, mama kabu-wardena-manja wurrukwala warnumamalya nungkuwa-manja, umba yiki-yuwarna-manja ngayuwa-manja akwudangwa, kembirra k-enibudinama ningkeningangkawura ningkakina-da. 25 Umba nungkwaja ku-wilyakina-manja ababurna-langwa eningerribirra amurndakijika eminimininingka amurndakibina ningki-ngayindena-mulangwa, mama k-ambilyama ningkubungkawa ningkaruma ningkilyengma enena-manja angalya, akena nara-manja ebina amamalya akwanenibika nungkwa-langwa, amiyambena kembirra eningaba nungkwa-langwa? Nare-ka ebina eningaba nungkwa-langwa-da!

26 “Umba karningerribirra karnumamalya yiki-yeliyena-manja aduwaba ngayuwa-langwa akwa ngawa nganyangwa-langwa ayakwa, kembirra ngayamba-langwa kamini-yeliyenama nganjukwaba nungkwurruwa-langwa. Ngayuwa, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya, kamini-yeliyenama nungkwurruwa-langwa akini-yada ngawa ki-lawurradina-manja ngayuwa yangkwurrangwa. Ki-lawurradina-manja ngayuwa yangkwurrangwa ku-kwulyadenama ningena ngayabakiya-ba. Akwa ku-kwulyadenama ngarningka Nungwarrka-langwu-ma alarradada. Akwa aburrajukwaba warnikumamurikaja Neningikarrawara-langwa ka-kwulyadenama wurrakina.

27 “W-engkirraja enena ayakwa ngarra-makinama ningi-larrkbularrkbakinama. Karne-ka kirrukwala karnumamalya yelakwa nara a-jungwuma kirrakina yanda-langwa yikini-rringkina-manja Neningikarrawara kinu-bungkawadina-manja nakina kirrababurna-manja karnumamalya ababurna-langwa angalya,” ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da.

Jesus ni-miningkadinu-mulangwa

28 Bi...ya ngalaja mamangbala mambilyuma mamawura numu-likenuma makina. Biya kembirra Jesus nenu-wilyakama Bida iya Janjana akwa Jaminja, kembirra nabuki-likenuma nabuku-wurdanguma wur-rubukalakina angakarjiyinga-wa angalya, kajungwa kinu-buriyamini-yada nakina Jesus Neningikarrawaru-wa yakwujina. Biya nabuku-wurdanga wurrubukalakina karrawaru-wa. Kembirra arakba nu-buriyaminuma Jesus Neningikarrawaru-wa. 29-32 Umba aburrubukwur-raja Bida iya Janjana akwa Jaminja narrubukuma-ngayindanguma mar-ringa. Akwa nabuku-mungkwulinga maruma marringa wurrubukalakina. Eneja kembirra nu-buriyaminu-wiya nakina Jesus, ni-miningkadinume-ka nenumukwurra. Ngalaja dibina dumbala ena-langwa n-awiyebenuma

nakina yingu-kwulyarriyinume-ka arakba dakina. Yingu-kwulyadanguma dukwulyadade-ka wuburra amangwurrajija amarrirla-langwa dakina.

Aburnaja kembirra wunambilyuma-kiya wunenungkwarba-kiya neni-jadinga adirrariyaba yakwujina. Biya nabuki-lyelyimbukweyinuma arakba yakwujina aburrubukwurruwa Jesus. Wunalakina wunenungkwarba-kiya wunenimikirra-kiya nuwilyaba nubungkawa Mawijija nakina umba nuwilyaba Eliya, NuBurabuda nenungkwarba nakina. Arakburakba-kiya-wiya neni-jungweyinu-murrada wunalakina, akena Jesus-manja arakba yakwujina wunalakina-da. Akwa nenu-kwulyarriyinume-ka aburnajukwaba wunalakina-kiya. Biya nabuki-lyelyimbukweyinuma wurrubukalakina neniki-jungwa-langwa Jesus Jirujalema-manja. Neniki-jungwi-yada Jesus nakina mena Neningikarrawara ni-lyangkuwerribikajungwunuma akina arakburakba-kiya-wiya.

Kembirra aburrubukwurraja Bida iya Janjana akwa Jaminja nabuku-mirajanga arakba, akwa neni-rringka Jesus nu-kwulyarriyinuma nakina. Akwa narralirraki-rringka ngarningka wunalakina wunenungkwarba-kiya Jesus-manja akwudangwa nen-alkayanguma.

33 Aburnaja wuneniki-liki-yada wunalakina wunenungkwarba-kiya Jesus-langwa arakba. Eneja ni-yama Bida Jesus-uwa, “Bungkawa,” ni-yama, “eningabe-ka ena yirrubuk-ambilyama yarna yelakwa-da. Kembirra kamini-ngekburakiname-ka abiyakarbiya amiyerriya, awilyaba nungkwa-langwa, awilyaba Mawijija-langwa umba awilyaba Eliya-langwa-da,” ni-yama nakina Bida. Akena erribirra ni-yengbinuma nakina Bida, mena nara-baba angwurra kin-engkirrikena akinu-wa ayakwa ena-langwa.

34 Awilyaba-wiya ayakwa ni-yengbinu-wiya Bida, ngalaja angubina na-jadinga narrakuwurraku-wurumbija wurrakina-manja yakwujina karrawara angakarjiyinga-manja angalya. Aburrubukwurraja nabuk-akbar•da wurrubukalakina Bida iya Janjana akwa Jaminja narrakuwurraku-wurumbiju-mulangwa akina angubina aburrubukwurruwa-manja akwa ngawa Jesus-manja akwa ngawa wunalakina-manja Mawijija-manja akwa Eliya-manja aburnajukwaba akina-da.

35 Biya nuw-engkirrika arakba amayakwa ne-yengbinuma angaluba angubina-langwa. Ne-yama ngalaja, “Naka Nenikuwarrka nganyangwa, nibina ningu-wekbalyinuma. W-engkirraja enuwa-wa,” ne-yama akina amayakwa.

36 Kembirra ne-yengbinu-mulangwa akina amayakwa, aburrubukwur-raja wurrubukalekbina Bida iya Janjana akwa Jaminja neni-rringka Jesus nakwukawura arakba nakina-da. Nara wurribina wurrukwala umba Jesus enuwa yimbukwa neni-rringkama nakwukawura arakba-da. Akena nara karra-maka wurrubukalakina wurrukwala-manja warnumamalya ebina-langwa narri-rringka-mulangwa, umba nabuki-yengminjadinuma, nara ayakwa kabuki-yengbina wurrubukalakina ngawa-da.

Nenjarrngalyilya-langwa nibina Jesus nen-eningabaka-mulangwa nakina

37 Biya mingka-manja mamawura Jesus akwa wurrubukalekbina ena-langwa wurrubukabiyakarbiya warnikabuburrakiyuwa nabuki-dirrirnduma arakba ebina-langwa angakarjiyinga. Aburraja wurrababurne-ka warnumamalya nuw-akburranganja wurrakina yakwujina arrawa. 38 Eneja nuwilyaba nenungkwarba n-ardanga nakina Jesus-uwa akwa ni-yama, “Bungkawa, yimini-rringka-langwa

naka nenikuwarrka nambawura-murra. 39 Aburraja wurruwilyaba
wurruwurrariya wurramukwa nenu-mumenama nakina arngkababurna-
langwa. Na-warduwardeminame-ka wurrakina wurramukwa akwa nenu-
murndakuwarrijinama nenumadangkwa niyukwujiya-langwa angerriba
iya angerriba, kembirra alyukwalya na-jadenama edirra-langwa ena-
langwa-langwa. Wurrakine-ka wurramukwa nara a-lalikama naka
niyukwujiya umba neni-lyandikiname-ka naka. 40 Nganja ningarra-
yendabenuma warnikabuburrakiyuwa nungkwa-langwa karra-jadijuwi-
yada wurrakina wurramukwa, akena nara aburraja karra-jadijuwa-da,"
ni-yama nibina nungwenikba Jesus-uwa-da.
41 Eneja ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya,
"Karukwa, mukwurrake-ka mangma kirruma-wilyakinama ngawa
karna karnumamalya, kembirra nara ambaka a-werrikambilyuma
kirrakina ngayuwa-manja. Ngayuwe-ka ningena ning-erriburandiname-
ka nungkwurruwa-wa. Ngambi-yade-ka ka-lalikinama ngayuwa
nungkwurruwa karnumamalya?" ni-yama Jesus. Biya kembirra ni-
yama nakina nibinu-wa nenungkwarba, "Kwa, nu-wilyakina nenikuwena
yangkwurrangwa," ni-yama.
42 Aburnaja neni-likena wunalakina Jesus-uwa akena lukwakwa
aburraja wurribina wurramukwa neni-kbilyajanga nakina niyukwujiya
ajiringka-wa, akwa nenu-murndakuwarrijuwa nenumadangkwa ena-
langwa angerriba iya angerriba. Eneja ni-yengbina nakina Jesus ayakwa
wurrakinu-wa wurramukwa. "Jadiya nakina-langwa niyukwujiya," ni-
yama. Ni-yengbinu-wiya nakina Jesus akina ayakwa wurrakinu-wa wur-
ramukwa, kembirra eneja n-eningabaduma arakba nakina niyukwujiya.
Kembirra Jesus ni-yama nungwenikba-wa, "Naka arakba nenikuwena n-
eningabaduma," ni-yama.
43 Aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya ebina-manja angalya
ne-yakikbijangeyinuma angwurra mena Neningikarrawara narrubuda
amandangwa nakina-baba-da.

Ni-yengbinu-mulangwa Jesus ngarningka kini-jungwuna-mulangwa

Na-makijeyinu-wiya ngawa wurrumurndakibina warnumamalya
ababurna-langwa eninginingaba ni-yama-mulangwa Jesus, eneja ni-
yengbina nakina Jesus ayakwa ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa.
44 "W-engkirraja ambaka-langwa enenu-wa ayakwa ka-makina-murruwa
ngayuwa nungkwurruwa-wa," ni-yama. "Yik-awiyebajina-manja enena
ayakwa muwilyabu-wa mada, nara a-jadijuma mungarrkuwarru-wa,
umba yiku-wilyakinama akina ngawa. Ngayuwe-ka ningena ning-
ambilyama ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja
angalya, akena aburraja wurrukwala warnungkwarba kabu-menama,
kabu-wilyakinama wurrububungkawu-wa," ni-yama Jesus aburruwa-wa.
45 Akena aburraja warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa nara karru-
mumiringka akina ayakwa ena-langwa wurrakina. Akine-ka ayakwa
nuw-abuwarrkajungwunuma kajungwa nari-yada a-mumiringkama wur-
rakina warnungkwarba. Kembirra nare-ka ke-yama keni-yengkilabena
wurrakina, "Ne-yamarrkama ebina ayakwa ningki-yengbinuma?" nara
ke-yama keni-yengkilabena, mena namurndak-akbar•danguma angwurra
wurrakina-baba-da.

Nara ngakwurruwa a-ngkweningabakajungwuma

46 Biya kembirra wurrumurndakakina warnikabuburrakiyuwa Jesus-
langwa namurndaku-merribeyinuma akwa ne-yama, "Ngarrumiyambena

ngarraruma ngarrukwala-manja angwurra? Umba ngarrumiyambena aku-bungkawadinama ngarrukwala-manja ngarnungkwarba?" ne-yama.
47 Eneja Jesus neningma nakina aburra-langwa mangma akwa nen-ardijuwa nuwilyaba niyukwujiya enuwa-wa. Nen-arjiyajuwama nakina enuwa-manja nurukwuwarra-langwa, 48 akwa ni-yama ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, "Karningerribirra karnumamalya yikumin-engkirrikaja-manja ngayuwa-wa akwa yiki-lyelyingmina-manja naka niyukwujiya, kembirra yiki-lyelyingminama kirrakina ngarningka ngayuwa nganjukwaba. Akwa karningerribirra karnumamalya yiki-lyelyingmina-manja ngayuwa, kembirra yiki-lyelyingminama ngarningka Neningikarrawara enejukwaba, nibina ngini-larrkama ngayuwa yangk-wurrangwa nungkwurruwa-wa. Kirruwilyaba karnumamalya nara-manja a-ngkweningabakajungwuma kirrakina umba yikaminu-war•dena-manja wurrukwala-langwa warka, kembirra eneja nakina Neningikar-rawara kini-yaminama nungkwurruwa-wa, 'Ningkaruma ningkenuma-malya,' kini-yaminama nakina-da," ni-yama nakina Jesus aburruwa-wa.

Warnumamalya neni-yengbijuwa-mulangwa Jesus-langwa ekirra

49 Eneja kembirra Janjana ni-yama Jesus-uwa, "Bungkawa," ni-yama, "yini-rringkama yarna nuwilyaba nenungkwarba neni-jadijuwama wurruwurrariya wurramukwa warnumamalya-langwa. Umba eneja ni-yengbijuwama nakina ekirra nungkwa-langwa. Kembirra yinu-ngwanjajuma mena nara-baba nakina ngakwurra-langwa nenumamalya," ni-yama Janjana nakina-da.
50 Umba eneja nakina Jesus ni-yengbina ayakwa Janjanu-wa akwa ngar-ningka ena-langwu-wa wurrukwala warnikabuburrakiyuwa. "A•a, nara a-ngwanjajuma nakina," ni-yama. "Nara a-ngwanjajuma mena nakina nenumamalya, nibina nara a-waruma nungkwurruwa-manja, kirrenu-mamurikajinama nungkwurruwa nakina-da," ni-yama Jesus aburruwa-wa-da.

Wurrukwala warnumamalya WarningiJameriya na-warangu-mulangwa Jesus

51 Bi...ya ni-lyangkuwerribikajungwunuma arakba nakina Jesus kini-likaji-yada dirrbura Jirujalemu-wa kajungwa nari-yada ambudiduma amiyerra nakina. Num-ambawuradinuma arakba ngalaja mamawura neniki-lawurrada-langwa Jesus Neningikarrawara-langwu-wa angalya abalkayu-wa. 52 Neni-larrkenuma kembirra Jesus wurrukwala war-nungkwarba awilyabu-wa angalya aminambawura-murruwa alikira. Akine-ka angalya nuw-ambilyuma Jameriya-manja mibina-manja ma-murukwa numu-likenu-murrumanja Jirujalemu-wa makina. Neni-larrkenuma nakina Jesus kajungwa warnik-aburangki-yada wurrak-ina angalya adinakba nenik-ambilyingi-yada wilyarra nakina. Abur-raja na-lyengmanguma wurrakina adinakba umba Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa nuw-arijidinuma wurrumurndakakina arija-langwa-da.
Bi...ya aburraja ne-yar•da arakba wurrakina warnungkwarba akina-manja angalya aminambawura alikira. Akwa narre-yengkilabena wurrakina warningakwujina warnumamalya alikiri-yada Jesus-langwi-yada akwa ngawa ena-langwi-yada warnikabuburrakiyuwa kajungwa warnik-ambilyingi-yada aduwaya wurrakina yakwujina. 53 Akena aburraja wurruminakina angalya WarningiJameriya warnumamalya namurndaku-waranguma nara ambilyuma Jesus aburra-langwa-manja

angalya. Namurndaku-waranguma wurrumurndakakina warnumamalya mena narra-wirrikba-mubaba angwurra warningerribirra-manja WarningiJudiya warnumamalya. Akwa ngarningka warningma wurrakina kini-likajama nakina Jesus Jirujalemu-wa kajungwa nenik-ambarringiyada nakina Akwurungkuwarrukwa yakwujina-da.

54 Bi...ya aburraja nuw-akburranganja-manja ngarningka wurribina warnungkwarba akwa Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa, nenu-makama wurrakina Jesus-manja ebina ayakwa nawarangu-mulangwa Jesus wurrumurndakibina WarningiJameriya warnumamalya. Aburnaja kembirra Jaminja akwa Janjana neni-yama Jesus-uwa arakba, “Bungkawa,” neni-yama, “dukwa ningkakina yirringayindenama yarna yikini-yengkilabajama Neningikarrawaru-wa kajungwa kini-larrkaji-yada nakina angwura angubina-langwa karrakidakini-yada wurrumurndakeyena WarningiJameriya warnumamalya-da?” neni-yama wunalakina-da.

55 Eneja Jesus ni-yama wunalakina-kiya-wa wunenungkwarbakiya, “Nare-ka e-yengbuma nungkwurnuwa amukwiyadakina ayakwa kinalakina-da,” ni-yama nakina. 56 Kembirra nara ka-ngwanjina wurrakina Jesus akwa ngawa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa akinamanja angalya, umba wurrarrijinungkwa ngawa angwurra namurndakilikenuma emininingku-wa angalya-da.

Akini-yuwarna-mulangwa Jesus-manja

57 Biya Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa na-likenu-manja lukwakwa wurrakina nuw-akburranganja nuwilyaba nenungkwarba. Eneja ni-yama nakina Jesus-uwa, “Nganjukwaba ki-likajama nungkuwamanja,” ni-yama. “Yiba-yibiyuwarnama ngawa ngayuwa ababurnu-wa angalya ki-likaja-murruwa nungkuwa ningkakina-da,” ni-yama nakina.

58 Eneja ni-yama Jesus enuwa-wa, “Kwuja, akine-ka warningenimbalubalangwa edirra aburra-langwa akwa ngawa wurrajija-langwa miyerriya aburra-langwa aburrajukwaba makina. Akena nara ebina angalya nganyangwa-da. Ngayuwe-ka ningena ning-ambilyama ningibinamurrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya, akena nara ebina angalya nganyangwa kajungwa ningeniku-mungkwulingi-yada ningingkinyungwurra wurrumurndakibina wuburra warningenimbaluba akwa wurrajija wurribina na-mungkwulijeyinama wurringkinyungwurra wurrakina-da,” ni-yama Jesus nibinu-wa nenungkwarba nakina-da.

59 Bi...ya nuw-akburranganja Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa nuwilyaba ngarningka nenungkwarba ni-likenuma mamurukwa-langwiya. Biya Jesus ni-yama enuwa-wa, “Kwa, likaja yakuwa, yi-yuwarna ngayuwa-manja,” ni-yama.

Eneja nenungkwarba ni-yama, “Nara ambaka, Bungkawa,” niyama. “Ngi-likaja-langwa adinuba-wiya angalyu-wa, mena nungwarrka nganyangwa ni-jungwuma arakba. Kini-rungkwabinama adinuba-wiya nenumadangkwa ajiringka-manja, kembirra arija-langwa ki-likajama yiba-yuwarnama ngayuwa nungkuwa-manja,” ni-yama.

60 Eneja ni-yama Jesus enuwa-wa, “Aburraja warnumamalya wurribina nara a-likama Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa aburrarungkwabina warninikijungwa warnumadangkwa aburra-langwa, mena na-likaja-mubaba aburrajukwaba warninikijungwa wuburra wurrakina.

Umba nungkwaja, jeyi, likaja arakba, umba ka-makina warnumamalya-manja, ‘Neningikarrawara kinu-bungkawadini-yada nakina kirrababurna-manja karnumamalya ababurna-langwa angalya,’ ki-yaminama nungkuwa ningkakina-da,” ni-yama Jesus enuwa-wa-da.

61 Eneja nuwilyaba ningka nenungkwarba ni-yama Jesus-uwa, “Bungkawa,” ni-yama, “ningena ngayuwa yiba-yuwarnama nungkuwa-manja, umba adinuba-wiya ngi-likiya-langwa angalyu-wa ngayuwa ka-makini-yada nganyangwa-manja warnumamalya yiba-yuwarna-mulangwa ngayuwa nungkuwa-manja,” ni-yama nakina.

62 Eneja kembirra Jesus ni-yama enuwa-wa, “Nungkwaja yiki-yuwarna-manja ngayuwa-manja, kembirra nara ningkakina errikerruma. K-errikerrina-manja nungkuwa, kembirra ki-yaminama ningkakina nuwilyaba wuburra nenungkwarba ni-ngadingkarrijinama ajiringka. Kin-errikerrina-manja akwaburrangarnu-wa nakina, nara kembirra dirrbura a-likama, umba angerriba iya angerriba kini-likajama kini-yangkwuruwudinama nakina-da. Nakina wuburra nenungkwarba ki-yaminama nungkwaja yimini-yarrkuwarakina-mulangwa aduwaya nganyangwa ayakwa akena yi-lalikina-mulangwa ngayuwa-da. Nare-ka Neningikarrawara a-bungkawaduma kirramukwiyadakina-manja karnumamalya nakina-da,” ni-yama Jesus enuwa-wa-da.

10

Jesus neni-larrkenu-mulangwa 70 warnumamalya engku-wa iya engku-wa angalya

1 Bi...ya Nubungkawa Jesus nu-wekbalyinuma nakina wurrukwala ngarningka warnumamalya. Ni-lyangkuwerribikajungwunuma nenikiliki-yada ababurnu-wa angalya nuw-ambilyu-murruwa alikira iya warnumamalya. Nu-wekbalyinuma nakina 70 warnumamalya kajungwa ka-lyengmeni-yada wurrakina wurrambambilyuma-wiya angerriba iya angerriba amurndakakinu-wa angalya umba kuw-arijidini-yada Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa wurrumemberrkwa wurrambilyuma ambaka-murra wurrakina-da.

2 Ni-yengbina kembirra Jesus amurndakenena ayakwa lukwuniyawa aburruwa-wa nara-wiya ka-likena engku-wa. “W-engkirrikiya,” ni-yama Jesus. “Adinuba Neningikarrawara kinu-bungkawadinama nakina. Aburraja warnumamalya warnik-engkirriki-yada wurrababurna Neningikarrawara-langwa ayakwa arakba wurrakina. Kembirra kuw-engkirrikaja-manja nara wurrakina a-waruma ena-langwa ayakwa umba kenumin-engkirrikajama enuwa-wa. Akena nungkwurraja kirribina kinuminu-war•denama Neningikarrawara-langwa warka aduwaba kirrambawure-ka kirrakina-da. Kembirra wuni-yengkilabaja Nubungkawa Neningikarrawara kajungwa keni-larrkaji-yada nakina wurrababurna warnikuminuwar•duwar•da ena-langwa kajungwa kenu-makini-yada ena-langwa ayakwa wurrababurna-manja warnumamalya nakina-da.

3 “W-engkirrikiya,” ni-yama ngarningka Jesus. “Kuw-akburranganja-manja warningenimbaluba ebina eyukwujiya jiba, enijiyangme-ka awinyamba akina jiba eyukwujiya, wurrabarda-baba awinyamba wurrakina warningenimbaluba. Umba nganja ngarra-larrkajama nungkwurruwa aduwaba akwa akine-ka wuburra eyukwujiya jiba yiki-yaminama kirrakina karnumamalya. Yik-akburrangeyinama kirrakina warnumamalya wurribina wurrabarda awinyamba wurrakina-da.”

4-5 Biya Jesus ni-yama ngarningka, “Nare-ka a-wilyakama angwarnda
iya beka meninganinga akwa eningalika nungkwurruwa-manja, umba
erribirra yiki-likaja. Biya yika-rringkina-manja wurrukwala warnu-
mamalya mamurukwa-manja, nara ambudiduma a-lyelyimbukwajuma
lukwakwa umba dirrbura yiki-likaja kirrakina ngawa.
“Kembirra yikini-yar•diya-manja kinalekbina kinambilyuma-
kiya kinenumamalya-kiya awilyaba-manja angalya akwa yikin-
awiyebena-manja arrawu-wa alikira-wa kinalakina, adinuba-wiya
yikini-yengbina enena ayakwa wurruminakinu-wa alikira. Yikini-
yama kinalakina, ‘Yilyurrkwa yukwudukwuda wurr-ambilya,’ yikini-
yamina aburruwa-wa. 6 Umba akina-manja alikira kin-ambilya-
manja nuwilyaba nenumamalya nibina keni-ngayindenama nakina
Neningikarrawara kenumini-lyurrkwakinama yukwudukwuda ena-
langwa, kembirra eneja Neningikarrawara kenumini-lyurrkwakinama
amandangwa yukwudukwuda ena-langwa. Umba ka-warena-manja
wurruminakina alikira warnumamalya nara-manja amini-lyurrkwakama
Neningikarrawara yukwudukwuda aburra-langwa, kembirra ngalaja
ebina ayakwa nungkwurna-langwa nara akina amini-lyurrkwakama
yukwudukwuda aburra-langwa. Umba akine-ka ayakwa nungkwurna-
langwa kuw-ambilyama ngawa nungkwurnuwa-manja. 7 Umba yakwujina
ngawa ebina-manja alikira yikinu-mungkwula kinalakina. Akwa
yikin-alyubarina aninga aburra-langwa akwa yikini-bekina akubibeka
yakwujina aburra-langwa. Yiki-yaminjaminama ngawa kirrakina
karnumamalya mena yikabu-kwuna-manja wurrakina warnumamalya
aninga karnikuminuwar•duwar•da karnumamalya eningaba akina. Nara
a-rnjirrkwuma engku-wa iya engku-wa alikira, umba awilyuwilyaba-wiya-
manja yik-ambilyama ngawa-da.”
8 Biya Jesus ni-yama ngarningka, “Yikini-likaja-manja nungkwurnuwa
eningerribirru-wa angalya,” ni-yama, “akena nara-manja a-waruma
kinalakina wurruminakina angalya warnumamalya, kembirra yikin-
alyubarina ebina aninga yikabu-kwunama wurrakina, 9 akwa yik-
eningabakina wurrangbangbilyuwa-ma warnumamalya aburra-
langwa. Yik-eningabakina warnumamalya angbilyuwa-langwa, akwa
yikini-yengbina nungkwurnuwa enena ayakwa wurrumurndakakina-
manja wurrababurna-manja warnumamalya. ‘Aduwaba,’ yikini-
yamina, ‘yik-eningmidinama kirrakina kinu-bungkawadina-mulangwa
Neningikarrawara adinuba nakina-da,’ yikini-yamina kinalakina
aburruwa-wa.”
10 Biya Jesus ni-yama ngarningka, “Yikini-likaja-manja kinalakina
eningerribirru-wa angalya,” ni-yama, “akena ka-warena-manja kinalak-
ina wurruminakina angalya warnumamalya, kembirra yikini-rijakbina
akina angalya aburra-langwa akwa yikini-yengbina lukwakwa enena
ayakwa aburruwa-wa. 11 Yikini-yamina, ‘Enena ajiringka nungkwurra-
langwa-manja angalya ebina nuw-ar•dirrenama yina-langwa-manja alika
yikinu-wurrenama arakba yinalakena,’ yikini-yamina. ‘Yinuwa yikinu-
wurrenama akina kajungwa karningmi-yada yinuwa yinalakena ngarra-
lekbajama nungkwurruwa-wa, mena kirru-warangu-mubaba aduwaba
ayakwa Neningikarrawara-langwa. Umba w-engkirraja angwurra
enenu-wa ayakwa nungkwurraja karnumamalya enena-manja angalya.
Aduwabe-ka yik-eningmidinama kirrakina kinu-bungkawadina-mulangwa
Neningikarrawara adinuba nakina!’ yikini-yamina kinalakina-kiya
aburruwa-wa-da.

12 “Amandangwa, ngarra-makinama,” ni-yama ngarningka Jesus, “Neningikarrawara keni-lekbajame-ka wurrumurndakakinu-wa warnumamalya meningarija-langwa-manja mamawura. Akini-yada ngawa kini-lyangkuwerribikajungwunama nakina karnumamalya-langwa, karningaba-murrikba akwa kirruwurrariya-murrikba. Nakine-ka keni-lekbajama aburrajukwaba wurrumurndakibinu-wa warnumamalya wurruwurrariya WarningiJaduma, kembirra akini-yada ngawa ka-lyandiname-ka wurrakina warnumamalya. Akena keni-lekbajama nakine-ka Neningikarrawara angwurra wurrumurndakibina warnumamalya wurribina ka-warenama nungkwurra-langwa ayakwa aduwaba, akwa ka-lyandiname-ka angwurra wurrakine-ka-da!” ni-yama Jesus, nenu-makama wurrumurndakibina-manja warnumamalya 70-da.

Warnumamalya-langwa wurribina na-warena-mulangwa Neningikarrawara-langwa ayakwa

13 Biya kembirra Jesus ni-yama nakina, “Nungkwurraja karnumamalya KarningiKarajina akwa ngawa KarninguBejeda yiki-yamarrkiname-ka kir-rakina?” ni-yama. “Eneja Neningikarrawara yikenumini-ngekburakinama awerrikawarriya awurrariya nungkwurra-langwi-yada. Kirrakine-ka kirri-rringkama arakba engbingbuda amurndakibina Neningikarrawara ni-yama-mulangwa nakina nungkwurra-langwa-manja angalya aduwaba, akena nara yiki-larrngkuwurranga alarrngkilarrngkawarriya kirrakina akwa nara yikinumini-yarrkuwaraka ayakwa Neningikarrawara-langwa-da.”

Biya Jesus ni-yama ngarningka, “Aburraja arakburakba-kiya-wiya warnumamalya WarningiDaya akwa WarningiJayidina wurruwurrariya wurrakina nuw-ambilyuma. Wurruwurrariya wurrilyengme-ka. Akena nara wurrakina karri-rringka engbingbuda amurndakakibina ni-yama-mulangwa Neningikarrawara nungkwurra-langwa-manja angalya. Karri-rringka-manja wurrakina ebina eningaba engbingbuda Neningikarrawara-langwa, kembirra karru-wurranguma wurrakina awurruwurrariya umba kenumini-yarrkuwarakama arakba Neningikarrawara-langwa ayakwa wurrakina. Warenja-bawiya kuw-awiyebeyinuma duwurruwurrariya dumbala dibina narringa-ngekburakama nenukwuda-langwu-ma amangwurrajija, akwa kuw-ambarrinuma ajiringka-manja amarnina-manja. Akine-ka ke-yamama wurrakina kajungwa neningmi-yada Neningikarrawara narri-larrngkuwurrangu-mulangwa alarrngkilarrngkawarriya umba nenumini-yarrkuwarakinuma Neningikarrawara-langwa ayakwa arakba wurrakina-da,” ni-yama nakina.

14 Biya Jesus ni-yama ngarningka, “Meningarija-langwa-manja ma-mawura eneja Neningikarrawara keni-lekbajama amandangwa wur-rumurndakibina warnumamalya WarningiDaya-manja akwa ngawa WarningiJayidina-manja, wurruwurrariya-baba wurrakina. Umba yikeni-lekbajama nakina angwurra kirrakina karnumamalya KarningiKara-jina akwa KarninguBejeda kirru-warangu-mulangwa nungkwurrajukwaba Neningikarrawara-langwa ayakwa aduwaba.

15 “Umba nungkwurraja karnumamalya KarningiKabuniyuma,” ni-yama Jesus. “Kirri-lyangkuwerribikajungwununa Neningikarrawara yikenu-wilyakina-mulangwa kirrakina ena-langwu-wa angalya eningaba-na! Ak-ena nare-ka-da! Nakine-ka yikeni-larrkajama kirrakina awurrariya-wa

angalya kirru-warangu-mulangwa ena-langwa ayakwa aduwaba-da!” ni-yama Jesus.
16 Biya kembirra ni-yama Jesus nenu-makama wurrumurndakibina-manja 70 warnumamalya, “Amandangwa,” ni-yama, “warningerribirra warnumamalya kuw-engkirrikaja-manja ayakwa nungkwurra-langwa, akine-ka wuburra laka kuw-engkirrikajama ayakwa nganyangwa. Umba ka-warena-manja nungkwurruwa wurrakina, akine-ka wuburra laka ka-warenama ngayuwa nganjukwaba. Akwa ka-warena-manja ngayuwa wurrakina warnumamalya, ka-warenama enejukwaba nibina nginilarrkama ngayuwa yangkwurrangwa-da,” ni-yama Jesus aburruwa-wa. Aburraja kembirra namurndaki-likenuma arakba wurrakina akwa na-war•danguma ebina warka nenu-kwama Jesus aburruwa-da.

Wurrumurndakibina 70 warnumamalya na-lawurradinu-mulangwa Jesus-uwa

17 Bi...ya kembirra wurrumurndakibina 70 warnumamalya namurndaki-lawurradinuma arakba Jesus-uwa wurrakina. Wurriyekirrerre-ka wurrumurndakakina warnumamalya. Biya namurndaki-yama Jesus-uwa, “Bungkawa,” ne-yama, “wurruwurrariye-ka wurramukwa na-jadanguma warnumamalya-langwa. Yirri-yengbijuwa-manja ekirra nungkwa-langwa wurrumurndakibinu-wa wurramukwa, yirrabumin-engkirrikenuma yirra-langwa ayakwa,” namurndaki-yama wurrumurn-dakakina warnumamalya Jesus-uwa.
18 Eneja ni-yama Jesus, “Ngayuwa ningena ningeni-rruburringkama Na-mukwa, nibina nubungkawa wurruwurrariya-langwa wurramukwa. Biya ningeni-rringkama ni-ngkilarruma nakina angubina-langwa. Warenja-bawiya arrawu-wa ni-larruma nakina, wuburra laka yibilyibilya yibina ni-ngarningmindenama ni-larrinama warenja-bawiya ajiringka-wa yakina-da.
19 “W-engkirrikiya-langwa!” ni-yama Jesus ngarningka aburruwa-wa. “Ngayuwa ngarre-ngbudirrkama kirrakina karnumamalya ka-jungwa karniku-bungkawadi-yada Namukwa-manja akwa ngarningka ena-langwa-manja wurruwurrariya wurramukwa wurrababurna-manja. Yiki-likaja-manja kirrakina yikini-ngalyilyakina-manja yingarna, nara ngalaja anguma nungkwurruwa-manja yakina. Akwa ngarningka yikuma-ngalyilyakina-manja merribura, nara ar•darruma makina nungkwurruwa-manja. Amandangwa eneja narrubude-ka nibina Namukwa akena nganja ngayuwa ngarre-ngbudirrkama angwurra kirrakina. Kembirra nara nakina amini-ngekburakuma awurrariya nungkwurra-langwa-da.”
20 Biya kembirra Jesus ni-yama ngarningka aburruwa-wa, “Nungkwurraja aduwaba kirru-werrikilyelyingmajungwunama kirrakina kirru-bungkawadina-mulangwa wurramukwa-manja. Eningaba akina. Umba angwurra yiku-werrikilyelyingmajungwunama karna mena Neningikarrawara-langwa karnumamalya kirrakina-da. Ngalaja ekirra nungkwurra-langwa nuw-arrikarrijungwununa arakba. Akwa eneja Neningikarrawara nu-wilyakinama ngawa amurndakakina ekirra nungkwurra-langwa ena-langwa-manja angalya abalkaya-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da.

Nu-werrikilyelyingmajungwunu-mulangwa Jesus

21 Akini-yada ngawa ngalaja Amawurrina Neningikarrawara-langwa nenaki-yekirrerrikama angwurra nakina Jesus. Eneja ni-yama Neningikarrawaru-wa, “Ngeniyerriya Ngangwa, ningku-bungkawadinama

abalkaya angubina-manja ningkakina, akwa ngarningka yelakwa enena-manja angalya ningku-bungkawadinama," ni-yama Jesus. "Nganja yirre-yangmarngkwajinama ningkakina mena ningkarra-wilyakajuwa-mubaba wurrumurndakenena-manja warnumamalya ningku-bungkawadina-mulangwa aduwaba. Nara nungkwaja kenu-maka aringkawa-manja warnumamalya, umba wurrumurndakenena-manja wulkwa warnumamalya ningkarra-makama ningkakina-da. Amandangwa yirre-yangmarngkwajinama ngayuwa, mena ningkumarngkirra ningkakina akwa ningki-lyangkuwerribikajungwunuma akina-da," ni-yama Jesus Neningikarrawaru-wa nakina-da.

22 Biya kembirra ni-yengbina Jesus amurndakenena ayakwa wurrababurnu-wa warnumamalya. Ni-yama nakina, "Nungwarrke-ka nginu-kwama nakina ababurna-langwa ngayuwa-manja," ni-yama. "Kirrumiyambene-ka karnumamalya kirrakakiruma amandangwa ngayuwa Ningenikuwenikba? Nara-da. Eneja Nungwarrka enuwa yimbukwa nakakiruma ngayuwa-da. Umba kirrumiyambene-ka karnumamalya kirrakakiruma amandangwa Nungwarrka? Nara-da. Ngayuwe-ka ningena Ningenikuwenikba ningakakiruma nakina-da. Umba yika-ngayindena-manja ngayuwa ka-wilyakajinama kirrakina-manja, kembirra kirrukwala karnumamalya nungkwurrajukwaba yik-eningmidinama Nungwarrka," ni-yama Jesus wurrumurndakakinu-wa warnumamalya wurrababurnu-wa-da.

23 Biya kembirra ni-nyakuwarrukwajungwa Jesus, ni-yengbina ngar-ningka amurndakenena akwala ayakwa ena-langwu-wa warnikabubur-rakiyuwa nara-murrumanja kuw-engkirrikena wurrukwala warnuma-malya. Ni-yama nakina, "Neningikarrawara nukwulyubene-ka nakina nungkwurruwa-manja," ni-yama, "mena kirri-rringkama nungkwurra-langwa-murra menba arumuruma engbingbuda ningi-yama-mulangwa ngayuwa. 24 Arakburakba-kiya-wiya aburraja WurruBurabuda war-numamalya akwa ngawa wurrububungkawa warningarakba-kiya nuw-ambilyumurra wurrakina. Narri-ngayindangume-ka karri-rringkama amurndakibina kirri-rringkinama karna karnumamalya aduwaba akwa ngawa kuw-engkirrikenuma ayakwa amurndakibina kirr-engkirrikajama karna aduwaba. Amandangwa narri-ngayindanguma, akena nara karri-rringka kuw-engkirrikena wurrakina-da," ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Ena alawudawarra neningaba-langwa nenungkwarba NeningiJameriya

25 Bi...ya nuw-angmungmakayangu-manja wurrakina Jesus akwa ngawa wurrukwala warnumamalya, na-lyelyimbukweyinu-manja wurrakina, eneja nuwilyaba nenikakakirumaka ayakwa Mawijija-langwa eningarumuruma nu-warumajungwa nakina ayakwi-yada. Neni-ngayindanguma neniki-kadiki-yada Jesus, kembirra neni-yendabenuma nakina. "Bungkawa," ni-yama nakina Jesus-uwa, "ki-yamarrkinama ngayuwa nari-yada a-jungwuma amawurrina nganyangwa umba ningeniba k-ambilyi-yada ningeningangkawura?" ni-yama.

26 Eneja ni-yama Jesus, "Ki-ridimindena-manja nungkuwa amurndak-ibina ayakwa Mawijija-langwa eningarumuruma, amiyambena kembirra ayakwa kaku-makinama akina ningkeniki-yama-langwa nungkuwa?" ni-yama Jesus enuwa-wa.

27 Enamba-langwa nenungkwarba nenumini-lawurrakaja ayakwa ebina Mawijija-langwa Jesus-uwa akwa ni-yama, "Ni-yamama nakina Mawijija,

‘Ki-lyelyingminama Nubungkawa nungkwa-langwa Neningikarrawara amandangwa. Ku-mirajangina-manja nungkuwa akwa ngawa ku-mungkwula-manja ki-yakuwerribikajama enuwa-wa ningkeningangkawura ningkakina,’
ni-yamama nakina. Akwa ngarningka ni-yamama,
‘Ki-lyelyingminama nungkwa-langwa nenumamalya wuburra laka ningki-lyelyingmajungwunama nungkuwa,’
ni-yamama Mawijija,” ni-yama nakina nenungkwarba Jesus-uwa.

28 Ni-yama eneja Jesus enuwa-wa, “Akina-bina-da. Nungkuwa amandangwa yu-kwama ayakwa adirrbura. Ki-yaminjaminama nungkuwa akina. Kembirra ngalaja amawurrina nungkwa-langwa nara a-jungwuma, umba eniba kuw-ambilyama eningangkawura,” ni-yama Jesus.

29 Umba eneja nakina nenungkwarba neni-ngayindanguma ngawa neniki-kadiki-yada Jesus, kembirra ni-yama, “Wurrumiyambena kembirra warnumamalya nganyangwa ki-lyelyingminama?” ni-yama nakina nenungkwarba. 30 Eneja Jesus nenu-maka arakba nakina enena alawudawarra.

Nuwilyaba NeningiJudiya nenungkwarba ni-likenuma nakina Jirujalema-langwa akwa ni-dirrirnduma Jerika-wa. Umba ni-likenu-manja nakina mamurukwa-langwiya, aburraja wurrukwala wurrengkengmina nen-akburranga. Biya nenu-wardanga akwa nenu-murrakajuwa dumbala iya angwarnda akwa amurndakijika ena-langwa, akwa arngkidarrba neniki-jungwangena neni-lalika arakba akwa na-likena-da. Umba yakwujina ngawa eneja nu-murrkumurrkwuluma nakina ajiringka-manja-da.

31 Bi...ya eneja nuwilyaba NuMinida nenungkwarba nubukwaya ni-likena enejukwaba mibina-manja ngawa mamurukwa. Neni-rringka nakina akena nara kenu-mamurikajuwa nakina-manja umba numa-likarrkuwakika akwa narrijinungkwa ni-likena ni-dirrirnduma arakba.

32 Bi...ya eneja nuwilyaba ngarningka nenungkwarba, nibina nu-war•duwar•danguma warka Neningikarrawara-langwa-manja angalya Jirujalema-manja, nubukwaya ngawa ni-likenuma enejukwaba mibina-manja ngawa mamurukwa. Biya n-akwudangwukajungwa akwa neni-rringka, akena neni-lalika-da. Enejukwaba nara kenu-mamurikajuwa nakina-manja nenungkwarba-da, umba numa-likarrkuwakika akwa narrijinungkwa ni-likena ni-dirrirnduma arakba nakina-da.

33 Bi...ya enamba-langwa nuwilyaba nenungkwarba ni-likenuma enejukwaba makina-manja ngawa mamurukwa. Akena nakine-ka nenungkwarba NeningiJameriya nenumamalya nakina. Umba aburraja WarningiJudiya warnumamalya narra-wirrikbame-ka angwurra WarningiJameriya-manja warnumamalya wurrakina. Biya nen-akburranga arakba nakina nenungkwarba nibina arngkidarrba neniki-jungwangena. Biya neni-rringka akena n-errukwula nakina. 34 Nara keni-lalika umba ni-likena dirrbura enuwa-wa. Biya nenumini-jirabama mamalyirra mirrijina akwa ngawa amalyirra akwurena-langwa ebina-manja amarmarra ka-warruwalyi-yada. Kembirra nenumini-lamiranguma dumbala-murra. Biya kembirra neni-njawudanga arakba ena-langwa-manja dangki akwa neni-likena wunalakina arakba-da.

Nen-alilikenu...wa. Biya alikira-manja neni-yar•da arakba wunalakina. Akine-ka alikira akumungkumungkwulinga wurrababurna-langwa

warnumamalya. Biya nakina NeningiJameriya nenungkwarba nen-embirrajuwama muwilyaba marringa nibina nenungkwarba nenikijung-wangena yakwujina akina-manja alikira.

35 Biya wurdarriya-wiya nenu-kwama angwarnda numinakina-manja alikira, kajungwa nenik-akwurraji-yada nibina nenikijungwangena ne-nungkwarba. Akwa nenu-makama enuwa-wa, “Yimin-akwurrajina naka,” ni-yama nakina NeningiJameriya nenungkwarba. “Ningi-likajama ningena, umba wiya, angwarnda. Ngarningka ki-ngayindena-manja nungkuwa, yiba-kwunama ningena yangkwurrangwa-murruwa ki-lawurradina-manja ngayuwa,” ni-yama nakina. Biya ni-likena arakba-da. Ena-bu ngawa alawudawarra-da.

36 Akine-ka alawudawarra Jesus nenu-makama nibinu-wa nenumamalya nenikumakumaka ayakwa Mawijija-langwa eningarumuruma. Biya kem-birra ni-yama Jesus enuwa-wa, “Wurrakina-murruwiya-bina-da wurra-biyakarbiya warnumamalya-da,” ni-yama. “Umba wurrumiyambena kem-birra warnungkwarba nenu-mamurikajuwama nakina nenungkwarba nenu-wardangu-mulangwa wurrakina wurrengkengmina, wuburra laka nungkuwa ningkarra-mamurikajinama nungkwa-langwa-manja warnu-mamalya?” ni-yama nakina Jesus-da.

37 Eneja ni-yama, “Nakina-bina nenungkwarba nibina n-errukwulinuma nenikijungwangena nenungkwarba,” ni-yama.

Eneja kembirra Jesus ni-yama enuwa-wa, “Jeyi! Likaja ki-yamini-yada nakina wuburra nenungkwarba nungkwajukwaba,” ni-yama Jesus enuwa-wa-da.

Meri-langwa akwa Mada-langwa

38 Bi...ya Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa ne-yar•da arakba awilyaba-manja angalya aminambawura-manja alikira iya warnu-mamalya. Emikirra angalya Bediniya. Yakwujina ngalaja ying-ambilyuma duwilyaba didarringka dadimikirra Mada, ngaluwa akwa ngawa ngala-langwa warnumamalya. Umba Jesus akwa ena-langwa warnikabubur-rakiyuwa na-likena ngala-langwu-wa alikira. Dakine-ka Mada narring-awiyebajuwa wurrakina, kajungwa kuw-alyubarini-yada aninga akwa ngawa ke-bekini-yada akubibeka. Aburraja nuw-awiyebeyina arrawa, nuw-ambarringa akwa na-lyelyimbukweyina wurrakina ayakwa, umba Mada narringamini-dakama aninga aburra-langwa.

39 Ngalaja dadiyamarnjadikba Mada-langwa dadimikirra Meri. Ying-ambarringa dakina Jesus-manja akwudangwa, biya ying-engkirrikenuma ayakwa ena-langwa. Ying-angmungmakwulaluma ngawa dakinu...wa.
40 Akena ngalaja Mada dakwukawura yingu-war•danguma warka aruma. Yingi-lyangmurukweyinuma, akwa nara king-errиminjina. Biya dakina Mada yingu-werrikawarriyadina warka-langwa arakba akwa yingi-likena Jesus-uwa. Yingi-yama dakina enuwa-wa, “Bungkawa, ningi-lyangmurukweyinama ngayuwa, mena dadiyamarnjarrka nara a-mamurikajuma nganja daka,” yingi-yama. “Awurrariye-ka ena ningu-war•denama ningakwukawura ngayuwa-na? Kembirra nga-makina kajungwa kangu-mamurikajini-yada ngayuwa,” yingi-yama Mada Jesus-uwa.

41 Eneja Jesus ni-yama ngaluwa-wa, “Amandangwa, ningku-werrikawarriyadiname-ka, ngeniyerriya, ababurna-langwa, amukwiyadakina-langwa aninga-murriya-langwa. 42 Akena enena awilyaba eningaba ningki-ngayindenama: k-engkirrikajama ayakwa

nganyangwa ningkakina. Ngalaja dakaka dadiyamarnjena ying-angmakwulalama ying-engkirrikajama ngayuwa-wa. Eningaba kembirra ngala-langwa. Ena yingi-ngayindenama akwa yingi-lyangkuwerribikajungwunuma dakina eningabi-yada. Kembirra nara nganja a-minangkirrajuma daka-da. Ang-angmakwulala ngawa, ang-engkirrikaja ayakwa nganyangwa-da," ni-yama Jesus Mada-wa nakina-da.

11

Jesus nenu-wilyakajuwa-mulangwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa ka-buriyamina-mulangwa

1 Arngkuwilyaba Jesus nu-buriyaminuma nakina Neningikarrawaru-wa. Kembirra ni-jerrukwa-manja ebina ayakwa, eneja nuwilyaba nenikaburrakiyuwa ena-langwa ni-yama enuwa-wa, "Bungkawa," ni-yama, "yirru-wilyakajina yirraja ayakwa kajungwa yirrajukwaba yiku-buriyaminiyada Neningikarrawaru-wa. Yirru-wilyakajina yirraja wuburra laka Jan-jana nenu-wilyakajuwama ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa," ni-yama nakina Jesus-uwa.

2 Eneja Jesus ni-yama ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, "Yiku-buriyamina-manja Neningikarrawaru-wa kirrakina, kembirra amurndak-enena ayakwa yiki-yengbinama:

'Ningkungwanyungwa,' yiki-yaminama, 'yirru-mamurikajina yirruwa yiki-yengbini-yada eningaba-wiya nungkwa-langwa-langwa ningken-imikirra,
mena akwurdukwurda-baba akina ekirra nungkwa-langwa.
Umba bungkawadina-langwa yirruwa-manja nungkuwa.
3 Akwa yiku-kwuna aninga yirraja mababurna-langwa mamawura.
4 Akwa yirrumini-yakuwabijina awurruwurrariya amurndakibina yirri-yama-mulangwa,
mena yirrajukwaba yirramini-yakuwabijinama awurruwurrariya wurrukwala-langwa warnumamalya amurndakibina yirrabumini-ngekburakama wurrakina.
Akwa yirri-ngbudirrkina awurrariya-langwa yirruwa,'
yiki-yaminama kirrakina-da," ni-yama nakina Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

5 Biya nenu-makama nakina enena alawudawarra aburruwa-manja.

Nuwilyaba nenungkwarba ni-likenuma ena-langwu-wa nenumamalya marngkirngkuwilyarra aningi-yada. Biya ni-yama nakina enuwa-wa, "Yu-kwa-langwa nganja aninga, 6 mena nuwilyaba nenumamalya nganyangwa ni-yar•duma adinuba engka-langwa. Akena nara ebina aninga ningena, kemba yu-kwa-langwa," ni-yama nibina nenungkwarba numinakinu-wa alikira-da.

7 Kembirra eneja numinakina alikira ni-lawurrakaja enena ayakwa arrawa-langwa ena-langwa-langwa alikira, "Jeyi, likaja!" ni-yama. "Nara a-mirajangajuma ngayuwa mena na-didijungwu-mubaba akwurraka ena alikira nganyangwa akwa warna wurriyukwayuwa nganyangwa namurndaku-mungkwulijajuma arakba. Kemba nara nganja a-mirajanguma a-kwama aninga ngayuwa nungkuwa-wa-da," ni-yama nakina. Ni-lawurrakaja ena ayakwa arrawa-langwa, 8 akena mama ena-langwa nenumamalya n-arjijeyuma errekba-manja ngawa, nare-ka nakina kinu-mirajangina nakina-da.

Eneja n-ardirdanguma ngawa nakina errekba-langwa. Eneja kembirra arakba-langwa nu-mirajanga nakina nenungkwarba numinakina alikira,

mena n-ardirdanguma nibina ena-langwa nenumamalya-baba-da. Numirajanga nakina biya nenu-kwa ebina aninga ni-ngayindanguma. Ena-bu ngawa alawudawarra-da.

9 Jesus nakina nenu-makama ebina alawudawarra ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa. Biya ni-yama nakina aburruwa-wa, “W-engkirraja ebinu-wa ayakwa ngarra-maka-murruwa nibina-langwa nenungkwarba. Wuni-yendabaja kembirra Neningikarrawaru-wa yikenu-kwuni-yada nakina ebina kirri-ngayindenama. Kembirra eneja yikenu-kwunama akina. Wurr-andiya angwurra, akwa yik-akburranginama kirrakina ebina kirr-andiyama. Yiki-ringbajenama akina-manja akawiyuwiyeba. Kembirra eneja Neningikarrawara yikenuminu-ngwurrkbalijinama akina akawiyuwiyeba-da. 10 Karningerribirra karnumamalya yikini-yendabaja-manja enuwa-wa, kembirra Neningikarraware-ka nakina yikenu-kwunama ebina kirri-ngayindenama. Akwa ngarningka yik-andiya-manja karningerribirra karnumamalya ebina kirri-ngayindanguma, kembirra yik-akburranginame-ka kirrakina-da. Akwa ngarningka yiki-ringbajena-manja karningerribirra karnumamalya akawiyuwiyeba-manja, kembirra Neningikarraware-ka nakina yikenuminu-ngwurrkbalijinama kirrakina akawiyuwiyeba-da.

11 “Umba engkirraja enenu-wa ayakwa, nungkuwa ningkungwar-ringba wurriyukwayuwa-langwa,” ni-yama Jesus. “Kini-yamina-manja nenikuwena nungkuwa-wa, ‘Ngangwa, yu-kwa-langwa akwalya,’ kemba kinu-kwunama enuwa-wa yuwurrariya yingarna yibina nara ngarna alyubaruma-na? Nare-ka ningkakina-da! 12 Umba kini-yamina-manja nakina nenikuwena, ‘Ngangwa, yu-kwa-langwa nganja yinumamuwa,’ kinu-kwunama kembirra enuwa-wa merribura-na? Nara-da. Nare-ka ningkakina-da!

13 “Karningme-ka karna kirrungwarringba yika-kwuna-mulangwa ababurna-langwa eninginingaba nungkwurra-langwu-wa wurriyik-wayuwa. Mama kirruwurrariya, umba karningme-ka kirrakina. Umba eneja Neningikarrawara Nungwenungwa nungkwurra-langwa enejukwaba neningma angwurra nakina akwa kenu-kwunama Amawurrina akwurdukwurda ena-langwa wurribinu-wa warnumamalya keni-yendabaja-murruwa-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Jesus ni-yengbinu-mulangwa ayakwa Namukwa-langwa nibina nen-imikirra Biyeljibula

14 Bi...ya Jesus neni-rringkama nuwilyaba nenungkwarba neningayakwa-ma. Nakine-ka nara kini-yengbina ayakwa mena wurruwurrariya-baba wurramukwa nuw-awiyebuma enuwa-manja. Umba neni-jadijuwama Jesus wurrakina wurramukwa enuwa-langwa. Eneja kembirra ne-nungkwarba ni-yengbina arakba ayakwa. Aburraja nuw-engkirrikenu-manja ayakwa ena-langwa wurrababurna warnumamalya wurribina nuw-ambilyu-murrumurra yakwujina, namurndaki-yakikbijangeyinume-ka wurrakina.

15 Wurrukwala warnumamalya na-makijeyinuma wurrakina. Namurndaki-yama, “Nakine-ka Namukwa nibina nenimikirra Biyeljibula, nibina wurramukwa-langwa nubungkawa, neni-ngbudirrkiname-ka nakina-bina Jesus-na? Amandangwa Biyeljibula neni-ngbudirrkinama nakina akwa neni-jadijinama Jesus wurruwurrariya wurramukwa warnumamalya-langwa-na?” namurndaki-yama wurrakina.

16 Umba wurrukwala warnumamalya narri-ngayindanguma
warniki-labi-yada Jesus wurrakina. Biya ne-yama enuwa-wa, “Wu-
ngekburakina engbingbuda ebina nara warnumamalya a-ngekburakuma
wurrakina, kajungwa yarningmi-yada yarna nungkuwa ningki-likenuma
Neningikarrawara-langwa ningkakina-da,” ne-yama wurrakina.
17 Akena eneja Jesus neningma nakina aburra-langwa mangma
akwa ni-yama aburruwa-wa, “W-engkirrkiya-langwa,” ni-yama. “Na-
mukwa nara a-mamurikajuma nakina karnumamalya-manja karniki-
yama-langwa eningaba. Yika-jadijiya-manja karnumamalya wurruwur-
rariya wurramukwa wurrukwala-langwa wurrakina, nare-ka kem-
birra e-ngbudirrkama Namukwa kirrakina-manja. Nungkwurraja
yiku-wardiyina-manja kirruwurrakawura-ma karnumamalya, kirrukwala
yadada umba kirrukwala angaluba, kemba yiki-yamarrkinama kirrakina?
Nara arakba kirruwurrakawura-ma ambilyuma kirrakina umba kirruwur-
rakeyebijeba ngawa yik-ambilyama-da. 18 Umba ka-wardiyina-manja
aburraja wurruwurrakawura-ma wurruwurrariya wurramukwa, kem-
birra ke-yamarrkinama wurrakina? Nare-ka arakba wurruwurrakawura-
ma ambilyuma wurrakina umba wurruwurrakeyebijeba ngawa kuw-
ambilyama aburrajukwaba.
“Umba nungkwurraja kirri-yamama karna karnumamalya ena
ayakwa nganyangwa-langwa, ‘Namukwa neni-ngbudirrkinama nakina
neniki-jadiji-yada wurruwurrariya wurramukwa warnumamalya-
langwa,’ kirri-yamama kirrakina. Akena nare-ka. 19 Ka-jadijiya-manja
ngayuwa wurramukwa warnumamalya-langwa ngini-ngbudirrkina-
mulangwa Biyeljibula ngayuwa-manja, kemba yirru-makina arakba,
ke-yamarrkinama warnikabuburrakiyuwa nungkwurra-langwa?
Ke-yamarrkinama wurrakina warniki-jadiji-yada wurruwurrariya
wurramukwa warnumamalya-langwa? Warningma wurrakina nare-ka
Biyeljibula e-ngbudirrkama wurrakina-manja. Kembirra warningma
wurrakina ekikalya ayakwa kirri-yengbinama nganyangwa-langwa
kirrakina-da.
20 “Nare-ka ningena. Eneja Neningikarraware-ka nakina ngini-
ngbudurrkinama ngayuwa kajungwa ena-langwa-murra Amawurrina
wulkwa ka-jadijini-yada wurruwurrariya wurramukwa warnumamalya-
langwa ngayuwa-da. Kembirra ka-jadijina-manja ngayuwa wurrakina
Neningikarrawara-langwa-murra Amawurrina, karningma karna
Nubungkawa Neningikarrawara nu-bungkawadiname-ka enena-
manja angalya arakba amandangwa nakina-da,” ni-yama Jesus
wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da.
21 Biya enena ngarningka ayakwa nenu-makama nakina Jesus. “W-
engkirrikiya enenu-wa ayakwa nuwilyaba-langwa nenungkwarba ning-
buda,” ni-yama. “Kin-embirrajina-manja nakina nenungkwarba ena-
langwa alikira, ngalaja akina eningawinyamba amurndakijika ena-
langwa kuw-ambilyame-ka akwudangwa enuwa-manja eningangkawura.
Kemba nare-ka a-murrakajuma aburraja wurrukwala warnumamalya
ebina amurndakijika iya aninga akwa dumbala ena-langwa. Ngalaja
engkinyungwurra ngawa kuw-ambilyama akina. 22 Umba eneja kini-
likaja-manja ena-langwu-wa alikira nakina nuwilyaba nenumamalya,
nibina ningbuda enuwa-manja angwurra, kemba kenu-wardiyiname-
ka wunalakina. Biya nakina ningbuda-dangwa nenumamalya kini-
likajama angwurra nakina-da. Kemba kenu-murrakajiname-ka amurn-
dakijika iya aninga akwa dumbala ena-langwa numinakina-langwa

alikira. Akwa kenu-murrakajiname-ka ngarningka amurndakibina amurndakijika eningawinyamba ena-langwa, ebina nenaki-kalyikama numinakina alikira-da. Biya keni-larrmburrenama amurndakibina amurndakijika wurringku-wa iya wurringku-wa warnumamalya," ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya.

23 Biya ni-yama ngarningka Jesus, "Karningerribirra karnumamalya nara-manja aminu-war•duma warka nganyangwa, yik-awinyambakinama kembirra ngayuwa-manja kirrakina. Umba karningerribirra karnumamalya nara-manja a-murndukwajuma kirrakina wurrukwala warnumamalya ngayuwa-wa, kirru-minangkirreyinama kembirra engku-wa wurrumurndakibina wurrukwala warnumamalya-da," ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya.

Wurruwurrariya wurramukwa na-lawurradinu-mulangwa nenungkwarbu-wa

24 Biya ni-yama Jesus, "Ka-jadena-manja wurruwilyaba wurruwurrariya wurramukwa nuwilyaba-langwa nenungkwarba, kembirra ka-likajama wurrakina engku-wa alarrkingburingka-wa kuw-aburangkinama angalya ka-ngwanjini-yada. Nara-manja akburranguma eningaba angalya aburralangwi-yada, kembirra ka-makijajungwunama ka-lyangkiyaminama wurrakina, 'Ki-lawurradinama arakba ngayuwa ebinu-wa angalya ningambilyu-murruwa adinuba-wiya,' ke-yaminama wurrakina wurramukwa.

25 "Kembirra ka-lawurradinama arakba, biya karri-rringkinama ebina angalya amungkwur•da alarrngekburna. 26 Biya kembirra ka-likajama kuw-aburangkinama wurrukwalu-wa wurramukwa, akwa karra-wilyakinama wurrumangbala wurrambilyuma wurramukwa akinu-wa angalya. Akena aburraja wurrumurndakakina wurramukwa wurruwurrariye-ka, amandangwa wurruwurrariya warningadinubawiya-manja angwurra. Biya kembirra kuw-awiyebenama wurrakina akwa yakwujina ngawa kuw-ambilyamurra wurruwurrakawura-ma nibina-manja nenungkwarba warningangkawura wurrakina. Kembirra nakine-ka nenungkwarba kin-arriyadiname-ka angwurra, ka-lawurradinamulangwa wurribina warningadinuba-wiya wurramukwa, wurrukwala wurringka wurramukwa aburruwa. Adinuba-wiya n-arriyaduma nakina akena angwurra ngawa kin-arriyadinama nakina-da," ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya nakina.

Amamalya-langwa akwiyekirrerra

27 Kembirra ni-jerrukwa-manja Jesus amurndakakina ayakwa, ngalaja duwilyaba didarringka yakwujina wurrumurndakibina-manja warnumamalya ying-ardinga dakina. Yingi-yama dakina Jesus-uwa, "Diyekirrerreka didarringka dibina ng-arrangbama ngu-ngwunjikama ningkakina," yingi-yama dakina.

28 Eneja ni-yama Jesus, "Mungkwe-ka dakina, akena amandangwa aburraja wurriyekirrerra angwurra wurribina nuw-engkirrikajamurrumurra Neningikarrawara-langwa ayakwa akwa nenuminiyarrkuwarakina-murrumurra akina ayakwa ena-langwa-da!" ni-yama Jesus ngaluwa-wa-da.

Jesus ni-yengbinu-mulangwa ayakwa Jawuna-langwa

29-30 Aburraja kembirra wurrumurndakibina warnumamalya nuw-engkirrikenu-murrumurra Jesus-uwa nuw-ababurndadinuma wurrakina, biya nawurraki-lyibilyidanguma arakba. Kembirra ni-yama eneja Jesus

aburruwa-wa, “Karniniyerriya karnumamalya karna aduwaba! Kirri-ngayindenama karniki-rringki-yada eminiminingka engbingbuda amurn-dakibina nara e-yamama warnumamalya, akena nara a-rringkama kir-rakina. Ngayuwe-ka, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya, Jawuna wuburra ningi-yaminama ningena. Nakine-ka Jawuna n-ambilyuma ebina-manja akwalya mabiyakarbiya mamawura akena neniba ngawa ni-jadanguma nakina. Aminakina-langwa kembirra aburraja wurrumurndakibina warnumamalya wurruminakina angalya Niniba nuw-eningmidinuma wurrakina Neningikarrawara neni-larrkama Jawuna aburruwa-wa-da. Akine-ka wuburra yikenu-wilyakajinama eneja Neningikarrawara kirrakina-manja karnumamalya ngini-larrka-mulangwa ngayuwa nungkwurruwa-wa umba nara akwala-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya.

31 Biya kembirra ni-yama nakina aburruwa-wa ngarningka, “Ambaka-murrumurra meningarija-langwa-manja mamawura, Neningikarrawara nakina kini-lyangkuwerribikajungwunama warnumamalya-langwa, warningaba-murrikba akwa wurruwurrariya-murrikba. Akini-yada ngawa ngalaja king-arjiyama dibina dubungkawa duminakina angalya Jiba. King-arjiyama dakina akwa yikangi-lekbajama nungkwurruwa-wa karnumamalya kirribina kirr-ambilya-murrumurra ena-manja angalya aduwaba. Arakburakba-kiya-wiya yingi-likenuma dakina engka-langwa emininga-langwa angalya kajungwa dadik-engkirriki-yada ayakwa Nubungkawa-langwa Jalumuna-langwa. Arrubude-ka ayakwa ni-yengbinuma eneja Jalumuna, aringkawa-baba nakina, akwa ying-engkirrikenuma dakina amurndakakinu-wa ayakwa. Kembirra yikangi-lekbajama nungkwurruwa-wa dakina-da. Yikangi-lekbajama dakina mena nuwilyaba-baba nenumamalya nibina naruma-dangwa n-ambilyama nakina yelakwa nungkwurruwa-manja aduwaba. Akena nungkwurraja karnumamalya nare-ka engkirrikuma ena-langwu-wa ayakwa aduwaba kirrakina-da.

32 “Kembirra ngarningka akini-yada meningarija-langwa-manja ngawa mamawura aburraja wurrumurndakibina WarningiNiniba warnumamalya kuw-arjiyama aburrajukwaba kajungwa warniki-lekbi-yada nungkwurruwa-wa karnumamalya. Yikabu-lekbajama wurrakina mena narrume-kuwarrukwajuwa-mubaba mangma aburra-langwa nuw-engkirrikenu-mulangwa ayakwa Jawuna-langwa. Narrume-kuwarrukwajuwama mangma wurrumurndakibina warnumamalya, narru-wurranguma awurruwurrariya umba nenumini-yarrkuwarakama wurrakina ayakwa Neningikarrawara-langwa arakba. Arrubuda ayakwa ni-yengbinuma eneja Jawuna, umba amurndakenena ayakwa kirr-engkirrikajama karna aduwaba arrubuda-dangwa angwurra ena-da. Akena nara nungkwurraja engkirrikuma kirrakina-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakibina-manja warnumamalya.

Aki-rringkina-mulangwa eningabu-wa ngarningangkawura

33 Biya enena ayakwa bajananga-langwa nenu-makama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya. Ni-yama nakina, “Yakuwa yalakena yak-abarrakajina-manja bajananga alikira-manja arrawa, nare-ka abuwarrkama akina. Nare-ka yalakena akumama akina bajikala-manja arrawa umba yak-akumurnama akina karrawara kajungwa karri-rringkini-yada wurrukwala warnumamalya eningaba alarradada. 34 Nara-manja ebina bajananga alikira-manja arrawa

alyarrngwalyilya kembirra nara yalakena a-rringkama angalya. Akwa nara-manja mibina menba yakwa-langwa kembirra nara yalakena a-rringkama angalya. Akwa muwurrariya menba yakuma-wilyakina-manja kembirra alarrumur•da-manja ngawa yak-ambilyama yalakena. Umba yakuma-wilyakina-manja meningaba menba kembirra engku-wa yaki-rringkinama yalakena. 35 Kembirra yiki-rringkajungwunama karna karnumamalya kajungwa nari-yada a-rringkama awurrariya-wa umba eningabu-wa yiki-rringkini-yada kirrakina-da. 36 Kembirra nara-manja a-rringkama awurrariya-wa umba yiki-rringkina-manja eningabu-wa karningangkawura, kembirra ababurna-langwa nungkwurra-langwa *ka-wuldinama *ka-ngwur•denama akina eningangkawura ngawa, wuburra laka kirr-ambilyama alikira-manja ebina na-lyangburrukwuna-murrumanja alarradada akina-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya.

Jesus neni-lekba-mulangwa WurruBarija warnumamalya akwa ngawa warnikakakirumaka Mawijija-langwa ayakwa

37 Ni-jerrukwa-mulangwa Jesus amurndakibina ayakwa, kembirra eneja nuwilyaba nenungkwarba, nibina NuBarija, ni-yama nakina enuwa-wa, “Yi-likaja arakba nganyangwu-wa angalya aningi-yada,” ni-yama. Biya neni-likena arakba wunalakina NuBarija-langwu-wa alikira, akwa wurrukwala warnungkwarba aburruwa.

Biya n-ambarringa nakina Jesus aningi-yada arakba, akena nara nakina kini-jiraba akungwa adinuba-wiya ena-langwa-manja ayarrka. 38 Eneja NuBarija nenungkwarba nenu-miringkama nakina Jesus-uwa nara kin-ajirranga ena-langwa ayarrka umba n-ambarringa warenja-bawiya aningi-yada nakina. Biya ni-yakikbijanguma NuBarija nakina-da.

39 Eneja kembirra ni-yama nakina Nubungkawa Jesus enuwa-wa, “KirruBarija karnumamalya kirr-ajirrename-ka nungkwurra-langwa ayarrka. Akina kirri-yaminjaminama eningarumuruma-langwiya ayakwa nungkwurra-langwa, akena nara kirrakina a-mungkwur•duma mangma iya yukwudukwuda nungkwurra-langwa. Kirrumungwur•dangma kirrakina karnumamalya kirribina kirra-murrakajinama ababurna eningerribirra warnumamalya-langwa mena muwurrariya-baba mangma iya yukwudukwuda kirruma-wilyakinama kirrakina. Amandangwa kirri-yaminama nuwilyaba wuburra nenumamalya nenubuwakida, nibina n-ajirrenama ambaka-langwa ena-langwa bajikala errekba-langwiya, akena nara ajarruma akina arrawa-langwiya,” ni-yama Jesus nibina-manja NuBarija nenungkwarba.

40 Biya ni-yama ngarningka nakina Jesus, “Karninubuwakida karnumamalya. Eneja Neningikarrawara ni-ngekburakama nakina ababurna-langwa ebina ngarri-rringkinama aduwaba ngarna, eningerrekba akwa ngawa eningarrawa ngalajukwaba ni-ngekburakama nakina. 41 Nungkwurraja kembirra ena yiki-yamina kirrakina karnumamalya kajungwa yikuma-wilyakini-yada mamungkwur•da mangma meningaba. Yika-kwuna nungkwurra-langwa amurndakijika wurrukwalu-wa warnumamalya warningalyingmalyingma-wa. Yiku-marngkirradinama aburruwa-manja kirrakina-da.

42 “Amandangwe-ka awurrariya ka-ngekburakajungwunama nungkwurra-langwa KirruBarija-langwa karnumamalya! Nare-ka

kirrakina engkirrikuma karniki-yama-langwa eningaba wurrukwala-manja. Akwa ngarningka nare-ka engkirrikuma Neningikarrawaru-wa, akwa nara a-lyelyingmama enuwa-wa kirrakina karnumamalya. Umba amarda enikalyubara eyukwayuwa, amurndakibina ka-kwurarikinama aninga nungkwurra-langwa, kirru-murnduwarnama amurndakakina awilyuwilyaba-wiya, kajungwa yikinu-kwuni-yada awilyaba Neningikarrawaru-wa umba yiku-wilyakini-yada kirrakina amangbala abiyarbuwa nungkwurra-langwi-yada. Eningaba akina akena nara e-yakuwabijuma karniki-yama-langwa eningaba wurrukwala-manja-da akwa ngarningka karniki-lyelyingma-langwa Neningikarrawaru-wa kirrakina-da.

43 “Amandangwe-ka awurrariya ka-ngekburakajungwunama akina nungkwurra-langwa KirruBarija-langwa karnumamalya! Kirru-ngkweningabakajungwuname-ka. Kirri-likaja-manja kirrakina jinikakwu-wa kirru-mar•denama kirrakina angalya eningaba karnik-ambarringi-yada yakwujina. Akwa kirri-likaja-manja kirrakina wurrababurnu-wa warnumamalya kirri-lyelyingminame-ka ayakwa aburra-langwa ne-yengbina-mulangwa eninginingaba-wiya wurrakina ayakwa nungkwurruwa-wa,” ni-yama Jesus nibinu-wa NuBarija nenungkwarba.

44 “Yawe-ka,” ni-yama ngarningka Jesus. “Awurrariye-ka ka-ngekburakajungwunama nungkwurra-langwa! Kirrumiyambene-ka karnumamalya karna? Ka-makinama ngayuwa. Kirrakine-ka karnumamalya awilyaba wuburra angalya ebina-manja narra-rungkwaba-murrumanja warninikijungwa warnumadangkwa. Akena akine-ka angalya nuw-abuwarrkajungwunama. Aburraja kemba ka-likaja-manja warnumamalya yenjerrikina, karri-ngalyilyakinama akina-manja angalya. Warningbale-ka nuw-ambilya-mulangwa arrawa wurrumurndakibina wurrimingma warnumadangkwa. Amandangwa akine-ka wuburra angalya kirrakina-da, mena warningbala-baba wurrakina wurrukwala warnumamalya nungkwurra-langwa mangma muwurrariya mibina num-abuwarrkajungwunama makina-da,” ni-yama Jesus nibinu-wa nenungkwarba NuBariju-wa-da.

45 Eneja kembirra nuwilyaba nenikakakirumaka Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma ni-yengbinuma nakina ayakwa Jesus-uwa. “Bungkawa,” ni-yama, “ningki-yaminama ningkakina kembirra yirruwa-wa, ‘Karniniyerriya karnumamalya karna nungkwurrajukwaba,’ ningki-yaminama-na?” ni-yama nakina nenikakakirumaka nenungkwarba.

46 Eneja ni-yama Jesus nakinu-wa, “Awurrariye-ka ka-ngekburakajungwunama nungkwurra-langwa nungkwurrajukwaba akina, mena kirra-makina-mubaba wurrukwala-manja warnumamalya warniki-yama-langwa eminimininga, akena nara karna a-mamurikajuma wurrakina-manja kirrakina-da. Kirri-yaminama wurrububungkawa wuburra wurribina narra-kwunama warnikuminuwar•duwar•da engkubarrngwarrngwa amurndakijika warniku-wilyaki-yada akena nara a-mamurikajuma wurrakina-manja-da.

47 “Yawe-ka,” ni-yama ngarningka Jesus. “Awurrariye-ka ka-ngekburakajungwunama akina nungkwurra-langwa! Arakburakba-kiya-wiya aburraja wurrumirumirenungwa nungkwurra-langwa narra-wardanguma wurrakina WurruBuburabuda warnungkwarba Neningikarrawara-langwa. Narra-wardanguma wurrakina mena na-warangu-mubaba Neningikarrawara-langwa ayakwa. Kembirra aduwaba ngarningka nungkwurraja karnumamalya kirri-likirakama

akukwulyubena eyukwayuwa alikira karrawara narra-rungkwaba-murrumanja wurrakina warnumadangkwa wurrumurndakibina-langwa WurruBuburabuda arrawa. 48 Kirri-likirakama amurndakakina alikira akukwulyubena kajungwa warnik-engkirriki-yada wurrakina warnumamalya kirri-lyelyingmina-mulangwa kirrakina ayakwa WurruBuburabuda-langwa. Akena nara karna a-lyelyingmama aburra-langwu-wa ayakwa, umba kirri-lyelyingminama kirrakina ne-yama-mulangwa wurrumirumirenungwa narra-wardangu-mulangwa wurrumurndakibina WurruBuburabuda Neningikarrawara-langwa. Kirri-lyelyingminama narra-wardangu-mulangwa wurrakina mena nungkwurrajukwaba kirru-warangu-mubaba Neningikarrawara-langwa ayakwa aduwaba. 49 Akina-langwa-bina eneja ni-yengbinuma enena ayakwa nakina Neningikarrawara nibina nakakiruma ababurna-langwa. Ni-yamama nakina,

‘Ka-larrkajama ngayuwa wurrukwala warnikumakumaka warnuma-malya akwa ngawa warnikiyarrkuwilyaka warnumamalya ayakwa nganyangwu-wa warnumamalya. Akena wurrumurndakakine-ka warnumamalya nganyangwa karra-jungwajinama wurruk-wala umba karramini-ngekburakinama awinyamba wurrukwala-langwa,’

ni-yamama Neningikarrawara.

50 “Kembirra yikeni-lekbajama nakina Neningikarrawara nungkwurruwa karnumamalya karningaduwaba. Yikeni-lekbajama akwa yikeni-larrkbarjenama nungkwurruwa narra-jungwajuwa-mulangwa wurrumirumirenungwa nungkwurra-langwa arakburakba-kiya-wiya wurrumurndakibina WurruBuburabuda ena-langwa wurrababurna-langwa. 51 Adinuba-wiya arakburakba-kiya eneja Keyina nenu-wardanguma nakina nenikumarnjenikba Ebula. Bi...ya na-lamulamukwarridinuma aburraja ngawa wurrakina warnumamalya wurrababurna-manja Neningikarrawara-langwa-manja WurruBuburabuda warnungkwarba. Ne-yaminjamama ngawa wurrakina yanda-langwa Jekaraya n-ambilyuma nakina. Jekaraya nu-war•danguma warka Neningikarrawara-langwa-manja angalya Jirujalema-manja. Umba yakwujina ngawa neni-jungwajuma nakina-da, akwudangwa ebina alda akwa ebina alikira akwurdukwurda-da. Amandangwa nganja ningi-larrkbularrkbakinama ngayuwa. Eneja Neningikarrawara yikeni-lekbajama nakina karnumamalya karningaduwaba akwa yikeni-larrkbarjename-ka na-lamukwarridinu-mulangwa wurrumirumirenungwa warningarakburakba-kiya ena-langwa-manja WurruBuburabuda wurrababurna-manja wurrakina-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnikakakirumaka Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma.

52 Biya kembirra ngarningka Jesus ni-yama aburruwa-wa, “Karnikakakirumaka Mawijija-langwa ayakwa karnungkwarba, awurrariye-ka ka-ngekburakajungwunama akina nungkwurra-langwa! Awurrariye-ka ka-ngekburakajungwunama, mena warnumamalya narri-ngayindena-mubaba wurrakina aduwaba kuw-akakirumadini-yada Neningikarrawara-langwa ayakwa, akena nungkwurraja kirr-abuwarrkinama ayakwa ena-langwa aburruwa-manja kirrakina-da. Nara karna a-ngayinduma akina ayakwa akwa ngarningka nara a-makama wurrukwala-manja warnumamalya kirrakina-da. Aminakina-langwa ka-ngekburakajungwunama akina awurrariya nungkwurra-langwa-da,”

ni-yama Jesus wurrumurndakakina-manja warnikakakirumaka ayakwa Mawijija-langwa-da.

53 Biya kembirra ni-lalika arakba nakina Jesus ebina alikira nibina-langwa NuBarija nenungkwarba. Yadikina aburraja wurrumurndak-ibina warnikakakirumaka ayakwa eningarumuruma Mawijija-langwa akwa ngawa wurrumurndakibina WurruBarija warnumamalya aburra-jukwaba ne-yengbeyinuma arakba ayakwa ayarrkiyarrkawarriya Jesus-langwa. Biya ne-yengbiyengbeyinumurre-ka ngawa wurrumurndakakina warningangkawura ayarrkiyarrkawarriya ayakwa enuwa-wa. Akwa neni-yengkilabenuma wurrakina ababurne-ka ayakwa eminimininingka enuwa-manja. Neni-yengkiyengkilabenuma ayakwa, 54 mena neni-ngayindanguma wurrakina warniki-kadiki-yada nakinu-wa Jesus ka-jungwa neniki-yengbi-yada ayakwa awurrariya. Neni-ngayindanguma warniki-lekbi-yada enuwa-wa wurrakina akena nare-ka kini-yengbina ayakwa ayarrkawarriya nakina Jesus-da.

12

Jesus nenu-madumurrukwa-mulangwa ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa WurruBarija-langwa warnumamalya akwa Neningikarrawara-langwa

1 Akini-yada ngawa aburraja wurruwurrakwulyumide-ka warnuma-malya nawurra-murndukwunuma Jesus-manja wurrakina. Nawurraki-lyibilyidanguma akwudangwa akwa nawurraki-ngalyilyakijeyinuma wurrumurndakakina warnumamalya mena wurruwurrakwulyumida-baba wurrakina. Eneja kembirra arakba Jesus ni-yengbina nakina ayakwa ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa akwa ni-yama, “Wurrakine-ka WurruBarija warnungkwarba narramini-ngayindenama wurrukwala warnumamalya ke-yaminama wurrakina, ‘Warningabe-ka wurrumurndakakina WurruBarija warnumamalya.’ Akena wurruwurrariya wurrakina, akwa narrum-abuwarrkinama mangma aburra-langwa wurrukwala-langwa warnumamalya. Nungkwurraja kembirra nara e-yamama wurrumurndakakina wuburra warnungkwarba, 2 mena eningerribirra ebina nuw-abuwarrkajungwunama aduwaba kuw-abilyerrikajungwunama ambaka-murra akina. 3 Ababurna-langwa ayakwa amurndakibina ningki-yengbinuma nungkuwa ningkakina alarrumur•da-manja, kuw-engkirrikajame-ka aburraja warningerribirra warnumamalya alarradada-manja. Akwa ngarningka ababurna-langwa ayakwa amurndakibina ningki-yengbinuma ningkakina amurama alikira-manja arrawa, kuw-engkirrikajame-ka warningerribirra warnumamalya amurndakakinu-wa ayakwa nungkwa-langwu-wa-da, wuburra laka ningk-ardanguma angwurra ningkakina-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa.

4 “Amandangwa, kirribina ngakwurruwa-murrumurra,” ni-yama ngar-ningka Jesus aburruwa-wa, “nare-ka akbar•duma warnumamalya-langwa wurribina wurrabarda awinyamba. Dukwa wurrakine-ka kabu-wardena kabi-jungwajina ningkakina-da. Akena kabu-wardena-manja ningkenu-madangkwa akwa ki-jungwuna-manja ningkakina, nara arakba ebina

akwala awurrariya nungkwa-langwa warniki-yama-langwa wurrakina-da. 5 Umba nganja yiba-wilyakajinama ngayuwa nibina nenu-mamalya ken-akbar•dijinama angwurra ningkakina. Nungkwaja k-akbar•denama ningkakina Neningikarrawara-langwa, mena narrubuda-baba nakina amandangwa. Eneja keni-ngayindena-manja nakina, kenu-wardenama nakina ningkenumadangkwa akwa ki-jungwunama, akwa ngarningka nakina kenu-wurrenama ningkenumawurrina awurrariya-wa angalya angwura-murru-wa. Kembirra yakwujina ngawa k-ambilyama ningkeningangkawura-da. Yawe-ka, yirra-madumurrukwunama ngayuwa nungkuwa-manja. Nakina-langwa-bina nenumamalya k-akbar•denama angwurra ningkakina, mena narrubuda-baba nakina-da," ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Neningikarrawara aken-akwurrajina-mulangwa ngakwurruwa ngarnu-mamalya

6 Biya ni-yengbina ngarningka enena ayakwa nakina Jesus ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa. "Narrubuda Neningikarrawara nakina akwa ken-embirrajinama nungkuwa-manja," ni-yama. "Dukwa kirruwilyaba karnumamalya yiku-beyindenama kirrakina wurrumangbala wurriyukwayuwa wurrajija eyu...kwujiya-murra angwarnda-da. Umba eneja Neningikarrawara nakina nen-embirrajinama warningerribirra wurrajija wurrakina wurrababurna-langwa. Nara nakina e-yakuwabijuma a-ngwarndirruma wurruwilyuwilyaba umba nen-embirrajinama wurrakina-manja ngawa. 7 Neningikarrawara nen-embirrajinama wurriyukwayuwa wurrajija, akwa ken-embirrajinama nungkuwa-manja nungkwajukwaba akwa nara nakina e-yakuwabijuma. Neningme-ka nakina mamungba nungkwa-langwa. Numa-murnduwarnama arakba makina mamungba muwurrakwulyumida nungkwa-langwa. Neningma nakina! Nare-ka kembirra nungkwaja akbar•duma, mena Neningikarrawara nen-akwurrajinama nakina wurriyukwayuwa wurrajija, akwa ngin-akwurrajinama angwurra amandangwa nungkuwa-manja nungkwajukwaba ningkenumamalya-manja. Ngin-akwurrajiname-ka nungkuwa-manja mena ena-langwa-baba ningkakina-da," ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Nara ngakwurruwa e-yeliyuma Jesus-langwa

8 Biya ni-yama ngarningka Jesus, "Kirruwilyabe-ka karnumamalya yiki-yamina-manja nakina wurrakinu-wa wurrukwala warnumamalya, 'Ngayuwe-ka ningena Jesus Christ-langwa ningenumamalya,' yiki-yamina-manja kirrakina akina ayakwa, kembirra nganja ngayamba-langwa ki-yaminama enena ayakwa. Ngayuwe-ka ningena, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya, ki-yaminama nganjukwaba, 'Nungkwaja ningkakina nganyangwa ningkenumamalya-da.' Enena ayakwa ki-yengbinama ngayuwa kajungwa warnikumamurikaja Neningikarrawara-langwa kuw-engkirrikaji-yada wurrakina ena-langwa-manja angalya abalkaya-da.

9 "Umba kirruwilyaba karnumamalya yiki-yamina-manja wurrukwalu-wa warnumamalya, 'Ngayuwe-ka ningena ningeningbala Jesus Christ,' yiki-yamina-manja kirrakina akina ayakwa, yik-eningbalikajungwuna-manja kirrakina ngayuwa-langwa, kembirra nganja ngayamba-langwa ki-yaminama enena ayakwa. 'Nganjukwaba ningeningbala ningkakina, nara nganyangwa ningkakina-da,' ki-yaminama. Enena ayakwa ki-yengbinama

ngayuwa kajungwa warnikumamurikaja Neningikarrawara-langwa kuw-engkirrikaji-yada wurrakina aburrajukwaba ena-langwa-manja angalya abalkaya-da.

10 “Umba karningerribirra karnumamalya yiki-yengbina-manja ayakwa awurruwurrariya ningibina-langwa ningi-rukwularrinu-mulangwa enena-manja angalya, kembirra eneja Neningikarrawara yikenumini-yakuwabijinama nakina ayakwa nungkwurra-langwa. Umba yiki-yengbina-manja kirrakina ayakwa awurruwurrariya Amawurrina-langwa Akwurdukwurda Neningikarrawara-langwa-langwa, nara kembirra Neningikarrawara amini-yakuwabijuma amurndakakina ayakwa awurruwurrariya nungkwurra-langwa-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

11 Biya ni-yama ngarningka Jesus aburruwa-wa, “Kabu-mena-manja ningkakina wurruwurrariya warnungkwarba akwa kabu-wilyakina-manja ningkakina jinikakwu-wa wurrakinu-wa wurrububungkawa warningijinikakwa, akwa ngawa wurrukwalu-wa wurrububungkawa wurrimininingku-wa aburrajukwaba, nare-ka a-werrikawarriyaduma ayakwa-langwa. Akwa nara a-lyangkiyamama, ‘Karukwa, ki-yamarrkinama ki-yengbinama ayakwa? Amiyambene-ka ayakwa ki-lawurrakajinama ngayuwa wurrububungkawu-wa, kajungwa nari-yada a-warduma a-diduma ngayuwa aduwaba?’ Nare-ka a-lyangkiyamama akina, a-werrikawarriyaduma akina-langwa ayakwa, 12 mena akini-yada ngawa Amawurrina Akwurdukwurda Neningikarrawara-langwa kaku-wilyakajina-mubaba ayakwa adirrbura ningkeniki-yengba-langwa ningkakina,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Nara ngakwurruwa a-mungwur•dangmaduma akwa a-mar•dumar•duma amurndakijika wurrukwala-langwa

13 Eneja kembirra nuwilyaba nenungkwarba, nibina yakwujina ngawa n-ambilyuma wurrumurndakakina-manja warnumamalya wurruwur-rakuwilyarra, ni-yengbinuma nakina ayakwa Jesus-uwa. Biya ni-yama, “Bungkawa,” ni-yama, “nawarrka nara a-ngayinduma nakina ngu-kwama ngayuwa-wa akwala angwarnda. Ni-jungwuma arakba yina-langwa nungwarrka, kembirra yikini-larrmburrenama yinalakena angwarnda iya amurndakijika akwa angalya nungwarrka-langwa, ekuwarra nawarrka-langwa umba ekuwarra nganyangwa. Umba nungkwaja ningkakina yiminu-makina-langwa nganyangwa nawarrka kajungwa kenu-kwuni-yada nganja akwala amurndakijika nganyangwa ngayuwa-wa,” ni-yama nakina nenungkwarba Jesus-uwa.

14 Eneja ni-yama Jesus, “Kada. Nara wurribina warningerribirra war-numamalya kabu-kwa amukwiyadakina warka ngayuwa-wa. Nara nganja a-lyangkuwerribikajungwuma ningena akina-langwa. Nara kembirra a-makama ngayuwa nawena-manja ningena-da,” ni-yama Jesus enuwa-wa-da.

15 Biya kembirra Jesus ni-yengbinuma nakina ayakwa wurrumurndakakina-manja ngawa warnumamalya wurrababurna-manja yakwujina. Ni-yama, “W-engkirrikiya-langwa! Nare-ka a-mungwur•dangmaduma akwa a-mar•dumar•duma eningerribirra amurndakijika wurrukwala-langwa. Nare-ka e-yamama akina. Mama kirruminababurne-ka amurndakijika-murriya kirrakina, akena nare-ka akina a-kwama amamalya akwanenibika eningaba nungkwurra-langwa-da. Kembirra wurri-rringkajungwunama aduwaba-da,” ni-yama Jesus

wurrumurndakakinu-wa warnumamalya. 16 Kembirra arakba enena
alawudawarra nenu-makama nakina aburruwa-wa.

Nuwilyaba nenungkwarba n-ambilyumurra numinababurne-ka
angwarnda iya aninga akwa amurndakijika. Biya nu-war•danguma
nakina mababurna-langwa mamawura warka ena-langwa. Ni-
lungkuwabijuwamurra nakina ababurna aninga amarda-murra. Nu-
war•duwar•dangu...wa. Ngalaja ababurne-ka amarda-murra amaninga
na-lungkuwarreyinuma ena-langwa-manja angalya mena eningaba-baba
ajiringka akina.

17 Bi...ya numa-war•dikama nakina mangma ena-langwa, kembirra ni-
yakuwerribikinuma arakba. Biya ni-lyangkiyama nakina, “Nara ebina
angalya ningenik-akumi-yada enena aninga awurrakwulyumida-da, mena
ababurne-ka ena aninga nganyangwa-da. Ki-yamarrkinama kemba
ningena? 18 Wa! Ku-wurrenama ngayuwa amurndakenena alikira
eninganinga eyukwayuwa, umba ki-likirakinama akwala alikira nin-
gena adidirrungwarna-langwa. Kemba arakba ki-larrngkwaburrenama
ababurna-langwa aninga iya amurndakijika nganyangwa enikinikaduwa-
manja alikira adidirrungwarna-manja-da. 19 Biya kembirra arakba ki-
lyangkumakajungwunama ngayuwa, ‘Enena kembirra laka ababurna
eninginingaba-wiya nganyangwa arakba,’ ki-yaminama. ‘Kembirra
nara arakba a-war•duma ningena warka umba ku-ngwanjinama nin-
gena warka-langwa ningeningangkawura ngayuwa-da. K-alyubarinama
aruma aninga akwa ki-bekinama aruma akubibeka ningeningangkawura-
da. Ningiyekirrerre-ka k-ambilyama ngayuwa-da!’ ” ni-yama nu-
makajungwunuma nakina nenungkwarba.

Akina ayakwa ni-lyangkumakajungwunuma nakina nenungkwarba.
20 Umba eneja Neningikarrawara ni-yengbina nakina ayakwa enuwa-
wa. Ni-yama, “Ningkenubuwakide-ka ningkakina ningkenumamalya!
Mema-manja marringa ki-jungwunama ningkeningangkawura. Ningki-
larrngkwaburranguma ningkakina ababurna aninga-murriya nungkwa-
langwi-yada aduwaba. Umba ki-jungwa-manja ningkakina, angkaburra
karru-menama amurndakenena aninga iya angwarnda akwa amurndaki-
jika nungkwa-langwa? Nare-ka ningkakina a-wilyakama nungkuwa-manja
amurndakakina ababurna-langwa nungkwa-langwa, umba aburraja wur-
rukwala warnumamalya karru-menama ababurna-langwa nungkwa-
langwa-da,” ni-yama nakina Neningikarrawara enuwa-wa. Ena ngawa
alawudawarra-da.

21 Biya ni-jerrukwa-mulangwa nakina Jesus akina alawudawarra, ni-
yama nakina wurrumurndakakinu-wa warnumamalya, “Akina wuburra
ke-yaminama wurrababurna-langwa warnumamalya wurribina narri-
larrngkwaburrenama aduwaba alarrngkababurna amukwiyadakina
aburra-langwi-yada, akena nara ebina eningaba aburra-langwa warniku-
wilyakaja-langwa wurrakina Neningikarrawaru-wa-da,” ni-yama Jesus
wurrumurndakakinu-wa warnumamalya.

Aku-werrikambilya-mulangwa Neningikarrawara-manja

22 Kembirra ni-yengbinuma nakina Jesus akwala ayakwa ena-langwu-
wa warnikabuburrakiyuwa. Ni-yama nakina, “Ngarra-makama arakba
kirruminababurna-langwa amurndakijika-murriya ngayuwa. Ningi-
yamama, ‘Nara amurndakakina amurndakijika a-kwama amamalya

eningaba nungkwurra-langwa,’ ningi-yamama. Kembirra aminakina-langwa nara nungkwurraja a-werrikawarriyaduma engkirrikuma ebinu-wa aninga kirri-ngayindena-murruwa yik-ambilyi-yada karniba enena-manja angalya. Nara ngarningka engkirrikuma dibinu-wa dum-bala kirringa-ngayindena-murruwa karnik-awiyeba-langwa kirrakina.
23 Kirr-akukwurrajinama kirrakina karnumadangkwa. Umba kirr-alyelyubarinama aninga kirringbudi-yada, akwa kirr-awiyuwiyebenama duwabilya dumbala yiku-wabilyadini-yada kirrakina. Umba kirrakina-bina karnumawurrina nungkwurra-langwa yik-engkingkirrikajama akwa yik-akukwurrajinama kirrakina-da.

24 “Umba wi-yakuwerribikina kirrakina yingwu-wa,” ni-yama ngar-ningka Jesus. “Nara yakina a-lungkuwabijuma arrangbama amadidira amaninga. Nara ebina alikira eninganinga ena-langwa akena eneja Neningikarrawara kinu-kwunama nakina aninga ena-langwa. Kembirra yikenu-kwunama amandangwa aninga nungkwurra-langwa, mena nakina Neningikarrawara nen-akwurrajina-mubaba wurrajija akwa nungkwur-ruwa nungkwurrajukwaba karnumamalya kirren-akwurrajinama nakina angwurra amandangwa-da.

25 “Yirru-makina,” ni-yama ngarningka Jesus. “Yiku-werrikawarriyadina-manja kirrakina karnik-ambilyinga-langwa karniba amiyerra enena-manja angalya, kembirra akina-langwa yiku-werrikawarriyadina-mulangwa, dukwa yik-ambilya karna karniba mukwala mamawura amiyerra? Nare-ka. 26 Kembirra nara-manja kirrakina a-merrijirrirrakuma nungkwurra-langwa mamawura enena-manja angalya, kajungwa amiyerra angwurra yik-ambilyi-yada karniba, kembirra nare-ka a-werrikawarriyaduma aninga-langwa akwa dumbala-langwa.

27 “Umba wi-yakuwerribikaja kembirra mebinu-wa numu-lungkuwarrina-murruwa erriberriba-manja,” ni-yama nakina Jesus ngarningka. “Nara ngalaja mamurndakakina mebina a-war•duma warka amini-ngekburakuma dumbala ngala-langwa menik-awiyebi-yada makina. Arakburakba-kiya-wiya eneja Nubungkawa Jalumuna numinababurne-ka amurndakijika nakina akwa n-awiyuwiyebeyinume-ka dumbala dukukwulyubene-ka. Dakine-ka dumbala ena-langwa dukwulyubena dumurndakakina umba ngalaja mebina meningaba mukwulyubena angwurra makina mamawalyuwa. 28 Eneje-ka Neningikarrawara numa-ngekburakama makina mukwulyubena mebina akena meningaduwaya makine-ka mamawalyuwa. Muwilyaba-manja mamawura kumu-lingbadenama mukwulyubena makina, umba mingka-manja mamawura kumi-ngburingkadinama warenja-bawiya, kumi-jungwunama makina arakba. Dukwa ekalara-manja kumu-dadinama makina. Umba nungkwurraja karnumamalya nare-ka kirrakina a-werrikambilyuma Neningikarrawaru-wa, akena eneja nakina Neningikarrawara yikenu-kwunama kirrakina dumbala karnik-awiyebi-yada amandangwa-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa.

29 Biya ni-yama ngarningka nakina aburruwa-wa, “Nara kembirra a-lyangmilyangmurukwajuma a-werrikawarriyaduma aninga-langwa iya akubibeka-langwa. 30 Umba aburraja warnumamalya wurribina warningbala-murruwiya Neningikarrawara na-lyangmurukweyiname-ka aninga-manja akwa ngawa akubibeka-manja wurrakina-da. Eneja Nungwena Neningikarrawara neningme-ka ningki-ngayindena-mulangwa

ningkakina aninga-murriya akwa akubibeka-murriya kajungwa k-ambilyi-yada ningkeniba aduwaba ningkakina-da. 31 Nara kembirra a-lyangmilyangmurukwajuma a-werrikawarriyaduma amukwiyadakinu-wa, umba ki-lyangmurukweyinama nungkuwa kinumin-engkirrikajama Neningikarrawaru-wa, mena nungkwa-langwa ngawa Nubungkawa nakina-baba-da. Kembirra eneja Neningikarrawara kenu-kwunama amurndakibina aninga akwa akubibeka-murriya nungkuwa-wa-da.

32 “Ngeniyerriya, kirrambawura karna karnumamalya nganyangwa,” ni-yama ngarningka nakina Jesus. “Kembirra nara akbar•duma, mena Nungwenungwa kirreni-ngayindena-mubaba kinu-bungkawadinama nakina nungkwurruwa-manja. Ngarra-makama arakba nungkwurruwa-manja Neningikarrawara kirren-akwurrajina-mulangwa kirrakina aduwaba. 33 Kembirra nungkwurraja yika-kwunama amurndakijika wurrukwalu-wa warnumamalya akwa yiku-menama angwarnda akina-murrada. Kembirra yika-kwunama ebina-murrada ngawa angwarnda warningalyingmalyingma-wa warnumamalya-da aburra-langwi-yada eningangkawura akina.

“Umba ki-yamina-manja nungkuwa akina, ku-menama kembirra eninginingaba-wiya nungkwa-langwa ambaka-murra Neningikarrawara-langwa-manja angalya abalkaya. Umba ngalaja amurndakakina eninginingaba-wiya alarrngekburna-wiya Neningikarrawara-langwa-manja angalya nare-ka a-jerriduma akina. Enena-manja angalya ningki-larrngkumurndukwunama ababurna amurndakijika, akena amurndakakine-ka kuw-enungkwurakbadinama kuw-arriyadinama akina. Dukwa akwala ka-lyumadinama akina. Dukwa aburraja warnumamalya wurrengkengmina kuw-angmadama akwala amurndakibina nungkwa-langwa. Dukwa aburraja wurrilukukwulyilya kuw-alyubarinama akwala wurrakina. Akena Neningikarrawara-langwa-manja angalya abalkaya nara-da. Nara angmaduma wurrengkengmina warnumamalya, akwa nara alyubaruma wurrilukukwulyilya yakwujina wurrakina-da. Ngalaja eningangkawura alarrngekburna nungkwa-langwa kuw-ambilyama akina yakwujina ngawa-da.

34 “Neningikarrawara kinu-bungkawadina-manja nungkuwa-manja, kembirra nungkwa-langwa mada kumu-likajama ngawa enuwa-wa. Umba kumu-likaja-manja nungkwa-langwa mada amurndakijika-murriya-wa kirri-ngayindena-murruwa, nara kembirra Neningikarrawara a-bungkawaduma nakina nungkuwa-manja,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa.

Ak-embirrarina-mulangwa ngarruwerringmurndirra kini-lawurradina-murruwa Jesus yangkwurrangwa

35-36 Biya enena engka ayakwa nenu-makama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa. “Yik-embirrarinama ngawa kirrakina ngayuwa-wa, yik-andandiyama ki-lawurradina-murruwa ningena,” ni-yama nakina. Biya nenu-makama enena alawudawarra wurrukwala-langwa warnikuminuwar•duwar•da nuw-embirrarinu-murrilangwa aburra-langwu-wa nubungkawa.

Nuwilyaba n-ambilyuma nakina nubungkawa ena-langwa-manja an-galya. Biya nakina nubungkawa ni-likena neni-yekirrerrikama ena-langwa nenumamalya mena nakine-ka nenumamalya nanga-mangu-murrubaba dadingiyenikba ena-langwa. Biya nakina nubungkawa akwa ngawa

wurrukwala warnumamalya aburrajukwaba neni-yekirrerrikama nakina-manja nenumamalya akwa ne-yebukeyinuma aninga wurruwurrakawura-ma wurrakina.

Aburraja warnikuminuwar•duwar•da nakina-langwa nubungkawa nuw-embirrarinuma angalya-manja ngawa kini-lawurradina-murruwa aburra-langwa nubungkawa. Nuw-embimbirrarinuma na-mumirakwulaluma ngawa wurrakina. Nara ka-mungkwula, nara karring-aburawaka dumbala dadingikarrawara marringi-yada umba na-mirakwulaluma ngawa. Akwa ngarningka nara karri-jungwajuwa aburra-langwa bajananga.

Nuw-embimbirrarinu...wa. Kembirra arakba-langwa ni-yar•da eneja nibina nubungkawa. Aburraja nuw-engkirrikena wurrakina ni-ringbajanguma nakina akididijungwa-manja. Biya kembirra nara kuw-ambudidina umba warenja-bawiya na-warumajungwa, narru-ngwurrkbalijuwa akawiyuwiyeba akwa nen-awiyebajuwa arakba aburra-langwa nubungkawa wurrakina warnikuminuwar•duwar•da-da.

37-38 Dukwa marngkirngkuwilyarra, dukwa nara-wiya ke-kbadanga ni-lawurradinuma eneja nakina nubungkawa akena aburraja nuw-embimbirrarinuma ngawa wurrakina-da. Ni-lyelyingminuma nakina nubungkawa nara-baba ka-mungkwula ena-langwa warnikumin-uwar•duwar•da umba nuw-embimbirrarinuma ngawa wurrakina-baba. Biya nang-aburawaka ena-langwa dadingikarrawara dumbala akwa nu-manga nakina aninga akwa nen-angmakayijuwama wurrakina. Mama aburra-langwa nubungkawa nakina umba nenu-kwama arakba wurrakina. Umba ni-yekirrerriduma ngawa akwa neni-yekirrerrikama wurrakina-manja warnikuminuwar•duwar•da ena-langwa-manja aburrajukwaba-da. Neni-yekirrerrikama amandangwa nakina nubungkawa wurrakina-manja warnikuminuwar•duwar•da-da nuw-embirrarinu-mulangwa enuwa-wa wurrakina-da. Ena ngawa alawudawarra-da.

39 Akine-ka alawudawarra nenu-makama Jesus ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa. Biya kembirra ni-yama nakina aburruwa-wa, “Nungkwurrajukwaba yik-embirrarinama kirrakina kirruwerring-murndirra ki-lawurradina-murruwa ngayuwa yangkwurrangwa enenu-wa angalya. Yik-embirrarinama kirrakina wurrumurndakibina wuburra warnikuminuwar•duwar•da. Akena nare-ka e-yamama wuburra nakina nabalija numinakina alikira. Nakine-ka neningbala neniki-lika-langwa nengkengmina nenungkwarba ena-langwu-wa alikira. Kin-eningmidinu-manja nakina nengkengmina-langwa neniki-lika-langwa nakina ena-langwu-wa angalya, kembirra nara-maka ken-awiyebajuwa nakina nengkengmina-na? Nare-ka. Kin-andeya-maka ngawa nakina nabalija alikira-da.

40 “Nungkwurraja nungkwurruwa karnikabuburrakiyuwa nganyangwa yik-embirrarinama ngawa kirrakina ngayuwa-wa, mena ngayuwa, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya, ki-lawurradinama ngayuwa karningbala-wiya kirrakina. Ki-lawurradinama ngayuwa nara-manja andiyama karna karnumamalya-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Neningikarrawara-langwa warnikuminuwar•duwar•da ka-war•duwar•dena-mulangwa eningaba warka

41 Eneja kembirra Bida ni-yama nakina Jesus-uwa, “Bungkawa, akina
alawudawarra yirru-makama yirruwa-manja, yirruwa-langwa yimbukwa
yinda yirrababurna-langwa?” ni-yama.
42 Eneja ni-yama Nubungkawa Jesus Bida-wa akwa ena-langwu-
wa wurrukwala warnikabuburrakiyuwa, “Yi-maka-langwa. Nibina
nuwilyaba nenikuminuwar•duwar•da nuwerrikidirrbura akwa
aringkawa numiyambene-ka nakina? Eneja nubungkawa ena-
langwa nenu-bungkawakama nakina nenikuminuwar•duwar•da
nubungkawa wurrukwala-manja warnikuminuwar•duwar•da. Akwa
nenu-war•duwar•dikinama arakba nakina wurrumurndakakina-manja
warnungkwarba iya wurridarringka, akwa nenu-kukwunama aninga
nubungakwa-langwa wurrumurndakakinu-wa warnungkwarba iya
wurridarringka mababurna-langwa marringa. Kini-yamarrkinama
kembirra kinu-war•denama nakina warka nara-wiya nibina nubungkawa
ena-langwa? Nakine-ka nenungkwarba kinu-war•denama eningaba warka
neningangkawura kini-likaja-wiya engku-wa ena-langwa nubungkawa-da.
43 “Kembirra kini-lawurradina-manja eneja nakina nubungkawa
angalyu-wa akwa keni-rringkina-manja ena-langwa nenikumin-
uwar•duwar•da nu-war•danguma eningaba warka, kembirra kini-
lyelyingminama nakina nubungkawa-da. Akwa niyekirrerra kin-
ambilyama enejukwaba nibina nenikuminuwar•duwar•da ena-langwa-da.
44 Kembirra nakine-ka nubungkawa ena-langwa kenu-bungkawakinama
nakina nenikuminuwar•duwar•da ena-langwa ababurna-manja
amurndakijika ena-langwa-manja-da,” ni-yama Jesus.
45 Biya ngarningka ni-yama Jesus, “Akena nibina-murrada ngawa
nenikuminuwar•duwar•da dukwa kini-lyangkiyaminama nakina, ‘Nara
a-lawurraduma umba n-ambudida nubungkawa-da,’ kini-yaminama.
Biya arakba keni-larrkbarjenama nakina wurrumurndakibina-manja
warnungkwarba iya wurridarringka kenu-war•dikina-murrumanja
nakina. Nara arakba a-war•duma eningaba warka, umba erribirra
kinu-war•denama awurrariya warka-da. Ababurne-ka aninga kin-
alyubarinama nara-wiya nibina ena-langwa nubungkawa-da. Akwa
kini-bekinama anija nakina, kinu-bungwurridinama-da.
46 “Bi...ya eneja ena-langwa nubungkawa kini-lawurradinama nakina
arakba-da. Kini-yar•denama warenja-bawiya, nara-manja engkirrikuma
nibina nenikuminuwar•duwar•da neniki-lawurrada-langwa nakina
nubungkawa ena-langwa. Kembirra nakina nubungkawa kini-
yamarrkinama dukwa ena-langwa-manja nenikuminuwar•duwar•da?
Amandangwa kembirra kenu-wardenama nakina-da wuburra laka
warnumamalya aburrajukwaba narra-wardenama wurruwurrariya-
manja warnumamalya,” ni-yama Jesus.
47 “Akwa ena engka,” ni-yama ngarningka Jesus. “Nuwilyaba
nenikuminuwar•duwar•da nimininga-dangwa eneja neningma
nakina ababurna-langwa neniki-yama-langwa nenumini-ngayindangu-
mulangwiya ngawa nibina ena-langwa nubungkawa. Akena nara
nakina aminu-war•duma eningaba warka. Kembirra eneja ena-
langwa nubungkawa keni-larrkbarjenama angwurra nakina ena-langwa-
manja nenikuminuwar•duwar•da nuwurrariya-manja. 48 Umba eneja
ningka-langwa nenikuminuwar•duwar•da neningbala nakina neniki-
yama-langwa nenumini-ngayindangu-mulangwiya ena-langwi-yada
nubungkawa. Enejukwaba nara nakina aminu-war•duma eningaba
warka. Kembirra eneja ena-langwa nubungkawa keni-larrkbarjenama

ambaka-langwa nakina ena-langwa-manja nenikuminuwar•duwar•da nuwurrariya-manja, neningbala-baba nakine-ka-da,” ni-yama nakina Jesus.

Biya ni-yama ngarningka Jesus, “Kembirra yikenu-kwuna-manja Neningikarrawara aruma warka nungkwurruwa-wa, nungkwurraja yikinumin-engkirrikajame-ka kirrakina enuwa-wa akwa yikinuminu-war•denama kirrumurndamurndirra alyangmandukwuna ngawa warka. Umba yikenu-kwuna-manja Neningikarrawara nungkwurruwa-manja warka, ebina aruma angwurra, kembirra yikinumin-engkirrikajame-ka akwa yikinuminu-war•denama angwurra ngawa kirrakina-da,” ni-yama nakina Jesus Bida-wa akwa ngawa ena-langwu-wa wurrukwala warnikabuburrakiyuwa.

Jesus ni-likenu-mulangwa enenu-wa angalya kini-lyangkuwerribikajungwuni-yada warnumamalya-langwa

49 Biya ni-yengbina nakina Jesus ayakwa ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa wurrababurna-manja. Ni-yama, “Ngayuwe-ka ningena ningi-likenuma enenu-wa angalya kajungwa ki-lyangkuwerribikajungwuni-yada karningaba-murrikba akwa kirruwurrariya-murrikba karna akwa ngawa warningaba-murrikba akwa wurruwurrariya-murrikba aburrajukwaba wurrababurna-langwa wurrukwala warnumamalya. Ki-yaminama ngayuwa wuburra laka ke-kilarrkajama angwura kajungwa ki-dakini-yada ngayuwa alarrngkilarrngkawarriya amurndakijika. Karukwa! Ke-kalaridinuma arakba akina angwura, 50 akena nara ambaka e-kalariduma, mena adinuba-wiya ningeniki-lyandi-yada ngayuwa-baba-da.

“Ki-lyandina-manja ngayuwa, wuburra laka ku-ngwur•dirruwajungwunama ngayuwa akarrkwujaja-manja arrawa ke-yaminama akina. Ebina-wiya nenu-mingekingambajuwa-manja Janjana nuwilyaba nenungkwarba, eneja nakina nenungkwarba nu-ngwur•dirruwajungwunuma akungwa-manja. Umba ki-lyandina-manja ngayuwa, akine-ka wuburra ke-yaminama, wuburra laka ku-ngwur•dirruwajungwunama ngayuwa akarrkwujaja-manja arrawa. Karukwa! Ningu-werrikawarriyadiname-ka ngayuwa akina-langwa akarrkwujaja. Akwa ku-werrikawarriyadinama ngawa yanda-langwa ki-jerrukwuna-manja ngayuwa akina akarrkwujaja-da,” ni-yama nakina Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa.

51 Biya kembirra ngarningka Jesus ni-yama, “Kirri-yamarrkinama kirr-engkirrikajama nungkwurruwa kembirra nganyangwa-langwa? Laka ningi-likenuma ningena enenu-wa angalya kajungwa ka-marumini-yada ngayuwa warnumamalya-langwa? Nare-ka. Ningi-likenuma ngayuwa enenu-wa angalya kajungwa warnumamalya ke-beyini-yada ngawa wur-rakina akwa kuw-awinyambakeyini-yada nganyangwa-langwa wurrakina.

52 “Dukwa kuw-ambilyama aburraja wurrumangbala warnumamalya awilyaba-manja ngawa alikira. Kembirra aduwaba-langwa wurrubukalak-ina wurrubukabiyakarbiya karra-wirrikbinama wurrakinu-wa wurrambi-lyuma. 53 Dukwa wunenukwa-manja kenu-wirrikbijeyinama wunalakina-da. Umba dukwa aburringajukwaba wurringaburra-manja karringu-wirrikbajeyinama wurringalakina-da. Umba dukwa wurringadija-manja ngarningka ngawa karringu-wirrikbajeyinama aburringajukwaba-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa.

54 Biya kembirra ni-yengbinuma ngarningka nakina Jesus
wurrumurndakibinu-wa warnumamalya wurrababurna-langwu-wa.
Akwa ni-yama, “Yiki-rringkina-manja kirrakina angubina ka-lumur•dina-
manja akina akwa ka-lukwulyuwakena-manja akina akwaburrangarna-
langwa, ka-warumajungwuna-manja akina, kembirra yiku-makijeyinama
akina-langwa. Biya warenja-bawiya yiki-yaminama kirrakina, ‘Yelyukwe-
ka yubukwaya-da.’ Ngalaja kembirra kini-larrinama amandangwa
yelyukwa adinuba. 55 Umba yik-engkirrikaja-manja ngarningka arrirra
dalada kuw-angkarrina-manja akina angwurra, kembirra yiki-yaminama
kirrakina, ‘Mubukwaya arakba mukwena-da,’ yiki-yaminama kirrakina-
da. Biya amandangwa-da.

56 “Karningme-ka karna yelyukwa-langwa yiki-rringkina-mulangwa an-
gubina. Kemba miyambena-burra nara kirrakina a-miringkama ababurna-
langwa Neningikarrawara ni-ngekburakina-mulangwa enena-manja an-
galya aduwaba? Karniniyerriya karnumamalya, kirra-ngayindenama
karna wurrukwala warnumamalya ke-yaminama wurrakina nungkwurra-
langwa-langwa, ‘Warningabe-ka warna warnumamalya,’ akena kirruwur-
rariya karnumamalya kirrakina-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-
wa warnumamalya wurrababurnu-wa-da.

Aki-lyangkuwerribikajungwuna-mulangwa ebina eningaba

57 Biya kembirra ngarningka Jesus ni-yama aburruwa-wa, “Miyambena-
burra nara a-lyangkuwerribikajungwuma kirrakina nungkwurrabakiya-
ba ebina eningaba karniki-yama-langwa nungkwurruwa karnumamalya?
58 Dukwa eneja nuwilyaba nenumamalya keni-lekbajama nungkuwa-wa.
Kembirra kinalakina ambaka-langwa yikini-lyelyimbukweyinama akina-
langwa. Dukwa kenu-wilyakinama nakina nungkuwa nubungkawu-
wa akina-langwa awurrariya ningki-yama-mulangwa. Kembirra kenu-
wilyakina-manja ngawa ningkakina nibina yikini-lyelyimbukweyinama
lukwakwa akina-langwa kinalakina-da, nungkuwa akwa nibina ngini-
lekbuma nungkuwa-wa-da. Yikini-lyelyimbukweyinama nara-wiya e-
yar•duma nubungkawa-langwa-manja alikira kinalakina-da. Nara am-
budiduma ningkakina, umba kini-yekirrerrikinama nibina nenuma-
malya ningkakina-da, kajungwa kenumini-yakuwabijini-yada nakina
ebina awurrariya ningki-yama-mulangwa ningkakina-da.

“Nara-manja nungkuwa e-yekirrerrikama nibina nenumamalya,
nakine-ka kembirra kenu-wilyakinama dirrbura nungkuwa
nubungkawu-wa ningkakina. Eneja nakina nubungkawa kini-
lyangkuwerribikajungwunama karnumamalya-langwa, karningaba-
murrikba akwa kirruwurrariya-murrikba. Nakine-ka kembirra
nubungkawa kenu-kwunama nungkuwa nuwilyaba-manja nawinyamba
nenungkwarba. Eneja kembirra nakina nawinyamba nenungkwarba
ken-awiyebajinama ningkakina akididijungwa-manja, keni-didenama
ningkakina-da. Kemba yakwujina ngawa nungkwaja k-ambilyama
ningkeningamiyerra-da. K-ambambilyama ngawa. 59 Nara-manja
ningkakina a-kwama enuwa-manja ababurna-langwa angwarnda ebina
ni-ngayindenama, nara kemba a-jadijuma ningkakina mibina-langwa
medirra nibina nubungkawa nakina-da. Kinu-kwuname-ka angwarnda
ababurna-langwa ningkakina-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa
warnumamalya wurrababurnu-wa nakina-da.

13

Aku-wurrena-mulangwa awurruwurrariya

1 Akini-yada ngawa aburraja wurrukwala warnumamalya nenu-
makama Jesus-manja enena ayakwa ni-yama-mulangwa nubungkawa
Balida. Ne-yama wurrakina enuwa-wa, “Nakine-ka Balida nenu-
makama ena-langwa-manja wurrawinyamba warnungkwarba, biya
narra-wardanguma wurrakina wurrukwala-manja warnungkwarba
WarningiKeliliya-manja,” ne-yama. “Wurrakine-ka warnungkwarba
WarningiKeliliya na-likenuma Keliliya-langwa akwa angerriba Jirujalemu-
wa Neningikarrawara-langwu-wa angalya, kajungwa kenuminu-wardeni-
yada jiba-murriya Neningikarrawara-langwa yakwujina. Umba yakwujina
ngawa wurribina wurrawinyamba warnungkwarba narra-wardanguma
wurrakina-manja warnumamalya, nenu-maka-mubaba nubungkawa
Balida. Ngalaja mibina merra aburra-langwa akwa ngawa jiba-murriya-
langwa numu-ngwunyurrkweyinuma makina-da,” ne-yama nenu-maka
Jesus-manja wurrakina warnumamalya-da.
2 Eneja ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Wurrumiyambena warnumamalya
wurrumurndakakina? Na-jungweyinuma wurrakina wurruwurrariya-
baba-na? Wurruwurrariya angwurra wurrukwala-manja warnumamalya
WarningiKeliliya-na? 3 Nare-ka! Umba nungkwurraja karnumamalya,
yiku-wurrenama aduwaba awurruwurrariya akwa yikinumini-
yarrkuwarakinama Neningikarrawara-langwa ayakwa kirrakina.
Nara-manja a-wurruma kirrakina awurruwurrariya akwa amini-
yarrkuwarakama Neningikarrawara-langwa ayakwa, kembirra
nungkwurrajukwaba yiki-jungwunama-da. Wuburra wurrumurndakibina
WarningiKeliliya warnungkwarba yiki-yaminama kirrakina yiki-
jerridinama karningangkawura.
4 “Umba wi-yakuwerribikaja wurrumurndakibinu-wa wurrukwala
warnumamalya nuw-ambilyu-murruwa Jirujalema-manja engemba
angalya Jilawuma-manja. Wurrakine-ka namurndaki-jungweyinuma
wurrumemberrkwa wurrumangbala wurrabiyakarbiya warnumamalya
yakwujina. Ngalaja alikira na-ringkilarruma alingajirrirra akwa narraku-
wardanguma wurrumurndakakina warnumamalya. Wurrumiyambena
kemba wurrumurndakakina warnumamalya? Wurruwurrariya
angwurra wurrakina wurrababurna-manja warnumamalya Jirujalema-
manja-na? 5 Nare-ka! Umba nungkwurraja, yiku-wurrenama
aduwaba awurruwurrariya akwa yikinumini-yarrkuwarakinama
Neningikarrawara-langwa ayakwa. Nara-manja a-wurruma kirrakina
awurruwurrariya akwa amini-yarrkuwarakama Neningikarrawara-
langwa ayakwa, kembirra nungkwurrajukwaba yiki-jungwunama-da.
Wurrumurndakibina wuburra warnumamalya Jirujalema-manja yiki-
yaminama yiki-jerridinama karningangkawura kirrakina,” ni-yama Jesus
wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da.

Meninganinga-ma-langwa manyungwunya

6 Biya enena kembirra alawudawarra eka-langwa nenu-makama Jesus
wurrumurndakakina-manja warnumamalya.
Nuwilyaba nenungkwarba numa-lungkuwabijuwama nakina
muwilyaba manyungwunya ebina-manja ngawa angalya ni-
lungkuwabijuwa-murrumanja nakina akwurena. Biya arngkawura ni-
likenuma nakina n-aburangkama makinu-wa manyungwunya mamaninga
akena nara mibina kinum-akburrangarna nakina.

7 Biya nenu-makama nakina ena-langwa-manja nenikuminuwar•duwar•da. “Kwuja,” ni-yama, “ningi-likenuma ngayuwa ebini-yada akilarrkardidarra ning-aburangkama mamaninga. Arngkabiyakarbiya-ma akilarrkardidarra arakba ning-aburangkama mamaninga mema-manja mememeka nganyangwa-manja, akena nara mibina. Na-mar•dena-mubaba ena angalya, kembirra yimini-ridena-langwa mema,” ni-yama enuwa-wa.
8 Eneja ni-yama ena-langwa nenikuminuwar•duwar•da enuwa-wa, “Ma-lalika ambaka mema awilyaba ngarningka akilarrkardidarra abukwaya. Adinuba-wiya ngu-mungkadina-langwa ajiringka, kembirra kumakumurnama yimi bulukwa-langwa yelakwa eningabi-yada ajiringka. Kum-ambilyama ngawa mema yanda-langwa engka-manja akilarrkardidarra. 9 Kembirra kuw-arrangbina-manja mamaninga ngala-langwa, eningaba akina. Akena nara-manja arrangbama mamaninga makina, kembirra ambaka-murra yibamini-ridenama ngayuwa mema manyungwunya nungkwa-langwa,” ni-yama nakina nenikuminuwar•duwar•da, nenu-makama ena-langwa-manja nubungkawa. Ena ngawa.

Enena alawudawarra nenu-makama Jesus wurrumurndakibina-manja warnumamalya.

Jesus nang-eningabaka-mulangwa didarringka dirrengmurnirna Jebuda-manja

10-11 Ngalaja dakina duwilyaba didarringka ying-ambilyumurra, akena narringa-wilyakama wurruwilyaba wurruwurrariya wurramukwa ngaluwa-manja. Wurrakine-ka wurramukwa narring-angbilyuwakama dakina. Dadinungkwurakbe-ka angbilyuwa dakina yingaku-wardanguma, akwa nara dirrbura kingi-likena umba ying-abuluwenduma dadingangkawura ngawa. Yingi-yaminjamama ngawa dakinu...wa. Ying-abuluwenduma mememberrkwa mamangbala mabiyakarbiya mamarika iya yinungkwura.

Kembirra muwilyaba-manja mukwurdukwurda mamawura Jebuda dakina yingi-likenuma akinu-wa alikira jinikakwa. Umba akini-yada ngawa eneja Jesus nenu-wilyakajuwama yakwujina nakina warnumamalya-manja jinikakwa-manja. 12 Biya nanga-rringka-manja nakina Jesus, kembirra nang-ardijuwa dadiki-liki-yada enuwa-wa. “Ngeniyerriya, ngarr-enjungwurrenama arakba ngayuwa angbilyuwa-langwa,” ni-yama nakina ngaluwa-wa. 13 Biya nanga-mingekilyinga Jesus ayarrkamurra dakina-manja didarringka, umba arngkawura-wiya ngawa ngalaja yingi-dirrburada arakba dakina-da. Biya kembirra arakba yinginiyangmarngkwajuwa Neningikarrawaru-wa dakina didarringka-da.

14 Akena eneja nubungkawa neningijinikakwa n-awinyambada nakina, mena Jebuda-manja nang-eningabaka-mubaba Jesus dakina didarringka. Biya kembirra ni-yengbina nakina nubungkawa enena ayakwa wurrumurndakibina-manja warnumamalya yakwujina. “Yakuwar•denama warka mamangbala muwilyaba-manja mamawura yalakena,” ni-yama, “akena aduwaba nare-ka a-war•duma yalakena mena Jebuda-baba ena-da,” ni-yama nakina aburruwa-wa. “Yikangayindena-manja karna yikab-eningabakina-manja warnumamalya angbilyuwa-langwa, nara kembirra Jebuda-manja aburangkama eningabakama warnumamalya angbilyuwa-langwa, umba yiki-likajama yangkwurrangwa mamurndakibina-manja mamawura mamangbala

muwilyaba-manja kirrakina," ni-yama nubungkawa neningijinikakwa aburruwa-wa-da.
15 Eneja Nubungkawa Jesus ni-yama enuwa-wa akwa wurrumurndakibinu-wa warnumamalya, "Karniniyerriye-ka karna kirrububungkawa," ni-yama, "kirra-ngayindenama karna wurrukwala warnungkwarba ke-yaminama, 'Warningabe-ka warna wurrububungkawa,' ke-yaminama, akena kirri-kadikajungwunama kirrakina-da," ni-yama. "Ningkeningerribirra ningkenumamalya k-aburawakinama bulukwa akwa dangki nungkwa-langwa Jebuda-manja akwa ku-wilyakinama akina akungwa-wa. 16 Ngalaja daka didarringka dadikaduwa Aburiyama-langwa dumirenikba daka-da, akena eneja Namukwa nanga-lamiranguma daka dadinungkwurakba-da. Mememberrkwa mamangbala mabiyakarbiya mamarika iya yinungkwura nara king-arjeya dirrbura daka umba aduwaba-manji-kba-da. Eningaba akina ngayuwa ninging-enjungwurrangu-mulangwa daka didarringka Jebuda-manja-na?" ni-yama nakina Jesus nibinu-wa nubungkawa neningijinikakwu-wa.
17 Umba ni-yengbinu-manja Jesus akina ayakwa, aburraja war-nungkwarba yakwujina wurribina nenu-wirrikba-murrumurra Jesus-uwa wurrakina namurndakumini-yelijungwununa, mena nen-arndirrangu-mubaba nakina Jesus wurrakina. Akena aburraja wurrababurna warnumamalya na-werrikilyelyingmajungwununa wurrakina ni-yama-mulangwa Jesus enininginingaba-da.

Neningikarrawara kinu-bungkawadina-mulangwa

18 Eneja kembirra Jesus ni-yengbinuma ngarningka ayakwa wurrumurndakibinu-wa warnumamalya nuw-ambilyu-murruwa yakwujina jinikakwa-manja. "Kini-yamarrkinama Neningikarrawara kinu-bungkawadina-manja nakina?" ni-yama. "Umba amiyambena ayakwa ka-makinama ngayuwa nungkwurruwa-manja kajungwa yik-eningmidini-yada kirrakina kinu-bungkawadina-mulangwa Neningikarrawara?" ni-yama. "Kwuja, kinu-bungkawadinama nakina adinuba-wiya wurrambawura-manja warnumamalya. Bi...ya ngarningka wurruwurrakwulyumida-manja warnumamalya kinu-bungkawadinama Neningikarrawara kembirra arakba nakina-da.
19-21 "Kwuja, ngayuwa ka-makinama ambilyuma-kiya alawudawarra, awilyaba eka-langwa umba awilyaba damba-langwa," ni-yama ngarningka Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya.
Nuwilyabe-ka nenungkwarba nu-manguma nakina awilyaba amadidira embirrkaluwa eyukwujiye-ka akwa ni-lungkuwabijuwa akina. Ngalaja kembirra na-lungkuwarrinuma akina amadidira yanda-langwa aruma eka nuw-arjeyuma akina. Kembirra aburraja wurrajija nuw-ambarrinuma ememeka-manja akwa narruma-ngekburakama miyerriya aburra-langwa yakwujina.
Umba ngarningka ngalaja duwilyaba didarringka yingu-manguma dakina akubudika iya bulawa akwa akungwa dambi-yada. E...yukwujiye-ka akubudika yingu-manguma dakina. Akena ngalaja akina akubudika eyukwujiya na-war•danguma damba-manja, yanda-langwa akina na-milyingkuwarumajungwununa akwa na-budinuma aruma. Akina ngawa alakina-kiya alawudawarra-da.
Biya ni-yama ngarningka Jesus aburruwa-wa, "Ka-makinama kembirra ngarningka ngayuwa kinu-bungkawadina-mulangwa nakina

Neningikarrawara. Ke-yaminama akina wuburra laka ebina eyukwujiya amadidira na-lungkuwarrinama ajiringka-manja yanda-langwa adirrungwarna eka kembirra nuw-arjiyama akina. Akwa ke-yaminama ngarningka akina wuburra laka ebina eyukwujiya akubudika na-milyingkuwarumajinama akina damba kembirra adirrungwarna. Adinuba-wiya eneja Neningikarrawara kinu-bungkawadinama nakina wurrambawura-manja warnumamalya. Umba ambaka-murrumurra kinu-bungkawadinama Neningikarrawara wurruwurrakwulyumida-manje-ka warnumamalya arakba nakina-da," ni-yama Jesus wurrumurndakibina-manja warnumamalya nakina-da.

Ak-awiyebena-mulangwa Neningikarrawara-langwa manja angalya eyukwujiya-langwiya akawiyuwiyeba

22 Nakine-ka Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa narruma-yuwarnuma wurrakina mibina mamurukwa numu-likenuma Jirujalemu-wa. Nawurrak-alilikenu...wa. Biya lukwakwa wurrakina na-ngwanjinuma ababurna-manja angalya, waka aminababurna-manja alikira, umba waka aminambawura-manja alikira. Biya Jesus nen-akakirumakama ayakwa yakwujina wurruminakina-manja angalya warnumamalya akwa ngawa ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa aburrajukwaba.

23 Umba eneja nuwilyaba nenumamalya ni-yama Jesus-uwa, "Bungkawa, Neningikarrawara aken-enibikinama wulkwa ngarrambawura-manja ngarnumamalya?"

Eneja Jesus ni-lawurrakaja enena ayakwa enuwa-wa akwa ngarningka wurrukwalu-wa warnumamalya aburrajukwaba. Ni-yama, 24 "Yik-aburangkeyinama angwurra kirrakina karnumamalya karnik-awiyebi-yada Neningikarrawara-langwu-wa angalya. Yiki-yaminama wuburra laka kirr-awiyebenama alikira-manja e...yukwujiya-langwiya edirra. Kembirra yik-aburangkeyinama angwurra aduwaba mena aburrajukwaba wurrababurna warnumamalya kuw-aburangkeyinama wurrakina akinu-wa edirra warnik-awiyebi-yada, akena ka-lyangmuridinama wurrakina-da. Kembirra nungkwurraja yik-aburangkinama aduwaba angwurra kirrakina-da," ni-yama Jesus wurrumurndakakinu-wa warnumamalya.

25 Biya ni-yama ngarningka Jesus, "Eneja numinakina angalya nabalija kinu-warumajungwunama nakina akwa kini-didenama akina akididijungwa, akwurraka ngawa kin-akumurnama. Umba nungkwurraja errekba-manja-wiya yik-arjiyama akwa yik-ardenama enuwa-wa. 'Bungkawa,' yiki-yaminama, 'yirr-awiyebajiya-langwa yirraja!' yiki-yaminama. Akena eneja numinakina angalya kini-yaminama nungkwurruwa-wa, 'Ningeningbala ningena nungkwurruwa. Karningamba-langwa kirrakina?' kini-yaminama nakina-da.

26 "Umba nungkwurraja yiki-yaminama nungkwurramba-langwa enuwa-wa, 'Kada, ngarribina ngakwurruwa ngarri-yebukeyinu-murrada aninga akwa ngarri-bekeyinu-murrada ngarruwurrakawura-ma akubibeka ngarribina-da. Umba nungkwaja yirru-wilyakajuwa-murrada ayakwa yirra-langwa-manja angalya ningkibina-da,' yiki-yaminama kirrakina-da.

27 "Eneja kini-yaminama ngawa, 'Ningeningbale-ka kirrakina, kirriminimiiningke-ka karnumamalya. Jeyi! Karniniyerriya karnumamalya, engku-wa wurri-likaja yadada ngayuwa-langwa!' kini-yaminama nakina-da," ni-yama Jesus wurrumurndakakinu-wa warnumamalya.

28 “Errekba-manja-wiya ngawa yiku-ngwadeyinama kirrakina,” ni-yama Jesus. “Yiku-ngwadungwadeyinama yiki-ringirriyadiname-ka yika-rringkina-mulangwa kirrakina wurrubukalakina Aburiyama iya Ajika iya Jekaba akwa ngawa aburrajukwaba wurrababurna-langwa WurruBuburabuda warnumamalya Neningikarrawara-langwa ena-langwa-manja angalya. Akena nara kirrakina awiyebuma umba errekba-manja-wiya ngawa yik-ambilyama. Yiku-ngwadeyinama angwurra kirrakina mena wurrumurndakibina warnumamalya kuw-ambilyama arrawa warningadinakba nara awiyebajuma kirrakina-da. 29 Umba aburraja wurrukwala warnumamalya ka-likajama yenjerrikina alyengmilyengma-langwa akwa akwaburrangarna-langwa. Engka-langwa iya engka-langwa angalya ka-likajama wurrakina kuw-awiyebeyinama Neningikarrawara-langwa-manja angalya. Biya kamurndak-ambarrinama kamurndaki-yebukeyinama wurruwurrakawura-ma wurrumurndakibina warnumamalya, akena nungkwurraja nara-da!” ni-yama Jesus wurrumurndakakinu-wa warnumamalya.

30 Biya ni-yama ngarningka Jesus, “Wurrukwale-ka warnumamalya kuw-arijidinamurra aduwaba akena ka-lyengmename-ka akini-yada ngawa wurrakina-da. Aburraja wurrukwala ka-lyengmenama aduwaba biya kembirra ka-likajama kuw-arijidiname-ka arija-langwa akini-yada ngawa wurrakina-da,” ni-yama Jesus nenu-makama wurrumurndakibina-manja warnumamalya nakina-da.

Jesus ni-lyelyingminu-mulangwa Jirujalema

31 Akini-yada ngawa aburraja wurrubukwaya wurrukwala WurruBarija warnumamalya na-likenuma wurrakina Jesus-uwa. Biya ne-yama, “Nara yelakwa ambilyuma amiyerra ena-manja angalya, umba jeyi, likaja yadada,” ne-yama, “mena Nubungkawa Yerida ngini-ngayindenama kenu-wardenama ningkakina,” ne-yama wurrakina-da.

32 Eneja ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Jeyi! Wurri-likaja Yeridu-wa. Yikinu-makine-ka nganyangwa ayakwa nakina-manja nuwarnkarnyerra nenumamalya. Nganje-ka ningena ningi-lyangmurukweyinama aduwaba, akwa ngarningka arnungkwaya ki-lyangmurukweyinama ningena ngawa. Ku-war•denama ningena ka-jadijinama wurramukwa warnumamalya-langwa akwa ka-ngekburakinama warnumamalya angbilyuwa-langwa aduwaba akwa ngawa arnungkwaya. Umba mabiyakarbiya-manja ma-mawura ki-jerrukwunama warka nganyangwa,” ni-yama Jesus. 33 “Akena Jirujalemu-wa ki-likajama ngayuwa,” ni-yama. “Kuma-yuwarnama ma-murukwa mibina numu-likajamurra Jirujalemu-wa aduwaba, akwa ar-nungkwaya, akwa mingka-manja. Jirujalemu-wa ki-likajama ningena mena yirruwa YirruBurabuda yarnumamalya Neningikarrawara-langwa nara aminukwala-manja angalya a-jungwuma yirrakina umba yiki-jungweyinama ngawa yarna yakwujina Jirujalema-manja-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakakinu-wa WurruBarija warnumamalya.

34 “Karukwa! Karnumamalya KarningiJirujalema!” ni-yama Jesus. “Neni-larrkenu-manja nakina Neningikarrawara ena-langwa warnumamalya WurruBurabuda nungkwurruwa-wa, kembirra kirr-ar•dirranguma wurrakina malarra-murra. Kirr-errikbeyinuma malarra aburra-langwu-wa warnumadangkwa yanda-langwa kirra-jungwajuwama warningangkawura wurrakina-da. Biya aduwaba kirri-yaminjaminama kirrakina ngawa-da.

“Karukwa!” ni-yama Jesus. “Ngarra-ngayindanguma nganja ngayuwa kawurra-murndukwama nungkwurruwa ngayuwa-manja wuburra laka dibina dirndarringba jukwujukwa narringawurra-murndukwunama dakina wurriyukwayuwa ngala-langwa ngaluwa-manja kajungwa wurringkinyungwurri-yada ngala-langwa-manja mememiyeja wurrakina-da. Akena nungkwurraja kirru-warangume-ka kirrakina karnumamalya-da.
35 “Kembirra eneja nakina Neningikarrawara kini-lalikinama ena-langwa angalya (Jirujalema-manja), akena nara arakba akwurrajuma akina. Nganjukwaba ka-lalikinama kirrakina karnumamalya-da. Nara amandangwa a-rringkama karna ngayuwa yanda-langwa yiki-yaminama kirrakina enena ayakwa, ‘Akini-yangmarngkwajina nibina nenungk-warba neni-larrkama Neningikarrawara yangkwurrangwa kajungwa aken-enibikini-yada ngakwurruwa ena-langwa ngarnumamalya,’ yiki-yaminama kirrakina,” ni-yama Jesus nenu-makama wurrumurndakibina-manja warnumamalya WurruBarija-da.

14

Jesus nen-eningabaka-mulangwa nenungkwarba nibina nangbilyuwa-ma

1 Bi...ya arngkawura Jesus ni-likenuma nakina alikira-wa nuwilyaba-langwu-wa nenungkwarba NuBarija. Narume-ka nubungkawa nakina WurruBarija-langwa warnumamalya. Biya Jesus ni-likenuma nakina ena-langwu-wa alikira Jebuda-manja nenik-alyubari-yada nakina aninga yakwujina enuwa-manja. Akena nakine-ka NuBarija nenungkwarba akwa ngawa wurrukwala warnumamalya aburrajukwaba neni-rruburringkama ngawa Jesus-uwa wurrakina.
2 Neni-rringka-manja wurrakina Jesus-uwa, eneja nuwilyaba nenungkwarba ni-likena nakina enuwa-wa. Akena namurndaki-rrangkuwanginume-ka alakba iya ayarrmurra ena-langwa. 3 Umba eneja Jesus ni-yengbina ayakwa wurrukwalu-wa warnikakakirumaka Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma akwa ngawa wurrukwalu-wa WurruBarija warnumamalya. Ni-yama nakina, “Karningma karna Neningikarrawara-langwa ayakwa eningarumuruma. Kembirra ne-yamarrkinama ngarraku-makinama ena? Ak-eningabakina-manja ngarna warnumamalya Jebuda-manja angbilyuwa-langwa, eningaba akina yinda awurrariya?” ni-yama Jesus.
4 Aburraja nawurraki-yengminjada wurrakina. Umba Jesus nenu-minjirrkilyinga nibina-manja nenungkwarba akwa nen-eningabakama nakina akwa neni-larrka arakba angalyu-wa-da.
5 Biya Jesus ni-yama nakina wurrumurndakibinu-wa warnumamalya, “Kini-ngkilarrina-manja nenikuwena Jebuda-manja edirra-wa, kemba ki-yamarrkinama nungkuwa ningkakina? Akwa ke-ngkilarrina-manja bulukwa nungkwa-langwa edirra-wa Jebuda-manja, ki-yamarrkinama nungkuwa ningkakina? Mama Jebuda akina, umba warenja-bawiya kin-arrkirnama nenikuwena akwa k-arrkirnama ebina bulukwa nungkwa-langwa ngalajukwaba edirra-langwa-na?” ni-yama Jesus aburruwa-wa.
6 Nara aburraja kenumini-lawurrakajuwa awilyuwilyaba ayakwa enuwa-wa umba na-rrakiyinduma ngawa wurrakina. Nawurraki-yengminjaduma ngawa wurrumurndakakina warnumamalya.

Nara ngakwurruwa a-ngkweningabakajungwuma

7 Eneja Jesus nenu-miringka wurrumurndakakina warnumamalya
narru-mar•dumar•du-mulangwa ebina eningaba angalya warnik-
ambarringi-yada, mena na-lyangkiyamama wurrakina, “Ngarrarumuruma
ngarnumamalya ngawa ngarna-da.” Kembirra nakina Jesus nenuwurraki-
rringka-manja wurrakina, nenu-makama arakba enena ayakwa aburruwa-
wa. 8 Ni-yama, “Ken-ardijina-manja nungkuwa ningkakina nuwilyaba
nenungkwarba ena-langwu-wa alikira aningi-yada, nara kembirra
nungkwaja a-mar•duma angalya eningaba-dangwa ningkenik-ambarringi-
yada nungkuwa. Dukwa eneja nabalija alikira nen-ardijuwama nakina
nuwilyaba naruma nenungkwarba enejukwaba aninga-wa. Akena
ningkiyukwujiye-ka ningkakina umba eneja nakina naruma. 9 Nara
kembirra a-mar•duma eningaba-dangwa angalya, nari-yada e-yamama
nibina nabalija alikira nungkuwa-wa, ‘Jeyi! En-ambarriya-langwa
naka nenungkwarba yelakwa umba erribaja-wiya ningkakina.’ Kini-
yamina-manja nakina akina ayakwa nungkuwa-wa, kembirra ku-
werrikiyeliyenama ningkakina akwa ki-lalikinama ebina angalya ningku-
mar•dangu-mulangwa.

10 “Nara kembirra a-mar•duma eningaba angalya umba ki-
likajama k-ambarrinama awurrariya-manja angalya. Mama
nara a-rungekburakajungwuma ningkakina, umba k-ambarrinama
yakwujina. Kembirra eneja kin-akwudangwukajungwuna-manja nibina
nabalija alikira nungkuwa-wa, kini-yaminama nakina nungkuwa-wa,
‘Ngeniyerriya, awurrariya ena angalya nungkwa-langwa. Angerriba
likaja eningabu-wa angalya, rungekburakajungwuna ningkakina,’
kini-yaminama nakina nungkuwa-wa. Kini-yamina-manja akina
ayakwa, kembirra ka-lyangkiyaminama aburraja wurrababurna-
langwa warnumamalya yakwujina, ‘Wa! Kwuja, narume-ka nakina
nenumamalya-na!’ ka-lyangkiyaminama wurrakina. 11 Amandangwa
nara-manja a-ngkweningabakajungwuma ningkakina, kembirra
Neningikarrawara kini-yaminama nakina nungkuwa-wa, ‘Ningkeningabe-
ka ningkakina ningkenumamalya,’ kini-yaminama nakina. Akena ku-
ngkweningabakajungwuna-manja ningkakina, kembirra enamba-langwa
Neningikarrawara arrkala keni-lyangkiyelijinama nungkuwa-manja
nakina-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya
wurrababurnu-wa-da.

12 Biya kembirra ni-yengbina Jesus akwala ayakwa nabaliju-wa alikira
nenungkwarba. “Ka-murndukwajina-manja ningkakina warnumamalya
kajungwa karniki-yebukaji-yada aninga nungkwa-langwa-manja alikira,
kembirra nara a-murndukwama warnumamalya nungkwa-langwa, wur-
ribina nungwena-murriya, nawena-murriya, akwa wurribina wurruk-
wala wurruminababurna angwarnda warnumamalya. Aburramba-
langwa dukwa kab-ardijinama wurrakina ambaka-murra aburra-langwu-
wa alikira aningi-yada. Umba warningerribirra-langwa warnumamalya
ka-murndukwunama nungkuwa-wa,” ni-yama Jesus.

13 “Umba wurramukwiyadakena warnumamalya warningerribirra k-
ardijinama nungkuwa-wa, wurrumurndakibina warningalyingmalyingma
warnumamalya, wurrirrirrengmurrengmurnirna warnumamalya akwa
ngawa wurrimimbimimba warnumamalya. 14 Mama nara wurrakina
ardijuma nungkuwa aningi-yada aburramba-langwa umba eningaba ka-
ngekburakajungwunama nungkwa-langwa. Eneja Neningikarrawara kini-
yaminama eningaba nungkuwa-manja meningarija-langwa-manja ma-

mawura kuw-enibudina-manja ngarningka warninginingaba warnuma-malya wurribina ka-jungwuna-murrada," ni-yama Jesus enuwa-wa-da.

Kuw-alyubarina-mulangwa warnumamalya aninga akini-yada kinu-bungkawadina-manja Neningikarrawara

15 Eneja nuwilyaba nenungkwarba n-engkirrika-manja amurndakibina ayakwa yakwujina ni-yengbinu-mulangwa Jesus, ni-yama nakina, "Ke-yekirrerridiname-ka wurrakina warnumamalya kuw-alyubarina-murrumurra aninga akini-yada ngawa kinu-bungkawadina-manja Neningikarrawara nakina-da," ni-yama nakina. 16 Eneja kembirra Jesus nenu-makama enena alawudawarra enuwa-wa.

Nuwilyaba nenungkwarba n-ambilyumurra nakina. Neni-ngayindanguma nakina ena-langwa warnumamalya wurrababurna warniki-liki-yada ena-langwu-wa alikira wurrakina kajungwa warniki-yebukaji-yada aninga yakwujina enuwa-manja. Kembirra ni-larrka ayakwa aburruwa-wa adinuba-wiya warniki-liki-yada wurrumurndakakina warnumamalya. Aburraja kembirra ena-langwa warnikuminuwar•duwar•da arakba narri-dakama aninga eminimininga. Aruma aninga eningaba akwa ngawa akwalya narri-dakama wurrakina eningaba-da.

17 Kembirra na-walyuwa-manja arakba akwalya iya aninga, eneja nakina nubungkawa neni-larrka nuwilyaba nenikuminuwar•duwar•da ena-langwa wurrumurndakibinu-wa warnumamalya, kajungwa kawurraki-likaji-yada ena-langwu-wa alikira. Eneja kembirra ni-likena arakba nakina nenikuminuwar•duwar•da. Biya ni-yama nakina wurrumurndakibina-manja warnumamalya, "Awalyuwa arakba aninga, umba kwa!" ni-yama. 18 Akena aburraja narri-lyangkilyuwakajuwama wurruwurrakidirrbura aringka aburra-langwa wurrakina-da.

Ni-yama neningadinuba-wiya nenungkwarba enuwa-wa, "Kinu-makina nungkwa-langwa nubungkawa ena ayakwa nganyangwa. Ngayuwe-ka ningena ningu-beyindanguma angalya kajungwa ki-lungkuwabijini-yada amarda eninganinga nganyangwa. Akwa ningi-ngayindenama ki-likajama ngayuwa enena-wiya ki-rringkinama akina. Nara kembirra a-likama ngayuwa aduwaba-da," ni-yama nakina.

19 Eneja ni-likena ngarningka arakba nenikuminuwar•duwar•da ningku-wa nenungkwarba. "Awalyuwa arakba aninga, umba kwa!" ni-yama.

Eneja ni-yama enuwa-wa, "Kinu-makina nubungkawa nungkwa-langwa ena ayakwa nganyangwa. Ngayuwe-ka ningena ningu-beyindanguma ememberrkwa bulukwa kakuminu-war•deni-yada warka nganyangwa. Kemba ningi-ngayindenama ki-likajama ngayuwa enena-wiya ki-rringkinama amurndakakina bulukwa nganyangwa eningaba-murrikba akina. Nara kemba a-likama ngayuwa nungkwa-langwu-wa nubungkawa aduwaba," ni-yama nakina.

20 Eneja ni-likena ngarningka nenikuminuwar•duwar•da ningku-wa nenungkwarba. "Awalyuwa arakba aninga, umba kwa!" ni-yama nakina.

Eneja ni-yama enuwa-wa, "Adinube-ka ningena yirringi-yakajuma dadingiyarrka. Kembirra aminakina-langwa nara a-likama ngayuwa nungkwa-langwu-wa nubungkawa aduwaba-da," ni-yama nakina.

Eneja ni-yaminjamama ngawa nenumurndaki-yendabenuma nakina nenikuminuwar•duwar•da wurrababurnu-wa warnumamalya warniki-liki-yada wurrakina ena-langwu-wa nubungkawa aningi-yada. Akena

aburraja nawurraki-waranguma nara ka-likena wurrakina. 21 Eneja kembirra ni-lawurradina arakba angalyu-wa akwa nenu-maka amurndakibina ayakwa ena-langwa-manja nubungkawa.

Eneja kembirra n-awinyambade-ka nakina nubungkawa arakba amurndakibina-langwa ayakwa. Biya ni-yama nibinu-wa nenikuminuwar•duwar•da, “Jeyi! Likaja errekbu-wa mamurukwu-wa,” ni-yama. “Nara ambudiduma umba warenja likaja wurrukwalu-wa warnumamalya nuw-ambilya-murruwa enena-manja angalya. Ki-likaja maruma-langwiya mamurukwa akwa ngawa miyukwayuwa-langwiya mamurukwa. Biya k-aburangkina ningkakina warningerribirra warnumamalya, wurribina warningalyingmalyingma akwa ngawa wurrirrengmurrengmurnirna akwa ngawa wurribina wurrimimbimimba warnumamalya. Kembirra ka-wilyakina wurramukwiyadakina warnumamalya yangkwurrangwa nganyangwu-wa angalya kajungwa kuw-alyubarini-yada enena aninga,” ni-yama nakina nubungkawa nenu-makama ena-langwa-manja nenikuminuwar•duwar•da-da. 22 Eneja ni-likena arakba-da.

Biya wurramukwiyadakina warnumamalya n-aburangkama nakina. Biya wurrukwala nen-akburrangarnuma nakina akwa nenu-wilyakama arakba ena-langwu-wa nubungkawa-da. Biya ni-yama ena-langwu-wa nubungkawa, “Ningarra-wilyakama wurrumurndakenena warnumamalya yangkwurrangwa akena aruma ngawa enena angalya-da,” ni-yama nakina.

23 Eneja kembirra nubungkawa ni-yama enuwa-wa, “Jeyi! Likaja mamurndakangaba-wa mamurukwa nara-murruwa alikira,” ni-yama. “K-aburangkina ningkakina yakwujina warningerribirra warnumamalya. Biya k-akburrangina-manja wurrakina ka-wilyakina yangkwurrangwa, kajungwa ena alikira nganyangwa ka-lyangburrukwuni-yada warnumamalya. Ka-warena-manja wurrakina, kembirra ki-yamina nungkuwa aburruwa-wa, ‘Yiki-likajama enena-wiya,’ ki-yamina, ‘mena nubungkawa nganyangwa nginu-maka-mubaba nakina ngayuwa-manja yiki-likajiyada karningerribirra karnumamalya aningi-yada,’ ki-yamina nungkuwa aburruwa-wa.

24 “Amandangwa ningi-yaminama, wurrumurndakibina warnumamalya ka-likeni-yada warningadinuba-wiya nganyangwu-wa angalya nara arakba wurrakina alyubaruma ena aninga nganyangwa,” ni-yama nakina nubungkawa ena-langwu-wa nenikuminuwar•duwar•da-da. Enabu ngawa-da.

Enena alawudawarra nenu-makama Jesus nibinu-wa nenumamalya-da.

Akin-aburrakiyuwarna-mulangwa angwurra Jesus-manja

25 Bi...ya narruma-yuwarnuma ngawa mibina mamurukwa numudirrirnduma makina Jirujalemu-wa nakina Jesus akwa wurribina enalangwa warnikabuburrakiyuwa. Aburraja wurrilyimberrkwulyumideka warnumamalya namurndaki-likenuma makina-manja ngawa mamurukwa aburrajukwaba wurrakina.

Kembirra na-likenu-manja wurrakina lukwakwa nakine-ka Jesus nungwanja akwa ni-nyakuwarrukwajungwa akwa ni-yengbina amurndakenena ayakwa wurrumurndakakinu-wa wurruwurrakwulyumida warnumamalya. 26 Ni-yama nakina, “Kirruwilyaba karnumamalya yiki-likajamanja ngayuwa-wa akwa yiki-lyelyingmina-manja angwurra nungwenungwa iya dirndenungwa iya dadingiyenungwa iya wurriyukwayuwa

nungkwurra-langwa, akwa ngawa narrkuwena-murriya iya darrkuwena-murriya umba yiku-warrngkilyelyingmina-manja ngayuwa, nara kembirra aburrakiyuwama ngayuwa-manja kirrakina. Yiki-lyelyingminama angwurra ngayuwa-manja umba yiku-warrngkilyelyingmajungwunama kirrakina-da. 27 Akwa ki-lyelyingmajungwuna-manja ningkakina akwa ku-warena-manja ningkeniki-jungwa ngayuwa-langwa, nara kembirra aburrakiyuwama ngayuwa-manja ningkakina-da," ni-yama Jesus nenu-makama wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da.

28 Biya ngarningka ni-yama nakina aburruwa-wa, "Yiki-ngayindena-manja kirrakina karniki-yuwi-yada ngayuwa-manja, kembirra yikuma-war•dikinama ambaka-langwa mangma nungkwurra-langwa," ni-yama Jesus. "W-engkirrikiya-langwa. Ka-makinama ngayuwa ambilyuma eyukwujiya-kiya alawudawarra, awilyaba alikira-langwa umba awilyaba awinyamba-langwa," ni-yama Jesus.

Nuwilyaba nenungkwarba kini-ngayindena-manja kini-likirakina-manja nakina alikira alingajirrirra, kembirra adinuba-wiya nara-wiya aburradad-uma nakina warka kinuma-war•dikinama ambaka-langwa mangma ena-langwa. Kinu-murnduwarnama angwarnda ena-langwa, aruma-murrikba akina, kajungwa arngkawura-murri-yada ngawa kini-ngekburakini-yada akina alikira. 29 Nara-manja a-murnduwama nakina angwarnda ena-langwa adinuba-wiya, kinum-akumurnama jimenda yimbukwa dukwa-da umba nara akwala-da. Kemba nara a-likirakuma akina alikira ambaka nakina-da.

Kembirra aburraja wurrukwala warnumamalya keni-rinjarrkinama enuwa-wa. 30 "Wayi!" ke-yaminama wurrakina. "Naka nenungkwarba n-aburradadanguma warka ena-langwa, akena nara nakina kini-jerrukwa-na! Ekuwarra yimbukwa wulkwa ni-likirakama, akena nara ambaka kini-jerrukwa akina-da," ke-yaminama wurrakina-da. Ena ngawa.

31 Umba nuwilyaba eneja nubungkawa keni-ngayindena-manja nakina neniku-wardi-yada ningku-wa nubungkawa, enejukwaba kinuma-war•dikinama ambaka-langwa mangma ena-langwa. Akwa kenu-murnduwarnama nakina ena-langwa wurrawinyamba warnungkwarba nara-wiya a-likama awinyambu-wa. Dukwa wurrilyimberrkwulyumide-ka 10,000 warnungkwarba wurrawinyamba ena-langwa, umba eneja nuwilyaba-langwa nubungkawa wurrilyimberrkwulyumide-ka angwurra dukwa nakina wurrawinyamba 20,000 warnungkwarba-da. 32 Kembirra nara eneja nakina ambudiduma umba keni-larrkajama warenja-bawiya wurrukwala warnungkwarba ningku-wa nubungkawa kin-ambilya-murruwa awilyikerra nakina ambaka. Aburraja ka-likajama akwa ke-yaminama, "Amiyambena ningki-ngayindenama nungkuwa?" ke-yaminama enuwa-wa. "Umba yirraja yiki-yamarrkinama yirruwa yarnumamalya nari-yada awinyamba?" ke-yaminama wurrakina kenuminu-wilyakinama ayakwa aburra-langwa-langwa nubungkawa ningku-wa nubungkawa wurrakina-da. Ena ngawa-da.

33 Biya kembirra nenu-makama Jesus wurrumurndakibina-manja warnumamalya, "Kembirra wunalakina-kiya wuburra wunenungkwarba-kiya yiki-yaminama kirrakina nungkwurrajukwaba. Ningkakina ningkuwilyaba yiki-ngayindena-manja ningkeniki-yuwi-yada ngayuwa-manja, kembirra nara ningkakina a-waruma ningkeniki-lalika-langwa eningerribirra amurndakijika nungkwa-langwa umba kuma-war•dikinama mangma nungkwa-langwa," ni-yama Jesus nakina-da.

Ngarri-yamina-mulangwa ngakwurruwa wuburra dilingena dibina dungwurrkwarda

34 Biya kembirra ni-yama ngarningka Jesus aburruwa-wa, “Karningme-ka karna dilingena. Dadingabe-ka dakina. Akena kingumilyingkambumadina-manja dakina dilingena, aki-yamarrkinama ngarna kembirra kajungwa aking-eningabakini-yada dakina? Nare-ka-da. Nara ngarna eningabakama dakina dilingena dadingungwurrkwarda-ma-baba dakina, 35 umba akinga-wurrenama dakina ngarna-da. Nara ngarna akumama dakina ajiringka-manja, mena nara-baba eningabakama dakina akina ajiringka. Akwa nara ngarningka a-ngwunyirrkwajuma bulukwalangwa-manja yimi, mena nara-baba eningabakama dakina dilingena amarda-murriya. Nare-ka-da, duwurrariya-baba ngawa dakina dilingena-da.

“Kembirra w-engkirraja angwurra amurndakakinu-wa ayakwa ngarramaka-murruwa. Yik-awiyebajina-manja akina nungkwurra-langwu-wa mada, nara kembirra a-jadijuma mungarrkuwarru-wa mada akwa a-lyikbijuma akina ayakwa, umba yiki-yakuwerribikaja ngawa ambakalangwa amurndakakinu-wa,” ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya wurrilyimberrkwulyumida-da.

15

Na-lyumadu-mulangwa jiba

1 Bi...ya aburraja wurrababurne-ka warnumamalya narrumurndakingayindanguma warnik-engkirriki-yada ayakwa wurrakina Jesuslangwa. Umba wurrilyimberrkuwarra warnumamalya narraminuwar•danguma warka WarningiRawuma-langwa wurrububungkawa wurrumurndakakina. Akwa narraminu-manguma angwarnda wurrukwala-langwa WarningiJudiya warnumamalya kajungwa warnikukwi-yada akina aburra-langwu-wa wurrububungkawa. Biya nuwakwudangwukajungwunuma Jesus-uwa wurrakina aburruwa wurrukwala ngarningka warnumamalya wurruwurrariya aburrajukwaba.

2 Akena aburraja WurruBarija warnumamalya akwa wurribina warnikakakirumaka Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma nangwurrkiyengbeyinuma wurrakina. Biya ne-yama, “Jesus-eka nakina nara a-larrkama wurruwurrariya warnumamalya engku-wa, umba nenardijinama wurrakina enuwa-wa akwa n-alyubarinama aninga aburruwamanja-da,” ne-yama wurrakina.

3 Kembirra aminakina-langwa eneja Jesus nenu-makama abiyakarbiya alawudawarra wurrumurndakakina-manja warnumamalya.

4 Nuwilyaba nenungkwarba n-akwurrajuwama nakina ababurna jiba arngkumemberrkwa-ma arngkumemberrkwa ena-langwa. Umba awilyaba na-lyumaduma akina. Kembirra kini-yamarrkinama nakina? Ngayuwe-ka kembirra arakba ngarra-makinama nungkwurruwa-wa. Kinilalikinama amurndakibina akwala jiba ena-langwa amarda-manja umba kini-likajama nakina kin-aburangkinama ebinu-wa awilyaba jiba nalyumadu-murruwa ena-langwa-da.

Nakina ngawu...wa kin-aburangkinamu...wa, yanda-langwa kinakburrangina-manja ebina na-lyumadu-murrada. 5 Biya kinakburranga-manja akina, kinu-menama akwa kin-akumurnama enalangwa-manja amurn•da. Niyekirrerre-ka arakba kembirra kinuwerrikilyelyingmajungwunama-da. 6 Kembirra kini-lawurradinama nakina angalyu-wa kini-ngabukwunama akina ena-langwa-manja

amurn•da-da. Biya kenu-murndukwajinama warnumamalya ena-langwa akwa kini-yaminama aburruwa-wa, “Kwa, ngarri-yekirrerrikajungwuna-langwa arakba ngakwurruwa, mena ning-akburranga-mubaba arakba nganyangwa ebina na-lyumadu-murrada jiba,” kini-yaminama nakina-da, kenu-makinama ena-langwa-manja warnumamalya-da. Ena ngawa.

7 Biya kembirra ni-yengbina ngarningka akwala ayakwa nakina Jesus. Ni-yama, “Neningikarrawara-langwa warnikumamurikaja ke-yekirrerridinama wurrakina ena-langwa-manja angalya abalkaya, kinu-wurrena-mulangwa nuwilyaba nenumamalya awurruwurrariya amurndakibina n-arriyakajungwunu-mulangwa nakina. Umba kwuja! Neningikarrawara-langwa warnikumamurikaja ke-yekirrerridinama wurrakina wurrumurndakibina-langwa 99 warnumamalya ke-yamina-mulangwa eninginingaba wurrakina. Umba ke-yekirrerridinama angwurra wurrakina wurruwilyaba-langwa warnumamalya karru-wurrena-mulangwa awurruwurrariya amurndakibina nuw-arriyakajungwunu-mulangwa umba kenumini-yarrkuwarakina-mulangwa ayakwa Neningikarrawara-langwa wurrakina-da,” ni-yama Jesus nakina-da.

Na-lyumadu-mulangwa embirrkaluwa angwarnda

8 Biya kembirra ni-yama nakina Jesus, “W-engkirraja enenu-wa ngarningka alawudawarra,” ni-yama.

Duwilyaba dakina didarringka ying-akwurrajuwama emember-rkwa angwarnda eningilyamarmba ngala-langwa. Umba nuw-embirrkilyumaduma awilyaba akina. Kingi-yamarrkinama kembirra dakina didarringka? King-aburangkinama dakina angwurra ebina ngala-langwu-wa eyukwujiya angwarnda nuw-embirrkilyumadu-murruwa. Akwa king-abarrakajinama bajananga akwa kingi-yangbarrkinama ngala-langwa-manja alikira ambaka-langwa.

King-abuburangkinama ngawu...wa, yanda-langwa king-embirrkakburrangina-manja ebina nuw-embirrkilyumadu-murrada. 9 Kembirra king-akburranga-manja akina karringawurra-murndukwajinama dakina ngala-langwa warnumamalya. Kingi-yaminama aburruwa-wa, “Kwa, ngarri-yekirrerrikajungwuna-langwa aduwaba,” kingi-yaminama, “mena ngayuwa ning-akburranga-mubaba ebina angwarnda nganyangwa nuw-embirrkilyumadu-murrada,” kingi-yaminama dakina didarringka, karringa-makinama ngala-langwu-wa warnumamalya-da. Ena ngawa.

10 Biya kembirra ni-yengbina ngarningka akwala ayakwa nakina Jesus. Ni-yama, “Wuburra laka dibina didarringka kingi-yekirrerridinama, kembirra aburrajukwaba Neningikarrawara-langwa warnikumamurikaja ke-yekirrerridinama wurrakina-da. Ke-yekirrerridinama wurrakina wurruwilyaba-langwa warnumamalya karru-wurrena-mulangwa awurruwurrariya amurndakibina nuw-arriyakajungwunu-mulangwa wurrakina akwa kenumini-yarrkuwarakina-mulangwa ayakwa Neningikarrawara-langwa wurrakina-da,” ni-yama nakina Jesus.

Ni-lyumadu-mulangwa nenungkwarba

11 Biya enena ngarningka alawudawarra nenu-makama Jesus aburruwa-wa.

Nuwilyaba nakina nenungkwarba akwa wunambilyuma warnikuwabulena-kiya nabuk-ambilyuma yakwujina awilyaba-manja angalya wurrubukalakina. 12 Biya neningarija-langwa-dangwa

nenikuwenikba ni-yama nungwenikba-wa, “Ngangwa,” ni-yama, “wu-murnduwarna arakba akwa wi-yebijebakina amurndakijika iya ajiringka nungkwa-langwa aduwaba kajungwa ku-meni-yada ekuwarra ngaya nganyangwa,” ni-yama. Eneja kembirra nungwenikba nu-murnduwarna nakina amurndakibina amurndakijika iya ajiringka. Nenuminilirrak-eyebijebakama arakba wunalakina-langwa wunenungkwarba-kiya, ekuwarra nawenikba-langwa umba ekuwarra nenikumarnjenikba-langwa.

13 Eneja kembirra arngkidarrba-langwiya nakina nijira-dangwa nenu-kwa ebina ajiringka ena-langwa wurrukwalu-wa warnumamalya umba nu-manga angwarnda aburruwa-langwa akina-murrada. Akwa kembirra ni-likena emininگku-wa angalya nakina-da. Biya ni-likena arakba, nu-wilyakama ena-langwa amurndakijika iya angwarnda-da. Juju...j engku-we-ka ni-likenuma nakina.

N-alilikenu...wa, yanda-langwa ni-yar•da emininگka-manja angalya arakba aminababurna-manja alikira iya warnumamalya. Yakwujina n-ambilyuma nakina akena nara amurndamurndirra ambaka kinu-wilyaka ebina angwarnda, nara kin-engkirrikena nakina ambaka-murri-yada umba nu-wurrawaja ngawa warenja-bawiya akina-da. Ni-jerrukwama angkwulyumida-langwa ngawa nakina-da. 14 Nara ebina ajijira-mulangwa kinu-wilyaka ena-langwa-manja ayarrka, nu-mangbijerriduma nakina ngawa arakba-da. N-eningalyingmalyingmadume-ka nakina-da.

Umba akina-manja ngawa angalya na-warrngkijerridinuma ngalaja aninga akina. Kembirra nakine-ka nenungkwarba nu-mureyanguma akwa ni-ngayindanguma kin-alyubarinuma aninga. 15 Biya arakba ni-likena nakina nuwilyaba-langwu-wa nenungkwarba angalya, neni-yendabenuma warki-yada, akwa kembirra arakba nenuminu-war•danga nakina warka. Eneja nakina neni-larrka ena-langwu-wa bikibiki nenik-akwurraji-yada amurndakakina. 16 Umba ni-ngayindanguma nenik-alyubari-yada aninga bikibiki-langwa kajungwa neniki-ladikajungwi-yada nakina nenungk-warba, mena nara kenu-kwa warnumamalya aninga. Akine-ka bikibiki-langwa aninga na-jijanguma narru-wurrangu-mulangwa ebina amak-wulya narr-alkuwayijuwa-mulangwa warnumamalya amamuwa-langwa aninga warnik-alyubara-langwa.

17 Biya kembirra arakba ni-yakuwerribika nakina akwa ni-lyangkiyama, “Wurrumurndakibina warnungkwarba nenuminu-war•duwar•denama warka nungwarrka-langwa, nuw-alyubarinama arume-ka aninga aburra,” ni-yama. “Umba nganja ningena yelakwa murumureya ning-ambilyama. 18-19 Ngi-likajama arakba ngi-lawurradina nungwarrku-wa. Ki-yaminama ngayuwa enuwa-wa, ‘Ngangwa, ningene-ka ning-arriyakajungwuma. Nara kembirra arakba wurrukwala e-yengbijuma ningena nungkwa-langwa ningenikuwena, mena nara k-engkirrikena ngayuwa ayakwa Neningikarrawaru-wa akwa nungkuwa-wa. Umba yirra-ngayindenama ningkakina ki-yaminama ngayuwa-manja wuburra laka wurrukwala-manja ningki-yaminama aduwaba warnumamalya buminu-war•duwar•dena-murrumanja nungkwa-langwa warka. Nganjukwaba ku-war•denama wuburra wurrumurndakenena warnikuminuwar•duwar•da buminu-war•denama, akena nara arakba ningenikuwena e-yamama ningena,’ ki-yaminame-ka ningena nungwarrku-wa-da,” ni-lyangkiyama nakina ni-lyangkumakajungwununa nenungkwarba. 20 Biya kembirra nu-mirajanga nakina akwa ni-likena arakba ni-lawurradina nungwenikba-langwu-wa angalya-da.

N-alilikenu...wa. Akena awilyikerra-langwiya ngawa ni-likenu-wiya nakina ambaka nenungkwarba, eneja nungwenikba neni-rringka nubukwaya ni-lawurradinuma. Neni-rringka-manja nakina ni-lawurradinumanja nenikuwenikba, n-errukwule-ka. Biya n-angkarra nakina nenukwurukwa, akwa nen-engkarrnga akwa neni-lawurangka nenikuwenikbamanja-da.

21 Kembirra ni-yama eneja nenikuwenikba nungwenikba-wa, “Ngangwa, ningene-ka ning-arriyakajungwuma. Nara k-engkirrikena Neningikarrawaru-wa akwa nungkuwa-wa. Nara kembirra arakba nungkwa-langwa ningenikuwena ningena mena ninguwurrariya-baba,” ni-yama.

22 Akena eneja nungwenikba nen-ardijuwa wurrumurndakibina warnumamalya nenuminu-war•duwar•danguma, biya ni-yama aburruwawa, “Kwa warenja, wurringa-lyilyiya dumbala dadingaba-langwa akenawiyebaji-yada naka,” ni-yama. “Akwa wun-awiyebajiya eyukwujiya errumungkwa amamamuwa ena-langwa-manja amamamuwa ayarrka akwa wun-awiyebajina ngarningka ebina eningalika ena-langwa-manja alika. 23 Akwa yiki-likaja yiku-mena ebina eyukwujiya bulukwa engmurra. Yikuwardena akwa yik-aburdena akina. Kembirra ak-alyubarinama ababurna amadangkwa iya aninga ngakwurruwa aki-yekirrerrikajungwunama, 24 mena naka nenikuwarrka nganyangwa ni-jungwu-murrada, akena aduwaba n-enibuduma arakba naka-da. Ningen-akburrangama arakba nibina ni-lyumadu-murrada-da,” ni-yama neniyuwangkwa nakina. Biya nuw-alyubarina arakba aninga wurrakina-da.

25 Akini-yada ngawa eneja nuwilyaba nenikuwenikba naruma-dangwa nu-war•danguma warka errekba-manja. Biya ni-lawurradinu-manja nakina angalyu-wa akwa n-akwudangwukajungwunu-manja alikira-wa, n-engkirrika nakina arakba akumalyumalyangka eningalukwanja namalyangkeyinuma. 26 Biya kembirra nen-ardija nuwilyaba nenikuminuwar•duwar•da nungwenikba-langwa akwa ni-yama, “Ne-yamarrkinama wurrakina?” ni-yama nakina.

27 Eneja nibina nenikuminuwar•duwar•da ni-yama enuwa-wa, “Nungkwa-langwa nenikumarnjena ni-yar•duma naka. Kembirra eneja nungwena yirrenu-makama yarniku-warda ebina eyukwujiya bulukwa engmurra, mena ni-lawurradinu-mubaba karninikuwena ngawa neningaba nakina-da,” ni-yama.

28 Eneja kembirra naruma-dangwa nenikuwenikba nenak-ar•darra awinyamba. Nara kini-ngayindanga kin-awiyebena alikira-wa. Kembirra eneja nungwenikba ni-jadinga nakina alikira-langwa akwa ni-yama, “Nara errekba-manja ambilyuma umba kwa, awiyeba-langwa marrakba arrawuwa,” ni-yama.

29 Akena eneja ni-yama nungwenikba-wa, “Kwuja, ngayuwa yirraminuwar•danguma warka nungkwa-langwa,” ni-yama. “Mababurne-ka mamarika iya yinungkwura ningu-war•danguma, ningu-war•duwar•denama aduwaba ngawa ningena-da, wurrumurndakenena wuburra warnumamalya buminu-war•denama aburrajukwaba nungkwa-langwa. Nara yibamini-yarrkuwurranga ebina yi-maka-mulangwa ayakwa nungkuwa, akena nara kembirra yiku-kwa awilyuwilyaba nenukwuda ngayuwawa-da kajungwa yarnik-alyubari-yada nganyangwa warnumamalya-da. 30 Akena naka eneja nenikuwena nungkwa-langwa ni-jerrukwama ebina angwarnda nungkwa-langwa wurruwurrariya-manja wurridarringka.

Umba ni-lawurradinu-manja naka nungkwa-langwa nenikuwena angalyu-wa, kembirra nungkwaja ningkarra-makama ningkakina nungkwa-langwa-manja warnikuminuwar•duwar•da, kembirra narru-wardanguma engmurra eyukwujiya bulukwa ena-langwi-yada wurrakina-da," ni-yama nakina nenikuwenikba nungwenikba-wa.

31 Eneja kembirra nungwenikba ni-yama enuwa-wa, "Nenukwa, ngeniyerriya," ni-yama, "ningkene-ka ningk-ambambilyuma yelakwa ngayuwa-manja, akwa amurndakenena amurndakijika-murriya nganyangwa nungkwa-langwe-ka ababurna-langwa ena. 32 Umba ena yirr-alyubarinama yarna aninga yirri-yekirrerrikajungwunama yarna. Eningabe-ka ena mena naka nenikuwarrka nganyangwa ni-jungwu-murrada, akena aduwaba n-enibuduma arakba naka-da. Ni-lyumadu-murrada, akena ningen-akburrangama ngayuwa," ni-yama neniyuwangkwa, nenu-makama nenikuwenikba-wa-da. Akwa ena ngawa-da.

Enena abiyakarbiya alawudawarra nenu-makama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya.

16

Numinilyenjirra-langwa mangma nenikuminuwar•duwar•da

1 Biya kembirra nenu-makama Jesus ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa enena alawudawarra nuwilyaba-langwa nenikuminuwar•duwar•da.

Nuwilyaba n-ambilyumurra nenikuminuwar•duwar•da nakina. Umba eneja ena-langwa nubungkawa numinababurne-ka alikira iya amurn-dakijika akwa angwarnda nakina. Nakine-ka kembirra nenikumin-uwar•duwar•da ena-langwa numurndak-akukwurrajuwama ababurna-langwa eningerribirra ena-langwa-langwa nubungkawa.

Bi...ya aburraja wurrukwala warnumamalya na-likenuma nakinu-wa nubungkawa akwa ne-yamama, "Nakine-ka nenikuminuwar•duwar•da nungkwa-langwa nibina n-akwurrajinama ababurna-langwa amurndak-ijika nungkwa-langwa nuwurrariye-ka nenumamalya nakina," ne-yama. "Ni-jerrukwuname-ka eningerribirra nungkwa-langwa nakina. Ku-mangbijerridinama kembirra adinuba ningkakina," ne-yama wurrakina nenu-maka nakina-manja nubungkawa-da.

2 Eneja kembirra nubungkawa nen-ardijuwa nibinu-wa arakba nenikuminuwar•duwar•da. Nakine-ka ni-likena kembirra enuwa-wa. Umba ni-yama nakina nubungkawa ena-langwu-wa nenikuminuwar•duwar•da, "Amiyambena ena ayakwa bu-makama warnumamalya nungkuwa-langwa?" ni-yama. "Yirra-ngayindenama nungkuwa ku-murnduwarnama aduwaba ababurna-langwa angwarnda nganyangwa. Akwa yikumin-arrikarrenama jurra-manja akina ababurna-langwa akwa yiku-kwunama akina jurra ngayuwa-wa, mena nara-baba arakba aminu-war•duma ningkena warka nganyangwa yelakwa," ni-yama nakina nubungkawa enuwa-wa.

3 Umba eneja nakina nenikuminuwar•duwar•da ni-lyangkumakajungwunuma arakba. "Karukwa!" ni-yama. "Ki-yamarrkiname-ka ningena aduwaba? Nubungkawa nganyangwa nu-warenama ngayuwa. Nara kembirra arakba aminu-war•duma ningena warka ena-langwa-da. Ningeningarrubuda-me-ka ningena ningeniku-mungkada-langwa edirra-da. Akwa nara e-yukwamajuma erribirra

angwarnda iya aninga warningerribirru-wa warnumamalya, ki-yeliyena-mubaba kembirra ningena ngayuwa akina-langwa-da. 4 Wa! Ningeningma kembirra arakba ningeniki-yama-langwa ngayuwa kajungwa nari-yada a-waruma wurrukwala warnumamalya ngayuwa-da. Kembirra ki-jadena-manja ngayuwa nubungkawa-langwa-langwa alikira, aburraja kab-awiyebajinama ambaka-murra ngayuwa wurrakina warnumamalya aburra-langwu-wa alikira-da," ni-yama ni-lyangkumakajungwunuma nakina nenikuminuwar•duwar•da-da.

5 Biya nen-ardijuwama nakina kembirra wurrumurndakibina warnumamalya warniku-kwi-yada angwarnda iya aninga ena-langwu-wa nubungkawa. Wurruwilyuwilyaba-wiya nen-ardijuwama nakina enuwa-wa wurrumurndakakina warnumamalya wurrababurna-langwa. Biya ni-yama nakina nuwilyabu-wa, "Ambarrngarna aninga ningkeniku-kwi-yada ningkena nubungkawa nganyangwa?" ni-yama.

6 Eneja ni-yama, "Kinu-kwuname-ka ningena arngkumemberrkwa-ma arngkumemberrkwa budila enuwa-wa aliba-langwa amalyirra," ni-yama.

Kembirra eneja ni-yama nakina nenikuminuwar•duwar•da enuwa-wa, "A•a! Wu-miya ena jurra nungkwa-langwa. Ambarriya akwa wu-warrukwajiya ena ekirra. Nara arngkumemberrkwa-ma arngkumember-rkwa umba arngkumangbala-ma arngkumemberrkwa k-arrikarrenama ningkakina yelakwa-da. Biya arngkumangbala-ma arngkumemberrkwa kinu-kwunama budila enuwa-wa kembirra-da," ni-yama nakina.

7 Umba ningka-langwa nenungkwarba ni-likenuma enamba-langwa enuwa-wa. Kembirra ni-yama eneja nakina nenikuminuwar•duwar•da, "Umba nungkwaja, ambarrngarna ningkena aninga ningkeniku-kwi-yada nubungkawa nganyangwa?" ni-yama.

Eneja ni-yama, "Kinu-kwuname-ka ningena 1,000 beka amadidira-murra amaninga nungkwa-langwu-wa nubungkawa," ni-yama.

Kembirra eneja nakina nenikuminuwar•duwar•da ni-yama, "A•a! Wu-miya ena jurra nungkwa-langwa. Nara 1,000 umba 800 k-arrikarrenama ningkakina," ni-yama nakina-da.

8 Bi...ya n-engkirrika arakba eneja nubungkawa ayakwa nakina-langwa nikalya nenikuminuwar•duwar•da ni-yama-mulangwa nakina. Biya ni-yama, "Nakakirume-ka nakina nenikuminuwar•duwar•da nganyangwa. Milyenjirre-ka mangma ena-langwa," ni-yama nakina nubungkawa. Ena-bu ngawa-da.

Biya kembirra Jesus nenu-makama ngarningka ayakwa ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa akwa ni-yama nakina, "Akine-ka ni-yengbinuma nakina nubungkawa ayakwa, mena warnumamalya wurribina na-lyelyingmina-murrumurra wulkwa amurndakijika-murriya-manja na-likaja-mubaba milyenjirra-murra mangma wurrakina. Warningme-ka wurrakina *warniku-wulda-langwa *warniku-ngwur•da-langwa enena-manja angalya. Warningme-ka warniki-yama-langwa warnumamalya-manja wurribina na-lyangmurukweyina-murrumanja aburrajukwaba amurndakijika-manja umba nara akwala. Umba aburraja warnumamalya wurribina na-lyelyingmina-murrumurra Neningikarrawara-langwa-manja alarradada na-lyangmurukweyinama aburrajukwaba wurrakina enena-manja angalya akwa ngawa ngarningka amurndakibina-manja Neningikarrawara-langwa-manja ngalajukwaba-da. Kembirra enena-manja angalya narruma-wilyakinama wurrakina mangma

meningilyenjirra-ma amurndakijika-langwa. Warningbala warnikiyama-langwa warnumamalya-manja wurribina na-lyangmurukweyina-murrumanja amurndakijika-murriya-manja wurrakina umba nara akwala-manja," ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa.

9 Biya ni-yama ngarningka nakina Jesus aburruwa-wa, "Kembirra ngarra-makinama ena ayakwa nungkwurruwa-manja," ni-yama. "Nungkwurraja yika-mamurikajinama kirrakina wurrukwala-manja warnumamalya. Yika-kwunama aninga iya amurndakijika akwa angwarnda. Ambaka-murra kembirra yiki-jungwuna-manja kirrakina, nara arakba angayinduma amukwiyadakina kirrakina amurndakijika-murriya. Akiniyada ngawa eneja Neningikarrawara nakina yikenu-wilyakinama kirrakina ena-langwu-wa angalya abalkaya," ni-yama nakina Jesus ena-langwuwa warnikabuburrakiyuwa.

10 Biya ni-yama nakina Jesus ngarningka aburruwa-wa, "Kirruwilyaba karnumamalya yikinumin-akwurrajina-manja amurndamurndirra kirrakina eyukwujiya angwarnda ningka-langwa nenumamalya akena nara-manja amini-jerrukwama akina, kembirra ambaka-murra eneja yikenu-werrungwur•denama nungkwurruwa-manja akwa nungkwurraja yikinumin-akwurrajinama kirrakina ena-langwa adirrungwarna angwarnda-da. Akena kirrikalya-manja kirruwilyaba karnumamalya, nara-manja akwurrajuma eyukwujiya angwarnda ebina ambaka-langwa umba yikinumini-jerrukwuna-manja akina, kembirra nara nakina a-werrungwur•duma nungkwurruwa-manja akwa nara kirrakina amin-akwurrajuma aruma angwarnda ena-langwa-da. 11 Nara-manja nungkuwa akwurrajuma ningkakina angwarnda iya amurndakijika ningkumurndamurndirra enena-manja angalya, amiyambena kembirra Neningikarrawara-langwa kinumin-akwurrajinama ningkakina? Nara-da. Nare-ka a-kwama Neningikarrawara eningerribirra ena-langwa nungkuwa-manja ningkenik-akwurraji-yada ena-langwa akina-da. 12 Amurndakenene-ka amurndakijika iya angwarnda nara nungkwa-langwa akina. Umba eneja Neningikarrawara nginu-kwunama ena-langwa angwarnda iya amurndakijika-murriya eningaduwaya nungkuwa-manja. Kembirra nara-manja akwurrajuma ningkakina amurndakakina eningaduwaya enena-manja angalya, ki-yamarrkinama ningkakina ambaka-murra? Eneja kenu-kwunama ningkakina Neningikarrawara eningaba ebina ena-langwa eningangkawura ena-langwa-manja angalya abalkaya-na? Nare-ka nakina-da," ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

13 Biya ni-yama ngarningka nakina aburruwa-wa, "Neningerribirra nenikuminuwar•duwar•da nare-ka nakina aminu-war•duma warka wunalekbina-kiya-langwa wunubungkawa-kiya-langwa wunambilyuma. Dukwa kini-lyelyingminama nuwilyaba-manja nubungkawa, kinuwerrikambilyama enuwa-manja, umba dukwa kenu-wirrikbinama nakina ningka-manja akwa nara kembirra akwurrajuma angwurra nakina-manja-da. Akine-ka ngarra-makama mena-baba ka-bungkawadina-manja akina angwarnda nungkwurruwa-manja, kembirra Neningikarrawara nara a-bungkawaduma nakina nungkwurruwa-manja-da," ni-yama Jesus nenu-maka ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa nakina-da.

Jesus ni-yengbinu-mulangwa abiyakarbiya akwala ayakwa

14 Aburraja wurrukwala WurruBarija warnumamalya aburrajukwaba
nuw-engkirrikenuma amurndakibina ayakwa Jesus-langwa. Kem-
birra nenu-marngkajuwama enuwa-wa mena na-lyelyingminu-mubaba
angwurra angwarnda.
15 Eneja Jesus ni-yama aburruwa-wa, “Kirrakina-bina kirra-
ngayindenama warnumamalya ke-yamina-mulangwa-da, ‘Karningabe-
ka KirruBarija kirrakina karnumamalya, kirruwerrikidirrbure-ka
kirrakina-da.’ Akina kirri-ngayindenama akena eneja Neningikarrawara
neningma nakina mangma iya yukwudukwuda nungkwurra-langwa.
Neningma angwurra nungkwurruwa-manja karnumamalya. Nara a-
lyangkuwerribikajungwuma nakina wuburra kirrukwala karnumamalya
kirri-lyangkuwerribikajungwunama kirrakina-da. Yiki-yamina-manja
karnumamalya, ‘Eningaba akina,’ dukwa Neningikarrawara kini-
yaminama arrkala, ‘Awurrariya akina,’ kini-yaminama dukwa nakina-da,”
ni-yama Jesus nenu-maka WurruBarija-manja-da.
16 Biya ngarningka ni-yama kembirra Jesus aburruwa-wa, “Arakburakba-
kiya-wiya wurribina warnikakakirumaka warnumamalya narr-
akakirumakama Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma narra-
makama wurrukwala-manja warnumamalya. Akwa narr-akakirumakama
ngarningka Neningikarrawara-langwa-langwa ayakwa amurndakibina
WurruBuburabuda narra-maka-mulangwa wurrakina ena-langwa-
manja warnumamalya. Amurndakakina-langwiya-bina ayakwa narr-
akakirumakama wurrakina warnikakakirumaka wurrukwala-manja
warnumamalya wurriyirrbiyirrba ngawa-da.
“Bi...ya aburraja warningaduwaba warnumamalya kembirra nuw-
engkingkirrikenuma aburrajukwaba aduwaba amurndakakinu-wa-bina
ngawa ayakwa wurrakina. Eneja kembirra Janjana Nenikumingekingam-
baja ni-yar•duma arakba enena-manja angalya. Kembirra ni-yar•dangu-
mulangwa nakina Janjana, ngayamba-langwa ningarra-wilyakajuwama
warnumamalya-manja eningaba ayakwa kinu-bungkawadina-mulangwa
Neningikarrawara nakina. Kembirra aduwaba aburraja wurrababurna-
langwe-ka warnumamalya neni-ngayindenama angwurra wurrakina kinu-
bungkawadina-mulangwa Neningikarrawara nakina aburruwa-manja.
17 Nungkwurraja kirri-yaminama karna karnumamalya, ‘Nare-ka a-
jerriduma amurndakakina angalya abalkaya akwa amurndakenena an-
galya arrawa ngalajukwaba,’ kirri-yaminama. Umba amurndakibina
ayakwa eningarumuruma Mawijija-langwa ngalajukwaba nare-ka a-
jerriduma akina. Akena ngarra-makinama nganja ngayuwa, amurn-
dakibina angalya abalkaya iya amurndakenena angalya arrawa dukwa
ka-jerridinama akina umba amurndakibina ayakwa eningarumuruma
Mawijija-langwa nare-ka a-jerriduma akina. Nara ngawa awilyuwilyaba
a-jerriduma akina-da.
18 “Arakburakba-kiya-wiya nenu-kwa-manja eneja Neningikarrawara
enena ena-langwa ayakwa eningarumuruma nakina-manja Mawijija, ni-
yamama nakina Neningikarrawara,

‘Nuwilyaba nenungkwarba kininga-lalikina-manja dadingiyenikba ena-
langwa, umba kininga-mena-manja dingka-manja didarringka, kem-
birra wunalakina-kiya ngawa keni-rndirndirrkeyinama arakba.
Akwa ngarningka nuwilyaba nenungkwarba kininga-lalikina-manja
dadingiyenikba ena-langwa, akwa kembirra eneja ningka-dangwa
nenungkwarba kininga-mena-manja dakina, kembirra nakine-ka

nenungkwarba akwa ngawa dakina didarringka aburnajukwaba
keni-rndirndirrkeyinama arakba wunalakina-da,’
ni-yamama Neningikarrawara,” ni-yama Jesus wurrumurndakibina-manja
WurruBarija warnungkwarba-da.

Numinababurna-langwa amurndakijika nenumamalya akwa Lajirida-langwa

19 Biya kembirra arakba nenu-makama enena alawudawarra nakina
Jesus wurrumurndakakina-manja WurruBarija warnumamalya.

Nuwilyaba naruma nenumamalya n-ambilyuma nakina awilyaba-manja
angalya. Numinababurne-ka nakina amurndakijika iya angwarnda
akwa aninga-murriya. Akwa n-awiyuwiyebenuma dumbala dukuk-
wulyubena dibina nu-beyindanguma duminaruma angwarnda. Akwa
n-alyelyubarinuma aninga eninginingaba-wiya mababurna-langwa ma-
mawura iya marringa nakina-da.

20 Eneja nuwilyaba nenungkwarba n-ambilyuma nakina yakwujina
enejukwaba ebina-manja ngawa angalya. Nenimikirra nakina
Lajirida. Nakine-ka nenungkwarba neningalyingmalyingme-ka.
Awurrakwulyumide-ka amarmarra n-arrirreyinuma ena-langwa-manja
nenumadangkwa. Aburraja wurrukwala warnumamalya ena-langwa
neni-lyilyanguma nakina nibina-langwu-wa naruma nenumamalya
alikira. Neni-lyilyanguma wurrakina akwa neni-lalikama nen-
angmakwulalijuwama nakina akawiyuwiyeba-manja akwudangwa.
21 N-alyubarinu-manja nibina naruma nenumamalya ebina aninga,
kembirra ngalaja eyukwayuwa aninga n-alyubarinu-mulangwa nakina
ne-ngkilarreyinuma akina ajiringka-wa. Eneja nakina Lajirida ni-
ngayindanguma ebina aninga ne-ngkilarreyinu-mulangwa nenik-alyubari-
yada akina. Aburraja wurruwarda na-likenuma enuwa-wa akwa narri-
ngbijuwama amarmarra amurndakibina ena-langwa-da.

22 Bi...ya kembirra nakine-ka neningalyingmalyingma nenungkwarba
ni-jungwa arakba. Umba aburraja Neningikarrawara-langwa
warnikumamurikaja neni-ngkajika wurrakina nibina ni-jungwuma, akwa
nenu-wilyakama karrawaru-wa Neningikarrawara-langwu-wa angalya n-
ambilyu-murruwa Aburiyama, kajungwa kin-ambilyi-yada ngawa enuwa-
manja yakwujina akwudangwa.

Bi...ya kembirra eneja nibina nenumamalya numinababurna amurn-
dakijika iya aninga ni-jungwa enejukwaba nakina. Aburraja neni-
rungkwaba nenumadangkwa ajiringka-manja arakba-da. 23 Umba ni-
likena arakba kembirra awurrariya-wa angalya warninikijungwa-langwu-
wa nakina. Akena akina-manja ngawa angalya warninikijungwa-
langwa-manja, n-arrkwujeyinuma nakina nenumamalya, ni-lyandinume-
ka angwurra nakina-da. Biya nu-ngwundikadinga akwa nenilirraki-
rringka wunalakina Aburiyama akwa Lajirida. Umba awilyikerra ngawa
angalya aburnaja wunalakina nen-ambilyumurra-da.

24 Eneja kembirra n-ardanga nakina nenumamalya Aburiyamu-wa.
“Namira...wu!” ni-yama. “Errukwuliya-langwa nganja akwa ni-larrkiya-
langwa Lajirida ngayuwa-wa yangkwurrangwa, kajungwa kin-akumi-yada
ayarrka amamuwa ena-langwa akungwa-manja akwa kinu-murndadiki-
yada alyelyikba nganyangwa. Marrakba! Karukwa! Ningi-lyandiname-ka
ningena enena-manja angalya angwura-wiya,” ni-yama nakina nenuma-
malya Aburiyamu-wa-da.

25 Akena eneja ni-yama Aburiyama, “Engkirrikiya, namira,” ni-
yama. “Ningk-ambilyu-wiya ningkeniba nungkuwa ningkakina, ningku-
wilyakama ababurna amurndakijika iya aninga. Eneja naka La-
jirida nara ebina amurndakijika iya aninga kinu-wilyaka enuwa-manja,
neningalyingmalyingma neningangkawura n-ambilyuma nakina. Umba
aduwaba kembirra niyekirrerra arakba naka yelakwa, umba nungkwaja
ningkakina yakwujina ningk-arrkwujeyinama ngawa, ningki-lyandinama
ningkeningangkawura. 26 Umba ngarningka ngalaja akina laka edirra
angwujirira angwurn•dikirra nuw-ambilyama wilyarra, kajungwa wur-
ribina karri-ngayindena-manja warniki-lika-langwa yadada nungkuwa-wa
nari-yada wurrakina a-likama-da. Akwa nara warningerribirra yadikina
ningk-ambilya-mulangwa ningkakina a-kuwabijanguma yangkwurrangwa
yirruwa-wa-da,” ni-yama Aburiyama enuwa-wa-da.

27 Eneja kembirra ni-yama nibina nenumamalya, “Aburiyama, mar-
rakba, namira, ni-larrkiya-langwa kembirra Lajirida nungwarrka-langwu-
wa angalya,” ni-yama. 28 “Aburraja wurrakina yakwujina wurrumangbala
nganyangwa narrkuwarrka-murriya nuw-ambilyama. Eni-likaja nakina
abunu-makina abunu-madumurrukwuna, kajungwa nari-yada a-likama
wurrakina enenu-wa awurrariya angalya akwulyandilyandu-wa, wuburra
laka ngayuwa ningi-likenuma yangkwurrangwa enenu-wa angalya,” ni-
yama nakina nenumamalya Aburiyamu-wa-da.

29 Eneja Aburiyama ni-yama enuwa-wa, “Nungkwa-langwa narrkuwena-
murriya narru-wilyakinama wurrumurndakakina akina ayakwa
Mawijija-langwa akwa ngawa WurruBuburabuda-langwa,” ni-yama.
“Ab-engkirrikaja kembirra wurrakina amurndakakinu-wa ayakwa
aburra-langwu-wa. Narra-madumurrukwa-mulangwa arakba, kembirra
abarramin-engkirrikaja wurrakinu-wa akina ayakwa,” ni-yama
Aburiyama enuwa-wa-da.

30 Eneja kembirra nenumamalya ni-yama, “Nare-ka, namira,” ni-yama
nakina. “Ka-jungwuna-manja wurruwilyaba warnumamalya biya kem-
birra kuw-enibudina-manja wurrakina akwa ka-likaja-manja aburruwa-
wa, kembirra kuw-engkirrikajame-ka amandangwa wurrakina akina
ayakwa-da. Kembirra arakba wurrakina karru-wurrenama awurruwur-
rariya umba kuw-engkirrikajama arakba eninginingaba-wiya-da,” ni-yama
nakina nenumamalya Aburiyamu-wa.

31 Eneja ni-yama Aburiyama, “Nara-manja wurrakina engkirrikuma
Mawijija-langwu-wa ayakwa akwa WurruBuburabuda-langwu-wa, nara
kembirra wurrakina engkirrikuma aduwaba wurrukwalu-wa warnuma-
malya. Kwuja! Kini-jungwuna-manja nuwilyaba nenumamalya biya kin-
enibudina-manja nakina akwa kini-likaja-manja nakina yadada aburruwa-
wa, kenu-madumurrukwuna-manja nakina wurrakina-manja, nare-ka
wurrakina engkirrikuma ena-langwu-wa ayakwa,” ni-yama Aburiyama
nibinu-wa nenumamalya-da. Ena ngawa-da.

Enena alawudawarra nakina Jesus nenu-makama wurrumurndakibina-
manja WurruBarija warnumamalya-da.

17

Aka-kwudirrkina-mulangwa warnumamalya awurruwurrariya-wa akwa akamini-yakuwabijeyina-mulangwa wurrukwala warnumamalya

1 Biya kembirra Jesus ni-yengbinuma nakina ayakwa ena-langwu-
wa warnikabuburrakiyuwa. “Wurrukwala warnumamalya yikabu-
kwudirrkiname-ka amandangwa nungkwurruwa-manja awurrariya-wa
wurrakina,” ni-yama Jesus aburruwa-wa. “Akena nara nungkwurraja
karna a-ngwanjajuma wurrakina. Kembirra yiki-yamina-manja akina
awurrariya, ka-ngekburakajungwunama ngalaja awurrariya nungkwurra-
langwa ambaka-murra. 2 Umba yika-kwudirrkina-manja wurrukwala
warnumamalya awurrariya-wa akwa ke-yamina-manja akina awur-
rariya, kembirra aminakina-langwa ka-ngekburakajungwunama awur-
rariya angwurra nungkwurra-langwa ambaka-murra. 3 Nungkwurraja
kembirra yiki-rringkajungwunama angwurra kirrakina kajungwa nari-
yada a-kwudirrkama wurrukwala warnumamalya awurrariya-wa,” ni-
yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Biya ni-yama ngarningka nakina Jesus aburruwa-wa, “Kini-yamina-
manja nenikumarnjena awurrariya nungkuwa-manja, kembirra
nungkwamba-langwa kinu-makinama enuwa-wa ebina-langwa
awurrariya ni-yama-mulangwa nakina nungkuwa-manja. Umba
kin-engkirrikaja-manja nakina nenikumarnjena ayakwa nungkwa-
langwa akwa kinuma-warrukwajina-manja mangma ena-langwa,
kembirra arrkala kinumini-yakuwabijinama ningkakina-da. 4 Umba
kini-yamina-manja ngawa nakina, kini-ngekbungekburakina-manja
nakina awurruwurrariya nungkuwa-manja neningangkawura, kembirra
nungkwaja arrkala kinumini-yakuwabijinama ngawa ningkakina
ningkeningangkawura-da. Dukwa arngkababurna kini-yaminjaminama
nakina nungkuwa-wa, ‘Marrakba, yimini-yakuwabijiya-langwa nganja
akina.’ Dukwa arngkumangbala arngkambilyuma kini-yaminama
nakina akina ayakwa nungkuwa-wa muwilyaba-murra-manja ngawa
mamawura. Kembirra nungkwamba-langwa kinumini-yakuwabijinama
ningkakina amurndakibina ena-langwa awurruwurrariya, mama
amangbala ambilyuma akina-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa
warnikabuburrakiyuwa-da.

Aku-werrikambilya-mulangwa ngarna Jesus-manja akwa akinuminu-war•dena-mulangwa warka ena-langwa

5 Aburraja kembirra Jesus-langwa warnikilarrkilarrka warnungkwarba
ne-yama wurrakina enuwa-wa, “Bungkawa, yirri-ngayindenama yarna
yiku-werrikambilyama angwurra nungkuwa-manja,” ne-yama wurrak-
ina. “Yirru-mamurikajina yirraja kajungwa nari-yada a-minikalyikama
nungkuwa, umba yiku-werrikambilyi-yada ngawa nungkuwa-manja
yarningangkawura,” ne-yama wurrakina.

6 Eneja ni-yama Nubungkawa Jesus aburruwa-wa, “Nara ambaka
karna a-werrikambilyuma ngayuwa-manja-na!” ni-yama. “Ku-
werrikambilya-manja ngawa ningkakina ngayuwa-manja, mame-ka
ku-warrngkuwerrikambilya-manja ningkakina ngayuwa-manja, ki-
yengbinamurra kembirra enena ayakwa ningkakina. Ki-yaminama
enenu-wa eka, ‘Warumajungwa, umba jeyi, likaja angerriba makardu-
wa. Biya kembirra yakwujina k-akumurna amukayerra nungkwa-langwa
kuw-arjiyi-yada makarda-manja,’ ki-yamina ningkakina-da. Umba ngalaja
enena eka kakumin-engkirrikajame-ka ayakwa nungkwa-langwa akina-
da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnungkwarba warnikilarrkilarrka
nakina-da.

7 Biya ni-yama ngarningka nakina Jesus aburruwa-wa, “Awurmurra kir-
ruwilyaba karnumamalya yikini-larrkajama nungkwurra-langwa neniku-
minuwar•duwar•da errekbu-wa warki-yada. Dukwa kinu-mungkadinama
nakina ajiringka-da, dukwa jiba-manja kin-akwurrajinama-da. Biya
kembirra larruwura kini-lawurradinama awurmurra nakina alikira-
wa. Nara kembirra e-yamama kirrakina enuwa-wa, ‘Kwa, warenja,
ambarriya-langwa yelakwa ng-angkirna-wiya ngayuwa aninga nungkwa-
langwa k-alyubarini-yada.’ Nare-ka e-yamama nungkwurruwa enena
ayakwa nungkwurra-langwu-wa nenikuminuwar•duwar•da kirrakina-da.
8 Nare-ka! Kirrubungkawa ena-langwa kirrakina. Kembirra yiki-
yaminama kirrakina enuwa-wa, ‘Yimini-dakina aninga nganyangwa.
Kembirra k-awiyebenama ningkakina dadingaba-langwa dumbala akwa
ku-wilyakinama ebina aninga ningki-daka-mulangwa yangkwurrangwa
ngayuwa-wa, kajungwa k-alyubarini-yada ngayuwa akina aninga, akwa
ki-bekini-yada akubibeka. Kembirra arija-langwa nungkwamba-langwa ki-
jenama aninga nungkwa-langwa-da,’ yiki-yaminama nungkwurra-langwu-
wa nenikuminuwar•duwar•da kirrakina-da.

9 “Nara ningkakina e-yangmarngkwajuma nungkwa-langwu-wa
nenikuminuwar•duwar•da nginuminu-war•dangu-mulangwa nungkwa-
langwa warka, nginumin-engkirrikenu-mulangwa ayakwa nungkwa-
langwa ningkibina ningkubungkawa ena-langwa. Nare-ka-da! 10 Kembirra
nungkwurrajukwaba kirrakina yiki-lyangkumakajungwunama enena
ayakwa. ‘Ngarningerribirre-ka yanda ngarna. Ngarnikumin-
uwar•duwar•da wulkwa ngarri-yaminama, akwa ngarningaruma-ma,’
yiki-lyangkiyaminama kirrakina. Umba yiki-jerrukwuna-manja kirrakina
ababurna-langwa ebina Neningikarrawara kirrenu-maka-mulangwa
karniki-yama-langwa, kembirra yiki-lyangkumakajungwunama enena
ayakwa. ‘Mama akina, ngarru-war•danguma ngakwurra-langwa warka,
umba nara akwala,’ yiki-lyangkiyaminama kirrakina-da,” ni-yama nakina
Jesus ena-langwu-wa warnikilarrkilarrka warnungkwarba nakina-da.

Nen-eningabaka-mulangwa Jesus wurrumemberrkwa warnungkwarba

11 Bi...ya na-likenuma ngawa wurrakina Jesus akwa ena-langwa
warnikabuburrakiyuwa mibina-langwiya ngawa mamurukwa numu-
likenu-mulangwiya Jirujalemu-wa makina. Na-likenu-manja wurrak-
ina, ngalaja akina angalya Keliliya ekalyarra-langwa nuw-ambilyuma,
umba ngalaja Jameriya ekbuda-langwa nuw-ambilyuma akina. Nuw-
alilikenu...wa. 12 Biya ne-yar•danga arakba wurrakina angalya-manja
aminambawura-manja alikira iya warnumamalya. Yakwujina ngawa
nara-wiya kuw-awiyebena akinu-wa angalya, aburraja wurrumember-
rkwa warnungkwarba nenu-kwurukwa wurrakina Jesus-uwa arakba-da.
Wurrakine-ka warnungkwarba nuw-alkilkayanguma ambaka awilyikerra,
mena nuw-arrirreyinuma awurrakwulyumida amarmarra wurrakina-
baba. 13 Biya nuw-ardanga Jesus-uwa. “Jesus...ayi!” ne-yama wurrakina.
“Bungkawa...yi, errukwuliya-langwa yirraja...wu!” ne-yama wurrakina
warnungkwarba, nuw-ardanguma engka-langwa Jesus-uwa.

14 Eneja Jesus neni-rringka wurrakina, akwa n-ardanguma nakina
engka-langwa aburruwa-wa akwa ni-yama, “Jeyi! Wurri-likaja kem-
birra arakba Neningikarrawara-langwu-wa alikira...wu, kajungwa yikabu-
rringkini-yada yakwujina WurruMinida warnungkwarba...wu! Akwa

yikabumini-rringkini-yada nungkwurra-langwa karnumakwulya...wu!" ni-yama nakina Jesus. Kembirra na-likena arakba aburraja wurrakina wur-rumemberrkwa warnungkwarba angerriba Neningikarrawara-langwu-wa alikira. Biya na-likenu-manja ngawa mamurukwa-langwiya, na-mungkwur•dadinuma lukwakwa warnumakwulya wurrakina-da.

15-16 Umba kembirra nuwilyaba nenungkwarba ni-rringkajungwa nakina n-eningabaduma arakba, akwa ni-lawurrada dirrbura Jesus-uwa. Nimininge-ka nenungkwarba, NeningiJameriya nakina. Biya ni-yangkarjiyajungwunuma nakina neni-yangmarngkwajuwama Neningikarrawaru-wa. "Neningabe-ka Nubungkawa Neningikarrawara!" ni-yama. Biya n-abuluwendinga n-engmudirruwajungwa nenumukwurra nakina ajiringka-wa akwudangwa Jesus-langwa-manja alika, akwa ni-yama nakina Jesus-uwa, "Ngeniyerriya, yiminu-mungkwur•dangu-murrada nganyangwa ningenumakwulya!" ni-yama nakina-da.

17 Eneja ni-yama Jesus, "Wurrumemberrkwa warnungkwarba ningarra-mungkwur•danguma warnumakwulya ngayuwa, akena wurrangamba wurrukwala wurrumangbala wurrabiyarbuwa? 18 Miyambena-burra naka nenungkwarba nimininga ni-lawurradinuma nuwilyaba-ma nakwukawura ngayuwa-wa akwa neni-yangmarngkwajuwama nakina yimbukwa Neningikarrawara?" ni-yama Jesus.

19 Biya ni-yama nakina Jesus nakinu-wa nenungkwarba, "Mirajanga!" ni-yama. "Jeyi! Likaja arakba. Nara yiku-minikalyika ayakwa nganyangwa, umba ningk-eningmidinuma ngayuwa ka-mungkwur•dena-mulangwa warningerribirra-langwa warnumamalya. Kembirra akina-langwa ningk-eningabaduma arakba ningkakina-da," ni-yama Jesus nakinu-wa nimininga nenumamalya NeningiJameriya-wa-da.

Kinu-bungkawadina-mulangwa Neningikarrawara

20 Bi...ya aburraja wurrukwala WurruBarija warnungkwarba neni-yendabena wurrakina Jesus-uwa. "Ngambi-yada-burra Neningikarrawara kinu-bungkawadinama nakina ngarrababurna-manja ngarnumamalya?" ne-yama.

Eneja ni-yama Jesus, "Kinu-bungkawadina-manja Neningikarrawara, nara kirrakina a-rringkama menba-murra kinu-bungakwadina-mulangwa nakina. 21 Akwa nara e-yamama amukwiyadakena ayakwa, 'Kwuja! Naka-bina!' akwa ngawa, 'Nangaba!' nare-ka e-yamama kirrakina. Ngarra-makinama ngayuwa ningena, Neningikarrawara kinu-bungkawadinama nakina akini-yada ngawa yikinumini-yarrkuwarakina-manja kirrakina ayakwa karnumamalya ena-langwa nungkwurra-langwa-manja mangma iya yukwudukwuda," ni-yama Jesus wurrumurndakakinu-wa WurruBarija warnungkwarba-da.

22 Biya kembirra ni-yama nakina Jesus ena-langwu-wa warnikabubur-rakiyuwa, "Arngkingka-manja yiki-ngayindenama kirrakina karniki-rringki-yada ngayuwa ki-lawurradina-mulangwa yangkwurrangwa ngayuwa, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya. Yiki-ngayindenama karniki-rringki-yada ngayuwa aduwaya, wulkwa muwilyaba-ma ngawa mamawura, akena nara a-rringkama kirrakina ngayuwa-da.

23 "Aburraja kirrabu-makinama wurrukwala warnumamalya, 'Kwuja! Nangaba!' umba aburraja wurrukwala, 'Naka-da!' Akena nungk-wurraja nara engkirrikuma aburruwa-wa, e-yuwama aburruwa-manja. 24 Nare-ka engkirrikuma aburruwa-wa, mena ki-lawurradina-manja

ngayuwa, kembirra wurrababurna-langwe-ka warnumamalya kaburringkinama ngayuwa-wa. Wuburra laka yibina yibilyibilya kiningarningmindena-manja yakina, kembirra yikini-rringkina-manja kirrakina kini-larrkabarrakajinama angalya yakina angerriba iya angerriba, yakine-ka wuburra ki-lawurradinama nganja ningena. Aburraja kembirra kabu-rringkinama wurrababurna-langwa warnumamalya ngayuwa, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya. Kaburringkiname-ka aburra-langwa-murra menba wurrakina. 25 Akena adinuba-wiya nganja ki-lyandinama ningena ngayuwa angwurra, kawarena-mulangwa ngayuwa warna warnumamalya warningaduwaba," ni-yama Jesus nakina-da.

26-27 Biya ni-yama ngarningka nakina Jesus, "Arakburakba-kiya-wiya, n-ambilyu-wiya nakina Nawa, aburraja wurrakina warnumamalya namin-engkingkirrikajajungwunuma ngawa warningangkawura. Neyaminjamama na-jijanguma aninga, ne-bibekinuma wurrakina akubibeka. Akwa ne-yakiyakeyinuma warnungkwarba iya wurridarringka, nuwambambilyuma ngawa. Ne-yaminjamama wurriyirrbiyirrba ngawa-da.

"Bi...ya eneja ni-jerrukwama ebina arakba warka nu-war•dangumulangwa nakina Nawa, numa-ngekburaka-mulangwa num-ar•dirrangumulangwa mibina mijiyanga memikirra arka. Kembirra nawiyebenuma nakina akwa ena-langwa wurrukwala warnumamalya aburruwa. Kembirra ni-larrinuma ngalaja yibina yelyukwa. Umba nawurraki-jungweyinuma wurrumurndakibina warnumamalya wurruwurrakwulyumida. Wurrababurna-langwa na-jungweyinuma. Wulkwa eneja Nawa neniba n-ambilyuma nakina akwa ngawa ena-langwa warnumamalya. Kembirra akine-ka wuburra, ke-yaminama warnumamalya aburrajukwaba ki-lawurradina-manja ngayuwa, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya. Kamin-engkingkirrikajajungwunama aburrajukwaba wurrakina ngawa-da.

28 "Akwa ngarningka arakburakba-kiya-wiya, n-ambilyu-wiya nakina Lada, aburraja WarningiJaduma warnumamalya namin-engkingkirrikajajungwunuma warningangkawura wurrakina aburrajukwaba. Ne-yaminjamama na-jijanguma aninga akwa ngawa ne-bibekinuma akubibeka. Namurndaku-beyindanguma akwa ngawa narri-lungkuwabijuwama amamarda aninga, akwa narri-ngekburakama alikira. Ne-yaminjamama wurriyirrbiyirrba ngawa wurrakinu...wa. 29 Akena ni-lalika-manja nakina Lada ebina angalya Jaduma, mibina-manja ngawa mamawura, eneja Neningikarrawara ni-larrkama angwura angubina-langwa ajiringka-wa. Ngalaja nawurraki-kalaridinuma akwa nawurraki-jungweyinuma wurrumurndakibine-ka WarningiJaduma warnumamalya. Wurrababurna-langwa na-jungweyinuma wurrakina, umba yimbukwa Lada neniba n-ambilyuma nakina. 30 Kembirra akine-ka wuburra, aburrajukwaba ke-yaminama warnumamalya, akini-yada ngawa k-abilyerrikajungwuna-manja ngayuwa, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya. Aburrajukwaba kamin-engkirrikajajungwunama wurrakina ngawa-da.

31 "Akini-yade-ka ngawa, eneja kin-ambilya-manja nuwilyaba ne-nungkwarba ena-langwa-manja alikira karrawara ekbilyuwalya-manja, nara nakina a-dirrirnduma akwa awiyebuma arrawu-wa angkama amurndakijika ena-langwa. Umba enejukwaba ningka-langwa ne-nungkwarba kinu-war•dena-manja warka errekba-manja, nara nakina

errikerruma akwa a-lawurraduma angalyu-wa. 32 Nungkwurraja yik-eningmidinama karna yingi-yama-mulangwa ying-errikerrinu-mulangwa dibina dadingiyenibka Lada-langwa. Kembirra yiki-yakuwerribikinama ambaka-langwa ngaluwa-wa kirrakina-da.

33 “Umba eneja nuwilyaba nenungkwarba nibina kini-lyelyingmajungwunama kini-ngayindena-manja ababurna-langwa amurndakijika enena-manja angalya umba kinu-warena-manja Neningikarrawara, kembirra kini-jungwunama neningangkawura nakina-da. Umba nibine-ka eneja nenungkwarba nara-manja a-waruma nenikijungwangena-langwa umba ken-aburrakiyuwarna-manja ngayuwa-manja nakina, neniba kin-ambilyama neningangkawura nakina-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

34 Biya kembirra ngarningka ni-yama nakina Jesus, “Ngarra-makinama ningena ngayuwa,” ni-yama nakina, “akini-yada ngawa aburraja wurrambilyuma warnumamalya-kiya ka-mungkwula-manja marringa wurrakina muwilyaba-murra-manja ngawa mamukumungkwulinga alyarrngwalyilya, kembirra aburraja Neningikarrawara-langwa warnikumamurikaja ka-wekbalyinama wurrakina wurruwilyaba-ma ngawa, umba karra-lalikinama wurrakina wurruwilyaba-ma-da. 35-36 Umba aburringaja wurringambilyuma wurringidarringka-kiya karringu-war•dena-manja warka wurringalakina akwa karringu-mamurikajeyina-manja karringi-rungkwulena-manja ebina amadidira, kembirra aburraja Neningikarrawara-langwa warnikumamurikaja ka-wekbalyinama wurrakina wurruwilyaba ngawa wurridarringka, umba karra-lalikinama wurrakina wurruwilyaba-ma-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa nakina-da.

37 Aburraja ne-yama wurrakina, “Bungkawa,” ne-yama, “nga-manja ke-yaminama akina?”

Eneja Jesus nenumini-lawurrakajuwa nakina enena ayakwa ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa. Akwa ni-yama nakina, “Ka-murrkwulijeyina-manja warnumadangkwa warninikijungwa ajiringka-manja, kembirra yakwujina akina-manja ngawa angalya yikini-rringkinama yukwurrijija-murriya kinuwurra-murndukwunama yakina-da,” ni-yama nakina Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

18

Dingaya-langwa akwa ngawa nubungkawa-langwa

1 Biya kembirra nenu-makama Jesus enena alawudawarra ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa, kajungwa warningmi-yada ngawa wur-rakina ka-buriyamina-mulangwa ngawa mababurna-langwa marringa akwa kembirra nari-yada a-werrikilyangmuriduma a-werrikungwanjuma wurrakina.

2 Nuwilyaba nubungkawa n-ambilyuma nakina. Biya ni-lyangkuwerribikajungwunuma nakina warnumamalya-langwa warningaba-murrikba akwa wurruwurrariya-murrikba, mena ena-langwa warka akina. Akena nara nakina kenumin-engkirrikena Neningikarrawaru-wa iya warnumamalyu-wa. 3-4 Ngalaja duwilyaba didarringka duminakina angalya yingi-likenuma enuwa-wa. Dingaya dakina. “Marrakba,” yingi-yama, “yi-mamurikajiya-langwa nganja, mena nuwilyaba nenungkwarba nginumini-ngekburaka-mubaba awurrariya nganyangwa. Kemba ki-lyangkuwerribikajungwunama

nungkwaja ningkakina yinalakena-langwa yinenumamalya-kiya, akwa yikumini-yengbinama ayakwa nungkuwa nganyangwa enuwa-wa nuwarnkarnyerra-baba nakina-da," yingi-yama dakina.

Akena eneja nubungkawa nu-waranguma akwa n-ambudidina neningamiyerra nakina, akwa nara kininga-mamurikajuwa kembirra dakina dingaya. Umba ngalaja ying-alilikenuma ngawa diyirrbiyirrba enuwa-wa. Yingi-yaminjamama dakina ngawa-da. Eneja nubungkawa nu-waranguma kembirra dakina ngawa.

Bi...ya arakba-langwa ni-lyangkiyama nakina kembirra, "Nara engkir-rikuma ningena ngayuwa Neningikarrawaru-wa iya warnumamalyu-wa akena, 5 daka-langwa dingaya ningu-warenama ning-erriburandiname-ka. Aminakina-langwa kemba kinga-mamurikajinama ningena ngayuwa. Nara-manja a-lyangkuwerribikajungwuma ningena ngala-langwa-langwa eningaba, ngalaja kembirra king-alilikajama ngawa dakina ngayuwa-wa diyirrbiyirrba ngawa-da. Kembirra nganja k-erriburandinama ngayuwa angwurra-da," ni-yama arakba nakina nubungkawa, ni-lyangkumakajungwunuma-da. Enena ngawa-da.

6 Enene-ka alawudawarra Nubungkawa Jesus nenu-makama ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa. Biya kembirra ni-yama nakina aburruwa-wa, "Yiki-yakuwerribikinama karna nakina-langwa nubungkawa ngarra-maka-mulangwa," ni-yama. "Arakba-langwa kembirra eneja nanga-mamurikajuwama dakina-manja dingaya, mama nakina nuwurrariya. 7 Umba eneja nakina Neningikarrawara n-engkingkirrikajama ayakwa ena-langwa-langwa karnumamalya akwa kirren-akukwurrajinama nungkwurruwa-manja. Kembirra yik-ardirdena-manja kirrakina enuwa-wa meningilida iya alyarrngwalyilya, kin-engkirrikajama nakina akwa kini-lyangkuwerribikajungwunama nungkwurra-langwa-langwa eningaba. Yikenumin-akwurrajinama karnumamalya kirribina nu-wekbalyinuma nakina ena-langwi-yada karnumamalya kirrakina. Nara nakina ambudirrkajungwuma, 8 umba yikenu-mamurikajinama kirrumurndakakina warenja-bawiya-da. Amandangwa nganja ki-lawurradinama yangkwurrangwa ngayuwa, ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya. Dukwe-ka aburraja kuw-embirrarina warnumamalya ngayuwa-wa, akwa ka-werrikambilya ngawa ngayuwa-wa, dukwa nara-da," ni-yama Nubungkawa Jesus ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa nakina-da.

NuBarija-langwa akwa nenikumurndumurndukwa-langwa angwarnda nenungkwarba

9 Enena ngarningka awilyaba alawudawarra Jesus-langwa. Nenu-makama nakina enena alawudawarra wurrukwalu-wa warnumamalya wurribina na-ngkweningabakajungwunu-murruwa. Wurrakine-ka ne-yaminjamama wurrukwalu-wa warnumamalya, "Yirre-ka yarningaba-wiya yarna yarnumamalya umba nungkwurraja kirruwurrariya kirrakina-da," ne-yama wurrakina warnumamalya-da. Kembirra aminakina-langwa nenu-makama Jesus enena alawudawarra.

10 Wunambilyuma wunenungkwarba-kiya nen-ambilyumurra Jirujalema-manja wunalakina. Nuwilyaba NuBarija nenumamalya nakina, umba nuwilyaba nenuminu-war•danguma warka WarningiRawuma-langwa wurrububungkawa akwa nuwurra-murndukwama nakina angwarnda warnumamalya-langwa. Biya neni-likenuma wunalakina-kiya

Neningikarrawara-langwu-wa angalya kajungwa yakwujina wuneniku-buriyami-yada Neningikarrawaru-wa wunalakina.

11 Nakine-ka NuBarija nenumamalya n-awiyeba akinu-wa angalya biya nu-kuwarjeyuma nakwukawura ngawa, nu-buriyaminuma Neningikarrawaru-wa yakwujina. Biya “Ningkeningikarrawara,” ni-yama, “yirre-yangmarngkwajinama nungkuwa-wa, mena nara-baba e-yamama ngayuwa wuburra wurrukwala warnumamalya ne-yaminjaminama wurrakina aduwaba. Nuw-angmadame-ka wurrakina angwarnda iya amurndakijika-murriya wurrukwala-langwa warnumamalya, akwa wurrumungwur•dangma wurrakina. Warniniyerriye-ka warnumamalya akwa na-rndirndirrkeyinama erribirra warningerribirra-manja wurridarringka. Nara nganja wurrumurndakakina wuburra warnumamalya e-yamama ningena. Akwa ngarningka nangaba wuburra nenungkwarba nuwurrariya nibina nenuminu-war•denama WarningiRawuma-langwa, nara ningena e-yamama enuwa wuburra ningena ningenumamalya ngayuwa. 12 Ngayuwe-ka ningena k-ambilyama murumureya muwilyaba-manja mamawura akwa mingka-manja ababurna-langwa wika, kajungwa yiba-yangmarngkwajini-yada ngayuwa nungkuwa-wa. Akwa ena ngarningka. Ku-mena-manja ngayuwa angwarnda nganyangwa, ku-murnduwarnama akina akwa yiba-kwunama awilyaba akina nungkuwa-wa umba amangbala abiyarbuwa ku-minambilyama ningeningangkawura-da,” ni-yama nakina NuBarija nenumamalya Neningikarrawaru-wa nakina-da.

13 Eneja ningka-langwa nenungkwarba nara kin-akwudangwukajungwuna nakina warnumamalyu-wa umba nu-kuwarjeyuma nakwukawura engka-langwa-langwa. Nu-buriyaminu-manja nakina, nara kinu-ngwundikadina angubina-wa umba nu-wardijungwunuma yukwudukwuda-manja, mena ni-lyangkiyeliyangu-mubaba nakina. Ni-yama, “Ningkeningikarrawara, ninguwurrariye-ka ngayuwa, umba errukwuliya-langwa nganja ningena,” ni-yama nakina. Ena ngawa.

14 Biya nenu-maka-mulangwa nakina Jesus enena alawudawarra wurrumurndakibina-manja warnumamalya, kembirra ni-yama aburruwa-wa, “Amandangwa eneja Neningikarrawara nara kenu-werrungwur•danga nakina nibina-manja NuBarija nenumamalya umba nenu-werrungwur•dangume-ka nakina-manja nenikumurndu-murndukwa angwarnda nenungkwarba. Kembirra nara-manja a-ngkweningabakajungwuma kirrakina, kembirra Neningikarrawara enamba-langwa kini-yaminama nakina nungkwurruwa-wa, ‘Ningkarume-ka ningkakina ningkenumamalya,’ kini-yaminama nakina-da. Umba karningerribirra karnumamalya yiku-ngkweningabakajungwuna-manja kirrakina, kembirra Neningikarrawara enamba-langwa keni-yengkiyelijinama nungkwurruwa-wa nakina-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya-da.

Warnumamalya narra-lyilyangu-mulangwa wurriyukwayuwa Jesus-uwa

15 Aburraja kembirra wurrukwala warnumamalya narra-lyilyanguma wurriyukwayuwa aburra-langwa Jesus-uwa kajungwa neniku-minjirrkilyingi-yada Jesus wurrakina-manja wurriyukwayuwa. Umba aburraja warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa narra-rringkama wurrakina warnumamalya namurndaki-likenuma enuwa-wa. Biya na-ngwurrkiyengbeyinuma ayakwa aburruwa-wa mena na-warangu-mubaba

warniki-lika-langwa wurrumurndakakina wurriyukwayuwa Jesus-uwa-da.
16 Akena eneja Jesus nen-ardijuwa nakina wurrumurndakakinu-wa
wurriyukwayuwa warniki-liki-yada enuwa-wa. Ni-yama kembirra
nakina ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, “Nara kirrakina
a-murndurrkwama wurrakina umba wurra-lalikina, abu-likaja
wurriyukwayuwa ngayuwa-wa,” ni-yama. “W-engkirrikiya! Yiki-likaja-
manja karningerribirra karnumamalya Neningikarrawaru-wa wuburra
laka wurrumurndakenena wurriyukwayuwa na-likenuma aduwaba
ngayuwa-wa, kembirra yik-eningmidinama kirrakina Neningikarrawa-
re-ka nakina nu-bungkawadina-mulangwa arakba nungkwurruwa-manja.
17 Akena karningerribirra karnumamalya nara-manja a-werrikambilyuma
kirrakina Neningikarrawaru-wa, karningbala kembirra kirrakina
kinu-bungkawadina-mulangwa Neningikarrawara nungkwurruwa-
manja. Umba yiku-werrikambilyame-ka kirrakina Neningikarrawaru-
wa nungkwurrajukwaba, wuburra laka wurrumurndakenena
wurriyukwayuwa na-werrikambilyama Neningikarrawaru-wa-da,” ni-
yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Numinababurna-langwa amurndakijika-murriya nenungkwarba nibina ni-likenuma Jesus-uwa

18 Bi...ya eneja nuwilyaba nubungkawa NeningiJudiya nubukwaya
ni-likena nakina Jesus-uwa. Akwa ni-yama, “Ningkeningaba
ningkenikakakirumaka, yi-makina, ki-yamarrkinama ngayuwa kajungwa
k-ambilyi-yada ngayuwa ningeniba ningeningangkawura?” ni-yama
nakina Jesus-uwa.
19 Eneja ni-yama Jesus, “Miyambena-burra ningki-yaminama ngayuwa-
wa, ‘Ningkeningaba?’ Nara wurribina warnumamalya warningaba-da.
Wulkwa Neningikarrawara nuwilyaba-ma neningabe-ka nakina-da.
20 Ningkeningma Neningikarrawara-langwa ayakwa eningarumuruma.
Ngarraku-makinama akina ayakwa ngakwurruwa-wa nari-yada
a-rndirndirrkajuma ngarna, akwa nari-yada a-lamukwarriduma
ngarna, akwa nari-yada angmaduma, akwa nari-yada amini-
kikaduma ayakwa wurrukwala-langwa warnumamalya, umba aka-
werrikiyangmarngkwajini-yada ngarna wurrungungwanyungwa iya
wurrirndirndanyungwa ngakwurra-langwa-da,” ni-yama Jesus enuwa-
wa.
21 Eneja ni-yama nakina nenungkwarba kembirra Jesus-uwa, “Yawe-
ka,” ni-yama. “Ningeningma ngayuwa. Ningu-wilyakama amurndakakina
ayakwa ningiyukwujiya-wiya ngayuwa, biya ningi-yarrkiyarrkuwarakama
akina ningeningangkawura yanda-langwa aduwaba-da,” ni-yama.
22 N-engkirrika-manja eneja Jesus amurndakakina ayakwa, kembirra
ni-yama nakina enuwa-wa, “Ena engka awilyaba ki-yaminama
ningkena,” ni-yama nakina. “Ka-kwunama angwarnda nungkwa-
langwa warningalyingmalyingma-wa warnumamalya. Adinuba-
wiya ki-lyilyenama nungkwa-langwa amurndakijika wurrukwalu-wa
warnumamalya, biya ku-warrukwajinama amurndakakina amurndakijika
angwarndu-wa. Biya kembirra akine-ka angwarnda ningku-
manguma nungkuwa warnumamalya-langwa ka-kwunama ningkakina
angkwulyumida-langwa akina wurrukwalu-wa warnumamalya wurribina
warningalyingmalyingma-wa. Ki-yamina-manja akina nungkuwa
ningkakina, kembirra ambaka-murrumurra eneja Neningikarrawara

kenu-kwunama nungkuwa-manja ababurna eninginingaba ena-langwa-manja angalya abalkaya. Ki-yaminame-ka adinuba-wiya akina yirra-maka-mulangwa, kembirra arija-langwa ki-lawurradinama nungkuwa ngayuwa-wa akwa yiki-yuwarnama ngayuwa-manja ningkakina-da," ni-yama Jesus nakinu-wa nenungkwarba.

23 Eneja n-engkirrika-manja nakina nenungkwarba amurndakakina ayakwa Jesus-langwa, nu-werrikawarriyada arakba. Numinababurne-ka angwarnda iya amurndakijika-murriya nakina-baba, kembirra n-arrirriyade-ka nenumukwurra arakba-da.

24 Umba eneja neni-rringka nakinu-wa nenungkwarba nakina Je-sus nu-werrikawarriyadu-mulangwa akwa ni-yama, "Ke-yamarrkiname-ka warnumamalya wurruminababurna angwarnda iya amurndakijika? Ke-yamarrkinama warnik-awiyeba-langwa wurrakina Neningikarrawara-langwu-wa angalya abalkaya? 25 Eneja nuwilyaba nenumamalya, nibina numinababurne-ka angwarnda iya amurndakijika, nara warenja-bawiya a-werrikambilyuma Neningikarrawara-manja nakina. Akwa nara ngar-ningka warenja-bawiya awiyebuma nakina Neningikarrawara-langwu-wa angalya abalkaya. Yi-makina enena. Ngalaja duwilyaba kamila dibina daruma-dangwa kingi-rukawiyebena dakina e...yukwujiya-langwa edirra-na? Nare-ka-da! Nare-ka a-rukawiyebuma dakina. Umba eneja nenuma-malya numinababurna angwarnda iya amurndakijika kin-awiyebenama nakina warenja-bawiya Neningikarrawara-langwu-wa angalya abalkaya-na? Nare-ka-da! Nara nakina awiyebuma-da," ni-yama Jesus nakinu-wa nenungkwarba.

26 Aburraja wurrukwala warnumamalya nuw-engkirrikenu-mulangwa amurndakakina ayakwa Jesus-langwa ne-yakikbijangeyinuma wurrak-ina. Biya ne-yama, "Wurrumiyambene-ka kembirra warnumamalya ken-enibikinama eneja nakina Neningikarrawara wurrakina?" ne-yama.

27 Ni-yama kembirra eneja nakina Jesus, "Kini-yaminame-ka Neningikar-rawara ababurna-langwa nakina. Aburraja na-lyangmuridinama warnu-mamalya akena nakina Neningikarrawara nara-da," ni-yama nakina.

28 Eneja kembirra ni-yama Bida, "Umba yirraja yirruwa yarna yirri-lalikama ababurna-langwa yirra-langwa, akwa nungkuwa-wa ngarre-yuwarnuma," ni-yama nakina Bida Jesus-uwa.

29 Eneja ni-yama Jesus Bida-wa akwa ngawa wurrumurndakibinu-wa warnumamalya wurrababurnu-wa aburrajukwaba, "Mungkwa-da!" ni-yama. "Umba nungkwurraja kirruwilyaba karnumamalya dukwa yiki-lalikinama kirrakina alikira nungkwurra-langwa iya nungwenungwa iya dirndenungwa iya nawenungwa iya dadingiyenungwa akwa wurriyuk-wayuwa nungkwurra-langwa aburrajukwaba. Yiki-lalikinama kirrakina ababurna-langwa nungkwurra-langwa kajungwa Neningikarrawara kinu-bungkawadini-yada nungkwurruwa-manja nakina. 30 Yiki-lalikina-manja kirrakina ababurna nungkwurra-langwa, kembirra eneja Neningikar-rawara yikenumini-lawurrakajinama nakina ababurna nungkwurruwa-wa. Kembirra nungkwurraja yiku-mename-ka kirrakina eningaba ababurna angwurra enena-manja angalya. Akwa ngarningka yiki-jungwuna-manja kirrakina, yiki-likajama Neningikarrawara-langwu-wa angalya abalkayu-wa akwa yik-ambilyama yakwujina karningangkawura-da," ni-yama nakina Jesus wurrumurndakakinu-wa warnumamalya-da.

Jesus ni-yengbinu-mulangwa ngarningka neniki-jungwangena-langwa

31 Bi...ya Jesus nenu-wilyakama arakba nakina ena-langwa warnikabuburrakiyuwa wurrumemberrkwa wurrambilyuma nara-murruwa wurrukwala warnumamalya. Biya ni-yengbinuma amurndakenena ayakwa aburruwa-manja. Ni-yama nakina, “W-engkirraja ena ayakwa nganyangwa,” ni-yama. “Ngarri-likajama arakba ngarna angerriba Jirujalemu-wa. Arakburakba-kiya-wiya aburraja wurrumurndakibina WurruBuburabuda warnumamalya ne-yengbinuma ayakwa ngayuwa-langwa, ningibina ningi-rukwularru-mulangwa enena-manja angalya. Kembirra ngalaja ayakwa aburra-langwa nuw-arrikarrijungwunuma jurra-manja akina. Kembirra amurndakakina ababurna-langwa ne-yengbinu-mulangwa wurrakina adinuba-wiya ka-ngekburakajungwunama akina yakwujina Jirujalema-manja-da.
32 “Umba aburraja wurrukwala warnungkwarba yakwujina Jirujalema-manja kabu-wilyakinama ngayuwa WarningiJudiya-murru-wa warnuma-malya. Aburraja kembirra wurrumurndakakina warnumamalya kabu-wurrumalyakinama, kabu-rinjarrkinama akwa kabu-kwurarrkinama ngayuwa-manja wurrakina-da. 33 Biya kembirra kabu-larrkbarjenama ngayuwa akwa ngawa kabi-jungwajinama-da. Akena mabiyakarbiya-manja mamawura ku-mirajanginama ngayuwa ki-jungwuna-mulangwa-da,” ni-yama Jesus.
34 Akena aburraja wurrumurndakibina warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa nara karru-mumiringka ena-langwa ayakwa. Nuw-engkirrikenuma mada-murra wurrakina akena nawurraki-lyumadinuma amurndakakina ayakwa mena warningbala-wiya-baba ambaka wurrakina-da.

Jesus nen-eningabaka-mulangwa nuwilyaba nimimba

35 Biya kembirra narruma-yuwarnuma ngawa wurrakina Jesus-murriya mibina mamurukwa numu-likenuma makina Jirujalemu-wa. Namurndak-alilikenu...wa. Biya nuw-akwudangwukajungwa wurrak-ina Jerika-manja arakba. Umba eneja nuwilyaba nenungkwarba nimimba n-angmungmakwulaluma nakina yakwujina mulikarrkbidjina-manja mamurukwa. Kembirra wurrukwala warnumamalya na-likenu-manja neni-yarruwarnu-manja wurrakina nakina-manja nimimba, neni-yukwamajuwama nakina angwarnda aburruwa-wa. 36 N-engkirrika-manja nakina nimimba wurrumurndakibina wurrababurna warnuma-malya wurrarrijinungkwa nawurraki-likenuma, neni-yendabena kem-birra wurrukwalu-wa warnumamalya. “Ne-yamarrkinama wurrakina angakuba?” ni-yama nakina.
37 Aburraja ne-yama, “Jesus NeningiNejirida naka-da akwa ni-likajama memema-langwiya mamurukwa-da.”
38 Eneja kembirra nakina n-ardanga nimimba Jesus-uwa. “Jesus...ayi!” ni-yama. “Ningkumirenikba Deyibida-langwa, errukwuliya-langwa nganja ningena...wu!” ni-yama.
39 Aburraja na-lyengmanguma wurribina warnumamalya na-ngwurrkiyengbeyinuma enuwa-wa. “Yengminjada!” ne-yamama wurrakina.
Akena ngarningka ngawa n-ardanga eneja nakina angwurra Jesus-uwa. “Ningkumirenikba Deyibida-langwa...wu!” ni-yama. “Errukwuliya-langwa nganja...wu!” ni-yama.
40 Eneja kembirra n-arjiyinga Jesus, akwa nenu-maka wurrukwala-manja warnungkwarba. “Wunu-wilyakina nangaba yangkwurrangwa

ngayuwa-wa," ni-yama. Aburraja wurrukwala nenu-wilyaka kembirra nakina Jesus-uwa arakba-da. Umba ni-yama nakina Jesus enuwa-wa, 41 "Ki-yamarrkinamurra ngayuwa nungkuwa-manja ningena yi-ngayinduma?" ni-yama.

Eneja ni-yama, "Bungkawa, ningi-ngayindenama ningena k-andiyama ngarningka," ni-yama.

42 Kembirra ni-yama arakba eneja nakina Jesus nimimbu-wa, "Andiya kembirra arakba! Nara yiku-minikalyika nungkuwa umba ningk-eningmidinuma ngayuwa yib-eningabakina-mulangwa ningkakina. Kembirra aminakina-langwa ningk-eningabaduma arakba-da," ni-yama Jesus enuwa-wa-da.

43 Arngkawura-wiya ngawa eneja nenungkwarba n-andiyinga arakba nimimba-murrada nakina. Biya neni-yuwarna Jesus-manja, akwa neni-yangmarngkwajuwama Neningikarrawaru-wa nakina. Umba aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya yakwujina nuw-ambilyuma neni-rringkama nakina n-andeyuma arakba menba, akwa neni-yangmarngkwajuwama aburrajukwaba Neningikarrawaru-wa wurrakina-da.

19

Jesus-langwa akwa Jekiyija-langwa

1 Biya Jerika-manja arakba wurrakina namurndaki-yar•duma Jesus-murriya. Akena nara ka-ngwanjina wurrakina yakwujina umba dirrbura namurndaki-likenuma narruwurraku-warrukwama alikira.

2 Umba eneja n-ambilyuma nakina yakwujina nuwilyaba nenungkwarba nenimikirra Jekiyija. Numinababurne-ka angwarnda iya amurndakijika nakina. Niyukwujiya nubungkawa nakina umba nenuminu-war•danguma warka WarningiRawuma-langwa wurrububungkawa. Nuwurra-murndukwama angwarnda warnumamalya-langwa kajungwa neniku-kwi-yada akina ena-langwu-wa wurrububungkawa.
3 Nakina Jekiyija neningma arakba Jesus-murriya wurrubukwaya namurndaki-likenuma wurrakina. Akwa neni-ngayindanguma nenikirringki-yada nenumukwurra Jesus-langwa, mena neningbala-baba nakina. Akena nirukwudarrbe-ka nakina nenungkwarba, akwa aburrajukwaba wurrababurne-ka warnumamalya mamurukwa-manja na-murndukwunuma akwa nawurraki-lyibilyidanguma wurrakina.
4 Nakine-ka kembirra ni-lyengmanga arakba, n-angkarra eningabu-wa eka akuwurduwurdu-wa. Biya nu-wurdanga arakba nakina karrawaru-wa eku-wa kajungwa nenik-andiyingi-yada Jesus-uwa kinu-warrukwuna-murruwa akina eka-da.

5 Eneja kembirra n-akwudangwukajungwunumurra arakba Jesus ebinu-wa eka n-ambilyu-murruwa Jekiyija. Biya n-andiyinga nakina Jesus karrawaru-wa enuwa-wa. Ni-yama nakina Jekiyiju-wa, "Dirrirndiya warenja enena-wiya mena-baba ki-likajama ningena nungkwa-langwu-wa alikira aduwaba," ni-yama.

6 Kembirra warenja-bawiya ni-dirrirndinga eneja Jekiyija ajiringka-wa biya nenu-wilyaka Jesus ena-langwu-wa alikira. Niyekirrerre-ka arakba nakina nenungkwarba nen-awiyebajuwa Jesus ena-langwa-manja alikira. 7 Umba aburraja wurrukwala warnumamalya neni-rringka Jesus ni-likenuma nakina Jekiyija-langwu-wa alikira akwa na-ngwurrkiyengbeyinuma wurrakina. "Nuwurrariye-ka nakina Jekiyija akena Jesus ni-likenuma ena-langwu-wa alikira-da!" ne-yama wurrakina.

8 Eneja Jekiyija n-arjiyinga akwa ni-yama nakina Nubungkawu-
wa Jesus, “Ningkubungkawa,” ni-yama, “ka-kwunama ngayuwa
ababurna amurndakijika nganyangwa warningalyingmalyingma-wa
warnumamalya. Ekuwarra ku-minambilyama nganyangwa umba
ekuwarra ka-kwunama aburruwa-wa. Umba ebina angwarnda ningu-
manguma ngayuwa wurrukwala-langwa warnumamalya ningarra-
kadika-mulangwa, kembirra kamini-lawurrakajinama arakba ababurna,
arngkabiyarbuwa-ma ebina ningu-manguma kamini-lawurrakajinama
akina ngayuwa-da,” ni-yama nakina Jekiyija-da.

9 Eneja ni-yama Jesus, “Aduwaba memema-manja mamawura eneja
Neningikarrawara nen-enibikama nakina warna warnumamalya enena-
manja alikira. Nake-ka nenungkwarba n-ambilyama nenikaduwa nu-
mirenikba Aburiyama-langwa. 10 Umba ngayuwa, ningibina-murrada
ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya, ningi-likenuma yangkwur-
rangwa enenu-wa angalya kajungwa k-aburangkini-yada wurribina na-
lyumadinu-murrada warnumamalya akwa k-enibikini-yada ngayuwa
wurrakina-da,” ni-yama Jesus Jekiyiju-wa-da.

Akinuminu-war•dena-mulangwa warka eningaba Neningikarrawara-langwa

11 Aburraja wurrumurndakibina warnumamalya Jekiyija-langwa-manja
alikira nuw-engkirrikenu-manja ayakwa Jesus-langwa, na-lyangkiyama
wurrakina, “Adinube-ka Neningikarrawara kinu-bungkawadinama nakina
enena-manja angalya.” Akine-ka na-lyangkiyamama mena nakina Jesus
Jirujalema-manja akwudangwa n-ambilyu-mubaba arakba. 12 Kembirra
nenu-makama arakba nakina Jesus enena alawudawarra aburruwa-wa.

Nuwilyaba naruma nenungkwarba n-ambilyumurra nakina. Neniki-
liki-yada engku-wa emininguku-wa angalya kajungwa nakina nubungkawa
naruma-dangwa neningakwujina kenu-bungkawakini-yada nakina ne-
nungkwarba nubungkawa wurrababurna-manja warnumamalya ena-
langwa-manja angalya. Kembirra yadikina neniki-lawurrada nakina
ena-langwu-wa angalya naruma arakba nubungkawa. 13 Akena nara-
wiya kini-likena nakina engku-wa, nen-ardijuwama lukwuniyawa ena-
langwa wurrumemberrkwa warnikuminuwar•duwar•da enuwa-wa. Biya
nenu-kwama angwarnda aburruwa-wa wurruwilyuwilyaba-wiya-manja
nakina. “Ki-likajama ningena,” ni-yama nakina aburruwa-wa. “Nara-wiya
ningibina, yikuminu-war•denama enena warka nganyangwa. Yikumin-
arumurrkinama ngawa enena angwarnda nganyangwa. Kembirra akine-
ka angwarnda nganyangwa kuw-arumidinama ngawa ki-lawurradina-
manja ngayuwa yangkwurrangwa,” ni-yama nakina nenungkwarba ena-
langwu-wa warnikuminuwar•duwar•da. Biya ni-likena nakina arakba-da.

14 Akena aburraja wurruminibina angalya warnumamalya nenu-
wirrikbama angwurra nakina-manja nenungkwarba. Kembirra narra-
larrkenuma wurrukwala warnungkwarba arakba nibinu-wa nubungkawa
naruma. Aburraja na-likena wurrakina biya ne-yama enuwa-
wa, “Yarne-ka yirrababurna-langwa yarnumamalya yirru-warenama
nakina nenungkwarba, nara a-bungkawaduma nakina yirruwa-
manja yirrababurna-manja,” ne-yama. 15 Akena eneja nubungkawa
naruma-dangwa nara kenumin-engkirrikena akina ayakwa aburra-
langwa. Aburraja kembirra na-lawurradina arakba yadikina angalyu-wa
wurrakina-da.

Bi...ya arakba-langwa enejukwaba ni-lawurradina nakina angalyu-wa nenungkwarba, nibina-murrada nenu-kwa-murrada angwarnda ena-langwa-manja warnikuminuwar•duwar•da. Narume-ka nubungkawa arakba nakina wurrababurna-manja wurruminibina-langwa-manja angalya warnumamalya. Biya kembirra nen-ardijuwa nakina wurrumurndakibina warnikuminuwar•duwar•da ena-langwa wurruwilyuwilyaba-wiya enuwa-wa, ni-ngayindangu-mubaba ayakwa ebina-langwa angwarnda.

16 Eneja kembirra neningadinuba-wiya ni-likena nenikumin-uwar•duwar•da enuwa-wa. “Bungkawa,” ni-yama, “yu-kwama awilyaba-ma ngawa angwarnda nara-wiya ki-likena nungkuwa engku-wa, umba ememberrkwa arakba amurndakakenena aduwaba-da,” ni-yama nakina.

17 Eneja kembirra ni-yama nakina nubungkawa enuwa-wa, “Wa! Eningabe-ka! Eningaba warka yiminu-war•danguma, kirrinjeya! Kembirra yiba-kwunama aruma warka mena yirra-werrungwur•dangu-mubaba ngayuwa eyukwujiya-langwa warka yiminu-war•dangu-mulangwa nganyangwa. Ku-bungkawadinama arakba ningkakina ememberrkwa-manja angalya aminababurna-manja alikira iya warnumamalya,” ni-yama nakina nubungkawa ena-langwu-wa nenikuminuwar•duwar•da.

18 Kembirra ngarningka ningka-langwa enejukwaba ni-likena nenikuminuwar•duwar•da enuwa-wa. “Bungkawa,” ni-yama, “ebina-wiya yukwama ngayuwa-manja awilyaba angwarnda, umba amangbala arakba amurndakenena nungkwa-langwa aduwaba-da,” ni-yama.

19 Kembirra ni-yama eneja nakina nubungkawa enuwa-wa, “Kembirra ku-bungkawadinama arakba ningkakina amangbala-manja angalya aminababurna-manja alikira iya warnumamalya,” ni-yama.

20 Kembirra ngarningka ngawa ningka-langwa nenikumin-uwar•duwar•da ni-likena enejukwaba enuwa-wa. “Bungkawa,” ni-yama, “wiya, ena arakba angwarnda nungkwa-langwa yu-kwa-murrada ebina. Ebina-wiya ning-abuwarrkama ngayuwa dumbala-ma. 21 Ning-akbar•duma nungkuwa-langwa, ningeningma-baba ngayuwa ningkilyangkarnyerra-baba ningkakina ningkenumamalya. Ningku-mumenama ebina aburra-langwa akwa ningk-arrangbinama ebina amaninga narri-lungkuwabijuwamurra wurrukwala-langwa warnumamalya. Akina-langwa kembirra yirraminu-wilyakama ena angwarnda nungkwa-langwa engkinyungwurra ngawa-da,” ni-yama nakina nenikuminuwar•duwar•da ena-langwu-wa nubungkawa-da.

22 Kembirra eneja ni-yama arakba nakina nubungkawa enuwa-wa, “Ningkuwurrariye-ka ningkakina. Yirr-arndirrename-ka ningkakina warka-langwa. Ngayuwa yiba-lekbajama ningkakina amurndakakina-murra ayakwa ningki-yengbinu-mulangwa ningkabakiya-ba. Ningki-yamama dangba nungkuwa ngayuwa-wa, ‘Ningkeningma nungkuwa ningilyangkarnyerra ningubungkawa ningena, ningibina ningu-mumenama ebina aburra-langwa akwa ning-arrangbinama amaninga aburra-langwa,’ ningki-yamama ningkakina ngayuwa-wa. 23 Kembirra miyambena-burra nara ka-kwa ena angwarnda nganyangwa wurrukwalu-wa warnungkwarba na-war•duwar•dena-murruwa warka angwarnda-manja? Ka-kwa-manja nungkuwa ebina-wiya nganyangwa angwarnda aburruwa-wa, kemba ku-manguma ngayuwa aduwaba ebina-murrada angwarnda akwa ngawa akwala ngarningka ngayuwa-da,” ni-yama nakina nubungkawa ena-langwu-wa nenikuminuwar•duwar•da-da.

24 Biya kembirra nenu-maka nakina wurrukwala-manja warnikuminuwar•duwar•da, “Wunu-murrakajiya arakba akina angwarnda, umba yikinu-kwuna akina nibinu-wa nu-wilyakina-murruwa ememberrkwa angwarnda nakina,” ni-yama nakina nubungkawa-da.
25 Aburraja ne-yama, “A•a! Ememberrkwa arakba akina ena-langwa-da!” ne-yama wurrakina.
26 Eneja kembirra ni-yama nakina nubungkawa aburruwa-wa, “Mama akina-da. Umba kinu-kwuna-manja ngayuwa nuwilyaba nenumamalya eyukwujiya warka nganyangwa, akwa kenuminu-war•dena-manja nakina eningaba warka akwa kin-aburrakijerrukwuna-manja akina, kembirra ngayuwa kinu-kwunama aruma warka ngarningka enuwa-wa. Umba kinu-kwuna-manja ngayuwa nuwilyaba nenumamalya eyukwujiya warka nganyangwa akena nara-manja a-jerrukwama akina, kembirra kinu-makinama ngayuwa nakina-manja kini-lalikina-mulangwa nakina arakba akina warka. Kembirra ngayuwa kinu-kwunama ebina-murrada warka ningku-wa nenungkwarba kajungwa nenikuminu-war•di-yada nganyangwa akina warka enamba-langwa-da.
27 “Wurribina-murrada warnumamalya bumurndaku-wirrikba-murrada ngayuwa-wa, akwa namurndaku-warangu-murrada ngayuwa aburralangwi-yada ningubungkawa, yika-wilyakinama wurrakina yangkwurrangwa ngayuwa-wa. Akwa yika-wardenama kirrakina yelakwa kajungwa ka-rringkini-yada ngayuwa ka-jungwuna-manja wurrakina,” niyama nakina nubungkawa-da. Ena ngawa-da.
Ni-jerrukwa-mulangwa akina Jesus alawudawarra, kembirra ni-jadinga nakina Jekiyija-langwa-langwa alikira akwa ni-lalika arakba ebina angalya Jerika-da.

Jesus ni-likenu-mulangwa Jirujalemu-wa dangki-murra

28 Biya ni-likena arakba Jesus num-aburrakiyuwarna ngawa mibina mamurukwa numu-wurdanguma Jirujalemu-wa, aburruwa warnikabuburrakiyuwa ena-langwa. 29 Bi...ya nuw-akwudangwudina ngalaja ambilyuma arakba angalya eyukwujiya-kiya emikirra Bebaja akwa Bediniya. Alakina-kiya nuw-ambilyuma angakarjiyinga-manja narri-lungkuwabijuwa-murrumanja eninganinga eka emikirra aliba. Aminakina-langwa emikirra angalya Alibumanja akina.
30 Biya ni-yama Jesus wunalakina-kiya-wa ena-langwa wunenikaburrakiyuwa, “Jeyi!” ni-yama. “Wuni-likaja amurndakangaba-wa alikira. Yakwujina kinalakina yikining-akburranginama diyukwujiya dangki dadinungkwarba. Nara ambaka warnumamalya ka-wurdanga-langwa ngala-langwa-manja miririrba. Ying-ararikajungwunama dakina akena yikining-aburawakina dakina akwa yikininga-wilyakina yangkwurrangwa ngayuwa-wa. 31 Umba wurruminakina angalya warnumamalya yikabi-yengkilabaja-manja wurrakina, ‘Miyambena-burra kinalakena kining-aburawakinama dakina?’ kembirra yikini-yamina aburruwa-wa, ‘Nubungkawe-ka nanga-ngayinduma daka dangki,’ yikini-yamina kinalakina,” ni-yama Jesus wunalakina-kiya-wa.
32 Kembirra aburnaja neni-likena arakba wunalakina akwa nening-akburranga dibina dangki ebina-langwiya ayakwa ni-yengbinumulangwiya Jesus. 33 Nening-aburawaka-manja dakina dangki wunalakina wunenungkwarba-kiya, aburraja ne-yama wurruminakina dangki wunalakina-kiya-wa, “Miyambena-burra kinalakina kining-enjungwurrenama dakina dangki yirra-langwa?” ne-yama.

34 Neni-yama aburnaja aburruwa-wa, “Nubungkawa nanga-ngayinduma
daka-baba,” neni-yama. 35 Kembirra neninga-wilyaka arakba wunalakina
dakina dangki Jesus-uwa-da. Biya nening-akumarna aburna-langwa
dumbala dangki-langwa-manja mirirrba, akwa nenu-wurdijuwa arakba
nakina Jesus dakina-manja dangki-da.

36 Eneja kembirra ni-likenuma arakba nakina Jesus dangki-murra.
Aburraja ena-langwa warnumamalya narring-akumarna aburra-langwa
dumbala ajiringka-manja lukwakwa, kajungwa dadiki-liki-yada dumbala-
manja dakina dangki. Ne-yamamurra akina kajungwa warningmi-
yada warnumamalya Jesus nakina naruma nubungkawa nilyengma.
37 Biya na-wurdanguma ngawa karrawaru-wa angakarjiyinga-wa wur-
rakina yanda-langwa karrawara ne-yar•duma arakba. Umba wur-
ruwurrakwulyumida warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa namurndaki-
likenuma aburrajukwaba Jesus-manja. Biya nawurraki-dirrirndingu-
wiya amurndurrkwangaluba angakbilyuwalyu-wa wurrumurndakakina,
nawurraku-werrikilyelyingmajungwunume-ka arakba kembirra wurrak-
ina warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa. Neni-yangmarngkwajuwa wur-
rakina Neningikarrawara narri-rringka-mulangwa amurndakibina eng-
bingbuda ni-yama-mulangwa nakina.

Biya ne-yangkarjiyajungwunuma nuw-ardanguma wurrakina
angwurra. 38 Biya ne-yama wurrakina,

“Ngeni-yangmarngkwajina nubungkawa nibina Neningikarrawara neni-
larrkama yangkwurrangwa
kajungwa kinu-bungkawadini-yada ngakwurruwa-manja ena-langwa-
manja ngarnumamalya!
Neningikarrawara ngarrenumini-lyurrkwakinama yukwudukwuda
ngakwurra-langwa!
Ngeni-yangmarngkwajina Neningikarrawaru-wa neningaba-baba!”
namurndaki-yama wurrumurndakakina warnumamalya-da.

39 Yakwujina wurrumurndakakina-manja ngawa warnumamalya wur-
ribina na-likenu-murrumanja Jirujalemu-wa, aburraja warnungkwarba
wurrukwala WurruBarija aburrajukwaba na-likenuma wurrakina. Biya
ne-yama wurrakina WurruBarija Jesus-uwa, “Bungkawa, wurra-makina
warnikabuburrakiyuwa nungkwa-langwa ke-yengminjadini-yada warna!”
ne-yama wurrakina-da.

40 Ni-yama eneja Jesus, “Ngarra-makinama ngayuwa nungkwurruwa-
wa, ke-yengminjadina-manja warna, kembirra ngalaja angwarnda amurn-
dakenena na-murrkwulijeyinama ajiringka-manja kuw-ardenama aman-
dangwa akina-da,” ni-yama Jesus wurrumurndakakinu-wa WurruBarija
nakina-da.

Jesus nenuminu-ngwadinu-mulangwa angwada WarningiJirujalema-langwa warnumamalya

41 Bi...ya n-akwudangwukajungwunuma arakba nakina Jesus Jirujalemu-
wa, akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa aburruwa. Umba
ni-rringka-manja akina angalya engka-langwa nakina Jesus, nu-
werrikubarrnguma akina-langwa angalya, biya nu-ngwadina arakba
angwada. 42 “Karukwa, karnumamalya KarningiJirujalema,” ni-yama,
“yik-eningmidinuma ngayuwa memema-manja mamawura! Eneja
nakina Neningikarrawara ngini-larrkama ngayuwa yangkwurrangwa

kajungwa yiki-likaji-yada nungkwurruwa karnumamalya yilyurrkwa-murra yukwudukwuda, akena karningbala ambaka ngayuwa kirrakina-da," ni-yama Jesus.
43 Biya ni-yama ngarningka, "Ambaka-murrumurra ka-ngekburakajungwunamurra awurrariya nungkwurra-langwa. Aburraja kembirra wurrawinyamba wurribina yikabu-wirrikbina-murrumurra nungkwurruwa-manja kuw-alkayenama yikabu-ngwurrkwarrnginama wurrakina yalina iya yalina. Karri-didename-ka ababurna-langwa akawiyuwiyeba nari-yada a-jaduma kirrakina a-lyumaduma. Biya karruwurrak-akumurnama engkubarrngwarrngwa eka iya ajiringka yadada akwa ngawa yadikina biya kembirra karruwurra-dirralijinama, nari-yada a-jaduma nungkwurruwa karnumamalya a-lyumaduma.
44 Kembirra karrumurndaku-burrijiname-ka alikira nungkwurra-langwa, yikabumini-jerrukwunama eningangkawura amurndakakina. Biya yikabu-wardenama nungkwurruwa kirrababurna-langwa, nungkwurruwa akwa ngarningka wurriyukwayuwa nungkwurra-langwa aburrajukwaba. Kuw-errikbeyiname-ka ababurna-langwa angwarnda nungkwurra-langwa-langwa alikira arrawu-wa ajiringka-wa. Amandangwa ke-yaminama yikabi-jerrukwunama kirrakina-da, kirru-warangu-mulangwa Neningikarrawara kirrakina-da. Eneja ni-likenuma nakina yangkwurrangwa yiken-enibikini-yada nungkwurruwa akena kin-angkungkuwabijuwama nakina-da," ni-yama Jesus ni-rringka-mulangwa Jirujalema nakina-da.

Jesus ni-yar•dangu-mulangwa Jirujalema-manja Neningikarrawara-langwa-manja angalya

45 Bi...ya Jesus ni-yar•da Jirujalema-manja arakba nakina, akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa aburruwa. Biya ni-likena nakina Neningikarrawara-langwu-wa angalya. N-awiyebena nakina arrawu-wa akena neni-rringka yakwujina warnungkwarba narra-kukwama wurrajija-murriya wurrukwalu-wa warnumamalya wurribina na-beyindangu-murruwa angwarnda-murra wurrumurndakakina wurrajija-murriya. Biya kembirra neni-jadijuwa arakba nakina Jesus wurrumurndakakina warnungkwarba wurribina narra-kukwama wurrajija-murriya ebina-ma angwarnda.
46 Biya ni-yama nakina Jesus aburruwa-wa, "Arakburakba-kiya-wiya ena ayakwa nuw-arrikarrijungwununa Neningikarrawara-langwa-manja jurra. Ni-yamama nakina Neningikarrawara,
'Nganyangwa angalya karniku-buriyami-yada awilyaba ngayuwa-wa ak-ina,'
ni-yamama Neningikarrawara nakina arakburakba-kiya-wiya. Akena kirr-arriyakama karna ena angalya-da. Kirrengkingkengmina-langwa ena angalya karnumamalya aduwaba arakba-da!" ni-yama Jesus wurrumurndakakinu-wa warnumamalya-da.
47 Biya yadikina-langwa nenu-wilyakajuwama Jesus wurrababurna warnumamalya Neningikarrawara-langwa-manja angalya. Mababurna-langwa mamawura nenu-wilyakajuwama. Akena aburraja WurruMinida warnungkwarba wurrarumuruma iya warnikakakirumaka wurribina Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma akwa wurribina wurrububungkawa warnumamalya-langwa neni-ngayindangume-ka wurrakina angwurra warniku-wardi-yada Jesus. Neni-ngayindanguma wurrakina warniku-wardi-yada nakina, 48 akena na-lyangmuridinuma,

mena wurrababurna-langwa warnumamalya nara karri-ngayindanga ka-kwiyerrbena awilyuwilyaba ayakwa Jesus-langwa umba nuw-engkingkirrikenuma ngawa ena-langwu-wa ayakwa wurrakina-da.

20

Numiyambena nenumamalya nenu-makama Jesus-manja neniki-yama-langwa nakina?

1 Muwilyaba-manja mamawura nenumurndaku-wilyakajuwama ngawa eneja Jesus wurrumurndakakina warnumamalya Neningikarrawara-langwa-manja angalya Jirujalema-manja. Nenu-wilyakajuwama ayakwa Neningikarrawara-langwa eningaba kajungwa kenumini-yarrkuwarakini-yada ayakwa ena-langwa wurrakina. Aburraja kembirra nawurraki-likena wurrakina Jesus-uwa WurruMinida warnungkwarba wurrarumuruma iya warnikakakirumaka Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma akwa ngawa wurribina wurrarumuruma aburrajukwaba warnungkwarba. 2 Namurndaki-yama, “Ningki-yamarrkinamurra ena-manja angalya? Yirru-makina arakba. Numiyambena nenumamalya nginu-makama nungkuwa-manja ningkeniki-yama-langwa amurndakib-ina ningki-yaminjamamurra yelakwa ena-manja angalya?” ne-yama.

3 Eneja ni-yama Jesus, “Nganjukwaba ngarre-yengkilabajama karna ayakwa nungkwurruwa-wa. Yirru-makina-langwa ngayuwa-wa. 4 Ebina-wiya nenu-mingekingambajuwama eneja Janjana warnumamalya ebina-manja adalyuma. Numiyambena kembirra nenumamalya nenu-makama Janjana-manja neniku-mingekingambaja-langwa warnumamalya nakina? Neningikarrawara yinda warnumamalya?” ni-yama Jesus aburruwa-wa.

5 Aburraja kembirra nawurraki-lyelyimbukweyinuma. Biya na-makijeyinuma wurrakina akwa ne-yama, “Amiyambena ayakwa akinumini-lawurrakajinama ngarna akinu-kwunama? Aki-yamina-manja ngarna, ‘Neningikarraware-ka nenu-makama Janjana-manja,’ kembirra enamba-langwa nakina kini-yaminama ngakwurruwa-wa, ‘Miyambena-burra kinu-minikalyikama nakina kembirra Janjana kirrakina?’ kini-yaminama nakina. 6 Umba aki-yamina-manja ngarna, ‘Wurrukwala warnumamalya nenu-makama Janjana-manja wurrakina,’ kembirra wurrumurndakenena wurrababurna warnumamalya akabu-ngajinama ngakwurruwa-manja malarra-murra-da. Wurrababurna-langwe-ka warnumamalya akabu-ngajinama ngarna, mena namurndaki-yama-mubaba wurrakina, ‘Janjane-ka nenikumakumaka ayakwa Neningikarrawara-langwa nakina,’ namurndaki-yamama wurrakina-baba,” namurndaku-makijeyinuma wurrumurndakakina warnungkwarba-da.

7 Biya kembirra ne-yama Jesus-uwa, “Kada! Yarningbala. Dukwa angkaburra nenu-makama nakina-manja Janjana?”

8 Eneja ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Nara kembirra a-makama arakba ngayamba-langwa nungkwurruwa-manja nganjukwaba nibina-langwa nenumamalya nenimikirra nginu-maka-mulangwa ningeniki-yami-yada amurndakenena,” ni-yama Jesus nakina-da.

Warnikakukwurrajungwa-langwa warnungkwarba akwurena

9-10 Biya kembirra Jesus nenu-makama arakba enena alawudawarra yakwujina wurrumurndakakina-manja wurruwurrakwulyumida warnu-mamalya.

Nuwilyaba nenungkwarba ni-lungkuwabijuwama nakina akwurena ena-langwa-manja angalya. Ababurne-ka akina akwurena awurrakawurama ni-lungkuwabijuwama. Biya nenu-kwama warka wurrukwala-manja warnungkwarba kajungwa warnik-embirraji-yada akina-manja akwurena ena-langwa. Kembirra ngalaja ekuwarra ebina amaninga ena-langwi-yada umba ekuwarra aburra-langwi-yada akina. Biya ni-lalikama ebina angalya arakba ena-langwa, umba ni-likenuma engku-we-ka nakina emininguwa angalya. Biya yakwujina ngawa n-ambilyumurra nakina-da.

N-ambambilyumurra ngawa nakina, bi...ya akilarrkakwurena arakba. Kembirra ni-ngayindanguma nakina arakba ena-langwa akwurena. Biya neni-larrka nuwilyaba nenikuminuwar•duwar•da ena-langwa yadikina angerriba ena-langwu-wa angalya, kajungwa kenumin-angkarni-yada nakina amurndakibina akwala akwurena awalyuwa-dangwa ena-langwa. Eneja kembirra ni-likena arakba nakina nenikuminuwar•duwar•da.

Biya yakwujina ni-yar•da. Biya neni-yukwamajuwa wurrumurndakibinu-wa warnungkwarba akwala akwurena kajungwa kenuminu-wilyakini-yada akina ena-langwu-wa nubungkawa. Akena aburraja wurrumurndakakina warnungkwarba narrumarrukwama nara kenu-kwa umba neni-larrkbarjanga nakina-manja nenikuminuwar•duwar•da biya na-minangkirreyinuma engku-wa wurrakina-da. Kembirra eneja ni-lawurradina nakina arakba ena-langwu-wa nubungkawa, akena nara kinu-wilyaka akina akwurena, numamungkwur•da ni-likenuma nakina-da.

11 Bi...ya kembirra ngarningka eneja nibina nabalija angalya neni-larrka arakba nakina ningka-langwa nenikuminuwar•duwar•da ena-langwa nenik-angki-yada akina akwurena. Akena aburraja warnungkwarba wurruwurrariye-ka ngawa wurruwarnkarnyerra wurrakina. Akwa ayarrkawarriya ne-yengbinuma ayakwa wurrakina enuwa-wa, neni-rinjarrkame-ka. Biya angwurre-ka neni-larrkbarjanguma ngawa biya na-minangkirreyinuma enejukwaba-da. Kembirra ni-lawurradinuma enejukwaba nakina numamungkwur•da ena-langwu-wa nubungkawa nakina-da.

12 Bi...ya ngarningka eneja nibina-murrada nabalija angalya neni-larrka nuwilyaba ningka-langwa nenikuminuwar•duwar•da ena-langwa angerriba wurrumurndakibinu-wa warnungkwarba. Neni-larrkbarjanguma ngawa enejukwaba akwa na-minangkirreyinuma wurrakina-da. Kembirra eneja ni-lawurradinuma nakina amarmarra-wiya neni-larrkbarjangumulangwa wurrakina-da.

13 Eneja ni-yama nabalija angalya nakina, “Ki-yamarrkinama ngayuwa?” ni-yama. “Karukwa! Kini-larrkajama ngayuwa nenikuwarrka. Ningilyelyingminama nakina akena ke-yamarrkina dukwa wurrumurndakibina warnumamalya wurruwurrariya? Nenikuwarrka naka-baba akwa nara dukwa warna a-larrkbarjuma-da,” ni-yama. Biya kembirra neni-larrka arakba ena-langwa nenikuwenikba ebinu-wa angalya ena-langwu-wa. Eneja kembirra ni-likena arakba-da.

14 Akena aburraja wurrumurndakibina warnungkwarba neni-rringka-manja nubukwaya ni-likenuma nakina nenikuwenikba, nalyelyimbukweyinuma arakba. Biya na-makijeyinuma ayakwa. “Naka-bina nenikuwenikba arakba nubungkawa-langwa,” ne-yama. “Kini-jungwuna-manja nakina nungwenikba, kembirra naka-bina nenikuwenikba kini-lyinginama enena angalya enamba-langwa nakina-da. Ngenuwardena arakba enena-wiya, kembirra enena angalya akwa ngawa

amurndakenena akwurena ngakwurra-langwi-yada!” ne-yama na-
makijeyinuma wurrakina. 15 Biya kembirra neni-rndirrka, akwa neni-
jadijuwa wurrakina ebina-langwa angalya akwa na-lamukwarridinuma
nakina-manja arakba-da. Ena-bu ngawa-da.

Jesus nenu-makama enena alawudawarra wurrumurndakibina-manja
warnumamalya biya ni-yama aburruwa-wa, “Kini-yamarrkiname-ka kem-
birra nibina nabalija angalya? Ka-makinama ngayuwa. 16 Kini-likajama
nakina ena-langwu-wa angalya akwa kenu-wardenama wurrumurndakib-
ina warnungkwarba wurruwurrariya. Biya kenu-kwunama akina angalya
ena-langwa arakba wurringku-wa warnungkwarba kajungwa kini-likaja-
manja nakina engku-wa, kembirra kenumin-akwurrajini-yada ena-langwa
akwurena yakwujina,” ni-yama Jesus aburruwa-wa.

Aburraja kembirra nuw-engkirrika-mulangwa wurrakina akina ayakwa
Jesus-langwa, namurndaki-yama, “Kardi! Nare-ka akina e-yamama
nakina-da!” ne-yama wurrakina-da.

17 Eneja kembirra nenumurndaki-rringka Jesus wurrakina-murru-
wa arakba-da. Biya ni-yama, “Amurndakenena ayakwa nuw-
arrikarrijungwunuma arakburakba-kiya-wiya Neningikarrawara-langwa-
manja jurra. Ne-yaminama akina,

‘Wurrukwala warnungkwarba nuw-ambilyumurra wurribina warniki-
likiraki-yada alikira angwarnda-murra. Kembirra narruwurra-
murndukwama ebina ababurne-ka angwarnda adinakba wurrak-
ina. Biya awilyaba angwarnda eyebijeba narr-akumarnuma engka-
langwa-langwa mena na-warangu-mubaba akina. Umba ambaka-
murra ngarningka narru-manguma ebina-murrada angwarnda
na-warangu-murrada adinuba-wiya. Akena eningaba-dangwa
amurndangekburna-dangwa alyengma akina eningadinuba-wiya
angwarnda-da,’

ne-yaminama akina ayakwa.”

Biya kembirra ngarningka ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Yiki-
yakuwerribikajama karna ambaka-langwa amurndakakinu-wa ayakwa,”
ni-yama, 18 “mena yikaku-mungkwurrarjiya-manja kirruwilyaba
karnumamalya ebina angwarnda, kembirra adidira nungkwurra-
langwa ke-ngkarrnginama eyukwayuwa-wiya. Umba ke-ngkilarrina-
manja akina angwarnda nungkwurruwa-manja kembirra yikakuminu-
wurrakadabajenama adidira nungkwurra-langwa amangwarra-wiya,”
ni-yama Jesus wurrumurndakibinu-wa warnumamalya.

WarningiJudiya warnumamalya narra-kwa-mulangwa angwarnda WarningiRawumu-wa wurrububungkawa

19 Aburraja kembirra wurrumurndakakina warnikakakirumaka
Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma akwa ngawa WurruMinida
warnungkwarba wurrarumuruma aburrajukwaba neni-ngayindangume-
ka wurrakina warniki-rndarrki-yada Jesus akina-wiya ngawa. Na-
lyandarrkenume-ka wurrakina ni-yengbinu-mulangwa Jesus ayakwa
aburruwa-langwa nenu-maka-mulangwa nakina ebina alawudawarra
wurruwurrariya-langwa warnumamalya. Akena nuw-akbar•danguma
wurrakina wurrumurndakibina-langwa warnumamalya nenuwurraki-
ngayindangu-murrilangwa Jesus wurrakina-da. 20 Biya neni-
rruburringkama ngawa wurrakina Jesus-uwa mamawura iya marringa-da.

Biya narra-makama arakba wurrukwalu-wa warnungkwarba
wurruwurrariya-wa, “Jeyi! Wurri-likaja Jesus-uwa,” ne-yama.

“Kwureya, yikini-yendabaja ayakwa enuwa-wa wuburra laka wurrilyangmilyangmandukwuna warnumamalya ne-yaminama wurrakina. Akena yikini-kadikinama kirrakina. Yikini-yendabaja ayakwa kini-lawurrakajiya-murrikba nakina awurrariya ayakwa nungkwurruwa-wa, kajungwa yikini-lekbaji-yada yirruwa nakina-manja. Yiki-likaja-manja karna, ka-kwunama angwarnda yarna-da,” ne-yama. Neni-ngayindanguma wurrakina neniki-yengbi-yada nakina Jesus awurrariya ayakwa, kajungwa kenu-kwuni-yada kembirra nubungkawu-wa nakina Jesus NeningiRawumu-wa wurrakina-da.

21 Aburraja kembirra wurrumurndakibina warnungkwarba wurruwurrariya na-likena wurrakina arakba Jesus-uwa. “Bungkawa,” ne-yama, “yarningma yarna ayakwa nungkwa-langwa ayarrkidirrbura-wiya. Ka-rringkinama ningkakina warnumamalya wurrarumuruma akwa ngawa warningaruma-ma wurruwurrakididirrbura wurrakina. Kembirra ka-dirrburakina-manja nungkuwa ningkakina warnumamalya-manja, kembirra ki-yengbinama ningkakina alyangmilyangmandukwuna-wiya ayakwa Neningikarrawara-langwa-langwa. 22 Kembirra yirru-makina-langwa. Karru-murndukwuna-manja warnungkwarba angwarnda ngakwurra-langwa, NgarningiJudiya-langwa-langwa angwarnda, kajungwa karri-larrkaji-yada akina angerriba engku-wa Rawumu-wa Nubungkawu-wa Kajara, kembirra eningaba akina? Akinu-kwunama ngarna yinda nara a-kwama nakina?” ne-yama.

23 Eneja Jesus neningma mangma aburra-langwa. Neningma narruma-yangkwuruwurrkama aburra-langwa mangma wurrakina. 24 Biya ni-yama, “Yu-kwa-langwa angwarnda awilyaba. Yi-mukangbijiya-langwa. Yindukwureya, numiyambena naka nenumukwurra enena-manja angwarnda yikini-rringkinama? Akwa amiyambena ekirra kirri-rringkinama?” ni-yama.

Aburraja ne-yama, “Nubungkawa Kajara-da akwa ena-langwa ekirra-da.”

25 Ni-yama kembirra Jesus aburruwa-wa, “Nakina-bina-da. Kembirra yikinu-kwunama enuwa-wa ababurna-langwa ebina ena-langwa umba yikinu-kwunama enejukwaba Neningikarrawaru-wa ababurna-langwa ebina ena-langwa kirrakina-da,” ni-yama Jesus aburruwa-wa-da.

26 Aburraja kembirra warnikakakirumaka Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma akwa ngawa WurruMinida warnungkwarba wurrarumuruma kembirra nawurraki-yengminjada arakba. Ne-yakikbijangeyinuma amurndakibina-langwa ayakwa Jesus-langwa. Kembirra na-lyangmuridinuma arakba wurrakina, akena nara ken-arndirranga Jesus wurrakina, mena wurrababurna-baba warnumamalya nuw-ambilyumurra wurrakina yakwujina-da.

Ak-enibudina-mulangwa aki-jungwuna-murrada ngakwurruwa

27 Aburraja kembirra wurrukwala warnungkwarba na-likenuma Jesus-uwa. WarningiJudiya wurrakina warnumamalya warnimikirra Wur-riJedija. Wurrumurndakakine-ka WurriJedija warnumamalya ne-yaminjamama, “Aki-jungwuna-manja ngarna ngarnumadangkwa, kem-birra nare-ka ngarna enibuduma ngarningka,” ne-yaminjamama wurrak-ina. Biya wurrukwala na-likenuma Jesus-uwa. 28 “Bungkawa,” ne-yama, “arakburakba-kiya-wiya Mawijija n-arrikarranguma nakina enena ayakwa eningarumuruma ngakwurra-langwa-manja jurra. Ni-yamama,

‘Kini-jungwuna-manja neningiyadikba duwilyaba-langwa didarringka
akwa wuneningarijira-murra-manja wunalakina-kiya, kembirra
nenikumarnjenikba enamba-langwa kininga-menama dakina din-
gaya ena-langwi-yada didarringka-da. Kininga-menama dakina
dingaya kajungwa aburna-langwa warijira wuburra nawenikba-
langwa, nenikijungwa-langwa, kuw-ambilyi-yada wurrakina,’
ni-yamama nakina Mawijija.

29 “Umba aburraja arngkawura wurrumangbala wurrambilyuma war-
nungkwarba wurrumangadiyerra-manja nuw-ambilyumurra wurrakina.
Biya neningadinuba-wiya nadarringka-ma nakina, akena wuneningarijira-
ma wunalakina. Biya kembirra ni-jungwuma arakba nakina.

30 “Bi...ya nenikumarnjenikba nuwilyaba nanga-manguma enamba-
langwa dibina-murrada didarringka. 31 Akena neningarijira-ma ngawa ni-
jungwuma enejukwaba nakina.

“Bi...ya enamba-langwa nuwilyaba ningka nenikumarnjenikba nanga-
manguma dibina-murrada. Akena neningarijira-ma ngawa ni-jungwuma
enejukwaba nakina.

“Bi...ya ne-yaminjamama wurrakina ngawa, wurrababurna-langwe-
ka wurruwilyuwilyaba-wiya narringa-manguma dibina didarringka
duwilyaba-murrada ngawa-da. Akena warningarijira-ma ngawa
wurrakina na-jungweyinuma-da. 32 Biya arakba-langwa yingi-jungwuma
ngalamba-langwa dakina-da arakba-da.

33 “Yirru-makina kembirra, Bungkawa. Makina-manja mamawura
ak-enibudina-manja ngarrakina aki-jungwuna-murrada, kingi-
yamarrkiname-ka kembirra dibina didarringka? Wurrumurndakibina
warnungkwarba wurrumangbala wurrambilyuma narringa-manguma
ne-yakiyakeyinuma ngaluwa-manja. Wurruwilyuwilyaba-wiya ne-
yuweyinuma wurrakina. Numiyambena kembirra neningiyadikba?”
ne-yama wurrumurndakakina WurriJedija warnumamalya.

34 Eneja kembirra arakba ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Enena-manja
angalya warnungkwarba akwa wurridarringka ne-yar•dijeyinama wur-
rakina. 35-36 Akena Neningikarrawara-langwa-manja angalya abalkaya
nara arakba e-yakajuma ena-langwa warnumamalya. Ka-jungwuna-
manja wurrumurndakakina-bina warnumamalya ena-langwa, kem-
birra eneja Neningikarrawara ken-enibikinama wurrakina, akwa kini-
yaminama, ‘Warningabe-ka warna warnumamalya.’ Akwa kenu-
wilyakinama wurrakina ena-langwu-wa angalya kajungwa enuwa-manja
kuw-ambilyi-yada warningangkawura wurrakina. Nara a-jungwuma
ngarningka akwa nara e-yakajuma wurrakina. Akena aburraja warniku-
mamurikaja Neningikarrawara-langwa nara wurrakina a-jungwuma-
da. Kembirra wurrumurndakakina wuburra warnikumamurikaja
Neningikarrawara-langwa ke-yaminama kuw-ambilyama wurrakina abur-
rajukwaba warnumamalya-da. Kembirra Neningikarrawara-langwa wur-
riyukwayuwa kuw-ambilyama wurrakina, mena-baba ka-jungwuna-manja
wurrakina kuw-enibudina-mubaba ngarningka-da.

37 “Umba nungkwurraja KirriJedija karnumamalya kirri-yaminame-
ka, ‘Nara ngarna enibuduma aki-jungwuna-murrada,’ kirri-yaminama
kirrakina. Akena nare-ka. Eneja Mawijije-ka nakina ngarrenumin-
abilyerrikama ayakwa akina amandangwa ak-enibudina-mulangwa aki-
jungwuna-murrada. Karningme-ka karna Mawijija-langwa ayakwa
n-arrikarranguma nakina arakburakba-kiya-wiya. N-arrikarranguma

nakina ayakwa ebina-langwa eka. Nara ambaka akina ka-jerridina na-
dadinu-murrada akina. Akwa akini-yada ngawa n-arrikarranguma ngar-
ningka amurndakenena ayakwa Neningikarrawara-langwa. Ni-yamama
Neningikarrawara Mawijiju-wa,
‘Ngayuwe-ka ningena Ningeningikarrawara Aburiyama-langwa akwa
ngawa Ajika-langwa akwa ngarningka Jekaba-langwa,’
ni-yamama nakina. 38 Nakine-ka Neningikarrawara nara
warninikijungwa-manja warnumamalya a-bungkawaduma nakina umba
Nubungkawa nakina n-ambilyama warniba-langwa warnumamalya,
mena wurrababurna-langwa warnumamalya wurribina namurndaku-
werrikambilyama Neningikarrawara-manja enena-manja ngawa
angalya warniba-babe-ka arakba wurrakina-da,” ni-yama Jesus
wurrumurndakibinu-wa warnungkwarba WurriJedija-da.
39 Aburraja wurrukwala warnikakakirumaka warnungkwarba Mawijija-
langwa ayakwa eningarumuruma ne-yama wurrakina Jesus-uwa, “Akina-
bina-da. Eningaba ayakwa ayarrkidirrbura nungkwa-langwa ningkarra-
makama ningkakina WurriJedija-wa warnumamalya-da,” ne-yama wur-
rakina. 40 Kembirra nara arakba keni-ngayindanga wurrakina keni-
yendabena ayakwa Jesus-uwa, ne-yeliyangu-mubaba-da akwa nuw-
akbar•dangu-mubaba wurrakina-da.

Ayakwa NuMejaya-langwa-langwa

41 Eneja kembirra Jesus ni-yengbinuma ayakwa wurrumurndakakinu-
wa warnikakakirumaka Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma akwa
ni-yama, “Na-lyelyimbukweyinama NuMejaya-langwa-langwa warnuma-
malya wurrakina. Na-makijeyinama akwa ne-yaminama wurrakina,
‘Nakine-ka NuMejaya nenikaduwa numirenikba Deyibida-langwa nakina,’
ne-yaminama wurrakina. Amandangwa akina ayakwa aburra-langwa?
42 Ngarningma ngarna amurndakenena ayakwa Deyibida-langwa ebina n-
arrikarranguma nakina jurra-manja. Ni-yamama nakina,
‘Nubungkawa Neningikarrawara ni-yamame-ka nakina nganyangwu-wa
Nubungkawa:
Ambarriya-langwa yelakwa ningekbuda-langwa.
K-ambilya ngayuwa-manja akwudangwa
43 yanda-langwa yiba-bungkawakinama ngayuwa ningkakina
wurrumurndakibina-manja warnumamalya b-angmar•dena-
murrumanja nungkuwa-da,’
ni-yamama arakburakba-kiya-wiya Deyibida-da.
44 “Ni-yengbinu-manja nakina Deyibida amurndakenena ayakwa
NuMejaya-langwa-langwa neni-yengbijuwama nakina ena-langwa
Nubungkawa nakina-da. Kembirra aminakina-langwa ngarningma ngarna
nakina NuMejaya nenikaduwa numirenikba Deyibida-langwa nakina
akwa ngawa Deyibida-langwa nubungkawa ngarningka-na?” ni-yama
Jesus wurrumurndakibinu-wa warnikakakirumaka Mawijija-langwu-wa
ayakwa eningarumuruma-da.

Jesus nenu-madumurrukwa-mulangwa warnumamalya-manja warnikakakirumaka-langwa warnumamalya

45 Biya kembirra nakina Jesus ni-yengbinuma arakba akwala
ayakwa ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa. Umba aburraja
wurrababurna warnumamalya nuw-engkirrikenuma ayakwa ena-langwa
aburrajukwaba. 46 Ni-yama Jesus, “Wurri-rringkajungwuna kembirra
wurrumurndakakina-langwa warnungkwarba warnikakakirumaka

Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma. Wurri-rringkajungwuna kajungwa nari-yada wurrakina e-kadikama nungkwurruwa-manja. Aburraja wurrumurndakenena warnikakakirumaka ka-lyelyingminame-ka kuw-awiyuwiyebeyinama dumbala dilingajirrirra, kajungwa wurruk-wala warnumamalya karra-rringkini-yada wurrakina. Aburraja karra-rringkinama akwa ke-yaminama, ‘Wurrarumurume-ka warnungkwarba wurrakina,’ ke-yaminama wurrakina. Akwa ngarningka, aburraja ka-likaja-manja wurrumurndakakina warnikakakirumaka warnungkwarba wurruwurrakuwilyarru-wa warnumamalya, ka-lyelyingminame-ka ke-yengbina-mulangwa warnumamalya eninginingaba-wiya ayakwa aburruwa-wa. Akwa ngarningka ka-lyelyingminame-ka wurrakina angalya eninginingaba warnik-ambarringi-yada wurrakina, waka Neningikarrawara-langwa-manja alikira, waka wurrukwala-langwa-manja alikira akini-yada ngawa ke-yebukeyina-manja aninga wurrakina.
47 Akwa ngarningka nuw-angmungmadama wurrakina alikira wurringaya-langwa wurridarringka. Biya kembirra ka-buriyaminama Neningikarrawaru-wa ababurna-murra ayakwa. Ke-yengbiyengbinama ngawa ayakwa wurrakina karra-rringkina-murrumanja warnumamalya. Amukwiyadakina ne-yaminjaminama wurrakina-da. Kembirra nungkwurraja wi-yakuwerribikina karna meningarija-langwu-wa mamawura, mena akini-yada ngawa Neningikarrawara keni-lekbajama wurruwurrariya-wa warnumamalya. Umba warnikakakirumaka ayakwa Mawijija-langwa angwurra keni-lekbajama Neningikarrawara nakina-da!” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

21

Dingaya yinginu-kwa-mulangwa angwarnda Neningikarrawaru-wa

1 Biya n-ambilyu-manja nakina Jesus Neningikarrawara-langwa-manja angalya Jirujalema-manja, n-andeya nakina akena neni-rringkama wur-rakina warnumamalya wurruminababurna angwarnda na-likenuma yen-jerrikina. Aburraja narr-akumarnuma angwarnda wurrakina bada-manja, kajungwa warniku-kwi-yada akina Neningikarrawaru-wa. 2 Umba Jesus nanga-rringka ngarningka nakina duwilyaba dingaya dadingalyingmaly-ingma dubukwaya yingi-likenuma ngalajukwaba ebinu-wa bada. Umba ying-embirrkawiyebajuwama ngalamba-langwa akina angwarnda, akena embirrkambilyuma eyukwujiya-kiya akina-da.
3 Kembirra eneja Jesus ni-yama ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, “Arume-ka angwarnda narr-akumarnuma wurrukwala warnumamalya bada-manja, umba ngalaja daka dingaya eyukwujiya angwarnda ying-akumarnuma. Akena ngaluwa eningaba angwurra yingi-yamama amandangwa dakina-da. 4 Aburraja wurrumurndakangaba warnuma-malya narr-akumarnuma aruma angwarnda, akena aruma ngawa na-minambilyama aburra-langwa. Umba daka dadingalyingmalyingma dingaya ying-akumarnuma arngkuwilyaba ababurna-langwa angwarnda ngala-langwa. Arngkawura yingi-jerrukwama-da, kembirra nara ebina ambilyuma arakba ngaluwa-manja-da,” ni-yama Jesus nakina-da.

Warnumamalya karru-burrijina-mulangwa Neningikarrawara-langwa angalya Jirujalema-manja

5 Aburraja kembirra wurrukwala warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa na-lyelyimbukweyinuma wurrakina yakwujina ngawa Neningikarrawara-langwa-manja angalya Jirujalema-manja. “Eningabe-ka

akwulyubena ena alikira,” ne-yama. “Eninginingaba-wiya amurndakeyena angwarnda. Ngalajukwaba eninginingaba-wiya amurndakijika narru-wilyakama warnumamalya yangkwurrangwa akwulyubeni-yada angalya Neningikarrawara-langwa,” ne-yama na-makijeyinuma wurrakina.

Eneja ni-yama Jesus, 6 “Amurndakenena amurndakijika-murriya kirri-rringkinama karna aduwaba, nara eningangkawura ambilyuma akina yelakwa. Umba aburraja wurruwurrariya warnumamalya karru-burrijinama ambaka-murrumurra ena-da. Karru-burrijiname-ka ababurna-langwa angwarnda, kembirra kawurra-murrkwulijeyinama akina ajiringka-manja-da,” ni-yama Jesus nakina-da.

Jesus nenu-madumurrkwa-mulangwa warnumamalya-manja meningarija-langwa-langwa mamawura

7 Aburraja Jesus-langwa warnikabuburrakiyuwa ne-yama wurrakina enuwa-wa, “Bungkawa, yirru-makina angwurra. Ngambi-yade-ka akina? Umba ke-yamarrkinama akina kajungwa yik-eningmidini-yada yirruwa nara-wiya a-larruma enena alikira?” ne-yama.

8 “Wurri-rringkajungwuna kirrumurndamurndirra,” eneja ni-yama Jesus. “Wurri-rringkajungwuna nari-yada e-kadikama kirrakina wurribina wurrikikalya warnumamalya. Wurrababurne-ka warnungkwarba kamurndaki-yaminama wurrakina, ‘Ngarra-makinama yarna Neningikarrawara-langwa ayakwa nungkwurruwa-wa,’ ke-yaminama wurrakina. Biya yikabi-kadikinama wurrakina akwa ke-yaminama wurruwilyuwilyaba-wiya, ‘W-engkirraja ena ayakwa nganyangwa. Ngayuwe-ka ningena NinguMejaya!’ ke-yaminama wurrakina, akwa ngarningka, ‘Aduwaba memema-manja marringa ababurna-langwa ka-jerridinama akina angkawura!’ ke-yeminama. Kembirra nare-ka engkirrikuma amurndakakinu-wa ayakwa aburra-langwu-wa ekikalyu-wa akwa e-yuwama aburruwa-manja. 9 Umba yik-engkirrikaja-manja kirrakina ayakwa awinyamba-langwa, dukwa nungkwurra-langwa-manja angalya, dukwa engka-manja iya engka-manja angalya, mama ka-wardiyinama aburruwa-kiya, mama ka-wardiyinama wurrimininga warnumamalya, nare-ka akbar•duma. Amukwiyadakina awurruwurrariya ka-ngekburakajungwunama adinuba-wiya, akena nara warenja-bawiya a-jerriduma ababurna-langwa,” ni-yama nakina Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa.

10 Biya kembirra ngarningka ni-yama nakina Jesus aburruwa-wa, “Wurruwurrakuwilyaba warnumamalya ka-likajama wurrakina karri-ngekburakinama awinyamba wurruwurrakuwilyaba-manja warnumamalya. Ka-ngajeyiname-ka. 11 Engka-manja iya engka-manja angalya ngalaja ajiringka ka-makburridenama angwurra akwa ka-makbarrinama akina-da. Akwa ngawa aburraja warnumamalya ka-jungweyinama ka-likaja-mulangwa murumureya wurrakina-da. Akwa ngawa ngalaja angbilyuwa adirrungwarna karraku-wardenama warnumamalya-manja, biya ke-ngbijangeyinama warnumamalyu-wa angerriba iya angerriba akina-da. Ngalaja eminimininga awurruwurrariya ka-ngekburakajungwunama angubina-manja. Kembirra aburraja warnumamalya kuw-akbar•denama angwurra amurndakakina-langwa, ka-murndaburridename-ka wurrakina-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa.

12 Biya ni-yama ngarningka Jesus, “Akena nara-wiya a-
ngekburakajungwuma ababurna-langwa amukwiyadakina awurruwur-
rariya, adinuba-wiya kembirra aburraja wurruwurrariya warnumamalya
yikabu-menama kirrakina, akwa yikabumini-ngekburakinama
awinyamba nungkwurra-langwa. Yikabu-wilyakinama wurrakina
jinikakwu-wa amurndakibinu-wa alikira Neningikarrawara-langwu-
wa. Umba aburraja wurrububungkawa yikabu-lekbajama kirrakina
yakwujina akwa yikabu-didenama wurrakina medirra-manja arrawa
kirrakina. Yikabu-wilyakinama ngarningka wurrarumuruma-wa
wurrububungkawa, akwa ngawa wurrukwalu-wa wurriyukwayuwa
wurrububungkawa. Ke-yaminjaminama ngawa amukwiyadakina
wurrakina bu-wirrikbina-mulangwa ngayuwa akwa yikabu-wirrikbina-
mulangwa nungkwurrajukwaba kirrakina-da.
13 “Akini-yada-bina ngawa kirrakina yikumini-yengbinama ayakwa.
14 Kembirra adinakba-kiya-wiya yiki-lyangkuwerribikajungwunama
kirrakina nari-yada a-werrikawarriyaduma ayakwa-langwa. Nara
a-lyangkiyamama, ‘Kabu-lekbaja-manja wurrakina ngayuwa-manja,
amiyambene-ka ayakwa ki-lawurrakajinama ningena aburruwa-
wa?’ Nara a-lyangkiyamama aduwaba akina, 15 mena ngayuwe-
ka-bina ka-kwunama akini-yada ngawa amurndakingekburna
ayakwa nungkwurruwa-manja, kajungwa yikumini-yengbini-
yada ayakwa kirrakina. Ka-kwuname-ka milyenjirra mangma
akwa ngawa engbingbuda ayakwa. Aburraja warnumamalya
wurribina yikabu-wirrikbinama nungkwurruwa-wa kuw-engkirrikaja-
mulangwa amurndakakina ayakwa nungkwurra-langwa, kembirra
ka-lyangmuridiname-ka wurrakina akwa nara a-lawurrakajuma
nungkwurruwa-wa awilyuwilyaba ayakwa wurrakina-da,” ni-yama Jesus
ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa.
16 Biya ngarningka ni-yama nakina, “Nungkwurra-langwe-ka warnu-
mamalya akwa ngarningka wurrungungwenungwa iya wurrirndirnde-
nungwa akwa wurrarrkwurrkuwenungwa yikabu-wilyakinama kirrakina
wurrububungkawu-wa. Kembirra aburraja wurrububungkawa yikabi-
jungwajinama kirrakina kirrukwala. 17 Wurrababurna-langwa warnu-
mamalya yikabu-wirrikbinama wurrakina mena nganyangwa kirrakina-
baba karnumamalya. 18 Akena nare-ka akbar•duma, 19 mena yiki-likaja-
manja kirrumungkwurrkidirrbura Neningikarrawara-langwa-manja ma-
murukwa, kembirra Neningikarrawara yikenumin-enibikinama karnu-
mawurrina nungkwurra-langwa karningangkawura nakina-da,” ni-yama
Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Warnumamalya karru-burrijina-mulangwa Jirujalema

20 Biya kembirra ni-yengbinuma ngarningka Jesus amurndakenena
ayakwa ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa. Ni-yama,
“Yikawurraki-rringkina-manja wurruwurrakwulyumida wurrawinyamba
warnungkwarba kawurrak-alkayena-manja karru-ngwurrkwarrngina-
manja enena angalya Jirujalema errekba-langwiya, kembirra yik-
eningmidinama kirrakina kumu-darrbudinama arakba mamawura
makina warniku-burrija-langwa wurrakina nungkwurra-langwa alikira.
21 “Kembirra akini-yada ngawa kirrababurna-langwa karnumamalya
kirribina Judiya-manja kirr-ambilya-murrumurra yikumurndak-
angkirreyinama kirrakina akwa yiku-wurdenama angakarjiyinga-
wa, kajungwa yik-abuwarrkajungwuni-yada kirrakina yakwujina.

Nungkwurrajukwaba kirribina kirr-ambilya-murrumurra yelakwa Jirujalema-manja arrawa yiki-lalikinama kirrakina alikira nungkwurra-langwa umba yik-angkirreyinama engku-wa. Umba kirribina errekba-manja-wiya kirr-ambilya-murrumurra karnumamalya nara kirrakina awiyebuma Jirujalemu-wa arrawu-wa-da.

22 “Akini-yade-ka ngawa eneja Neningikarrawara yikenu-banijumindenama ena-langwa karnumamalya. Akini-yada ngawa ngalaja ababurna-langwa awurruwurrariya amurndakibina nuw-arrikarrijungwunuma arakburakba-kiya-wiya amandangwa ka-ngekburakajungwunamurra akina-da. Ka-ngekburakajungwunama akina kajungwa alyangmandukwuni-yada amurndakakina ayakwa-da,” ni-yama nakina Jesus.

23 Biya ni-yama ngarningka nakina, “Ngeniyerriya nungkwurraja kirridarringka kirribina yiku-mambakina-murrumurra wurrangariya nungkwurra-langwa akini-yada, akwa ngarningka kirribina yika-ngwunjikina-murrumurra wurriyukwayuwa nungkwurra-langwa yiku-werrikawarriyadiname-ka. Yikenu-banijumindena-manja Neningikarrawara ena-langwa karnumamalya awurruwurrariya-langwa, kembirra kirrababurna-langwa karnumamalya yiki-lyandiname-ka angwurra.

24 “Kirrukwale-ka yikuwurraki-jungweyinama karnumamalya yelakwa Jirujalema-manja yikab-ar•dirrena-mulangwa wurrukwala kaliwanga-murra. Umba kirrukwala yiki-likajama engku-wa kirrakina eminimininingku-wa angalya, mena wurrakina wurriminimininingke-ka warnumamalya yikabu-wilyakina-mubaba aburra-langwu-wa angalya akwa yikabu-didenama yakwujina akididijungwa-manja wurrakina-da. Aburraja kembirra wurruminjirrkingka warnumamalya ka-bungkawadinama Jirujalema-manja wurrakina-da. Ke-yaminjaminama wurrakina yanda-langwa Neningikarrawara yiken-enjungwurrenama nakina karnumamalya ena-langwa. Nakine-ka Neningikarrawara yiken-enjungwurrenama kirrakina mibina-manja ngawa mamawura ni-lyangkuwerribikajungwunu-murrumanja enabakiya-ba adinakba-kiya nakina-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Jesus kini-lawurradina-mulangwa ngarningka yangkwurrangwa

25 Biya kembirra ngarningka ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Yiku-ngwundikadina-manja kirrakina angubina-wa yikuma-rringkinama mamawura kuma-miningkadinama makina. Ngalajukwaba yimawura kinu-miningkadinama yakina. Ngalajukwaba dakilyingajanga kingu-miningkadinama dakina. Umba yik-andiya-manja kirrakina angerriba makardu-wa yikuma-rringkinama kum-arumidinama. Kembirra yik-akbar•dename-ka angwurra kum-akakadena-mulangwa makarda akwa kum-arumidina-mulangwa makina. Kirrangkwulyumida-langwe-ka karnumamalya ababurna-manja angalya yikumurndaku-werrikawarriyadinama kirrakina. 26 Kembirra yikumurndaki-yendabijeyinama kirrakina. ‘Amiyambene-ka akwala awurruwurrariya ka-ngekburakajungwunama aduwaba?’ yiki-yaminama kirrakina-da. Yik-akbar•dename-ka kirrakina angwurra-da. Kembirra yiku-murndaburridenama iya yiki-yikarrnginama, yiki-kbilyarrnginama ajiringka-wa kirrakina, mena nakina Neningikarrawara kini-yerrerrikinama eningerribirra angubina-manja amurndakibina engbingbuda ababurna-langwa akina-da.

27 “Biya kembirra yiki-rringkinama arakba ngayuwa ningibina-murrada
ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya. Yiki-rringkinama akini-yada
ngawa ki-lawurradina-manja ngayuwa enenu-wa angalya. Ngayuwa ki-
dirrirndama angubina-langwa yangkwurrangwa ningibina ningingbuda
ningilyengma akwa ku-kwulyarriyiname-ka.
28 “Umba ka-ngekburakajungwuna-manja amurndakakina eminimin-
ingka, kuw-aburradadijungwuna-manja akina, kembirra nara akbar•duma
kirrakina karnumamalya nganyangwa wuburra kuw-akbar•denama wur-
rukwala warnumamalya. Umba kirrumungkwurrkidirrbura yiki-likajama
ngawa Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa kirrumarngba-da,
mena-baba adinube-ka arngkidarrba-langwiya Neningikarrawara nakina
yiken-enjungwurrenama kirrakina-da,” ni-yama nakina Jesus ena-langwu-
wa warnikabuburrakiyuwa.
29 Biya ni-yama ngarningka nakina Jesus aburruwa-wa, “Wi-
yakuwerribikaja mibinu-wa manyungwunya akwa ngarningka akwalu-
wa eka. 30 Kumu-lingbijangina-manja mamangwurrajija ngala-
langwa, kembirra ngarningma ngarrakina akaburarruwa arakba,
umba akilarrkardidarra abukwaya adinuba akina. 31 Kembirra yiki-
rringkina-manja ababurna-langwa amurndakibina awurruwurrariya
ngarra-maka-mulangwa nungkwurruwa-wa ngayuwa aduwaba, kembirra
yik-eningmidinama nungkwurrabakiya-ba akini-yada ngawa kinu-
bungkawadinama nakina Neningikarrawara adinuba-da.
32 “Ababurna-langwe-ka amurndakibina ngarra-makama ngayuwa
nungkwurruwa-manja aduwaba ka-ngekburakajungwunama akina nara-
wiya a-larruma kirrababurna-langwa karnumamalya karningaduwaba.
33 Ngalaja angubina iya enena angalya ka-jerridinama alakena, akena
ngalaja ababurna-langwa ayakwa nganyangwa nara akina a-jerriduma.
Eningangkawura ngawa kuw-ambilyama akina-da,” ni-yama nakina Jesus
ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa.

Aki-rringkajungwuna-mulangwa ngarrumurndamurndirra

34 Akwa ni-yama ngarningka nakina Jesus, “Wurri-rringkajungwuna
kirrumurndamurndirra,” ni-yama. “Nara engkirrikuma aninga-wa
yimbukwa iya anija-wa yimbukwa. Yiki-lyangmurukweyina-manja
kirrakina amukwiyadakina-manja, akwa yiku-werrikawarriyadina-
manja yik-engkingkirrikaja-manja amurndakakinu-wa amurndakijika
yiki-ngayindena-murruwa karna yik-ambilyi-yada enena-manja angalya,
kembirra warenja-bawiya yikam-akburranginama mibina meningarija-
langwa mamawura nara-wiya engkirrikuma kirrakina makinu-wa.
35 Aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya amurndakenena-
manja angalya awurrakwulyumida-manja karruma-rringkinama makina
mamawura nara-wiya engkirrikuma wurrakina makinu-wa. Wuburra
laka yibina yinungwakarda ni-dirrirndama nu-menama warenja-
bawiya akwalya, ngalajukwaba kumi-ngbijanginame-ka warenja-bawiya
mamawura meningarija-langwa makina-da.
36 “Aminakina-langwa kirrinjeya kembirra, ngarra-makinama,
yiki-rringkajungwunama karningangkawura. Nara a-ngwanjuma
umba yiku-buburiyaminama ngawa Neningikarrawaru-wa, kajungwa
ka-ngekburakajungwuna-manja amurndakibina awurruwurrariya,
kembirra yikeni-ngbudirrkini-yada nakina kirrakina karnumamalya.
Kembirra nara e-ngkilarruma kirrakina umba kirringbuda ngawa yik-
arjiyama, yanda-langwa aku-kwurukweyinama ngarrakina, ngayuwa,

ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya, akwa nungkwurruwa-da. Akina-bina ngawa-da," ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa nakina-da.

37 Biya mababurna-langwa mamawura nen-akakirumakama warnumamalya-manja, neni-dirrburakama nakina Jesus yakwujina Neningikarrawara-langwa-manja angalya Jirujalema-manja. Umba mababurna-langwa meningalyarrngwalyilya nu-wurdanguma nakina ebinu-wa angakarjiyinga angalya emikirra Alibumanja. Biya yakwujina ngawa n-ambilyuma nakina marringa-ma. 38 Biya mababurna-langwa meninguwurdarriya-wiya mamawura ngarningka ni-lawurradinuma nakina Jesus Jirujalemu-wa Neningikarrawara-langwu-wa angalya ayakwi-yada. Aburrajukwaba wurrababurna-langwa warnumamalya namurndaki-likenuma yenjerrikina kajungwa warnik-engkirriki-yada wurrakina ayakwa ena-langwa yakwujina-da.

22

Neni-ngayindangu-murrilangwa wurrububungkawa warniku-wardi-yada Jesus

1 Akwudangwe-ka arakba kuw-ambarrinama ebina Akwurungkuwarrukwa WarningiJudiya warnumamalya akwa kuw-alyubarinama wurrakina ebina damba eningakubudika-murra. Wurruwurrakwulyumideka warnumamalya nawurra-murndukwunuma arakba Jirujalemamanja Akwurungkuwarrukwi-yada wurrakina. Namurndaki-likenuma yenjerrikina engka-langwa iya engka-langwa angalya. 2 Aburraja wurrumurndakibina wurrarumuruma WurruMinida warnungkwarba akwa ngarningka wurrumurndakibina warnikakakirumaka Mawijijalangwa ayakwa eningarumuruma aburrajukwaba neni-ngayindangumeka warniku-wardi-yada Jesus. Akena na-lyangkirerrminuma mena nuw-akbar•dangu-mubaba wurrakina wurribina-murra-langwa warnumamalya narri-ngayindangu-murrilangwa ayakwa warnikengkirriki-yada wurrakina Jesus-langwa. Kembirra nuw-embirrarinuma wurrakina kenu-mena-murruwa nakina Jesus kin-ambilya-murruwa nakwukawura nakina-da.

Ni-lyangkuwama-mulangwa Judija neniku-kwi-yada Jesus wurrububungkawu-wa

3-4 Kembirra arakba eneja Namukwa n-awiyebuma nakina nuwilyaba-manja nenikaburrakiyuwa. Nenimikirra nakina Judija Yijikariyada. Kembirra Judija neni-lalika nakina Jesus akwa wurrumurndakibina wurrukwala warnikabuburrakiyuwa umba nilikena nakina wurrumurndakibinu-wa wurrarumuruma WurruMinida warnungkwarba. Biya Judija na-lyelyimbukweyinuma wurrarumurumamanja WurruMinida warnungkwarba akwa ngawa wurrukwala-manja wurrububungkawa wurribina na-bungkawadinuma warnungkwarbamanja warnikakukwurrajungwa Neningikarrawara-langwa-manja angalya. Na-lyelyimbukweyinuma biya nenu-makama wurrakina warnungkwarba Judija-manja kenu-kwunama nakina Jesus aburruwawa, 5-6 umba kenu-kwunama arrkala angwarnda Judija-manja. Biya ni-lyangkuwama-manja Judija, kembirra na-lyelyingmeyinuma arakba wurrumurndakakina wurrububungkawa. Eneja ni-likena Judija arakba nakina-da. Biya n-embirrarinuma nakina ambaka neniku-kwi-yada Jesus aburruwa-wa, warningbala-wiya wurrababurna warnumamalya-da.

Nenu-maka-mulangwa Jesus wunenikaburrakiyuwa ena-langwa wunenik-akumi-yada adinakba aninga Akwurungkuwarrukwa-langwa

7 Kembirra nuw-arakbada akina arakba warnik-alyubari-yada wurrakina WarningiJudiya warnumamalya akina damba eningakubudikamurra. Kembirra nuw-arakbada ngalajukwaba warniku-wardi-yada wurrakina eyukwayuwa jiba Akwurungkuwarrukwa-langwa. 8 Kembirra eneja nenilirraki-larrka arakba Jesus wunalekbina Bida akwa Janjana wuneniki-lyengmi-yada Jirujalemu-wa wunalakina. “Wuni-likaja arakba Jirujalemu-wa,” ni-yama Jesus aburnuwa-wa. “Yikini-lyengmena kinalakina, biya yikinu-mena amadangkwa iya aninga akwurdukwurda Akwurungkuwarrukwa-langwa biya yikin-akumurna adinakba kajungwa ak-alyubarini-yada akina,” ni-yama Jesus wunalakina-kiya-wa.

9 Aburnaja neni-yama, “Nga-manja akina?”

10 Eneja ni-yama Jesus, “Yikini-yar•diya-manja Jirujalema-manja kinalakina yikin-akburrangama yakwujina nuwilyaba nenungkwarba. Nakine-ka kinuma-wilyakinama maruma menarlamba meningamilyumilyinja. Ngalaja akungwa akina ka-lyangburrukwunama. Kemba nungkwurnaja yikini-yuwarna nakina-manja. Biya kin-awiyebena-manja nakina alikira-manja, yikin-awiyebena nungkwurnajukwaba akinu-wa alikira. 11 Biya yikini-yamina nabaliju-wa numinakinu-wa alikira, ‘Nenikakakirumaka yirra-langwa kin-alyubarinama amadangkwa iya aninga Akwurungkuwarrukwa-langwa yelakwa enena-manja alikira nungkwa-langwa, enuwa akwa yarnikabuburrakiyuwa ena-langwa. Angamba kemba angalya yarnik-alyubari-yada aninga?’ yikini-yamina enuwa-wa. 12 Kembirra nakina eneja nenungkwarba yikenu-wilyakajinama aruma angalya karrawara. Eningaba akina angalya, mena eningerribirra aki-ngayindenama amurndakakina yakwujina. Kemba yakwujina ngawa yikin-akumurna adinakba amadangkwa iya aninga-murriya kinalakina-da,” ni-yama nakina Jesus Bida-wa akwa Janjanu-wa.

13 Aburnaja neni-likena arakba wunalakina wunenungkwarba-kiya. Biya nen-akburranga ababurna-langwa nenu-maka-mulangwiya ebina Jesus. Biya yakwujina ngawa nen-akumarna adinakba eyukwujiya jiba awalyuwa iya aninga iya akubibeka, kajungwa Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa kuw-alyubarini-yada Akwurungkuwarrukwa-langwa amadangkwa iya aninga-da.

Nubungkawa Jesus akwa ena-langwa warnikilarrkilarrka ne-yebukeyinu-mulangwa amadangkwa iya aninga Akwurungkuwarrukwa-langwa

14 Kembirra nuw-arakbada warniki-yebukaji-yada amadangkwa iya aninga Akwurungkuwarrukwa-langwa. Kembirra ni-likena arakba eneja Jesus Jirujalemu-wa nakina akwa ena-langwa warnikilarrkilarrka warnungkwarba aburruwa. Biya nuw-awiyebeyina arakba aburrajukwaba ebina-manja alikira nen-awiyebeyinu-murrumanja adinakba Bida akwa Janjana. Biya yakwujina akina-manja ngawa alikira namurndak-ambarringa karrawara wurrakina Jesus akwa ena-langwa warnikilarrkilarrka wurrumemberrkwa wurrambilyuma.

15 Ni-yama kembirra nakina Jesus aburruwa-wa, “Ngayuwe-ka ningena ngarra-ngayindanguma angwurra ak-alyubarinama ngarna enena amadangkwa iya aninga Akwurungkuwarrukwa-langwa nara-wiya a-lyanduma ngayuwa. 16 W-engkirrikiya! K-alyubarinama aduwaba enena ngayuwa, akena nara arakba alyubaruma ningena

ngayuwa Akwurungkuwarrukwa-langwa amadangkwa iya aninga kinu-bungkawadina-murruwa Neningikarrawara nakina ena-langwa-manja warnumamalya. Kembirra akini-yada ngawa kuw-eningmidinama aburraja warnumamalya, karru-mumiringkinama enena-langwa Akwurungkuwarrukwa," ni-yama Jesus nakina-da.

17 Kembirra nu-manga arakba amalyirra akwurena-langwa menarlamba-murra akwa neni-yangmarngkwajuwa nakina Neningikarrawaru-wa akina-langwa. Biya ni-yama nakina ena-langwu-wa warnungkwarba warnikilarrkilarrka, "Kirruwilyuwilyaba-wiya yikuma-mena memema menarlamba, biya yiki-bekina yiku-kweyina kirrababurna-langwa. 18 Ngarra-makinama ngayuwa, nganja ki-bekinama enena aduwaba, kembirra nara arakba e-bekuma ningena akwurena-langwa amalyirra aduwaba-langwa kinu-bungkawadina-murruwa Neningikarrawara nakina-da," ni-yama Jesus. Biya kembirra namurndaki-bekina wurruwilyuwilyaba-wiya arakba wurrakina-da.

19 Kembirra nu-manga Jesus damba akwa neni-yangmarngkwajuwa nakina Neningikarrawaru-wa akina-langwa. Biya ni-ngkarrngarna akina akwa nenu-kwa aburruwa-wa. Ni-yama nakina, "Enena amadangkwa wuburra nganyangwa ngarra-kwunama nungkwurra-langwi-yada. Yik-alyubarinama enena kajungwa yiki-yakuwerribikaji-yada ngayuwa-langwa," ni-yama Jesus.

20 Biya ne-yebukeyinuma wurrakina arakba akina amadangkwa iya aninga Akwurungkuwarrukwa-langwa. Kembirra narri-jerrukwama arakba. Umba ne-yebukeyinu-mulangwa wurrakina, numa-manga Jesus muwilyaba mingka menarlamba, ebina-wiya wuburra, nara-wiya ke-yebukeyina wurrakina. Nenu-kwa makina menarlamba aburruwa-wa akwa ni-yama nakina, "Enena amalyirra akwurena-langwa merra wuburra mema nganyangwa. Enene-ka kirraku-wilyakajinama Neningikarrawara kini-yarrkakumurna-mulangwa nakina ayakwa eningarumuruma enikaduwa-dangwa nungkwurra-langwi-yada. Kini-yaminama nakina akina nganyangwa-murra merra mibina kaminu-kwularrijinamurra ningena," ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnungk-warba warnikilarrkilarrka nakina.

21 Kembirra ni-yama ngarningka Jesus, "Kirruwilyaba karna karnungkwarba yelakwa yika-kwunama ngayuwa wurrububungkawu-wa kajungwa kabu-wardeni-yada. Ngayuwa-manja kirr-alyubarinuma arakba kirrakina aduwaba amadangkwa iya aninga yelakwa enena-manja angalya, akena yika-kwunama ngayuwa wurrububungkawu-wa kajungwa kabu-wardeni-yada ngayuwa wurrakina-da. 22 Ngayuwa ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya ki-jungwunama amandangwa ngayuwa, ni-lyangkuwerribikajungwunu-mulangwiya nakina adinuba-wiya Neningikarrawara ningeniki-jungwa-langwa. Akena ka-ngekburakajungwunama awurrariye-ka kirrakina-langwa karnumamalya kirribina yika-kwuna-mulangwa ngayuwa wurrububungkawu-wa-da kajungwa kabu-wardeni-yada ngayuwa-da," ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikilarrkilarrka-da.

23 Aburraja kembirra namurndaki-lyelyimbukweyinuma arakba wur-rumurndakakina warnungkwarba. Namurndaki-yendabijeyinuma akwa ne-yama wurrakina, "Ngarrumiyambene-ka kembirra ngarnungkwarba ngarna ngarruwilyaba aki-yaminama enena aduwaba?" namurndaki-yama wurrakina-da.

Aki-yamina-mulangwa wuburra ngarnikuminuwar•duwar•da

24 Biya kembirra wurrumurndakakina warnikabuburrakiyuwa
namurndaku-merribeyinuma wurrakina. Biya ne-yama, “Ngar-
rumiyambena angwurra ngarraruma ngarrumurndakeyina-manja?
Umba ngarrumiyambena aku-bungkawadinama ngarrukwala-manja
ngarnungkwarba?” nawurraki-yama wurrakina.
25 Umba eneja Jesus ni-yama aburruwa-wa arakba, “Wurru-
murndakakina warnumamalya wurribina warningbala-murrumurra
Neningikarrawara, aburraja aburra-langwa wurrububungkawa
wurringbingbuda-wiya wurrakina. Narra-war•dikinama angwurra
aburra-langwa-manja warnumamalya akena karra-makinama wurrakina
enena ayakwa wurrumurndakakina-manja warnumamalya. Ke-
yaminama, ‘Kirrakine-ka karnumamalya yiki-yengbinama enena ayakwa
yirruwa-wa. Yiki-yaminama, Kirrumarngkirra iya kirrumekba karna
kirrububungkawa-da, yiki-yaminama kirrakina-da,’ ke-yaminama
wurrakina wurrububungkawa-da.
26 “Akena nara akina e-yamama yelakwa nungkwurruwa-manja
nganyangwa-manja karnikabuburrakiyuwa. Umba kirruwilyaba kar-
numamalya kirraruma-dangwa yiki-yaminama kirrakina wuburra laka
niyukwujiya nenungkwarba kini-yaminama nakina-da. Akwa kir-
ruwilyaba kirrubungkawa yiku-war•denama kirrakina warka wuburra
laka nenikuminuwar•duwar•da nenumamalya nenuminu-war•denama
warka wurrukwala-langwa nakina-da.
27 “Eneja nuwilyabe-ka nenumamalya kin-alyubarinama aninga
ebina nenumini-daka-mulangwa wurringka warnumamalya. Kembirra
nungkwurraja yirru-makina, numiyambene-ka nenumamalya yikini-
yengbijinama kirrakina naruma angwurra? Ka-makinama ngayuwa
nungkwurruwa-wa. Wurrukwala warnumamalya kenumini-dakina-
manja aninga ena-langwa, kembirra nakina-bina nenumamalya nibina
nara a-dakuma iya a-war•duma nakina-bina kembirra naruma-da.
Akena nganja ngayuwa ning-ambilyama ningena yelakwa enena-manja
angalya nungkwurruwa-manja wuburra ningenikuminuwar•duwar•da
karnumamalya-langwa ngayuwa-da,” ni-yama Jesus ena-langwu-wa
warnikabuburrakiyuwa.
28 Akwa ni-yama ngarningka nakina Jesus aburruwa-wa, “Ebina-wiya
bu-wirrikba-wiya ngayuwa-wa warnumamalya akwa ngawa bumini-
ngekburaka-manja wurrakina awurrariya nganyangwa, nungkwurraje-
ka kirru-manjikbudangumurra ngayuwa-manja angwurra kirrakina
karningangkawura. 29 Eneja nakina Nungwarrka nginu-bungkawakama
arakba ngayuwa. Kembirra ngayamba-langwa ka-bungkawakinama
ngayuwa nungkwurruwa karnumamalya nungkwurrajukwaba.
30 Ngayuwe-ka ka-bungkawakinama karna ambaka-murrumurra
kenu-bungkawakina-manja ngayuwa Nungwarrka wurrababurna-
manja warnumamalya. Kembirra yiku-bungkawadinama kirrakina
wurrilyimberrkumemberrkwa-manja wurrilyimberrkambilyuma
WarningiYijireyila warnumamalya. Akini-yada ngawa yik-alyubarinama
aninga iya yiki-bekinama akubibeka ngayuwa-manja nganyangwa-manja
angalya-da,” ni-yama Jesus aburruwa-wa.

Jesus nenu-maka-mulangwa Bida-manja kin-eningbalikajungwuna-mulangwa nakina

31 Biya ni-yama Jesus Jayumuna Bida-wa, “Nungkuwa Jayumuna,
engkirrikiya-langwa. Nakina Namukwa eneja kirreni-ngayindanguma
yikeni-labajama kirrakina karningaba-murrikba. Kembirra neni-
yendabenuma nakina Neningikarrawaru-wa akena nara nakina
Neningikarrawara a-ngwanjajuma nakina Namukwa-da. Kembirra yikeni-
labaja-manja Namukwa nungkwurruwa-manja, yiken-eyebijebakinama
kembirra karnumamalya karningaba-langwa iya kirruwurrariya-langwa
nakina-da.
32 “Akena yirraminu-buriyaminuma arakba ngayuwa
Neningikarrawaru-wa, Jayumuna, kajungwa ku-werrikambilyi-yada
ningkiyirrbiyirrba ningkakina ngayuwa-manja. Adinube-ka yiki-
lalikinama ngayuwa ningkakina. Kembirra k-eningbalikajungwunama
ngayuwa-langwa. Akena ambaka kembirra ki-lawurradinama
ngarningka ngayuwa-wa. Akwa ki-lawurradina-manja nungkuwa
ngayuwa-wa kembirra ke-ngbudirrkinama ningkakina nungkwa-langwa
warnumamalya-da,” ni-yama Jesus Jayumuna Bida-wa.
33 Eneja ni-yama Jayumuna Bida Jesus-uwa, “Bungkawa, ngayuwa
ningeniki-lika-langwa eningerribirru-wa angalya nungkuwa ki-likaja-
murruwa. Aburraja kabu-didena-manja nungkuwa medirra-manja,
kembirra nganjukwaba kabu-didenama ngayuwa. Kabi-jungwajina-
manja nungkuwa wurrakina, kembirra nganjukwaba kabi-jungwajinama
ngayuwa. Nare-ka a-waruma ningena a-rukuwurruma ningkakina!” ni-
yama Bida Jesus-uwa.
34 “A•a!” ni-yama Jesus. “Mema-manja ngawa meningalyarrngwalyilya,
nara-wiya ng-arduma dadinungkwarba jukwujukwa, ki-yaminama
nungkuwa arngkabiyakarbiya-ma enena ayakwa, ‘Ningeningbala
ngayuwa naka nenungkwarba,’ ki-yaminama ningkakina-da,” ni-yama
nakina Jesus Jayumuna Bida-wa-da.

Angwarnda-langwa iya amurndakijika-langwa akwa kaliwanga-langwa

35 Biya ni-yama kembirra Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa,
“Ebina-wiye-ka ngarra-larrkena-manja ngayuwa kirrakina engku-wa iya
engku-wa angalya, nara yiku-wilyaka angwarnda iya amurndakijika akwa
eningalika nungkwurruwa-manja, umba erribirra kirrumamungkwur•da
ngarra-larrkenuma ngayuwa kirrakina karnumamalya. Akena kirri-
likenuma karningaba, kirr-ambilyuma wurrukwala-langwa-manja alikira
akwa kirr-alyubarinuma aninga aburra-langwa-na?”

Aburraja, “Yawe-ka,” namurndaki-yama.

36 “Umba aduwaba-langwa,” ni-yama Jesus, “yiki-likaja-manja yiku-
wilyakina angwarnda iya amurndakijika akwa kaliwanga nungkwurruwa-
manja. Nara-manja ebina kaliwanga nungkwurruwa-manja, kembirra
yiku-warrukweyinama dumbala akwa wurrukwala-langwa kaliwanga.
Nungkwurra-langwa kembirra akina kaliwanga-da.
37 “Arakburakba-kiya-wiya enena ayakwa nuw-arrikarrijungwunuma.
Ne-yaminama akina,

‘Ni-jungwuma nakina wuburra laka warniniyerriya warnungkwarba na-
jungweyinamurra wurrakina,’

ne-yaminama akina ayakwa. Ngarra-makinama ngayuwa aduwaba,
ene-ka ayakwa na-makijajungwunuma ngayuwa-langwa ena-da. Ki-
jungwuname-ka amandangwa ngayuwa wuburra laka warniniyerriya

warnungkwarba na-jungweyinamurra wurrakina-da. Kembirra amandangwa akina-langwiya ayakwa ka-ngekburakajungwunama akina-da," niyama Jesus aburruwa-wa-da.
38 Aburraja ne-yama, "Kwuja, Bungkawa! Alakena-kiya kaliwanga-kiya nungkwa-langwi-yada!" ne-yama.
Akena ni-yama eneja Jesus aburruwa-wa, "Ngawa arakba!"

Nu-buriyaminu-mulangwa Jesus angakarjiyinga-manja angalya Alibumanja

39 Biya ni-dirrirndingu-manja Jesus arrawu-wa ni-jadinga nakina alikiralangwa errekbu-wa. Biya ni-likena arakba angerriba angakarjiyingawa angalya Alibumanju-wa ebinu-wa adaka angalya n-alilikenu-murruwa nakina. Aburraja ena-langwa warnikabuburrakiyuwa namurndakilikenuma enuwa-manja wurrakina.
40 Biya kembirra yakwujina ne-yar•da arakba. Ni-yama Jesus enalangwu-wa warnikabuburrakiyuwa, "Yelakwa-wiya wurr-ambilya akwa yiku-buriyamina Neningikarrawaru-wa arakba, kajungwa yikeni-labajamanja nakina Namukwa nungkwurruwa-manja, kembirra kirringbuda ngawa yik-arjiyi-yada," ni-yama nakina aburruwa-wa. 41 Biya yakwujina ngawa neni-lalikama Jesus wurrumurndakakina warnungkwarba umba ni-likena nakina arngkidarrba akwa ni-nginakilarrina ajiringka-manja akwa nu-buriyamina nakina Neningikarrawaru-wa. 42 "Ngangwa," niyama nakina, "ningeniki-jungwi-yada arakba ngayuwa, akena nare-ka! Yimini-larrkaja, marrakba, nari-yada a-lyanduma ngayuwa aduwaba. Akena ningki-lyangkuwerribikajungwunu-mubaba arakba nungkuwa, kembirra mama ngawa ki-yaminama ngayuwa nungkwa-langwa-langwiya mangma aduwaba. Mama ku-warenama ngayuwa umba ki-lyandinama amandangwa ningena," ni-yama nakina Jesus Nungwenikba-wa.
43 Kembirra nu-buriyaminu-wiya ngawa nakina Jesus Nungwenikba-wa, aburraja wurruwilyaba warnikumamurikaja Neningikarrawara-langwa nuw-abilyerrikajungwa enuwa-manja. Neningikarrawara-langwa-langwa angalya abalkaya-langwa na-likenuma na-larrinuma wurrakina akwa neni-ngbudirrkama kembirra arakba Jesus-manja. 44 Akena angwurra ngawa nu-werrikawarriyadinume-ka nakine-ka Jesus. Akwa ngarningka nu-buriyaminuma nakina Nungwenikba-wa. Nu-buburiyaminu...wa. Mukwene-ka numi-jadanguma arakba makina wuburra merre-ka enalangwa-langwa nenumadangkwa akwa numu-kwularrinuma ajiringka-wada.
45 Biya ni-jerrukwa arakba nakina Jesus ayakwa nu-buriyaminumulangwa. Biya nu-mirajanga akwa ni-lawurrada arakba nakina enalangwu-wa warnikabuburrakiyuwa. Umba aburraja na-mungkwulijeyina ngawa marringa mena na-werrikawarriyadinu-mubaba wurrakina.
46 Ni-yama Jesus aburruwa-wa, "Wa! Marringa-manja karna-na? Wurrumirajangina arakba, kajungwa yiku-buriyamini-yada, kajungwa yikenilabaja-manja nakina Namukwa nungkwurruwa-wa, kembirra kirringbuda ngawa yik-arjiyi-yada-da," ni-yama nakina Jesus-da.

Wurrukwala warnungkwarba nenu-mangu-mulangwa Jesus

47 Akena ni-yengbinu-wiya ngawa ayakwa nakina Jesus ena-langwuwa warnikabuburrakiyuwa, aburraja wurrubukwaye-ka wurrababurna warnumamalya namurndaki-likenuma nawurraki-lyibilyidanguma wurrakina. Wurrumurndakibina warnungkwarba WurruMinida wurrarumuruma wurrukwala akwa wurrumurndakibina wurrububungkawa

warnikakukwurrajungwa-langwa Neningikarrawara-langwa-manja angalya Jirujalema wurrukwala akwa wurrumurndakibina wurrarumuruma warnungkwarba wurrukwala nawurraki-likenuma kajungwa warnikirndarrki-yada Jesus. Umba eneja nibina nuwilyaba nenikaburrakiyuwa nenungkwarba Jesus-langwa nenimikirra Judija ni-lyengmanguma nakina akwa nenu-wilyakama wurrumurndakakina Jesus-uwa. Biya ni-likena dirrbura Jesus-uwa akwa neni-lawurangka nakina-da.

48 Eneja ni-yama Jesus Judiju-wa, “Ningkena yi-lawurangkama ngayuwa-manja kajungwa kabu-meni-yada ngayuwa warna warnumamalya wurrawinyamba-na! Yi-lawurangkama ngayuwa ningibina-murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya-da!” ni-yama nakina Jesus Judiju-wa.

49 Umba aburraja wurrumurndakibina wurrukwala warnikaburrakiyuwa Jesus-langwa neni-rringka-mulangwa nakinu-wa Judija, warningma arakba wurrakina ke-yamina-mulangwa akina. Biya, “Bungkawa,” ne-yama, “yirrumini-ngayindenama yiku-wardiyinama kaliwanga-mana?” 50 Biya nuwilyaba ni-ngkarbaja kaliwanga ena-langwa biya neningaja nuwilyaba-manja nenungkwarba akwa nenumini-ngarrkarrngarna ena-langwa mada mekbuda-langwa nakina. Nakine-ka nenungkwarba nenuminu-war•duwar•danguma warka naruma nubungkawa NuMinida Neningikarrawara-langwa-manja angalya Jirujalema-manja.

51 Umba eneja ni-yama Jesus, “Ngawa arakba! Ni-lalika!” Biya numalyinga arakba mibina mada akwa num-eningabaka makina-da.

52 Biya kembirra ni-yengbina Jesus ayakwa wurrumurndakibinu-wa WurruMinida wurrarumuruma iya wurrumurndakibinu-wa wurrububungkawa warnikakukwurrajungwa-langwa akwa wurrumurndakibinu-wa wurrarumuruma warnungkwarba. Akwa ni-yama, “Kirri-likenuma karna ngayuwa-wa kaliwanga-murra akwa eka-ma, akena ningeningengkengmina-ma nganja ningena. 53 Ning-ambambilyuma ngawa ngayuwa nungkwurruwa-manja Neningikarrawara-langwa-manja angalya arngkababurna-langwa. Akena nara nungkwurraja yiku-manga umba aduwaba-manji-kba. Akena yikumenama ngayuwa ningena aduwaba mena nakina Neningikarrawara nara a-ngwanjajuma kirrakina, akwa ngawa kirringbuda-baba karna karniniyerriya karnungkwarba aduwaba-da,” ni-yama Jesus aburruwa-wa nakina-da.

Bida n-eningbalikajungwunu-mulangwa Jesus-langwa

54 Kembirra aburraja wurrukwala warnungkwarba neni-rndarrka nakina Jesus, akwa nenu-wilyakama angerriba nubungkawa-langwu-wa angalya nibinu-wa naruma nubungkawa NuMinida. Umba eneja engkalangwiya neni-yuwarna nakina Bida. 55 Wurrakine-ka ne-yar•da arakba nubungkawa-langwa-manja angalya. Biya wurrakina warnungkwarba nen-awiyebajuwa Jesus angerriba alikira-wa umba errekba-manja-wiya ngawa nuw-ambilyuma wurrakina. Biya nawurrak-ambarringa angwura-manja yakwujina.

Eneja arija-langwa ni-yar•da Bida akwa n-ambarringa enejukwaba yakwujina angwura-manja. 56 Umba ngalaja duwilyaba dadikuminuwar•duwar•da yinginu-miringka Bida n-angmakwulaluma angwura-manja nakina, akwa yingini-rringka dirrbura enuwa-wa. Yingi-yama, “Naka nenungkwarba enejukwaba n-ambilyumurra Jesus-manja.”

57 Eneja Bida n-eningbalikajungwuna nakina. “Ningeningbale-ka nakina
nenungkwarba-da!” ni-yama nakina-da.
58 Kembirra arngkidarrba-langwiya nuwilyaba enejukwaba nenungk-
warba nenu-miringka nakina Bida. “Nungkwajukwabe-ka nangaba-
langwa ningkenumamalya ningkena-da!” ni-yama.
Eneja Bida ni-yama, “Nara ngayuwa!”
59 Bi...ya eneja ningka-langwa arakba ngarningka nenungkwarba ni-
yama, “Amandangwa, ningkena-bina ningk-ambambilyumurra nangaba-
manja nenungkwarba-da. KineningiKeliliya kinalakina-da!” ni-yama.
60 Eneja ni-yama Bida, “Ningeningbala akina-langwa!” ni-yama. Umba
awilyaba-wiya ayakwa Bida-langwa ngalaja jukwujukwa dadinungkwarba
ying-ardanga arakba dakina-da.
61 Eneja Nubungkawa ni-nyakuwarrukwajungwa nakina akwa neni-
rringka dirrbura Bida-wa. Akini-yada ngawa eneja n-engkirrikenuma
nakina Bida Jesus-langwu-wa ayakwa ni-yengbinu-murruwa. Ebina-
wiya ni-yamama Jesus enuwa-wa, “Nara-wiya arduma jukwujukwa
mema-manja ngawa meningalyarrngwalyilya nungkuwa ningkakina k-
eningbalikajungwunama ngayuwa arngkabiyakarbiya-ma,” ni-yamama
nakina Jesus Bida-wa-da. 62 Biya kembirra ni-jadinga arakba nakina
Bida ebina-langwa angalya-da. Nu-werrikawarriyadinume-ka, biya nu-
ngwadina arakba aruma angwada-da.

Nenu-marngkajuwa-mulangwa warnungkwarba Jesus-uwa akwa neni-ngaja-mulangwa

63 Aburraja wurrukwala warnungkwarba nen-embirrajuwama
Jesus-manja wurrakina. Nenu-marngkajuwama akwa neni-ngajama
wurriyirrbiyirrba ngawa wurrakina. 64 Kembirra nenuminu-
mungkwurrkararikama menba ena-langwa dumbala-murra. Biya ne-
yama, “NingkuBurabude-ka ningkenumamalya ningkakina, kembirra
kwurukwa! Numiyambena nenungkwarba ngini-ngajama nakina?”
65 Akwa ababurne-ka amukwiyadakina ayakwa awurruwurrariya ne-
yengbinuma enuwa-wa. Neni-rinjarrkame-ka enuwa-manja wurrakina
warnungkwarba.

Nenu-wilyaka-mulangwa Jesus wurrububungkawu-wa

66 Ne-yaminjamama ngawa wurrakina warnungkwarba makina-manja
ngawa meningalyarrngwalyilya. Bi...ya marngkirngkuwilyarra. Ne-
yaminjamama ngawa wurrakina yanda-langwa ne-kbadanguma arakba
akina-da. Kembirra aburraja nawurra-murndukweyinuma arakba
wurrarumuruma WarningiJudiya warnumamalya, akwa ngawa wur-
rarumuruma WurruMinida akwa ngawa warnikakakirumaka Mawijija-
langwa ayakwa eningarumuruma. Nawurra-murndukweyinuma akwa
namurndak-alambarringa ayakwi-yada. Biya nen-ardijuwa arakba Jesus-
uwa kajungwa kini-likaji-yada nakina aburruwa-wa. Aburraja kem-
birra wurrawinyamba nenu-wilyaka arakba Jesus angerriba aburruwa-wa
ayakwi-yada.
67 Aburraja ne-yama enuwa-wa wurrakina wurrububungkawa,
“NingkuMejaya-manja ningkakina ningkenumamalya, kembirra yirru-
makina arakba,” ne-yama.
Eneja ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Ka-makina-manja ayakwa ngayuwa
nungkwurruwa-manja kembirra yiku-minikalyikinama ngayuwa-da.

68 Umba ngayuwa ke-yendabaja-manja ayakwa arrkala ngayamba-
langwa nungkwurruwa-wa, nara kembirra kirrakina a-lawurrakajuma
ayakwa ngayuwa-wa-da. 69 Akena aduwaba-langwa ngayuwa ningibina-
murrada ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya k-ambarrinama
k-angmungmakwulalinama nekbuda-langwa Neningikarrawara nibina
narrubuda-dangwa," ni-yama Jesus.
70 Aburraja namurndaki-yama, "Kembirra Neningikarrawara-langwa
Ningkenikuwenikba ningkakina-na?"
Enamba-langwa ni-yama Jesus aburruwa-wa, "Amandangwa akina ak-
ena nara nganyangwa ayakwa umba nungkwurra-langwa akina," ni-yama.
71 Aburraja kembirra na-makijeyina arakba ayakwa wurrakina wur-
rububungkawa. "Ngawa arakba," ne-yama, "mena enabakiya ni-yamama
nakina-baba, 'Ningenikuwenikba ngayuwa Neningikarrawara-langwa,' ni-
yamama. Nara kembirra ardijuma ngarna wurrukwala warnuma-
malya yangkwurrangwa a-lekbuma enuwa-wa, mena ngarr-engkirrikenu-
mubaba ngakwurrabakiya ena-langwa ayakwa ngarna-da," namurndaki-
yama wurrakina-da.

23

Neni-lyilyangu-mulangwa Jesus Balidu-wa

1 Biya kembirra nawurraku-warumajungwa arakba wurrumurndakak-
ina wurrububungkawa wurrababurna-langwa akwa nenu-wilyaka wur-
rakina Jesus Balidu-wa. Balide-ka nakina nubungkawa Neningi-
Rawuma akwa nu-bungkawadinuma wurrababurna-manja warnuma-
malya WarningiJudiya-manja. 2 Kembirra yakwujina Balida-langwa-manja
ngawa angalya nenumurndaki-lekbenuma arakba Jesus-uwa wurrakina.
Ne-yama wurrakina Balidu-wa, "Naka nenungkwarba yin-
akburrangama yarna ni-yengbiyengbinuma ayakwa awurruwurrariya.
Nenu-wilyuwilyakajuwama warnumamalya-manja awurruwurrariya
ayakwa. Akwa ni-yama aburruwa-wa, 'Nare-ka a-kwama angwarnda
angerriba Nubungkawu-wa Kajara,' ni-yamame-ka naka nenungkwarba.
Akwa ngarningka ni-yamama, 'NinguMejaya ngayuwa, Ningubungkawa
ningena,' ni-yamame-ka naka nenungkwarba-da," namurndaki-yama
wurrakina Balidu-wa-da.
3 Ni-yama eneja Balida Jesus-uwa, "Nungkuwa ningkakina
WarningiJudiya-langwa Ningkubungkawa-na?"
Eneja ni-yama Jesus, "Nungkwa-langwa-bina ayakwa akina-da."
4 Kembirra ni-yengbina arakba eneja Balida ayakwa wurrarumuruma-
manja WurruMinida warnungkwarba akwa wurrumurndakibina-manja
warnumamalya wurruwurrakwulyumida-manja aburrajukwaba. Ni-
yama nakina, "Nara ngayuwa k-akburrangarna awurrariya naka-manja
nenungkwarba-da," ni-yama nakina Balida.
5 Akena wurriyirrbiyirrba ngawa aburraja namurndaki-yama Balidu-
wa, "Amandangwa, awurruwurrariya ayakwa nenu-wilyuwilyakajuwama
warnumamalya-manja nakina. Akwa n-aburradadanguma awinyamba
aburruwa-manja. N-aburradadanguma adinuba-wiya angaba-manja an-
galya Keliliya-manja nakina, kembirra yadikina ababurna-manja ngawa
angalya Judiya-manja yanda-langwa enena-manja angalya arakba ni-
yar•duma naka. Kembirra yelakwa ngawa ni-ngekbungekburakinama
awinyamba niyirrbiyirrba ngawa naka-da," namurndaki-yama wurrakina
warnungkwarba-da.

Neni-larrka-mulangwa Jesus Yeridu-wa

6 N-engkirrika-manja eneja nakina Balida akina ayakwa, ni-yama nakina,
“NeningiKeliliya naka nenungkwarba-na?” Aburraja na-lyangkuwamina.
7 Kembirra warenja-bawiya nakina Balida neni-larrka arakba Jesus
angerriba Nubungkawu-wa Yerida, mena Yerida nu-bungkawadinu-
mubaba nakina WarningiKeliliya-manja warnumamalya. Yeride-ka
nakina Jirujalema-manja n-ambilyuma enejukwaba akini-yada.

8 Aburraja arakba nenu-wilyaka wurrukwala wurrawinyamba nakina
Jesus Yeridu-wa. Eneja Yerida ni-yekirrerride-ka neni-rringka-mulangwa
nakina Jesus. Nenungkwurakbe-ka neni-ngayindanguma nakina keni-
rringkama Jesus, n-engkirrikenu-mulangwa ababurna alawudawarra ena-
langwa-langwa. Biya neni-ngayindanguma nakina keni-rringkama neniki-
yama Jesus eningerribirra engbuda emininga nakina. 9 Aminakina-
langwa kembirra neni-yendiyendabenuma arakba nakina Yerida
ababurna ayakwa Jesus-manja. Akena ni-yengminjada eneja Jesus. Nara
kini-lawurrakajuwa ayakwa Yeridu-wa-da.

10 Aburraja wurrarumuruma WurruMinida warnungkwarba iya
warnikakakirumaka Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma
warnungkwarba nuw-alkilkayanguma yakwujina akwa namurndaki-
yama, “Nuwurrariye-ka naka. Amandangwa naka nuwurrariya
nenumamalya!” Ne-yaminjamama ngawa ne-yengbiyengbinuma neni-
lekbulekbenuma ayarrkingbuda-murra ayakwa wurrakina-da.

11 Kembirra eneja Yerida akwa ngawa ena-langwa wurrawinyamba neni-
rinjarrkama Jesus-uwa akwa nenu-marngkajuwama nakina. Biya nakina
Yerida nenu-makama ena-langwa-manja wurrawinyamba biya nen-
awiyebajuwa kembirra wurrakina dumbala dukwulyubena Jesus-manja,
akwa nenu-wilyakama arakba neni-lawurrakajuwama nakina Balidu-
wa. 12 Yadikina-langwa aburnaja wunalakina wunubungkawa-kiya Yerida
akwa ngawa Balida wunenubiyakaja arakba, nen-awinyambakeyinu-
murrada wunalakina-da.

Balida nenu-kwa-mulangwa Jesus wurrarumuruma-wa WurruMinidu-wa warnungkwarba warniku-wardi-yada Jesus wurrakina

13 Biya kembirra Balida nenuwurra-murndukwama wurrumurndakib-
ina wurrarumuruma WurruMinida warnungkwarba iya wurrumurndak-
ibina wurrububungkawa wurrarumuruma WarningiJudiya akwa wurru-
murndakibina wurruwurrakwulyumida warnumamalya aburrajukwaba.
14 Biya ni-yama Balida aburruwa-wa, “Kinu-wilyakama karna naka
nenungkwarba yangkwurrangwa ngayuwa-wa mena kirri-yama-mubaba
kirrakina, ‘Nuwurrariya nilyengma naka akwa awurruwurrariya-wiya
ayakwa nenu-wilyakajuwama warnumamalya-manja,’ kirri-yamama kir-
rakina. Umba nganja ningeni-yendabenuma ebina-wiya ngayuwa enuwa-
wa, kirr-engkirrikenu-wiya ayakwa nganyangwa. Akena nare-ka k-
akburrangarna ngayuwa awurrariya kini-lekbenu-mulangwa kirrakina.
15 Enejukwaba nakina Yerida nara kin-akburrangarna awurrariya enuwa-
manja. Kembirra erribirra neni-lawurrakajuwama naka yangkwurrangwa
ngarningka ngakwurruwa-wa. Eneja naka nenungkwarba amandangwa
nara kini-yama awurrariya akwa nara kembirra nganja a-warduma

nakina-da. 16 Kembirra ngayuwa ka-makinama arakba nganyangwa-manja wurrawinyamba akwa keni-larrkbarjenama wurrakina nakina-manja. Kembirra ngayuwa kin-enjungwurrenama naka nenungkwarba-da," ni-yama nakina Balida wurrumurndakakinu-wa wurrababurnu-wa warnumamalya nakina-da.
17 (Akini-yada ngawa Akwurungkuwarrukwa-manja neniki-jadija nakina nubungkawa Balida nuwilyaba nenungkwarba ni-didikajungwunu-murrada. Kenumini-jadijinama warnumamalya-langwa nuwilyaba nenungkwarba nakina Balida mena ni-yaminjama-mubaba nubungkawa Judiya-langwa ababurna-manja Akwurungkuwarrukwa.)
18 Akena aburraja wurrumurndakibina warnumamalya wurruwur-rakwulyumida namurndak-ardanguma wurrakina. "Yikuminu-wardena nakina nenungkwarba umba yikumini-jadijiya Baraba," namurndaki-yama. 19 Ebina-wiya eneja nakina Baraba akwa wurrakina wurrababurna WarningiJudiya warnumamalya na-wardiyinuma WarningiRawuma-manja warnumamalya yakwujina Jirujalema-manja. Umba Baraba nenu-wardanguma nuwilyaba-manja nenungkwarba. Akina-langwa ni-didijungwununa nakina. Akwa nakina-bina neni-ngayindanguma arakba aburraja wurrumurndakibina warnumamalya umba na-waranguma Jesus wurrakina-da.
20 Nakine-ka Balida neni-ngayindanguma ken-enjungwurranguma ngawa nakina Jesus, kembirra n-ardanga ngarningka wurrumurndakakinu-wa warnumamalya nakina. 21 Akena nuw-ardanguma angwurra aburraja wurrakina. "Wun-ar•dirrena eka-manja na-mambalinu-murrumanja...wu! Wun-ar•dirrena...wu!" namurndaki-yama.
22 Eneja kembirra ngarningka ni-yama arakba Balida aburruwa-wa, "Miyambena-burra karna yirru-makina, mena amiyambena awur-rariya ni-yamama naka nenungkwarba-burra? Nare-ka k-akburrangarna ngayuwa awurrariya enuwa-manja, akwa nara kembirra a-jungwajuma ningena. Kembirra aburraja keni-larrkbarjenama nganyangwa wur-rawinyamba akwa ken-enjungwurrenama naka-da," ni-yama nakina Balida-da.
23-24 Akena aburraja ne-yengbiyengbeyinuma wurrakina wur-riyirrbiyirrba amurndakibina ayakwa Jesus-langwa-langwa. Nuw-ardanguma, ne-yangkarjiyajungwununa wurrumurndakakina. Bi...ya eneja ni-lyangkuwaminuma arakba nakina Balida neni-ngayindangu-mulangwa wurrakina akwa neni-yengkiyengkilabenu-mulangwa enuwa-wa akwa nuw-ardirdangu-mulangwa enuwa-wa wurriyirrbiyirrba ngawa wurrakina-da. Biya ni-yama nakina Balida aburruwa-wa, "Nake-ka nenungkwarba kini-jungwunama-da!" ni-yama nakina-da.
25 Biya kembirra nen-enjungwurranguma arakba nakina Balida nibina neni-ngayingayindanguma wurrumurndakakina, nibina ni-didijungwunu-murrada awinyamba-langwa akwa nilamukwarra-baba nakina. Umba nenu-kwama Balida nakina Jesus ena-langwu-wa wurrawinyamba kajungwa ke-yamini-yada ken-ar•dirreni-yada nakina ebina-langwiya narri-ngayindangu-mulangwiya wurrumurndakakina WarningiJudiya warnumamalya-da.

Wurrawinyamba nen-ar•dirrangu-mulangwa Jesus na-mambalinu-murrumanja eka

26 Aburraja kembirra wurrumurndakakina wurrawinyamba nenu-wilyaka arakba Jesus Balida-langwa-langwa angalya akwa angerriba

warnik-ar•darri-yada nakina eka-manja. Akena eneja Jesus enabakiya-ba ni-ngabukweyina ebina eka. Biya lukwakwa nuw-akburranganja wur-rakina nuwilyaba nenungkwarba nenimikirra Jayumuna. NeningiJarena nakina, akena engka-langwa ni-likenuma nakina Jirujalemu-wa. Aburraja wurrumurndakibina wurrawinyamba neni-rndarrka Jayumuna-manja, nenu-mambambijuwa ebina eka ena-langwa-manja mirirrba akwa nenu-maka kenumini-ngabukweyini-yada akina eka Jesus-langwa. Kembirra ni-lyengmanguma eneja Jesus umba n-arijidinuma Jayumuna arija-langwa nakina.

27 Aburraja wurruwurrakwulyumide-ka warnumamalya narre-yuwarnuma wunalakina-kiya-manja arija-langwa. Aburrajukwaba wurrukwala wurridarringka narre-yuwarnuma akwa na-ngwadeyinuma lukwakwa na-ringirriyadinuma wurrakina. 28 N-errikerra eneja Jesus akwa ni-yengbina ayakwa wurrumurndakakinu-wa wurridarringka. “KarningiJirujalema kirridarringka,” ni-yama, “nara a-ngwaduma ngayuwa-langwa, umba wurruminu-ngwadijungwuna nungkwurra-langwa-langwa akwa wurriyukwayuwa nungkwurra-langwa-langwa. 29 Adinube-ka aburraja ke-yaminama warnumamalya, ‘Wurriyekirrerre-ka wurridarringka wurribina warningarijira-ma wurruburubura!’ ke-yaminama wurrakina-da.

30 “Akini-yada ngawa ke-yaminama ngarningka wurrakina, ‘Karukwa, enu-murndurrkwularrina yinijirra yamakumakwulyumida ngakwurruwa-wa, akwa ngarningka akenumurndak-abuwarrka yinijirra, nari-yada ambilyuma ngarniba ngarna amiyerra enena-manja angalya aduwaba,’ ke-yaminama wurrakina. 31 Kwuja, mama ningeningaba ningenumamalya ngayuwa umba nungkwurraja kirri-rringkinama amurndakenena awurruwurrariya warne-ka wurrububungkawa bumini-ngekburakinama wurrakina aduwaba. Karri-ngekburakina-manja amurndakenena awurruwurrariya ngayuwa-manja ningeningaba-manja aduwaba, kembirra ambaka-murrumurra amandangwa karramini-ngekburakinama arija-langwa awurruwurrariya angwurra warniniyerriya-langwa warnumamalya wurrilyengma wurrakina-da,” ni-yama nakina Jesus wurrumurndakakinu-wa wurridarringka-da.

32 Aburraja wurrumurndakibina wurrawinyamba narra-wilyakama ngarningka wunambilyuma wunenungkwarba-kiya wunuwurrariya-kiya, kajungwa warnik-ar•darri-yada wunalakina aburnajukwaba Jesus abur-rubukwurruwa. 33 Nuw-alilikenu...wa. Biya narr-akburrangarna arakba angalya emikirra “Aringka-langwa-manja amadidira.” Biya yakwujina ngawa nen-ar•dirranguma Jesus eka-manja na-mambalinu-murrumanja. Akwa narralirrak-ar•dirranguma aburnajukwaba wu-nalekbina wunuwurrariya-kiya wunenungkwarba eka-manja, nuwilyaba nekbuda-langwa, nuwilyaba nekalyarra-langwa umba Jesus wilyarra.

34 Eneja kembirra nu-buriyamina nakina Jesus Neningikarrawaru-wa. “Ngangwa,” ni-yama, “wurramini-yakuwabijina warna b-ar•dirrangu-mulangwa, mena wurrikikamarra-baba ne-yamina-mulangwa,” ni-yama.

Aburraja wurrumurndakibina wurrawinyamba na-malyangkeyinuma akumalyangka kajungwa karringa-mangi-yada dibina dumbala Jesus-langwa. Biya kembirra arija-langwa na-murnduweyinuma dakina.

35 Aburraja wurruwurrakwulyumida warnumamalya nuw-alkilkayanguma yakwujina neni-rruburringkamurra Jesus-uwa. Umba aburraja wurribina wurrububungkawa nenu-marngkajuwama

nakinu-wa wurrakina akwa ne-yama, “Naka nenungkwarba nen-enibikama wurrukwala-manja warnumamalya, kembirra eni-dirrirndiya enabakiya-ba ajiringka-wa. Ni-likenuma yangkwurrangwa nakina Neningikarrawara-langwa-na? Akwa nakine-ka Neningikarrawara nu-wekbalyinuma amandangwa ena-langwi-yada NuMejaya-na? Kembirra eni-dirrirndiya akwa nara kembirra a-jungwuma nakina-da!” ne-yama wurrakina-da.
36 Aburrajukwaba wurrawinyamba nenu-marngkajuwama wurrak-ina nakinu-wa Jesus-da. Narru-wilyakama ajirrkarnyerra amalyirra akwurena-langwa enuwa-wa kajungwa kini-bekini-yada nakina. 37 Akwa ne-yama wurrakina Jesus-uwa, “Ningkubungkawa WarningiJudiya-langwa warnumamalya ningkakina-na! Kembirra dirrirndiya arakba yadikina enena-wiya nari-yada a-jungwuma ningkakina!” ne-yama wurrakina-da.
38 Umba ebina-wiya aburraja wurrakina wurrawinyamba narr-akumarnuma ekirra karrawara eka-manja. Ngalaja ne-yamama amurndakakina ayakwa nuw-arrikarrijungwunuma, “Naka nenungkwarba Nubungkawa WarningiJudiya-langwa warnumamalya,” ne-yamama akina ayakwa.
39 Kembirra eneja nuwilyaba nenungkwarba n-alyilyaduma eka-manja akwudangwa Jesus-manja neni-rinjarrkama arakba Jesus-uwa nakina. “Neningikarrawara-langwa ningkakina NingkuMejaya-na!” ni-yama. “Kemba dirrirndiya angerriba ajiringka-wa akwa yik-enibikina yinalakena yinenumamalya-kiya yinajukwaba!” ni-yama nakina-da.
40 Eneja ni-yama ningka-langwa nenungkwarba enuwa-wa, “Yengminjada arakba! Miyambena-burra ningkakina nara e-yeliyuma n-engkirrikaja-mulangwa Neningikarrawara amurndakakina ayakwa nungkwa-langwa?” ni-yama. “Ngarrubukwurruwa akubuki-jungweyinama ngarrubukalakena, ngarrabu-lekbenu-mubaba wurrububungkawa ngarrubukididirrbura. 41 Yarrabu-wardenama awurrariya-langwa yi-yama-mulangwa yalakena yakuwa, akena naka eneja nenumamalya nara kini-yama awurrariya,” ni-yama nuwilyaba nuwurrariya nenungkwarba ningku-wa. 42 Kembirra ni-yama arakba Jesus-uwa nakina, “Jesus, ki-yakuwerribikina ngayuwa-wa akini-yada ngawa ku-bungkawadina-manja ningkakina,” ni-yama.
43 Eneja ni-yama Jesus enuwa-wa, “Amandangwa yirra-makinama, mema-manja mamawura yak-akburrangeyinama yalakena akwulyubena-manja angalya aduwaba Neningikarrawara-langwa-manja,” ni-yama nakina.

Jesus ni-jungwunu-mulangwa

44 Bi...ya ngalaja mamawura numu-wurduwurdanguma makina karrawaru-wa. Memerrkuwilyarra arakba makina, akena ngalaja alarrumur•da nuw-abuwarrka makina mamawura. Nara arakba kumu-larrkabarrakina makina. Alyarrngwalyilya wuburra ne-yamama ngalaja akina arakba angalya. Bi...ya numi-yaminjamama makine-ka mamawura yanda-langwa numu-larruwurada makina. 45 Ngalaja kembirra Jirujalema-manja Neningikarrawara-langwa-manja alikira arrawa yingi-ngkarrnguma dibina dumbala ying-anjalkalyilyaduma yingu-ngwurrkwarrngarnuma akawiyuwiyeba akwurdukwurda-manja angalya yakwujina. Wilyarra-langwa yingu-kuwarruma kembirra dakina-da.
46 Kembirra n-ardanga eneja Jesus. “Ngangwa,” ni-yama, “yirra-kwunama arakba nganyangwa ningenumawurrina nungkuwa-wa,” ni-yama. Biya nu-werrikarrnga arakba-da.

47 Umba eneja nubungkawa wurrawinyamba-langwa ni-rringka-manja amurndakibina ne-yamama, neni-yangmarngkwajuwa kembirra nakina Neningikarrawaru-wa akwa ni-yama, “Nake-ka nenungkwarba amandangwa nilyangmandukwuna-da!” ni-yama.
48 Aburraja wurrababurne-ka warnumamalya wurribina nawurramurndukwunuma yakwujina warniki-rringki-yada Jesus nawurrakilawurradina angalyu-wa narri-rringka-mulangwa ebina ne-yamamulangwa. Biya namurndaki-ngajajungwunuma yukwudukwudamanja lukwakwa na-werrikawarriyadinu-mubaba wurrakina. 49 Umba aburraja Jesus-langwa warnumamalya nuw-alkilkayanguma ngawa nenirringkama engka-langwa wurrakina Jesus-uwa. Wurrukwala wurrakina wurridarringka nawurraki-likenu-murrumurra Jesus-manja Keliliya-langwa akwa Jirujalemu-wa. Wurrababurna-langwa nuw-alkayanguma engka-langwa akwa neni-rringkama wurrakina enuwa-wa.

Nen-akumarnu-mulangwa Jesus nenumadangkwa medirra-manja

50-51 Eneja nuwilyaba nenungkwarba nenimikirra Jawijiba neningaba nakina nilyangmandukwuna. NeningiJudiya nubungkawa nakina, umba Arumudiya ena-langwa angalya. Nara keni-ngayindanga nenikijungwangena Jesus nakina nenungkwarba, umba n-embimbirrarinuma kinu-bungkawadina-murruwa Neningikarrawara nakina. Mama wurrukwala wurrububungkawa neni-ngayindanguma neniku-wardi-yada Jesus, umba nakina Jawijiba nenuminu-waranguma. 52 Biya ni-likena nubungkawu-wa arakba Balidu-wa. Neni-yendabena nakina-manja kajungwa neniki-rndirrki-yada nakina nenumadangkwa Jesus. Eneja nilyangkuwama kembirra Balida. Nakine-ka kembirra ni-lawurradina arakba Jawijiba n-ambilyu-murruwa Jesus. 53 Biya neni-larrijuwa nenumadangkwa Jesus, akwa nen-eyukumurndanga dumbala-murra akwa nenu-wilyaka engku-wa menikaduwa-wa medirra. Ebina-wiya makina aburraja wurrukwala warnungkwarba na-mungkadinumurra malarralangwa, akena nara ambaka karr-akumarna warninikijungwa makinamanja. 54 Makine-ka mamawura Buradi akina. Kembirra akwudangwa mibina mamawura Jebuda, mena mamawura mamuk-awiyebi-yada arakba makina.
55 Umba aburraja wurrumurndakibina wurridarringka na-likenumurrumurra Jesus-manja Keliliya-langwa akwa Jirujalemu-wa nalikenuma wurrakina Jawijiba-manja medirra-wa aburrajukwaba. Narruma-rringkama kembirra makina medirra akwa ngarningka narrirringkama angalya nen-akumarnu-murrumanja Jesus nenumadangkwa medirra-manja arrawa. 56 Biya na-lawurradina arakba angalyu-wa, akwa narru-manguma adinakba bungabungwa amalyirra akwa engburingka amangwarra karr-akumurni-yada Jesus-langwa-manja nenumadangkwa ambaki-yada wurrakina. Biya na-ngwanjinuma arakba wurrakina Jebudamanja, ebina-langwiya ayakwa eningarumuruma Neningikarrawaralangwa-da.

24

Murn•debirra-langwa medirra

1 Bi...ya Jandi arakba akina buwa-wiya. Biya wurrumurndakibina wurridarringka na-likenuma medirra-wa narruma-wilyakama mibina mirrijina. Wurrubukalakina wurrubukidarringka nabuki-likenuma makinu-wa medirra warnimikirra Meri DadinguMakidala iya Jawena akwa duwilyaba

dingka Meri Jaminja-langwa dirndenikba. Wurrubukalakina-bina akwa ngawa wurrukwala wurridarringka aburrajukwaba namurndaki-likenuma wurrakina aburruwa. 2 Biya narrum-akburranga-manja makina medirra wurrakina, nuw-andeya akena aburraja wurrukwala warnumamalya narri-rnjirrkwajuwama akina arakba adirrungwarna angwarnda ebina narruma-ngwurrkididanguma. 3 Kembirra nuw-awiyebeyina medirra-wa, akena nara ken-akburrangarna nenumadan-gkwa Nubungkawa Jesus arrawa-da.

4 Biya nuw-alkayanguma ambaka medirra-manja. Na-minandabumeyinuma angwurra wurrakina. Nuw-alkayangu-manja yakwujina ngawa wurrakina wurridarringka, aburnaja wunambilyuma wunenungkwarba-kiya neni-jadingama adirrariyaba nen-alkayanguma yakwujina aburruwa-manja akwudangwa. Nen-awiyebeyinuma wunalakina dukwulyadada dumbala yingu-kwulyarriyinuma. 5 Wurrakine-ka wurridarringka nuw-arndirndadinuma nuw-akbar•danguma angwurra akwa nuw-abuluwendijaja wurrakina ajiringka-wa-da.

Aburnaja neni-yama wunalakina aburruwa-wa, “Miyambena-burra kirr-aburangkinama yelakwa kirrakina nenibu-wa nenungkwarba warninikijungwa-langwa-manja angalya? 6 Nara arakba nibina yelakwa. Umba eneja Neningikarraware-ka nen-enibikama nakina arakba-da. Wi-yakuwerribikaja ebina Jesus-langwa ayakwa ni-yengbinuma nungkwurruwa-wa ebina-wiya n-ambilyu-wiya nakina Keliliya-manja. 7 Eneja ni-yamama nakina, ‘Wurrukwala warnungkwarba kabu-menama ngayuwa ningibina-murrada ningu-rukwularrinuma enena-manja angalya. Kabu-menama karra-kwunama warniniyerriya-wa warnumamalya. Kembirra aburraja kab-ar•dirrenama ngayuwa eka-manja ka-mambalina-murrumanja. Umba mabiyakarbiya-manja mamawura k-enibudinama ki-jungwuna-murrada ngayuwa,’ ni-yamama,” neni-yama wunalakina wunenungkwarba-kiya wurrumurndakakinu-wa wurridarringka-da.

8 Aburraja nuw-engkirrikenuma akwa narru-marngkirringkama wur-rakina ebinu-wa ayakwa ni-yengbinu-murruwa Jesus adinuba-wiya. 9-10 Biya narruma-lalika mibina medirra akwa na-lawurradina arakba angalyu-wa. Biya narra-makama amurndakibina ne-yama-mulangwa akina Jesus-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa wurrumemberrkwa wurruwilyaba-manja, akwa ngawa wurrukwala-manja warnumamalya Jesus-langwa aburrajukwaba.

11 Akena nuw-engkirrika-manja aburraja wurrakina warnikilarrkilar-rka amurndakakina ayakwa aburra-langwa, narra-minikalyikama ebina. Wuburre-ka enubuwakida ayakwa ne-yamama akina aburra-langwa. 12 Umba nu-mirajanga arakba eneja Bida akwa n-angkarra mibinu-wa medirra nakina. Biya num-akburranga arakba. N-abuluwendinga n-andirrarina. Nanga-rringka dumbala yimbukwa, nara akwala. Kembirra arakba ni-lawurrada angalyu-wa enejukwaba nu-minandabumeyinuma ni-yakikbijanginuma angwurra nakina Bida-da.

Wunenungkwarba-kiya neni-likenu-mulangwa Emeyiju-wa

13 Mibina-manja ngawa mamawura Jesus n-enibudu-manja, abur-naja wunambilyuma-kiya wunenikabuburrakiyuwa ena-langwa neni-likenuma wunalakina Jirujalema-langwa angerriba awilyabu-wa an-galya emikirra Emeyija. Akine-ka angalya Emeyija awarrngkuwilyik-

erra akina. Biya neni-likenu-manja mamurukwa-langwiya wunalakina, 14 neni-lyelyimbukweyinuma ababurna-langwa ne-yama-mulangwa akina. 15 Neni-lyelyimbukweyinu-manja lukwakwa, kembirra eneja Jesus n-akwudangwukajungwa aburnuwa-manja akwudangwa. Biya nabuki-likena arakba aburrubukwurruwa mamurukwa-langwiya. 16 Neni-rringkame-ka wunalakina Jesus akena nen-angkungkuwabijuwame-ka nakina, nara kenu-mumiringka wunalakina Jesus nakina-da.

17 Eneja Jesus ni-yama, “Amiyambena ayakwa kini-lyelyelyimbukweyinama kinalakina kini-yengbiyengbinama lukwakwa?” ni-yama.

Aburnaja nenu-ngwanja arakba wunalakina, akena wunuwerrikawarriya-kiye-ka akwa nen-arrirriyadinuma wunenumukwurra-kiya ngawa. 18 Biya nuwilyaba nenimikirra Kiliyubeja ni-yama nakina Jesus-uwa, “Mena Jirujalema-manja ningkakina ningk-ambilyuma nungkuwa akwa kembirra ningkeningbala ayakwa ningkakina? Umba aburraja wurrababurne-ka warnumamalya warningma umba nungkuwa yimbukwa ningkuwilyaba-ma ningkeningbala akina-na!” ni-yama nakina.

19 “Amiyambena ayakwa?” ni-yama eneja Jesus.

“Kada. Jesus NeningiNejirida nen-ar•dirrangu-mulangwa nakina akwa ni-jungwunu-mulangwa mingki-yada nakina-da,” neni-yama wunalakina. “Nakine-ka nenungkwarba Neningikarrawara-langwa nenikumakumaka ayakwa nakina. Ngalaja engbingbuda warka amurndakibina nu-war•dangu-mulangwa akwa engbingbuda ayakwa ni-yengbinu-mulangwa ngarraku-wilyakajuwama amurndakakina Neningikarrawara-langwa nenu-werrungwur•dangu-mulangwa nakina. Aburrajukwaba wurrababurna-langwa warnumamalya nenu-werrungwur•danguma nakina. 20 Akena aburraja ngakwurra-langwa wurrarumuruma WurruMinida warnungkwarba akwa ngawa ngakwurra-langwa wurrububungkawa nenu-kwama nakina Jesus Balidu-wa kajungwa ena-langwa wurrawinyamba warniku-wardi-yada nakina-da. Wurrakine-ka kembirra nen-ar•dirranguma arakba eka-manja na-mambalinu-murrumanja-da. 21 Yirraja yirri-lyangkiyamama, ‘Dukwa nakina-bina nibina keni-larrkajama Neningikarrawara nenik-enjungwurri-yada NgarningiYijireyila ngarnumamalya,’ yirri-yamama. Akena nara-da. Akwa ngarningka ena engka. Mabiyakarbiya arakba mamawura nakina ni-jungwunuma yanda-langwa aduwaba.

22-23 “Aburraja wurrukwale-ka wurridarringka yirra-langwa na-likenuma wurrakina buwa-wiya medirra-wa, akena nara ken-akburrangarna nenumadangkwa. Biya na-lawurradinuma wurrakina yirruwa-wa akwa ne-yama, ‘Yirralirraki-rringkama yarna wunambilyuma-kiya wunenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa nen-abilyerrikajungwunuma yirruwa-manja. Umba yirrabu-makama wunalakina n-enibudu-mulangwa arakba nakina Jesus,’ ne-yama wurrakina wurridarringka. Yirraja kembirra yirri-yakikbijangeyinume-ka akina-langwa ayakwa n-enibudu-mulangwa Jesus yirrakina. 24 Umba aburrajukwaba wurrukwala warnungkwarba yirra-langwa na-likenuma medirra-wa. Biya amandangwa narruma-rringkama wurrakina mibina medirra meyebirra, amurndakakina-langwiya-bina ayakwa wurridarringka-langwa ne-yengbinuma-da. Akena nara keni-rringka nakina Jesus-da,” neni-yama wunalakina Jesus-uwa-da.

25 Kembirra ni-yama eneja Jesus wunalakina-kiya-wa, “Kineningbala-
kiya-burra kinalakena Neningikarrawara-langwa ayakwa nuw-
arrikarrijungwunuma jurra-manja? Nara ambaka yikin-eningmidina
alyangmandukwuna akina-na? Muwurrariye-ka mangma nungkwurna-
langwa. 26 Nungkwurnuwa yikin-eningmidinuma nakina
NuMejaya neniki-larrka-langwa Neningikarrawara yangkwurrangwa
nungkwurruwa-wa, neniki-lyandi-yada nakina nara-wiya Neningikar-
rawara a-bungkawakama nakina-da,” ni-yama Jesus aburnuwa-wa-da.

27 Biya nenu-wilyakajuwama Jesus wunalakina-kiya-manja ababurna-
langwa ayakwa ena-langwa-langwa nuw-arrikarrijungwunu-mulangwa
arakburakba-kiya-wiya Neningikarrawara-langwa-manja jurra.
Nenu-makama Mawijija-langwa ayakwa akwa ngarningka akwala
warnikumakumaka-langwa ayakwa Neningikarrawara-langwa.

28 Biya kembirra akwudangwa arakba nabuki-likena nabuk-
akwudangwukajungwuna Emeyiju-wa. Umba Jesus kinu-
warrukwajungwuni-yada ngawa narrijinungkwa kini-likeni-yada nakina,
29 akena nenu-murndurrkwa wunalakina-kiya. Neni-yama wunalakina,
“Ambilya yelakwa yinuwa-manja,” neni-yama. “Arngkidarrba arakba ena
ka-larrumur•duma,” neni-yama.

Eneja kembirra n-awiyebena nakina Jesus aburna-langwu-wa alikira
arrawu-wa akwa n-ambilya aburnuwa-manja yakwujina. 30 Biya n-
ambarringa nakina aningi-yada arakba akwa ni-rndarrka damba akwa
neni-yangmarngkwajuwa Neningikarrawaru-wa akina-langwa. Biya kem-
birra ni-ngkarrngarna akina damba akwa nenu-kwa. 31 Ngalaja kembirra
numu-rngbala menba aburna-langwa, akwa kembirra nenu-mumiringka
arakba-da, akena eneja nu-marngkilyumada arakba Jesus nakina-da.

32 Aburnaja nenu-makijeyina wunalakina akwa neni-yama, “Yu-
werringekburadinume-ka yalakena ni-yengbinu-mulangwa nakina
Jesus yakuwa-wa lukwakwa, akini-yada ngarrubuki-likenu-manja
yangkwurrangwa mamurukwa-langwiya. Yu-werringekburadinuma
yarrenu-wilyakajuwa-mulangwa amurndakibina Neningikarrawara-
langwa ayakwa nuw-arrikarrijungwunuma,” neni-yama.

33 Biya arngkawura-wiya nenilirraku-warumajungwa wunalakina akwa
neni-lawurradina arakba Jirujalemu-wa. Biya narr-akburranga wur-
rumurndakibina Jesus-langwa warnikabuburrakiyuwa wurrumember-
rkwa wurruwilyaba. Aburraja nawurra-murndukwunuma wurrakina
akwa ngarningka wurrukwala Jesus-langwa warnumamalya aburruwa.
34 Biya namurndaki-yama, “N-enibuduma amandangwa Nubungkawa! Ni-
jadingame-ka Jayumuna-manja nakina-da!” ne-yama wurrumurndakak-
ina warnumamalya-da.

35 Kembirra aburnamba-langwa Kiliyubeja-kiya narra-makama
ayakwa nabuk-akburranganju-mulangwa Jesus mulikilikarrkuwilyarra
mamurukwa, akwa ebina ayakwa ni-yengbinu-mulangwa Jesus
Neningikarrawara-langwa-langwa akwa ngarningka nenu-mumiringka-
mulangwa wunalakina ni-ngkarrngarnu-manja ebina damba nakina
Jesus-da.

N-abilyerrikajungwunu-mulangwa Jesus ena-langwu-wa warnikabubur-rakiyuwa

36 Kembirra neni-yengbinu-wiya wunalakina wunenikabuburrakiyuwa-
kiya, adirrariyaba ni-jadinga eneja Nubungkawa Jesus wurruwurrakuwil-
yarra. Ni-yama aburruwa-wa, “Yilyurrkwa yukwudukwuda wurr-
ambilya,” ni-yama.
37 Akena aburraja warnikabuburrakiyuwa ena-langwa nuw-
arndirndadinume-ka wurrakina akwa nuw-akbar•duma angwurra.
Wurramukwa-bu namurndaki-yama wurrakina. 38 Eneja Jesus ni-
yama aburruwa-wa, “Miyambena-burra kirr-akbar•denama karna?
Umba ngarningka mena-burra yirru-minikalyikinama? 39 Yirrumini-
rringka alakena ayarrka-kiya akwa alika-kiya nganyangwa. Ngayuwe-ka
ningena ningenumamalya! Yirru-minjirrkilyingina ningenumadangkwa
nganyangwa kajungwa yik-eningmidini-yada amandangwa ningena
ngayuwa. Yirri-rringkinama karna ningenumadangkwa iya
ningenumadidira. Nara wurramukwa a-wilyakuma wurrakina adidira iya
amadangkwa, kembirra ningeningamukwa-ma umba ningenumamalya
amandangwa ningena,” ni-yama Jesus aburruwa-wa-da.
40 Biya kembirra nenu-mukangbijuwa arakba Jesus ayarrka akwa alika
ena-langwa. 41 Aburraja kembirra ne-yekirrerriduma arakba. Akena na-
minandabumeyinuma ngawa wurrumarngkeningbala-wiya-baba ambaka
wurrakina. Ni-yama kembirra eneja Jesus aburruwa-wa, “Akina aninga
k-alyubarini-yada ngayuwa?” 42 Aburraja nenu-kwa akwalya awalyuwa.
43 Biya neni-rringka kembirra wurrakina n-alyubarinuma nakina-da.
44 Eneja ni-yama nakina Jesus, “Yirri-rringkama arakba ngayuwa ning-
enibuduma amandangwa ningi-jungwu-murrada. Akina-bina ngarra-
makama ebina-wiya ngarri-yakeyinu-wiya ngarna ngarruwurrakawura-
ma. Arakburakba-kiya-wiya aburraja Mawijija akwa ngawa
wurrumurndakibina warnikumakumaka ayakwa Neningikarrawara-
langwa ne-yengbinuma ayakwa ngayuwa-langwa wurrakina. Akwa ngawa
wurrumurndakibina warnumamalya wurribina narr-arrikarranguma
emeba Neningikarrawara-langwa-langwa warniki-yangmarngkwaji-yada
Neningikarrawara aburrajukwaba ne-yengbinuma ayakwa ngayuwa-
langwa. Ababurna-langwe-ka ayakwa amurndakibina ne-yengbinuma
wurrakina na-lyangmandukwunadinume-ka kembirra akina, mena
Neningikarrawara ni-lyangkuwerribikajungwunu-mubaba nakina-da,”
ni-yama Jesus wurrumurndakakina-murru-wa-da.
45 Biya neni-dirrburakama nakina Jesus wurrakinu-wa
warnikabuburrakiyuwa ena-langwa kajungwa karru-mumiringkini-yada
Neningikarrawara-langwa ayakwa. 46 Biya ni-yama, “Enene-ka ayakwa
nuw-arrikarrijungwunuma akina. Ne-yamama akina,

‘Neniki-lyandi-yada nakina NuMejaya, akwa neniki-jungwi-yada nakina
akwa ngarningka mabiyakarbiya-manja mamawura nenik-enibuda-
langwa nakina,’

ne-yamama akina ayakwa. 47 Aburraja Neningikarrawara-langwa
warnumamalya karra-makinama wurrukwala-manja warnumamalya
akina ayakwa NuMejaya-langwa-langwa engka-manja iya engka-manja
angalya. Adinuba-wiya Jirujalema-manja bi...ya kembirra ababurna-
manja angalya karra-makinama wurrababurna-manja warnumamalya
akina ayakwa. Karra-makinama warnumamalya-manja kajungwa
warniki-larrngkuwurri-yada ebina awurruwurrariya aburra-langwa
ne-yama-mulangwa akwa ngawa warnikumini-yarrkuwaraki-yada
ayakwa Neningikarrawara-langwa, kajungwa Neningikarrawara arrkala

kenumini-yakuwabijini-yada ebina nakina awurruwurrariya ne-yama-mulangwa wurrakina-da. 48 Umba nungkwurraja kirrakina karnikabuburrakiyuwa nganyangwa karningma karna ababurna-langwa ne-yama-mulangwa akina enena-manja angalya, mena kirri-rringka-mubaba nungkwurra-langwa-murra menba akina. Kembirra aminakina-langwa nungkwurruwa-bine-ka yika-makinama wurrukwala-manja warnumamalya ababurna-langwa kirri-rringka-mulangwa akwa ngawa kirr-engkirrikenu-mulangwa kirrakina.
49 “Nungwarrke-ka nakina kirreni-yarrkakumarnuma ena-langwa ayakwa yiku-mena-mulangwa kirrakina Amawurrina ena-langwa. Kembirra ngayuwe-ka-bina ki-larrkajama akina Amawurrina nungkwurruwa-wa. Umba nungkwurraja karna yik-ambilyama yelakwa Jirujalema-manja, yik-embirrarinama Amawurrina Neningikarrawara-langwa ka-dirrirnda-murruwa engbuda akina, akwa yikaki-lyingina-murruwa nungkwurruwa-manja akina-da,” ni-yama nakina Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa-da.

Jesus ni-lawurradinu-mulangwa angubina-wa Nungwenikba-wa

50 Biya ni-jerrukwa-manja nakina Jesus amurndakakina ayakwa, nenu-wilyakama wurrumurndakakina warnikabuburrakiyuwa ena-langwa Jirujalema-langwa akwa angerriba akwudangwa Bediniyu-wa. Kembirra yakwujina ngawa n-alkayijuwa ayarrka ena-langwa karrawaru-wa akwa ni-yengbinuma eningaba ayakwa kajungwa eningaba kangekburakajungwuni-yada aburra-langwa. 51 Biya ni-yengbinu-wiya ambaka nakina ayakwa, nuw-errbalina arakba nakina Jesus aburruwa-langwa, biya ni-rukwilyumada arakba angubina-wa nakina-da.
52 Aburraja kembirra warnikabuburrakiyuwa ena-langwa neni-yangmarngkwajuwa nakina Jesus biya na-lawurradina arakba wurrakina Jirujalemu-wa. Nu-ngwurrkbalinuma angwurra yukwudukwuda aburra-langwa. 53 Biya yadikina Neningikarrawara-langwa-manja angalya Jirujalema-manja nuw-ambilyuma ngawa wurrakina. Neni-yangmiyangmarngkwajuwame-ka Neningikarrawaru-wa yakwujina wurrakina-da.
Ena-bu ngawa-da.

Janjana

Nibina-murrada ngarrenuminabilyerrika-mulangwa Neningikarrawara ngakwurra-langwi-yada

1 Adinu...ba-wiya arakburakba-kiya-wiya nambilyumurra eneja nakina
Jesus Christ nibina ngarrenuminabilyerrikama nabuwarrukwajungwunu-
mulangwa Neningikarrawara ngakwurruwa-langwa. Nara-wiya ambaka
nakina Neningikarrawara kiningekburaka amurndakenena angubina
iya angalya, akini-yada ngawa nakina-murrada nambilyumurra arakba
Neningikarrawara-manja. Biya nakina-murrada akwa Neningikarrawara
wunalakina wunididirrbura-kiya ngawa-da.

2 A...rakba-wiye-ka adinu...ba-wiya nambilyuma nakina-murrada
Neningikarrawara-manja. 3 Eneja nakina Neningikarrawara
ningekburakama angubina-murriya iya angalya-murriya iya
warnumamalya akwa enejukwaba nakina-murrada ningekburakama
amurndakenena nenungwunyirrkwajuwama wunalakina wunididirrbura.
Angkwulyumida-langwa aduwaba ngakwurraja ngarrirringkinama
ngarna ngarnumamalya, wunalakina neningekburakama nakina-murrada
ngawa akwa Neningikarrawara.

4 Nakine-ka kenuminabilyerrikinama nabuwarrukwajungwunu-
mulangwa Neningikarrawara warnumamalya-langwa akwa
kenenibikinama warningangkawura wurrakina. Wuburra-kiya
wurrakina nenuminabarrakajinama bajananga alarrumur.da-manja
warnumamalya-langwa warnikirringki-yada dirrbura, ngalaja
ena-langwa ayakwa nuwabilyerridinuma warnikumiringki-yada
ngawa dirrbura enuwa-langwa. 5 Wuburra-kiya bajananga ebina
nuwabarrakajinama ngawa akina-manja alarrumur.da, nakina-murrada-
bina ngawa niyaminjamama nenuminabilyerrikama Neningikarrawara
warnumamalya-langwa. Aburraja wurrukwala narrumadidanguma
aburra-langwa mada akena wurrakina-murrada ngawa nara
kenungwanjajuwa nakina kenuminabilyerrika nabuwarrukwajungwunu-
mulangwa Neningikarrawara wurrukwala-langwa.

6 Umba eneja nakina Neningikarrawara nenilarrkama nuwilyaba ne-
nungkwarba enenu-wa angalya. Nenimikirra nakina Janjana. 7 Biya ni-
likenuma nakina ngarnumamalyu-wa nenikumaki-yada amamalya alyang-
mandukwuna ayakwa Jesus-langwa nibina-langwa nenimkirra Nenikilar-
rkabarraka. Biya ngarrenumakama ayakwa kajungwa ngarrababurna-
langwa ngarnumamalya akuwerrikambilyi-yada nakinu-wa Nenikilarrk-
abarraka. 8 Nare-ka nakina Janjana Nenikilarrkabarraka umba nib-
ina nenilarrkama Neningikarrawara yangkwurrangwa nenikuminiyengbi-
yada ayakwa nakina-langwa Nenikilarrkabarraka. 9 Nakina Neniki-
larrkabarraka niyirrbiyirrba ngawa niyengbiyengbinama alyangman-
dukwuna ayakwa akwa nilikenuma ngarnumamalyu-wa kajungwa
kuwabilyerridini-yada ena-langwa ayakwa ngarnikumuringki-yada ngawa
dirrbura Neningikarrawara-langwa ngarrumurndakeyina.

10 Aburnaja wunalakina nakina-murrada akwa Neningikarrawara
neningekburakama ababurna-langwa. Biya nakina-murrada ngawa ni-
likenuma yangkwurrangwa enenu-wa angalya, biya ngarnumamalya-
manja arakba nambilyuma nakina. Akena nara ngakwurraja ak-
inumumiringka. 11 Nilikenuma nakina ena-langwu-wa ngarnuma-
malya NgarningiJudiya, akena ngarruwaranguma ngarrakina, nara
akiningayindanga. 12 Umba aburraja wurrukwala warnumamalya
neningayindanguma nakina, nara kawaranga umba nawerrikambilyuma
enuwa-manja. Kembirra niyamama wurrumurndakibina-manja war-
numamalya nawerrikambilyu-murrumanja enuwa-wa, “Amandangwe-ka
Neningikarrawara-langwa kirriyukwayuwa yikiyamini-yada kirrakina,”
niyamama nakina-murrada. 13 Akena aburraja wurrakina wurriyuk-
wayuwa, nara keyama karukwularrina wuburra wurrakina narrar-
rangbinama wurrangariya, akwa nara wurrirndarringba akwa wur-
rungwarringba karrarukwularrijuwa wurrakina, umba eneja nakine-ka
Neningikarrawara, nakina-bina nenirukwularrijuwama ena-langwi-yada
wurriyukwayuwa.

14 Umba eneja nibina-murrada ngarrenuminabilyerrikama
nabuwarrukwajungwunu-mulangwa Neningikarrawara ngakwurruwa-
langwa, nenumamalyidinuma nakina wuburra ngakwurruwa.
Nirukwularruma nuwilyakama amadangkwa iya adidira akwa
kembirra nambilyuma yelakwa yirriyakeyinuma yarnumamalya-
manja. Numinababurna akwulyelyingma numarngkirre-ka nakina
akwa niyirrbiyirrba ngawa niyengbiyengbinuma alyangmandukwuna
ayakwa. Yirraja yirruwa yinirringkama nakina narrubuda nukwulyubena
nilyengma, nibina nuwilyaba-ma Nenikuwenikba nilikenuma angaluba
ena-langwa-langwa Nungwenikba akwa yangkwurrangwa.

15 Umba eneja nakina Janjana nenumakama alyangmandakwuna
ayakwa ena-langwa-langwa warnumamalyu-wa akwa niyama, “Naka-
langwa-bina nibina ngarramakama ngayuwa. Ningiyamama, ‘Nakina
kinarijidinama kinilikajama ngayuwa-manja arija-langwa nubukwaya.
Narume-ka nilyengma nakina nenumamalya umba nganja ningaba-kiya
ningena mena nakina neningadinakba arakba nambilyuma nara-wiya
ngayuwa kirukwularrina,’ ningiyamama,” niyama nakina Janjana.

16 Numinababurna akwulyelyingma ena-langwa akwa numarngkirra,
kembirra arakba niyamama eningaba ngakwurruwa-manja
ngarrababurna-manja akwa niyaminjaminama ngawa aduwaba-da.
17 Eneja nakina Neningikarrawara nenukwama eningarumuruma ayakwa
ena-langwa nakinu-wa Mawijija. Akena nenilarrka-manja Jesus Christ
nenikenumamalyidi-yada, eneja kembirra ngarrenuwilyakajuwama
nilyelyingminu-mulangwa numarngkirradinu-mulangwa ngakwurruwa-
manja akwa niyengbiyengbinu-mulangwa alyangmandukwuna ayakwa.
18 Nare-ka aburraja warningerribirra warnumamalya kenirringka-langwa
nakina Neningikarrawara. Umba eneja yimbukwa Nenikuwenikba ena-
langwa nenirringkama nakina, mena wunididirrbura-kiya wunalakina
akwa nenarndakilyangbadama Nungwenikba-manja. Kembirra
Nenikuwenikba ngarrenuminabilyerrikama nabuwarrukwajungwunu-
mulangwa Nungwenikba ngakwurruwa-langwa ngarnikeningmidi-yada.

Janjana nibina Nenikumingekingambaja nenumaka-mulangwa ayakwa warnumamalya-manja Jesus-langwa

19 Aburraja WarningiJudiya wurrububungkawa narralarrka
wurrumurndakakina WurruMinida warnungkwarba iya WurruBarija
warnungkwarba akwa wurribina warnungkwarba nawar.duwar.danguma
warka Neningikarrawara-langwa-manja angalya angaluba Jirujalema-
langwa akwa angerriba nambilyu-murruwa Janjana kajungwa
warnikiyengkilabi-yada enuwa-wa ayakwa. Biya nenirringka-manja
wurrakina Janjana, neyama enuwa-wa, “Ningkumiyambena ningkena
ningkenumamalya?”
20 Eneja Janjana nara kinuwaranga umba nenuminilawurrakaja ayakwa
dirrbura aburruwa-wa akwa niyama nakina, “Nara ngayuwa ningena
ningibina kenuminijiraba kenijirrkumarna amalyirra Neningikarrawara
ningeningadinuba-wiya ningeningadinakba,” niyama Janjana.
21 Biya, “Ningkumiyambena kembirra ningkena? Elaya-na?” neyama
wurrakina. Eneja niyama Janjana, “Nara ngayuwa ningena Elaya.”
“Umba ningkumiyambena-na? Jerriya ningkakina ningkibina ningkingka-
dangwa Neningikarrawara-langwa ningkenikumakumaka ayakwa nibina
nenikilarrka ambaka-murra?” neyama wurrakina. Eneja niyama ngawa,
“Nara!”
22 Kembirra aburraja neyama enuwa-wa, “Yirrumaka arakba! Ningku-
miyambena ningkakina? Aba yikilawurrakaji-yada ayakwa angerriba
wurrumurndakibinu-wa warnungkwarba wurribina yirrabularrkenu-
murruwa yirruwa. Kembirra yengbijajungwuna ningkumiyambena
ningkenimikirra!” neyama wurrakina Janjanu-wa.
23 Eneja niyama Janjana, “Arakburakba-kiya-wiya niyamama
nakina Ajaya, ‘Nuwilyaba nenumamalya nardirdenama nakina
alarrkingburingka-langwa angalya nara-murrilangwa alikira. Enena
kembirra ayakwa ena-langwada: Wurrumadirrburakina mamurukwa
kirrakina kajungwa nenikiliki-yada nakina Nubungkawa makina-
manja,’ niyamama nakina Ajaya. Ningakina-bina ngayuwa ningibina
ningardirdanguma ningenumamalya-da! Kembirra ningena arakba-
da!” niyama Janjana aburruwa-wa.✡ 24-25 Aburraja WurruBarija
warnungkwarba neyama enuwa-wa, “Nara ningkakina ningkibina
kenijirrkumarna Neningikarrawara ningkeningadinuba-wiya akwa nara
ningkakina Elaya akwa nara ningkakina ningkibina Neningikarrawara-
langwa ningkenikumakumaka ayakwa, umba miyambena-burra ningkena
kembirra ningkarramingekingambajinama warnumamalya?” neyama
wurrakina.
26 Eneja niyama Janjana wurrumurndakakinu-wa warnungkwarba,
“Akungwa-murra ngayuwa ningena ningarramingekingambajinama war-
numamalya umba wurruwilyaba warna ngarningka yelakwa warnuma-
malya nuwambilyama karningbala ambaka nungkwurruwa. 27 Nakina-
bina nibina nenikilika ambaka-murrumurra arija-langwa ngayuwa-manja-
da. Akena ngayuwa ningena ningeningeningaba-ma ningenikuwar.da-
langwa ena-langwa warka akwa ningenikaburawaka-langwa ena-langwa
eningalika,” niyama nakina Janjana aburruwa-wa.
28 Akina-bina angalya Bediniya neyengbeyinu-murrumanja amurn-
dakakina ayakwa Janjana akwa wurrumurndakakina warnungkwarba,
ebina alyengmilyengma-langwa adalyuma emikirra Jardina, nambilyu-
murrumanja Janjana nenumingekingambajuwa-murrumanja warnuma-
malya. Janjana niyengbinu-mulangwa ayakwa Jesus-langwa-langwa.

✡ **1:23** Ajaya 40:3

29 Mingka-wiya mamawura Janjana nenirringka nakina Jesus
nilikenuma enuwa-wa akwa niyama ena-langwu-wa warnumamalya,
“Kwurruwa! Kwuja! Wunirringka nangaba nenungkwarba!
Neningikarrawara-langwa nakina. Nakaka-bina wuburra ebina jiba nar-
ruwarduwardangumurra niyaminama. Naka-bina ngarnikuminuwurri-
yada awurruwurrariya ngakwurra-langwa-da!
30 “Akiyadibina-wiya ningiyamama ngayuwa ngarramakama,
‘Nuwilyaba nenungkwarba nubukwaya yangkwurrangwa kinilikajama
kinarijidinama arija-langwa. Akena narume-ka nilyengma nakina umba
ningaba-kiya ningena mena neningadinakba arakba nambilyumurra nara-
wiya ngayuwa kirukwularrina nganjukwaba,’ ningiyamama ningibina
adinakba-kiya. Kembirra naka-bina-da ngarramaka-murrada-da!
31 “Akini-yada ngawa ningiyengbinu-manja amurndakakina
ayakwa ngayuwa, ningeningbale-ka nganjukwaba nakina-langwa
nenungkwarba. Mama ningeningbala nakina umba ningilikenuma
ngayuwa yangkwurrangwa ningenikumingekingambaji-yada akungwa-
murra nungkwurruwa-wa KarningiYijireyilu-wa karnumamalya,
karnikeningmidi-yada nakina-langwa aduwaba,” niyama nakina
Janjana ena-langwu-wa warnumamalya. 32-33 Kembirra niyama nakina
nenumakamurra, “Ningeningbale-ka nganjukwaba nakina umba ebina-
wiya Neningikarrawara nginilarrkama ningenikumingekingambaji-
yada karnumamalya karna, akwa niyamama nakina Neningikarrawara
ngayuwa-wa, ‘Kinirringkinama nungkuwa Nenumawurrina kinijadenama
kinidirrirndama akwa kinambarrinama nuwilyaba-manja nenungkwarba.
Nakina-bina nenungkwarba nenikuminilyangburrukwaji-yada
Nungwurriyaka Nenumawurrina nungkwurra-langwa yukwudukwuda,’
niyamama Neningikarrawara ngayuwa-manja. Kembirra amandangwa
ningenirringke-ka Nenumawurrina nijadinga abalkaya-langwa, biya
nidirrirnda numurndamurndirra namburringa arakba nibina-manja
nenungkwarba, ningeningbala-wiya nganjukwaba nakina. Wuburra
laka dimirra ambaka-langwa yingambarrinama, niyamama enejukwaba
Nenumawurrina nakina, nambarrinuma nibina-manja nenungkwarba.
Ningeningbale-ka amandangwa nakina, 34 umba nganyangwa-murra
menba ningenirringkame-ka nakina Nenumawurrina. Kembirra
ngarramakinama ningena nakina nenungkwarba Neningikarrawara-
langwa Nenikuwenikba nakina-da!” niyama Janjana ena-langwu-wa
warnumamalya.

Wuneningadinuba-wiya nenaburrakiyuwarnu-mulangwa Jesus-manja

35 Mingka-wiya mamawura Janjana nenumingekingambajuwa-
mulangwa Jesus, enuwa Janjana akwa wunambilyuma wunenikabubur-
rakiyuwa ena-langwa nabukalkilkayanguma akwiyakbidjina adalyuma
emikirra Jardina. 36 Biya nenirringka Jesus nakina nalilikena yakwujina.
Biya niyama Janjana wunalakina-kiya-wa, “Kwurnuwa! Kwuja!
Wunirringka nangaba nenungkwarba! Neningikarrawara-langwa nakina!
Wuburra jiba niyaminama,” niyama.
37 Kembirra aburnaja wunalakina wunenikabuburrakiyuwa Janjana-
langwa nenengkirrikena nakina niyengbinuma ayakwa. Kembirra nenila-
lika nakina Janjana umba nenilikena wunalakina neniyuwarna Jesususwa.
38 Eneja nerrikerra nakina Jesus akwa nenirringka wunalakina
neniyuwarnuma enuwa-manja akwa niyama, “Miyambena kinandiyama

kinalakina?" Aburnaja neniyama, "Rebaya, nga-manja ningkena ningkumungkumungkwulama?" neniyama. Akine-ka ekirra Rebaya neyaminama "Nenikakakirumaka."

39 Eneja niyama, "Kwa, ngarrubukwurruwa ngarrubukilikaja kajungwa yikinirringkini-yada ebina angalya ngayuwa ningumungkumungkwulamurrumanja," niyama Jesus. Kembirra nabukilikena-da. Akena nalarruwurada arakba. Kembirra nenambilya wunalakina enuwa-manja makini-yada meningilarruwura.

40 Nuwilyaba nakina nenungkwarba Endiruwa nenimikirra, wunumangadiyerra-manja Jayumuna Bida-langwa. 41 Biya warenjabawiya ngawa nilikena nenakburranga ena-langwa nerrkuwenikba Jayumuna akwa niyama enuwa-wa, "Yirruwe-ka yarna yinakburrangama nibina Neningikarrawara nenikilarrka yangkwurrangwa nibina nenuminijirabama nenijirrkumarnuma amalyirra neningadinubawiya neningadinakba," niyama Endiruwa. Akine-ka ekirra "Christ" neyaminama "Nibina nenuminijirabama nenijirrkumarnuma amalyirra Neningikarrawara neningadinuba-wiya neningadinakba." 42 Kembirra nenuwilyaka nerrkuwenikba Jayumuna Jesususuwa. Eneja Jesus nenirringka enuwa-wa, akwa niyama, "Nungkuwa ningkena Jayumunana? Ningkibina ningkenikuwenikba Janjana-langwa-na? Kembirra aduwaba-langwa ningkena kabiyengbijinama nungkuwa ningkena ningkenimikirra Bida," niyama Jesus enuwa-wa. Akine-ka ekirra neyaminama "Angwarnda yinijirra." Jesus nuwekbalyinu-mulangwa Biliba akwa Nedeniyela 43-44 Biya arakba ngarningka mingka-manja mamawura nakina Jesus nilyangkuwerribikajungwunuma nenikilikiyada akinu-wa aruma angalya emikirra Keliliya. Kembirra yakwujina ngawa nakina nenakburrangama Biliba nibina nambilyuma akina-manja angalya eyukwujiya Bejeda, ebina-manja ngawa nenambilyu-murrumanja Endiruwa akwa ngawa Bida. Biya Jesus niyama Bilibu-wa, "Kwa! Likaja ngayuwa-manja!"

45 Eneja kembirra nakina Biliba nilikena akwa nenuminandeya Nedeniyelu-wa akwa nenakburranga akwa niyama enuwa-wa, "Ningkeningma nibina nenungkwarba ebina narrarrikarrangu-mulangwa Mawijija akwa Neningikarrawara-langwa warnikumakumaka ayakwa? Naka arakba amandangwa yinakburrangame-ka. Jesus-eka nakina NeningiNejirida nenungkwarba, Jawijiba-langwa nenikuwenikba," niyama Biliba.

46 Niyama eneja Nedeniyela, "A.a! Nara ebina eningaba angekburakajungwuma alikama akina-langwa angalya Nejirida!" niyama nakina. Eneja Biliba niyama enuwa-wa, "Kwa! Likaja nungkwabakiyaba andiya!" niyama Biliba.

47 Eneja Jesus nenirringka nakina Nedeniyela nilikenuma enuwawa akwa niyama Jesus wurrumurndakakinu-wa warningakwujina warnumamalya Nedeniyela-langwa, "Nakaka-bina nenungkwarba nubukwaya nilikajamurra, nilyangmandukwuna nenikaduwa numirarrngba ngakwurra-langwa-langwa wurrumirumiranyungwa WarningiYijireyilalangwa! Naka nenumamalya nara ekadikama ngarnumamalya-manja," niyama Jesus aburrawa-wa.

48 Eneja Nedeniyela niyama enuwa-wa, "Nga-manja ningkena-bina ningkeningmidinuma ngayuwa-langwa?" Eneja Jesus niyama enuwawa, "Ebina-wiya Biliba nardanga-wiya nungkuwa-wa, ngayuwa yirrarringkama nungkuwa manyungwunya-manja," niyama nakina.

49 Umba niyama Nedeniyela, “Mungkwa-ba, nungkuwa ningkakina
Neningikarrawara-langwa Ningkenikuwenikba akwa Ningkumikbiyiya-
dangwa YarningiYijireyila-langwa,” niyama nakina.
50 Kembirra eneja Jesus niyama, “Wa! Jerriya ningkuwerrikambilya
kembirra ngayuwa-manja arakba yirramaka-mulangwa ningena
yirrarringka-mulangwa nungkuwa mibina-manja manyungwunya?
Ambaka-murra kembirra nungkuwa kirringkinama engbingbuda,”
niyama nakina enuwa-wa. 51 Kembirra niyama ngarningka Jesus
wurrumurndakakinu-wa warnumamalya, “Wengkirrikiya! Yikirringk-
inama akina angalya Neningikarrawara-langwa kangwur.dangminama
karrawara akwa Neningikarrawara-langwa warnikumamurikaja
kawurrakuwurdenama karrawaru-wa akwa kawurrakidirrirndama
ngayuwa-manja ningibina-murrada ningirukwularrinu-murrumanja
enena-manja angalya. Amandangwa engburingka ayakwa akina!” niyama
Jesus aburruwa-wa.

2

Jesus nikuwarrukwajuwa-mulangwa akungwa akwurena-langwu-wa amalyirra

1 Biya mambilyuma marringa numularrina arakba makina. Kembirra
makini-yada ngawa aburraja wurrababurna warnumamalya nawurrak-
ilikenuma akinu-wa angalya emikwulyumida Keliliya biya neyar.duma
eyukwujiya-manja angalya emikirra Keyina. Nalikenuma wurrakina
yenjerrikina mena nuwilyaba nakina nawurrumukuma keniyakeyini-yada
dakina duwilyaba dadiyara. Ngalajukwaba Jesus-langwa dirndenikba
dakina yakwujina. 2 Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa
aburrajukwaba nawurrakilikenuma wurrakina yenjerrikina. Biya nawur-
rakambarringa warnikalyubari-yada aninga akwa warnikibeki-yada ama-
lyirra akwurena-langwa. 3 Nebibekeyinu...wa, biya najerrida arakba akina
amalyirra akwurena-langwa. Kembirra ngalaja Jesus-langwa dirndenikba
yinginuwakwalya enuwa-wa akwa yingiyama, “Wayi! Nara arakba ebina
amalyirra akwurena-langwa najerriduma,” yingiyama dakina.
4 Eneja Jesus niyama, “Nara ena nungkwa-langwa ningkenikiyama-
langwa, umba waka nganyangwa ena kiyamina-mulangwa,” niyama
nakina Jesus ngaluwa-wa. “Nara ambaka ningena nalikaja-wiya
ningenikabilyerrika-langwa nibina narrubuda-dangwa nilyengma
Neningikarrawara,” niyama.
5 Kembirra ngalaja dakina dirndenikba yingilikena wurrakinu-wa
warnikuminuwar.duwar.da akwa yingiyama, “Kwurruwa! Wurriyam-
ina arakba kirrenumakina-mulangwiya nakina nungkwurruwa-wa,”
yingiyama dakina-da.
6 Umba akina-manja alikira nuwambilyuma amangbala awilyaba
adidirrungwarna budila angwarnda-murra-da. Aburraja WarningiJudiya
warnumamalya narrilyangburrukwajuwama akungwa akina-
manja budila warnikilarrngkwajarri-yada amurndakijika akwa
warnikumangbajarri-yada ayarrka aburra-langwa. Biya neyamin-
jamama ngawa wurrakina arngkababurna-langwa narriyuwarnuma
eningarumuruma-manja ayakwa aburra-langwa-manja.
7 Niyama eneja Jesus wurrakinu-wa warnikuminuwar.duwar.da, “Wur-
rilyangburrukwajina akungwa awurrakingaba-manja budila,” niyama

nakina. Kembirra narrilyangburrukwajuwa yanda-langwa namurndakilyangburrukwuna amurndakibina budila. 8 Kembirra niyama ngarningka aburruwa-wa, “Wurrijirabina eyukwujiya akungwa akwa wuniyikaja nibinu-wa nenungkwarba nembimbirrajina-murruwa aninga-murriya,” niyama Jesus. Kembirra neniyikena akungwa enuwa-wa.

9 Akina-wiya ngalaja akina akungwa nekuwarrukwajungwunuma wuburra amalyirra akwurena-langwa. Kembirra nilabenu-manja nakina, niyama, “Wa! Eningabe-ka ena!” Neningbale-ka nakina ebina-langwa nalikenu-mulangwa akina amalyirra. Akena aburraja warnikuminuwar.duwar.da wurribina narrijirabama akungwa warningma wurrakina-da. Kembirra eneja nenardijuwa nibinu-wa nawurrumukuma 10 akwa niyama nakina enuwa-wa, “Ngarrababurna-langwa ngarnumamalya akaminijirabinama eningaba-dangwa amalyirra akwurena-langwa adinuba-wiya ngakwurra-langwi-yada warnumamalya. Kembirra kebekina-manja wurrakina adirrungwarna amalyirra, karrumilyakungwarndirrenama akwa kembirra akaminijirabinama awarrngkeningaba arija-langwa. Akena nungkwaja ningkakumarnuma eningaba-dangwa amalyirra akwurena-langwa arija-langwa akina-da,” niyama nakina nenungkwarba nibinu-wa nawurrumukuma.

11 Akine-ka arrubuda niyamama Jesus akina-manja angalya Keliliya akina-manja Keyina, eningadinuba-wiya akina ebina ngarrakuwilyakajuwama ngarna nilikenu-mulangwa Neningikarrawara-langwa. Yakwujina ngawa nakina nabilyerrikama arrubuda ena-langwa nuwabuwarrukwajungwunu-mulangwa. Yadikina-langwiya kembirra aburraja warnikabuburrakiyuwa ena-langwa nawerrikambilyuma enuwa-manja arakba-da.

12 Bi...ya kembirra Jesus akwa dirndenikba akwa wurrarrkwurrkuwena akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa nawurrakilikenuma nawurrakidirrirnduma Keyina-langwa angerriba Kabuniyumu-wa. Akwa nuwambilyuma yakwujina wurrakina mambawura marringa.

Jesus nilikenu-mulangwa Neningikarrawara-langwu-wa angalya ebina Jirujalema-manja

13 Biya nuwakwudangwudina arakba warnikambarringi-yada WarningiJudiya warnumamalya Akwurungkuwarrukwi-yada kajungwa warnikiyakuwerribiki-yada aburra-langwu-wa wurrarumuruma wurribinu-wa nawurrakijadangu-murruwa Yijiba-langwa. Eneja nakina Jesus nilikena arakba Jirujalemu-wa Neningikarrawara-langwu-wa angalya. 14 Biya nawiyeba nakina arrawu-wa akena nenirringka warnungkwarba yakwujina narrakukwama bulukwa iya jiba akwa darrawurukukwa-murriya wurrukwalu-wa warnumamalya nabeyindangu-murruwa angwarnda-murra amurndakakina bulukwa-murriya warnikuminidaki-yada Neningikarrawara-langwa. Akwa ngarningka nenirringka nakina warnungkwarba nuwangmakayanguma yakwujina aburra-langwa-manja debila akwa narrumanguma angwarnda wurrukwala-langwa warnumamalya umba narrakwama emininga angwarnda Neningikarrawara-langwa-langwa angalya warnikubeyindi-yada amurndakakina bulukwa-murriya. 15 Neyama-mulangwa amurndakibina arrawa, kembirra nuwerrikawarriyada akwa numakburranga makina merra yakwujina arrawa akwa nuwurrakijiranga makina-ma merra amurndakakina jiba iya bulukwa

yadikina Neningikarrawara-langwa-langwa angalya angerriba errekbu-wa. Akwa nuwurrakabuluwendijuwa amurndakibina debila-murriya akwa nuwurrakijiraba angwarnda ebina narrumangu-mulangwa warnungkwarba yakwujina arrawa. 16 Biya niyangkarjiyajungwuna Jesus wurrumurndakakinu-wa warnungkwarba narrakwa-murruwa dumurndakakina darrawurukukwa warnumamalyu-wa akwa niyama, “Wurringawurrakumena daka umba jeyi errekbu-wa! Nara amanguma angwarnda wurrajija-murriya-langwa yelakwa Nungwarrka-langwa-manja angalya! Umba jeyi wurrilikaja arakba yadada!” niyama Jesus.
17 Kembirra aburraja ena-langwa warnikabuburrakiyuwa neyakuw-erribika ebina ayakwa Neningikarrawara-langwa nuwarrikarrijung-wunuma. Neyaminama, “Ninguwerrikubarrnginama nganja nungkwa-langwa-langwa angalya ningena,” neyaminama akina ayakwa.✡
18 Aburraja WarningiJudiya wurrububungkawa neniyengkilabena Jesus-uwa akwa neyama, “Yirruwilyakajiya kembirra arrubuda nungkuwa kajungwa yikeningmidini-yada yirraja wurribina bumaka-mulangwa ningkarndakbudadika-mulangwa ningkakina,” neyama wurrumurndakakina wurrububungkawa-da.
19 Enamba-langwa Jesus nenuminilawurrakajuwa ayakwa wurrumurndakakinu-wa warnungkwarba akwa niyama, “Yikiburrija-manja ena alikira Neningikarrawara-langwa, kembirra mabiyakarbiya-manja mamawura kilikirakinama ngayuwa ngarningka akina-da,” niyama Jesus aburruwa-wa.
20 Kembirra neyama, “Nare-ka! Nara ningkakina alikirakama akina alikira mabiyakarbiya-manja mamawura!” neyama wurrakina. “Aburraja yirra-langwa warnumamalya narrilikirakama enena alikira warnungkwu-rakba arakba 46 mamarika iya yinungkwura!” neyama wurrakina-da.
21 Umba eneja nakina Jesus numiniyengbijajungwunuma ayakwa nenikijungwa-langwa nenumadangkwa. Ena-langwa nenumadangkwa wuburra Neningikarrawara-langwa alikira akina neyamama.
22 Kembirra nakina nuwarumajungwunu-manja nijungwunu-mulangwa mabiyakarbiya mamawura, aburraja ena-langwa warnikabuburrakiyuwa neyakuwerribikinuma ebina niyengbinu-mulangwa Jesus ayakwa. Kembirra narrumiringkama ebina ayakwa Neningikarrawara-langwa nuwarrikarrijungwunu-mulangwa akwa ngawa ebina niyengbinu-mulangwa nakina Jesus.
23 Nambilyu-wiya Jesus Jirujalema-manja Akwurungkuwarrukwi-yada, aburraja wurrababurna warnumamalya narrirringkama arrubuda niyama-mulangwa akwa kembirra nawerrikambilyuma enuwa-manja.
24 Akena nara Jesus kenuwerrungwur.danga wurrumurndakakina warnumamalya nenuwerrikirringka-mulangwa wurrababurna-langwa.
25 Nara keningayindanga warnikuminumakajaja-langwa ayakwa aburruwa-langwa mena neningma-baba aburra-langwa-manja mangma arrawa narruwilyakama ayakwa-da.

3

Nikidima nilikenu-mulangwa Jesus-uwa

1 Eneja nakina nuwilyaba NuBarija nenungkwarba nubungkawa WarningiJudiya-langwa warnumamalya nambilyuma nakina nenimikirra Nikidima. 2 Nilikenuma nakina alyarrngwalyilya Jesus-uwa akwa

✡ **2:17** Emeba 69:9

niyama, “Wayi, nungkuwa! Nara wurribina warningerribirra warnumamalya warnikiyama-langwa amurndakibina arruburrubuda ningkiyamina-mulangwa nungkuwa umba kinambilya-manja yimbukwa Neningikarrawara aburruwa-manja, kembirra keyaminama wurrakina arruburrubuda aburramba-langwa-da. Umba nungkwaja arakba ningkiyamama arruburrubuda ningkakina. Kembirra yarningma yirraja arakba nungkuwa ningkena ningkenikakakirumaka ningkibina ningkilikenuma abalkaya-langwa yangkwurrangwa Neningikarrawara-langwa,” niyama Nikidima Jesus-uwa.

3 Eneja niyama Jesus Nikidimu-wa, “Engkirraja! Nara karningerribirra-manja karnumamalya abungkawaduma nakina Neningikarrawara umba kirribina yikirukwularrina-manja yimbukwa ngarningka, kembirra kinubungkawadinama nakina-da. Amandangwa engburingka ayakwa akina!” niyama Jesus-da.

4 Kembirra niyama eneja Nikidima, “Akiyamarrkinama ngarna ngarningka akirukwularrinama ngarraruma-manja? Nare-ka ngarrakina alawurraduma angerriba arrawu-wa ngarningka wurrirndirrka-langwu-wa mulkwa-da ngarnikirukwularri-yada-da!” niyama Nikidima-da.

5 Eneja Jesus niyama ngarningka nakina, “Engkirraja! Nara karningerribirra-manja karnumamalya abungkawaduma nakina Neningikarrawara kirribina kirrirukwularrinu-murrumanja wurrirndenungwa-langwa umba yikirukwularrina-manja yimbukwa ngarningka Neningikarrawara-langwa-murra Nenumawurrina, kirrakina-bina kembirra kinubungkawadinama nakina nungkwurruwa-manja-da. Amandangwa engburingka ayakwa akina! 6 Adinuba-wiya kirrumurrkbalya-wiya, kirrirukwularrinuma wurrirndenungwa-langwa kirrakina-da. Umba yikirukwularrina-manja ngarningka Neningikarrawara-langwa-murra Nenumawurrina, kembirra yikenirukwularrijinama nakina ena-langwa-murra Nenumawurrina ena-langwi-yada kirriyukwayuwa. 7 Nara eyakikbijanguma akina-langwa ayakwa yirramaka-mulangwa nungkuwa-wa ningkenikirukwularra-langwa ngarningka. 8 Nara arringkama nakina Nenumawurrina Neningikarrawara-langwa kenirukwularrijina-mulangwa nungkuwa ningkakina. Nare-ka! Akena nungkwaja ningkeningma alyangman-dukwuna akina ayakwa. Nakina Nenumawurrina wuburra laka ebina arrirra nuwangkarrinama eminibina-langwa angalya nangayindena-murruwa. Kengkirrajama ningkakina akinu-wa arrirra kabukwuna-murruwa, akena ningkikikamarra akina angalya eminibina-langwa kuwangkarrina-mulangwa akwa angerriba kalikaja-murruwa. Wuburra laka arrirra neyaminama, nara ningkakina arringkama enuwa Nenumawurrina Neningikarrawara-langwa kenirukwularrijina-manja ningkakina nungkuwa,” niyama Jesus Nikidimu-wa.

9 Niyama eneja Nikidima, “Akiyamarrkinama kembirra ngarna akiruk-wularrinama ngarningka?” niyama.

10 Kembirra niyama nakina Jesus, “Jerriya ningkakina ningkenikakakiru-maka WarningiJudiya-langwa warnumamalya, umba ningkikikamarra akina-langwa ayakwa? 11 Engkirraja! Yarna yirriyengbinama ayakwa ebina-langwa yirreningmidina-mulangwa akwa yirrirringkina-mulangwa yirra-langwa-murra menba. Akena nara kirribina kirruwilyuwilyaba KarningiJudiya karnikakakirumaka awerrungwur.duma enenu-wa ayakwa yirra-langwu-wa. Amandangwa engburingka ayakwa akina! 12 Yirramaka-manja akina ayakwa nangekburakajungwuna-mulangwa

enena-manja angalya akwa angkwulyumida-manja, yiminikalyikama ngayuwa. Kembirra yikamakina-manja nangekburakajungwuna-mulangwa Neningikarrawara-langwa-manja angalya abalkaya, nara ngawa aminuwerrungwur.duma nganyangwu-wa ayakwa. 13 Akena nara kirribina kirruwilyuwilyaba karnumamalya yikilikena-langwa ambaka karrawaru-wa, umba ngayuwa yimbukwa ningibina-murrada ningidirrirnduma yangkwurrangwa angaluba abalkaya-langwa akwa ningirukwularrinuma enena-manja angalya.

14 “Arakburakba-kiya-wiya eneja nakina Mawijija ningkajikama yingarna yididija-murra karrawara eka-manja alarrkburingka-manja angalya. Nenirringka-manja wurrumurndakibina warnumamalya yakinu-wa yingarna, kembirra eneja nakina Neningikarrawara neneningabakama wurrakina angbilyuwa-langwa. Amandangwe-ka akina wuburra keyaminamurra wurrakina warnungkwarba kabingkajikinama ngayuwa ningibina-murrada ningirukwularrinuma enena-manja angalya, 15 kajungwa karningerribirra karnumamalya kirribina yikuwerrikambilyama ngayuwa-manja, kembirra nakina Neningikarrawara yikenenibikini-yada karningangkawura kirrakina-da,” niyama Jesus Nikidimu-wa.

16 Eneja nakina Neningikarrawara nilyelyingminuma angwurra ngarna ngarnumamalya ababurna-langwa angalya. Kembirra ngarrenuminilar-rkenuma ena-langwa Nenikuwenikba nuwilyaba-ma yangkwurrangwa kajungwa ngarrababurna-langwa ngarribina akuwerrikambilyama enuwa-manja, nari-yada ngarnumawurrina arukwulyuwakama alikama ngarreyebijeba ambilyuma Neningikarrawara-langwa umba nakina Neningikarrawara akenenibikini-yada ngakwurruwa akambilyi-yada enuwa-manja ngarningangkawura. 17 Nare-ka kenilarrkena ena-langwa Nenikuwenikba enenu-wa angalya nenikilekbi-yada ngakwurruwa-wa umba nenikenibiki-yada ngakwurruwa-manja ngarningangkawura nakina Nenikuwenikba-da.

18 Biya kembirra ngarningerribirra ngarnumamalya akuwerrikambilya-manja Nenikuwenikba-manja, kembirra nara nakina Neningikarrawara alekbuma ngakwurruwa-wa. Akena ngarningerribirra ngarribina nara awerrikambilyuma enuwa-wa, ngarrenilekbenuma arakba ngakwurruwa-wa ngarnumamalya mena nara-baba akuwerrikambilya ena-langwa-manja Nenikuwenikba nuwilyaba-murra-manja. 19 Miyambena-burra Neningikarrawara ngarrenilekbajama ngakwurruwa-wa? Kamakinama kembirra nungkwurruwa-wa. Eneja nakina Neningikarrawara nenilarrkenuma Nenikilarrkabarraka enenu-wa angalya. Akena nara ngarnumamalya alyelyingmama alarradada umba ngarrilyelyingminama alarrumur.da-manja. Nara eyamama eninginingaba umba ngarriyaminama awurruwurrariya. 20 Ngarrababurna-langwa ngarnumamalya ngarribina ngarriyaminama awurruwurrariya, ngarruwurrikbinama alarradada. Nara kembirra alikama nakinu-wa Neningikarrawara ngakwurruwa mena ngarriyeliyena-mubaba akenirringkina-mulangwa nakina ngarriyama-mulangwa awurruwurrariya. 21 Umba ngarningerribirra ngarnumamalya ngarribina ngarriyuwarnama alyangmandukwuna ayakwa, ngarrilikajama nakinu-wa Nenikilarrkabarraka kajungwa akenirringkini-yada nakina ngarriyamina-mulangwa ngenuminiyarrkuwarakina-mulangwa Neningikarrawara-langwa ayakwa ngarrakina-da.

Janjana nenuminiyengbinu-mulangwa Jesus-langwa

22 Bi...ya kembirra Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa narrilalika akina Jirujalema umba nawurrakilikena angerriba emininguku-wa angalya nara-murruwa alikira Judiyu-wa. Akwa nuwambilyuma yakwujina aduwaya-wiya wurrakina. Umba aburraja wurrababurna warnumamalya nawurrakilikenuma wurrakina Jesus-uwa. Kembirra nakina eneja Jesus arakba nenumingekingambajuwa wurrakina warnumamalya akinamanja angalya. 23 Enejukwaba nakina Janjana nenumingekingambajuwama warnumamalya akina-manja angalya Ayinena. Akine-ka angalya akwudangwa engemba-manja Jalima-manja nuwambilyuma. Nakina Janjana nenumingekingambajuwama wurrakina yakwujina mena arumababa akungwa akina. Aburrajukwaba wurrababurna warnumamalya nawurrakilikenuma enuwa-wa akwa kembirra nenumingekingambajuwama wurrakina. 24 Nilikenu-manja nakina Jesus yenjerrikina, nara ambaka nakina Janjana kinididijungwuna-langwiya-da.

25 Aburraja wurrukwala Janjana-langwa warnikabuburrakiyuwa narriyarrkingirrajuwama WarningiJudiya-langwa-langwa eningarumuruma ayakwa aburruwa nuwilyaba NeningiJudiya nenumamalya. Nalyelyimbukweyinuma wurrakina ayakwa narriyuwarnu-mulangwa aburralangwa-manja eningarumuruma ayakwa warnikajarra-langwa ayarrka iya amurndakijika. 26 Biya nalikena wurrakina Janjanu-wa akwa neyama enuwa-wa, “Wayi, nungkuwa! Ningkeningma nibina nenungkwarba nambilyuma nungkuwa-manja ayakingaluba adalyuma emikirra Jardina, nibina ningkenuminiyengbinu-mulangwa nungkuwa? Kwuja! Nakina arakba nenumingekingambajinama warnumamalya aduwaba akwa wurrababurna-langwa nawurrakilikajamurra enuwa-wada!” neyama wurrakina Janjana-langwa warnikabuburrakiyuwa.

27 Eneja niyama Janjana, “Yikarringkina-manja wurrakina warnumamalya eningaba warka keyaminama wurrukwala-manja, karningma kirrakina Neningikarrawara wurrakina kenumakinama warnikiyama-langwa. 28 Kwurruwa, ebina-wiya ngarramakama akwa ningiyamama, ‘Nara ningena ningibina kenuminijiraba kenijirrkumarna amalyirra Neningikarrawara neningadinuba-wiya ningeningadinakba umba nginilarrkama ngayuwa ningilyengmanguma adinuba-wiya,’ ningiyamama ningibina. Akwa kirrengkirrikenuma kirrakina nganyangwa ayakwa. 29 Mama wurrakina warnumamalya neniyuwarnama Jesus-uwa umba nganja ningena wuburra Jesus-langwa yinenubiyakaja. Enena kembirra alawudawarra ngarramakinama. Akini-yada ngawa wunalakina wunenikiyakaji-yada nawurrumukuma nenungkwarba akwa didarringka, eneja nibina nenumamalya nawurrumukuma-langwa wunenubiyakaja kiningalyilyena dibina didarringka nibinu-wa nawurrumukuma. Kembirra kinirungwudarra nakina nenumamalya akwa kenuminengkirrikaja nibina-langwu-wa nawurrumukuma ayakwa. Kembirra arakba kiniyekirrerridina nakina kinengkirrikaja-mulangwa ena-langwu-wa ayakwa. Akina-bu ngawa alawudawarra. Nganja ningena wuburra nakina nenumamalya. Kiniyekirrerridina nakina kinengkirrikaja-mulangwa nawurrumukuma-langwu-wa ayakwa umba ningene-ka ningiyekirrerra wurrakina-langwa warnumamalya nalikaja-mulangwa Jesus-uwa. 30 Amandangwe-ka naruma-dangwa numikbiyiya nilyengma nakina umba nganja ningena ningiyukwujiya,” niyama nakina Janjana ena-langwu-wa

warnikabuburrakiyuwa akwa nijerrukwa ena-langwa ayakwa arakba-da.
31 Nakina nibina nilikenuma angaluba karrawara-langwa, naruma-dangwa nakina numikbiyiya nilyengma umba ngakwurraja ngarriyuk-wayuwa ngarnumamalya ngarna ngarrababurna-langwa enena-manja angalya. Ngarna ngarribina ngarriyengbinama ayakwa amurndakibina-langwa nangekburakajungwuna-mulangwa yelakwa enena-manja angalya umba eneja naruma-dangwa nibina nilikenuma angaluba abalkaya-langwa yangkwurrangwa, niyirrbiyirrba ngawa niyengbinama ayakwa amurndakibina-langwa nangekburakajungwuna-mulangwa karrawara, 32 akwa ngarrenumakinama nakina amurndakibina nirringka-mulangwa akwa nengkirrikenu-mulangwa ngakwurruwa-wa. Akena nara ngarrib-ina ngarruwilyuwilyaba akawiyebajuwa ena-langwa ayakwa. 33 Umba ngarningerribirra ngarnumamalya ngarribina akawiyebajina-manja ena-langwa ayakwa, kembirra akabuwerrikirringkinama wurrukwala warnu-mamalya nakina Neningikarrawara nilyangmandukwuna-da. 34 Nakina nibina Neningikarrawara nenilarrkama yangkwurrangwa, nenilyang-burrukwajinama ena-langwa Nenumawurrina niyirrbiyirrba ngawa enuwa-manja. Kembirra alibina-wiya ngawa niyengbinama nakina Neningikarrawara-langwa ayakwa. 35 Umba Nungwenikba nilyelyingmi-nama ena-langwa Nenikuwenikba akwa nenubungkawakama ababurna-manja. 36 Ngarningerribirra ngarnumamalya ngarribina akenumini-yarrkuwurrenama Nenikuwenikba-langwa ayakwa, nara enibikama Neningikarrawara akena akenilekbajama nakina ngarningangkawura ngawa umba ngarningerribirra ngarnumamalya ngarribina akuwerrikam-bilyama Nenikuwenikba-manja, akenenibikinama ngarningangkawura nakina.

4

1 Eneja Jesus neningma WurruBarija warnungkwarba nuwengkirrika-mulangwa nawurrakilikenu-mulangwa wurrababurna warnumamalya Jesus-uwa umba wurrambawura Janjanu-wa wunenikumingekingambaji-yada wurrakina. 2 Akena eneja Jesus nara enabakiyaba kenumingekingam-bajuwa wurribina warnumamalya, umba ena-langwa warnikabubur-rakiyuwa yimbukwa narramingekingambajuwama wurrakina.

Jesus niyengbinu-mulangwa dimininglku-wa didarringka DadingiJameriya-langwu-wa

3 Kembirra arakba Jesus nilalika akina angalya Judiya umba nilawurrad-ina angerriba akinu-wa angalya Keliliyu-wa. 4 Biya lukwakwa nilyangkuw-erribikajungwunuma nenikilika-langwa akina-langwiya angalya Jameriya aburruwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa.
5 Biya nawurrakiyar.da wurrakina yakwujina Jameriya-manja akwa narrakburranga angalya aminababurna alikira emikirra Jakara. Akina angalya akwudangwa nuwambilyuma errikbilya angalya ebina Jekaba nenukwama ena-langwu-wa nenikuwenikba Jawijibu-wa. 6-8 Yakwujina ngawa ngalaja Jekaba-langwa emedirra akungwa nuwambilyuma akina. Eneja nakina Jesus nuwanbijungwuma nilikenu-mulangwa yeya engka-langwa akwa nambarringa akwudangwa akina-manja emedirra akungwa nakwukawura. Umba aburraja ena-langwa warnikabuburrakiyuwa nalikenuma wurrakina ngawa warnikubeyindi-yada aninga. Memer-rkuwilyarra mamawura makina arakba-da. Ngalaja DadingiJameriya

didarringka yingilikenuma yenjerrikina dadikakarrngi-yada akungwa dakina. Eneja kembirra Jesus niyama ngaluwa-wa, “Yukwa-langwa nganja akungwa marrakba.”
9 Ngalaja yingiyama dakina didarringka Jesus-uwa, “Wa! Nungkuwa ningkena NingkeningiJudiya umba nganja ningena NingeningiJameriya ningidarringka-da! Miyambena-burra nungkuwa yiyengkilabajama ngayuwa-wa akungwi-yada? Mungkwa yeningbala-yaminjaja-kiya yalakena!” yingiyama dakina-da. Aburraja WarningiJudiya warnumamalya nara kuwawurikeyina WarningiJameriya-langwa amurndakijika eningerribirra wurrakina-da.
10 Eneja Jesus niyama ngaluwa-wa, “Karukwa-maka ningkena keningmidinuma ebina nenikukwa-langwa Neningikarrawara nungkuwa-wa akena nungkwaja ningkeningbala ningkakina ngayuwa-da. Nungkuwa keningmidinu-maka ningkakina, kembirra yikiyengkilabenu-maka ngayuwa-wa akwa yibakwi-yada akwenenibika akungwa,” niyama Jesus.
11 “A, nungkuwa,” yingiyama dakina didarringka, “angamba bajikala nungkwa-langwa? Angwujire-ka ena emedirra akungwa! Ngamba-langwa kembirra ningkakina kakarrnginama akina akwenenibika akungwa?
12 Eneja yakwa-langwa numiranyungwa neningarakburakba-kiya nakina Jekaba yerrenukwama yakuwa-wa enena emedirra. Nakina nibekinuma enena-langwa emedirra akungwa aburruwa ena-langwa warninikuwena akwa ngawa ena-langwa jiba-murriya iya bulukwa-murriya aburrajukwaba. Wa! Aba jerriya nungkuwa ningkena ningkaruma umba Jekaba nakina naba-kiya-na?” yingiyama dakina didarringka Jesus-uwa-da.
13 Eneja Jesus niyama, “Yirramakinama ningena nungkuwa-wa kirribina kirrababurna-langwa karnumamalya yikibekinama enena-langwa emedirra akungwa, kembirra yikiyakwurrinama kirrakina ngarningka-da. 14 Umba nungkwurraja karningerribirra karnumamalya yikibekina-manja akina akungwa ebina kakwunama ngayuwa nungkwurruwa-wa, nara kembirra kirrakina eyakwurruma arakba-da. Ngalaja ebina akungwa ngayuwa kakwunamurra, akwenenibika akungwa, akina keyaminama wuburra laka ebina amukwa akungwa nabulbeyinama ajiringka-langwa. Akina akwenenibika akungwa yikakenibikinama karnumamalya karningangkawura-da,” niyama nakina.
15 Ngalaja yingiyama, “A, nungkuwa, kembirra nganja yibekajiya-langwa akina akungwa kajungwa nari-yada eyakwurruma ngarningka akwa nariyada arakba alikama akarrnguma yangkwurrangwa akungwa,” yingiyama yinginuminilawurrakaja Jesus-uwa dakina.
16 Eneja niyama Jesus ngaluwa-wa, “Jeyi! Likaja nangkirna nungkwa-langwa neningiyena akwa yikinilawurradina yangkwurrangwa nungkwurnuwa,” niyama nakina.
17 Ngalaja yingiyama, “Ningeningenungkwarba-ma ningena!” Eneja Jesus niyama, “Amandangwa alyangmandukwuna ebina ayakwa ningkiyengbinuma ningkiyamama, ‘Ningeningenungkwarba-ma ningena.’
18 Nungkuwe-ka ningkarrawarrukwajuwama ningkiyar.danguma wurrumangbala warnungkwarba umba eneja nakina nuwilyaba nibina kiniyakeyinama aduwaba, nara nakina nungkwa-langwa nenumamalya neningiyena. Akena nungkuwa ningkilarrkbularrkbakama yimakama ngayuwa-manja,” niyama nakina.
19 “Wa!” ngalaja yingiyama dakina didarringka. “Nungkuwa, jerriya kembirra ningkakina ningkenikumakumaka ayakwa Neningikarrawara-langwa? 20 Aburraja yirra-langwa wurrumirumiranyungwa

warningarakburakba-kiya WarningiJameriya neniyangmiyangmarngkwajuwama Neningikarrawaru-wa enena-manja angakarjiyinga angalya. Akena nungkwurraja KarningiJudiya kirriyaminama, ‘Jirujalema-manja yimbukwa akiniyangmarngkwajinama Neningikarrawaru-wa ngakwurruwa-da,’ kirriyaminama kirrakina,” yingiyama dakina-da.

21 Eneja Jesus niyama ngaluwa-wa, “Yirramakinama enena ayakwa alyangmandukwuna nungkuwa-wa. Adinuba arakba nara karna eyangmarngkwajuma ngakwurra-langwu-wa Nungwenyungwa yelakwa enena-manja angakarjiyinga angalya akwa yakwujina angaba-manja angalya Jirujalema-manja umba yikiniyangmarngkwajinama enuwa-wa eningerribirra-manja angalya. 22-23 Mama ebina angalya ngeniyangmiyangmarngkwajina-murrumanja, umba eneja Nungwanyungwa ngarreningayindenama aduwaba akiniyangmarngkwajinama enuwa-wa ngarruwerrikilyangmandukwuna muwilyaba-ma ngawa mangma. Nungkwurraja KarningiJameriya karnumamalya karningbala kirrakina nibina-langwa kiniyangmarngkwajina-murrilangwa nungkwurruwa umba yirraja yarna YarningiJudiya yarnumamalya yarningma yarna nibina-langwa yiniyangmarngkwajina-murrilangwa. Eneja Neningikarrawara yirrenuwilyakajuwama yirruwa-wa akenenibikina-mulangwa ngarrababurna-langwa ngarnumamalya nakina. Niyama-mulangwa akina, kembirra yarningma yarna nibina-langwa yiniyangmarngkwajina-murrilangwa. 24 Numiyambena kembirra naka Neningikarrawara-na? Nenumawurrina nakina-da! Ngakwurraja kembirra ngarribina ngeniyangmarngkwajina-murrumurra enuwa-wa, akiniyangmarngkwajinama ngarruwerrikilyangmandukwuna muwilyaba-ma ngawa mangma,” niyama nakina Jesus ngaluwa-wa.

25 Ngalaja yingiyama dakina didarringka enuwa-wa, “Ngayuwa ningeningma arakba nakina nibina nenuminijirabama nenijirrkumarnuma amalyirra Neningikarrawara neningadinuba-wiya neningadinakba nenimikirra Christ kinilikajama yangkwurrangwa. Kembirra nakina kinilikaja-manja, yikenumakinamurra ababurna-langwa yirruwa-wa,” yingiyama dakina-da.

26 Eneja Jesus niyama, “Ngayuwa-bina ningena-da, ningibina ningiyengbiyengbinama ayakwa aduwaba nungkuwa-manja-da,” niyama nakina Jesus-da.

27 Akini-yada ngawa aburraja Jesus-langwa warnikabuburrakiyuwa nalawurradinuma yenjerrikina akwa kembirra wurrakina nawurrakarndirndadinuma nenirringka-mulangwa nakina Jesus niyengbinu-mulangwa ayakwa dakina-manja didarringka. Akena nara wurrakina wurruwilyuwilyaba keyengbina aburnuwa-wa umba narrakilirrakungwurranga wurrakina aburnuwa-wa. Nara keyama ngaluwa-wa, “Miyambena ningkumangayinduma?” Akwa nara keyama Jesus-uwa, “Miyambena-burra nungkuwa ningkiyengbinama ayakwa dakaka-manja didarringka?” Nara keyama wurrakina.

28 Kembirra ngalaja dakina didarringka yingilalika yakwujina ngala-langwa budila adingira-murra umba yingilawurradina erribaja angalyu-wa. Akwa yingiyama warningakwujina-manja warnumamalya, 29 “Kwurruwayi! Kwa wurrilikaja! Wunirringka nangaba nenungkwarba nginumakamurra ngayuwa-manja ababurna-langwa amurndakibina ningiyama-mulangwa! Dukwa-bina nibina nenijirrkumarnuma neningadinuba-wiya nakina-na?” 30 Aburraja wurrababurna

warnumamalya narrilalika akina angalya umba nalikena angerriba Jesus-uwa.

31 Yingilikenu-wiya dakina didarringka erribaja angalyu-wa, aburraja wurrakina warnikabuburrakiyuwa nenumarrakbakama Jesus-uwa akwa neyama, “Marrakba, alyubarina-langwa aninga nungkwaja!” neyama wurrakina.

32 Akena eneja niyama aburruwa-wa, “Ene-ka aninga arakba nganyangwe-ka ningenikalyubari-yada akena karningbala nungkwurruwa aduwaba ebina-langwa,” niyama nakina Jesus.

33 Kembirra aburraja ena-langwa warnikabuburrakiyuwa neyengkilaba-jeyina akwa neyama, “Dukwa arakba wurrukwala neniyikenuma naka aninga-da?” neyama wurrakina.

34 Eneja nakina Jesus niyama, “Kinuminiyarrkuwarakinama ningena ayakwa nibina-langwa nginilarrka-mulangwa yangkwurrangwa enenu-wa angalya akwa ngarningka kijerrukwunama akina warka ebina nginukwama ngayuwa-wa ningenikiyama-langwa. Kiyamina-manja amurndakakina-langwiya ningena, kembirra kiladenama akwa kiyekirrerridinama ningena wuburra laka kiladikinama amurndakakina aninga. 35-37 Umba aburraja warnumamalya keyaminjaminama, ‘Yabiyarbuwa-manja yimawura kembirra arakba amaninga kawalyuwenama akwa ngakwurraja kembirra akarrangbinama,’ keyaminama wurrakina. Ngayuwa ngarramakinama nungkwurr-uwawa: Kwuja! Wurrandiya wurrarringka wurrangabu-wa warnumamalya! Wurrumurndakakine-ka warnikuwerrikambilyi-yada Neningikarrawara-manja. Wurrakina wuburra neyaminama amaninga ebina nawa-lyuwadinama warnikarrangbi-yada warnumamalya. Aburraja kembirra wurrakina warnikuwar.duwar.da karrarrangbinama amurndakakina amaninga. Umba eneja nakina Neningikarrawara nenenibikinama arakba wurribina nawerrikambilyama enuwa-wa warningangkawura,” niyama nakina Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa. Akwa ngarningka niyama, “Ena engka ayakwa neyaminama, ‘Nuwilyaba nenungkwarba kinilungkwaburijinama amamamuwa amadidira umba nuwilyaba ningka nenungkwarba kinarrangbinama amaninga nakina,’ neyaminama akina. Alyangmandukwuna akina ayakwa. Wunalakine-ka wunambilyuma-langwa ngawa keniyekirrerridinama kembirra-da. 38 Kirrakina wuburra nibina narrangbinama amaninga. Kembirra nganja ngayuwa ngarralarrkajama nungkwurruwa ebinu-wa angalya nara-murruwa nungkwurruwa yikuwar.danga warka kajungwa yikamakini-yada warnumamalya Neningikarrawara-langwa kawerrikambilyi-yada wurrakina enuwa-manja. Nara yikuwar.danga yakwujina nungkwurruwa yikamaka umba aburraja wurrukwala narramakama adinakba Neningikarrawara-langwa akina-manja angalya akwa warnikuwerrikambilyi-yada arakba enuwa-manja,” niyama nakina Jesus.

39 Ngalaja dakina didarringka yinginuminiyengbinuma ayakwa Jesus-langwa-langwa wurrumurndakakina-manja WarningiJameriya warnuma-malya akwa yingiyama, “Nginumakamurra nakina ababurna-langwa amurndakibina ningiyama-mulangwa ngayuwa,” yingiyama. Kem-birra amurndakakina-langwa ayakwa ngala-langwa-langwa, aburraja wurrababurne-ka warnumamalya nawerrikambilyumurra Jesus-manja.

40 Biya kembirra wurrakina nawurrakilikena Jesus-uwa akwa nenumarrakbaka enuwa-wa nenikambilyingi-yada aburruwa-manja. Akwa kembirra Jesus nambilya yakwujina mambilyuma marringa-da.
41 Aburraja arakba kembirra wurrababurne-ka warnumamalya nawerrikambilyuma enuwa-manja mena nuwengkirrikenu-mubaba ena-langwa ayakwa aburrabakiyaba. 42 Biya narringamaka wurrakina dakinu-wa didarringka akwa neyama, “Nungkuwa yirrumakama ayakwa akwa kembirra yirruwerrikambilyuma arakba Jesus-manja yarna. Akena yirruwa yirrabakiyaba yirrengkirrikenuma ena-langwa ayakwa akwa yarningmeka angwurra yarna nakina Jesus nibina akenenibikinama ngarrababurnalangwa ngarnumamalya enena-manja angalya ababurna-manja,” neyama wurrakina.

Jesus neneningabaka-mulangwa nubungkawa-langwa nenikuwenikba

43-44 Eneja Jesus niyamama adinakba-kiya ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, “Warnumamalya nara awerrungwur.duma wurrakina warnikumakumaka ayakwa Neningikarrawara-langwa wurribina nalikaja-mulangwa aburra-langwa-langwa angalya umba wurribina nalikaja-mulangwa emininga-langwa angalya yimbukwa narrawerrungwur.denama,” niyamama nakina. Kembirra mambilyuma marringa numijerrida akwa nilalika akina angalya Jameriya umba nilikena nakina yadikina Keliliyu-wa.
45 Aburraja WarningiKeliliya warnumamalya nawurrakilikenuma adinakba Jirujalemu-wa warnikambarringi-yada Akwurungkuwarrukwiyada kajungwa warnikiyakuwerribiki-yada aburra-langwu-wa wurrarumuruma wurribinu-wa nawurrakijadangu-murruwa Yijibalangwa. Narrirringkama arruburrubuda ebina niyamamurra Jesus yakwujina Jirujalema-manja. Kembirra niyar.du-manja nakina Jesus Keliliya-manja, wurrumurndakakina warnumamalya neniyekirrerrikama nakina nilikenu-mulangwa yenjerrikina aburra-langwu-wa angalya.
46 Nambilyu-wiya nakina Jesus yakwujina Keliliya-manja, kembirra nilawurradinuma akinu-wa angalya eyukwujiya Keyina ebina nikuwarrukwajuwa-murruwa akungwa akwurenu-wa. Umba aburnaja nubungkawa akwa ena-langwa nenikuwenikba nenambilyuma yakwujina engka-manja angalya eyukwujiya-manja engemba-manja Kabuniyuma. Akena nakina nenikuwenikba nangbilyuwadinuma. 47 Nakina nenungkwarba nengkirrika-wiya niyar.du-mulangwa nakina Jesus Judiya-langwa, nilikena Jesus-uwa akwa neniyengkilabena enuwa-manja nenikiliki-yada Kabuniyumu-wa kajungwa nakina keneningabakini-yada ena-langwa nenikuwenikba nibina nenikijungwangena arngkidarrba.
48 Eneja Jesus niyama nubungkawu-wa, “Nara-manja nungkwurruwa karnumamalya arringkama ngayuwa awar.duma engbingbuda warka, kembirra nara kirrakina awerrikambilyuma ngayuwa-manja,” niyama nakina.
49 Kembirra niyama nakina nenungkwarba Jesus-uwa, “Kwa! Likaja ngayuwa-manja! Nara-manja ningkena alikama, kembirra nganyangwa niyukwujiya kinijungwunama!” niyama nakina.
50 Eneja Jesus niyama enuwa-wa, “Nungkwa-langwa nenikuwena kineningabadinama ngarningka. Jeyi! Likaja lawurradina angalyu-wa enuwa-wa!” niyama nakina. Eneja nenungkwarba nenuminuwerrungwur.danguma niyengbinu-mulangwa Jesus akwa nilikenuma angalyu-wa arakba.

51 Aburraja nuwakburrangaja nungwenikba akwa wurrukwala warnikuminuwar.duwar.da nubungkawa-langwa mulikarrkuwilyarra mamurukwa akwa neyama enuwa-wa, “Ningkeningma? Nungkwa-langwa nenikuwena neningabaduma arakba!” neyama wurrakina.
52 Eneja niyama nubungkawa aburruwa-wa, “Ngambi-yada neningabaduma nakina?” Neyama aburraja enuwa-wa, “Yarrungkwa memerrkuwilyarra-manja mamawura, nakina numurndakuwarruwa-lyuma,” neyama wurrakina.
53 Eneja nakina nungwenikba nilyandarrkena ebinu-wa ayakwa nenumaka-murruwa Jesus nenikeningabada-langwa ena-langwa nenikuwenikba, niyengbinuma mibina-manja ngawa meningiyarrungkwa memerrkuwilyarra-manja mamawura. Kembirra nakina nenungkwarba akwa wurrababurna ena-langwa warnumamalya nawerrikambilyuma arakba Jesus-manja.
54 Akina kembirra arakba arngkambilyuma-ma arrubuda Jesus niyamama akini-yada ngawa nilalika-mulangwa Judiya umba nilikenu-mulangwa angerriba Keliliyu-wa. Ebina arrubuda ngarrakuwilyakajuwama ngarningka ngarna nilikenu-mulangwa Neningikarrawara-langwa.

5

Jesus neneningabaka-mulangwa nuwilyaba nenungkwarba

1 Bi...ya aburraja wurrakina warnumamalya WarningiJudiya nawurramurndukweyinuma nuwambarrinuma ayakwi-yada yakwujina Jirujalema-manja kajungwa keyakuwerribikaji-yada ebina niyama-mulangwa Neningikarrawara arakburakba-wiya aburruwa-manja. Enejukwaba nakina Jesus nilikenuma yenjerrikina Jirujalemu-wa. 2 Umba akina-manja ngawa angalya ngalaja adirrungwarna akungwa nakuwabalinuma angwarnda-manja nuwambilyuma. Akwa amangbala akwulyubena amiyerriya angwarnda-murra nuwalkayanguma yakwujina nakwurdakama akwiyakbidjina akina-manja akungwa. Akina akungwa emikirra Bedijeda Yiburuwa-murra ekirra akina. Yakwujina ngawa nuwambilyuma akwudangwa ebina-manja dawa nangwurrkwarrngajungwunu-murrumanja Jirujalema-manja. Akine-ka dawa emikirra Jiba-langwa Dawa. 3 Aburraja wurruwurrakwulyumide-ka warnumamalya wurrangbangbilyuwa-murra nakwunumurrkwulijeyinuma amiyerriya-manja wurrakina yakwujina. Wurrukwala warnumamalya wurrimimba umba wurrukwala wurrilandarrkawarriya akwa ngawa wurrukwala wurrirrengmurnirna wurrumurndakakina. Nuwembirrarinuma ngawa karukwulyuwakenu-murruwa akina akungwa. 4 Adadinuba eneja nakina nenikumamurikaja Neningikarrawara-langwa nilikenuma nidirrirnduma yenjerrikina akinu-wa akungwa akwa nirukwulyuwakajuwama akina. Kembirra nuwembirrarinuma ngawa wurrakina kinirukwulyuwakajina-murruwa nakina. Kembirra warningadinuba-wiya warnumamalya wurruwilyaba-ma wurrangbilyuwa-ma wurribina narrakburrangarnuma akungwa narukwulyuwakenu-manja, kembirra nuweningabadinuma eningerribirra-langwa angbilyuwa.
5 Umba enejukwaba nakina nuwilyaba nenungkwarba nambilyuma yakwujina ngawa nuwilyakama angbilyuwa numurndakayuwanguma 38 mamarika iya yinungkwura. 6 Eneja Jesus niyar.duma arakba akina-manja

akungwa akwa nenirringka nakina nenungkwarba nukukwunumurrkwuluma yakwujina. Akwa neningma arakba nakina nenungkwarba nangbilyuwadinuma neningarakba-kiye-ka. Kembirra niyama Jesus enuwa-wa, “Ningkingayindena keningabadinama nungkuwa-na?” niyama.

7 Eneja nakina nenungkwarba niyama, “Mungkwa akena, akiniyada ngawa karukwulyuwakena-manja akina akungwa, nara wurribina warnumamalya yelakwa warnikakumi-yada ngayuwa akungwa-manja. Ningiyaminama ningilikajama ningena, akena wurrukwala warnumamalya arakba nalyengmenama narrakburranginama akina akungwa adinuba-wiya,” niyama nakina.

8 Eneja Jesus niyama enuwa-wa, “Mirajanga, mamiya makina nungkwalangwa makirakirakajungwa akwa likaja,” niyama Jesus nakinu-wa nenungkwarba. 9 Kembirra arngkawura-wiya eneja nakina nenungkwarba neningabada arakba akwa numarndirrka ena-langwa makirakirakajungwa akwa nilikena arakba nakina-da. Makina-manja ngawa mamawura memikirra Jebuda. 10 Kembirra aburraja wurrakina wurrububungkawa WarningiJudiya neyengbinuma ayakwa nakinu-wa nenungkwarba neningabadinu-murruwa akwa neyama, “A! Nungkuwa! Jebuda aduwaba-da. Ningkeningbalidinamurra-bina ngakwurra-langwa eningarumuruma ayakwa? Nara ningkakina awilyakama makina nungkwa-langwa makirakirakajungwa Jebuda-manja,” neyama wurrakina.

11 Eneja niyama nakina nenungkwarba, “Nibina nenungkwarba ngineningabakama ngayuwa-manja, nginumakama ningenikirndirrki-yada mema nganyangwa makirakirakajungwa akwa ningenikiliki-yada yeya,” niyama nakina.

12 Kembirra aburraja neniyengkilaba enuwa-wa akwa neyama, “Numiyambena nakina nenungkwarba nibina nginumakama nungkuwa-wa ningkenikirndirrki-yada makina nungkwa-langwa makirakirakajungwa akwa ningkenikiliki-yada yeya?” neyama wurrakina wurrububungkawa enuwa-wa-da.

13 Akena eneja nakina nenungkwarba nibina neningabadinumurradungwa neningbala nakina nenumamalya neneningabakamulangwa enuwa-manja, mena wurrababurne-ka wurrakina warnumamalya yakwujina akina-manja-baba angalya akwa kembirra Jesus numarngkilyumada yadikina nakina-da.

14 Bi...ya nakina Jesus nenakburrangaja nakina arrawa Neningikarrawara-langwa-manja angalya yakwujina Jirujalema-manja akwa niyama, “Kwuja, nungkuwa ningkeningabaduma arakba ningkena. Mama ningkenungkwurakba nungkuwa ningkangbilyuwadinuma umba eyukwijiya angbilyuwa akina. Ngwanja arakba kembirra awurruwurrariya-langwa ningkiyamina-mulangwa! Akena naramanja nungkuwa angwanjuma akina-langwa awurrariya, kembirra kumininge kburakajungwunama arume-ka awurruwurrariya nungkwalangwa-langwa,” niyama nakina Jesus.

15 Kembirra eneja nakina nenungkwarba nenumumiringkama nakina Jesus akwa nilalika arakba akina angalya Neningikarrawara-langwa umba nilikena wurrumurndakibinu-wa wurrububungkawa Warningi-Judiya akwa niyama aburruwa-wa, “Nakina-bina Jesus ngineningabakama ngayuwa-da,” niyama nakina-da.

16 Aminakina-langwa aburraja kembirra nenuminiyirrbinuma awinyamba Jesus-langwa, mena nakina ngawa niyaminjamama

neneningabakama warnumamalya Jebuda-manja. Nalyangkiyama nuwar.danga-bu warka nakina umba ngalaja Mawijija-langwa ayakwa eningarumuruma neyamamurra, “Nara awar.duma warka makina-manja mamawura Jebuda-manja,” neyamamurra akina. 17 Eneja niyama Jesus aburruwa-wa, “Nganyangwa Nungwarrka nuwar.duwar.denamurra ngawa ena-langwa warka aduwaba umba nganjukwaba ningena ninguwar.duwar.denamurra ebina-murradungwa ngawa warka,” niyama nakina.

18 Kembirra aburraja wurrumurndakakina wurrububungkawa WarningiJudiya nalyangkuwerribikajungwunuma angwurra warnikuwardi-yada nakina Jesus. Miyambena-burra? Nalyangkiyama-mubaba wurrakina nenuminarriyaka-mulangwa Jesus Mawijija-langwa ayakwa ebina neyamamurra, “Nara awar.duma warka Jebuda-manja.” Akwa engka neniyengbijuwa-mubaba Jesus nakina Neningikarrawara ena-langwa Nungwenikba akwa kembirra wunididirrbura-kiya wunalakina-da.

19 Eneja kembirra nakina Jesus niyama aburruwa-wa, “Wengkirraja! Nara ngayuwa eyamama ebina ngayabakiyaba Ningenikuwenikba umba ebina yimbukwa niyaminama nganyangwa Nungwarrka, akina-bina ngayuwa ningiyaminamurra. Nganja ningenirringkinama niyamina-mulangwiya nakina, kembirra ningenuminiyuwarnama ngayamba-langwa. Amandangwa engburingka ayakwa akina. 20 Umba nakina eneja Nungwarrka nilyelyingminama ningena Ningenikuwenikba akwa nginuwilyakajinama ngayuwa ababurna-langwa ebina niyamina-mulangwa enabakiyaba. Kenuwilyakajinama nakina ngayuwa-manja arumuruma-dangwa warka ningenikiyama-langwa ambaka-murra akwa kembirra nungkwurraja yikiyakikbijangeyinama kirrakina. 21 Wuburra laka nganyangwa Nungwarrka niyaminama nenuwarumajinama nenenibikinama wurrumurndakibina warnumamalya najungweyina-murrumurra, kembirra nganjukwaba Ningenikuwenikba ningiyam-inama ningarrenibikinama wurrumurndakibina warnumamalya ningarrangayindena-murruwiya. 22 Eneja nganyangwa Nungwarrka nara alyangkuwerribikajungwuma karnumamalya-langwa karningaba-murrikba akwa kirruwurrariya-murrikba akena nginukwama ngayuwa-wa Ningenikuwenikba-wa akina warka kajungwa ngayuwa kilyangkuwerribikajungwuni-yada kirrababurna-langwa karnumamalya. 23 Nginukwama akina warka ngayuwa-wa kajungwa nari-yada kirrababurna-langwa karnumamalya amarrungwayinduma umba yikiyangmarngkwajini-yada akwa yikingkubarrngajini-yada Ningenikuwenikba-wa wuburra laka kiningkubarrngajinama Nungwarrku-wa. Akena nungkwurraja karningerribirra kirribina karnumamalya nara engkubarrngajuma ngayuwa-wa Ningenikuwenikba-wa, kembirra nara kirrakina engkubarrngajuma nganyangwu-wa Nungwarrka nginilarrka-murruwa yangkwurrangwa ngayuwa-da,” niyama Jesus.

24 Biya niyama ngarningka Jesus, “Wengkirrikaja! Karningerribirra karnumamalya yikengkirrikaja-manja nganyangwu-wa ayakwa akwa yikuwerrikambilya-manja nibinu-wa nginilarrka-murruwa ngayuwa, kembirra nara alekbuma Neningikarrawara nungkwurruwa-wa, nara kirrakina alikama akinu-wa angalya warninikijungwa-langwu-wa umba yikilikajama angerriba akinu-wa angalya yikambilya-murruwa karniba karningangkawura. Amandangwa engburingka ayakwa akina!

25 Adinuba arakba aburraja warnumamalya wurribina najungweyinu-
murrumurra, kabuminengkirrikajama nganyangwu-wa ningenumayakwa
Neningikarrawara-langwu-wa Ningenikuwenikba akwa kuwambilyama
kembirra warniba wurrakina. Amandangwe-ka makina mamawura
kumakwudangwudinama. 26 Keyamarrkinama akina-na? Adinuba-
wiya eneja nakina Nungwarrka nakina-bina kenenibikinama wurrakina
warnumamalya enabakiyaba akwa nganjukwaba Ningenikuwenikba
kenibikinama warnumamalya akwa nungkwurrajukwaba mena
nginukwa-mubaba nakina Nungwarrka akina warka adidirrbura
ngayuwa-wa. 27 Akwa ngarningka nginubungkawakama akina-manja
warka ningenikilyangkuwerribikajungwi-yada karnumamalya-langwa
karningaba-murrikba akwa kirruwurrariya-murrikba. Ngayuwa
ningena ningibina-murrada kirrengkirrikena-murrada ningenimikirra
ningirukwularrinuma enena-manja angalya. Aminenena-langwa ekirra,
kembirra nginubungkawakama nakina.✡

28 “Nare-ka eyakikbijanguma enena-langwa. Adinuba aburraja
wurrakina ngawa najungweyinuma warninikijungwa warnumamalya
wurribina errikbilya-manja angalya, kuwengkirrikajama nganyangwa
ningenumayakwa-da. 29 Biya kembirra wurrakina kawurrakijadenama
yadikina aburra-langwa-langwa angalya errikbilya-langwa. Wurrib-
ina warnumamalya neyama-murruwiya eningaba, kawarumajungwu-
nama akwa kuwenibudinama akwa eneja nakina Neningikarrawara
kenuwerrungwur.denama wurrumurndakakina umba wurribina warnu-
mamalya neyama-murruwiya awurruwurrariya, kawarumajungwunama
akwa kuwenibudinama akena eneja nakina Neningikarrawara kenilek-
bajama wurrakinu-wa-da. Amandangwe-ka makina mamawura kumak-
wudangwudinama. Nare-ka kembirra eyakikbijanguma,” niyama Jesus
wurrumurndakakinu-wa wurrububungkawa WarningiJudiya-wa-da.

Jesus nara kiniyengbina enabakiyaba

30 Biya niyama ngarningka Jesus wurrumurndakakinu-wa wur-
rububungkawa WarningiJudiya-wa, “Nare-ka ngayuwa ningena eyamama
awar.duma warka ngayabakiyaba. Kilyangkuwerribikajungwuna-
manja ngayuwa karnumamalya-langwa karningaba-murrikba akwa
kirruwurrariya-murrikba, kiyaminama ngawa ebina-langwiya
kenumakina-mulangwiya Neningikarrawara ngayuwa-manja.
Eningerribirra warka ngayuwa kuwar.denama, nara eyamama
ebina ningingayindenama umba ebina yimbukwa kiyaminama
kiningayindenama nibina nginilarrkama ngayuwa yangkwurrangwa.
Kuwar.dena-mulangwa ena-langwa yimbukwa warka, kembirra
kilyangkuwerribikajungwuna-manja ngayuwa, eningaba yimbukwa
kiyaminama ningena,” niyama nakina.

31 Biya niyama nakina, “Kuminiyengbijajungwuna-manja nganyangwa-
langwa ayakwa, kembirra nara kirrakina awerrungwur.duma
nungkwurruwa ngayuwa-manja. 32 Umba eneja ngarningka
ningka-langwa nenumamalya nakina nginuminiyengbinama ayakwa
nganyangwa-langwa akwa nganja ngayuwa ningeningma amurndakibina
ayakwa alyangmandukwuna-wiya niyengbinama ngayuwa-langwa.

33 “Nungkwurraja kirralarrkama nungkwurra-langwa wurrayakwa-
murra nakinu-wa Janjana akwa eneja nginuminiyengbinuma ayakwa
alyangmandukwuna nganyangwa-langwa. 34 Mama nara karningerribirra

✡ **5:27** Janjana 1:51

karnumamalya aminiyengbuma ayakwa ngayuwa-langwa umba ngarra-makinama enena ayakwa nakina-langwa Janjana kajungwa Neningikar-rawara yikenenibikini-yada nungkwurruwa. 35 Eneja nakina Janjana bajananga wuburra niyamama ebina kirrakuminabarrakajinama mamu-rukwa karnikiliki-yada. Kirrenuwilyakajuwama karnikilika-langwa akwa kirriyekirrerriduma kirrakina. Kembirra kinuminilyelyingmama akinu-wa ayakwa ena-langwu-wa.

36 “Eneja nakina Janjana nginuminiyengbinuma alyangmandukwuna ayakwa ngayuwa-langwa. Umba ngalaja ngarningka engka yikakuwilyaka-jinama nungkwurruwa-manja nganyangwa-langwa. Amiyambena ak-ina? Eneja nakina Nungwarrka nginuwar.dikinama ngayuwa-manja ena-langwa warka ningenikiyama-langwa. Kembirra akine-ka warka yikakuwilyakajinama ngayuwa-langwa akwa yikakeningmikinama kirrak-ina nginilarrka-mulangwa Nungwarrka ngayuwa yangkwurrangwa.

37 “Umba ngarningka Nungwarrka nibina nginilarrkama ngayuwa, ene-jukwaba nginuminiyengbinuma ayakwa nganyangwa-langwa akena nara kirrakina yikinuminengkirrikena ena-langwa ayakwa akwa nara yikinir-ringka nenumukwurra, 38 akwa nara kirrakina yikingayindanga yikuw-errikambilya ngayuwa-manja ningibina nginilarrka-murrumanja Nung-warrka. Kirriyama-mulangwa amurndakakina, kembirra kirrakina kirri-yarrkuwurranguma ena-langwa ayakwa. 39-40 “Nungkwurraja Karningi-Judiya kirrububungkawa kirringayindenama yikambilyama karniba karningangkawura. Kirrilyangkiyaminama numadadinama numabu-rangkinama mangma nungkwurra-langwa Neningikarrawara-langwu-wa ayakwa. Akena nara ngawa-da! Kirruwarenama nara awerrikambilyuma ngayuwa-manja. Amandangwe-ka akina ayakwa Neningikarrawara-langwa kirrakumakinama ngayuwa-langwa. Umba ngayuwa-manja yimbukwa yikuwerrikambilya-manja, kembirra yikambilyama karniba karningangkawura kirrakina.

41 “Mama yikiyangmarngkwajinama ngayuwa-manja akwa mama nara eyangmarngkwajuma ngayuwa-wa umba nara kembirra kirrakina awerrikawarriyakama ningena. 42 Ningeningma nganja ngayuwa nara kirrakina alyelyingmama Neningikarrawara umba kirrikadika-jungwunama. 43 Nara ngayabakiyaba kilikena yangkwurrangwa umba Nungwarrka ningena nginilarrkama yangkwurrangwa. Akena nungkwurruwa karningiyekirrerru-ma ningilikenu-mulangwa ngayuwa enenu-wa angalya. Umba kalikaja-manja wurrukwala aburrabakiyaba kaminiyengbijajungwuna-manja yikabumakina-manja kirrakina, kembirra yikiyekirrerridinama warnikilika-langwa yangkwurrangwa nungkwurruwa-wa. 44 Umba kirruwarenama kirrakina nara angayinduma nakina Neningikarrawara eyangmarngkwajuma nungkwurruwa-wa. Umba kirriyekirrerridinama kirrabiyangmarngkwajina-mulangwa warnumamalya yimbukwa. Kirriyamarrkinamurra-bina yikuwerrikambilya-manja ngayuwa-wa?

45 “Dukwa kirrilyangkiyama-bu kirrakina ngayuwa kilikajama Nungwarrku-wa akwa kalekbajama ningena. Akena nara-da! Nakine-ka Nungwarrka yikenilekbajama nungkwurruwa mena-baba kirrilyangmuridinama karnikuminaburrakiyuwa ababurna-langwa ayakwa eningarumuruma Mawijija-langwa. 46-47 Akwa ngarningka kirrilyangkiyaminama-bu kirruwerringwur.denama ena-langwa-manja eningarumuruma ayakwa. Amandangwe-ka

Mawijija nginuminarrikarranguma nganyangwa-langwa! Akena nara kirrakina yikuwerrungwur.danga ena-langwa-manja ayakwa ebina narrikarrangu-murrumanja arakburakba-kiya-wiya. Nara kirrakina yikuwerrungwur.danga ena-langwa-manja ayakwa-baba, kembirra kirrakina nara awerrungwur.duma nganyangwa ayakwa nganjukwaba-da akwa nara awerrikambilyuma ngayuwa-manja-da," niyama Jesus wurrumurndakakinu-wa wurrububungkawa WarningiJudiya-wa.

6

Jesus nenukwa-mulangwa aninga wurrilyimberrkwulyumida-manja 5,000 warnungkwarba

1-4 Bi...ya nakina Jesus nilawurradinuma erribaja akinu-wa angalya Keliliyu-wa aburruwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa. Biya nuwakwudangwudina arakba warnikambarringi-yada warnikilarrmiyada emeba WarningiJudiya warnumamalya Akwurungkuwarrukwalangwa kajungwa warnikiyakuwerribiki-yada aburra-langwu-wa wurrarumuruma wurribinu-wa nawurrakijadangu-murruwa Yijiba-langwa. Wurrakina arakba kembirra narraburrungkuwarrukwa akina aruma akungwa mijiyangu-ma. Aminambilyuma ekirra nawilyakama akina akungwa Keliliya akwa Daburiyeja. Nuwangkidikarrinu...wa, biya neyar.da ayakuwarra. Kembirra nawurrakilikena angakarjiyingu-wa angalya akwa nawurrakambarringa wurrakina yakwujina. Aburraje-ka wurruwurrakwulyumida warnumamalya narrirringkama arrubuda warka Jesus-langwa neneningabaka-mulangwa wurrangbangbilyuwa-murra warnumamalya. Kembirra neniyuwarnuma arakba enuwa-wa.

5 Eneja Jesus nandiyinga akena nenirringka wurrakina wurruwurrakwulyumida warnumamalya nalikenumurra enuwa-wa. Biya niyama Jesus Bilibu-wa, "Nga-manja ngarna akubeyindenama aninga akakwuniyada wurrumurndakeyina warnumamalya?" niyama. 6 Jesus nenilabenuma niyengbinuma akina ayakwa Biliba-manja neningma-baba arakba nenikiyama-langwa.

7 Eneja niyama Biliba enuwa-wa, "Mama akuwilyakama arume-ka angwarnda, umba akilyangmuriduma ngarna ngarnikubeyinda eyukwayuwa aninga warnikalyubari-yada wurrumurndakeyina warnumamalya wurruwilyuwilyaba-wiya," niyama nakina Biliba.

8 Eneja nuwilyaba ningka-dangwa nenikabuburrakiyuwa Jesus-langwa nambilyuma nakina yakwujina. Nenimikirra Endiruwa nibina Jayumina Bida-langwa nenikumarnjenikba. Niyama nakina Endiruwa Jesus-uwa, 9 "Naka nenjarrngalyilya nuwilyakinama amangbala damba eyukwayuwa akwa ambilyuma-kiya akwalya eyukwujiya-kiya. Akena nara ngarna arijakbama aladikama wurrababurna-baba warnumamalya ena-murra aninga eyukwayuwa," niyama nakina Endiruwa.

10 Eneja Jesus niyama, "Wurrambarrijina wurrumurndakakina warnumamalya amarda-manja," niyama nakina. Ababurne-ka amarda akina yakwujina akina-manja angalya. Aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya nawurrakambarringa. Akena wurrilyimberrkwulyumideka 5,000 warnungkwarbe-ka wurruwurrakakina. 11 Kembirra arakba eneja Jesus nirndirrka amurndakibina damba akwa neniyangmarngkwajuwa Neningikarrawaru-wa. Nukuwarranga niyukwayuwaka akwa

nenukwa ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa. Aburraja kembirra narreyikena wurruwilyuwilyaba-wiya-wa warnumamalya wurribina nuwangmakayangu-murruwa yakwujina. Niyamama ngawa ngarningka akwalya-manja. Kembirra aburraja neyebukeyinuma ngawa wurrakinu...wa yanda-langwa namurndakilada.

12 Namurndakilada-manja arakba kembirra wurrakina eneja Jesus niyama ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, “Wurrarrumurndukwuna ebina eyukwayuwa narrilalika-murrumurra umba nara arndakbudadikama,” niyama nakina Jesus. 13 Kembirra aburraja narrarrumurndukwama ebina aninga narrilalika-mulangwa wurrakina warnumamalya akwa narrilyangburrukwajuwama ememberrkwa ambilyuma-manja aruma ajamurnda ebina aninga eyukwayuwa amangbala-langwa damba amurndakibina-langwa nuwalyubarinu-mulangwa warnumamalya.

14 Aburraja wurrakina warnumamalya narrirringkama arrubuda ebina niyama-mulangwa Jesus akwa namakijeyinuma wurrakina akwa neyama, “Amandangwe-ka naka Neningikarrawara-langwa nenikumakumaka ayakwa nibina nenikilarrka nakina yangkwurrangwa enenu-wa angalya-da!” neyama wurrumurndakakina-da.

15 Akena eneja arakba nakina Jesus neningma warnikilika-langwa akwa warnikirndirrki-yada wurrakina enuwa warnikangkijiri-yada kajungwa kenubungkawakini-yada nakina Jesus. Kembirra yadikina nilikena arakba ngarningka angerriba angakarjiyingu-wa angalya nakwukawura-da.

Jesus nijirrkingalyaka-mulangwa karrawara akungwa-langwiya

16 Biya numamerrkbalina arakba mamawura. Kembirra aburraja ena-langwa warnikabuburrakiyuwa nadirrirnda angerriba ebinu-wa adirrungwarna akungwa Keliliya 17 akwa namurndakirijawudija mijiyanga-manja arakba akwa narraburrindada erribaja akinu-wa angalya emikirra Kabuniyuma. Biya nalyarrngwalyilyada arakba akina. Eneja Jesus nara kinilikena aburruwa-wa-da.

18 Kembirra ngalaja arakba arrubuda arrirra nuwadirrbulanga akwa nawarumajungwunuma akina akungwa. 19 Kembirra aburraja arakba wurrakina warnikabuburrakiyuwa namideyinumurra ngawa amiyerra. Biya kembirra nenirringka nakina Jesus nijirrkingalyakama karrawara akungwa-langwiya nilikenuma nakwudangwukajungwunuma makinu-wa mijiyanga. Akena aburraja wurrakina nawurrakakbar.de-ka arakba.

20 Umba niyama eneja nakina Jesus aburruwa-wa, “Ngayuwa ningenu...wa!” niyama. “Nare-ka akbar.duma!” niyama nakina-da.

21 Aburraja kembirra neningayindanguma wurrakina nakina Jesus warnikirijawudiyi-yada makina-manja mijiyanga akena arngkawura-wiya arakba ngalaja numamindirruwajungwa ariba-manja akwudangwa akina-manja angalya nalikenu-murruwa wurrakina-da.

Warnumamalya nenuminaburangka-mulangwa Jesus-uwa

22 Kembirra mingka-manja mamawura aburraja wurribina warnumamalya nuwambilyu-murrumurra angakuba aburrungkwungaluba, nalyelyimbukweyinuma aburruwa-kiya akwa neyama, “Ngambu-wa nibina kembirra nenungkwarba nilikenuma? Yelakwa nibina ngenirringkama akena nara nibina-da. Ngarrumarringkama yimbukwa muwilyabama mijiyanga yarrungkwa akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa nalikenuma narijawudiyinuma akena nara nibina Jesus kinilikena aburruwa-manja-da,” neyama wurrakina warnumamalya-da.

23 Umba ngalaja mamurndakakina mukwala mijiyanga meningiD-
aburiyeja numamurndakumindirruwajungwunuma mijiyelya-manja ak-
wudangwa ebina-manja angalya neniyangmarngkwajuwa-murrumanja
Jesus ebina-langwa damba Neningikarrawaru-wa nenukwa-murrumanja
yakwujina wurrakina-manja warnumamalya. 24 Aburraja narrarringka-
manja wurrakina warnumamalya narrilalikama Jesus akwa ena-langwa
warnikabuburrakiyuwa akina angalya, kembirra narijawudija wurruk-
wala mamurndakakina-manja mijiyanga akwa nalikena angerriba akinu-
wa angalya Kabuniyumu-wa nenuminandeyuma wurrakina Jesus-uwa.

Jesus nakina nidamba Nakwenenibika ngakwurra-langwa

25 Bi...ya nuwakburrangaja arakba nakina Jesus jinikakwa-manja akina-
manja angalya Kabuniyuma wurrumurndakakina warnumamalya yakwu-
jina ayakuwarra akwa neyama enuwa-wa, “A nungkuwa! Ngambi-yada
ningkena ningkiyar.duma yelakwa?” neyama wurrakina.
26 Eneja Jesus niyama aburruwa-wa, “Wurrengkirraja! Mena-
burra karna yirruminaburangkama ngayuwa-wa? Kirrumumiringka-
mubaba arrubuda ningiyama-mulangwa ningena-na? Nare-ka! Yir-
ruminaburangkama ngayuwa-wa mena kirralyubarinu-mubaba damba
akwa kirriladangu-mubaba nungkwurruwa. 27 Nare-ka aburangkama
kengmandina-murruwa aninga umba wurraburangkina ebinu-wa aninga
yikakukwuna-murruwa akwenenibika nungkwurruwa-manja yikambilyi-
yada karniba kembirra karningangkawura. Amandangwa engburingka
ayakwa akina! Eneja Neningikarrawara Nungwarrka kirrenuwilyaka-
juwama nungkwurruwa-wa nginuwerrungwur.dena-mulangwa ngayuwa-
manja. Nginuwerrungwur.denama ngayuwa-manja ningibina-murrada
ningurukwularrinu-murrumanja enena-manja angalya. Kembirra nganja
ngayuwa kakwunama amukwiyadakina aninga nungkwurruwa-wa,”
niyama nakina Jesus aburruwa-wa-da.
28 Aburraja kembirra neyama wurrakina enuwa-wa, “Miyambena
yirreningayindenama Neningikarrawara yarnikiyama-langwa yarna
yarnikiladikajungwa-langwa akina aninga?” neyama wurrakina-da.
29 Eneja niyama nakina Jesus aburruwa-wa, “Enena-bina awilyaba-
ma kirrenumininingayindenama nakina Neningikarrawara karnikiyama-
langwa nungkwurruwa karnikuwerrikambilyingi-yada ngayuwa-manja
ningibina nginilarrka-murrumanja yangkwurrangwa enenu-wa angalya,”
niyama nakina Jesus.
30 Neyama aburraja enuwa-wa, “Amiyambena kembirra
arrubuda nungkwaja kiyaminama kajungwa yikuminabilyerrikini-
yada nungkuwa Neningikarrawara-langwa arrubuda yirra-langwa
akwa yikuwerrungwur.deni-yada nungkwa-langwa-manja ayakwa?
Kiyamarrkinama kembirra nungkuwa? 31 Aburraja ngakwurra-langwa
warningarakburakba-kiya wurrumirumiranyungwa nuwalyubarinuma
ebina aninga alarrkingburingka-manja angalya. Ngalaja enena nuwar-
rikarrijajungwunuma ayakwa akwa neyaminamurra, ‘Nenukwamurra
nakina wurrumurndakakinu-wa warnumamalya akina damba angaluba
karrawara-langwa warnikalyubari-yada,’ neyaminamurra akina ayakwa,”
neyama wurrakina-da.✡
32 Eneja niyama nakina Jesus, “Wurrengkirraja! Nare-ka nakina
Mawijija yikenukwa akina damba karrawara-langwa angubina-langwa
nungkwurruwa-wa, umba eneja nganyangwa Nungwarrka nakina-bina

✡ **6:31** Exodus 16:4

nenukwama aburruwa-wa akwa ngarningka yikenukwunama amamalya-dangwa damba karrawara-langwa nungkwurrajukwaba nungkwurruwa-wa. Amandangwa engburingka ayakwa akina! 33 Umba nganja ningena ningibina ningidirrirnduma yangkwurrangwa abalkaya-langwa, ningiyaminamurra akina wuburra damba yikenukwunama Neningikar-rawara nungkwurruwa-wa. Akwa ngarningka kakwunama kirrababurnu-wa karnumamalya akwenenibika ngayuwa yikambilyi-yada karniba karningangkawura-da," niyama nakina Jesus.

34 Kembirra aburraja neyama wurrakina enuwa-wa, "A nungkuwa, yikukukwuna ngawa akina damba," neyama.

35 Eneja niyama ngarningka Jesus, "Ngayuwe-ka ningena ningibina ningidamba kakwuna-mulangwa akwenenibika nungkwurruwa-wa yikambilyi-yada karniba karningangkawura," niyama Jesus. "Umba nungkwurraja kirribina karningerribirra yikilikaja-manja yikiyuwarna-manja ngayuwa-wa akwa yikuwerrikambilya-manja ngayuwa-manja, nare-ka kembirra kirrakina amureyuma akwa ngarningka nare-ka eyakwurruma umba yikiladenama ngawa kirrakina," niyama. 36 "Umba ngarramakamurra arakba ebina-wiya yirrirringkama ngayuwa nungkwurruwa akena nungkwurraja nara yikuwerrikambilya ngayuwa-manja. 37-38 Nara kidirrirnda abalkaya-langwa ningenikiyami-yada ngayuwa nganyangwa-langwiya mangma umba ningilikena yangkwurrangwa ningenikiyami-yada ngayuwa ena-langwa-langwiya mangma nibina nginilarrka-mulangwa. Ningiyamina-mulangwa amurndakakina-langwiya, kembirra nare-ka aminangkirrajuma ngayuwa karningerribirra karnumamalya yadada kirribina yikilikaja-murrumurra ngayuwa-wa. Kirrababurna-langwa karnumamalya kirribina nginukwamurra Nungwarrka ngayuwa-wa arakba, yikilikajama ngayuwa-wa-da. 39 Umba enena-bina ngawa nginumiringayindenama nibina-murrada nginilarrkama ngayuwa ningenikiyami-yada. Nakina aduwaba nginingayindenama kakwurrajini-yada ngayuwa nungkwurruwa-manja. Nakina nginukwama nungkwurruwa ngayuwa-wa akwa nara kembirra ningena alarrkama karningerribirra ngayuwa-langwa umba kirrababurna-langwa kumandakwuliyinama ngayuwa akwa kawarumajinama kenibikinama nungkwurruwa makina-manja meningarija-langwa mamawura kawarumajungwuna-murrumanja wurribina warningma-murrumurra nakina Neningikarrawara. 40 Akwa ngarningka enena-bina aduwaba ningayindenama nganyangwa Nungwarrka. Kirrumurndakibina yikirringkina-murrumurra ngayuwa Ningenikuwenikba akwa yikuwerrikambilya-murrumurra ngayuwa-manja, yikambilyama karniba karningangkawura ngawa kirrakina-da. Akwa nganja ngayuwa kembirra kawarumajinama kenibikinama nungkwurruwa meningarija-langwa-manja mamawura," niyama Jesus wurrumurndakakinu-wa warnumamalya-da.

41 Kembirra arakba aburraja wurrakina warnumamalya nangwur-rkiyengbeyinuma enuwa-langwa niyengbijajungwunu-mulangwa nakina nidamba nibina nidirrirnduma yangkwurrangwa karrawara-langwa angubina-langwa. 42 Biya neyama wurrakina, "Jawijiba-langwa nenungk-warba nenikuwenikba Jesus nakina-na? Ngarningma ngarna ena-langwa nungwenikba akwa dirndenikba. Nare-ka nakina amakama ngarna nidirrirndu-mulangwa abalkaya-langwa yangkwurrangwa!" neyama wur-rakina.

43 Eneja Jesus niyama wurrumurndakakinu-wa warnumamalya,
“Wurrungwurrkiyengminjadina arakba nara angwurrkiyengbajuma!
44 Nara karna karningerribirra alikama eyuwama ngayuwa-wa
nungkwurrabakiyaba. Nare-ka-da! Yikeniyangkijirena-manja
Nungwarrka yimbukwa nungkwurruwa nibina nginilarrkama ngayuwa,
kembirra yikilikajama kirrakina ngayuwa-wa. Akwa kawarumajinama
kirrakina kenibikinama mibina-manja ngawa meningarija-langwa-
manja mamawura. 45 Eneja nakina nuwilyaba nenikumakumaka
ayakwa Neningikarrawara-langwa narrikarranguma enena ayakwa
neyaminamurra, ‘Eneja Neningikarrawara nakina yikenakakirumakinama
kirrababurna-langwa karnumamalya,’ neyaminamurra akina ayakwa.
Nungkwurraja kirrababurna-langwa kirribina kirrengkirrikaja-
murrumurra Nungwarrku-wa akwa kirreningmidina-murrumurra
enuwa-langwa, yikilikajama ngayuwa-wa kirrakina.✡ 46 Akena nara
eyamama akina ayakwa, ‘Kirrakina kirrukwala karnumamalya arakba
kinirringkama Nungwarrka,’ nara eyamama akina. Ngayuwa yimbukwa
ninguwilyaba-ma ningenirringkama nganyangwa Nungwarrka, ningibina
ningilikenuma Neningikarrawara-langwa,” niyama nakina Jesus.
47 Biya niyama ngarningka Jesus, “Wurrengkirraja! Kirribina karninger-
ribirra yikuwerrikambilyama ngayuwa-manja, kembirra yikambilya-
murra karniba nungkwurruwa karningangkawura. 48 Ngayuwe-ka nin-
gena ningidamba kenibikina-mulangwa karningangkawura kirrakina.
Amandangwa engburingka ayakwa akina! 49 Aburraja nungkwurra-
langwa wurrumirumirenungwa warningarakburakba-kiya nuwalyubar-
inuma akina aninga alarrkingburingka-manja angalya. Biya najung-
weyinumurra wurrakina wuburra neyaminamurra wurrababurna-langwa
warnumamalya najungweyinama. 50 Umba enena ngalaja waka damba
ebina nadirrirnduma yangkwurrangwa karrawara-langwa, karninger-
ribirra yikalyubarina-manja, nara nungkwurraja kirrakina ajungwuma
akwa arukwulyuwakama alikama karnumawurrina kirriyebijeba am-
bilyuma Neningikarrawara-langwa, 51 umba yikambilyama karniba
karningangkawura enuwa-manja. Ngayuwa-bina ningena ningidamba
kenibikina-mulangwa kirrakina ningibina ningidirrirnduma yangkwur-
rangwa abalkaya-langwa. Ebina damba kakwunama nungkwurruwa-
wa ningenumadangkwa akina. Kakwunama akina kirrababurna-langwa
karnumamalya kajungwa yikambilyi-yada karniba karningangkawura
kirrakina-da,” niyama Jesus wurrumurndakakinu-wa warnumamalya.
52 Kembirra arakba aburraja wurrumurndakakina warnumamalya
WarningiJudiya nuwawinyambakeyinuma nebeyinuma aburruwa-kiya
akwa neyama, “Kiniyamarrkama kembirra naka nenungkwarba akenuk-
wunama ena-langwa nenumadangkwa ngarnikalyubari-yada ngakwur-
ruwa? Nare-ka-da!” neyama wurrakina-da.
53 Kembirra eneja Jesus niyama aburruwa-wa, “Wurrengkirraja!
Nara-manja kirrakina nungkwurruwa alyubaruma nganyangwa nin-
genumadangkwa ningibina-langwa ningirukwularrinu-mulangwa enena-
manja angalya akwa nara-manja ebekuma nganyangwa merra, kembirra
nara ambilyuma karniba karningangkawura kirrakina-da. Amandangwa
engburingka ayakwa akina! 54 Umba yikalyubarina-manja ningenumadan-
gkwa akwa ngawa yikibekina-manja nganyangwa merra, kembirra yikam-
bilyama karniba karningangkawura akwa nganja ngayuwa kawarumaji-
nama kenibikinama nungkwurruwa mibina-murrada ngawa meningarija-

✡ **6:45** Ajaya 54:13

langwa mamawura. 55 Umba nganyangwa ningenumadangkwa ningena wuburra amamalya akwalya akwa ngalajukwaba nganyangwa merra makina wuburra amamalya akubibeka. 56 Nungkwurraja kirribina karningerribirra yikalyubarina-murrumurra nganyangwa amadangkwa akwa yikibekina-murrumurra nganyangwa merra, akiyakeyinama ngarruwurrakawura-ma enena-manja angalya. 57 Eneja Nungwarrka nginilarrkama ngayuwa. Akwa nganja ningena ningambilyama ningeniba mena nginukwa-mubaba akwenenibika ngayuwa-manja. Kembirra nungkwurrajukwaba yikalyubarina-manja nganyangwa amadangkwa, karniba yikambilyama mena kenibikina-mubaba ngayuwa kirrakina. 58 Umba ngayuwa ningena ningidamba ningibina ningidirrirnduma yangkwurrangwa karrawara-langwa. Akena enena damba nara wuburra akina aninga ebina nuwalyubarinuma nungkwurra-langwa wurrumirumirenungwa warningarakburakba-kiya akwa najungweyinuma. Nungkwurraja kirribina karningerribirra yikalyubarina-manja enena damba, yikambilyama karniba karningangkawura kirrakina-da," 59 niyama nakina Jesus nenuwilyakajuwama wurrumurndakakinu-wa warnumamalya yakwujina akina-manja jinikakwa akina-manja angalya Kabuniyuma.

Jesus niyengbinu-mulangwa ayakwa akambilya-mulangwa ngarniba ngarningangkawura

60 Kembirra aburraja wurrakina wurrababurna warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa nawurrakengkirrikenuma amurndakakinu-wa ena-langwuwa ayakwa akwa neyama, "Nare-ka, akina ayakwa ngarrilyangmuridinama ngarnikeningmidi-yada ngakwurruwa. Angkaburra kembirra kuwengkirrikiyi-yada akinu-wa ayakwa?" neyama wurrakina.

61 Umba eneja nakina Jesus nenumilyakwenuma arakba ena-langwuwa warnikabuburrakiyuwa nangwurrkiyengbeyinuma aminakina-langwa ayakwa. Biya niyama kembirra Jesus aburruwa-wa, "Jerriya kembirra kirruwarenama ena ayakwa nganyangwa kajungwa kirrakina nariyada eyuwama ngayuwa-manja? 62 Nungkwurruwa yikirringkina-manja ngayuwa ningibina-murrada ningirukwularrinuma enena-manja angalya kuwarumajungwuna-manja ningena kilikaja-manja karrawaru-wa akinu-wa angalya ebina ningambilyu-murruwa adinuba-wiya, kembirra yikiyamarrkinama yikeningmidinama kirrumurndakeyina? 63 Nakinabina eneja Nenumawurrina Neningikarrawara-langwa yikenenibikinama karningangkawura kirrakina. Umba nungkwurraja kirrilyangmuridinama nungkwurrabakiyaba karnikiyama-langwa. Umba enena ayakwa ebina ningiyengbinuma nungkwurruwa-wa, yikuwerrungwur.dena-manja akina, kembirra eneja Nenumawurrina Neningikarrawara-langwa yikenenibikinama karningangkawura kirrakina. 64 Akena nara karna kirrukwala awerrungwur.duma akina-manja ayakwa," niyama Jesus. Arakbawiya Jesus naburradadangu-wiya ena-langwa warka, nakina neningma arakba wurrakina warnumamalya kawerrikambilya-murrumurra enuwamanja akwa ngarningka wurribina wurruwilyaba nara-murrumurra awerrikambilyuma enuwa-manja, wurrakina-bina karrakwunama nakina Jesus wurrukwalu-wa warnumamalya kenuwurrikbina-murruwa. 65 Biya niyama ngarningka nakina Jesus, "Nara karna karningerribirra alikama ngayuwa-wa. Yikenangkijirena-manja yimbukwa nganyangwa Nungwarrka kirrakina, kembirra yikilikajama ngayuwa-wa. Nara karna awerrungwur.duma akina-manja ayakwa-baba, kembirra ngarramakama amurndakakina ayakwa nungkwurruwa-wa," niyama nakina Jesus.

66 Yadikina-langwiya ngawa aburraja wurrababurna warnikaburrakiyuwa ena-langwa namurndakilyangkarrngajungwa akwa nara arakba keniyuwarna enuwa-manja wurrumurndakakina-da.
67 Eneja Jesus nenirringka-manja wurrumurndakibina nenilalikama nakina arakba, kembirra niyama ena-langwu-wa warnikaburrakiyuwa wurrumemberrkwu-wa wurrambilyuma, “Nungkwurrajukwaba kirringayindena yikilikaja arakba yikilalikina ngayuwa?” niyama nakina Jesus-da.
68 Eneja niyama nakina Jayumina Bida enuwa-wa, “Nara-murruwa wurribina warningaba yarnikiliki-yada yarna! Ningkakina-bina yirramakama yarna ebina ayakwa yikakenibikinama yarningangkawura. 69 Kembirra arakba yarne-ka yirruwerrikambilyama nungkuwa-manja akwa yarningma ningkakina ningkibina ningkungwurriyaka ningkuwilyaba-ma nginilarrkama angaluba Neningikarrawara,” niyama nakina Bida.
70 Kembirra eneja Jesus niyama aburruwa-wa, “Ngayuwa ninguwekbalyinuma kirrumemberrkwa kirrambilyuma-na? Akena kirruwilyaba karna yelakwa Namukwa-langwa-da!” niyama nakina Jesus aburruwa-wada. 71 Nakine-ka Jesus niyengbinuma Judija-langwa nibina nenikuwenikba nakina-langwa Jayumina NeningiKariyada. Nakina-bina nuwilyaba nibina wurrumemberrkwa wurrambilyuma-langwa warnikaburrakiyuwa akena nakina-bina nenikukwi-yada nakina Jesus wurrakinu-wa wurrukwala warnumamalya nenuwurrikbina-murruwa nakina-da.

7

Nara wurrakina kawerrikambilya Jesus-manja

1 Bi...ya eneja Jesus nilikenuma yenjerrikina engku-wa iya engku-wa angalya yakwujina Keliliya-manja. Aburraja WarningiJudiya wurrububungkawa neningayindanguma warnikuwardi-yada nakina Jesus. Kembirra aminakina-langwa nara kiningayindanga arakba Jesus kinilikena angerriba Judiyu-wa. 2 Ngalaja arakba nuwakwudangwukajungwunuma warnikambarringi-yada warnikilarrmiyada emeba WarningiJudiya warnumamalya wurrababurna-langwa amurndakibina-manja amiyerriya nalungkwayangu-murrumanja warnikalyubari-yada aninga-murriya akwa warnikilyelyimbukwajiyada ayakwa aburra-langwa-langwa wurrarumuruma. Akina emikirra kembirra Akwulungkwayija.✡
3 Aburraja kembirra Jesus-langwa warnikumarnjena nenirinjarrkama akwa neyama enuwa-wa, “Wulalika ena angalya umba jeyi! Likaja angerriba akinu-wa angalya Judiya kajungwa wurrakina warnikaburrakiyuwa nungkwa-langwa karrirringkini-yada amukwiyadakina arruburrubuda warka wuburra ningkuwar.danguma. 4 Kangayindena-manja warnumamalya kuweningmidina-manja nungkwa-langwa-langwa warka, kembirra nara abuwarrkama awar.duma nungkwa-langwa warka amurama ningkakina. Umba kuwar.denama warka ningkabilyerra kaburringkina-murrumanja wurrakina wurrababurna-langwa warnumamalya,” neyama wurrakina warnikumarnjena enuwa-wa. 5 Nara aburrajukwaba ena-langwa warnikumarnjena kawerrikambilya enuwa-manja wurrakina.
6 Eneja kembirra Jesus niyama aburruwa-wa, “Nara ambaka ningena nalikaja-wiya ningenikabilyerrika-langwa nibina narrubuda-dangwa

✡ **7:2** Leviticus 23:33-44

nilyengma Neningikarrawara. Umba nungkwurraja nungkwurra-langwa mamawura meningerribirra makina karnikiyama-langwa. 7 Aburraja warnumamalya enena-manja angalya akwa angkwulyumida-manja, nara awurrikbama nungkwurruwa-wa umba ngayuwa-wa buwurrikbinama wurrakina ningarralekbenu-mulangwa ngawa neyamina-mulangwa awurruwurrariya. 8 Nungkwurraja jeyi! Wurrilikaja wurrilyengmena arakba akinu-wa Akwulungkwayija nara-baba ningena alikama akinu-wa Akwulungkwayija, nara-baba ambaka ningena nalikaja-wiya ningenikabilyerrika-langwa nibina narrubuda-dangwa nilyengma Neningikarrawara," niyama Jesus. 9 Kembirra nambilyuma ngawa yakwujina nakina akina-manja angalya Keliliya-da.

Jesus nilikenu-mulangwa Akwulungkwayiju-wa

10 Aburraja kembirra Jesus-langwa warnikumarnjena nalyengmanguma wurrakina Jirujalemu-wa adinakba akinu-wa Akwulungkwayija warnikambarringi-yada amurndakibina-manja amiyerriya. Akwa ngarningka aburrajukwaba wurrababurne-ka warnumamalya nalikenuma yenjerrikina akinu-wa Akwulungkwayija. Eneja Jesus nakina narijidinuma arija-langwa. Nara kinabilyerrikajungwuna umba numurama nenuwurrakiyuwarnuma. 11 Akini-yada ngawa aburraja wurrakina wurrububungkawa WarningiJudiya nenuminembirrarinuma nuwaburangkeyinuma nakinu-wa Jesus akwa narreyengkilabenuma wurrumurndakakina-manja warnumamalya warningakwujina-manja akwa neyama, "Nangamba nibina nenungkwarba?" neyama wurrakina.

12 Aburraja wurrababurna warnumamalya wurribina nuwambilyuma yakwujina, nalyelyimbukweyinuma naminijirakajeyinuma ayakwa wurrakina enuwa-langwa akwa neyama wurrakina wurrukwala, "Neningabe-ka nakina nenungkwarba." Umba wurrukwala aburraja neyama, "Nare-ka! Ngarrenikadikinama ngarna ngarnumamalya nakina," neyama wurrumurndakakina. 13 Akena nuwakbar.danguma wurrumurndakakina-langwa wurrububungkawa WarningiJudiya-langwa karrangajina-mulangwa wurrakina. Kembirra nara karrabilyerrika ayakwa enuwa-langwa umba narriyukwujiyakama nalyelyimbukweyinuma.

14 Bi...ya akina Akwulungkwayija nara kajerridina ambaka umba nuwakwuleyinuma makina-manja ambaka mamawura. Kembirra eneja nakina Jesus nilikena Neningikarrawara-langwu-wa angalya akwa arakba nenakakirumakama wurrumurndakakina-manja warnumamalya yakwujina. 15 Aburraja kembirra wurrakina wurrububungkawa Warningi-Judiya neyakikbijangeyinuma angwurra akwa neyama, "Nakaka nenungkwarba nare-ka kinambarrina nakina adinakba-kiya wurrarumuruma-manja warnikakakirumaka ngakwurra-langwa-manja. Umba niyamarrkama kembirra naka neningmidinuma ababurna-langwa?" neyama wurrakina namakijeyinuma.

16 Kembirra eneja Jesus niyama wurrumurndakakinu-wa warnumamalya, "Enena ayakwa ngarrakakirumakinama ebina, nginukwama Neningikarrawara nibina nginilarrkama ngayuwa yangkwurrangwa. Nara nganyangwa ayakwa ena umba nibina-langwa. 17 Nungkwurraja yikilyangkuwerribikajungwuna-manja karnikiyama-langwa ebina kirrenumininingayindena-mulangwiya Neningikarrawara, kembirra yikeningmidinama akina ayakwa nganyangwa ebina nginukwa-murrikba Neningikarrawara akwa ningiyengbina-murrikba ayakwa ngayabakiyaba

nganyangwa-langwiya mangma. 18 Kangayindangu-manja ningena kabiyangmarngkwajini-yada akwa kabingkubarrngajini-yada wurrukwala ngayuwa-manja, kembirra kuminiyengbijajungwunuma ngayabakiyaba. Akena nganja ningeningayindenama kiningkubarrngajini-yada nakinuwa Neningikarrawara nibina nginilarrka-murruwa ngayuwa yangkwurrangwa. Ningeningayindena-mulangwa kiningkubarrngajini-yada enuwa-wa, kembirra ningiyengbinama ena-langwa ayakwa, nara ningena ekadikama umba ningilarrkularrkbakinama ningena. 19 Eneja Mawijija kirrenumakama eningarumuruma ayakwa Neningikarrawara-langwana? Akena nara kirruwilyuwilyaba kirrakina yikuminiyarrkuwaraka akina ayakwa akwa kirriyaminama ngawa kirrakina aduwaba-da. Miyambeni-yada kirrilyangkuwerribikajungwunama yikuwardenamulangwa ngayuwa kirrakina-na?" niyama Jesus wurrumurndakakinuwa WarningiJudiya warnumamalya.

20 Aburraja kembirra wurrumurndakibina warnumamalya neyama wurrakina, "Ningkarrawilyakinama wurruwilyaba wurruwurrariya wurramukwa ningkena-bina-na! Nare-ka yarna angayinduma awarduma nungkuwa-manja!" neyama wurrumurndakakina.

21 Eneja niyama Jesus aburruwa-wa, "Kirriyakikbijangeyinuma kirrarndadinuma nungkwurruwa ninguwar.dangu-mulangwa ngayuwa ebina awilyaba warka arrubuda Jebuda-manja. 22 Eneja arakburakbawiya Mawijija nenumakama nungkwurra-langwa-manja warnumamalya ebina ayakwa yikaringandena-mulangwa yikamukaduwamurrikinamulangwa nungkwurra-langwa wurrangaringariya warninikuwenungwa mamangbala mabiyakarbiya-manja mamawura. Akena nara nakina Mawijija kiniyengbina akina ayakwa kinabilyerrika umba aburraja nungkwurra-langwa wurrumirumirenungwa warningarakburakbakiya neyengbinuma akina. Mama Jebuda makina mamawura umba yikamukaduwamurrikinama ngawa warnungkwarba wurrangariya makina-manja ngawa mamawura-da, 23 kajungwa yikinuminiyarrkuwarakini-yada Mawijija-langwa-manja eningarumuruma ayakwa. Kembirra miyambena-burra kirrawinyambadina ngayuwa-manja ningeneningabaka-mulangwa nibina nenungkwarba Jebuda-manja? 24 Kirrilyangkuwerribikajungwunama ngarnumamalyalangwa ngarningaba-murrikba akwa ngarruwurrariya-murrikba ngarrakina. Kirrilyangkuwerribikajungwunuma arakba ninguwurrariyamurrikba ngayuwa kirrakina. Nara alyangkuwerribikajungwuma karna warningikarrawara-langwa warnumadangkwa umba warningarrawalangwa wurraminilyangkuwerribikajungwuna ebina-langwiya alyangmandukwuna," niyama nakina Jesus wurrumurndakakinu-wa warnumamalya.

Warnumamalya nenuminilyelyimbukweyinu-mulangwa nibina-langwa nenijirrkumarnu-mulangwa Neningikarrawara neningadinakba

25 Aburraja wurrakina warnumamalya WarningiJirujalema nenirringkama nakina Jesus nenakakirumakama wurrumurndakakina-manja warnumamalya niyengbinuma abilyerra ayakwa. Akena nara aburraja wurrakina wurrububungkawa kuwawinyambadina akwa nara keniba enuwa-wa. Kembirra wurrukwala warnumamalya naminandabumeyinuma akwa neyama, "Nakina-bina nenungkwarba nibina neningayindanguma kenuwardanguma wurrububungkawa wurrakina-na? 26 Akena

kwuja! Nara aminilawurrakajuma ayakwa enuwa-wa umba niyeng-binama abilyerra ayakwa. Dukwa warningma ngakwurra-langwa wurrububungkawa-baba nakina-bina nenuminijirabama nenijirrkumar-numa amalyirra Neningikarrawara neningadinuba-wiya neningadinakba.
27 Dukwa nara-da! Ngarningma ngarna akina angalya nilikenu-mulangwa nakina nenungkwarba narumidinu-mulangwa. Akena kinilikaja-manja nakina-murrada yangkwurrangwa, ngarningbala akina angalya kinilikaja-mulangwa nakina," neyama wurrakina warnumamalya. 28-29 Eneja Jesus nenakakirumakama ngawa yakwujina Neningikarrawara-langwa-manja angalya. Akwa niyangkuwarumajungwunuma nakina ayakwa akwa niyama, "Dukwa karningma ngayuwa, dukwa karningbala-da! Akwa dukwa karningma akina angalya ningilikenu-mulangwa ngayuwa, dukwa nara ngawa-da! Akena nara kilikena ngayabakiyaba yangkwurrangwa nganyangwa-langwiya mangma umba ningilikenuma nibina-langwa nginilarrka-mulangwa ngayuwa enenu-wa angalya akwa nilyangmandukwuna-dangwa nakina. Nungkwurruwa karningbala nakina umba ngayuwa yimbukwa ningeningmidinama-da!" niyama Jesus nakina-da.

30 Kembirra aburraja wurrumurndakakina warninungkwarba wur-rukwala neningayindanguma warnikirndirrki-yada nakina Jesus ak-ena nara ngawa kenuminjirrkilyinga wurrakina enuwa-manja mena nara ambaka numinilikenu-wiya nenikuminabilyerrika-langwa nibina-langwa nenilarrka-mulangwa Neningikarrawara nakina-bina narrubuda-dangwa nilyengma. 31 Akena aburraja wurrumurndakakina warnu-mamalya wurrababurna nawerrikambilyuma enuwa-manja umba nam-inandabumeyinuma akwa neyama wurrakina, "Nakaka nenungkwarba ngarrenuminabilyerrikama arrubuda Neningikarrawara-langwa ebina nuwabuwarrukwajungwunu-mulangwa. Kinilikaja-manja yangkwur-rangwa nibina nenuminijirrkumarnuma Neningikarrawara neningad-inakba, kembirra eningumiyambena warka kinuwar.denama nakina yelakwa? Arrubuda-dangwa yinda aba-kiya? Nara nakina awar.duma amurndakayuwaya-na?" neyama wurrakina warnumamalya-da.

32 Aburraja wurrumurndakakina WurruBarija warnungk-warba nuwengkirrikenuma wurrumurndakakina warnumamalya nangwurrkiyengbeyinu-mulangwa Jesus-langwa. Kembirra wurrumurndakakina WurruBarija akwa ngawa wurrububungkawa WurruMinida warnungkwarba narralarrka wurrukwala wurrakina warnikakukwurraja Neningikarrawara-langwa angalya yenjerrikina warnikirndirrki-yada akwa warnikididi-yada enuwa.

33 Akena eneja Jesus niyama, "Ngayuwa ningena ningam-bilyama yelakwa aduwaya-wiya. Kembirra arakba kilikajama nibinu-wa nginilarrka-murruwa ngayuwa yangkwurrangwa.
34 Yikabuburangkeyinama kirrakina ngawa ngayuwa-wa akena nara akburrangama. Nara karna alikama ngayuwa kilikaja-murruwa. Aminakina-langwa kembirra nara karna akburrangama ngayuwa," niyama nakina.

35 Kembirra aburraja WarningiJudiya wurrububungkawa neyama, "Ngambu-wa-bina naka kinilikajama kembirra nara ngakwurruwa ak-burrangama? Yinda kinilikajama angerriba emininggu-wa angalya nuwambilya-murruwa wurribina ngakwurra-langwa warnumamalya ka-jungwa kenuwilyakajini-yada ayakwa wurribina WarningiJudiya-ma

warnumamalya-na? 36 Ngarrenumakama nenikilika-langwa yenjerrikina akwa ngakwurruwa akinuminaburangkina-mulangwa enuwa-wa akena nara akburrangama nakina ngakwurruwa mena nara-baba ngarna alikama kinilikaja-murruwa. Kembirra dukwa neyamarrkama amurndakibina ayakwa ngarrenumakama niyengbinuma?" neyama wurrakina.

Akwenenibika akungwa kakwularrina-mulangwa

37 Kembirra numarakbada makina meningarija-langwa mamawura meningilarrngekburna akina-langwa Akwulungkwayija nuwambarrinumulangwa warnumamalya amurndakibina-manja amiyerriya warnikiyakuwerribiki-yada aburra-langwa-langwa wurrarumuruma.✡ Eneja Jesus narjiyinga akwa niyengbina niyangkuwarumajungwuna akwa niyama, "Kirribina karningerribirra yikiyakwurrina-manja akungwa, kwa! Yikilikaja ngayuwa-wa kajungwa kebekajini-yada. 38 Ngalaja arakburakba-kiya-wiya enena ayakwa nuwarrikarrijungwunuma akwa neyamama, 'Karningerribirra-langwa karnumamalya kirribina yikuwerrikambilya-manja ngayuwa-manja, kembirra arrawalangwa nungkwurra-langwa-langwa yukwudukwuda kakwularrinama akwenenibika akungwa wuburra amukwa akungwa neyaminama,' neyamama akina ayakwa," niyama nakina Jesus. 39 Biya nenumakamanja amurndakibina ayakwa akungwa-langwa, niyengbinuma Neningikarrawara-langwa-langwa Nenumawurrina. Akena akiniyada ngawa nara ambaka nakina Jesus kinijungwuna akwa kinuwarumajungwuna mabiyakarbiya-manja mamawura. Kembirra nara eneja Neningikarrawara ambaka kenilarrkena nakina Nenumawurrina warnumamalyu-wa. Umba ambaka-murra wurrumurndakibina warnumamalya kawerrikambilya-murrumurra Jesus-uwa, kembirra kenumenama nakina Nenumawurrina wurrakina. Akwa enambalangwa kenumamurikajinama warnikiyama-langwa eninginingabawiya arngkababurna-langwa wuburra laka amukwa akungwa eningaba nabulbeyinama arngkababurna-langwa.

Warnumamalya neningirrajuwa-mulangwa Jesus-langwa

40 Aburraja wurrumurndakibina warnumamalya nuwengkirrikena amurndakakina ayakwa Jesus niyengbinu-mulangwa akena naminandabumeyinuma akwa nenangkuwabijuwama wurrakina. Biya wurrukwala neyamamurra, "Amandangwe-ka nakina nenikumakumaka ayakwa Neningikarrawara-langwa nibina nenikilarrka nakina yangkwurrangwa," neyama wurrakina. 41 Wurrukwala neyamama, "Nakinabina nenuminijirabama nenijirrkumarnuma amalyirra Neningikarrawara neningadinuba-wiya neningadinakba!" Aburraja wurrukwala neyamama, "A.a! Nara arukwularruma nakina-murrada neningadinuba-wiya akinamanja angalya Keliliya! Nare-ka! 42 Ebina ayakwa nuwarrikarrijajungwunuma Neningikarrawara-langwa-manja jurra, ngarrakumakinama numinakina-langwa enejukwaba kinilikaja-mulangwa nenikaduwa numirenikba Deyibida-langwa-langwa akwa nenikirukwularra-langwa nakina Deyibida-langwa-manja angalya Bediliyema-manja," neyama wurrakina. Akena warningbala wurrakina nirukwularru-mulangwa Jesus Bediliyema-manja. 43 Kembirra arakba nawurrabarriyinuma Jesuslangwa. 44 Wurrukwala neningayindanguma warnikirndirrki-yada nakina Jesus akena nara kenuminjirrkilyinga wurrakina.

✡ **7:37** Janjana 7:2

45 Aburraja wurrumurndakibina warnungkwarba narrakukwurrajuwa-
murrumurra Neningikarrawara-langwa angalya, wurrumurndakibina-
murrada warnikirndirrki-yada Jesus, nalawurradinuma angaluba Jesus-
langwa akwa wurrakinu-wa wurrububungkawa WurruMinida akwa
WurruBarija warnungkwarba akwa aburraja neyama aburruwa-wa,
“Miyambena-burra nara yikinuwilyaka nibina nenungkwarba yangkwur-
rangwa?” neyama wurrakina.
46 Aburraja namurndakiyama wurrakina, “Nara ambaka wurribina
warningerribirra warnumamalya keyengbina-langwa ayakwa
Neningikarrawara-langwa wuburra naka nenungkwarba niyengbinuma,”
neyama wurrakina.
47 Neyama aburraja WurruBarija, “Wayi! Kirrenikadikama nakina
nungkwurrajukwaba! 48 Nara wurruwilyuwilyaba wurrububungkawa
kawerrikambilya wurrakina Jesus-manja akwa yirrajukwaba YirruBar-
ija. 49 Wurrumurndakibina wurrumurndakangaba warnumamalya
nuwengkirrenu-murrumurra Jesus-uwa, warningbala eningarumuruma
ayakwa Mawijija-langwa. Kembirra nakine-ka Neningikarrawara kenikba-
jinama wurrakina biya alibina-wiya keyaminama ngalaja awurrariya
aburruwa-manja,” neyama wurrakina WurruBarija nalyangkiyama akena
nara-da.
50 Nuwilyaba NuBarija nenungkwarba Nikidima, nibina nilikenu-
murrada Jesus-uwa ebina-wiya, nara kinilyangkuwamina warnikuwardi-
yada Jesus umba niyarrkabuwarrkama ngawa akwa niyama nakina
wurrukwalu-wa WurruBarija warnungkwarba, 51 “Ngakwurra-langwa
eningarumuruma ayakwa ngarrakumakinama nara alekbama ngarna
warnumamalya nara-wiya engkirrikama aburra-langwa ayakwa umba
adinuba-wiya akeningmikajungwunama wurrumurndakakina-langwa
warnumamalya neyama-mulangwa biya kembirra ngarna akalekbajama
wurrakina. Nara kembirra ngarna awarduma eningiyanda-langwa
nakina,” niyama nakina Nikidima.
52 Aburraja neyama wurrakina enuwa-wa, “Nungkwajukwaba ningkena
kinuminawilyaba-ma angalya Keliliya-bina-na? Jerriya neningaba
nakina nibina nenungkwarba NeningiKeliliya? Wurringkina kemba
Neningikarrawara-langwa jurra keningmidini-yada ngawa nara wurribina
warnikumakumaka ayakwa Neningikarrawara-langwa kalikena-langwa
Keliliya-langwa akwa nara alikama ngawa-da,” neyama wurrakina.

Narringakburrangu-mulangwa dibina didarringka nuwilyaba-manja nenungkwarba

53 Aburraja kembirra wurrababurna-langwa warnumamalya namurn-
dakilikena arakba aburra-langwu-wa angalya

8

1 umba eneja Jesus nilikena angakarjiyingu-wa angalya Alibumanju-
wa. 2 Biya kembirra nekbadu-manja wurdarriya-wiya angalya, nilawur-
radina Jesus angerriba Neningikarrawara-langwu-wa angalya Jirujalemu-
wa. Kembirra aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya nawurrak-
ilikena enuwa-wa. Eneja nambarringa yakwujina akwa nenuwilyakajuwa
wurrumurndakakina.
3 Aburraja WurruBarija warnungkwarba akwa warnikakakirumaka
ayakwa Mawijija-langwa narringawilyaka duwilyaba didarringka
nakinu-wa Jesus. Aburraja wurrukwala warnumamalya
narringakburrangama nuwilyaba-manja nenungkwarba dakina.

Wurrakine-ka WurruBarija akwa warnikakakirumaka narringarjiyaja wurrilyimbilyimberrkuwilyarra-manja warnumamalya. 4 Kembirra neyama wurrakina Jesus-uwa, “Bungkawa, daka wurrangaba narringakburrangama nuwilyaba-manja nenungkwarba yingu-mungkwuluma! 5 Neyamama akina ayakwa Mawijija-langwa ngarrakumakinama akingawardenama akingajungwajinama malarra-murra dadikarriyakajungwa-manja dadikiyaminjama didarringka. Kembirra nungkwaja ningkiyamarrkina?” neyama wurrakina. 6 Neyengbinuma akina ayakwa wurrakina kajungwa warnikukwudirrki-yada nakina Jesus nenikiyami-yada awurrariya akina warnikilekbi-yada, akena eneja Jesus nabuluwendinga ajiringka-wa akwa narrikarranga ena-langwa-murra ayarrka ajiringka-manja.

7 Neyaminjama ngawa neniyengkiyengkilabenu...wa. Eneja kembirra Jesus nuwarumajungwa akwa niyama aburruwa-wa, “Kirribina nara yikiyama awurruwurrariya kirruwilyuwilyaba, kembirra wurruma-mena meningadinuba-wiya malarra akwa yikerrikbina yikingar.dirrena,” niyama Jesus. 8 Biya nabuluwendinga ngarningka akwa narrikar-ranga ajiringka-manja. 9 Aburraja wurrumurndakakina WurruBar-ija warnungkwarba akwa warnikakakirumaka ayakwa Mawijija-langwa nuwengkirrikenu-manja akina ayakwa niyengbinuma Jesus, nawurraki-jadanga arakba wurrarumuruma wurruwilyuwilyaba-wiya adinuba-wiya, kembirra angerriba wurriyukwayuwa-wa. Neyaminjamama ngawa bi...ya Jesus yimbukwa nuwilyaba nambilya nakwukawura akwa dibina didar-ringka.

10 Kembirra Jesus nuwarumajungwa akwa niyama dakinu-wa didar-ringka, “Wa! Ngambu-wa wurrumurndakibina yelakwa warnumamalya? Kada nara wurribina yelakwa kabulekbenuma nungkuwa?” niyama nakina.

11 Ngalaja yingiyama enuwa-wa, “Nare-ka wurribina kirrinjeya!” Kembirra Jesus niyama ngaluwa-wa, “Ningena nganjukwaba nara alekbuma nungkuwa-wa, umba jeyi! Likaja akwa nara arakba arriyakajungwuma awurrariya-wa!” niyama Jesus nangamaka.

Jesus nambilya-mulangwa Nenikilarrkabarraka ngarnumamalya-langwa

12 Eneja nakina Jesus nambilyuma yakwujina ngawa Neningikarrawara-langwa-manja angalya Jirujalema-manja. Biya niyengbinuma arakba ayakwa ngarningka nakina wurrumurndakibinu-wa warnumamalya akwa niyama, “Ngayuwe-ka ningena Ningenikilarrkabarraka kirrababurna-langwa karnumamalya enena-manja angalya. Karningerribirra-langwa kirribina yikiyuwarna-manja ngayuwa-manja, nara kembirra kirrakina alikama alarrumur.da-langwiya akwa nara angkungkuwabijuma alyangmandukwuna ayakwa umba yikilikajama nganyangwa-langwiya akilarrkabarraka akwa kaminabilyerrikinama Neningikarrawara nungkwurra-langwa nibina yikenenibikinama kirrakina karningangkawura,” niyama nakina Jesus.

13 Aburrajukwaba WurruBarija warnungkwarba nuwambilyuma wur-rakina yakwujina akwa nangwurrkiyengbinuma akwa neyama Jesus-uwa, “Nungkuwa ningkena ningkuminiyengbijajungwunama ayakwa akena nungkwa-langwa ayakwa eningilyangmandukwuna-ma akina!” neyama wurrakina WurruBarija Jesus-uwa-da.

14 “A.a! Nare-ka!” niyama nakina Jesus. “Ningeningma ngayuwa akina-langwa angalya ningilikenu-mulangwa yangkwurrangwa akwa akinu-wa

angalya ngarningka kilikaja-murruwa ningena. Akena nungkwurraja karningbala ambaka yadikina ningilikenu-mulangwa akwa yenjerrikina kilikaja-murruwa ngayuwa. Ningeningma arakba akina angalya nganyangwa, kembirra mama ningena ninguminiyengbijajungwunama ayakwa nganyangwa-langwa, umba alyangmandukwune-ka nganyangwa ayakwa ena. 15 Nungkwurraja kirrakina kirrilyangkuwerribika-jungwunama warnumamalya-langwa warningaba-murrikba akwa wurruwurrariya-murrikba wurrakina nungkwurra-langwa-langwiya mangma kirriyakuwerribikaja-mulangwiya. Umba nganja ngayuwa nara alyangkuwerribikajungwuma warnumamalya-langwa aduwaba 16 umba ambaka-murra kilyangkuwerribikajungwunama ngayuwa warnumamalya-langwa, akwa kembirra kilyangkuwerribikajungwunama dirrbura ngawa mena nara-baba ngayabakiyaba eyamama umba yinaja yinuwa yinilyangkuwerribikajungwunama warnumamalya-langwa yinalakena ngayuwa akwa nibina nginilarrkama yangkwurrangwa. Nara ningena ngayabakiyaba, kembirra alyangmandukwuna nganyangwa ayakwa akina. 17 Ngalaja nungkwurra-langwa arumuruma ayakwa awilyaba neyaminama, ‘Kirrambilyuma-kiya karnumamalya yikaminiyengbina-manja ayakwa adidirrbura wurrukwala-langwa warnumamalya kinalakina, kembirra alyangmandukwuna akina ayakwa nungkwurna-langwa,’ neyaminama ayakwa akina. 18 Ngayuwa ninguminiyengbijajungwunama ayakwa nganyangwa-langwa akwa enejukwaba nganyangwa Nungwarrka nginuminiyengbinama nganyangwa-langwa nibina nginilarrkama ngayuwa yangkwurrangwa nakina-da,” niyama nakina Jesus-da.

19 Aburraja neyama wurrakina WurruBarija warnungkwarba enuwa-wa, “Nangamba kembirra Nungwena nungkwa-langwa?” neyama wurruwurrakakina. Eneja neniyelijuwama nakina Jesus aburruwa-wa akwa niyama, “Kirrilyangkiyaminama karningma ngayuwa-langwa kirrakina akena nara-da! Umba karningma-manja karna ngayuwa, kembirra yikeningmidinama enejukwaba nganyangwa Nungwarrka,” niyama nakina Jesus wurrumurndakakinu-wa WurruBarija warnungkwarba. 20 Niyengbinuma akina ayakwa nakina akini-yada ngawa nenakakirumaka-manja warnumamalya yakwujina arrawa Neningikarrawara-langwa-manja angalya narrakakumarnu-murrumanja eyukwayuwa bada eningangwarnda-langwa. Akena nare-ka wurrakina kenumanga kenuwilyaka nakina mena nara-baba ambaka numinilikenu-wiya nenikuminabilyerrika-langwa nibina-langwa nenilarrka-mulangwa Neningikarrawara nakina-bina narrubuda-dangwa nilyengma.

Nara kirrakina alikama akinu-wa angalya kilikaja-murruwa ngayuwa

21 Biya niyama ngarningka nakina Jesus wurrumurndakakinu-wa war-numamalya, “Ngayuwa kilikajama ningena engku-wa. Nungkwurraja yikuminandiyama ngayuwa-wa akena nara kirrakina akburrangama-da. Nara kirrakina alikama akinu-wa angalya kilikaja-murruwa ngayuwa umba yikambilyama yelakwa yikijungwunama mena kirriyaminjamina-mubaba awurruwurrariya kirrakina,” niyama nakina Jesus.

22 Kembirra aburraja wurrakina wurrububungkawa WarningiJudiya naminandabumeyinuma akwa neyama namakijeyina, “Niyamama nakina, ‘Nara kirrakina alikama akinu-wa angalya kilikaja-murruwa ngayuwa,’ niyamama. Dukwa amiyambena akina ayakwa? Dukwa nakina kinuwardijungwuni-yada,” neyama wurrakina.

23 Eneja Jesus niyama aburruwa-wa, “Nungkwurra karna karningiyelakwa enena-langwa angalya umba nganja ningena ningeningangaluba karrawara-langwa. Nara ningena ningeningiyelakwa enena-langwa angalya. 24 Aminakina-langwa-bina ningiyamama ngarramakama nungkwurruwa-wa, ‘Yikambilyama yelakwa nungkwurruwa yikijungweyinama mena kirriyaminjamina-mubaba awurruwurrariya kirrakina,’ ningiyamama. Yikijungwunama nungkwurruwa nara-manja kirrakina awerrikambilyuma ngayuwa-manja ningibina ningenimikirra ‘Ningambilyama ningena ningibina-murrada ningambilyama arngkababurna-langwa,’ ningenimikirra,” niyama nakina Jesus.

25 Aburraja neyama wurrakina wurrububungkawa enuwa-wa, “Ningkumiyambena ningkakina nungkuwa-burra?” neyama wurrakina. Eneja Jesus niyama, “Ngayuwa-bina ningibina-murrada ngarramaka-murrada kirrakina ebina-wiya nuwaburradadijungwunu-wiya. 26 Dukwa kiyengbiyengbinama ngayuwa ningiyirrbiyirrba ababurna ayakwa nungkwurra-langwa-langwa akwa kalekbajama nungkwurruwa-wa ababurna-langwa akena nara-da! Eneja nibina nginilarrkama ngayuwa yangkwurrangwa nilyangmandukwune-ka nakina akwa kamakinama ngayuwa warnumamalya ayakwa ebina yimbukwa ningengkirrikenu-mulangwa enuwa-langwa,” niyama nakina Jesus.

27 Akena nara aburraja wurrumurndakakina karrumumiringka akina ayakwa nakina niyengbinuma aburruwa-wa Nungwenikba-langwa. 28 Kembirra eneja Jesus niyama wurrumurndakakinu-wa, “Yikiyaminamanja yikuwurdijina-manja kirrakina eka-manja ngayuwa ningibina ningirukwularruma enena-manja angalya, kembirra karningma kirrakina ningenimikirra ‘Ningambilyama ningena ningibina-murrada ningambilyama arngkababurna-langwa,’ ningenimikirra. Akwa ngawa karningma kirrakina nara ngayuwa ningena eyamama awar.duma warka ngayabakiyaba umba ebina nginuwilyakajuwa-mulangwiya Nungwarrka akina-langwa yimbukwa ningiyaminama ngayuwa-da.

29 “Umba eneja nibina nginilarrkama ngayuwa nara nakina alalikama umba nambilyama ngawa ngayuwa-manja. Nganje-ka ningiyaminjaminama ngawa ningenuminuwerrikilyelyingmajinama, kembirra nara alalikama ngayuwa-manja nakina,” niyama Jesus.

30 Aburraja wurrababurna warnumamalya nawerrikambilyuma Jesus-manja nuwengkirrikenu-mulangwa amurndakibina ayakwa niyengbinumulangwa nakina.

Neningikarrawara akenenjungwurrena-mulangwa ngakwurruwa-manja

31 Eneja Jesus niyama wurrumurndakibinu-wa WarningiJudiya warnumamalya nawerrikambilyu-murruwa, “Nungkwurraja kirrakina kirrilyangkiyaminama kirruwerrikambilyama ngayuwa-manja akena kirrikadikajungwunama! Yikiyarrkuwarakina-manja nganyangwa ayakwa, amandangwa kirrakina kembirra nganyangwa karnikabuburrakiyuwa. 32 Akwa karningma arakba ebina alyangmandukwuna Neningikarrawara-langwa akwa yikenenjungwurrena-mulangwa kirrakina,” niyama Jesus.

33 “A.a!” neyama aburraja wurrakina. “Yarne-ka waka yirra Aburiyama-langwa yirrumirumirena yarnikinikaduwa akwa nara wurribina warningerribirra yikabuwar.dika-langwa warka. Kembirra ningkiyamarrkinama ningkiyengbinama nenikenjungwurra-langwa Neningikarrawara yarna?” neyama wurrakina.

34 Eneja Jesus niyama aburruwa-wa, “Wurrengkirraja! Kirrumurndak-
ibina karningerribirra karnumamalya kirriyaminjaminama awurruwur-
rariya, akina-bina kirrakarrkirnama kirrakuwar.dikinama kirrakina.
Amandangwa engburingka ayakwa akina! 35 Yikiyaminjamina-manja
ngawa awurruwurrariya, kembirra kirrakina karnikuminuwar.duwar.da
arakba wuburra wurrububungkawa-langwa yikabilyingina-mulangwa.
Aburraja wurrakina warnikuminuwar.duwar.da warka-langwa yimbukwa
umba eneja nakina nenikuwenikba kinumameni-yada nungwenikba-
langwa mamurukwa arija-langwi-yada. Kembirra numiyambena
nungkwurra-langwa nungwenungwa? 36 Ngayuwa ningibina
Neningikarrawara-langwa Ningenikuwenikba kenjungwurrena-manja
kirrakina, amandangwe-ka kembirra nara arakba akina awurrariya
arrkama alyingama nungkwurruwa. 37 Ningeningma ngaya ningena
kirrakina Aburiyama-langwa kirrumirumirena karnikinikaduwa.
Akena kirrakina kirrilyangkuwerribikajungwunuma yikuwardeni-yada
ningena mena nara-baba akukukweyina kirruwerringmungkwur.da
ngawa, nara-baba eningmiduma nganyangwu-wa ayakwa. 38 Ngaya
ningiyengbiyengbinama arngkababurna-langwa ebina nginuwilyakajuwa-
mulangwiya Nungwarrka nganyangwa umba nungkwaja ningkiyaminama
ebina nungkwa-langwa numirena nginumaka-mulangwiya,” niyama
nakina Jesus.
39 Umba aburraja neyama wurrakina, “Aburiyama nakina yirra-
langwa numirarrka,” neyama. Eneja niyama Jesus, “Amandangwa-
manja kirrakina kirriyukwayuwa Aburiyama-langwa, kembirra yikiyami-
nama yikuwar.denama warka ebina-murradungwa nuwar.dangu-murrada
Aburiyama, akena nara-da. 40 Umba ngayuwe-ka ningena ninge-
nungkwarba ningibina ngarramakama nungkwurruwa-wa alyangman-
dukwuna ayakwa ebina ningengkirrenuma ngayuwa Neningikarrawara-
langwa. Akena nungkwurraja yirringayindenama karnikuwardi-yada
ngayuwa enena-langwa ayakwa. Akena nara eneja nakina Aburiyama
kiniyama amukwiyadakina. 41 Nungkwurraja kirriyaminjaminama kir-
ruwar.duwar.denama amurndakibina warka nungkwurra-langwa-langwa
wurrungwungwenungwa kirrakina-da,” niyama nakina Jesus-da. Aburraja
neyama wurrakina enuwa-wa, “Nare-ka yarna warningerribirra-langwa
nungwarrka-murriya yirra-langwa, umba nuwilyaba-ma yimbukwa nung-
wanyungwa nibina-murradungwa Neningikarrawara,” neyama wurrak-
ina.
42 Eneja niyama nakina Jesus aburruwa-wa, “Amandangwa
nungkwurra-langwa Nungwenungwa Neningikarrawara-na! Kembirra
yikumumiringkinama yikilyelyingminama ngayuwa. Akena nara-da!
Ningilikenuma ngayuwa Neningikarrawara-langwa akwa ningenena
arakba yelakwa. Nara kilikena yangkwurrangwa ngayabakiyaba
umba nginilarrkama enuwa. Nginilarrka-mulangwa nakina, kembirra
yikilyelyingminama ngayuwa-da. 43 Miyambena-burra nungkwurruwa
nara eningmiduma ayakwa ningiyengbina-manja ngayuwa? Mena
kirruwarena nganyangwa ayakwa nara engkirrikama karna. 44 Kirrakina
nungkwurra Namukwa-langwa karnikabuburrakiyuwa. Nakina-
bina kiniyuwarnama kirrakina. Ebina ningayindenama nakina,
kirringayindenama ngawa yikiyaminjaminama. Eneja nakina
nilamukwarra ebina-wiya nuwaburradadijungwunu-mulangwiya.
Nare-ka nakina kiningayindanga kinengkingkirrikena akinu-wa
ayakwa alyangmandukwunu-wa mena neningilyangmandukwunama-

baba nakina. Kiniyaminjaminama ngawa kinikikadeyinama kiniyengbiyengbinama ayakwa mena nikalya-dangwa nilyengma nakina-baba akwa warnumamalya-langwa nubungkawa nakina-baba wurribina-langwa wurrikikalya.
45 “Umba nganje-ka alyangmandukwuna ayakwa ngayuwa ningiyeng-binama ningilarrkbularrkbakinama umba nungkwurraja kembirra nara kirrakina eningmiduma nganyangwa ayakwa. 46 Kirrumiyambena-murruwiya yikilekbajama ngayuwa-wa ningiyama-mulangwa awurruwur-rariya ngayuwa? Nara karna eyamama eyengbuma. Kembirra ningiyengbinu-manja alyangmandukwuna ayakwa, miyambena-burra nara eningmiduma nganyangwa ayakwa nungkwurruwa? 47 Aburraja wurribina Neningikarrawara-langwa warnumamalya kuwengkirrikajama ena-langwu-wa ayakwa. Akena nungkwurraja nare-ka Neningikarrawara-langwa kirrakina, kembirra nare-ka engkirrikama,” niyama nakina Jesus wurrumurndakakinu-wa warnumamalya.

Nara-wiya Aburiyama, Jesus nambilyuma neningadinakba

48 Aburraja kembirra neniyelijuwama wurrakina wurrububungkawa WarningiJudiya Jesus-uwa akwa neyama, “Nungkuwa ningkena NingkeningiJameriya ningkenumamalya akwa ningkarrawilyakinama wurramukwa wurruwurrariya nungkuwa-manja! Alyangmandukwuna akina ayakwa yirra-langwa-na?” neyama wurrakina.
49 Eneja niyama nakina Jesus, “Nara ningena ngaya awilyakama wurramukwa. Ningeniyangmarngkwajinama nganyangwu-wa Nungwarrka akena nungkwurraja kirriyengbinama awurrariya ayakwa ngayuwa-langwa. 50 Nara ningena angayinduma aminengkirrikaja-jungwuma ngayabakiyaba. Umba aburraja wurrakina wurruwilyaba nuwambilyama wurribina narrangayindenama kabiyangmarngkwajini-yada akwa kabingkubarrngajini-yada wurrukwala warnumamalya ngayuwa-wa. Akwa wurrakina kalyangkuwerribikajungwunama ngayuwa-langwa ningeningaba-murrikba. 51 Wurrengkirraja! Nungkwurraja yikuminiyarrkuwarakina-manja nganyangwa-langwa ayakwa, kembirra nare-ka karnumawurrina arukwulyuwakama alikama kirreyebijeba ambilyuma Neningikarrawara-langwa umba nakina Neningikarrawara yikenenibikinama kirrakina yikambilyi-yada enuwa-manja karningangkawura. Amandangwa engburingka ayakwa akina!” niyama nakina Jesus-da.
52 Kembirra aburraja namurndakiyama wurrakina wurrububungkawa WarningiJudiya enuwa-wa, “Yarningma arakba amandangwa nungkuwa ningkarrawilyakinama wurruwurrariya wurramukwa! Eneja nakina nenumawurrina Aburiyama-langwa nilikenuma warninikijungwa-langwu-wa angalya. Amandangwe-ka nijungwunuma akwa ngawa warnikumakumaka ayakwa warnumamalya Neningikarrawara-langwa najijungweyinuma aburrajukwaba wurrakina. Akena ningkiyamama nungkwaja ningkakina, ‘Karningerribirra karnumamalya yikuminiyarrkuwarakina-manja nganyangwa-langwa ayakwa, kembirra yikambilyama kirrakina karniba Neningikarrawara-manja karningangkawura,’ ningkiyamama. 53 Jerriya nara ningkakina ajungwuma? Jerriya nungkuwa ningkaruma-dangwa umba yirra-langwa numiranyungwa Aburiyama naba-kiya-na? Nare-ka! Nakine-ka nijungwuma akwa ngawa aburrajukwaba wurribina warnikumakumaka ayakwa warnumamalya Neningikarrawara-langwa najungweyinuma.

Umba ningkumiyambena kembirra ningkiyaminamurra-bina?" neyama wurrakina.
54 Eneja niyama nakina Jesus, "Ngayuwa kumiringkubarrngajungwunu-manja akwa kuminiyangmarngkwajungwunu-manja nganyangwa-langwa, kembirra yikiyaminama kirrakina, 'Nungkuwa ningkeningeningaba-ma ningkakina,' yikiyaminama nungkwurruwa. Eneja nganyangwa Nungwarrka, nakina-bina nginingkubarrngajinama ngayuwa-manja nibina-murrada kirriyamama, 'Nakina-bina Neningikarrawara yirra-langwa,' kirriyamama. 55 Akena karningbale-ka kirrakina nakina umba ngayuwa yimbukwa ningeningma nakina. Kiyama-manja ngayuwa, 'Ningeningbala nakina,' kembirra ningikalya ningakina-da wuburra nungkwurruwa kirrikikalya-da. Akena ningeningma ngayuwa nakina akwa ningenuminiyarrkuwarakinama ena-langwa ayakwa. 56 Eneja nakina nungkwurralangwa numirenungwa Aburiyama nuwerrikilyelyingminuma nakina numamarngkirringka-mulangwa mibina mamawura nganyangwa. Numarringkama makina mamawura kiyar.dena-manja yelakwa ngayuwa akwa niyekirrerridinuma nakina-da," niyama nakina Jesus-da.
57 Aburraja neyama wurrakina wurrububungkawa WarningiJudiya enuwa-wa, "Nara ambaka ningkakina ningkeniyerringka akena ningkiyamama ningkenirringkama nakina Aburiyama!" neyama wurrumurndakakina.
58 Eneja niyama nakina Jesus aburruwa-wa, "Wurrengkirraja! Narawiya nakina Aburiyama ambaka kinirukwularrina, ngayuwa ningena ningambilyuma adinakba. Amandangwa engburingka ayakwa akina!" niyama nakina Jesus.
59 Aburraja wurrumurndakibina warnumamalya narrumamanga malarra warnikuwardi-yada enuwa-wa. Akena eneja nakina Jesus numarngkilyumada akwa nilalika akina angalya Neningikarrawaralangwa nakina-da.

9

Jesus nenuminungwur.dangmajuwa-mulangwa menba nibina nirukwularrinumurra nimimba

1 Biya muwilyaba-manja mamawura Jebuda-manja nakina Jesus nilikenuma aburruwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa akina-manja ngawa Jirujalema. Biya nenakburranga nuwilyaba nenungkwarba nibina nirukwularrinumurra nimimba. 2 Kembirra aburraja wurrakina warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa neyama enuwa-wa, "A! Nungkuwa! Wurrumiyambena neyamama awurrariya, naka nimimba nenungkwarba yinda dirndenikba yinda nungwenikba? Jerriya wurrukwala neyamama awurrariya biya kembirra naka nenungkwarba nirukwularrinumurra nimimba?" neyama wurrakina warnikabuburrakiyuwa Jesus-uwa-da.
3 Eneja Jesus niyama, "A.a! Nara nakaka nenungkwarba kiningekburaka awurrariya akwa ngawa aburnajukwaba wunalakina dirndenikba iya nungwenikba keningekburaka awurrariya. Nare-ka! Nakine-ka nimimbadinuma kajungwa yikinuminirringkini-yada kirrakina arrubuda warka Neningikarrawara-langwa nakina-manja nenungkwarba. 4 Numambilyawiya meningilida, kembirra ngakwurruwa akuwar.duwar.denama amurndakibina warka arrubuda nibina-langwa nginilarrka-mulangwa ngayuwa yangkwurrangwa. Umba ngalaja makina meningalyarrngwalyilya kumulikajama arakba biya kembirra nara karningerribirra karnumamalya awar.duma warka kirrakina. 5 Ningambilya-wiya ningena enena-manja

angalya, ngayuwe-ka ningena Ningenikilarrkabarraka kirrababurna-langwa karnumamalya," niyama nakina Jesus wurrumurndakakinu-wa warnikabuburrakiyuwa.

6 Biya kembirra nakina Jesus nukwurarrma ningkalyika ajiringka ena-langwa-murra alyukwalya biya numanga akina akwa nenuminilyungk-wena nakina-langwa-manja nenungkwarba menba. 7 Kembirra niyama enuwa-wa, "Jeyi! Likaja angerriba ajarrijungwuna ningkenumukwurra angabu-wa akungwa emikirra Jayilawuma," niyama nakina Jesus. Akine-ka ekirra neyamamurra "Akungwa ebina narradikarrijungwunuma." Kembirra nilikena eneja arakba nakina nenungkwarba akungwa-wa najarrijungwunuma nenumukwurra akena nandiyinga arakba. Biya nilikena angalyu-wa ena-langwu-wa warnumamalya. 8 Kembirra abur-raja wurrakina akwa ngarningka wurrukwala warnumamalya wurribina nenirringkama neniyukwamajuwama angwarnda akwa aninga adinuba-wiya, namakijeyinuma ayakwa wurrakina akwa wurrukwala neyama, "Jerriya nakina nibina-murrada niyukwiyukwaminuma angwarndu-wa?" neyama wurrakina.

9 Umba wurrukwala neyama, "Nakina-bina nibina-murrada-da!" Umba wurrukwala neyama, "A.a! Wuburre-ka enuwa nakina!" neyama wurrakina. Akena niyama eneja nakina nenungkwarba, "Ngayuwa-bina ningena ningibina-murrada ningenungkwarba-da!" niyama nakina.

10 Aburraja neyama enuwa-wa, "Numiyamarrkama nungkwa-langwa menba numungwur.dangma?" neyama wurrakina.

11 Eneja kembirra niyama nakina nenungkwarba nenumaka wurrakinu-wa, "Nibina nenungkwarba nenimikirra Jesus ningkalyikama akina ajiringka ena-langwa-murra alyukwalya biya numanguma akina akwa nginuminilyungkwena nganyangwa-manja menba. Kembirra niyama ngayuwa-wa, 'Jeyi! Likaja angerriba ajarrijungwuna ningkenumukwurra angabu-wa akungwa emikirra Jayilawuma,' niyamama nakina. Kembirra nganja ningilikenuma ningakina akinu-wa akungwa akwa ningajarrijung-wuna ningenumukwurra akena arakba ningandiyinga," niyama nakina nenungkwarba.

12 Aburraja neyama wurrakina warnumamalya nakina-manja neniyengkilabena, "Nangamba kembirra nakina nenungkwarba?" Eneja niyama nakina nenungkwarba, "Ningeningbale-ka ngaya nakina!" niyama nakina-da.

Neniyengkilabenu-mulangwa WurruBarija nakina-manja nenungkwarba nandiyingu-mulangwa

13 Kembirra aburraja wurrumurndakakina warnumamalya nenuwilyaka nakina nenungkwarba nibina nimimbadinu-murrada wurrumurndakakinu-wa WurruBarija warnungkwarba. 14 Ngalaja mibina mamawura ningkalyika-manja Jesus akina ajiringka ena-langwa-murra alyukwalya akwa nenuminungwur.dangmajuwa-manja nenungkwarba-langwa menba, Jebuda makina. 15 Kembirra aburrajukwaba wurrakina WurruBarija warnungkwarba neniyengkilabenuma nakina-manja nenungkwarba akwa neyama, "Numiyamarrkama nungkwa-langwa menba numungwur.dangma?" neyama wurrakina. Eneja niyama nakina, "Nginuminilyungkwena nakina akina ajiringka nganyangwa-manja menba akwa ningajarrijungwunuma ningenumukwurra akena ningandiyinga arakba-da," niyama nakina nenungkwarba.

16 Aburraja wurrukwala WurruBarija warnungkwarba namakijeyinuma ayakwa wurrakina akwa neyama, “Nare-ka nakina nenungkwarba Neningikarrawara-langwa! Nenungwur.dangmajuwama nimimbalangwa menba Jebuda-manja! Warke-ka akina! Nare-ka nakina aminiyarrkuwarakama akina ayakwa eningarumuruma Jebuda-langwa,” neyama wurrakina. Umba wurrukwala neyama, “Kiniyamarrkinama nuwurrariya nenungkwarba kinuwar.denama amukwiyadakina warka arruburrubuda? Nara-da!” neyama wurrakina. Biya nawurrabarrinuma wurrakina, wurrumurndakuwarra neyengbeyinuma emininga ayakwa umba aburrajukwaba wurrumurndakukwala emininga neyengbeyinuma ayakwa.

17 Biya kembirra wurrakina WurruBarija warnungkwarba neniyengkilabena ngarningka nakinu-wa nenungkwarba akwa neyama, “Nungkwaja, amiyambena ayakwa kiyengbinama nakina-langwa numambijangajuwamulangwa nungkwa-langwa menba?” neyama wurrakina. Eneja niyama nakina nenungkwarba, “Nenikumakumake-ka ayakwa Neningikarrawaralangwa nakina nenungkwarba,” niyama nakina.

18 Akena aburraja wurrakina wurrububungkawa WarningiJudiya nara keningayindanga wurrakina kenuminikalyika nakina nimimbadinuma adinuba-wiya yanda-langwa nandeyumurra arakba. Nara wurrakina kenuminikalyika nakina yanda-langwa nenardijuwama ena-langwa dirndenikba akwa nungwenikba aburruwa-wa. 19 Biya neyama wurrakina aburnuwa-wa, “Jerriya naka nungkwurna-langwa nangariya? Jerriya kiniyamama kinalakena, ‘Naka nirukwularrinuma nimimba,’ kiniyamama? Kembirra niyamarrkama naka nandiyingama arakba?” neyama wurrumurndakakina.

20 Aburnaja neniyama wunalakina, “Yineningma-kiya yinalakena nakina yina-langwa nangariya nakina nirukwularrinuma nimimba. 21 Akena yineningbala-kiya yinalakena nandeyu-mulangwa naka akwa ngarningka yineningbala nibina nenumamalya nenuminungwur.dangmajuwama ena-langwa menba. Kembirra wuniyengkilabaja! Naruma arakba nakina. Akwa kinuminiyengbijajungwunama ayakwa enabakiyaba!” neniyama wunalakina. 22 Neniyengbina amurndakakina ayakwa mena nenakbar.dangu-mubaba wurrumurndakakina-langwa wurrububungkawa WarningiJudiya-langwa wunalakina dirndenikba iya nungwenikba. Aburraja ebina-wiya arakba nalyangkuwerribikajungwunuma wurrumurndakakina wurrububungkawa WarningiJudiya nari-yada awiyebajuma akinu-wa alikira jinikakwuwa wurribina warningerribirra keyaminama keniyengbijinama, “Nibina nenuminijirabama nenijirrkumarnuma amalyirra Neningikarrawara neningadinuba-wiya neningadinakba, nakina-bina Jesus.” 23 Aminakinalangwa kembirra aburnaja wunalakina dirndenikba akwa nungwenikba neniyamama, “Naruma arakba nakina. Kembirra wuniyengkilabaja!” neniyamama wunalakina.

24 Umba arngkambilyuma ngawa aburraja wurrumurndakakina WurruBarija warnungkwarba nenardijuwama nimimba-murrada akwa neyama wurrakina enuwa-wa, “Nara ekadikama umba yengbina alyangmandukwuna ayakwa yirruwa-wa kajungwa kinengkirrikajiyada Neningikarrawara. Yarningma yarna nuwurrariya nakina nenungkwarba,” neyama wurrakina.

25 Eneja niyama nakina nimimba-murrada, “Dukwa nuwurrariya nakina, dukwa nara-da! Ningeningbala. Umba awilyaba yimbukwa

ningeningma ningakina, ningimimbadinu-murrada akena ningandiyama arakba," niyama nakina.

26 Kembirra aburraja neyama, "Niyamarrkama nakina nginuminambijangajuwama nungkwa-langwa menba?" neyama wurrumurndakakina.

27 Eneja nakina niyama nimimba-murrada, "Ngayuwa ngarramakama arakba nungkwurruwa-wa akena nara kirrakina yikuminengkirrikena. Miyambena-burra yirrumininga yindenama ngayuwa kiyengbina ayakwa ngarningka? Dukwa nungkwurrajukwaba kirrakina kirringayindenama ena-langwi-yada karnikabuburrakiyuwa-na!" niyama nakina.

28 Kembirra aburraja wurrumurndakakina nenirinjarrkama enuwa-wa akwa neyama, "Nungkuwa ningkakina nakina-langwa nenungkwarba ningkenikabuburrakiyuwa umba yirraja yarna Mawijija-langwa yarnikabuburrakiyuwa. 29 Kwuja! Ngakwurraja ngarna ngarningma niyengbinuma ayakwa nakina Neningikarrawara Mawijiju-wa. Umba nakina nenungkwarba dukwa neningamba-langwa? Ngarningbala ngarna ngakwurruwa!" neyama wurrakina.

30 Eneja niyama nakina nimimba-murrada, "Wa! Marrakba! Karningbala kirrakina nakina nilikenu-mulangwa akena nginuminambijangajuwama nganyangwa menba! 31 Ngarningma ngarna nakina Neningikarrawara nara engkirrikuma wurruwurrariya-wa warnumamalya umba nengkirrikajama wurribinu-wa warnumamalya neniyangmarngkwajina-murruwa enuwa-wa akwa neyamina-murruwa wurrakina ebina nenumininga yindenama nakina. 32 Yadikina-langwa ningekburaka-manja Neningikarrawara angalya iya angubina, nara akengkirrikena ngarningerribirra ngarnumamalya ayakwa wurruwilyaba-langwa warnumamalya kenuminambijangajuwa-mulangwa menba nibina-langwa nenumamalya nirukwularrinu-mulangwa nimimba. 33 Nara-manja kinilikena nakina nenungkwarba Neningikarrawara-langwa, nara-maka kembirra nakina kiniyama," niyama nakina nimimba-murrada wurrumurndakakinu-wa WurruBarija warnungkwarba.

34 Kembirra aburraja neyama enuwa-wa, "Nungkuwa ningkakina ningkirukwularrinuma ningkuwurrariya akwa ningkuwurrariya ngawa aduwaba. Nare-ka amakumakama amukwiyadakina ayakwa yirruwa-wa!" neyama wurrakina. Biya arakba wurrakina naminangkirraja yadikina jinikakwa-langwa nakina akwa neyama enuwa-wa, "Jeyi! Likaja akwa nara alawurraduma ningkakina yangkwurrangwa!" neyama wurrakina.

Ngarrikadikajungwuna-mulangwa ngarnumamalya wuburra ngarrimimba

35 Eneja nakina Jesus nengkirrika ayakwa wurrakina naminangkirrajumulangwa nakina nimimba-murrada angerriba. Biya Jesus nenuminandeya nibinu-wa nenungkwarba biya nenakburranga akwa niyama, "Ningkuwerrikambilya ambaka ningkena nibina-manja nirukwularrumurrumanja enena-manja angalya?" niyama nakina Jesus.

36 Eneja niyama nakina nenungkwarba, "A! Numiyambena nakina nenungkwarba? Yimakinama ngayuwa-manja kajungwa kuwerrikambilyiyada kembirra enuwa-manja," niyama nakina.

37 Eneja niyama nakina Jesus enuwa-wa, "Kwuja! Ningkenirringkama arakba nungkuwa nakina. Ngayuwa-bina ningena ningenungkwarba ningiyengbinama nungkuwa-manja aduwaba-da," niyama nakina Jesus.

38 Kembirra eneja niyama nakina nenungkwarba enuwa-wa, “Ninguw-
errikambilyama arakba nungkuwa-manja, Ningkumikbiyiya-dangwa,”
niyama akwa neniyangmarngkwajuwa arakba nakina Jesus-manja-da.
39 Eneja niyama nakina Jesus, “Ningilikenuma yangkwurrangwa
enenu-wa angalya kilyangkuwerribikajungwuni-yada karningaba-
murrikba akwa kirruwurrariya-murrikba nungkwurruwa. Wuburra
laka wurribina warnumamalya wurrimimba-murrumurra neyaminama,
kirruwurrakuwarra kirrakina kirriyaminama mena karningbala-
baba Neningikarrawara. Umba nganja ningena ningilikenuma
yangkwurrangwa kajungwa yikeningmidini-yada nakina. Umba
kirruwurrakukwala kirrilyangkiyama kirrakina karningma nakina-da!
Akena nara-da! Nungkwurrajukwaba kirrumimbadinama wuburra
wurrimimba neyaminama,” niyama nakina Jesus.
40 Umba aburraja wurrukwala WurruBarija warnungkwarba wurribina
nuwambilyuma yakwujina Jesus-manja, nuwengkirrikenuma ena-langwa
ayakwa akwa neyama enuwa-wa, “Wa! Dukwa yirrimimba yarna
yirrajukwaba-na?” neyama wurrakina.
41 Kembirra eneja niyama nakina Jesus, “Yawa! Akena nara
kirrakina wuburra wurrimimba warningbala-murrumurra Neningikar-
rawara. Nare-ka-da! Kirriyaminama nungkwurraja, ‘Yarningma
yarna Neningikarrawara,’ kirriyaminama akena kirrikadikajungwu-
nama! Aminakina-langwa kembirra eneja Neningikarrawara yikenilek-
bajama nungkwurruwa-wa kirruwurrariya ngawa,” niyama nakina Jesus
wurrumurndakakinu-wa WurruBarija warnungkwarba.

10

Jesus nakina nenikumungkakwurraja jiba

1 Biya Jesus niyama wurrumurndakakinu-wa warnumamalya, “Wur-
rengkirrikaja! Nuwilyaba nenungkwarba nara-manja nakina awiye-
buma jiba-langwu-wa angalya ebina-langwa dawa nuwawiyebena-
mulangwa jiba, umba kinuwurdiya-manja engka-langwa-langwa akwa
kinidirrirndiya-manja biya kinawiyeba-manja arrawu-wa, nakina ne-
nungkwarba nuwurrariye-ka nengkengmina. 2 Umba nibina nenungk-
warba kinawiyebenama dawa-langwa jiba-langwu-wa angalya ebina-
langwa nuwawiyebena-mulangwa jiba, nakina-bina nibina nenungkwarba
nenikumungkakwurraja jiba-da. Amandangwa engburingka ayakwa
akina!
3 “Eneja ningka-dangwa nenungkwarba kinambilyama akwudangwa
ngawa dawa-manja nakina kenuminambijangajinama dawa
kinawiyebeni-yada nakina nenikumungkakwurraja jiba. Kembirra
eneja nenikumungkakwurraja jiba kinardijinama nakina ena-langwa
jiba, kinumurndakiyengbijinama ekirra ngala-langwa. Kembirra
ngalaja jiba kenakuminumiringkiname-ka ena-langwa ayakwa.
Biya kinumurndakijadijinama amurndakibina jiba errekbawa-da.
4 Kinilyengmenama nakina umba ngalaja jiba kenakiyuwarnama arija-
langwa enuwa-manja, mena-baba akakirume-ka ena-langwa ayakwa-da.
5 Akena kinardijina-manja nimininga nenungkwarba, nare-ka kembirra
eyuwama akina jiba enuwa-manja umba kuwangkirreyinama akina,
kuwakbar.denama nakina-langwa nenungkwarba-da, mena ekikamarra-
baba ayakwa ena-langwa-da,” niyama Jesus.

6 Jesus nenumakama ena alawudawarra jiba-langwa, akena nara karru-
mumiringka ayakwa wurrakina warnumamalya.

7 Biya ngarningka niyama Jesus aburruwa-wa, “Wurrengkirrikaja!
Ngayuwe-ka ningena wuburra akina dawa jiba-langwa. Amandangwa
engburingka ayakwa akina! 8 Wurrababurna-langwa warnungkwarba
wurribina nalyengmanguma adinuba-wiya ngayuwa-manja, wurrakina
wurrengkengmina wurruwurrariya. Ngalaja akina jiba nara
karrakuminengkirrikena ayakwa aburra-langwa kembirra. 9 Ngayuwe-
ka ningena wuburra akina dawa. Kirribina karningerribirra
yikilikaja-manja arrawu-wa akina-langwa dawa nganyangwa-langwiya,
yikuwerrikambilya-manja ngayuwa-manja kirrakina, kembirra arakba
nganyangwa kirrijiba akwa kenibikinama ngayuwa karningangkawura.
Kembirra kirrakina yikawiyebenama akwa yikijadenama akwa
yikakburranginama aninga akwa akiyakeyinama ngarruwurrakawura-
ma.
10 “Wurribina wurrengkengmina, kalikajama warnikangmadingi-yada
akwa warnikuburriji-yada akwa warnikuwardi-yada. Wurrikalya wur-
rakina! Umba nganja ningena ningilikenuma yangkwurrangwa ka-
jungwa kirrababurna-langwa karniba yikambilyi-yada kirruwurrangek-
burna kirrakina-da.
11 “Ngayuwe-ka ningena ningeningaba ningenikumungkakwurraja
jiba. Ningena-bina nara awaruma ningenikuminijungwa-langwa
ningenikuminididirraka-langwa nganyangwa-langwa jiba. 12 Umba
aburraja wurribina warnikuminuwar.duwar.da karrakwurrajinama
jiba, warningeningaba-ma wurrakina warnikumungkakwurraja.
Nare-ka aburra-langwa amurndakakina jiba umba nibina-langwa
nenungkwarba nabalija-langwa kenukwuna-mulangwa angwarnda
kenubeyindena-mulangwa wurrakinu-wa warnikuminuwar.duwar.da
kenuminakwurrajina-mulangwa amurndakakina. Kembirra amandangwa
karrarringkina-manja wurrakina warnikuminuwar.duwar.da
wurrubukwaya warnungwenimbaluba kalikaja-manja, karrilalikinama
amurndakibina jiba umba kuwangkarrinama. Kembirra wurrakine-ka
warnungwenimbaluba karrilarrmenama kawardeni-yada awilyaba jiba
umba ngalaja ebina akwala kuwangkirreyinama kawurrakerrbalinama.
13 Wurrakine-ka aburraja kembirra warnikuminuwar.duwar.da
kamarrungwayindenama karrilalikinama amurndakakina jiba mena
nara-baba aburra-langwa akina.

14 “Ngayuwe-ka ningena ningeningaba ningenikumungkakwurraja
jiba. Ningakakirume-ka nganyangwa jiba akwa ngalajukwaba ak-
ina jiba nganyangwa akakiruma ngayuwa-da, 15 wuburre-ka Nungwar-
rka enejukwaba nakakiruma ngayuwa, akwa ngayuwa nganjukwaba
ningakakiruma Nungwarrka-da. Kembirra nare-ka ngayuwa awaruma
ningenikuminijungwi-yada jiba-langwa.

16 “Ngalaja nganyangwa akwale-ka jiba nuwambilyama emininga-
manja angalya. Ekikamarra nganyangwa ayakwa akwa nara ambaka
eyuwama ngayuwa-manja. Nganja ningena kuwurramurndukwajinama
amurndakakina jiba ngalajukwaba. Kembirra akine-ka jiba kuwengkir-
rikajama nganyangwu-wa ayakwa akwa awurrakawura-ma amurndakak-
ina kuwambilyama-da. Kembirra ngayuwa ngawa ningena ninguwilyaba-
ma ningenikumungkakwurraja jiba ababurna-langwa kambilyama-da,”
niyama Jesus wurrumurndakakinu-wa warnumamalya.

17 Biya Jesus niyama ngarningka, “Ngayuwa kijungwunama ningena
ngayabakiyaba kajungwa kenibudini-yada ngarningka. Kembirra eneja
nganyangwa Nungwarrka numinilyelyingminamurra angwurra ngayuwa-
langwa. 18 Nara warna warningerribirra awarduma ngayuwa umba
ngayabakiyaba kilyangkuwerribikajungwunama kijungwuna-mulangwa
akwa kenibudina-mulangwa ngarningka. Enena-bina ebina Nungwarrka
nginumakama ningenikiyama-langwa-da,” niyama Jesus.
19 Kembirra aburraja wurrumurndakakina WarningiJudiya warnu-
mamalya nawurrabarriyinuma nangwurrkiyengbeyinuma Jesus-langwa
neniyengbijuwa-mulangwa Jesus nakina Neningikarrawara ena-langwa
Nungwenikba. 20 Wurrukwala neyama wurrakina, “Wurramukwa-
dangwa naka nenuwilyakinama enuwa-manja! Nenubuwakida nakina!
Miyambena-burra kinuminengkirraja enuwa-wa?” neyama wurrakina.
21 Umba wurrukwala neyama, “A.a! Kenuwilyakina-manja wurra-
mukwa nakina nenungkwarba, nara nakina eyengbuma amukwiyadak-
ina ayakwa! Namukwiyadakina nenungkwarba nara eningabakama
nenikandiyinga menba nibina nimimba!” neyama wurrakina.

WarningiJudiya warnumamalya nawarangu-mulangwa Jesus-manja

22 Akilarrkumurndada arakba akina. Aburraja nawurramurn-
dukwununa WarningiJudiya warnumamalya Jirujalema-manja
warnikiyakuwerribiki-yada aburra-langwu-wa wurrumirumirarrngwa
warningarakburakba-kiyu-wa narrukwurdukwurdaka-murruwa
Neningikarrawara-langwa angalya. 23 Eneja Jesus nilikenuma akina-
langwiya alingajirra amiyerriya angwarnda-murra niyarruwarnuma
Neningikarrawara-langwa-manja angalya. Akine-ka amiyerriya
emikirra Jalumuna-langwa Amiyerriya. 24 Aburraja wurrakina
warnumamalya nawurramurndukwununa enuwa-manja. Biya neyama,
“Ningkena ngawa yikikukwurukwunama ayakwa ningkeningamiyerra-
na? Nginuminijiraba-manja nginijirrkumarnu-manja amalyirra
Neningikarrawara ningkeningadinuba-wiya ningkeningadinakba
ningkakina, kembirra yirridirrburakina yirraja!” neyama wurrakina.
25 Eneja Jesus niyama aburruwa-wa, “Ngarramakama arakba kir-
rakina akena nara yikuminuwerrungwur.danga nganyangwa ayakwa.
Nganja ninguwar.duwar.denama warka ebina Nungwarrka nginuk-
wama ngayuwa ningenikiyami-yada. Akine-ka warka yikakidirrbu-
rakinama ngayuwa-langwa. 26 Akena nungkwurruwa nara awer-
rungwur.duma ngayuwa-manja mena nara-baba kirrakina nganyangwa
jiba. 27 Nganyangwa jiba akakiruma nganyangwa ayakwa akwa nganja
ningakakiruma ngala-langwa, akwa kakaburrakiyuwarnama ngayuwa-
manja. 28 Akwa nganja ngayuwa kenibikinama kuwambilyi-yada
eningangkawura eniba akwa nari-yada kembirra eyibiyuwajuma aki-
jungwa akwa nari-yada warningerribirra amurrakajuma akina ngayuwa-
langwa. 29 Nganyangwa Nungwarrka nginukwama amurndakakina jiba
ngayuwa-wa. Nara wurribina wurrukwala wuburra enuwa. Nara
kembirra warningerribirra amurrakajuma akina nganyangwa-langwa
Nungwarrka. 30 Ngayuwa akwa nganyangwa Nungwarrka yinuwilyaba-
ma yinalakena,” niyama Jesus.
31 Kembirra ngarningka aburraja WarningiJudiya warnumamalya
narrumamurndakumanga malarra kenijungwajuwi-yada Jesus-manja.
32 Akena eneja Jesus niyama, “Ningene-ka arakba ngarrawilyakajuwama
ababurna warka eninginingaba amurndakibina Nungwarrka nginukwama

ningenikiyama-langwa. Kembirra amiyambena-langwa warka karna yikijungwajinama makina-murra malarra?" niyama Jesus.
33 Aburraja neyama wurrakina enuwa-wa, "Nara yarna ajungwajuma nungkuwa ningkiyama-mubaba eningaba warka ningkakina umba kijungwunama ningkiyengbinu-mulangwa awurrariya ayakwa Neningikarrawara-langwa. Ningkilyangkiyama-bu nungkuwa akwa Neningikarrawara kinalakina kinuwilyaba-ma. Akena yande-ka ningkakina ningkenumamalya!" neyama wurrakina.
34 Eneja Jesus niyama, "Neningikarrawara-langwa-manja jurra nuwarrikarrijajungwunama akwa neyaminama, 'Neningikarrawara niyamama, Nungkwurruwa kirrakina wuburra ngayuwa Ningeningikarrawara, niyamama.'✡ 35 Akine-ka ayakwa Neningikarrawara-langwa alyangmandukwuna akwa kuwambilyama ngawa eningangkawura. Nakina-bina Neningikarrawara neniyengbijuwama wurrumurndakakina warnumamalya wuburra enuwa Neningikarrawara, wurrumurndakibinuwa niyengbinu-murruwa ena-langwa ayakwa arakburakba-kiya-wiya. 36 Miyambena-burra kembirra yirrilekbajama ngayuwa nungkwurruwa ngarramaka-mulangwa ngayuwa ningena Ningenikuwenikba Neningikarrawara-langwa? Eningawurrariya-ma akina ayakwa nganyangwa! Nakine-ka Neningikarrawara, nakina-bina Nungwarrka nuwekbalyinuma ngayuwa akwa nginilarrkama enenu-wa angalya ningenikuminuwar.di-yada enena warka. 37 Nara-manja ningena awar.duma adidirrbura warka wuburra nganyangwa Nungwarrka nuwar.denama, kembirra nara kirrakina awerrungwur.duma akwa awerrikambilyuma ngayuwa-manja. 38 Umba kuwar.dena-manja ngayuwa adidirrbura warka wuburra Nungwarrka nuwar.denama, kembirra mama kirrakina nara awerrungwur.duma nganyangwa-manja ayakwa umba nganyangwa-manja warka yikuwerrungwur.denama kirrakina. Yikuwerrungwur.denama ngayuwa-manja kajungwa yikeningmidini-yada akwa yikumumiringkini-yada ngayuwa ningambilyamulangwa Nungwarrka-manja akwa nganyangwa Nungwarrka nambilyamulangwa ngayuwa-manja. Nungwarrka akwa ngayuwa yinalakenakiya yinuwilyaba-ma ngawa," niyama Jesus wurrumurndakakinu-wa WarningiJudiya warnumamalya.
39 Ngarningka arngkawura-langwa warnikirndirrki-yada wurrakina Jesus akena eneja numarngkilyumada aburruwa-langwa. 40 Biya yadikina nilawurradina arakba niyakuwarrukwa adalyuma EningiJardina ebina Janjana nenumingekingambajuwa-murrumanja warnumamalya ebinawiya akwa nambilya yakwujina. 41 Aburraja wurrababurna warnumamalya nawurrakilikena yenjerrikina Jesus-uwa akwa namakijeyinuma namurndakiyama, "Nara Janjana kiniyaminjama arrubuda umba ababurnalangwa ayakwa alyangmandukwuna-wiya yirrenumakama naka-langwa nenungkwarba," neyama wurrakina. 42 Kembirra arakba wurrilyimberrkuwarra warnumamalya wurrababurna nawerrikambilyumurra enuwamanja.

11

Lajirida nijungwu-mulangwa

1 Eneja nuwilyaba nenungkwarba nenimikirra Lajirida nangbilyuwadinuma. Nambilyuma nakina engemba-manja angalya Bedini-manja,

✡ **10:34** Emeba 82:6

aburrubukwurruwa derrkuwenikba-kiya Mada akwa Meri. 2 Dakine-
ka Meri dibina-murrada yingijiraba-murrada Jesus-langwa-manja
alika ebina bungabungwa eningaba akwa yinginumininguringkaka-
murrada ena-langwa alika ngala-langwa-murra mamungba. Nakina-bina
nerrkuwadikba ngala-langwa Lajirida nangbilyuwadinuma nakina.

3 Aburraja Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa
nuwambilyuma engka-manja angalya wurrakina. Kembirra Lajirida-
langwa derrkuwenikba-kiya narringilarrkama ayakwa Jesus-uwa
akwa narringiyama, “Ningkumikbiyiya-dangwa, nungkwa-langwa
nenumamalya nibina ningkilyelyingminama, nijungwuname-ka
angbilyuwa,” narringiyama wurringalakina.

4 Eneja Jesus nengkirrika-manja akina ayakwa, niyama ena-langwu-wa
warnikabuburrakiyuwa, “Angbilyuwe-ka nenakuwardanguma nakina La-
jirida, akena nare-ka ajungwuma alarruma nakina. Akine-ka angbilyuwa
nenakakburrangama kajungwa kirrababurna-langwa karnumamalya
yikiniyangmarngkwajini-yada Neningikarrawaru-wa, akwa ngarningka
yikeningmidini-yada kirrakina ningena ngayuwa Ningenikuwenikba
Neningikarrawara-langwa ningarrubuda-dangwa nilyengma,” niyama
Jesus wurrumurndakakinu-wa warnikabuburrakiyuwa.

5 Jesus nilyelyingminuma angwurra Mada-kiya-manja akwa
nerrkuwarringba-manja. 6 Akena nengkirrika-manja ebina ayakwa
nangbilyuwadinu-mulangwa Lajirida, nambilyuma ngawa yakwujina
mambilyuma marringa ebina-manja angalya nambilyu-murrumanja
nakina. 7 Biya niyama ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, “Kwa,
ngarrilikaja ngarrilawurradina Judiya-wa,” niyama Jesus.

8 Aburraja warnikabuburrakiyuwa wurribina ena-langwa neyama,
“Nara! Wurrakina warnumamalya warningakwujina bungayindenama
kabuwardenama malarra-murra. Jerriya ngawa ngarningka ningkena
ningkingayindenama kilawurradinama akinu-wa angalya?” neyama Jesus-
uwa.

9 Kembirra eneja Jesus niyama, “Kumambijangina-mulangwa
mamawura akwa kumawiyebena-murruwa, akirringkinama angalya
akilikaja-murrumanja akwa ngarrumilyukwa. Kilikaja-manja ningena
meningilida, nara wurrakina angajuma. 10 Umba kumawiyebena-
manja mamawura yimbukwa, kinilyangkuwerribikajungwuna-manja
Neningikarrawara yimbukwa warnikiyami-yada wurrakina, kembirra
aburramba-langwa kabingajinama. 11 Eneja ngakwurra-langwa
nenumamalya nakina numungkwulingama marringa, akena ningena
kilikajama enuwa-wa kajungwa kinumirajangajini-yada marringa-langwa
nakina-da,” niyama Jesus.

12 Kembirra aburraja warnikabuburrakiyuwa ena-langwa neyama,
“Kinumungkwula-manja nakina, kinenibudinama kineningabadiname-
ka,” neyama. 13 Nalyangkiyamama Jesus niyengbinuma nakina
numungkwulingama-bu meningiyanda marringa nakina Lajirida. Akena
eneja Jesus neningma arakba nakina Lajirida nijungwuma.

14 Kembirra Jesus nenumungkidirrburaka arakba wurrumurndakak-
ina warnungkwarba akwa niyama aburruwa-wa, “Lajirida nijungwuma
arakba, 15 akena mama nara ningibina ngayuwa kambilya yakwujina
akini-yada ngawa nijungwu-manja nakina nenungkwarba umba eningaba
akina, kajungwa nungkwurruwa yikuwerrikambilyi-yada ngayuwa-wa.
Kwa, ngarrilikaja arakba enuwa-wa,” niyama nakina.

16 Eneja kembirra nuwilyaba nenikaburrakiyuwa Jesus-langwa
nenimikirra Damija, nenumaka ayakwa wurrumurndakibinu-
wa wurrukwalu-wa warnungkwarba. Nakine-ka nuwilyakama
ambilyuma-kiya ekirra, Damija akwa Didimija. Akine-ka ekirra
Didimija neyaminama “Nenirukwularreyinuma duwilyabama-langwa
dirndarringba muwilyabama-manja ngawa mamawura,” neyaminama
akina. Nakine-ka Damija niyama, “Kwa, ngarruwurrakilikaja naka-
manja Numikbiyiya-dangwa ngakwurruwa, kajungwa akijungweyini-yada
ngarruwurrakidirrbura enuwa-manja,” niyama nakina.

Jesus nenilirrakuwerringekburaka-mulangwa Mada-kiya-manja

17 Biya nalikena arakba Jesus akwa ena-langwa warnikabubur-
rakiyuwa Bedini-wa, biya neyar.da wurrakina yakwujina. Abur-
raja wurrukwala warnumamalya wurruminakina angalya nenumaka
Jesus-manja nenakumarnu-mulangwa nenumadangkwa medirra-manja
arrawa. Mabiyarbuwa arakba marringa nambilyuma nakina yak-
wujina. 18-19 Aburraja wurrababurne-ka warnumamalya namurndak-
ilikenuma Jirujalema-langwa Bedini-wa. Akina angalya Jirujalema
nara awilyikerra Bedini-langwa, umba awarrngkakwudangwa akina.
Kembirra namurndakilikenuma yadikina Bedini-wa narrawerringek-
burakama wurringalakina-kiya-wa wurringidarringka-kiya, nijungwu-
mulangwa nerrkuwarringba.

20 Ngalaja Mada yingengkirrika-manja dakina nakina Jesus nubukwaya
nilikenuma aburrunguwa-wa, yingilikena arakba yinginukwurukwa.
Umba ngalaja Meri yingangmakwulala dakina alikira-manja arrawa.
21 Kembirra yingiyama Mada Jesus-uwa, “Karukwa! Yelakwa kambilyu-
manja ningkena, nara-maka ningena kijungwuna,” yingiyama. 22 “Akena
nganja ningeningma aduwaba kiniyengkilabaja-manja nungkuwa
ningkakina eningerribirra ebina kingayindena-manja nungkuwa,
kembirra nakina Neningikarrawara kenukwunama nungkuwa ningkakina
aduwaba,” yingiyama.

23 Eneja niyama Jesus Mada-wa, “Nerrkuwena nungkwa-langwa kinumi-
rajanginama kinenibudinama nakina,” niyama Jesus nangamaka.

24 Ngalaja yingiyama, “Ningeningma ningena kinenibudinama
nakina, akena nara aduwaba umba ambaka-murrumurra mibina-manja
meningarija-langwa-manja mamawura kawarumajungwuna-murrumanja
wurribina warningma-murrumurra nakina Neningikarrawara,”
yingiyama dakina Mada.

25 Eneja Jesus niyama kembirra ngaluwa-wa, “Ngayuwe-ka
ningena ningibina kenibikinama kirrakina yikambilyi-yada karniba
karningangkawura. Mama karningerribirra karnumamalya
yikijungwunama umba yikuwerrikambilya-manja ngayuwa-manja,
kembirra kirrakine-ka karniba yikambilyama karningangkawura. 26 Nara
karnumawurrina arukwulyuwakama alikama kirreyebijeba ambilyuma
Neningikarrawara-langwa kirrakina umba karniba karningangkawura
yikambilyama yikuwerrikambilya-manja ngayuwa-manja. Nungkwaja
ningkeningma ena ayakwa?” niyama Jesus ngaluwa-wa.

27 “Yawe-ka, Ningkumikbiyiya-dangwa,” yingiyama ngalamba-
langwa. “Amandangwa ningeningma nungkuwa ningkakina ningkibina
yiminijirabama yijirrkumarnuma amalyirra Neningikarrawara
ningkeningadinuba-wiya ningkeningadinakba, ningkibina nenikilarrka
enenu-wa angalya, Ningkenikuwenikba ningkakina-da,” yingiyama

Mada Jesus-uwa-da. 28 Biya kembirra yingilawurradina dakina arakba angalyu-wa akwa nangardija derrkuwadikba-wa yingijiraka ayakwa nangamaka ngaluwa-wa akwa yingiyama, “Naka arakba Numikbiyiya-dangwa niyar.duma. Nginingayinduma nakina kiniyengbinama ayakwa nungkuwa-wa,” yingiyama.

29 Ngalaja Meri yingengkirrika-manja dakina akina ayakwa, yingumi-rajanga dakina biya yingenjirrikaja yingilikena Jesus-uwa yinginukwu-rukwa.

30 Eneja nakina Jesus ambaka nambilyuma ngawa ebina-manja angalya yinginakburranga-murrumanja Mada lukwakwa mamurukwa-manja. 31 Aburraja warnumamalya wurribina narringawerringekburaka-murrumurra Meri-manja ebina-manja alikira, narringarringka dakina yingilikenuma yingenjirrikenuma errekbu-wa. Nalyangkiyama yingilikena-bu medirra-wa dakina dadikungwadi-yada yakwujina angwada. Kembirra narringayuwarna dakinu-wa.

32 Ngalaja Meri yinginirringka-manja dakina Jesus, yingabuluwendinga enuwa-manja akwa yingiyama, “Ngeniyerriya! Yelakwa kambilyu-manja ningkena, nara-maka nganyangwa nerrkuwarrka kinijungwuna,” yingiyama.

33 Eneja Jesus nangarringka Meri yingungwadina dakina, akwa wur-rukwala warnumamalya aburrajukwaba biya nakine-ka nenikbarrn-gajuwama nakinu-wa nuwerrikawarriyadinuma. 34 Niyama nakina, “Nga-manja kinakumarnuma nenumadangkwa?” niyama. Aburraja neyama, “A! Angakuba! Kwa likaja kumarringkini-yada medirra nungk-wabakiyaba,” neyama.

35 Kembirra enejukwaba Jesus nungwadina-da.

36 Aburraja wurrumurndakakina warnumamalya nenirringka-manja Jesus nungwadina-manja enejukwaba, namakijeyinuma wurrakina. “Kwuja!” neyama wurrukwala. “Amandangwa nilyelyingminu-mubaba nakina nenumamalya,” namurndakiyama. 37 Umba wurrukwala neyama, “Nenumineningabakama Jesus nimimba-langwa menba-na? Kembirra keneningabaka-maka naka Lajirida-da nari-yada kinijungwuna-da,” neyama.

Jesus nenumirajangajuwa-mulangwa Lajirida-manja

38 Kembirra eneja Jesus nuwerrikubarrngwarrngwadinume-ka nakina ngawa. Niyar.da arakba mibina-manja medirra numudidikajungwunu-murrumanja adirrungwarna-murra angwarnda. 39 Kembirra nenumaka Jesus wurrukwalu-wa warnungkwarba akwa niyama, “Wurrijirena akina angwarnda medirra-langwa,” niyama. Ngalaja Mada yingiyama enuwa-wa, “Kardi! Numingbajame-ka makina medirra. Nakine-ka nenu-madangkwa nambilyuma yakwujina arrawa medirra-manja mabiyarbuwa arakba marringa,” yingiyama dakina.

40 Kembirra eneja niyama Jesus ngaluwa-wa, “Yirramakama arakba ngayuwa nungkuwa-wa, kuwerrikambilya-manja nungkuwa ngayuwa-wa aduwaba, kembirra kirringkinama akina arrubuda-dangwa Neningikarrawara-langwa,” niyama Jesus Mada-wa. 41 Kembirra aburraja wurrukwala warnungkwarba narrirnjirrkwajuwa ebina angwarnda medirra-langwa. Umba nungwundikadinga arakba Jesus karrawaru-wa akwa niyama, “Ngeniyerriya Ngangwa, ngarreyangmarngkwajinama mena-baba ningkengkirrikenuma ayakwa nganyangwa aduwaba. 42 Ningeningme-ka ningena ningkakina ningkengkingkirrikajama

ngayuwa-wa, akena ebina ayakwa ningarraminiyengbinuma warna warnumamalya yelakwa nuwengkirrikajama. Ningiyengbinuma akina kajungwa kuweningmidini-yada warna yilarrka-mulangwa nungkuwa yangkwurrangwa ningena," niyama Jesus Nungwenikba-wa Neningikarrawaru-wa. 43 Biya nijerrukwa-manja arakba, nardanguma nakina. "Lajirida...wu! Kwa jadiya...wu!" niyama.
44 Eneja nijungwu-murrada nibina nijadinga kembirra medirra-langwa-da. Ena-langwa ayarrka akwa alika namurndakeyukumurndijajung-wunuma ngawa dumbala-murra, akwa nenumadangkwa akwa ngawa aringka. Umba niyama Jesus nenumaka wurrukwalu-wa warnungkwarba, "Wunuminumurndakaburawakina dakina dumbala akwa wunilarrkiya enilikaja arakba," niyama Jesus aburruwa-wa.

Nenuminilyelyimbukweyinu-mulangwa warnikuwardi-yada Jesus

45 Aburraja warnumamalya wurribina narringangarranguma Meri-wa nenirringkama niyama-mulangwa Jesus. Kembirra arakba wurrababurna nawerrikambilyuma enuwa-manja wurrakina, 46 umba wurrukwala nalawurradinuma angerriba WurruBariju-wa warnungkwarba akwa nen-uminumakinuma niyama-mulangwa Jesus wurrumurndakakina-manja warnungkwarba. 47 Kembirra arakba aburraja wurrarumuruma WurruMinida akwa WurruBarija warnungkwarba narrawurramurn-dukwama WarningiJudiya wurrububungkawa akwa namurndakam-barringa ayakwi-yada akwa neyama, "Kwuja! Niyaminjamarrki-nama nakina amukwiyadakina arrubuda? Akiyamarrkinama kem-birra ngarna-na? 48 Umba akiyaminjamina-manja ngawa ngarna nara-manja angwanjajuma nakina, kembirra wurrababurna-langwa warnu-mamalya kawerrikambilyama arakba enuwa-manja. Kembirra aburraja WarningiRawuma wurrububungkawa kalikajama wurrakina karruburrijji-nama Neningikarrawara-langwa angalya akwa ngakwurruwa-mulangwa," neyama wurrakina.
49 Wurrumurndakakina-langwa WurruMinida, eneja nuwilyaba naruma nubungkawa NuMinida nenimikirra Kayubaja. Akwa niyama nakina wurrumurndakakinu-wa, "Kirrumurndakeyina karnumamalya karningaringkama-wiya! 50 Umba enena-bina eningaba-da! Wurruwilybaba-ma warnumamalya akabumini-jungwunama ngarruwurrakwulyumida-langwa ngarnumamalya, kajungwa nari-yada WarningiRawuma wurrububungkawa aburrijuma ngarrilyimberrkwulyumida-langwa ngarnumamalya. Kirreningbalidinamurra-bina?" niyama nakina Kayubaja. 51 Nara nakina kiniyengbina enabakiyaba umba Neningikarrawara nenung-wurrkumambambijuwama amurndakakina ayakwa nenikiyengbi-yada mena-baba akini-yada ngawa nakina naruma nubungkawa NuMinida nilyingama. Umba Neningikarrawara nenumakama enuwa-manja Jesus nenikuminijungwi-yada wurrababurna-langwa WarningiJudiya 52 akena nara yimbukwa WarningiJudiya-langwa aminijungwuma umba wurruwurrakwulyumida-langwa Neningikarrawara-langwa warnuma-malya engka-langwa iya engka-langwa angalya wurruwurrakawura-ma kuwambilyi-yada.
53 Kembirra yadikina arakba aburraja WarningiJudiya wur-rububungkawa nenuminilyelyimbukweyina warnikuwardi-yada Jesus. 54 Aminakina-langwa kembirra eneja Jesus nara nabilyerra kinilikena yenjerrikina Judiya-wa umba nilikena erribaja eyukwujiyu-wa angalya

engembu-wa Yibureyima. Akine-ka angalya nuwambilyuma akwudangwa alarrkingburingka. Nakina ngawa nambilyuma yakwujina aburruwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa.

55 Biya nuwakwudangwudina arakba warnikambarringi-yada warnikilarrmi-yada emeba WarningiJudiya warnumamalya Akwurungkuwarrukwa-langwa kajungwa warnikiyakuwerribiki-yada aburra-langwu-wa wurrarumuruma wurribinu-wa nawurrakijadangu-murruwa Yijiba-langwa. Aburraja kembirra wurrababurna-langwa WarningiJudiya warnumamalya nawurrakilikenuma emininga-langwa iya emininga-langwa angalya nawurramurndukweyinuma yenjerrikina Jirujalemu-wa kajungwa kararrkajungwuni-yada arakba adinakba warnikambarringi-yada akina. 56 Wurrakine-ka arakba nenuminaburangkeyinume-ka Jesus-uwa. Nawurramurndukweyinuma arakba Neningikarrawara-langwa-manja angalya akwa namakijeyinuma wurrakina, “Kwureya! Dukwa kinilikaja nakina yangkwurrangwa enenu-wa Akwurungkuwarrukwa, dukwa nara-da!” namurndakiyama wurrumurndakakina.

57 Aburraja wurrumurndakakina wurrarumuruma WurruMinida akwa WurruBarija warnungkwarba narramakama warnumamalyu-wa akwa neyama, “Karningerribirra karnumamalya yikinirringkina-manja Jesus, kwa yikeningmikina yikilikaja yikumakina kajungwa yikinumiyi-yada kembirra nakina,” neyama wurrakina.

12

Meri yingi-jirabama-langwa bungabungwa Jesus-langwa-manja alika

1 Bi...ya mamangbala muwilyaba marringa num-akwudangwudinuma arakba warnik-ambarringi-yada warniki-larrmi-yada emeba Warningi-Judiya warnumamalya Akwurungkuwarrukwa-langwa kajungwa warniki-yakuwerribiki-yada aburra-langwu-wa wurrarumuruma. Eneja arakba nakina Jesus ni-lawurradinuma erribaja Bedini-wa ebinu-wa angalya nenu-warumajuwamurru-wa nen-enibikamurru-wa Lajirida. 2 Aburraja wurrakina nenumin-akumarna arakba adinakba aninga Jesus-langwa. Enejukwaba nakina Lajirida n-ambilyumurra yakwujina aburruwa wur-rukwala warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa. Biya ne-yebukeyinuma wurrakina wurruwurrakawura-ma umba ngalaja dakina Mada yingi-lyilyanguma amurndakibina aninga aburruwa-wa.

3 Kembirra ngalaja Meri yingu-manga ebina akwulyubena bungabungwa yingu-beyindanguma aminaruma angwarnda eyukwujiya-ma budila akwa yingi-jiraba akina Jesus-langwa-manja alika. Kembirra yinginumini-ngburingkakama ngala-langwa-murra mamungba akwa nuw-angkarrkwulyuwakenuma ne-ngbajuma eningaba arrawa alikira-manja.

4 Eneja nakina Judija NeningiKariyada, nibina nuwilyaba nenikaburrakiyuwa Jesus-langwa, nibina neniku-kwi-yada Jesus wurrumurndakibinu-wa wurrububungkawa warniku-wardi-yada, ni-yama nakina aburruwa-wa, 5 “Miyambena-burra nara yika-kwa wurrumurndakangabu-wa akina bungabungwa kajungwa yiku-meni-yada adirrungwarna angwarnda akwa yika-kwuni-yada wurribinu-wa warningmalyingmalyingma warnumamalya?” ni-yama nakina. 6 Akena nakina Judija nu-marrungwayindangumurra wurrakina warningmalyingmalyingma warnumamalya umba numa-wilyuwilyakama

mibina meningangwarnda beka enuwa-manja. Akwali-yada n-angkangmaduma angwarnda ena-langwi-yada. Ni-yamama-langwa amurndakibina, kembirra nakina ni-yengbinuma amurnadakakina ayakwa-da.

7 Eneja kembirra Jesus ni-yama enuwa-wa, “Nga-lalika daka! Ena yingu-minambambilyuma eningadinakba bungabungwa kangumini-lyungkweni-yada nganyangwa-manja ningenumadangkwa ki-jungwa-manja ngayuwa. 8 Nganja ningena nara ambilyinguma arngkababurna-langwa nungkwurruwa-manja umba wurrakina warningmalyingmalyingma warnumamalya kuw-ambilyamurra arngakbaburna-langwa nungkwurruwa-manja,” ni-yama Jesus-da.

Nenumini-lyelyimbukweyinuma-langwa warniku-warda-langwa Lajirida

9 Aburraja wurrababurna warnumamalya WarningiJudiya nuw-engkirrikenuma Jesus ni-yar.duma-langwa Bedini-manja arakba biya kembirra aburrajukwaba nawurraki-likenuma yenjerrikina Bedini-wa. Nara warniki-rringki-yada yimbukwa nakina Jesus umba enejukwaba nakina Lajirida warniki-rringki-yada nibina-murrada nenu-warumajuwa-murrada nen-enibika-murrada Jesus. 10-11 N-enibudinuma-langwa ngarningka nakina Lajirida, kembirra wurrumurndakakina warnumamalya na-werrikuwaranguma wurrarumuruma-langwa WurruMinida umba na-werrikambilyuma Jesus-manja. Kembirra aburraja wurrumurndakakina WurruMinida ne-yawijamama akwa nenumini-lyelyimbukweyinuma warniku-warda-langwa nakina Lajirida.

Jesus ni-likenuma-langwa Jirujalemu-wa dangki-murra

12 Mingki-yada arakba makina mamawura, aburraja wurribina wurrababurna warnumamalya nawurraki-likenu-murrumurra Jirujalemu-wa warnik-ambarringi-yada akina-manja Akwurungkuwar-rukwa, nuw-engkirrika ni-likenuma-langwa Jesus enejukwaba akinu-wa angalya. 13 Kembirra nenumurndaku-manga yilyarra yinumawarruwalya warniku-warriji-yada ayarrka-murra akwa nawurraki-likena nenu-kwurukwa enuwa-wa. Ne-yangkuwarumajungwunuma wurrakina enuwa-wa akwa ne-yama, “Yirre-yangmarngkwajina yirra-langwa Ningkumikbiyiya-dangwa! Yirre-yangmarngkwajina ningkibina ngini-larrkama yangkwurrangwa Neningikarrawara! Ngeni-yangmarngkwajina Nubungkawa NgarningiYijireyila-langwa!” ne-yama wurrakina.✡

14 Eneja Jesus nang-akburranga duwilyaba dangki akwa ni-rijawudija dakina-manja. Ni-yamama nakina Jesus ebina-langwiya ayakwa nuw-arrikarrijajungwunuma-langwiya arakburakba-kiya Neningikarrawara-langwa-manja jurra. Ngarraku-makinama akina ngakwurruwa-wa akwa ne-yaminama, 15 “KarningiJirujalema karnumamalya, nara akbar.duma! Umba kwuja! Wuni-rringka nubukwaya ni-likajama nungkwurra-langwa nubungkawa dangki-murra,” ne-yaminama akina ayakwa.✡ 16 Adinuba-wiya aburraja Jesus-langwa warnikabuburrakiyuwa narr-angkungkuwabijuwa amurndakakina ayakwa kinu-bungkawadinama-langwa Jesus akwa ni-likenuma-langwa dangki-murra. Akena ambaka-murra nu-warumajungwunu-manja Jesus ni-jungwunuma-langwa mabiyakarbiya mamawurakembirra nuw-eningmidinuma

✡ **12:13** Emeba 118:25,26 ✡ **12:15** Jekaraya 9:9

arakba amurndakakina ayakwa ebina nuw-arrikarrijajungwunuma-langwa enuwa-langwa akwa ngarningka amurndakakina ne-yamama-langwa akina-langwiya ayakwa. 17-18 Miyambena-burra wurrakina wurrababurna warnumamalya nawurraki-likena nenu-kwurukwa Jesus-uwa? Wurrakina nawurraki-likenuma yenjerrikina mena nuw-engkirrikenuma-baba Jesus n-ardanguma Lajirida medirra-langwa akwa nen-enibikama. Kembirra narra-makama narri-yarrkbalijuwama wurrukwala-manja warnumamalya akina-langwa arrubuda ni-yamama-langwa Jesus. 19 Kembirra aburraja WurruBarija warnungkwarba na-werrikawarriyadinuma na-makijeyinuma akwa ne-yama, “Kardi! Ne-yamarrkinama-bina warna? Kwuja! Wurrangkwulyumida-langwa warna arakba neni-yuwarnama enuwa-wa! Ngarne-ka ngakwurruwa ngarri-lyangmuridinama nara e-yamama!” namurndaki-yama wurrakina.

Nenumin-andeyuma-langwa Jesus-uwa wurrukwala WarningiJudiya-ma warnumamalya

20 Aburraja wurruwurrakwulyumida-langwa warnumamalya emininga-langwa iya emininga-langwa angalya nawurraki-likenuma Jirujalemu-wa warnik-ambarringi-yada warniki-larrmi-yada emeba akina-langwa Akwurungkuwarrukwa warniki-yakuwerribiki-yada WarningiJudiya-langwu-wa wurrarumuruma. Wurrukwala wurrakina WarningiJudiya-ma warnumamalya. 21 Umba eneja nibina-murrada Biliba n-ambilyuma yakwujina ebina-manja angalya eyukwujiya-manja Bejeda-manja Keliliya-manja, nakina yakwujina enejukwaba. Aburraja wurrumurndakibina WarningiJudiya-ma warnumamalya na-likenuma Bilibu-wa akwa ne-yama enuwa-wa, “Wayi! Nungkuwa! Yarne-ka yini-ngayindenama yikini-rringkinama Jesus!” ne-yama wurrakina. 22 Kembirra Biliba ni-likena nenu-maka Endiruwa-manja akwa wunalakina ngawa neni-likena akwa nenu-maka Jesus-manja.

23 Eneja Jesus ni-yama wurrumurndakakinu-wa warnumamalya, “Na-darrbudinama arakba ena adinuba ebina yikenumin-abilyerrikinamurra Neningikarrawara nungkwurraja ngayuwa-bina ningena ningarrubuda-dangwa ningukwulyubena ningilyengma, ningibina ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya. 24 Wurr-engkirraja! Ebina wuburra-kiya awilyaba amaninga amadidira na-lungkuwabijajungwuna-manja ajiringka-manja, kembirra nuw-eyebirredinama ebina eningarrawa umba na-lingbijanginama akwa na-lungkuwarringinama akwa ababurne-ka amadidira nuw-arrangbijeyinama. Ebina eningadinuba-wiya amadidira nuw-eyebirredinama akwa arakba na-jungwunama. Akena nara-manja a-lungkuwabijajungwuma akina ajiringka-manja, akwa kuw-ambilya-manja engburingka, kembirra nara a-lungkuwarruma akwa arrangbijajuma ababurna amadidira umba awilyaba-ma yimbukwa amadidira aminakwukawura kuw-ambilyama. Amandangwa engburingka ayakwa akina! 25 Kirribina karningerribirra nara-manja amin-engkirrikama wurrukwalu-wa umba yiki-lyelyingmajungwuna-manja nungkwurrabakiyaba-langwa, kembirra nara karniba ambilyuma karningangkawura. Umba yikumini-yakuwabijajungwuna-manja akwa yikamini-yakuwerribikaja-manja wurrukwala-langwa, kembirra karniba yik-ambilyama karningangkawura. 26 Kirribina karningerribirra yiki-ngayindena-manja ngayuwa ningubungkawa nungkwurra-langwa, kembirra kirrakina nganyangwa karnikuminuwar.duwar.da akwa yiki-yuwarnama ngayuwa-manja kajungwa ngayuwa-manja yik-ambilyi-yada

ababurna-manja angalya ki-likajamurra-manja ngayuwa. Akwa eneja Nungwarrka yikeni-kbarrngajinama karningerribirra kirribina yikuminu-war.denama warka nganyangwa," ni-yama Jesus.

Jesus numini-yengbijajungwunuma-langwa neniki-jungwi-yada

27 Biya Jesus ni-yama ngarningka wurrumurndakakinu-wa warnumamalya, "Ki-yamarrkinama ningena? Ninguwerrikubarrnge-ka ningena arakba. Kinu-makina ningena Nungwarrka nari-yada a-lyanduma. Akena mama akina! Aminakina-langwa-baba ningena ningi-likenuma yangkwurrangwa ningeniki-yami-yada. 28 Ngangwa, wurra-dirrburakina wurrumurndakeyina-manja warnumamalya ningkarrubuda-dangwa ningkukwulyubena ningkilyengma," ni-yama nakina Jesus. Kembirra ngalaja akina amayakwa Nungwenikba-langwa ne-yengbina angaluba karrawara-langwa akwa ne-yama, "Ngayuwa arakba ningarra-dirrburakama akwa ngarningka ngawa ka-dirrburakinama nganja ningibina ningarrubuda-dangwa ningukwulyubena ningilyengma," ne-yama akina amayakwa. 29 Umba aburraja wurrumurndakakina warnumamalya nuw-engkirrikenuma akina amayakwa angaluba karrawara-langwa. Yibilyibilya-bu na-lyangkiyama aburra wurrukwala umba aburraja wurrukwala nenikumamurikaja-bu Neningikarrawara-langwa ni-yengbinumurra Jesus-uwa na-lyangkiyama wurrakina.

30 Eneja kembirra Jesus ni-yama wurrumurndakakinu-wa warnuma-malya, "Akina ebina amayakwa nara kakumini-yengbina ngayuwa-langwa umba nungkwurruwa-langwa kirrakumini-yengbinuma," ni-yama nakina. 31 "Ngalaja arakba na-darrbudinama ena yikeni-lekbajama-langwa nakina Neningikarrawara nungkwurruwa-wa kirrababurnu-wa akwa ngawa kin-ambilyama-langwa neningarrubuda-ma nibina nubungkawa enena-langwa angalya akwa angkwulyumida-langwa. 32 Kabu-wurdijina-manja wurrakina ngayuwa enena-langwa angalya, kembirra nganja nin-gena k-angkijirenama wurrababurna-langwa warnumamalya emininga-langwa iya emininga-langwa angalya nganyangwi-yada," ni-yama Jesus. 33 Jesus ni-yengbinuma akina ayakwa kajungwa warnumamalya kuw-eningmidini-yada adinakba enuwa-langwa nenikumini-jungwa-langwa wurrababurna-langwa warnumamalya ka-mambalinamurra-manja eka.

34 Aburraja kembirra wurrumurndakakina warnumamalya namin-andabumeyinuma akwa ne-yama Jesus-uwa, "Neningikarrawara-langwa-manja ayakwa nuw-arrikarrijajungwunama ngarraku-makinama nakina kin-ambilyama neniba neningangkawura nibina nenumini-jirabama neni-jirrkumarnuma amalyirra Neningikarrawara neningadinuba-wiya neningadinakba. Kembirra ki-yamarrkinama nungkuwa kabu-wurdijinama ningkakina yadada, ningkibina-murrada ningki-rukwularrinu-murrada enena-manja angalya? Ningki-yamarrkinama ningkakina ningki-yengbijajungwunama ningkenimikirra ningki-rukwularrinuma enena-manja angalya?" ne-yama wurrakina.

35 Kembirra eneja Jesus ni-yama aburruwa-wa, "Ngayuwa ningena Ningenikilarrkabarraka ningibina-murrada ngarramin-abilyerrikinama Neningikarrawara-langwa nungkwurruwa-manja akena ning-ambilyama nungkwurruwa-manja arngkidarrba yimbukwa. Yiki-likaja-manja karningerribirra alarrumur.da-langwiya, kembirra

yik-angkuwabijinama karniki-lika-langwa dirrbura kirrakina. Yik-angkuwabijinama alyangmandukwuna ayakwa Neningikarrawara-langwa umba yiki-yaminama ngawa awurruwurrariya. Kembirra ning-ambilya-wiya ningena Ningenikilarrkabarraka nungkwurruwa-manja, yiki-likajama nganyangwa-manja akilarrkabarraka kajungwa yiku-miringkini-yada dirrbura Neningikarrawara-langwa akwa nari-yada akina alarrumur.da akburranguma nungkwurruwa-manja kirri-yaminjamina-wiya awurruwurrariya. 36a Ning-ambilya-wiya ngayuwa nungkwurruwa-manja, yiku-werrikambilyama ngayuwa-manja ningibina Ningenikilarrkabarraka kajungwa nungkwurramba-langwa yiki-yamini-yada wuburra karnikilarrkabarraka wurrukwalu-wa warnumamalya warniku-miringki-yada dirrbura Neningikarrawara-langwa," ni-yama Jesus.

WarningiJudiya warnumamalya wurrubina nara ka-werrikambilya Jesus-manja

36b Ni-jerrukwama-langwa ayakwa Jesus, kembirra ni-lalika akina angalya Jirujalema umba n-abuwarrkajungwa wurrumurndakakina-langwa warnumamalya warningakwujina. 37 Mame-ka nakina Jesus ni-yamama ababurna arruburrubuda neni-rringkamurra-manja wurrumurndakakina warnumamalya, akena nara ngawa ambaka wurrakina ka-werrikambilya enuwa-manja, 38 kajungwa akina ayakwa ka-lyangmandukwunadini-yada ebina n-arrikarranguma arakburakba-kiya nakina nenikumaku-maka Neningikarrawara-langwa ayakwa nenimikirra Ajaya. Akine-ka ayakwa ne-yaminama, "Karukwa! Yikabuminu-werrungwur.danguma yirra-langwa ayakwa! Akena nara wurribina-da! Akwa nungk-waja nungkuwa ningkarramin-abilyerrikama nungkwa-langwa arrubuda! Akena nara ngawa wurribina-da!" ne-yaminama akina ayakwa.✡ 39 Wurrakina ngawa nara ka-werrikambilya mena ni-yengbinuma-baba Ajaya ngarningka engka awilyaba ayakwa. Akine-ka ne-yaminama, 40 "Neningikarrawara nenuminu-mimbakama aburra-langwa menba, akwa nenumini-lyangbudirrkama aburra-langwa aringka, kajungwa karr-angkuwabijuwi-yada aburra-langwa-murra menba akwa nari-yada karru-mumiringka aburra-langwa-murra mangma. Umba Neningikarrawara ni-yamama, 'Ngayuwa arakba ningi-yengbinuma akina ayakwa, kajungwa nari-yada a-lyangbulawurraduma wurrakina ngayuwa-wa, akwa nari-yada eningabakama aburruwa-manja,' ni-yamama Neningikarrawara," ne-yaminama akina ayakwa Ajaya-langwa. Aminakina-langwa ayakwa kembirra wurrakine-ka warnumamalya nara ka-werrikambilya Jesus-manja.✡ 41 Miyambena-burra ena Ajaya ni-yengbinuma? Dukwa nenu-marngkirringkama-baba Jesus narrubuda-dangwa nukwulyubena nilyengma. Kembirra nenumini-yengbinuma enuwa-langwa.

42 Kada wurrumurndakakina WarningiJudiya wurrububungkawa wurrababurna-langwa nenumini-yarrkuwaranga Jesus. Nara-da! Umba aburraja wurrukwala na-werrikambilyuma enuwa-manja akena nara ke-yengbina abilyerra enuwa-langwa, mena nuw-akbar.danguma-baba wurrakina WurruBarija-langwa warnungkwarba. Wurrumurndakakine-ka WurruBarija warnungkwarba narra-makama adinakba warnumamalya-manja nari-yada a-werrikambilyuma enuwa-manja. Akena ka-werrikambilya-manja warningerribirra enuwa-manja, kembirra wurrumurndakakina WurruBarija warnungkwarba

✡ **12:38** Ajaya 53:1 ✡ **12:40** Ajaya 6:10

ka-minangkirreyinama amurndakakina-langwa jinikakwa kajungwa nari-yada e-yangmarngkwajuma Neningikarrawaru-wa yakwujina.
43 Akwa ngarningka wurrakina WarningiJudiya wurrububungkawa narra-ngayindanguma wurrumurndakakina warnumamalya nari-yada kuw-engkirrikena Neningikarrawaru-wa neniku-werrungwur.di-yada aburruwa-wa umba karra-werrungwur.deni-yada angwurra aburruwa-manja.

Jesus-langwa ayakwa ka-lyangkarrngajungwunama-langwa ngakwurruwa-wa

44 Eneja Jesus ni-yengbina ni-yangkuwarumajungwunuma akwa ni-yama, “Kirribina karningerribirra yiku-werrikambilya-murrumurra ngayuwa-manja, nara yimbukwa ngayuwa-manja a-werrikambilyuma kirrakina umba ngarningka Nungwarrka-manja yiku-werrikambilyama, nibina ngini-larrkamurra-manja ngayuwa yangkwurrangwa. 45 Yiki-rringkina-manja kirrakina ngayuwa-wa, kembirra yikini-rringkinama enejukwaba nibina ngini-larrkama ngayuwa. 46 Nganja ningena Ningenikilarrkabarraka ningibina ningi-likenuma enenu-wa angalya kajungwa karningerribirra-langwa kirribina yiku-werrikambilya-murruwiya ngayuwa-wa nari-yada alarrumur.da-manja ambilyuma kirrakina yiken-angkuwabijini-yada Neningikarrawara umba alarradada-langwiya yiki-likaji-yada yikinu-miringkini-yada enuwa-manja.
47 “Umba kirrumurndakibina yik-engkirraja-murruwiya nganyangwa ayakwa yikumini-yarrkuwurrena-manja akina, nara nganja kembirra a-lekbuma nungkwurruwa-manja. Nara ngayuwa ningena ki-likena ningeniki-lekbi-yada kirrakina umba ningi-likenuma ningena ningenik-enibiki-yada kirrilyimberrkwulyumida-langwa karnumamalya engka-langwa iya engka-langwa angalya. 48 Umba arrkala ngalaja ngarningka ambaka awilyaba yikaki-lekbajama kirribina yiku-warenama akwa yikumini-yarrkuwurrenama nganyangwa ayakwa. Amurndakibina ayakwa ningi-yengbinuma-langwa ngayuwa, akina-bina ka-lyangkarrngajungwunama ka-lawurradinama nungkwurruwa-wa akwa yikaki-lekbajama meningarija-langwa-manja mamawura kini-lyangkuwerribikajungwuna-manja Neningikarrawara karningaba-murrikba akwa kirruwurrariya-murrikba. 49 Akina-bina amandangwa alyangmandukwuna mena nara-baba ki-yengbina ngayabakiyaba umba ebina yimbukwa Nungwarrka nginu-makama-langwiya ningeniki-yengba-langwa, akina-langwa-bina kembirra ningi-yengbinuma, nakina nibina ngini-larrkama ngayuwa yangkwurrangwa. 50 Ningeningma ningena amurndakibina ayakwa nginu-makama-langwa Nungwarrka ngayuwa-manja, yiku-werrungwur.dena-manja amurndakibina-manja, kembirra yiken-enibikinama nakina karningangkawura yik-ambilyi-yada kirrakina. Aminakina-langwa-bina ebina ababurna-langwa ningi-yengbinama-langwa, akina-bina Nungwarrka nginu-makinama ngayuwa-wa ningeniki-yengbi-yada,” ni-yama nakina Jesus.

13

Jesus nenumin-ajirranguma-langwa alika ena-langwa-langwa warnikabuburrakiyuwa

1 Muwilyaba-ma arakba num-akwudangwudinuma makina mamawura warnik-ambarringi-yada warniki-larrmi-yada emeba WarningiJudiya

warnumamalya Akwurungkuwarrukwa-langwa kajungwa warniki-yakuwerribiki-yada aburra-langwu-wa wurrarumuruma. Eneja arakba Jesus neningma nakina na-darrbudinuma neniki-lalika-langwa enena angalya umba neniki-liki-yada Nungwenikba-langwu-wa angalya. Ni-lyelyelyingminuma nakina wurrababurna-langwa wurrumurndakibina neni-yuwarnu-murrumurra enuwa-manja enena-manja angalya akwa ni-lyelyingminuma nakina neningangkwura yanda-langwa ni-jungwunuma.

2 Kembirra num-awiyeba-manja mamawura, Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa ne-yebukeyina aninga wurruwurrakawura-ma. Akena nara-wiya ambaka kuw-alyubarina aninga wurrakina, eneja arakba nakina Namukwa nenu-kwudirrka Judija nibina nenikuwenikba Jayumuna NeningiKariyada-langwa, kajungwa kenu-kwi-yada Jesus wurrumurndakakinu-wa wurrububungkawa kenu-wardangi-yada nakina.

3 Eneja Jesus neningma arakba nakina nenu-bungkawakama-langwa Nungwenikba angkwulyumida-manja. Akwa ngarningka neningma ni-likenuma-langwa nakina angaluba Neningikarrawara-langwa akwa neniki-lawurrada-langwa yenjerrikina ngarningka enuwa-wa. 4 Nuw-alyubarinu-wiya ngawa wurrakina akina aninga, Jesus nu-mirajanga akwa nang-abuwaraka dadingikarrawara dumbala umba ngarnumadangkwa dumbala n-abaldamura dawula-murra. 5 Kembirra ni-jiraba akungwa marumu-wa damba-langwu-wa mamurndakijika akwa nenumin-ajirranga alika ena-langwa-langwa warnikabuburrakiyuwa wurruwilyuwilyaba-wiya-langwa akwa nanga-rndirrka dibina-murrada dumbala n-abaldamurinuma akwa nenumini-ngburingkaka aburra-langwa alika.

6 N-abuluwendingu-manja arakba Jayumuna Bida-manja, eneja kembirra ni-yama nakina, “Wa, nungkuwa! Jerriya ningkena yikumin-ajirrenama alika nganyangwa-na?” ni-yama nakina.

7 Eneja Jesus ni-yama, “Ningk-angkuwabijinama enena ningi-yaminama-langwa aduwaba umba ambaka-murra kembirra ningkakina ku-mumiringkinama,” ni-yama nakina.

8 Eneja Bida ni-yama, “A.a! Nare-ka amin-ajarruma nganyangwa alika!” ni-yama nakina. Eneja Jesus ni-yama, “Nara-manja ajar-ruma ngayuwa nungkuwa-manja, nara kembirra arakba ningkakina nganyangwa yenubiyakaja-da,” ni-yama nakina.

9 Eneja Jayumuna Bida ni-yama, “Kembirra nara alika yimbukwa amin-ajarruma umba ayarrka akwa aringka yimin-ajirrena ngarningka,” ni-yama nakina.

10 Jesus ni-yama nakina, “Warningerribirra-langwa wurribina warnu-mamalya nuw-ajarrijungwuna-murrumurra akwa wurrumungkwur.da-murrumurra, nara ngarningka ajarrijungwuma umba alika yimbukwa karr-ajirrenama aburra-langwa. Umba nungkwurraja nganyangwa-wiya karnikabuburrakiyuwa karna kirruminjirrmungkwur.da akena ningkuwilyaba ningkena yelakwa ningkeninguminjirrmungkwur.da-ma,” ni-yama nakina. 11 Jesus neningma nibina kenu-kwunama-langwa nakina wurrumurndakakinu-wa wurrububungkawa warniku-wardi-yada. Nen-ingma arakba nakina-baba adinakba-kiya, kembirra nakina ni-yamama, “Ningkuwilyaba ningkena yelakwa ningkeningumungkwur.da-ma,” ni-yamama nakina.

12 Biya nenumin-ajirranguma-langwa Jesus aburra-langwa alika, kembirra nanga-rndirrka dadingikarrawara dumbala akwa n-awiyebena

akwa n-ambarringa ebina-manja angalya ena-langwa-manja ne-yebukeyinumurra-manja aninga akwa ni-yengbina ayakwa aburruwa-wa akwa ni-yama, “Kirru-mumiringka karna ambaka ebina ningi-yamama-langwa ngayuwa aduwaba? 13 Yirri-yengbijinama Ningumikbiyiya-dangwa akwa Ningenikakakirumaka nungkwurra-langwa. Akine-ka eningaba mena amandangwa ningena ngayuwa nungkwurra-langwa Ningumikbiyiya-dangwa akwa Ningenikakakirumaka. 14 Ngayuwa nganja nungkwurra-langwa Ningumikbiyiya-dangwa akwa Ningenikakakirumaka ngarramin-ajirranguma nungkwurra-langwa alika wuburra ngayuwa ningenikuminuwar.duwar.da nungkwurra-langwa. Kembirra nungkwurramba-langwa yiki-yamini-yada arrkala yikumin-ajarrijeyini-yada nungkwurra-langwa alika akwa yikuminu-war.dijeyini-yada warka. 15 Enena wuburra ngarra-wilyakajuwama ngayuwa nungkwurruwa-manja, yiki-yamini-yada ngarningka wurrukwala-manja.

16 “Wurr-engkirraja! Jerriya warnikuminuwar.duwar.da wurraruma umba naba-kiya eneja aburra-langwa nubungkawa? Nara-da! Jerriya wurrayakwu-ma wurraruma umba naba-kiya eneja nibina nenilarrkama? Nare-ka-da! Nara ngarna angkuwurrijajuma umba ngarruwurrakidirrbura ngawa ngarna. Amandangwa engburingka ayakwa akina! 17 Karningma karna arakba nganyangwa ayakwa alyangmandukwuna. Yikumini-yarrkuwarakina-manja nganyangwa ayakwa, kembirra Neningikarrawara kini-yaminama eninginingaba-wiya nungkwurruwa-manja.

18 “Ningeningma arakba ningeningadinakba ningu-wekbalyinumurrumurra kirribina ngayuwa. Akena nara ningena e-yengbuma kirrababurnu-wa umba kirruwilyabu-wa. Umba ngalaja akina ayakwa nuw-arrikarrijungwununa Neningikarrawara-langwa-manja jurra, kalyangmandukwunadinama akina ebina-murrada ne-yaminama, ‘Nibina nuwilyaba n-alyubarinuma ngayuwa-manja, nginu-marngkilyerrikama akwa nginu-wurrikbama nakina,’ ne-yaminama akina ayakwa.✡ 19 Amandangwa ningena ngarra-makinama amurndakenena kangekburakajungwunamurru-wa, kajungwa ka-ngekburakajungwuna-manja amurndakakina ambaka-murra, karningmi-yada kirrakina arakba ngayuwa-bina ningibina-murrada neniki-larrki-yada Neningikarrawara yangkwurrangwa.

20 “Wurr-engkirraja! Kamini-larrkajama nganyangwa wurrayakwuma. Karningerribirra-langwa yika-werringekburakina-manja wurrayakwa-murrumurra, kembirra wuburra laka yiki-yaminama yiku-werringekburakinama ngayuwa-manja. Akwa ngarningka karningerribirra-langwa yiku-werringekburakina-manja ngayuwa-manja, kembirra wuburra laka nibina-manja ngini-larrkamurra-manja ngayuwa, yiki-yaminama yikinu-werringekburakinama enejukwaba. Amandangwa engburingka ayakwa akina!” ni-yama Jesus.

Nenu-makamurra-langwa Jesus ena-langwa-manja warnikaburrakiyuwa ebina warniki-yama-langwa wurrukwala enuwa-manja

21 Biya ni-jerrukwama-langwa Jesus amurndakakina ayakwa, nuwerrikubarrnge-ka arakba nakina. Akwa ni-yengbina ni-yama ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, “Wurr-engkirraja! Kirruwilyaba kirrumurndakeyina-langwa yika-kwunama ngayuwa

✡ **13:18** Emeba 41:9

wurrumurndakakinu-wa wurrububungkawa warniku-wardi-yada. Amandangwa engburingka ayakwa akina!” ni-yama Jesus.
22 Aburraja wurrumurndakakina warnikabuburrakiyuwa narringkajeyinuma wurruwilyuwilyaba-wiya namin-andabumeyinuma wurrakina. 23 Nibina nuwilyaba ni-lyelyelyingminu-murrada Jesus, ni-rrakarjiyinga akwudangwa enuwa-manja. 24 Kembirra eneja nakina Jayumuna Bida nenu-kweyinuma menba-murra nakinu-wa akwa ni-yama, “Ni-yendabiya nakina numiyambena-langwa nakina ni-yengbinama,” ni-yama nakina Bida.
25 Eneja nibina nenikabuburrakiyuwa n-arndadadilyuma akwudangwa Jesus-manja akwa ni-yama, “Yirrumiyambena?”
26 Eneja Jesus nu-manga damba akwa ni-ngkarrnga eyukwujiya akwa ni-yama, “Ngayuwa ki-ngambajiyama ena akwa kinu-kwunama enuwa-wa. Kembirra nakina-langwa-bina ningena ningi-yengbinuma,” ni-yama Jesus. Kembirra arakba ni-ngambaja akina damba akwa nenu-kwa nibinu-wa Judija, Jayumuna NeningiKariyada-langwu-wa nenikuwenikba.
27 Eneja Judija ni-rndirrka ebina damba umba akina-wiya ngawa eneja nakina Namukwa nu-werrikawiyeba Judija-manja. Eneja Jesus ni-yama Judiju-wa, “Jeyi! Warenja likaja akwa ki-yamina nungkwaja ningkeniki-yami-yada!” ni-yama nakina. 28 Aburraja wurrumurndakakina wurribina nuw-alyubarinu-murruwiya yakwujina aninga, narrangkuwabijuwa ebina ayakwa ni-yengbinuma Jesus. 29 Wurrukwala nalyangkiyama wurrakina Jesus neni-larrkama neniku-beyindi-yada ebina narri-ngayindanguma Akwurungkuwarrukwi-yada, umba aburraja wurrukwala na-lyangkiyama-bu wurrakina ni-lyilyanguma akina angwarnda warningmalyingmalyingma-wa warnumamalya, mena nubungkawa-baba nakina ebina ni-lyingama aburra-langwa angwarnda. 30 Eneja Judija ni-rndirrkama-langwa ebina damba, arngkawura-wiya nu-warumajungwa akwa ni-jadinga errekbu-wa. Ngalaja arakba akina na-larrumur.da angalya.

Enikaduwa-langwa eningarumuruma ayakwa ngakwurra-langwa ngarniki-yarrkuwaraki-yada

31 Judija ni-likenuma-langwa ebina-langwa angalya, eneja kembirra nakina Jesus ni-yengbina ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa akwa ni-yama, “Kirrababurna-langwa arakba karna karnik-eningmidi-yada ngayuwa ningena ningarrubuda-dangwa ningukwulyubena ningilyengma, ningibina ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya. Akwa ngarningka k-abilyerrikini-yada ngayuwa-ma nungkwurruwa-wa Neningikarrawara-langwa nibina narrubuda-dangwa nukwulyubena nilyengma enejukwaba. 32 Akwa k-abilyerrikina-manja ngayuwa-ma nungkwurruwa-wa Neningikarrawara-langwa nibina narrubuda-dangwa nukwulyubena nilyengma, kembirra enamba-langwa nakina yikenumin-abilyerrikinama ngayuwa-langwa ningibina ningarrubuda-dangwa ningukwulyubena ningilyengma, ningibina ningi-rukwularrinuma enena-manja angalya.
33 “Ngeniyerriya aku-ngwarndirrija arakba! Nara ningena ambilyuma ningeningamiyerra nungkwurruwa-manja yelakwa umba ningeningaduwaya ningena ning-ambilyama. Nungkwurraja kum-aburangkinama menba ngayuwa-wa akena nara arakba akburranguma ngayuwa. Ebina-murrada ayakwa ningarra-maka-murrada WarningiJudiya-manja wurrububungkawa, ngarra-makinama

arakba karna. Ningi-yamama aburruwa-wa, ‘Nara karna a-likama ngayuwa ki-likajamurru-wa,’ ningi-yamama. 34 Kembirra arakba ngarra-makinama enikaduwa-dangwa eningarumuruma ayakwa kajungwa yiki-lyelyingmajeyini-yada warningerribirra-langwa warnumamalya. Wuburra laka ngayuwa ningi-lyelyingminama nungkwurruwa, yiki-yamini-yada yiki-lyelyingmajeyini-yada kirrakina. 35 Kirribina yiki-lyelyingmajeyina-manja, kembirra wurrababurna-langwa kuw-eningmidinama wurrakina nganyangwa karnikabuburrakiyuwa kirrakina,” ni-yama Jesus.

Jesus nenu-makama-langwa Bida-manja kin-eningbalikajungwunama-langwa enuwa

36 Eneja ni-yama nakina Jayumuna Bida, “A nungkuwa! Ngambu-wa-bina ningkena ki-likajama?” Eneja Jesus ni-yama, “Nara arakba ningkakina aburrakiyuwama ngayuwa-manja ki-likajamurru-wa, umba ambaka-murra kembirra ningkakina yiki-yuwarnama,” ni-yama Jesus.
37 Eneja nakina Bida ni-yama, “Miyambena-burra nungkuwa ningki-yaminama nara aburrakiyuwama ngayuwa nungkuwa-manja? Ngayuwa ningena ningenikumini-jungwi-yada arakba nungkwa-langwa,” ni-yama nakina Bida.
38 Eneja Jesus ni-yama, “Jerriya amandangwa arakba ningkena yikumini-jungwuni-yada nganyangwa? Engkirraja! Nara-wiya dakina ardingama dadinungkwarba jukwujukwa, ningkena k-eningbalikajungwunama ngayuwa-langwa arngkabiyakarbiya-ma. Amandangwa engburingka ayakwa akina!” ni-yama nakina Jesus Bida-wa.

14

Jesus nakina numamurukwa ngarniki-liki-yada Nungwarrku-wa

1 Biya ngarningka Jesus ni-yama ena-langwu-wa warnikabubur-rakiyuwa, “Nare-ka karna a-werrikawarriyaduma umba wunu-werrungwur.dena Neningikarrawara-manja akwa ngawa nganjukwaba ngayuwa-manja. 2 Ngalaja akina angalya Nungwarrka-langwa karrawara, aminababurna angalya na-wilyakinama yik-ambilyama-langwa nungkwurruwa yakwujina karningangkawura. Ningena nganja arakba ningeniki-liki-yada akinu-wa angalya kamini-ngekburakini-yada adinakba nungkwurra-langwi-yada. Nara ngayuwa ningena ekikalya ayakwa a-makama-na? 3 Umba ki-likaja-manja ngayuwa kamini-ngekburakina-manja angalya nungkwurra-langwa, kembirra ngarningka ngayuwa ningena ki-lawurradinama yangkwurrangwa k-angkirnama nungkwurruwa-wa akinu-wa angalya aki-yakeyini-yada ngarruwurrakawuru-ma karningangkawura ebina-manja angalya k-ambilyamurra-manja ngayuwa. 4 Karningme-ka arakba kirrakina makina mamurukwa ebinu-wa angalya ki-likajamurru-wa ngayuwa,” ni-yama Jesus.
5 Eneja Damija ni-yama, “A.a! Yarningbala ambaka yarna ki-likajamurru-wa nungkuwa! Yiki-yamarrkama kembirra yarna yik-eningmiduma makina mamurukwa yarniki-lika-langwa yirruwa yenjerrikina?” ni-yama nakina Damija.
6 Eneja Jesus ni-yama enuwa-wa, “Ngayuwa-bina ningena ningumamu-rukwa Nungwarrka-langwu-wa angalya akwa ngarramin-abilyerrikinama ngawa alyangmandukwuna ayakwa enuwa-langwa akwa k-enibikinama kirrakina yik-ambilyi-yada enuwa-manja karniba karningangkawura.

Nara ningkakina nungkwabakiyaba a-likama nganyangwu-wa Nungwarrka, umba ki-likaja-manja yimbukwa nganyangwa-langwiya ningumamurukwa, kembirra ki-likajama enuwa-wa ningkakina," ni-yama Jesus. 7 Biya ngarningka ni-yama ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, "Karningma arakba karna ngayuwa, kembirra nungkwurruwa yik-eningmidinama Nungwarrka enejukwaba. Aduwaba-langwa karningma kirrakina enuwa akwa kini-rringkama arakba," ni-yama Jesus.

8 Eneja Biliba ni-yama enuwa-wa, "Wa! Yirru-wilyakajiya kembirra yirraja nungkwa-langwa Nungwena akwa ngawi-yada arakba!" ni-yama Biliba nakina.

9 Eneja Jesus ni-yama Bilibu-wa, "Ngarri-yakiyakeyinuma arakba ngarnungkwurakba enena-manja angalya ngarna-da. Umba ningkumiyambena ningkenumamalya ningkena ningkeniku-murnandaba-manja? Karningma arakba ngayuwa ningena, kembirra karningma arakba nganyangwa Nungwarrka enejukwaba. Miyambena-burra ningkakina yi-yengkilabaja Nungwarrka-langwa ngayuwa-wa ningeniku-wilyakaji-yada-na? 10 Aba nara-bina ningkena a-werrungwur.duma nganyangwa ayakwa? Ngayuwa ning-ambilyama Nungwarrka-manja ningena umba eneja Nungwarrka n-ambilyama nganjukwaba ngayuwa-manja akwa yinuwilyaba-ma yinalakena. Amurndakenena ebina ayakwa ningi-yengbinama nungkwurruwa-wa, nara ngayabakiyaba e-yengbuma umba Nungwarrka nginuminu-war.dikinama amurndakakina ningeniki-yengba-langwa nibina n-ambilyama ngayuwa-manja. 11 Yirru-werrungwur.dena ngayuwa-manja ebina-langwa ayakwa ngarra-makinama-langwa yinuwilyaba-ma yinalakena ngayuwa akwa Nungwarrka. Akena nara-manja aminu-werrungwur.duma nganyangwa-manja ayakwa, kembirra yiku-werrungwur.dena amurndakibina-langwa ningu-war.danguma-langwa ngayuwa.

12 "Wurr-engkirraja! Karningerribirra yiku-werrikambilya-manja ngayuwa-manja, kembirra yiku-war.denama warka ngayuwa wuburra ningi-yamama. Adinuba arakba nganja ki-likajama Nungkwarrka-langwu-wa angalya akwa k-ambilyama enuwa-manja. Ki-likajama-langwa arakba ningena Nungwarrku-wa, kembirra nungkwurraja yiku-war.denama arrubuda-dangwa warka umba yanda amurndakibina warka ngarra-wilyakajuwama kirrakina. Amandangwa engburingka ayakwa akina! 13 Ngarnubiyakaja ngarna-baba, kembirra eningerribirra-langwa ebina yiki-yengkilabajama ngayuwa-wa, akina-bina kembirra ki-yaminama ningena kajungwa ngayuwa kamin-abilyerrikini-yada nungkwurruwa-wa Nungwarrka-langwa nibina narrubuda-dangwa nukwulyubena ni-lyengma. 14 Ngarnubiyakaja-baba akwa yiki-yengkilabaja-manja ngayuwa-wa eningerribirra-langwa, kembirra ngayuwa ki-yaminama akina," ni-yama Jesus.

Jesus nenu-makama-langwa neniki-larrka-langwa Neningikarrawara ena-langwa Nenumawurrina aburruwa-wa

15 Biya Jesus ni-yama ngarningka ena-langwu-wa warnikabubur-rakiyuwa, "Yiki-lyelyingmina-manja ngayuwa, kembirra yikumini-yarrkuwarakinama nganyangwa ayakwa. 16 Nganja ngayuwa kamini-yengkilabajama Nungwarrka yikenumini-larrkaji-yada wurruwilyaba wurringka warnumamalya yikabu-mamurikajini-yada wurribina kuw-ambilyama nungkwurruwa-manja warningangkawura. 17 Umba wurrakina wurribina wurruwilyaba nakina-bina enuwa Nenumawurrina,

nibina yikenumini-dirrburakinama nungkwurruwa-langwi-yada ebina amamalya Neningikarrawara-langwa. Aburraja warnumamalya warningbala-murruwiya ngayuwa, nara wurrakina eningmiduma nakina Nenumawurrina akwa kembirra nara a-werrungwur.duma nakina-da. Umba arrkala nungkwurraja yikenu-werrungwur.denama nakina, mena kin-ambilyama-baba nungkwurruwa-manja arrawa akwa akwudangwa nirungekburna.

18 “Nara ningena a-lalikama nungkwurruwa-kiya akwurrajajuma umba ki-lawurradinama ngarningka yangkwurrangwa nungkwurruwa-wa. 19 Arngkidarrba warnumamalya wurribina warningbala-murruwiya ngayuwa, nara a-rringkama wurrakina ngayuwa-wa, umba nungkwurraja kirribina karningma-murrumurra ngayuwa yiki-rringkinama ngarningka. Nganja k-enibudinama ngarningka ningena. Kembirra nungkwurrajukwaba karniba kirrakina. 20 Akini-yada ngawa kembirra yik-eningmidinama kirrakina ning-ambilyama-langwa ngayuwa Nungwarrka-manja akwa nungkwurruwa-manja nungkwurrajukwaba umba nungkwurramba-langwa arrkala yik-ambilyama-langwa ngayuwa-manja. 21 Kirribina yikumini-yarrkuwarakinama nganyangwa ayakwa, kirrakina-bina kirri-lyelyingminamurra ngayuwa-manja. Akwa yiki-lyelyingmina-manja ngayuwa, kembirra enamba-langwa Nungwarrka kini-lyelyingminama kirrakina akwa ngayamba-langwa ki-lyelyingminama kirrakina akwa k-abilyerrikajungwunama nungkwurruwa-manja,” ni-yama nakina Jesus.

22 Eneja nakina Judija (nara Judija NeningiKariyada umba ningka-dangwa Judija) ni-yama, “A nungkuwa ngarnubiyakaja! Ki-yamarrkinama nari-yada abilyerrikajungwuma ningkakina wurribina-manja warnumamalya warningbala-murrumanja nungkuwa umba yirruwa-manja k-abilyerrikajungwuni-yada?” ni-yama nakina Judija. 23-24 Eneja Jesus ni-yama, “Karningerribirra-langwa nara-manja a-lyelyingmama ngayuwa-manja, kembirra yikumini-yarrkuwurrenama nganyangwa ayakwa. Umba yiki-lyelyingmina-manja ngawa ngayuwa-manja, kembirra kirrakina yikumini-yarrkuwarakinama nganyangwa ayakwa akwa enamba-langwa Nungwarrka kini-lyelyingminama nungkwurruwa. Yinalakena kembirra yikin-akwudangwukajungwunama ngarningka nungkwurruwa-wa akwa yikin-ambilyama nungkwurruwa-manja. Amurndakeyina ayakwa nganyangwa ebina kirr-engkirrikenuma, nara ngayuwa ki-yengbina akina ngayabakiyaba umba Nungwarrka nginu-ngwurrkumambambijuwama ningeniki-yengbi-yada, nibina nginilarrkama yangkwurrangwa. 25 Ning-ambilya-wiya ngawa ningena nungkwurruwa-manja, ngarra-makama amurndakenena ayakwa. 26 Umba nibina nenikumamurikaja, nibina Neningikarrawara-langwa Nungwurriyaka Nenumawurrina, nakina yikeni-dirrburakinama akwa yiken-eningmikinama ababurna-langwa amurndakibina ngarra-makama nungkwurruwa-wa, nibina keni-larrkajama Nungwarrka nenikumini-rndirrki-yada nganyangwa mamurukwa.

27 “Ki-likaja-manja ngayuwa yenjerrikina, kembirra ningena kamini-lyurrkwakinama nungkwurra-langwa yukwudukwuda. Aburraja wurribina warnumamalya warningbala-murruwiya ngayuwa, na-lyangkiyaminama nenu-wilyakinama yilyurrkwa yukwudukwuda. Akena nara-da! Umba yaka wuburra yilyurrkwa yukwudukwuda nganyangwa ni-yaminama, kamini-lyurrkwakinama kembirra nungkwurramba-langwa nungkwurra-langwa. Kembirra nara a-werrikawarriyaduma akwa

akbar.duma kirrakina umba wurri-yakuwerribikaja amurndakibinu-wa ayakwa.
28 “Dukwa nara a-lyelyingmama angwurra ngayuwa-manja umba kirri-
kadikajungwunama. Arakba kirr-engkirrikenuma karna nganyangwa
ayakwa ningeniki-lika-langwa akwa ningeniki-lawurrada-langwa
yangkwurrangwa. Eneja Nungwarrka naruma numikbiyiya-dangwa
nakina umba nganja ningaba-kiya ningena. Naruma ngawa numikbiyiya-
dangwa nakina-baba, kembirra yiki-lyelyingmina-manja amandangwa
ngayuwa, yiki-yekirrerridinama ki-lawurradinama-langwa nganyangwu-
wa Nungwarrka. Akena nara-da! 29 Amandangwa ningena ngarra-
makama amurndakenena ka-ngekburakajungwunamurru-wa, kajungwa
ka-ngekburakajungwuna-manja amurndakakina ambaka-murra, yik-
eningmidini-yada nganyangwa ayakwa. 30 Eneja naka arakba nimininga
nubungkawa nubukwaya ni-likajama yangkwurrangwa nibina nu-
bungkawadinama enena-manja angalya akwa angkwulyumida-manja.
Ni-likajama-baba nakina, kembirra arngkidarrba ki-jerrukwunama
nganyangwa ayakwa. Akena nara nakina angkuwurruma ngayuwa-
manja a-rndirrkuma nganyangwa mamurukwa. 31 Nganja ningena
ningi-yarrkuwarakinama Nungwarrka-langwa ayakwa kajungwa
wurrababurna-langwa enena-manja angalya akwa angkwulyumida-
manja kuw-eningmidini-yada ngayuwa ningi-lyelyingminama-langwa
nakina Nungwarrka. “Kwa! Ngarri-likaja arakba yadada enena-langwa
angalya,” ni-yama Jesus.

15

Jesus nakina wuburra amamalya akwurena ememeka

1 Biya Jesus ni-yama ngarningka ena-langwu-wa warnikabubur-
rakiyuwa, “Ngayuwe-ka ningena ningibina wuburra amamalya akwurena
ememeka umba eneja nganyangwa Nungwarrka n-akwurrajinama akina
akwurena. 2 Amurndakibina nganyangwa ememeka eningikarrawara
amakirnda nara-manja arrangbama amaninga, akina kembirra nakina
kini-ngkarrnginama. Umba arrkala kuw-arrangbina-manja amaninga
ngala-langwa, kembirra ka-jerrida-manja akina amaninga, kini-
ngkarrnginama numurndamurndirra ambaka-langwa ebina amukayerra
eningikarrawara amakirnda ememeka-langwa kin-arndirrdebirrakinama
kajungwa kembirra ambaka-murra ka-lungkuwarrini-yada kuw-
arrangbini-yada ababurna amaninga ngarningka. 3 Umba nungkwurraja
wuburra karnumemeka kirrakina nganyangwa akwa ngalaja ebina
ayakwa nganyangwa kirraku-ngwurriyakikama awurruwurrariya-langwa
arakba, ebina ngarra-makama-langwa ngayuwa nungkwurruwa-wa.
4 “Ke-yemberrkiyerrerrikeyina-manja eningikarrawara amakirnda
akwukawura eyebijeba ememeka-langwa, kembirra nara arrangbama
ngala-langwa amaninga. Wuburra laka akina, kirrakwukawura-manja
ngarreyebijeba ngayuwa-langwa, kembirra nara kirrakina arrangbama
amaninga, kirruwerridebirra. Akina wuburra nalirra-dakwuliyinama
amakirnda ememeka-manja, kembirra yiku-mandakwuliyinama
ngawa ngayuwa-manja. Nganjukwaba ngawa arrkala ki-yamini-yada
nungkwurruwa-manja. 5 Ngayuwa ningena ningi-yemberrkarjiyama
umba nungkwurraja kirrakina nganyangwa karningikarrawara
karnumemeka. Karningerribirra kirri-lyangmuridinama karniki-
yama-langwa nungkwurrabakiyaba. Yiku-mandakwuliyina-manja

yimbukwa kirrakina ngayuwa-manja akwa nganjukwaba ngawa ki-yamini-yada nungkwurruwa-manja, nara kembirra kirrakina kirruwerridebirra umba yik-arrangbinama ababurna amaninga akwa yika-werrikiladikinama wurrukwalu-wa warnumamalya. 6 Akena nara-manja a-mandakwulijuma akina ememeka eningikarrawara amakirnda ebina-manja ne-yemberrkarjiyamurra-manja, kembirra ke-ngburingkadinama akwa aburraja karru-murndukwunama akwa karri-dakinama angwura-manja. Nungkwurramba-langwa kembirra nara-manja a-mandakwulijuma ngayuwa-manja, akina wuburra engburingka eka, kini-yaminama Neningikarrawara kenu-wurrenama kirrakina.

7 “Umba ngayuwa-manja ngawa yiku-mandakwuliyina-manja kirrakina akwa yikumini-yarrkuwarakina-manja nganyangwa ayakwa, kembirra ngarnubiyakaja arakba ngarna akwa yikini-yengkilabajama nganyangwa Nungwarrka eningerribirra yiki-ngayindenama-langwa. Kembirra eneja kini-yaminama nungkwurra-langwa-langwiya ayakwa nakina. 8 Umba yik-arrangbina-manja ababurna amamamuwa amaninga akwa yika-werrikiladikina-manja wurrukwalu-wa warnumamalya, kembirra abur-raja warningerribirra kuw-eningmidinama nungkwurruwa kirrakina nganyangwa karnikabuburrakiyuwa akwa kirrakina-murrada ngawa yikamin-abilyerrikinama wurrakina nakina Nungwarrka narrubuda-dangwa nukwulyubena nilyengma. 9 Nganyangwa wuburra Nungwarrka ni-lyelyingminama ngayuwa, nganjukwaba ngawa ningi-lyelyingminama nungkwurruwa. Wurru-mandakwuliyina ngawa ngayuwa-manja ka-jungwa ki-lyelyingmini-yada ngawa nungkwurruwa-manja. 10 Yiki-yarrkuwarakina-manja nganyangwa ayakwa, kembirra ngayuwa ki-lyelyingminama k-abulirrangkwunama ngawa kirrakina, wuburra laka nginumini-yarrkuwarakama Nungwarrka-langwa ayakwa nganjukwaba akwa kembirra ni-lyelyingminama ngin-abulirrangkwunama ngawa ngayuwa nakina.

11 “Ngayuwa arakba ngarra-makama amurndakakina kajungwa nungkwurruwa yiku-werrikilyelyingmajungwuni-yada wuburra nganjukwaba ningu-werrikilyelyingmajungwunama. 12 Kembirra arakba ngarra-makinama nungkwurruwa-wa, yiki-yamini-yada ngawa yiki-lyelyingmajeyini-yada kirrakina, wuburra laka nganjukwaba ningi-lyelyingminama nungkwurruwa. 13 Ka-lyelyingmina-manja angwurra warnumamalya aburra-langwa-manja warnubiyakaja, kembirra dukwa karramini-jungwunama wurrakina aburruwa-langwa. Amukwiyadakine-ka akwulyelyingma eningaba-dangwa. 14 Yikumini-yarrkuwarakina-manja nganyangwa ayakwa, kembirra nganyangwa ngarnubiyakaja kirrakina. 15 Aburraja warnikuminuwar.duwar.da warningma warniku-war.di-yada warka umba warningbala ambaka wurrakina aburra-langwa-langwa nubungkawa kini-ngayindenama-langwiya neniki-yama-langwa nakina umba wurruminakina-langwa nubungkawa warnubiyakaja, warningma arakba neniki-yama-langwa. Nara kembirra arakba kirrakina nganyangwa karnikuminuwar.duwar.da umba ngarnubiyakaja arakba ngarna-da, mena ngayuwa arakba ngarra-makama-baba ababurna-langwa ebina nginu-makama-langwiya Nungwarrka.

16 “Nara nungkwurruwa yiku-wekbalyina ngayuwa umba nganja ngayuwa ningu-wekbalyinuma kirrakina nungkwurruwa yikuminu-war.deni-yada warka nganyangwa akwa alibina-wiya yika-werrikiladikini-yada wurrukwalu-wa. Amukwiyadakina warka eyirrbiyirrba ngawa

ka-war.dikajungwunama. Yiki-yamina-manja kembirra kirrakina, nganyangwa Nungwarrka yikenu-kwunama ebina yikini-yengkilabajama-langwiya mena ngarnubiyakaja ngarna-baba. 17 Ngayuwa ngarra-makinama ningi-yaminama, ‘Wurri-lyelyingmajeyina karningerribirra-langwa!’ ” ni-yama Jesus.

Wurribina warnumamalya warningbala-murruwiya Jesus akabu-wurrikbinama ngakwurruwa-wa

18 Biya ngarningka Jesus ni-yama ena-langwu-wa warnikabubur-rakiyuwa, “Yikabu-wurrikbina-manja warnumamalya wurribina warningbala-murruwiya ngayuwa nungkwurruwa-wa, kembirra yiki-yakuwerribikajama ne-yamamurra bu-wurrikbama ngayuwa-wa nganjukwaba adinuba-wiya. 19 Kirrakina yiki-yakeyina-manja wurribina warningbala-murruwiya ngayuwa, nara kembirra wurrakina a-wurrikbama nungkwurruwa-manja umba yikab-abulirrangkwunama wuburra ne-yaminama narr-abulirrangkwunama aburra-langwa warnumamalya. Akena nganja ngayuwa ningu-wekbalyinuma kirrakina ngarr-abulirrangkwama akwa ngarr-eyebijabakama wurrakina-langwa warnumamalya. Nara kembirra e-yakajuma aburruwa-manja umba kirreyebijaba waka kirrakina yik-ambilyama. Kirreyebijaba-baba kirrakina, kembirra warnumamalya wurribina warningbala-murruwiya ngayuwa, kirrabu-wurrikbinama nungkwurruwa.

20 “Wurri-yakuwerribikaja ebina ayakwa ngarra-makamurra nungkwurruwa-wa akwa ningi-yamama, ‘Jerriya warnikumin-uwar.duwar.da wurraruma umba naba-kiya eneja aburra-langwa nubungkawa? Nara-da!’ ningi-yamama. Aburraja wurrukwala warnumamalya wurribina warningbala-murruwiya ngayuwa, bumini-ngekburakama awinyamba nganyangwa akwa kembirra ningi-lyandinuma. Akina wuburra ke-yaminama wurrakina nungkwurrajuk-waba nungkwurruwa-manja akwa kembirra yiki-lyandinama. Umba aburraja wurrukwala waka bumini-yarrkuwarakama nganyangwa ayakwa akwa ngarningka akina wuburra ke-yaminama yikabumini-yarrkuwarakinama nungkwurra-langwa ayakwa nungkwurrajukwaba. 21 Ne-yamama wuburra ngayuwa-manja, kembirra ke-yaminama ngawa nungkwurrajukwaba nungkwurruwa-manja. Miyambena-burra wurrakina ke-yaminama? Nganyangwa-baba arakba kirrakina ngarnubiyakaja akwa warningbala ambaka wurrakina nibina ngini-larrkama yangkwurrangwa ngayuwa.

22 “Nara-manja ningena ki-likena akwa ki-yengbina wurribinu-wa warningbala-murruwa ngayuwa, kembirra nara amini-yelijajungwuma wurrakina awurruwurrariya-langwa. Akena ningi-likenuma nganja yangkwurrangwa aburruwa-wa akwa ningi-yengbinuma-da. Nara kembirra aburraja edirremama awurrariya-langwa ne-yamama-langwa umba wurrakakiruma arakba wurrakina. 23 Aduwaba warningerribirra wurribina bu-wurrikbinama ngayuwa, kembirra ne-yaminama ngawa nenu-wurrikbinama enejukwaba Nungwarrka nganyangwa. 24 Nara ambaka aburraja wurrukwala ke-yama-langwa ebina amukwiyadakina ningi-yamama ngayuwa. Nara-manja wurrakina kabu-rringka amurndak-ibina ningi-yamama ngayuwa, nara kembirra a-lekbuma Neningikar-rawara aburruwa-wa. Akena arakba bu-rringkama amurndakak-ina ningi-yamama akwa aduwaba bu-wurrikbinama ngawa ngayuwa

akwa nganyangwa Nungwarrka enejukwaba. 25 Akena ena na-ngekburakajungwunuma ne-yamama kajungwa ebina ayakwa nuw-arrikarrijungwunuma aburra-langwa-manja eningarumuruma ayakwa, ka-lyangmandukwunadini-yada. Akine-ka ayakwa ne-yaminama, ‘Bu-wurrikbama ngayuwa eningiyanda-langwa,’ ne-yaminama akina ayakwa.✡
26 “Nganja ngayuwa kamini-larrkajama nungkwurruwa-wa nibina Nenikumamurikaja Nenumawurrina nakina-bina yikenumin-abilyerrikinama ebina alyangmandukwuna ngayuwa-langwa. Nakina-bina kini-likajama yangkwurrangwa Nungwarrka-langwa akwa kenumini-yengbinama ngayuwa-langwa. 27 Yadikina-langwiya ngawa ebina ning-aburradadanguma-langwiya ngarra-wilyakajuwama-langwiya nungkwurruwa-wa, nungkwurruwa arakba kembirra ngarri-yakeyinuma ngayuwa. Ngarri-yakeyinuma-langwa ngarna, nungkwurrajukwaba yikumini-yengbinama ngayuwa-langwa.

16

1 “Nganja arakba ngarra-makama amurndakenena ayakwa nungkwurruwa-wa kajungwa nari-yada kirrakina amini-yarrkuwurruma nganyangwa ayakwa umba yiku-werrungwur.deni-yada ngawa ngayuwa-manja. 2 Aburraja ka-minangkirreyinama kirrakina amurndakakina-langwa jinakakwa kajungwa nari-yada kirrakina e-yangmarngkwajuma Neningikarrawara yakwujina. Arngkidarrba warna arakba yikabu-wardenama kirrukwala-manja. Yikabu-wardena-manja wurrakina, kembirra ka-lyangkiyaminamurra kenuminu-war.denama eningaba warka Neningikarrawara-langwa. 3 Miyambena-burra ke-yamina amukwiyadakina wurrakina? Yindi! Nuw-eningbalidinama-baba ngayuwa akwa nganyangwa Nungwarrka-na? 4a Nganja ngarra-makama arakba karna kajungwa mibina-manja mamawura ka-ngekburakajungwuna-manja amurndakakina, kembirra kirrakina yiki-yakuwerribikaji-yada ebinu-wa ngarra-makamurru-wa ngayuwa,” ni-yama Jesus.

Nenumawurrina Nungwurriyaka akenuminu-war.denama-langwa ngakwurruwa-langwa

4b Biya Jesus ni-yama ngarningka ena-langwu-wa warnikaburra-kiyuwa, “Akini-yada ngawa yirr-aburrakiyuwarnu-manja adinuba-wiya ngayuwa, nara ka-maka karna ke-yaminama-langwa wurruk-wala nungkwurruwa-manja mena ngayuwa ngarri-yakeyinuma-baba karna. 5 Nganja arakba ningeniki-liki-yada nibinu-wa ngini-larrkamurru-wa ngayuwa yangkwurrangwa akwa kembirra ngarra-makama arakba amurndakibina. Akena nara kirruwilyuwilyaba yiki-yama ngayuwa-wa, ‘Ngambu-wa nungkuwa?’ yiki-yama. 6 Akena nungkwurraja kirru-werrikubarrnginuma arakba kirr-engkirrikenuma-langwa amurndakib-ina. 7 Umba nganje-ka ngayuwa ningi-yengbinama alyangmandukwuna ayakwa ningi-larrkbularrkbakinama. Ki-likaja-manja arakba ngayuwa, nara awurrariya akina umba eningaba akina-da. Nara-manja ngayuwa a-lalikama nungkwurruwa umba k-ambilya-manja ngawa, eneja kem-birra nara-maka nakina Nenikumamurikaja a-likama nungkwurruwa-wa. Umba ki-likaja-manja ningena, nganja kembirra arrkala kini-larrkajama nakina nungkwurruwa-wa-da.

✡ **15:25** Emeba 35:19; 69:4

8 “Kini-likaja-manja eneja Nenumawurrina nungkwurruwa-wa, nakina
keni-dirrburakinama wurrababurna-langwa warnumamalya enena-
manja angalya akwa angkwulyumida-manja kuw-eningmidini-yada
ne-yaminama-langwa awurrariya akwa ngayuwa-langwa ningibina
ningeninguwurrariya-ma ninguwerrikidirrbura akwa ngawa keni-
lekbajama-langwa Neningikarrawara aburruwa-wa ambaka-murra.
Wurrakine-ka na-makijajungwunama wurrakakiruma akena nara ngawa-
da. 9 Wurrakina narr-angkuwabijinama ebina awurrariya mena nara-
baba wurrakina a-werrikambilyuma ngayuwa-manja. 10 Akwa ngarningka
b-angkuwabijinama ngayuwa ningibina ninguwerrikidirrbura mena
ngayuwa-baba ningena ki-likajama Nungwarrku-wa akwa kembirra
nara karna arakba a-rringkama ngayuwa. 11 Akwa ngarningka nen-
angkuwabijinama wurrakina keni-lekbajama-langwa Neningikarrawara
warnumamalyu-wa ne-yamamurru-wa awurrariya mena arakba neni-
lekbenuma-baba Neningikarrawara nibinu-wa nu-bungkawadinamurru-
wa enena-manja angalya akwa ngarningka angkwulyumida-manja.

12 “Ababurna ayakwa ngarningka ka-makinama nungkwurruwa-
wa akena yikuminu-marngkuwarenama-baba kirrakina-da. 13 Umba
kini-likaja-manja eneja nibina Nenumawurrina nungkwurruwa-
wa, nakina-bina yikenumini-dirrburakinama nungkwurraja ebina
alyangmandukwuna Neningikarrawara-langwa, yiken-akakirumakinama
ababurna-langwa alyangmandukwuna. Nara nakina enabakiyaba
e-yengbuma nungkwurruwa-wa umba amurndakibina yimbukwa
ayakwa kin-engkirrikajama-langwiya ebina ki-yengbinama-langwiya
ngayuwa neniki-yengba-langwa nakina akwa enamba-langwa yikenu-
makinama ebina-langwa ka-ngekburakajungwunama-langwa ambaka-
murra. 14 Nakina kenumin-engkirrikajama amurndakakina ayakwa
nganyangwa akwa enamba-langwa yikenu-makinama nungkwurruwa-
wa. Yikenu-makinama-langwa karna, kembirra nungkwurraja
kirrakina yik-eningmidinama ngayuwa ningena ningarrubuda-dangwa
ningukwulyubena ningilyengma. 15 Ababurna-langwa ebina Nungwarrka-
langwa, amurndakakina nganjukwaba nganyangwa. Ababurna-
langwa ayakwa amurndakibina ningi-yengbinama, na-likajama-baba
Nungwarrka-langwa, kembirra ngayamba-langwa ngarra-makinama
nakina-langwa Nenumawurrina kin-engkirrikajama-langwa nganyangwu-
wa ayakwa akwa kembirra enamba-langwa yikenu-makinama ngarningka
nungkwurruwa-wa,” ni-yama Jesus.

Awerrikawarriya ke-kuwarrukwajungwunama-langwa eyekirrerru-wa

16 Biya ngarningka Jesus ni-yama ena-langwu-wa warnikabubur-
rakiyuwa, “Arngkidarrba kirrakina nara arakba a-rringkama ningena
umba awarrngkambaka-murra yiki-rringkinama karna ngarningka,” ni-
yama nakina aburruwa-wa.

17 Aburraja kembirra namin-andabumeyinuma akwa na-
lyelyimbukweyina aburruwa-kiya wurrakina akwa ne-yama,
“Amiyambena-kiya ebina ambilyuma ayakwa ngarrenu-makinama
ngarna? Eningadinuba-wiya ngarrenu-makinama nara ngarna a-
rringkama nakina arngkidarrba umba awarrngkambaka-murra
akini-rringkinama ngarningka. Kembirra eningarija-langwa-dangwa
ngarrenu-makinama kini-likajama-langwa Nungwenikbu-wa. 18 Dukwa
amiyambena kembirra ayakwa akina ‘arngkidarrba’? Ngarningbala

ngawa ngarna nara a-mumiringkama ebina ni-yengbinuma-da!” ne-yama wurrakina.
19 Eneja neningma arakba Jesus keni-yengkilabajama-langwa enuwa-wa amurndakibina-langwa ayakwa ena-langwa-langwa. Kembirra ni-yama aburruwa-wa, “Ningi-yamama ningibina, ‘Arngkidarrba kirrakina nara arakba a-rringkama ningena umba awarrngkambaka-murra yiki-rringkinama karna ngarningka,’ ningi-yamama. Aminenena-langwa-bina ebina kirri-yengkiyengkilabajeyinuma-na? 20 Wurr-engkirraja! Nungk-wurraja kirrakina yiku-ngwadeyinama yiki-ringirriyadinama umba abur-raja warnumamalya warningbala-murruwiya ngayuwa, wurriyekirrerra kuw-ambilyama wurrakina. Akena nungkwurra-langwa awerrikawarriya ke-kuwarrukwajungwunama ngarningka eyekirrerru-wa. Amandangwa engburingka ayakwa akina!
21 “Ngalaja yingu-werribikajungwuna-manja arakba dibina didarringka dadik-arrangbi-yada wurrangariya, narringu-wardiyinama akina akarrkwujaja. Kembirra na-rukwularrina-manja wurrangariya, nara arakba e-yakuwerribikama akarrkwujaju-wa umba arakba diyekirrerra yingumini-rukwularrama-langwa wurrangariya. 22 Nungkwurraja kirrakina dakina wuburra didarringka kirri-yaminama. Kirru-werrikubarrnginama ningeniki-lika-langwa arakba umba ngayuwa ambaka-murra aki-rringkeyinama ngarningka. Kembirra yiki-yekirrerridinama ngarningka akwa nara warningerribirra wurrakina a-werrikungwanjajuma kirrakina. 23 Akini-yada ngawa nara kembirra nungkwurraja kirrakina e-yengkilabama ngayuwa-wa nganyangwa-langwa ayakwa umba nakina nibina Nenumawurrina yikeni-dirrburakinama kirrumurndakakina. “Wurr-engkirraja! Ngarna ngarnubiyakaja-baba arakba, kembirra ababurna-langwa ebina yikeni-yengkilabajama nganyangwu-wa Nungwarrka, eneja kini-yaminama amurndakakina-langwiya nungkwurra-langwa-langwiya ayakwa. Amandangwa engburingka ayakwa akina! 24 Nara ambaka karna yikini-yengkilabena-langwa awilyuwilyaba ngarri-yaminama-langwa ngarnubiyakaja. Kemba wuni-yengkilabaja, nakine-ka kembirra kini-yaminama nungkwurra-langwa kajungwa yiku-werrikilyelyingmajungwuni-yada kirrakina.
25 “Ningeningamiyerra nara ki-yengbiyengbina adirrbura umba alawudawarra nganyangwa-langwiya ngarra-makumakama nungkwurruwa-wa ningenik-akakirumaki-yada. Akena arngkidarrba nara arakba a-makama alawudawarru-ma umba dirrbura arakba ki-yengbinama Nungwarrka-langwa nungkwurruwa-wa. 26 Makina-manja mamawura nara ningena amini-yengkilabama nganyangwu-wa Nungwarrka nungkwurra-langwa awilyuwilyaba umba nungkwurruwa nungkwurrabakiyaba yikini-yengkilabaja mena ngarnubiyakaja-baba, 27 akwa ngarningka ni-lyelyingminama-baba Nungwarrka nungkwurruwa. Nungkwurraja kirri-lyelyingminama ngayuwa akwa kirr-eningmidinuma arakba ningi-likenuma-langwa Neningikarrawara-langwa. Kembirra enamba-langwa ni-lyelyingminama angwurra nungkwurruwa. 28 Nganja ngayuwa angaluba ningi-likenuma Nungwarrka-langwa enenu-wa angalya akena adinuba arakba ki-lalikinama enena angalya umba ki-lawurradinama nganyangwu-wa Nungwarrka,” ni-yama Jesus.
29 Aburraja wurrakina warnikabuburrakiyuwa ena-langwa ne-yama enuwa-wa, “Nara arakba ningkena a-makama alawudawarra umba adirrbura ningki-yengbinama. 30 Yirraja yarna arakba yarningma

ningkakina yirrumini-rringkinama yirra-langwa mangma. Kembirra nara arakba e-yengkilabama ayakwa ngarningka. Yirrumini-rringkinama-langwa yirra-langwa mangma, kembirra yirr-eningmidinuma ningkakina ningki-likenuma-langwa angaluba Neningikarrawara-langwa," ne-yama wurrakina.
31 Eneja Jesus ni-yama aburruwa-wa, "Kada arakba yirru-werrungwur.denama ngayuwa-manja? 32 Adinuba arakba kirrababurna-langwa yikuwurrak-errbalinama yiki-lalikinama ngayuwa umba yiki-lawurradinama nungkwurra-langwu-wa angalya. Umba eneja Nungwarrka kin-ambilyama ngayuwa-manja akwa kembirra nara ningakwukawura ambilyingama ningena. Amandangwa memema mamawura akwudangwa arakba. 33 Nganja arakba ngarra-makama amurndakakina nungkwurruwa-wa kajungwa kini-lyurrkwadini-yada nungkwurra-langwa yukwudukwuda ngarri-yakeyinuma-langwa ngarruwurrakawuru-ma. Aburraja warnumamalya enena-manja angalya akwa angkwulyumida-manja yikabumini-ngekburakinama nungkwurra-langwa awinyamba akena nganja ngayuwa arakba ningi-jerrukwama akina arrubuda Namukwa-langwa akwa ena-langwa-langwa warnikuminuwar.duwar.da wurrikikalya enena-manja angalya. Wurru-werrikiyangmarngkwajungwuna kembirra!" ni-yama Jesus ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa.

17

Nu-buriyaminuma-langwa Jesus Nungwenikba-wa

1 Biya ni-jerrukwama-langwa ni-yengbinuma-langwa Jesus ayakwa ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa, kembirra nu-ngwundikadinga karrawaru-wa akwa ni-yama, "Ngangwa, enena-bina arakba kamin-abilyerrikini-yada k-eningmikini-yada nungkuwa warnumamalya-manja ngayuwa-langwa, ningibina-langwa nungkwa-langwa-langwa Ningenikuwena, ningarrubuda-dangwa ningukwulyubena ningilyengma. K-eningmikinama wurrakina kajungwa ngayamba-langwa k-eningmikini-yada arrkala nungkuwa-langwa, ningkibina ningkarrubuda-dangwa ningkukwulyubena ningkilyengma nungkwajukwaba. 2 Nungkuwa yi-bungkawakama ngayuwa wurrababurna-manja warnumamalya enena-manja angalya akwa angkwulyumida-manja, kajungwa ngayuwa k-enibikini-yada wurrababurna-langwa warniba warningangkawura wurrumurndakibina yu-kwama ngayuwa-wa. 3 Kuw-eningmidina-manja wurrakina nungkuwa ningkibina ningkuwilyaba-ma ningkilyangmanduk-wuna Ningkeningikarrawara akwa kuw-eningmidina-manja ngayuwa ningibina yi-larrkama nungkuwa yangkwurrangwa, kembirra kuw-ambilyama warniba warningangkawura wurrakina. 4 Ningi-jerrukwa arakba amurndakibina warka yu-kwama nungkuwa ngayuwa-wa ningeniki-yami-yada. Ningi-yamama-langwa amurndakakina, kembirra arakba ngayuwa ningarramin-abilyerrikama warnumamalya enena-manja angalya akwa angkwulyumida-manja warnik-eningmidi-yada nungkuwa ningkarrubuda-dangwa ningkukwulyubena ningkilyengma. 5 Kembirra nungkuwa Ngangwa, yiki-lawurrakajina ngayuwa ebinu-wa ning-ambilyumurru-wa ningeningadinakba wuburra laka nungkuwa y-akumarnuma ngayuwa ningarrubuda-dangwa ningukwulyubena ningilyengma nara-wiya ambaka ki-ngekburaka ababurna-langwa ningkakina," ni-yama Jesus.

Jesus nenuminu-buriyaminuma-langwa ena-langwa-langwa warnikabuburrakiyuwa

6 Biya ngarningka ni-yama Jesus, “Nungkwaja yu-kwama ngayuwa-
wa warna warnikabuburrakiyuwa enena-langwa angalya umba
ngayuwa ningarramin-abilyerrikama ningarr-eningmikama wurrakina
nungkuwa-langwa. Adinuba-wiya nungkwa-langwa wurrakina akena
nungkuwa yu-kwama wurrakina ngayuwa-wa. Aburraja bumini-
yarrkuwarakama nungkwa-langwa ayakwa. 7 Warningma arakba
ababurna-langwa amurndakibina nganyangwa-murruwiya, yiminu-
wilyakama nganyangwa-wi-yada. 8 Nganja ngayuwa arakba ningarra-
makama nganyangwa warnikabuburrakiyuwa ababurna-langwa ayakwa
amurndakibina nungkuwa yi-makama ngayuwa-manja umba aburraja
narru-werringwur.danguma akina-manja. Warningme-ka amandangwa
warna ningi-likenuma-langwa ngayuwa yadikina nungkuwa-langwa akwa
ningkakina-bina yi-larrkama-langwa ngayuwa.
9 “Nganja ningena ningarraminu-buriyaminama wurrumurndakenena-
langwa. Nara ningena aminu-buriyamama wurrumurndakibina-langwa
warningbala-murrilangwa ngayuwa umba wurribina-langwa yimbukwa
yu-kwama-langwa ngayuwa-wa ningarraminu-buriyaminama, mena
nungkwa-langwa-baba wurrumurndakenena. 10 Aburraja wurrumurn-
dakakina warnumamalya wurribina nganyangwa, nungkwajukwaba
wurrakina nungkwa-langwa. Umba wurrumurndakakina warnumamalya
wurribina nungkwa-langwa, nganjukwaba nganyangwa wurrakina
y-awurakeyinama. Wurrakine-ka karramin-abilyerrikinama karr-
eningmikinama wurrukwala warnumamalya ngayuwa-langwa ningibina
ningarrubuda-dangwa ningukwulyubena ningilyengma.
11 “Ngangwa Ningkungwurriyaka ningkakina umba ningubukwaya
arakba ningi-likajama nungkuwa-wa. Arngkidarrba arakba nara
ngayuwa ningena ambilyama enena-manja angalya, umba nganyangwa
warnikabuburrakiyuwa kuw-ambilyama yelakwa arija-langwa. Nungk-
waja ningkakina ningkarrubuda akwa yi-ngbudirrkama ngayuwa. Kem-
birra ka-didirrakinama warna kajungwa wurruwilyaba-mi-yada wurrak-
ina wuburra yakuwa yuwilyaba-ma yalakena. 12 Ning-ambilyu-wiya
nganja ngayuwa aburruwa-manja, ningarra-didirrakama wurrakina yi-
ngbudirrkama-langwa ngayuwa. Ningarr-akwurrajuwama akwa nara
wurruwilyuwilyaba ka-rukuwurriyina warna. Akena nuwilyaba-ma yim-
bukwa nenungkwarba kini-jungwunama akwa kinu-rukwulyuwakenama
nenumawurrina ena-langwa. Kini-yamina-manja nakina, kembirra
ngalaja akina ayakwa nungkwa-langwa ka-lyangmandukwunadinama
ebina nuw-arrikarrijajungwunuma arakburakba-kiya-wiya.
13 “Ningubukwaya nganja arakba ningi-likajama nungkuwa-wa,
umba ningi-yengbinama amurndakenena ayakwa nganyangwu-wa
warnikabuburrakiyuwa ning-ambilya-wiya ngayuwa ambaka enena-
manja angalya, kajungwa ka-werrikilyelyingmajungwuni-yada wuburra
ngayuwa. 14 Nganja ningarra-makama arakba warna amurndakibina
ayakwa yu-kwama nungkuwa ngayuwa-wa. Wurrumurndakibina
warnumamalya warningbala-murruwiya nungkuwa, nara wurrakina
abulirrangkwama nganyangwa warnikabuburrakiyuwa, wuburra
nara wurrakina abulirrangkwama nganjukwaba ngayuwa. Nara-
baba wurrakina abulirrangkwama aburruwa-manja, kembirra narra-
wurrikbinama aburruwa-wa wuburra laka bu-wurrikbinama ngayuwa-
wa. 15 Ngangwa, nara ningena e-yengkilabama nungkuwa-wa ningkeniku-

wilyaka-langwa ningkakina nganyangwa warnikabuburrakiyuwa enena-langwa angalya nuw-ambilyamurra-langwa wurrumurndakibina warningbala-murruwiya nungkuwa umba yirra-yengkilabajama nungkuwa kajungwa ka-didirrakini-yada nibina-langwa nuwurrariya nikalya. 16 Wurrumurndakibina warnumamalya warningbala-murruwiya nungkuwa, nara wurrakina abulirrangkwama nganyangwa warnikabuburrakiyuwa, wuburra nara wurrakina abulirrangkwama nganjukwaba ngayuwa.

17 “Ngangwa, nungkwa-langwa ayakwa alyangmandukwune-ka eningangkawura. Akina-murra ayakwa, k-abulirrangkwunama ningkakina warna wurribina-langwa warningbala-murruwiya nungkuwa. 18 Nganja arakba ningarra-larrkajama warna enenu-wa angalya akwa ababurnu-wa wurrumurndakibinu-wa warnumamalya warningbala-murruwiya nungkuwa, wuburra laka nungkuwa yi-larrkama nganjukwaba ngayuwa yangkwurrangwa aburruwa-wa. 19 Ngayuwa ngarra-ngayindenama nungkuwa yik-abulirrangkwuni-yada ngayuwa kajungwa kembirra aburramba-langwa ka-ngayindeni-yada nungkuwa k-abulirrangkwuni-yada wurrumurndakakina,” ni-yama Jesus.

Jesus nenuminu-buriyaminuma-langwa wurrababurna-langwa wurribina ka-werrikambilya-murruwiya ambaka-murra

20 Biya ngarningka ni-yama Jesus Nungwenikba-wa, “Nara ningena e-yengkilabama wurrumurndakenena-langwa warnikabuburrakiyuwa yelakwa yimbukwa, umba ngarningka aburrajukwaba wurrukwala-langwa ningarramini-yengkilabajama wurrumurndakibina-langwa ka-werrikambilyama-langwa ambaka ngayuwa-manja kuw-engkirrikajama-langwa ebinu-wa ngawa ayakwa ke-yengbinamurru-wa nganyangwa warnikabuburrakiyuwa. 21 Ngangwa, ngayuwa ningarra-ngayindenama kuw-ambilyi-yada wurrababurna-langwa wurruwilyaba-ma ngawa wurruwurrakawuru-ma akwa kuw-ambilyi-yada yakuwa-manja wuburra laka nungkuwa ningk-ambilyama ngayuwa-manja akwa nganjukwaba ngayuwa ning-ambilyama nungkuwa-manja akwa yuwilyaba-ma yalakena. Aburraja kembirra aki-yakeyini-yada wurrakina yakuwa-manja kajungwa wurrukwala warnumamalya enena-langwa angalya akwa angkwulyumida-langwa kuw-eningmidini-yada yi-larrkama-langwa ningkakina ngayuwa yangkwurrangwa.

22 “Nganja ngayuwa ningarra-ngbudirrkama akwa ningarra-kwulyubenikama ngayuwa-murra nganyangwu-wa warnikabubur-rakiyuwa, wuburra laka nungkuwa y-akumarnuma ngayuwa ningarrubuda-dangwa ningukwulyubena ningilyengma kajungwa kembirra wurruwurrakawura-murri-yada wuburra laka yakuwa yuwilyaba-ma yalakena. 23 Ngayuwa ningena arakba ning-ambilyama aburruwa-manja umba nungkuwa arakba nungkwajukwaba ningk-ambilyama ngayuwa-manja, kajungwa wurrakina ke-yakeyini-yada ngawa karruma-wilyakini-yada muwilyaba-ma mangma. Karruma-wilyakinama-langwa muwilyaba-ma mangma, kembirra aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya wurribina warningbala-murruwiya nungkuwa, kuw-eningmidinama wurrakina yi-larrkama-langwa ningkakina ngayuwa yangkwurrangwa akwa ngarningka ningki-lyelyingminama nungkuwa nganyangwa warnikabuburrakiyuwa wuburra laka nungkuwa ningki-lyelyingminama nganjukwaba.

24 “Ngangwa, nungkuwa arakba yu-kwama warna nganyangwa warnikabuburrakiyuwa ngayuwa-wa akwa kembirra ngayuwa ningarra-ngayindenama kuw-ambilyi-yada ngayuwa-manja ebina-manja angalya k-ambilyamurra-manja ningena. Aburraja kembirra wurrakina kabu-rringkinama ningena ngayuwa ningarrubuda-dangwa ningukwulyubena ningilyengma. Nungkwaja nungkuwa ningki-lyelyingminuma ngayuwa adinuba-wiya nara-wiya ambaka ki-ngekburaka ababurna-langwa. Ningki-lyelyingminuma-langwa nungkuwa ngayuwa-manja, kembirra y-akumarnuma ngayuwa ningarrubuda-dangwa ningukwulyubena ningilyengma. 25 Ngangwa, ningkibina Ningkuwerrikidirrbura, aburraja wurrumurndakakina warnumamalya enena-manja angalya akwa angkwulyumida-manja warningbala-wiya nungkuwa akena ngayuwa ningeningma nungkuwa akwa aburrajukwaba nganyangwa warnikabuburrakiyuwa warningma nungkuwa yi-larrkama ngayuwa yangkwurrangwa. 26 Ngayuwe-ka arakba ningarramin-abilyerrikama ningarr-eningmikama wurrakina nungkuwa-langwa akwa ningiyirribiyirrba ngawa ki-yaminjaminama ningena kajungwa kembirra ka-lyelyingmajeyini-yada wurrakina wuburra nungkuwa nungkwajukwaba ningki-lyelyingminama ngayuwa akwa ngarningka nganja k-ambilyi-yada aburruwa-manja yirruwilyaba-ma. Amandangwa,” ni-yama nakina Jesus Nungwenikba-wa.

18

Wurrukwala warnungkwarba nenu-manguma-langwa Jesus

1 Eneja Jesus ni-jerrukwama-langwa nu-buriyaminuma-langwa, nu-warrukwa angakbilyuwalya angalya emikirra Kidirena aburruwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa, akwa na-likena aminababurnamurru-wa eka-murriya na-lungkuwarrinumurru-wa, 2 ebinu-wa angalya nawurra-murndukweyinumurru-wa arngkirngkawura-wiya. Eneja nibina Judija neningma arakba akina angalya, nibina neniku-kwi-yada Jesus wurrumurndakibinu-wa wurrububungkawa kajungwa warniku-wardi-yada nakina. 3 Kembirra aburraja wurrarumuruma WurruMinida akwa WurruBarija warnungkwarba narra-larrkama wurrukwala warnungkwarba Judija-manja. Wurrukwala WarningiRawuma wurrawinyamba umba wurrukwala wurribina warnikumungkakwurraja angalya Neningikarrawara-langwa Jirujalema-manja. Biya nawurraki-likena narru-wilyakama kaliwanga akwa bajananga akwa narri-kekuwarakama amukwa angwura. Biya na-likena arakba ebinu-wa angalya nuw-ambilyumurru-wa Jesus-murriya wurrakina.

4 Eneja arakba Jesus neningma nakina warniki-yama-langwa wurrakina nara-wiya ke-yar.danga. Kembirra Jesus nenu-kwurukwa Judija-murriya-wa akwa ni-yama aburruwa-wa, “Wayi! Angkaburra-wa kirramin-aburangkinama karna?” ni-yama nakina.

5 “Jesus NeningiNejiridu-wa!” ne-yama aburraja. Biya enamba-langwa ni-yama Jesus, “Ningena ngaya-da!” Eneja Judija nu-kuwarjeya yakwujina ngawa aburruwa-manja, nibina neniku-kwi-yada Jesus aburruwa-wa. 6 Umba aburraja nuw-engkirrika-manja wurrakina warnungkwarba ak-ina ayakwa Jesus-langwa, arngkawura-wiya nawurraku-ngwudarra errib-aja arngkidarrba wurrakina, akwa namurndaki-ngkilarra ajiringka-wa. 7 Kembirra eneja ngarningka ni-yama Jesus aburruwa-wa, “Angkaburra-wa

kirramin-aburangkinama karna?” ni-yama. “Jesus NeningiNejiridu-wa,” ne-yama aburraja.
8 Enamba-langwa kembirra ni-yama nakina Jesus, “Ngarra-makama arakba ningena ngaya. Yikumin-aburangkina-manja ngayuwa-wa yimbukwa, kembirra wurra-larrkiya warna abu-likaja arakba,” ni-yama nakina. 9 Ena ayakwa ni-yengbinuma Jesus kajungwa ka-lyangmandukwunadini-yada ebina ayakwa ni-yengbinuma adinuba-wiya Nungwenikba-wa. Ni-yamama, “Ngangwa, wurrumurndakibina warnumamalya yu-kwama ngayuwa-wa, nara wurruwilyuwilyaba ka-rukuwurriyina warna umba ngarr-akwurrajuwama ningena,” ni-yamama. Kembirra amandangwa enena ayakwa.✡
10 Eneja Jayumuna Bida nu-wilyakama kaliwanga enuwa-manja. Kembirra ni-ngkarbaja nakina akwa neni-rida nuwilyaba-manja nenungkwarba, nenumini-ngkarrnga mada mekbuda-langwa-langwa. Nakineka nenungkwarba nenimikirra Melkija nibina nenuminu-war.danguma warka naruma-langwa nubungkawa NuMinida. 11 Eneja kembirra ni-yama Jesus nakina Bida-wa, “Wu-lawurrakajiya akina kaliwanga nungkwa-langwa,” ni-yama. “Ki-lyandiname-ka ngayuwa amandangwa ebina-langwiya nginu-makama-langwiya Nungwarrka arakba-wiya ngayuwa ningeniki-lyanda-langwa,” ni-yama nakina Jesus.

Wurrukwala warnungkwarba nenu-wilyakama-langwa Jesus nakinu-wa Enija

12 Aburraja wurrumurndakakina wurrawinyamba WarningiRawuma, nubungkawa aburra-langwa akwa ngawa wurrumurndakibina WarningiJudiya warnikumungkakwurraja angalya Neningikarrawara-langwa Jirujalema-manja, nenu-manga arakba nakina Jesus. Biya nenumin-ararika ayarrka ena-langwa 13 akwa nenu-wilyaka arakba Enija-langwu-wa angalya. Eneja nakina Enija NeningiJudiya narngkiyenikba Kayubaja-langwa nibina naruma nubungkawa NuMinida akini-yada ngawa. Umba neningadinakba nakina Enija nara-wiya Kayubaja. 14 Nakina-murrada Kayubaja nenu-makama ebina-wiya wurrububungkawa-manja WarningiJudiya ni-yamama, “Wurruwilyaba-ma warnamamalya akabumini-jungwunama ngarrumurndakwulyumida-langwa ngarnumamalya,” ni-yamama nakina nubungkawa.

Bida n-eningbaliyaminjajungwunuma-langwa Jesus-langwa

15 Aburnajukwaba kembirra Jayumuna Bida akwa ngawa nuwilyaba ningka nenikaburrakiyuwa Jesus-langwa neni-likena nen-aburrakiyuwarna nakina-manja Enija-langwu-wa angalya. Eneja n-awiyeba Jesus arrawu-wa akwa enejukwaba nakina ningka nenungkwarba n-awiyeba, mena neningma-baba nubungkawa Enija nakina. 16 Akena nara eneja Bida kin-awiyebena umba errekba-manja ngawa n-arjeyuma dawa-manja. Eneja kembirra ni-jadinga ngarningka nibina ningka-dangwa nenikaburrakiyuwa Jesus-langwa akwa ni-yengbina ayakwa duwilyabu-wa dadiyara dibina ying-akwurrajuwamurru-wa angalya. Ngalaja kembirra yinginuminu-ngwur.dangmajuwa dawa. Kembirra ningka-dangwa nenungkwarba nenu-wilyaka Bida enejukwaba arrawu-wa arakba.
17 Ngalaja yingi-yama dadiyara Bida-wa, “Ningkena-bina nungkwajuk-waba ningkenikaburrakiyuwa nangaba-langwa nenungkwarba-na?” yingi-yama dakina. “A.a! Nara ngaya-da!” ni-yama eneja Bida nakina-da.

✡ **18:9** Janjana 6:39

18 Aburraja wurrukwala warnumamalya wurruminakina
angalya wurribina nenuminu-war.danguma warka Enija-langwa
akwa wurrukwala wurribina warnikumungakwurraja angalya
Neningikarrawara-langwa, narri-lirakama angwura mamukumurndada-
baba, akwa nuw-alkayanguma angwura-manja na-wabilyakajungwununa
wurrakina. Eneja kembirra Bida ni-likena nawurrak-alkayangumurru-
wa warnungkwarba akwa n-arjiyinga aburruwa-manja nu-
wabilyakajungwununa enejukwaba nakina-da.

Enija neni-yengkilabenuma-langwa Jesus-uwa ayakwa

19 Eneja kembirra nubungkawa Enija neni-yengkilabena Jesus-uwa ena-
langwa-langwa warnikabuburrakiyuwa. Biya ni-yama, “Amiyambena
ayakwa ningkarr-akakirumakama wurrumurndakakina-manja?” ni-yama.
20 Eneja Jesus ni-yama, “Ningena ngawa ningi-yengbiyengbinuma
ababurna ayakwa nganyangwa nuw-engkingkirrikenumurra-
manja wurruwurrakwulyumida-langwa warnumamalya. Ningarr-
akakirumakama arngkababurna-langwa engka-manja iya engka-manja
angalya Neningikarrawara-langwa-manja alikira jinikakwa-manja akwa
ngawa ena-langwa-manja angalya Jirujalema-manja. Nara ki-yengbina
ngayuwa ayakwa amurama, umba ningabilyerra ningi-yengbinuma.
21 Miyambena-burra kembirra yi-yengkilabajama ngayuwa-wa? Wurre-
yengkilabaja kembirra wurrukwala warnumamalya wurribina nuw-
engkirrikenuma ayakwa nganyangwa. Warningme-ka wurrakina, kemba
wurre-yengkilabajama ebina-langwiya ningarra-makama-langwiya,” ni-
yama Jesus Eniju-wa.
22 Umba eneja nuwilyaba nenikumungkakwurraja angalya
Neningikarrawara-langwa n-engkirrika akina ayakwa ni-yengbinuma
Jesus, biya neni-laburrbaja nenumukwurra-manja ayarrka-murra akwa ni-
yama, “Ningkiyukwujiye-ka ningkeningaruma-ma akena ayarrkawarriya
ayakwa ningki-yengbinama nubungkawa-wa!” ni-yama nakina Jesus-uwa.
23 Eneja Jesus ni-yama, “Ebina ayakwa ningi-yengbinuma, awurrariya-
manja amurndakakina, wurra-maka kemba wurrangkwulyumida-manja
warnumamalya aminakina-langwa, umba eningaba-manja, kembirra
miyambena-burra yi-laburrbaja ningenumukwurra-manja?” ni-yama
nakina.
24 Eneja kembirra nubungkawa Enija neni-larrka Jesus narumu-
wa nubungkawa NuMinidu-wa Kayubaja. Neni-larrkama n-
ararikajungwununa ngawa nakina-da.

Bida n-eningbaliyaminjajungwununa-langwa Jesus-langwa ngarningka

25 Eneja Bida ngawa n-arjijeyuma yakwujina nu-wabilyakajungwununa.
Aburraja kembirra wurrukwala warnumamalya ne-yama enuwa-wa,
“Ningkena-bina amandangwa ningkenikaburrakiyuwa nangaba-langwa
nenungkwarba-na?” ne-yama. Eneja Bida ni-lyangkilyuwakajuwa aringka.
“Ngarra!” ni-yama. “Nara ngaya-da.”
26 Eneja nuwilyaba ningka nenungkwarba yakwujina nibina nenuminu-
war.danguma warka Enija-langwa, ni-yengbina arakba ayakwa Bida-
wa. Nakine-ka nenungkwarba wunakali-yaminjaja nibina nenumini-
ngkarrngarnuma mada Bida. Biya ni-yama nakina Bida-wa, “Jerriya
ningkena-bina ningkibina ngayuwa yirra-rringkama ebina-manja angalya
nenu-mangumurra-manja?” ni-yama nakina Bida-wa.

27 Eneja Bida ni-lyangkilyuwakaja ngarningka aringka n-eningbaliyaminjajungwa. Ngalaja akina-wiya ngawa dadinungkwarba jukwujukwa ying-ardinga arakba dakina.

Neni-lyilyanguma-langwa Jesus Balidu-wa

28 Kembirra aburraja buwa-wiya ngawa wurrukwala WarningiJudiya warnungkwarba nenu-wilyaka arakba Jesus errekbu-wa akwa angerriba emininingku-wa alikira. Namurndaki-likenuma Kayubaja-langwa-langwa angalya akwa ningku-wa nubungkawa nenimikirra Balida. Nakine-ka nubungkawa NeningiRawuma ni-lyingama akina-manja angalya Judiya. Akena nara wurrakina WarningiJudiya kuw-awiyebena arrawu-wa akinu-wa alikira NeningiRawuma-langwu-wa umba nuw-ambilyuma ngawa errekba-manja. Nara wurrakina kuw-awiyebena arrawu-wa, kajungwa nari-yada ka-ngkwabukwabakajungwuna ka-kwurdukwurdakajungwuna. Neni-ngayindanguma wurriyada kajungwa kuw-alyubarini-yada Akwurungkuwarrukwa-langwa aninga wurrakina.
29 Kembirra eneja Balida ni-jadinga nenu-kwurukwa akwa ni-yama wurrumurndakakinu-wa warnumamalya, “Kwurruwa, miyambena-burra kini-lekba naka nenungkwarba? Ni-yamarrkama naka-bina?” ni-yama.

30 Aburraja ne-yama, “Neningaba-manja naka, nara-maka yikinu-wilyaka, akena nuwurrariya naka akwa akina-langwa yinu-wilyakama yangkwurrangwa,” ne-yama wurrakina Balidu-wa.

31 Eneja Balida ni-yama, “Nungkwurrabakiya kemba wunu-wilyakina arakba nakina akwa yiki-lyangkuwerribikajungwuna nuwurrariya-murrikba nungkwurra-langwa-langwiya eningarumuruma ayakwa,” ni-yama Balida aburruwa-wa. Akena aburraja WarningiJudiya warnumamalya ne-yama, “Nara yarna a-jungwajuma warnumamalya. Umba nungkwurra-langwa eningarumuruma ayakwa eningiRawuma yirraku-makinama nara yarna a-jungwajuma warnumamalya,” ne-yama.
32 Ebina-wiya eneja ni-yengbinu-manja Jesus ayakwa ena-langwu-wa warnikabuburrakiyuwa, nenu-makama nakina kenu-wurdijinama-langwa warnungkwarba eka-manja akwa keni-jungwajinama-langwa nakina. Kembirra na-lyangmandukwunadinuma amurndakakina ayakwa amandangwa-da.

33 Eneja Balida n-awiyeba ngarningka arrawu-wa alikiru-wa akwa nen-ardija Jesus-uwa akwa ni-yama, “Nungkuwa ningkena Ningkubungkawa WarningiJudiya-langwa warnumamalya-na?” ni-yama.

34 Eneja Jesus ni-yama, “Jerriya nungkwabakiyaba ningkena yi-yendabajama? Dukwa wurrukwala bu-makama ngayuwa-langwa-na?” ni-yama.

35 Eneja Balida ni-yama, “Wa! Ngayuwa ningena NingeningiJudiya-na! A.a! Nungkwa-langwa warnumamalya akwa wurrarumuruma WurruMinida warnungkwarba bi-lyilyanguma nungkuwa ngayuwa-wa-da. Ningki-yamarrkama ningkena-burra?” ni-yama nakina.

36 Eneja Jesus ni-yama, “Nara ningena a-bungkawaduma enena-manja angalya wuburra wurrukwala na-bungkawadinama. Wurrakine-ka wur-rukwala karra-kirriyakama WarningiJudiya-manja wurrububungkawa nari-yada ngayuwa kabu-manga. Ngarra! Nara kuw-awinyambada nganyangwa warnumamalya umba wurrumilyukwa wurrakina nuw-ambilyuma. Ngarrumineyebijeba ngarna ngarru-bungkawadinama, waka ngaya umba waka nungkwurraja!” ni-yama nakina Jesus Balidu-wa.

37 Kembirra eneja Balida ni-yama enuwa-wa, “Aba jerriya-bina ningkena
ningkubungkawa?” ni-yama. Eneja Jesus ni-yama, “Nungkwabakiyaba
arakba yi-makama ngayuwa ningubungkawa ningena. Nganja ningi-
rukwularrinuma akwa ningi-likenuma enenu-wa angalya kajungwa ki-
yengbini-yada warnumamalya-manja Neningikarrawara-langwa-langwa
ayakwa alyangmandukwuna umba nara akwala-langwa. Aburraja
warningerribirra warnumamalya kabumin-engkirrikaja-manja ayakwa
alyangmandukwuna-dangwa, kuw-engkirrikajama wurrakina ngayuwa-
wa,” ni-yama.
38a Eneja Balida ni-yama, “Aki-yamarrkinama dukwa ak-eningmidini-
yada ngarna ayakwa alyangmandukwuna-dangwa?” ni-yama.

Balida nenu-kwama-langwa Jesus wurrarumuruma-wa WurruMinida warnungkwarba warniku-wardi-yada Jesus wurrakina

38b Biya kembirra Balida ni-lawurrada errekba-wa WarningiJudiya-
wa warnumamalya akwa ni-yama aburruwa-wa, “Nara naka a-lekbuma
ningena, neninguwurrariya-ma-baba. Umba neningaba ngawa naka.
39 Akena nungkwurra-langwa-langwiya ayakwa eningarakba-kiya-langwa
nganja ngayuwa keni-jadijinama wurruwilyaba warnungkwarba wurrib-
ina na-didikajungwunuma. Ningi-yaminjaminamurra nganja ababurna-
langwa Akwurungkuwarrukwa. Yiku-makina kembirra! Nungkwur-
raja kini-ngayindena ngayuwa kin-enjungwurrenama naka Nubungkawa
KarningiJudiya-langwa karnumamalya?” ni-yama.
40 Biya ne-yangkarjiyajungwunuma enuwa-wa, “Nara nakina! Yirru-
warenama nakina umba yini-ngayindenama Baraba. Yirrumini-jadijiya
nakina ni-didikajungwunuma-langwa!” ne-yama. Umba eneja Baraba
nibina ni-ngekbungekburakama awinyamba nakina-da.

19

1 Eneja kembirra Balida nenu-maka wurrukwala-manja wur-
rawinyamba. “Wunu-wilyakina arakba naka nenungkwarba angerriba
akwa yikini-larrkbarjena merra-murra,” ni-yama.
2 Aburraja kembirra wurrumurndakakina wurrawinyamba narr-
ararikama amakirnda akwurrirra eningaringki-yada. Kembirra nenumin-
akumarna Jesus-langwa-manja aringka akwa nen-awiyebajuwa ngar-
ningka dumbala wuburra nibina naruma nubungkawa n-awiyebenuma.
3 Biya ne-yama wurrumurndakakina wurrawinyamba Jesus-uwa, “Wayi!
Jerriya nungkuwa Ningkubungkawa WarningiJudiya-langwa warnuma-
malya?” ne-yama, akwa nenu-marngkajuwama nen-abadakalyakama
akwa neni-laburrbajanguma wurrakina nenumukwurra-manja ayarrka-
murra-da.
4 Eneja kembirra Balida ni-jadinga nakina errekbu-wa nuw-
ambilyumurru-wa wurruwurrakwulyumida warnumamalya. Biya ni-
yama Balida aburruwa-wa, “Wurr-engkirrikiya! Ning-aburangkama
ena-langwa awurruwurrariya nenaka-langwa, akena nara k-
akburrangarna-da. Kembirra kinu-wilyakinama nakina yangkwurrangwa
nungkwurruwa-wa yik-eningmidini-yada nungkwurramba-langwa
neningawurrariya-ma,” ni-yama nakina-da. 5 Kembirra Jesus enejukwaba
ni-jadinga errekbu-wa, nu-wilyakama ngawa ebina amakirnda akwurrirra
aringka-manja akwa dibina dumbala n-awiyebenuma. Eneja ni-yama
Balida wurrumurndakibinu-wa warnumamalya wurruwurrakwulyumida-
wa, “Kwuja! Wuni-rringka! Naka-bina arakba-da!” ni-yama nakina-da.

6 Aburraja wurrarumuruma WurruMinida warnungkwarba akwa
wurrukwala warnikumungkakwurraja Neningikarrawara-langwa angalya
neni-rringka Jesus-uwa wurrakina akwa ne-yangkarjiyajungwunuma ne-
yama, “Wun-ar.dirrena nakina eka-manja...wu! Yikin-ar.dirrena eka-manja
ka-mambalinamurra-manja...wu!” ne-yama wurrakina. Eneja Balida ni-
yama aburruwa-wa, “Wunu-wilyakina nungkwurrabakiyaba akwa yikin-
ar.dirrena eka-manja ka-mambalinamurra-manja! Mena nara-baba nin-
gena k-akburrangarna awurrariya enuwa-manja-da!” ni-yama nakina
wurrakinu-wa.
7 Aburraja WarningiJudiya warnumamalya namurndaki-yama, “Yirra-
langwa ayakwa eningarumuruma ngarraku-makinama neniki-jungwa-
langwa nakina, ni-yamama-langwa nakina, ‘Neningikarrawara-langwa
Ningenikuwenikba ningena,’ ni-yamama nakina,” ne-yama wurrakina.
8 Eneja n-engkirrika-manja Balida akina ayakwa, kembirra n-akbar.de-ka
angwurra, 9 akwa ni-lawurrada, nenu-wilyaka Jesus ngarningka arrawu-
wa alikiru-wa akwa ni-yama Balida Jesus-uwa, “Amiyambena angalya
nungkwa-langwa k-arrangbama?” Akena eneja nara kini-yengbina ayakwa
Jesus, ni-yengminjade-ka. 10 Eneja ni-yama kembirra Balida enuwa-
wa, “Miyambena-burra nara e-yengbuma ngayuwa-wa? Jerriya ningken-
ingbala ngayuwa ningena ningubungkawa ning-angkarrijinama angalya
akwa nungkwurruwa? Kembirra ki-lyangkuwerribikajungwunama yib-
enjungwurrena-murrikba akwa kab-ar.dirrena-murrikba ningkakina eka-
manja-da,” ni-yama Balida Jesus-uwa-da.
11 Eneja ni-yama Jesus Balidu-wa, “Y-angkarrijinama ningku-
bungkawadinama ngayuwa-manja ningkakina mena-baba Neningikar-
rawara ngin-akumarnuma ningkubungkawa. Umba eneja nakina
nenungkwarba nibina nginu-kwama ngayuwa nungkuwa-wa ni-yamama
awurrariya-dangwa alyengma nakina,” ni-yama Jesus Balidu-wa.
12 Yadikina-langwa kembirra eneja Balida neni-ngayindanguma nakina
angwurra ken-enjungwurranguma Jesus. Akena aburraja Warningi-
Judiya warnumamalya namurndaki-yangkarjiyajungwunuma wurrakina
Balidu-wa akwa ne-yama, “Kin-enjungwurrena-manja ningkakina naka
nenungkwarba, kembirra yikin-awinyambakeyinama nungkuwa akwa
ngawa nungkwa-langwa nubungkawa Kajara kinalakina-da. Kini-
yengbijajungwuna-manja neningerribirra nenumamalya nubungkawa
naruma nakina, kembirra nara nakina amin-engkirrikama nakinu-wa
nubungkawa Kajara-da,” ne-yama wurrakina-da. Nakine-ka Kajara
naruma-dangwa nubungkawa NeningiRawuma.
13 Eneja n-engkirrika-manja Balida amurndakakina ayakwa, nenu-
wilyaka arakba Jesus ngarningka errekbu-wa wurruwurrakwulyumida-
wa warnumamalya. Biya n-ambarringa Balida eningayakwa-langwa-
manja angalya. Aburraja narri-ngekburakama akina angalya
malarra-murra. Narrum-akumarnuma ajiringka-manja marumuruma
malarra miremburemberrbirra. Akine-ka angalya nibina-langwa
nubungkawa ni-lyangkuwerribikajungwunuma-langwa warnumamalya-
langwa warningaba-murrikba akwa wurruwurrariya-murrikba.
Yiburuwa-murra ayakwa akina emikirra “Kabada”. 14 Ngalaja
arngkidarrba arakba memerrkuwilyarra. Kembirra mingka-manja
mamawura Akwurungkuwarrukwa akina warniki-yakuwerribiki-yada
WarningiJudiya warnumamalya aburra-langwa-langwa wurrarumuruma.
Eneja kembirra ni-yama Balida wurruwurrakwulyumida-wa

warnumamalya, “Kwurruwa...yi! Nenaka nubungkawa nungkwurra-langwa naruma-dangwa-da!” ni-yama nakina.
15 Akena aburraja ne-yangkarjiyajungwunuma Balidu-wa akwa ne-yama, “Wunu-wardena nakina...wu! Yikin-ar.dirrena ka-mambalinamurra-manja eka arakba...wu!” namurndaki-yama wurrakina. Eneja Balida ni-yama, “Yirri-ngayindena amandangwa ngayuwa kamin-ar.dirrenama nubungkawa nungkwurra-langwa naruma-dangwa eka-manja-na?” ni-yama nakina wurrumurndakakinu-wa warnumamalya. Aburraja wurrarumuruma WurruMinida warnungkwarba ne-yangkarjiyajungwunuma Balidu-wa akwa ne-yama, “Nuwilyaba-ma ngawa ngakwurra-langwa nubungkawa naruma-dangwa Kajara nakina, umba nara wurribina wurrukwala!” ne-yama wurrakina.
16a Eneja Balida nenu-kwa Jesus aburruwa-wa arakba-da, warnik-ar.darri-yada Jesus wurrakina ka-mambalinamurra-manja eka-da.

Wurrawinyamba nen-ar.dirranguma-langwa Jesus na-mambalinumurra-manja eka

16b Aburraja kembirra wurrumurndakibina wurrawinyamba neni-rndarrka Jesus arakba-da. 17 Biya nenu-wilyaka arakba anger-riba engembu-wa angalya emikirra “Aringka-langwa-manja amadidira”, emikirra Yiburuwa-murra “Kalikada”. Umba eneja Jesus enabakiyaba ni-ngabukweyina ebina eka warnik-ar.darri-yada wurrawinyamba akina-manja nakina. 18 Biya yakwujina ngawa nen-ar.dirranga Jesus ebina-manja eka ni-ngabukweyinumurra-manja nakina. Aburnajukwaba narralirrak-ar.dirranguma wunambilyuma wunenungkwarba-kiya ambilyuma-kiya-manja eka, nuwilyaba nekbuda-langwa-langwa, nuwilyaba nekalyarra-langwa-langwa umba Jesus wilyarra.
19 Biya kembirra narr-akumarna akarrikarra karrawara akina-manja eka nen-ar.dirrangumurra-manja Jesus. Akina akarrikarra Balida n-arrikarranguma. Ne-yama akina, “Naka nenungkwarba Jesus NeningiNe-jirida Nubungkawa naruma-dangwa WarningiJudiya-langwa warnuma-malya.” 20 Aburraja wurrababurna WarningiJudiya warnumamalya narri-ridimindanguma amurndakakina ayakwa, akwudangwa ngawa-baba nuw-alkayanguma ababurna alikira. Akine-ka akarrikarra nuw-arrikarrijajungwunuma eminimininingka-murra ayakwa Yiburuwa-murra iya Ledina-murra iya Kirika-murra.
21 Akena aburraja wurrarumuruma WurruMinida warnungkwarba ne-yama Balidu-wa wurrakina, “Nara arrikarruma, ‘Naka nubungkawa naruma-dangwa WarningiJudiya-langwa warnumamalya,’ umba wurr-arrikarrena, ‘Naka nenungkwarba ni-yamama, Ngayuwa ningena ningubungkawa ningaruma-dangwa WarningiJudiya-langwa warnumamalya,’ ” ne-yama wurrakina Balidu-wa.
22 Eneja Balida ni-yama, “Akina ngawa-da. Akina ayakwa ning-arrikarranguma, kuw-ambilyamurra ngawa eningarngkuwilyaba,” ni-yama nakina.
23 Aburraja nen-ar.dirranguma-langwa Jesus wurrakina wurrawinyamba wurrabiyarbuwa, nenumini-rndirrka kembirra dumbala ena-langwa akwa na-murnduweyina duwilyuwilyaba-wiya. Akwa ngarningka nenumini-rndirrka dingka dadingikarrawara dumbala dingbulirra. 24 Biya na-lyelyimbukweyina wurrakina wurrawinyamba akwa ne-yama, “Nara daka dumbala ngu-kuwarruma, umba ngarru-malyangkeyina ngarr-akwuleyina ngarr-embirrkuwurrena akina biya

aki-rringkina ngarrumiyambena aku-wurdiya ak-aburijaja," ne-yama. Arakburakba-kiya-wiya Neningikarrawara-langwa ayakwa ngalaja nuw-arrikarrijajungwunuma akwa ne-yamama, "Na-murnduweyinumurra dumbala nganyangwa akwa na-malyangkeyinumurra nuw-akwuleyinuma narr-embirrkuwurranguma akina biya narri-rringka wurrumiyambena na-wurdingama nuw-aburijajuma warniki-rndirrka-langwa dadingikarrawara dumbala nganyangwa," ne-yamama akina ayakwa. Kembirra na-malyangkeyinu-manja wurrakina wurrawinyamba, akina ayakwa na-lyangmandukwunadinuma amandangwa arakba-da.✡

25 Aburraja wurrukwala wurridarringka nuw-alkilkayanga ngawa eka-manja akwudangwa. Jesus-langwa dirndenikba dakina iya dirndenikba-langwa dadiyamarnjadikba iya duwilyaba didarringka dadimikirra Meri, DadinguMakidala dakina, akwa ngawa duwilyaba dingka didarringka dadimikirra ngalajukwaba Meri, dibina dadingiyenikba Kiliyubeja-langwa.
26 Eneja kembirra n-andeya Jesus karrawara-langwa biya neni-rringka nibina nenungkwarba ni-lyelyingminuma nakina-manja, akwa ngawa dirn-denikba nen-alkilkayanguma wunalakina yakwujina. Kembirra ni-yama Jesus dirndenikba-wa, "Ngeniyerriya, kirradiyuwangkwa! Nungkwa-langwa arakba nakina naburrena arija-langwi-yada," ni-yama ngaluwa-wa.
27 Kembirra ni-yengbina ayakwa nakinu-wa nenungkwarba enamba-langwa akwa ni-yama, "Dirndena dakina arakba." Kembirra yadikina ngawa eneja nanga-wilyaka dakina dirndenikba Jesus-langwa ena-langwu-wa angalya akwa ying-ambilyuma enuwa-manja dadingangkawura. Dirn-denikba arakba kembirra dakina nanga-yengbijuwama.

Jesus nu-werrikarrnguma-langwa

28 Eneja kembirra neningma arakba Jesus ni-jerrukwama-langwa warka ena-langwa akwa ni-yama, "Ningi-yakwurra ningena arakba akungwa," ni-yama. Ni-yengbinu-manja akina ayakwa, kembirra na-lyangmandukwunadinuma Neningikarrawara-langwa ayakwa ebina nuw-arrikarrijajungwunuma arakburakba-kiya-wiya.
29 Ngalaja muwilyaba menarlamba num-ambilyuma yakwujina, numi-lyangburrukwunuma makina alyikarrbuda ajirrkarnyerra akubibeka. Aburraja narru-manga alingajirra eka wuburra enungkwa akwa narri-lamuranguma wuburra alyukwurra-murra akwa narri-ngambajuwa ajir-rkarnyerra akungwa akwa narri-ngkajika Jesus-langwu-wa alyelyikba.
30 Nenu-ngwurrkalyikama nakina. Biya ni-yama, "Ningi-jerrukwama arakba warka nganyangwa," ni-yama. Kembirra nu-mikarrngaja aringka ena-langwa akwa nu-werrikarrnga arakba-da.

Nuwilyaba nawinyamba nen-ar.dirranguma-langwa Jesus memirrkwura-manja

31 Aburraja kembirra wurrukwala warnungkwarba WarningiJudiya na-likena nubungkawu-wa Balida. Biya neni-yengkilabena wurrakina warniki-ngkarrngi-yada alakba wurribina-langwa warnungkwarba narra-wardanguma-langwa, akwa warniki-larriji-yada warnumadangkwa ebina-langwa eka, mena Buradi akina. Na-waranguma warnumadangkwa warnik-ambilyinga akina-manja eka maminakina-manja marringa mibina Jebuda, mena-baba makina mukwurdukwurda-baba mamawura makina MeningAkwurungkuwarrukwa.

✡ **19:24** Emeba 22:18

32 Aburraja kembirra wurrukwala wurrawinyamba na-likena
akwa narri-ngkarrngarnuma alakba nuwilyaba-langwa akwa
ngarningka ningka-langwa wunalekbina narra-wardanguma-langwa
aburrubukwurruwa Jesus. 33 Kembirra neni-ngarranga wurrakina Jesus-
uwa, biya nuw-andeya akena neni-rringka nakina ni-jungwuma arakba.
Kembirra nara karri-ngkarrngarna alakba ena-langwa. Engkinyungwurra
ngawa numin-ambilyuma. 34 Akena eneja nuwilyaba nawinyamba nen-
ar.darra arakba nakina Jesus memirrkwura-manja. Kembirra akina-
wiya ngawa ngalaja numu-kwularrina merra numi-jirrkungwurrkwaja
akungwa.
35 Eneja nibina-murrada nenungkwarba yakwujina n-arjijeyuma akwa
neni-rruburringkama ena-langwa-murra menba biya n-arrikarranguma
nakina amurndakenena ayakwa kajungwa nungkwurruwa karnuma-
malya yik-eningmidini-yada nungkwurrajukwaba. Eningikalyu-ma enena
umba amandangwe-ka alyangmandukwuna ena. Neningme-ka ni-
larrkbularrkbakinama nakina enena ayakwa. 36-37 Arakburakba-
kiya-wiya nuw-arrikarrijajungwunuma ena ayakwa Neningikarrawara-
langwa. Ne-yamama akina, “Nara awilyuwilyaba amini-ngkarrnguma
adidira ena-langwa,” ne-yamama akina. Akwa ena awilyaba en-
gka ayakwa Neningikarrawara-langwa ne-yamama, “Wurrakina war-
numamalya wurribina nen-ar.dirranguma nakina, keni-rringkinama
enuwa-wa,” ne-yamama. Kembirra arakba alakina-kiya ayakwa na-
lyangmandukwunadinuma amandangwa.✡

Nen-akumarnuma-langwa Jesus nenumadangkwa medirra-manja

38 Eneja nuwilyaba nenungkwarba nenimikirra Jawijiba. Neningi-
Judiya nakina engemba-langwa angalya Arumudiya-langwa. Biya ni-
likenuma nakina Balidu-wa akwa neni-yengkilabenuma kenu-meni-yada
nenumadangkwa Jesus. Nakina Jawijiba nenikaburrakiyuwa Jesus-
langwa enejukwaba akena nara kenu-maka wurrukwala-manja, mena n-
akbar.danguma nakina WarningiJudiya-langwa wurrububungkawa. Eneja
kembirra Balida ni-lyangkuwama. Biya eneja ni-likena Jawijiba akwa
nenu-manga nenumadangkwa Jesus. 39 Umba eneja nuwilyaba ngarningka
nenungkwarba nenimikirra Nikidima neni-likenuma aburnuwa nibina-
murrada ni-likenu-murrada Jesus-uwa alyarrngwalyilya. Umba numa-
wilyaka makina mababurna mirrijina, 30 kilogrammes. Amangwarra ak-
ina ebina na-kirruwanjuma eningaba, emikirra mura, akwa ngawa alibina-
wiya na-ngwunyurrkwajeyinuma emikirra akina alawa. 40 Kembirra
wunalakina nenu-manga nenumadangkwa Jesus, akwa nen-errikbina
mirrijina akwa nenu-wurumbijuwa neni-lamuranga dumbala-murra.
Amukwiyadakina ne-yaminjamamurra aburraja WarningiJudiya warnu-
mamalya akini-yada narr-akumarnu-manja warnumadangkwa wurrak-
ina medirra-manja. 41-42 Ebina-manja angalya nenu-wardangumurra-
manja Jesus, nuw-alkayanguma ngalaja eninganinga eka. Akwa medirra
ngarningka makina num-ambilyuma yakwujina akwudangwa Kalikada-
manja. Menikaduwe-ka makina medirra, murn.debirra ngawa num-
ambambilyuma. Warnik-akumi-yada warnumadangkwa makina-manja
akena nara ambaka. Biya nuw-akwudangwudina arakba akina Jebuda.
Aburnaja kembirra wunalakina nen-akumarnuma Jesus nenumadangkwa
yakwujina arrawa-manja akwa nenuma-didanga medirra aruma-murra
angwarnda.

✡ **19:36-37** Exodus 12:46; Numbers 9:12; Emeba 34:20; Jekaraya 12:10

20

Murn.debirra-langwa medirra

1 Ngalaja kembirra mambilyuma marringa numi-jerrida. Biya
Jandi arakba akina. Na-larrumur.dinu-wiya ambaka buwa-wiya,
yinguma-ngarranga Meri DadinguMakidala makinu-wa medirra.
Ying-andeya akena yinguma-rringka arakba makina medirra numu-
ngwur.dangminuma. Akine-ka angwarnda na-rnjirrkwajungwunuma
akwukawura mulirrekbidjinu-wa medirra. 2 Biya yingi-lawurrada
arakba ying-angkarrinuma dakina ebinu-wa angalya nen-ambilyumurru-
wa wunalakina Jayumuna Bida akwa ningka nenikaburrakiyuwa
nibina Jesus ni-lyelyingminumurra. Nangalirraku-maka makina-langwa
medirra akwa yingi-yama, “Nenu-manguma wurrukwala warnumamalya
nenumadangkwa Numikbiyiya-dangwa mangaba-langwa medirra. Dukwa
nga-manja nen-akumarnuma nakina-da? Yarningbala yarna yirra-da,”
yingi-yama dakina aburnuwa-wa.

3 Aburnaja kembirra wunalakina Bida akwa ngarningka nakina ningka
nenikaburrakiyuwa Jesus-langwa nenu-mirajanga arakba akwa neni-
likena aburnajukwaba makinu-wa medirra. 4 Nen-angkirreyinuma ngawa
wunalakinu...wa. Akena nuwilyaba ngawa ningka-dangwa n-angkarrina
angwurra ni-lyengmanguma, biya num-akburranga adinuba-wiya enuwa
medirra. 5 N-abuluwendinga n-andirrarina akwa nanga-rringka dumbala
yakwujina ying-anjalmurrkwuluma akena nara kin-awiyebena nakina.
Errekba-manja ngawa n-ambilyuma.

6 Kembirra enamba-langwa Jayumuna Bida ni-yar.da arakba yakwujina
medirra-manja. Nara kin-ambudidina amiyerra nakina errekba-manja
umba nu-warrukwajungwa n-awiyeba makinu-wa medirra. Biya ene-
jukwaba nanga-rringka dibina dumbala ying-anjalmurrkwuluma deyebi-
jeba yakwujina 7 akwa ngarningka dingka dadingaringka dumbala ying-
anjalmurrkwuluma deyebijeba yingi-lamurijungwunuma.

8 Kembirra enejukwaba ningka-dangwa nenungkwarba nibina num-
akburrangu-murrada mibina medirra adinuba-wiya, n-awiyeba arrawu-
wa-da. Nanga-rringka-manja nakina dibina dumbala, kembirra neningma
arakba amandangwa Jesus n-enibuduma nakina. 9 Akena nara ambaka
wurrakina karru-mumiringka-langwa ebina ayakwa Neningikarrawara-
langwa nuw-arrikarrijajungwunuma arakburakba-kiya-wiya, ebina
ne-yamamurra kin-enibudinama-langwa Jesus. 10 Kembirra neni-
lawurradinuma angalyu-wa wunalakina.

N-abilyerrikajungwunuma-langwa Jesus Meri-manja DadinguMakidala-manja

11 Ngalaja Meri ngarningka yingi-lawurradinuma mibinu-wa medirra
narringa-makama-langwa wunalakina-kiya, biya yakwujina-wiya ngawa
ying-ambilyuma dakina. Biya yingu-ngwadina arakba dakina. Ying-
arjijeyuma ngawa yingu-ngwadungwadinuma medirra-manja errekba-
manja dakina. Ying-abuluwendinga, ying-andirrarina arrawu-wa medirru-
wa 12 akena narringa-rringka wunambilyuma wunenikumamurikaja-kiya
Neningikarrawara-langwa. Nen-awiyebeyinumurra wunalakina dumbala
dukwulyadada, akwa yakwujina nen-angmakayanguma n-ambilyumurra-
manja Jesus nenumadangkwa adinuba-wiya, nuwilyaba aringka-langwa
umba ningka alika-langwa.

13 Kembirra neni-yama wunalakina ngaluwa-wa, “Nungkuwa!
Miyambena-burra ningku-ngwadungwadinamurra ningkena?” neni-
yama. Ngalaja yingi-yama Meri aburnuwa-wa, “Nenu-manguma-baba
nganyangwa Numikbiyiya-dangwa nenumadangkwa. Dukwa ngambu-wa
nenu-wilyakama nakina? Ningeningbala ningena-da,” yingi-yama dakina-
da. 14 Kembirra yingi-nyakuwarrukwajungwa akwa yingini-rringka Jesus
n-arjeyuma yakwujina akena yingin-angkuwabijuwa nibina Jesus.
15 Eneja Jesus ni-yama, “Nungkuwa! Miyambena-burra ningku-
ngwadungwadinamurra ningkena?” ni-yama. “Angkaburra-wa
ningkarramin-aburangkinama?” ni-yama. Ngalaja yingi-lyangkiyama
dakina numinakina-bu angalya nenungkwarba n-akukwurrajuwama
ebina eninganinga eka. Kembirra yingi-yama enuwa-wa, “A nungkuwa!
Yi-manguma ngayuwa ningenumadangkwa? Yi-maka kembirra angalya
ebina y-akumarnumurra-manja, kajungwa ki-likaji-yada akwa kumini-
majungwuni-yada kumini-lawurrakajungwuni-yada,” yingi-yama Meri
enuwa-wa-da.
16 Umba eneja Jesus ni-yama ngaluwa-wa, “Adiyuwangkwa!” Ngalaja
yingi-nyakuwarrukwajungwa enuwa-wa akwa yingi-yengba aburra-
langwa-murra ayakwa Yiburuwa-murra, “Wa! Rabawuni!” yingi-yama.
Akina ayakwa ne-yaminamurra “Ningkenikakakirumaka.”
17 Eneja ni-yama Jesus, “Nara a-lyingama ningena mena nara
ambaka-baba ki-likena-langwa karrawaru-wa Nungwarrku-wa. Umba
likaja dirrbura wurrukwalu-wa warnikabuburrakiyuwa nganyangwu-
wa akwa ka-makina ayakwa ena nganyangwa, ‘Ki-likajama ningena
karrawaru-wa nganyangwu-wa Nungwarrka akwa nungkwurra-langwu-
wa Nungwenungwa, nibinu-wa ngawa Neningikarrawara nganyangwu-wa
akwa Neningikarrawara nungkwurra-langwu-wa,’ ki-yamina nungkuwa
wurrumurndakakina-manja warnumamalya,” ni-yama Jesus Meri-wa.
18 Ngalaja kembirra yingi-likena ebinu-wa angalya nuw-ambilyumurru-
wa wurrumurndakibina warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa akwa
narringa-maka aburruwa-manja yingini-rringkama-langwa Numikbiyiya-
dangwa akwa ebina ayakwa ni-yengbinuma-langwa ngaluwa-manja-da.

N-abilyerrikajungwunuma-langwa Jesus ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa

19 Bi...ya akini-yada Jandi alyarrngwalyilya nuw-ambilyuma
warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa wurruwurrakawura-ma alikira-
manja arrawa. Narruwurraki-didikajungwunuma nuw-akbar.danguma-
baba wurrububungkawa-langwa. Eneja Jesus ni-jadinga adirrariyaba
akwa n-arjiyinga wurruwurrakuwilyarra akwa ni-yama, “Yilyurrkwa-
murra yukwudukwuda wurr-ambilya,” ni-yama. 20 Kembirra nenu-
wilyakajuwa ayarrka ena-langwa akwa memirrkwura. Aburraja
na-werringekburadinume-ka angwurra neni-rringkama-langwa
Numikbiyiya-dangwa.
21 Eneja Jesus nenu-maka ngarningka akwa ni-yama, “Yilyurrkwa-murra
yukwudukwuda wurr-ambilya. Wuburra Nungwarrka ngini-larrkama
enenu-wa angalya, ki-yaminama ngayuwa nganjukwaba ka-larrkajama
yikuminu-war.deni-yada warka nganyangwa,” ni-yama.
22 Kembirra nenu-bukwa nakina Jesus aburruwa-wa akwa na-
murndabala arrirra ena-langwa akwa ni-yama, “Wunu-mena Nenu-
mawurrina Neningikarrawara-langwa. 23 Yikamini-yakuwabijina-manja
awurruwurrariya wurrukwala-langwa, eneja kembirra Neningikarrawara

kenumini-yakuwabijinama. Akena nara-manja amini-yakuwabijuma nungkwurruwa awurruwurrariya wurrukwala-langwa, kembirra wurruwurrariya ngawa wurrakina-da," ni-yama nakina.

N-abilyerrikajungwunuma-langwa Jesus Damija-manja

24 Eneja nakina nenikaburrakiyuwa nenimikirra Damija, nibina wurrumemberrkwa wurrambilyuma-langwa, nara aburruwa-manja kinambilya akini-yada ngawa ni-jadinga-manja Jesus yakwujina. 25 Aburraja wurrukwala nenu-makama Damiju-wa akwa ne-yama, "Yarna yirra yinirringkama Numikbiyiya-dangwa." Eneja ni-yama Damija aburruwa-wa, "Nara-manja a-rringkama yinungwurnda ena-langwa-manja ayarrka ebina baja nenak-ar.dirrangumurra-manja akwa nara-manja yakinamurrada a-lyingama akwa ngarningka nara-manja awiyebajuma ayarrka nganyangwa ena-langwa-manja memirrkwura, kembirra kaminikalyikinama kirrakina ayakwa nungkwurra-langwa," ni-yama nakina Damija.

26 Bi...ya kembirra mamangbala mambilyuma marringa aburraja wurruwurrakawura-murra nuw-ambilyuma wurrakina warnikabuburrakiyuwa alikira-manja arrawa, ebini-yada wuburra, Damija aburruwa. Mama nawurraki-didikajungwunuma umba ngarningka adirrariyaba ni-jadinga eneja Jesus akwa n-arjiyinga wurruwurrakuwilyarra akwa ni-yama, "Yilyurrkwa-murra yukwudukwuda wurr-ambilya," ni-yama aburruwa-wa.

27 Biya kembirra Jesus ni-yengbina ayakwa Damiju-wa akwa ni-yama, "W-akuma ayarrka nungkwa-langwa yelakwa akwa yimini-rringka ayarrka nganyangwa akwa wu-lawulawajiya ayarrka nungkwa-langwa akwa w-awiyebajiya edirra-manja memirrkwura-manja. Nara aminikalyikuma umba eningmidina ngayuwa ningena," ni-yama Jesus Damijuwa.

28 Eneja Damija ni-yama Jesus-uwa, "Wa! Ngeniyerriya Ningkumikbiyiya-dangwa nganyangwa akwa Ningkeningikarrawara nganyangwa ningkakina-da!" ni-yama Damija Jesus-uwa.

29 Eneja kembirra Jesus ni-yama enuwa-wa, "Ningk-eningmidina arakba nungkuwa yi-rringkama-langwa ngayuwa. Nara aburraja wurrababurna warnumamalya a-rringkama ngayuwa umba amandangwa kuw-eningmidinama ngayuwa-manja aburrajukwaba. Eneja kembirra Neningikarrawara kini-yaminama eninginingaba-wiya aburruwa-manja," ni-yama Jesus nakina-da.

Miyambena-burra Janjana n-arrikarranguma amurndakenena ayakwa?

30 Eneja Jesus nenuminu-war.danguma ababurna akwala warka arruburrubuda ena-langwa-langwa warnikabuburrakiyuwa akena nara ababurna-langwa kuw-arrikarrijungwuna enena-manja jurra. 31 Akena amurndakenena nuw-arrikarrijungwuna enena-manja jurra kajungwa nungkwurruwa yik-eningmidini-yada Jesus-langwa, nibina nenumini-jirabama-langwa neni-jirrkumarnuma-langwa amalyirra Neningikarrawara neningadinuba-wiya neningadinakba, nibinalangwa Nenikuwenikba Neningikarrawara-langwa. Kembirra yiku-werrikambilya-manja enuwa-manja, karniba yik-ambilyama karningangkawura kirrakina-da.

21

N-abilyerrikajungwunuma-langwa Jesus wurrumangbala wurrambilyuma-manja warnikabuburrakiyuwa

1 Ambaka-murra eneja Jesus ni-jadingama ngarningka ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa wurrumangbala wurrambilyuma akina-manja angalya emikirra EningiDaburiyeja Akungwa. Aruma akungwa akina angalya. Akine-ka angalya aminambilyuma ekirra, EningiDaburiyeja akwa ngawa EningiKeliliya Akungwa.

2 Aburraja wurrumurndakakina warnikabuburrakiyuwa warnimikirra Jayumuna Bida iya Damija iya Nedeniyela, nibina nenungkwarba numinakina angalya Keyina Keliliya-manja, iya wunambilyuma nenikuwenikba-kiya Jebediya-langwa, akwa ngawa wunambilyuma wunenungkwarba-kiya.

3 Numa-merrkawiyebu-manja mamawura, eneja kembirra Jayumuna Bida ni-lyangkuwarumanguma akwalyu-wa akwa ni-yama nakina aburruwa-wa, “Ngi-likajama ningena akwalyu-wa. Yiki-yamarrkinama karna? Ngakwurruwa?” ni-yama nakina. Aburraja ne-yama, “Yawa! Ngakwurruwa ngarri-likajama,” ne-yama. Kembirra nuw-ambilyuwar.da akungwa-manja akwa narruma-larrijuwa arakba madirrungwarna meningakwalya makirndirndirrka makina. Akena nara ambaka karru-manga ngawa wurrakina. Ngarningka makina meningakwalya narruma-larrijuwama akena nara ngawa-da. Ne-yaminjamama ngawa wurrakinu...wa bi...ya ne-kbada. 4 Kembirra num-ambijangu-manja mamawura, eneja Jesus n-abalkayukwuna akwudangwa akungwa-manja akena warningbala ngawa nakina Jesus. Ngalaja makina mijiyanga awarrngkakwudangwa 100 metres num-ambilyuma ariba-langwa. 5 Eneja Jesus n-ardanga aburruwa-wa. “Kwurruwa...yi! Laka akwalya kirru-manga?” ni-yama nakina. “Nara ambaka!” ne-yama aburraja.

6 Eneja Jesus ni-yama, “Wurr-errikba makina meningakwalya mekbuda-langwa-langwa mijiyanga, kembirra kirrakina yiku-menama akwalya,” ni-yama Jesus. Aburraja akina-langwiya ngawa ayakwa ne-yamama wurrakina. Dam! Adirrariyaba numi-ngkubarrnga makina meningakwalya. Ngalaja ababurne-ka akwalya num-awiyebeyinuma arakba. Nara kembirra karrum-arrkarna wurrakina.

7 Eneja kembirra nakina nenikaburrakiyuwa nibina Jesus ni-lyelyingminuma ni-yama Bida-wa, “Nakake-ka Numikbiyiya-dangwa!” Eneja n-engkirrika-manja Jayumuna Bida akina ayakwa, “Nakake-ka Numikbiyiya-dangwa,” kembirra n-awiyeba dadingikarrawara dumbala dibina nang-aburawaka-murrada adinuba-wiya, akwa nu-kuwabijanga akungwa-wa. 8 Umba aburraja wurrukwala wurrakina mijiyanga-murra na-likenuma, narrum-arrkarnuma ngawa makina meningakwalya abulalu-wa akungwa mena numi-lyangburrukwuma-baba makina akwalya. 9 Kembirra na-kuwabijangeyinu-manja makina-langwa mijiyanga, narri-rringka angwura mijiyelya-manja. Ngalaja akina yakwujina eningadinakba akwalya akwa damba nuw-ambilyuma amarnina-manja. 10 Eneja Jesus ni-yama, “Wayi! Wurru-wilyakina akwala akwalya yangkwurrangwa ebina aduwaba kirru-manguma,” ni-yama. 11 Eneja kembirra Jayumuna Bida ngarningka ni-njawudija mijiyanga-manja akwa num-arrkarna makina meningakwalya ariba-wa. Mama makina numi-lyangburrukwuma umba nara kumi-ngkarrngina.

Ngalaja adidirrungwarna-wiye-ka akwalya 153 awurrakakina nuw-awiyebeyinuma.

12 Eneja Jesus ni-yama kembirra aburruwa-wa, “Kwa, wurr-alyubarina-langwa!” Aburraja wurrababurna-langwa warnungkwarba nara karri-ngayindanga keni-yengkilabena ke-yama, “Ningkumiyambena ningkena?” Nara ke-yama mena warningma wurrakina Numikbiyiya-dangwa nakina-baba-da. 13 Eneja kembirra ni-lika nakina Jesus n-akumarnumurru-wa ebina damba akwa nenu-kwa. Akwa ngarningka ni-yamama ngawa akwalya-manja.

14 Akine-ka arngkabiyakarbiya-ma ni-jadanguma Jesus ena-langwa-manja warnikabuburrakiyuwa n-enibuduma-langwa nakina-da.

Jesus ni-yengbinuma-langwa ayakwa Bida-manja

15 Aburraja kembirra narri-jerrukwama-langwa Jesus akwa ena-langwa warnikabuburrakiyuwa ebina damba akwa akwalya, Jesus ni-yama Jayumuna Bida-wa, “Jayumuna, ningkenikuwenikba Janjana-langwa, yi-maka! Jerriya wurrangaba aburra na-lyelyingminama yandiyanda ngayuwa-manja umba nungkwaja nungkuwa ningki-lyelyingminama angwurra ngayuwa-manja-na?” ni-yama nakina. Eneja Jayumuna ni-yama, “Yawa marrakba! Nungkwaja ningkeningma ningkena ngayuwa ningi-lyelyingminama nungkuwa,” ni-yama nakina. Kembirra Jesus ni-yama enuwa-wa, “Yimin-akwurrajina kembirra nganyangwa angaringariya jiba!” ni-yama nakina.

16 Ngarningka Jesus ni-yama Jayumunu-wa, “Jayumuna, ningkenikuwenikba Janjana-langwa, yi-maka! Jerriya ningki-lyelyingminama ngayuwa?” ni-yama nakina. Eneja Jayumuna ni-yama enuwa-wa, “Yawa marrakba! Nungkwaja ningkeningma ningkena ngayuwa ningi-lyelyingminama nungkuwa,” ni-yama nakina. Kembirra Jesus ni-yama enuwa-wa, “Yimin-akwurrajina kembirra nganyangwa jiba!” ni-yama nakina.

17 Ngarningka arngkabiyakarbiya-ma Jesus ni-yama enuwa-wa, “Jayumuna, ningkenikuwenikba Janjana-langwa, yi-maka! Jerriya ningki-lyelyingminama ngayuwa?” Eneja kembirra Bida nu-werrikawarriyada neni-yengkilabenuma-langwa enuwa-manja Jesus arngkabiyakarbiya-ma ebina ayakwa ni-yamama, “Jerriya ningki-lyelyingminama ngayuwa?” Eneja Bida ni-yama Jesus-uwa, “Ningkumikbiyiya-dangwa, nungkwaja nungkuwa ningkeningma ababurna-langwa. Kembirra nungkuwa ningkeningma ngayuwa ningi-lyelyingminama nungkuwa-manja,” ni-yama nakina. Kembirra ni-yama Jesus, “Yimin-akwurrajina kembirra nganyangwa jiba! 18 Engkirraja! Ebina-wiya ningk-ambilyu-wiya ningkawurrumukuma, ningki-yaminjamama ningk-awiyuwiyebenuma dumbala ningkabakiyaba akwa ningki-likenuma erribirra amurndakibinu-wa ningki-ngayindangumurru-wa ningkakina. Akena ambaka k-eniyuwangkidinamurru-wa nungkuwa, aburraja warningerribirra warnu-mamalya kab-awiyebajinama dumbala akwa kabu-wilyakinama ebinu-wa angalya nara-murruwa a-ngayinduma nungkuwa a-likama umba akini-yada ngawa kabuminilirraku-mambalijinama nungkwa-langwa ayarrka-kiya. Amandangwa engburingka ayakwa akina!” ni-yama Jesus. 19 (Ni-yengbinuma akina ayakwa kajungwa ngarna ak-eningmidini-yada adinakba neniki-jungwa-langwa Bida amurndakakina-langwiya ayakwa

akwa kembirra ambaka-murra ngakwurraja ngarniki-yangmarngkwaji-yada ngarniki-ngkubarrngaji-yada Neningikarrawaru-wa.) Kembirra Jesus ni-yama Bidu-wa, “Kwa! Yi-yuwarna ngayuwa-manja!” ni-yama nakina.

Jesus ni-yengbinuma-langwa ena-langwa-langwa nenikaburrakiyuwa nibina ni-lyelyingmama-langwa

20 Aburnaja Jesus akwa Bida neni-likenuma wunalakina lukwakwa. Akena Bida n-errikerra akwa neni-rringka nuwilyaba nenikaburrakiyuwa nibina ni-lyelyingminuma Jesus nen-aburrakiyuwarnuma enejukwaba aburnuwa-manja. (Nakina nibina nibina-murrada nenungkwarba nibina n-arndadadilyuma akwudangwa Jesus-manja ebina-manja nuw-alyubarinumurra-manja Akwurungkuwarrukwa-langwa aninga akwa ni-yama Jesus-uwa, “Yirrumiyambena yirruwilyaba yika-kwunama nungkuwa wurrububungkawu-wa warnungkwarba warniku-wardi-yada?” ni-yamama nakina Jesus-uwa.) 21 Eneja Bida neni-rringka-manja nakina nenungkwarba, ni-yama Jesus-uwa, “A nungkuwa! Kini-yamarrkinama naka?” ni-yama nakina.

22 Eneja Jesus ni-yama Bidu-wa, “Kini-ngayindena-manja ngayuwa naka kin-ambilya-manja neniba yanda-langwa ngawuya ki-lawurradina-manja yangkwurrangwa, nara nungkwa-langwa enena umba waka nganyangwa ningakwukawura-murra-langwa ningen-akwurrajinama-langwa nakina ningena. Nungkwaja kembirra, yi-yuwarna ngayuwa-manja,” ni-yama Jesus.

23 Aburraja wurrukwala warnikabuburrakiyuwa Jesus-langwa nuw-engkirrika enena ayakwa. Na-lyangkiyama nakina nenungkwarba nara a-jungwuma. Akena Jesus nara akina kini-yama, “Nara a-jungwuma nakina,” umba ni-yamama, “Kini-ngayindena-manja ngayuwa naka kin-ambilya-manja neniba yanda-langwa ngawuya ki-lawurradina-manja yangkwurrangwa, nara nungkwa-langwa enena umba waka nganyangwa ningakwukawura-murra-langwa ningen-akwurrajinama-langwa nakina ningena,” ni-yamama nakina Jesus.

24 Nakina-bina nenungkwarba nibina-murrada nibina kirrenu-makinama nungkwurruwa amurndakenena-langwa-da. Kirrenumin-arrikarranguma ababurna-langwa ayakwa enena-manja jurra. Aduwaba-langwa ngarningma ngarna alyangmandukwuna-wiya amurndakibina ni-yamama nakina.

25 N-ambilyu-wiya neniba Jesus, ni-yamama ngarningka ababurna ar-ruburrubuda warka. Dukwa ningena ngawa-maka k-arrikarrikarranguma ababurna-langwa awilyuwilyaba-wiya jurra-manja amurndakibina ni-yamama-langwa. Akena nara-maka ebina angalya ningeniki-lyangburrukwaja-langwa enena-manja angalya angkwulyumidi-yada jurra k-arrikarranguma-langwa ngayuwa. Ena ngawa.

Bawula-langwa jurra ni-larrkamurra
WarningEbijiju-wa Warnumamalya

Nakina Bawula n-arrikarranguma ayakwa Neningikarrawara-langwu-wa warnumamalya wurribina nuw-ambilyu-murruwa Ebijija-manja. Akwa nenu-makama kuw-ambilya-mulangwa wurrakina wurruwurrakawura-ma Jesus Christ aburruwa. Wurrakine-ka kuw-engkingkirrikajama ngawa Jesus Christ ni-lyelyingminu-mulangwa aburruwa. Akwa ngarningka kuw-engkingkirrikajama nu-marngkirradinu-mulangwa nakina Jesus aburruwa-manja akwa nenumini-yakuwabijuwa-mulangwa awurruwurrariya ebina ne-yama-mulangwa.

1 Ngayuwa ningena Bawula ning-arrikarrenama enena-manja jurra kajungwa ki-larrkaji-yada enena nungkwurruwa-wa Neningikarrawara-langwu-wa karnumamalya, kirribina kirr-ambilya-murruwa Ebijija-manja. Eneja Neningikarrawara nu-wekbalyinuma ngayuwa nin-genikilarrkilarrka kajungwa kinuminu-war•deni-yada warka Jesus Christ-langwa. Kembirra enena ayakwa nganja ning-arrikarrenama aduwaba nungkwurruwa-wa kirribina kirru-werrikambilya-murruwa Jesus Christ-manja.

2 Ngarra-ngayindenama Nungwanyungwa Neningikarrawara akwa ngawa Jesus Christ ngakwurra-langwa Nubungkawa kenu-marngkirradinama wunalakina nungkwurruwa-manja karnumamalya kirribina kirr-ambilya-murrumanja Ebijija-manja. Akwa ngarra-ngayindenama wunalakina yikabumini-lyurrkwakinama nungkwurra-langwa yukwudukwuda.

Eninginingaba-langwa ngarrenu-wekbilyangu-mulangwa Neningikar-rawara

3 Ngeni-yangmarngkwajina Neningikarrawara, nibina-murrada Neningikarrawara akwa Nungwenikba Nubungkawa-langwa Jesus Christ-langwa. Numarngkirre-ka nakina, akwa ngarrenu-wekbilyangumurra eninginingaba ena-langwa-langwa angalya abalkaya. Amurndakakina eninginingaba ngarrenu-wekbilyangumurra ngakwurra-langwa-langwa ngarnumawurrina, mena ngakwurruwa ngarri-yakeyinama ngarna ngarruwurrakawura-ma Christ arakba-da.

4 Arakburakba-kiya-wiya nara-wiya kini-ngekburaka eneja Neningikar-rawara amurndakenena angalya, nu-wekbalyinuma nakina ngakwurruwa ngarna ena-langwi-yada ngarnumamalya. Nu-wekbalyinuma ngakwurruwa ngarri-yakeyina-mulangwa ngarna ngarruwurrakawura-ma Christ. Akwa Neningikarrawara ngarreni-ngayindenama kinumin-eyebijebakajungwuni-yada ngarna ngarnumamalya akwa ngarruwerringekburni-yada. Ni-lyelyingminama nakina angwurra ngakwurruwa ngarnumamalya. 5 Biya kembirra arakburakba-kiya-wiya Neningikarrawara ni-lyangkuwerribikajungwunuma neniki-rukwamalyi-yada ngakwurruwa aken-enibikina-mulangwa Jesus Christ. Enena-bina Neningikarrawara ni-ngayindanguma adinuba-wiya, akwa aminakina-langwa ni-yekirrerridinuma nakina.

6 Ngakwurraja ngeni-yangmarngkwajina arakba Neningikarrawaru-wa,
mena numarngkirre-ka nilyengma nakina akwa ngarrenu-wekbilyangu-
mubaba Nenikuwenikba Jesus Christ, nibina ni-lyelyingminama angwurra
nakina.
7 Eneja Christ ngarrenumini-jungwunuma nakina. Ngarrenuminu-
kwularrijuwama merra ena-langwa akwa ngarren-enjungwurranguma
ngakwurruwa. Eneja kembirra Neningikarrawara ngarrenumini-
yakuwabijuwama awurruwurrariya ngakwurra-langwa. Nu-
marngkirradiname-ka ngakwurruwa-manja. 8 Yawe-ka, nu-
marngkirradiname-ka ngakwurruwa-manja ngarnumamalya.
Nakine-ka Neningikarrawara aringkawa nilyengma nakina.
9-10 Aminakina-langwa kembirra arakburakba-kiya-wiya ni-
lyangkuwerribikajungwunuma adinuba-wiya kenu-bungkawakina-
mulangwa Christ nubungkawa. Akwa ni-lyangkiyamama nakina,
“Ngayuwa kinu-bungkawakinama Christ, akwa narume-ka nubungkawa
numikbiyiya-dangwa kin-ambilyama nakina. Kinu-bungkawadiname-
ka nakina ababurna-manja, amurndakenena-manja nganyangwa-
manja angalya abalkaya akwa ngawa amurndakangaba-manja
awurrakwulyumida-manja angalya arrawa-manja,” ni-yamama
Neningikarrawara nakina. Akena ngakwurraja ngarna ngarnumamalya
ngarningbala-wiya ambaka akina ayakwa ena-langwa. Bi...ya kembirra
arija-langwa eneja Neningikarrawara n-abilyerrikajungwunuma arakba
nakina akwa neni-larrkama Christ ngakwurruwa-wa enenu-wa angalya.
Enena-bina ni-ngayindanguma nakina akwa nenaki-yekirrerrikama.
Akwa kembirra ngarren-eningmikama arakba akina ayakwa kenu-
bungkawakina-mulangwa nakina Christ nubungkawa.
Dukwa ngambi-yada Neningikarrawara kenu-bungkawakinama Jesus
Christ nubungkawa? Ngarningbala-wiya ambaka ngarna, umba eneja
Neningikarrawara neningma nakina. Umba ngarningma ngarna aman-
dangwa Neningikarrawara kenu-bungkawakinama Christ nubungkawa
ababurna-manja.
11-12 Ebina-wiya yirraja YarningiJudiya yarnumamalya, yirribina yirru-
werrikambilyuma Neningikarrawara-manja, yirri-yakeyinuma Christ
yirruwurrakawura-ma. Umba akini-yada eneja Neningikarrawara
nu-wekbalyinuma yirruwa ena-langwi-yada yarnumamalya, mena
arakburakba-kiya-wiya ni-lyangkuwerribikajungwunuma arakba akina.
Nakina-bina enuwa nu-war•dikinama ababurna-langwa ena-langwa-
langwiya mangma. Kembirra nu-wekbalyinuma yirruwa, yirribina
yarningadinuba-wiya yirru-werrikambilyuma Christ-manja, kajungwa
yikini-yangmarngkwajini-yada yarna enuwa-wa. Yirrakine-ka kembirra
yikini-yangmarngkwajinama Neningikarrawaru-wa mena nukwulyubene-
ka numurndangekburna nilyengma nakina.
13 Umba nungkwurrajukwaba Neningikarrawara-langwa karnuma-
malya kirrakina. Nungkwurrajukwaba kirr-engkirrikenuma ayakwa
alyangmandukwuna, ebina eningaba ayakwa Christ yiken-enibikina-
mulangwa. Nungkwurrajukwaba kirru-werrikambilyama arakba Christ-
manja aduwaba kirrakina. Adinuba-wiya eneja Neningikarrawara ni-
yarrkakumarna ena-langwa ayakwa akwa ni-yamama nungkwurruwa-
wa, “Ka-kwunama ngayuwa akwurdukwurda Amawurrina nganyangwa
nungkwurruwa-manja kajungwa ka-jirrkumakajungwuni-yada
nganyangwa-manja karnumamalya,” ni-yamama nakina. Kembirra
kirrenu-kwama amandangwa-da.

14 Ngakwurraja ngarningma ngarna Neningikarrawara ngarrenu-
wekbilyanguma arakba ngakwurruwa-wa ena-langwu-wa ngarnuma-
malya Amawurrina ena-langwa. Aminakina-langwa kembirra ngarningma
ngarna akenu-wekbilyenama nakina ngarningka eninginingaba-
wiya ngakwurra-langwa-langwa ngarnumawurrina, akwa aken-
enjungwurrenama ngarrakina ngarningangkawura. Kembirra ngeni-
yangmarngkwajina arakba Neningikarrawara mena nukwulyubene-ka
numurndangekburna nilyengma nakina.

Nu-buriyaminu-mulangwa Bawula Neningikarrawaru-wa

15-16 Aminakina-langwa, amurndakibina-langwa ayakwa ningi-
yengbinu-mulangwa ngayuwa nungkwurruwa-wa, ningene-ka
ningeni-yangmiyangmarngkwajinama Neningikarrawaru-wa aduwaba,
kirru-werrikambilya-mulangwa Nubungkawa Jesus-manja kirrakina
karnumamalya. Ebina-wiya, kirru-werrikambilyu-manja adinuba-
wiya Nubungkawa Jesus-manja kirrakina, aburraja bu-makama
warnumamalya ayakwa nungkwurruwa-langwa. Ne-yamama,
“Warna WarningEbijija warnumamalya na-lyelyingminame-ka
wurrababurna-langwa warnumamalya Neningikarrawara-langwa,”
ne-yamama bu-makama. Akini-yada ngawa nganja ningeni-
yangmarngkwajuwama ngayuwa Neningikarrawaru-wa, akwa ningi-
yaminjamama ngawa ningeni-yangmarngkwajuwama enuwa-wa akina-
langwa yanda-langwa aduwaba. Akwa ngarningka ningu-buriyaminama
ngayuwa Neningikarrawaru-wa nungkwurruwa-langwa. 17 Nakina-
bina Nubungkawa-langwa Jesus Christ-langwa Neningikarrawara.
Nungwanyungwa nakina akwa narume-ka numikbiyiya nilyengma.
Kembirra ningeni-yengkilabajama ngayuwa kajungwa yikenu-kwuni-
yada milyenjirra mangma, akwa kin-abilyerrikajungwuni-yada kajungwa
yik-eningmidini-yada angwurra Neningikarrawara kirrakina. 18 Akwa
ngarningka ningeni-yengkilabajama Neningikarrawara kajungwa
yikenuminu-ngwurrkbalijini-yada nakina nungkwurra-langwa mangma
iya yukwudukwuda, kajungwa yiku-marngkirringkini-yada ena-
langwa alarradada kirrakina. Akwa ngarra-ngayindenama ngayuwa
nungkwurruwa yiku-werrikembirrarini-yada Neningikarrawaru-wa akwa
ngarningka yik-eningmidini-yada nungkwurruwa akenu-wekbilyena-
mulangwa Neningikarrawara ababurna-langwa eninginingaba
ngakwurra-langwi-yada ngarnumawurrina. Akenu-wekbilyenama nakina
aduwaba akwa eningangkawura.

19 Ngarra-ngayindename-ka nungkwurruwa yik-eningmidini-yada
Neningikarraware-ka nakina narrubuda nilyengma. Nara wurribina
wurrukwala wurrarrubuda wuburra enuwa. Nakine-ka narrubuda
akwa akeni-ngbudirrkinama ngakwurruwa ngarribina ena-langwa
ngarnumamalya. 20 Neningikarrawara narrubude-ka nakina nen-
enibika-mulangwa Christ. Akwa ngarningka narrubuda nakina nenu-
wurdijuwa-mulangwa Christ karrawara ena-langwa-manja angalya
abalkaya. Neningikarrawara nakina nen-ambarrijuwama Christ nekbuda-
langwa-langwa, mena Christ narume-ka numikbiyiya nilyengma nakina.

21 Aburraja warningerribirra wurrububungkawa wurrarumuruma
wurrumikbiyiya wurrakina. Mama wurrumikbiyiya wurrakina,
eneja Christ naruma nakina numikbiyiya angwurra. Nu-
bungkawadinama neningangkawura nakina wurrangkwulyumida-
manja wurramukwiyadakina-manja wurrububungkawa wurribina nuw-

ambilya-murrumanja karrawara akwa ngawa amurndakeyina-manja angalya arrawa. Akwa ekirra ena-langwa amikbiyiya angwurra, mena enuwa nakina numikbiyiya-baba angwurra. Numikbiyiye-ka nakina aduwaba akwa neningangkawura. 22 Eneja Neningikarrawara nakina nen-akumarnuma Christ Nubungkawa ababurna-manja. Ngarrenukwama nakina ngakwurruwa-manja kajungwa kinu-bungkawadiniyada ngakwurruwa-manja ngarribina ngarr-ambilya-murrumanja Neningikarrawara-langwa. 23 Akena eneja Jesus Christ nara ambilyuma nakwukawura, umba ngakwurraja ngakwurruwa Neningikarrawaralangwa ngarnumamalya wuburra laka ena-langwa nenumadangkwa ngarr-ambilyama ngarruwurrrakawura-ma. Umba nakine-ka Christ nambilyama ababurna-manja angalya akwa nu-war•denama ena-langwa warka ababurna-manja angalya.

2

Neningikarrawara ngarren-enibika-mulangwa

1 Nara-wiya nungkwurraja yik-eningmidina Neningikarrawara, kirreyebijeba kirr-ambilyuma kirrakina enuwa-langwa. Wuburra wurribina na-jungwunu-murrumurra warnumamalya kirri-yamama kirrakina, mena nungkwurruwa kinumini-yarrkuwurranguma ayakwa Neningikarrawara-langwa akwa kirr-arriyakajungwunu-mubaba awurruwurrariya-langwa kirrakina. 2 Akini-yada kirri-yaminjamama ngawa wuburra warnumamalya wurribina warningbala-murruwiya Neningikarrawara. Nungkwurruwe-ka karniniyerriya karnumamalya akwa kirr-arriyakajungwunuma ngawa awurruwurrariya-langwa karningangkawura. Namukwa-langwa kinumin-engkirrikenuma ayakwa. Nakina-bina Namukwa nu-bungkawadinama wurruwurrariyamanja wurrububungkawa warningikarrawara nakina. Akwa nuwar•denama ena-langwa warka aduwaba ngawa warningerribirramanja warnumamalya wurribina nenumini-yarrkuwurrena-murrumanja Neningikarrawara-langwa ayakwa.

3 Umba ngakwurrajukwaba ngarrababurna-langwa ngarnumamalya ngenumini-yarrkuwurranguma Neningikarrawara-langwa ayakwa. Ngarri-yamama ngarribina ngakwurrabakiya-ba ebina ngarringayindanguma. Eningerribirra ebina ngakwurra-langwa mangma nangayindanguma ngarri-yamama akina ngarrakina. Umba eningerribirra ebina ngarnumadangkwa ngarri-ngayindanguma ngarri-yamama ngarningka ngarrakina. Akwa amurndakibina warningerribirra warnumamalya ne-yamamurra wurrakina ngarri-yamama akina ngakwurruwa ngarnumamalya ngakwurrajukwaba.

Akina-langwa eneja Neningikarrawara kin-awinyambadinuma nakina ngakwurruwa-wa ngarrababurna-langwu-wa ngarnumamalya, 4-5 akena n-errukwulinume-ka ngakwurruwa. Umba ngakwurraja ngarrarriyakajungwunu-manja ngawa awurruwurrariya-langwa, wuburra na-jungwunu-murrumurra warnumamalya ngarri-yamama ngarrakina. Umba ngalaja akwerrukwula Neningikarrawara-langwa eningangkawura ngawa akina akwa nara a-jerriduma. Neningikarraware-ka nakina ni-lyelyingminame-ka angwurra ngakwurruwa ngarnumamalya. Numinababurna akwerrukwula iya akwulyelyingma nakina. Kembirra ngarren-enibikama ngakwurruwa kajungwa aki-yakeyini-yada ngarruwurrakawura-ma Christ. Ngarren-enibikama mena numarngkirra

nakina-baba. 6 Akwa nen-enibikama Jesus Christ akwa nenu-wilyakama karrawaru-wa ena-langwu-wa angalya, akwa nen-ambarrijuwama nakina yakwujina kajungwa kinu-bungkawadini-yada nakina. Akwa Neningikarrawara ngarrenu-wilyakama ngakwurrajukwaba karrawaru-wa ena-langwu-wa angalya akwa kembirra ngakwurrajukwaba ngarru-bungkawadinama ngakwurruwa Jesus Christ, mena ngarri-yakeyina-mubaba ngarna ngarruwurrakawura-ma Jesus Christ-manja aduwaba. 7 Neningikarraware-ka nakina ngarrenu-bungkawakama ngarna kajungwa wurrababurna-langwa warnumamalya warningmi-yada wurrakina numarngkirra nilyengma nakina neningangkawura. Aminakina-langwa kembirra neni-larrkama Jesus Christ ngakwurruwa-wa kajungwa nenik-abilyerriki-yada ni-lyelyingminu-mulangwa angwurra ngakwurruwa.

8-9 Mama ningkeningaba nungkwaja, mama ningki-yamama eningaba ningkeningangkawura, akena nare-ka k-enibikajungwuna ningkakina. Ngalaja amukwiyadakina eningiaba ningki-yama-mulangwa ningkibina, nara akina kak-enibika nungkuwa ningkakina. Umba eneja nakina Neningikarrawara nu-marngkirradinuma nungkuwa-manja akwa ngin-enibikama nungkuwa ningku-werrikambilyu-mulangwa Jesus Christ-manja. Neningikarrawara ngin-enibikama nungkuwa enabakiya kajungwa nari-yada nungkuwa a-ngkweningabakajungwuma ningk-enibudu-mulangwa ningkakina. 10 Neningikarraware-ka nakina ngarren-enibikama ngakwurruwa. Ni-lyangkuwerribikajungwunuma nakina, akwa ni-yamama, “Ka-ngekburakinama nganyangwa warnumamalya kajungwa eningaba ke-yamini-yada wurrakina,” ni-yamama. “Eningaba ke-yaminama wurrakina mena ke-yakeyina-mubaba Jesus Christ wurruwurrakawura-ma,” ni-yamama nakina Neningikarrawara.

Ngarri-yakeyina-mulangwa Christ-manja

11 Wi-yakuwerribikina ena, nungkwurruwa kirribina KarningiJudiya-ma karnumamalya. Karningma kirrakina amukwiyadebina ayakwa yirruwa yirri-yengbiyengbeyinuma yirribina YarningiJudiya yarnumamalya nungkwurruwa-wa. Yirri-yamama yirrakina, “Nara kirrakina Neningikarrawara-langwa karnumamalya, mena nara yiki-ringandijungwuna yiku-mukaduwamurrikajungwuna karna. Ngarreyebijeba kirrakina YarningiJudiya-langwa yarnumamalya. Yirraja yirruwa yimbukwa yarna Neningikarrawara-langwa yarnumamalya, mena yirru-mukaduwamurrikajungwunuma yarna-baba,” yirri-yamama yarna, yirru-ngkweningabakajungwunuma.

12 Akini-yada ngawa nungkwurraja kirreyebijeba Christ-langwa kirr-ambilyuma. Akwa kirrimininga kirrakina nungkwurra YarningiJudiya-langwa yarnumamalya, yirribina Neningikarrawara nu-wekbalyinu-mulangwa. Karningbale-ka ayakwa amurndakibina Neningikarrawara ni-yarrkakumarnuma ena-langwa-langwa yarnumamalya. Nara nakina kini-yarrkakumarna ayakwa nungkwurra-langwa-langwa umba yirra-langwa-langwa YarningiJudiya yarnumamalya ni-yarrkakumarnuma. Akini-yada ngawa karningbala kirrakina Neningikarrawara. Kembirra nara yiku-werrikambilya enuwa-manja nungkwurruwa, akwa nara kembirra yik-engkirrikena arnungkwaya-langwa akwa yingka-langwa yimawura yik-ambilya-mulangwa Neningikarrawara-manja kirrakina.

13 Akena nungkwurruwa kirrakina kirri-yakeyinama arakba
kirruwurrakawura-ma Jesus Christ-manja aduwaba. Engka-
manja kirrakina kirr-ambilyuma adinuba-wiya Neningikarrawara-
langwa awilyikerra. Umba aduwaba eneja Neningikarrawara
kirren-akwudangwukama enuwa-manja, mena Christ kirrenuminu-
kwularrijuwama merra ena-langwa akwa kirrenumini-jungwunu-mubaba
nakina.
14 Nakina-bina Christ ngarrenuminu-ngwanjajuwama awinyamba, yir-
ruwa YarningiJudiya yarnumamalya akwa ngarningka kirrakina kir-
ribina KarningiJudiya-ma karnumamalya. Ni-jungwu-manja nakina
ngarrenuminu-ngwanjajuwama awinyamba ngarnikuwarduwardija ka-
jungwa aki-yakeyini-yada ngarruwurrakawura-ma ngarna. Nakina-bina
enuwa nuwilyaba ni-yamama akina, umba nara wurribina wurruk-
wala. Aminakina-langwa kembirra ngarri-yakeyinama arakba ngarna
ngarruwurrakawura-ma aduwaba.
15-16 Arakburakba-kiya-wiya eneja Neningikarrawara nenu-makama
Mawijija-manja eningarumuruma ayakwa ena-langwa. Enamba-langwa
Mawijija nenu-makama amurndakakina ayakwa eningarumuruma ena-
langwa-manja warnumamalya. Ngalaja kembirra amurndakakina
eningarumuruma ayakwa ngarrak-eyebijebakama yirruwa akwa nungk-
wurruwa. Umba eneja Christ ngarrenumini-jungwunuma nakina eka-
manja, akwa ngarrenu-marumama ngakwurruwa ngarnumamalya akwa
ngarren-akumarnuma ngakwurruwa ngarruwurrakawura-ma arakba.
Ngarrenu-murndukwajuwama ngakwurruwa, yirruwa akwa ngarningka
nungkwurruwa nungkwurrajukwaba, kajungwa akeni-lawurrakajini-yada
ngakwurruwa Neningikarrawaru-wa. Ngalaja kembirra aduwaba na-
jerriduma amurndakibina ayakwa eningarumuruma nara arakba eye-
bijebakama ngarna, umba ngakwurraja ngarruwurrakididirrbura ngarr-
ambilyama ngarna arakba. Mame-ka YarningiJudiya yarnumamalya
yarna, umba nungkwurraja karnumamalya KarningiJudiya-ma kirrakina,
ngarruwurrakawura-ma aduwaba ngarna.
17 Eneja ni-likenu-manja Christ enenu-wa angalya, ni-yengbinuma
ayakwa nungkwurruwa-wa kirribina kirr-ambilyu-murruwa awilyik-
erra Neningikarrawara-langwa akwa ngarningka yirruwa-wa yirrib-
ina yirr-ambilyu-murruwa akwudangwa Neningikarrawara-manja. Ni-
yamama Christ, “Nara awinyuwinyambakajajuma,” ni-yamama nakina,
“umba yiki-likaja ngayuwa-wa kajungwa ka-marumini-yada ngayuwa
kirrakina,” ni-yamama nakina ngarrababurna-murruwa. 18 Ngalaja
Amawurrina Neningikarrawara-langwa ngarraku-mamurikajinama ngak-
wurruwa aduwaba kajungwa aki-likaji-yada ngarna ngarrababurna-
langwa Nungwarrku-wa, mena Christ ngarrenumini-jungwunu-mubaba
nakina. 19 Aminakina-langwa nara arakba nungkwurraja kirrimin-
ingka karna KarningiJudiya-ma karnumamalya yirruwa-langwa, akena
ngakwurraja ngarruwurrakididirrbura ngawa ngarr-ambilyama aduwaba.
Ngarruwurrakawura-ma arakba ngarna Neningikarrawara-langwa ngar-
numamalya, wuburra ngarradiyerra-manja ngawa aduwaba.
20-21 Ngarna ngakwurruwa Neningikarrawara-langwa ngarnumamalya,
yirruwa akwa nungkwurruwa, ngarr-ambilyama ngarna awilyaba-
me-ka wuburra aruma alikira. Neningikarrawara-langwa wuburra
alikira ngarri-yaminama ngarna. Umba akine-ka amamalya alikira
ena-langwa akwurdukwurde-ka, akwa ngakwurruwa ngarna ngeni-
yangmarngkwajinama Neningikarrawaru-wa yakwujina. Ngalaja alikira

nuw-arjiyama akina akwurraka-manja angwarnda. Umba yirraja yarnikilarrkilarrka yarnungkwarba, yirribina Neningikarrawara nu-wekbalyinuma yarningadinuba-wiya, akwa ngarningka wurribina warnikumakumaka ayakwa Neningikarrawara-langwa ena-langwu-wa wurrukwalu-wa warnumamalya aburrajukwaba, ebina wuburra angwarnda yirri-yaminama yarna. Umba eneja nakina Jesus Christ akina wuburra aruma-dangwa angwarnda, ebina eningilyamarmba alarrngekburna Neningikarrawara-langwa-manja alikira. Nakina-bina Jesus Christ ngarrenu-murndukwama ngakwurruwa ngarriminimiminingka ngarnumamalya, kajungwa ngarruwurrakawura-ma ak-ambilyi-yada aduwaba. Akine-ka wuburra laka ngarruwurraki-lakwulijeyinama ngarna ngarnumamalya awilyaba-murra-manja ngawa alikira akwurdukwurda-manja. 22 Umba eneja nakina Neningikarrawara ngarrenu-murndukwunama aduwaba kajungwa aki-yakeyini-yada ngarna ngarruwurrakawura-ma Jesus Christ. Kembirra yirruwa YarningiJudiya yarnumamalya akwa nungkwurruwa karnumamalya kirribina KarningiJudiya-ma kirrakina ngarr-akwudangwukajeyinama arakba ambaka-langwa ngarna. Ngarri-yaminama amandangwa ebina wuburra alikira amamalya Neningikarrawara-langwa. Yakwujina ngawa nuw-ambilyama ena-langwa Amawurrina eningangkawura akina.

3

Bawula nenuminu-war•dangu-mulangwa warka WarningiJudiya-ma warnumamalya

1 Nganja ngayuwa ningi-didijungwunama ningena, mena ngarra-makumaka-mubaba ayakwa Jesus Christ-langwa-langwa nungkwurruwa-wa. Mama ningi-didijungwunama ngayuwa, ningu-buriyaminama ngawa Neningikarrawaru-wa nungkwurruwa-langwa, mena ningeningma ngayuwa nungkwurruwa kirribina KarningiJudiya-murra karnumamalya Neningikarrawara-langwa nungkwurrajukwaba kirrakina.

2 Dukwe-ka kirr-engkirrikenume-ka kirrakina ayakwa nu-marngkirradinu-mulangwa Neningikarrawara ngayuwa-manja? Dukwa nara? Eneja nu-wekbalyinuma ngayuwa ningeniku-maki-yada nungkwurruwa-manja enuwa-langwa, mena eningaba-baba ena karnik-eningmida-langwa nungkwurruwa. 3 Neningikarrawara nginumin-abilyerrikama arakba enena ayakwa ebina nuw-abuwarrkajungwunuma adinuba-wiya. Nganja ningena arakba ning-arrikarranguma akwala ayakwa akina-langwa. 4 Nungkwurraja yiki-ridimindena-manja kirrakina amurndakakina akwala ayakwa, yiku-mumiringkinama ning-eningmidinu-mulangwa ngayuwa amurndakakina ayakwa Christ-langwa-langwa ebina nuw-abuwarrkajungwunuma adinuba-wiya.

5 Arakba-wiya eneja Neningikarrawara nara kenu-maka wurruwilyuwilyaba-manja warnumamalya akina ayakwa ebina nuw-abuwarrkajungwunuma. Umba aduwaba Neningikar-rawara yirrenu-makama akina ena-langwa-murra Amawurrina. Yirrenumin-abilyerrikama amurndakakina ayakwa ebina nuw-abuwarrkajungwunuma yirruwa-wa ena-langwu-wa yarnikilarrkilarrka yarnungkwarba akwa ngarningka ena-langwu-wa warnikumakumaka ayakwa aburrajukwaba. 6 Neningikarraware-ka nakina yirrenumin-abilyerrikama kini-yamina-mulangwa eningaba yirruwa-manja YarningiJudiya yarnumamalya akwa ngawa nungkwurruwa-manja

KarningiJudiya-ma karnumamalya ngarrididirrbura, mena Jesus Christ ngarrenumini-jungwunuma ngakwurruwa-langwa. Ngakwurraja ngarri-yakeyinama nungkwurruwa akwa yirruwa ngarruwurrakawura-ma. Ngalaja kembirra amurndakibina ayakwa Neningikarrawara ni-yarrkakumarnuma yirruwa-langwa, kembirra nungkwurrajukwaba ngarningka nungkwurra-langwa akina, mena Jesus Christ ngarrenumini-jungwunuma ngarrababurna-langwa.

7 Neningikarraware-ka nakina nu-wekbalyinuma ngayuwa kajungwa ningeniku-war•di-yada warka ena-langwa, ningeniku-maki-yada ayakwa Jesus Christ-langwa-langwa wurrukwala-manja. Nakine-ka numarngkirra ngayuwa-manja, akwa nginu-mamurikajuwama ngayuwa, nginu-kwa-mulangwa amawurrina ena-langwa ningenikuminu-war•di-yada ena-langwa warka. 8 Ambaka aburraja warnumamalya Neningikarrawara-langwa nuw-ambilya warningubungkawa-ma? Nganja ngayuwe-ka angwurra ningena ningeningubungkawa-ma. Akena eneja Neningikar-rawara nginu-kwama enena eningaba warka nganyangwa ka-makina-mulangwa nungkwurruwa-wa nungkwurrajukwaba eningaba ayakwa Jesus Christ-langwa-langwa. Ngalaja enene-ka eningaba ayakwa ngarraku-makinama nakina Christ numinababurna eninginingaba. Ngakwurraja nara a-jerrukwama ngarna eningmiduma eninginingaba ena-langwa.

9 Aduwaba eneja Neningikarrawara nginu-kwama warka ngayuwa-manja nganjukwaba ningenik-abilyerriki-yada enena ayakwa nungkwurruwa-wa akwa wurrababurna-langwu-wa warnumamalya neniki-yama-langwa ebina ni-lyangkuwerribikajungwunuma nakina. Arakburakba-kiya-wiya Neningikarrawara ni-ngekburakama ababurna-langwa, akena n-abubuwarrkama akina ayakwa yanda-langwa aduwaba. 10 N-abuwarrkama akina kajungwa aduwaba warningerribirra wurrububungkawa warningikarrawara kuw-eningmidini-yada wurrakina Neningikarrawara aringkawa nakina akwa neningma ababurna-langwa. Aburraja kuw-eningmidinama wurrakina karra-rringkina-mulangwa Neningikarrawara-langwa warnumamalya kenumini-yarrkuwarakina-mulangwa Neningikarrawara-langwa ayakwa wurrakina.

11 Arakburakba-kiya-wiya nakine-ka Neningikarrawara ni-lyangkuwerribikajungwunuma ena, ngakwurruwa ngarrababurna-langwa ngarnik-ambilyinga-langwa ena-langwa ngarnumamalya, yirruwa YarningiJudiya yarnumamalya akwa ngarningka nungk-wurrajukwaba KarningiJudiya-ma karnumamalya. Akwa nakina ni-lyangkuwerribikajungwunuma ena. Eneja Jesus Christ ngakwurra-langwa Nubungkawa nakina-bina aken-akumurnama ngarna Neningikarrawara-langwi-yada ngarnumamalya.

12 Aduwaba kembirra ngakwurraja ngarna nare-ka akbar•duma umba ak-akwudangwukajungwunama ngarrumarngba Neningikarrawaru-wa. Aki-likajama ngarrumarngba Neningikarrawaru-wa mena ngarri-yakeyina-mubaba ngarruwurrakawura-ma Christ akwa ngarningka ngarru-werrikambilya-mubaba Christ-manja.

13 Ngakwurruwa-murra karnumamalya, nara a-werrikungwanjuma ningi-didijungwuna-mulangwa alikira-manja arrawa. Mama arrawa ningena ning-ambilyama ngarra-maka-mulangwa ayakwa Jesus Christ-langwa-langwa nungkwurruwa-wa, umba eningaba nungkwurra-langwa ka-ngekburakajungwunama arija-langwa akina, ning-ambilya-mulangwa yelakwa ngayuwa aduwaba.

Akwulyelyingma Christ-langwa-langwa

14 Nganja ngayuwa ningeni-yangmarngkwajinama Nungwanyungwu-
wa mena ningeningma aduwaba ayakwa ena-langwa, ebina nuw-
abuwarrkajungwunuma adinuba-wiya. Ningeningma aduwaba
Neningikarrawara kirren-enibika-mulangwa nungkwurruwa
KarningiJudiya-ma karnumamalya, wuburra laka yirren-enibikama
yirruwa YarningiJudiya yarnumamalya yarna. 15 Eneja Neningikarrawara
Nungwanyungwa nakina ngarningerribirra-langwa akwa wurrababurna-
langwa warnumamalya amurndakenena-manja angalya akwa ngarningka
ena-langwa-manja angalya abalkaya akwa ngakwurra-langwa ekirra
amamalya ngarru-wilyakinama enuwa-langwa.
16 Neningikarraware-ka ningbuda nakina akwa numinababurna
arrubuda. Nganja kembirra ningu-buburiyaminama arngkababurna-
langwa ngawa amurndakenena ayakwa enuwa-wa. “Wurre-ngbudirrkina
wurruwurrakakina WarningEbijija warnumamalya nungkwa-langwa-
murra Amawurrina,” ningi-yaminama. “Wurre-ngbudirrkina kajungwa
marrubuda mangma karruma-wilyakini-yada wurrakina warniki-
yama-langwa eningaba. 17 Akwa ngarningka en-ambilya eneja Christ
aburruwa-manja mena na-werrikambilya-murrubaba angwurra enuwa-
manja. Akwa ngarningka wurrakine-ka ab-eningmidina akwulyelyingma
ena-langwa warningangkawura. Akwa kuw-engkirrikaja-manja
wurrakina ni-lyelyingmina-murrilangwa wurrakina-manja, ab-arjiya
kembirra wurringbuda ngawa wurrakina warnumamalya. 18-19 Akwa
ngarningka aburra-wilyakina milyenjirra mangma wurrababurna-
langwa warnumamalya nungkwa-langwa ababurna-langwa angalya
kajungwa warningmi-yada Christ ni-lyelyingmina-mulangwa angwurra
wurrakina. Ab-eningmidina nara nakina a-ngwanjuma umba kini-
lyelyingminama wurrakina angwurra neningangkawura nakina. Ngalaja
Christ-langwa akwulyelyingma amakwulyumide-ka akina akwa yirraja
yik-eningmidina-manja akina nare-ka yarna a-jerrukwama. Kembirra
ab-eningmidina Christ ni-lyelyingmina-mulangwa wurrakina kajungwa
karruma-lyangkiyuwarni-yada nungkwa-langwa-manja mangma akwa
ke-yamini-yada wuburra nungkuwa. Amandangwa,” ningi-yaminama
ngayuwa Neningikarrawaru-wa.
20 Kwurruwa-yi, ngeni-yangmarngkwajina arakba Neningikarrawaru-
wa, mena narrubuda-baba nakina nilyengma akwa nu-war•dena-
mubaba aduwaba ngakwurruwa-manja nakina. Akena nara ngarna
a-marngkirringkama amurndakakina engbingbuda kini-yaminama
nakina ngakwurruwa-manja. 21 Ngeni-yangmarngkwajina kembirra
Neningikarrawara ngarrababurna-langwa ngarnumamalya ena-langwa.
Akwa keni-rringkina-manja warnumamalya Christ-manja, kembirra
abuni-yangmarngkwajina Neningikarrawara aburrajukwaba. Ngeni-
yangmarngkwajina ngawa Neningikarrawara aduwaba akwa angkawura.

4

Aki-likaja-mulangwa ngarruwurrakawura-ma wuburra ngarruwilyaba-ma ngarnumadangkwa

1 W-engkirraja kembirra enena ayakwa ngarra-makinama ngayuwa,
ningibina ningi-didijungwunama ngawa yelakwa mema-manja
medirra. Ningi-didijungwunuma ngayuwa mena-baba ningenumamalya
ningena Nubungkawa-langwa Jesus Christ-langwa. Eneja nakina

Neningikarrawara nu-wekbalyinuma kirrakina ena-langwi-yada karnumamalya. Kembirra nungkwurraja kirribina Neningikarrawara-langwa karnumamalya kirrumungkwurrkidirrbura yiki-likajama ngawa Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa kirrakina.

2 Nara kembirra a-ngkweningabakajungwuma, umba ambaka-langwa yiki-likajama kirrakina Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa. Akwa kirrumurndamurndirra ngawa yiki-likajama nungkwurruwa kirruwerringmurndirra. Akwa nara a-marngkwajajuma umba yiki-lyelyingmajeyinama ngawa karningangkawura kirrakina. 3 Eneja Neningikarrawara ngarrenu-murndukwama nakina ena-langwa-murra Amawurrina kajungwa ngakwurruwa-murri-yada ngarna. Kembirra nungkwurraja yiki-ngayindenama angwurra kirrakina karnik-ambilyingi-yada ngawa kirruwurrakawura-ma, karniki-lyelyingmajaji-yada akwa karniku-mamurikaji-yada kirrakina yilyurrkwa-murra yukwudukwuda karningangkawura.

4 Ngakwurraja Neningikarrawara-langwa ngarnumamalya ngarruwurrakuwilyaba ngarrididirrbura ngarna. Awilyaba-ma wuburra amadangkwa ngarr-ambilyama ngarna. Umba eneja Neningikarrawara ngarrenu-kwama nakina ena-langwa Amawurrina awilyaba-ma ngakwurruwa-wa ngarrababurnu-wa. Nu-wekbalyinuma nakina ngarrididirrbura ngawa ngarna, kajungwa aku-werrikembirrarini-yada ngarna ngarruwurrakidirrbura enuwa-wa. 5 Nuwilyaba-me-ka ngawa Nubungkawa naruma-dangwa. Ngakwurraja ngarru-werrikambilyama ngarna ngarrididirrbura enuwa-manja. Umba aburraja warnumamalya ngarrabu-mingekingambajuwama ngakwurruwa ngarrididirrbura ngarrakina. 6 Nuwilyaba-me-ka Neningikarrawara akwa nuwilyaba-me-ka Nungwanyungwa nakina ngarrababurna-langwa ngarnumamalya. Nu-bungkawadinama nakina ngarrababurna-manja ngarnumamalya akwa ngarningka ababurna-manja angalya. Akwa ngarrenu-wilyakinama ngakwurruwa ngarniku-war•di-yada warka ena-langwa akwa n-ambilyama wilyarra ngakwurruwa-manja.

7-10 Ngalaja Neningikarrawara-langwa ayakwa ngarraku-makinama Christ-langwa ni-lawurradinu-mulangwa Nungwenikba-langwu-wa angalya. Ne-yamama akina,

“Ni-lyengmanguma nakina Neningikarrawara-langwu-wa angalya karrawaru-wa.
Akwa nenu-wilyakama wurrababurna warnumamalya enuwa-mulangwa.
Umba neni-yuwarnuma wurrakina enuwa-manja arija-langwa.
Kembirra nenu-wekbilyanguma nakina eninginingaba-wiya ena-langwu-wa warnumamalya,”

ne-yamama akina. Nungkwurraja karningme-ka karna adinuba-wiya ni-dirrirnduma nakina Christ karrawara-langwa, ni-rukwularruma nakina wuburra laka ngarnumamalya ngarri-rukwularreyinuma ngarna, akwa n-ambilyumurra nakina wuburre-ka laka ngarnumamalya ngarr-ambilyamurra ngarrakina enena-manja angalya. Kembirra nibina-murrada ni-dirrirnda-murrada nu-warumajungwunuma karrawaru-wa, kajungwa kin-ambilyi-yada nakina ababurna-manja angalya akwa akenu-wekbilyeni-yada eninginingaba-wiya. Christ ngarrenu-wekbilyanguma nakina eninginingaba-wiya ngarruwilyuwilyaba-wiya-wa.

11 Amiyambena eninginingaba Christ ngarrenu-kwama nakina? Christ ngarrenu-kwama nakina ena-langwu-wa ngarnumamalya eminimininingka

warka akwa ngarrenu-mamurikajinama ngarniki-yami-yada akina. Ngarrukwala nu-wekbalyinuma Christ ngarnikilarrkilarrka ngarnumamalya. Umba ngarrukwala nu-wekbalyinuma nakina kajungwa ngarniku-maki-yada ena-langwu-wa warnumamalya ena-langwa ayakwa. Umba ngarrukwala nu-wekbalyinuma nakina kajungwa ngarniku-maki-yada ayakwa ena-langwa-langwa wurribinu-wa warningbala-murruwa enuwa, kajungwa aburrajukwaba ka-werrikambilyi-yada enuwa-manja. Umba ngarrukwala nu-wekbalyinuma nakina ngarnik-akwurraji-yada ena-langwa warnumamalya. Umba ngarrukwala ngarnik-akakirumaki-yada ena-langwa ayakwa aburruwa-wa.

12 Yawu. Akina-bina-da. Ngarrumurndakeyina ngarnikuminuwar•duwar•da nu-wekbalyinuma eneja nakina Christ, kajungwa aki-ngbudirrkeyini-yada ngakwurruwa ena-langwa ngarnumamalya. Ngakwurraja aki-ngbudirrkeyinama ngarna ngarniku-war•da-langwa ena-langwa warka ngarningangkawura. 13 Kembirra ngakwurruwa ngarna aku-mamurikajeyinama yanda-langwa ngarruwurrakidirrbura aku-werrikambilyama ngarrababurna-langwa Neningikarrawara-langwa-manja Nenikuwenikba. Akwa ngarningka aku-mamurikajeyinama ngarna yanda-langwa ak-eningmidinama nakina ngarruwurrakidirrbura akwa yanda-langwa aki-ngbudidinama ngarrakina ngarringbuda ngawa. Kumu-ringbirradini-yada mangma ngakwurra-langwa wuburra laka Christ-langwa mangma miringbirra. Kembirra aku-mumiringkinama Neningikarrawara-langwa ayakwa. Nara e-yamama ngarna wurriyukwayuwa wuburra, wurribina nara ambaka a-mumiringkama ayakwa wurrakina.

14 W-engkirrikiya. Dukwa aburraja wurrukwala warnumamalya akabu-makinama wurrakina ekikalya ayakwa alyangkilyangkadawa. Dukwa aburrabakiya-ba karri-ngekburakinama ayakwa eminimiiningka akwa akabu-ngayindenama akabu-wilyakajinama ngakwurruwa-wa. Umba ngakwurraja nare-ka ngarna engkirrikuma amukwiyadebinu-wa ayakwa alyangkilyangkadawu-wa, umba ngarringbuda aki-likajama ngawa Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa mulikarrkidirrbura-manja ngarna.

15 Umba aki-yengbinama alyangmandukwuna-wiya ayakwa. Nara amarngkawinyamba-murra ayakwa e-yengbuma ngarna wurrukwalu-wa, umba amarngkuwarruwalya-murra ayakwa aki-yengbinama wurrukwala-manja warnumamalya, kajungwa warningmi-yada ngarri-lyelyingminama wurrakina-manja. Akwa aki-yaminama kajungwa ak-ambilyi-yada wuburra Christ, nibina nu-bungkawadinama ngakwurruwa-manja. Nakine-ka Christ wuburra aringka umba ngakwurruwa wuburra ena-langwa nenumadangkwa, 16 nibina nu-wilyakinama ayarrka iya alakba. Ngalaja akina aringka na-war•dikinama amurndakibina ayarrka iya alakba. Ka-war•dena-manja alakba nungkwa-langwa eningaba warka akwa ke-ngbudidina-manja akina, akwa ka-war•dena-manja ayarrka nungkwa-langwa eningaba warka ngalajukwaba akwa ke-ngbudidina-manja akina, ngalaja kembirra nungkwa-langwa amadangkwa ka-war•denama eningaba warka akwa ke-ngbudidinama akina. Akine-ka wuburra eneja akenu-war•dikinama Christ ngakwurruwa-manja, Neningikarrawara-langwa-manja ngarnumamalya. Umba ngarruwilyuwilyaba-wiya ngarna aku-war•duwar•denama eningaba warka akwa aki-lyelyingmajeyinama ngawa. Kembirra aki-ngbudirrkeyinama ngarruwurrakawura-ma ngarna.

Wurr-aburradadiya ebina eningaba wuburra karnikaduwa karnumamalya

17 Ngayuwe-ka ningena ningenumini-yengbinama ayakwa
nungkwurruwa-wa Nubungkawa Jesus Christ-langwa, akwa
kembirra ngarra-madumurrukwunama. Nare-ka e-yaminjamama
wuburra wurrukwala warnumamalya warningbala-murrumurra
Neningikarrawara wurrakina. Muwurrariye-ka mangma aburraja
narruma-wilyakinama. Nare-ka kembirra nungkwurraja e-yamama
wurrumurndakakina wuburra warnumamalya.

18 Aburraja wurrumurndakakine-ka warnumamalya wurrukwurrake-
ka. Na-warenama Neningikarrawara akwa nenu-kwunama mirirrba.
Nare-ka a-wilyakama amamalya akwanenibika ebina ngarrenu-
kwunama Neningikarrawara. Alarrumur•da-manja na-likajama.
Wurrimimba na-likajama. 19 Nara arakba wurrakina amini-
yelijajungwuma amurndakibina-langwa ne-yama-mulangwa. Na-
lyangkuwerribikajungwunuma wurrakina warnik-arriyakajungwi-yada
awurrariya-langwa. Nara kembirra engkirrikuma wurrakina eningabu-
wa, umba awurrariya-wa wulkwa nuw-engkingkirrikajama ngawa
wurrakina. Na-rndirndirrkeyiname-ka erribirra. Eningerribirre-
ka awurruwurrariya emininingka ne-yaminjaminama wurrakina
warnumamalya, wurribina warningbala-murrumurra Neningikarrawara.

20 Umba aburraja wurrumurndakibina warnumamalya kirrab-
akakirumaka-murrumurra kirrakina nara yikabu-maka karniki-
yami-yada amukwiyadakina. 21 Kirrab-akakirumakama kirrakina
alyangmandukwuna ayakwa Jesus-langwa-langwa. Kembirra
nungkwurraja kirr-engkirrikenuma aburra-langwa ayakwa akwa
kembirra kirr-eningmidinama kirrakina enuwa-langwa. 22 Kembirra
nara arakba e-yamama ebina adinuba-wiya kirri-yamama, mena
amurndakibina awurruwurrariya kirri-ngayindanguma kirrak-
arriyakame-ka kirrakina. Umba wurri-larrngkuwurriya arakba
awurruwurrariya, wuburra laka kirring-anjalkuwurrenama kirrakina
dumbala dibina duwurrariya dadinungkwurakba. 23 Umba yiki-yaminama
eninginingaba-wiya mamungkwur•da-murra mangma, wuburra laka
kirr-awiyebenama dumbala dadingaba dadikaduwa-langwa. 24 Wurr-
aburradadiye-ka ebina enikaduwa eningaba wuburra karnikaduwa
karnumamalya, mena Neningikarrawara kirren-enikaduwaka-mubaba
enuwe-ka wuburra. Kembirra wurri-likaja kirruwerringekburna
kirruwerrikidirrbura Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa
karningangkawura.

25 Kembirra aminakina-langwa nara e-kadikama warningerribirra-
manja warnumamalya. Yiki-lyelyimbukweyina-manja kirrakina
karnumamalya Neningikarrawara-langwa, yiki-larrkbularrkbakinama
mena ngarruwurrakawura-murra Christ-manja ngarna wuburra
ngakwurruwa-murra. 26 Kak-ar•dirrena-manja awinyamba ningkakina,
kembirra nara arriyakajungwuma awurrariya-wa. Akwa nara a-
werrikawinyambaduma nungkuwa yanda-langwa alyarrngwalyilya.
27 Akwa ngarningka nara awiyebajuma Namukwa nungkuwa-
manja. 28 Kirrengkingkengmina karnumamalya kirribina kirr-
angmukangmadama kirrakina wurr-erriminja arakba engkengmina, akwa
nara angmaduma arakba kirrakina umba wurru-war•dena warka arakba.
Wurru-war•dena warka eningaba nungkwurrabakiya-ba, kajungwa

yiki-larrmburreni-yada angwarnda alyangmandukwuna wurribinu-wa warningalyingmalyingma-wa warnumamalya.

29 Akwa ena engka. Nara e-yengbuma ayakwa erribirra ayarrkawarriya umba yiki-yengbinama wulkwa ayakwa ayarrngekburna, kajungwa yika-mamurikajini-yada kirrakina wurrukwala warnumamalya akwa yike-ngbudirrkini-yada wurrakina. 30 Eneja Neningikarrawara nakina nu-wekbalyinuma kirrakina, kajungwa ena-langwi-yada karnumamalya yik-ambilyi-yada. Akwa kirrenu-wekbilyanguma ena-langwa Amawurrina akwurdukwurda kajungwa karningmi-yada amandangwa ena-langwa kirrakina, akwa karningmi-yada yiken-enjungwurrenama amandangwa nakina. Kembirra nare-ka a-werrikawarriyakuma Amawurrina Neningikarrawara-langwa kirrakina. 31 Wurri-yarrkuwurrena ayakwa ayarrkiyarrkawarriya akwa ayarrkiyarrkardidarra. Nara e-yangiyangarraduma. Nara a-rinjarrkuma wurrukwalu-wa warnumamalya. Akwa nara aminu-makumakuma awurruwurrariya ayakwa wurrukwala-langwa warnumamalya. Akwa nara a-wurruwirrikbijajuma 32 umba wurr-errukwuliyamajeyina akwa wurri-lyelyingmajeyina. Akwa wurrumini-yakuwabijeyina awurruwurrariya kirrukwala-langwa karnumamalya, wuburra enejukwaba Neningikarrawara kirrenumini-yakuwabijinama nakina awurruwurrariya nungkwurra-langwa-da. Nakine-ka Neningikarrawara kirrenumini-yakuwabijinama mena Jesus Christ kirrenumini-jungwunu-mubaba nakina-da.

5

Ak-ambilya-mulangwa alarradada-manja

1 Nungkwurraja Neningikarrawara-langwa kirriyukwayuwa kirrakina, kirribina Neningikarrawara ni-lyelyingminamurra angwurra nakina. Kembirra wurri-yaminjamina ngawa kwureya kajungwa enuwa wuburra yiki-yamini-yada kirrakina. 2 Yiki-lyelyingmajeyinama karningangkawura, wuburra laka Christ ni-lyelyingminume-ka ngakwurruwa. Nakine-ka ngarrenumini-jungwununa eka-manja mena ni-lyelyingminu-mubaba ngakwurruwa angwurra. Kembirra eneja Neningikarrawara nenu-werrungwur•danguma angwurra nakina-manja.

3 Nara kembirra engkirrikuma awurrariya-wa. Nara a-rndirndirrkajuma, akwa nara engkirrikuma amangumangwu-wa. Akwa ngarningka nara a-mar•dumar•duma a-mungwur•dangmaduma eningerribirra wurrukwala-langwa. Nare-ka a-lyelyimbukwajuma amukwiyadakina-langwa awurruwurrariya mena Neningikarrawara-langwa karnumamalya kirrakina-baba. 4 Akwa nara e-yengbiyengbuma ayarrkiyarrkawarriya ayakwa. Umba yiki-yengbinama wulkwa ayakwa eningaba-wiya akwa yikini-yangmarngkwajinama Neningikarrawaru-wa.

5 Nare-ka e-yakuwabijuma ena. Yik-arriyakajungwuna-manja kirrakina akwa yiki-rndirndirrkeyina-manja akwa yik-engkingkirrikaja-manja amangumangwu-wa akwa yiku-mungwur•dangmadina-manja yiku-mar•dumar•dena-manja eningerribirra wurrukwala-langwa, nare-ka a-likama kirrakina Neningikarrawaru-wa. Yiku-mar•dena-manja eningerribirra wurrukwala-langwa, kembirra akine-ka wuburra laka nara kirrakina engkirrikuma Neningikarrawaru-wa umba yiki-yaminama yikumin-engkirrikajama alawudawarra-murruwa amurndakijika.

Kembirra yiki-yamina-manja amukwiyadakina awurruwurrariya nare-ka e-yakajuma kirrakina warnumamalya-manja wurribina nenu-bungkawadina-murrumanja wunalakina Neningikarrawara akwa Christ.

6 Wurrukwala warnumamalya yikabu-ngayindena-manja warniki-kadiki-yada nungkwurruwa-manja enubuwakida-murra ayakwa awurrumalya-murra, kembirra nare-ka engkirrikuma wurrakinu-wa. Yikabu-ngayindenama karniki-yami-yada awurrariya-wa. Akena nara-manja amini-yarrkuwarakama kirrakina Neningikarrawara-langwa ayakwa umba yiki-yaminjamina-manja awurruwurrariya karningangkawura, kembirra nakine-ka Neningikarrawara kin-awinyambadiname-ka kirrakina-manja karnumamalya. 7 Aminakina-langwa nungkwurraja nare-ka a-likama wurramukwiyadakina-manja warnumamalya wurruwurrariya, umba kirreyebijeba wurr-ambilya aburruwa-langwa.

8 Nara-wiya nungkwurruwa Neningikarrawara-langwa, kirr-arriyakajungwunuma awurruwurrariya-langwa, wuburra laka kirr-ambilyuma kirrakina alarrumur•da-manja. Umba aduwaba Neningikarrawara-langwa karna. Akine-ka wuburra laka alarradada-manja kirr-ambilyama aduwaba. Kembirra alarradada-manja ngawa wurr-ambilya, 9 mena yik-ambilya-manja nungkwurruwa alarradada-manja, kembirra yik-ambilyama karningaba, kirruwerrikidirrbura akwa kirrilyangmandukwuna. 10 Akwa wurr-eningmidina arakba ebina ni-ngayindena-mulangwa Nubungkawa Jesus Christ.

11 Yiku-warename-ka ababurna-langwa awurruwurrariya ebina ne-yaminama wurribina warnumamalya na-likaja-murrumurra alarrumur•da-manja. Umba yiki-yaminama aburruwa-wa, “Amurndak-ibina kirri-yaminjaminama awurruwurrariye-ka akina,” yiki-yaminama. 12 Ngakwurraje-ka ak-engkirrikaja-manja ngarna akinu-wa awurrariya ne-yamina-murruwa wurruwurrariya warnumamalya amurama, kembirra aki-yeliyename-ka ngakwurruwa. Yawe-ka, ngarri-yeliyenama angwurra akwa nare-ka ngarna a-lyelyimbukwajuma amukwiyadakina-langwa awurrariya. 13 Wurrumurndakibina warnumamalya kuw-engkirrikaja-manja nungkwurruwa-manja kembirra ke-yaminamurra akina wuburra laka yiki-jadijinama kirrakina alarrngkilarrngkawarriya alarrumur•da-langwa angalya akwa aangerriba errekbu-wa alarradadu-wa. 14 Akine-ka alarradada kuw-abilyerrikinama ababurna-langwa. Aminakina-langwa enena ayakwa nuw-arrikarrijungwunuma. Ne-yaminama,

“Nungkwurruwa karnumamalya kirru-mungkwulame-ka.
Karninikijungwa wuburra karnumamalya kirri-yaminama karna,
umba wurru-mirajangina arakba!

Kembirra Christ yikenumin-abarrakajinama nungkwurra-langwi-yada nakina,”
ne-yaminama akina ayakwa.

15 Kembirra nungkwurraja yiki-yakuwerribikajama kirru-murndamurndirra ambaka-langwa yiki-yamina-mulangwa yik-ambilya-mulangwa enena-manja angalya. Nare-ka e-yamama wuburra wurribina warningbala-murrumurra warniki-yama-langwa eningaba, umba yiki-yaminame-ka kirrumurndamurndirra wuburra warnumamalya aringkawa. 16 Wurru-war•dena arakba warka Neningikarrawara-langwa mababurna-langwa mamawura. Akwa

nara a-kuwabarrngwarrngwaduma a-likama Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa, mena wurrababurna warnumamalya ne-yamina-mubaba eningerribirra awurruwurrariya emininingka. 17 Nare-ka kembirra a-wakiduma, umba wurr-eningmidina angwurra ebina kirreni-ngayindenama Nubungkawa karniki-yama-langwa kirrakina.

18 Nare-ka a-bungwurriduma anija-langwa, mena yikak-arriyakinama karna akina. Akwa nara a-lyangburrukwajuma mulkwa nungkwurra-langwa anija-wiya, umba wurru-mena wurri-lyangburrukwajina Amawurrina Neningikarrawara-langwa.

19 Yiki-lyelyimbukweyina-manja kirrakina karnumamalya kirribina Neningikarrawara-langwa yiku-makijeyinama ena-langwa-langwa. Wurru-werrikilyelyingmajungwuna akwa wurru-mebeyina emeba enuwa-wa. Nara eningerribirra a-mebuma, umba yiningaba-murra yukwudukwuda yiku-mebeyinama emeba ena-langwi-yada. 20 Yikini-yangmarngkwajinama Nungwanyungwa Neningikarrawara karningangkawura. Akwa yikini-yangmarngkwajina-manja Neningikarrawara kirrakina, kembirra yiki-yengbijinama ekirra ngakwurra-langwa-langwa Nubungkawa Jesus Christ.

Warnungkwarba-langwa akwa wurridarringka-langwa

21 Nungkwurraja nara amin-engkirrikajungwuma, umba yikamin-engkirrikajama kirrakina wurrukwalu-wa warnumamalya mena kinu-werrikiyangmarngkwajina-mubaba Christ.

22-23 Ningkidarringka, eni-lyengmena neningiyena, umba nungkwaja k-arijidinama ngawa enuwa-manja. Eningaba akina. Eneja Christ ni-lyengmenama nakina, umba ngakwurraja Neningikarrawara-langwa ngarnumamalya ngarr-arijidinama ngawa enuwa-manja. Kini-lyengmena-manja neningiyena, kembirra eningaba ngawa akina. Nakine-ka Christ ngarren-enibikinama ngakwurruwa ena-langwa ngarnumamalya. Ni-lyengmenama nakina akwa ngarrenu-war•dikinama ngakwurruwa. Eningaba akina. Kembirra kini-lyengmena-manja nuwilyaba nenungk-warba akwa kininga-war•dikina-manja dadingiyenikba, eningaba ngawa ena. 24 Ngakwurraja ngarna Neningikarrawara-langwa ngarnumamalya ngarrenumin-engkirrikajama enuwa-wa. Kembirra nungkwajukwaba ningkidarringka numin-engkirrikaja neningiyena nungkwa-langwu-wa.

25 Umba nungkwaja ningkenungkwarba, lyelyingmina didarringka nungkwa-langwa dadingiyena, wuburra laka Christ ni-lyelyingminama ngakwurruwa Neningikarrawara-langwa ngarnumamalya. Nakine-ka Christ ni-lyelyingminuma ngakwurruwa akwa ngarrenumini-jungwunuma, 26 kajungwa ak-ambilyi-yada Neningikarrawara-langwa ngarnumamalya. Akwa ngarrenu-kwama ayakwa ena-langwa, ebina akakuminu-mungkwur•denama mada iya mangma. Ngakwurraja ngarnumamalya akinga-mungkwur•denama ngarrakina dumbala ngakwurra-langwa aking-ajirrena-mulangwa dakina akungwa-murra. Akine-ka wuburra, eneja nakina Christ akenu-mungkwur•denama ngakwurruwa. 27 Christ ni-jungwunuma kajungwa ngarruwerringekburni-yada akwa kembirra kinu-kwajungwuni-yada ngakwurruwa enuwa-wa, wuburra laka nuwilyaba neningiyadikba kinu-kwajungwunama dukukwulyubena-wa dadingiyenikba. Ni-jungwunuma kajungwa ngarrababurna-langwa ngarnumamalya Neningikarrawara-langwa ak-ambilyi-yada ngarninguwurrariya-murra.

28 Amandangwa Christ ni-lyelyingminama angwurra ngakwurruwa. Umba nungkwajukwaba ningkenungkwarba, ki-lyelyingminama didarringka dadingiyena nungkwa-langwa. Ningki-lyelyingminama ningkakina ningkenumadangkwa, ningk-embimbirrajajungwunama mababurna-langwa marringa. Kembirra ki-lyelyingminama ngalajukwaba dadingiyena mababurna-langwa marringa. Ki-lyelyingmina-manja dadingiyena nungkuwa, kembirra amandangwa ki-lyelyingmajajungwunama.

29-30 Ningkenungkwarba, ningk-angmar•dijungwunama ningkenumadangkwa-na? Nare-ka-da! Ningki-lyelyingminama ningkenumadangkwa, ningk-embimbirrajajungwunama. Ningki-lyelyingmajajungwunama ningkakina. Amandangwa akina. Umba eneja nakina Christ ni-lyelyingminame-ka ngakwurruwa Neningikarrawara-langwa ngarnumamalya. Ngakwurruwa ngarna wuburra ena-langwa ayarrka iya alakba, kembirra ni-lyelyingminama ngakwurruwa akwa ngarren-embirrajinama ngarrababurna-langwa neningangkawura.

31 Arakburakba-kiya-wiya eneja Neningikarrawara ni-yamama,

“Nuwilyaba nenungkwarba kini-yar•dena-manja dadingiyenikba, kembirra kenilirraki-lalikinama nakina nungwenikba akwa dirndenikba umba kini-likajama dadingiyenikba-wa. Keni-yakeyina-manja wunalakina-kiya, nuwilyaba nenungkwarba akwa duwilyaba didarringka ena-langwa, kembirra wuburra wunuwilyaba-ma wunenumamalya kenilirraki-likajama arakba wunalakina-da,”

ni-yamama Neningikarrawara. 32 Ngalaja akina ayakwa Neningikarrawara-langwa ngarraku-makinama ngakwurruwa-wa Christ-langwa akwa ngakwurruwa-langwa Neningikarrawara-langwa-langwa ngarnumamalya enena-manja angalya. Adinuba-wiya akina ayakwa nuw-abuwarrkajungwunuma umba aduwaba nganja ngarramin-abilyerrikinama arakba nungkwurruwa-langwa ningena.

33 Karnungkwarba, kirruwilyuwilyaba-wiya yiki-lyelyingminama wurridarringka nungkwurra-langwa, wuburra kirri-lyelyingmajajungwunama. Umba arrkala nungkwurraja kirradidingiyarrngwa kirruwilyuwilyaba-wiya yikamin-engkirrikajama warninginingiyenungwa-langwa kirrakina.

6

Wurriyukwayuwa-langwa iya wurrungungwarrngwa-langwa iya wurrirndirndarrngwa-langwa

1 Nungkwurraja kirriyukwayuwa, kirrumurndamurndirra w-engkirrikajama enenu-wa ayakwa ngarra-makina-murruwa. Yikamin-engkingkirrikajama kirrakina ayakwa wurrungungwenungwa-langwa iya wurrirndirndenungwa-langwa. Yiki-yaminjaminama kirrakina yikamin-engkingkirrikajama ngawa, mena Neningikarrawara kirrenu-maka-mubaba akina nungkwurruwa-manja, akwa eningaba-baba akina. Nara amini-yarrkuwurruma aburra-langwa ayakwa, umba yikamin-engkingkirrikajama ngawa akinu-wa.

2-3 Karningma amurndakibina ayakwa eningarumuruma Neningikarrawara yirrenu-kwamurra arakburakba-kiya-wiya YarningiJudiyu-wa yarnumamalya. Awilyaba ayakwa ngarraku-makinama akina,

“Yika-werrikiyangmarngkwajinama ngawa kirrakina wurrungungwenungwa iya wurrirndirndenungwa kajungwa eninginingaba

ka-ngekburakajungwuni-yada nungkwurra-langwa, akwa yik-ambilyi-yada nungkwurra-langwa-manja angalya yanda-langwa yik-eniyuwangkwudinama akwa yik-adiyuwangkwudinama karna,"
ngarraku-makinama Neningikarrawara-langwa ayakwa. Akine-ka eningadinuba-wiya ayakwa ngarraku-makinama kini-yamina-mulangwa Neningikarrawara eningaba ngakwurruwa-manja. Kembirra nungkwurraja kirriyukwayuwa yika-werrikiyangmarngkwajinama ngawa wurrungungwenungwa iya wurrirndirndenungwa aduwaba.

4 Umba nungkwurraja kirrungungwarrngwa, nara a-werrikawinyambaduma nungkwurra-langwu-wa wurriyukwayuwa, umba wurr-errukwuliyamajina wurrakina-manja, nari-yada wurrakina awinyambaduma aburramba-langwa nungkwurra-langwa-langwa ayakwa. Yik-arumurrkwunama wurrakina kirrumurndamurndirra. Yika-wilyuwilyakajinama ambaka-langwa, kajungwa kenumini-yarrkuwarakini-yada ayakwa Jesus Christ-langwa wurrakina, akwa kajungwa Neningikarrawara-langwa ayakwa karraku-mungkwurrkidirrburakini-yada wurrakina.

Wurrububungkawa-langwa akwa warnikuminuwar•duwar•da-langwa narra-beyindangu-mulangwa angwarnda-murra

5 Nungkwurraja kirrukwala karnumamalya, wurrububungkawe-ka kirrabuminu-beyindanguma angwarnda wurrukwalu-wa warnumamalya kajungwa yiku-war•deni-yada warka wurrakina-langwa wurrububungkawa. Nara e-kikadikama wurrumurndakakina wurrububungkawa nungkwurra-langwa umba kirrumungkwur-rkidirrbura kirrilyangmandukwuna wurr-ambilya. Mama kirru-minjirrkakbar•denama aburruwa-langwa kirrakina, umba wurramin-engkirrikaja mababurna-langwa mamawura. Wurraminu-war•dena warka aburra-langwa wuburra laka yikinuminu-war•denama warka Christ-langwa. 6 Nara erribirra a-war•duma, umba eningaba warka wurraminu-war•dena. Yikabu-rringkina-manja wurrakina akwa ngarningka nara-manja a-rringkama nungkwurruwa-wa, kembirra yikaminu-war•denama eningaba warka. Yiki-yaminame-ka kirrumurndamurndirra ababurna-langwa Neningikarrawara yikeni-ngayindenama nakina. 7 Akwa nare-ka a-ngwurrkiyengbuma a-ngwurrmiluma kirrakina, umba wurru-war•dena eningaba warka, mena Nubungkawa-langwa Jesus Christ-langwa karnumamalya kirrakina-baba. Kembirra yikaminu-war•dena-manja warka wurrukwala-langwa warnumamalya, yiku-war•denama warka wuburra laka yikinuminu-war•denama warka Jesus Christ-langwa.

8 Yiki-yamina-manja eningaba kirrakina, kembirra eneja Nubungkawa Jesus Christ kini-yaminama nakina eningaba nungkwurruwa-manja. Mama kirrukwala kirraminu-war•denamurra warka wurrububungkawa-langwa wurribina kirrabuminu-beyindangu-mulangwa angwarnda wurrukwalu-wa warnumamalya. Mama kirrukwala kirraminu-war•denamurra warka wurrububungkawa-langwa wurribina kirrabu-kwuna-mulangwa angwarnda, nara-baba aburra-langwa kirrakina. Eneja kini-yaminama eningaba nungkwurruwa-manja kirrababurna-manja.

9 Umba nungkwurraja kirrububungkawa kirru-beyindangu-murrumurra warnumamalya nungkwurra-langwi-yada warniku-minuwar•duwar•da, nungkwurrajukwaba kirrilyangmandukwuna kirrumungkwurrkidirrbura wurr-ambilya. Nare-ka e-yamama enena

ayakwa aburruwa-wa, “Nara-manja karna aminu-war•duma eningaba warka, kembirra ngayuwa ka-larrkbarjenama nungkwurruwa-manja!” nara e-yamama. Eneja nakina Neningikarrawara kirreni-rringkinama nungkwurruwa-wa kirrububungkawa akwa ngawa nungkwurra-langwu-wa warnikuminuwar•duwar•da kirruwurrakididirrbura. Nubungkawa nakina kirrababurna-langwa, kirrububungkawa-langwa akwa ngarningka nungkwurra-langwa-langwa warnikuminuwar•duwar•da aburrajukwaba. Nare-ka e-yamama Neningikarrawara, “Naka nenungkwarba dukwa nubungkawa, umba nenikuminuwar•duwar•da dukwa-da,” nara e-yamama nakina. Umba kini-yaminama, “Naka nenungkwarba dukwa neningaba, umba nuwurrariya dukwa-da,” kini-yaminama Neningikarrawara nakina.

Yikinu-wardiyina-mulangwa nungkuwa akwa Namukwa

10 Ngeniyerriya, ngakwurruwa-murra, nara ningena amiyerra a-makama ayakwa nungkwurruwa-wa, umba ambawura arakba ayakwa ka-makinama ngarningka. Wurr-ambilya Nubungkawa-manja akwudangwa. Nakine-ka Nubungkawa numikbiyiya nilyengma, ningbude-ka. Kembirra nara a-lalikama nakina, umba akwudangwa wurr-ambilya enuwa-manja, kajungwa yikeni-ngbudirrkini-yada nakina.

11 Eneja Neningikarrawara ngarrenu-kwama engbingbuda eningawinyamba ngakwurra-langwa kajungwa aku-wardiyini-yada awinyamba ngakwurruwa akwa Namukwa. Nungkwurraja kembirra yiku-menama akwa yik-awiyebenama amurndakakina kajungwa yikeni-kadikina-manja kwureya nakina Namukwa yikenu-kwudirrkini-yada awurrariya-wa, kembirra dirrbura ngawa yik-abalkayukwuni-yada kirrakina. 12 Amandangwa ngarru-wardiyiname-ka arakba ngakwurruwa akwa Namukwa. Nara awinyambakuma ngarna warnumamalya-manja umba Namukwa-manja, akwa ena-langwa-manja wurramukwa wurruwurrariya-manja. Aburraja na-bungkawadinama wurrakina enena-manja ngawa angalya alarrumur•da-manja akwa ngarningka wurruwurrariya wurrilyengma wurrakina karrawara angubina-manja. Wurrababurne-ka wurrimininiminingka wurramukwa Namukwa-langwa akwa wurringbingbuda awurrariya-langwa wurrakina wurrababurna-langwa. 13 Kembirra nungkwaja wu-mena amurndakibina engbingbuda eningawinyamba ababurna-langwa nginu-kwama Neningikarrawara awinyambi-yada Namukwa-manja kajungwa ka-likaja-manja Namukwa akwa ena-langwa wurramukwa wurruwurrariya nungkuwa-wa, kembirra k-abalkayukwuni-yada dirrbura. Ku-menama amurndakakina engbingbuda kajungwa nari-yada a-larruma umba dirrbura ngawa k-abalkayukwuni-yada ningkakina.

14 Kembirra arjiya akwa ki-yamina wuburra ningkawinyamba ningkenumamalya Neningikarrawara-langwa! Ki-yengbina nungkuwa ayakwa alyangmandukwuna amurndakibina kenu-kwunama Neningikarrawara. Kembirra akine-ka ke-yaminama wuburra k-akbaldamirenama eningawinyamba engbingbuda ningkakina. Ki-likaja ningkeningaba ningkumungkwurrkidirrbura ngawa akwa nara a-ngayinduma ningkakina awurrariya. Kembirra akine-ka ke-yaminama wuburra k-awiyebenama ningkakina didija yukwudukwuda-manja. 15 Ku-wilyakina Neningikarrawara-langwa ayakwa eningiingaba wurrimininiminingku-wa warnumamalya. Kembirra akine-ka ke-yaminama wuburra k-awiyebenama akukwurraka alika-manja. Ku-wilyakinama

Neningikarrawara-langwa ayakwa aburruwa-wa kajungwa akine-ka ayakwa karrakumini-lyurrkwakini-yada aburra-langwa yukwudukwuda.
16 Ku-werrikambilya Neningikarrawara-manja ningkeningangkawura nungkuwa. Kembirra akine-ka ke-yaminama wuburra laka ku-wilyakinama ningkakina eka alingakbaluwala ningkeningangkawura kajungwa nari-yada a-ngajuma enungkwa angwura-murra Namukwa-langwa nungkuwa-wa. 17 K-eningmidina nungkuwa Jesus Christ ngin-enibikama. Kembirra akine-ka ke-yaminama wuburra laka k-awiyebenama eningaringka balmarna akwurraka ebina nuw-awiyebenama wurrawinyamba warnungkwarba. Akwa ku-wilyakina Neningikarrawara-langwa ayakwa. Kembirra akine-ka ke-yaminama wuburra kaliwanga. Umba ngalaja Amawurrina Neningikarrawara-langwa kaku-mamurikajinama nungkuwa ku-minangkirreyini-yada Namukwa Neningikarrawara-langwa-murra ayakwa, wuburra laka wurrawinyamba warnungkwarba na-minangkirreyinamurra warnumamalya kaliwanga-murra.
18 Akwa ku-buriyamina Neningikarrawaru-wa ningkeningangkawura. Ngalaja ena-langwa Amawurrina kaku-wilyakajinama ayakwa ningkeniki-yengba-langwa enuwa-wa. Nara kembirra a-ngwanjuma a-buriyamama, umba mababurna-langwa marringa kini-yengkilabajama ngawa ningkakina Neningikarrawaru-wa kenu-mamurikajini-yada nakina nungkuwa-manja, akwa ngarningka akenu-mamurikajini-yada ngarrababurna-langwa ngarnumamalya ena-langwa.
19 Akwa ngarningka, ngarra-ngayindenama kirrakina karnumamalya yikini-yengkilabajama Neningikarrawara kenu-mamurikajini-yada ngayuwa nganjukwaba. Wuni-yengkilabaja nakina kenu-kwuni-yada ngayuwa ayakwa eningaba, akwa nari-yada akbar•duma ngayuwa akini-yada ngawa ka-makina-manja ngayuwa wurrukwalu-wa warnumamalya amurndakibina ayakwa eninginingaba nuw-abuwarrkajungwunuma Jesus Christ-langwa-langwa, umba ningumarngba ngawa k-ambilyi-yada ngayuwa. 20 Mama ngayuwe-ka ningena ningi-didijungwunama alikira-manja arrawa, umba kinuminu-war•denama ngawa warka Jesus Christ-langwa akwa kinumini-yengbinama ngawa. Kembirra wuni-yengkilabaja enuwa-wa keni-ngbudirrkini-yada ngayuwa, kajungwa kinumini-yengbiyengbini-yada ngayuwa eningaba ayakwa ningumarngba ningeningangkawura ngayuwa-da.

Eningarija-langwa ayakwa

21-22 Ngayuwa ngarra-ngayindenama nungkwurruwa karnumamalya yik-eningmidini-yada ngayuwa-langwa. Kembirra ningeni-larrkama arakba Dikikaja nungkwurruwa-wa, nibina ningi-lyelyingminama akwa nenuminu-war•duwar•denama eningaba warka Nubungkawa-langwa Jesus Christ. Eneja nakina yikenu-makinama kembirra ayakwa eningaba ngayuwa-langwa akwa yirrababurna-langwa yarnumamalya Neningikarrawara-langwa enena-manja angalya. Nara kembirra nungk-wurraja a-werrikawarriyaduma.
23 Nganja ngayuwa ningeni-yengkilabajama Neningikarrawara Nungwanyungwa, kajungwa yikabumini-lyurrkwakini-yada enuwa akwa Jesus Christ nungkwurra-langwa yukwudukwuda, akwa yiki-lyelyingmajeyini-yada ngawa, akwa yiki-lyelyingmini-yada angwurra Neningikarrawara akwa yiku-werrikambilyi-yada enuwa-manja karningangkawura. 24 Akwa ningeni-yengkilabajama Neningikarrawara

kinu-marngkirradini-yada nakina nungkwurruwa-manja kirribina kirri-lyelyingmina-murrumanja amandangwa Nubungkawa Jesus Christ kirrakina-da.

Ena ngawa.

Bawula-langwa jurra eningadinuba-wiya ni-larrkamurra Dimidi-wa

1 Ngayuwa ningena Bawula ning-arrikarrenama enena ayakwa
nungkuwa-wa, Dimidi. Aburnaja wunalakina-kiya Neningikarrawara
akwa Jesus Christ nenu-wekbalyinuma ngayuwa ningibina
ningenikilarrkilarrka Jesus Christ-langwa. Bu-makama ngayuwa
ningeniki-yarrkbaliji-yada ayakwa Jesus-langwa warnumamalyu-
wa ababurnu-wa angalya. Neningikarraware-ka nakina ngarren-
enibikama ngakwurruwa akwa nakina-bina Jesus Christ akenuwurraku-
warakinama ngakwurruwa Neningikarrawara-langwu-wa angalya
abalkaya. 2 Nungkwaja wuburre-ka nganyangwa ningkenikuwarrka
ningkakina, mena ngayuwa ningeningadinuba-wiya yirra-maka-mubaba
ayakwa Jesus Christ-langwa-langwa nungkuwa-wa. Kembirra arakba
nungkuwa ningku-werrikambilyama ningkakina enuwa-manja aduwaba.
Nganja ningarra-ngayindenama wunalakina Nungwanyungwa
Neningikarrawara akwa Jesus Christ ngakwurra-langwa Nubungkawa
kenu-marngkirradinama nungkuwa-manja wunalakina akwa ngawa
ken-errukwulinama nungkuwa akwa ngawa kabumini-lyurrkwakinama
nungkwa-langwa yukwudukwuda.

Ayarrkikalya-langwa ayakwa

3 Ningi-likenu-manja lukwakwa ngayuwa engembu-wa Mejideniya,
yirra-rringkama nungkuwa yakwujina Ebijija-manja akwa ningi-yamama
ngayuwa nungkuwa-wa, “Ambilya yelakwa ngawa Ebijija-manja,” ningi-
yamama. Yirr-angkijiranguma ngayuwa nungkuwa-manja, kembirra
yakwujina ngawa ningk-ambilyuma ningkakina. Yirra-ngayindename-
ka yakwujina ngawa k-ambilyama nungkuwa, mena-baba wurrukwala
wurruminakina angalya warnumamalya narr-akakirumakina-mubaba
ayarrkikalya ayakwa wurrukwala-manja warnumamalya. Awurrariye-
ka akina. Kembirra ka-makina ningkakina amurndakenena ayakwa
nganyangwa aburruwa-wa. “Nara akakirumakama ayarrkikalya ayakwa
warnumamalya-manja,” ki-yamina ningkakina. “Nare-ka e-yamama,
4 akwa nare-ka engkirrikuma eningawurrumalyu-wa alawudawarra akwa
a-lyangmurukwajuma warningarakburakba-kiya-manja warnimikirra
warnumamalya-langwa-manja. Yik-engkingkirrikaja-manja ngawa
amurndakakinu-wa, kembirra yiki-bibeyinama kirrakina. Ngalaja
amukwiyadakina ayakwa nara a-mamurikajuma ngakwurruwa-manja
kajungwa ak-eningmidini-yada amurndakibina Neningikarrawara akeni-
ngayindenama nakina ngarniki-yami-yada. Umba aku-werrikambilya-
manja enuwa-wa, kembirra ngarningma ngarna amurndakibina
Neningikarrawara akeni-ngayindenama nakina ngarniki-yami-yada
ngakwurruwa,” ki-yamina nungkuwa wurrumurndakibina-manja
warnumamalya.

5 Ki-yengbinama ningkakina amurndakakina ayakwa kajungwa
ka-lyelyingmajeyini-yada wurruminakina angalya warnumamalya.
Karruma-wilyakina-manja meningaba mangma mamungkwur•da,
akwa ke-yamina-manja amurndakibina kuw-eningmidinama wurrakina
eningaba akina, akwa ka-werrikambilya-manja Neningikarrawaru-wa,

kembirra akwulyelyingma amamalya karru-wilyakinama wurrakina.
6 Akena wurrukwale-ka wurruminakina angalya warnumamalya
nara arakba e-yamama amukwiyadakina aduwaba, umba narri-
yarrkiyarrkingirrajuwama enubuwakida-murra ayakwa. Wurrakina
wuburra ne-yaminama wurribina warnumamalya na-marrawarnama
akwa narri-larrkuwabijinama. 7 Narra-ngayindenama wurrakina
warnik-eningmika Neningikarrawara-langwa ayakwa eningarumuruma
wurrukwalu-wa warnumamalya, akena nare-ka wurrakina a-
mumiringkama ebina ayakwa ne-yengbinama. Ayarrkumarngba ayakwa
aburra-langwa wuburra aringkawa-langwa warnumamalya, akena
wurrikikamarre-ka wurrakina.
8 Ngakwurraja ngarna ngarningma Neningikarrawara-langwa
ayakwa eningarumuruma eningaba akina aki-yarrkuwarakina-
mulangwa akina ambaka-langwa ngakwurruwa. 9 Ngarningma ngarna
amurndakakina ayakwa eningarumuruma na-ngekburakajungwunuma
nara warninginingaba-langwa warnumamalya umba wurruwurrariya-
langwa wulkwa warnumamalya. Na-ngekburakajungwunuma akina
wurruwurruwurrariya-langwa warnumamalya wurribina nenumini-
yarrkuwurrena-murrilangwa ayakwa Neningikarrawara-langwa akwa
ngarningka narramini-yarrkuwurrena-murrilangwa wurrukwala-langwa
ayakwa ngalajukwaba. Wurrakine-ka warnumamalya nenu-kwunama
mirirrba Neningikarrawaru-wa. Nenu-wirrikbinama wurrakina
enuwa-wa, akwa nuw-ambilyama erribirre-ka. Awurruwurrariya
ne-yaminjaminama ngawa wurrakina. Wurrukwala wurramuk-
wiyadakina warnumamalya na-lamukwarridiname-ka wurrukwala-
manja warnumamalya, akwa ngarningka narra-wardenama narra-
jungwajinama wurrungwarringba-manja akwa wurrirndarringba-
manja. 10 Akwa na-rndirndirrkeyiname-ka erribirra wurrakina.
Narri-ngekbungekburakinama eningerribirra awurruwurrariya
wurramukwiyadakina warnungkwarba iya wurridarringka aburra-
langwa-manja warnumadangkwa. Akwa ngarningka nuw-angmadama
wurrukwala warnumamalya akwa narra-lyumadikinama-da. Akwa ne-
yengbinama ekikalya ayakwa akwa namini-kadikajeyinama ayakwa
wurrukwala-langwa. Ne-yaminjaminame-ka wurrakina amukwiyadakina
eningerribirra awurruwurrariya. Umba eneja nakina Neningikarrawara
ngarren-akakirumakama ngakwurruwa ngarniki-yama-langwa eningaba.
11 Akwa Neningikarrawara nakina nginu-kwama ngayuwa-wa
eninginingaba ayakwa kajungwa ningeniku-maki-yada ngayuwa
wurrukwala-manja warnumamalya. Akwa narume-ka numikbiyiya
nilyengma nakina akwa ngakwurraja akini-yangmarngkwajinama enuwa-
wa.

Bawula neni-yangmarngkwajuwa-mulangwa Neningikarrawaru-wa ena-langwa-langwa akwerrukwula

12 Nganja ningena ningeni-yangmarngkwajinama Jesus Christ
ngakwurra-langwa Nubungkawa. Nakina-bina ngini-ngbudirrkama
ngayuwa kajungwa kinuminu-war•deni-yada ena-langwa warka.
Akwa ningeni-yangmarngkwajinama nakina mena nginu-
werrungwur•dena-mubaba akwa nu-wekbalyinu-mubaba ngayuwa
kajungwa ningenikuminu-war•di-yada ningena ena-langwa.
13 Ningi-yengbiyenginuma ayakwa awurruwurrariya ena-langwa-
langwa adinuba-wiya akwa ningenu-wirrikbama. Kembirra
ningi-ngekburakama awinyamba Neningikarrawara-langwa-manja

warnumamalya. Ninguwarnkarnyerre-ka ngayuwa akwa ningu-ngkweningabakajungwunuma. Akena eneja Neningikarrawara n-errukwulinuma ngayuwa mena ningeningbala-baba ambaka ningakina Jesus ena-langwa Nenikuwenikba, akwa kembirra ningeningbala-wiya ningi-yamama awurrariya ngayuwa. 14 Biya kembirra Neningikarrawara ngakwurra-langwa nu-marngkirradinume-ka ngayuwa-manja. Nginu-mamurikajuwama nakina kajungwa ku-werrikambilyi-yada ngayuwa Jesus Christ-manja akwa ki-lyelyingmini-yada wurrukwala-manja warnumamalya, mena ngarrababurna-langwa ngarnumamalya akwa Jesus Christ ngarri-yakeyina-mubaba ngarruwurrakawura-ma ngarna.

15 Eneja Jesus Christ ni-dirrirnduma nakina angubina-langwa ngakwurruwa-wa yenjerra enenu-wa angalya kajungwa nenik-enibiki-yada nakina ngakwurruwa ngarruwurrariya ngarnumamalya. Akine-ka ayakwa alyangmandukwuna. Kembirra ngakwurraja ngarnumamalya ak-engkirrikajama angwurra akinu-wa. Umba ngayuwe-ka ningena ninguwurrariya ningilyengma. 16 Akena eneja Neningikarrawara n-errukwulinuma ngayuwa kajungwa Jesus Christ kenu-wilyakajini-yada wurrukwala warnumamalya kin-embimbirrarina-mulangwa aburruwa-wa. Nakine-ka Jesus Christ n-embimbirrarinuma ngawa ngayuwa-wa, ningibina-murrada ninguwurrariya ningilyengma, yanda-langwa ningu-werrikambilyuma enuwa-manja. Neni-ngayindanguma nakina wurrukwala warnumamalya kuw-eningmidini-yada wurrakina kin-embirrarina-mulangwa aburruwa-wa aburrajukwaba, wuburre-ka n-embirrarinuma ngayuwa-wa. Kin-embirrarinama nakina aburruwa-wa ka-werrikambilya-murruwa enuwa-manja akwa ken-enibikinama nakina warningangkawura.

17 Akini-yangmarngkwajinama ngarna Neningikarrawaru-wa ngakwurra-langwu-wa Nubungkawa. Nakine-ka nu-bungkawadinama neningangkawura nakina. Nara nakina a-jungwuma umba kin-ambilyama neningangkawura ngawa nakina. Nare-ka ngarna a-rringkama nakina ngakwurra-langwa-murra menba, umba enuwa yimbukwa Neningikarrawara nakina. Kembirra ngenu-werrikiyangmarngkwajiname-ka enuwa-wa ngarningangkawura mena narrubuda nilyengma nakina. Amandangwa.

18 Nganyangwa wuburra ningkenikuwarrka ningkakina, akwa ki-yamina nungkuwa amurndakibina yirra-makinama ngayuwa nungkuwa-manja, mena ningi-yuwarna-mubaba ngayuwa amurndakibina ayakwa Neningikarrawara nenu-ngwurrkumambambijuwama wurrukwalu-wa warnumamalya adinuba-wiya, ebina-wiya ne-yengbinu-manja wurrakina ayakwa nungkwa-langwa-langwa. Yikinu-wardiyina-manja nungkuwa akwa Namukwa, kembirra ki-yakuwerribikajama ambaka-langwa amurndakakinu-wa ayakwa ne-yengbinu-murruwa wurrakina. 19 Akwa ku-werrikambilyama ningkakina ngawa Jesus Christ-manja akwa ki-yaminama amurndakibina eningaba ningk-eningmidinu-mulangwa ningkakina.

Aburraja wurrukwala warnumamalya warningma wurrakina ebina eningaba warniki-yami-yada akena nare-ka ke-yama akina umba nuw-arriyakajungwunuma awurruwurrariya-langwa. Kembirra aduwaba nara arakba a-werrikambilyuma wurrakina Neningikarrawaru-wa. 20 Aburnaja wunalakina wunambilyuma-kiya wunenungkwarba-kiya Yemineyija akwa

Alijanda neni-yaminjamama amukwiyadakina awurruwurrariya aburna-jukwaba. Umba nganja ningenu-kwama wunalakina wunenumamalya-kiya Namukwu-wa-da, kajungwa nakina Namukwa kenu-war•dikini-yada aburnuwa-manja-da. Kembirra aminakina-langwa ken-eningmidinama wunalakina neni-yamama awurrariya akwa kembirra nara arakba e-yengbuma wunalakina ayakwa awurruwurrariya Neningikarrawara-langwa-langwa-da.

2

Aku-murndukwuna-mulangwa ngarna jebija-manja

1 Kwuja, Dimidi! Karningerribirra karnumamalya yiku-buriyamina-manja Neningikarrawaru-wa, ngarra-ngayindenama ngayuwa yikini-yangmarngkwajini-yada Neningikarrawaru-wa akwa yikini-yendabaji-yada kirrakina yikinu-marrakbakini-yada Neningikarrawaru-wa kajungwa neniku-kwi-yada ngarrababurna-langwa ngarnumamalya amurndakibina ngarri-ngayindena-mulangwa. 2 Yikaminu-buriyaminama kirrakina wurrarumuruma-langwa wurrububungkawa akwa ngarningka wurriyukwayuwa-langwa wurrububungkawa aburrajukwaba. Yikaminu-buriyaminama aburra-langwa kajungwa akab-embirrajini-yada ngakwurruwa-manja wurrakina, akwa aki-likaji-yada ngarna ngarnumamalya ayarrirra-manja angalya, akwa ngarningka akinumini-yarrkuwarakini-yada Neningikarrawara-langwa ayakwa akwa aki-yamini-yada eningaba.

3 Aku-buriyamina-manja ngarna Neningikarrawaru-wa eningabe-ka akina. Kembirra enamba-langwa arrkala kin-engkirrikajama ayakwa ngakwurra-langwa akwa akenu-werrungwur•denama kembirra ngakwur-ruwa. Nakina-bina ngarren-enibikinama ngarna, 4 akwa ngarreni-ngayindenama nakina nenik-enibiki-yada ngarrababurna-langwa ngar-numamalya. Akwa ngarningka ngarreni-ngayindenama ak-eningmidini-yada ngarna ebina alyangmandukwuna, 5 mena nuwilyaba-ma yimbukwa-baba nakina Neningikarrawara umba nara-baba wurribina wurrukwala wuburra enuwa.

Umba eneja nakina nuwilyaba-ma yimbukwa nenumamalya akenu-wilyakinama ngakwurruwa enuwa-wa kajungwa ak-ambilyi-yada ngarruwurrakawura-ma. Nakina-bina Jesus Christ nibina-murrada n-enumamalyidinuma. 6 Nara kinu-marrukwajungwuna nakina Jesus umba ngarrenumini-jungwunuma kajungwa akini-yada ngawa aken-enjungwurreni-yada ngarrababurna-langwa ngarnumamalya. Aminakina-langwa ngarningma ngarna Neningikarrawara ngarreni-ngayindenama nakina nenik-enibiki-yada ngakwurruwa ngarrababurna-langwa ngarnumamalya. 7 Akwa aminakina-langwa eneja Neningikarrawara nu-wekbalyinuma nakina ngayuwa-manja k-ambilyi-yada ningenikilarrkilarrka ngayuwa akwa ka-makini-yada warnumamalya Jesus Christ-langwa-langwa. Amandangwa akina. Nara nganja e-kaduma umba alyangmandukwuna ayakwa ningi-yengbinama ngayuwa nungkuwa-wa. Ngini-larrkame-ka Neningikarrawara wurrumurndakakinu-wa warnumamalya WarningiJudiya-murru-wa kajungwa ningeniku-maki-yada ngayuwa alyangmandukwuna ayakwa aburruwa-wa, akwa kuw-engkirrikaji-yada wurrumurndakakina akwa ngarningka ka-werrikambilyi-yada Jesus Christ-uwa.

8 Kwuja, engkirrikiya nungkuwa! Ka-likaja-manja warnumamalya
jebiju-wa akwa ka-murndukwuna-manja wurrakina, ningene-ka ningarra-
ngayindenama ngayuwa warnungkwarba ka-buriyaminama wurrak-
ina Neningikarrawaru-wa. Wurrumurndakakine-ka wurribina karri-
ngkajikinama aburra-langwa ayarrka warniku-buriyami-yada nare-ka
e-bibajuma wurrakina yardidarra-murra yukwudukwuda umba ka-
buriyaminama Neningikarrawaru-wa yuwerrikuwarruwalya-murra yuk-
wudukwuda mena ena-langwa-baba warnumamalya wurrakina.
9 Akwa ngarningka ningene-ka ningarra-ngayindenama wurridarringka
nari-yada awiyebuma duwurrariya dumbala dibina ngarrangi-yelijinama
ngarrakina umba kuw-awiyebeni-yada dadingaba dumbala. Umba nara
wurrakina a-kwulyubenakajungwuma akawulda-ma errumungkwa-
murriya akwa akukwulyubena-ma arnarrirnarra akwa dumbala
duminadirrungwarna-murra angwarnda akwa nara e-miningkikama
aburra-langwa mamungba. 10 Umba ka-lyangmurukweyina-
manja wurrakina ke-yamina-manja eninginingaba wurrukwala-
manja warnumamalya, kembirra ngalaja amukwiyadakina karraku-
kwulyubenakinama wurrakina. Ka-makijeyina-manja wurrakina akwa
ke-yamina-manja, “Neningikarrawara-langwa ngarnumamalya ngarna
ngarribina ngeni-yangmarngkwajinama enuwa-wa,” ke-yamina-manja
wurrakina, kembirra eningaba amukwiyadakina warka ka-war•denama.
Kembirra wurrukwulyubena ngawa wurrakina wurridarringka.
11 Akwa karr-akakirumakina-manja warnungkwarba wurridarringka-
manja, kembirra wurrumurndakakina wurridarringka nara e-yengbuma
akwa nara a-ngkweningabakajungwuma umba kuw-engkirrikajama
kaba-langwiya aburra-langwu-wa ayakwa wurrakina. 12 Nare-ka
nganja a-ngayinduma akakirumakama wurrakina wurridarringka
warnungkwarbu-wa akwa a-lyengmanguma aburruwa-manja. Umba
kuw-engkirrikajama kaba-langwiya wurrakina aburra-langwu-wa ayakwa.
13 Ningi-yengbinama ngayuwa enena ayakwa nungkuwa-wa mena
Neningikarrawara neni-ngekburakama nakina Eduma neningadinuba-
wiya umba Yiba arija-langwa nanga-ngekburakama nakina. 14 Umba
ngalaja yingarna nara keni-kadika Eduma-manja umba dakina-
manja Yiba nanga-kadikama yakina. Umba dakina-bina didarringka
nara kinginumini-yarrkuwaraka ayakwa Neningikarrawara-langwa
umba yinginumin-engkirrikenuma ayakwa yingarna-langwa dakina.
15 Dadingerribirre-ka didarringka nara-manja e-yelijuma wurrukwala-
manja warnumamalya umba kingi-lyelyingmina-manja wurrakina akwa
kingu-werrikambilya-manja ngawa Neningikarrawaru-wa dakina akwa
kinguma-wilyakina-manja mamungkwur•da mangma, kembirra eneja
Neningikarraware-ka nakina kining-enibikinama dakina didarringka
karringa-rukwularrijina-mulangwa wurrangariya-da.

3

Warningijebija-langwa wurrububungkawa

1 Umba aburraja warningerribirra warnungkwarba karra-ngayindena-
manja ka-bungkawadini-yada Neningikarrawara-langwa-manja warnu-
mamalya akwa karr-akwurrajini-yada wurrakina aburruwa-manja, kem-
birra karri-ngayindenama eningaba warka aburra-langwa. Amandangwa
eningabe-ka akina warka.

2 Umba numiyambena nenumamalya kinu-bungkawadinama
Neningikarrawara-langwa-manja warnumamalya? Neningabe-
ka kin-ambilyama nakina neningangkawura. Akwa kininga-
wilyakinama nakina duwilyaba-ma yimbukwa didarringka ena-
langwa dadingiyenikba. Akwa ngawa kin-engkirrikajama nakina
eningaba wulkwa. Akwa kini-yengbinama ambaka-langwa nakina
numurndamurndirra nari-yada awinyambaduma. Ka-likaja-manja
warningerribirra warnumamalya engka-langwa angalya, ken-ardijinama
nakina wurrakina warnumamalya ena-langwu-wa angalya akwa keni-
rukwungekburakinama wurrakina yakwujina. Akwa ngarningka
neningaba ngawa nenumamalya ken-akakirumakinama wurrukwala-
manja warnumamalya Neningikarrawara-langwa ayakwa. 3 Nara nakina
a-bungwurriduma akwa a-warnkarnyerriduma wurrukwala-manja
warnumamalya. Umba nakine-ka nenumamalya numurndamurndirra
kini-likajama warnumamalya-manja, akwa kini-lyurrkwudinama ena-
langwa yukwudukwuda. Akwa ngarningka nara nakina a-ngayinduma
ababurna angwarnda. 4 Akwa ken-akwurrajinama ngawa nakina ena-
langwa warnumamalya, akwa kinu-bungkawadinama ena-langwa-
manja wurriyukwayuwa kajungwa kenumini-yarrkuwarakini-yada
ayakwa ena-langwa nungwarringba-langwa wurrakina. 5 Umba
nara-manja ng-akwurrajuma nakina ena-langwa warnumamalya,
kembirra kini-yamarrkinama nakina nenungkwarba ken-akwurrajinama
Neningikarrawara-langwa warnumamalya? Nare-ka nakina-da.
6 Umba nara nakina eningmiduma Neningikarrawara awarrngkad-
inuba, umba kin-eningmidinama neningamiyerra nakina. Kin-
eningmidina-manja nakina awarrngkadinuba, kembirra dukwa kinu-
ngkweningabadinama nakina. Akwa kini-lyangkiyamina dukwa,
“Ngayuwe-ka ningena ningaruma ningenumamalya.” Kini-lyangkiyamina-
manja nakina akina ayakwa, kembirra enamba-langwa Neningikarrawara
kini-yaminama nakina, “Nuwurrariye-ka nakina nenumamalya.”
Arakburakba-kiya-wiya Namukwa enejukwaba ni-lyangkiyamama,
“Ningarume-ka ngayuwa.” Umba nakine-ka Neningikarrawara ni-
yamama, “Nuwurrariya Namukwa nakina.” Nara kembirra a-
bungkawaduma namukwiyadakina nenumamalya Neningikarrawara-
langwa-manja warnumamalya. 7 Umba nakine-ka nenumamalya nibina
kinu-bungkawadinama Neningikarrawara-langwa-manja warnumamalya
keni-rringkina-manja aburraja wurrumurndakakina warnumamalya
wurribina warningbala-murrumurra Neningikarrawara, kembirra ke-
yaminama, “Neningabe-ka nakina nenumamalya.” Umba ke-yamina-
manja wurrakina, “Nuwurrariya nakina,” eneja kembirra nara a-
bungkawaduma Neningikarrawara-langwa-manja warnumamalya mena
nakina Namukwa kenu-war•dikina-mubaba nakina nenumamalya akwa
keni-yengkiyelijina-mubaba enuwa-wa wurrumurndakibina warningbala-
murrumurra Neningikarrawara.

Warningijebija-langwa warnikumamurikaja warnumamalya

8 Aburraja wurribina warningijebija warnikumamurikaja
warnungkwarba kuw-ambilyama warningaba wurrakina aburrajukwaba.
Aburraja wurrukwala warnumamalya, karra-rringkina-manja
wurrakina, ke-yaminama, “Neningabe-ka nakina nenumamalya.” Umba
nare-ka wurrumarngkambilyuma ngi-likama wurrumurndakakina
warnikumamurikaja warnumamalya. Akwa nare-ka e-bekuma ababurna

akubibeka akwa ngarningka nare-ka a-mungwur•dangmaduma a-manguma ababurna angwarnda wurrakina-da. 9 Umba karri-lyinginame-ka ngawa ayakwa alyangmandukwuna amurndakibina Neningikarrawara ngarren-abilyerrikama nakina. Akwa ke-yaminjaminama ngawa amurndakibina eningaba nuw-eningmidinu-mulangwa wurrakina. 10 Warningerribirra warnumamalya karri-ngayindena-manja wurrakina akina warka, kembirra nungkuwa nungkwaja ka-labajama wurrakina warningaba-murrikba. Kembirra warningaba-manja ngawa, ka-war•denama wurrakina akina warka Neningikarrawara-langwa-da.

11 Akwa ngarningka aburraja warnikumamurikaja-langwa wurra-didingiyarrngwa kuw-ambilyama warningaba wurrakina aburrajukwaba. Aburraja karra-rringkina-manja wurrukwala warnumamalya, kembirra ke-yaminama wurrakina, “Dadingabe-ka dakina didarringka.” Umba nare-ka wurrakina erribirra ngi-yarrkuwilyakama ayakwa wurrukwala-langwa-langwa warnumamalya akwa ngi-yarrkbalijuma akina anger-riba iya angerriba akwa a-ngekburakuma awinyamba umba kuw-engkirrikajama wurrakina eningaba wulkwa. Akwa warningaba ngawa kuw-ambilyama wurrilyangmandukwuna warningangkawura wurru-murndakakina wurradidingiyarrngwa warnikumamurikaja-langwa war-nungkwarba.

12 Eneja neningijebija nenikumamurikaja nenungkwarba kininga-wilyakinama nakina duwilyaba-ma ngawa didarringka. Ken-akwurrajinama ambaka-langwa ena-langwa wurriyukwayuwa akwa ngarningka wurrababurna-langwa warnumamalya ena-langwa aburrajukwaba-da. 13 Kinu-war•dena-manja nakina eningaba warka, kembirra aburraja warnumamalya keni-rringkinama nakina akwa ke-yaminama, “Eningabe-ka warka nakina nu-war•denama,” ke-yaminama wurrakina. Umba nakine-ka kini-yengbinama yimarngba-murra yukwudukwuda, akwa kenu-makinama nakina wurrukwala-manja warnumamalya ka-werrikambilya-mulangwa wurrakina Jesus Christ-uwa-da.

Aruma-langwa ayakwa ebina nuw-abuwarrkajungwunu-mulangwa

14 Ngayuwe-ka ningena yirra-ngayindenama yiba-rringkinama nungkuwa. Ning-arrikarrena-wiya enena ayakwa nungkuwa-wa aduwaba, ningi-lyangkiyaminama ngayuwa ningeniki-rringki-yada adinuba nungkuwa. 15 Umba dukwa nara ningena a-rringkama warenja-bawiya ningkakina. Umba k-ambudidina-manja ningena awarrngkamiyerra, nungkwaja kembirra ki-ridimindena-manja enena ayakwa nganyangwa k-eningmidinama ningkakina ebina-langwa aki-yamina-mulangwa ngakwurruwa Neningikarrawara-langwa ngarnumamalya. Ngakwurraja Neningikarrawara-langwa ngarnumamalya ngarna. Akwa nakina-bina nibina Neningikarrawara neniba aduwaba akwa neningangkawura. Akwa ngarrakina-bina ngarnumamalya Neningikarrawara-langwa ngarribina ngarri-lyinginama amurndakakina ayakwa alyangmandukwuna Neningikarrawara-langwa-langwa akwa ngarri-yarrkinyungwurrakinama akina.

16 Umba ngalaja ebina ayakwa Neningikarrawara-langwa eningabe-ka amandangwa. Arume-ka ayakwa ebina nuw-abuwarrkajungwunuma ebina-wiya ngarraku-makama ngakwurruwa-manja Jesus Christ-langwa-langwa:

Ni-likenuma nakina enenu-wa angalya, n-enumamalyidinuma nakina, akwa ngarnumamalya wuburra ni-yamama nakina.
Ngalaja Neningikarrawara-langwa Amawurrina ngarraku-wilyakajuwama ngakwurruwa-manja nakine-ka Jesus ni-yama-mulangwa ebina neni-ngayindanguma Neningikarrawara neniki-yama-langwa nakina.
Aburraja Neningikarrawara-langwa warnikumamurikaja neni-rringkama nakina.
Aburraja wurrukwala warnumamalya Neningikarrawara-langwa narra-makama arakba aduwaba ena-langwa-langwa wurrukwala-manja warnumamalya emininga-manja iya emininga-manja angalya.
Umba aburraja wurrukwala warnumamalya wurribina-murrada amurndakakina-manja ngawa angalya warningma arakba nakina Jesus Neningikarrawara-langwa Nenikuwenikba nakina.
Eneja kembirra nakina Neningikarrawara neni-lawurrakajuwama arakba Jesus ena-langwu-wa angalya abalkaya-da.

4

Wurrikikalya-langwa warnikakakirumaka warnumamalya

1 Ngalaja Neningikarrawara-langwa Amawurrina ngarraku-makinama akina aduwaba ngakwurruwa-manja wurrukwala-langwa warnuma-malya wurribina ka-warena-mulangwa ambaka-murra Neningikarrawara, na-werrikambilyu-murrada enuwa-wa adinuba-wiya wurrakina. Ka-werrikambilyame-ka wurrakina wurrikikalya-manja wurramukwa, akwa karramini-yuwarnama aburra-langwa-manja ayakwa. 2 Aburraja wur-rukwala wurriyarrkikalya warnumamalya nara arakba engkirrikuma wurrakina ebinu-wa awurrariya ne-yama-murruwa, akwa nara arakba e-yeliyuma wurrakina akina-langwa. Kembirra karri-yarrkbalijiname-ka amukwiyadakina ekikalya ayakwa wurrakina wurrumurndakakinu-wa warnumamalya.

3 Wurramukwiyadakina warnumamalya ke-yaminama wurrukwalu-wa warnumamalya, “Nara e-yakajuma. Yiki-yakaja-manja kirrakina, awurrariye-ka akina,” ke-yaminama wurrakina. Akwa ke-yaminama ngarningka enena ayakwa, “Akwala aninga eningakalyelyubarangena-ma akina, kembirra nare-ka alyubaruma akina,” ke-yaminama wurrakina. Akena eneja Neningikarrawara numurndaki-ngekburakama amurndakakine-ka aninga ngarnik-alyubari-yada ngarna. Ngakwurraja ngarnumamalya ngarribina ngarru-werrikambilya-murrumurra Neningikarrawara-manja akwa ngarribina ngarningma-murrumurra ayakwa ebina alyangmandukwuna akina, akini-yangmarngkwajinama enuwa-wa ngarrakina amurndakakina-langwa aninga akwa kembirra ak-alyubarinama akina ngarna. 4-5 Eneja Neningikarrawara ni-ngekburakama ababurna-langwa ni-yengbinu-mulangwa arakburakba-kiya-wiya. Ngalaja ababurna-langwa ebina ni-ngekburakama Neningikarrawara eningabe-ka akina. Nara ngarna a-waruma akina aduwaba, umba aku-menama ebina aninga ngarrenu-kwama nakina akwa akini-yangmarngkwajinama akina-langwa. Akini-yangmarngkwajina-manja ngarna Neningikarrawaru-wa, kembirra akine-ka aninga kuw-eningabadinama ngarnik-alyubari-yada ngakwurruwa.

Jesus Christ-langwa-langwa neningaba nenikuminuwar•duwar•da

6 Nungkwaja ka-makina-manja ningkakina amurndakenena ayakwa
Neningikarrawara-langwu-wa warnumamalya, kembirra eningaba warka
kinuminu-war•denama ningkakina Jesus Christ-langwa. Ku-wilyakinama
ningkiyirrbiyirrba ngawa nungkwa-langwa-manja mada amurndak-
ibina ayakwa nuw-eningmidina-mulangwa Neningikarrawara-langwa
warnumamalya akwa k-aburrakiyuwarnama ngawa akina-langwiya
ayakwa alyangmandukwuna-langwiya ningkakina ningkeningangkawura.
7 Aburraja wurrukwale-ka warnumamalya na-makijeyinama wurrakina
awurruwurrariya alawudawarra enubuwakida. Umba nungkwaja nara
engkirrikuma akinu-wa akwa nara a-makama wurrukwala-manja, mena
awurrariye-ka akina-baba. Umba kini-yuwarnama ningkiyirrbiyirrba
ngawa Neningikarrawara-manja ningkakina.
8 Ngakwurraja ngarnumamalya ak-akwurrajina-manja ngarna
ngakwurra-langwa ngarnumadangkwa, eningaba akina. Umba aki-
lyangmurukweyina-manja ak-engkirrikaja-manja Neningikarrawaru-wa
ngarna, eningabe-ka akina angwurra. Aki-yamina-manja akina, kembirra
eningaba ka-ngekburakajungwunama ngakwurra-langwa ngarr-ambilya-
wiya ngarna yelakwa enena-manja angalya aduwaba akwa ngarningka
eningangkawura akina ngawa. 9 Akine-ka ayakwa yirra-makinama nganja
nungkuwa-wa aduwaba alyangmandukwuna. Kembirra nungkwaja
ki-yakuwerribikinama akinu-wa akwa ku-wilyakinama akina nungkwa-
langwa-manja mangma iya yukwudukwuda.
10 Ngakwurraja ngenuminu-war•denama Neningikarrawara-
langwa warka umba nara a-ngwanjuma. Ngarriyirrbiyirrba ngawa
akinuminu-war•denama Neningikarrawara ngarrakina, mena ngarru-
werrikembirrarinama ngarna enuwa-wa. Nakine-ka Neningikarrawara
n-ambilyama neniba neningangkawura. Akwa nakina-bina ngarren-
enibikinama ngakwurruwa, ngarribina ngarru-werrikambilya-
murrumurra enuwa-wa, akwa ngarningka neni-ngayindenama
ken-enibikini-yada nakina wurrababurna-langwa warnumamalya
aburrajukwaba.
11 Umba nungkwaja ka-makinama amurndakenena ayakwa ababurna-
langwa wurruminakina-manja angalya warnumamalya ningk-ambilya-
murrumanja nungkuwa aduwaba. 12 Umba aburraja wurrukwala
warnumamalya kabu-wurrumalyakinama wurrakina ningkakina
dukwa-da, mena ningkiyukwujiya-baba. Umba nungkwaja ka-
makinama kajungwa nari-yada e-yengbuma wurrakina amukwiyadakina
ayakwa. Akwa ki-yaminama ngawa ningkakina eningaba kajungwa
Neningikarrawara-langwa warnumamalya kabu-rringkini-yada
ningkeningaba ngawa akwa kuw-eningmidini-yada amurndakibina
eningaba warniki-yama-langwa aburrajukwaba. Ki-yengbinama
ningkakina eningaba wulkwa ayakwa, akwa ki-yaminama eningaba
wulkwa, akwa k-engkirrikajama ningkakina ngawa eningaba wulkwa.
Akwa ku-werrikambilyama ngawa Neningikarrawara-manja, akwa
ngarningka ki-lyelyingminame-ka warningerribirra warnumamalya.
13 Ningene-ka ki-likajama ambaka-murra arija-langwa nungkuwa-wa.
Kembirra nungkwaja ki-lyangmurukweyinama ngawa ningkakina yanda-
langwa ki-likajama ngayuwa yenjerrikina. Ki-ridimindenama ningkakina
Neningikarrawara-langwa ayakwa wurrumurndakibinu-wa wurruminib-
ina angalya warnumamalya akwa k-akakirumakinama akina wurrakina-
manja akwa ngarningka ka-wilyakajinama ngawa wurrakina-manja kuw-
ambilya-mulangwa warningaba wurrakina.

14 Ningkeningma ningkakina wurrukwala warnungkwarba bu-makama
ebina-wiya Neningikarrawara-langwa ayakwa nungkuwa-wa. Akwa ngar-
ningka akini-yada ngawa aburraja wurribina wurrarumuruma warningi-
jebija warnungkwarba bu-mingekilyingama wurrakina nungkuwa-manja.
Kembirra akini-yada ngawa ngalaja Neningikarrawara-langwa Amawur-
rina k-arrubudirrkama akina nungkuwa-manja. Nare-ka kembirra
nungkuwa e-yakuwabijuma akina, 15 umba ku-war•denama ningkak-
ina ngawa Neningikarrawara-langwa warka. Ki-lyangmurukweyinama,
akwa ki-yaminama ngawa eningaba ningkakina kajungwa wurrababurna-
langwa warnumamalya kabu-rringkini-yada ki-ngbudidinama ningkak-
ina. 16 Ki-rringkajungwunama ningkakina akwa ki-yengbinama ngawa
Neningikarrawara-langwa ayakwa wurrumurndakibinu-wa warnuma-
malya, umba nare-ka ningkakina a-ngwanjuma. Ki-yengbina-manja
ningkakina ngawa Neningikarrawara-langwa ayakwa aburruwa-wa, kem-
birra eneja nakina Neningikarrawara ken-enibikinama ningkakina akwa
ngarningka wurribina kabumin-engkirrikajama ayakwa nungkwa-langwa
aburrajukwaba.

5

Neniki-yengba-langwa Dimidi ayarrkeningaba ayakwa wurrukwalu-wa warnumamalya

1 Nuwilyaba neniyerringka kini-yamina-manja awurrariya, kembirra
nara nungkwaja e-yengbuma ayarrkardidarra-murra ayakwa enuwa-
manja, umba ayarrkuwarruwalya-murra ayakwa ki-yengbinama
ningkakina yilyurrkwa-ma yukwudukwuda. Ki-yengbinama ningkakina
ayakwa enuwa-manja wuburra laka ningki-yengbinama nungkwa-
langwa-manja nungwena. Umba ki-yengbina-manja ningkakina ayakwa
wurrawurrumukuma-manja, ki-yengbinama ningkakina wuburra laka
ningki-yengbinama ayakwa nungkwa-langwa-manja narrkuwena-
murriya. 2 Akwa ngarningka ki-yengbina-manja ningkakina ayakwa
wurradidiyuwangkwa-manja, ki-yengbinama ningkakina wuburra
laka ningki-yengbinama ayakwa nungkwa-langwa-manja dirndena.
Umba ki-yengbina-manja ningkakina wurruwarrngkiyukwayuwa-manja
wurridarringka, ki-yengbinama wuburra laka ningki-yengbinama
nungkwa-langwa-manja darrkuwena-murriya. Ki-yengbiname-
ka ningkakina ayarrkeningaba ayakwa, akwa kuma-wilyakinama
mamungkwur•da mangma iya yukwudukwuda ningkakina.

Wurradidiyuwangkwa-langwa wurringayingaya-langwa

3 Kuw-ambilya-manja wurridarringka wurringayingaya wurrak-
wukawura wurrakina, ku-marngkirradinama kembirra ningkakina
aburruwa-manja. 4 Umba aburraja wurrukwala warnungkwarba
iya wurridarringka aburra-langwa dukwa dirndarringba, dukwa
dungkwarringba, dukwa duminjarringba, dingaya dakina. Kembirra
karring-akwurrajinama ngaluwa-manja wurrakina aduwaba, mena
dibina-murrada dingaya narring-akukwurrajuwa-mubaba dakina
aburruwa-manja adinuba-wiya wurriyukwayuwa-wiya wurrakina.
Kembirra aburramba-langwa karring-akwurrajinama wurrakina dakina-
manja aduwaba, dingaya-baba arakba dakina. Ke-yamina-manja
akina aduwaba, kembirra eneja nakina Neningikarrawara kenu-
werrungwur•denama wurrakina.

5 Laka ngalaja duwilyaba dingaya nara wurribina warnumamalya
akwurrajuma ngaluwa-manja umba ying-ambilyama dakwukawura
dakina? Kembirra yingu-werrikembirrarinuma arakba dakina
Neningikarrawara-manja akwa yingu-buburiyaminama enuwa-wa
dadingangkawura dakina. Meningilida iya alyarrngwalyilya yinginiyendabajama dakina enuwa-wa kajungwa kininga-mamurikajini-yada
nakina ngaluwa-manja. 6 Umba aburraja wurrukwala wurridarringka
wurringayingaya namin-engkirrikajajungwunama warningangkawura
wurrakina. Narri-ngayindenama aruma aninga iya akubibeka akwa
dukwulyubena dumbala warnik-awiyebi-yada wurrakina. Nareka a-werrikambilyuma Neningikarrawara-manja wurrakina, umba
erribirre-ka nuw-ambilyama wurrakina wuburra laka warninikijungwa
warnumamalya nuw-ambilyama wurrakina.
7 Nungkwaja ka-makinama ningkakina Neningikarrawara-langwamanja warnumamalya amurndakenena ayakwa nganyangwa. Wurrakineka karr-akwurrajinama aburra-langwa wurringayingaya wurridarringka,
kajungwa nari-yada a-lekbuma wurrukwala warnumamalya aburruwamanja. 8 Nara-manja ng-akwurrajuma wurrakina aburra-langwa warnumamalya, wurruwurrariye-ka kembirra wurrakina. Wurruwurrariye-ka
wuburre-ka laka ka-warenama Neningikarrawara wurrakina. Aburraja
warnumamalya wurribina warningbala-murruwiya Neningikarrawara keyamina-manja wurrakina amukwiyadakina, awurrariye-ka akina. Umba
aburraja warnumamalya wurribina Neningikarrawara-langwa ke-yaminamanja wurrakina amukwiyadakina, awurrariye-ka angwurra akina.
9 Akwa ena ngarningka ningene-ka yirra-makinama. Yirrangayindenama ningkena k-arrikarrenama ekirra wurridarringkalangwa wurringayingaya-langwa jurra-manja, kajungwa wurrukwala
warnumamalya Neningikarrawara-langwa karr-embirrajini-yada
wurrakina-manja. Wurrumiyambena wurridarringka wurringaya karrembirrajinama wurrakina? Nara embirrajuma wurrababurna-langwa
umba wulkwa wurradidiyuwangkwa wurringaya wurribina nuw-ambilyumurrumurra 60 mamarika iya yinungkwura akwa ngawa angwurra
ngarningka, akwa wurribina narra-wilyakama warningiyarringba
wurruwilyaba-ma ngawa, 10 akwa wurribina nuw-ambilyuma warningaba
wurrukwala-manja warnumamalya. Amiyambena eningaba ne-yamama
wurrakina? Narr-arumurrkwama aburra-langwa wurriyukwayuwa
ambaka-langwa. Akwa narr-akwurrajuwama warnumamalya
wurribina na-likenuma engka-langwa angalya, akwa ngarningka
narra-mamurikajuwama warnumamalya Neningikarrawara-langwa
akwa ngawa warnumamalya wurribina na-werrikawarriyadinuma
aburrajukwaba. Akwa ngarningka na-lyangmurukweyinuma narringekburakama eminininingka eninginingaba warningangkawura
wurrakina. Wurramukwiyadakina wurradidiyuwangkwa wurringaya
kembirra kamin-arrikarrenama nungkuwa aburra-langwa ekirra
aduwaba.

Wurrididarringka-langwa wurringayingaya-langwa

11 Kamin-arrikarrenama ningkakina ekirra wurrumurndakakinalangwa wurringayingaya wurradidiyuwangkwa. Akena nara-manja
ambaka kuw-ambilya 60 mamarika iya yinungkwura, kembirra nara
amin-arrikarruma aburra-langwa ekirra. Nara amin-arrikarruma
akina, mena ambaka-murra ngarningka wurrakina karra-ngayindenama

warnungkwarba dukwa-da. Wurrakine-ka kembirra akini-yada ngawa karruma-kwunama dukwa mirirrba Jesus Christ-uwa. 12 Karruma-kwuna-manja wurrakina mirirrba Jesus Christ-uwa, kembirra karri-yarrkuwurrenama wurrakina ebina nenu-kwama ayakwa Jesus Christ-uwa adinuba-wiya, akwa kembirra aburraja wurrukwala warnumamalya karra-rringkinama wurrakina akwa karra-lekbajama aburruwa-manja. Kembirra eneja Jesus Christ keni-rringkinama wurrakina akwa keni-lekbajama nakina aburruwa-wa enejukwaba. 13 Wurramukwiyadakine-ka wurridarringka wurribina wurringayingaya na-kuwabarrngwarrngwadinama warninguwarka-ma wurrakina akwa na-marrawarnama na-likajama erribirra emininggu-wa iya emininggu-wa alikira. Kembirra narri-yarrumurnduwarnama ayakwa wurrukwala-langwa warnumamalya akwa karri-ngekburakinama awinyamba. Yawe-ka! Akena akwala ayakwa nara e-yengbuma wurrakina.

14 Nganja ningi-yaminama ngayuwa wurramukwiyadakina wurringayingaya karra-menama ngarningka warnungkwarba, akwa ngarningka karr-arrangbinama wurriyukwayuwa, akwa karr-akwurrajinama warningiyarringba-manja akwa ngawa wurriyukwayuwa-manja wurrakina. Kembirra aburraja warnumamalya wurribina ngarrabu-wirrikbinama ngakwurruwa-manja Neningikarrawara-langwa-manja ngarnumamalya nara wurrakina arndirruma ngakwurruwa. 15 Umba wurrukwale-ka wurringayingaya wurridarringka nenu-kwama arakba mirirrba Neningikarrawaru-wa akwa neni-yuwarnama wurrakina Namukwu-wa aduwaba.

16 Ngalaja duwilyaba didarringka dadingijebija karringa-wilyakina-manja wurringaya ngala-langwa-manja warnumamalya, karring-akwurrajinama wurrakina ngaluwa-manja. Nara dakina amini-lalikama akwurrajuma warningijebija warnumamalya wurrakina-manja, umba karring-akwurrajinama dakina ngalabakiya-ba, kajungwa wurrumurndakakina warnumamalya warningijebija karr-akwurrajini-yada wulkwa wurringayingaya nuw-ambilyama wurrakwukawura wurrakina.

Wurrarumuruma-langwa warningijebija-langwa warnungkwarba

17 Aburraja wurrarumuruma warningijebija warnungkwarba wurribina nenuminu-war•denama Neningikarrawara narra-mamurikajinama wurrakina wurrukwala-manja warnumamalya kajungwa warniki-yuwi-yada wurrakina Neningikarrawaru-wa. Ningkakine-ka nungkwaja kembirra ka-kwunama angwarnda aburruwa-wa. Ka-war•dena-manja wurrakina eningaba warka, karr-akakirumakina-manja wurrakina Neningikarrawara-langwa ayakwa wurrukwala-manja warnumamalya, akwa karra-wilyakajina-manja wurrakina warniki-yama-langwa eningaba wurrakina, kembirra ka-kwunama ningkakina ababurna angwarnda aburruwa-wa. 18 Ngalaja ayakwa Neningikarrawara-langwa ne-yaminama akina,

“Awilyaba bulukwa kakuminu-war•dena-manja warka nungkwa-langwa ka-ngalyilyakina-manja akina amadidira amaninga kajungwa amak-wulya ka-wayijajungwuni-yada akina, kembirra nara ningkakina amin-ararikama ngala-langwa edirra. Yikumin-ararikina-manja ngala-langwa edirra, kembirra nare-ka alyubaruma akina. Kem-birra wu-lalika ab-alyubarina akwala amadidira amaninga akina bulukwa nungkwa-langwa,”

ne-yaminama akina ayakwa Neningikarrawara-langwa ngarraku-
makinama aduwaba. Akwa enena ngarningka,

“Wurribina warnikuminuwar•duwar•da karru-menama angwarnda na-
war•dangu-mulangwa wurrakina warka,”

ne-yaminama ngarningka akina ayakwa.

19 Akwali-yada aburraja wurrukwala warnumamalya narra-lekbajama
wurrakina wurrumurndakakinu-wa wurrarumuruma warningijebija war-
nungkwarba ebina-langwa ne-yama-mulangwa awurrariya. Umba
kini-yengbina-manja nuwilyaba-ma nenumamalya nungkuwa-wa akina-
langwa awurrariya, nare-ka nungkwaja amin-engkirrikuma enuwa-
wa. Wulkwa wurrambilyuma akwa wurrabiyakarbiya warnungk-
warba keni-rringkina-manja nakina ni-yama-mulangwa awurrariya akwa
karru-wilyakina-manja ebina ayakwa nungkuwa-wa, kembirra arakba
ningkakina k-engkirrikajama akinu-wa. 20 Umba ke-yaminjamina-
manja wurruwilyaba wurrarumuruma warnungkwarba awurrariya, kem-
birra ka-lekbajama ningkakina wurrakina kuw-engkirrikaja-mulangwa
wurrababurna-langwa warnumamalya warningijebija. Ka-lekbajama
ningkakina wurrakina-manja warnungkwarba kajungwa wurrakina
wurrukwala wurrarumuruma warningijebija warnungkwarba kuw-
engkirrikaja-manja nungkwa-langwa ayakwa kuw-akbar•deni-yada, akwa
nari-yada wurrakina e-yamama awurrariya.

21 Enena ayakwa yirra-makinama nganja nungkuwa-wa, bu-rringkina-
murrumanja ngayuwa aduwaba Neningikarrawara iya Jesus Christ
akwa ngawa Neningikarrawara-langwa warnikumamurikaja aburrajuk-
waba. Kembirra yikuminu-wilyakina ngawa nganyangwa ayakwa
ababurna-langwa ningi-yengbinuma ngayuwa nungkuwa-wa. Nare-ka e-
yengbuma ayarrkeningaba ayakwa wurrukwala-manja akwa ayarrkawar-
riya ayakwa wurrukwala-manja. Umba ki-yengbinama ayarrkidirrbura
ayakwa wurrababurna-manja warnumamalya. 22 Nara a-wekbalyuma
a-mingekilyingama warenja-bawiya wurrububungkawa warningijebija.
Akwa ena ngarningka. Ke-yamina-manja warnumamalya awurrariya,
kembirra nare-ka e-yakajuma aburruwa-manja umba k-ambilyama ngawa
ningkumurndangekburna ningkeningangkawura ningkakina.

23 Dimidi, ningkakine-ka ningki-bekinama akungwa awilyaba, umba ki-
bekinama ningkakina eyukwayuwa yanda amalyirra akwurena-langwa
ngalajukwaba, kajungwa kak-eningabakini-yada ningkakina, mena ningk-
angbilyuwadinama adadinuba. Akine-ka amalyirra akwurena-langwa ki-
bekina-manja eyukwujiya ningkakina, kembirra eningabe-ka mirrijina
mulkwa-langwa.

24 Wurrukwala warnumamalya kuw-arriyakajungwuna-manja wur-
rakina awurrariya-langwa, aburraja kembirra wurrababurne-ka war-
numamalya kuw-eningmidinama wurrakina akina-langwa awurrariya
nara-wiya a-lekbuma nakina nubungkawa aburruwa-wa. Umba
wurrukwala warnumamalya kuw-arriyakajungwuna-manja wurrakina
awurrariya-langwa, kembirra nara aburraja wurrukwala eningmiduma
warenja-bawiya, umba ambaka-murra wulkwa kuw-eningmidinama
amurndakakina-langwa awurrariya. 25 Umba ebina-langwiya, abur-
raja wurrukwala warnumamalya ke-yaminama eninginingaba. Kem-
birra aburraja wurrababurna warnumamalya kuw-eningmidinama akina-
langwa eningaba. Umba akwali-yada aburraja wurrukwala warnuma-
malya ke-yaminama eninginingaba akena nara aburraja wurrukwala en-

ingmiduma akina-langwa. Akena amurndakakina eninginingaba aburra-langwa nare-ka abuwarrkajungwuma akina eningangkawura.

6

Warnikuminuwar•duwar•da-langwa

1 Wurrukwala warnumamalya Neningikarrawara-langwa, aburraja wurrububungkawa narraminu-beyindanguma angwarnda wurrukwalu-wa warnumamalya kajungwa ka-war•deni-yada warka wurrakina-langwa wurrububungkawa. Umba nungkwaja nungkuwa wurra-makina enena ayakwa nganyangwa wurrumurndakakina-manja warnikumin-uwar•duwar•da. “Nare-ka awinyambaduma nungkwurra-langwu-wa wur-rububungkawa,” ki-yamina, “umba eningaba warka yikaminu-war•dena kirrakina,” ki-yamina nungkuwa aburruwa-wa. Akina ayakwa ka-makina nungkuwa, mena nara-manja wurrakina a-war•duma eningaba warka, kembirra wurruminukwala warnumamalya karri-rringkiname-ka akina, akwa ke-yengbinama wurrakina ayakwa ayarrkawarriya Neningikarrawara-langwa-langwa nenimikirra akwa ngawa ena-langwa-langwa ayakwa ebina ngarr-akakirumakina-mulangwa ngakwurruwa warnumamalya-manja.

2 Umba aburraja wurrukwala wurrububungkawa warningijebija war-numamalya wurrakina. Kembirra nungkwaja nungkuwa wurra-makina ena ayakwa nganyangwa aburra-langwu-wa warnikuminuwar•duwar•da. Ki-yamina nungkuwa, “Nare-ka a-lyangkiyamama nungkwurra-langwu-wa wurrububungkawa, ‘Nganyangwa nubungkawa neningeningaba-ma nakina,’ mena narrkuwena-murriya wuburra wurrakina aduwaba. Aburraja wurrumurndakakina wurrububungkawa kirraminu-war•dena-murrumurra warka warningijebija warnumamalya aburrajukwaba. Kem-birra kirri-lyelyingminama aburruwa-manja akwa kembirra aminakina-langwa eningaba angwurra yikaminu-war•denama kirrakina warka,” ki-yamina nungkuwa wurrumurndakakinu-wa warnikuminuwar•duwar•da.

Ekikalya-langwa ayakwa akwa alyangmilyangmandukwuna-langwa ayakwa

Ningkakina kembirra nungkuwa ka-makinama amurndakenena ayakwa nungkwa-langwa-manja warnumamalya. 3 Aburraja warningerribirra warnumamalya karr-akakirumakina-manja eminimininingka ayakwa wurrukwala-manja warnumamalya, kembirra nara wurrakina a-yarrkuwilyakama akina ayakwa alyangmandukwuna ebina nenu-makamurra Jesus Christ ngakwurra-langwa Nubungkawa aburruwa-wa. Akine-ka ayakwa ngarraku-makinama ngarniki-yama-langwa Neningikarrawara-langwa-langwiya mangma. 4-5 Karr-akakirumakina-manja ekikalya ayakwa, kembirra ka-makijeyinama wurrakina, “Ningeningme-ka ngayuwa Neningikarrawara,” ke-yaminama wurrakina, akena nara. Wurrikikamarra ngawa wurrakina. Umba ka-makijeyinama ngarningka wurrakina, “Ningarume-ka ngawa ningenumamalya ngayuwa,” ke-yaminama wurrakina. Akwa narri-ngayindenama ka-merribeyinama wurrakina ebina-langwa ayakwa eningalyangmandukwuna-ma-langwa. Awurrariye-ka akina, mena ke-yakwujamajeyinama wurrakina akwa ka-makijeyinama awurrariya-baba ayakwa. Akwa kembirra kamini-ngekburakajeyinama awurrariya ayakwa mangma-murra akwa ngawa edirra-murra. Wurrumurndakakine-ka warnumamalya nara arakba engkirrikuma alyangmandukwuna-wa

ayakwa Neningikarrawara-langwu-wa, mena mangma aburra-langwa num-arriyadinu-murrubaba makina. Na-lyangkiyaminama wurrakina, “Ki-likaja-manja ngayuwa Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa, kembirra ku-mename-ka ngayuwa aruma angwarnda,” ke-yaminame-ka wurrakina.

6 Amandangwa nungkwaja ki-likaja-manja ngawa Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa, kembirra ningkiyekirrerre-ka ningkakina. Ki-yekirrerridinama wuburra laka ningkuminarume-ka angwarnda. Akena nara ningkakina a-ngayinduma ngawa ngarningka akwala umba ki-yaminama, “Ngawa arakba.” Wulkwa kembirra ki-yekirrerridinama angwurra ningkakina. 7 Ngarrabu-rukwularrijuwa-manja ngakwurra-langwa wurrirndirndirrka ngakwurruwa enena-manja angalya, amiyambene-ka ngarru-wilyakama ngakwurraja? Nara ngawa-da! Ngarri-rukwularrinuma ngarrurumungkwur•da ngarningamurndakijika-ma ngarna. Umba aki-jungwuna-manja ngarna, amiyambene-ka aku-wilyakinama ngakwurruwa-manja enena-langwa angalya? Nara ngawa-da. 8 Umba aninga akwa dumbala aku-wilyakina-manja ngarna enena-manja angalya aduwaba, akina ngawa.

9 Umba aburraja wurrukwala warnumamalya karri-ngayindena-murrumurra wurrakina warniki-rndirrki-yada ababurna karruma-yuwarnama muwurrariya mamurukwa. Amurndakakina-bina awur-ruwurrariya enubuwakida aburra-langwa-manja mangma amurndakibina karraku-kwudirrkinama wurrakina awurrariya-wa. Ambaka-murra karri-lyumadikinama ababurna-langwa akwa awurrariye-ka ngalaja aburra-langwa ka-ngekburakajungwunama akina. 10 Akine-ka ayakwa yirra-makama nganja nungkuwa-wa, mena wurribina warnumamalya karri-ngayindena-manja wurrakina angwurra ababurna angwarnda, kembirra eminimininga awurruwurrariya ka-ngekburakajungwunama aburra-langwa. Aburraja wurrukwala warnumamalya narruma-lalikama arakba Neningikarrawara-langwa mamurukwa, narri-ngayindangu-mulangwa angwurra wurrakina ababurna angwarnda. Kembirra aduwaba nuw-ambilyame-ka wurruwerrikawarriya ngawa wurrakina, wuburra laka na-werridadijungwunama wurrakina angandinga-murra lyelyinga yukwudukwuda-manja.

Eningarija-langwa ayakwa Bawula-langwa Dimidi-wa

11 Umba nungkwaja Neningikarrawara-langwa ningkenumamalya ningkakina. Kembirra nare-ka e-yamama amurndakibina awurruwurrariya yirra-maka-mulangwa ngayuwa nungkuwa-wa. Umba eningaba ki-yaminjaminama ningkakina. Ki-likajama ngawa ningkakina Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa, akwa nare-ka a-ngwanjuma. Akwa ningkuwerrikidirrbura ngawa ki-likajama ningkakina akwa ki-lyinginama angwurra akuwerrikambilyinga akwa ngawa akwulyelyingma. Akwa ngarningka ningkumurndamurndirra ki-likajama ngawa ningkakina warnumamalya-manja.

12 Ngakwurraja ngarribina Neningikarrawara-langwa ngarnumamalya, wuburra laka akakwulenja ak-angkarrinama ngarna. Ak-akwuleyina-manja ngakwurruwa ngarnumamalya, nara a-ngwanjuma errikerruma, umba angwurra ak-angkarrinama ngarrakina. Nara ambaka ngarrak-ina ak-akburrangarna-langwa Neningikarrawara-langwa angalya. Kem-birra nungkwaja ki-likajama ngawa Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa ningkakina, yanda-langwa k-akburranginama ningkakina

Neningikarrawara-langwa angalya. Kembirra yakwujina ngawa k-ambilyama ningkeningangkawura. Eneja nakina Neningikarrawara ngin-ardijuwama nungkuwa enuwa-wa kajungwa enuwa-manja k-ambilyi-yada ningkeningangkawura ningkakina. Akwa akini-yada ngawa ngin-ardijuwa-manja Neningikarrawara enuwa-wa ningkakina, ningkarra-makama wurrababurna-manja warnumamalya ningku-werrikambilyu-mulangwa Neningikarrawaru-wa ningkakina.

13 Eneja Neningikarrawara n-engkirrikenume-ka nakina amurndak-ibina ayakwa ababurna-langwa yirra-makama ngayuwa nungkuwa-wa. Nakina-bina ni-ngengkuwangajiname-ka aduwaba ababurna-langwa ak-ina. Eneja Jesus Christ n-engkirrikenuma enejukwaba akinu-wa ayakwa nganyangwu-wa. Nakina-bina numarngba ni-yengbinuma alyangmanduk-wuna ayakwa Neningikarrawara-langwa-langwa nibinu-wa nubungkawa Bandiyija Balidu-wa. Kembirra akina-langwa yirra-makinama ngayuwa aduwaba nungkuwa-wa 14 nare-ka a-yarrkuwurruma Neningikarrawara-langwa ayakwa umba kinumini-yarrkuwarakina akina yanda-langwa nakina Nubungkawa Jesus Christ kini-lawurradinama yangkwurrangwa. 15 Nakine-ka Nubungkawa Jesus Christ kini-lawurradinama nakina yangk-wurrangwa mena Neningikarraware-ka ni-lyangkuwerribikajungwunuma arakba neniki-larrka-langwa nakina. Umba ngambi-yade-ka Jesus Christ kini-lawurradinama nakina? Ngarningbale-ka ngarna. Umba eneja Neningikarrawara nuwilyaba-ma neningma nakina. Neningikar-rawara nakina nuwilyaba-ma Nubungkawa nenumamalya. Akwa nu-bungkawadinama nakina warningerribirra-manja wurriyukwayuwa wur-rububungkawa wurrababurna-manja. Nare-ka wurribina wurrukwala wurrububungkawa wurringbuda wuburra enuwa. 16 Enuwa yim-bukwa nara a-jungwuma nakina, umba n-ambilyama neningangkawura ngawa alarradada-manja. Akine-ka alarradada na-kwulyarriyinama ngawa. Akwa nara a-likama ngakwurraja ngarningerribirra ngarnu-mamalya yenjerrikina Neningikarrawaru-wa akwudangwa. Nara wur-ribina wurrukwala keni-rringka-langwa nakina arakburakba-kiya-wiya-langwa yanda-langwa aduwaba, akwa ngakwurrajukwaba aduwaba nara nakina a-rringkama ngarna-da. Kembirra ngarrababurna-langwa ngenu-werrikiyangmarngkwajinama nakina aduwaba. Akwa enu-bungkawadina nakina ngakwurruwa-manja aduwaba akwa angkawura. Amandangwa.

17 Nungkwaja ningkakina wurra-makina wurruminarumuruma angwarnda warnumamalya enena ayakwa nganyangwa. Ki-yamina ningkakina aburruwa-wa, “Nare-ka a-ngkweningabakajungwuma, akwa nara engkirrikuma karningangkawura amurndakijiku-wa ebina kuw-arriyadina-murruwa enena-manja angalya. Umba yiku-werrikambilyama ngawa kirrakina nuwilyaba-murra-manja Neningikarrawara umba nara akwala. Nakine-ka Neningikarrawara numekba akwa ngarrenu-wekbilyenama eninginingaba eningerribirra kajungwa ngarriyekirrerra ak-ambilyi-yada ngakwurruwa ngarnumamalya,” ki-yamina ningkakina wurrumurndakibinu-wa wurruminarumuruma angwarnda warnumamalya. 18 Akwa ngarningka wurra-makina aburruwa-wa amurndakenena ayakwa. “Karningaba wurr-ambilya wurrukwala-manja warnumamalya,” ki-yamina. Akwa “Yiki-lyangmurukweyina yiki-yaminjamina ngawa eminimininga eninginingaba. Akwa yiku-mekbadina akwa yiki-larrmburrena yik-awurikeyina eningerribirra nungkwurra-langwa kirrakina,” ki-yamina nungkuwa wurruwurrakinu-wa wurruminaruma angwarnda warnumamalyu-wa. 19 Ke-yamina-

manja akina, kembirra karri-larrngkwaburrenama wurrakina ababurne-ka eninginingaba amurndakibina Neningikarrawara kenu-kwunama ena-langwa-manja angalya abalkaya ambaki-yada. Aminakina-langwa kembirra nakine-ka Neningikarrawara kenu-kwunama amamalya akwanenibika eningaba aburruwa-manja.

20-21 Nungkwaja ningkakina ki-yarrkuwilyakinama engkinyungwurra ngawa ababurna-langwa ayakwa alyangmandukwuna, amurndakibina nuw-eningmidinama Neningikarrawara-langwa warnumamalya. Ki-yarrkakwurrajinama akina kajungwa nari-yada wurrukwala warnuma-malya a-warrukwajuma akina. Aburraja wurrukwala warnumamalya ne-yaminama, “Wulkwa amurndakakina ayakwa yirrakakiruma yarna alyangmilyangmandukwuna,” ne-yaminama. Nara nungkwaja engkirrikuma enubuwakidu-wa ayakwa ayarrkiyarrkawarriya-wa ne-yengbina-murruwa akwa ne-beyina-murruwa. Wurrakine-ka warnumamalya narruma-yuwarnama muwurrariya mamurukwa akwa narri-lyumadikama amurndakibina ayakwa alyangmandukwuna nuw-eningmidinama Neningikarrawara-langwa warnumamalya.

Nganja ningeni-ngayindenama ngayuwa Neningikarrawara kinu-marngkirradinama nakina nungkuwa-manja akwa ngawa wurrababurna-manja warnumamalya wurribina nuw-ambilya-murrumanja nungkuwa-manja akina-manja angalya ningk-ambilya-murrumanja nungkuwa.

Ena ngawa-da.

Jaminja-langwa jurra

Nakina Jaminja n-arrikarranguma amurndakenena ayakwa Neningikarrawara-langwu-wa warnumamalya kajungwa warningmi-yada wurrakina warnik-ambilyinga-langwa enena-manja angalya. Nenu-makama nakina ka-werrikambilya-mulangwa Neningikarrawara-manja akwa ngarningka ke-yamina-mulangwa eningaba warningangkawura ngawa wurrakina.

1 Ngayuwe-ka ningena Jaminja, ningenikuminuwar•duwar•da Neningikarrawara-langwa iya Nubungkawa-langwa Jesus Christ-langwa. Ning-arrikarrenama ngayuwa enena ayakwa nungkwurruwa-wa Neningikarrawara-langwu-wa karnumamalya. Kembirra ki-larrkajama enena jurra kirribinu-wa karnumamalya kirr-ambilya-murruwa engka-manja iya engka-manja angalya. Ngayuwe-ka nara e-yakuwabijuma kirrakina umba ning-engkingkirrikajama ngawa nungkwurruwa-wa ningena.

Aku-werrikambilya-mulangwa Neningikarrawaru-wa akwa ak-eningmidina-mulangwa ngarniki-yami-yada

2 Ngeniyerriya, nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya, eminimin-ingka awurruwurrariya ka-ngekburakajungwunama nungkwurra-langwa, akena mama akina. Yiku-werrikilyelyingmajungwunama ngawa, 3 mena ka-likaja-manja eningerribirra awurrariya nungkwurruwa-wa, kembirra angwurra kirrakina yiku-werrikambilyama ngawa Neningikarrawara-manja. Yiku-werrikambilya-manja nungkwurruwa Neningikarrawara-manja, kembirra yiki-ngbudidinama kirrakina nari-yada arriyakajung-wuma awurrariya-langwa. 4 Yiki-ngbudidinama karningangkawura ngawa kajungwa kirruwerringekburna yik-ambilyi-yada akwa nari-yada arakba ebina akwala nungkwurra-langwa umba karningaba yik-ambilyi-yada karnumamalya.

5 Dukwa ki-lyangkiyamina ningkakina, “Ki-yamarrkinama ngayuwa? Angamba eningaba ningeniki-yama-langwa ngayuwa?” Kembirra ki-yaminama Neningikarrawaru-wa ningkakina, “Ngangwa, amiyambene-ka awurrariya umba amiyambena eningaba? Ningeningbale-ka ngayuwa. Yi-mamurikajina-langwa kajungwa k-eningmidini-yada ngayuwa,” ki-yaminama ningkakina Neningikarrawaru-wa, mena nara-baba ningkakina eningmiduma ningkabakiya-ba.

Eneja Neningikarrawara nara a-waruma nakina, umba kin-engkirrikajama ku-buriyamina-manja nungkuwa enuwa-wa. Kin-engkirrikajama nakina nungkwa-langwa ayakwa akwa kenu-mamurikajinama nungkuwa-manja. Nare-ka nakina a-lekbuma nungkuwa ningki-lyangmuridina-mulangwa ningkakina akwa miyukwujiya-baba mangma nungkwa-langwa.

6-8 Umba ku-buriyamina-manja nungkuwa Neningikarrawaru-wa, kembirra k-eningmidinama ningkakina kin-engkirrikaja-mulangwa nakina amandangwa nungkwa-langwu-wa ayakwa, akwa kenu-mamurikajina-mulangwa nakina amandangwa nungkuwa-manja. Umba ki-yamina-manja ningkakina Neningikarrawaru-wa, “Yi-mamurikajina-langwa ngayuwa,” kembirra nara ngarningka a-lyangkiyamama, “Nare-ka nakina Neningikarrawara a-mamurikajuma ningena-da.” Nara

ningkumininingarrkambilyuma mada engkirrikuma, umba muwilyaba-ma mada k-engkirrikajama.

Aburraja wurrukwala warnumamalya wurrilyangkilyangkadawe-ka, wurrumininingarrkambilyuma mada wurrakina. Adinuba-wiya ka-werrikambilyama wurrakina Neningikarrawaru-wa, kembirra ambaka-murra nara arakba a-werrikambilyuma wurrakina enuwa-wa. Aman-dangwa wuburra laka makarda mibina kumu-warumajungwunama maruma ke-yaminame-ka wurrakina warnumamalya. Ngalaja arrirra ka-bukwunama makarda angerriba iya angerriba. Kembirra makina wuburra makarda ke-yaminama wurrakina warnumamalya. Nare-ka Neningikarrawara a-mamurikajuma wurramukwiyadakina warnuma-malya wurrilyangkilyangkadawa warnik-eningmidi-yada wurrakina ebina eningaba akwa ebina awurrariya nakina-da.

Warningalyingmalyingma-langwa warnumamalya akwa wurruminababurna-langwa amurndakijika

9 Dukwa nungkwurraja kirruwilyaba karnumamalya Neningikarrawara-langwa karningalyingmalyingme-ka kirrakina. Umba eneja nakina Neningikarrawara kini-yaminama, “Ningkakine-ka ningkaruma ningkeningilarrngekburna,” kini-yaminama nakina. Kembirra ningkakine-ka ningkiyekirrerra k-ambilyama, akwa ki-yakuwerribikinama k-ambilya-mulangwa Neningikarrawara-langwa ningkenumamalya ningkakina-da.

10 Umba kirruwilyaba karnumamalya Neningikarrawara-langwa dukwa kirruminababurna angwarnda kirrakina. Umba eneja nakina Neningikarrawara keni-rringkinama nungkuwa-wa akwa kini-yaminama, “Ningkeningerribirre-ka ningkeningaruma-ma ningkakina ningkuminababurna angwarnda-da,” kini-yaminama Neningikarrawara. Nungkwajukwaba ningkiyekirrerra ngawa k-ambilyama ningkakina. Nara ningkakina a-ngkweningabakajungwuma, mena ki-jungwuna-mubaba ningkakina. Wuburra laka amawalyuwa eningerriberriba ka-jungwunama akina, ki-jungwunama nungkwajukwaba ningkakina ningkuminababurna angwarnda. 11 Ngalaja mamawura mardidarra ke-ngburingkakinama ebina amawalyuwa. Kembirra akine-ka amawalyuwa nara arakba a-lingbaduma akwulyubena-murrada. Biya ka-jungwunama akwa ka-larrinama akina. Umba ningkibina ningkenumamalya ningkuminababurna angwarnda-murriya ebina wuburra amawalyuwa ki-yaminama ningkakina. Angwarnda-manja wulkwa ningki-lyangmurukweyinama ningkakina mena ningki-yakuwabiju-mubaba Neningikarrawara. Ebine-ka wuburra amawalyuwa nungkwajukwaba ki-jungwunama ningkakina-da.

Nara Neningikarrawara a-kwudirrkama ngakwurruwa awurrariya-wa

12 Karningerribirra karnumamalya ka-ngekburakajungwuna-manja awurrariya nungkwurra-langwa umba yik-abalkayukwuna-manja dirrbura karningangkawura, kirriyekirrerra yik-ambilyamurra kirrakina. Eneja Neningikarrawara yikenu-werrungwur•denama nungkwurruwa-manja, umba kirrakine-ka karniba ngawa yik-ambilyama karningangkawura, mena Neningikarrawara ni-yarrkakumarnu-mubaba ayakwa kuw-ambilya-mulangwa warniba warningangkawura warnumamalya wurribina na-lyelyingmina-murrumurra enuwa-wa.

13 Umba ka-ngekburakajungwuna-manja awurrariya karnumamalya-langwa, akwa yiki-ngayindena-manja karningerribirra karnumamalya

karniki-yami-yada awurrariya, nare-ka kembirra e-yamama kirrakina, “Nakine-ka Neningikarrawara nginu-kwudirrkinama ngayuwa awurrariya-wa.” Nare-ka! Nara nakina a-kwudirrkama kirrakina awurrariya-wa. Kembirra ngamba-langwa ngalaja akina awurrariya? Nara akina ka-likena Neningikarrawara-langwa, 14 umba nuw-ambarringama akina eningadinakba nungkwurra-langwa-manja mangma arrawa. Akina-bina kirraku-kwudirrkama kirrakina umba nara akwala! Kembirra yik-engkingkirrikaja-manja kirrakina ngawa akinu-wa awurrariya kirriyirrbiyirrba, yiki-lyangkuwerribikajungwunama karniki-yami-yada akina awurrariya. 15 Biya yiki-ngayingayindena-manja akwa yik-engkingkirrikaja-manja kirrakina awurrariya-wa kirriyirrbiyirrba, kembirra awurrariya-langwa yik-arriyakajungwuname-ka kirrakina. Yiki-yaminjamina-manja awurruwurrariya angwurra, kembirra eneja Neningikarrawara nare-ka enibikama kirrakina umba yikeni-jungwajinama nakina-da.

16 Ngeniyerriya, nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya, nara e-kadikajungwuma umba w-engkirraja enena alyangmandukwuna ayakwa ngarra-makinama. 17 Nakine-ka Neningikarrawara Nungwanyungwa ngarrenu-kwunama ababurna-langwa eningiingaba alarrngkilarrngkingekburna. Nare-ka nakina a-larrkuma ngakwurruwa-wa alarrngkilarrngkawarriya. Akwa nara nakina a-larrkuma ngakwurruwa-wa akwala eningaba umba akwala awurrariya. Nakina-bina ngarrenu-wekbilyenama alarrngkilarrngkingekburna ngakwurra-langwa ababurna-langwa, akwa nara a-warrukwajungwuma nakina. Numa-ngekburakama nakina mamawura iya yimawura akwa dakilyingajanga, biya num-akumarnuma mamurndakibina mamawura-murriya angubina-manja nakina. Kembirra mamawura-manja ngakwurraja ngarnumawarruwalya ngarr-akumajungwunama ajiringka-manja. Umba kumu-merrkirnjirrkwuna-manja mamawura makina, kembirra ngakwurrajukwaba ngarnumawarruwalya ngakwurra-langwa aku-warrukwajungwunama ngarrakina. Umba eneja Neningikarrawara nare-ka nakina a-warrukwajungwuma-da.

18 Neningikarraware-ka ni-lyangkuwerribikajungwunuma nakina ak-ambilyi-yada ngakwurruwa ena-langwa ngarriyukwayuwa ngarna akenumini-yarrkuwarakina-mulangwa ena-langwa alyangmandukwuna ayakwa. Ngarreni-ngayindenama ak-ambilyama ngarna ena-langwa ngarriyukwayuwa kajungwa ngarraruma ngarrilyengma ak-ambilyi-yada. Eningerribirra ebina ni-ngekburakama nakina aruma akina? Ak-ambilyame-ka ngarrakina ngarraruma angwurra.

Akinumini-yarrkuwarakina-mulangwa Neningikarrawara-langwa ayakwa

19 Ngeniyerriya, nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya, nara e-yakuwabijuma enena ayakwa nganyangwa. Nare-ka a-makumakama Neningikarrawara-langwa ayakwa warnumamalya-manja umba yik-engkirrikajama ena-langwu-wa ayakwa kirrangba ngawa. Akwa ngarningka nare-ka a-werrikardaduma warenja-bawiya. 20 Yiku-werrikardadina-manja warenja-bawiya kirrakina, kembirra nare-ka e-yamama amurndakibina eninginingaba Neningikarrawara kirreni-ngayindenama nungkwurruwa karniki-yama-langwa.

21 Wurri-larrngkuwurriya kembirra arngkawura-murra ababurna-langwa awurruwurrariya kirri-yaminjaminama. Nara arakba

engkirrikuma akinu-wa umba wurri-larrngkuwurriya akina. Nara a-ngkweningabakajungwuma umba ambaka-langwa yik-awiyebajina Neningikarrawara-langwa ayakwa ebina n-akakumurnama nakina nungkwurra-langwu-wa mangma iya yukwudukwuda. Akine-ka ayakwa Neningikarrawara-langwa yikak-enibikinama akina.

22 Yik-engkirrikaja-manja karna Neningikarrawara-langwu-wa ayakwa, kembirra yiki-yaminama kirrakina ababurna-langwa ngawa ebina Neningikarrawara kirrenu-makama karniki-yama-langwa akina. Umba yik-engkirrikaja-manja karna akinu-wa ayakwa akwa kembirra yiki-yakuwabijina-manja karna warenja-bawiya akina, akena nara-manja e-yamama ebina kirreni-ngayindanguma Neningikarrawara, kembirra yiki-kadikajungwunama kirrakina-da. Yik-engkirrikajame-ka karna Neningikarrawara-langwu-wa ayakwa akwa ngarningka yikinumini-yarrkuwarakinama akina ngawa.

23 Yik-engkirrikaja-manja kirrakina Neningikarrawara-langwu-wa ayakwa akena nara-manja amini-yarrkuwarakama akina, kembirra yiki-yaminama kirrakina wuburra laka nuwilyaba nenumamalya nibina ni-rringkajungwunama nenumawarruwalya ambaka-langwa kilaja-manja. 24 Akena warenja-bawiya nakina kini-lalikinama ebina kilaja kini-rringkajungwuna-murrada akwa kini-likajama nakina engku-wa. Adinube-ka kini-yakuwabijinama nakina kembirra nenumawarruwalya ni-rringkajungwunu-mulangwa. Umba nungkwurraja yik-engkirrikaja-manja Neningikarrawara-langwa ayakwa akena yiki-yarrkuwurrena-manja akina nakine-ka wuburra nenumamalya yiki-yaminama kirrakina.

25 Nare-ka kembirra akina e-yamama nungkwurruwa. Umba yik-engkirrikajama Neningikarrawara-langwu-wa ayakwa mababurna-langwa marringa. Akine-ka ayakwa Neningikarrawara-langwa ayarrngekburna akina. Nara ebina akwala ayakwa ayarrngekburna wuburra ena-langwa, mena-baba ena-langwa ayakwa akak-enjungwurrena-mubaba ngakwurruwa ngarnumamalya akina. Nare-ka kirrakina a-lalikama e-yakuwabijuma akina ayakwa. Umba yik-engkingkirrikajama ngawa akinu-wa akwa yiki-yarrkuwarakinama akina akwa eningaba yiki-yaminama mababurna-langwa marringa. Yiki-yamina-manja akina, kembirra eneja Neningikarrawara yikeni-yekirrerrikinama kirrakina-da.

26 Dukwa kirruwilyaba karnumamalya yiki-yamina kirrakina, “Ngayuwe-ka ningenumini-yarrkuwarakinama Neningikarrawara-langwa ayakwa akwa ngarningka ningeni-yangmarngkwajinama enuwa-wa,” kirri-yamina dukwa-da. Umba ki-yengbina-manja ayakwa ayarrkawarriya, ningkiyirrbiyirrba ngawa ki-yengbina-manja erribirra, kembirra nara amandangwa amini-yarrkuwarakama Neningikarrawara-langwa ayakwa akwa e-yangmarngkwajuma enuwa-wa, umba ki-kadikajungwunama ningkakina-da.

27 Umba nungkwurraja kirrakina karningerribirra karnumamalya yikinumini-yarrkuwarakina-manja amandangwa Neningikarrawara-langwa ayakwa akwa ngarningka yikini-yangmarngkwajina-manja enuwa-wa kirrakina, yika-mamurikajinama kirrakina ngawa arngkababurna-langwa wurrababurna-manja warnumamalya. Kirrakina-bina eneja Neningikarrawara Nungwanyungwa yikeni-rringkinama kirruwerringekburna. Wurrakina wurriyukwayuwa ka-jakawarena-manja mena nungwarringba akwa dirndarringba neni-jungweyinu-mubaba wunalakina, nungkwurraja yika-mamurikajinama

wurrumurndakakina wurriyukwayuwa. Dakina dingaya kingi-jakawarena-manja mena neningiyadikba ni-jungwu-mubaba arakba nakina, dakina-manja yikinga-mamurikajinama ngalajukwaba kirrakina. Yiki-lyangmilyangmurukweyinama yiku-war•duwar•denama eningaba warka karningangkawura. Wurrukwala wurruwurrariya warnumamalya yikabu-kwudirrkina-manja kirrakina awurrariya-wa, nara kembirra engkirrikuma wurrakinu-wa umba karningaba ngawa yik-ambilyama kirrakina-da.

2

Aki-lyelyingmajeyina-mulangwa ngarrababurna-langwa ngarruwurraki-didirrbura ngarnumamalya

1 Nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya, w-engkirraja enena ayakwa ngarra-makinama. Kirru-werrikambilyama arakba kirrakina Jesus Christ-manja aduwaba. Nakine-ka Jesus Christ ngakwurra-langwa Nubungkawa naruma numikbiyiya nilyengma nakina. Ni-lyelyingminama nakina ngarrababurna-langwa ngarnumamalya ngarri-miniminingka ngarruwurrakididirrbura. Nara ngarrukwala yimbukwa umba ngarrababurna-langwa ni-lyelyingminame-ka nakina. Kembirra nungkwurramba-langwa yiki-lyelyingminama nungkwurrajukwaba wur-ruwurrakididirrbura wurrababurna-langwa warnumamalya wurrimini-miningka ngawa-da.

2 Kirribina yiku-murndukwuna-manja karnumamalya, kawurmurra eneja nuwilyaba nenumamalya numinababurna amurndakijika kini-likaja nakina yenjerrikina nungkwurruwa-wa. Akena nakine-ka nenuma-malya kin-awiyebenama dadingaba dumbala akwa eyukwayuwa erru-mungkwa akawulda-murra ena-langwa-manja amamuwa ayarrka. Umba kawurmurra nuwilyaba ngarningka nenumamalya kini-likaja yenjerrik-ina akena neningalyingmalyingme-ka nakina. Duwurrariye-ka dumbala kin-awiyebenama. 3 Umba dukwa yikini-rringkina-manja karna nib-ina nenumamalya numinababurna amurndakijika, yiki-yengbina enena ayakwa enuwa-wa. “Kwa, awiyeba, yelakwa ambarriya,” yiki-yamina. Umba yikini-rringkina-manja nibina nenungkwarba neningalyingma-lyingma yiki-yamina enuwa-wa, “Errekba-manja-wiya ngawa ambilya nungkuwa. Angakuba ambarriya,” yiki-yamina. 4 Awurrariye-ka ak-ina. Yiki-yamina-manja nungkwurruwa akina ayakwa, kembirra nare-ka karna a-lyelyingmama warnumamalya wurrimininingka wurruwur-rakididirrbura ngawa. Nara kirrakina e-yakuwerribikama dirrbura engkirrikuma, umba yiki-yakuwerribikajama kumi-yangkwuruwudinama mangma nungkwurra-langwa-da.

5 Ngeniyerriya, nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya, w-engkirraja angwurra enenu-wa ayakwa. Nakine-ka Neningikarrawara nenu-manguma warningalyingmalyingma warnumamalya enena-manja angalya kajungwa ka-werrikambilyi-yada wurrakina angwurra enuwa-manja. Nenu-manguma wurrakina ena-langwi-yada wurriyukwayuwa akwa kajungwa ka-likaji-yada wurrakina ena-langwu-wa angalya abalkaya. Arakburakba-kiya-wiya Neningikarrawara ni-yamama nakina,

“Karningerribirra karnumamalya kirribina kirri-lyelyingmina-murrumurra ngayuwa-manja yiki-likajama kirrakina nganyangwu-wa angalya eningabu-wa,”

ni-yamama nakina. 6 Umba nungkwurraja karnumamalya kirre-
yelijuwama wurrumurndakakina warnumamalya warningalyingmaly-
ingma kirrakina-da.
Wurrumurndakakine-ka warnumamalya warningalyingmalyingma na-
lyangmuridinama, umba aburraja warnumamalya wurruminababurna
angwarnda wurringbude-ka wurrakina. Wurrumurndakakina-
bina wurruminababurna angwarnda warnumamalya kirrabumini-
ngekburakinama awurrariya nungkwurra-langwa. Wurrukwala-
bina kirrabu-wilyuwilyakinama nubungkawu-wa kajungwa yikeni-
dideni-yada nakina medirra-manja nungkwurruwa karnumamalya.
7 Wurrumurndakakina-bina neni-rinjarrkinama wurrakina Jesus
Christ-uwa. Ayakwe-ka ne-yengbinama awurruwurrariya, akwa
narr-arriyakinama ekirra Jesus-langwa. Umba akine-ka ekirra ena-
langwa ebina-murrada narri-yengbijuwa-murrada ebina-wiya wurrakina
warnumamalya kirrabu-mingekingambajuwa-manja nungkwurruwa-
manja wurrakina-da. 8 Umba Neningikarrawara-langwa ayakwa
ngarraku-makinama,
“Ki-lyelyingminama ningkakina nungkwa-langwa nenumamalya wuburra
nungkuwa ningki-lyelyingmajajungwunama.”
Kembirra ningkakine-ka nara-manja amini-yarrkuwurruma akina ayakwa
Neningikarrawara-langwa umba kinumini-yarrkuwarakina-manja aman-
dangwa akina, kembirra eningaba ngawa ki-yaminama. 9 Akena nara-
manja ningkakina a-lyelyingmama wurrababurna-langwa warnumamalya
umba ki-lyelyingmina-manja angwurra ningkakina wurrukwala-manja
wulkwa, kembirra kinumini-yarrkuwurrenama Neningikarrawara-langwa
ayakwa eningarumuruma akwa awurrariya ki-yaminama ningkakina-da.
10 Nara-manja amini-yarrkuwurruma ningkakina akwala ayakwa
eningarumuruma Neningikarrawara-langwa, umba kinumini-
yarrkuwurrena-manja ningkakina awilyaba-ma ngawa amurndakibina
ayakwa ena-langwa, eneja Neningikarrawara kini-yaminama nakina,
“Nungkuwa ningkakina yimini-yarrkuwurranguma ababurna-langwa
ayakwa nganyangwa, amurndakibina eningarumuruma,” kini-
yaminama nakina-da. 11 Ni-yamama nakina Neningikarrawara,
“Nara a-rndirndirrkajuma.” Nibina-murrada Neningikarrawara ni-
yamama, “Nara a-lamukwarriduma wurrukwalu-wa warnumamalya.”
Kembirra nara-manja a-rndirndirrkajuma nungkuwa akwa duwilyaba
didarringka umba ki-lamukwarridina-manja nungkuwa wurruwilyaba
warnumamalya, kembirra kinumini-yarrkuwurrenama ningkakina
Neningikarrawara-langwa ayakwa eningarumuruma ababurna-langwa.
12 Eneja Neningikarrawara ngarrenu-kwama ena-langwa ayakwa, ebina
akak-enjungwurrenamurra ngakwurruwa ngarnumamalya. Kembirra
nungkwaja ki-yaminama akwa ngawa ki-yengbinama ayakwa akina-
langwiya.
13 Aminakina-langwa wurrukwala warnumamalya kabumini-
ngekburakina-manja awurrariya nungkwa-langwa, nungkwamba-
langwa kamini-yakuwabijinama awurrariya aburra-langwa. Nara-manja
errukwuluma amini-yakuwabijuma awurruwurrariya wurrukwala-
langwa warnumamalya nungkuwa ningkakina, kembirra enejukwaba
Neningikarrawara enamba-langwa nara errukwuluma amini-
yakuwabijuma awurruwurrariya nungkwa-langwa nakina-da. Mini-
yakuwerribikajungwuna kembirra Neningikarrawara n-errukwulina-
mulangwa ngakwurruwa ngarnumamalya. Kamini-yakuwabijina-

manja nungkuwa awurruwurrariya wurrukwala-langwa warnumamalya wurribina bumini-ngekburaka-murrilangwa awurrariya nungkwa-langwa, kembirra nungkuwa ki-likajama yuwerringekburna-murra yukwudukwuda. Ki-likajama ningkakina yuwerringekburna-murra yukwudukwuda mena Neningikarrawara enejukwaba kenumini-yakuwabijina-mubaba enamba-langwa awurruwurrariya nungkwa-langwa nakina-da.

Aku-werrikambilya-mulangwa Neningikarrawara-manja akwa ngarningka aki-yamina-mulangwa eninginingaba-wiya

14 Nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya, kirruwilyabe-ka karnumamalya yiki-yamina-manja kirrakina, “Ngayuwe-ka ningena ningu-werrikambilyama Neningikarrawara-manja ningeningangkawura ningena-da,” akena nara-manja amini-yarrkuwarakama kirrakina Neningikarrawara-langwa ayakwa, nakine-ka kembirra Neningikarrawara yiken-enibikinama kirrakina kirri-yengbinu-mulangwa akina ayakwa-na! Nare-ka nakina Neningikarrawara-da! Nara nakina enibikama ningkakina ningki-yengbinu-mulangwa akina ayakwa-da.

15 W-engkirrikiya! Kawurmurra wurrukwala warnungkwarba akwa wurridarringka Neningikarrawara-langwa warningalyingmalyingma warningangwarnda-ma wurrakina. Akwa wurruminuwurrariya dadikawiyeba akwa ngarningka murumureya kuw-ambilya warningangkawura wurrakina-da. 16 Kembirra nara-manja ningkakina a-kwama dadikawiyeba iya aninga akwa akwalya aburruwa-wa kembirra nare-ka e-yengbuma aburruwa-wa enena ayakwa awurrariya. Nare-ka e-yamama, “Ngeniyerriya, en-ambilya Neningikarrawara nungkwurruwa-manja! Nara a-werrikawarriyaduma! Umba jeyi, wurri-likaja angalyu-wa. Yik-awiyebena duwabilya dumbala kajungwa kirruwabilya yik-ambilyi-yada kirrakina akwa yik-alyubarina aninga yiki-ladeni-yada kirrakina-da.” Nara-manja ningkakina a-mamurikajuma wurrumurndakibina-manja warnumamalya umba ku-marrungwayindena-manja wurrakina, awurrariye-ka akina ayakwa nungkwa-langwa-da. Ka-mamurikajiname-ka wurrumurndakakina-manja warnumamalya warningalyingmalyingma ningkakina-da.

17 Kembirra karningerribirra karnumamalya yiku-werrikambilya-manja Neningikarrawara-manja akena nara-manja amini-yarrkuwarakama kirrakina Neningikarrawara-langwa ayakwa, awurrariye-ka akina. Ningkakine-ka ku-werrikambilyama Neningikarrawara-manja akwa ngarningka kenumini-yarrkuwarakinama ena-langwa ayakwa. Kembirra akina eningaba-da.

18 Dukwa kirruwilyaba karnumamalya yiki-yamina kirrakina ngayuwa-wa, “Kwuja! Nangaba nenungkwarba nu-werrikambilyama nakina Neningikarrawaru-wa, akena nara nakina amini-yarrkuwarakama ena-langwa ayakwa. Umba naka nenungkwarba nare-ka nakina a-werrikambilyuma Neningikarrawaru-wa akena ni-yaminjaminama ngawa eninginingaba,” yiki-yamina kirrakina ngayuwa-wa dukwa-da.

Kembirra nganja ki-lawurrakajinama ngayamba-langwa ngayuwa enena ayakwa nungkuwa-wa. “Neningerribirra nenumamalya nara-manja nakina amini-yarrkuwarakama Neningikarrawara-langwa ayakwa, kembirra kini-yamarrkinama nakina kinu-werrikambilyama Neningikarrawaru-wa? Nganje-ka ningenumini-yarrkuwarakinama Neningikarrawara-langwa ayakwa, umba ningki-rringkinama nungkuwa

ababurna-langwa ngayuwa ningi-yaminama aduwaba. Nungkuwa yikirringkina-manja ki-yamina-mulangwa ngayuwa eningaba, kembirra keningmidinama nungkuwa ningu-werrikambilya-mulangwa ngayuwa amandangwa Neningikarrawaru-wa," ki-yaminama ngayuwa nungkuwawa-da.

19 Nungkwaja ningkakina ki-yaminama ngayuwa-wa, "Ngarningma ngarna nuwilyaba-me-ka yimbukwa Neningikarrawara nakina, umba nara wurribina wurrukwala," ki-yaminama nungkuwa. Alyangmandukwuneka eningaba akina ayakwa nungkwa-langwa, umba aburraja wurramukwa ke-yaminama aburrajukwaba, "Ngarningma ngarna nuwilyabame-ka yimbukwa Neningikarrawara," ke-yaminama wurrakina. Akena na-minjirrkakbar•dename-ka Neningikarrawara-langwa wurrakina wurramukwa, na-murndaburridename-ka wurrakina-da. Akwa nare-ka wurrakina amini-yarrkuwarakama Neningikarrawara-langwa ayakwa-da.

20 Umba ki-yamina-manja ningkakina, "Ngayuwe-ka ningena ningu-werrikambilyame-ka amandangwa Neningikarrawara-manja," ki-yaminamanja ningkakina, akena nara-manja ningkakina amini-yarrkuwarakama Neningikarrawara-langwa ayakwa akwa a-lyelyingmama wurrukwalu-wa warnumamalya, kembirra ki-kadikajungwunama ningkakina-da. Yandeka erribirra ayakwa ningki-yengbinama akwa ningkeningaringka-ma amandangwa ningkakina-da.

21 Umba aki-yakuwerribikajama arakba Aburiyamu-wa. Karningma arakburakba-kiya-wiya nakina Aburiyama numiranyungwa neningarakba-kiya n-ambilyumurra nakina. Umba eneja Neningikarrawara ni-yengbinuma enena ayakwa Aburiyama-langwa-langwa. Ni-yamama, "Nuwerrikidirrbure-ka n-ambilyuma nakina Aburiyama ngayuwa-manja," ni-yamama. Miyambena-burra Neningikarrawara niyengbinuma nakina akina ayakwa Aburiyama-langwa-langwa? Umba ni-yamarrkama Aburiyama nu-werrikidirrburadinuma nakina? Nakineka Aburiyama nu-werrikidirrburadinuma nenumini-yarrkuwaraka-mulangwa Neningikarrawara-langwa ayakwa.

Eneja ni-yamama Neningikarrawara enuwa-wa, "Yu-kwa-langwa nenikuwena Ajika. Nu-wurdijina karrawaru-wa angwarndu-wa ningki-ngekburaka-murruwa aldi-yada akwa kinu-wardena nakina," ni-yamama Neningikarrawara Aburiyamu-wa. Kembirra nara kinuwaranga nakina Aburiyama, umba nenu-wurdijuwama Ajika ebinamanja angwarnda. 22 Kembirra eneja Neningikarrawara ni-yamama enuwa-wa, "Nara ar•darruma nakina." Nakine-ka Aburiyama nuwerrikambilyuma amandangwa Neningikarrawaru-wa akwa ngarningka nenumini-yarrkuwarakama ena-langwa ayakwa. Akwa nenuminiyarrkuwaraka-manja nakina Neningikarrawara-langwa ayakwa, nenumukangbijuwama nakina Neningikarrawara-manja nu-werrikambilyumulangwa amandangwa nakina-manja.

23 W-engkirraja enena ayakwa nuw-arrikarrijungwunama Neningikarrawara-langwa-manja jurra. Ne-yaminama,

"Aburiyama nu-werrikambilyuma Neningikarrawara-manja nakina. Aminakina-langwa Neningikarrawara ni-yamama, 'Nake-ka nenungkwarba nuwerrikidirrbura n-ambilyuma ngayuwa-manja-da,' ni-yamama Neningikarrawara nakina-da,"

ne-yaminama akina ayakwa. Kembirra na-lyangmandukwunadinuma akina-da. Kembirra wunalakina Neningikarrawara akwa Aburiyama aburnuwa-murra arakba wunalakina-da.

24 Kembirra yiku-werrikambilya-manja karningerribirra karnumamalya Neningikarrawaru-wa akwa ngarningka yikinumini-yarrkuwarakina-manja kirrakina ena-langwa ayakwa, kembirra eneja Neningikarrawara kini-yaminama enamba-langwa, “Nungkuwa ningkuwerrikidirrbura ningk-ambilyama ngayuwa-manja-da,” kini-yaminama Neningikarrawara. Akena nara-manja ningkakina amini-yarrkuwarakama Neningikarrawara-langwa ayakwa, mama ningku-werrikambilyama ningkakina amandangwa Neningikarrawaru-wa, nare-ka Neningikarrawara e-yengbuma ebina ayakwa nungkuwa-langwa-langwa-da.

25 Umba w-engkirraja enenu-wa engka alawudawarra arakba-kiya-langwa. Ngalaja duwilyaba didarringka DadingiYijireyila-ma ying-ambilyumurra arakburakba-kiya-wiya Jerika-manja. Dadimikirra Reyeba. Duwurrariya dakina didarringka mena yingu-mungkumungkwulijeyinuma dakina erribirra wurrababurna-manja warnungkwarba. Mama dakina dimininga akena narringalirraku-mamurikajuwama wunambilyuma WuneningiYijireyila wunenungkwarba-kiya. Wunalakine-ka neni-ngarranguma akinu-wa angalya Jerika engbuda-murrikba. Kembirra dakine-ka didarringka narringalirrak-abuwarrkama wunalakina. Biya neni-lyumaduma arakba wunalakina memininga-langwiya mamurukwa akwa neni-lawurradinuma angalyu-wa Yijireyilu-wa wuningkinyungwurra-kiya. Aminakina-langwa narringalirraku-mamurikajuwa-mulangwa dakina, kembirra eneja nakina Neningikarrawara nanga-werrungwur•danguma ngaluwa-manja.

26 Kwuja! Ki-yamina-manja ningkakina, “Ningu-werrikambilyama ngayuwa Neningikarrawaru-wa,” akena erribirra ki-yengbina-manja ayakwa, yimbukwa alyelyikba-ma ki-yengbina-manja ningkakina, yanda ayakwa, nara akwala, kembirra ningkenikijungwa wuburra ningkenumamalya k-ambilyama amandangwa ningkakina-da. Eneja nuwilyaba ni-jungwu-murrada nara a-warruma nakina, nara e-yamama eningaba, nara amini-yarrkuwarakama Neningikarrawara-langwa ayakwa nakina. Kembirra nara-manja ningkakina amini-yarrkuwarakama Neningikarrawara-langwa ayakwa, wuburre-ka ningki-jungwu-murrada ningkenumamalya k-ambilyame-ka ningkakina-da.

3

Ngakwurra-langwa-langwa alyelyikba

1-2 Nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya, kirrambawura karnumamalya yik-akakirumakinama karna wurrukwala-manja warnumamalya. Nara akakirumakama kirrababurna wurrakina-manja umba kirrambawura wulkwa yik-akakirumakinama wurrumurndakakina-manja warnumamalya. Enena ayakwa ningi-yengbinuma ngayuwa, mena-baba nakina Neningikarrawara ngarreni-ngayindena-mubaba ngakwurruwa ngarnumamalya ngarningaba ngarrangkwulyumida-langwa, umba ngarribina ngarnikakakirumaka-murrumurra ngarreni-ngayindenama nakina Neningikarrawara ngarningaba angwurra ak-ambilyi-yada.

Arngkirngkawura ngarrangkwulyumida-langwa ngarnumamalya ngarri-yengbinama ngarna ayakwa awurruwurrariya. Eneja Neningikarrawara nu-warename-ka nakina amurndakakina ayakwa awurruwurrariya. Umba ngarnikakakirumaka ngarnumamalya aki-yengbina-manja ayakwa awurruwurrariya ngakwurruwa, kembirra

nakina Neningikarrawara kinu-warenama angwurra amurndakakina. Nungkwaja nungkuwa nara awurrariya ayakwa e-yengbuma ningkakina, umba ningki-yengbina eninginingaba-wiya ayakwa yimbukwa-na? Nare-ka! Nara-manja ningkakina ki-yengbiyengbina awurrariya ayakwa, kembirra ningkeningabe-ka k-ambilyama ningkakina ningkuwerringekburna ningkilyengma! Kuma-war•dikinama mangma nungkwa-langwa ningkabakiya-ba, ku-bungkawakajungwuname-ka ningkeningangkawura-da.

3-5 Yakwa-langwe-ka alyelyikba eyukwujiye-ka akina, akena aminaruma ayakwa akina. Akine-ka alyelyikba wuburre-ka miyukwujiya kwulinga mibina warnumamalya narrum-akumurnama wurrakina edirra-manja jarrangwa-manja, kajungwa ka-bungkawadini-yada dakina-manja jarrangwa wurrakina warnumamalya. Kinguma-werribikina-manja makina kwulinga dakina jarrangwa ngala-langwa-manja edirra, kingam-arrkirna-manja dekbudu-wa dakina, kembirra kingi-lyangkarrngajungwunama dekbudu-wa. Umba kingam-arrkirna-manja kwulinga dekalyarru-wa, kembirra dekalyarru-wa kingi-lyangkarrngajungwunama dakina. Kembirra narringamin-engkingkirrikajame-ka warnumamalya dakina jarrangwa-da.

Umba ngarri-yakuwerribikina arakba mamakwulyumidu-wa mijiyanga. Makine-ka mijiyanga na-wilyakinama miyukwujiya kwulinga. Mama engbuda arrirra ka-lyikbijinama makina mijiyanga, eneja nuwilyaba nenumamalya nu-bungkawadiname-ka makina-manja mijiyanga miyukwujiyamurra kwulinga nakina-da.

Ngalajukwaba ke-yaminama eyukwujiya alyelyikba-da, wuburra mibina miyukwujiya kwulinga meningijarrangwa-da akwa ngawa mibina wuburra meningumijiyanga kwulinga-da. Eyukwujiye-ka akina akena aminaruma ayakwa akwa ke-yengbinama ayakwa ababurna-langwa arumuruma aduwaba-da.

Kwuja, angwura, mama eyukwujiya ngala, kuw-arumidinama akina, kuw-errbalinama akwa ka-dakinama eningerribirra arumuruma eka. Akwa kembirra aruma angalya ke-kalaridinama akina-da.

6 Ngalajukwaba ke-yaminama alyelyikba-da wuburra angwura-da. Yakwa-langwa alyelyikba ke-yengbiyengbinama erribirra. Eningerribirra ayakwa awurruwurrariya eminimiiningka ke-yengbinama akina. Kembirra amurndakibina ayakwa ka-jadena-murrumurra edirra-langwa, yakak-arriyakinama akina. Yakak-arriyakinama akina yakwa-langwa-manja amadangkwa akwa aringka-manja akwa ngarningka yukwudukwuda-manja, wuburra laka ebina angwura kuw-arriyakinama angalya akina. Amurndakakine-ka ayakwa awurruwurrariya yarrak-arriyakama yakuwa yi-rukwularrinu-mulangwa akwa yakak-arriyakinama yeningangkawura yaki-jungwuna-murruwa yakuwa. Amukwiyadakine-ka ayakwa awurruwurrariya na-likajame-ka akina Namukwa-langwa-da.

7 Aburraja wurrukwala warnumamalya neni-nyarrngwukinama wurrakina yinungungwangba-murriya iya wurrajija-murriya iya yingarna-murriya akwa ngawa akwalya-murriya. 8 Akena nara aduwaba ngarnumamalya a-nyarrngwukama alyelyikba ngakwurra-langwa-da. Enene-ka alyelyikba yakwa-langwa ne-yaminama akina wuburra akarrnga amalyirra yimabadukwena-langwa ebina abarda awinyamba akwa yakakijungwajinama.

9 Yakuwe-ka yenumamalya-kiya yeni-yangmarngkwajinama
yakwa-langwu-wa Nubungkawa akwa Nungwanyungwu-wa. Yeni-
yangmarngkwajinama nakina yakwa-langwa-murra alyelyikba, akena
ebina-murra ngawa alyelyikba yi-yengbiyengbinama awurruwurrariya
ayakwa, akwa ngarningka yarre-kbajiname-ka yakuwa wurrukwala-
manja warnumamalya. Umba eneja nakina Neningikarrawara neni-
ngekburakama wurrumurndakakina-murrada warnumamalya. Enuwe-ka
wuburra neni-ngekburakama nakina. 10 Yawe-ka. Awilyaba-ma-langwa
ngawa edirra ka-jadenama eninginingaba ayakwa Neningikarrawaru-
wa akwa ngarningka awurruwurrariya ayakwa wurrukwalu-wa
warnumamalya-da.

Nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya, awurrariye-ka akina
amandangwa. 11 Kwuja! Eningariba amukwa akungwa nare-ka a-
kwularrijuma akina alyikarrbuda akungwa. Nare-ka-da! Akina amukwa
ka-kwularrijinama wulkwa eningaba akungwa. 12 Akwa ngarningka
ngalaja manyungwunya nara makina arrangbama mangkarrkba. Nare-
ka-da! Umba ngalaja akwurena nara akina arrangbama manyungwunya.
Nara-da! Umba ngarningka ebina eningariba amukwa akungwa nara
a-kwularrijuma alyikarrbuda akungwa. Ngalaja yakwa-langwa-langwa
edirra ka-jadename-ka eninginingaba ayakwa akwa ngarningka awur-
ruwurrariya. Awurrariye-ka akina.

Akwaneningmika-langwa ebina ngarrenu-kwuna-mulangwa Neningikar-rawara

13 Ngeniyerriya karnumamalya, yikuma-wilyakina-manja nungk-
wurruwa milyenjirra mangma, kembirra eninginingaba-wiya yiki-
yaminama kirrakina, nara akwala. Aringkawa-manja amandangwa
nungkwurruwa, kembirra aburraja wurrukwala warnumamalya
yikabu-rringkinama kirrakina karningaba karningangkawura. Nara a-
ngkweningabakajungwuma umba kirrumurndamurndirra yiki-likajama
karningaba. Kembirra aburraja wurrababurna-langwa warnumamalya
yikabu-rringkinama karningaba-da.

14 Yikumin-engkingkirrikajajungwuna-manja kirrakina, yiki-
yakwujamina-manja kirrakina wurrukwalu-wa warnumamalya akwa
yiku-merribina-manja wurrukwalu-wa warnumamalya kirriyirrbiyirrba
ngawa, kembirra nara a-ngkweningabakajungwuma. Nare-ka e-yamama,
“Yirraringkiringka-ma yarna,” awurrariye-ka akina-baba. Dukwa
karningaringka-ma kirrakina-da, akwa kirri-kadikajungwunama kirrakina
dukwa-da.

15 Nare-ka eneja Neningikarrawara yikenu-wilyakajuwa amuk-
wiyadakina awurruwurrariya. Umba eneja nakina Namukwa
kirrenu-wilyakajuwama akina. Aburraja wurribina warnumamalya
warningbala-murrumurra Neningikarrawara narru-wilyakinama
amukwiyadakina akwaneningmika. 16 Umba karningerribirra
karnumamalya yiki-yakwujamina-manja kirrakina akwa yikumin-
engkingkirrikajajungwuna-manja nungkwurruwa yimbukwa, kembirra
yikumini-ngekburakajungwunama awinyamba akwa yikamini-
ngekburakiname-ka awinyamba wurrukwalu-wa warnumamalya akwa
ababurna-langwa awurruwurrariya eminimiringka yiki-yaminama
kirrakina-da.

17 Umba eneja Neningikarrawara ngin-akakirumakama nungkuwa
k-ambilyi-yada aringkawa ningkakina wuburra enuwa. Kini-
yuwarna-manja ningkakina ena-langwa-manja mamurukwa, kembirra

ningkuwerrikidirrbura akwa ki-likajama ningkakina yilyurrkwa-murra yukwudukwuda. Ningkumurndamurndirra ningkumarngkuwurrumalya k-ambilyama ningkakina. K-errukwulinama wurrukwala warnumamalya akwa k-embirrajinama wurrakina-manja. Ningkeningma ningkakina nara e-yamama awurrariya umba ningkeniki-yama-langwa eningaba awilyaba, akwa kembirra akina eningaba ki-yaminama ningkakina ngawa-da. Akwa nara ningkakina e-kadikama engkirrikuma awurruwurrariya-wiya wurrukwala-langwa. Akwa ki-yamina-manja awurrariya, kembirra nare-ka e-yamama ningkakina, “Kwuja, eningaba ningi-yamama ngayuwa.” Umba ningkilyangmandukwuna k-ambilyama. 18 Karnumamalya kirribina kirruwerrikuwarruwalya kirrakina yika-mumaruminama wurrukwala warnumamalya. Aburraja wurrukwala warnumamalya yikabu-rringkina-manja kirrakina yiki-yaminjamina-manja eningaba ngawa karningangkawura, kembirra wurrumurndakakina-bina warnumamalya karri-ngayindenama aburrajukwaba ke-yaminamurra eningaba wurrakina-da.

4

Kirru-warduwardiyina-mulangwa

1 Nungkwurraja karnumamalya, miyambena-burra kirru-warduwardiyinama kirriyirrbiyirrba ngawa? Akwa miyambena-burra kirru-merrimerribeyinama karningangkawura? Kirri-yaminjaminama akina mena kirri-ngayingayindena-mubaba eminimininingka karningangkawura. Kembirra nare-ka a-wilyakama yilyurrkwa yukwudukwuda umba yiku-werrikawarriyadinama. 2 Kirri-ngayingayindename-ka eminimininingka. Biya nara-manja kirrakina a-manguma amurndakakina, kembirra yiki-yakwujaminama, yik-awinyambadinama akwa yiki-lamukwarridinama wurrukwala-manja warnumamalya. Kirri-ngayingayindenama ababurne-ka eminimininingka. Biya nara-manja kirrakina a-manguma amurndakakina, kembirra yiku-warduwardiyinama akwa yiku-merrimerribeyinama. Umba nare-ka karna yiku-mumena ebina kirri-ngayindenama kirrakina, mena nara yikini-yengkiyengkilabaja kirrakina Neningikarrawaru-wa. 3 Umba yikini-yengkilabaja-manja Neningikarrawaru-wa, kembirra nare-ka a-manguma ebina yiki-ngayindenama, mena nare-ka a-ngayinduma kirrakina ebina Neningikarrawara kini-ngayindenama nakina umba yiki-ngayindenama ababurna-langwa nungkwurra-langwi-yada.

4 Karniniyerriya karnumamalya, kirri-lyumadinuma Neningikarrawara-langwa. Kirri-yakeyinama nungkwurruwa akwa warnumamalya wur-rumurndakibina ne-yaminjamina-murrumurra awurruwurrariya. Akine-ka wuburra laka kin-angmar•denama Neningikarrawara kirrakina-da, wuburra laka kin-awinyambakiname-ka Neningikarrawara-manja kirrakina-da.

5 Ngarri-yakuwerribikina-langwa ngarna enena ayakwa Neningikarrawara-langwa ebina nuw-arrikarrijungwunama. Ne-yaminama ena,

“Neningikarrawara ngarrenu-kwama ena-langwa Amawurrina akena akine-ka Amawurrina ngarraki-ngayindenama ngarna ngala-langwi-yada,”

ne-yaminama akina. Nare-ka erribirra kuw-arrikarrijungwuna enena ayakwa, umba alyangmandukwuna enena. 6 Umba eneja

nakina Neningikarrawara ngarreni-ngbudirrkinama ngakwurruwa ngarnumamalya. Aminakina-langwa enena ayakwa ngalajukwaba nuw-arrikarrijungwunama. Ne-yaminama akina,

“Nara-manja a-ngkweningabakajungwuma ningkakina umba ku-werrikambilya-manja Neningikarrawaru-wa, nakine-ka kembirra keni-ngbudirrkinama nungkuwa,”

ne-yaminama akina ayakwa.

Akinumini-yarrkuwarakina-mulangwa Neningikarrawara-langwa ayakwa

7 Nungkwaja numini-yarrkuwarakina kembirra Neningikarrawara-langwa ayakwa. Akwa wunu-wardiyina nungkuwa akwa Namukwa. Yikinu-wardiyina-manja kinalakina kembirra nakine-ka Namukwa kini-lyumadinama. 8 Umba nungkwaja akwudangwukajungwuna arakba Neningikarrawaru-wa. K-akwudangwukajungwuna-manja nungkuwa Neningikarrawaru-wa, kembirra enamba-langwa Neningikarrawara kin-akwudangwukajungwunama nungkuwa-wa nakina-da.

Karniniyerriya karnumamalya, nare-ka arakba arriyakajungwuma awurrariya-langwa. Kini-ngayindenama yikini-yuwarnama Neningikarrawaru-wa ena-langwa-manja mamurukwa akena kini-ngayindenama ngarningka yikini-yuwarnama nakinu-wa Namukwa ena-langwa-manja mamurukwa. Nare-ka kirrakina a-likama mambilyuma-kiya-manja mamurukwa umba wurruma-yuwarna aduwaba Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa kirruminuwilyaba-ma mangma.

9 Kwujukwuja! Nara e-yekirrerriduma a-jungwuma amarngka umba wurri-jakawarena wurru-ngwadina wurri-ringirriyadina. 10 Akwa yiku-buriyamina-manja Neningikarrawaru-wa, nara a-ngkweningabakajungwuma umba yik-abuluwenda kirrumurn-damurndirra enuwa-manja. Kembirra eneja Neningikarrawara yikeni-ngkajikinama nungkwurruwa nakina-da.

Nara ngakwurruwa a-lekbijajuma

11 Nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya, nare-ka a-lekbijajuma akwa e-yengbuma enena ayakwa, “Ningk-arriyakajungwuma awurrariya-langwa nungkuwa aduwaba,” nara e-yamama. Wu-lalika amukwiyadakina ayakwa. Yiki-lekbijeyina-manja Neningikarrawara-langwa karnumamalya, akina kembirra wuburra laka yiki-yaminama, “Neningikarrawara-langwa eningarumuruma ayakwa awurrariye-ka akina,” yiki-yaminama. Yiki-yengbina-manja karna akina ayakwa, kembirra nara arakba amini-yarrkuwarakama Neningikarrawara-langwa eningarumuruma ayakwa. Akwa ke-yaminama akina wuburra laka yiki-lyangkuwerribikajungwunama Neningikarrawara-langwa-langwa eningarumuruma ayakwa eningaba-murrikba akwa awurrariya-murrikba.

12 Nare-ka. Nakina-bina Neningikarrawara enuwa yimbukwa ngarrenu-kwama eningarumuruma ayakwa. Neningikarrawara nuwilyaba-ma kini-lyangkuwerribikajungwunama ngarningaba-murrikba akwa ngarruwurrariya-murrikba. Enuwa yimbukwa aken-enibikinama ngakwurruwa akwa akeni-jungwajinama nakina-da. Kirri-yamarrkinama-burra kembirra kirrumiyambena karnumamalya kirribina kirri-lyangkuwerribikajeyinama kirriyirrbiyirrba ngawa karningaba-murrikba akwa kirruwurrariya-murrikba?

Nara ngakwurruwa a-ngkweningabakajungwuma

13 W-engkirraja enena ayakwa nganyangwa, nungkwurruwa kirrib-
ina kirru-ngkweningabakajungwuname-ka kirrakina. Kirrukwala kar-
numamalya yiki-yaminama, “Dukwa aduwaba, dukwa arnungkwaya ki-
likajama ngayuwa engku-wa emininggu-wa angalya. Biya yakwujina k-
ambilyamurra ngayuwa awilyaba akilarrkumamarika iya akilarrkinungk-
wura. Yakwujina ngawa ku-war•denama warka akwa ku-menama aruma
angwarnda,” yiki-yaminama kirrakina kirrukwala. 14 Akena karningbala
kirrakina arnungkwaya-langwa.

Karningma karna awija. Ke-kbadena-manja ka-warumajungwunama
akina akwa ka-wurumbijinama angalya. Kembirra kum-arumidina-
manja mamawura ka-lyumadinama warenja-bawiya ebina awija. Nara
amiyerra a-wurumbijuma akina enena angalya, umba aduwaya-wiya ka-
wurumbijinama angalya akina. Umba nungkwurraje-ka karnumamalya
kirr-ambilyama karna aduwaya enena-manja angalya ebina wuburra
awija.

15 Karningbala kirrakina arnungkwaya-langwa. Kembirra yiki-
yaminama, “Keni-ngayindena-manja Neningikarrawara ngayuwa
ningenik-ambilyingi-yada enena-manja angalya akwa ningeniki-
lyangmurukwaji-yada, kembirra k-ambilyama ki-lyangmurukweyinama,”
yiki-yaminama.

16 Akena kirru-ngkweningabakajungwunama kirrakina, akwa kirru-
minaruma ayakwa kirrakina karnumamalya. Umba awurrariya akina
karningbala-baba arnungkwaya-langwa. 17 Karningerribirra karnuma-
malya yik-eningmidina-manja eningaba karniki-yama-langwa kirrakina
akena nara-manja e-yamama akina eningaba, kirruwurrariye-ka kirri-
lyengma kirrakina-da.

5

Kirruminababurna angwarnda karnumamalya wurri-rringkajungwuna!

1 W-engkirraja enenu-wa ayakwa nganyangwa, kirribina
kirruminababurna angwarnda iya amurndakijika. Wurru-ngwadina
arakba angwada aruma, mena abukwaya-baba adinuba awerrikawarriya
nungkwurra-langwa adirrungwarna.

2 Ngalaja amurndakijika nungkwurra-langwa nuw-arriyadinuma
arakba. Dumbala nungkwurra-langwa mukwunina arakba. 3 Ebina
angwarnda nungkwurra-langwa ajilba-murra iya akawulda-murra
ngalajukwaba nuw-arriyadinuma eningangkawura arakba. Nuw-
arriyadinu-mulangwa aduwaba akina, kembirra nganja ningeningma
ngayuwa karniniyerriya karnumamalya kirrakina. Wuburra laka
nuw-arriyadinuma nungkwurra-langwa angwarnda ajilba-murra
iya akawulda-murra nungkwurra-langwa karnumadangkwa yiki-
ngmandinama. Kirri-lyangmilyangmurukweyinuma angwarnda-manja,
umba kirruwurruwurra-murndukwama kirrakina ambaki-yada akina.

4 Kwuja! Nara yika-kwa angwarnda nungkwurra-langwu-wa warniku-
minuwar•duwar•da. Wurrakine-ka na-war•danguma warka nungkwurra-
langwa-manja angalya, narr-arrangbama aninga nungkwurra-langwa,
akwa narru-wilyakama akina nungkwurruwa-wa. Akena nara kirrak-
ina yika-kwa angwarnda aburruwa-wa. Akine-ka wuburra laka akina
angwarnda ne-yengbinama awurrariya ayakwa nungkwurruwa-langwa
Neningikarrawaru-wa akina. Nakine-ka Nubungkawa ningbuda-dangwa

Neningikarrawara, akwa n-engkirrikenuma nakina ngala-langwa ayakwa-da.
5 Enena-manja angalya nungkwurraja kirri-yamama eningerribirra kirri-ngayindanguma. Kirrumin-engkingkirrikajajungwununa karningangkawura. Kirri-yamama nungkwurra-langwa-langwiya mangma mamawura iya alyarrngwalyilya. Aruma aninga kirr-alyubarinuma, kembirra kirri-ngmurridinuma arakba. W-engkirrikiya! Ke-ngmurridina-manja bulukwa, ke-yamarrkinama kembirra warnumamalya? Karru-wardenama akina arakba-da. Kembirra nungkwurraja karnumamalya yiki-yaminama wuburra akina engmurra bulukwa aduwaba! 6 Kirra-lekbenuma kirrakina warningaba warnumamalya, akwa kirri-yamama, “Wurruwurrariya wurrumurndakakina warnumamalya.” Na-lyangmuridinume-ka wurrakina, kembirra kirri-lamukwarridinuma arakba wurrakina-manja warnumamalya warningaba arakba-da.

Ak-embirrarina-mulangwa akwa aku-buriyamina-mulangwa Neningikarrawaru-wa

7 Nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya, yiki-likajama kirru-murndamurndirra ngawa Neningikarrawara-langwa-manja mamurukwa yanda-langwa nakina Jesus kini-lawurradinama yangkwurrangwa enenu-wa angalya.

Wi-yakuwerribikaja enenu-wa ayakwa marndakirriyerra-langwa. Kini-larrina-manja yelyukwa kumi-ngmurridinama makina karnik-alyubari-yada karnumamalya. Yik-embirrarinama kirruwerringmurndirra kir-rakina kumi-ngmurridina-murruwa makina, kembirra akini-yada ngawa yiku-mungkadinama makina marndakirriyerra. 8 Akina kembirra wuburra ngakwurraja ak-embirrarinama ngarrakina ngarruwerring-murndirra kini-lawurradinama nakine-ka Nubungkawa Jesus yangkwur-rangwa. Kembirra nara a-werrikawarriyaduma, mena amandangwa nubukwaya adinuba nakina Jesus kini-lawurradinama yangkwurrangwa enenu-wa angalya.

9 Nara a-ngwurrmilijajuma, nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya, nari-yada a-lekbuma nakina Jesus kirrakina-manja. Nakina-bina kini-lyangkuwerribikajungwunama karnumamalya-langwa karningaba-murrikba akwa kirruwurrariya-murrikba. Akwa nu-warumajungwununa arakba nakina neniki-liki-yada yangkwurrangwa.

10 W-engkirrikiya, nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya. Arakba-wiya aburraja Neningikarrawara-langwa WurruBuburabuda warnungkwarba narra-makumakama ayakwa Neningikarrawara-langwa ena-langwa-manja warnumamalya. Na-lyandinu-manja wurrakina akwa na-werrikawarriyadinu-manja, nara ka-ngwurrmilanga wurrakina. 11 Umba ngarningma ngarna Neningikarrawara nenu-werrungwur•danguma wurrakina-manja mena nara ka-ngwurrmilanga.

Wi-yakuwerribikaja arakba nakinu-wa neningarakba-kiya-wa nenuma-malya Jawuba. Ni-lyandinumurra nakina akena n-embirrarinuma. N-embimbirrarinumu...wa. Bi...ya arakba-langwa eneja Neningikarrawara nenu-mamurikajuwama nakina nenungkwarba, mena numarngkirra nakina akwa numinababurna akwerrukwula.

12 Nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya, w-engkirraja angwurra enenu-wa ayakwa nganyangwa. Kirrakina kirri-yengbijinama ekirra Neningikarrawara-langwa kajungwa yikakumini-ngbudirrkini-yada akina

nungkwurra-langwa ayakwa. Nare-ka e-yamama amukwiyadakina, e-yengbijuma ekirra Neningikarrawara-langwa, akwa ena-langwa-langwa angalya abalkaya, akwa eningerribirra-langwa angalya. Yiki-ngayindena-manja yiki-yaminama wulkwa, “Yawa” akwa “Nara,” yiki-yaminama, umba nara akwala. Kembirra nakine-ka Neningikarrawara nara a-lekbuma kirrakina-da.

13 Laka awurrariya na-ngekburakajungwunuma akina nungkwa-langwa akwa ningku-werrikawarriyadinama aduwaba akina-langwa awurrariya? Ku-werrikawarriyadina-manja ningkakina, kembirra kinu-makina Neningikarrawaru-wa akina-langwa awurrariya. Nara a-ngwurrmiluma umba ku-buriyamina Neningikarrawaru-wa.

Laka ningkiyekirrerra aduwaba ningkakina? Ku-werrikilyelyingmajungwuna-manja nungkuwa, kini-yangmarngkwajina kembirra Neningikarrawaru-wa emeba-murra.

14 Laka ningk-angbilyuwaduma aduwaba? Angbilyuwa-manja ningkakina, kembirra k-ardijina wurrukwalu-wa wurrarumuruma warningijebija warnumamalya, kajungwa ka-likaji-yada wurrakina nungkuwa-wa. Umba kabuminu-buriyaminama Neningikarrawaru-wa nungkwa-langwa-langwa. Akwa ngarningka kabumin-errbilyenama aringka nungkwa-langwa eningaliba-murra amalyirra. Akwa kabumin-errbilyena-manja wurrakina aringka nungkwa-langwa, karri-yengbijinama ekirra Jesus-langwa. 15 Wurrumurndakakina warnumamalya na-werrikambilyama Nubungkawu-wa Jesus. Kembirra keni-yendabaja-manja wurrakina enuwa-wa kajungwa yikab-eningabakini-yada kirruwilyaba kirr-angbilyuwaduma karnumamalya, kembirra nakine-ka Nubungkawa Jesus yikeni-ngekburakinama kirrakina akina-langwa angbilyuwa, akwa yikenumini-yakuwabijinama amurndakakina awurrariya kirri-yama-mulangwa.

16 Kembirra nara abuwarrkama awurrariya nungkwa-langwa, umba kinu-makina ningka-manja nenumamalya Neningikarrawara-langwa-manja akina-langwa awurrariya. Kembirra nakine-ka kinu-buriyaminama Neningikarrawaru-wa nungkwa-langwa-langwa. Umba nungkwamba-langwa ku-buriyaminama Neningikarrawaru-wa ena-langwa-langwa, kajungwa Neningikarrawara yikeni-ngekburakini-yada nungkwurnuwa awurrariya-langwa. Yiku-buriyamina-manja kirruwerrikidirrbura karnumamalya Neningikarrawaru-wa, nungkwurra-langwa ayakwa engbingbuda akina-da.

17 Wi-yakuwerribikaja nakina neningarakba-wiya nenumamalya nen-imikirra Eliya. Ngakwurruwa wuburra ni-yamamurra nakina. Umba neni-yendiyendabenuma Neningikarrawaru-wa nakina nari-yada yelyukwa a-larruma. Kembirra nara kini-larrina yelyukwa yabiyakarbiya-manja yinungkwura akwa ngawa nu-wurdangu-manja yimangbala yuwilyaba yimawura. Nare-ka kini-larrina yelyukwa akini-yada. 18 Bi...ya ngarningka nakina Eliya neni-yendabena Neningikarrawaru-wa, kajungwa yiniki-larri-yada ngarningka yelyukwa. Kembirra yakine-ka yelyukwa ni-larrina arakba akwa kembirra na-lungkuwarreyinuma arakba aninga-murriya.

Eningarija-langwa ayakwa

19 Nenikama-murriya akwa dadiyama-murriya, dukwa kirruwilyaba karnumamalya yikuma-lalikinama Neningikarrawara-langwa meningaba mamurukwa, akwa yik-arriyakajungwunama awurrariya-langwa

kirrakina. Umba dukwa kirruwilyaba karnumamalya yikini-lawurrakajinama nakina makinu-wa mamurukwa. 20 Wi-yakuwerribikaja. Yikini-lawurrakajina-manja nuwilyaba nuwurrariya nenumamalya Neningikarrawara-langwu-wa mamurukwa, yikinu-mamurikajinama nakina kajungwa Neningikarrawara kenumini-yakuwabijini-yada ena-langwa awurrariya akwa nari-yada a-jungwuma nakina.

Ena ngawa.